BELON GELLÉRT

BIBLIAI ELMÉLÖDÉSEK

BELON GELLÉRT

BIBLIAI ELMÉLŐDÉSEK

BELON GELLÉRT

BIBLIAI ELMÉLŐDÉSEK

— Összegyüjtött dolgozatok —

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST 1987

© BELON GELLÉRT

Minden jog fenntartva,
beleértve a bárminemű eljárással való
sokszorosítás jogát is

TARTALOM

Bevezetés 9

ISTEN FELÉ
Isten keresése és megtalálása 13
Úton járók hite 28
Istenélményünk válságai 41
Hívés és botránkozás 62
Bizonyítékok és bizonyságok 79
Isten öröme 87
Istenünk mosolya 96
Isten kalandja 104

ISTEN SZAVA
Hogyan ismertem meg a Szentírást? 111
Ószövetség – Újszövetség 122
A bibliás Jézus 133
A rejtett beszédű Szentírás 144
Az evangéliumi ember 154
A szolgálat Jézus szemléletében 168
Találkozások Jézussal a Bibliában 177

ÉLETÜNK AZ EGYHÁZBAN
Anyánk az Egyház 193
Az Egyház: Krisztus Titokzatos Teste 198
Keresztény nagykorúság – kiskorú keresztények 209
Igazságosság, jog és evangélium 224
Vallásosság és egyszerűség 237
Kezdeményezés és megtartás a Bibliában 253

Nyílt levél Suenens bíboroshoz 265
Holt terhek az Egyházban 273
Válságok között 288
Vulnere sanus I. 294
Vulnere sanus II. 305
Esélyek és kereszténység 309
Bibliai gondolatok az ökumenizmusról 320
A női kérdés evangéliumi szemlélete 330
Nőgyűlölő volt-e Szent Pál apostol? 340

AZ EGYHÁZ SZENTSÉGEI
Életünk kenyere 347
Memoria passionis 363
Felix culpa 366
Jézus és a szentkenet szentsége 379
Biblikus elmélkedés a rendi papságról 391
A papság misztériuma 404

SZENT IDŐK ÉS HELYEK
Régi karácsony, új karácsony, örök karácsony 417
Nagyböjt pénteki beszédek 428
Krisztus szenvedése és az Egyház szenvedése 428
Az egyedülvalóság szenvedése 432
Az igazságtalan ítélet szenvedése 437
Krisztus vígasztalása 441
Az erőtlenség szenvedése 445
A meggyalázottság szenvedése 450
A halál szenvedése 455
A feltámadás diadala 459
Örök Emmauszunk 463
Jézus két éjszakája 471
Az ősz teológiája 474
Halál, amely élet 477
Római szilánkok 481
Milánói szilánkok 484
Turini szilánkok 488

LELKÜNK ÉLETE

A szeretet szenvedései 495
A Miatyánk válsága 511
Jézus Miatyánkjai 525
A világiak lelki élete 536
A felnőtt ember imája 550
Öregek vallása 561
Öregek és a Biblia 565
Kis út – Kétszívű emberek 572
Vívódó lelkek 576
Keresztény türelem 580
Keresztény egyszerűség 584
Együtt akarni Istennel 588
Vajon én vagyok-e? 592
Hol van a ti hitetek? 595
Lelket a munkába 598

SZŰZ MÁRIA

A katolikus dogma 605
A Szeplőtelen Szűz: Krisztus-mutató 610
Stella matutina 628
A szent rózsafüzér imádkozása 635

SZENTJEINK

Szent Mihály arkangyal 649
A kereszt tudománya 657
Avilai Szent Teréz 662
Szent István Király 674
Szent Istvánnal az ezredforduló felé 679
Szent István és a kereszt 683
Szent László királyunk 687
Szent Imre fiatalsága 693
Szent Gellért ma 697
Szent Erzsébet modernsége 702
Az adás művésze – Szent Erzsébet 706
Árpádházi Szent Margit 711

NAGYJAINK EMLÉKEZETE

Ottokár püspök – Krisztus mása 717
Prohászka lelkisége 724
Prohászka tragédiái 737
Schütz Antal, a tanár 760
Kodolányi János koporsójánál 774
Dienes Valéria ravatalánál 776
Dienes Valéria sírkövénél 779
Illyés Gyula búcsúztatása 782
Rónay György katolicizmusa 784
Emlékezés Rónay Györgyre 788

BEVEZETÉS

„Úgy tetszett az Atyának, hogy benne lakjék az egész teljesség" – olvassuk a kinyilatkoztatásban szent Pálnál (Kol 1, 17). Isten biztosít bennünket arról, hogy az emberi élet kérdéseinek kulcsa Krisztus. Hiszünk tehát abban, hogy a kétezer évvel ezelőtt a kis Palesztínában megjelent Jézusnak minden kor emberéhez van szava. Így a mi korunkban is felmerülő problémákra van mondanivalója.

Ebből a hitből fakadó meggyőződés uralja gondolkodásomat, éppen ezért ez a meggyőződés érződik tanulmányaimon is, amiket most – többek kérésére – közzéteszek. Ezeket az írásokat és előadásokat mindig felkérésre írtam vagy adtam elő, tehát nem önkéntes indításúak. A felkérők jelölték meg a kérdéseket, amiket abban a pillanatban ténylegesnek és szükségesnek hittek. És énnekem első mozdulatom mindig a szentírás felé irányult. Próbáltam megkeresi, hogy mit szól a felvetett kérdéshez a kinyilatkoztató Isten.

Ezek a próbálkozások nyertek formát a közölt tanulmányokban. Ezért a gyűjtemény neve: Bibliai elmélődések. Ezért is hagytam meg azokat keletkezésük eredeti formájában, úgy ahogy a Vigiliában, a Teológiában, a Szolgálatban és az Új Emberben megjelentek. Néhány írás most lát először napvilágot, de régebben készültek.

Ilyenkor átfedések is előfordulnak, amiért is szíves elnézésük legyen olvasóimnak. De szándékosan is meghagytam, mert minden változatban lehetnek árnyalati különbségek, és ez a szentírás mérhetetlen gazdagságára mutat.

Megkíséreltem különböző szempontok szerint csoportosítani az írásokat, hogy az olvasók tájékozódását megkönnyítsem. A szentírást nem lehet sikerrel rendszerbe foglalni, így a szentírásra támaszkodó tanulmányokat sem. De olvasóimnak – főként

paptestvéreimnek – akartam segítségére lenni, a teljesség igénye nélkül.

Ezek a tanulmányok azt is feltárják, milyen forrásvidékről származnak a második kiadásában is elfogyott *Imádkozzál*, és a kedvező visszhangokat kiváltó és már-már fogyóban lévő *Jézus lelkülete* című munkám.

Szeretettel kérem olvasóimat, hogy lehetőleg a szentírással kezükben olvassák e lapokat. Akkor tárul fel igazán a biblia gazdagsága. Akkor sejtjük meg az Úr Jézus Krisztus teljességét. Amit megsejtetni végeredményben e könyvvel célom volt.

Belon Gellért

ISTEN FELÉ

ISTEN KERESÉSE ÉS MEGTALÁLÁSA

Akkor keresünk valamit, ha nincs birtokunkban vagy elveszítettük. Nincs meg bennünk a keresés láza, ha megtaláltuk kutatásaink tárgyát. Ha meg örökségként készen kaptuk, akkor nem is indulunk soha keresésére. Istent vagy születésünkkel kapjuk életünkbe és vallásos neveléssel alakul ki bennünk, vagy hosszas keresés után jutunk el megragadására a hitben. Éppen ezért kísértve vagyunk a kapott Isten-képnél megállni, vagy a megtalált Isten-élményben megmaradni. Keresés és megtalálás tehát – úgy tűnik – kizárja egymást: aki keresi az Istent, az még nem találta meg; és aki már birtokában van az Istenhitnek, az megállhat a további keresésben. Sőt aki készen kapta gyermekkorában az Isten-hitet, annak nincs is szüksége Isten-keresésre, – gondoljuk szinte általánosan.

Vallásos életünknek minden hibáját és elferdülését éppen erre a téves elképzelésre vezethetjük vissza. Ezért jó lesz megnéznünk, miként olvashatjuk ezt a lélek gyökeréig érő kérdést az Isten szavában.

Nem keresnél, ha...

Vívódásaiban Pascal hallani véli az isteni szót: Nem keresnél, ha már meg nem találtál volna. Ebben a kegyelmi megragadásban röviden, de annál teljesebben van összefoglalva a kinyilatkoztató Isten tanítása, amely lételvi egységbe olvasztja a keresést és megtalálást; vagyis megszünteti az egymásutánt a keresésben és megtalálásban. Így fogalmazhatjuk meg tehát: aki keresi Istenét, az már megtalálta; de aki megtalálta Istenét, tovább kell keresnie. Nem lehet és nem is szabad megállanunk bármely lenyűgöző vagy értelmi gyönyört jelentő Isten-élménynél, noha elég csak egy sóhaj a legelrugaszkodottabb ember szívéből, hogy üdvözítő Isten-látásra jusson. A jobb lator felfohászkodása elég volt az üdvösségre (Lk 23, 43), a hosszan imádkozó és sokat böjtölő farizeus megkapja

Jézus ítéletét: „ez (a vámos) megigazultan ment haza, az nem" (Lk 18, 14).

Az Isten-keresésben is érvényesül az az isteni számolási mód, amit annyi helyen tapasztalhatunk, hogy a kevés sem kevés és a sok sem sok. Önelégülten és jóllakottan senki sem ernyedhet el Isten képének eltorzulása nélkül, de minden kis lépés Isten felé már Isten birtoklását is jelzi. Ezért ismétli a liturgia is a zsoltárt: „Akik keresik az Urat, azoknak örüljön a szívük" (Zsolt 105, 3). És az Úr áldását ígéri a népnek, „mely őt keresi" (Zsolt 23, 6). Sőt az Isten dicséretének mámorában ez a biztatás hangzik a hívők felé: „Keressétek az Urat és az ő erejét, keressétek szüntelen az ő arcát" (1Krón 16, 11). S ha a prófétai képekre nézünk, ott is a keresést kifejező metaforák jönnek elő; főként az éhezés és a szomjazás. A messiási világ élvezetére így hívja a próféta Isten népét: „Ti, szomjazók, gyertek a vizekre mind ... Siessetek ide! Vegyetek ingyen gabonát" (Iz 55, 1). Az Úr Jézus országa alaptörvényei közé iktatta: „Boldogok, akik éhezik és szomjazzák az igazságot" (Mt 5, 6). Vagyis nem az igazsággal elteltek az ő hívei, hanem az igazságra éhezők-szomjazók abban az értelemben, ahogy a bölcsességirodalomban találjuk: „Aki megízlel, még jobban kíván, s aki iszik belőlem, még jobban szomjazik" (Sir 24, 21). Igaz, a szamariai asszonynak olyan vizet ígér Jézus, melyből aki iszik, „nem szomjazik meg soha többé" (Jn 4, 14). Ezt azonban, tudjuk, az örök életre értelmezi, hiszen a Jelenések látója hallja a szózatot: „Aki szomjazik, jöjjön" (22, 17). Legtökéletesebben Jézus fejezi ki a lelki szomjazás és kegyelembirtoklás együttes jelenlétét: „Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék, aki hisz bennem; belsejéből ... élő víz folyói fakadnak" (Jn 7, 38), „az örök életre szökellő vízforrás" (Jn 4, 14)-ból. Az Úr megítélése szerint tehát egy az örök élet beálltáig tartó szomjúság kíséri híveit; de van honnét inniok.

A szalma és a pelyva

Ezt az Isten-ismeretben való önelégületlen továbbhaladást nem győzi lelkünkre kötni a mi Urunk. Több hasonlatot mond a lelkekben kibontakozó kegyelmi világról, az Isten uralmának a szívek-

ben való térhódításáról, amelyeket érdemes részletesebben is elemezni. „Úgy van az ember az Isten országával – olvassuk szent Márknál –, mint amikor magot vet a földbe. Utána akár alszik, akár ébren van, éjjel vagy nappal, a mag kicsírázik és szárba szökik, maga sem tudja, hogyan. A föld magától terem először szárat, aztán kalászt, majd telt szemet a kalászban. Mikor a termés beérik, rögtön fogja a sarlót, mert itt az aratás" (Mk 4, 26–28). Egyetlen példabeszédét sem mondta el ilyen részletesen az Úr Jézus, és nyilván célja is volt vele. Örökre sajnálhatjuk, hogy „mikor tanítványaival magukra maradtak, és mindent megmagyarázott nekik" (Mk 4, 34), e példabeszéd magyarázatát nem örökítették meg. Radikálisan mutat rá e példabeszédével arra, hogy a lélekben fejlődő kegyelmi világban is, de e történelem folyamán fejlődő egyházban is fokozatok vannak, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni: gyökér-élet, sarjadó vetés (a görögben), szalma, pelyva, zsendülő búzaszem, amelyek mind egy-egy állomást, mondhatnánk fokozatot jelentenek. Mind az elhaló búzából nőnek ki; mind a termés kiteljesedését szolgálják; de megállni mellettük nem szabad, különben korcsok maradnak a szálak.

Ugyanezt a fejlődési menetet fejezi ki a szőlőtő hasonlatával. Nemcsak a terméketlen száraz ágakat vágja le az isteni szőlőműves, hanem termőágak hajtásait is „megtisztítja, hogy még többet teremjenek" (Jn 15, 2). A hozzá nem értőknek szinte belefájdul a szívük, mikor a termő ágak rügyes vesszőit visszavágják, és még kegyetlenebbül hat rájuk a dúsan hajtó szőlővesszők „kacsozása".

Mind a növekvő vetés, mind a szőlőtő hasonlata arra mutat, hogy Isten-megismerésünkben és Isten-szolgálatunkban lehetnek, sőt vannak (mondhatnánk úgy is: kell, hogy legyenek) gondolatok, érzések és magatartások, amelyek a kegyelem magvából és szőlőtőjéről fakadnak, tehát jók, szépek és nemesek, de el kell hagynunk vagy el kell vesztenünk őket, vagyis túl kell mennünk rajtuk, ha az isteni Gazda szándékait meg akarjuk érteni, és a magasabb rendű életre akarunk kiteljesedni.

Aquinói szent Tamás a Summa diktálását abbahagyta, és titkárának ezt mondta egy szentségimádása után: Hagyjuk abba Reginald, ez mind csak pelyva és szalma a valósághoz képest.

Ami a hangulatokon túl van

Amikor a Tábor hegyén Jézus megdicsőült arcát megmutatta, Péter fölkiáltott: „Mester! Olyan jó itt lenni!" (Mk 9, 5) Ha nem is ilyen látomásosan ragyog föl előttünk gyermekkorunk Isten-képe vagy Isten-keresésünket lezáró békéje, mégis általánosan jellemző az abban való megmaradás vágya. Akár a készen kapott, akár a megszerzett Isten-élmény szuggesztivitása, mindent igazoló és mindent megmagyarázó volta kísért mindnyájunkat arra, hogy abszolutizáljuk azt. A lelket lenyűgöző és mindent értelmessé tévő szellemi képet és kegyelmi megtapasztalást hajlamosak vagyunk egyszer s mindenkorra fennállónak feltüntetni, és szentségtörésnek gondolunk minden változtatást vagy változást, brutális beavatkozásnak érezzük, ha akár sorsunk alakulása, akár életünk fordulása, vagy éppen embertársaink behatása ezeken változtatni akar. Pedig nyitva kellene hagyni lelkünket!

Szent Pál azt mondja: „Aki tetszeleg tudásában, még nem értette meg, mi a helyes ismeret" (1 Kor 8, 2). A magyar fordításnál szemléletesebb a görög (dokel), a jeruzsálemi (s'imagine) vagy akár az Osty-féle fordítás (pense) alapján a régi fordítást szemügyre venni: „Ha valaki pedig azt véli, hogy megismert valamit, még nem ismerte meg, hogyan kell neki megismernie." Tehát nemcsak a „tetszelgés" bűnjellege teszi károssá az ismeretek lezárását, hanem maga az a tény, hogy önelégülten megállunk. „Gyermekkoromban úgy beszéltem, mint a gyerek, úgy gondolkoztam, mint a gyerek, úgy ítéltem, mint a gyerek. De ... elhagytam a gyerek szokásait" (1 Kor 13, 11). Ahogy a gyermek nem állhat meg a növésben anélkül, hogy törpévé ne torzulna, úgy a lélek növésében sem lehet lelki törpeség nélkül megállni. Mert van ilyen törpeség. „Hozzátok, testvérek – írja ugyanebben a levélben – nem szólhattam mint lelki emberekhez ... hanem ... mint akik nem nőttetek fel Krisztusban. Tejjel tápláltalak benneteket, nem szilárd eledellel, mert nem bírtátok el" (1 Kor 3, 1).

A gyermekszem csodálata, a gyermeki gügyögés kedvessége, a gyermeki arc bája megállásra készteti a világot. Ugyanígy elbájolhat bennünket az Isten felé megnyíló gondolataink fénye és hozzá vonzódó szívünk öröme, és nem vagyunk hajlandók Istenből többet megismerni és őt más módon szolgálni; ezért megállunk

egy készen kapott vagy megszerzett Isten-képnél. Ám hogy ez nem veszélytelen, sőt káros dolog, arról a biblia sokrétűen és sokféle formában kioktat bennünket.

Ha ismernétek az Istent...

„Egy atyánk van, az Isten" (Jn 8, 41) – mondották Jézus kortársai. És valóban csodálatos bensőségű és melegségű Istenkapcsolat jelzi az ószövetségi vallásosságot. Ennek ellenére Jézus ki meri mondani: „A ti Istenteket nem ismeritek" (Jn 8, 54). Sok változatban mutat erre rá. „Sokan mondják majd nekem azon a napon: Uram, Uram, hát nem a te nevedben jövendöltünk? Nem a te nevedben űztünk ördögöket? Nem a te nevedben tettünk annyi csodát?" (Mt 7, 22) A jövendölés, ördögűzés és csodatétel már közeli kapcsolatra utal Istennel, de még közelebbire utal a lukácsi kijelentés: „Ti bizonygatjátok: A szemed láttára ettünk és ittunk, a mi utcánkon tanítottál. De ő (Isten) megismétli: Nem tudom, honnan valók vagytok" (Lk 13, 26). Az egy utcabeliség, de még inkább az evés-ivásban való közösség a kapcsolatok melegségére is utal, de mindenesetre közelségére. A válasz ezért megdöbbentő.

Bár mindezt Jézus általános érvényűen mondja, mi hajlandók vagyunk ezt csupán ószövetségi értelemben alkalmazni. Pedig ugyanilyen megdöbbentő leleplezései vannak az újszövetségi életre is. Szent Pál elképzelésében előfordulhatnak a következő vallásos formák Isten nélkül: „Szólhatok az emberek vagy az angyalok nyelvén (= eszményi magasságú imaformák) ... Lehet prófétáló tehetségem, ismerhetem az összes titkokat és mind az (Istenre vonatkozó) tudományokat, hitemmel elmozdíthatom a hegyeket... Szétoszthatom mindenemet a nélkülözők között, odaadhatom testemet is égő áldozatul (= erőnket fölemésztő szolgálat), ha szeretet nincs bennem, mit sem használ nekem" (1Kor 13, 1–3). Máshol ugyancsak szent Pál mutat rá némelyekre (keresztény közösségben élőkre!), akik szigorúskodtak „étel-ital miatt, vagy ünnepre, újholdra és szombatra vonatkozó dolgokban... és aki tetszeleg magának alázatoskodásban s az angyalok tiszteletében, aki látomásokkal dicsekszik", – és meg is mondja a meglepően

szigorúnak látszó, de mindenképpen leleplező ítéletet: „Csak emberi parancsok és tanítások, amelyek a bölcsesség látszatát keltik az önkényes vallási gyakorlatokkal, az alázatoskodással és az önsanyargatással, de valójában nincs semmi értékük, csak a test kielégítésére szolgálnak" (Kol 2, 16–23).

De legmegdöbbentőbb mégis az Úr Jézus szava tanítványaihoz: „Eljön az óra, amikor az, aki megöl titeket, azt hiszi, hogy szolgálatot tesz az Istennek" (Jn 16, 2). Ez az emberben föllelhető Isten-élmény legvégső eltorzulása. Abban áll, hogy pl. az Isten föltétlen uralmát úgy értelmezi, hogy minden másképp gondolkodót el kell pusztítani. Ezeknek lehet fölséges benyomásuk az Isten hatalmáról, de – mert megállt – egyoldalú, merevülni kezd, és lassan a gondolatok átveszik a kővé dermedés folyamatát, s a szív is a kő hidegségét. A keresztes háborúk, az inkvizíciók, vallásháborúk, az iszlám küzdelmei mind nagyon mély vallásos ihletből indultak el, – és megvalósulásukban mennyi kegyetlenség és jogtalanság keletkezett mindenfelé! Kisebb körökben és személyi kapcsolatokban is mennyi vétek az igazság, a szabadság és a szeretet ellen! És mindennek magyarázatát Jézus ebben adja meg: „Mert nem ismerik sem az Atyát, sem engem" (Jn 16, 3).

Minden elferdült vallási megnyilatkozás alatt egy megmerevült Isten-eszme vagy Isten-élmény búvik meg. Szent Pál széles skálára húzta ki a keresztény ember vallási élményeinek sorát, amik szeretet nélkül semmit sem érnek. Szent János szavával oktat ki minket az Írás: „Aki nem szeret, nem ismeri az Istent, mert Isten a szeretet" (1Jn 4, 7).

A legnagyobb baj

A legnagyobb baj az, hogy minderről a legtöbben nem is tudnak semmit. Olyannyira, hogy maga a szentírás menti föl a korabeli zsidóságot az istengyilkosság vádja alól. „Tudom, testvérek, hogy csak tudatlanságból tettétek, amit tettetek, ahogy vezetőitek is" (Csel 3, 17) – mondja Péter. Pál is egyházüldözéséről ezt vallja: „tudatlanul cselekedtem" (1Tim 1, 13). Sőt az ószövetségi törvény megtartóiról elismeri: „van bennük buzgóság az Istenért, de hiányzik a kellő megértés" (Róm 10, 2).

Amikor ezeket olvassuk, mindig a múltban jár az eszünk, és Jézus meg az apostolok korában élő problémáknak gondoljuk mindezt. Pedig Isten bizonyára nem azért iratta le a zsidósággal s „a törvénnyel" való küzdelmeket az újszövetségi kinyilatkoztatás legalább egyharmadában, hogy csak történelmi rögzítés legyen. „Tanulságul írták meg" (Róm 15, 4) — mondja Pál. És hogy mennyire kellene tanulnunk, azt bizonyítja elhunyt Szentatyánk, VI. Pál megdöbbentő megállapítása: A mai kor Istentől való elpártolásának jórészt maguk a keresztények az okai, mert nem tudtunk tanúságot tenni az ateizmus színe előtt az élő Istenről. Mintha elfeledkeztünk volna arról, hogy „Jézus Krisztus Istene és atyja" legyen a mi Istenünk és atyánk. És amíg ezt el nem érjük, nem szabad elfelednünk, hogy „most már csak töredékes megismerésünk, és töredékes prófétálásunk is" (1Kor 13, 9). Tehát mindig van javítani való Isten-képünkön (más szóval hitünk tartalmának tudatunkban összegzett élményén), és ebből az Isten-élményből sarjadó vallási magatartásunkon.

Ha elevenen él bennünk az, hogy „ma még csak tükörben, homályosan látunk" (1Kor 13, 12), akkor szert teszünk arra a nyitottságra, amely beengedi a lélekbe az Isten kezében, vagyis a kegyelemben meglévő tisztogató ollót, s hagyjuk, hogy levágja azokat a felfogásokat és magatartásokat is, amelyek — a szőlejét tisztogató gazda megítélése szerint — lemetszendők a kiteljesültebb termés érdekében, bár különben jók s termők.

A tisztogató isteni kéz

Jézus nem egyszer tanúságot tett arról, hogy szeretteivel szemben szinte durvának látszó keménységgel végezte el ezt a tisztogatást. Az első pápává avatott Pétert nyomban meri „sátánnak" nevezni, pedig Jézust féltette az apostol; meri leleplezni „emberek" módján való gondolkozását annak, akiről maga mondta, hogy a mennyei Atya kinyilatkoztatásának hordozója (Mt 16, 23). A lábmosásnál való „alázatoskodását" is a „nem lesz közösséged velem" ijesztő fenyegetésével tisztítja meg (Jn 13, 8).

Érdemes megfigyelnünk, milyen világosan átlát az emberi pszichológián az Úr. Ki merné közülünk az Úr tanítására annyira ki-

váncsi tömegnek, amely három napig étlen-szomjan csüggött rajta, amely a kenyérszaporítás csodájának lázában égett, és lelkesedve, kerülő úton gyalog sietett utána Kafarnaumba, nyíltan szemébe vágni: „Bizony, bizony mondom nektek, nem azért kerestek, mert csodajeleket láttatok, hanem mert ettetek a kenyérből és jóllaktatok" (Jn 6, 25). De Jézus merte ezt tenni, és neki lett igaza: a lelkesedőkből rövidesen kételkedők, utána zúgolódók, majd elpártolók lettek. – „A benne hívő zsidók" (Jn 8, 31) hitébe sem fért el Jézus továbbvivő kinyilatkoztatása; ezek akarták megkövezni szavaiért (uo. 59).

Isten kegyelmének bensőnket tisztító jellegét általános értelemben fogalmazza meg szent Pál: „Ha valamiben még másképpen éreztek, Isten majd megvilágosít benneteket" (Fil 3, 15). Ez a szelídnek látszó hatása a kegyelemnek tud óriási arányokat is ölteni, úgyhogy „az egész természet sóhajtozik és vajúdik – mondja – mindmáig. De nemcsak az, hanem mi magunk is, akik bensőnkben hordozzuk a lélek csíráit, sóhajtozunk és várjuk a fogadott fiúságot, testünk megváltását" (Róm 8, 22). Szent János is megállapítja: „Most Isten gyermekei vagyunk, de még nem nyilvánvaló, mik leszünk" (1Jn 3, 2).

Ezt a folyton fejlődő, önmaga felé növő kegyelmi katharzist és fokozatait legszemléletesebben Szent Pálnál látjuk.

Pál példája

Mi azt hisszük, hogy Saulnak egy megtérése volt, a damaszkuszi. Igaz, az volt a legnehezebb és legkeservesebb, de nem az egyetlen. Csak a leglátványosabb és legmozgalmasabb. De Jézus többször beleszól Pál életébe, főleg az események által, és így érleli meg véglegesen azzá, akivé akarta. Isten pedig elsősorban – mint Ananiásnak mondotta – eszközéül választotta, „hogy megismertesse nevemet a pogány népekkel, a királyokkal és Izrael fiaival. Megmutatom majd neki, mennyit kell értem szenvednie" (Csel 9, 15). Világosan hangzik az isteni szándék: elsősorban a pogányok közé kell mennie, mint ezt a galatákhoz írt levelében már világosan látja: „én megbizatást kaptam az evangélium hirdetésére a nem zsidók között, mint ahogy Péter a zsidók között" (Gal 2, 7). Az efezusiak-

hoz írt levélben pedig még világosabban tudja: „Nekem, az összes szentek közül a legkisebbnek jutott osztályrészül a kegyelem, hogy Krisztus fölfoghatatlan gazdagságát hirdessem a pogányoknak" (Ef 3, 8). És ugyanitt mondja, hogy ezt a titkot „kinyilatkoztatásból" ismerte meg (uo. 3).

1. És mégsem indul el a pogány misszióra Damaszkuszból, noha nyílt az isteni szándék. Nyilván nehéz volt neki ezt a nagy lépést megtenni. Elég volt a zsidóságból a zsidó kereszténységhez csatlakoznia. Meg kell értenünk ezt a szent Pált, akit a zsidósághoz nemcsak a vér kötelékei kötöttek, hanem – mint beszámolójában mondja – „a zsidó vallásosságban számos fajtámbeli kortársamat felülmúltam, mert vakbuzgó követője voltam atyáim hagyományainak" (Gal 1, 14). Hogy mik voltak ezek a lebilincselő fények a zsidóságban, arról maga ad számot: „Övék az istenfiúság, a dicsőség, a szövetségek, a törvényadás, az istentisztelet és az ígéretek. Övéik az atyák" (Róm 9, 4). Szinte lángolnak a szavak, amint elsorolja ezeket a fényes kegyelmi valóságokat. És ami még nehezebbé teszi számára a zsidókereszténységtől való elszakadást, az az, hogy „test szerint közülük származik Krisztus." Ezért bár nyílt parancsa volt, hogy a pogányokhoz menjen, Damaszkuszba tér vissza arábiai tartózkodása után. Sem a szentírásban, de még a hagyományban sincs nyoma, hogy Arábiában megkezdte volna a pogány missziót. „Három év múltán fölmentem Jeruzsálembe" (Gal 1, 18) – mondja – és ott a zsidókeresztények között akar maradni és működni.

2. És itt éri a második megtérést elindító kegyelmi behatás. Maga mondja el: „amikor visszatértem Jeruzsálembe és imádkoztam a templomban, elragadtatásba estem. Láttam, amint szól hozzám: Siess, gyorsan hagyd el Jeruzsálemet... Uram – feleltem –, tudják rólam, hogy én voltam, aki ... börtönbe hurcoltam, akik hittek benned... De az Úr azt mondta: Csak menj, mert én messzire, a pogányok közé küldelek" (Csel 22, 18–21). Ekkor megy le Tarzusba, szülei házába.

Ezt olyan egyszerűen mondja el a szentírás, hogy szinte észre sem vesszük a benne feszülő léleksorsot. Mit szenvedhetett ez a csupa tűz és csupa energia ember a mintegy tíz éves tarzusi semmittevésben, ő, aki Damaszkusz után „máris tanította a zsinagógákban, hogy Jézus az Isten fia" (Csel 9, 21). És aki három év

múlva Jeruzsálemben az apostolokkal „járt-kelt és nyíltan beszélt az Úr nevében", miért nem kezdett beszélni Tarzusban a pogányokhoz, vagy legalább a zsidókhoz? Sok város nevét tudjuk, ahol Pál prédikált, és Tarzus nem olvasható a szentírásban ezek között. Pedig mit tehetett volna ez a rohanó tűzláng-ember, aki amit tett, alig két évtizedet kitévő munkálkodással érte el! Talán valami olyan bénultság ülte meg a lelkét, mint amit Szent Ferenc vagy Newman is hosszú időn keresztül tapasztalt megtérése után? ... Az biztos, hogy nem kis vívódások kötötték le erejét annak, aki „nem hallgatott a testre és a vérre" a damaszkuszi látomásban, hogy elszakadjon a zsidóságtól, de megtorpanhatott a pogány világba való kilépéstől. Ahogy a palesztínai egyház Péter joppéi látomása után évtizedekig sem tudta nyugtalanság nélkül tudomásul venni, hogy Isten üdvössége a pogányoké is.

Mindezt valószínűsíti az, hogy az antióchiai egyházat nem Pál és nem Barnabás alapította, hanem azok a névtelenek, akik a jeruzsálemi üldözés elől menekülve kezdték hirdetni a pogányoknak is „Urunkat, Jézus Krisztust" (Csel 11, 19–20). Munkájukra „sokan hívők lettek, és megtértek az Úrhoz. Ennek híre a jeruzsálemi egyházba is eljutott". (Bizonyára eljutott volna a nem sokkal messzebb lévő Tarzusból is!) Erre „elküldték Barnabást ... majd miután sokan megtértek, Barnabás elment Tarzusba, hogy fölkeresse Sault. És amikor ráakadt..." Ez a „ráakadt" fejezi ki azt, hogy Barnabásnak keresnie kellett Sault és megtalálnia. Ezek után épül be Pál a pogány misszióba.

3. Igehirdető körútján Pál mindig előbb a zsinagógába megy, és ottani beszédei az ószövetségi szentírás üdvrendjének végcélját: Jézust mutatják be. De hogy hogyan beszélt a pogányokhoz, arról nincs más katekézisünk, csak az athéni beszéd. Ebben pedig – és nyilván minden pogányokhoz intézett beszédében – Isten szellemiségéről, mindent átjáró jóságáról és Krisztusban való feltámadásunk dicsőségéről szólott (Csel 18, 22–33). Eredmény szinte semmi, pedig – így summázza a szentíró – „Jézust és a feltámadást hirdette nekik" (uo. 18). Azt mondhatnánk; pozitív teológiát alkalmazott. És itt érte el az a lelki válság, amivel Isten korrigálni akarta fölfogását, vagy legalábbis annak gyakorlati értelmezését. Hogy nem kis válság ült lelkére, arról maga számol be.

Ugyanis Athénból Korintusba ment. Leírja, milyen érzelmekkel:

„Én is, testvérek, amikor nálatok jártam, nem keresett szavakkal vagy bölcsességgel akartam nektek hirdetni Isten tanúságtételét. Elhatároztam ugyanis, hogy nem akarok másról tudni köztetek, csak Jézus Krisztusról, a megfeszítettről" (1Kor 2, 1). A szép test és szép lélek eszményének hordozói és hirdetői előtt ilyen radikális fordulattal a keresztrefeszítettről beszélni súlyos előzmények nélkül nem lehet. Meg is adja az okát: „Gyöngeségem tudatában félve és nagyon elfogódottan mentem hozzátok" (uo. 3). Bizonyára idegeiben égtek még az athéni fiaskó remegései, és rádöbbent – amit azután meg is ír –, hogy „mivel a világ a maga bölcsességével nem ismerte fel Istent... úgy tetszett Istennek, hogy balgaságnak látszó igehirdetéssel üdvözítse a hívőket" (1Kor 1, 21). És míg ezt „a balgaságot" üdvrendjébe építő Istent tudatosította, addig a sikertelenségek és félelmek olyan poklán kellett keresztülmennie, hogy maga az Úr kénytelen közbelépni. „Egy éjjel az Úr álmában felszólította Pált: Ne félj, hanem beszélj és ne hallgass! Én veled vagyok ... sok emberem van ebben a városban" (Csel 18, 9).

4. Nagyon mély benyomást tehetett szent Pálra az akkori világvárosok erkölcstelensége, bűnhalmaza. A zsidóság általában mentes volt ezektől a bűnöktől, és kisebb városok bűnei nem voltak közismertek, vagy legalább is nem mutatkoztak olyan hatalmas áradatnak. De amikor Athénbe ért, „megrendült a lelke" (Csel 18, 16) a bálványimádáson. Korintusban a világarányú kikötőváros bűnforgataga sújthatta le. E lelket szorító látomásokon keresztül mennyi éjszakán és mennyi nappalon át kellett vívódnia, míg a rómaiakhoz írt levél bűnszemlélete kialakult benne! Érdekes megfigyelni, hogy milyen bőséges bűnlistákat sorol föl ezidőtájt írt leveleiben (Gal 6, 19–22; Róm 1). És mintha csak sötét vízióban jelennék meg lelki szeme előtt az Ádámtól „minden emberre" átszármazó bűn és halál (Róm 5 és 6) sötét folyama, amely zúgva tör át minden időn és kultúrán. De lesújtottságából nemcsak fölemeli az „egy ember" Krisztus kegyelmének túláradó ereje, hanem valóságos diadalérzés tölti el: a bűn is megdicsőíti az Istent valamilyen titokzatos módon, és Isten embernél magasabb rendű művészete a rosszból is előhozza dicsőségét. Igaz, alaposan félreértették (mint ahogy ma is félreérthetik sokan). Maga panaszolja nem is egy helyén a római levélnek: „Miért ne tennénk rosszat,

hogy jó származzék belőle, mint némelyek rágalmaznak bennünket, hogy effélét állítunk" (Róm 3, 8). Belső tusakodásait ő is elárulja azonban, amikor végül is belekiáltja a kérdező fülébe: „Ember, ki vagy, hogy vitába szállsz az Istennel?" (Róm 9, 20) És elárulja imádó csodálatát e feketén fénylő titok színe előtt, mikor ezeket a – szent Péter szerint is – „nehezen érthető dolgokat" (2Pét 3, 16) és ezeknek tárgyalását lezárja: „Mekkora a mélysége az Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának! Milyen kifürkészhetetlenek szándékai, mily megfoghatatlanok útjai!" (Róm 11, 33) A bűn áradatának látomása, ahelyett hogy hitét gyöngítené vagy lemondó pesszimizmusba sodorná, Isten titkának dicséretére és imádására indítja. Hol vagyunk mi ettől?

5. És végül beteljesedik Isten-élményének kifejlődése a szenvedő Krisztussal való azonosulásban. Pálnak élete folyamán kijutott a szenvedésből, mint ahogy mindkét korintusi levelében részletesen felsorolja (1Kor 4, 10–13; 2Kor 6, 4–10). Testi szenvedésekkel párosulnak igen nagy és igen mély lelki szenvedések. Kezdettől fogva elfogadja ezeket, de hogy mennyire megszenvedi, kitűnik abból, hogy menekülni próbál tőlük. Szenvedésekre érzékeny lelke „háromszor is kérte az Urat, hogy szabadítsa meg" (2Kor 12, 8) az őt „arcul verő" bajtól. A rómaiakat szinte megrendítő ünnepélyességgel kéri: imádkozzanak, „hogy megszabaduljak a judeai hitetlenektől" (Róm 15, 31). Ám nem szabadult meg, mert előbb négy évi, utóbb 2–3 évi börtön vár rá, aminek nemcsak gátló voltát, de szégyenét is átéli. Ez derül ki ugyanis odavetett megjegyzéseiből. Hogy pl. Oneziforus „nem szégyellte bilincseimet" (2Tim 1, 16). És hogy – mint ugyanott írja „még bilincseket is szenvedek, mint egy gonosztevő (2, 9). Érzékli annak tragikumát is, hogy „némelyek féltékenykedve és vetélkedve hirdetik Krisztust ... abban a hiszemben, hogy bilincseimben keserűséget szereznek nekem" (Fil 1, 15). És végül elérte a nagy magányosság is. Keserűen írja: „Démász a világ kedvéért elhagyott ... Egyedül Lukács van velem... Első védekezésem alkalmával senki sem állt pártomra. Mindenki cserben hagyott. Ne rovassék föl nekik!" (uo. 4, 9–13)

Mindezekre a szenvedésekre úgy tekint, mint Jézus megváltó áldozatában való „részesedésre" (Fil 3, 11). Sőt „örömest szenvedek – írja – értetek, és testemben kiegészítem azt, ami még

hiányzik Krisztus szenvedéséből, testének, az egyháznak javára" (Kol 1, 24). És eljut oda, hogy így ír: „nyíltan megmondom, hogy Krisztus – mint mindig – most is megdicsőül testemben, akár éltemben, akár holtomban" (Fil 1, 20).

Így lesz teljessé benne „az Atya titka" (Kol 2, 2), aki szeretetének töprengésében: „Mit tegyek? Elküldöm kedves fiamat" (Lk 20, 13) határozta el a megváltást, és így „tesz tanúságot irántunk való szeretetéről, amikor még bűnösök voltunk" (Róm 5, 8).

Mekkora út vezet az Isten nevében gyilkoló Pál Istenétől a szenvedések és megaláztatások mélyén lévő Pál önmagát megalázó és Fiában önmagát halálra adó Istenéig! ... Hogy tűnnek el egymás után Pál Isten-képéből előbb Jehova dühös villámai! Hogy alakulnak át benne aztán az ószövetség fényei az emberségnek feltámadásban ragyogó dicsőségére! És ebből a ragyogó emberségből hogy emelkedik ki előtte a feltámadásban is megőrzött sebeket hordó Megváltó (kereszt teológiája), majd ezt követően az eláradó bűnfolyamot fölülmúló kegyelmi özön (bűn teológiája), hogy végül is a szeretet áldozatává váljék?! Mind egy-egy állomás a belső fejlődésben. Sokat szenvedett érte, de megérte. Neki is – és nekünk is.

A megtalálók Isten-keresése

Jézus azt mondja, hogy az Isten országának lélekbe eső búzaszeme nőni akar. Szent Pál példája mutatja, hogy a készen kapott Isten-hit egy életen át fejlődik: mélyül is, tisztul is. Ezért akik keresik az Istent, örüljenek, hogy már megtalálták. Akiknek pedig már van Istenük (akár nevelés folytán, akár keresés után), azok ne gondolják azt, hogy megállhatnak előtte vagy mellette. Mindig új és új oldalról akarja megmutatni magát, mint a búzaszem előbb gyökér formában bontakozik ki – és milyen lebilincselően izgalmas, érdekes és sokrétű egy gyökér! –, de nem áll meg, utána újabb formája a sziklevél, majd a szalma s a kalász. Mind új meg új formája a búzának, noha ugyanegy a búza. De jaj, ha megmarad szalmának vagy nyers kalásznak! ...

Ha ezt a krisztusi alapképletet nem feledtük volna egyre-másra a két évezred folyamán, nem lett volna olyan ellenségeskedés a

vallások, a vallásokon belül a felekezetek, felekezeteken belül a különböző elméleti vagy gyakorlati irányok között. Mert mindegyik a maga belső alapélményére, lelki világát alkotó hitére építve tette, amit tett. Önmagában véve jó, szép, szent és isteni eszme képezte kiindulási pontjukat. De alkalmazhatjuk szent Pál szavait: „a bűn – hogy lényege szerint mutatkozzék – azzal okozta halálomat, ami jó" (Róm 7, 13). És így elfeledve a közös értékeket, a különbözőség vitte embertelenségre a történelmet. Így lesz a vatikáni zsinat ökumenikus és pluralista felfogása minden Isten-kereső és minden Istent megtaláló számára kötelező magatartássá.

Ugyancsak kötelezővé válik a szerénység és egyszerűség. Csak az fuvalkodhatik fel és ítélkezhet megföllebbezhetetlenül más fölött, aki azt hiszi magáról, hogy csalhatatlanul a teljes igazság birtokában van. „Ki tesz téged másnál különbbé? ... Lám már jóllaktatok, meggazdagodtatok, nélkülünk is uralomra jutottatok" (1 Kor 4, 8). Pál annyira tudatában van a rész szerinti megismerésnek, hogy kijelenti: „Nem hiteteken akarunk uralkodni, hanem örömötöknek vagyunk munkatársai" (2 Kor 1, 23). Csak megbecsüléssel lehet másként vélekedők nézeteit kezelni.

Még inkább kötelező a megértés a haladás és maradás kérdésében. Furcsa volna, ha a kalász pelyvája a szalma fölé gondolná magát, mert ő „haladóbb" fokán van a fejlődésnek. Csak azok vitázhatnak, akik nem tudják, hogy nekik is búzává kell lenni. Az egyházban jelentkező zsinatelőttiség a zsinatutánisággal ellentétben, azután az újabb mozgalmak megítélése és vitája a kizárólagosság és a szeretetlenség jegyében! Mindkét oldal elfeledi, hogy a lélek történései nem zajlanak le ugyanolyan ütemben. Mindenkinek egyéni története van. Milyen bölcsen világítja meg ezt Pál: „Mindenki saját ajándékát kapta Istentől, az egyik ilyet, a másik olyat" (1 Kor 7, 7). Éppen ezért jó lenne haladóknak is és a régi szokásokhoz ragaszkodóknak is megszívlelni a tanácsot: „Kövesse mindegyik a meggyőződését. Aki tekintettel van napokra, az Úrért teszi, aki meg eszik, az Úrra való tekintettel eszik, hiszen hálát ad az Istennek. Aki viszont nem eszik, az Úrra való tekintettel nem eszik, és ő is hálát ad az Istennek" (Róm 14, 6). A maradiak bizonyos ételektől tartózkodtak, a haladók válogatás nélkül táplálkoztak.

Annál is inkább, mert senki nem mondhatja, hogy csak a régi a

jó; és senki nem mondhatja: csak az új a jó. A régiben meglévő jó csakúgy „halálomat okozhatja", mint az újban található. Ezért tudatában kell lennie a régihez ragaszkodónak is, az újítónak is, hogy nincsen veszedelem nélkül elfoglalt álláspontja. Ezért íratta ki Nagy szent Teréz a folyosóra: Kerülld a rosszat, de azt a jót is, amit Isten nem neked szánt. Az Istentől eredő jóság, akár régieskedő, akár újító, tiszteletben tartja Isten művét, mint ugyancsak Pál mondja: „A prófétaság lelke alá van vetve a prófétáknak. Isten ugyanis nem a zűrzavarnak, hanem a békességnek Istene" (1 Kor 14, 32).

Ez az utolsó mondat világít rá, hogy minden vallási megnyilatkozás Isteneszménktől, Isten-élményünktől, vagy egész közönségesen kifejezve a hitben kialakult Isten-képünktől függ. Ezért vallhatjuk azt, hogy aki keresi Istenét, az már megtalálta; de aki hitben birtokolni véli Istenét, keresse tovább – főleg a Szentírásban –, nehogy magas gondolatokból épült bálványképe legyen Istenről, hanem az élő Isten éljen szívében.

(Szolgálat, 42.)

ÚTON JÁRÓK HITE

Vallásos keretekben élők között általános az a fölfogás, hogy az emberek hit szempontjából három csoportra oszlanak: hívőkre, hitetlenekre és a senki földjén élőkre; ez utóbbiak között az árnyalati különbségek a teljes közömbösségtől egészen a valamilyen hittel való szimpátiáig terjednek. Érdemes a *Szentírás szemléletén* – legalábbis röviden – átnézni ezt a kérdést, hogy milyen magatartást tanúsítson az Istenben hívő ember sajátmagával, a rajta kívülállóval és az ún. szimpatizánssal szemben.

A hit is vándorlás

Úgy tűnik, mintha a Biblia nem kedvezne e hármas felosztásnak. Hiszen nemcsak az ószövetségi szentekről olvassuk, hogy „mind hitben hunytak el ... csak messziről látták és üdvözölték, elismerve, hogy vándorok és jövevények a földön" (Zsid 11, 13), hanem szent Pál is tudatosítja bennünk: „nem feledkezünk meg róla, hogy míg e testben vándorként élünk, távol járunk az Úrtól. A hitben élünk, a szemlélet még nem osztályrészünk" (2 Kor 5, 6). A hit megtalálása is keresés és a hit keresése is már megtalálás. Pascal is ezt hallja: Nem keresnél, ha már meg nem találtál volna. Szent Anzelm, a skolasztika atyja ezt így fogalmazza axomává: Credo ut intelligam – intelligo, ut credam! Vagyis a hit tudományos keresésre ösztönöz, és az értelem kutató vívódásai a hithez vezetnek. Ez azt jelenti, hogy a hitben nincs megállás, nincs „beérkezés". Aki hisz, annak mindig keresnie kell az Elérhetetlent, a Kifejezhetetlent.

Jaj annak, aki megáll a hitben! Az önelégültség, a jóllakottság és megérkezettség biztosságát és tudatát ostorozza az Úr a korabeli zsidóságban. „Csak nem vagyunk mi is vakok? – kérdezik Jézustól. – Ha vakok volnátok – felelte Jézus –, nem volna bűnötök. De azt állítjátok: Látunk. Ezért megmarad bűnötök" (Jn 9, 41). Szent Pál is megvallja: „Tanúságot teszek mellettük (a zsidók mel-

lett), hogy van bennük buzgóság Istenért, de hiányzik a megértés" (Róm 10, 2). És nem győzi hangoztatni azt a benső megnyílottságot Isten felé, „aki bennünk működő erővel mindent megtehet azon felül is, amit mi kérünk, vagy megértünk" (Ef 3, 20).

A hitetlenség vándorútja

De nemcsak a hívő van vándorúton, hanem a hitetlen is – a Biblia szerint – valahogy úton van. Hiszen olyan egyetemes isteni hatásoknak van kitéve, amik alól aligha vonhatja ki magát bárki is. Jézus mondja: „Megírták a próféták: Mindnyájan Isten tanítványai lesznek" (Jn 6,45). És beszél keresztjének vonzóerejéről: „Én meg, ha majd fölemelnek a földről – a keresztre ti. – mindenkit magamhoz vonzok" (Jn 12, 34). És olvasunk az egész világ mélyén elnyúló vágyakozásról, „az egész természet sóhajtozik és vajúdik mindmáig" (Róm 8, 22), mert „a mulandóság szolgai állapotából az Isten fiainak dicsőséges szabadságára" akar felszabadulni (uo.). Szent Pál meg is magyarázza: „Mindezt azért, hogy keressék az Istent, hogy szinte kitapogassák és megtalálják, hiszen nincs messze egyikünktől sem" (ApCsel 17, 24).

Titokzatos belső vonzások és szinte kozmikus erőként ható vágyódások mozgatása alatt áll az ember (erről költőink és filozófusaink kellőképpen vallanak), amelyek nem hagyják, nem engedik a tér s idő korlátai között megnyugodni, ezért több-kevesebb erőfeszítéssel törekszik kilépni a mulandóságból és megközelíteni az Örökkévalót. Csak itt meg az a különös, hogy a mi Utunk szemléletében a „távoliak" (Ef 2, 13), vagyis a pogányok, illetőleg más kultúrák, a hithez közelebb állanak vagy állottak, mint „a közeliek" vagyis a kinyilatkoztatás népe. „Ha Tiruszban és Szidonban történtek volna a csodák, amelyek nálatok (Kafarnaum és Betszaida) történtek, már régen szőrzsákban és hamuban tartottak volna bűnbánatot" (Mt 11, 21). És a jövőre nézve is kijelenti: „Sokan jönnek majd napkeletről és napnyugatról, és letelepednek Ábrahám... mellé a mennyek országában, az ország fiait pedig kivetik a külső sötétségre" (Mt 8, 11).

Nagy figyelmeztetés

A Rómaiaknak írt levél foglalja markánsan össze az üdvöt munkáló Isten csodálatos gesztióit. „Izajás nyíltan mondja: Aki nem keresett, rám talál; fölismert, aki utánam nem járt. – Izraelhez azonban így szólt: Naphosszat a hitetlen és ellenszegülő nép felé tárom karomat" (Róm 10, 20–21). És ez azt jelenti: aki a hit útján jár, és megáll, távolabb lehet a hittől, mint az, aki talán még el sem indult a hit felé. Viszont a hittől távol járóban benne rejtőzhet az az erő ami Isten újjának érintésére mint eleven vízforrás fakadhat föl. A hívőt szerénységre és a hitetlennel szemben megnyílottságra kötelezi kegyelmi élete, mert minden ember valamilyen formában útban van a hit felé.

Krisztus útmutatása

Ennek tudatában kell megfigyelnünk az Urat, hogyan is viselkedik a szoros értelemben vett úton lévőkkel szemben. És nem árt leckét vennünk Jézustól ma, amikor mi, vallásosak és keresztények (– legalábbis saját felfogásunk szerint –) a hitetlen vagy nagyobbrészt közömbös világ elé akarunk állni tanúbizonyságtételünkkel és a velünk rokonszenvezőkkel keressük azokat a tételeket és bizonyítékokat, amikkel rokonszenvünket hitünk számára megnyerhetnénk. Ugyanis a gyakorlati magatartásunk követelménye könnyebben leolvasható az Úr Jézusnak azokkal szembeni viselkedéséből, akik konkrét értelemben közelítettek a hit felé, noha – mint fentebb megfontoltuk – valamennyien úton vagyunk az Isten felé.

Jézus és a görögök

János evangélista írja le a 12. fejezetben Urunk találkozását a görögökkel. Ezek „Fülöphöz fordultak... és kérték: Uram, látni szeretnénk Jézust" (Jn 12, 21). Ezek a görögök nyilván a bálványkultusz elfajulásától a legnagyobb görög bölcselőknek az egyistenhívés felé mutató tanítása nyomán kerültek Jeruzsálembe, „hogy

az ünnepen imádják az Istent" (uo. 20). És bizonyosan az elburjánzó erkölcstelenségből kiábrándultan sodródtak a viszonylag tiszta erkölcsi felfogású zsidóság felé. Magukban hordozták a hellenista kultúra életeszményét, a kalokagathiá-t, mely a lélekben és testben szépen kifejlődött és jóságban kiteljesült embert akarta kialakítani ebben a világban. Sikerélményekre is vágyva Jézus felé közelítenek, akit Lázár föltámasztása miatt ünnepelt a tömeg olyannyira, hogy ellenségei is kénytelenek elismerni: „Lám nem mentetek semmire. Nézzétek, mindenki követi" (uo. 19). Ebben a drámai pillanatban izgatóan érdekes lesz megfigyelnünk, mit mond Jézus, miképpen nyilatkozik meg nekik, milyen szellemi távlatokat nyit meg előttük.

Mi azt várnánk, hogy a János evangélium bevezetésének eszmei magasából mutat meg valamit, vagy a Kolosszeieknek írt levél kozmikus látásmódján tárja fel az isteni világot. Vagy legalább szólni fog a világ világosságáról, mint a 8. és 10. fejezetben ... Vagy meghirdeti szeretet-programját a Korintusiaknak írt első levél mindenkit elbűvölő modorában és valamilyen – Jézusra egyébként is jellemző – de mindenkit lenyűgöző (Jn 7, 46) beszéddel fogja megváltói küldetését a hellének elé vázolni. De nem! Éppen fordítva történik. Szinte minden bevezetés és szépítés nélkül adja elő megváltói művét az elhaló gabonaszem hasonlatában. És nehogy azt gondolják, hogy ez csupán az ő személyére vonatkozik, általános érvényűen kijelenti:„Aki szereti életét, az elveszíti, de aki gyűlöli életét ebben a világban, az megmenti az örök életre" (Jn 12, 24–25). Megdöbbenve halljuk és csodálkozunk, hogy merte ezt az életbe szerelmes görögöknek mondani?! Hol van itt a hozzájuk való alkalmazkodás és szellemi szintjükre való fölemelkedés?!... Igaz, Jézus az őt követőknek sohasem ígért problémátlan jövőt, – sőt, az ellenkezőjét. Programjának meghirdetésekor a hegyi beszéd végén nyíltan megmondja, hogy olyan helyzetekre kell számítani az életben, hogy „szakad a zápor, ömlik az ár, süvít a szél, és neki zúdul a háznak" (Mt 7, 25). De ott legalább előrebocsátotta az Isten atyai jóságának és irgalmasságának tanítását, (Mt 5, 45), és hogy az Isten szeretete annyira érdeklődő irántunk, hogy „minden szál hajatokat számon tartja" (Mt 10, 30). E fölemelő tanítások fényébe állítja bele a szenvedéssel való megváltást. De még így is botránkozást vált ki legmeghittebb embereinek lel-

kéből is, aminek Péter ad hangot (Mt 16,22), aki meg is kapja a „sátán" nevet érte.

Itt, a görögöknél Jézus minden előzmény nélkül azzal kezdi, amitől ezek az életre szomjas lelkek legjobban irtóznak: az élet tragikumával. Arisztotelész sem tudott a szenvedéssel mit kezdeni és kijelentette: a halálban – úgy tűnik – semmi jó sincs. Jézus merte ezt mondani, nem félve attól, hogy ők is – mint a zsidók – „Kemény beszéd. Ki hallgatja?" (Jn 6, 60) kiáltással elvonulnak. Ez a merészség annál méltánylandóbb, hisz a szenvedés gondolata belőle is a „megrendülés" írtózatát váltotta ki és azt az önkéntelen felkiáltást: „Atyám, szabadíts meg ettől az órától" (Jn 12, 27).

Egy kis kitérő

Ez nem újdonság Jézus viselkedési módjában. A kafarnaumi százados esetében ugyan késznek mutatkozott rögtön elmenni hozzá, de a szír-föníciai nemzetségű – tehát pogány – asszony esetében bennünket még ma is megbotránkoztathat kemény bánásmódja. Érdemes elolvasni mondatról mondatra a leírást Máténál. Ilyenekre akadunk „Egy szóra sem méltatta" a pogány asszony „hangos" kérését. Már a tanítványok szíve is megesik „és kérték: Teljesítsd kérését, hisz kiabál utánunk." Ez elől is kitérő választ ad. „Ám az asszony odajött és e szavakkal borult le előtte: Uram, segíts rajtam! De visszautasította: Nem helyes a gyermekektől elvenni a kenyeret s odadobni a kiskutyáknak" (Mt 15, 21–28). Elképzelni is nehéz, milyen keménynek, riasztónak tudott mutatkozni Urunk ezzel a pogány asszonnyal szemben, akinek hitéről ő állapította meg, hogy nagy. Nem keresi az olcsó szimpátiákat, de kemény leckéket tud feladni azoknak, akik irgalmára várnak. – Akárcsak a görögöknek, akik a „látni szeretnénk Jézust" (Jn 12, 21) szándékával közeledtek feléje.

Két lényeges mozzanat

Amikor Jézus a felé megnyíló érdeklődésre a szenvedés titkának feltárásával válaszol, két körülményt még megemlít. És az az érzésünk, hogy ezeket lényegeseknek szánta.

Az egyiket így fejezi ki nyomban az elhaló gabonaszem hasonlata után: „Aki nekem szolgál, engem kövessen, s ahol én vagyok, ott lesz a szolgám is" (Jn 12, 26). Mintha csak azt mondaná a görögök felé: A kereszt titka, a szenvedésben való megváltás csak a velem való legszorosabb kapcsolatban fogadható el. A kereszténységet sohasem igazságai vagy bölcs mondásai hitelesítik, hanem Jézus Krisztus, aki ezeket az igazságokat mondta és képviselte, életével megpecsételte. Amíg Jézustól elvonatkoztatva szemléljük a kereszténységet, addig azt életidegennek, e világot siralomvölgyének tekintő eszmerendszernek, és a nyomorúságokon olcsó vigasztalások légvárát építőnek foghatjuk föl. Ezt Jézus is érezte. Ki is fejezte, mikor a próféta szavát idézte a kőről, „amelyet az építők elvetettek, és szegletkővé lett" (Lk 20, 17). Csak úgy válik elfogadhatóvá a keresztről való tanítása, ha az evangéliumokból kibontakozó teljes emberségét megismerjük és vele benső kapcsolatba lépünk. A minden emberi tehetséget kibontó és minden emberi érzést csodálatos összhangba olvasztó Krisztus jelenti ki ezeket az „embertelennek" látszó titkokat. Kutuzov zsenialitását nem értették meg legközelebbi munkatársai sem. Atomtudósoknak vannak érthetetlennek tűnő utasításai. Jézus a megváltás művének „szaktudósa", és addig érthetetlen lesz ő számunkra, míg Pállal el nem mondhatjuk: „Mi azonban birtokában vagyunk Krisztus gondolatainak" (1 Kor 2, 16).

A másik lényeges mozzanat, hogy ott a görögök előtt föltárja vívódó lelkét: „Most megrendült a lelkem. Mit is mondjak? Atyám, szabadíts meg ettől az órától? – és mintegy magát biztatva és bátorítva hozzáteszi – De hiszen éppen ezért az óráért jöttem. Atyám, dicsőítsd meg nevedet" (Jn 12, 27–28). Mint ahogy a borkóstolók „megrágják" a bort, hogy ízét megtapasztalják, így kell nekünk ezeket a szavakat megrágnunk, hogy a bennük feltáruló krisztusi emberséget megízlelhessük. Így jöhetünk csak rá, hogy a kereszt igéi nem egy világtól elrugaszkodott fantasztának a szavai, és nem is egy, a saját eszmerendszerének tételeibe bódult bölcselő embertelenné merevedett kijelentései, hanem egy nagyon is emberileg értő és érző, minden realitást érzékelő és minden problémát végig kínlódó lélek szájából jönnek. E megrendülések között is vallotta isteni Atyjának jóságát és hatalmát, és képviselte az emberi életnek szeretetben való kiteljesülését.

Krisztus belső gazdagságának megélése és vívódó lelkének megtapasztalása nélkül a kereszt mindig „botrány és oktalanság" lesz (1 Kor 1, 23).

Szent Pál módszere

Nagyon érdekes, hogy szent Pál a Korintusiaknak írt első levele elején milyen hangsúlyozottan írja: „Elhatároztam ugyanis, hogy nem akarok másról tudni köztetek, csak Jézus Krisztusról a megfeszítettről. Gyöngeségem tudatában félve és nagyon elfogódottan mentem hozzátok" (1 Kor 2, 2–3). Ezeknek a soroknak belső kínjaira és kihangsúlyozott szándékosságára az Apostolok Cselekedetei vetnek némi világot. Hosszú gyötrelmek után érett meg Pál apostolban ez a felfogás.

Bár már a damaszkuszi úton a pogányok megtérítésére küldte az Úr (ApCsel 26, 17), Pál még három év múlva is Jeruzsálemben akarja hirdetni a zsidóknak az evangéliumot. És az Úr ismételt parancsával, mely őt a pogányok közé küldi, vitába száll (ApCsel 22, 19). A zsidók között akar maradni. Az Úr újabb parancsa ellenére sem kezdi meg a pogány missziót, csak évek után Barnabás unszolására (ApCsel 11, 25). Első útjain előbb a zsinagógákban kezdi a hithirdetést, majd a zsidók keményszívűségének megtapasztalásai után megy a pogányokhoz. A zsinagógai igehirdetésére több példa van (ApCsel 13), de a pogányok kateketizálására nincs. Csak az athéni beszéd mutatja, hogy addig milyen lehetett hithirdetői rendszere. Szinte megérezzük az óra döntő voltának átélését: találkozás a görögséggel annak szellemi fellegvárában, az Aeropágon. Izgató kérdés számunkra is, hogy mit mond, hogy kezdi, hol talál a kerekre szabott görög gondolkodásban olyan nyitottságokat, ahová behatolhat a kereszténység eszméivel.

Ma sem lehetne különbül tenni, mint ahogy Pál tette. Csodálatos bravúrral találja meg azokat a kapukat, ahol behatolhat a hellén világ eszmevilágába isteni üzeneteivel. A vallásos élet elfajult formái között, a filozófia és a költészet kínálta lehetőségeket felhasználva mondja el beszédét. És az eredmény: csúfos kudarc, gúny és érdektelenség, és csak néhány megtérő (ApCsel 17, 32).

Ezzel az élménnyel indult Korintusba, a két világ találkozási

pontján lévő kereskedővárosba, ahol a hellenizmus mellett a gazdagság és az erkölcstelenségnek raffinált formái is dívtak. Athénben legalább volt némi szellemi érdeklődés (ApCsel 17, 21), de itt ezt sem remélhette. Itt még nagyobb fiaskóra számíthatott. Ezért érthetjük meg Pál „félelmét és nagy elfogódottságát", ami olyan arányokat öltött benne, hogy az Úrnak látomásban kellett megbiztatnia: „Ne félj, hanem beszélj, és ne hallgass!" (ApCsel 18, 9). Meg kell értenünk Pál félelmeit. Hiszen ha az emberi okosság diktálta alkalmazkodás Athénben csőddel végződött, mivel fog végződni az, ha „nem keresett szavakkal vagy bölcsességgel" hirdetett kereszt-teológia áll az isteni tanúságtétel középpontjában? De e félelmek között is meri vállalni ennek hirdetését abban a tudatban, hogy „Isten ‚balgasága' bölcsebb az embereknél, és Istennek a ‚gyöngesége' erősebb az embereknél" (1Kor 1, 15).

Igehirdetését nem a görög szellemhez való alkalmazkodással, annak a szintjére való fölemelkedéssel kezdte, hanem a kereszttel. Ezért van az, hogy a hit összefoglalását, amit az összes hitvallások ősének tekintenek, ugyancsak a Korintusiaknak írt első levélben így állítja össze: „Krisztus meghalt bűneinkért az Írás szerint. És eltemették. És feltámadt harmadik napon, az Írás szerint" (1Kor 15, 4).

Szent Pál is odajutott tehát, mint Urunk a gabonaszemmel. Ő is azzal kezdte Korintustól kezdve. Ő is elárulta belső félelmét és aggodalmát, mint a mi Urunk. De őnála is a félelemmel megélt kereszt-hirdetés hátmögében Krisztus világító egyénisége áll: neki „Krisztus Isten ereje és bölcsessége" (1Kor 1, 24). Éppen ezért csodálatos bensőséggel kötődik az Úrhoz. És, ha meg akarjuk figyelni Pál Krisztus-misztikáját, akkor nemcsak a teremtés és a megváltás középpontját látjuk meg benne, „akiért és aki által van minden" (1Kor 8, 6) és nem csupán „az Isten titka" (Kol 2, 1), akiben „lakik testi formában az istenség egész teljessége" (uo. 2, 9), hanem számára Krisztus egyszerűen a „valóság" (Kol 2, 7); még közelebbről „Krisztus a mi életünk" (Kol 3, 4), sőt „számomra az élet Krisztus" (Fil 1, 21), akiről azt vallja: „magához ragadott engem" (Kol 3, 12). Olyan kép él benne, hogy – mint megvallja – „Uramnak, Jézus Krisztusnak fönséges ismeretéhez mérten mindent hátránynak tartok... sőt szemétnek tekintettem, csakhogy hozzá tartozhassam" (Fil 3, 8). Egész élete jellem-

zésére mondhatja: „Krisztussal engem is keresztre feszítettek. Élek, de már nem én élek, hanem Krisztus él énbennem" (Gal 2, 20).

Nem járt el tehát Pál sem más módon a hit felé közeledőkkel szemben, mint Jézus a görögökkel szemben kívánt: a kereszt titkát csak a Vele való nagy szellemi egységben és emberi megrendülésben lehet és kell képviselni. Csak Krisztussal lehet elfogadni!

És ma?

Az egyház ma sem tehet mást, mint amit alapítója ajánlott és tett. Nagyon mély Krisztus-közösség birtokában megrendült és félelmekkel teli lélekkel kell hirdetnie és képviselnie a keresztben való megváltás titkát a fejlődésben kitáruló világ színe előtt.

a) Egyre jobban világossá válik előttünk, hogy a hit problémája manapság nem a gondolkodás és az értelem felől közelíthető meg, hanem egyedül és kizárólag Krisztusban lehet azt feloldani. A hit problémája ma Krisztus-probléma. Csak ha le tudjuk írni, amit Weöres Sándor leírt: Számomra csak egy ember létezik: Jézus. Vagy ha tudatára ébredünk annak, amit Vas István így fogalmazott meg: Jézus élete a legnagyobb dolog, ami az emberiséggel történt, — lépünk a hit útjára.

Ha valakiben sikerül olyan Krisztus-élményt kialakítani, hogy ez a teljesen kiegyensúlyozott, mélyértelmű, emberszerető és emberszolgáló, minden ízében és szavában normális ember abban a kettőben sem tévedhet, hogy ő Isten Fia, és hogy a halála üdvözítő halál, — akkor a kereső rátalált az Istenre. „Aki engem látott, látta az Atyát is" (Jn 14, 9).

b) Ez a megtalált Krisztus nem veheti el azt a megrendülést és azt a félelmet sem az egyházból, sem az egyes keresztényből, amit Krisztus maga is, Pál is megélt a kereszt titkának hirdetésében. Azzal, hogy a megvetett és elvetett kő szegletkővé lesz, nem olthatja ki az építők megvetését. A botránkozó és a balgaság bélyegét ránksütögetők bírálatait nem hallgattatja el a hívők hódolata. A farkasok közé bárányként küldött egyház és egyes keresztény sohasem mentesülhet a bárány reszkető félelmétől (Mt 10, 16). A kereszténység sohasem mentesülhet az idők viharaitól, hiszen

csak egy köntössel küldte őt Ura a világba (uo. 10). Nem kímélhető meg a történelem országútjának sebeket hasító és tövisként szúró követeitől, hiszen saru nélkül küldték erre az útra. Bár az egyház sokszor próbálta magát fölvértezni ezek ellen, de ilyenkor mindig embertelenné vált.

c) Nemcsak hirdetnie kell az egyháznak a kereszt titkát, de minden korban meg is kell élnie a gabonaszem elhalásának és megsokszorozódásának folyamatát is a hit felé úton lévő világ előtt. Általában a szenvedéseket csak az üldözések időire szokták alkalmazni, pedig Jézus ezeket egyházának egzisztenciális jellemzőivé tette. Urunk az idők végéig elvállalta a tiszta búzát vető gazda szégyenkezését a földjén megtűrt és fölburjánzó konkolyon az azt kiirtani akaró szolgái előtt is, meg a járókelők előtt is (Mt 13, 29). Egyházával kapcsolatban elvállalta a halász ügyetlenségét is, aki nemcsak jó, de rossz halakat is megtűr hálójában (uo. 47). Igaz, hogy szeretné, ha hegyen épült város és tartóra tett gyertya (Mt 5, 14) lenne híveinek sokasága, de sokakban csak „rejtett kincs" marad (Mt 13, 44) sokáig, amiről csak „a sötétben és fülbe súgva" (Lk 12, 3) mernek beszélni. Kik? Próféták és nagy szellemek? De hiszen ezekben a formákban kiteljesülő emberi alakzatokról ő mondott le, amikor „a legkisebbet a mennyek országában" nagyobbnak mondta Keresztelő Jánosnál, noha „asszonyok szülöttei között nem született nagyobb" nála (Mt 11, 11). És örvendezvén örvendezett, „kitörő örömmel dicsőítette Istent a Szentlélekben," hogy „elrejtetted ezeket a bölcsek és okosok elől, és kinyilatkoztattad a kicsinyeknek" (Lk 10, 21). Többször is figyelmeztetett, hogy nem a „próféta és igaz" formátumok hordozzák rejtett képmását, hanem az evilág kategóriái szerint „legkisebbek" (Mt 10, 41–42), akik a „sátán rostáján" táncoló búzaszemekként dobálódnak.

Ilyen hasonlatai voltak az egyházról. És merte vállalni a ma is prófétákra éhes és „igaz" emberekre vágyó korban a konkolyos búzatábla szégyenét és a „kicsik"-nek kicsinyességét, akik hatalmi vitákban, kenyérgondoktól megszállottan, félelmekkel és álmosságokkal telten „kitartottatok megpróbáltatásaimban" (Lk 22, 28). Ez a szégyenkezése és ez az erőtlensége a mi Urunknak nem más, mit a keresztig el kellett szenvednie, csak más kiadásban. És ahogy akkor nem restellt az Őt kereső világ elé állni, úgy ma sem restell

mai egyházának és mai híveinek gyöngeségében a hitet kereső világ elé állni. És arra bátorít szavával, hogy „vállaljuk gyalázatát" (Zsid 13, 13).

Newmant anglikán korában a szellem üstökösének ünnepelték. Óriási áldozatot hozott az egyházba való megtéréséért. És ott egyszerre belekerült a kisszerűségekbe, legközvetlenebb társainak folytonos gyanakodásába és intrikáiba, az egyházi bürokrácia kínosnál kínosabb gesztióiba, sőt egy belső leállás is belépett nála, mit önéletrajzában „cancrum quemdam spiritualem"-nek nevezett. Az általa alapított dublini katolikus egyetem rektorságához megígért, a legilletékesebb helyekről tényként megerősített, és éppen ezért a katolikus értelmiség körében világszerte örömöt kiváltott püspöki kinevezése valamilyen hátsó okok miatt elmaradt. Éveken keresztül kapta szellemi nagyságoktól vagy közösségektől a mellkereszteket és gyűrűket, és a kinevezés csak késett. E körülmény egyre inkább megosztotta az angol katolikusok, a katolicizmussal szimpatizáló anglikánok, de az európai szellemi világ táborát is Róma mellett vagy ellen. De amit Newman kortársa, Döllinger professzor nem tudott megtenni, megtette ő: várt, tűrt, csendesített, kitartott a valóban és érthetetlenül „gyöngeséget" mutató egyházban. „Már korábban – írja naplójában – mielőtt Néri szent Fülöpöt ismertem, ‚nesciri' (ismeretlenségben maradni) kívántam. Kegyelmed által hadd tanuljak meg ‚sperni' (félreismertnek, megvetettnek lenni – ‚spernere me sperni) (megvetni a megvettetést – Néri szent Fülöp mondása)". Tudatában volt a sokféle emberi gyöngeségbe rejtett Krisztus titkának!

Szent Ferenc vigassága

A hit nagy titok. A hit felé való elindulás, sőt már előbb a magunk szűk korlátainak, elégtelenségének érzése és az abból való kilépés nagy kegyelem. Az egyházat mint Isten megváltó titkainak hordozóját sokféleképpen lehet bemutatni. Jézus is sokféleképpen hirdette meg az Isten országát. De mint példájából láttuk: a keresztet titkával kezdte.

Jézus legkitűnőbb értelmezőjének, Assziszi szent Ferencnek Virágoskertje őrizte meg tanítását „a tökéletes vigasságról".

Leó testvérrel beszélgetve halad a fagyos télben és az ámuló fráter, de még ámulóbb világ előtt is előbb elsorolja, miben nincs a tökéletes vigasság. „Ha a kisebb atyafiak (barátok) az egész földön nagyszerű példáit adnák az életszentségnek... Ha vakokat és bénákat gyógyítanának... sőt négy napos halottakat föltámasztanának... Ha az összes tudományokban és írásokban jártasak lennének úgy, hogy jövendölni tudnának és kinyilatkoztathatnák nemcsak az eljövendőket, hanem még a lelkiismeret legrejtettebb titkait is... Ha az angyalok nyelvén beszélnének s tudnák a csillagok járását... Ha úgy tudnának prédikálni, hogy az összes hitetleneket Krisztus vallására térítenék, – még ebben sem állna a tökéletes vigasság." És mikor Leó testvér kérdi: „Miben áll hát a tökéletes vigasság, szent Ferenc feleli: Ha majd átázva, a hidegtől vacogva, sárosan és éhesen elérjük a kolostort, zörgetünk az ajtón s a kapus, mérgesen ránkrivall: Kik vagytok? s mi azt mondjuk: Ketten atyádfiai közül, ő pedig így válaszol: Hazudtok; ti gaz naplopók vagytok, akik csaljátok a világot... takarodjatok – s nem nyit ajtót, hanem ott hagy ácsorogni estig a hóban, és vízben, éhesen és fázva... Sőt ha tovább zörgetünk s ő fölháborodva kijön s mint tolakodókat szidalmakkal illet,... újabb zörgetésünkre fütykössel kijön, megragad bennünket csuklyánknál fogva, belehemperget a hóba s botjával hatalmas ütéseket mér ránk: ha mindezt békével és vidáman tűrjük el az áldott Jézus szenvedéseire gondolva, óh, írd Frate Leone és jegyezd föl, hogy ebben van a tökéletes vigasság. És most halld a végét: A Szentlélek összes kegyelmei és ajándékai között... a legfőbb ha valaki önmagán győzedelmeskedik s a Krisztus szeretetéért minden bajt, igazságtalanságot és gyalázatot készséggel elvisel." (Kaposy: Fioretti 23.)

A keresztet könnyebb kifejteni, mint megélni. Szent vallásunk sohasem hagyott kétséget aziránt, hogy a kereszt titka középponti problémája. Hiszen teleszórja templomait, díszruháit, könyveit és határait keresztekkel, de a holt anyagon nem fáj a kereszt fájdalma. És ha még a testi, fizikai fájdalmakban fel is találunk tekintetünkkel a keresztre, a kereszttől elválaszthatatlan gyalázat, szégyenítés, elhagyottság, elmagányosodás és hihetetlen gyöngeség és erőtlenség ritkán azonosít bennünket az ugyanezeket hordozó Krisztussal. Pedig szent Pál is figyelmeztet: „Testünkben folyton-folyvást viseljük Jézus szenvedését" (2Kor 4, 11). Ide

tartoznak az „alvó szolgák" mellett becsempészett és felnövekedő konkoly okozta fülledtség az egyház keretében (Mk 13, 29), a kulcsárok között így okoskodók: „Uram csak soká tér vissza, – és elkezdi verni a többi szolgát és szolgálót, eszik-iszik meg részegeskedik" (Lk 13, 45), és az ilyenek okozta kiábrándulások és botrányok.

Az egyház sohasem áll rosszabbul, mint a Golgotán. És Jézus mert ilyen formában kiállni a világ elé megváltást hirdetni. A miről sem tudó római századost valami mégis szíven ütötte, és vallomást tett Jézus mellett. A latorban sem hunyt ki a megtámadt fény, noha az isteni Világosság kialudt, és rá is kegyetlen halál várt a lábszárcsontok megtörésében.

Az egyháznak lelkeket megragadó örök erőtartalékai mindig a névtelen szenvedő emberek és egyházi közösségek semmibe veszni látszó áldozataival nyernek utánpótlást. És a keresztnek ebben az egyetemesen értelmezett erejében vonzódnak – sokszor egészen érthetetlenül és megmagyarázhatatlanul – a hit felé úton lévők Krisztushoz.

Nem tehetünk ma sem jobbat: mutassuk meg Krisztus teljességét, érezzük át Krisztus félelmét és megrendülését, amikor a megváltás titkáról szóban és tettben tanúságot teszünk.

(Teológia, 1976/4.)

ISTENÉLMÉNYÜNK VÁLSÁGA

Sokan vannak, akik mindent meg akarnak tenni Istenért, törvényeit megtartják, túlsok és túlnagy bűnöket nem követnek el, és mégis gyilkos kételyekkel küszködnek; vallásos gyakorlataikban különös idegenséget tapasztalnak a régebbi megnyugtató meleg bizalom helyett; imájuk és eszmélkedésük meghitt perceit nyugtalanságok, panaszkodások, tehetetlenségek váltják fel; és a csalódottságnak vagy kiábrándultságnak az érzete uralkodik el lelkükben. Egyszóval Istennel való kapcsolatuk nem mutatja azt a nyugodt és bensőséges képet, amilyennek lelkiéletüket elképzelték.

Ezen sokan meglepődnek. Pedig ez nem más, mint a fejlődő lelkiélet egy szakasza, melyen a legtöbb léleknek át kell mennie. Newmanról csak a nemrégiben olvastunk egy kitűnő tanulmányt és abban önvallomását: „Éveken át majdnem a kétségbeesés, meg a lelki sötétség állapotában éltem." A mi Prohászkánk naplóinak utolsó bejegyzésében pedig ezeket olvassuk: „A belső szenvedések, elsötétülések, szárazságok, hangulatlanságok, kedvetlenségek, kiszólások; világösszeomlás, életürességⁿ... Mikor a lélek s a hit s annak mécse egymagukra maradnak, s minden, ami segít s rezonál, a háttérben elvész; a sötétség elnyeli... Mikor minden jóleső s emelő tényező hallgat, milyenek e lelkesítő távlatok, bíztató érzések, buzdító képek..."

Akinek nincs hite, az ilyen sorok olvasásakor önelégülten állapítja meg: lámcsak, a kereszténység sem más, mint ábrándkergetés. Aki pedig belekerül ebbe a lelkiállapotba, az vagy felhagy eddigi lelkiéletével, vagy pedig behunyva szemét éli tovább a vallásosság külső formáit, de bizonyos belső rezignációval, amitől elfakulnak lendületei és elhalnak azok a közvetlen érzések, amelyek megszokott imáikban és énekeikben jutnak kifejezésre.

Érdemes mélyére nézni ennek a kérdésnek, és megvizsgálni istenélményünk válságait.

Szellemi merevedés

Szép, de egyben szomorú tulajdonsága emberségünknek, hogy belső élményeinket külsőleg is ki akarjuk fejezni. Nemcsak verseket írunk és szobrokat faragunk, nemcsak filozofálunk és rendszereket alkotunk, de élményeink valamilyen szilárdságot és lezártságot kapnak, ha nem is írjuk le vagy nem is mondjuk ki őket. Ebből a lezártságból aztán nem szeretünk engedni. Annyira nem, hogy egyes modern karakterológusok szerint a gyermekkor első eszmélkedéseinek élményei határozzák meg egész jellemünket. Mindenesetre szeretünk hamar elkészülni ismeretszerzéseinkkel, ítéletalkotásainkkal és azokon nem szeretünk változtatni vagy legalább is nehezen módosítjuk azokat.

Az istenélménnyel is így vagyunk. Sőt itt még nagyobb a kísértés az állandóságra, mert maga az Isten is valóban állandó, mozdulatlan és változatlan. Változatlan dologgal kapcsolatban pedig nem érezzük annyira a vele kapcsolatos élménytartalom változtatásának szükségét, mint azokkal a dolgokkal szemben, melyek szemeink előtt változnak. Ezért az emberiség jórészének istenélménye a mozdulatlanságban fejeződik ki. A nagy keleti vallások, a mohamedanizmus, továbbá a fatalista vagy predestinacionista vallások istenélményére kell itt gondolnunk. És ebben van valami imponáló is. A nyugalom, a mozdulatlan fölség és változhatatlanság a készség tökéletességét fejezik ki. Ezért nem kell csodálkoznunk, hogy a keleti vallások annyi léleknek imponálnak.

Ám tudnunk kell, hogy Isten nemcsak mozdulatlan és változatlan, de folyton mozgó, mindig új és eleven élet is.

A szavak kísértése

Élményeinket szavakban fejezzük ki. Ezek a szavak is rejtenek magukban némi kísértést, mégha a teljes igazságot fejezik is ki. Kettős ez a kísértés.

Az egyik az, amit Horváth Sándor kitűnő skolasztikus tudósunk megállapítása szerint a *fogalmak temperálásának*, átszínezésének nevezünk. Az igazság ugyanis a valóságnak nagy területét foglalja magába. Ebből a területből a nekünk ismertebb részek

egyéni színüket, hangulatukat átviszik az egészre. Tehát pl. ha azt mondjuk az Istenről, hogy ő Mindenható Atya, ez egészen pontos igazságot fejez ki. Minthogy azonban a mindenhatóság is, meg az atyaság is roppant nagy körre vonatkozik, azért előfordulhat, hogy valaki teljes jószívvel vallja Istent Mindenható Atyának, gyakorlatilag azonban inkább az atyaság vonása színezi át a mindenhatóságot is, így a mindenhatóság elfakul és háttérbe szorul istenélményében. Sőt mert az „atyaság" fogalma is nagy terjedelmű, azért az Isten atyai mivoltából is azok a vonások dominálnak istenélményében, amik eddigi életében mélyebb benyomást tettek rá. Tehát pl. hogy becézgeti gyermekeit vagy fáradozik értük. De az atyaságnak más vonásai, mint az, hogy rendet tart, fegyelmez, takarékoskodik, nagy ügyekben távoljár családjától vagy eltitkol dolgokat (hiszen a szülőknek mindig megvannak a maguk titkai), háttérben maradnak. Így a szavak szerint pontos, Istenről vallott felfogásunk, de gyakorlatilag csonka.

A másik kísértés a lelkünkben élő istenkép leszűkítésére a *szavak szegényessége* a valósággal szemben. A fjordok vizére azt mondjuk: tenger-víz, és az óceánra is azt mondjuk: tenger-víz. Mindkettő igaz, mert hiszen lényegében mindkettő tengervíz. De milyen szegényes fogalmai vannak a tengerről, a tenger életéről, hullámzásairól, örvényeiről és ciklonjairól annak, aki csak öblökben látott tengervizet! — Hasonlóképp a gyermek is, az ifjú is, a felnőtt is ezt az egy szót használja anyja megjelölésére: mama. De mit érez meg a gyermek a már megérett férfi anyaélményének teljességéből? Tegyük egymás mellé a gyermek, az ifjú és a felnőtt ember anyaélményét, akkor meglátjuk, hogy a mindhármunk által, egyformán használt mama szó milyen hihetetlen különbségeket rejt magában. Milyen vétek lenne megállni az anyaélménynek gyermeki vagy ifjúi fokán!

Az istenélménnyel méginkább így vagyunk, mert itt egy végtelen valóság van véges szavakba foglalva. Épp ezért nem lehet megállanunk egy jól-rosszul megalkotott istenkép mellett, még ha annak vonásait a kinyilatkoztatásból vesszük is. Mert az a szó, melyet a szentírás használ, sokkal többet rejt magában, mint amit mi egyénileg értünk rajta. Addig kell fejlődnünk, amíg el nem értjük Jézus istenélményének fokát. Ezért mondja Jézus szenvedése előtti utolsó mondatában: „És én megismertettem velük a te

nevedet (= egész valódat), s meg is fogom ismertetni." (Jn 17, 26.) Feltámadása után pedig ezeket mondja: „Felmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istenetekhez." (Jn 20, 17.) Szent Pál is többszörösen beszél „Jézus Krisztus Istene és Atyjá"-ról (Ef 1, 3). A Krisztussal közösen használt szavaknak a Krisztus lelkében élő tartalmakig kell érniök.

A feltörő kegyelem

Mind a szellemi merevedés, mind a szavak kísértése láttán fel kell kiáltanunk: „Én szerencsétlen ember! ki szabadít meg e halálnak testétől?" (Róm 7, 24.), az istenélmény e végzetes megmerevedésétől és elszegényedésétől? Hiszen ha ilyen általános emberi erők dolgoznak bennünk az istenélmény ellenében, mit tehet akkor az ember? – De hát nem is emberi erők győzik ezeket a gátló tényezőket, hanem a belénköntött isteni erő, a kegyelem.

És itt kell feladnunk elképzeléseink merevítő jellegét elsősorban. A bennünk lévő kegyelmet nem szabad álló vagy nyugvó dolognak felfognunk, hanem élő, fejlődő, növekvő, bensőnkből kikívánkozó valaminek: forrásnak, mely képes a sziklaréteget is áttörni (Jn 7, 38.), élő magnak (1Pét 1, 23.), mely belső törvényszerűsége szerint növekszik és fejlődik. „Úgy van az Isten országa – mondja az Úr Jézus – mintha az ember magot szór a földbe. Azután alszik és fölkel, éjjel és nappal s a mag kikel és növekszik, maga sem tudja, hogyan." (Mk 4, 26–27.) Ha ilyen élő magnak fogjuk fel a kegyelmet és mostani témánk tárgyát, a hit kegyelmét, akkor már nem zárkózhatunk el annak megállapításától, hogy ami él, annak – Chesterton fogalmazása szerint – forradalmi változásai vannak. Valóban forradalmian más az elvetett búzaszem acélos alakja, ha földben csírázni kezd, ismét más, ha sarjadni kezd s füvet növeszt; ismét más, ha kihányja kalászát; abban is forradalmi újdonságként hat a szem megjelenése; mássá lesz a kalászok s a szemek megérésekor; a legforradalmibb a búza életében az aratás és a cséplés. E forradalmi változások figyelembevételét sürgeti az Új Jézus azáltal, hogy szinte kínos részletességgel folytatja a fennebb elkezdett példabeszédet: „Mert ma-

gától terem a föld először füvet, azután kalászt, azután teljes gabonát a kalászban. Mikor pedig készen a termés, azonnal sarlót ereszt belé, mert elérkezett az aratás." (uo. 28–29.)

Normális körülmények között az istenélmény e búzaszem – ami e mondatba foglalható: Hiszek egy Istenben – ilyen forradalmi átalakuláson kell hogy átmenjen, ha nincs semmi, ami elfojtsa vagy megállítsa fejlődésében. Ezért imádkozik Szent Pál híveiért, akik pedig már jól ismerik tanításából az Istent, hogy szeretetük „mindjobban gazdagodjék megismeréssel és teljes megértéssel" (Fil 1, 9.). És kérése az, „hogy gyarapodjatok az Isten megismerése által." (Kol 1, 10.)

Semmit sem tart veszedelmesebbnek, mint ennek a belsőleg gyarapodó ismeretnek megállását. „Ha pedig valaki azt véli, hogy megismert valamit, még nem ismerte meg, hogy kell neki megismernie." (I. Kor 8, 3.) Különös, hogy e mondatában Szent Pál nem a filozófusok megismeréséről beszél – bár azokra is vonatkozik – hanem elsősorban a hitben való megismerésről. Akármilyen mély, lenyűgöző és lelkemet igézően rabulejtő ismeretem van is az Istenről, sosem szabad annál megállanom, azt hivén, hogy most már teljes vagy legalábbis elégséges az Istenről alkotott ismeretem. „Senki se ámítsa önmagát – figyelmeztet Szent Pál. – Aki közületek azt hiszi, hogy bölcs ezen a világon, legyen oktalanná, hogy bölcs lehessen." (1Kor 3, 18) Assziszi Szent Ferenc annyi látomás és elragadtatás után, Aquinói Szent Tamás annyi tanulás és eszmélkedés után vállalták ezt az oktalanságot. Tehát sosem szabad azt gondolnunk, hogy már eléggé ismerjük Isten nagyságát, okosságát, erejét és fölségét. Hanem hagynunk kell, hogy a kegyelem belső ereje elvégezze ismereteink fogyatékosságának korrigálását.

A kegyelem korrigálása

Mert elvégzi. Ezt olvassuk Szent Pálnál: „Ha meg valamiben másképp gondolkoztok, az Isten azt is feltárja majd előttetek." (Fil 3, 14.) A belénk árasztott hit kegyelmével ugyanis sok természetes elgondolás, nem pontos ismeret marad bennünk Istenről. Ezeket a tisztulatlan ismereteket lassan-lassan „tárja fel" előttünk

az Isten, ha hűségesek és jóindulatúak vagyunk Azzal szemben, „aki a bennünk munkálkodó erőnél fogva mindent megtehet, bőven azon túl is, mint mi kérünk vagy megértünk." (Ef 3, 20.) – A hit kegyelmének e tisztító erejére utal az Úr Jézus is utolsóvacsorai beszédében, mikor azt mondja Atyjáról, a szőlőmívesről, hogy „minden gyümölcstermőt (= kegyelemben, Krisztus-közösségében élő lelket) megtisztogat, hogy többet teremjen." (Jn 15, 2.) Aki csak egyszer is látta már a szőlőkezelést, annak fogalma lehet arról a drasztikus, szinte kegyetlen beavatkozásról, amivel a termőágakat meg kell gyötörni, hogy bővebb termést hozzanak. Az Úr Krisztus ilyen drasztikus, szinte kegyetlennek látszó beavatkozásnak mondja a kegyelem tisztító hatását is.

Gyógyító fájdalmak

Ha a szőlő érezni tudna, feljajdulna a fájdalomtól, amikor lemetszik a hónaljhajtásokat és leszaggatják a fölösleges leveleket. És a tisztogatás után bizony kopaszon, megtépázottan és szomorúan gubbaszt. Az Isten tisztogató műveletei után hasonló a lélek állapota: a kiábrándulások, a csalódottságok, a nyugtalanságok, az ernyedtségek, sőt a kételyek és szorongások is a lélek fájdalmát és feljajdulását jelzik az Isten titokzatos tisztogató működésére. És ha nem őrzi meg e válságos időkben hűségét, bizalmát és mindenáron Istenhez való tartozását, beleveszhet a gyötrelembe. Amint a világvégén Jézus teljes dicsőségben való eljövetelét olyan szenvedések jelzik, amiktől „sokakban meghűl a szeretet" (Mt 24, 12.), akként bennünk is a mind teljesebbé váló istenélmény természetszerűleg gyötrelmekkel jár. Elképzeléseink, elgondolásaink, kialakított magatartásaink lezárt formájú búzaszemeinek a rothadási, tehát elváltozási fájdalmát kell megélnünk.

Érdemes megtekintenünk Isten néhány választottjának életét, hogy példákon is lássuk mindezek igazságát.

Minden hívők atyja

A legújabb kutatások szerint az ősember istenélménye a hatalmas, egyben jóságos atya képét mutatja. Ez volt Ábrahám istenélménye is, amíg a pogány Úr-Kaldeában élt. Ez a jóságos és hatalmas Isten új hazába hívja, ahol neki, a gyermektelennek nagy népet és tejjel-mézzel folyó földet ígér. Nagy lehetett azonban Ábrahám csalódottsága, amikor az Isten által ígért földön éhinség lepte meg (Móz I 12, 9.), továbbá „az ígéret földjén, mint idegen földön, sátrakban lakván" (Zsid 11, 9.) kellett tartózkodnia, és végül huszonöt esztendőn keresztül nem ad neki gyermeket. Szinte minden éppen fordítva sikerült, mint ahogy Isten ígérgetései nyomán elképzelte. Persze Ábrahám lelkében nagy viharok dúlhattak. Az igaz, hogy e lelki válságot a Szentírás iparkodik elrejteni, de az értő számára mégis elég világosan leírja. Többször panaszkodik a folyton csak ígérő Istennek: „Nekem nem adtál gyermeket." (Móz I 15, 3.) Egy későbbi ígérettel kapcsolatban „Ábrahám arcára borula és nevete, mert azt gondolta magában: Százesztendős embernek fog fia születni és a kilencvenesztendős Sára fog szülni? Csak Izmael maradjon életben előtted!" (uo. 17, 17.) Nem lehet elmenni amellett a mély rezignáció mellett, ami ezekből a szavakból kiérzik. – Hasonlóképpen a föld ígéretével kapcsolatban is feltámad benne a kérdés: „Uram Isten, miről tudhatnám meg, hogy birtokom leszen?" (uo. 15, 8.). Feleletül egy látomást kap, melyben „nagy rettegés és sötétség szálla reá és mondaték neki: Tudd meg előre, hogy ivadékod idegenként olyan földön leszen, amely nem az övé és szolgaságra vetik és sanyargatják őket négyszáz esztendeig. Ám a népet, melynek szolgálni fognak, én majd megítélem... A negyedik nemzedékben térnek ugyanis vissza ide utódaid, mert mind ez ideig nem telt be az amorreusok gonoszsága." (15, 13–16.)

Ezt a részt joggal nevezik a magyarázók „az ószövetségi szentírás egyik legmélyebb részének." Isten ugyanis ekkor nyitja fel Ábrahám naiv hite és elképzelése előtt korszakokon átnyúló távlatait, és tárja fel előtte egyetemes szempontjait. Persze, hogy az isteni logika e villámfényétől sötétség borul kisebb horizonokhoz szokott szemére és rémület tölti el az isteni nagyság láttára. – Izsák születésének elodázásával pedig rá akarta döbbenteni Ábra-

hámot az isteni mindenhatóság újabb, igazabb és mélyebb belátására, amint mondja is: „Vajon nehéz-e valami az Istennek?" (18, 14.) Emberileg reménytelen és kilátástalan helyzetbe engedte bele Ábrahámot ígéreteinek azonnali nem teljesítésével, s így dolgozta ki Ábrahám hitét Abban, „aki életre kelti a holtakat és aki nevet ad a nemlétezőknek, mint létezőknek." (Róm 4, 17.) Így metszette le benne a gyermekes elképzeléseket és emberi fogalmakat. Igaz, hogy a csalódottság, lemondás, panaszkodás, vita és szemrehányás érzelmeit váltotta ki lelkéből, de mindezek között mégsem „gyengült meg a hitben" és „hitt reménységgel a remény ellenére." (Róm 4, 19.)

Így megtisztítva hitét, már látjuk, hogy miért hajlandó olyan természetszerűleg feláldozni Isten parancsára fiát Izsákot. Szent Pál nem győzi méltatni Ábrahám e tettét, csakhogy érzékeltesse velünk azokat a folyamatokat, amiknek hitünkben le kell játszódni. „Mivel hitt, azért áldozta fel Ábrahám Izsákot, midőn próbára tétetett; és feláldozta egyszülöttét, ki az ígéretet nyerte vala; akinek mondatott: Izsák utódait hívják majd a te ivadékodnak; hívén, hogy az Istennek van hatalma a halottaiból is életre kelteni". (Zsid 11, 17–19.) Ahhoz, hogy megtapasztaljuk Isten mindenhatóságát és jóságát, meg kell ízlelnünk a helyzetek lehetetlenné válását és elreménytelenülését.

Mózes

Az ószövetség másik nagy Isten-látója szintén nagy lelki válságokon és megrázkódtatásokon át jut el Isten valóságosabb és teljesebb megismerésére. Mint pusztai pásztor, szíve egyszerűségében szinte problémátlanul szolgált Istennek. Mikor azután a csipkebokorban újabb oldaláról ismeri meg az Istent, egyszerre félelmek, aggodalmak, sőt vonakodások és tusakodások vernek gyökeret benne. Mikor ugyanis Isten az elnyomott zsidó néphez küldi, fél attól, hogy nem hallgatnak rá, fantasztának vagy talán csalónak is fogják tartani: „Nem hisznek majd nekem – mondja Istennek – s nem hallgatnak szavamra, hanem azt fogják mondani: Nem jelent meg nékem az Úr!" (Móz II. 4, 1.) És amikor Isten Mózes aggodalmára kétféle csoda megtevésére ad neki ha-

talmat, akkor sem nyugszik meg, mert úrrá lesz rajta saját maga tehetetlenségének és alkalmatlanságának érzete: „Kérlek Uram, sohasem voltam ékesen szóló, s mióta szólottál szolgádhoz, még akadozóbb és lassúbb nyelvű vagyok." (uo. 10.) Amikor erre Isten a saját mindenhatóságára utal, mellyel az emberi tehetetlenséget és képtelenséget is pótolni tudja. Mózes szembeszállva Istennel egyszerűen kijelenti: „Kérlek, Uram, küldd azt, akit küldeni akarsz." (uo. 13.) Megharaguvék erre az Úr Mózesre – folytatja a szentírás. Bár nem mondja meg, hogy miben állott az Úr haragja, de bizonyára olyan félelmetes és gyötrelmes lelkiállapotba került, ami végül mégiscsak megtörte ellenkezését. Így rettegések közepette indul vissza Egyiptomba, ahonnét korábban menekülnie kellett. Sajátmaga alkalmatlanságának érzésével, küldetése kilátástalanságával, minden emberi segítség és remény nélkül, csupán Isten szavának engedve, s arra támaszkodva.

És itt éri a másik csalódás. A nép kezdeti hite hajótörést szenved, mert a fáraó megszigorítja a munkarobotot. A nép megátkozza Mózest, úgyhogy visszamegy az Úrhoz a pusztába és keserű szemrehányásokkal illeti Istenét: „Uram, miért sanyargatod ezt a népet? Miért küldöttél engem? Hiszen mióta bementem a fáraóhoz, hogy szóljak nevedben, azóta még inkább sanyargatja népedet s meg nem szabadítottad őket." (Móz II. 5, 22–23.) Újabb isteni bíztatásra Mózes újabb aggodalma és reménytelensége a felelet. (uo. 6. 12.)

Érdemes belemélyednünk ezekbe a lelki mozzanatokba. Mert ha engedjük lefoszlani a történelmi elemeket, Mózesben ráismerünk magunkra: kétségeinkre, lehetetlenségi érzéseinkre, reménytelenségeinkre, Istennel szemben való tusakodásainkra és vitáinkra. És ahogy Mózes az emberi szív hullámzásai közepette, oly sokszori kudarcok ellenére is hitt az Istennek és ha nehéz szívvel is, de megtette parancsait, nekünk sem szabad másként cselekednünk. Így érlel minket is Isten tisztultabb lelkiségre.

Az ellentmondás férfia

Egészen megrendítő Jeremiás próféta lelki vívódásaiba beletekinteni. Bár Isten maga állapítja meg róla, hogy már születése előtt ismerte és megszentelte (Jer 1, 5), mégis e megszentelt és választott szívben dúlnak a legdrámaibb viharok. „Neked lesz igazad, Uram, ha vitába szállok veled; mégis perbeszállok veled: Miért sikeres a gonoszok útja?" (12, 1) Mint Isten küldöttje szöges ellentétben állott az eluralkodó bűnnel s bűnösökkel. A bűn túlerejét és ezzel szemben az ő térítő munkája hiábavalóságát látva, életének értelme is elsüllyedt lelke előtt: „Jaj, anyám, miért szültél engem?... (15, 10) És a legmegrendítőbb bizalom imája váltakozik benne a legkeserűbb szemrehányásokkal és szinte a káromlás határán mozgó panaszkodásokkal: „Emlékezzél meg rólam és látogass meg engem... Ne várj soká, végy pártfogásba engem! Vedd figyelembe, hogy érted szenvedek gyalázatot! Ha beszédeidre akadtam, eledelemmé lettek; szavad nekem örömöm és szívem vidámsága volt... Nem ültem vigadozók gyülekezetébe... Miért nem szűnik meg fájdalmam, és mérges sebem miért nem akar meggyógyulni? (15, 15–18) És a legmegrázóbb, amikor szemére veti az őt küldő, de látszólag cserben hagyó Istennek: „Olyanná lettél számomra, mint a csalóka patak, melyre számítani nem lehet." (uo.) És micsoda lelki mélyponton állhatott, amikor ezeket mondotta: „Rászedtél Uram! Rá vagyok szedve! Erősebb voltál nálam és legyőztél! Nevetség tárgyává lettem egész nap, mindenki kigúnyol engem. Ahányszor ugyanis beszélek, azt kell kiáltanom: Gonoszság! Erőszak! Gyalázatomra lett az Úr beszéde, nevetségemre egész nap! Azért gondoltam: Nem törődöm vele, nem beszélek többé az Ő nevében! De ilyenkor mintha tűz gyulladt volna szívemben, csak úgy égett tőle a csontom; s én elaléltam, és nem tudtam elviselni." (20, 7–9) És mintha csak állandó hangulata lenne, olvassuk később: „Szívem megszakad bensőmben, minden csontom remeg... az Úr színe előtt, szent igéi miatt." (23, 9)

De mindezek ellenére és mindezen keserű hangulatok között, elemi erővel tör fel lelkéből a biztos tudat: „Az Úr azonban mint hős harcos áll mellettem." (20, 11)

Jeremiásnál lehet legkézzelfoghatóbban látni a kegyelem küz-

delmét az emberi szívvel, és hogy az Isten metszőollója mennyire nem kíméli választottainak lelkét sem, hogy megtisztítsa a kisszerű elképzelésektől és érzelmi beállítottságoktól.

A mindennapi ember

Isten nagy választottainak lelki fejlődését látva sokan azt gondolhatják, hogy e nagyoknak sorsa mégsem lehet a mi mintánk. Mi, hétköznapi szürke emberek, csak nem mérhetjük össze magunkat ezekkel a hatalmas egyéniségekkel? Persze itt is tévedünk. Mert Keresztelő Szent Jánossal kapcsolatban mondja az Úr – pedig őt az asszonyok szülöttei között a legnagyobbnak mondotta –: „de aki kisebb a mennyek országában, nagyobb nálánál (ti. Keresztelő Jánosnál)." (Mt 11, 11)

De e krisztusi kijelentéstől függetlenül is rájöhetünk erre, ha meggondoljuk, hogy a prófétáknál a prófétai sors egybeolvad az egyéni sorssal. Így bennük az egyénnek a küzdelmeit és vívódásait is láthatjuk.

Hasonló meggyőződésre juthatunk, ha a Zsoltárok könyvére nézünk. Ezt a könyvet Isten imakönyvül adta az emberek kezébe. Ő fogalmazta, hogy az általa jóváhagyott módokon emeljük lelkünket Hozzá. A zsoltárokban pedig nemcsak az ujjongó és hálálkodó érzések törnek föl, de – és ki tudná ezt röviden összefoglalni? – a küszködő, gyötrődő, panaszkodó, meg nem értett, Istentől meg nem hallgatott, Istentől elhagyott ember keservei is helyet kapnak. Isten nem hagyatta ki ezeket az imákat sem, és nem enyhítette a benne foglalt szemrehányásokat, csalódásokat és megrendüléseket, sőt inkább jogot adott nekünk is, hogy ezeket elmondjuk azon véresen és darabosan, ahogy kifakadt az ószövetségi imádkozók hányatott lelkéből. Jelezni akarta ezzel azt, hogy ezek is beletartoznak az üdvösség rendjébe, és hogy akik az üdvösség útján akarnak járni, azoknak találkozniok kell ezekkel a lelki mélypontokat jelentő érzésekkel. Nem azért, hogy bennerekedjenek, hanem hogy átvágva magukat ezeken a sokszor sokáig tartó lelki ködökön és sötétségeken, hűek maradjanak", és tökéletesen bízzanak a nekik felajánlott kegyelemben." (I Pét 1, 13)

Lelki konfliktusaink forrásai

Nézzünk a magunk életébe és vizssgáljuk meg, honnét erednek Istennel való összeütközéseink. Rövid gondolkozás után rájövünk, hogy bár tisztában vagyunk azzal, hogy az Isten világfölötti és teljesen független a világtól, de mégis összekötjük Őt e világ valamilyen formátumával, helyzetével vagy állapotával, pl. a renddel, szépséggel, nagysággal, erővel; általában tehát olyasmivel, ami nekünk is imponál, ami meggyőz, és lenyűgöz. Ezeknek szemüvegén és ezeknek mértékével nézzük az Istent, pedig tudnunk kell, hogy Isten ezeknél sokkal nagyobb. Ha pedig nagyobb, akkor mellette ezek eltörpülnek. Így minél jobban megismerteti velünk Isten az ő nagyságát, fényességét, annál inkább vesztenek ezek erejükből. Ezért mondja az Úr Krisztus: „Ami magas dolog az emberek előtt, utálatos az Isten szemében." (Lk 16, 15.) Szent Pálnál kapjuk meg a magyarázatát: „Sőt nem is dicsőséges, ami abban a részben (= a Krisztus nélküli világban) megdicsőült, ennek (= a Krisztus által hozott mélyebb megismerésnek) túláradó dicsősége miatt. Mert, ha oly dicsőséges az, ami mulandó, sokkal dicsőségesebb az, ami maradandó." (2 Kor 3, 10–11.)

Igen ám, de sokkal jobban bennegyökerezünk ebben a világban, semhogy könnyen viselnénk el élményeink tetszetős voltának elhomályosulását. Jellemző ismét Szent Pál szava: „Fohászkodunk a teher miatt, mivel nem azt akarjuk, hogy levetkőztessünk." (2 Kor. 5., 4.) Ezért jelzik nyögések, sóhjtozások és vajúdások a kegyelem útját is (Róm 8, 22–24.).

A kisszerűség Istene

Tagadhatatlan, hogy könnyebben érezzük meg Istent kelő nap frissességében vagy az erdőmélyek üde csendjében, mint egy nagyváros tülekedő rohanásában. Az is igaz, hogy mélyebb belátást enged Isten fölségébe egy hatalmas tengeri vihar vagy az elemek robajló játéka. De nem többet ismer-e meg az Istenből az, aki az élet zajgása közepett is fölismeri Istent? Vagy aki a mindennapi élet sivár kicsiségeiben is fel tudja fedezni az Isten nyomait? Mert ott is jelen van, mégpedig nem okossága és bölcsessége nél-

kül van jelen. Persze, akinek Isten meg akarja mutatni a kisszerűségekben is jelenvaló szeretetét, azt életútjában rákényszeríti, hogy addig járja a hányódó élet ösvényeit s az unalmas életkeretek lapos tájait, míg csak fel nem sejlik előtte Istennek ezekben is megmutatkozó jósága és áldó ereje. Természetes, hogy a léleknek sokat kell addig szenvednie, míg elmondhatja a zsoltárossal: „Neked a setét nem setét s az éj világos, mint a nap, fény vagy setét: előtted ugyanaz." (138. Zsolt 12.)

A rendetlenség Ura

Hasonlóképpen nagy bizonyítéka Istennek a rend és a célszerűség is. De roppant lesujt a világban tapasztalható rendezetlenségek és célszerűtlenségek keserű látomása. Ha már szedtünk szét zsebórát, akkor megtapasztaltuk, mennyire nem vagyunk urai a szanaszét heverő kerekeknek és rugóknak. Hozzánemértő ember mennyi célszerűtlen és fölösleges dolgot lát pl. egy építkezésnél vagy egy ország, ill. hadsereg vezetésénél. De aki mester mindezekben, az ura a helyzetnek. Így Isten ura e világ logikátlanságainak és összevisszaságainak is. Hisz nagyobb rendetlenség nem lehet a világban, mint volt a teremtés kezdetén vagy lesz a világ végén. És mégis mindkettő fölött az Isten Lelke lebeg. – Épp ezért sokkal mélyebb ismerete és nagyobb belátása van annak, aki nemcsak a rendben és célszerűségben, de a látszólagos rendezetlenségben és célszerűtlenségben is megsejti Isten kezét.

A jeltelenség Istene

A jelek és csodák szinte kézzelfoghatóvá teszik Isten működését és különös módon fel tudják fokozni az érdeklődést Isten után és el tudják mélyíteni Istennel való kapcsolatainkat. Időnként és helyenként gondoskodott és gondoskodik az Isten, hogy a csodatevés ki ne fogyjon a földről. Viszont mindnyájan éhesek vagyunk az isteni beavatkozás feltűnő jeleire, bár az Üdvözítő szemrehányásával találkozunk: „Hacsak jeleket és csodákat nem láttok, nem hisztek." (Jn 4, 48.) Ez óvás ellenére a bajba jutott ember kín-

lódva panaszkodik a zsoltárossal: „Nem látjuk immár jeleinket, próféta nincs, s nincs közöttünk, aki tudná: még meddig megyen így".(73, Zsolt 9) És keserűen mondja ugyancsak a zsoltárossal: „Rám siralmat ez hozott: a Fölségesnek jobb keze megváltozott." (76, 11.)

De az isteni beavatkozás kézzelfogható közelségét hiányoló emberhez már Jeremiásnál így kiált az Isten: „Vajon csak közelből vagyok-e én Isten? – úgy mond az Úr – és nem vagyok-e Isten a távolból is?" (Jer 23, 23) Isten a jeltelenségnek és csodátlanságnak is Istene. Ezt akarta nyomatékozni akkor, amikor irgalmának legbővebb kiáradását: a megváltást jeltelenségben és csodátlanságban végezte el a Golgotán.

Hiába imádkozom!

Nagy panasza volt ez már a zsoltárosnak is. „Én Istenem! – kiáltozom napestig, és nem figyelsz; és éjszaka, de rám ügyet sem vetsz." (21, 3) Vagy máshol: „Elfáradtam kiáltani, és torkom elrekedt, elbágyadt a szemem, míg várom Istenem". (68, 4) Így kialakulhat bennünk a keserű tudat: „Az Isten elfeledt, elfordította arcát, nem vet felém tekintetet." (9, 11) Vagy perbeszállunk vele: „Vajon az Isten mindörökre elvet? soha többé nem lesz hozzánk kegyelmes? Jósága hozzánk örökre oda? és mindörökre megszűnt az ígéret szava? Könyörülni az Isten elfeledt? haragjában irgalma elveszett?" (76, 8–10) A legmélyebb lelki lesújtottságot olvashatjuk a 37., 40. és 87. zsoltárokban, szinte minden felemelő és vigasztaló gondolat télkül, jelezvén ezzel azt, hogy olyan lelkiállapotba is eljuthatunk, melynek végső kicsengése: „csak a homály bizalmasom." (87, 19)

Talán ez a legáltalánosabb panaszunk Istennel szemben; a legtöbb ember istenhite és bizalma a meghallgatatlanság lelki sérülésén keresztül folyik el. Igaz, hogy nagy gyötrelem a szív számára Istennek e visszavonulása, de hát legnagyobb választottait sem kímélte meg ettől. Hogy Szent Pál életéből nem távoztatta el „a sátán tövisét", mely megszégyenítette őt, pedig háromszor is kérte erre az Urat, ezen még talán túlmegyünk. Hiszen ez egyéni baja volt. De hogy miért nem hallgatta meg választott apostolának

azt a mindenképpen jogos és igazolt kérését, hogy „megmeneked-jem a hitetlenektől, kik Júdeában vannak" (Róm 15, 31), ez nagy titok. Az ő és a mi emberi elgondolásunk szerint mit tudott volna tenni ez a csupa tűz ember fogságának öt esztendeje alatt! És az az Isten, aki Szent Pétert a sokszoros őrségen keresztül kivezette a börtönből, miért nem hallgatta meg a rab Szent Pál állandó imáját, „hogy az Isten tárjon fel ajtót a beszédhez, Krisztus titkának hirdetéséhez" (Kol 4, 3), ezt nem értjük. — Vagy ha még a börtönből való kiszabadulást is túl testi dolognak tartjuk, akkor kérdezhetjük: miért nem hallgatta meg azt az igazán jó és nemes szándékra végzett imáját: „Testvérek! Szívemből kívánom és könyörgök az Istennek az ő (zsidók) üdvösségükért." (Róm 10, 1) Pedig ez az ügy nagy lelki válságokkal járt az apostol lelkében: „Igazat mondok Krisztusban — írja — nem hazudom; a lelkiismeretem tesz mellettem tanúságot a Szentlélekkel, hogy nagy a szomorúságom és szívemnek szüntelen a fájdalma. Hiszen azt kívánnám, hogy magam legyek átkozottként távol Krisztustól testvéreimért, test szerint való rokonaimért, az izraelitákért." (Róm 9, 1—3) És nem teljesítette ezt sem.

Mindez azonban nem hogy fogyasztotta volna Szent Pál hitét és bizalmát az Istenben, hanem olyan arányban nyitotta fel előtte Isten fölségének élményét, hogy ugyanebben a levélben így kiált fel: „Mekkora mélysége az Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának! Mennyire megfoghatatlanok az ő ítéletei és felkutathatatlanok az ő útjai! Mert ki ismerte meg az Úr gondolatát? Vagy ki volt az ő tanácsadója? ... Dicsőség neki örökre!" (Róm 11, 33—36)

Ha utalunk még Jézus Getszemáni kerti imájára: „Abba! Atyám! minden lehetséges neked, vedd el tőlem e poharat!" (Mk 14, 36), látjuk hogy az Ő imáját sem hallgatta meg Isten. Úgyhogy a kereszten joggal magáévá tehette az ószövetségi imádkozóknak és Istentől elhagyatottnak panaszát: „Istenem, Istenem! Miért hagytál el engem?" (Mt 27, 46) Pedig ő igazán „kedves Fia" volt az Istennek és elevenen élt benne a tudat, hogy Isten őt mindenkor meghallgatja. (Jn 11, 42) Azt éppen Jézus tudta legjobban, hogy Isten Őt el nem hagyta, de úgy érezte, mintha elhagyta volna, mert visszavonult hatalmával szándékainak kiismerhetetlen fölségébe.

Így tárul fel előttünk Istennek emberi mértékkel nem mérhető élete és szándékainak emberi okoskodásokkal nem követhető fönsége.

Ezek a gondolatok vezetnek egyben át az istenélmények legnagyobb próbatételeihez: Istennek a szenvedéshez és bűnhöz való viszonyához.

Mint fiakkal...

A szenvedés problémájában éppen az a kínzó, hogy a szerető Atya a „csupa szeretet" Isten miért engedi a szenvedést. Ha Végzetnek hívnánk Istent vagy Hatalomnak, akkor talán valahogy megértenénk. De mert Atyának hívjuk, ezért nem megy a fejünkbe. Persze a szenvedés titkát megfejteni nem fogjuk, de jó hasznát vehetjük egy-két analógiának a magunk megnyugtatására.

A csecsemőnek egyetlen életeleme az anyatej, az mindene. Az egészséges szervezetű és természetes érzületű anyának szintén egyetlen életeleme, hogy adja azt. Mégis egy idő után — éppen mert szereti gyermekét — elvonja. Mennyi toporzékolás, sírás és vigasztalhatatlanság van ilyenkor a gyermekben. Ha érteni és beszélni tudna, nyilván elnevezné anyját mindennek, hogy ilyen kegyetlen, olyan szívtelen, és szemére hányná, hogyan van lelke elvenni tőle nemcsak az általa megszokott és megszeretett testi táplálékot, de — ha hihetünk a mélypszichológiának — a lelki egyensúlyi és kielégülési komplexumot is.

Hasonlóképpen anyás gyermeknek nincs nagyobb kínja, mint mikor magasabb neveltetés végett intézetbe adják és így kiszakítják az otthon meleg légköréből és idegen arcok s idegen környezet ridegségébe taszítják. Pedig a szülők éppen azért okozzák neki ezt a fájdalmat, mert szeretik.

Egy felrobbanó lombik súlyos égési sebeket okozott egy gyermeken. Hogy az elhalt bőrdarabok hullamérgezést ne okozzanak, az orvosok csipeszekkel tépték le azokat az atya jelenlétében. A gyermek szívtelennek és kegyetlennek nevezte apját, hogy tűri és tétlenül nézi pokoli fájdalmait.

Bármennyire sántítanak is ezek a hasonlatok, mégis ilyesmikkel kell magunkat csendesítenünk szenvedéseink közepette. Annál is inkább, mert a szentírás is ezekhez folyamodik.

„Mint fiakkal – olvassuk Szent Pálnál – úgy bánik veletek az Isten; mert melyik fiú, az, akit atyja meg nem fenyít? Hogyha fenyítésen kívül vagytok, amelyben mindenki részesült, akkor korcsok vagytok és nem fiak. Minden fenyítés ugyan a jelenben nem látszik örvendetesnek, hanem fájdalmasnak, később azonban az általa megedzetteknek az igazságosság megnyugtató gyümölcsét adja. Ezért fel a lankadt kezekkel, és az ingadozó térdeket egyenesítsétek ki!" (Zsid 12, 7--12)

Ezek a hasonlatok azért nem szoktak bennünket végleg megnyugtatni, mert a földi atyának nincs ereje fia szenvedését megszüntetni, de Istennek – mert mindenható – módja volna erre. Pláne ha hozzávesszük azt, hogy a szenvedés mindenestül idegen Isten világától és teljességgel ellenkezik vele minden életkisebbítés.

Kozmikus vita résztvevői

E nehézség nyomán nyílik betekintésünk abba a kozmikus vitába, melyben Isten áll a lázadás angyalaival a világ kezdete óta. Több nagy teológus szerint az angyalok azért lázadtak fel Isten ellen, mert Isten kinyilatkoztatta nekik emberrélevésének szándékát. Ezen az angyalok megbotránkoztak, és nem fért a fejükbe, hogy tehet Isten ilyet; hogy oly gyatra, a szellemi lét legalacsonyabb fokán álló s méghozzá testhez kötött teremtmény alakját akarja felvenni. Istenhez méltatlannak, de maguk számára is megalázónak ítélték e dolgot. Isten a lázadásért megbüntette az angyalokat. De nem elégszik meg a lázadók megbüntetésével, hanem mind a hűséges, mind a lázadó seregek előtt be akarja mutatni a lázadók által oktalannak mondott megtestesülés titkának isteni bölcsességét. Erre mutatnak Szent Pál szavai, ki az egész üdvrend célját abban látja, „hogy most kinyilváníttassék az Istennek sokszoros bölcsessége a mennyei fejedelemségeknek és hatalmasságoknak". (Ef 3, 10)

Minthogy Szent Pál „sokszoros bölcsességet" említ, azért az Isten nem egyszerűen az eredetileg eltervezett és a paradicsomi állapotban lévő emberiséget választja a megtestesülésre és üdvösségre, hanem az ördög kezeibe adott s az ördög által megrontott emberi természetet. Olyanformán, mint az ügyes bűvész a hallga-

tóságra bízza, hogy összekeverjék kártyáit és kuszálják össze szereit. Isten is a lázadó angyalok által gyatrának tartott emberiséget még ráadásul kezükbe adta, hogy úgy rontsák el és kuszálják össze, ahogy csak akarják. Ez történt a bűnbeeséskor. Az ördög a bűnnel az embernek isteni életre való méltatlanságát, a szenvedéssel pedig az arra való alkalmatlanságát akarja bizonyítani és elérni. A szenvedés tehát a bűn mellett az ördög fegyvere, mely által „egész életükön át rabszolgaságban" véli tartani az emberiséget. (Zsid 2, 15)

Ehhez az ördög által elrontott és leigázott emberiséghez jött el Krisztus, akiben Isten „lefegyverezte a fejedelemségeket és hatalmasságokat, nyilvánosan megszégyenítette őket és diadalmaskodott rajtuk." (Kol 2, 15) Krisztus ugyanis mint „erős fegyveres" legyőzvén a sátánt „elvette minden fegyverzetét, melyben bízott (Lk 11, 22) A sátán biztosnak s győzelmesnek vélt fegyverét Krisztus kiragadta a kezéből és azzal ölte meg és öli meg. Ezért kiáltja oda Jézus a sátánnak: „Halál! Halálod leszek én!" (Oz 13, 14) A halált (s benne a szenvedést) halállal győzi le, a sátán fegyverét a sátán fegyverével csorbítja ki. Ahogy Dávid Góliátot Góliát kardjával ölte meg.

Ebből ered a szenvedésnek keresztény értelmezése. A szenvedést Jézus a „sátán kötelékének" (Lk 13, 16) Szent Pál a „sátán tövisének (2 Kor 12, 7) nevezi, tehát a sátán fegyverének. Ezért a szenvedést mint ilyent nem lehet szeretni, hisz a sátán bélyegét hordja magán. De mégis meg lehet, sőt meg is kell ragadni, mint a sátánnak Krisztus által kicsavart fegyverét, hogy saját fegyverével öljük meg magunkban és másokban is a bűnt s gonoszságot, mint Krisztus tette.

Ezért akikban mélyebb és bővebb az istenélmény, azok békességgel tűrik a szenvedést. Sőt ha bővebb az Isten világába való betekintésük, akkor nemcsak tűrik, hanem óhajtják és tudatosan vállalják is a szenvedést, mert részt akarnak venni Istennek a sátán fölött aratott győzelmében. Ezért nem akadhatunk fenn a szenteknek a szenvedések után való szomjazásán.

Mint ahogy sokkal nagyobb koncepciójú az a hadviselés, melyben az ellenség a saját csapdáiba kerül és a saját fegyvereitől pusztul el, így Isten is a sátán fölötti győzelemnek ezt a magas iskoláját választotta. „Megfogom a bölcseket ravaszságukban" – olvas-

suk Szent Pálnál (1 Kor 3, 19). És így sokszorozódik meg Isten bölcsessége.

Ezért nem lehet a szenvedés istenélményeink botránykövе, de inkább szegletköve.

A legsötétebb titok

Az istenélmények legnagyobb keresztje a bűn értelmetlenségének látomása. Nem tudjuk hová tenni e kérdést: Miért engedi Isten a bűnt? És nemcsak létezni, de uralkodni is! Hány istenhit ment már ebben tönkre és hány istenszeretet hűlt ki! A 72. zsoltár tele van ezekkel a sötét gondolatokkal. De ugyanott olvassuk: „Hát elmélkedtem, hogy mindezt megértsem, de nagyon fáradtságosnak ítéltem, mígnem az Isten szentélyébe mentem, s végüket megfigyeltem." (16–17) Mélyebben kell tehát belehatolnunk az Isten megélésébe, hogy ezt a sötét titkot megsejtsük.

E titok nehezebb a szenvedés problémájánál. Mert míg a szenvedés a sátánnak csak fegyvere, a bűn a sátán győzelmét jelenti. Zseniális az a hadvezetése, mely bár minden csatát elveszít, de a háborút mégis megnyeri. Ilyesmi történik a kegyelem és bűn harcában. Míg a szenvedéssel a sátán inkább az embert akarja elszakítani Istentől, addig a bűnnel elsősorban Isten türelmét és irgalmát akarja kimeríteni.

Hogy bebizonyítsa Isten „oktalanságát" (1 Kor 1, 25), amiért az embert belekalkulálta a magasabb isteni életben való részvételbe, a legszörnyűbb bűnökbe hajszolta bele az ördög az emberiséget, csakhogy kimondassa az Istennel az egyszer már elhangzott szót: „Megbántam, hogy embert teremtettem!" (Móz I. 6, 7) Vagy legalább szeretné rábírni Istent a prófétai szóra: „Meguntam már a könyörülést!" (Jer 15, 6) Ezért abban reménykedett hogy a bűnözönnel, de különösen az istengyilkosság megszervezésével oly magasra emeli az emberiségnek már amúgyis égigérő bűnhegyeit, hogy az Isten bőszülten végleg bezárja a mennynek kapuit a megváltást mégiscsak szomjazó emberiség előtt.

Ám tudjuk, hogy éppen fordítva történt. „Amikor elhatalmasodott a bűn, még bőségesebb lett a kegyelem." (Róm 5, 20) A Golgota bűnözönére nem hogy becsapódott volna a mennynek

kapuja, hanem a legszélesebbre tárult és ekkor nyílt „bátorságos utunk" (Ef 3, 12). Így az ördög bár csatát nyerni látszott, elvesztette a harcot.

Ezért a bűn fölött az isteni irgalomnak különös és számunkra felfoghatatlan titka lebeg. Ebben a szemléletben nem átallja Isten leíratni Szent Pállal e merész fogalmazású kitételeket: a zsidók vétke „nyeresége a világnak és megfogyatkozásuk gazdagodása a pogányoknak" (Róm 11, 12); továbbá hogy „a mi igaztalanságunk teszi nyilvánvalóvá az Isten igazságát" (Róm 3, 5); és hűtlenségünk az ő hűségének mérhetetlen távlatait nyitja meg (Róm 2, 4).

Van tehát a bűnnek olyan szemlélete, mely észre tudja venni a bűnözön mélyén az isteni szándékokat a bűnnek Isten által való megengedésében. Így a bűn tengere s annak mértéktelen uralma nem hogy kioltaná az istenélmények melegségét a szívből, hanem az Isten irgalmának csodálójává és a sátánon kifogó ügyességének imádójává teszi az embert.

Isten „gyöngesége"

Mindezekben, de főleg a legutóbbi pontokban az istenszerető lelket elsősorban nem az embert érő bajok érintik, hanem attól félnek, hogy Isten szent fölségének tekintélye megtépázódik a nagy gyöngeség és presztizsvesztés folytán. E presztizsvesztés elsősorban irgalmán és hosszútűrésén mutatkozik meg, és úgy tűnik fel – véljük –, mintha Isten tehetetlenül fenyegetőző öreg lenne. Jónás próféta emiatt haragszik meg az Istenre (Jón 4, 1–4). – Másik forrása e presztizsvesztésnek az, hogy bár hitünk szerint ura a természeti és történelmi erőknek, mégis e természeti és történelmi erők fölényben látszanak lenni Isten ügyével és választottaival szemben. Ezekben ugyanis Isten kezének vezetése eltűnni látszik és út nyílik olyan magyarázatokra, amelyek Istenről tudni sem akarnak. Ettől kínlódott már a zsoltáros is: „Hogy tudná Isten ezeket? s a Fölségesnél van-e ismeret?" (72, 11) Szent Péter is utal már erre: „Gúnyolódók fognak jönni, kik saját kívánságaik szerint élnek, mondván: Hol van az ígéret vagy az ő eljövetele? Mert amióta elhunytak az atyák, minden úgy marad,

mint volt a teremtés kezdetétől." (2 Pét 3, 4) Az Isten frigyládáját elfogják a pogány filiszteusok. Jézus vére által megszentelt helyeken orgiázik a pogány római, később meg a török. A virágzó egyiptomi és szíriai egyházat elsöprik az arabok. Istennek szentelt kiváló személyek bűnbe süllyednek, stb. stb.

Tudnunk kell azonban, hogy szent vallásunk nem titkolja el Isten e gyöngeségét előlünk, s nemcsak szóvá teszi, de fel is szólít „az Ő gyalázatának" hordozására (Zsid 13, 13) és bátor vállalására (Zsid. 11, 25). Abban a biztos tudatban van ugyanis, hogy „Isten oktalansága bölcsebb az embereknél; és az Isten gyöngesége erősebb az embereknél." (I. Kor 1, 25) Olyanforma ez a játék, mint mikor egy dühödt kisgyerek nekiesik vele évődő bácsijának és tehetetlen dühében rúgja, harapja őt, az meg hagyja és mosolyogva nézi s tűri az egészet. Ez érződik ki a 2. zsoltárból, ahol az emberi gonoszság „agyargását" s lázongását „az egekben lakó csak mosolyogja és megcsúfolja őket az Úr." (2, 4) Akinek bőven van ereje, az bátran vállalhatja az erőtlenséget és alulmaradást is. Az Isten örök fiatalságát és kimeríthetetlen erejét pedig mi sem jelzi jobban, mint az, hogy meri vállalni ezeket a gyöngeségeket és presztizsvesztéseket, mert tudja, hogy ezek úgysem árthatnak neki igazán. Ezt nyíltan ki is mondatja Szent Pállal: „Az Isten meg akarván mutatni haragját s megismertetni hatalmát, nagy béketűréssel megtűrte a haragnak pusztulásra megérett edényeit, s hogy megismertesse dicsőségének kincseit az irgalmasságnak edényein..." (Róm 9, 22–23)

*

Istenélményeink válságba juthatnak, akár az elvetett gabonaszem. De e válság sosem azért van, hogy elveszítsük benne hitünket, hanem hogy hitünk megsokszorozódva és tökéletesebbé válva kerüljön ki belőle.

(Vigília, 1955. okt.–nov.)

HÍVÉS ÉS BOTRÁNKOZÁS

Örvendetes látni az emberiség tudásának fejlődését nemcsak az eddig kikutatlan mélységekben, de a tömegekben is. Az írástudatlanság és iskolázatlanság – hála Istennek – rohamosan csökken, és a tudásszomjat eléggé hűen jellemzi az az olvasási láz, amit csak csekély mértékben olt a hallatlan méretű könyvtermelés. A könyveknek elenyészően kevés százaléka beszél a kereszténységre nézve kedvező módon. Így akár Jézus életével vagy tanításával kapcsolatban, akár a katolikus Egyház múltjából vagy jelenéből olyan mozzanatok kerülnek az olvasó tömegek bíráló lelkülete elé, amin azok joggal fennakadhatnak. Így beáll a botránkozás, mely a kereszténység felé tartókat megállíthatja, a hit útján járókat pedig letérítheti.

Minthogy a botránkozás e légköre le nem mérhetően is tud hatni a lélek mélyén ott is éreztetheti munkáját, ahol a lélek felülete még a hit formáját mutatja: egy-egy elhanyagolt kétely vagy alig észrevehető kiábrándulás függővé vagy visszatartottá változtatja a hit gyermeki odaadását. Ez által a hívő ember elveszti hitéletének lendületét, lehűti melegségét és így a sokakra annyira jellemző ernyedtség és fáradtság terjeng belső világukban.

Ezért érdemes lesz egy kissé belenéznünk a hívés és botránkozás kapcsolatába.

A botránkozás régisége

A botránkozás lehetősége már a kezdetekben adva van. A kinyilatkoztató Isten egyáltalán nem csinált titkot abból, hogy hozzánk küldött Fia „sokak romlására és feltámadására lesz: jel, melynek ellenemondanak" (Lk 2, 34). Az Ószövetség evangélistája, Izaiás próféta alapján (8, 14) Jézus úgy beszél magáról, mint „szegletkőről, mit az építők megvetettek" (Mt 21, 42). Szent Pál idézve az izaiási helyet, mint „botlás kövéről és botrány sziklájáról" (Róm 9, 33) szól az Új Jézusról. Szent Péternél meg egész világosan így

olvassuk: „Íme, kiválasztott, értékes főszegletkövet teszek le Sionban... Nektek tehát hívőknek ez tisztesség; a nem hívőknek pedig ez a kő, melyet az építők elvetettek, szeglet fejévé lett és botlásköve és botránysziklája azoknak, akik megütköznek az igén és nem hisznek benne" (1 Pét. 2, 6–8).

Tehát az Úr Jézus és az első apostolok is tisztában voltak vele, hogy Jézus személye és tanítása elvetést, ellentmondást, ellenszegülést, egyszóval botránkozást válthat ki. Úgyhogy Szent Pál nem átallja kimondani: „A zsidók csodákat követelnek, a görögök bölcsességet keresnek. Mi azonban a megfeszített Krisztust hirdetjük: aki a zsidóknak ugyan botrány, a pogányoknak meg oktalanság. De a meghívottaknak: Krisztus Isten ereje és Isten bölcsessége" (1 Kor 1, 22–24).

A kereszténység e problematikus voltának az első apostolok oly élesen tudatában voltak, hogy szinte végigremeg lelkükön feladatuk s küldetésük nehézsége, mikor az okoskodás és bölcselkedés szokott útjain járó értelmiségiek elé kell lépniök. Szent Pál megvallja lelke állapotát, mikor a görög filozófián csiszolódott elméjű korintusiak közé érkezett. „És én gyöngeségben és félelemben és nagy rettegésben voltam nálatok; beszédem és tanításom nem állott az emberi bölcsesség meggyőző szavaiból" (1 Kor 2, 3).

Vagy hinni, vagy botránkozni

Guardini találóan mutat rá, hogy Jézus megjelenésével össze van kötve a botránkozás veszedelme. Aki hittel tud rá nézni, annak világít, mint a világ világossága; akiben nincs meg a hit, annak esztelenség, oktalanság, zűrzavar. Mint ahogy Szent Pálnak mondta Fesztus helytartó, aki előtt Jézus titkát magyarázgatta: „Esztelen vagy Pál, a sok tudomány esztelenségbe visz téged" (Csel 26, 24).

Körülbelül úgy áll a dolog, mintha egy kínai vagy óperzsa bölcs mondást látunk leírva. Ha nem tudunk kínaiul vagy óperzsául, lehet az a világ legokosabb igazsága, csak vonalak és pontok értelmetlen halmazának látjuk az egészet. A nyelvtudáshoz hasonlóan a hit az, ami értelmet ad a látszólagos ellentmondásoknak és oktalanságoknak. A hit tanít meg Isten írásaiban és tetteiben olvasni, a hit tudja értékelni Krisztust, aki az Istennek levele hozzánk,

„nem tintával, hanem az élő Isten lelkével írva" (2 Kor 3, 3). A hitben „az Isten maga támaszt világosságot szívünkben, hogy felragyogjon Isten dicsőségének ismerete Jézus Krisztus arcán" (2 Kor 4, 6). Viszont aki nem hisz, annak nem marad más hátra, mint botránkozni, értetlenkedni Krisztus személyén és tanításán.

Amin még jobban lehet botránkozni

A kereszténységet nemcsak azért éri vád, mert Krisztust és Krisztus tanítását hirdeti, hanem főleg azért, mert olyan, amilyen a kétezer év alatt volt: a tagadhatatlanul fényes és a szellem útján haladó irányzatok mellett minden korban bőséges adatokkal lehet rajta tapasztalni a hatalom-vágy, bír-vágy és kéj-vágy erős beütéseit. A történelemből ugyanis nem lehete kiradírozni a dogmatikus vitákban, az invesztitura-harcokban és az újkori hitvitákban sokszor döntően érvényesülő hatalmi törekvéseket, mely szembeállított egymással pápákat és püspököket, elszakított egymástól virágzó egyházakat, dühödt farkasként egymásnak ugratta azokat, kiknek bárányoknak kellett volna lenniük. Emellett mennyi cselszövés, intrika,. kegyetlenség, megnemértés egyfelől, másfelől mennyi meghunyászkodás, erélytelenség, kétkulacsosság tapasztalható egyháziak részéről az egyház történelmének különböző szakaszaiban. A pénz és kéj ördögének sem kisebb az aratása, hiszen a szentségárulás (simonia) és papi ágyastartás néha kortünetekké sokasodtak, máskor alábbhagyni látszottak; de minden időben előfordultak és előfordulnak a jövőben is; az egyház törvénykönyvében ma is benne szerepelnek, a törvényeket pedig nem egy-két esetre hozzák. Elég csak Dante *Poklát*, Pastor *Pápák történetét* vagy Papini *VI. Celesztin pápa leveleit* elolvasni, hogy sejtelmünk legyen a sátán betöréséről az egyházban. Különös, hogy az egyház sem akarja kendőzni ezeket, hiszen egyiket sem tette indexre, sőt Dantét pápai körlevél ajánlja, Pastornak a Vatikán titkos levéltára nyújtotta az adatokat.

De hát új dolog-e ez? – kérdezhetnénk. Vajon a felvilágosult századok kritikai szeme kellett-e ahhoz, hogy az egyházban észrevegye a bűn burjánzását? Nem Jézus volt-e az első, aki rámutatott arra, hogy az Isten országában a konkoly annyira nem szórványos

jelenség, hogy nem engedi szolgáinak kiszedni, „nehogy a konkolyt szedegetve kitépjétek vele együtt a búzát is" (Mt 13, 29). Annyira hangsúlyozza ezt az Úr Jézus, hogy más hasonlatot is mond erről. Az egyházat hálóhoz hasonlítja, „mely mindenféle halat összefog" (Mt 13, 47). Nemcsak jókat, de selejteseket és hitványakat is (48).

Annyira belemélyedt az első hithirdetők tudatába Jézus e tanítása, hogy Szent Pál úgy látja, az egyházi tagságot képező krisztusi alapra nemcsak „aranyat, ezüstöt, drágaköveket," hanem „fát, szénát, szalmát" is építenek (1 Kor 3, 12). A nagyon korán jelentkező bűn láttán megingó híveit azzal próbálja erősíteni: „De hát a nagy házban nemcsak arany meg ezüst edények vannak, hanem fából és agyagból valók is, éspedig amazok tisztességes, emezek tisztességtelen dolgokra" (2 Tim 2, 20). Szent Péter hasonlatok nélkül figyelmezteti híveit (2 Pét 2, 1–3), Szent János pedig leveleiben és a Titkos Jelentések könyvében (1–3) nem a kívülálló hitetlenek és pogányok bűneiről beszél, hanem az egyházhoz tartozókéról és egyháziakéról.

És ezt kell rögzítenünk: nem az egyháztól távoljárókra gondolnak sem az Úr, sem az apostolok, amikor ezeket a szomorú dolgokat sorolgatják, hanem az egyházban lévőkre. Ezért mondja az Úr Jézus: „Ha a családatyát Belzebubnak nevezték, mennyivel inkább háza népét?" (Mt 10, 25) Ez a „mennyivel inkább" azt akarja hangsúlyozni, hogy ha a bűntelen és gyarlóság nélküli Emberfiát sötét szellemű ördögnek nevezték, a gyöngeségekkel és bűnökkel nem szűkölködő házanépét (= egyházát) több alappal fogják annak nevezni.

A hívők botránkozása

De minket most nem is annyira a hitnélküliek botránkozása érdekel. Hit nélkül nézni a kereszténységet annyit jelent, mint – Chesterton hasonlata szerint – késve érkezni egy színdarabra és az utolsó felvonás előtt hazamenni. Ilyenkor logikátlan zűrzavarként él bennünk a dolog. Hinni annyit jelent, mint Isten szemével nézni. Isten nem csupán a jelenséget látja, de a kezdetét és a végét is minden dolognak; azt is látja, amiből jönnek, és ahová fejlőd-

nek. A hitben megkapjuk Istennek ezt a totális szemléletét. E totális szemlélet, vagyis a hit nélkül a kereszténység nem túlságosan imponáló látvány; nem csodálatos tehát, hogy akik hit nélkül néznek a kereszténységre, azok elutasítják, mint használhatatlan építőkövet és megbotránkoznak rajta.

De fel kell tennünk azt a kérdést, hogy akikben megvan a hit isteni adománya, azokban élhet-e a botránkozás?

Igennel kell válaszolnunk márcsak azért is, mert a tények is igazolják, hogy minden korban sok botránkozó keresztény volt. Jézus óva inti híveit a magvetőről szóló példabeszédében: „Ami köves helyre vetődött, az, aki az igét hallja, és mindjárt örömest fogadja, de nincs annak benne gyökere, hanem csak ideiglenes; mikor tehát szorongatás támad az ige miatt, mindjárt megbotránkozik" (Mt 13, 21). A tragikus ebben az, hogy a szellem gyönyörével és a szív lelkesedésével fogadott hit is lehet gyökértelen.

Erről sokan megfeledkeznek, pedig a hit fölött mindig ott lebeg a botránkozás veszedelme; a hívő ember a botránkozás légkörében él, és hite fejlődésével növekszenek a botránkozások, amik körülveszik s amiket le kell győznie.

Ennél a pontnál meg kell állnunk és pontosan kell feltárnunk e kérdést, hogy eligazítást adhassunk azoknak a jószándékú hívőknek, akik hitetlenkedő gondolatokkal és lelkükre telepedett kételyekkel küzdenek, más szóval botránkoznak.

Botrány és botránkozás

A botrány mindig helytelen dolog, ami másban botránkozást válthat ki. De a botránkozás nem csupán helytelen dologból támadhat, így pl. ha a kicsik és kiforratlanok nem értik a nagyok önmagukban helyes és kifogástalan dolgait, vagy kijelentéseit. Ami túlmagas, újszerű, szokatlan számunkra, az rendszerint botránkozást, fennakadást vált ki bennünk. A tudatlanság, a szűk látókör, a gyalogjáráshoz szokott emberi gondolkodás, a nagyságtól irtózó kicsiség, a szokásosságot szentesítő ernyedtség már az emberi haladás fáklyavivőit is megtisztelte a botránkozással. A fizikában járatlan ember előtt képtelen mesének tűnik, ha azt hallja, hogy az előttünk álló fa vagy szobor a valóságban csak rezgési központ,

sem színe, sem alakja, sem szilárdsága voltaképpen nincs, az egész csak a protonok és neutronok játéka. Mennyi fennsőbbséges mosolyt, lesajnáló gúnyt, sőt elkeseredett harcot váltott és vált ki egy-egy újabb gyógyítási mód vagy merészebb sebészeti beavatkozás elindítója! Pedig itt csupán emberi értelem áll szemben emberi értelemmel.

Az lenne a csoda, ha a hitben megnyíló isteni világ nem váltana ki bennünk botránkozást, fennakadást. Ha Isten nem tudna olyan eszméket adni, amiket mi nem értünk, és ha nem volnának olyan gondolatjárásai, amiket mi nyomon nem követhetünk, akkor még egy földi zseni mértékét sem ütné meg.

Igaza volna tehát Kirkegaardnak, aki azt mondja, hogy nem tud igazán hinni Krisztusban az, aki nem botránkozott meg benne. De ez egyben azt is jelentené, hogy a hitetlenség vagy a hittől való elpártolás egész sorozatát kellene elkövetnie mindenkinek, aki igazán akar hinni. Azután meg az egyszerű naív hit elvesztené az értékét. Pedig az Úr Jézus nem egyszer megdicséri a „kicsinyek" hitét, sőt az egyetlen hely, ahol megfigyelhetjük Jézus örömét, éppen erről szól. „Azon órában – írja Szent Lukács – örvendezék Jézus a Szentlélekben, és mondá: Áldalak téged Atyám! mennynek és földnek Ura! hogy elrejtetted ezeket a bölcsek és okosok elől, és kijelentetted a kisdedeknek. Úgy van Atyám! mert így tetszett neked" (Lk 10, 21).

Nem lehet tehát általánosítani és midenkire nézve érvényesen kimondani, hogy a hit csak hitben való hajótöréseken keresztül érlelődik ki. Márcsak azért sem, mert Isten mondja: „Elvesztem a bölcsek bölcsességét és az okosak okosságát elvetem. Hol van a bölcs? Hol az írástudó? Hol e világnak kutatója? Nemde oktalansággá tette Isten e világnak bölcsességét?" (1 Kor 1, 19) És különös hangsúllyal hivatkozik Jézus a prófétai szóra: „Sohasem olvastátok-e, hogy a kisdedek és csecsemők szájából készítettél dicséretet?" (Mt 21, 16) Meg akarja ugyanis az Isten mutatni, hogy „tud ezekből a kövekből is fiakat támasztani" (Lk 3, 8), és hogy „ami a világ szerint oktalan, azt választotta ki, hogy megszégyenítse a bölcseket" (1 Kor 1, 27).

Szükségesek a botrányok! – kiáltja Jézus (Mt 18, 7); és ennek nyomán azt is mondhatnánk, hogy valamilyen formában szükségesek a botránkozások. A naiv, gyermeki hit nem mindenkinek sajátja.

Sőt a sorsokat és üdvösségeket irányító Isten mintha személyeket szántszándékkal a példabeszéd „köves talajára" vetett volna, hogy megmutassa: a kétségek és kísértések mezején is lehet „harmincszoros, hatvanszoros, vagy százszoros termést" hozni a hitben És ez megint másik arculata az isteni hatalomnak: a problémátlan gyermeki hit is, de a fáradságos, küzdelmes hit is a kegyelem csodája.

Az apostolok botránkozásai

Ha megfigyeljük, hogyan nevelgette Jézus apostolait, észre kell vennünk a botránkozások egész sorozatát. Nyilván Kirkegaard is erre alapozta elméletét.

Szent János evangéliumának elején megcsapja lelkünket az az izgalommal telt öröm és boldogság, mely az első apostolok lelkét megülte. „Megtaláltuk a Messiást!" – kiáltanak (Jn 1, 41) és a futótűzként terjedő hírre Jézushoz csatlakoznak. Vele vannak a kánai csodánál, Jézus első jeruzsálemi szereplésénél, Keresztelő Szent János ismételt tanúságtételeinél és sok más csodánál (Jn 2, 23). De valami mégis történhetett a tanítványok lelkében, valami megtorpanás, valami kiábrándulás, mert később, „midőn a sereg hozzá (Jézushoz) tódult, hogy az Isten igéjét hallgassa", a tanítványok képesek kivonni magukat a tömegszuggesztió hatása alól, és ahelyett, hogy a többi lelkesülő emberrel Jézust néznék és hallgatnák, munkájukba feledkezve, a tömeghangulattól magukat függetlenítve „mossák vala hálóikat" (Lk 5, 12). Mi hűthette le kezdeti lelkesedésüket és mi szüntethette meg Krisztushoz való kapcsolódásukat? Bizonyára Jézus tette vagy kijelentése, ami nem fért a fejükbe. A szentírás nem írja le, csak következtethetünk rá. Talán a tanítványokra is állt Szent János diszkrét megjegyzése: „De Jézus nem bízta magát rájuk, mert ő ismerte mindnyájukat, mert tudta mi van az emberben" (Jn 2, 25). Nyilván ezért mondja Szent Péter a csodás halfogás után: „Menj ki tőlem Uram, mert bűnös ember vagyok!" (Lk 5, 8) A korábban látott csodák nem váltották ki a bűnösség tudatát belőle, csak éppen ez a csoda, amit a csalódás után is érte tett.

Még egy ilyen nagyarányú botránkozásuk volt az apostoloknak:

Jézus szenvedésében és halálakor. „Mindnyájan megbotránkoztok énbennem ez éjjel" (Mt 26, 30), mondja Jézus az utolsó vacsora végeztével, amikor is saját bevallásuk és tudatuk szerint mondhatták: „Most tudjuk, hogy mindent tudsz, és nincs szükséged, hogy valaki kérdezzen téged; ezért elhisszük, hogy az Istentől jöttél." (Jn 16, 30) Hogy milyen mély volt ez a botránkozás, arra a feltámadás elhívésében mutatott nehézkességükből és hitetlenségükből következtethetünk: sem a húsvét reggeli hírek, sem az üres sír, sem Jézus megjelenése és sebeinek tapintgatása nem tudta őket hamarosan hitre lendíteni. Szent Lukácsnál olvashatjuk, hogy mindezek után „örömükben még mindig nem hittek" (Lk 24, 41). Szent Márk szerint Jézus „szemükre hányá hitetlenségüket és szívük keménységét" (Mk 16, 14).

De a két nagyobb lelki megrázkódtatás között is hányszor torpantak meg az apostolok. Hányszor kellett őket felrázni, hol enyhe szemrehányással, hol meg indulatos kifakadással? „Még ti is mindig értelem nélkül vagytok?" – kérdi keserűen (Mt 15, 16). Vagy: „Mit csüggedtek úgy el? még mindig nincs hitetek?" (Mk 4, 40). Annyi csodája és annyi beszéde után is meg kell rónia övéit: „Mégsem tudjátok és nem értitek a dolgot? Még mindig el van-e vakulva szívetek? Szemeitek lévén nem láttok? és füleitek lévén nem hallotok?... Hogy van tehát, hogy mégsem értetek?" (Mk 8, 17–21.)

A botránkozás értelme és ideje

A tanítványokat a sorozatos kisebb-nagyobb botránkozásokon át vezette az Úr. De éppen a legnagyobb előtt adja értelmét a botránkozásnak: „Simon, Simon – így szól az utolsó vacsorán Péterhez – íme a sátán kikért titeket magának, hogy megrostáljon, mint a búzát" (Lk 22, 31). A botránkozások lelki viharai Jézus szemléletében nem mások, mint a sátán rostája, mely hivatva van a hit búzaszemeit megtisztítani az oda nem való pelyvától és földtől.

Az Úr kedvenc hasonlata szerint ugyanis a hit búzaszemként esik a lélekbe. A hitnek a lélekkel való találkozásában ugyanaz az eset, mint a búzaszemnek a földdel való találkozásában: gyökeret ereszt, szárat növeszt, a kalászban pelyvába burkoltan érleli ki a

tiszta búzát. Az emberi gondolatokkal és érzésekkel való találkozásában a hit sok olyan alakzatot mutat, aminek le kell foszlania később, de ami átmenetileg szükséges ahhoz, hogy kifejlődjék és megérjen.

A botránkozás ugyanis akkor áll be a lélekben, amikor egész pontosan ráébredünk, hogy mit is mondott, vagy mit is akart vagy akar az Isten. Vagyis amikor kiérik bennünk a keresztény igazság.

Ez történetileg is így volt. Amíg Jézus Názáretben élt, „növekedett kedvességben és bölcsességben Isten és emberek előtt" (Lk 2, 52). De amikor tanítása és csodái nyomán arra ébredtek, hogy ő több, mint „az ács fia, megbotránkozának őbenne" (Mt 13, 55–57). A zsidók sem akadtak annyira fenn Jézuson, míg általában Isten küldöttének vagy prófétának látszott, de mindjárt meg akarták kövezni, mihelyt istenfiúságát kinyilvánította (Jn 10, 33). Míg jelképesen mondotta magát égi kenyérnek, örömest hallgatták; de mikor világosan megértik, hogy testét mondja kenyérnek és azt kell enni, rögtön beáll a botránkozás, zúgolódnak, visszavonulnak, „és már nem járnak vele" (Jn 6, 61–67). Ha figyeljük az evangéliumokat, mindig akkor lép fel a kisebb-nagyobb botránkozás, mikor az Úr Jézus élesebben fogalmaz meg egy-egy igazságot.

Mint mikor homályos szobából szikrázó napfényre megyünk, ösztönösen becsukjuk szemünket, védekezünk a ránk záporozó fény ellen, s csak mikor kissé hozzászoktunk, nyitjuk ki óvatosan pilláinkat. Ez a folyamat zajlik a hívő lélekben is: ha ráébredünk hitünk egy-egy igazságára, hogy mit is rejt az magában, önkéntelenül is becsukjuk magunkat, nehezen adjuk fel eddigi elképzeléseinket és magatartásainkat.

Hitéletünk fejlődése

Mindezek után nézzünk magunkban és ott próbáljuk követni a hit fejlődését. A hitélmény alapjában véve nagyon egyszerű folyamat: Istennek hinni, Isten szavát igaznak tartani, Isten tekintélye miatt. De a hitnek ez az egyszerűsége hasonlít a napsugárhoz. Semmi sem egyszerűbb és áttetszőbb nála, mégis a prizmán átha-

ladva színekre bomlik. Így a hitélmény is a vizsgálódás prizmáján többféle összetevőre bomlik. Először is tudnom kell, hogy van Isten, és hogy ez az Isten olyan, hogy nem csal és nem csalatkozik. (Ezek az ún. hitelőzetek.) Másodszor tudnom kell, hogy olyan Istenünk van, aki szólni akar a világhoz és közölt is az emberekkel igazságokat közvetítők útján, legteljesebben és végső módon Jézus Krisztus által, és hogy ezek a kijelentett igazságok az egyházban biztosan megtalálhatók és felismerhetők külső jelekből. (Ezek a hihetőségi mozzanatok.) És harmadszor fel kell ismernem, hogy ezek az isteni kijelentésű igazságok titkok, amiket eszünk e belső felismerés fénye nélkül, tisztán az Isten tekintélye miatt fogad el; és noha elfogadja az érthetetlen titkot, nem jut ellentétbe az ész törvényeivel; és bár ésszerű e hitben való meghajlás, akaratunk mégis szabadon választja a hitet, mert a kegyelem hívésre hajlamossá tette. (Ez a hit maga.)

A hitélménynek ezt a sokrétűségét a gyakorlatban alig vesszük észre. A hit ugyanis úgy alakul ki bennünk, hogy vallásos szüleink vagy hitoktatóink szavában, vagy az egyház életében titokzatos módon elénk áll az Isten és „sajátos és közvetlen hatással" váltja ki belőlünk (Schütz).

Láthatjuk tehát, hogy a hit búzaszeme, mely Isten közvetlen ajándéka, mennyi emberi elemmel vegyül: bölcseleti okoskodások keverednek érzelmi motívumokkal, történeti érvek társadalmi konvenciókkal, titkok a kézzelfoghatósággal, a szigorú logika az erkölcsi szabad választással stb. És mert keverednek, azért könnyen össze is téveszthetjük őket egymással. Az emberi elemek annyira szükségesek a hitben, mint a gyökér, szalmaszár és pelyva a búzához, de mégsem szabad összetéveszteni a pelyvát a búzával. És mert sokan akaratlanul is összetévesztik, azért küldi Isten rostaként, a botránkozásokat, hogy azokon keresztül lépjen elénk teljes tisztaságában az istenies hit. Ezekből a jóhiszemű tévedéseinkből gyógyítanak ki a kísértések. Lássunk néhányat.

Azt valljuk – és úgy is van –, hogy hitünkben való állásfoglalásunkat a józan ész előtt igazolni tudjuk. Az istenbizonyítás logikája, Jézus történeti szereplése és istenfiúi mivolta, a szentírások történeti hitele kellőképpen bizonyítható. Nem járunk tehát eszünk ellenére, ha elhisszük Isten tanítását. De annyira rá vagyunk éhezve az okoskodásra, hogy amit hirdetett, azt is érteni akarjuk. Ha Einsteint kiváló fizikusnak tartjuk – és minden bizonyítékunk megvan rá –, ebből még nem következik, hogy értjük is a relativitás elméletét. De ha nem értjük, akkor is elfogadjuk.

A Krisztusban hívő keresztényre éppen ezért nagyon sokszor ráborul egy-egy keresztény igazságnak az érthetetlensége, s addig kínozza, amíg – ha hű akar maradni – rá nem eszmél, hogy a hit „meggyőződés a nem szemléltekről" (Zsid 11, 1). És hogy a hitben „nem ennek a világnak bölcsességét, hanem Istennek titokzatos, elrejtett bölcsességét hirdetjük, melyet senki sem ismert meg e világ fejedelmei közül, nekünk azonban kijelentette Isten az ő Lelke által; mert a Lélek mindent kikutat, még az Istennek mélységeit is" (1 Kor 2, 6–10). És ezért a kereszténynek az érthetetlenség ellenére is az az álláspontja: „Nem szégyenlem az evangéliumot" (Róm 1, 16).

Logika és kényszer tévedése

A hívés ésszerűsége az ésszerűségi bizonyítékok alapján logikus. Ami viszont logikus, abban nem lehetünk szabadok, mert a logika szabályai kényszerítenek a helyes állásfoglalásra. Nem mondhatom, hogy ami fehér, az fekete, sem azt, hogy a fél gömb nagyobb az egész gömbnél. Viszont a hit mégsem kényszer, nem logikai kényszer, hanem szabad állásfoglalás. A hit „teljesen különbözik az ész meggyőződésétől – írja Newman –, ámbár nyomon követi... A hit nem pusztán az értelem meggyőződése, hanem szilárd elismerés, világos bizonyosság, nagyobb, mint valami más bizonyosság; a lélekben jött létre az Isten kegyelmével és csakis általa. Amint tehát meggyőződhetnek az emberek valamiről és mégsem cselekszenek meggyőződésük szerint, ugyanúgy meggyőződhetnek

valamiről anélkül, hogy meggyőződésük szerint higgyenek. A vallás melletti érvek senkit sem kényszerítenek hívésre... A hit a hinni akarás folyománya."

De mert a hitet sokszor összetévesztjük akár magunkban, akár másoknál a logikai kényszerrel, Isten úgy gondoskodik hitünk szabadságának felszínre hozásáról, hogy homályba burkolja a lélek előtt a bizonyítékokat. Ilyenkor úgy tűnik, mintha az Isten melletti bizonyítékok semmit sem érnének. Vagy fennakadunk a szentíráson. Nagy hatással lehetnek ránk Jézus életének és csodáinak racionalista magyarázatai. Itt csak az akarat mentheti meg a hitet; és meg is menti, mert a kegyelem elsősorban az akaratot ragadja meg, és ösztönzi az Isten előtt való meghódolásra.

Isten és az egyház tekintélyének összekeverése

Az egyház az Isten kinyilatkoztatásainak hordozója és előterjesztője. Amit hívés végett elénk ad, azt hinnünk kell. Történelmi és teológiai érvek alapján bizonyítani tudjuk és ésszerűsíthetjük hitünket. De hinni csak az Istennek lehet, a hit indítéka egyedül az Isten tekintélye. „Ha valamit azért tartanék igaznak, mert az egyház terjeszti elém, akkor az egyház és nem Isten tekintélye indítana hívésre; hitem egyházias volna és nem istenies" (Schutz). Az egyházban Krisztus szól hozzánk: „Aki titeket hallgat, engem hallgat" (Lk 10, 16). De bármennyire is igazolják a csodák és az életszentség az egyház küldetését, nem lehet az egyházat az Istennel összekeverni, mint ahogy a virágot sem a virágcseréppel, vagy a búzakalászt sem a búzaszemmel.

Minthogy erre kísértve vagyunk, azért bízta Jézus az evangélium kincsét „cserépedényekre, hogy az erő nagysága Istené legyen" (2 Kor 4, 7). Ezért hagyta meg a gyatraságokat, kisszerűséget és bűnöket egyházában. És akiben Isten ki akarja munkálni a tiszta istenhitet a maga ragyogó valóságában, annak lelke előtt elhomályosulnak az egyház fényes lapjai és előre törnek a szomorú mozzanatok és a mélypontok. És beáll a botránkozás.

A csillagos ég példája

Miként a csillagvilág gyémánthálója nem látható addig, amíg a napsugárban fürdik a föld, és csak a földi fények hunytával tünnek fel ragyogásukkal, így a bennünk rejtetten élő hit kegyelme sem ragyog fel tündöklő isteni tisztaságában, míg valahogy homályba nem borulnak az egyébként szükséges és hasznos emberi elemek.

A fejlődő lelki élet s benne minden kegyelmi élet alapja, a hit magában hordozza ezt a folyamatot. Vallgornera írja a 17. század derekán *Mystica Theologia* című könyvében – ebben Szent Tamás misztikáját foglalja össze –, hogy amikor Isten a lelki életben haladókat magasabb szintre akarja emelni, vagyis kegyelmének istenibb vonásait akarja bennük kidolgozni, akkor éppen a hit terén szenvednek nagy kísértéseket. Jézus szavai szerint valóban rostára kerülnek ilyenformán: olyan gondolatok támadnak bennünk, „hogy a keresztény hit tanításai hamisak vagy gyanúsak... annyi szenvedést és szorongattatást kell elviselniök, mikor inkább törekvéseikért és erényeikért jutalmat kellene kapniok". Hasonlókat idézhetnénk Keresztes Szent Jánosból és a lelkiélet sok más nagy mesterétől.

Lisieuxi Szent Teréz próbája

Egészen megrendítő ebből a szempontból Szent Teréz életének utolsó szakasza. Körülbelül másfél évvel halála előtt rettenetesen sötét lelki éjszaka szakadt rá. Teljesen ködbeborult vidéket és sötét alagutat emleget, mikor lelkiállapotát hasonlatokkal ábrázolja. Legbizalmasabb nővérének is alig meri a lelkében lejátszódó folyamatokat ábrázolni, mert fél, hogy káromlásokat mond. Főként örök életének biztos tudata veszett el, és a halál utáni megsemmisülés gondolata telepedett lelkére. „Nem hiszek többé az örök életben: úgy látszik számomra, hogy e halandó élet után semmi sincs; minden elsüllyedt, csak a szeretet marad meg." – Így jellemzi sajátmaga lelkiállapotát. Gottfried prior szerint másfél éven keresztül kárhozottnak tartotta magát. Egy pap pedig a legnagyobb mértékben veszedelmesnek ítélte lelkiállapotát. (Az adatokat Ida Friederike Görres közli.)

E nyomasztó hangulatsoron talán segített volna, ha egy értelmes vagy távlatos emberrel kibeszélhette volna magát. De mert az akkori aszkézis a hitben való nehézségeket már hitben való kételkedésnek minősítette, a kételyek ellen pedig azt a taktikát ajánlotta, hogy mint az ördög szemfényvesztésének, fordítsanak nekik hátat, ezért Terézia is állandóan a hitetlenség bűnétől félt; a Hiszekegyet saját vérével leírta, állandóan magánál hordotta és a kétség pillanatában kezében szorongatta. „Ah! Bocsásson meg a jó Isten! Jól tudhatja, hogy bár a hit semmi szellemi örömöt nem nyújt, legalább törekedtem a hit cselekedeteit tenni. Egy év óta többször indítottam fel a hitet, mint egész életemben." Többször emlegette Szent János evangéliumából: „A Világosság a sötétségben világít, de a sötétség azt föl nem fogta" (Jn 1, 5).

Megélni a sötétség titkát, megélni az Istentől való elhagyatottság titkát, mint Jézus átélte a kereszten nemcsak képzeletben, nemcsak utánérzés szerint, de beavatottan, mint Szent Pál mondja „egybenőve" (Róm 6, 5), halálának hasonlatosságában, mikor minden emberi fény kihunyt: ez igaziból a hit óráját jelenti – : amikor már kinőttünk az emberi bizonyosságok és érvek támasztó gerendái közül, egyedül Isten és nem más meggondolás miatt hiszünk, nem szentelt hagyományok kegyes kényszerének, sem fénylő gondolatok és elsodró érzések nyomásának engedve. Ezek mind megteszik szolgálatukat, mint ahogy a föld is minden erejét beleadja, hogy a búzát felnövésre segítse, de a búza mégsem föld. Prohászka is, mint a kereszténység minden nagyja, megélte azt a lelki állapotot, „mikor a lélek s a hit s annak mécsese egymagukra maradnak, s minden, ami segít s ami rezonál, a háttérben elvész; a sötétség elnyeli... mikor minden jóleső s emelő tényező hallgat, milyenek a lelkesítő távlatok, bíztató érzések, buzdító képek..." (Naplók, 1927.)

A hozzá nem értők azt mondhatják: lám csak, a szentek és a nagyok végül is kiábrándulnak abból, amire rátették az életüket. A legtöbb hívő ember pedig nem tud mit csinálni ezekkel a lelki-állapotokkal, mert gyakorlatilag úgy érzi, hite fogy vagy elszürkül, vagy megsemmisül. Egyik felfogás sem számol azzal, hogy a hit több, mint a hitről való tudás vagy elképzelés, mint ahogy az élet is sokkal több, mint amennyit tudunk az életről. A római birodalom összeomlásakor az emberek a világ végét várták, nem tudták

elképzelni, hogy más életforma és kultúra is lehet. A francia forradalom után a rendi társadalom hasonló hangulatban volt, és most a polgári társadalmi szemlélet hasonló válságban van. De amiért az emberek elképzelései összeomlottak, az élet nem szűnt meg. Így a hitről való elképzeléseink elhalványulásával nem szűnik meg vagy legalább is nem kell megszűnnie a hitnek sem. Lisieuxi Szent Teréz akkor írta legszebb költeményeit és megnyilatkozásait az örök életről, amikor a legnagyobb belső válságban volt, és akkor hozta a mindennapi életben a legnagyobb áldozatokat, amikor belsőleg semmi örömöt s lelkesültséget nem érzett, sőt az ellenkezőjét tapasztalta. Ritkán és diszkréten megnyilatkozó panaszait éppen ezért nem is vették komolyan, akiknek betekintést engedett belső válságába. Ezért írja nénjének: „Azt gondolja, hogy lelkem éjszakáját kissé eltúlzom. Költeményeim úgy mutathatnak be, mintha lelki vigasztalások árasztanának el és olyan gyermek lennék, aki előtt a hit fátyla már most felszakadt. És mégis, nem fátyol takarja a hit valóságait, hanem égig érő fal, mely a csillagokkal telehintett eget eltakarja előlem. Én arról dalolok verseimben, amit *hinni akarok.*" (I. F. Görresnél.)

Prohászka is akkor írta legszebb sorait az *Élet Kenyerében*, amikor halála előtt pár hónappal a fentebbi sorokat leírta. Nem kiábrándulás ez, hanem feltisztulás, a lényeges előtűnése és a lényegtelen elhalványodása. S ez olyan gyötrelmes, mint a búzának a rostálás.

Jézus kérelme

Keresztelő Szent János Heródes börtönében sínylődik. Felismerte Jézust a Jordán partján, látta is megnyílni az eget, mégis mintha megrendült volna, mikor a börtönből tanítványait ezzel a kérdéssel küldi Jézushoz: „Te vagy-e az eljövendő, vagy mást várjunk?" Pedig hallotta Jézus „cselekedeteit" (Mt 11, 2). Jézus feleletül csodáira hivatkozik, de hozzáteszi: „És boldog az, aki bennem meg nem botránkozik" (6). Apostolai jövőjéről beszélve is így szól: „Ezeket mondottam nektek, hogy meg ne botránkozzatok" (Jn 16, 1). Mindkét figyelmeztetésből kiérződik a diszkrét kérelem: ha úgy tapasztaljátok, hogy elképzeléseitekkel nem egye-

zik tapasztalásotok, ne rendüljetek meg hitetekben. Ha mások csodákat látnak és te, János, nem látod meg ezeket, azért ne botránkozz meg, ne akadj fenn.

Jézus tehát jól látta, hogy a botránkozás veszedelme vagy légköre kísérni fogja híveit, és valamilyen formában át kell menniök a lélek megrendülésének ezen a folyamatán. De arra kér, hogy menjünk is rajta át, ne ragadjunk meg benne.

Ezért különbséget kell tennünk a botránkozás élménye és a botránkozás ítélete között.

Jézus a botránkozás ítéletének meghozásától óv bennünket. Az ítéletben ugyanis lezárjuk álláspontunkat, kialakítjuk állásfoglalásunkat. A hitélménnyel kapcsolatban támadt nehézségeinknél az a veszedelmes, ha a hitre nem kedvező benyomás jelentkezésekor hamarosan levonjuk a következtetést. Erre utal Jézus magvetőről szóló példabeszédének az a kitétele, hogy sokan látván „az ige miatt" támadt nehézségeket, „*mindjárt* megbotránkoznak" (Mt 13, 21). A hívés, mint láttuk, alapjában véve nagyon egyszerű dolog, de ha problematikussá lesz valamelyik ponton, akkor már sokrétűvé válik és nem lehet olyan egyszerűen elintézni. A mindennapi életben elfoglalt ember számára meg különösen nehéz feladat higgadtan és meggondoltan elbírálni a nehézségeket. Ezért kér az Úr arra, hogy tanuljunk megállni lelki vívódásaink között.

Gyakorlati magatartásunk

Ha tehát kétségeink támadnak akár a kinyilatkoztató Isten, akár a szentírás, akár az Isten szavát hordozó egyház történelme vagy személyei körül, próbáljunk lázongó értelmünket kielégíteni azzal, hogy utánanézünk a kérdéses pontnak. A hit ellen az ész nevében hozott nehézségeket ésszel el is tudhatjuk oszlatni, mert meghódolásunknak Isten előtt ésszerűnek kell lennie.

De ha nehézségeink nem csillapodnak, akkor arra kell gondolnunk, hogy szent hitünk valamelyik alkotó eleme vagy valamelyik igazsága élesebben kezd kirajzolódni lelkünkben, és Isten azt akarja: hitünk ne emberi elemekkel keveredett, hanem isteni fényben tündöklő hit legyen. Hogy például a hitben csak Isten miatt hódoljunk, és nem az észérvek, de nem is az egyház tekintélye:

múltja vagy jelene miatt. Rossz benyomásunk s ennek kapcsán botránkozásunk az egyházon és az egyháziakon akkor csak annak igazolása lesz, amit Szent Pállal együtt mindig vallott és tartott a kereszténység: „Ez a kincsünk (hitünk) pedig cserépedényben van, hogy az erő nagysága Istené legyen, és nem önmagunktól" (2 Kor 4, 7).

Végül rá kell ébrednünk, hogy a hívés ténye az akaraton múlik. A hitben eszünk hajlik meg Isten tekintélye előtt, de ami meghajlítja, az *az akarat.* Az akaratot ragadja meg Isten kegyelme. Ezt a jó akaratot nevezi Jézus jó földnek, „kik tiszta és jó szívvel hallván az igét, megtartják azt magukban és gyümölcsöt hoznak állhatatosságban" (Lk 8, 15).

Ezért a botránkozások vihara között járó kereszténynek nem lehet más imája, csak az, ami az apostoloké is volt akkor, amikor Jézus tanításának merészebb csúcsai előtt kicsiségükben szinte megsemmisülten álltak: „Növeld bennünk a hitet!" (Lk 17, 5)

(Vigília, 1960. február)

BIZONYÍTÉKOK ÉS BIZONYSÁGOK

Azt hiszem, nem egyedülálló a következő eset: „Különböző vallású és felfogású társaságban voltam és természetesen vallási és világnézeti kérdésekről is szó esett. Nagyon meglepett, nemcsak vallástalan, de istenhívő emberek is mondtak olyanokat, hogy Krisztus talán nem is létezett, hogy a szentírások későbbi korok szüleményei, melyek tele vannak ellentmondásokkal és megfejthetetlen kijelentésekkel; hogy a keresztény vallás ún. titkai nem is titkok, hanem más, régebben létezett vallásokban is feltalálható elképzelések és mitológiai álmok ügyes összeszövése és átköltése stb. stb. És csak úgy záporoztak a nevek, az évszámok, a vallások, az istenek és istennők nevei, én meg csak úgy álltam és bámultam. Egy szót sem tudtam minderre felelni. És most már nemcsak azért szégyenkeztem, mert nem tudtam hitemet megvédeni, hanem kezdtem belátni, hogy igazuk van azoknak, akik bigottsággal vádolnak. Mert hiszünk bizonyítékok nélkül is, és a magam példáján tapasztaltam: bizonyosságban éltem bizonyítékok nélkül. Az lehet, hogy vannak tanult emberek, akik meg tudnak felelni a felhozott nehézségekre, de magamat véve tekintetbe: egyénileg a legnagyobb bizonyossággal voltam meggyőződve Jézus történeti valóságáról, noha nem ismertem Jézus történetiségének bizonyítékait. És ugyanígy a többinél is: meg vagyok győződve a Biblia isteni eredetéről, a kereszténység titkainak eredetiségéről, és a többiről is, noha nem ismerem mindezeknek bizonyítékait. Nincs itt valami alapvető hiba akár a hitről vallott felfogásban, akár a hitre nevelésben? Nem gondoltam, hogy ilyen süppedékes talajon áll a legtöbb katolikus úgynevezett szilárd meggyőződése: hisz érvek nélkül, bizonyosságban él bizonyítékok nélkül." E – képzeletbeli – eset kapcsán, melyben összegeződik sok mai hívőnek lelki állapota, jó lesz mélyére nézni e kérdésnek.

A bizonyosság helye

Először is tisztáznunk kell, hogy emberi életünkben hol helyezkedik el a bizonyosság. A lélek és szellem világában ugyanis másmás helyet foglal el a bizonyosság is és a bizonyítékok sora is. A bizonyosság a lélek konkrét, tényeken tájékozódó, tehát gyakorlati, valóságokkal érintkező területén jár; a bizonyítékok viszont az elmélet, a gondolkodás, jobbadán az értelem talaján állnak. Hogy mennyire más a kettő, azt mutatja ez a példa: elméletileg két fél egy egész, de ha ezt a gyakorlatra alkalmazzuk, látjuk a fonákságát. Mert két fél alma mégsem egy egész, két félember sohasem tesz ki egy egészet. És akármilyen elméletet vallok az elektromosságról, ez nem befolyásolja a kapcsolás és kezelés technikáját. – A vallásos élet, a hit világa a gyakorlati élet területén foglal helyet, ezért arra elsősorban a gyakorlati élet szellemi tájékozódása érvényes.

A bizonyosság életelem

Bizonyosság nélkül az élet megáll, nélküle az élet lehetetlenné válik. Bizonyosnak kell lennem, hogy ételemben nincs méreg, hogy házam nem omlik össze, hogy a villamos nem törik szét alattam. A bizonyosság fontossága akkor derül ki igazán, ha olyanokra nézünk, akik nem bizonyosak a dolgukban. A bizonytalankodó tanár vagy tisztviselő, a bizonytalankodó rendőr vagy sofőr igen kellemetlenné teszi életünket. És bárki, aki aggályos, félénk, kételkedő, tévedő vagy tévesztő emberek pokollá tudják tenni az életet. A fóbiás, gátlásos emberekkel együtt mindnek az a hibája, hogy elvesztették a bizonyosságukat.

A bizonyosság a lélek belső világossága, mely különleges látásmódból születik meg, mondhatnánk a lélek zsenialitásából ered, mely az elétáruló konkrét helyzetet átlátva hirtelen dönt a tennivalókról.

A bizonyosság forrásai

Mire alapozza a lélek megbizonyosodó készsége az élethez szükséges bizonyosságot? Három forrásból ered. Az egyik: *a nyilvánvalóság*, a magátólértetődés, a közvetlen tapasztalat. Pl. a jó értékesebb, mint a rossz. Most írógéppel dolgozom. Látom, hogy a barátom jön. Mindezekben biztos vagyok. De ilyen módon nem tudok mindenben megbizonyosodni, éppen ezért szükség van eszem használatára, *a következtetésre*, a tudományos megismerésre. Azért itt vannak a fizikai intézetek, tudományos laboratóriumok, történelmi kutatások s tanulmányok.

Ám az élet annyira komplikált, bonyolultságában annyira sokoldalú, hogy a tudományos eszközöket sem tudom igénybe venni. Pl. az üzletben árult hús vagy konzerv romlott-e vagy sem; az előttem levő hídon átmehetek-e vagy sem. Nem vihetek a zsebemben egy kézi laboratóriumot, sem egy fizikai intézetet. Mégis bizonyosságra kell szert tennem, mert ha kétségeim maradnak, az ételt nem bírom megenni attól való félelmemben, hogy megmérgeznek. A bizonyosság tehát létrejön; létrejön pedig abból, hogy elhiszem valakinek vagy valakiknek, hogy a hús nem mérgezett. Tehát nem értelmi belátásom tudományos vizsgálódásom eredménye bizonyosságom, hanem *hitemé*. Ezért írja kiváló bölcselőnk Pauler Ákos: „Hit nélkül nem lehet cselekedni. Mert ha nem is akarok egyebet, mint íróasztalomtól felkelni s az ajtóig menni, akkor sem tudhatom, hogy ezt valóban megtehetem-e. Hiszen a következő pillanatban meghalhatok, a ház reám szakadhat, a föld megnyílhat alattam, vagy égitestünket eddig ismeretlen erők szétzúzhatják stb. Mindazt tudni, ami lehetővé tenné, hogy cselekvésemet egyedül megismerésre építsem, mindentudást tenne szükségessé, amit ember sohasem érhet el. A cselekvést tehát a hit teszi lehetővé; én hiszem, hogy a következő pillanatban élni fogok, hogy az említett katasztrófák nem semmisítenek meg stb.... Élni annyit tesz, mint hinni." (Bevezetés a filozófiába, 66)

A bizonyosság tehát három forrásból táplálkozhat: a nyilvánvalóság, az értelmi következtetés vagyis a tudományos gondolkozás és végül a hit, mellyel embertársainkra építünk.

Hol van a hiba?

Kár, hogy különböző korokban különböző kiváltságokkal ruházták fel hol az egyik, hol a másik, hol a harmadik forrást. Az való, hogy a középkorban hitre (mégpedig nemcsak a vallásos hitre) építették általában a szellemi világot. De ez túlzás. A modern kor ugyancsak másik végletbe lendülve a tudományos megismerést és okoskodó következtetést tartja egyedül emberhez méltó bizonyosságszerző forrásnak. És minden korban voltak – mégpedig inkább a széles néprétegekben – akik a közvetlen evidenciát, vagyis a belátást és megtapasztalást tartották legértékesebb és emberhez méltó ismeretforrásnak. (Ebből származik a népies fogalmazás: Csak azt hiszem, amit magam is látok.)

A hiba ott van, hogy minőségi különbséget teszünk közöttük, noha mind a három emberi ismeretforrás, emberi értékeket foglal magában, és méltó az emberhez. És bármelyiket lealacsonyítani annyi, mint magát az embert lealacsonyítani. Annál is inkább el kell kerülnünk ezt az öncsonkítással határos leminősítést, mert vannak területek, ahová nem hatolhat be a tudomány; máshol nem értékes az intuíció vagy nem megy semmire a hit. Meg kell találni mindennek a helyét, és akkor elkerüljük a fölösleges túlzásokat, mert mindháromra szüksége van a teljességre törekvő embernek és emberiségnek.

A tudományos megismerés korlátai

Túlzás csak a hitet a legértékesebb bizonyossági forrásként kezelni, de az is éppen olyan túlzás csak tudományos vagy természettudományos ismeretek bizonyosságára esküdni. És mert fenti esetünk éppen az utóbbit veti föl, ezzel foglalkozzunk bővebben.

Csodálatos haladást ért el a tudományos világnézet és szemkápráztatók vívmányai. De különös, hogy éppen azokon a területeken tehetetlen, ahol az ember legemberibb, leglényegesebb érdekei vannak: születés, házasság, halál hármasában. Még ma sem tudják meglesni a foganás pillanatát, nem szólva arról, hogy fiú lesz-e vagy leány; azt pedig pláne nem, hogy melyik szülő milyen sajátságát fogja hordozni. A meglevő tényeket tudja felmérni csupán, de

azt is csak módjával, hiszen biológialag még ma sem tudjuk csalhatatlanul „tudományos pontossággal" megállapítani, hogy pontosan ettől az apától és ettől az anyától születtem. És igen nagy bajba kerülhet az, akit megingatnak születéitől való származása tekintetében azzal, hogy a szülőotthonban elcserélték vagy pár napos korában adoptálták. Kizáró körülményeket, megközelítéseket találhat fel csupán a tudomány, magát a tényt nem lehet tudományosan igazolni.

A párválasztás döntő ténye emberi életünknek. Vajon milyen tudományos módszerekkel lehet a jegyeseket bizonyossá tenni, hogy egymásnak valók, szerencsés és boldog lesz házasságuk. Még a biológiailag nem javallott házasságok is mennyire rácáfolnak a tudomány „biztos" jóslataira! (Pl. mennyi RH-faktoros szülőktől való gyermek szaladgál az utcákon, akik a tudomány szerint sohasem születtek meg!)

És az örök probléma: a halál. Mit tud a tudomány a halál idejéről? A számológépek és a kibernetika világában óriási rejtély marad minden ember életének vége (még csak valószínűsíteni sem tudjuk). De nemcsak egy életkör lezárulása titok, hanem a halál pillanatának megállapítása. Gondoljunk csak a Barnard által elkezdett szívátültetések keltette vitára a szakemberek között a klinikai és biológiai halál megkülönböztetéséről.

Ha legemberibb életünk döntő mozzanataiba nem tud behatolni a tudomány, miért kell azon botránkozni, hogy Istenhez való kapcsolataink s a vallás világa – legalább is bizonyos részleteiben – hozzáférhetetlen a szaktudomány számára?! És ha ezek a döntő tények szülte helyzetekben a bizonyosságot nem a szaktudományok érvei alapján szerezzük, miért lenne az ember méltóságán aluli, ha a vallásos élmény is osztja e döntő emberi tények sorát?

A felfedezők bizonyosságai

A XX. századi ember ámulva látja a tudomány és benne főleg a természettudomány csodálatos haladását. Egyik felfedezés a másik után, a természet titkainak feltárulása elképesztő sorban követi egymást. Érdekes megfigyelnünk, hogy a kor tudományos vívmányainak felfedezői nem a nagy tudósok, hanem jobbára szürke

senkik a tudományuk világában. Einstein élete végén világhírű tudós volt és roppant tudományú ember, mégsem tudós korában tette fölfedezéseit a relativitásról, hanem akkor, amikor még a svájci szabadalmi hivatal szakértő tisztviselője volt. És a kvantum elmélet megalkotója, Plank előbb volt bizonyos „sugárzási formuláiban", mintsem tudományosan bizonyítani tudta volna a tudomány fegyvereivel. Neki magának is két hónap kellett, hogy a bizonyítékokat megtalálja, a tudományos világ pedig évekig, sőt évtizedekig kételkedett, hiszen „olyan föltevésekből indult ki, amely ellentmondott mindennek, amit eddig alapvetőnek hittek." – írja Braunbek. És a tudományok története fényes példája annak, hogy szinte minden újításnak vagy fölfedezésnek legesküdtebb és legádázabb ellenségei a szaktudomány magasfokú képviselői. Honnét veszik ezek a fölfedezők a bizonyosságot, hogy képviseljék új fölfogásukat a szaktudomány érveivel szemben? És nyilván több érvet s bizonyítékot sorolnak fel az ellenkező szaktudósok, mint az elméletek képviselői. A zsenialitásnak éppen az a természete, hogy a valóságot szegényesebb formában is teljes ragyogásában képesek meglátni, és olyan bizonyítékok alapján is bizonyosságot tudnak meríteni, amikre a szaktudomány az elégtelenség bélyegét süti.

A hit zsenialitása

De mintha éppen ilyesmivel találkoznánk a bibliában. Az Úr Jézus magát és az általa képviselt isteni rendet szegletkőnek mondja, „amit az építők megvetettek" (Lk 20, 17) Érdemes behatolni e kijelentés mélyeibe, hol is az építés szakemberei és szakértői állnak szemben a kőnek olyan rejtett tulajdonságaival, amit a szakértelem nem vesz észre, de ami azt mégis alapkővé rendeli. Jézus nem titkolja, hogy ő és hívei evilág szakértői előtt nem kapják meg azt a minősítést és elismerést, aminek meglátására csak a hit emeli föl az embert, hogy szemben a tudomány ezernyi érvével a rendelkezésére álló bizonyítékok vagy bizonysági források aránylag csekély voltából is fel tudja építeni a maga bizonyosságát. Miként a feltaláló zseni: a valóságnak csak sejtésszerűen megnyilatkozó adataiból rálát a valóság új arcára, és biztos a dolgában tudomá-

nyos bizonyítékok nélkül is, így a hívő embernek is nem okvetlen szükséges, hogy minden tudományos bizonyíték a rendelkezésére álljon, elég ha néhány hihetőségi indíték ragadja meg (pl. a szülők hite, a pap példája, az egyház fennálása, negatív benymások is stb).

A hitnél is előfordulhat, hogy a sok tudományos bizonyíték, sőt az evidenciával határos megtapasztalás éppen olyan gátat vet a hitnek, mint a szaktudomány az újításnak. Az írástudókról szent állítja ki a bizonyítványt, hogy „van bennük buzgóság Istenért, de hiányzik a helyes megértés" (Róm 10, 2). Az így lezárult lelken még a csoda sem segít, pedig az közvetlen nyilvánvalóságával hozza közel az isteni világot. „Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, akkor ha a holtak közül támad is föl valaki, annak sem fognak hinni" (Lk 16, 31) — mondja Jézus a Lázárról szóló példabeszédben. És olyan keserűen írja János Lázár föltámasztása után: „Jóllehet ennyi csodát művelt a szemük láttára, mégsem hittek benne" (Jn 12, 37). Ma is sok istenkeresőt elfog a sóvárgó vágy: „Mester, jelet szeretnénk tőled látni" (Mt 12, 39). De nem a jel hiányzik, hanem valami belső megnyílottság, valamilyen érzékenysége a léleknek, mellyel fölfoghatná a közeledő isteni világ jelentkezéseit. Ez olyan, mint a szaktudósok megrekedtsége saját tudományuk körén és érzéketlenségük az új horizontok iránt. Galileit új szemléletéért elítélték az akkori tudomány szintjén állók, de kíváncsiak lennénk, mint vélekedett volna Galilei a relativitás elméletéről, ha Einstein épp abban az időben lépett volna a tudomány színpadára. Az biztos, hogy az atommag föltalálója, Rutherford agyrémnek nevezte azt a föltevést, hogy az atomenergiát bombává is lehet növeszteni, ill. fölszabadítani.

A szemellenzős ember

Ezzel tapintunk rá embervoltunk korlátoltságaira. Nemcsak a hit alapján tájékozódó embernek vannak a szellemi élet teljességének színe előtt fogyatékosságai, hanem a tudományra esküvőknél feltalálhatjuk ezeket a hibákat. Anélkül, hogy az emberi értelem igazságkereső s megismerő erejét kisebbítanénk, az mégiscsak feltűnő, hogy a szaktudományok képviselőinél is a különböző irányok ugyanazokat a tényeket mennyire másként magyarázzák.

Hányféleképpen írták meg a filozófia, a művészet, a gazdaság és a társadalom történetét? Hányféleképpen elemezték akár a középkort, akár a francia forradalom történetét? Pedig komoly tudományos munka jellemzi valamennyit, és mindegyik előítéletmentesen ígéri a történelmi adottságok szemléletét. És ebben nem is kell kételkednünk a legtöbbnél. De ha nem kételkedünk, akkor utat kell engednünk annak a megállapításnak, hogy egy-egy igazságra új kaput nyitó ember mindjárt ki van téve a megállás és lezáródás kísértésének, amitől elveszíti az igazság újabb meglátásainak érzékét, és ezért csak az általa meglátott igazság – ami mégiscsak részigazság – szemellenzőjén nézi az élet újabb fejleményeit. A szűk vagy legalábbis a leszűkített látókör tehát nem egyedül a hit alapján állók hibája, hanem a gondolkodó emberé, mely hajlandó olyan bizonyosságban élni, amire bizonyítékai nem jogosítják fel, ha még olyan tudományosak is.

*

Az egyéni élet bizonyosságai nem függnek tehát a bizonyítékok számától és súlyától. Arra kell törekedni, hogy bizonyosságainkat tudományosan is igazoljuk. De a fenti eset keresztényének nem kell restellkednie, ha bizonyosságban élt bizonyítékok tudta nélkül.

(1969)

ISTEN ÖRÖME

Az evangélium örömhír. Az Isten Országának megtalálása minden vagyonunk feláldozására képesítő örömöt vált ki bennünk Jézus szava szerint (Mt 13, 44). Az Isten Országának alaptörvényeit „boldogságoknak" nevezük Jézus kezdő szavai után. „Örüljetek és ujjongjatok, mert nagy lesz a mennyben a jutalmatok" (Mt 5, 12) Bár Lukács még hozzáteszi: „azon a napon" (Lk 6, 23), ami a szentírási szóhasználat szerint eszkatológikus értelmű, vagyis a végső állapot beálltakor árad ki az öröm. De Szent Pál figyelmeztet, hogy „az Isten Országa nem eszem-iszom, hanem igazságosság, béke és öröm a Szentlélekben" (Róm 14, 17).

Mi tehát, Isten országának gyermekei, kapunk ígéretet is, felszólítást is az örömre, de fel kell tennünk a kérdést: az Isten maga örül-e? Kissé bizarrnak tűnik e kérdés. Fülünkbe cseng a zsoltáros szava: „Aki a fület alkotta, az ne hallana, aki a szemet csinálta, az ne látna?" (Zsolt 94, 9) Így fölöslegesnek tűnik kérdezni annak az Istennek az öröme felől, aki az örömöt adja. Majdnem olyan fölöslegesnek látszik, mint kérdezni a patak vizénél, hogy a forrásban van-e víz? Ám ha utánanézünk a Szentírásban, meglepődünk, milyen keveset találunk az Isten örömérőll nyílt és egyenes kijelentésekben. És elcsodálkozunk, hogy elrejtve tudunk csak eljutni Isten örvendező arcához.

Ugyanis azt, hogy Isten fölséges, szent és uralkodó; hogy igazságos, irgalmas és mindenható;, hogy jóságos és szeret minket; hogy számonkér, hogy ítélkezik felettünk és haragszik, ha rosszak vagyunk, ezekkel az Isten-képekkel sűrűn találkozunk. Nem tűnik fel azonban Istennek örömöt sugárzó arca és valója sehol. Mintha csak az az emberszabású elképzelés jutott volna uralomra a Szentírásban is, amely a nagyságot elképzelhetetlennek tartja az öröm formájában. Mintha egy kicsit szégyen volna a nagyság számára valaminek örülni. A primitív népek, de az ősi kultúrák istenei is olyan ábrázatot kapnak, mintha versenyre kelnének az embert riasztó torzulatok létrehozásával. De nem kell messze mennünk a múltba, hogy rátaláljunk a „komor arcú" király ábrázatára, ami a

clunyi reform szellemiségéből született király-tükrök szerint hozzátartozott a legfőbb földi méltóság hordozójához. Facies austeraval, komor arccal kell járnia egész életében. Bár lehet, hogy a királytükrök e „komor arca" a király számára szentírási ihletésű. Lévén az akkori felfogás szerint a király az Isten képviselője és helyettese, oly fönséggel, komolysággal és alkutlansággal kellett járnia, mint maga az Isten-ábrázolás első látszatra mutatta.

Még a XX. század kereszténveiben is benne van ez az atavisztikus szemléletmód, hogy az Isten jelenlétében (templomban, imában) kötelezőnek tartjuk a szinte megmerevült mozdulatlanságot, a szoborszerű áhitatot – ami ellen már XXIII. János pápa fölemelte a szavát: „ne viselkedjetek úgy, mintha temetésen vagy temetőben volnátok!"

Ugyanilyen atavisztikus szemléletmód miatt idegenszerűen hat sok keresztény lelkében Istennek a játékosságáról és fiatalságáról beszélni. Pedig a játékosságot korunk nagy filozófusa, Huizinga a kultúrát alkotó ember szellemiségének gyökerébe teszi. Ha észrevennénk a fiatalságot Istenben, ez segítene áttörni a görög filozófia nyomán isteni mozdulatlanságban (primum movens immobile) elterjedt istenképet. Ez ugyan nagyszerű és fölséges formát ölt a Dániel próféta látomásában megjelenő Ősöreg"-ben (Dán 7, 9), de nem oldja föl a Legfőbb Lénynek azt a másik jellemzőjét, hogy „actus purus" vagyis merő ténylegesség. Ezt a fiatal életnek lendületével, frisseségével, örök mozdulatlanságával, mindig újat és újat megélő bensőségével lehetne emberszabásúan elképzelni. Hát még ha a Szentháromság titkának hagyományos ansztatikus elképzelése helyett (képek, szobrok) a Schaffhausennél három ágra oszló és a sziklákon lezúdulva egy katlanban örvénylően találkozó Rajna kristályzuhatagjaiban szemlélnénk, csak óceáni mértékben!? Hogy ti. az Atya képviselte erő, a Fiú képviselte igazság és a Szentlélek képviselte szeretet óceánjai, hullámai milliárdnyi fodrozódásával, ezernyi színben és formában ragyogó brilliáns cseppjeivel, egyben a mélyvizeket is felkavarva viharaival, hullámhegyeket és szédületes örvényeket támasztó mozgalmasságával talán pillanatra megsejtetik velünk a folyton változó és mindig ugyanaz végtelen Istent.

Bármennyire atavizmus elképzelni Isten fölségét, nagyságát és mozdulatlanságát, mégsem fordulunk az emberekhez azzal a fölhívással, hogy forduljanak el e régi szemlélettől. Mert a végtelen-

ségnek és nagyságnak igazságaiból semmit sem szabad levonnunk. Nem tudjuk olyan hatalmasnak, mérhetetlennek elképzelni Istent, mint amilyen valójában. Ragaszkodnunk kell hatalma elismeréséhez. De közben megpróbáljuk tettenérni az örvendező Istent. Isten olyan végtelen, hogy csak ellentmondásosan tudjuk megközelíteni. De így is kell tennünk Nicolaus Cusanus figyelmeztetései szerint, aki a reneszánsz hajnalán így intette az emberszerű elképzelésből ébredező gondolkodókat: Deus conjunctio oppositorum, Isten az ellentétek összekapcsolása.

Hogy rátaláljunk Istenünk örvendező arcára, két utat követünk. Az egyik: a képletesen beszélő Jézus szavaiban keressük. Utána pedig Jézus önmagáról való kijelentéseit visszük át az Atyára.

Jézus példabeszédei

Mint említettük, Isten öröméről nem találunk kijelentést az evangéliumokban. De aligha találhatnánk, hiszen Jézus az utolsó vacsorán, főpapi beszéde végén egész igehirdetésére érvényesen kijelenti: „Mindezeket képletesen (en paroimiais) mondottam nektek. Eljön az óra, amikor már nem képletesen szólok, hanem nyíltan (parresia) beszélek nektek az Atyáról." (Jn 16, 25) Meg kell tehát kísérelnünk azt, hogy Isten örömét fölfedezzük Jézus rejtett értelmű megnyilatkozásaiban az Atyáról.

Jézus legmegindítóbb példabeszédei közül való az elveszett bárányról és az elgurult drachmáról szóló. A példabeszédbeli pásztor és asszony egyképpen örömre hívja fel barátait és szomszédait: „Örüljetek velem!" De az alkalmazásban Jézus már finoman elrejti az Isten személyes örömét. Ehelyett inkább általánosan fogalmaz. Az elveszett juh példabeszédében így: „Éppen így jobban örülnek a mennyben." Az elveszett drachmáról szólóban pedig így: „Éppen így örülnek majd az Isten angyalai." (Lk 15, 5–10) Szent Máté megfogalmazásában egyáltalán nincs felhívás az örömre, és az alkalmazásban is csak ez áll: „Éppen így mennyei atyátok sem akarja, hogy csak egy is elvesszen e kicsinyek közül." (Mt 18, 14) Érdekes tehát, hogy amikor alkalma volna nyíltan beszélni az örvendező Atyáról, akkor sem teszi. Szinte szemérmesen elrejti Isten örömét.

Egy lépéssel tovább vezetnek a talentumokról szóló példabeszéd kitételei. Amikor az öt és a két talentumát megkétszerező szolgát a példabeszédbeli úr megjutalmazza, Jézus így fogalmaz: „Menj be urad örömébe." (Mt 25, 22, 25) A nyilván eszkatologikus értelmezésű példabeszédbeli úr örömének nevezett jutalomhelyből az Isten örömét érezzük ki.

Még tovább menve az Úr Jézus lakomának (Lk 14, 15), éspedig menyegzős lakomának (Lk 12, 37) nevezi az örök életet. A halotti tor kivételével a lakomát rendező házigazda örömét akarja megosztani a meghívottakkal. Következésképpen Isten is örömét kívánja megosztani velünk, mikor az örök életre hív. Kitűnik ez különösképpen a tékozló fiúról szóló példabeszédből, amikor is a tévelygő fiú hazatértekor az atya kiadja a parancsot: „Vegyétek elő hamar a legdrágább köntöst, húzzatok ujjára gyűrűt, és sarut a lábára. Vezessétek elő a hizlalt borjút és öljétek le. Együnk és vigadjunk, mert hiszen a fiam meghalt, de feltámadt, elveszett, de megkerült." (Lk 15, 21) És ugyanezt mondja a mezőről hazaérkező, de lakomára bemenni vonakodó idősebb testvérnek is: „Illett, hogy vigadjunk és örvendezzünk, mert a te öcséd meghalt, de feltámadt, elveszett és megkerült"(uo. 32).

Tehát Jézus maga jelentj ki: „Hasonlít a mennyek országa egy királyhoz, aki menyegzőt rendezett fiának." (Mt 22, 1) A menyegző s az azt követő lakoma az emberi örömök csúcsa. Azzal, hogy Jézus az Isten országát és annak befejezését az örök életben menyegzőhöz hasonlítja, a földi örömök között a legteljesebb örömöt idézi. Sejteti velünk, hogy az örök élet nem csupán a szentség, a fölség és a jóság világa lesz, de az örömé és vigasságé is. Ezért nevezi az újszövetségi kinyilatkoztatást lezáró könyv, a Jelenések könyve majdnem utolsó soraiban az örök életet „a Bárány menyegzős lakomájá"-nak (Jel 19, 9).

Mindezeken átsugárzik az örvendező Isten arca és megteremti az öröm légkörét, amit nem szabad észrevétlenül hagynunk.

Jézus önkinyilatkoztatása

Sokan panaszkodnak, hogy Jézus arcát úgy festi meg a művészet, hogy vonásain és tekintetén a közelgő szenvedés és a bűnös világ látomásainak árnyai boronganak. A Szentírás-olvasónak sem tűnik fel az az egy-két megjegyzés, ami mégis az örvendező Jézusra utal. Mert van az evangéliumokban utalás Jézus örömére, csak észre kell venni.

Egyedül Lukács evangélista jegyzi meg, hogy Jézus „felujjongott a Szentlélekben", amikor hálát adott a kicsinyeknek történő kinyilatkoztatásért (Lk 10, 21). Pedig itt a Szentháromság titkának föllebbentése mellett a kinyilatkoztatás fáradságos útjára utal, amit Szent Pál később „a kereszt botrányának" és „oktalannak látszó igehirdetésnek "fog nevezni (1 Kor 1, 21). Jézus örömét nem oltották ki a szenvedés látomásai. Ez kitűnik a színeváltozáskor is. „Arca ragyogott, mint a nap, ruhája pedig tündöklött, mint a fény" (Mt 17, 2). Mindez a megváltás titkával áll kapcsolatban, mert Szent Lukács megjegyzi: „Mózes és Illés megdicsőülten jelentek meg, és haláláról beszélgettek, amelynek Jeruzsálemben kellett bekövetkeznie." (Lk 9, 31) Itt ismét észrevehetjük Jézus isteni művészetét, mellyel a megváltás szenvedései láttán is győzedelmesen őrzi meg isteni örömét. És ezt kell Jézustól eltanulnunk, amit csak ő tudott megcsinálni és csak vele lehet elérni: az ellentéteken uralkodni, anélkül, hogy az egyiket vagy a másikat kisebbítenénk. Jézus ad számot erről a fölségesen isteni művészetéről, amikor Lázár betegségét és halálát bejelenti: „Lázár meghalt, de én örülök miattatok, hogy nem voltam ott, hogy higgyetek!" (Jn 11, 15). Ezt az a Jézus mondja, aki később „lelke mélyéig megrendül", sőt „könnyekre fakad" Lázár halálán (uo. 33, 35).

Ez egyben átvezet Jézus önkijelentéseinek elemzésére. Jézus csak az utolsó vacsorán, ott is a főpapi imában és beszédben tesz vallomást nyílt állítással örömérőI, minden kép és képletesség nélkül. Érdemes megfigyelnünk, hogy a rövidesen bekövetkező Getszemáni kerti vérrel verítékezés és golgotai halál közelében. És a főpapi beszédben és imában is éppen akkor, amikor a világ teremtése előtti dicsőségéről beszél az Atyánál. „Most dicsőíts meg te, Atyám, magadnál, azzal a dicsőséggel, amelyben részem volt nálad, mielőtt a világ lett." (Jn 17, 3) Majd az ima záró részében

ismét: „Atyám, akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol én vagyok, hogy lássák dicsőségemet, amit te adtál nekem, hiszen te szerettél engem a világ teremtése előtt." (Jn 17, 24) E két, világ teremtése előtti dicsőségről szóló kijelentés között nyilatkoztatja ki: „Most hozzád megyek, és ezeket elmondom a világon, hogy örömöm teljesen az övék legyen" (Jn 17, 13). Ezzel mitegy utal a búcsúbeszédben tett kijelentésére: „Ezeket azért mondtam nektek, hogy az én örömöm legyen tibennetek és örömötök teljes legyen." (Jn 15, 11)

Jézus tehát vallomást tesz a lelkét betöltő örömről. De – és ez áhitatos vizsgálódásunknak az útja – ami Jézusé, az az Atyáé is: Jézus tesz vallomást a főpapi imában: „Hiszen mindaz, ami az enyém, a tiéd, ami a tiéd, az enyém" (Jn 17, 10). E közösség valóságát kéri tanítványaitól is: „Higgyétek, hogy én az Atyában és az Atya énbennem" (Jn 14, 11). Az örömmel áradó Krisztusban az örömmel teli Atya van. Krisztus tehát nem más, mint az Atya öröme. Ahogy Szent Pál szavában a kinyilatkoztató Isten Jézust „bölcsességünkké, megigazulásunkká, megszentelődésünkké és megváltásunkká lett", ugyanígy mondhatjuk, hogy örömünkké lett Istenben.

Örök megtestesülés

Amikor az Atya örömére rátalálunk Krisztusban, lehetetlen arra nem gondolnunk, hogy az Atyának ez a gyönyörűsége és öröme Fiában, mint a Szentháromság második személyében, és Krisztusban, akit már a világ teremtése előtt kiválasztott, át ne áradjon arra, amit Krisztusért és Krisztusban tett: a világ teremtésébe és megváltásába. Mint a szentjánosi prológus olyan fölségesen mondja: „Ő volt kezdetben Istennél. Minden ő általa lett, ami lett, és nélküle semmi sem lett, ami lett." (Jn 1, 2) Szent Pál látomásában pedig: „Ő (Krisztus) a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsőszülötte. Benne teremtett mindent a mennyben és a földön: a láthatókat és láthatatlanokat, trónokat, uralmakat, fejedelemségeket és hatalmasságokat. Mindent általa és érte teremtett. Ő előbb van mindennél, és minden benne áll fönn." (Kol 1, 5) Ezért beszél Duns Scotus, a középkor harmadik

nagy teológusa örök inkarnációról. Hogy a Fiában gyönyörűséget találó Isten örökre elhatározta (a megváltandó bűntől függetlenül) Fia megtestesülését, és megtestesült Fiához teremtett egy világot, a mi világunkat. A Fiát gyönyörőséggel szemlélő Atya a teremtést is ezzel a gyönyörűséggel hajtja végre. És ez az öröm végigömlik az egész teremtett világon. A görög teológia ezt röviden így foglalja össze: Deus exstasim passus est creando – Isten eksztázisba esett a teremtésben; Deus exstasim passus est incarnando – Isten elragadtatásba esett a megtestesülésben.

Ezt az isteni elragadtatást nem tudta elrontani az eredeti bűn sem, sőt – mint Aquinói Szent Tamás mondja – a megváltás tervéhez módosította az örök megtestesülést. Így imádattal kell szemlélnünk Szent Pállal az Atyát: „Áldott legyen Isten, Urunk Jézus Krisztus Atyja, aki Krisztusban minden mennyei és lelki áldással megáldott. Benne választott ki a világ teremtése előtt, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk előtte. Szeretetből arra rendelt, hogy – akaratának tetszése szerint – Jézus Krisztus által fogadott fiaivá legyünk, s magasztaljuk fölséges kegyelmét, amellyel szeretett Fiában fölkarolt minket... Tudtunkra adta ugyanis jóságos tetszése szerint akaratának titkát, amellyel elhatározta, hogy az idők teljességével Krisztusban, mint főben foglaljon össze mindent, ami a mennyben és a földön van." (Ef 1, 3–10) És mert Krisztus foglalata az egész teremtésnek és megváltásnak, azért igaza van Filippo Lippinek, amikor a szalmán fekvő Gyermekét imádó Szent Szűz fölé a gyönyörűséggel eltelt és az elragadtatástól kitárt karú Atyát festi.

Ez a Krisztusra áradó atyai gyönyörűség rajta ragyog az egész teremtésen, „hiszen által teremtette a világot. Dicsőségének kisugárzása s lényegének képmása ő, aki hathatós szavával fönntartja a mindenséget." (Zsid 1, 3) Nincs tehát e világnak a bűnt kivéve egyetlen mozzanata sem, amin rajta ne ragyogjon a teremtésben örömét és gyönyörűségét kiárasztó Isten öröme és gyönyörűsége, hiszen Jézusban való öröme és gyönyörűsége árad ki, „akiért és aki által a mindenség lett". (Zsid 2, 10)

A mindenség érzelmével

Ezt a természetbe beleoltott isteni gyönyörűséget és örömöt kell megtanulnunk fölismerni. Elsősorban Jézustól, aki jól ismerte a teremtmények bensejét, amellyel a dolgok e belső, elrejtett valóságához kapcsolódhatunk. Jézusnak csodálatos szeme volt például arra, hogy észrevegye a közönséges mezei fűben Salamon minden dicsőségét (Mt 6, 29). Azután az eget „Isten trónjának", a földet „lábai zsámolyának", sőt az istengyilkos Jeruzsálemet is „a nagy király városának" nevezi (Mt 5, 34). Hasonlataiban és példabeszédeiben megtalálja azt a belső analógiát, ami az ő gondolatait közel hozza az emberekhez. Nemcsak az élettelen dolgok, de az emberi élet mozzanatai is Isten világának hordozóivá válnak Jézus kezében. A szántó-vető ember csakúgy az Isten országát ábrázolja, mint a vincellérjével alkudozó gazda; az elveszett garasát kereső asszony csakúgy hordozza gondolatait, mint a szülés kínját szenvedő társa. A lakomát rendező királyi embertől a bort kóstolgató parasztokig semmi emberi mozzanat nem idegen tőle: mindaz, ami humánum, szent és tiszta előtte, tetszésének élvezője és kegyelmének mutatója.

Igaz, az Újszövetségben nem tudunk olyan költői képeket fölvonultatni a teremtő és megváltó Isten mindenen átreszkető örömére, mint az Ószövetségben. Például a fogság megszűnésére és Istennek népe közötti lakására utalva mondja: „Látta a tenger s elvonult. A Jordán vissza-eltolult / Hegyes kosmódra táncra keltek / Halmok mint zsenge bárányok szökelltek. / Tenger, mi lelt, hogy elvonulsz? / Mi lelt Jordán, hogy megtolulsz? / És ti hegyek, hogy táncra keltek? / Halmok bárányként mért szökelltek?" (Sík S. ford. 113. zs.). De a középkori misztika, kezdve Szent Mechtildiszen egészen a mi Prohászkánkig fölséges élményekben és káprázatos látomásokban adnak számot a mindenségen átremegő isteni érzésekről. Hogy csak néhányra utaljunk a Sík Sándor által költeménnyé formált prózai szövegből: „Mennyi szeretet ömlik el a tavaszon, mikor a tél merevsége lazul, ébrednek a természet titokzatos erői s mindenütt új élet fakad... Mennyi lendület a futó patakokban s az Alpok zuhatagaiban... Hogy vonul a madársereg feltartóztathatatlanul... Mennyi megindulás, mennyi félelmes szenvedély a világtörténelem eseményforgatagában, népek élet-

és szellem áramlásaiban... A teremtésnek mindezt a lendülését, reszketését magunkba kell ölelnünk..." (Élő vizek forrása.) De segítségünkre lehet költők és alkotók élményittas világa, az élet minden területén fellépő kreativitás öröme és az eszköztelenségben alkotni tudó ember gyönyöre keze munkáján. Hisz mindez a teremtő Isten gyönyöréből egy-egy szikra, mellyel teremtői munkáját végzi.

Lehetne még utalni a világtörténelemben vívódó harcra, a jó és rossz küzdelmére, a bűn és a kegyelem háborújára, amely fölött az Isten humora virraszt. (Például a 2., 39. és 57. zsoltárban).

A karácsonyi éjféli mise első mondata ez: Így szólt hozzám az Úr: Fiam vagy te, ma adtam neked életet. A liturgia alkotó művészete az Isten-váró ádventi sötétségbe kiáltja az ősi zsoltár szavát. Az Isten örömének a hangja ez. Mintha azt akarná elérni, hogy a bűn sötétségén az Isten öröme gyújtson fényt és ez uralkodjék alaphangként a megváltottak életében. Karácsonyi örömhírünk ez: a lét és az élet nem a véletlen és a sors bizonytalan sötétségéből, de az Isten szeretetének örömeből forrásozik.

(Vigilia, 1984. december)

ISTENÜNK MOSOLYA

Istenélményeinket – mint ahogy jogos is – általában jellemzi a komolyság és szigorúság. Erről sohasem feledkezhetünk el, tudnunk kell a távolságot, ami a mi múló létünk és a végtelen fölség között van. De azért nem árt, ha emberközelbe hozzuk, mert így talán ki tudjuk mozdítani az abszolutizálás merevségéből istenképünket. Annál is inkább meg kell ezt tennünk, mert az Úr Jézus is ezt tette.

Azáltal, hogy Jézus „Istenét és Atyját" az arámi „Abba" szóval nevezte, már maga fölségrombolásnak hat, mert mi azóta sem merjük használni egyik nyelven sem. Úgy kellene ugyanis fordítani, ahogy gyermekeink becézik az apjukat; apuka, apuci, tatuska, és hasonlók. Jézus merte és akarta használni. Azután a példabeszédekben szereplő atyák sem mutatják a fölséget, inkább a gyengédséget, sőt még inkább a gyengeséget, mint például a tékozló fiú apja, akár abban, hogy kiadja a kisebbik fiú vagyonát, akár abban, hogy a vonakodó nagyobbat „kérlelte" (Lk 15, 28). A többi példabeszédeiben szereplő gazdaurak is jobbára atyaképet mutatnak a patriarkális szemlélet következtében, és ezekben sem a fölség a dominálló vonás, sőt némelyik „tanakodik magában" és vállalja inkább a rossz gazda szerepét, semhogy szolgái a konkoly kiirtására induljanak (Mt 13, 29).

Úgy látszik tehát, nem járunk az evangélium ellenében, ha beletekintünk Istenünk mosolygó arcába is, és fölfedezzük a játékosságot és a humort is. Bár – mint föntebb már hangsúlyoztuk – sohasem szabad elfeledkeznünk fölségéről. Jézus is azt az Istent nevezte apukájának (Abba-nak), akinek akaratát teljesíteni egyet jelentett a halállal.

Annál is inkább kell istenélményünket ebbe a közvetlen nézőpontba állítanunk, mert Huzinga híressé vált *Homo ludens* című könyvét olvasva rájövünk, hogy az embert emberré a játék teszi, és hogy voltaképpen az ember minden ténykedésében játszik – a hadviseléstől a jogalkotásig, a bölcselkedéstől a művészetekig. Ez a játékosság az élet velejárója, sőt a játékosság az életnek abból a réte-

géből származik, ami megelőz minden kultúrtevékenységet. A valóságnak szinte abból a mélységéből fakad, ahonnét az élet is ered.

A játékosság a közhasználatban inkább gyerekességgel, komolytalansággal és felületességgel van rokonságban, de ha arra gondolunk, mennyien figyelik a sportversenyeket, a futballmeccseket, vagy mennyien vesznek részt kártya-, és totó-lottó játékokban, nem is beszélve a ruháját vagy lakását díszítő, vagy akárcsak a pásztorbotját kifaragó juhászember munkájáról, rájövünk, hogy az emberi élettel adott a játékosság is.

Persze, mint minden alapfogalom definíciójával, a játék meghatározásával is adós marad Huizinga is, többé-kevésbé a tudomány is. Csak jellemző mozzanatokat hoznak fel kultúrbölcselőink. Mi sem tehetünk mást, mint hogy a játékosságnak néhány jellemző tünetét próbáljuk kiolvasni a Szentírásból, és ott is elsősorban a zsoltárokból.

1. A játékosságnak – Huizinga szerint – első eleme a szabadság, az önkéntesség. Ami tehát nincs befogva a szükségszerűség és kötelezettségek igájába, és mint túlcsapó erőfölösleg árad ki az örvendező lényből. Mi az Istentől való teremtményi függésünk szükségszerűségét átvisszük – akaratlanul is – az Isten oldalára, mintha ő is szükségszerűen teremtene. Holott a teremtés Istennek teljesen szabad műve. Neki nincs arra szüksége, hogy teremtsen. A zsoltárok, ha nem is használják a játék szót, mintha csak a Példabeszédek könyvének teremtési vízióját sugároznák, melyben a teremtő bölcsesség mondja: „Ott voltam mellette... mindig ott játszottam színe előtt. Játszottam az egész földkerekségen" (*Péld* 8, 30–31). Az okteljességet a zsoltárok játékos költői képekkel fejezik ki. A 29. zsoltár például így:

Az Úr szava cédrusokat tördel...
Libanont ugráltatja, mint valami borjút,
Szirjont pedig, mint fiatal bikát.
Az Úr szava tüzes villámot szór.

Vagy a teremtés himnuszának számító 104. zsoltárban:

Uram, Istenem, mindennél nagyobb vagy!
Fönséghe és méltóságba öltözöl,
a fény, mint köntös, úgy fog körül.
Az eget kifeszíted, mint a sátort...
A felhőket fogatként használod,
a szelek szárnyán szállsz tova.
A szeleket követeddé teszed,
a haragos villámot szolgáddá...
Te öntöd a források vizét patakokba,
a hegyek közt csörgedeznek.
Inni adsz a mezők vadjainak...
A hegyeket kamráid vizéből öntözöd...
Füvet nevelsz az állatoknak...
Te hozod a sötétséget és ránk köszönt az éj...
Rajta (a tengeren) járnak a hajók,
s ott kóborol a leviatán is, amit teremtettél,
hogy a tengerben kergetőzzék.

A bájos 114. zsoltár évődő kérdései pedig:

Mi lelt, tenger, hogy elfutottál?
Jordán, miért vetted visszafelé utad?
Hegyek, miért ugrándoztok, mint a kosok,
s ti halmok, mint a kis bárányok?
Föld, rendülj meg az Úr színe előtt...

El sem lehet sorolni, mi mindenben föl nem fedezi az Ószövetség imádkozója az Isten kezét. Körülbelül úgy, ahogy Jézus mondja Istenről, „aki fölkelti napját jókra is, gonoszokra is, esőt ad igazaknak is, bűnösöknek is" (*Mt* 5, 45).

2. A játékosság másik eleme a viaskodás, a küzdelem. A jók és rosszak, az Istenelvűek és nem Isten-elvűek között. A fájdalom és a keserűség általában uralja e harc hangulatát, és a kisebbértékűség, sőt az alulmaradás sötét órái beárnyékolják az ember lelkét. Időnként azonban ráeszmélni látszik az isteni valóságra, és legyőzöttségében is vallja: „*De Te, Uram, kineveted őket, / csúffá teszel minden népséget*" (*Zsolt* 59, 9).

A 37. zsoltár imádkozója is azzal vigasztalja magát a győztes rossz láttán: „Az Úr azonban kineveti őt, / mert látja már, amint napja kél" (13. v.). Mindezt azonban legpregnánsabban a 2. zsoltár fogja össze, szinte egy világdrámává szélesülő képben:

Miért háborognak a nemzetek?
A népek miért kovácsolnak hiú terveket?
A föld királyai fölkelnek, nagyjai összeesküsznek,
az Úr ellen és Fölkentje ellen.
„Törjük össze bilincsüket,
tépjük szét rabláncukat!"
Aki az égben lakik, az mosolyog rajtuk,
kineveti őket az Úr.

Figyelemre méltó az Isten nevetésének fölemlítése éppen a legnagyobb küzdelemben. Az Isten szigorúságát és haragját szoktuk általában emlegetni, s maga a zsoltáros is sokszor ezt teszi. De az Isten mosolyának felragyogtatása éppen az erőfölényére mutat, és sejteti azt a kozmikus játékot, ami a bukott szellemek és az Istent képviselők között folyik. Ez a derűs mosoly Istennek abból a fölényéből származik, mellyel kimondja Fiának:

Azt mondta az Úr az én Uramnak:
„Ülj jobbomra, és minden ellenségedet
lábad alá teszem zsámolyul!"
Az Úr kinyújtja hatalmas jogarod Sionból:
uralkodj ellenségeid közepette!

(*Zsolt* 110, 1–2)

Nem ellenségei fölött uralkodik, de ellenségei között. Ez jelzi, hogy áll még a küzdelem, aminek a kimenetelét már tudja az Isten. És nemhogy kétségbeesne, még csak nem is dühöng, haragszik, hanem mosolyog és ereje birtokában mondja Fiának:

Kérd tőlem, és örökségül adom neked a népeket...
Vasvesszővel verheted őket,
és mint a cserépedényt, összetörheted.

(*Zsolt* 2, 8–9)

3. Ennek a küzdelemnek különböző lépcsői, illetve fokozatai vannak. Minthogy a küzdelemben a versengés is közrejátszik, a

versengésekben nagy szerepe van a fortélyosságnak és ügyességnek, továbbá az eszközök bevetésének. E kettőben is megmutatkozik az Isten játékossága. A 18. zsoltárban ez áll: „*A tisztával tisztán bánsz, / a hamissal azonban hamis módra*" (18, 27). Ez nem más, mint amit Szent Pál idéz Jób könyvéből: „Saját ravaszságukkal fogja meg a bölcseket" (1*Kor* 3, 19). A játéknál éppen abban mutatkozik meg a szellem gyönyöre, hogy az ellenfél, erőlködéseit és ügyeskedéseit visszafordítva önmagát pusztítja el saját fegyvereivel, saját csapdáival. Ismételten előjön a zsoltárokban: „A népek a maguk ásta verembe estek, / s a hálóba, amit vetettek, az ő lábuk botlott" (*Zsolt* 9, 16; 35, 7). A karddal jövő ellenségnek bátran mondja: „De kardjuk saját szívükbe hatol" (*Zsolt* 37, 15). Az üldözött imája is ez: „A bajt fordítsd vissza ellenségeimre" (*Zsolt* 54, 7). És: „okozza vesztüket a gőg, átok és hazugság!" (*Zsolt* 59, 13). És mindezt abban a tudatban kéri, hogy „Ő megtorolja rajtuk a vétket, / saját gonoszságuk által veszti el őket" (*Zsolt* 94, 23).

Mindez persze beletorkollik a megváltás művébe, ahol „aki – a Sátán – a fán győzött, a fán győzessék le, hogy ahonnét a halál eredt, onnét támadjon az élet" (Szent Kereszt prefáció). Mint a nagypénteki himnusz tömören összefoglalja:

Ezt a dolgot megváltásunk
Rendje-módja rendelé:
Így az álnok árulónak
Csel zavarja meg cselét.
S honnan a seb mérge áradt,
Onnan kapja gyógyerét.

(Sík Sándor fordítása)

A kereszttel és a keresztben a Sátán az Isten végpusztulását akarta elérni, és ugyanezzel a kereszttel indult el az új, isteni élet. És a kisebb körön is: e föld örömeivel sodródnak el a lelkek Istentől, de éppen ezzel a földdel való eltelés (mint Goethe mondja: „kígyóeledel") eredményezheti a kiábrándulást és csömört, mely Isten felé sodorhatja a lelkeket.

4. A játékos küzdelem következő jellemzője az erők arányos bevetése és a megfelelő fegyverek alkalmazása. Egyenlő esélyekkel

is izgalmas lehet a küzdelem, de az erők aránytalanul kicsi vagy alkalmatlan volta még inkább feszíti a játék hangulatát. Az eszköztelenség meg egyenest bravúrossá teszi a küzdelmet és mesterfogássá a győzelmet. Ahogy Szent Pál megfogalmazza: „azt választotta ki (az Isten), ami a világ előtt gyönge, hogy megszégyenítse az erőseket, (...) a semminek látszókat, hogy megsemmisítse azokat, akik valaminek látszanak" (1*Kor* 1, 24). Sokféle változatban ünneplik ezt a zsoltárok.

A király nem erős hadsereggel győz,
a királyt nem hatalmas ereje menti meg.
Téved, ki lovától várja győzelmét,
bármilyen erős is az, nem menti meg.

(*Zsolt* 33, 16–17)

És választottaira, kik ügyét képviselik, letekintve, Istennek „Nem a ló erejében telik öröme, / nem leli tetszését a harcos izmaiban" (*Zsolt* 147, 10). Ezért az istenes ember így vállalja Isten küzdelmeit:

Némelyek a harci szekerekben, mások a lovakban
bíznak,
mi ellenben Urunk, Istenünk nevét hívjuk segítségül.
Ők összeestek és a földre rogytak,
mi pedig állunk és maradunk.

(*Zsolt* 20, 8–9)

A múltra nézve is ez a tapasztalat:

Nem saját kardjukkal hódították meg a földet,
nem a saját kardjuk szerezte a győzelmet...
Nem íjamban bíztam,
a kard nem menthetett meg,
te szereztél győzelmet...

(*Zsolt* 44, 4–7–8)

Mindez persze nemcsak a szó szoros értelmében igaz, de általában az emberi küzdelemre kell vonatkoztatni, mint ahogy a zsoltár alkalmazza is:

Ha az Úr nem építi a házat,
az építők hiába fáradnak.
Hogyha az Úr nem őrzi a várost,
az őr hiába őrködik fölötte.

Hiába keltek hajnalban
és fáradoztok késő éjjelig:
a kemény fáradság kenyerét eszitek.
Ám akiket szeret, azokat elhalmozza,
jóllehet alszanak.

(*Zsolt* 127, 1–2)

A képlet mindig ugyanaz, akár Gedeon kevés vitéze a sokasággal (*Bír* 7, 7), akár Dávid az állig felfegyverzett Góliáttal küzd, vagy akár a Jézus által küldött bárány a farkasokkal szemben (*Mt* 10, 16) áll. Aránytalanság, fegyvertelenség, felszereletlenség mindenhol, és mégis él az Isten ügye. Kit ne töltene el ez az Isten mosolyával úgy, amint a zsoltáros kifejezi?!

5. Legvégül játékos elemet fedezhetünk fel abban, hogy az Isten hallgatását a zsoltáros Isten alvásának minősíti. Ahogy van abban is valami az Isten derűjéből, hogy a háborgó tengeren Jézus „a bárka végében egy vánkoson aludt" (*Mk* 4, 37). És mikor fölébresztik, nem riad meg a zajgó hullámoktól, hanem tanítványait rója meg hitük kicsinysége miatt, noha ezek viharokat látott emberek voltak.

Isten hallgatását és visszavonulását csaknem minden zsoltár érinti, olyan formában is, hogy gúnyolódva kapja meg az istenfélő: „Istened merre, hol?" Minden formájú Istentől való elhagyattatást, istenhallgatást ezzel akart megtörni: Kelj föl! A bizalma is ez: az ellenségek uralkodnak, „De aztán mint álomból, fölserkent az Úr, / mint a harcos, aki fölkel a bor mellől" (*Zsolt* 78, 65).

Éppen ezért így meri a zsoltáros költögetni a hosszan hallgató Istent:

Kelj föl, miért alszol, Uram,
kelj föl és ne taszíts el mindörökre!
Miért rejted el arcodat?
Miért feledkezel el nyomorunkról és kínjainkról?
Kelj föl, siess segítségünkre.

(*Zsolt* 44, 24–27)

Az Isten hallgatása valóban a legnagyobb próbatétele a hívő embernek – mint ugyanaz a zsoltár mondja –, ezzel „lelkünket a porba taposták, / testünk a földhöz tapadt". Ezt a depressziót

föloldani azzal, hogy az Isten csak alszik, csupán a legnagyobb szentek tudták. Idézgették az Énekek Énekének vőlegényét, aki alvó jegyese (az Isten) fölött ezt mondja: „ne zavarjátok meg a szerelmemet, / s föl ne ébresszétek, amíg nem akarja!" (*Én* 3, 5).

Végül fel kell vetnünk egy kérdést és bátran szembe kell néznünk vele. Mondhatják ugyanis sokan: nem bánom, ha az Isten játszik, de az ember életével ne játsszék. Hiszen – ami mögött a játékos Isten szövi a sorsokat és történéseket – a történelem útját szenvedés jelzi. Már bevezetőben említettük, hogy a játékosságot sohasem szabad öncélúan értelmezni: Isten szentsége és végtelen gyöngédségű irgalma ebben is és efölött is megnyilatkozik. Ellenére és sérelmére nem lehet a játékosságot fölfogni. Huizinga szerint sem, mert a játéknál komolyabb dolog aligha akad az emberi tevékenységek között. A legkeményebb törvények a játékban vannak, és a játék szabta föladatokat pontosan kell teljesíteni, különben nincs játék. De mindezeken túl felszabadít a játék könnyedsége, önkéntelensége, ami biztosítja a szellem túlcsorduló fölöslegét és vidámságát.

Hogy ezt össze lehet egyeztetni az isteni fölség komolyságával, arra maga a kinyilatkoztató Isten adott példát. Mikor a szenvedésben történt megváltást leírja, Szent Pál ezt a kifejezést használja: „*úgy tetszett* Istennek, hogy balgaságnak látszó igehirdetéssel üdvözítse a hívőket" (1*Kor* 1, 21). Ezt az „úgy tetszett"-et kell fölfedezni és kiásni a nagy szavak közül. A tetszés mindig valami túlcsorduló kedvet és valamilyen játékos elemet tartalmaz, mint amikor valaki humorral fog neki valamihez. És Isten ezzel a lelkülettel fogott a megváltáshoz és üdvözítéshez.

Maga az Úr Jézus is, aki el-elborult, amikor a szenvedés gondolata lelke peremén felsötétlett, túl tudta tenni magát a levertségen, sőt drámai komolyságon is fölülemelkedve, úgy tudott örülni a megváltás gondolatának, hogy az az evangélistának is föltűnik, és szóvá is teszi. Szent Lukács így ír: „Abban az órában Jézus kitörő örömmel dicsőítette Istent a Szentlélekben, ezekkel a szavakkal: »Dicsőítelek, Atyám, ég és föld Ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől, és kinyilvánítottad a kicsinyeknek. Igen, Atyám, így tetszett neked«" (*Lk* 10, 21).

(Vigília, 1981. április)

AZ ISTEN KALANDJA

Pórul járt-e Isten azáltal, hogy embert teremtett a világra? Fábri Péter az Élet és Irodalom január 3-i számában azt feleli rá, hogy igen, és elménckedő fejtegetésekkel mutatja be a bábeli torony építéséről vett idézettel az Istennek efölött érzett „gonoszságát". És hogy az Isten a nyelvek összezavarásával akarta megakadályozni az önfelülmúlást szimbolizáló torony égig érését. De Isten tévedett, mert saját tisztelői az ún. szent nyelvekkel (előbb a héber, majd a görög s végül a latin) az Istentől nem akart egynyelvűséget törekedtek megteremteni. Vagyis az áll ki nem mondottan a cikkben, hogy az ember Isten minden erőlködése ellenére is önfelülmúlásra és egynyelvűségre tör.

Persze itt ismét azzal állunk szemben, hogy egészen másként festhetnek a dolgok kívülről, mint belülről. A hit ugyanis, vagy legalábbis az emberi kultúrjelenségekkel kapcsolatosan kötelező tisztelet olyan légkört teremtenek, hogy a kívülállók számára groteszknek látszó helyzetek is értelmet és magyarázatot nyernek. Például semmi sem gusztustalanabb, mint más poharából inni vagy más tányérjából enni. De mindjárt másképp áll a helyzet, ha szerelmesekről vagy anyáról és gyermekéről van szó. A szeretet légköre tökéletesen meg tudja változtatni a dolgok állását. Ott már ez nem probléma; és utálkozásról szó sincs. Sőt!

Elintézhetnénk Fábri fennakadását azzal, hogy itt antropomorfizmusról van szó, vagyis emberszabású elképzelések érvényesítéséről az isteni dolgokban, amiből sokat találunk a Bibliában. Az antropomorfizmus nem más, mint az Isten leereszkedése a magát túlhaladhatatlannak hívő ember szintjére. Mint ahogy a testes apa négykézlábra ereszkedik és brummogni kezd emberszagot érezve gyereke felszólítására: Apuka, legyél medve! De azért a gyermek tudja, hogy apja nem lesz igazi mackóvá. Az Istentől ihletett szentíró ezzel az antropomorfizmussal nem akar mást tanítani, mint azt, hogy a nyelvek különbözősége is Istentől van, és a múltba nézö prófétai látással magyarázatot akar erre adni.

Persze Fábri nincs kötelezve arra, hogy akár Renckens Őstörténetét, akár Rahner fejtegetéseit elolvassa. A Bibliát viszont olvashatja, és az ott talált szövegrészen fennakadhat, ha csak a szavakon nyargal. És így szemben állunk a kérdéssel: saját kárára tévedett-e az Isten, amikor olyan

embert teremtett, aki szembefordulhat vele? Aki a fejére nőhet és felveheti a harcot ellene, sőt tornyot építhet, amelyről az égbe hatolhat és az isteni tudományok és képességek tulajdonosa lesz, sőt trónjáról letaszíthatja Őt? !

Az Isten eksztázisa

A szentatyák — főként a görögök — azt mondják: Deus extasim passus est creando — az Isten elragadtatásában teremtette a világot. Az eksztázis minden értelmében kilépést jelent önmagából. Ez is emberszabású kifejezés, és tudjuk, hogy csak analóg értelemben használhatjuk, de kifejezi azt az elregadtatott gyönyörűséget, amit e világ teremtésében érez az Isten. Ennek bibliai alapja a teremtéstörténetnek visszatérő refrénje: Isten látta, hogy ez jó! De kifejezetten is mondják a teremtést dicsőítő zsoltárok. A bölcsesség irodalomban pedig szó szerint is olvassuk: „Napról-napra csak bennem gyönyörködött. (t. i. az Isten) mindig ott játszottam színe előtt. Játszottam az egész földkerekségen, s örömmel voltam az emberek fiai között." (Péld. 6, 30).

Istennek ezt a teremtésben való eksztázisát ma szemléletesebb szóval jelezhetjük: a kalanddal. Valóban Isten nagy kalandja az ember! A kaland sohasem életszükségletet jelent. Az otthont, a megélhetést, a szükségeseket mindig föltételezi. És az otthonnak erről a biztos bázisáról indul el az ember a kalandban próbálkozni, kísérletezni, fölfedezni újabb területeket, lehetőségeket, igazságokat. A kalandra induló sohasem megy biztosra, kiszámítottra; az egész várakozása ellenére sülhet el. Ebből az izgalmas emberi szempontból nézve a kaland fogalmát, tökéletesen ráillik a teremtésre. Mert hiszen Istennek arra nem volt szüksége, hogy akár világot akár embert teremtsen. Sokan elmélkednek az Isten nagy magányáról. A kinyilatkoztatásban ilyesmiről sohasem olvasunk, pedig volt érzéke Istennek a magány gyötrelme iránt — ha szabad így kifejezni magunkat. Hiszen ezzel a megállapítással kezdte az asszony teremtését: „Nem jó az embernek egyedül lennie." (Ter 2, 18) Teljesen szabadon tehát, mint sokszor visszatérő kifejezésével jelzi a Biblia, *tetszésből* teremtett és teremt, hiszen a teremtés nem fejeződött be.

Megbánta?

A kalandban sohasem megy biztosra az ember, és a szellemnek éppen ez a bizonytalanság nyújt érdekességet, és a dolgok forgandó kimenetele szántja fel az önelégültség jóllakott nyugalmát. Mintha Madách Istene önelégült Isten lenne. A Bibliáé nem. Ha szabad nagyon emberileg kifejezni magunkat: az Isten nem biztosra ment a teremtéssel, fel volt készülve a szembefordulásra, hiszen maga adott a maga szellemi szabadságából az angyaloknak is, az embereknek is. Az ember szembefordult Teremtőjével. Sőt annyira viszi, hogy „az istentelen – mint a zsoltárokban többször olvashatjuk – semmibe veszi az Urat... Isten nincs! – ez minden gondolata. Mivel útjai mindig sikeresek... gúnyolja összes ellenfelét (t. i. a hívőket" 10 zs. 3–5.). Tehát Isten ahelyett, hogy megbánta volna és eltörölte volna az ellenkező embert (bár megtehette volna és ez a vízözön bibliai elbeszélésének mondanivalója a visszanéző prófétai látással), de nem tette. Sőt Szent Pállal megfogalmaztatja elnéző magatartásának teológiai értelmét: meg akarja mutatni hatalmát és irgalmát (Róm 9, 22, 23). Az Istent tehát nem érte váratlanul az ember bűnözése. Válaszul olyan üdvrendet alkotott, amelynek alapja az a szeretet, ami lényéből árad, amivel teremteni is kezdett, és amiben a dolgok végső elrendezését, megoldását is látja. Amit megváltó szeretetnek tud és szán.

Isten gyöngesége

Jézus egyik példabeszédéből kideríthetjük azt a folyamatot, ami istenben a bűnök sorozata alkalmából végbement. A gazda szőlejét bérbe adja, s mikor „eljött a szüret ideje, elküldte szolgáit a szőlőművesekhez, hogy beszedjék a termést. Ám a szőlőművesek nekiestek a szolgáknak. Az egyiket megverték, a másikat megölték, a harmadikat megkövezték. Erre más szolgákat küldött, többet mint először, de ezekkel is úgy bántak." (Mt 21, 33) Lukács folytatásában ez áll: „Most a gazda így gondolkodott (Békés: tanakodott) magában: Mit tegyek? Elküldöm kedves fiamat." (Lk 20, 13) Emberi logika szerint az Istennek fel kellett volna bőszülnie a sértéseken és brutalitásokon. Ehelyett – tépelődés és tanakodás

után – a fiát küldi. Meghozzá nem véletlenül, nem is gyöngeségből, hanem bevallottan és akartan: „Úgy szerette Isten a világot (tehát nem a szenteket vagy választottakat!), hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen." (Jn 3, 15).

Isten ezzel nem tett mást, mint pontosan azt a szeretetet gyakorolta és valósította meg, amit megváltónak, vagyis minden rendezetlenséget elrendezőnek tudott és hirdetett meg Jézusban. Jézus ugyanis azt mondta: „Ne szálljatok szembe a gonosszal. Aki megüti jobb arcodat, annak tartsd oda a másikat is. Aki perbe fog, hogy elvegye a ruhádat, annak add oda a köntösödet is. S ha valaki egy mérföldnyire kényszerít, menj vele két annyira. Aki kér, annak adj, s attól, aki kölcsönt akar tőled, ne tagadd meg." (Mt 5, 38). Ezt a szeretetet kérte tőlünk Krisztus arra hivatkozva, hogy így leszünk mennyei Atyánk gyermekei. (Mt 5, 45) Mi, emberek még nem jutottunk el addig, hogy ezt a végig való, csodálatos isteni szeretetet megvalósítsuk. Isten Krisztusban elment a második mérföldre is, és a dicsőségére áhítozó embernek dicsősége köntösét is odaadja. És mert benne állhat fönn minden, Ő ad létet és kölcsönöz időket és lehetőségeket, és Ő az „aki fölkelti napját jókra is, gonoszakra is, esőt ad igazaknak is, bűnösöknek is." (Mt 5, 45) Természetes szemmel ez oktalanság és erőtlenség, de – Szent Pál szerint – Isten tudatosan vállalta ezt „a balgaságot", mert „Istennek a gyöngesége erősebb az embereknél." (1 Kor 1, 25). A hüledező ember Gandhi erőszakmentes politikájában már rásejtett erre a határtalan isteni szeretetre.

Ez a végtelen szeretet az Isten kalandjának eredménye. Ez az Isten válasza a szabadságát féltő ember kihívására.

(Új Ember, 1981. febr. 8.)

ISTEN SZAVA

HOGYAN ISMERTEM MEG A SZENTÍRÁST?

Mindjárt a cím ellen óvást kell emelnem. A szentírást nem lehet teljesen megismerni. Akárhányszor olvasom is el, nem mondhatom, hogy már minden részletét tudom. Semmi sem áll távolabb a szentírással való foglalkozástól, mint a jóllakottság érzete, mely önelégülten azt mondja: én már jól ismerem a szentírást. De ez nemcsak a szentírás egészére vonatkozik, hanem a részleteire is. Az egyes kijelentések vagy példabeszédek sem állhatnak tudatunkban úgy, hogy ezeket mi már teljesen ismerjük. Sokkal nagyobb titok az Isten, hogysem megnyilatkozásait teljesen megértsük. Ez nem azt jelenti, hogy nem lehet egy-egy szentírási helyet értelmezni. Az egyház kétezer éve olvassa a szentírást, és az egyházban kialakult egy hagyományos értelmezési mód, amihez alkalmazkodnunk kell. Éppen az értelmezés alázata visz bennünket arra, hogy elfogadjuk az egyház értelmezését s ne ragaszkodjunk görcsösen a magunkéhoz. Nem lehet meg tehát bennünk a szentírás teljes megértésének tudata, mert akkor hiányozni fog bennünk az értelmezés alázata.

Erre különben Szent Pál által figyelmeztet az Isten bennünket. „Bizonyos – írja, hogy mindnyájunknak van tudása. A tudás azonban fölfuvalkodottá tesz, a szeretet viszont épít. Aki sokat ad tudására, még nem ismerte föl, hogyan kell tudnia." (1 Kor 8, 1.) Az isteni titkok tudatában kell a szentírást kezünkbe vennünk. Ez teszi fogékonnyá és nyitottá lelkünket, hogy a sokszor olvasott és ismerős szentírási szövegek egyszer csak megnyíljanak és új oldalról mutassanak rá Isten megváltó művére.

A kezdés kegyelme

Hogyan kötődtem a szentíráshoz? Erre a kérdésre körülbelül olyan nehéz megfelelni, mint a szerelem eredését kibogozni. Az ember egyszer csak megállapítja, hogy van. Létezik és dolgozik bennünk. Én is sokáig azt hittem, hogy a később említendők következtében kezdtem el olvasni és szeretni a szentírást. De nemrégi-

ben lapozgattam ifjúkori jegyzeteim között és ámulva látom, hogy milyen gondossággal és részletezéssel írtam össze fiatal fejjel a keresztben való megváltásra vonatkozó bibliai szövegeket. Történelemtanárunk ugyanis – emlékezetem szerint – Luther lelki alkatát elemezve szépen kifejtette, hogy fiatal korában sokat foglalkozott a kereszt teológiájával. Valahogy így kezdődött.

(Érdekes, hogy az egyetemi szentírás-előadások nem tettek rám különös benyomást. Pedig kiváló tanáraink voltak. Ez is igazolni látszik, hogy több kell a szentírás megszeretéséhez, mint értelmi indítás. Az valahonnét mélyebbről fakad.)

Külső segítségek

Olvasmányaim során kezembe került néhány múlt század végi angol regény magyar fordításban – talán az író tiszteletes-lányoktól, a Brontë-nővérektől, s ezekből csodálatosan szép bibliás hangulat áradt. A pátriárkák korának eleven, Istennel átjárt és kiegyensúlyozottan békés világról sehol máshol nem olvastam olyan bensőséges egyszerűséggel írt részleteket. Ez a bibliás szellem belefolyt a regény hőseinek, a mindennapi embereknek az életébe. Megkapott az, hogy a mindennapi életet lehet ennyire az Isten szemével nézni és látni. De egyben felhívást is éreztem, mint Szent Ágoston: Si potuerunt hi et hae, cur et non tu, Augustine!? (Ha azok képesek voltak, te miért nem?) Ha ezek így el tudták sajátítani a szentírásnak nemcsak a betűjét, de a szellemét, miért ne tudnám én is megismerni ennyire a kinyilatkoztatást?

Ugyanebben az időben más oldalról is kaptam nem kevésbé hatalmas lökést. Ady Endre verseit olvasgattuk akkoriban lelkesen. A hatása alatt álltunk. Nekem feltűnt, hogy akárhány Ady-vers fölött egy-egy szentírási idézet áll, mégpedig nem közismert szentírási idézet, jelezve azt, hogy a mottóul vett bibliai rész mozdította meg a költő géniuszát és lobbantotta fel élményét. Pl. „Istenhez hanyatló árnyék." Eltűnődtem, hogy a költő mit tud kihozni a bibliának egy odavetett megjegyzéséből. És rámutatott, mily költői gazdagság rejlik két szóban is, és milyen plasztikusan tudja két szó is magában rejteni egy egész emberi sors történetét.

Arról is meggyőzött, hogy a szentírásnak nemcsak papi ajkakon

és vallásos témakörben van mondanivalója, de az életnek abban a sokszerű forgatagában is, amelyben Ady élete lezajlott.

Megszégyenítőleg hatott rám, hogy Ady, aki igazán nem volt papi ember, s élte ennek a világnak az életét, így érti és így tudja a szentírást; akkor nekem, aki az igehirdetésre vállalkozom és életem eleméül választottam az ige szolgálatát, nem szabad elmennem a szentírás mellett, meg kell hódítanom, amennyire csak lehet, és próbálnom kell belehatolni világának gazdagságába.

Zoszima sztarec vallomása

Ilyentájt került kezembe Dosztojevszkij hatalmas regénye, a *Karamazov-testvérek*. Ebben Aljosa megírja a szent embernek, Zoszimának az életét önvallomásai alapján. Elmondatja a sztareccel, hogy térítette meg a világ útjáról őt a szentírás, amit egy ünnepi istentisztelet alkalmából a templomban egy gyermek felolvasott. Az aranykupola felé szálló tömjénfüst napsugártól megvilágított fényében felhangzó igében megérezte a szóló Isten jelenlétét. Annyira szuggesztív e jelenet leírása, hogy ez csak magának Dosztojevszkijnek személyes élménye lehetett. És ebből fakadt magának Dosztojevszkijnek Zoszima sztarec szájába adott fölséges véleménye és felfogása a szentírásról. „Mily könyv a szentírás, mily csodákat és erőt rejt magában az ember számára?! Mintha a világ és az ember az ő emberi karakterével volna benne kifaragva; egyszer s mindenkorra meg van mutatva benne minden. És mennyi titok megfejtve, felfedezve!"

A humánum széles palettája tárul ki előtte. Épp ezért kéri a papokat: „Ha kinyitná (a pap) előttük a szent könyveket, és olvasna abból minden okoskodás és nagyralátóság nélkül, nem fitogtatva, hogy fölöttük áll azoknak, hanem olvasna szívesen, szelíden, maga is örülne, hogy olvashat nekik s hogy azok őt hallgatják, megértik; ha maga is szeretné az Írás szavait, ha csak helyenként tartana szünetet, hogy megmagyarázzon valamely szót, melyet az egyszerű nép nem érthet. Ne félj, megértenek azok mindent!"

És rámutat a szent szavak belső erejére. „Csak egy igen kis mag kell, ha bedobja azt az egyszerű nép szívébe s ha az ott meg nem hal, akkor élni fog lelkében az egész életen át, ott lappang benne a

sötétségben, az ő vétkeinek bűzében, mint valami fényes pont, nagy emlékjel. És nem kell széltében-hosszában oktatni, magyarázni; megérti a nép az egyszerű előadást."

Dosztojevszkij e vallomása a bibliáról maga is bibliai értékű, hisz majd alább látni fogjuk a bibliának magának sajátmagáról tett vallomásait.

Németh László bizonysága

Már jóval később jutottam hozzá Németh László *Négy próféta* című drámájának előszavában írt tanulmányához, logikai szempontból mégis idetartozik az, ami belőle megkapott. Ebben az előszóban beszámol arról, hogyan fedezte fel újra a bibliát egy sárospataki útja alkalmából, amikor is a vendéglátók egy bibliát tettek – szokás szerint – a vendégek éjjeliszekrényére. És mint maga írja: „úgy aludtam el, hogy a szentírást forgattam". Kisegítő könyveket kért. Ebből azután tanulmány lett, melyben írja: „Elő-Ázsia történelmében itt jelenik meg először imponáló fenségben az az alak, akinek fájdalmában, fenyegetésében, reménységében annyira ismer rá a világi hatalommal szemben a dolgok ősi szellemi rendjére, az okoskodó politikai számítással szemben messzebb látó, szükségszerűségekre hivatkozó költő és gondolkodó utód."

Majd elemezve az ószövetségben megörökített emberkép szenvedélyességét, leírja a következő örök szavakat: „Az ember az ószövetségben ismert rá magára, s az újszövetségben az orvosságra és megváltásra."

És hogy milyen drámai feszültségeket érzett ki a szentírás olvasott szövegéből, azt láthatjuk a *Négy próféta* verses drámájából, amelyben Ozeás, Izaiás, Jeremiás és Ezekiel próféták világába villant bele, majdnem a szentírás szavaival.

A tudomány tanulságai

Mindezeken túl vagy közben volt még valami, ami nem kis mértékben hatott szenírásolvasásomra. Éspedig a tudomány útmutatása. Schütz Antal dogmatika professzor a szentségekről

beszélve sokszor és nagy elismeréssel hivatkozott Dölgernek és iskolájának kutatásaira, akik újszerűen tárták fel az ősegyház életét és felfogását. Dolgozataikhoz hozzájutva csodálkozva láttam, hogy nemcsak szentírási mondatok, de a mondatok tört részei, sőt szavak is milyen súlyosan esnek latba a bibliai világ feltárásában. Ugyanezt erősítette meg bennem a kalocsai teológián a tanártársam, Dr Szörényi Andor által közvetített biblikus irodalom egyikének-másikának olvasása. Ez nem biblikus tanulmányok pótlása volt, inkább érdekesség kedvéért egy-egy jelentősebb „racionalista" író művének áttanulmányozása. Pl. nagy hatással volt rám Bultman egyik munkája. De nem a belső mondanivalója miatt, az elmélete hidegen hagyott. De a módszere, mellyel elméletét a Szentírás értelmezésére felépítette: hogy pl. félmondatok és köszöntések is milyen jelentős mondanivalót hordathatnak maguk ban.

Mindez megerősítette bennem azt a magatartást, amit alapvetőnek tartok a Szentírás olvasáshoz hozzáfogó emberben: a kinyilatkoztató Isten minden egyes szót azért íratott le a Szentírásban, mert annak jelentést és jelentőséget adott. Tehát minden szónak súlya van, hordoz valami isteni gondolatot, akár megtalálom, akár nem. És ha egy olvasásra nem nyílott meg egy-egy helynek az értelme, nem nyugtalankodtam, mert tudtam, reméltem, hogy a következő vagy későbbi olvasásnál esetleg feltárul jelentése, és kinyílik számomra is a szavakba zárt igazság.

A Szentírás tanúsága

Még inkább megnőtt a Szentírás szavai iránt tiszteletem, amikor ráakadtam a Szentírásnak saját magáról, az Isten szaváról alkotott véleményére. Talán a legtöbbször hallott példabeszédből egyszer csak megállásra késztetett a jézusi kijelentés: „Az Isten igéje mag" (Lk 8, 11). Tehát nem csupán leírt szavak és betűk halmaza, hanem életerőt hordoz magában és rejtett erőket sugároz ki. Úgy, amint már Izaiás prófétánál is olvassuk: „Amint az eső és a hó lehull az égből és nem tér oda vissza, hanem megöntözi a földet, és termővé, gyümölcsözővé teszik, hogy magot adjon a magvetőnek és kenyeret az éhezőnek, éppen úgy lesz szavammal is, amely ajkamról

fakad. Nem tér vissza hozzám eredménytelenül, hanem végbeviszi akaratomat, és eléri, amiért küldtem." (Iz 55, 10.)

A mi Urunk is jelzi, hogy milyen tisztító erők áradnak ki szavaiból. Tanítványainak mondja az utolsó vacsorán: „Ti már tiszták vagytok a tőlem kapott tanítás (görögben: logon) hatására." (Jn 15, 3). A szellemi katharzis erőit árasztja az isteni ige. Ezt még erőteljesebben fejezi ki a Zsidókhoz írt levél: „Az Isten szava ugyanis eleven, átható és élesebb minden kétélű kardnál. Behatol és szétválaszt lelket meg szellemet, ízet és velőt. Ítél a szív gondolatairól és érzületéről." (Zsid 4, 12) Ez a megállapítás különösn plasztikusan mutatja az isteni ige tisztító jellegét, hiszen utal arra, hogy behatol az ember ösztönvilágába, a tudatalattiságok és a szenvedélyek eredő helyére, és az orvos bonckésénél biztosabban választja el a sötétséget a világosságtól, a tisztulatlanságot a lélek belső világától.

Mindezekből érthető, hogy a zsinatelőtti misében miért olvastatta az egyház az evangéliumot az oltár baloldalán elfordulva. Ott képzelték el a középkori emberek a sötétség legmélyét, és éppen ide akarta belemondani az evangélium fénylő szavait a sötétség meghódítására. Ugyanebből a felfogásból táplálkozott ugyancsak a középkori egyház ajánlata, hogy testi-lelki viharok idején, a lélek sötétségében és bármiféle megpróbáltatásban olvassuk – lehetőség szerint fennhangon – a Szentírást. Ez a felfogás vezethette Assisi Szent Ferencet arra a rendelkezésére, hogy ha valamilyen papíron Isten neve vagy szentírási mondat áll, eldobni nem szabad, hanem tiszteletből el kell égetni.

Isten könyve

Mindez arról győzött meg, hogy vegyem komolyan egyházunk tanítását, miszerint a Szentírás Isten könyve az emberiség s benne az egyes ember számára. Éppen ezért titokzatos erőket és mindanivalókat rejtő „Szézám tárulj!-szikla", melynek olvasásához csak levetett sarukkal lehet közeledni. És le kell vetni a kíváncsiság és érdekességhajhászás talmi lelkületét.

Nem zavartak meg a tudomány különféle elméletei a Szentírásról. Egyáltalán nem sokat bíbelődtem formatörténeti és szöveg-

történeti problémákkal. Azokat a tudósokra kell bízni és hagyni. Amikor egy tudósnál olvastam, hogy az újszövetségi Szentírásban százötvenezer szó van, de a különböző olvasásokban (lectio varians) négyszázötvenezer, és ebben a töméntelen változatosságban alig akad néhány, amelyik jelentősen eltérne egymástól, akkor rájöttem, hogy a hívő szentírásolvasónak nem érdemes bíbelődnie azzal, hogy különféle tudományos könyvekben merüljön el. Ha meg akarja ismerni az Isten kinyilatkoztató akaratát, lényegében megtalálja abban a Szentírásban, amiért egyházunk felelősséget vállal és mint sugalmazott szöveget kezünkbe ad.

Még azt se nagyon nézzük, hogy Máté vagy János, Pál vagy Péter ír vagy mond valamit nekünk. Általuk ugyanis Isten szól hozzánk. A Filemonhoz írt levélnek vagy a Júdás levélnek éppen olyan súlyos a mondanivalója, mint az úgynevezett nagy iratoknak. Isten szava az egyik is, Isten szava a másik is. Isten kinyilatkoztató szándékát hordozza az egyik is, és a másik is. És lehet, hogy éppen azoknál a részeknél világlik lelkünkbe Isten üzenete, ahol nem is gondoljuk.

Olvasni kell

Valaki egy lelkigyakorlat végén megkérdezte: Meg tudom-e mondani, hol lehet kapni azt a bibliát, mely mindig ott nyílik ki, ahol éppen szükséges. Tréfás a kérdés, mert ilyen biblia nincs. De hogy némi járatosságra szert tegyünk, ahhoz az kell, hogy olvassuk. Nem bevezetők, és nem is valamilyen csodát csináló magyarázatok eredményezik a szentírás ismeretét, hanem a titkok tiszteletével eltelt olvasás. Hogy hányszor kell elolvasni? Mindig kell olvasni. Ha végeztünk vele, kezdjük újra. És mint fentebb már mondottuk, kihagyás nélkül. Ismerős részeket is, mintha most olvasnánk először.

Azt megtehetjük, hogy először az evangéliumokat vesszük sorba vagy a Cselekedetekkel együtt az apostoli leveleket, és ezekbe próbálkozunk behatolni. Azzal a hittel kell ezt tennünk, hogy ha egyetlen egy részt sem világított föl olvasásunk, akkor is isteni erők áramába került a lelkünk. És a szentírásból kiáradó erő, mint rejtekben ható rádium-sugár, behatolt bensőnkbe, és ott

elvégezte a lélek mélyét megtisztító munkáját. Ne legyünk tehát elégedetlenek, ha történetesen semmit nem kapunk Isten világosságából. De annál inkább legyünk hálásak, ha egy-egy rész belátása megvilágosított minket. Ezt a részt ne restelljük ceruzával aláhúzni, hogy később könnyebb legyen a visszaemlékezés. Lassan elérhetjük, hogy majd minden szó lelkünk átvilágosodásának jelévé lesz.

A szentírási jegyzetek eligazítanak abban, hogy az egyház szellemében járnak-e gondolataink. Később pedig, mikor már egy kicsit megismerkedtünk a biblia világával, jól tesszük, ha egy-két jó könyvet olvasunk a bibliáról. Ilyenkor már ezek a tudósoktól írt könyvek nagyon hasznosak lehetnek számunkra. Olyan könyvről ne álmodjunk, amely megadja a bűvös jelszót, a Szézám tárulj-t, s így a biblia minden kincséhez játszva hozzájutunk. Segítséget kaphatunk a könyvekből, de helyettünk nem olvassák el a Szentírást. Pedig a Szentírás ismeretéhez ez kell.

A megállás kényszere

Azért nem kell gyorsan olvasni a bibliát, hogy legyen erő bennünk megállni ott, ahol a szöveg megállít. Pedig már sokszor átolvastuk, és nem is várunk indítást tőle. A nemzetség-táblák például nevek unalmas egymásutánja. De egyszercsak rádöbbenünk, hogy kik is voltak ezek. Persze Ábrahámot és Dávidot ismerjük. De ha a többi közül is néhányat megismerünk, rájövünk, hogy az emberi bukásoknak és szenvedélyeknek milyen mélypontján járó emberek is akadtak ezek között. A megemlített négy asszony közül egy sem kifogástalan. De akikről nem tudunk semmit, azok jelentősége is megnő, hiszen jelentéktelen kis szürke mindennapi emberek voltak, akiket ellepett a mindennapiság pora. És ezeken az emberi zugokon és sekélyességeken keresztül ömlött és szűrődött az a vér, mely hordozni volt hivatva az üdvözítőt, és váltságul szolgált a világ bűneiért. „Valóban bűneinket ő hordozta..."

Vagy például a gyermekség történetében sokszor hallottuk és olvastuk, hogy az összeírásra Názáretből Betlehembe mentek. De egyszer csak megállunk és belegondolunk, hogy mit jelentett

ez. A Szűz Anya és Szent József nyilván bekészítettek mindent a Megváltó érkezésére, ruhát, élelmet, mint ilyenkor szokás. De mindezt ott kellett hagyniok készen, és elmenni az idegenségbe, a berendezettség hiányába épp akkor, amikor ők mindent megtettek. Mennyire modern problémák tűnnek elő egy-egy ilyen megállásra!

A kenyérszaporításnál is feltűnik egyszercsak, hogy Jézus nem egy halom kenyeret hozott ki az öt árpakenyérből, amelyből mint valami raktárból az apostolok nyugodt szívvel osztogattak az ötezer embernek, hanem Jézus fél kenyeret ad az apostolok kezébe és azzal kellett elindulni a letelepített ötezer ember felé, megküzdve minden egyes törésnél, hogy vajon jut-e a következőnek. Várnak rájuk ezren, s kezükben csak egy fél darab kenyér van. Nem izgalmasan mutatja-e ez az egyház mindenkori képét, és nem mutatja-e ez a küldött apostoloknak a reménytelenség ellenére is elinduló hitét? Amiben nekünk sem ártana őket követnünk, hiszen a mai világ kérdéseinek megoldására annyira felszereletlenek vagyunk, mint az apostolok az ezrek színe előtt a fél kenyérrel. Mégis vállalnunk kell a küldetést.

Ilyen megállni való helyek bőven vannak a Szentírásban, és érdemes elmélkedni fölöttük.

Homályos beszéd

Később rájövünk, hogy a bibliában sok homály is van. Szentírásolvasó más felekezetű keresztények szeretnek is hivatkozni ezekre a homályokra és nyílt beszédet várnak a szentírástól. Jézus az utolsó vacsorán jellemzést ad háromféves igehirdető módjáról, mikor azt mondja: „Ezeket képletesen mondottam nektek. Eljön az óra, amikor már nem képletesen szólok, hanem nyíltan beszélek az Atyáról." (Jn 16, 25) Ezt sokan csak Jézus példabeszédeire értelmezik, holott Jézus itt általánosabban beszél. Ennek a görög eredetije annyit jelent, mint mélyértelmű, talányos, rejtett értelmű beszéd.

Erre jó gondolnunk, hiszen a Szentírás nem tud érdekességben versenyezni a világi elbeszéléssel. Nem mintha nem tudott volna Jézus úgy beszélni, hogy rajta feledjük figyelmünket. Hiszen egy

tömeget szóval tartani egy órán keresztül sem kis dolog. A mi Urunk három napon keresztül szóval tartotta a tömeget, méghozzá úgy, hogy az evésről is elfeledkeztek. (Mt 15, 32) Apostolainak is ígért „olyan ékesszólást és bölcsességet, amelynek egy ellenfeletek sem tud ellenállni vagy ellentmondani." (Lk 21, 15) Jézus azzal, hogy igazságait és rendelkezéseit sokszor talányszerűen mondotta el, az igehirdetés területén is vállalta a kereszt botrányát. Amint Szent Pál apostolnál olvassuk: „Mivel ugyanis bölcsességében a világ nem ismerte föl Istent isteni bölcsességében, úgy tetszett az Istennek, hogy oktalannak látszó igehirdetéssel üdvözítse a hívőket." (1Kor 1,20) A kereszt oktalansága nemcsak a szoros értelemben vett megváltói titokra terjed ki, de átfonja Jézus egész földi működését. Micsoda áldozat lehetett az Úr Jézus részéről állandóan úgy beszélni, hogy a keresztnek ez a titka rajta uralkodjék egész beszédmodorán, noha ő, mint megtestesült bölcsesség rendelkezett a közlésnek azzal a világosságával és meggyőző erejével, mely első olvasásra is megragadja az olvasót.

A kereszt titkában

És itt van a Szentírásnak megváltói jellege. Amint ugyanis testbe öltözött az örök Ige, úgy öltözött betűkbe az Isten bölcsessége. Sorsa is az a sors lett, ami megtestesült formájának: kiteljesült emberség, lenyűgözően kisugárzó fönség, mely imponáló erőket áraszt magából a csodatevéseket is beleértve, de amit sokan – rokonai és ismerősei közül (Jn 7, 5) – nem fogtak föl, sőt ellenségesen értelmeztek. És amint szent teste nem kerülte el sorsát, úgy a szentírásban is el kell szenvednie átvitt értelemben a különböző szövegmagyarázatok erőltetéseit és például az evangéliumok létrejöttére vonatkozó különböző elméletek tiszteletünket romboló behatásait. Mikor Jézus arról beszélt, hogy Illés második eljövetele Keresztelő Jánosban valósult meg, így jellemzi a Keresztelő mártiriumát: „Illés már eljött, de nem ismerték föl s kényük-kedvük szerint bántak vele. Így szenved majd az Emberfia is tőlük." (Mt 17, 12) Jézus szenvedését az eredményezte, hogy az emberek „kényük-kedvük szerint bántak vele." A Szentírást olvasó mindig kísértve van arra, hogy saját feje szerint

magyarázza a Szentírást és eltérjen a Krisztusi Test, vagyis az egyház kétezer éves értelmezésétől. De aki hívő lélekkel olvassa, az felismeri a hozzánk szóló Krisztust minden emberi hiteltelenítés és megaláztatás ellenére, ahogyan a kereszt megalázottságában is felismerjük az Emberfiát.

*

Ha tehát röviden felelni akarok a föltett kérdésre: hogyan ismertem meg a Szentírást, akkor csak annyit kell mondanom, hogy hívő lélekkel olvastam a szent könyveket. Nem hébe-hóba, de komolyan, Isten szolgálataképpen, Isten üzeneteire várva.

(Vigília, 1984. július)

ÓSZÖVETSÉG, ÚJSZÖVETSÉG

Örömmel kell megállapítanunk, milyen nagy példányszámban fogy el a teljes Szentírás. Hihetőleg a Szentírás utáni érdeklődésből szentírás-olvasás is fakad. Ez pedig nem egy kérdést vet fel, amire szeretnénk feleletet kapni. Persze minden kérdést most nem vethetünk fel. Amit fölteszünk, azok sem mások, mint az emberi elmének az Isten titkai előtt való toporgásai. Mert hiszen a Szentírás is belesorolódik Isten titkainak sorába, ami előtt az ember úgy áll, mint Mózes a pusztai csipkebokor előtt. Ez a csipkebokor abban az ellentmondásos helyzetben volt, ami Isten minden titkát jellemzi az ámuldozó emberi elme előtt: égett, de el nem égett (Kiv 3, 2). Bár az Ószövetség is az Isten szava, de az üdvösségre mégsem elég. Olyan különbségek tudnak lenni a két szövetség között, mint amiket Jézus példáz meg Keresztelő szent Jánoson: „Bizony mondom nektek: Asszonyok szülöttei között nem támadt nagyobb Keresztelő Jánosnál. De aki legkisebb a mennyek országában, nagyobb, mint ő" (Mt 11, 12).

Ezért jó lesz, ha nem a magunk bölcsességére támaszkodunk, hanem a Szentírás kijelentéseire, és így próbálunk elgondolkodni az elénk meredő kérdéseken, és emberi elménk toporgásait az isteni kijelentésekkel kíséreljük meg feloldani.

Ó és Új

Az első, ami föltűnik, hogy az örökkévaló egyetlen Isten két nagy részletben szól az emberiséghez: Ószövetségben és Újszövetségben. A másik, ami föltűnik: az Ószövetségben sokszor történik utalás a szövetség megkötésére, az Újszövetségben már kevésbe. Maga az Úr Jézus személy szerint csak egyszer említi a szövetséget. Mégpedig az Oltáriszentség alapításakor: „Ez az én vérem, az új szövetségé, amelyet sokakért kiontok" (Mk 14, 24). A Jézus nyomába lépő apostoli igehirdetés Jeremiás próféta nyomán beszélt új szövetségről, mint ahogy a Zsidóknak írt levél

összefoglalja: „Ez lesz a szövetség, amelyet ama napok után Izrael házával kötök, mondja az Úr: elméjükbe öntöm törvényeimet, és szívükbe vésem. Istenük leszek, és ők népemmé lesznek" (Zsid 8, 10; Róm 11, 27; vö. Jer 31, 33).

Hogy az Úr Jézus valami újat hozott, az nem derült ki mindjárt. Szent Pál ajka által halljuk a kinyilatkoztató Istent: „Amikor elérkezett az idők teljessége, Isten elküldötte Fiát, aki asszonytól született, s a törvény alattvalója lett" (Gal 4, 4). Nemcsak harminc éves koráig, de fellépése után is megtartotta az ószövetségi törvényeket egészen a haláláig. Hiszen az utolsó vacsorát is a törvény előírása szerint ülte meg.

Ezt a törvénynek való engedelmeskedést világosan ki is fejti Hegyi Beszédének az elején: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy megszüntessem a törvényt vagy a prófétákat. Nem azért jöttem, hogy megszüntessem, hanem, hogy tökéletessé tegyem... Aki tehát csak egyet is hagy el a legkisebb parancsok közül, és így tanítja az embereket, az igen kicsi lesz a mennyek országában. Aki viszont megtartja és tanítja azokat, az nagy lesz a mennyek országában" (Mt 5, 17–19).

Három éves tanítói működése vége felé, „amikor a farizeusok értesültek, hogy elhallgattatta a szadduceusokat (a feltámadás kérdésével), ismét köréje gyűltek. Közülük egy, hogy próbára tegye, a következő kérdéssel fordult hozzá: „Mester, melyik a legfőbb parancs a Törvényben?" Jézus feleletül elmondja a szeretet kettős parancsát, és hozzáteszi: „E két parancson függ az egész törvény és a próféták" (Mt 22, 34–40). Jézusnak ez az egész törvényt igenlő felelete annyira egyezhetett az életével, hogy az evangélista így zárhatja le ezt az eseményt: „Ezután már senki sem merte többé kérdéseivel zaklatni" (Mk 12, 34). Jézus tehát minden kritikája ellenére annyira élte az ószövetségi törvényt, hogy el tudta hallgattatni – ha ideig-óráig is – a törvényre féltékeny írástudókat is.

Ez a magatartása még világosabb lesz feltámadása után. Mindjárt az emmauszi tanítványoknak „Mózesen kezdve valamennyi prófétánál megmagyarázta, ami az Írásokban róla szól" (Lk 24, 27). Ugyanazon húsvét este a tanítványoknak bizonygatja: „Be kell teljesülnie mindannak, amit Mózes törvényében, a prófétáknál és a zsoltárokban megjövendöltek rólam" (Lk 24, 44).

Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy Jézus annyira összefonódott az ószövetségi Szentírással, hogy imáit is, beszédeit is teletűzdelte ószövetségi fogalmazásokkal. Pedig emberi zsenialitása volt olyan termékeny, hogy szóhasználatában és kifejezéseiben is érvényesítse azt az újdonságot, amit tetteiben hozott és nálunk sürgetett. „Senki sem hasít új ruhából foltot, hogy ócska ruhára tegye, különben az újat is elszakítja, és az ócskához sem illik az új folt. Senki sem tölti az új bort régi tömlőkbe" (Lk 5, 36). Ebben is megmutatkozott Jézusnak az Atya iránti tisztelete. „Amit hirdetek, úgy hirdetem, amint az Atya mondta nekem" (Jn 12, 50).

Jézusnak ez a nagy Ószövetség-tisztelete szolgálhatott indítékul a palesztínai zsidóságból megtérő híveknek, hogy olyan nehezen léptek ki az Ószövetség bűvöletéből. És hogy olyan nehezen indult meg a pogány misszió az ősegyházban, noha kitárult a pünkösdi csoda, továbbá Jézusnak nyílt parancsa a világ felé. Előbb a Kornéliusz-felé látomással, majd pedig az antióchiai egyház életével kellett szinte kikényszerítenie az Úrnak, hogy az ősegyház megnyissa kapuit a nem-zsidó világnak, és kilépjen a pogány világba (ApCsel 11).

Az Ószövetség igézete

A választott nép vallása messze kiemelkedett az összes többi nép vallásai közül. Szent Pálnál ezt így találjuk összefoglalva: „Övék (a zsidóké) az istenfiúság, a dicsőség, a szövetségek, a törvényadás, az istentisztelet és az ígéretek. Övék az atyák, és test szerint közülük való Krisztus" (Róm 9, 4). Nem is lehet eléggé elemezni, hogy milyen szép képekben bomlik ki előttünk az istenfiúság. Mózesnél olvassuk, hogy Isten mint a fiókáit kiterjesztett szárnyaival védő sas (MTörv 32, 11) tanítja őket a repülésre. Vagy mint anya hordozza méhében gyermekét (Iz 46, 4). Vagy mint anya hízeleg ölében ülő kisgyermekének (Iz 66, 13). Így fog tenni népével az Isten. Lehetetlen, hogy közvetlenségével és bensőségével meg ne indítson bennünket a pátriárkák korának Isten-képe. A szövetségek és ígéretek optimizmusa és irgalma a meleg érzések köntösébe és a derűs bizalom fényébe öltözteti lelkünket.

Ezt szimbolizálja szent Pál a sínai törvényhozásra utalva: „Ha

már a halálnak betűkkel kőbe vésett szolgálata olyan dicsőséges volt, hogy Izrael fiai nem tekinthettek Mózes arcába, arcának múló ragyogása miatt, hogyan ne lenne dicsőségesebb a Lélek szolgálata? Sőt ami ott dicsőséges, ennek túláradó dicsőségéhez képest nem is dicsőséges. Ha ugyanis már a mulandó olyan dicsőséges, mennyivel inkább lesz dicsőséges a maradandó" (2Kor 3, 7–11).

És ezt a saját élményvilágába beállítva is szemlélteti. A Filippiekhez írt levelében elsorolja, hogy amivel a zsidózó keresztények büszkélkednek, akik vele szemben az ószövetségi törvények kötelező voltát hangoztatták a keresztség után is, abban ő is versenyre léphet velük, sőt felül is múlja őket: nyolcadnapra körülmetélt, Benjamin törzséből származó, zsidó a zsidók közül, törvénytartó farizeus és a törvényhez szabott igazság dolgában kifogástalan. „Ám – teszi hozzá – amit egykor előnyömnek tekintettem, azt Krisztusért akadálynak tartom. Sőt, Uramnak Jézus Krisztusnak fölséges ismeretéhez mérten mindent akadálynak tartok. Érte mindent elvetettem, sőt szemétnek tartottam" (Fil 3, 8).

Mindebből világos, hogy az Ószövetség belső fényét és értékét nem tagadja a Szentírás, de az Újszövetség világánál túlhaladottnak látszik. Éppen ezért most át kell térnünk az Ószövetség kritikájára. Ezt megint nem magunk tesszük, a saját eszünk szerint, hanem Isten kinyilatkoztatott ítéletei és megállapításai gyújtanak világot a titok sötétjében.

Félelem és szolgaság

Szent Pálnál ezt olvassuk az Újszövetség jellemzésére, ami persze visszahat az Ószövetség minősítésére is: „Nem a szolgaság Lelkét kaptátok ugyanis, hogy ismét félelemben éljetek, hanem a fogadott ifjúság Lelkét kaptátok, melyben azt kiáltjuk: Abba, Atya!" (Róm 8, 15). Az ószövetségi szövetségkötésnek ez volt ugyanis – a Szentírás megállapításai szerint – a mellékterméke, hogy a félem lett az egész vallásos élet alapja. Ezt a kinyilatkoztatás több helyén egész világosan is olvashatjuk. „Ti nem járultatok kézze fogható hegyhez, lobogó tűzhöz, homályhoz, sötétséghez vagy förgeteghez, sem harsonazengéshez vagy mennydörgő szózathoz,

melynek hallatára könyörögni kezdtek, hogy ne szóljon hozzájuk tovább a szó. Nem tudták ugyanis elviselni a parancsot: ‚Még ha állat érinti is a hegyet, kövezzék meg.' Olyan rettenetes volt a látvány, hogy Mózes is azt mondta: „Rémület és reszketés fog el" (Zsid 12, 18–21). A szövetségkötés lenyűgöző körülményei – Mózes szerint is – a megfélemlítésre szolgáltak: „Ne féljetek! Az Isten azért jött, hogy próbára tegyen és felébressze bennetek az iránta való félelmet, s így elkerüljétek a bűnt" (Kiv 20, 20). Ám a félelem a maga belső mivolta szerint mindig szolgaságot szül: akitől vagy amitől félünk, az leigáz bennünket, ki nem mondott parancsaival is irányít és kormányoz bennünket érzéseinkben és tetteinkben egyaránt.

És hogy valóban a szolgaság az Ószövetség belső világa, azt szent Pál hasonlatával szemlélteti Ábrahám két feleségére utalva: „Ezek az asszonyok a két szövetséget jelentik. Az egyik Sína hegyéről való, és szolgaságra szül: ez Ágár. Ágár ugyanis az Arábiában lévő Sína hegyét jelenti, s a mai Jeruzsálemnek felel meg, amely gyermekeivel együtt rabszolga sorban él. A szabad viszont a magasságbeli Jeruzsálemet jelenti: ez a mi anyánk" (Gal 4, 24–27). – Ugyanezt a szolgaságot szemlélteti egy másik hasonlatával: „Amíg az örökös kiskorú, semmiben sem különbözik a rabszolgától, jóllehet mindennek ura. Gyámok és gondviselők alá van rendelve atyjától meghatározott ideig. Így mi is, amíg kiskorúak voltunk, a világ elemeinek szolgálatában álltunk. De amikor elérkezett az idők teljessége, Isten elküldte Fiának Lelkét szívünkbe, aki ezt kiáltja: Abba, Atya! Tehát nem rabszolga többé, hanem fiú" (Gal 4, 1–7).

A félelem és a szolgaság lelkülete óhatatlanul ahhoz vezet, hogy saját tetteinket és érdemeinket számontartsuk és azokra építsünk. És főleg a törvényhozó akaratának, vagyis a törvénynek méricskéléséhez és a törvény értelmezésének pontosításához. Így jutunk el a zsidóságnak szent Pál által megfogalmazott jellemzésére: „Tanúságot teszek róluk, hogy van bennük buzgóság Istenért, de hiányzik a helyes megértés. Félreismerik ugyanis az Istentől eredő megigazulást, és a magukéval próbálják helyettesíteni. Nem vetik alá magukat az Istentől eredő megigazulásnak. Márpedig a törvény végső célja Krisztus, aki által minden hívő megigazul" (Róm 10, 1–4).

Jézus panasza

A félelem és a szolgai lelkület képezi a gyökerét azoknak a tüneteknek, amiket Jézus panaszlóan vet az írástudók és ferizeusok szemére.

Az első a külsőségesség. Aki ugyanis valamitől fél, azt sohasem tudja bensőleg elfogadni. Ha elfogadná, meg is szeretné parancsaival együtt. A félelem oka mindig idegen marad számunkra. Éppen ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy az Úr elsősorban ezt veti szemére hallgatóinak: „Képmutatók! Találóan jövendöl rólatok Izajás: Ez a nép ajkával tisztel engem, de szíve távol van tőlem. Hamisan tisztelnek engem, tanításuk csak emberi parancs" (Mt 15, 7–8). Ezért mutat rá a Hegyi Beszédben arra, hogy az emberölés a haragnál kezdődik, és a házasságtörés a vágyódó tekintetnél. Ezért kéri, hogy alamizsnánkat, böjtölésünket és imádságainkat ne a nagy nyilvánosság előtt végezzük, hogy lássanak az emberek. A külsőleg megtartott rituális tisztaságra megjegyzi: „Nem az szennyezi be az embert, ami a szájába jut, hanem az szennyezi be, ami a száját elhagyja." Ugyanis „ami a száját elhagyja, a szívből származik, és ez az, ami beszennyezi az embert. A szívből ered ugyanis minden rossz gondolat, gyilkosság, házasságtörés, paráznaság, lopás, hamis tanúság és káromlás. Ezek szennyezik be az embert" (Mt 15, 11.18.19).

A másik panasza Jézusnak a parancsok szó szerinti értelmezése. A szombati munka-tilalom Isten tiszteletét hordozza a homlokán. De ez nem jelenti azt, hogy ennek örve alatt elmulasszuk bajbajutott embertársaink segítését. Ezzel kapcsolatban hangsúlyozza: „Ha értenétek mit jelent: Irgalmasságot akarok és nem áldozatot – sohasem ítélnétek el az ártatlanokat" (Mt 12, 7.8). Vagy az elöregedő szülőknek nyújtandó anyagi támogatásról, ha a gyermek kimondja: „Korbán, vagyis Istennek szánt ajándék, amivel segítenem kellene téged, annak nem engeditek meg, hogy atyját vagy anyját továbbra is segítse" (Mk 7, 11–13). – És hozzáteszi: „Az általatok tanított hagyománnyal kijátszátok Isten parancsát, s még sok más ehhez hasonlót tesztek" (uo.). A parancsnak a szellemét kell nézni és nem a betűjét. Hiszen Isten „tett minket alkalmassá arra, hogy az Újszövetség szolgái legyünk, nem a betűé, hanem a léleké. Hiszen a betű öl, a lélek pedig éltet" (2 Kor 3, 6).

És végül harmadik panasza az Úrnak kora zsidóságával szemben a méregetés, amely a mennyiséggel akarja pótolni a belső lelkület hiányát. Példabeszédeiben saját maga fogalmazza meg ezt a szellemiséget, amely a méregetésből fakadva jellemzi az Ószövetség buzgókká nyilvánított tagjait. A farizeus és a vámos példabeszédében a farizeus felsorolja erényeit és áldozatait: „Hálát adok neked Isten, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember: rabló, gonosz, házasságtörő... Hetenként kétszer böjtölök, tizedet adok mindenből, amim van" (Lk 18, 11). Jézus szemében a bűnös vámos szíve mélyéből felszálló sóhaj mellett eltörpül a farizeus külső látszatra jelentős jámborsága, és Jézus ki meri mondani: „Ez (a vámos) megigazulva ment haza, az (a farizeus) nem" (Lk 18, 14). – Ugyanezt fejezi ki a tékozló fiúról szóló példabeszédben is. Az örökségét még atyja életében kikérő és „parázna nőkkel' elfecsérlő fiú hazatértében még el sem mondhatja beismerő bűnvallomását, az elébe siető atya máris megrendeli számára a szolgáknál a legszebb ruhát, a gyűrűt és a gazdag vacsorát, amit a másik fiú nem kapott meg atyjától, noha öntudattal mondhatta: „Annyi esztendeje szolgálok neked, soha meg nem szegtem parancsaidat, de te egyetlen gödölyét sem adtál, hogy barátaimmal mulathattam volna" (Lk 15, 11–32). Az egész nap tétlenül ődöngő munkások az egy órai munkáért ugyanazt a bért kapják, mint azok, akik joggal mondhatták el: „Az egész nap terhét és hevét viseltük" (Mt 20, 12).

Mérhetetlenül döntő, hogy mindezt maga Jézus mondja el és fogalmazza meg. Igaz, mondhatná valaki, hogy Jézus mint szónok használta a szónoki nagyítás és az éles szembeállítás fogását is. Dehogy mindezt szó szerinti értelemben mondotta, arra jó megfontolnunk két mozzanatot. Az egyik: amikor a templom pénztárával szemben ült tanítványaival és „figyelte hogyan dobják a gazdagok alamizsnájukat a templom perselyébe. Észrevette, hogy egy szegény özvegyasszony két fillért dobott be. Erre megjegyezte: „Bizony mondom nektek: Ez a szegény özvegy többet dobott be, mint bárki a többiek közül" (Lk 21, 1–3). És majd a kereszten fogja mondani a bűnökkel terhelt, de hozzá bizalommal felsóhajtó latornak: „Bizony mondom neked, ma velem leszel a paradicsomban" (Lk 22, 43).

A méregetés, a centizés tökéletesen felborul Jézus számtanában. Alapvető igazságként mondja ki: „Mit ér az embernek, ha az egész

világot megnyeri is, de lelke kárt szenved? Mit adhat az ember cserébe lelkéért?" (Mt 16, 26) De ezt az alapelvet nemcsak a tisztán anyagi értékekre vonatkoztatja, hanem az erkölcsiekre is. Példabeszédében az egész nap szorgalmasan dolgozó szolga rászolgált a vacsorára. Ura mégis azt parancsolja a kifáradt szolgának: „Készíts vacsorát! Gyürkőzz neki, és szolgálj ki, amíg eszem és iszom, aztán ehetsz-ihatsz magad is. Talán megköszöni a szolgának, hogy megtette, amit parancsolt neki? (Nem gondolnám.) Így ti is, miután megtettetek mindent, amire parancsot kaptatok, mondjátok: Haszontalan szolgák vagyunk, nem tettünk többet, mint ami kötelességünk" (Lk 17, 8–10). Jézus ezekkel a meglepő kijelentésekkel ki akar iktatni híveiből minden önelégültséget, amely az érdem és a kapott üdvösség között egyenlőségi jelet akar húzni, és Isten meg nem érdemelt irgalmát mindenáron ki akarja zárni üdvtörténetéből.

Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy ezekkel a természetes gondolkodásunk számára is feltűnő kijelentésekkel Jézus utal arra, hogy valami újat, valami mást hozott, amely eltér az ószövetségi szemlélettől. Szent Pál ezt így fogalmazza meg: „Ezentúl nem tekintünk tehát senkit emberi szempontból... Mindaz, aki Krisztusban van, új teremtmény. A régi tovatűnt, lám valami új valósult meg" (2 Kor 5, 16–17).

Újszövetség

Jézus az utolsó vacsorán ejti ki ezt a szót: „új szövetség az én véremben" (Lk 22, 20). Jézus fellépésekor Keresztelő János így mutat rá Jézusra: „Nézzétek, az Isten Báránya! Ő veszi el a világ bűnét" (Jn 1, 30). Ő maga utal küldetésére: „Az Emberfia azért jött, hogy megmentse, ami elveszett" (Mt 18, 17). Ez a megmentés életének váltságul adásával történik: „Az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy... váltságul adja oda életét sokakért" (Mt 20, 28). Azért mondhatja szent Pál: Jézus „keresztjének vérével békességet szerzett mindenkinek" (Kol 1, 20).

Az Újszövetség megkötésének semmi olyan látványossága nincs, mint az Ószövetség megkötésének. A Sínai hegyen mennydörgés, füstgomoly, tűz és forgószél közepette szól az Isten. A kereszt

látványossága jöhetne szóba, de ez valójában egy szegény galileai vándortanító kivégzése volt. Tehát az emberi látványosságok legkevésbé vonzó jelensége. A meghirdetése sem történt dörgő égi hangon, ünnepélyes keretek között, mint a törvény felolvasása az összehívott nép előtt. Egyszerű megtérésre való felhívás és az evangéliumi hitre való felszólítás volt (Mk 1, 14). És folytatódik az éj csendjében, Nikodémus felé hangzó kijelentésekben: „Bizony, bizony mondom neked, ha valaki újra nem születik, nem látja meg Isten országát" (Jn 3, 3). Ennek az országnak alapigazsága: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy mindaz, aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örökké éljen" (Jn 3, 16). Ez a szeretetből kiömlő vér nemcsak eltörli a bűnt (Ef 1, 7), hanem új életet is ad (Róm 5, 9). „A keresztség által ugyanis – mondja Isten szent Pálnál – vele együtt a halálba temetkeztünk... hogy mi is új életet éljünk. Ha ugyanis halálának hasonlósága által egybenőttünk vele, akkor feltámadásában is úgy leszünk... Ezért úgy tekintsétek ti is magatokat, hogy meghaltatok a bűnnek, de éltek az Istennek Krisztus Jézusban, a mi Urunkban" (Róm 6, 4.5.11).

Ez a Krisztus Jézusban való élet nem más, mint az, amelyről el lehet mondani: „Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön" (2 Kor 4, 10). A keresztény ember nemcsak felebarátjában látja a köztünk járó Krisztust (Mt 25, 35–45), hanem saját maga is Krisztusra akar hasonlítani, törekszik úgy gondolkodni és cselekedni, ahogy Krisztus tette. Számára Krisztus a mérce: „Példát adtam nektek – mondja az utolsó vacsorán: Amint én tettem veletek, ti is úgy tegyetek. Bizony, mondom nektek: Nem nagyobb a szolga uránál, sem a küldött küldőjénél. Boldogok vagytok, ha megértitek ezt és így is tesztek" (Jn 13, 15–17). És már korábban: „Nem különb a tanítvány mesterénél, mert ha eléri tökéletességét, olyan lesz, mint a mestere" (Lk 6, 40).

Ezt a krisztusi hasonlóságot elérjük Jézus törvényeiben és tanácsaiban. A Hegyi Beszéd elején elsorolja a boldogságokat, amelyekben kér, hogy szegények, szelídek, sírók, irgalmasok és az igazságra éhezők legyünk a tiszta szív munkálásával, a békesség szerzésével és az üldözöttség vállalásával (Mt 5). Felebaráti szeretetünk se méricskélés legyen, amikor annyit adok, amennyit kapok. Ez esetben „mi többet tesztek? – kérdi Jézus –. Nem így tesznek a

pogányok is?" (Mt 5, 47) A szeretetet előlegező és visszavárás nélkül kölcsönző (Lk 6, 34) formában szeretné látni tőlünk. Sőt biztat, hogy merjünk rálicitálni még ellenségeink erőszakos követeléseire is (Mt 5, 41). Jézus szeretetének új parancsát adja: „Amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek egymást ti is" (Jn 13, 35). Ennek mértéke az élet odaáldozása (Jn 15, 13).

Ebben a krisztusi hasonlóságban eltűnnek az emberi gátak és határok. „Mindannyian, kik megkeresztelkedtetek Krisztusra, Krisztust öltöttétek magatokra. Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert ti mindnyájan egy személy vagytok Krisztus Jézusban" (Gal 3, 27–28). Krisztusban eltűnik minden emberi mérték, mert a hittel Krisztus lakik a szívekben, akikben fel tudjuk fogni, „mi a szélesség és hosszúság, magasság és mélység", és megismerhetjük Krisztus „minden ismeretet felülmúló szeretetét", és betelünk „az Isten egész teljességével" (Ef 3, 18–19).

Éppen ezért nem lehet az életnek semmi olyan mozzanata, amelyben ha föltesszük a kérdést: „Ki ragadhat el minket Krisztus szeretetétől?" – rá ne felelhetnénk: „Biztos vagyok abban, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem jövendők, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat minket Isten szeretetétől, mely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van" (Róm 8, 35.38.39).

Itt oldódik fel az Ószövetség minden megkötöttsége és korlátja, és kezdődhet – ha élni tud vele – az Isten fiainak élete. Úgy, amint szent Pál imádkozik a hívekért: „Térdek hajtok Urunk Jézus Atyja előtt... Adja meg nektek dicsőségének gazdagsága szerint, hogy Lelke által megerősödjetek belső emberré, hogy a hittel Krisztus lakjék szívetekben, s ti gyökeret verjetek és alapot vessetek a szeretetben" (Ef 3, 14–17).

Árnyékból a fényre

Mózesnek az volt a parancs: „Vigyázz, készíts mindent a minta szerint, melyet a hegyen mutattam neked" (Kiv 25, 40). Ezért „a törvény csak árnyéka a jövendő javaknak, s nem teljes képe a valóságnak" (Zsid 10, 1). Ez kijelöli az Ószövetség helyét az üdv-

rendben, de az egyes ember üdvtörténetében is. Isten a fejlődés elvét érvényesítette és érvényesíti mindenben. A biológusok úgy mondják, hogy az ember magzat-állapotában végigmegy eddigi fejlődésének minden szakaszán. Így kell lelkileg is végigmennie az ószövetségi szakaszon is. Ezért is kell olvasnunk az Ószövetséget, hogy az Újszövetséghez eljussunk. Szükséges az ó, de nem elég. Mint ahogy a gyermekkorra szükségünk van, de nem elég. Ha megállunk a gyermekkor nívóján, akkor törpék leszünk. Ez a félbenmaradás általánosságban is fenyeget bennünket, ezért foglalkozik az Újszövetség annyit a legalizmussal.

Aki Isten szándéka szerint foglalkozik az Ószövetséggel, az megnyílik a benne rejlő továbbvivő és fejlesztő erőknek. Hisz Isten szava mondja: „A törvény Krisztushoz vezető nevelőnkké lett, hogy a hit által igazuljunk meg. A hit eljövetelével azonban kikerültünk a nevelő alól" (Gal 3, 24–25). Érdekes jelenség, hogy a szektás keresztények jobbadán az ószövetségi Szentírásokból merítik szellemiségüket. Elbűvölődnek tőle, mint elbűvölődünk a gyermekszemtől vagy a tavasz kibomló pompájától. Hiszen az Isten világa tárul fel benne. De tudnunk kell, hogy „mindez csak árnyéka a jövendőnek. A valóság Krisztusban van" (Kol 2, 17).

(Szolgálat, 64. szám, 1984)

A BIBLIÁS JÉZUS

A szentírásolvasás magatartás kérdése. Minden azon fordul meg, hogy hogyan nézünk rá, mit várunk tőle, mit keresünk benne.

Olyan épületes volt mindnyájunk számára tapasztalni, hogyan csap le magyar közönségünk a most megjelent új magyar szentírásfordításra. Azóta sok kézbe került a teljes Szentírás fordítása. De nem tudom hányan tették le csalódottan azért, mert amit benne megtalálni reméltek, azt nem találták meg. Ezért teszik azután félre a nagyon várt könyvet. Alkalmazhatnánk szent Pál kijelentését, amit ugyan ő a korabeli zsidóságról mond, de áll mai szentírásolvasókra is: „Mindmáig rajta a fátyol az Ószövetségen, amikor olvassák s rajta is marad, mert csak Krisztusban tűnik el..., de ha majd az Úrhoz térnek, eltűnik a fátyol" (2Kor 3, 15). A Szentírás igazi értelmét eltakaró fátyolnak nevezhetnénk azokat a nehézségeket is, amelyek a jószándékú keresztény olvasót is megkörnyékezik. A felelet adva van szent Pálnál: „ha majd az Úrhoz térnek, eltűnik a fátyol."

Homályok és kétségek

Először is az az idegen világ zavarja az olvasót, amelyben az üdvösség eseményei lejátszódnak, — és joggal veti fel a kérdést: miért nem a mi nyelvünkön, a mi kultúrkörnyezetünkben szól hozzánk az Isten. Hiszen nekünk most és ma kellenének rövid, érthető eligazítások bonyolult életünkre. Ehelyett olvasunk nevekről, birodalmakról, amelyeket tanulmányoznunk kellene. — A másik leple a Szentírásnak az, hogy futó világunkban az események gyors egymásutánjához vagyunk hozzászokva és a pillanatok feszültségét kívánjuk. Az viszont igaz, hogy a krimik izgalmával nem tud versenyt tartani a Szentírás, amely a lassú, évszázados történéseivel kioltja a merész kalandokat váró érdeklődést. Hozzájárulnak azután azok a nehézségek is, amik a Szentírás hitelét teszik kétségessé. Hallani hangokat, hogy a szentiratok sem tör-

ténelmileg, sem természettudományilag nem megbízhatók, hogy magukon hordozzák saját koruk téves elgondolásait és kulturális elmaradottságait, amelyek csökkentik előttünk az igazságot képviselő Isten hitelét.

És végül betetőzi mindezt a modern szentírástudomány népszerűsítő adathalmaza. Ezek szerint például a szentkönyvek jórésze nem is eddig ismert írójuktól származik, hanem különböző források egybedolgozásából jött létre. Továbbá, hogy az evangéliumok keveset őriztek meg az Úr Jézus eredetileg elhangzott szavaiból (ipsissima verba), hanem azok jórészt a feltámadt Jézus dicsőségétől megfényesült első hívek lelkesedéséből szövődött történetek és megnyilatkozások. Így – vonják le sokan a következtetést – magunk sem tudjuk hányadán állunk a szent szövegekkel és a tények közlésében. Végül is egy olyan kisebbrendűségi érzés lehet úrrá bennünk a Szentírás olvasásakor, amely elidegeníthet forgatásától. Többen így fogalmazzák meg a kérdést: Ha nem tudok annyit, mint egy szentírástudományi professzor, akkor nem is érdemes a Bibliához hozzáfogni... – Ilyen nehézségek vannak, amelyek fátyolként eltakarhatják előlünk a Szentírás belső gazdagságát és elkedvetleníthetnek olvasásában.

Ami lényeges

A meséknek kincseket rejtő sziklája is feltárta aranyait azok számára, akik tudták a varázsigét. Nekünk is meg kell tudnunk ezt a „Szézám tárulj!" titkot. És meg is találhatjuk, ha rábízzuk magunkat minden kérdés megoldójára, Aki azt mondta magáról: „Én vagyok az ajtó, aki rajtam keresztül megy be, kijár és bejár, és legelőt talál" (Jn 10, 9).

Amit legelőször is tudatosítanunk kell az az, hogy – meghagyva a tudósoknak a szövegkritikai és történelmi kutatás szabadságát – az a Szentírás, amit Isten kezünkbe akart adni, és amelyen keresztül kinyilatkoztatásait és megváltó üzeneteit nekünk, embereknek küldi: *a Biblia, itt van a kezünkben.* Nem egy elveszett kéziratöredék, nem egy a tudósok föltételezésében lévő ős-evangélium vagy logia-gyűjtemény a sugalmazott műve az Istennek, hanem ez a Biblia, amit Egyházunk a kezünkbe ad. Hogy ez a könyv

hogyan keletkezett, hogy milyen forrásokból eredt, és milyen szerkezeti vagy szövegtörténeti változásokon esett keresztül, azt keressék a tudósok és vitázzanak egymással, mert a viták is a Szentírás behatóbb tanulmányozására és értelmezésére vezetnek. De az Isten szavát, amiért Isten szavatol, abból a könyvből olvashatom ki, amit Egyházunk kezünkbe ad, *így, ahogy most van.*

Ha mi az Isten szavát és irányítását akarjuk keresni életünk nagy fordulóin vagy akár mindennapjain, akkor igazán mindegy, hogy a Teremtéstörténet más irodalmi műfaj és nem történet a szorosan vett értelmében; és ha Isten irgalmára akar bennünket megtanítani, akkor igazán nem lényeges, hogy Jób vagy Jónás könyve épületes elbeszélés vagy történelmileg pontatlan – neveket és korokat cserélgető – könyv-e. Akár történelem, akár elbeszélés: Isten mentalitását, véleményét és magatartását van hivatva velünk közölni – minden történeti vagy természeti igazságtól függetlenül is.

Alapelvül szent Pál tételét kell felállítanunk és mindenestül magunkévá tennünk: „Amit hajdan megírtak, azt tanulságul írták, hogy az Írásból türelmet és vigasztalást merítsünk reményünk megőrzésére (Róm 15, 4). Akárhogy is keletkezett egy szentírási könyv, akármi legyen is a jellege, Isten kinyilatkoztató és életünket irányító szándékát tartalmazza az Egyházunkban használt és a kezünkbe adott Biblia.

Emberi tanúságok

Hogy fentebbi alapmagatartásunkat a Bibliáról necsak érzelmileg túlfűtött magatartásnak érezzük, érdemes figyelembe venni néhány olyan emberi mozzanatot, amik mellett nem lehet szó nélkül elmenni. Például a legtöbb nyelvre lefordított könyv a Biblia. Azután, hogy századunk eszméje, a technikai haladás egyik vezető államában Japánban, ahol az összes keresztények száma sem teszi ki a milliót, 3–4 millió Bibliát adnak el évente. Az is figyelemreméltó, hogy nálunk a Biblia világa című riportsorozatnak majd könyvnek milyen sikere volt. És nem mindennapi erőfeszítéssel várják, hogy hozzájussanak a most kiadott Bibliákhoz.

Haszonnal járhat az is, ha az ember beleolvas egy-egy klasszikus írónak Szentírásról alkotott véleményébe. *Dosztojevszkij* Karama-

zov testvérek-ben Zoszima sztarece szentírástisztelete, vagy egy-egy szentírási idézetet használó Ady-vers felvillanthatja, hogyan hatott a Biblia a költő lelke mélyén. *Kodolányi János*, „Égő csipkebokor" című és az „Én vagyok Júdás" regényének könyvsikere fokozza a Biblia iránti bizalmunkat. *Németh László* az „Újabb Drámák"-ban elmondja, hogy sok esztendő után egy véletlen folytán hogyan került kezébe a Szentírás. Ennek hatására dramatizálta a négy próféta életét, izgató és lebilincselő párbeszédekben feltárja a legmélyebb emberi szenvedélyeket, miközben szinte versről-versre követi az Írást. Majd beszámol arról, hogy a nemhívő szemével nézett Szentírás is milyen mély, utolérhetetlen emberi érzéseket tud fölkavarni. Vallomásában ezeket az örökértékű sorokat írja: „Az ember az ószövetségben ismert rá magára s világára, s az újszövetségben az orvosságra és megváltásra" (311.1). Az ilyen segítségek is fellebbentik a szívünkre boruló fátylat, ami teljesen csak „Krisztusban tűnik el" (2Kor 3, 14).

Krisztus és az Írások

„Ha az Úrhoz térnek – mondja szent Pál a zsidókról, de értelmezhetjük magunkra is – eltűnik a fátyol" (2Kor 3, 15). Át kell vennünk Krisztus gondolkodását ahhoz, hogy az Írások belső világára rátaláljunk. „Vizsgáljátok az Írásokat" (Jn 5, 39) – mondja Jézus nem egyszer azoknak, akik joggal mondhatták magukról, hogy „írástudók". És ha azokat is így ösztönözte újabb olvasásra, akiknek szinte mindennapi kenyerük volt az Írás, mennyivel inkább szól nekünk Jézus figyelmeztetése: *Olvasnunk kell a Szentírást.* Ha nem értünk valamit belőle – még a jegyzetek elolvasása után sem, akkor se hagyjuk abba. Ha először nem adja meg magát az értelme, majd feltárul a második, vagy harmadik olvasásra. Mert ha velünk egytermészetű embertársaink mondhatnak olyan igazságokat, amit első hallásra vagy olvasásra nem értünk meg, Isten még inkább közölhet olyan dolgot, amit első olvasásra nem értünk meg. Maguk a tudósok is bevallják, hogy sok titok rejlik a szentiratokban. „Tanulságul írták meg" – ismételhetjük szent Pállal, és így lassan-lassan feltárul majd Jézus igaza: „szavaim lélek és élet" (Jn 6, 64).

Jézus életeleme: az Írás

Ma egyes tudósoknak az a véleményük, hogy az evangéliumokban szereplő Krisztus azért van annyira összekötve az Írásokkal, mert az őskeresztény igehirdetés nem szakadhatott el az ószövetségi kapcsolatoktól. Azt azonban mindannyian vallják, hogy a húsvéti titok fényében megvilágosult és az őskeresztény kérügmában megformált bibliás Krisztus-kép az Isten-akarata szerinti Krisztus-kép. Ha a történelmi Jézust nem ismerhettük meg közvetlenül, miként élt „az Írások" világában, akkor ezt a bibliás Krisztus-képet akarja a sugalmazó Isten elénk tárni. Azt akarja, hogy ez a Szentírásból, Szentírásban és Szentírással együtt élő Istenfia szolgáljon „tanulságul" minden idők emberének.

Az evangéliumok Krisztusáról nagyon szemléletesen ír a Zsidóknak írt levél. Krisztus így lép a világba: „Nézd, megyek Istenem, hogy teljesítsem akaratodat, amint a könyvtekercsben rólam írva van" (Zsid 10, 5–6). Létének első pillanatától kezdve, léte egyetlen értelmének tartja az Isten „uralmának" (akaratának) hirdetését, melynek első megvalósítója, vagyis Isten akaratának teljesítője Jézus maga volt. Annyira, hogy ezt nevezi „eledelének" (Jn 4, 34). Nem egyszer olyan élesen fogalmaz, mintha saját akarata nem is lenne: Nem tehetek önmagamtól semmit. Pedig éppen ezzel akarja Jézus rádöbbenteni az embereket, hogy neki egy a lényeges: Isten akaratának teljesítése. „Nem a magam akaratát keresem, hanem annak akaratát, aki engem küldött" (Jn 5, 30).

Ez az isteni akarat nem akármilyen, általános formában mondott szó, hanem az Írásokban kifejezett, meghatározott és részleteiben megtervezett isteni rend. Jézus mondja: „Most fölmegyünk Jeruzsálembe és beteljesedik minden, amit a próféták az Emberfiáról megjövendöltek" (Lk 18, 32). Ennek az Írásokban kifejezett atyai akaratnak szinte az aggályosságig fokozódó figyelése annyira jellemző Jézusra, hogy Pétert – akit az imént egyháza sziklájának és az isteni kinyilatkoztatás boldog részesének nevezett, – képes keményen rendreutasítani: „Távozz tőlem, sátán! Botránkoztatsz, mert nem arra van gondod, amit az Isten akar, hanem arra, amit az emberek akarnak" (Mt 16, 21–23).

Péter visszautasítása annál is figyelemre méltóbb, mert hiszen olykor Jézus előtt is felrémlett a véres jövő látomása és emberi

irtózattal fordult el tőle. Szent János megörökített egy ilyen drámai pillanatot, ami nem lehetett egyetlen. Amikor Jézus a búzaszem elhalásáról beszélt, fölsejlett benne közeli halála: „Megrendült a lelkem. Mit is mondjak? Atyám, szabadíts meg ettől az órától!" (Jn 12, 27) Ebben az elszólásban már megérezzük azt a vívódást, ami a Getszemáni kertben fejeződött ki a legélesebben, amikor ezt mondta: „Abba, Atyám! – Te mindent megtehetsz. Vedd el tőlem ezt a kelyhet!" (Mk 14, 36) Ezekből a feszült pillanatokból sejtjük meg, hogy a mélységes emberi irtózat hogyan váltott át az isteni akaratra: „De ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogyan te". Vagy az ebben az önmaga felindultságát csendesítő szavában – „De hiszen éppen *ezért* jöttem" (Jn 12, 28) – az isteni akarathoz illeszkedés hősi lendületét tapasztaljuk. Ezt az elkerülhetetlenben is megnyugodni akaró megadást érezzük ki Jézusnak több, a szenvedése körülményeire utaló kijelentésében is. Amikor az árulóról beszél, ezt mondja: „Az Emberfia elmegy, amint megírták róla" (Mt 26, 24). És tán ezért szól olyan méla szomorúsággal, minden felindulás nélkül tanítványainak gyáva elfutásáról: „Írva van: megverem a pásztort és szétszélednek a nyájból a juhok" (Mt 26, 31). Bármilyen rémületet és gyötrelmet (Mk 14, 33) váltott is ki belőle az Írásokban foglalt atyai „végzet", a végzések ellen tusakodó barátait mindig ezzel a kiegyensúlyozott szóval csendesíti: „Azt hiszed, nem kérhetném Atyámat s nem küldene tizenkét légió angyalnál is többet? De akkor hogy teljesedne be az Írás, amely szerint ennek így kell történnie?" (Mt 26, 53–54).

Csak így érthetjük meg a fennkölt nyugalmat, ami az emmauszi úton kiérezhető abból a felvilágosító munkájából, amikor „Mózes elkezdve az összes prófétáknál megmagyarázta nekik, amit az Írásokban róla írtak" (Lk 24, 27). Mégpedig úgy magyarázta, hogy ezek a tört reményű emberek ezt vallhatták: „Hát nem lángolt a szívünk, mikor beszélt az úton és kifejtette az Írásokat?" (Lk 24, 32) Mindezek a megrázó gondolatok arról győznek meg bennünket, hogy az Isten akarata és az Írások felcserélhető valóságok voltak Jézus életében. És így érthetjük meg kijelentését: „Hamarabb ér véget az ég és föld, minthogy egyetlen pont is elvesszen a törvényből" (Lk 17, 17).

Akinek annyira lételeme az Írás, mint az Úrnak, nem meglepő, ha gondolatai és szavai tele vannak a Szentírással; szinte minden szavában a Szentírás szólal meg, mégpedig az az Írás, amit Istennek ószövetségi népe használt. Jóllehet az Írás volt a zsidóságot összefogó erő, ez volt az irányító szelleme, hitvallása, életének meghatározója. És mégis olyan szélsőséges magyarázatok léteztek egymás mellett, – mintha csak a Biblia mai helyzetét látnánk, – mint például a farizeusok és szadduceusok értelmezései. Maga a Szentírás is megírja: „a szadduceusok ugyanis azt állítják, hogy nincs feltámadás, sem angyal, sem lélek, a farizeusok viszont ezt is, azt is vallják" (ApCsel 23, 8). Szent Pál példája pedig megmutatja, hogy a rabbinisztika milyen misztikus, allegórikus vagy szimbólikus értelmezéseket használt. A korabeli szentírásértelmezés annyira eltolódott, hogy maga Jézus idézi panaszkodva Izajást: „Ez a nép ajkával tisztel, ám szíve távol van tőlem. Tanaik, amelyeket hirdetnek, csak emberi parancsok" (Mk 7, 7). Ha csak egy kissé is elmélyedünk a Szentírásban, könyveinek történeti értékéről, mondanivalójának széles skálájú értelmezéséről korabeli képet nyerünk. Különösen ha még hozzávesszük, hogy sok szentkönyv még magán hordta a frissenkészültség bélyegét. És ezen körülmények között is az Úr teljesen elfogulatlanul használja a Szentírást, nem törődik azzal, hogy mi volt a könyvek eredete, jellege. Hogy történeti vagy nem történeti az a könyv, hogy egyik forrás tárja-e fel vagy a másik tartalmazza. Azt sem veszi számításba, hogy formatörténetileg nem egy fajtájúak a könyvek, és arra sem ügyel, – amint ma mondják – hogy a történeti könyvekbe is kerülhettek mitikus elemek. Éppen ezért beszédeibe beleszövi az ember és asszony teremtését (Mt 19, 4), Ábel áldozatát, (Mt 23, 35) vagy Noé történetét a vízözönnel (Mt 24, 38). Jákob látomását az égig érő létráról (Jn 1, 51) csakúgy említi, mint Mózes égő csipkebokrát (Lk 21, 37); Szodoma és Gomorra pusztulását (Mt 11, 23) éppen úgy, mint Dániel látomását a pusztulás utálatosságáról. Jónás három nap után a cethal gyomrából elevenen jön elő (Lk 11, 31), – hogy Mózes mannájáról és a rézkígyóról ne is szóljunk.

Noha Egyházunk mindezek magyarázatában sokkal szabadabb

felfogásokat is megenged, amint azt szó szerint olvassuk – a mi Urunk bizonyára jól ismerte ezeknek „történeti" értékét – mégis mindegyiket elfogulatlanul használta.

Tetten érjük az Istent

Valaki az irodalomban használta ezt a kitűnő fordulatot, hogy az az igazi költői elemzés, mely meglesi a lelket az élmény varázsa pillanatában és ezt akarja tetten érni mondanivalójában. Ezt teszi Urunk Jézus is és ezt kell nekünk is tennünk: meglesni és rajtakapni a sugalmazó és a Szentírást készíttető Istent ihletének és mondanivalójának égő pillanatában. Ez az igazi „Sitz im Leben", amit a modern szentíráskutatás keres.

Jézus ellenfelei írásokban jártas emberek voltak, akik sokat olvasták a Szentírást és benne éltek világában olyannyira, hogy azok az írások valahogy öntörvényűen éltek, elszakadtak a sugalmazó Isten eleven világától. Jézus, amikor a farizeusokkal vagy szadduceusokkal vitázik, sohasem az Írást javítja ki, hanem Isten szerinti értelmét tárja fel és emeli ki a feledés homályából. Hogy az Írásoknak elferdült magyarázatait helyrehozza, nem egyszer szemére veti az írástudóknak: „Tévedtek, mert nem ismeritek sem az Írásokat, sem az Isten hatalmát" (Mt 22, 29). Sohasem szabad – Jézus szerint – olyan szentírásmagyarázatot végezni, mely elszakítja az Írást az Istentől. Jézus azt teszi és azt akarja, hogy jelenvalónak vegyük az írásmagyarázatnál az Istent. Jézus az elferdült magyarázatokról azt mondja: „Kezdetben nem így volt" (Mt 19, 8). Itt arra utal, hogy az Isten nem mond le tervéről akkor, amikor törvényeket, szabályokat vagy irányításokat ad az embereknek. „Menjetek csak – mondja nem egyszer – és tanuljátok meg, mit tesz az: Irgalmasságot akarok és nem áldozatot" (Mt 9, 13), – vagy egy másik változatban: „Ha értenétek, mit jelent: Irgalmasságot akarok és nem áldozatot – sohasem ítélnétek el az ártatlanokat" (Mt 12, 7). Ha a szentírásolvasás közben nem magára az Istenre figyelünk, kővé hidegült szabályokká válik kezünkben a Biblia. Ezt jelzi Jézus, amikor Dávid király Nobe-i kenyérevésére, a papok templomi szombattörésére vagy a gödörbeesett gyermek vagy juh szombaton való kiemelésére utal (Mt 12, 1–14). Majd

megvédi a böjtölő farizeusokkal szemben a nem böjtölő tanítványokat a násznépre való utalással (Mt 9, 14), vagy a házasságtörő asszony esetében elhallgattatja a törvény szigorát követelőket (Jn 8, 1–11).

Különösen megragadó példát ad arra, hogy nemcsak a kinyilatkoztató Istent kell meglesni a kinyilatkoztatás élményében, de az ott szereplő embert is, hiszen Isten a kinyilatkoztatásban lefoglalja az embert a maga teljességében. Mikor a feltámadás kérdésében a csipkebokornál imádkozó Mózest idézi (Lk 20, 37), vagy a Messiás isteni eredetét magyarázva az imádkozó Dávidra mutat (Lk 20, 41).

Aki a Szentírást nem azzal a lelkülettel olvassa, hogy rátaláljon a végtelen fölségű és mérhetetlen irgalmú Istenre, annak mindig lesznek nehézségei. Ha Dante a Pokol fölött is olvassa a mindenhatóság, a bölcsesség és összeretet ragyogó szavait, mennyivel inkább kell ezt – Jézus útmutatása szerint – a szentírásolvasásnál is szemünk elé állítani.

Írás, Írások

Azt mondhatnánk, hogy Jézus számára a Szentírás olyan közvetlen valóság volt, mint a levegő, amit beszívunk. Életének minden fordulóján vagy a legváratlanabb esetekben is, rögtön készen állt egy szentírási idézettel, megragadta azt a drámai feszültségű pillanatot, ami éppen az adott helyzetre vet világot. Mikor bevonul a templomba, hogy megtisztítsa, dörögve kiáltja: „Írva van: Az én házam imádság háza, ti pedig rablóbarlanggá tettétek" (Lk 19, 45). Mikor a názáretiek „meglepődnek magasztos igéin" és mindannyian csodára várakozva néznek rá, mindjárt idézi: „Sok özvegy élt Izraelben Illés napjaiban, amikor bezárult az ég... Azok közül egyhez sem volt küldetése Illésnek, csak egy özvegyasszonyhoz a Szidonföldi Száreptába. Leprás is sok élt Izraelben Elizeus próféta idejében. De azok közül egy sem tisztult meg, csak a szíriai Náámán" (Lk 4, 25). A világvégének váratlanságát lehetne-e plasztikusabb képpel jelezni, mint a vízözön és Szodoma idézésével (Lk 17, 26): „Mint ahogy Noé napjaiban történt... Ettek-ittak, házasodtak és férjhez mentek... Ugyan-

így történt Lót napjaiban is: Ettek-ittak, adtak-vettek, ültettek és építettek..." Vagy lehet-e találóbban rendreutasítani a hozsannázó gyermekek „Dávid fiai" kiáltozásain botránkozó farizeusokat, mint ahogy Jézus tette?! „Hallod, mit kiabálnak? Jézus így válaszolt: Hallom. Nem olvastátok sohasem: Kisdedek és csecsemők szájával hirdetted dicséretedet?" (Mt 21, 14–16). És így mehetnénk sorban tovább... Mindenütt Írás, Írás, Szentírás...

A rejtély kulcsa

Felmerülhet a kérdés, hogy miért ragaszkodott Jézus ennyire az Írásokhoz? Nem lett volna jobb valamilyen általános emberi nyelven, egy történelemtől független formában kifejezett tanítási móddal közölnie az új kinyilatkoztatást? Egy kis nép történetének elavult világába, gondolkodásmódjának idegenszerűségébe ágyazza be és hosszú kialakulásában elhasznált szavak és képzetek közé szorítja be isteni üzenetének szárnyalását. A késői korok istenkeresőinek úgy kell majd fáradságos munkával kibontani a megváltó titkok értelmét? Hiszen tudott volna minden népi és történelmi leszűkítéstől mentesen is beszélni. Miért kötötte magát mégis ennyire az Írásokhoz? „Mert nem magamtól beszéltem – indokolja meg – hanem aki küldött, az Atya hagyta meg, mit mondjak és mit hirdessek. S tudom, hogy parancsa örök élet. Így amit hirdetek, úgy hirdetem, amint az Atya mondta" (Jn 12, 49–50). Az Isteni Ige időfölöttisége és történelemfölöttisége bőven önthette volna a szellem sodrását; csillogó formában hordozó szavakkal hirdethette volna mondanivalóját, de nem akart eltérni az atyai akarattól, mely az emberiség üdvösségrendjét időbe és történelembe ágyazva akarta kijelenteni.

Ezért vigyáz Jézus – szinte kínosan – arra, hogy lehetőleg a Szentírás szavaival éljen tanításának is, életének is legdöntőbb pillanataiban. Nemcsak szembeszáll megkísértetése idején az ördöggel, de mindhárom esetben szentírási idézetet használ. Beszédei tele vannak idézetekkel és fordulatokkal, mint az eskü tilalmánál is: „Ne esküdjetek sem az égre, mert az Isten trónja; sem a földre, mert az lába zsámolya, sem Jeruzsálemre, mert az a nagy király városa" (Mt 5, 34) – utalva Izajás és Zakariás prófétákra.

Hálás feladat lenne részletesen feltárni velős mondásaiban és közmondásokra hivatkozó Jézus biblikus vonásait. Legszebb kijelentései közül való: „Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék! Aki hisz bennem, annak bensejéből az Írás szava szerint élő vízforrás fakad" (Jn 7, 37). Már csak utalunk az Oltáriszentség ígéretének és alapításának biblikus vonatkozásaira és befejezzük azzal, hogy a főtanács előtti legdöntőbb vallomását a prófétai látomásra utalva ezzel toldja meg: „Látni fogjátok az Emberfiát amint majd eljön az ég felhőin" (Mt 26, 62). És megváltó halálának két utolsó mondatát sem saját maga fogalmazta, hanem zsoltár-részletet idéz. Egyik a legmélyebb emberi titokra utal: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el? – a 21. zsoltárból; a másik pedig a legodaadóbb istenszeretetet fejezi ki: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet!" – a 31. zsoltárból.

E két utolsó krisztusi szót a legszigorúbb bibliakritika is Jézus ajkáról elhangzó szavaknak mondja (sipissima verba), hiszen egyik sem fér bele a húsvéti titok látomásában égő közösség „mitizáló" lelkületébe. És mivel ezek a szavak Jézus szavai, ugyanakkor idézetek a Szentírásból, – azt mutatják, hogy Ő valóban „*bibliás Jézus*" volt, aki akarta, igényelte, magáénak tudta és lefoglalta az Istennek a történelemben kinyilatkoztató szavait, hogy ezzel is betöltse az Atya akaratát. – Ha mi is így értjük és használjuk Jézus szavait, az evangéliumokat és az Újszövetséget, amint Ő tette az Atya szavaival, akkor fellebben a titokzatos fátyol a Szentírás értelméről.

(Teológia, 1975/3.)

A REJTETT BESZÉDŰ SZENTÍRÁS

Nem mehetünk el szó nélkül híveink családása mellett, amit a Szentírás olvasása kivált lelkükben. A zsinat minden megújulás forrásául a bibliát jelölte meg. Híveink szót is fogadnak nekünk, kezükbe is veszik a Szentírást, olvasni is kezdik, de csakhamar leteszik azzal a megjegyzéssel — mint egyikük keserűen megjegyezte: én sohasem találom meg benne azt, amit a papok mondanak. De túl ezen a naiv nehézségen valóban felötlik a gondolkodó bibliaolvasóban: miért lehet annyiféleképpen olvasni a Szentírást, miért enged meg annyiféle magyarázatot? Valamennyi felekezet a Szentírásra hivatkozva érzi biztosnak tanítását, nem is beszélve a tudósok és egyéni magyarázók megszámlálhatatlan csapatáról. A régi adágium így sommázta a szentírásolvasónak ezt a keserű megállapítását: Hic liber est quo invenit dogmata quisque sua. És hogy a legmaibb nehézségre is rátapintsunk: a modern szentírásmagyarázat nem riaszt-e el mindnyájunkat attól, hogy csak valamit is merészeljünk a Szentírásból idézni? Őket olvasva ugyanis az derül ki, hogy nemcsak a Szentírás egyes könyveinek, de egy könyvön belül az egyes szövegrészeknek, sőt egy-egy mondatnak vagy szónak is története van, amely kihat az értelmezésre.

Hát még ha arra gondolunk, hogy mai vallásos életünk vezérszavai és keresztény életünk tengelyében álló intézményei alig találhatók meg a Szentírásban! Az egyszerű hívőnek, de a művelt kereszténynek alapérzésére is mutat rá Rahner, amikor a szentségekkel kapcsolatban — de más területekre is értelmezhetően — azt mondja: „Ajánlatos egyszer fontolóra venni a kérdést, hogy az evangéliumok tanítása szerint miért alapítja Jézus olyan ijesztően rendszertelen módon és szinte véletlenül a szentségeket, illetve miért beszél ezekről ilyen módon? ... Közülük egyesekről egyáltalában nincs szó az ő életében: a bérmálásról, a szentkenetről, a házasságról és a papi rendről (mint szentségről). Más szentségekről majdnem csak úgy mellékesen szól, minden rendszer nélkül" (Kirche und Sakramente). (Persze ezzel nem akarja tagadni, de még kétségbe sem vonni ezek krisztusi alapítását!) Hogy a

szentségeken kívül hiába keressük az ilyen szavakat: pápa, bíboros, csalatkozhatatlanság, római szentszék, mise, gyónás, olvasó, szeplőtelen fogantatás, Mária mennybevitele, és még egy csomó más ma használt szó. Ismét csak utalunk a látszólagos ellentmondásokra, érthetetlennek tűnő túlzásokra, általánosan fogalmazott, éppen ezért konkrét esetekben meghatározhatatlan kijelentésekre.

Ezek a csak nagyjából felvetett problémák indokolttá teszik Rahnernek fentebb olvasott ajánlatát: megpróbáljuk „fontolóra venni a kérdést, hogy ... miért beszél ezekről ilyen módon? ..." Miért beszél Jézus ilyen homályosan, többértelműen, talányosan, „ijesztően rendszertelen módon és szinte véletlenül" akkor, amikor bevallottan világot átfogó vallási rendszert és életnézetet hozott, és „azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság ismeretére" (1 Tim 2, 4).

A szó hatalma

Még jobban meglepődünk, ha szembesítjük a Szentírás szavait kimondójukkal: Jézussal, aki Isten megtestesült Igéje, tehát nemcsak egy elröppenő szó, de hús és vér létegységébe öltözött szó: „Krisztus ... az Isten bölcsessége" (1 Kor 1, 24). Hát nem tudott volna az abszolút bölcsesség minden homályt, minden félreértést és minden kétséget kizáró módon, a dolgokat és eszméket világosan láttató és érzékeltető módon szólni, hogy a mezítelen igazság belülről sodorja magával az embereket?

Párhuzamot vonhatnánk itt századunk nagy eszmeáramlataival, de anakronisztikusnak tarthatjuk az összehasonlítást kétezer év különbségében. Viszont megkérdezhetjük: miért nem tudott Jézus szava hatalmával olyan nagy alakjává lenni saját korának, mint Vergílius, aki itáliai kisnemes létére csupán azzal lett a császári Róma koronázatlan királya, hogy szavakba tudta öltöztetni, kristálytisztán meg tudta fogalmazni a lelkek mélyén szunnyadó eszméket. Vagy legalább miért nem tudta annyira vinni, mint Néró rabszolgájának fia, Epiktétosz, aki szintén csupán szavaival érte el azt, hogy Hadrianus császár Athénba ment és katedrája elé ült, hogy hallgassa előadásait.

Jézus „az idők teljességében" lépett föl, amikor az evangélium

tanúsága szerint is „azt hitték, hogy hamarosan megvalósul Isten országa" (Lk 19, 11). Tacitus szerint volt olyan hiedelem, hogy Júdeából jön a hatalom birtokosa a birodalomba. Vergílius isteni gyermek érkezését jósolta, Augusztus császár márványoltárt épített, ahová lelépjen (ara pacis). Telítve volt a korszak messiásvárással. Nem tudott volna olyan világos és félreérthetetlen fogalmazást adni megváltó rendszerének, ami lángra gyújtotta volna a megváltásra várók sűrűvé érett vágyát? Vagy legalább felhívta volna a birodalom császárának figyelmét magára és rendszerére, mint Epiktétosz? Ehelyett csak annyit ért el, hogy Josephus Flavius zsidó történelmében hallgat róla, a római történelem írójánál pedig egy odavetett megjegyzésban („impulsore Chresto") vélhetjük fölfedezni nevét.

Pedig tudott volna úgy beszélni, hogy magával ragadja az embereket! Hiszen fellépése elején szenzációt váltott ki szavaival (és csodáival). Úgy tudott beszélni, hogy a tömegek ismételten megfeledkeznek ételről-italról, utána tódulnak a pusztába, és ő három napig is szóval tudja tartani őket anélkül, hogy ernyedne figyelmük és érdeklődésük (Mk 8, 2). Szava hatalmát megmutatta akkor is, amikor a templomőrséget elfogatására küldik. Azok Jézus nélkül térnek vissza. A számonkérésre „a szolgák mentegetőztek: Ember így még nem beszélt!" (Jn 7, 46) Pedig ezek a katonák nem igen lehettek könnyen elkábíthatók szavakkal!... De ő is tudatában volt képességeinek. Hiszen tanítványait ezzel biztatta: „Ne törjétek fejeteket előre, hogyan védekezzetek. Én olyan ékesszólást és bölcsességet adok nektek, amelynek egy ellenfeletek sem tud ellenállni vagy ellentmondani" (Lk 21, 15).

Jézus vallomása beszédmódjáról

Az utolsó vacsorán, földi életének lezárása előtt az utolsó pillanatokban az Úr Jézus különös módon jellemzi tanítását. Így szól főpapi beszédének végső mondataiban: „Ezeket képletesen mondtam nektek. Eljön az óra, mikor már nem képletesen szólok, hanem nyíltan beszélek az Atyáról" (Jn 16, 25). Majd amikor bejelenti, hogy az Atyához megy, „a tanítványok megjegyezték: Most nyíltan beszélsz, minden képletesség nélkül"? (uo. 29). Ennek a

„képletes" és a „nyílt" beszédnek a szembeállítását néhány szentírásmagyarázó ugyan csak a főpapi beszédre (Jn 13–16) vonatkoztatja, sőt a legtöbb figyelemre sem méltatja. Pedig lehet, hogy ebben van adva a felelet a bevezetésben fölvetett kérdésünkre.

A Jézus jellemzésében szereplő „képletes" kifejezés görögül: „en paroimiaisz." Ennek hasonszava a parabolé. Ezeket a latin proverbiummal fordítja, de a héber „masal" sokkal tágabb értelmű, mint a különböző modern nyelveken szereplő „hasonlat". (Bár a hasonlat, példabeszéd szavak értelmezésénél is hamarosan rájövünk, hogy a példázott vagy hasonlított dolog csak részben van jelen a példában és hasonlatban, és így amennyit feltár, ugyanannyit el is rejt a példabeszéd; amennyit kijelent, ugyanannyit el is hallgat.) Ezért értelmező szótáraink a héber masal-t – főleg a rabbinisztikában – nemcsak „hasonlat, példabeszéd"-nek fordítják, hanem „képletes beszéd, talányos, rejtvényes beszéd (Rätselwort)" értelemmel is, ami tahát nagyon keveset árul el abból, amit mondani akar, és így az igazi értelem a szavak mögött van.

Bultmann ezt a rejtett értelmezést kiterjeszti szent János egész evangéliumára. De nem kell nekünk a szentírásmagyarázat szélsőségéig mennünk, hogy észrevegyük ezt a rejtett beszédmódot nemcsak Jánosnál, hanem a többi evangelistánál is. Hiszen Máténál az apostolok fogják vallatóra Jézust: „Miért szólsz hozzájuk példabeszédekben? Ő így felelt: Nektek jutott, hogy megértsétek a mennyek országának titkait, nekik azonban nem ... Azért szólok példabeszédekben, mert szemük van, de nem látnak, fülük van, de nem hallanak és nem értenek..." (Mt 13, 11–13)

Még inkább kiderül ez a rejtett beszédmódja Jézusnak, amikor számonkérik tőle a paroimiai ellentétét, a parrésziát: a nyílt beszédet, a félreérthetetlen megnyilatkozást. Hitetlenkedő rokonai nyilvános működése végén így bíztatják: „Menj csak el innen Júdeába ... Senki sem cselekszik titokban, ha azt akarja, hogy tudomást szerezzenek róla. Ha képes vagy ilyenekre, lépj a nyilvánosság elé" (Jn 7, 4). Hányszor áll szemben ilyen kérdésekkel: „De hát ki vagy te?" (Jn 8, 25) Vagy: „Meddig tartasz még bizonytalanságban bennünket? Ha te vagy a Messiás, mondd meg nekünk nyíltan!" (Jn 10, 25) Amikre ilyen feleleteket ad: „Mondtam már, de nem hiszitek" (Jn uo.), vagy: „Minek is beszélek egyáltalán nektek?" (Jn 8, 25)

Tanítványainak „mindent megmagyarázott" (Mk 4, 34), és minden megmondott, de nem a leplezetlen igazságnak azzal a perzselő tüzével, ami lángra lobbantja a szunnyadó lelkesedést; a mezítelen igazságok kényszerítő világosságával és élességével sem, ami kizár minden kételkedést és lehetetlenné teszi a döntések elhalasztását. Hanem úgy beszél hozzájuk is, hogy kijelentései valahogy elveszítik mellbevágó jelentőségüket, és teret engednek az elfogadásnak vagy visszautasításnak, ahelyett hogy csontig-velőig hatva átjárnák őket. Hányszor kell ilyen kérdésekben kitörnie: „Hol a ti hitetek?" (Lk 8, 25 a háborgó tengeren); vagy a kétszeri kenyérszaporítás után is kenyérgondokkal foglalkozó tanítványaira a szemrehányó kérdések ostorait pattogtatva rászólni: „Még mindig nem értitek és nem fogtátok föl? Még mindig érzéketlen szívetek? Szemetekkel nem láttok? Fületekkel nem hallotok? ... Hát még mindig nem értitek?" (Mk 8, 17–21). Az meg szinte tragikus, hogy élete utolsó óráiban ilyen kérdéseket kap bizalmasaitól: „Uram, nem tudjuk, hová mégy, hogyan ismerhetnénk az utat?" Ki kell éreznünk a fájdalmat abból is, hogy ilyet kell kérdeznie: „Már oly régóta veletek vagyok, és nem ismersz engem, Fölüp?" (Jn 14, 5.9) És végül, ami teljes igehirdetői csődjének látszik bizalmasainál is: megváltó halálának és főként feltámadásának nemcsak meg nem értése, de még csak a megsejtése sem. Hogy az üdvtörténet legközpontibb eseményétől távol maradnak (az egy Jánost kivéve), és hogy a feltámadást olyan nehezen fogadják el, mintha soha sem hallottak volna róla Jézustól. (Ellenségei: a főpapok és a farizeusok bezzeg „figyelmeztették" Pilátust: „Uram emlékezünk rá, hogy az a csaló még életében azt állította: Harmadnapra föltámadok" Mt 27, 63.)

Mindent összevéve arra kell gondolnunk, hogy nem csupán a tanítványok emberi kisszerűsége, de Jézus beszédmódja: a képletes beszéd is eredményezte ezeket az értetlenségeket és eredménytelenségeket.

Az Atya akarata

Az emmauszi úton haladó Krisztus ezt mondja a feltámadás derengő fényében járó tanítványoknak: „Hát nem ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak?" (Lk 24, 25) Nekünk sem mondana mást a feltett rahneri kérdésre, hogy miért beszélt „ilyen módon". Azért, mert az üdvtörténet isteni logikája kívánta meg ezt. Tudjuk, hogy Jézus más módokat is látott az üdvözítésre, mint amit az Atya eléje szabott. De ki meri mondani: „Ha lehetséges, vedd el tőlem ezt a kelyhet, de ne az én akaratom teljesedjék, hanem a tiéd" (Lk 22, 42). És ahogy a szenvedéses út az Atya akarata volt, ugyanúgy az Atya akarata volt a rejtett beszéd, amely nem más, mint a szenvedés átsugárzása, átvetülése az eszmeterjesztés, a beszéd vonalára.

Ezt nem győzi elégszer mondani. „Önmagamtól nem teszek semmit, hanem azt mondom, amire Atyám tanított" (Jn 8, 28). Vagy: „Az én tanításom nem az enyém, hanem azé, aki küldött engem" (Jn 7, 16). „Nem a magam nevében jöttem ... Nem a magam dicsőségét keresem..." (Jn 8, 42.54) És végül szinte hajszálpontosan problémánkra felelve: „Én nem magamtól beszéltem, hanem az Atya, aki küldött engem, ő parancsolta meg, mit mondjak és mit hirdessek ... Amit tehát hirdetek, úgy hirdetem, amint az Atya mondta nekem" (Jn 11, 49–50).

Itt most nincs helye, hogy teológiailag elemezzük, hogyan lehetett Jézusnak „más" akarata, mint az Atyának, mégis ellenkezés nélkül. De tény az, hogy az Úr ki merte ezt így mondani, és merte azt is elárulni, hogy ennek az övétől különböző akaratnak teljesítése milyen áldozatába kerül. Nemcsak a Getszemáni kertben sajtolt vért arcára akaratának az Atyáéra állítása. Máskor is, éppen akkor, amikor görögök keresik, a szépen alakított élet és a szép beszéd emberei, ez kiváltja belőle a földbe vetve elhaló gabonaszem saját sorsát példázó hasonlatát. Ezután feltárja belsejét: „Most mélyen megrendült a lelkem – vallja be, és mintegy önmagával tanácskozva folytatja: – Mit is mondjak? Hogy szabadíts meg attól az órától, Atyám? De hiszen éppen ezért az óráért jöttem" – bíztatja s bátorítja magát (Jn 12, 27).

Jézus életének az Atyától akart győzelmei is, szenvedései is átáradnak beszédmódjára. Ahogy Jézus egyénisége, beszéde, csodái

lelkesedést és vonzalmat váltottak ki, úgy a Szentírásba foglalt szavai sem nélkülözik a csodálókat, elragadottakat, vagy csak egyszerű értőket. De ahogy Jézust félreismerték, eszelősnek (Mk 3, 22), csalónak (Jn 7, 13). ördögtől megszállottnak és megháborodottnak (Jn 10, 20; Mt 12, 24) tartották, úgy szavai sem járhattak különbül. És ahogy az emberi külsővel eltakart Istenfiú mindezek ellenére jelen volt a jászol szegénységétől a názáreti jeltelenségen át a szenvedés súlyos válságaiban is, így sokszor szavai sem árulnak el többet belőle. És ahogy vele „kényük-kedvük szerint bántak az emberek" (Mt 17, 12), és ahogy a kereszten mondta a zsoltáros víziójában: meg tudom számolni minden csontomat, úgy lehet ízekre szedni, szaggatni-szabdalni a Szentírás szavait és szövegeit: hitelétől megfosztani, mint Jézust, és élettelenné tenni.

Jézus sorsa teljesedik be szavaiban is. Nem lehetett könnyű neki, aki isteni bölcsességében az eszméknek és gondolatoknak kristálytiszta szemléletében élt, az alázat, az egyszerűség és szegénység homályait elvállalni és megvalósítani beszédében. Néha mintha küzdene önmagával, mintha válogatná a szavakat és képeket, hogy ne a neki természetes világossággal és sodró éllel mondja szavait. Sokan csak egyszerű szónoki kérdést látnak abban a felfelhangzó kérdésben: „Mihez is hasonlít az Isten országa? Mihez is hasonlítsam?" – majd egy mondattal később ismét: „Mihez hasonlítsam az Isten országát?" (Lk 13, 18–20) Nem lehet ezekből a kérdéshalmozásokból kiérezni az önmagával küzdő Istenember viaskodásait, hogy „amit hirdetek, *úgy hirdessem*, amint az Atya mondta nekem" (Jn 12, 50)?

A rejtett beszéd teológiája

Ha Jézus, még emberi adottságai ki nem használásának árán is vállalta a kinyilatkoztatásnak rejtett formájú közlését csak azért, mert ezt az Atya akarta, fel kell vetnünk a kérdést, hogy miért akarhatta ezt az Atya? És itt torkollik bele eszmélkedésünk az üdvökonómiai rendbe: szenvedő Fiával szerzi a megváltást, aki tehát „nem tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amihez föltétlenül ragaszkodjék, hanem szolgai alakot fölvéve kiüresítette önmagát . . . megalázta magát és engedelmes lett mindha-

lálig" (Fil 2, 6). Ennek az alapelvnek kell érvényesülnie az eszmeközlés vonalán is. És ez úgy érvényesül, ahogy most kezünkben van a Szentírás. Mert azok a homályok, szakadozottságok, rögtönzöttségek, véletlenségek, „ijesztően rendszertelen" és hiányos közlések nem szerkesztési hibák és az első hallgatók ősközösségének emlékezési kihagyásai, hanem az Atyától végiggondolt isteni mű, amely éppen ott és éppen azzal tud nagyot alkotni, ahol az emberi erők szinte csődöt mondanak. „Lerontom a bölcsek bölcsességét, s az okosak okosságát meghiúsítom" – idézi szent Pál Izaiás prófétát annak bevezetésére, amivel Isten eljárását ábrázolni akarja. És jó lenne ezeket a hitéletünk tengelyében lévő szavakat helyesen értelmezve a világ elé tárni. Hiszen ezekben a mondatokban nem arról van szó, hogy a tudomány és az ész használata fölösleges, hanem arról, hogy elégtelen. És ha legnagyobb tudósaink a múltban is, a jelenben is mertek vallomást tenni a tudós tudatlanságról, mi is bátran vállalhatjuk szent Pállal: „Mivel ugyanis a világ a maga bölcsességével nem ismerte föl Istent isteni bölcsességében, úgy tetszett Istennek, hogy oktalannak látszó igehirdetéssel üdvözítse a hívőket" (1 Kor 1, 21). Ezt a mi témánkra átfordítva így mondhatnánk: Mivel az észhasználat és eszmeterjesztés normális és emberileg imponáló útjain nem talál rá az ember Istenre, az értelmi és történelmi erők játékos Ura megteszi azt a bravúrt, hogy vállalja megtestesült Igéjében mindazt, ami elfér az „oktalanság" és a „gyöngeség" fogalma alá.

Hogy vállalta-e? A szellem gyönyörével és a küzdelem kockázatának izgalmával vállalta. Ezt olvashatjuk ki ugyanis szent Lukács soraiból: „Abban az órában fölujjongott (Jézus) a Szentlélekben, és így szólt: Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől, és a kisdedeknek jelentetted ki. Igen, Atyám, így tetszett neked" (Lk 10, 21). És hogy ez nemcsak pillanatok gyönyöre volt nála, mutatja többek között a színeváltozás felragyogó fénye Jézus arcán és alakján, pedig Mózessel és Illéssel „haláláról beszélgettek" (Lk 9, 31). És mutatja a prófétától rá is átáradó csodálat azon, hogy „a kő, amit az építők megvetettek, szegletkővé lett. Az Úr művelte ezeket!" (Mt 21, 42) Amit az emberi szakműveltség és szakértelem alkalmatlannak, értéktelennek és felhasználhatatlannak ítél, az lesz fundamentumává az életnek, a megváltott életnek. Az emberi

logika, várakozás és okoskodás fölött így érvényesül az isteni logika. (Érdekesen igazolja ezt az utolsó száz év intellektuális konvertitáinak élete, akik – szinte kivétel nélkül – nem észokok alapján tértek meg, hanem egy-egy kép vagy liturgikus cselekmény, vagy más, nem „ésszerű" okok következtében. Megtérésük érthetetlen fordulat volt szellemi társaik előtt.)

Nem szégyellem az evangéliumot

Ahogy a keresztet nem szégyelljük, úgy nem kell szégyellnünk az Isten igéjének betűbe testesülését sem. A szégyen jelei megváltó jelek rajta. Így, ahogy van, így kell szeretni, mert így lesz teljesen emberi és így hagy bennünket is teljes emberi mivoltunkban kiteljesedni. Az Úr Jézus ugyanis nem készen lépett a világba, hanem a fogantatástól kezdve indult el a kiérett emberség felé. Az általa hozott Isten országáról is azt mondta, hogy „úgy van vele, mint azzal az emberrel, aki magot vet földjébe" (Mk 4, 26). Szent Pál próbálja megértetni velünk, hogy mit is jelent az: valamit elvetni. „Amit vetsz, nem a növény, amely csak ezután fejlődik, hanem a puszta mag, például a búzaszem" (1 Kor 15, 37). Akik az evangéliumoktól teljességet és kidolgozott rendszert várnak, azok búzakalász vetését igénylik az Úrtól. Milyen szegényes, semmitmondó egy mag a későbbi kalász mellett! Hiányzik a gyökér, ez a csodálatos vegyi kombinát, a szár, ez az emelődarukat megszégyenítő gépezet, és a kalász aranyló formája. De a szegényes formában, a magban megsejteni és meglátni a már jelenlévő titokzatos erőt – ez beavatottságot kíván. – Ilyen beavatottságot kíván Jézus is igéjének megértésében. Mondja is: „Nem mindenki tudja fölfogni ezt, csak akinek Isten megadja" (Mt 19, 11). Olyan beavatottságot kíván, mint amilyen a gyermeké, szülőé, baráté vagy jegyesé, akik töredékekből, egy-egy elejtett szóból, ki nem formált mozdulatokból, egy-egy ősöktől maradt emléktárgyból vagy hierogliffé egyszerűsödött címerből mindent ki tudnak olvasni. „Aki szeret engem, azt Atyám is szeretni fogja; szereni fogom őt én is, és kinyilatkoztatom magamat neki" (Jn 14, 21).

Az egyház Krisztus jegyese. A jegyes szeretével tudja kiolvasni „az ijesztően rendszertelen és szinte véletlenül" odavetett szavakból

és mondatokból a krisztusi akaratot. A töredékek, a homályok, az egymásnak ellentmondani látszó közlések magvaiból kisejti a jövendő kalászt. És aki ezzel a szeretettel olvassa a Szentírást, rájön arra, hogy nincs több homály, rendszertelenség, elhallgatás benne sem, mint más szeretetben, amely emberi akar lenni. A kényszermentes és szabad döntést a szeretet mindig meghagyja. A tudomány igazságaival szemben nem lehetünk szabadok: a bizonyítékok kötelezneknek, az evidenciák és áttetsző értelmezések elsodornak és elragadnak. Szabadságunk tisztelete miatt vonul Isten a titkok világába, ezért lesz az Úr Jézus Krisztus az emberi történelem örök talánya, ezért lesz a Szentírás is minden talányossága ellenére a Könyvek Könyve az emberiség számára.

*

Mindennap olvasom, és ameddig csak látok a szememmel, a napnak és szívemnek minden megvilágításánál olvasni fogom, a legragyogóbb nappalokon éppúgy, mint a legsötétebb éjszakákon, boldogan vagy boldogtalanul, betegen vagy egészségesen, hívőn vagy hitetlenül, érzelemmel tele vagy minden érzelem nélkül. És úgy tűnik, mindig új és ismeretlen az, amit olvasok; mintha soha nem tudnám kiolvasni, egészen megismerni: amit látok, csak a szemem sarkából látom, amit érzek, csak a szívem egy kis darabkájával érzem, de ha egészen látni és érezni tudnám – mi lenne akkor? (Mereskovszkij)

Egyszer talán az egész emberiség ugyanazt fogja mondani, mint én: „Mit tegyenek a koporsómba? Ezt a könyvet. Mivel fogok feltámadni a sírból? Ezzel. Mit csináltam a földön? Ezt olvastam." Ez félelmetesen sok az ember és talán az egész emberiség számára is, a könyv számára azonban félelmetesen kevés. Mert lehetetlen az evangéliumot anélkül olvasni, hogy ne tegyük meg, ami benne áll. De ki teszi meg ezt közülünk? Azért ez a legkevésbé olvasott, a legismeretlenebb könyv. (Mereskovszkij)

(Szolgálat, 23. szám, 1974)

AZ EVANGÉLIUMI EMBER

– PROHÁSZKA –

A Prohászkáról való megemlékezésekben úgy érezzük, hogy azok csak akkor méltók a nagy püspök szelleméhez, ha nagy gondolatok távlatokat nyitó látásmódjában és nagy szavak színpompás örvénylésében állítjuk az utókor szemei elé. Ezen nem is kell csodálkoznunk. Egyrészt Ottokár püspök műveinek olvasásakor a problémaszemlélet olyan mélysége és bősége áll előttünk a kifejezőkészség pompás játékában és lelkesült szárnyalásában, hogy szinte méltatlannak véljük az egyszerű ember egyszerű szemléletének formáit és kifejezéseit. Másrészt kötelezőnek véljük a Prohászkát méltató nagy kortársak végső megállapításait továbbadni, anélkül persze, hogy megmutatnánk azokat a folyamatokat, amik bennük ezeket a konklúziókat kérlelték. Mert valóban nagy megállapításokat tettek róla. A több európai egyetemet végigtanító, néhány nagy port felverő művét megíró és a kritikájával senkinek adós nem maradó Horváth Sándor a világirodalom misztikusainak élvonalába állítja a Szentlélek hárfája c. dolgozatában. A szavait és megállapításait latra tévő Schütz nem átallja a világtörténelem nagyjaival párhuzamba állítani a Prohászka pályája c. könyvében. Az újkori magyar történetírást elindító Szekfű Gyula a Három nemzedékben, Pethő Sándor pedig a Viharos emberöltőben állítja bele a történelmi perspektívába. Sík Sándor az irodalmi szemlélet vonalán méltatja a Gárdonyi – Ady – Prohászka c. művében.

Ám, amilyen szolgálatot vélünk tenni a szaktudósok végső következtetéseinek egyszerű ismétlésével és a nagy megállapítások lelkes szavakba burkolásával, annyira kárt is okozhatunk. Ahogy a feltorlódó villamos áram rendkívüli fényességre lobbantja lámpánkat, de rövidesen ki is égeti, úgy vagyunk Prohászka dicséretével is: a rendkívüli nagyság hangoztatása a saruszíjat megoldani nem merők kicsiségének és méltatlanságának érzetét neveli ki bennünk. És ha van panasz, hogy Prohászkát nem sokan olvassák – és sajnos jogosult a panasz –, akkor ennek okát itt kell keresnünk.

És amíg egy jól megírt és teljes Prohászka életrajz el nem készül, addig e babonás tiszteletből származó bénultság aligha fog eltűnni.

Amíg ez várat magára, addig is érdemes szellemébe elmerülni, mert Prohászkában elsősorban nem a szellem zsenialitását, sem a történelmi nagyságot kell néznünk, hanem ami mindezek gyökere és mozgatója volt: az evangéliumi embert.

Nincs más kódex, csak az evangélium!

Ezek voltak szinte utolsó szavai az Egyetemi templom szószékén. Mintha csak ezekbe a szavakba lehelte volna egész benső valóját és végrendeletét. „Nem fogalmakat adok önöknek, de a lelkemet öntöm ki" – így kezdte utolsó beszédét. Nem a szavakat kell tehát elsősorban keresnünk nála, hanem a lelket. Ha a prohászkai gondolatok mélyére nézünk és ha a prohászkai szavak csodálatos gomolygásának forrását keressük, a prohászkai lélekhez jutunk el, melynek egyedüli mozgatója az evangélium. Így az evangéliumi ember egyszerű formáit kell megtalálnunk benne.

A kincskereső ember

Az evangéliumi ember első vonása a kincskeresőével egy. „Hasonló a mennyek országa a szántóföldön elrejtett kincshez, melyet az ember, aki megtalálta, eldugott s azon való örömében megy és eladja minden vagyonát, és megveszi azt a szántóföldet." (Mt 13, 44). A rejtett kincs az Isten, akit ha meg is találtunk, továbbra is rejtve marad. A rejlés homálya nem veszi el a megtalálás biztonságát, sőt ez lesz forrása annak az örvendező prédálásnak, aminek áldozatul esik mindene, amije eddig volt.

Ami Prohászkánál először szemünkbe tűnik; ez: az Isten megtalálásának biztossága, de egyben – mert rejtve marad a nagy kincs – a keresés szenvedélye. Kedvenc hasonlata a gyermekével bújócskát játszó anyát állítja elénk. Isten is elrejti magát nemcsak a természet ezerformájú kárpitja mögé, de az emberi élet és történelem tragikus és sötét zúgói mélyére is. Istent keresi rejtekében nemcsak a geológia folyamataiban és az erdők-hegyek, egek-vizek színes

világában, de az első világháború rémségeinek és borzalmainak mélyén is.

És mert az Istent tudja mindenek fölött, azért „ezen való örömében adja el minden vagyonát", vagyis egész valóját az Isten föltétlen és alkutlan szolgálatába állítja. Innét erednek az ő hosszú imádkozásai. Az esztergomi szeminárium sötét folyosóján az éjféli órán ezért találják meg imába merülten. Erdőjárásának és hegymászásainak is az volt a csattanója: „Mily nagy az Isten!" Az a glédában álló tisztelet, mely mozdulatlanságot és fegyelmezett tartást diktált magára a legalkalmatlanabb környezetben és helyen azt lehelte: mindezt megérdemli az Isten. Nagyon átérezte az álmatlanságban szenvedők kínját. Egy panaszkodónak azt mondotta: nem csodálkoznék azon, hogy a három-négy éjszaka nem alvó ember lerohanna az utcára és revolverrel lődözné a járókelőket. Róla kevesen tudták, hogy évekig álmatlanságban szenvedett, mégsem engedett meg magának az Istennel szemben semmi fegyelmezetlenséget.

Ha külső magatartásában nem engedett, gondolataiban még kevésbé. Tudjuk, hogy a szárazságok, elemi csapások és betegségek idején mondott imák sokszori eredménytelensége rettenetesen kínozta élete végéig. Az örök kárhozat gondolatának rémsége még utolsó beszédében is kifejezést nyer. „Én nem teremtettem volna!" – kiáltott fel szorongva – „de ki vagyok én, hogy bíráljam az Istent?!" – Mindezeket tehát megélte és megkínlódta, de ahelyett, hogy Origenés és sok más nagy zseni módjára tetszetős magyarázatokat adott volna, odaadta „minden vagyonát", tehát saját elgondolását vagy elképzelését is, és nem hagyta elszürkülni és elerőtlenedni istenszerető lendületét a megoldhatatlannak látszó problémák sötétjével.

És mindezt nem kényszeredetten teszi. Nem is rezignáltan – mint ezt Pascalnál vagy Newmannál érezzük –, hanem a belső fiatalságnak és a kegyelem tetterejének lendületével és vidámságával. Mint a jézusi példabeszéd kincskeresője: „azon való örömében". Ez alakítja ki benne azt a derűs aszkézist, amit már szent Ferencnél is megcsodálunk: Oly nagy jó van birtokomban, hogy hozzá képest semminek látszik minden emberi gyötrelem és szenvedés!

A liliomot néző

„Nézzétek a mezők liliomait!" – kiált fel Jézus és ezzel felhív minden Őt követőt arra, hogy szemével nézze a természetet. Jézus szemléletében nem természeti törvények vannak, hanem a törvények mögött ott áll elrejtőzve az Isten. Ő eteti a madarakat és Ő fonogatja és szövögeti ruházatunkat (Mt 6, 26, 28). Isten kelti föl a napot és adja az esőt (Mt 5, 45), Ő szabja ki a dolgok nagyságát (Mt 6, 27), formáját. Jézus látásmódjában az ég „az Isten királyi széke", a föld pedig „az ő lábainak zsámolya" (Mt 5, 34–35). És mindez valahogy olyan gyönyörű, hogy a legkisebb gaz a mezőn is szebb, mint „Salamon minden dicsősége" (Mt 6, 29).

Prohászka a szaktudós érdeklődésével nézte a föld kialakulásának és a természet fejlődésének törvényeit. De itt nem állt meg, mert a törvények mögött megsejtette és megtalálta a természetet alakító Isten páratlan zsenialitását, minden képzeletet felülmúló gazdagságát és játékos művészetét. Megsemmisülő gyönyörűséggel tudta élvezni a kőzeteken kirajzolódott libellaszárnyat. Ácsorgó diákgyerekeknek szemetnyitó magyarázgatások között mutogatta a virágkehely csodálatos lombikját s vegykonyháját. Utak mentén pihentető katonáknak passzióval magyarázgatja a legegyszerűbb füvekben rejtett orvosságokat, ízeket és szagokat.

Mindezek mellett mély áhítattal áll meg minden előtt, ami él. Szinte fáj a lelke, ha egy virágot letépnek. A titkára által félrerúgott csigát kezével teszi a fűre. Csodálatos passzióval tisztítja meg kertjét a növények növését akadályozó kövektől, a fákat száraz ágaiktól. Majd mindig hangoztatta a szent parasztlánynak, Düllmen szt. Katalinnak a példáját, aki a reggeli harmatos mezőn jártában kissé fölemelte szoknyáját, hogy le ne verje azokat a harmatcseppeket, amiket az Isten keze tett a virágokra. Mindig átszellemülten állt meg a félelmetes hegycsúcsokon, mintha csak a teremtés tetején állna és onnét sugározta dicséretét a Mindenható felé. Ugyanakkor képes a kis falusi bakterház mögött – vonatra vártában – a mezei füvek között letérdelni és gyönyörűséggel imádni a Mindenek Művészét.

Böjttelen násznép

Ha a természet törvényei mögött álló Isten ilyen érzelmi örvényeket vált ki Prohászkából, akkor nem csodálkozhatunk azon, hogy a szentség fátyola mögé rejtőző Krisztus az imádás és boldog birtoklás szent lángadozását ébreszti lelkében.

„Boldogok a szemek, amelyek látják, amiket ti láttok!" (Lk 10, 23) – mondja Jézus tanítványainak; a farizeusoknak pedig: „Csak nem gyászolhat a násznép, míg vele van a vőlegény?" (Mt 9, 15, Ezzel kifejezésre juttatta, hogy belőle valamit is meglátni, fényt varázsolni a szemekbe és a násznép vigadozó hangulatát lopja a szívekbe.

Így már megértjük, hogy miért olyan sugárzó a szeme Prohászkának, ha az Oltáriszentségre néz, és miért öltözik lelke a lakodalmasok vidám hangulatába, ha Jézus lábainál ül. Az újszövetség embere, az evangéliumi ember meg kell, hogy értse azt a násznagulatot, amit Jézus nem egy példabeszédében ábrázol. E szent öröm forrásozik az Oltáriszentségben. Ehhez a szent forráshoz járult Prohászka órákon keresztül és élvezte örömét és szentségét.

Oldjátok föl őt!

Mikor Jézus a negyednapos halott Lázárt feltámasztotta s az kijött a sírból élettel telten, de „lábán és kezén pólyával megkötözve" (Jn 11, 44), az általános csodálattól mindenkinek földbe gyökerezett a lába és mozdulatlanul nézték Lázárt. Senkinek sem jutott eszébe, hogy segítsen a megkötözöttön, annyira megbabonázta őket a most kiáradó isteni fölség. Jézus az, aki feloldja a varázslatot s nem hagyja őket a csodálkozásban szenderegni. „Oldjátok föl őt és bocsássátok el!" – mondja.

A kereszténységben is valami hasonló helyzet tapasztalható. Az Isten kegyelmeivel belenyúl az emberek életébe, a megváltásban talpra állítja és a diadalmas élet áramát önti belé, de Krisztus környezetében valami ámuldozó dermedtség tapasztalható a kötöttségek feloldására és a pólyák eltávolítására. Aki Jézusból táplálkozik és szellemét Jézus ritmusára hangolja, az megérti és megérzi, hogy a megváltott embert ki kell szabadítani azokból a kötelékekből, amiket korok és társadalmak tettek az emberiségre.

Prohászka emberszemlélete ezért evangéliumi. A világban működő isteni erő és szépség kisugárzása sohasem babonázta meg őt úgy, hogy elfeledje az embert a rárakódott kötöttségekből kioldani. Ha kellett, felforgatta a társadalmi konvenciókat, csakhogy az emberhez érjen. Ezért nevezték antisablonosnak magatartását.

A szombattörő

Jézus legnagyobb botránya a farizeusok szemében a szombati nyugalom megtörése volt gyógyításai által. „Képmutatók! nem oldja-e el mindenitek ökrét vagy szamarát szombaton a jászoltól és nem viszi-e itatni?" (Lk 13, 15) Vagy: „Ha valakinek közületek ökre vagy szamara kútba esik, nem húzza-e ki azt rögtön szombatnapon?" (Lk 14, 6). Az ember szereti az isteni dolgok szentségébe és sérthetetlenségébe öltöztetni elképzeléseit és elgondolásait. Ezek így sokszor akadályai az általános emberi segítésnek és fölemelkedésnek.

Prohászka nemcsak a szellemi életet élő embernek tömegtől elkülönülő nimbuszát, nemcsak az országos hírű nagyságnak bűvkörét, és nemcsak a nagy eszmék szolgálatára szegődött üstökös megközelíthetetlenségét, de a püspöki méltóság emberek fölött álló karizmatikus nagyságát is áttörte azért, hogy az eléje kerülő emberen segítsen. Átveszi a súlyos teher alatt görnyedő szegény asszony fakötegét csakúgy, mint a sárba rekedt kocsit segít kilendíteni. És nem érzi azt, hogy püspök, azt sem, hogy 20 éves püspöki jubileuma alkalmából országos ünnepségek központja, még azt sem, hogy már 68 éves, de képes hosszú délutánokon rendszeresen segíteni az öreg favágónak fát vágni az árvaház pincéjében vagy a dühöngő zivatarban öreg fejjel bőrig ázva árkot ásni, nehogy az árvákat szolgáló takarmányos pincébe a váratlanul megduzzadt víz befolyjék. Ugyanezért nem tekinti szentségtörésnek, ha országos méltóság létére lyukas cipővel és zöldrekopott kabátban jár-kel, csakhogy másokon segíthessen.

Ugyanígy áttöri az egyházi vagyon szentségének és sérthetetlenségének gyakorlatban vallott elvét és forradalmi javaslatokat tesz a magyar parasztság földhöz juttatására.

A kovászkeverő

A kovászról szóló példabeszédében Jézus az evangélium egyetemességét hirdeti meg: a kis kovászt el kell keverni, „míg mind megkovászosodik" (Mt 13, 33). Nincs az a területe az emberi életnek, ahol ne volna igénye és hivatása az evangéliumnak.

Hogy ezt képviselhesse, Ottokár püspök benső kapcsolatba lépett nemcsak a tudomány és gondolkozás vívmányaival — elsősorban az érdekelte —, de a művészetnek és emberi munkának élményeit is kereste. Eléggé közismertek a modern természettudományokkal és filozófiai irányzatokkal való kapcsolatai s a szociológia terén képviselt elvei. Mindezekben mindig a haladás mellé állt és a fejlődést képviselte. De kevésbé ismertek a költészettel és zenével való találkozásai. Azt talán kevesen tudják, hogy fiatal korában ambicionálta, hogy a külföldi klasszikusok átolvasása előtt minden magyar irodalmi értéket megismerjen. Mikor órákig tartó kocsiúton Zichy Nándor temetésére ment, az elmúlásról hosszú részleteket szavalt a magyar költőktől, kísérőjének nem kis ámulatára. Azt is kevesen tudják, hogy a legtöbb koncerten megjelent, és ha a napi munka kifárasztotta, órákon át hallgatta a legszebb klasszikusokat zongorán. A legelőbb művészetnek az éneket tartotta. És itt nemcsak a klasszikusokat kedvelte, de a népdalokat és bakanótákat is. Maga szívesen és sokat dalolt, az árvaház gyermekeit öreg püspök korában is tanítgatta énekelni. Betegeit tréfás nótákkal vidította. A beszédeire özönlő kényes városi publikumot megrótta, hogy a templomban nem énekelnek.

Az emberi munkát, mégpedig a fizikai munkát nagyon megbecsülte. Mindennapi szokása volt, hogy öltözködés közben imádságos lélekkel gondolt a parasztra, aki a kendert elvetette vagy a birkát fölnevelte, az iparosra, aki azokat feldolgozta, a kereskedőre, aki forgalomba hozta, a szállítómunkásokra, akiknek kezén keresztülment; a mozdonyvezetőre és szénlapátolóra, s mindazokra, kik a vonatot kezelik — ha vonaton ment; a villamos energia előállítóira s vele munkálkodókra — ha villamoson utazott. És tisztelettel állt meg minden munkás előtt. Maga is szívesen dolgozott fizikai munkát és képviselte azt az elvet, hogy mindenkinek kellene valamennyi fizikai munkát végezni s maga is végzett rendszeresen, öreg korában is, hogy a munka belső világától el ne szakadjon.

A mustármag

Az Úr nem egy példabeszédében jelzi azt, hogy a megváltódás nagy műve kicsiny kezdetekből indul el. „Amiket sötétben mondtatok, fényes nappal fognak hallatszani, és amit fülbe súgtatok a kamrákban, a háztetőkről fogják hirdetni." (Luk 12, 3).

Prohászka alapelve volt: mindent megtenni, megélni, mielőtt hirdetjük. Nyilván a megélt kegyelmet tekintette annak a mustármagnak, ami ki tud kelni és fává lehet. Ezért a vele négyszemközt álló mbert s az ismeretlenség sötétjébe burkolt lelket is úgy kezelte, aki előtt tanúságot kell tennie az egész evangéliumról. Ez nemcsak szellemi értelemben igaz, de valójában is. Ágyhoz kötött betegeknek képes előadni egész tűzzel és teljes szónoki hévvel már elmondott vagy elmondandó prédikációját.

A véka fölötti láng

Ha a négyszemközöttiség kamrájában súgott szónak és az észrevétlenség sötétjében hangzó beszédnek is megvan a jelentősége, az evangéliumi embernek a hit világosságot ad a kezébe, amit nem szabad véka alá rejteni. „Senki, aki világot gyújt, nem fedi azt be edénnyel, sem ágy alá nem rejti, hanem tartóra teszi, hogy akik bemennek, lássák a világosságot." (Luk 8, 16) Az evangélium fény a sötétben (Ján 1, 5), a hit világosság. „Hittem, azért szólottam – idézi szent Pál is a zsoltárost –, mi is hiszünk, és azért szólunk." (II Kor 4, 13) Az apostolok tanúságtevésre küldettek, de a hívek is: „Mert szavaidból fognak igaznak ítélni, és szavaidból fognak elítélni" (Mt 12, 37).

Így most már megértjük Prohászkát, hogy miért lett ő a szónak is apostola és miért törekedett arra, hogy az evangélium fénye elömöljék szavain és írásain. Sokan fennakadtak Prohászka stílusának tavaszi özönén és szavainak patetikus tobzódásán. Hitéből forrásozó élményei nyernek ebben megfelelő kifejezést és össze akarja szedni mindazt a színt, képet és árnyalatot, amit e világ csak fölkínálhat a hit valóságainak mezbe öltöztetésére. Az biztos, hogy úgy nem írtak az isteni dolgokról, ahogy Prohászka írt; csak a legnagyobbak, azok közül is kevesen.

De nem állt meg a szónál. Egész lénye művészi kifejezése volt bensejének. Általános megállapítása kortársainak, hogy fogalma sincs annak Prohászkáról, aki őt nem látta. Mintha csak teste márványára véste volna az evangélium leheletfinom árnyalatait.

A földműves türelme

„Úgy van az Isten országa, mintha az ember magot szór a földbe; aztán alszik és fölkel éjjel és nappal, s a mag kikel és növekszik, maga se tudja, hogyan. Mert magától terem a föld először füvet, azután kalászt, azután teljes gabonát a kalászban. Mikor pedig készen a termés, azonnal sarlót ereszt belé, mert elérkezett az aratás." (Mk 4, 26–29) – Jézus e szokatlanul részletező példabeszéde nagy bizalomra és türelemre tanítja az evangélium emberét. A búzából kinövő gyökér, szalma és pelyva nem hordozza az elvetett mag hasonlóságát; sem ízét, sem értékét. De mindez kell a megsokszorozódáshoz.

Sokan felrótták Prohászkának, hogy elnéző a tökéletlenségekkel szemben, és indokolatlanul bízó. Pedig ez az evangéliumból forrásozott benne. Sohasem azt nézte, ami van, hanem azt, hogy ami van, abból mi lehet. Nem akadt fenn a formátlan, ágas-bogas gyökereken, sem az értéktelen szalmán és pelyván, mert mindig remélte és sejtette a mindezekből kinövő tiszta búzát. Aki a kegyelem hívásaira dacosan azt mondta: „Nem megyek!" (Mt 21, 29) – bízott benne, hogy „utóbb megbánván" mégis csak elmegy. Ezért nem akadt fenn sem emberek, sem helyzetek, sem a tudomány dacos tagadásain. Aki ma dühöngő Saul, holnap lehet megtért Pál.

A halász

A halász mesterségét tette meg az Úr az evangélium hordozójának mintájául. A halász alkalmas időt vár, kinézi, hová húznak a halak, észrevétlenül veti ki hálóját és a halak sokáig nem tudják, hogy összezárult a háló. Sokszor nem fog semmit vagy keveset, de a halászás szenvedélye nem hagyatja vele abba a munkát. Sokszor „jó és rossz halakat" fog össze.

Innét Prohászka tapintata a lelkek megtérítésében és kezelésében. Kivetette az igazság és szeretet hálóját, de erőszakkal, meg erkölcsi nyomásokkal sem volt hajlandó az embereket befolyásolni. Tudott várni, mint a halász. Egy lakás ajtajánál a csöngetés után hosszabb ideig várakoztatták. Titkára ismét a csengőhöz nyúlt. Prohászka lefogta kezét és azt mondta: A legnagyobb dolog várni tudni. Még nagyobb művészet a lelkek bezárt ajtói előtt várakozni; még nagyobb áldozat onnét eredménytelenül eltávozni. Volt néhány betege, akiket látogatott, de akik a gyónást nem kérték tőle. Az sem lehetett kicsiny dolog, hogy első fehérvári lelkigyakorlatán – noha sokan hallgatták kíváncsiságból – mindössze heten gyóntak meg. Rengetegszer csalódott emberekben, kiket lelkileg kezelt vagy támogatott és nagyon mélyen érintették a csalódások, de a vele kesergőknek mindig azt mondta: A legnagyobb dolog az, ha el nem veszítjük az emberekbe vetett bizalmunkat.

A szolga

„Aki nagyobb közületek, legyen mint a kisebb, és aki elüljáró, mint a szolgáló. Mert ki nagyobb, az-e, aki asztalnál ül vagy aki felszolgál? nemde, aki az asztalnál ül? Mégis én úgy vagyok köztetek, mint aki szolgál." (Lk 22, 26–27) Ügyeket nézni és létérdekeket, elsősorban az üdvösség érdekeit, magán nem nézni, sem méltóságát, ez teszi az evangéliumi embert szolgává.

Nemcsak abban látszik Prohászka szolgasága, hogy minden kisember minden levelére válaszolt és minden kérőnek kérelmét teljesítette, ha tudta. Abban sem, hogy pl. falusi plébánost helyettesíteni püspök létére elment. Abban sem, hogy szívesen ministrált ismeretlen papoknak vagy hogy helyét átadta a villamoson cipekedő cselédeknek vagy fáradt munkásoknak. Abban sem, hogy az eléje küldött kisdiák helyett maga cipelte bőröndjét. De leginkább abban, hogy ügyek és emberek mellé állt, nem nézve saját presztizsének vesztét. Sokan felróják neki, hogy rossz gazda volt, és hogy hiszékenységét engedte kihasználni. Akik közelről ismerték, nagyon jól tudták, hogy nem volt rossz gazda, de fontosabbnak látta a ránehezedő ügyeket, mint birtokának rentábilitását.

Kirakat-szolgálatot szívesen végez az ember, de, kevésbé olyat, ami vagyonát, hírnevét elveszti. A szolgálat nehéz; megalázódást és komoly, vérremenő áldozatokat kíván.

A gyermek

Jézus ismételten felhívja híveit a gyermeki lelkületre. „Bizony mondom nektek, aki nem úgy fogadja az Isten országát, mint a gyermek, nem megy be abba." (Lk 18, 17) Egy más alkalommal nyomatékosabban és határozottabban: „Bizony mondom nektek, ha meg nem változtok, és nem lesztek mint a kisdedek, nem mentek be a mennyek országába. Aki tehát megalázza magát, mint ez a kisded, az nagyobb a mennyek országában." (Mt 18, 3–4) Azt akarta, hogy a gyermek csodálkozó szemével nézzük a világot, a gyermek elfogulatlanságával kezeljük az embereket, a gyermek egyszerű bizalmával, kicsiségnek örvendő lelkületével s az élet rémségei között is játszani tudó vidámságával járjuk e földet.

Prohászka megjárta a gondolkodás havasan fénylő csúcsait és szakadékos mélyeit, találkozott az emberi szenvedések s vívódások örvényeivel, nem kerülte ki az ezer formában jelentkező bűn és rosszakarat rejtett vagy nyílt özönlő áradatát. De mindezek között és fölött megmaradt gyermeknek úgy, ahogy Jézus kívánja.

A legbanálisabb dolgokra a tudós tudására épült csodálkozással nézett. A kis virág kelyhe fölött a sejtnedvek áradására gondolva felkiált: Ah! minő vízesések és katarakták vannak ebben! Mikor betegének behozzák a kávéját, elkezd elmélkedni: Elhiszi nekem, hogy egy csésze kávéba tett cukor olvadását csak konstatálni tudjuk, de megérteni nem? És elemezve az olvadást így szól: Elhiszi-e, hogy elragadtatásba lehet esni egy csésze kávé fölött? Majd mikor meglátja az ablakon keresztül a szántóföldeket: Ah, hogy milyen titok egy ilyen tengeri-föld! De milyen titok egyetlen bajuszthozó zsenge tengeri csutka! És fölötte a virágporral permetező címer! És azok a sorok, amelyekben a magvak felsorakoznak! És hogy mindezek a képességek öröklődnek! No és az ilyen földek, virágzó földek, pl. a rozsföldek fölött hajnali pirkadáskor könnyű lila felhőben úszó virágpor!

És hogy tudott örülni a legkisebb emberi jóságnak. Higgye el

– mondotta –, Irma szent. Egy emberöltőn át folyton szolgálni portörlővel a kézben és mellette kedvesnek lenni, mondom, Irma szent. – Egyik papját ezzel küldi falura: Carissime, jól jegyezze meg, hogy a világ első parasztja a magyar paraszt. Egy kicsit rátarti, de aranyos szíve van. Csak az a kár, hogy a mi intelligenciánk elhanyagolta ezt a drága magyar népet. Kegyed szeresse!

Az emberi problémák színe előtt is megőrizte a gyermekség alázatát. Ne gondolja -- vigasztalja betegét –, hogy az élet készen van. Mindenkinek magának kell azt elkészíteni. Az akadályokat nincs módunkban elhárítani, a problémákat megfejteni, de ez nem is az én dolgom. Az én dolgom az, hogy fölé emelkedjem, megkerüljem alázattal. Alázattal, mely nem zúzza magát agyon, mert nem akarja az érthetetlent megérteni. Jaj, csak meg nem akadni a kátyuban!

Ezt a gyermeki lelkületet meg tudta őrizni élete egyik legnagyobb megpróbáltatásában, az indexre tételben. Ami ebben a legsúlyosabb egyéni tragédiát képezhette, az volt, hogy Prohászka a liberális világ egyházellenes légkörében az egyháznak biztosított tekintélyt, és éppen ez az egyház látszott megbélyegezni a csupatűz apostolt. Nem tévedésekért, hanem megállapításainak rosszulhangzásáért (az egyházi indexben ugyanis nem csupán téves, de félreérthető és éppen ezért tévedéseket sejtetve rosszulhangzó tételek vagy művek is szerepelnek). Hozzájárult még néhány itthoni egyházi személynek intrikája, továbbá a hivatalos eljárásnál egyes lépéseknek feledékenységből való mellőzése. Mindezekbe beleköthetett volna, vagy kesereghetett volna. Sértettségében visszavonulhatott volna. Azonban alávetette magát. Nem egyszerűen a fegyelmezett ember meghajlásával, hanem e roppant válságban gyermeki lelkületének hamisítatlan bájú alázatával.

A legszebben tündöklik gyermeki lelkülete az 1913-as római kihallgatásakor. Hogy ennek súlyát érezzük, tudnunk kell azt, hogy az indexre tétel után kezdődött nagyfokú álmatlansága fizikailag, lelkileg pedig az idegenség érzete, amivel küzdenie kellett önmagában még évek múltán is. E mély emberi kínlódásokon keresztül értékelhetjük a római kihallgatást. Kísérő papjai számolnak be izgalmáról a kihallgatás előtt és tréfákkal próbálták elterelni figyelmét a várakozás perceiben. Mikor kijött a pápától, nem nyilatkozott a történtekről, csak folyton azt kérdezgette, hogy milyen

más szóval fejezi ki az olasz azt, hogy „teljesen rehabilitálva", mert mint mondotta – a pápa valami különös szót használt, ami ezt fejezte ki. Roppantul vidám volt anélkül, hogy okát mondta volna. A római kollégiumba érkezve két osztálytársa volt ott: egy német püspök és egy jezsuita atya, akikkel visszavonult. A jezsuita atya később megkérdezte Ottokár püspök kíséretében lévő papot: Mondja, mi volt ma délelőtt? Az Ottóval nem lehetett bírni. Oly féktelenül vidám volt és annyira ugrált, hogy a fejével majd betörte a plafont. Az 55 éves embernek, a nagy tekintélyű püspöknek, az országos nagyságnak, sőt a világhír kezdeteit élő zseninek (– ez idő tájt szerepelt a bécsi Eucharisztikus Világkongresszuson, majd Frankfurtban is –) ez a spontán kitörő öröme mutatja, hogy minden megpróbáltatás között és fölött megmaradt Isten gyermekének. Isten gyermekének olyan értelemben is, hogy „aki titeket hallgat engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg" és „aki engem vet meg, azt veti meg, aki engem küldött".

Komolyan értelmezte tehát azt a régi mondást, hogy nem lehet az Isten gyermeke az, akinek az egyház nem anyja. S ezt nemcsak a fegyelmezett ember magatartásával vallotta, hanem a kegyelemmel telt ember gyermeki spontaneitásával. Mint azt egyik indexre tételben veszélyeztetett pap előtt kifejtette: Látja, az elméletek világában élünk. A világ fejlődésével való foglalkozás is mindig újabb teóriákat hoz létre. Mi azt hisszük, hogy az elméletekkel megoldjuk a problémákat. Maga is így van. Azt hiszi, hogy a teória megváltja a világot. Az Egyház törvényei a Szentlélek Isten alkotásai. Vannak az Egyházon emberi vonások, de a Szentlélek irányít. Ne higgye, hogy ebből az esetből kifolyólag az Egyház törvényei megváltoznak. Az emberek tévedhetnek, de az Egyházban a Szentlélek az, aki irányít.

*

Prohászka nagy tanúságtevése az evangéliumról elsősorban az életében nagy. Kedvenc hasonlata volt a mózesi csipkebokor. Az emberi kicsiség tüskebokrában kell felgyulladnia annak a tűznek, amit Jézus hozott. Mintahogy egy valaki könyvébe írta: Tüskebokor, tele lánggal, te vagy lelkünk képe! Bár van sok tüs-

kénk, de legyen akörül is tüzünk, a Te szereteted tüze. N., neked mondom: égj!

Prohászka üzenete nekünk, csipkebokroknak: égj!

(Vigilia, 1959. január)

A SZOLGÁLAT JÉZUS SZEMLÉLETÉBEN

Mai életünk egyik kulcsszava a szolgálat. Talán az élet demokratizálódása hozta magával, hogy a különböző tekintélyek és uralmak alatt élő tömegek életkerete és munkálkodása elismerést és polgárjogot nyerjen. Az ember jogainak kibontakozásával e jogoknak megfelelő szolgáltatások is napirendre kerültek, a szolgáltatások elvégzése pedig nem más, mint szolgálat. És mindenképpen el akarja venni a modern fejlődés a szolgálatnak azt az embert megalázó jelentését, ami a rabszolgatartó társadalom szellemi maradványaként gondolkodásunkban valahogy még mindig érződik.

Pedig ebben a folyamatban egy evangéliumi alapvető gondolat érvényesül, amit az Úr Jézus Krisztus szemléletének középpontjába állított, de amit az ember mint kényelmetlen igazságot nem akart vagy nem tudott fölismerni, vagy ha fel is ismerte és szóban elfogadta, késedelmeskedett cselekedeteinek gyújtópontjába állítani. Érdemes ezért figyelmünket az evangélium tanítására fordítani, hogy megismerjük a szolgálat krisztusi felfogását.

A szolgáló Isten

E két szónak egymás mellé tevése a mi fülünknek szokatlan: szolgáló Isten. A végtelen, a hatalmas, az ítélő, esetleg szerető Istenről sok szó esik imáinkban is, a prédikációkban is, és az irodalomban is. De a szolgáló Istennek említése mintha egy kissé lefokozás lenne érzéseinkben, egy kis káromkodásfélét is érzünk benne. Pedig – mielőtt szólnánk az Úr Jézus fölfogásáról –, azt kell megállapítanunk, hogy Jézus a szolgálatot isteni dimenzióba állította.

Jézus az élet lényegét jelentő magatartásról beszél, az Istenre figyelésről és az Isten érkezésére való várakozásról.

„Hasonlítsatok azokhoz az emberekhez, akik urukat várják vissza a menyegzőről, hogy mihelyt megjön és zörget, azonnal ajtót nyis-

sanak neki" (Lk 12, 36). Sorsdöntő magatartás, melyre Isten lényegi jóságával válaszol: „Boldogok azok a szolgák, kiket uruk érkezése ébren talál!" És most kimondja a nagy szót: „Bizony mondom nektek: fölövezi magát, asztalához ülteti és gondosan kiszolgálja őket" (Lk 12, 37). A hűségeseket tehát szeretetével árasztja el, ami abban áll, hogy erőit és figyelmét összpontosítva rendelkezésükre áll, vagyis kiszolgálja őket. Akik tehát énjük legjavát adták az Istennek, azoknak Isten az ő énjének legjavát adja: a szolgálatot.

Elgondolni is képtelenségként hat, hogy a végtelen Abszolutum magát szolgálatára rendeli, sőt kiszolgáltatja magát a mérhetetlenül kicsiny teremtménynek. De Jézus tett ilyen „kopernikuszi fordulatokat." Ha a szeretet szolgálat, és ha Isten is maga a szeretet, akkor azt kell és lehet mondanunk, hogy Isten maga a szolgálat. Éppen ezért a szolgálat nem más az ember életében sem, mint az isteni életben való részesedés, az Isten élete bennünk.

Hogy fiai legyetek Atyátoknak

És hogy ez nemcsak egy példabeszédnek odavetett megjegyzése csupán, de az egész evangéliumot átfogó valóság, az kiderül Jézus parancsainak indoklásából. Az ellenségszeretet cselekedeteinek elvégzésére azzal biztat: „Legyetek tehát irgalmasok, mint a ti mennyei Atyátok is irgalmas" (Lk 6, 36). Vagy amint Máté szemléletesebben fogalmazza meg: „...Így lesztek fiai a ti mennyei Atyátoknak" (Mt 5, 45). Tehát az Istenhez való hasonlóság éppen ezekben a tettekben nyilvánul meg. Vagyis Istent utánozzuk, amikor az ellenségszeretet különböző formáit gyakoroljuk. Ez viszont azt is jelenti, hogy Isten mindig előbb teszi, amiket Jézus nekünk mondott. Ezek nem mások – emberi szemmel – mint meghunyászkodások az ellenségünk előtt. Jézus így is mondja: „Ne álljatok ellen a gonosznak" (Mt 5, 39).

Isten korábban teljesítette és teljesíti most is a parancsot: „Szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót haragosaitokkal, áldjátok átkozóitokat és imádkozzatok rágalmazóitokért" (Lk 6, 27). Hiszen az egész megváltás Istennek ebből a megalázkodó lelkületéből fakad. Mint Szent Pál írja: „Isten azonban azzal bizonyítja

iránt való szeretét, hogy amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk" (Róm 5, 8). Azután azt kéri tőlünk az Úr: „Ha megütik a jobb arcodat, fordítsd oda a másikat is" (Lk 6, 29). A hosszan tűrő Isten mást sem tesz, csak újabb alkalmakat és lehetőségeket nyújt az istentagadóknak, a káromlóknak arra, hogy istengyalázásaikat újból és újból elkövessék. „Ha elveszik a köpenyedet, add oda a köntösödet is" (Lk 6, 29). A lázadó ember mindig olyan akar lenni – a paradicsomkerttől kezdve – mint az Isten (Ter 3, 5), és akárhány bábeli torony kudarca sem ábrándítja ki, hogy újabb kísérleteket ne tegyen arra, hogy Istentől elragadja köntösét és palástját: a dicsőséget (Ter 11, 4). És az Isten nem vágja el az újabb és újabb kísérletek útját, sőt meghagyni látszik az isteni dicsőség magasán tetszelgő embert maga kivívta ragyogásában. Majd tovább: „S ha ezer lépésre kényszerítenek, menj el kétannyira" (Mt 5, 41). Nobilitásban, nemeslelkűségben nem lehet az Istent fölülmúlni. Ha jól meggondoljuk, Isten mindig többet ad, mint amennyit kérünk tőle, és ha nem várunk tőle semmit sem, akkor is létben tart, segít céljainkra, életünk kibontakoztatására, és így túlhaladja vele kapcsolatos elképzeléseinket. Isten az, aki minden kérőnek ad, és úgy kölcsönöz, hogy semmit vissza nem vár. Magát pazarló szeretettel „fölkelti napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek" (Mt 5, 45).

Mindezekkel a ténykedésekkel Isten bizonyos fokú alárendeltséget vállal a magát öntörvényűnek valló emberrel szemben. Ezt pedig azért teszi, mert magát nem tagadhatja meg. A szolgálat valahogy hozzátartozik isteni életéhez. Mindez nem volt ismeretlen az Atyák irodalmában. A szentháromságos irodalomban a Szentlélek volt a Theos Diakonos. Bár az is igaz, hogy a Szentlélek szolgálatát elsősorban az isteni üdvterv végrehajtásában értelmezték.

Jézus szolgálata

Ha a szolgálat az isteni életnek a bensejéhez tartozik, akkor nem csodálkozhatunk, hogy az Úr Jézusnál a szolgálat olyan középponti helyet foglal el. Szent Pálnál ugyanis az Isten – jellemezve Fia egész szereplését – ezt mondja: „Krisztus Jézus vállalta a

zsidóság szolgálatát, hogy bebizonyítsa Isten igazmondását és valóra váltsa az atyáknak tett ígéreteket" (Róm 15, 8).

A Megváltó egész szereplése már Izajás prófétánál „az Úr szolgájá"-nak alakját ölti, és ezt veszi át az apostoli közösség, amikor Jézust „fölkent szent szolgád"-nak vagy „szent szolgád, Jézus"-nak nevezi (ApCsel 4 27.30).

Jézus maga egész élete feladatát szolgálatnak nevezi. „Az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és váltságul adja oda életét sokakért" (Mt 20, 28). Ezért bíztatja övéit, hogy a mindennapi életben a szolgák helyét, az utolsót foglalják el. „Akkor odajön majd, aki téged meghívott és azt mondja: Barátom, jöjj följebb! Így becsületed lesz az egész asztaltársaság előtt. Mindazt ugyanis, aki magát felmagasztalja, megalázzák; aki magát megalázza, azt felmagasztalják" (Lk 14, 10). A folytonosan versengő tanítványoknak nem győzi eléggé megmagyarázni, hogy „aki a legkisebb köztetek, az nagy igazán" (Lk 9, 48). Az akkori társadalomban a rabszolgák a rétegződésnek legkisebb fokán álltak, akiknek mindenki parancsolhatott, és akiktől mindenki szolgálatot várhatott el.

De legpregnánsabban az utolsó vacsorán fejezi ki Jézus a szolgálat értelmét. „Az uralkodók zsarnokoskodnak népünkön, s akik hatalmat gyakorolnak rajtuk, jótevőiknek hivatják magukat. Köztetek ne így legyen, hanem a legnagyobb legyen olyan, mint a legkisebb, és az elöljáró olyan, mint a szolga. Ki nagyobb: aki asztalnál ül, vagy aki fölszolgál? Ugye az asztalnál ülő? Én mégis úgy vagyok köztetek, mint a szolga" (Lk 22, 25.26). Ugyanezt más oldalról világosabban részletezi, miután a lábmosást elvégezte. Az ámuldozó apostolokhoz fordulva így szól: „Megértettétek, mit tettem veletek? Ti Mesternek és Úrnak hívtok engem. Jól teszitek: az vagyok. Ha tehát én, az Úr és Mester megmostam lábatokat, nektek is mosnotok kell egymás lábát. Példát adtam nektek: Amint én tettem veletek, ti is úgy tegyetek. Nem nagyobb a szolga uránál, sem a küldött küldőjénél. Boldogok vagytok, ha megértitek ezt és így is tesztek" (Jn 13, 13–16).

A lábmosással Jézus olyat tett, amin Szent Péterrel együtt valóban képtelenkedhet az egész kereszténység. Mert bár a szolgálatról Jézus csodálatos dolgokat mondott, mi azért egy kissé szellemi értelemben vagyunk hajlandók értelmezni ezt a szolgálatot. Jézus

az utolsó vacsorán bebizonyította, hogy ő a legteljesebb értelmében használja ezt a szót, és nem átallja a rabszolgai megalázódást gyarló apostolainál, sőt az életére törő Júdásnál is elvégezni. Ezzel mintegy foghatóan ábrázolta az oltáriszentségben való jelenlétben vállalt kiszolgáltatottságot az emberi gyöngeségnek is, és az emberi gonoszságnak is. És ha belegondolunk, hogy a két évezred folyamán mennyi gyarló lélekbe tért be az eukarisztiás Krisztus, nem beszélve a szentségtörő áldozásokról és az oltáriszentség színeivel való visszaélésekről (fekete misék! stb.), akkor igazán megrendülten látjuk a nyomorult emberiség lábához odahajló Krisztus mérhetetlen alázatát és szolgálatát.

Ha pedig arra gondolunk, hogy ez az utolsó vacsorai lábmosás nemcsak az oltáriszentségben szolgálatunkra leboruló Krisztus képe, hanem a másnapi keresztáldozatban az emberiség üdvösségéért kiontott vérének is jelképe, mely hozzájárulásunktól függően érvényesül szívünkben, és szerencsétlen hatalmunkban áll megakadályozni üdvös hatását, akkor világossá válik, hogy a szolgálat és a megváltás nagyon is kicserélhető értékek, mint ahogy ő idézte: „az Emberfia azért jött, hogy ő szolgáljon és váltságul adja oda életét sokakért." (Mt 20, 28).

Jézus szolga-élménye

A szolgálatot szolgák végzik. Éppen ezért érdemes beletekintenünk Jézus szolga-élményébe. Ezen azt értjük, hogy a mi Urunk más viszonylatban is használta a szolga szót. Azt pedig tudjuk, hogy az élő beszéd minden szavának megfelel egy egyéni élmény. Egy benyomás erről a szóról. Nézzük meg, hogy milyen értelemben használja Jézus a szolga elnevezésű fogalmat. Abból ugyanis fényt tudunk deríteni arra a teljes értelemre, amit magára is alkalmazott. Így lesz teljes képünk a szolgálat jézusi értelmezéséről.

1. *Nem nagyobb a szolga uránál.* Ez a Jézustól többször is használt mondás a szolgákról jelzi azt a sorsközösséget, amiben a szolga urával volt a régi társadalomban. Fejedelmek halálukkor a szolgáikat is a sírjukba vitték. Az úr dicsősége a szolgájáé is volt, gyalázata szintén.

Jézus átérezte ezt az életközösséget és ezt a sorsközösséget az Istennel. Jól ismerte a Szentírást, és tudta Izrael történetét; azt, hogy milyen nagy csodákkal szemben milyen kemény nyakú és ellenálló volt a nép. Ugyanez a torz istenismeret gátolja a zsidókat abban, hogy higgyenek benne. „Sem engem nem ismertek, sem Atyámat, ha engem ismernétek, Atyámat is ismernétek" (Jn 8, 19). „Ha Isten volna Atyátok, szeretnétek engem" (Jn 8, 42). „Aki Istentől van, hallgat az Isten igéire. Ti azért nem hallgattok rá, mert nem vagytok Istentől" (Jn 8, 47).

Jézus ezt az Isten-közösséget a legszorosabban értelmezte. Nem akart több lenni Istenénél. „Én nem magamtól beszéltem, hanem az Atya, aki küldött engem, ő parancsolta meg, mit mondjak és mit hirdessek. Én tudom, hogy az ő parancsa örök élet. Amit tehát hirdetek, úgy hirdetem, amint az Atya mondta nekem" (Jn 12, 49). Ebből érthető az is, hogy Jézus megnyilatkozásai ószövetségi. ihletésűek olyannyira, hogy beszédei tele vannak rejtett idézetekkel, amiket az Atya üdvtörténeti megnyilatkozásainak értelmezhetünk. Az örök Bölcsességgel személyi egységben lévő Jézus rendelkezett olyan zsenialitással, mint akárhány filozófusunk vagy költőnk, akik a szellemnek addig járt utain fölülemelkedve új gondolataikat új szavak mezébe öltöztették. Jézus is érezte az újdonság igényét. Leszélt az új bornak új tömlőkbe való öntéséről (Lk 5, 38). De nem akart egy gondolattal sem eltérni Istenének akaratától.

2. *A szolga nem marad meg a házban* (Jn 8, 35). Az Úr Jézusnak, mint a mennyei Atya Fiának, természetes lakóhelye az ég, illetőleg az isteni dicsőség. De mert vállalta a szolgálatot, meg kellett ízlelnie a szolgák otthontalanságát. Ennek ad hangot, amikor az őt követni akaró ifjúnak mondja: „A rókának odúja van, az ég madarának fészke, de az Emberfiának nincs hová lehajtsa a fejét" (Mt 8, 20). S ha ezt a kijelentést elsősorban a fizikai otthontalanságra értenénk – bár ez is kisugárzása volt a lelki otthontalanságnak – Szent Pálhoz kell folyamodnunk, aki fölséges képben szemlélteti előttünk Krisztusnak ezt a lelki otthontalanságát, s egyben biztat, hogy mi is érezzük át ezt. „Ugyanaz a lelkület legyen bennetek – mondja –, amely Krisztus Jézusban volt. Ő, isteni mivoltában nem tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amihez föltétlenül ragaszkodjék, hanem szolgai alakot fölvéve kiüresítette

önmagát és hasonló lett az emberekhez. Külsejét tekintve olyan volt, mint egy ember: megalázta magát és engedelmes lett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig" (Fil 2, 5–8). Az istenségnek az a túláradó fénye, amit átsugárzott emberi valóján színeváltozásakor, földi életében visszavonult. Pedig ez akkor olyan erős volt, hogy a szenvedésének és halálának gondolatára sem hunyt ki. Míg máskor annyira visszahúzódott, hogy maga bevallotta: „Most mélyen megrendült a lelkem" (Jn 12, 27). Sőt tanakodóvá válik: „Mit is mondjak? Hogy szabadíts meg attól az órától, Atyám?" És biztatnia kell magát: „De hiszen éppen azért az óráért jöttem" (Jn 12, 27). Vagy később a Getszemáni kertben a tanítványok is észreveszik: „Egyszerre csak remegni és gyötrődni kezdett." És maga is hangot ad benső világának: „Halálosan szomorú a lelkem" (Mk 14, 33). Betetőzése pedig a kereszten való felkiáltása: „Istenem, Istenem! Miért hagytál el engem?" (Mt 27, 46). A legnagyobb áldozat a szolgálat hangulati világában ez a lelki otthontalanság. Amikor vezérlő eszméinknek és szándékaink lelkesültségének fényei kialszanak. A lélek ugyan érzi, hogy magára marad, és sehol semmi vigaszt vagy bátorítást nyújtó mozzanat nem jelentkezik. A szolgálatnak ugyanezt a lelkületét ábrázolja Jézus a mezei szolgáról szóló példabeszédében. „Melyiktek mondja béresének vagy bojtárjának, amikor hazatér a mezőről: Gyere ide tüstént, és ülj le! Nem azt mondja inkább: Készíts vacsorát! Gyürkőzz neki és szolgálj ki, amíg eszem és iszom, azután ehetsz-ihatsz magad is. Talán megköszöni szolgájának, hogy megtette, amit parancsolt neki? Nem gondolnám. Így ti is, miután megtettetek mindent, amire parancsot kaptatok, mondjátok: Haszontalan szolgák vagyunk, nem tettünk többet, mint ami kötelességünk" (Lk 17, 7–10). A szolgálat fáradalmai, azok kipihenése, a siker és az érdem hiánya növelik a lelki otthontalanságot, amiket nem nélkülözhet a szolgálat szellemét teljesen betölteni kívánó ember.

3. *A szolga nem tudja, mit tesz az ura* (Jn 15, 15). Félő, hogy a szolgálatnak ezt a krisztusi elemét ésszerűségre törekvő korunk nem méltányolja eléggé. Mindenre magyarázatot keresünk, mindennek indítékait és értelmét kutatjuk. Holott aki szolga, az nincs beavatva ura terveibe, szándékaiba, neki csak a kapott parancsot kell végrehajtani. Ha érti, ha nem érti; ha okosnak vagy célszerűnek tartja, ha nem.

Az Úr Jézus a szolgálatnak ezt az elemét is vállalta. Bár teológiailag erről igen nehéz beszélni anélkül, hogy Krisztus isteni tudását valamilyen módon kérdésessé ne tegyük. De az tény, hogy maga az Úr vállalta az evangéliumokban azokat a kitételeket, amik azt sejtetik, hogy valamilyen homály borongott bizonyos dolgokkal kapcsolatban a lelkén. Hogy ez a közölhetetlen tudás felhője volt-e vagy más, az a teológusokra tartozik. De az az imádandó a mi Üdvözítőnkben, hogy ezeket a fogalmazásokat le is iratta az evangéliumokban – így vállalva a hasonlóságot „a tudatlanok és tévelygők iránt" (Zsid 5, 2). És ha ő merte ezeket így kimondani, akkor – a mi vigasztalásunkra és okulásunkra – merjük használni.

Egyes dolgokban nyíltan beszél az Úr is. „Azt a napot és azt az órát (az ítéletét) senki sem ismeri, a mennybéli angyalok sem, sőt még a Fiú sem, csak az Atya" (Mk 13, 32). Hogy ki üljön jobbján vagy balján az ő országában, „azt nem én döntöm el – mondja –, mert azoknak jár, akiknek Atyám készítette" (Mt 20, 23).

De sokkal elvenebbe vág Jézus látszólagos nem tudása saját megváltói szenvedésével kapcsolatban. Különös, hogy többször megemlékezik jövendő szenvedéséről, de soha egyetlen szóval nem ad magyarázatot, hogy miért kell szenvedni. Nem mondja meg, ki szabta ki ezt a rettenetes halált és kinek kellett ezt rémséges váltságdíjjal lefizetni.

Getszemáni-kerti imájában mintha azt sejtetné, hogy más útja is lenne a megváltásnak. Így vezeti be könyörgését: „Atyám, ha lehetséges, kerüljön el ez a kehely..." (Mt 26, 39). Ez azt a reményét fejezi ki, hogy hátha van egy másik megváltási mód, csak azt ő nem tudja.

És ott van a legvégső: Jézus nagy miértje a keresztfán. Úgy kérdezi, mintha nem tudta volna, amit feltámadása után olyan hévvel és meggyőző erővel bizonyítgatott az emmauszi tanítványoknak is, és a tizenegynek is húsvét este: „Ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak" (Lk 24, 26.46). Amikor Jézus a keresztfán Istentől való elhagyatottságának miértjét elkiáltotta, nem magyarázatot kért, csak fájdalmának adott hangot. Hiszen a következő percben már a legtisztább bizalom imája fakad meg ajkán, nem csendben, hogy senki se hallja, hanem „hangosan fölkiáltott: Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet" (Lk 23, 46).

A mindent bíráló un. kritikus kereszténységnek csak részben

van igaza. Istenszolgálatunkban nem lehet mindent bírálat tárgyává tenni. És emberi szolgálatunk is elveszti emberi mivoltát a folytonos mérlegelések és bírálgatások által. A szolgálat úgy lesz teljes értékű emberi szolgálat, ha meg tudunk hajolni annak titkai előtt, akinek a szolgálatában állunk.

*

Lehetne még teljesebbé tenni Jézus szolga-élményét, ha elemeznénk a néhány példabeszédében szerepeltetett szolgákat. A búzaföldben növekvő konkolyt irtani akaró (Mt 13, 24–30), vagy a királyi menyegzőre az útszélekről vendégeket hívogató (Mt 22, 1–14) szolgák készsége is benne élt Jézus tudatában, amikor a szolgálatról és szolgálásról beszélt.

Mindenesetre azt mondhatjuk, hogy Jézus a szolgálatnak kijelölte a helyét és isteni távlatot adott neki. Sehol nem mutatkozik annyira a bűn isteni világot felfordító szerepe, mint éppen a szolgálatban. A szolgálat évezredeken keresztül megvetett és alábecsült emberi tényked volt. Jézus ismét radikálisan visszafordította eredeti helyére.

A középkor szerette az adágiumokat, a rövid, velős mondásokat Abban szerepelt az is: Deo servire regnare est. Jézus kitágította ennek értelmét; tanítását ebbe a paradoxonba foglalhatjuk: servire regnare est, szolgálni annyit tesz, mint uralkodni.

(Teológia, 1984/4.)

TALÁLKOZÁSOK JÉZUSSAL A BIBLIÁBAN

A Jeruzsálembe zarándokló görögöknek ez volt a kérésük Fülöp apostoltól: „Uram, látni szeretnénk Jézust" (Jn 12, 21). Mindnyájunknak ez a kívánsága, mert az ember szeretne találkozni Istenével. Minthogy a Szentírás nem más, mint az embert kereső Isten és az istenkereső ember találkozása, jól tesszük, ha a Biblia után nyúlunk, amikor Jézussal szeretnénk találkozni.

Az egész Szentírás Jézusról szól, hisz Ő mondja: „Fürkésszétek az Írásokat, mert... rólam tanúskodnak" (Jn 5, 39). Föltámadása után az emmausziaknak is, a többi tanítványnak is ezt mondja: „Be kell teljesednie mindannak, amit rólam Mózes törvényében, a prófétákban és a zsoltárokban írtak" (Lk 24, 44). A Szentírás, minden lapjáról Jézus szól hozzánk. Így kell kézbe venni azt.

De most, amikor a Jézussal való találkozásról kívánunk beszélni, csak az Evangéliumokban olvasható, a szoros értelemben vett találkozásairól akarunk szólni. És ha egy kissé ráirányítjuk figyelmünket, rögtön szembetűnik, hogy hányféleképpen találkozik Jézus az emberekkel. Mi ugyanis legtöbbször úgy képzeljük el a Jézussal való találkozást, hogy kinyitjuk az Evangéliumot, és rögtön a megtestesült Ige bűvöletébe esünk, mint az első tanítványok, kik Jézus láttán felkiáltottak: „Megtaláltuk a Messiást!" (Jn 1, 41). Vagy mint Lévi, ki a vámnál ült. Szólt neki: „Kövess engem! Az felállt és nyomába szegődött" (Mt 9, 8). Vagy még inkább a Sault Pállá alakító damaszkuszi látomás áll képzeletünk előterében, amikor a Jézussal való találkozásról beszélünk. És mert az Evangélium olvasásakor ilyen lelket megragadó élményeink nincsenek, azt gondoljuk, hogy Jézus nincs is jelen, nem is mond semmit, és nem akar velünk találkozni. Jó lesz tehát szemügyre vennünk néhány tipikus esetet, ahol megfigyelhetjük Jézus viselkedési módját azokkal, akikkel kapcsolatba lép. Okulásul nekünk.

Jézus találkozásai

Csodálatos változatosságot figyelhetünk meg a módokban, ahogy a mi Urunk az emberekkel kapcsolatba lép. Azért nem árt ezt megfontolnunk, mert hiszen velünk is így találkozik. Talán éberebbekké leszünk illetéseire.

Mi általában azt képzeljük, hogy Jézus hosszabb párbeszédekben közli magát velünk. És valóban találunk is hosszabb párbeszédeket az Evangéliumokban, melyeket egyesekkel folytatott. Nikodémusszal vagy a szamáriai asszonnyal való beszélgetéseiben valóban csodálatos titkokat tár fel. Az emmausziakkal való párbeszéde ugyan nincs leírva Lukács Evangéliumában, de tudjuk, hogy több óráig eltarthatott. Érdekes, hogy a párbeszédek résztvevői nem kapnak semmiféle szerepet a későbbiek során a szent történetben, mintha csak előre jelezni akarná nekünk, hogy a bensőséget nem az élmények rőfjével méri. Éppen ezért rákényszerít arra, hogy figyeljük a kis mozzanatokat, amik sokat árulnak el Jézus belső világából. Egy-egy kérdés valakitől vagy intelem valakinek éppen olyan mélyre mutathat a Megváltó lelkében, mint a hosszú fejtegetések és magyarázatok. Egyeseket hosszas nevelői munkával érlel barátjává, mint Pétert s néhány apostolt. Mások mintha ott sem lennének környezetében, annyira háttérbe szorulnak.

Ahogy az evangéliumokban kezelte az embereket, úgy bánik velünk is. De tudni kell, hogy mindezeken keresztül is isteni jóságát és irgalmát akarja megmutatni.

A buzgó Simon

Krisztus belső barátai elsősorban az apostolok voltak. Éppen ezért a velük való találkozáson tanulmányozhatjuk Jézus közeledéseit. És mindjárt meg kell állnunk. Apostolainak felét egy belső élmény vitte Jézushoz. A másik hatról nincs az evangéliumban megörökítve, hogy hogyan is kerültek hozzá, Máté kivételével, akit ő hívott el. Érdekes, hogy apostolai között egy sincs, akit meggyógyított volna. Aki testében érezte volna meg a kiáradó isteni kegyelem erejét. Sehol egy leprás, sehol egy béna. De még csak vak sem volt közöttük, pedig az új látásra jó szimbólum lett volna

gyógyulásuk. Lukács is írja: „Az ember, akiből kimentek a gonosz lelkek, kérte, hogy vele mehessen. De elküldötte" (Lk 8, 38). Pedig apostolait is a sötétség hatalmának megtörésére küldte. Ötről azonban egyáltalán nem tudjuk, hogyan kerültek Jézus közelébe, csak arról értesülünk, hogy Jézus választása rájuk is esett, feljegyzett előzmény nélkül. És ha a Zsidóknak írt levél szerzője messzemenő következtetést von le abból, hogy Melkizedeknek „nem ismerjük apját, anyját, sem napjainak kezdetét vagy életének végét" (Zsid 7, 3), joggal tételezhetünk fel szándékoltságot az Úr részéről, hogy éppen a „buzgó" Simon apostolról egy szó sincs az evangéliumokban azonkívül, hogy apostol volt. Sehol sem jut szerephez, még egy kérdésnyi figyelmet sem kap, sem ő nem kérdez semmit. Jellegtelenség, eseménytelenség és látszólagos elhanyagolhatóság ellenére mégis van és létezik, és Krisztus bensőbb köréhez tartozik, hiszen apostol.

Legtöbbünket, akik a Bibliában is a Krisztussal való találkozásra várunk, éppen az bánt legjobban, hogy nem érezzük magunkat Krisztus által megkérdezetteknek, és bennünk sem fakadnak kérdések Krisztus felé. Egyszóval ránk szabottan, illetőleg egyénien nem tudjuk olvasni a Szentírást és úgy érezzük, hogy hiába olvassuk azt. Simon apostol példája mutatja, hogy kár ilyen gondolatokkal abbahagyni a bibliaolvasást, hiszen Jézus *közelében maradhatunk észrevétlenül is.* Annál is inkább, mert szinte ugyanebben a sorsban részesült *Szűz Mária is,* aki bizonyára szívesen lett volna azok között az asszonyok között, „akik vagyonukból gondoskodtak" Jézusról (Lk 8, 3), de neki csak a „kinnállás" szerepe jutott, mint ahogy ugyanabban a fejezetben Szent Lukács írja: „Kinn állnak anyád és rokonaid, s látni szeretnének" (uo. 20).

Az sem elhanyagolható szempont, hogy éppen az az apostol jut az eseménytelenségek sorsára, akiről egyedül írja a Szentírás, hogy „buzgó". A többi apostol közül egy sem érdemli ki ezt a jelzőt. Viszont azzal, hogy a kinyilatkoztató Isten ezt a jelzőt odatétette neve mellé, azt akarta elérni, mint amit Mária kenetéről mondott a betániai vacsorán: „Bizony mondom nektek, bárhol a világon hirdetik majd az evangéliumot, az ő tettéről is majd megemlékeznek" (Mk 14, 9). Simon apostol így arra tanít, hogy egyéni élményszegénység nem jelenti az isteni értékelés és megbecsülés hiányát.

Péter Krisztusa

Egészen más arcot mutat a mi Urunk Szent Péterrel szemben. Erről sokat lehetne mondani. De röviden azért érdemes átfutni, mert Szent Péter nemcsak az egyház feje, hanem a hívő ember típusa és mintapéldája is. És ha Pálról azt mondja Jézus: „Megmutatom majd, mennyit kell értem szenvednie" (ApCsel 9, 11), Péteren meg akarta mutatni, milyen válságokon kell átmennie az embernek, míg át tudja venni a krisztusi gondolkodást és magatartást.

Pétert testvérének, Andrásnak a lelkesült Messiás-élménye vitte Jézushoz, és vele is maradt a kánai menyegzőn, a templom első megtisztításakor (Jn 2) és az első galileai csodás körúton (Mk 1–2). De azután valami történhetett, amiről az Evangélium ugyan nem beszél; a szentírás-magyarázók úgy intézik el, hogy először nem véglegesen hívta meg őket Jézus. De azért mégis különös, hogy – Lukács 5, 1 szerint – „amikor egyszer a Genezáret tavánál állt (Jézus), és nagy tömeg sereglett oda hozzá, hogy hallgassa az Isten szavát", Péter és társai nincsenek a sereglők között, hanem a bárkából „kiszálltak és a hálót mosták". Sőt korábban sem voltak vele, hisz maguk mondják, hogy „egész éjszaka fáradoztunk, és semmit sem fogtunk". Jézus jövetelének hírére ahelyett, hogy a Jézus körül tolongók között lennének, csak mosogatják a hálót, és csak nézik mások tolongását. Mintha a kezdeti lelkesedés lehűlését éreznénk meg ebben a visszatartottságban, valami kiábrándulásfélét. E föltevésünket alátámasztani látszik Szent Péter kijelentése a jelenet végén: „Menj ki tőlem, Uram, mert bűnös ember vagyok" (uo. 8). Az Evangélium e vallomás indítóokául a csodás halfogást jelöli meg. De hiszen korábban már Péter jelen volt néhány csodánál, és ott nem érezte át bűnösségét. Nyilván átérezte gyarlóságát, hogy az Úr nem hagyta el akkor sem, amikor ő csalódottan vagy kiábrándultan visszavonult tőle. Sőt éppen az ő csónakjából kívánta a népet tanítani.

Ez nagy lecke lehetett Péternek a maga gyöngeségéről és Jézus hűségéről: nem könnyen hagyja el, akit kiválasztott! Valamint az is nagy lecke lehetett saját gyarlóságából és Jézus segítő erejéből, amikor vízen járva közeledett hozzájuk és kísértetnek látták őt. Péter kierőszakolja az isteni csodát a maga számára és elindul a

vízen. „Az erős szél láttára azonban megijedt és merülni kezdett, s felkiáltott." Az emberi kishitűség a csoda erejét is kikezdheti.

Hát még amikor megkapta Péter a mennyei Atyától a felvilágosító kegyelmet Jézus istenségéről, azt gondolta, hogy az Urat is taníthatja. Amikor Jézus beszélni kezdett eljövendő szenvedéseiről, Péter „szemrehányást tett neki ezekkel a szvakkal: »Isten mentsen, Uram! Ilyesmi nem történhet veled.« Megfordult és rászólt: »Távozz tőlem, sátán! Botránkoztatsz, mert nem arra van gondod, amit az Isten akar, hanem amit az emberek akarnak«". (Mt 16, 22). Mily kemény szavak ezek, és milyen kemény rendreutasítás ez éppen akkor, amikor röviddel ezelőtt az egyház sziklájának nevezte, amin a pokol kapui sem vesznek erőt. Keresve sem lehet jobb módszert alkalmazni annak ábrázolására, hogy a hívő embert, de az egész egyházat is a bárány gyöngeségében küldte a farkas erejébe öltözött világ meghódítására (Mt 10, 16).

Hasonló keménységgel találja magát szemben Péter az utolsó vacsorán is, amikor Jézus iránt érzett helytelen tiszteletből és szeretetből nem akarja elfogadni kezétől a lábmosást: „Az én lábamat meg nem mosod soha! – Ha meg nem moslak – felelte Jézus –, nem lehetsz közösségben velem" (Jn 13, 8). Annak számára, aki annyira odakötődött Jézushoz, olyan szép hitvallásokat tett és Jézus részéről is annyi kitüntető gesztust kapott, hallani e kemény krisztusi szót egy látszólag Jézust tisztelő és méltóságát számba vevő alázatosság miatt, nem lehetett könnyű. De így kellett nemcsak az emberi hibákból, de a jóindulatú emberi elgondolásokból is kinevelni a lelkét az ember számára megfejthetetlen titok hordozására.

Hát még a tagadás, amit Jézus Péter kézzel-lábbal való tiltakozása és fogadkozása ellenére is oly szilárdan állított!?... Micsoda iskola volt Péter számára, hogy hogyan bízhat saját magában és erősködő ígéreteiben!?... Így érett meg arra, hogy Jézus ráeső tekintetétől (Lk 22, 61) a szeretetben végleg elkötelezett hívévé és apostolává váljék.

Az apostolok nevelője

Az apostolokat nyilván Jézus fönségesen nyugodt és szeretettől sugárzó arca fogta meg és tartotta bűvkörében, de tudnunk kell azt is, hogy sokszor nagyon megdöbbentő módon mutatkozott meg előttük.

Sok lelket megragadó beszéd és bámulatot kiváltó csoda után Jézus parancsot ad tanítványainak: „Keljünk át a túlsó partra!" (Mk 4, 35). Közben „nagy szélvihar támadt, a hullámok a bárkába csaptak, úgyhogy az már-már elmerült. Ő a bárka végében egy vánkoson aludt". A viharos tengerhez hozzászokott halászok félelmükben Jézusba kapaszkodnak. Jézus nem hatódik meg e bizalmon. „Mit féltek ennyire? Még mindig nincs bennetek hit?" E kijelentésével azt sürgette, hogy tanítványai tartsanak ki továbbra is a viharban, ami nekik már bírhatatlanul félelmes volt.

Még keményebb hozzájuk Jézus az első csodálatos kenyérszaporítás után. Márk evangélista így vezeti be a leírást: „Ezután mindjárt kényszerítette a tanítványokat, hogy szálljanak bárkába és keljenek át a túlsó partra, Betszaidába, addig ő hazaküldi a tömeget" (Mk 6, 41). Feltűnik nekünk a „kényszerítés" szó. Jézust szelíden szólni vagy a farizeusokra haragosan prédikálni: elképzeljük, de övéinek kényszerítését nehezen tudjuk elképzelni. Ez azt jelenti, hogy először szépen szólt nekik, később többször is nagyobb erővel. És mikor az sem használt, akkor a kényszerítéshez folyamodott. De ha jobban belegondolunk, akkor világos lesz előttünk a dolog. A tanítványok ugyanis az izgalommal teli kenyérszaporítás után voltak, és az egész éjszakai viharos tengeri út előtt. A kenyérszaporítás annyira föllelkesítette „a tömeget, hogy így beszéltek: Bizonyára ez az a próféta, akinek el kell jönnie a világba". Ezért „körül akarták venni, erőszakkal meg akarták tenni királynak" (Jn 6, 14). Természetes, hogy az ilyen felforrósodott néphangulatból jószántukból nem akartak elmenni azok, akik többször azon vitatkoztak, hogy ki nagyobb közülük, meg hogy ki üljön Isten országában Jézus jobbján vagy balján (Mt 20, 20). Azután meg arra a tengeri útra küldte őket Jézus, amiről az ő gyakorlott halászszemük meglátta, hogy viharos, és ezért fölöslegesen fáradságos lesz, mint ahogy végül is az lett. Sokszor szeretnénk elképzelésünk szerint nekünk kellemes hangulatokban el-

időzni, és irtózunk a céltalannak látszó, de mindenképpen elkerülhető fáradságok s munkák elvállalásától, de az élet Urának kényszerítését érezzük magunkon. Jézus eszköztárából a kényszer sem hiányzik. De tudni kell azt is, hogy ezt szeretteinél alkalmazza. Júdásnál nem alkalmazta. A farizeusokkal sem. Ne csodálkozzunk, ha velünk meri alkalmazni.

Még erőteljesebb hangot használ Jézus szeretteivel szemben, amikor a farizeusok kovászától óvja őket. A farizeusok éppen akkor csodajelet kértek Jézustól messiási küldetése igazolására (Mk 9, 11). Az apostolok azonban végzetesen félreértik ezt a döntően fontos figyelmeztetést, és aggodalmaskodva mondják egymás között, „hogy nincs kenyerük". Jézus észrevette és így szólt: „Mit tanakodtatok azon, hogy nincs kenyeretek? Még most sem értitek? Nem fogjátok fel? Még mindig érzéketlen a szívetek? Van szemetek és nem láttok, van fületek és nem hallotok? Nem emlékeztek rá, hogy amikor öt kenyeret megtörtem ötezer embernek, hány kosár maradékot szedtetek össze? Tizenkettőt – felelték. S mikor a hetet négyezernek, hány kosár lett tele maradékkal? Hét – mondották. Erre újra kérdezte: Még mindig nem értitek?" (uo. 17–21). Ha ezt a szöveget próbáljuk hangosan olvasni, s a szavaknak és kérdéseknek megfelelő töltést adni, úgy érezzük, mintha a kérdésekben ostorok suhognának és csapnának a tanítványi kiskaliberűségre.

Jézus nekünk sem hagy békét, míg föl nem neveli hitünket az ő színvonalára. Amint Atyjáról mondta, hogy ő az igazi szőlőműves, „aki a termő ágakat is... megtisztítja, hogy többet teremjenek" (Jn 15, 2). Istenkereső lelkek sokszor éppen ezt a tisztítást nem vállalják. Mert azt megértjük, hogy a nem termő ágakat levágja és kiirtja a lélekből. De hogy a termőkből miért kell levágni valamit is, ezt nem akarjuk megérteni. A szőlőnél elfogadjuk és megértjük ezt a tisztítást. De hogy a lélekből is ki kell vágni a látszólag jámbor, vallásos és lelki dolgokat, érzéseket és magatartásokat, amik pl. egy bibliaolvasás nyomán önként fakadnak bennünk, de amelyek nem egyeznek a bibliamagyarázat kialakult szellemével, ezt nehezen látjuk be. Egyháza által is Jézus nevel minket, mint apostolait.

A nagy hit próbája

Hogy a máskor mindig irgalmas és szelíd Jézus éppen övéivel, híveivel egész különös módon képes keményen bánni, az kiderül a kánaáni asszony példájából. Ezzel az asszonnyal való történés részleteit azzal a tudattal kell sorba vennünk, hogy Jézus maga állapítja meg róla: „Asszony, nagy a te hited" (Mt 15, 21). E nagyhitű asszony „hangos" könyörgésére Jézus válasza, hogy „szóra sem méltatta" (Mt 15, 23). További kiáltozására a tanítványok szíve már megesik rajta, és ők „kérték: »Teljesítsd kérését, hisz kiabál utánunk.« Ezt felelte: »Küldetésem csak Izrael házának elveszett juhaihoz szól.« Ám az asszony odajött és e szavakkal borult le előtte: »Uram, segíts rajtam!« De visszautasította". Méghozzá Jézustól egész szokatlan keménységgel, a kiskutyákkal egy sorba hozva a kérlelő asszonyt. Ez nyilán egy közmondás lehetett, hogy ti. nem jó a gyermekek kenyerét elvenni és a kiskutyáknak adni. De akkor is érezzük az elzárkózást. Az asszony azonban ennek ellenére sem tágít: „Úgy van, Uram, de a kiskutyák is esznek a maradékból, amely lekerül uruk asztaláról." És ekkor dicséri meg az asszony hitét és teljesíti kérelmét.

Hogy Jézus látszólagos visszautasítása mennyi ideig tartott, az nem lényeges. Hiszen „egy nap az Úr előtt annyi, mint ezer év, ezer év pedig annyi, mint egy nap" (2 Pt 3, 8). Nem szabad meglepődnünk, ha lelki életünkben találkozunk az Úr visszautasítónak tűnő magatartásaival, akár a szentírás olvasásakor is. Hiszen mennyiszer nyitjuk föl az evangéliumot, hogy valamilyen kérdésünkre feleletet kapjunk vagy hogy Jézus közelségében vigaszt találjunk?! És a válasz hallgatás vagy visszautasításnak is beillő tartózkodás.

Hasonlóan próbára teszi hitünket Jézus késlekedése is, mint a holdkóros fiú esetében. A máskor annyira sietősen cselekvő Jézus, mintha ráérne, úgy jár el. A színeváltozás hegyén levő Jézushoz szeretné vinni az apa beteg gyermekét, de tanítványokat talál. Azok nem tudják kiűzni a lelket. Mikor Jézus lejön a hegyről, mindjárt jelentkezik kérésével. Jézus magához hívatja a beteget. „Odavitték. Mikor a lélek meglátta (Jézust), nyomban gyötörni kezdte (a fiút), úgyhogy az a földre zuhant s habzó szájjal fetrengett" (Mk 9, 20). Jézus ahelyett hogy nyomban kiadná a paran-

csot és kiűzné a lelket, kérdezősködni kezd: „Mióta szenved a bajban?... Kicsi kora óta – válaszolta az apa. Sokszor tűzbe meg vízbe kergette, csakhogy elpusztítsa. Ha valamit tehetsz, segíts rajtunk és légy részvéttel irántunk. ... Jézus így felelt: ...Minden lehetséges annak, aki hisz. A fiú apja erre felkiáltott: Hiszek! Segíts hitetlenségemen!" E megrendítő fordulatok után sem gyógyít mindjárt, hanem bevárja, míg „nagyobb tömeg verődik össze". Akkor parancsol rá a lélekre, de az még ekkor sem hagyja el azonnal, hanem előbb „felordított és heves rángatások közepette kiment belőle".

Itt megint érdemes megfontolni, hogy Jézus, a gyógyító már jelen van, és az ördög mégis úgy bánik a fiúval, mintha nem volna ott. Sőt, amikor már kiadja a parancsot, még akkor is megkínozza a fiút. Mintha a világ és az élet képlete volna ez a csoda: a megváltás Krisztusban már megtörtént, de a gonosz lélek úgy jár hatalmaskodva, mintha mi sem történt volna. Szent Péter utal is erre második levelében: „Csúfondáros gúnyolódók fognak föllépni, akik saját vágyaik szerint élnek és azt mondják: No, hol van a (Krisztus) megígért eljövetele? Amióta atyáink meghaltak, minden maradt úgy, ahogy a teremtés kezdetén volt" (2Pt 3, 4). A keresztény ember azonban hisz Krisztusnak, aki azt mondta: „A világ fejedelme már ítélet alá esett" (Jn 16, 11). Isten „mindent uralma alá vetett, semmit sem hagyott, ami nem volna neki alávetve. Most ugyan nem látjuk még, hogy minden uralma alatt áll" (Zsid 2, 9). Tehát valóban úgy áll a dolog, mint a holdkóros fiú esetében.

Aránytalanságok

Jézus nagyon jól tudta, hogy milyen magasra tűzte a megváltott ember eszményét, és hogy milyen kevés erre az emberi erő. „Embernél ez lehetetlen, de minden lehetséges az Istennél" (Mt 19, 26) – mondja akárhány kívánalmával kapcsolatban. Ez az elv szépen tükröződik Jézusnak két odavetett mondatában. Az első csodás kenyérszaporítás előtt Jézus megkérdezi Fülöptől: „Honnan veszünk kenyeret, hogy legyen mit enniök?" (Jn 6, 5). András, Simon Péter testvére „megszólalt: van itt egy gyerek, akinek van

öt árpakenyere és két hala, de mi ez ennyinek?" (uo. 8). A feladat nagyságát és a feladat megoldására való fölszereletlenséget eléggé napvilágra hozza és az apostolok tudatában elmélyíti kérdéseivel. Semmivel sem könnyebb ugyanis öt kenyérrel egy tömeget jól tartani, mint bárannyi erővel farkasokkal szemben állni (Mt 10, 16). A tizenkét halásznak a világ meghódítására elindulni ugyanaz a „reménytelenség ellenére is reménykedő" (Róm 4, 16) hit kellett, mint a nagy tömeget Jézus parancsára letelepíteni abban a hiszemben, hogy kapnak enni. A kenyérszaporításkor nem egy kenyérhegyet sokasított oda Jézus; hanem „megtörte a kenyereket, odaadta tanítványainak, a tanítványok pedig a népnek" (Mt 14, 19). Így a tanítványok minden egyes törésnél végigélték az aggodalmat: vajon jut-e a következőknek?

Az anyaszentegyháznak azért kell egzisztenciálisan szerénynek és alázatosnak lennie, mert erői, ill. adottságai feladatai teljesítésére mindig elégtelenek. Ezt Jézus tanítványainak is tudomására hozta kérdéseivel, egyházának is tudomására hozza akár a tények, akár a történelem szavával.

A kérdések rései

A Jézussal való találkozások az Evangéliumban sokszor csak pillanatnyi felvillanások. Egy kérdés nyit ajtót bensejébe és lényeget mutató valóságot tár elénk fölfogásából.

Amikor utolsó jeruzsálemi útján Szamárián akart keresztülmenni, a szamaritánusok nem fogadták be. A Zebedeus fiak buzgóságukban istennyilával akarják elpusztíttatni őket. De Jézus „hozzájuk fordult és rájuk pirított" (Lk 9, 55). A Vulgata így hozza ezt: „Nem tudjátok milyen lelkűek vagytok! Az Emberfia nem azért jött, hogy elveszítse az emberek lelkét, hanem hogy megmentse." Bár ez az eredeti szövegben nincs benne, de tökéletesen megegyezik Jézusnak máshol tett kijelentéseivel. A túlbuzgó apostolok valószínűleg túlértelmezték az Úrnak más alkalommal tett kijelentéseit. „Aki nincs velem, ellenem van" (Lk 11, 23). Vagy az apostolok küldésekor mondott utasítást értették félre: „Ha valaki nem fogad be benneteket, vagy nem hallgat szavatokra... még a port is rázzátok le a lábatokról. Bizony mondom nektek, Szodo-

ma és Gomorra földjének tűrhetőbb lesz a sorsa az ítélet napján, mint azoknak a városoknak" (Mt 10, 14). Az első templommegtisztításkor mutatott haragja és a farizeusokra való kemény megjegyzései is tápot adhattak e tanítványi félreértésnek. Nem sejtették, meddig megy el Jézus tapintata és irgalma a vele ellenkezőkkel szemben.

A másik ilyen kérdéssel nyitás az utolsó vacsora meleg hangulatába visz, amikor a főpapi beszédében Jézus az egyik legmélyebb hitigazságról, az őt szeretőkben való megnyilatkozásról beszél. „Aki szeret... annak kinyilatkoztatom magam" (Jn 14, 21). „Ekkor Júdás, nem a karióti, megkérdezte: Uram, hogy van az, hogy nekünk akarod magad kinyilatkoztatni, nem a világnak?" (Jn 14, 22). Érdekes, hogy éppen Jézus rokona, Tádé veti fel ezt a kérdést. Korábban Jézus rokonai biztatják az Urat: „Ha képes vagy ilyenekre, akkor lépj a világ színe elé." Az evangélista még hozzáteszi: „Testvérei sem hittek ugyanis benne" (Jn 7, 4–5). Tádé kérdése lényegbe vágó kérdés, amin az egész megváltás értelmezése fordul. Az általános emberi gondolkodás minden megváltást a külső világ és a helyzetek megváltoztatásától remél és vár. Jézus a lelkek megváltoztatásától reméli és várja. Jézus a lelkek megváltoztatását sürgette: „Az Isten országa közöttetek van" (Lk 17, 21). A világnak a belső lelkület megváltozásától független krisztusivá válását már a kísértés hegyén visszautasította az Úr, mikor a Sátán mindent neki akart adni, ha ott, a magányban „leborulva imádsz engem" (Mt 4, 9). A világot csak a lelken keresztül tartotta értelmesnek. „Mit ér az embernek, hogy megszerzi az egész világot, ha a lélek kárát vallja?" – kiáltja bele a fülekbe fölfogását (Mk 8, 37). Majd apostolával elmondatja: „Ismerhetem az összes titkokat és mind a tudományokat... ha szeretet nincs bennem, mit sem használ nekem" (1Kor 13, 2). A sátán is kisajátíthatja a jóság külső formáit (2Kor 11, 14). A bűnnek elkötelezett belsővel a krisztusi elvek szerint berendezkedett világban is pokollá lesz az ember élete. Ezért sürgeti Jézus: „Tartsatok bűnbánatot (térjetek meg)!" És ezért akar a lelkekben lakást venni – amint Tádé kérdésére kifejti.

A harmadik ilyen kinyilatkoztató kérdést Fülöp apostol kérése rejti: „Mutasd meg nekünk az Atyát!" (Jn 14, 8). Az ember istenkeresése már sok fordulót tett, sok ponton megállt, és ma is meg-

áll. A sokisten-hívést nem is említve, megállt már az Első Mozgató, a Törvény, az Erő, az Eszme, a Szépség, a Nyugalom, a Teljesség gondolati bálványai előtt. Eddig a legtöbb gondolkodó ember eljut, legföljebb még a Végzettel egészíti ki. Krisztusban találkozunk a személyes Istennel, aki olyan emberi tud lenni, mint Krisztus volt. „Aki látott engem, az Atyát is látta" – feleli Fülöpnek (Jn 14, 9). Jézus tehát megnyugtat minket, hogy Isten emberszívvel érez, emberi aggyal gondolkodik, anélkül hogy fölségét elveszítve emberszabásúvá válna és az emberi kicsinyesség hínárjába veszne. Jézus Istene, atyja és ura az embernek. Az abszolút Lét ember számára fölfoghatatlan titkai Krisztusban értelmet nyernek és emberileg elfogadhatókká válnak.

A húsvéti Jézus

Záradékul jó lesz, ha tekintetünket a húsvéti Jézusra vetjük. Az ő húsvéti természete és szokása döntő számunkra, hisz ezt a természetét és szokását vitte az örökkévalóságba.A reális Krisztus: a húsvét Krisztusa. Ahogyan tett akkor, úgy tesz most is.

A húsvéti Krisztuson először az tűnik fel, hogy Ő keresi az embereket. Kit útközben, kit kertben, kit hosszú vándorúton, kit bezárt ajtókon keresztül követ, csakhogy találkozzék vele. A kezünk ügyében levő Evangéliumban ez a húsvéti Krisztus keres bennünket is.

A másik tulajdonsága, hogy mindig rejtekből lép elő. És hol egy szóváltásnyi időre, hol meg hosszabb eszmecserét folytatva tünik föl. Hol végigtapogattatja magát, hol egy szót sem szól magáról, mint a Tibériás tengernél, ahol „a tanítványok közül senki sem merte megkérdezni: Ki vagy? – hiszen tudták, hogy az Úr az" (Jn 21, 12). A szentírásban hozzánk közelítő Úr is rövidebb-hosszabb időre elrejti magát előlünk. Néha egy pillanat elég, hogy kiszakadjon szívünkből a szó: „Rabboni". Máskor hosszas fontolgatások után sem nyílik fel előttünk a kegyelmi szó, miként az emmausziak sem fordultak vissza, amíg úton voltak, és Jézus szava szólt hozzájuk. Pedig „lángolt a szívük". És ezt jó figyelembe vennünk akkor, amikor az Írásokban sokszor az élmények belső lángolását keressük. Valóban csodálatos, hogy egy Jézusnál szok-

ványos gesztus többet ért el náluk, mint a hosszas magyarázkodás. Bár természetesen a magyarázat előkészítette a kenyértörés mozdulatát. Hinnünk kell abban, hogy bár bibliaolvasásunkban néha soká nyílik meg szemünk, de azután Jézus gesztusa az anyaszentegyházban (szentségek) megnyitja szemünket.

Legvégül a húsvéti Jézus „megnyitotta értelmüket, hogy értsék az írásokat" (Lk 24, 45). Imádságos lelkülettel kell olvasni, az értelem megnyitására várva. És ha soká vagy egyáltalán nem kapjuk meg ezt a megnyitást, ne veszítsük el kedvünket: Jézus a nagyhitű kánaáni asszonyhoz sem szólt sokáig, a buzgó Simonhoz pedig egyetlen szót sem. Nagy és alapvető törvényt hirdetett ki a húsvéti Krisztus Tamásnak: Boldogok, akik nem láttak és hittek!

(Teológiai évkönyv, 1982)

ÉLETÜNK AZ EGYHÁZBAN

ANYÁNK: AZ EGYHÁZ

Gyermekeiknek mindig az anyák a legszebbek. És sohasem öregszenek. Mi teszi azt, hogy egyforma melegséget látunk szemükben sugározni? És vajon ettől a meleg sugártól nem vesszük észre az öregedésnek csalhatatlan jeleit? Vagy inkább a mi szívünk szeretetteljes tekintete hozza létre bennünk azt a tapasztalást, hogy ők öregen is fiatalok?

Az anyjára néző gyerek szemét kell nekünk kölcsönvennünk, amikor anyaszentegyházunkra nézünk. Már Szent Pál ajánlja, hogy az egyházra ne csak úgy tekintsünk, mint ami „az igazság oszlopa és biztos alapja" (1 Tim 3, 15), hanem mint anyánkra. Elemezve ugyanis a két szövetséget, ót és újat, két asszonyban jelképezve látja a két Jeruzsálemet, Sárában és Ágárban, az úrnőben és szolgálóban. Az Újszövetséget jelző Sára „jelenti a magasságbeli Jeruzsálemet: ez a mi anyánk" (Gal 4, 26). Nyilván ennek a Sára-képnek idézése a Jelenések könyvének Asszony látomásával együtt (Jel 12) indította el az egyházról azt a szemléletet, amely már a második századi Hermász Pásztorának víziójában úgy jelenik meg, mint egy idős asszony, aki fiatal is.

Fel lehet-e és fel tudjuk-e fedezni mi is egyházunkban az anyáknak ezt az öregségükben is megmaradó fiatalságát?

Könnyű volna itt rámutatni a fiatalok egyházára, az ifjúságban jelentkező irányzatokra, a karizmatikus és kisközösségi mozgalmakra, a különféle jézusi vagy szentlelkes tömörülésekre, amik sokhelyütt a lassan mozdulónak tartott hivatalos egyházi felsőbbség ellenére vagy legalábbis fejcsóváló tűrésével, de semmi esetre sem közreműködésével jönnek létre vagy működnek. Mindezekben láthatjuk a fiatal szívek lelkesedését és mozgalmasságát, de nincsenek e képben a fenti vízió öregségének jelei. Már több jelet mutatnak azok a megújulások, amik az egyházi fölsőbbségek tudtával és beleegyezésével, ill. jóváhagyásával működnek (a fokolarini, Jézus kis testvérei, a szeretet misszionáriusai, Teréz anya szerzete). De legjobban igazolják tételünket a zsinat pápáinak for-

mabontásai, akár XXIII. Jánosnak a dialógus és ökumenizmus felé, akár VI. Pálnak a lelkipásztori utazások és kollegialitás felé. No és amit a jobbára öreg emberekből álló bíborosi testület a két, egymás után következő konklávéval produkált, az nem közönséges! Hogy amikor a hatalmi harcok szinte minden országban késhegyig menő vitákat s hosszas küzdelmeket okoznak, a világ legnemzetközibb színeit képviselő konklávék előbb egy, utóbb másfél nap alatt új utakra terelték az egyház útját. I. János Pálban az egyszerűség és derű jelentkezett, az elhivatottság súlya és a világért való felelősség terhe mellett, mik alatt a különben szellemileg érzékeny VI. Pál is összeroppanni látszott. II. János Pálban pedig az impozáns életigenlés és a szláv kedély kerül bele a Vatikán világába. Mindkettőhöz olyan bátorság és merész elhatározás kellett a bíborosok részéről, ami díszére vált volna a múlttal szakítani akaró úttörőknek is. És mindez az évszázados szabályok szabta konklávé falai között történik!

De fölfedezhettük az öregedés látszata mellett a fiatalság ismérveit már XII. Pius alatt is, akit közmondásosan a „visszahúzó erők pápájának" tartottak. Hiszen dogmát állapított meg, kiközösített, szellemi irányzatokat rendszabályozott a pápai hatalom tündöklő fényében. Mindezeket a modern teológia és gondolkodás idejétmúlt dolgoknak tartja. A zsinat utáni egyház is arra törekszik, hogy túljusson ezeken vagy legalábbis háttérbe szoruljanak ezek az I. Miklós pápától kezdeményezett – tehát több mint ezerszáz esztendős – pápai felségjogok.

Ugyanakkor egy tárgyilagosabb vizsgálódás azt igazolja, hogy még XII. Pius pápa egyháza is tudott olyan jegyeket fölmutatni, melyek az elöregedés mellett a megfiatalodást is jelzik a hermászi látomás egyházanya képének megfelelően. Azt kell mondanunk, hogy ennek a legreakciósabbnak kikiáltott pápának volt bátorsága megtenni azt a lépést, ami egy kopernikuszi fordulattal ért fel, vagy ami olyan jelentőségteljes volt, mint Armstrong kilépése az űrhajóból a Holdra. Ez volt ti. az a rendelkezése, melynek értelmében az egyházban használt Szentírás különböző nyelvekre való fordításának alapszövege ne az 1800 éve használt itala-vulgáta legyen, hanem az eredeti görög. Ez persze nem látványos lépés. De mindjárt kitűnik jelentősége, ha meggondoljuk, hogy az öreg Szent Ágoston ingerülten rótta meg Szent Jeromost, amiért a

régi latin szöveghez hozzá mert nyúlni. Pedig Szent Ágoston idején jó ha 300 éves volt az a latin szöveg. És már annyira régies és romlott volt, hogy fiatal korában maga Ágoston is azért nem olvasta, nehogy tönkretegye vele rétori stílusát. És XII. Pius pápa félre merte tenni a majd kétezer éves latin szöveget, amit méghozza a Trienti Zsinat kis híján autentikussá nyilvánított, de autentikusként használni rendelt.

Hogy milyen forradalmian nehéz dologról van itt szó, az kiderül abból, hogy például a modern nyelvű angol bibliafordítás milyen nehezen tudja felküzdeni magát a patinás veretű ó-angol fölé. Vagy akár nálunk is, protestáns testvéreinknél, a Károli Biblia mai nyelven csak lassan hódítja meg a közösségeket. Az irodalom, a film s a színház meg éppenséggel nem akarja tudomásul venni, hogy mai nyelvű szentírásfordítások is vannak. Ha Szentírást kell idézni, biztos hogy a Károli Biblia tiszteletre méltó, de mégiscsak nehézkes szövegét hozzák akkor is, ha a művészi alkotás nem kívánja meg a szavak ó-zamatú hangzását.

Isten tiszteletével kapcsolatban az ember ugyanis hajlamos az abszolutizálásra, nemcsak az igazságok megfogalmazásában, de a szokások és szertartások terén is. A nyelvben is. Jézus arámul beszélt. Hogy megértsék az első hívek, azért az apostolok arám helyett görögül hirdették az evangéliumot. Ahol görögül nem értettek, ott latinul imádkoztak. Ahol latinul nem értették, ott szlávul olvasták a Szentírást. Az ortodoxia és a reformáció a nemzeti nyelveket állította az Ige szolgálatába. De mindenütt kialakult az ó-görög, ó-latin, ó-szláv, ó-német, ó-angol, ó-magyar nyelv az istentiszteletben. Mintha az ember féltené az Isten dolgait a változástól, vagy nem akarná a szent dolgokat a mindennapi nyelv és szokások nívójára leszállítani. Az egyház meg főként ragaszkodott a hagyományokhoz, sokszor egészen görccsé vált ez a ragaszkodás mindenben, de leginkább az Isten igéjében.

És XII. Pius hozzá mert nyúlni az évszázadok által megszentelt Vulgáta szöveghez. Akiknek jó szemük volt a dolgok alakulásának megfigyelésére, azok mindjárt megsejtették, hogy ha a Szentírás latin nyelvének monolitján ekkora rés támadt, akkor – mert Jézus szava szerint „az Isten igéje mag" (Lk 8, 11) – robbanásszerűen indulnak meg a változások az egyház életében. Ami be is

következett előbb a szent háromnap szertartásainak megújításával, az esti misékkel, majd a szentségi böjtök enyhítésével, sőt minimálisra csökkentésével. Hogy ezek is milyen méretű újítások (illetőleg az eredeti evangéliumi alapokhoz való visszatérések), jellemző, hogy sokfelé kellett az újítással szembenálló hívek előtt kifejteni, hogy ezeket az egyház nem az ateista kormányzat nyomására rendelte el, hanem a római pápa szándéka szerint. Meg is kapta a pápa nem egyszer, talán éppen a „legjobb" katolikusoktól a megjegyzést: Hát már a pápa is kommunista lett?! Mindenesetre a böjti kötelező hústilalom szabaddá tételével kapcsolatban jelent meg egy olasz magazinban a karikatura, amin egy hízott sertés a bíboros előtt állva kétségbeesetten kérdezi: Eminenciás Uram! Való, hogy már a vallás is megváltozott? – Számítani lehetett és számítani kellett a vallásos tömegek botránkozására és ellenállására. És még ma is vannak, akik nem tudják elfogadni az egyház döntését, még a zsinat után sem.

Ebben a látómezőben kell szemlélnünk XII. Pius újításait is. Alig észrevehető lépésekről van itt szó (milyen a Szentírás eredeti szövege) vagy a vallási életben nem éppen központi jelentőségű dolgokról (milyen a böjt), de akinek szeme van a dolgok látására, az észreveszi ezek horderejét mik az elöregedett egyház arcán az életerő, a kezdeményezés és bátorság, egyszóval a fiatalság jeleit mutatják.

Úgy kell tehát néznünk egyházunkra, mint anyánkra. A gyermek tekintetével. A gyermek szeretetével. Aki tudja, hogy anyja idős már és az öregség jegyeit hordozza, de a szeretettől azt nem veszi figyelembe, mert gyerekkorának, vagyis az anya fiatalságának fényeit látja örökké ragyogni tekintetében.

És ha a nagyjából érintett tényeket tekintetbe vesszük, akkor meggyőződhetünk az öregedő anyaszentegyházunkban valóban meglévő fiatalságról is, és biztosak lehetünk arról, hogy ezt nemcsak a mi gyermeki szeretetünk képzeli el, de valóságban is benne van.

Így korunk egyházképe is úgy mutatja fiatalnak és egyben öregnek, mint ahogy Szent Pál látta Sárának jelképében, aki „noha már nem volt fiatal" (Zsid 11, 12), mégis „annyian származnak tőle, mint égen a csillag".

Egyoldalúak azok, akik csak a hagyományőrző öregséget kere-

sik vagy látják egyházunkban. Azok is tévednek, akik csak az újdonságot kívánják és értékelik. A bibliai és kétezer éves egyház típusa olyan anya, aki úgy öreg, hogy fiatal is, és úgy fiatal, hogy öreg is. Mint ahogy Michelangelo Piétáját a Szent Péter templom bejáratánál érett asszonyi testtel és üde, fiatal leányarccal ábrázolta, úgy kell nekünk is a Szűz Anyában típusként előragyogó anyaszentegyházunkat öregségében tisztelnünk és fiatalságában szeretnünk.

(Új Ember, 1985. júl. 14.)

AZ EGYHÁZ: KRISZTUS TITOKZATOS TESTE

A második világháború befejeztével Suhard bíboros, Párizs érseke 1947-ben nagyböjti pásztorlevelében fölteszi a kérdést: Emelkedik-e vagy hanyatlik az Egyház? Sok mozzanatot és lehetőséget tár föl, amik az emelkedésre mutatnak. Viszont nem hallgatja el a hanyatlás szimptómáit sem.

Húsz évvel a II. Vatikáni Zsinat bejezése után még jogosultabb feltenni Suhard bíboros kérdését, mert hiszen az Egyház önmagát vizsgálta meg a Szentlélek világosságánál, és megnyitotta kapuit a belülről mozgolódó erőknek (apertura), sőt párbeszédet kezdett az emberi kultúra minden formájával (aggiornamento). Óriási várakozás előzte meg a zsinat megnyitását, ám ugyanolyan csalódás fogadta az első ülésszak lezárásának azt az eredményét, hogy Szent József nevét be kell venni a szentmise kánonjának szentjei közé. Sovány eredménynek tűnt ez a legtöbb embernek, de a látók tudták, hogy ez olyan, mint a jégpáncélon a repedés, midőn a tavasz erői megindulnak. És amikor húsz évvel ezelőtt bezárták a zsinatot, a kettősség megmaradt: a konzervatívoknak túl sok volt a zsinat újítása, a reformereknek pedig túl kevés. És mert a zsinat igen mérsékelten használta a hatalom eszközét, fölszabadultak az ellentétes irányzatok, polarizálódtak, és akikben megfogyatkozott az egyház iránti szeretet, megtagadják a Tanítóhivatal intézkedéseit.

Ezért Suhard kérdésére ma is így kell válaszolnunk, ahogy ő: emelkedik is, hanyatlik is. Vannak csalhatatlan jelei az emelkedésnek, pl. a szentírás népszerűsödése, a kis csoportokban kialakuló vallásos élet, a helyi és jelesebb búcsújáró helyek telítettsége, a pápa látogatásainak hallatlan sikere stb. De nem lehet elhallgatni a sikertelenségek egész sorozatát: a profán gondolkodás, a gyakorlati ateizmus ijesztő terjedése, a házassági válások rohamos emelkedése, a fehér fajú családok elnéptelenedése és a terhességmegszakítás törvényes engedélyezése, a szesz és a sex térhódítása, a drog és a terrorizmus uralomrajutása, a templomok kiürülése majd minden helyen. Nem szólva a fegyverkezési verseny megállításáról és béke fenyegetettségéről.

Az emelkedésnek és a süllyedésnek ez a párhuzamos jelenléte újfajta jelenségnek tűnik egyházunkban. Legalább is sokak szemében. És ez az együttes jelenléte az örvendetes és lehangoló mozzanatoknak egyként igazolttá teszi sok hívő szemében és lelkében a kiábrándulást vagy legalábbis a bizalmatlanságot az egyházzal szemben.

Hogy volt régen?

Röviden és nagy léptekben át kell tekintenünk egyházunk kétezer éves történetét, hogy lássuk, hogyan is festett az. Az utolsó száz évben két kiváló ember is írt ebben a tárgyban könyvet. Egyik a kiváló spanyol gondolkodó, *Unamuno A kereszténység haldoklása* címen foglalkozott e kérdéssel. A másik, a bíborosjelölt és a szentség hírében meghalt *Rosmini*, aki *A katolikus egyház öt sebéről* értekezett, amit indexre is tettek. — A katolikus megújulás századában, amikor is a reneszánsz és reformáció veszteségei után a trienti szent Zsinattal kezdetét veszi a katolis barokk pezsgő vallási élete, *Pascal* úgy találja, hogy amint meg lehet írni Jézus szenvedéseinek történetét Máté, Márk, Lukács és János szerint, úgy lehetne és kellene megírni: Passio Domini Nostri Jesu Christi secundum historiam. Szerinte a történelem nem más, mint Jézus állandó szenvedése. — No és ha megnézzük azt a két korszakot, amiket történészeink az egyház két virágkorának jeleznek, ott sem látunk mást, mint a fény- és árnyoldalaknak együttes jelenlétét. A középkorban a XIII. századot nevezik a pápaság s vele az egyház fénykorának. Mégis — a legenda szerint — Assziszi szent Ferenchez így szól a San Damiano-i kereszt Jézusa: „Ferenc, építsd újra Egyházamat, hisz látod, hogy omladozik." És a pápaság fénykorát a legmagasabbra emelő III. Ince pápa, aki a szerzeténék jóváhagyásáért nála járó Ferencet elutasítja, éjszaka álmot lát, amint az egyház középpontját jelző Lateráni bazilika tornya összedőlni készül és azt egy umbriai darócruhás ember tartja vissza, kiben a pápa az elutasított Ferencet véli felismerni. Valóban virágkora volt az egyháznak buzgóságban, tudományban, de jelen volt az omladozás is. És végül ha felvillantjuk az egyházatyák korát, a IV. századot, amikor az egyház a Konstantin-i engedmény után

az üldözésektől megszabadulva szinte futótűzként terjedt el a hatalmas római birodalomban, szent Jeromos egyházatya betlehemi magányában így kesereg egyik levelében: Totus mundus ingenuit et arianum se cognovit – a földkerekség felsóhajtott és ariánusznak ismerté még magát. És szinté nyomdafestéket nem tűrő szavakkal ecseteli a római papság életét. Virágkor és bírálat, méghozzá egy szent ember ajkáról. Egy időben, együttes jelenlétben.

És Jézus korában?

Az egyház emelkedésének és süllyedésének a jelei, úgy látszik, együttesen vannak jelen minden korszakban. Talán egyikben az egyik jobban feltűnik, mint a másikban. De jelen van. Kérdés azonban, hogy az egyház alapítójának idején hogyan is volt?

Lehetne már ott is kezdeni elmélődésünket, hogy a betlehemi jászolnál is együtt szerepelt az angyalsereg éneke és a barlang szegénysége. Továbbá királyok díszes felvonulása és a ház egyszerűsége. A Tizenkét éves Jézus szellemi győzelme és Názáret titkokkal teli hallgatása. Keresztelő János tanúságtétele a tömegek előtt, és az a viszonylag kevés csatlakozó hozzá. Péter vallomása Jézus istenségéről, majd emberi gondolkodása, ami miatt sátánnak kell nevezni őt. (Mt 16) A színeváltozás ragyogó fénye és halálának emlékezete (Lk 9, 31) A kenyérszaporítás csodája, minek következtében Krisztust királlyá akarják koronázni (Jn 6, 15), és ugyanezek tartják kemény beszédnek tanítását és már nem jártak vele. (uo. 66) Az utolsó vacsorának isteni szeretettől áttüzelt pillanataiban a tanítványok hatalmi versengést tartanak, és röviddel ezután megtagadják és elhagyják Jézust.

Mindezt Jézus összefoglalni látszott azzal, hogy feltámadása után testén hagyta sebeit. Hiszen ezek bizonyára nem festett sebek voltak, halálos sebek. És a Jelenések könyve a világtörténelem középpontjában a Bárányt állni látja, „mintegy megölve" (Jel 5, 6). Feltámadtan is, égbeszálltan is élve hordozza a halál jegyeit. Ezzel a folytonos kihívással és győzelemmel a világtörténelem végéig ismétli a prófétai szót: „Halál! Hol a te fullánkod? Halál! Hol a te győzelmed?" (1 Kor 15, 55). Sőt e sebeken keresztül gyógyító erőket áraszt bele a világba. Apostolainak hitetlenségét

az első húsvéteste, de Tamás apostolét különösen, sebeinek érintése által gyógyította meg, mint szent Gergely pápa után Pascal is hangsúlyozza.

A Zsinat nagy lépése

A II. Vatikáni Zsinat után az egyházban két kifejezés hangzik a legsűrűbben: Corpus Christi Mysticum, Krisztus Titokzatos Teste, és a Mysterium Paschale, a húsvéti titok. Az első az egyház megjelölésére szolgál, a másik az egyház életére. Örökké hálásak lehetünk a Szentléleknek, hogy az egyház tudatának mélyéről felszínre hozta ezt a két kifejezést és szinte mindennapi kenyerünkké tette. Így elindította e két nagy valóságot arra az útra, melyen egyetemessé válva átformálhatják mindnyájunk egyházszemléletét, és kiábrándulások helyett bizalmat, félelmek helyett bátorságot adnak, a szeretet megfogyatkozása helyett pedig a ragaszkodás gyermeki bizalmával öleljük át való és konkrét egyházunkat akár az emelkedés, akár a hanyatlás benyomásait vegyük róla.

A Titokzatos Test

Hogy az egyház Krisztus Teste, az hozzátartozik katolikus hitünk alaptanításaihoz, de nem kapta meg azt a középponti helyet sem a szertartásokban, sem az igehirdetésben, amit megérdemelt volna. A modern idők a kollektivitásra felnyitották érzékünket és ráébresztettek arra, hogy kisebb-nagyobb közösségek tagjai vagyunk, sőt az egész világ is közösséget alkot (pl. gazdaságilag). Így most hangsúly kerül a XII. Piusz pápa által külön enciklikában méltatott, de kezdettől fogva meglévő keresztény tanításra a Titokzatos Testről (Mystici Corporis enciklika). De még mindig mintha egy kissé elvontan szerepelne a test a közösség kifejezésére. Szent Pál alapvető helyein (Róm 12 és 1 Kor 12) mondja ugyan, hogy az egyház Krisztus teste, de csak annyiban elemzi, amennyiben „egy testben több tagunk van, de nem ugyanaz a föladata mindegyik tagnak, éppúgy sokan egy testet alkotunk Krisztusban, egyenkint viszont egymás tagjai vagyunk." (Róm 12, 4)

De hogy ez a krisztusi test nemcsak tagozódásával jelez, hanem konkrét életével is, azt elszórtan találjuk meg nála.

Pedig a mi Urunk igen világosan és döntő tanításokban is kijelentette, hogy tagjaiban is él. „Aki titeket befogad, engem fogad be." (Mt 10, 44) – mondja tanítványainak. És „amit e legkisebb testvéreim közül eggyel tettetek, velem tettétek" (Mt 25, 40) – mondja az utolsó ítéleten. Saulnak a damaszkuszi úton Jézus mondja: „Saul, Saul, miért üldözöl engem? Erre megkérdezte: Ki vagy Uram? Én vagyok Jézus, akit te üldözöl." (ApCsel 9, 4) Krisztust kell tehát látni az egyház tagjaiban, de egymásban is. „Engedelmeskedjetek egymásnak Krisztus iránti tiszteletből – írja. – Az asszony engedelmeskedjék férjének, akárcsak az Úrnak... Férfiak! Szeressétek feleségteket, mint Krisztus is szerette az Egyházat... Szolgák, engedelmeskedjetek... földi uraitoknak, akárcsak Krisztusnak... Gazdák! Viselkedjetek velük ugyanúgy." (Ef 5, 21.22, 25.; 6, 5.9) Ezért kér általában bennünket: „Ugyanaz a lelkület legyen bennetek, amely Krisztus Jézusban volt." (Fil 2, 5) Ezt megerősíti szent Péter is: „Mivel tehát Krisztus testi életében szenvedett, ti is ugyanannak az érzületnek fegyverzetét öltsétek magatokra." (1 Pét 4, 1) És ezt nemcsak úgy, hogy az Úr Krisztus példáját kell követnünk, hanem bennünk akar élni és kibontakoztatni életét a kegyelem titokzatos valóságában. Ezért mondja a Zsinat: „Minden tagnak őhozzá (Krisztushoz) kell formálódnia, amíg Krisztus ki nem alakul benne. (vö. Gal 4, 9) Így beépülünk életének misztériumaiba, hasonlóvá leszünk hozzá, vele együtt halunk meg és támadunk fel, amíg együtt nem uralkodunk vele." (LG 7)

A Titokzatos Test tartalma

Az ószövetség népének volt egy olyan irányzata, amelyik a megváltót kész emberként a templom ormáról leszállni gondolta (Mt 4, 6; Jn 7, 27) Ám Jézus az emberi élet minden mozzanatát lefoglalta a megtestesülésben a megváltás céljára: fogantatástól kezdve a 30 éves názáreti rejtettségen át a nyilvános élet három évének sikerein és szenvedésein át a halottként fekvés három napjának végéig. Hogy mit rejt egy dolog lényege, azt megmutatja időbeli kifejtőzése. Hogy a megváltás titka mit tartalmaz, azt meg-

láthatjuk, ha megnézzük, mit futott be földi életében Megváltónk az idő koordinátájának egymásutánján. Ha ezeket az egymás után következő kegyelemmel teli mozzanatokat keresztbe fordítjuk, megkapjuk a mindenkori egyháznak és mindenkor élő kereszténynek a krisztusi testben való elhelyezkedését, annak keresztmetszetét.

Jézus földi életében ezek a misztériumok egymás után következtek, most az összes egymás mellett is lehet a keresztény egyéni életében és az egyetemes egyház életében is. Van ahol az egyház a magzat-élet rejtettségében, és van, ahol az igehirdető Jézus sikereit aratja és van, ahol a sírban fekvő Jézus mozdulatlanságában leledzik. És a keresztény lélek Názáret rejtettségét és mindennapiságának jeltelenségét, másik színeváltozásának lelket elragadó élményét kapja az Úrtól. A szenvedések árnyalatairól meg ne is beszéljünk. És ahogy földi életében nemcsak csodáival, nemcsak igehirdetésével és nemcsak szenvedésével váltott meg, de élete minden pillanatával és mozzanatával, úgy most is megváltó erőket sugároz be a világba bármilyen formájú emberi tevékenysége vagy szenvedése által.

Mi egy kissé abba a hibába esünk, mint a messiást váró zsidók, akik kész emberként képzelték el. Mi is jórészt csak a kész-ember-Krisztust állítjuk szemünk elé, pedig ő hallgatásával is, szent Pál jellemezte „oktalanságával és erőtlenségével" is (1 Kor 1, 21) megváltja ma is a világot.

Húsvéti Titok

A Vatikáni Zsinat liturgiája rendelte el, hogy a szentmise legfőbb részének, az úrfelmutatásnak szent csendjét a hívek felkiáltása törje meg: Halálodat hirdetjük, Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat, míg el nem jössz. Ami Jézus életének egymásutánjában történt, azt egybeforrasztva imádjuk. Nem a Nagypéntek hitünk foglalata. Nem is a Húsvét. Hanem együtt a kettő. És hogy ez az Úr akarata, azt páratlan művészetével is isteni alakítókészségének lángoló zsenialitásával úgy oldotta meg, hogy sebéit feltámadt testén hagyta. Sőt a Jelenések Bárányaként is mintegy megölve áll – mint már fennebb láttuk – a világtörténelem középpontjában.

Ez azt jelenti, hogy az isteni élet olyan gazdag, hogy elbírja a halál mindenhatónak képzelt uralmát: úgy hordozza, mint győztes hadvezér királyi rabjait.

Ezt a halált is elviselő, sőt győzelmesen hordozó erőt a feltámadt Krisztustól kapjuk. A hit ugyanis és a vele kapcsolatos remény és szeretet (isteni erények) Jézus feltámadt testének élete bennünk. Ez hihetetlennek hangzik, de maga Isten nyilatkoztatja ki ezt nekünk szent Pál szavai által. Ezt írja: Krisztus Istene, „a dicsőség Atyja... világosítsa meg lelki szemeteket, hogy megértsétek... milyen mérhetetlenül nagy az ő hatalma fölöttünk, akik hívőkké lettünk. Nagyszerű erejének hatását Krisztuson mutatta meg, amikor halottaiból föltámasztotta." (Ef 1, 17–20) Azután: „Isten ugyanis a hit által tett megigazulttá, hogy megismerjem őt: föltámadásának erejét, de a szenvedésben való részesedést is." (Fil 3, 10) Aszerint, hogy hitünk milyen mértékben uralja gondolkodásunkat, és hogyan engedjük szóhoz jutni bensőnkben feltámadásának erejét a hitben érvényesítei akaró Krisztust, úgy fogunk erőt kapni arra, hogy a Titokzatos Test sebeit győzelmesen hordozzuk.

A sebek halálok

Jézus a halál fölötti győzelmével a halálnak minden fajtáját legyőzte. Még mielőtt e halálok részletezését tárgyalnánk, meg kell jegyeznünk, hogy a halálos sebekben nemcsak magát a fizikai halált kell értenünk, hanem egyrészt a szenvedésnek minden fajtáját a betlehemi barlang hidegétől és sötétjétől kezdve a testi fáradság és gyengeségen át a legkínosabb halálküzdelemig. Sőt a lélek megrendüléseitől kezdve az Istentől való elhagyatottságig, tehát a lelki szenvedéseket.

Másrészt vannak olyan halálok (és persze a halál állapotát megelőző szenvedések is), amik szimbolikus halálok. Ilyen például az írás és a betű. Szent Pál mondja, hogy „a betű öl" (2 Kor 3, 6). Nagy költők is panaszkodnak, hogy írásba foglalt élményeik élettelenné válnak. Azt is mondják, hogy az intézményesülés kioltja a spontán lelkesedést. A szokás és a gépszerűség a belső lelkületet öli meg. A törvény, a szabály még az anyai szeretetet is eltünteti. A hagyományok a kezdeményezések ellenségei.

És végül vannak olyan halálok, amiket evilágban gyökerező gondolkodás nevez halálnak. Ilyen a szegénység, a nemi tisztaság és megtartóztatás, az alázat és engedelmesség, a szolgálat vállalása és az utolsó hely igénylése.

Amikor Krisztus feltámadásával győzött a halálon, akkor a halál minden fajtáját legyőzte. És amikor a sebek formájában a halált mintegy rabláncon magához kötötte, minden fajta halált győzelmes testéhez kötözött, hogy fölötte aratott diadalát percről-percre kimutathassa.

A halál jegyei jelen voltak és jelen vannak egyházában is, miként a Titokzatos Test a Húsvéti Titkot jeleníti meg. A sebeket emberek okozták és okozzák, miként Jézus sebeit is bűnös emberek ütötték rajta, tanítványait és híveit sem véve ki. De győzi erővel és győzi kegyelemmel. Itt van például a betű sebe. Mennyi ember vesztét okozta már a szentírás betűje?! Vagy nem értette, vagy botránkozott fölötte, vagy túlértelmezte. Minden szakadás és pártoskodás a Szentírással a kezében alapít új irányzatot. És mégis a szentírás az, ami újulást, reformot és elmélyülést tud teremteni az egyházban. És a szakadások az egyházban, akár külsők és belsők legyenek, mennyire jelenvalóvá teszik a krisztusi test szenvedését, fájdalomban is, megaláztatásban is, hisz a hitetlen világ váltig botránkozik a kereszténység megoszlása fölött. És a megosztottság ellenére azért terjed Krisztus egyháza, nem is szólva arról, hogy az egységtörekvések milyen mélységből felszökellő kegyelmi erőket mozgósítanak mindkét odalon: megértést, alázatot, bocsánatkérést és bocsánat adást, türelmet és mindenekfölött megrendítő bizalmat.

Így végig lehetne menni az összes „halálokon" és rámutatni, hogy ezek állandó jelenlétükkel mennyi isteni erőt is árasztanak a Feltámadottnak testéből. Még a bűnökből is. Szent Pál szája által ki meri mondani a kinyilatkoztató Isten, hogy a bűnök által „kinyilvánítja hatalmát... és dicsőségének gazdagságát akarja megmutatni." (Róm 9, 22–23)

Azt is bátorsággal állítja: „De a kegyelemmel nem úgy áll a dolog, mint a bűnbeeséssel. Ha ugyanis egynek bűnbeesése miatt oly sokan meghaltak. Isten kegyelme és az egy Jézus Krisztusnak kegyelmi ajándéka még bővebben kiárad sokakra." (Róm 5, 15) És ezt azzal a szent Pállal mondatja az Isten, aki éppen a Rómaiakhoz írt levelében olyan megrendítő felsorolásban közli az emberiség

bűnlajstromait. (Róm 1, 18–32; 2, 17–24) Ezért van bátorsága az egyháznak „felix culpa"-ról énekelni éppen húsvét hajnalán. És ezért zengi ugyancsak az egyház a szent keresztről szóló prefációjában: „Ahonnét a halál származott, onnét támad fel az élet."

Ezért mondja ki a Zsinat alapigazságként: „Az Isten Fia... halálával és feltámadásával legyőzte a halált, megváltotta az embert és új teremtménnyé alakította át. Lelke közlése által titokzatos módon mintegy saját testévé tette (Egyházát). Ebben a testben Krisztus élete árad szét a hívőkben, akik a szentségek által titokzatos és valóságos módon egyesülnek a szenvedő és megdicsőült Krisztussal." (LG 7.)

Néhány következtetés

Mindezek megfontolása után próbáljunk néhány gyakorlati végkövetkeztetést levonni magunk számára, amik talán segíteni tudnak a Zsinat által felvázolt egyházkép elmélyítésében. Természetesen a teljesség igénye nélkül.

a) Először is: *Jézus teljes földi élete jelenik meg az Egyház életében és az egyes keresztények életformálásában.* Ha nem is egyszerre mindenkiben, de teljesen az egész Egyházban. Nincs tehát olyan mozzanata Jézus földi életének, ami valakikben jelenvalóvá ne válnék nemcsak úgy mint fej és tagok (hierarchia és lelki adományok) hanem úgy is mint tanító Krisztus, kit lelkesedéssel fogadnak vagy akinek ellentmondanak s elhagynak. Vagy aki hallgatásával és mozdulatlanságával van közöttünk (gyermeksége). Máshol csodáival és emberi teljességével hódítja meg az emberiséget. És van, ahol és akikben szenvedéseinek minden árnyalatú mozzanata jelenik meg nem véve ki a halálban való megmerevedést sem. Csak meg kell találnunk a krisztusi analógiát és hasonlóságot, illetőleg azonosságot. „Testünkben Jézus kínszenvedését hordozzuk szüntelen, hogy Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön" – mint szent Pál írja (2 Kor 4, 10).

b) Azután: *Nincsen olyan mozzanata az ember földi életének, amit Krisztus ne vett volna magára a megtestesülésben.* Így megváltó erőit és kegyelmeit minden emberi helyzetre kiárasztja, feltámadt testé-

nek áramába kapcsolja. Ha nem is talál rá az emberi végesség, de az nyilvánvaló, hogy az Egyházban Krisztus érzékeli evilág összes problémáit és megoldást is hozott rá. Ezért küldte apostolait erszény, táska, saru és bot nélkül országa hirdetésére (Mt 10, 9–11), mert nem akarta ezek védelmébe öltöztetni Egyházát, hanem azt akarta, hogy ki legyen téve a vagyon ingatagságának, a történelmi viharok záporainak, ne legyen védelmük a társadalmi erők mozgásaival szemben és sarutlanul járják az élet országútjának kövestövises útjait. A Zsinat fényes bizonyságát adta ennek a krisztusi elképzelésnek a *Gaudium et spes*-ben, amikor is szembesítette magát korunknak szinte minden kérdésével.

c) *Nincsen olyan mélypontja az emberi eltévelyedésnek, ahonnét visszatérés ne volna*, és nincsen olyan elrontott élet, amit ne lehetne újjáalakítani. Krisztus azáltal, hogy lelke nélkül feküdt a sírban, és lelke a pokol tornácán járt, ember nem járta mélységekig szállott alá. Onnét visszajött testében hozta az emberi zuhanás végpontjainak ismeretét és gyógyszerét, és ezt adja át Titokzatos Testében az Egyháznak. Ez a keresztény optimizmus és reménység alapja.

d) *Az Egyház – noha Titokzatos Test – mégsem a tisztáké és bűntelenek Egyháza*, hiszen a sebekben jelen vannak a tagok és vezetők bűnei és gyarlóságai, hibái és tévedései. Jézus „hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, de bűnt nem követett el." (Zsid 4, 15) Mi a világhoz való hasonulásunkban nem tudunk megállni a bűn határán. Ezért kell az Egyháznak örökös önreformot végrehajtania és a krisztusi Test szándékaihoz visszatérni. Ám az Egyház működése nem lesz kevésbé hatályos akár az igehirdetésben, akár a kegyelem szolgáltatásban. Mert amint a feltámadt Krisztus, úgy a Titokzatos Krisztus is győzi hordozni a halálos sebeket.

e) Nagy titok: *a bűnökből is árad kegyelem*, mint ahogy Jézus sebein keresztül is áradtak gyógyító erők. Ezt Jézus példabeszédei sejteni engedik (a reménytelenül eladósodott szolgáról, az elveszett juhról és drachmáról, a tékozló fiúról). Mintha valami titokzatos felhajtó erő volna a bűn sokaságában, mi a szeretetet mélyebbé, az örömöt az égben nagyobbá teszi. Viszont szent Pállal kimondatja a kinyilatkoztató Isten: „De mit szóljunk ahhoz, hogy gonoszságunkból

lesz nyilvánvalóvá Isten igazsága?" És: „az Isten igazsága hazugságom (igaztalanságom) révén csak nőttön nő." (Róm 3, 5.7) A választott néppel kapcsolatban egymás után használja már az ő korában is sokakat megbotránkoztató kifejezéseket: „Vétkükből üdvösség fakadt... vétkük gazdagítja a világot... elvetésük megbékélése a világnak." (Róm 11, 11.12.15) Meddig kell vajon e titkon elmélkedni, hogy ne felszabadítást lássunk ezekben a bűnre, hanem az Isten csodálatos művészetét, mely a rosszat is szolgálatába tudja állítani.

f) *A bűn és gyarlóságok látomása sohase ábrándítson ki bennünket, hanem érezzük meg azt a fölényes erőt, ami a Titokzatos Testből indul el,* hogy a feltámadt testben ne csak ellensúlyozza a halálos sebeket, de túlcsapva a pusztító erőn, az életet építse. Gyakorlatilag ez nem más, mint a hit remény-szeretet életének elmélyítése életünkben. A hit tisztulásában, a remény erősödésében, de mindenek fölött a szeretet elmélyülésében tudunk a bűnöknek és gyarlóságoknak fölébe kerülni. És ezekben árasztja Jézus szándékait és kegyelmeit egyházi életünkbe.

*

Az Egyház zsinat utáni emelkedéséből és hanyatlásából indultunk ki. Megkíséreltük rámutatni, hogy az emelkedés is, a hanyatlás is a Titokzatos Test húsvéti titkába torkollik bele: a halál és feltámadás együttes megélésébe. Ahogy az Egyház titkát elénkbe táró határozmány mondja: Az Egyházat „megerősíti a feltámadott Úr ereje, hogy külső-belső bajait és nehézségeit legyőzze, és a valóságnak homályos képével mégis hűségesen kinyilvánítsa a világban Ura misztériumát, amíg az végül is meg nem mutatkozik teljes világosságában." (LG 8)

(Vigilia, 1985. december)

KERESZTÉNY NAGYKORÚSÁG — KISKORÚ KERESZTÉNYEK

A nagykorúság problémája sokkal mélyebben érinti a kereszténységet, mint gondolnók. Azt mondhatnánk: vallásunk egyik leglényegesebb kérdése ez. Persze nem olyan formában, hogy a világiak a papokkal szemben nagykorúak-e vagy sem, mert — mint azt Takács József dogmatikus alapossággal és világossággal megmutatta — elvileg minden keresztény nagykorú; a keresztség és bérmálás szentségei által ugyanis Krisztus papi, prófétai és királyi hatalmában részesedünk. Krisztusban mindnyájan nagykorúakká lettünk (Gal 4, 3).

Az elvek oldaláról tehát egészen világos a helyzet, a gyakorlatban, vagyis az elvek alkalmazásában és főként azok megvalósításában azonban már jelentkeznek azok a tendenciák, amelyek kis- és nagykorúságra bontják azt, ami elvileg nagykorú. És ezek a tendenciák nem is idegen talajból fakadtak, hanem a kinyilatkoztatásból. Szent Pál a korintusi „testvéreknek", tehát a nagykorúság szentségeiben részesítetteknek írja: „Én sem beszélhettem nektek, testvérek, mint lelkieknek, hanem mint testieknek; mint kisdedeknek Krisztusban tejet adtam nektek inni, nem eledelt, mert még nem birtátok volna el, sőt még most sem birjátok el, mert testiek vagytok" (1Kor 3, 1–2). A kegyelmi nagykorúság mellett — sajnos — nagyon is megférhet a kiskorúság akár azért, mert a kegyelem életét csak fokozatosan tudja követni értelmünk, akaratunk és érzéki világunk; akár azért, mert a folytonos fejlődést és növekedést sürgető kegyelmi életben ernyedés, lankadás, vagy éppen megállás következik be, miként ugyancsak Szent Pál mondja:

Erről sokat kell mondanunk, amit nehéz dolog megmagyarázni, mert hanyagok lettetek a hallásra; mert noha ez idő szerint tanítóknak kellene lennetek, ismét arra van szükségetek, hogy valaki titeket tanítson Isten beszédeinek első elemeire, és olyanok lettetek, mint akiknek tej szükséges, nem szilárd eledel. Mert mindaz, aki tejet kap, tapasztalatlan az igazság beszédében, mivel csecsemő; a tökéleteseknek pedig a szilárd eledel való, azoknak, akik a szokás által gyakorolták érzékeiket (Zsid, 5, 11-14).

Ha figyelmesen olvassuk el ezeket az idézeteket, látjuk, kiket nevez Szent Pál kiskorúaknak. A kiskorú szinonim szavainak a „testi"-t, az „érzéki"-t (1Kor 2, 14), az „emberi"-t (1Kor 3, 4), vagy „emberi módon" (uo. 3) való járást használja. És ezeket nem úgy kell érteni, mintha a testi, érzéki stb. annyit akarna jelenteni itt, mint bűnös. Szó sincs róla, mert hiszen az ilyen kiskorúak tápláléka: a tej „Isten beszédeinek első elemeit" jelenti, — itt tehát a tapasztalatlanságról és a gyakorlás hiányáról van szó.

A kinyilatkoztatás gyakorlati szemléletében van tehát egy testi, illetve érzéki értelmezésű, van egy ember-szabású és van a kegyelmi értelmezésű („lelki") kereszténység, mint ahogy a keresztény ember testből, lélekből és kegyelemből áll. És ez a háromféle kereszténység nem zárja ki, nem teszi fölöslegessé, nem rombolja le, hanem segíti, építi, át- meg átjárja egymást. Mint ahogy a kegyelem bennünk sem a testet nem rombolja le, sem a lelket nem teszi fölöslegessé. Az viszont igaz, hogy „nem az az első, ami szellemi, hanem az, ami érzéki; utána az, ami szellemi" (1 Kor 15, 46). Miként a megtestesült Igében is először testi valója mutatkozott meg (gyermekségében), utána a szellemi valója (József fiának hitték harminc éves korában is, Lk 3, 23), és csodáiban kezdte megmutatni istenségét, noha fogantatásának pillanatában már valóságos Isten volt és szellemi életének teljes birtokában élt. Ugyanígy bennünk is először a testi értelmezésű kereszténység alakul ki, majd az emberi és hosszú-hosszú vívódások és áldozatok után a kegyelmi, noha már a testi értelmezésű kereszténység is hozza számunkra a megváltás nagy kegyelmét.

Ez a kérdés a katolicizmus egyik legkényesebb pontja, amelyen hatalmas szellemek véreztek már el két évezred alatt. Az Egyház történelme azt mutatja, hogy minden korban kérdés volt és a keresztények a szerint maradtak katolikusok, hogy milyen feleletet adtak rá. Az egyház ellen mindig a helytelenül értelmezett „nagykorúság" nevében léptek fel a különböző eretnekségek hirdetői: azzal a jelszóval, hogy már itt az ideje az érzéki szabású kereszténység, egyáltalán az antropomorf vallásosság teljes levetkezésének és a csak pneumás (= kegyelmi) kereszténység eljövetelének. Itt tévedett el Origenes, a III. század páratlan tehetségű szelleme a maga beavatott, vagy felsőbbrendű kereszténységével, nem beszélve a keresztény gnosztikusok, a manicheusok hasonló törekvéseiről, kik minden testi, illetve érzéki vonást ki akartak küszöbölni a kereszténységről; a monofizitákról, kik Krisztusban minden testi valót restelltek és tagadtak; végül a középkori spiritualista eretnekségekről és mozgalmakról, melyek a Szentlélek szellemi birodalmáról álmodoztak, szélsőségesebb változatai-

ban gyűlölködve fordultak az egyházi hierarchia, a képek, szobrok és szertartások ellen és így utat készítettek a protestantizmusnak, legújabban pedig a modernizmusnak. Az előbbiek a szellem nevében szórtak ki minden testi és érzéki elemet a kereszténységből és valaminő színtelen-kedélytelen puritanizmust vallottak az Istennel való kapcsolatokban; az utóbbiak az egyházi fegyelem köréban való megmaradás látszata alatt a dogmák és szentségeknek tisztán szellemi értelmezést adva akartak a szubjektív idealizmus kanti rendszerében teljesen „eszmei magaslatokra" emelkedni. Így vélték megvalósítani, amit az Úr Krisztus mond: „Lélek az Isten, és akik őt imádják, lélekben és igazságban kell imádniok" (Jn 4. 24).

Mi lehet az oka, hogy a katolikus Egyház kétezer éves, egyenes vonalú gyakorlata ellen ilyen sokféleségben jelentkezik a „nagykorúság" az állítólagos „testi" szemlélettel szemben a „szellemi" lázadása.

A kis és nagykorúság nem egyértelmű, éppen ezért nem alkalmazható a keresztény élet minden területére. Vannak dolgok, amelyekben egy egész örökkévalóságon át sem leszünk nagykorúak, „szellemiek", mert ha valamit megérteni annyit jelent, mint szellemileg a megértettel egyenlővé válni – comprendre c'est égaler –, akkor a Szentháromság titkát, az előrerendelés indítékait sohasem fogjuk ismerésünkkel kimeríteni. Azután vannak dolgok, amikben életünk végéig nem szüntethetjük meg gyermeki mivoltunkat. A boldog látás magva a hit. Az itteni hit válik látássá odaát. „Míg testben élünk, távol járunk az Úrtól, mert hitben járunk és nem szemlélésben" (2Kor 5, 6–7). A hit kora kiskorúság. Ez életünk végéig tart. Utána jön a szellemi nagykorúság a színről-színre való látásban. Legyen az a legnagyobb szent legmagasabb elragadtatása, legyen az a legnagyobb tudós legáthatóbb ismerete: a hit homályát áttörni nem tudja, míg e földön él.

Lehet, hogy szinte természetszerűvé válik számunkra az az isteni titok, megtapasztalhatjuk mennyei ízét és megingathatatlan biztosság töltheti el abban a tekintetben, hogy ez másként nem lehet, mégis csak a kinyilatkoztató Isten tekintélye miatt fogjuk igaznak tartani, belső igazságát nem láthatjuk át ebben az életben. Itt van például az a titok, miért tette a szentségek rendelésében az Úr Krisztus az anyagi, a „testi", az „érzéki" dolgoktól függővé a szellemnél is magasabb kegyelem áradását; miért mondta „ha valaki újjá nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be az Isten országába" (Jn 3, 5), noha nagyon is tudta, hogy „a szellem az, ami éltet, a test nem használ semmit" (Jn 6, 64). Vagy ott a közvetítő papság, a hierarchia rendelése, mellyel embereket állított Isten és a lelkek közé oldó-kötő, bűnbocsátó és kormányzó hatalommal, noha „Ő tudta, mi van az emberben" (Jn 2, 25). És tovább sorolhatnánk szent hitünk sok-sok titkát: sejthetjük róluk, hogy beletartoznak a nagy

megváltói gondolatmenetbe („hogy onnét – tudniillik az érzéki világból – támadjon az élet, ahonnét a halál eredt" a szent Kereszt prefációja szerint): csodálhatjuk a mindezekben megnyilvánuló isteni bölcsességet és irgalmasságot, de belső mivoltában a titok mégis titok marad. Ami pedig titok, az érthetetlen, sőt „oktalanság" (1 Kor 2, 14) a nem hívő értelem előtt. Egyetlen magyarázata ez: „Úgy tetszett Istennek, hogy az igehirdetés oktalansága által üdvözítse a hívőket" (1 Kor 1, 21), mert „az Isten oktalansága bölcsebb az embereknél" (uo. 25).

Szent hitünk titkaival szemben vagy sohasem, vagy csak az örökkévalóságban leszünk nagykorúak, ezért – mintegy utalással kiskorú mivoltunkra – mondja az Úr Krisztus is éppen a legnagyobb titkok kinyilatkoztatásánál: „Hálát adok neked, Atyám! mennynek és földnek Ura! hogy elrejtetted ezeket a bölcsektől és okosaktól és kinyilatkoztattad a kisdedeknek. Igen, Atyám! mert így tetszett neked" (Mt 11, 25). Épp ezért „aki úgy nem fogadja az Isten országát, mint a gyermek, nem megy be abba (Lk 18, 17). Joggal érezhetjük tehát magunkat Isten előtt és halálunkig az Egyházban is gyermekeknek. Tehát „testiek", „emberiek" maradunk a hit dolgaiban halálunkig.

Mindezen kívül azonban mégis van kiskorúság, melyet le kell vetnünk: „testi" szemlélet, melyet el kell hagynunk, „emberi módon" való gondolkodás és cselekvés, melynek hadat kell üzennünk. Önmagunkba véve ezek nem rossz dolgok, sőt különösen a vallási élet kezdő szakaszán szükségesek is, mint a gyermeknek a tej; de bizonyos előrejutás után illik elhagyni őket, mint ahogy az sem volna normális, ha valaki felnőtt korban anyatejjel táplálkoznék.

Hogy miben áll ez a lelki kiskorúság, és mik a jellemzői, erre világos feleletet kapunk a kinyilatkoztatásból, elsősorban az első korinthusi levél 3–4 fejezetéből. Melyek tehát azok az igézetek, melyekre ráfeledkezve a keresztények meg szoktak állni, ahelyett, hogy kinőnének belőlük?

1. A személyek igézete

„Mert midőn azt mondja az egyik, én ugyan Pálé vagyok; a másik pedig: én Apollóé, vajjon nem vagytok-e emberiek?" (1 Kor 3, 4). Nem lehet csodálkozni azon, hogy a fiatal korintusi

egyházban mély benyomást keltett az ott megfordult apostolok és hithirdetők személyi varázsa: egy Szent Péter elérzékenyült, szinte a bánat könnyein átsugárzó lelkesültsége: egy Szent Pálnak törékeny testből kiáradó aktivitása és égő buzgalma; vagy egy Apollónak a klasszikus görög kultúrába öltözött kereszténysége. És azóta is tanúi vagyunk, hogy nagy szellemek és egyéniségek milyen gyújtó hatással tudnak lenni egyes korszakokra, vagy országokra – ha az egyetemes Egyházra nézünk; és hogy egy-egy szentéletű, jóságos lelkipásztor, ügyes szervező egyéniség vagy a szót művészien kezelő pap milyen vallásos megmozdulást tud kelteni kisebb vagy nagyobb körben – ha a mindennapi, kis egyházi életünkre tekintünk. Ezzel szemben milyen csalódásokat, elhidegüléseket, sőt a vallásos élettől való elidegenedést tud kiváltani egy-egy kisszerű, ügyetlen beszédű, csekély buzgóságú lelkipásztor, vagy akárcsak egy ismeretlen, egy „másik" egy „idegen" pap. Nem is beszélve egy-egy gyarló hírű, vagy – sajnos – életű apostolról. Milyen szinte nevetséges csoportosulások tudnak kialakulni „atyák" körül, akiknek miséje, gyóntatása vagy puskaporszárazságú prédikációja is „élményt" jelent a rajta csüggőknek, és milyen bojkottok tudnak kialakulni jámbor lelkekben egy-egy dispozíció vagy személycsere után.

Nem szabad mindenestül elítélnünk a lelkek vágyódását egy nagy vagy legalább is nekik megfelelő egyéniség után. Ezt Nagy Károly császár úgy fogalmazta meg: „Ha nekem tizenkét Ágostonom, vagy Jeromosom volna!..." De tudomásul kell venni Alkuin válaszát is: „Az Istennek egy is elég volt s neked tizenkettő kellene?" Szent Pál azt mondja: „Sem az nem valaki, aki ültet, sem az, aki öntöz, hanem csak az Isten, aki a növekedést adja" (1 Kor 3, 7). Nem megindító, hogy az a Szent Pál, aki mégis csak tudta, hogy Isten választott edénye és tudatában volt annak, hogy ő „még inkább Krisztus apostola" (2 Kor 11, 23), semminek mondja magát és „cserépedénynek" (2 Kor 4, 7) a keze által a lelkekbe áradó Krisztushoz, az alaphoz (1 Kor 3, 10) és a „kincshez" képest. És hogy a pap anyagi adottsága lényegében mennyire nem számít a kegyelmi életben, arra vonatkozólag Pál még a versengésből és nem tiszta szándékkal működőkkel kapcsolatban is ezt írja: „No de mit tesz ez? Hacsak bármi módon, akár hátsó gondolattal, akár őszinte szándékkal hirdetik Krisztust: én ennek

örülök" (Fil 1, 18). A keresztény múlt keserves küzdelmeket vívott, míg a leglényegesebb kegyelmi szolgáltatásokból, a szentségek kiszolgáltatásánál ki tudta küszöbölni a személyi tulajdonságok döntő jellegét. „Akár Páter keresztel, akár Judás keresztel, Krisztus az, aki keresztel." (Szent Ágoston). Ha az egyháziak működésében nem minden esetben nyerünk „aranyat, ezüstöt, drágakövet", hanem legtöbbször „fát, szénát, szalmát" (1 Kor 3, 12), az alap minden esetben Krisztus, akit minden papi működésben megkapunk.

A személyiség igézete nemcsak a papokkal kapcsolatban jelentkezik. Hány jóravaló törekvés, jótékonysági akció, hitbuzgalmi egyesület, hitéleti mozgalom vagy egyházközségi élet jutott csődbe azért, mert nem tudtak ezekben általános érdekű ügyet látni és hagyták, hogy személyi torzsalkodásokon hiúsuljanak meg a szeretet vagy a keresztényi kötelesség égető feladatai! Az érett vallásos magatartás Isten ajándékaként veszi, ha az egyházi életben szerencsés személyek működnek, de nem akad fenn az ellenkezőjén sem. „Vajjon micsoda tehát Apolló? vagy micsoda Pál? Szolgái annak, akinek hittetek, és pedig úgy, mint az Úr kinek-kinek megadta" (1 Kor 3, 4).

2. A személytelenség igézete

Ez a másik véglet. Korinthusban nemcsak Péter vagy Pál pártiak voltak, hanem némelyek „Krisztusének" mondták magukat (1 Kor 1, 12). A szentírásmagyarázók szerint ezek voltak az őskeresztény egyházi élet első „protestánsai", akik vagy azért, mert látták a megtérés kegyelmének örömével és emelkedettségével össze egyáltalán nem férő személyi torzsalkodást a hívek között, vagy pedig azért, mert túlságosan fennakadtak az apostolok emberi gyarlóságain, kiábrándulva minden emberi közvetítésből csak Krisztusra néztek. Hiszen volt min fennakadni, az igaz. Maga Szent Pál írja dicsérőleg a Galatáknak: „Azt, ami kísértéstekre szolgálhatott testemben, nem vetettétek meg, sem meg nem utáltátok" (4, 13). A korintusiak kifogását pedig így foglalja össze: „A levelek, úgy mondják, súlyosak és erősek, személyes jelenléte azonban erőtlen és beszéde gyarló" (2 Kor 10, 10). Szent Péter tagadásán sem tudott mindenki túljutni, ha utóbb meg is bánta; vagy ama következetlensége miatt, amiért Szent Pál is megrótta (Gal 2, 11). Pál szinte tobzódik a maga emberi gyarlóságainak,

gyöngeségeinek, valamikori Krisztus-üldözésének emlegetésében: nálánál jobban mégsem hangsúlyozza senki a közvetítői szolgálatot: „Ha másoknak nem is vagyok apostola, nektek bizony az vagyok" (1 Kor 9, 2). Ha semmi is az apostol szerepe – mint fentebb láttuk – „de Isten kegyelméből vagyok az, ami vagyok" (1 Kor 15, 10), mondja, és az Isten „tett minket alkalmassá arra, hogy az újszövetség szolgái legyünk" (2 Kor 3, 6). Ez a közvetítés több, mint az ige hirdetése, valami mélyebb szervezeti kapcsolat: „Mert ha tízezer tanítótok is volna Krisztusban, de atyátok nincsen sok, mert Krisztus Jézusban az evangélium által én nemzettelek titeket" (1 Kor 4, 15). Ez az atyaság hozzátartozik a titokzatos krisztusi testhez, az Anyaszentegyházhoz (Ef 4, 11. 1 Kor 12, 27).

Nem tudják, mitől fosztják meg magukat azok, akik paptalan kereszténységet vallanak a katolikus valláson belül is. Mert amilyen végzetes hiba személyi kérdést csinálni a vallásból, éppoly túlzás minden emberi segítséget, támogatást, vezetést, ellenőrzést kivetni vallási életünkből. És épp annyira kiskorúság hallatlanra venni azokat a – bevalljuk legtöbbször titokzatos és kimutathatatlan, de valóságos – javakat, amiket Isten irgalmas rendelkezése kötött a közvetítő papsághoz.

3. A lezárt tudás igézete

Nem kis kísértés rejlik a vallási, de főként a lelki dolgokról megszerzett ismeretünkben. Egy-egy lelki irányzat vagy ájtatossági forma olyan mély benyomást gyakorolhat benső világunk fejlődésére, hogy eszméivel és érzéseivel teljesen betöltheti gondolatvilágunkat; tanulmányaink során vagy akár egy-egy szellemes könyv vagy előadás olyan oldalról mutathatja be nekünk az Isten országát, amely nem sejtett szépségeket tár fel előttünk és a lelki megindulásoknak szinte kiapadhatatlan motívumait fakasztja föl bennünk (Jézus Szíve, a különböző Mária tiszteletek, engesztelési mozgalmak, apostolsági irányzatok, egyes szenteknek kizárólagos kultiválása, szentignáci, teréziánus, francia lelkiség stb.) Mind egy-egy szelete az egész katolikus életnek önmagában is, de méginkább azon a fokon, ami belőle az egyesek lelkében él. Mind nagyon szükséges és hasznos, hiszen az Egyház nem ok nélkül ajánlja őket. De amilyen szemnyitó tud lenni, olyan korlátozó is

lehet, ha megállunk mellette és tovább nem akarunk haladni, vagy mást nem akarunk észrevenni és jogosultságát nem akarjuk elismerni.

Ez is kiskorúság. Nem ok nélkül mondja Szent Pál, éppen ezzel a kérdéssel kapcsolatban: „Senki se ámítsa magát. Aki közületek azt hiszi, hogy bölcs ezen a világon, legyen oktalanná, hogy bölcs lehessen" (1 Kor 3, 18). Vagy még plasztikusabban később: „Ha pedig valaki azt véli, hogy megismert valamit, még nem ismerte meg, hogyan kell neki megismernie" (1 Kor 8, 2). Soha nem lehetünk eléggé hálásak Istennek, hogy Szent Pállal leíratta ezeket a sorokat. Mert senki nem küzdött annyit az emberi megismerés biztosságáért, mint a kereszténység; de senki nem is vallja az emberi megismerés és tudás korlátolt voltát nálánál jobban. Ezért Szent Pálnak buzdítása is, de különösen imádsága azt célozza, „hogy az Ő akaratának az ismerete teljes legyen bennetek" (Kol 1, 9), „hogy gyarapodjatok az Isten megismerésében" (uo.) és „hogy szeretetetek mindjobban gazdagodjék megismeréssel és teljes megértéssel" (Fil 1, 9). Mert Krisztusban csak az boldog, „aki éhezi és szomjúhozza az igazságot" (Mt 5, 6). És valóban semmi sem áll távolabb a keresztény élettől, mint a szellemi jóllakottság. Sajnos, a gyakorlati életben nem mondhatjuk ritka jelenségnek ezt és innét van az, hogy sok keresztény szívében – papéban is, hívőében is – bálványmerevségű Isten-képek, színtelen Krisztus arcok, százszor elismételt felfogások és halálraunt imádságok vannak. Az imádsággal különben is beláthatatlan arányú körön baj van, noha az imádság vágya is egészen különös mértékben mutatkozik meg. Csak az nem mond nekem semmit, amitől már nem várok semmit sem. Aki sosem teszi föl magának – komolyan és becsülettel – ezt a kérdést: Vajon ez minden, amit a Szentírásnak ez és ez a helye, vagy az Egyháznak ez és ez a dogmája, szentsége, ájtatossága lelkemben kiformált? – legyen az a világ legnagyobb hittudósa vagy imádkozója, mégis csak kiskorú lesz s kiskorúságának tünetei rövidesen mutatkozni fognak.

A lejárt tudás káros következményei láthatóan és éppen ezért bántóbban mutatkoznak meg a következő három igézetnél, minek gyökere éppen ez az önelégültség, biztonság és megállás az isteni dolgok megismerésében.

4. Az ítélkezés igézete

Amikor a vallásos élet tudatosul bennünk és belsőnkben egyszerre szinte ellenállhatatlan indítást érzünk a kereszténybb élet után – (legyen ez akár egy bűnös életből való gyökeres kilépés, akár egy langyos magatartásból való „megtérés", vagy legyen csak az egy-egy evangéliumi igazságra való ráébredés, illetőleg egy elhanyagolt hitéleti tennivalóra való feleszmélés formájában – az első dolog: a meglátott elvek világosságánál lemérni nemcsak magunkat, de kapcsolatainkat, környezetünket és minden rajtunk kívül álló dolgot és személyt is. A meglátott igazság iránt érzett szeretet és lelkesedés oly elemi erővel tör fel, hogy mindig és mindenben csak ezt az igazságot keressük, figyeljük és mérlegeljük. És ha megtaláljuk – ami persze vajmi kevés esetben fordul elő – örvendünk, ha pedig nem – és emberi gyarlóságunk folytán ez a leggyakoribb –, szenvedünk tőle, elkülönülünk az igazságot nem mutatóktól. Nem más ez, mint a megtalált üdvösség önvédelme az elszíntelenedés és megalkuvás ellen. Hiba nincs benne addig, amíg e szent kérlelhetetlenség mögött nyitva maradnak a megtalált igazság újabb szempontjai felé és megmaradnak azon a területen, amelyre a lelkünket káprázattal eltöltő igazság vonatkozik. A baj csak az, hogy legtöbbször megszűnik ez a megnyílottság és elmosódik a lényeges és lényegtelen közötti különbség; sőt, ekkor az elvekért való harcot fölváltja az emberek elleni. Innét van azután a sok ítélkezés, megszólás, és sok esetben – mert a körülöttünk levők cselekedetei nem minden szempontból állhatnak nyilván előttünk – a rágalmazás is, melyek mint fojtogató gyom verik fel ekkor egyházközségeink beléletét.

Ez is a kiskorúságból ered. Szent Pál így int: „Ne mondjatok ítéletet idő előtt, míg el nem jő az Úr, ki a sötétség titkait is megvilágítja, és a szívek szándékait is nyilvánosságra hozza" (1 Kor 4, 5). És hogy lássuk, milyen radikális álláspontja van a kinyilatkoztatásnak ebben a kérdésben, érdemes elgondolkoznunk azon, amit Szent Júdás ír levelében: „Midőn Mihály főangyal az ördöggel vitatkozva Mózes teste fölött viaskodott, nem mert káromló ítéletet őreá kimondni, hanem azt mondta: Parancsoljon neked az Úr! Ezek pedig gyalázzák azt, amit nem értenek; amit pedig természet szerint tudnak, azáltal romlásba jutnak" (Jud 9–10). Igaz, itt

elsősorban a pogány megtérőket előbb zsidóvá tenni akaró téves tanítókról van szó; de áll ez a hívekre is. És hogy mennyire áll, kiérződik Szent Pál felkiáltásának hangsúlyából, amikor „az eltérő felfogásokról" (Róm 14, 1) való kölcsönös vitákról szólva kétszer is (4 és 10 v) kiemelten mondja: „Ki vagy te, hogy kárhoztasd a más szolgáját? Urának áll, vagy esik." És ez nemcsak gyarlóságok esetében érvényes, hanem akkor is „ha az ember valamely bűnre ragadtatik is, ti, kik lelkiek (azaz nagykorúak, Id. 1 Kor 3, 1) vagytok az ilyent oktassátok a szelídség szellemében; de ügyelj magadra, hogy te is kísértésbe ne juss" (Gal 6.1). És: meg is kell jegyezni és kerülni is kell társaságát, hadd szégyelje magát; de azért ne tartsátok ellenségnek, hanem úgy feddjétek meg, mint testvért." (2 Tessz 3, 14–15).

Az ítélkezés kiskorúságából főként azért kell kilépni, mert rendszerint együtt jár a nagyfokú tájékozatlansággal mások cselekedetei felől (hisz sosem olyan jók az emberek, mint amilyeneknek mutatják magukat és sosem olyan rosszak, mint amilyeneknek látszanak), és méginkább együtt jár a végzetes tudatlansággal és vaksággal önmagunkkal szemben.

5. Önmagunk jóságának igézete

Amint a gyermek tönkremenne, ha anyjától nem tejet, hanem szilárd eledelt kapna táplálékul, olyan szükséges a tudatosuló keresztény életnek az a megállapítás, „hogy nem vagyok olyan, mint a többi emberek, rabló, igaztalan, házasságtörő" (Lk 18, 11). A magát rablónál is bűnösebbnek tartó szentferenci alázat szilárd eledele a kezdőben talán megölne minden erkölcsi erőfeszítést. A bűnökkel és szenvedélyekkel való szakítás sikere, egy-egy meghozott áldozat teljesítménye, Isten parancsainak, a vallás, illetve lelki élet előírásainak pontos megtartása csodálatos lendületet tud adni nagyobb vállalkozásokra is. De sokszor előfordul, hogy valamilyen elszomorodás jelentkezik bennük és érzelmileg eltávolodás az Úrtól. Valami megáll bennük. Túl kellene nőniök eddigi állapotukon, de erre már nem telik erejükből. „Megvan bennük a buzgólkodás az Istenért, de ez nem olyan, minőt az ismeret kíván" (Róm 10, 2). Az ismeret pedig azt kívánja, amit

Keresztelő Szent János mond: „Őneki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem" (Jn 3, 30). Mert amint egyre jobban feltárul a lélek előtt Krisztus nagysága és a kegyelem csodája, annál jobban elhalványul földi értelemben vett önérzetünk." Ami nyereségem (= vívmány, adottság, siker, teljesítmény) volt, azt veszteségnek ítéltem... Jézus Krisztusnak, az én Uramnak mindent felülmúló ismerete miatt" (Fil 3, 7–8). Ezért hangsúlyozza Szent Pál: „Semmiben sem érzem ugyan magamat bűnösnek, de azért még nem vagyok igazolva" (1 Kor 4, 4), „mert ha magát valaki valaminek tartja, holott semmi, önmagát vezeti félre" (Gal 6, 3). „Hiszen mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, mit dicsekszel, mintha nem kaptad volna?" (1 Kor 4, 7).

Ez persze nem könnyű feladat. Ha az lenne, nem volna olyan sok sértődöttség, akadékoskodás, ellenérzésből származó passzivitás éppen azok részéről, akik egy-egy egyházközség, templom létrejöttében hihetetlen áldozatokat vállaltak vagy apostolkodásban és jótékonyságban emberfölötti eredményeket produkáltak, de akiknek „érdemeit nem veszik semmibe sem". Még rosszabb az, amikor az egyszer kivívott állást vagy irányító szerepet nem akarják elhagyni még akkor sem, amikor már az élet tovahaladt mellettük.

Amikor megingathatatlanul hiszünk korrektségükben, amikor legbiztosabbak vagyunk értesüléseinkben és ítéleteinkben, amikor a legnagyobb áldozatok meghozatalát tudjuk napnál világosabban ténybizonyítékokkal igazolni – akár egy házasközösség, akár egy barátság keretein belül – ha nem jut komolyan eszünkbe egy józan kételkedés önmagunkkal szemben, kiskorúak vagyunk. Mert még nem döbbentünk arra a megsemmisítő lehetőségre, hogy szólhatunk az angyalok nyelvén, ismerhetünk minden titkot és tudományt, lehet hegyeket mozgató hitünk, egész vagyonunkat feláldozó jótékonyságunk, testünket felemésztő önmegtagadásunk, valami még ezenfelül hiányozhat. Valami titokzatos dolog, amit nem lehet fogalmakkal kifejezni, mint az ismeretet vagy tudást; nem lehet megszámolni és lemérni, mint a vagyont; és nem lehet látni, mint a test felemésztődését; valami, aminek hiányától „semmi sem vagyok" és „semmi sem használ nekem" (1 Kor 13, 3).

Szent Pál néhányszor dicsekszik apostolságának teljesítményeivel és egyéni jámborságának cselekményeivel (2 Kor 11-12. fej.), de érdemes utána nézni, hányszor és milyen formában nevezi ezt a dicsekvést „oktalanságnak" vagy „balgaságnak", és nemcsak odavetőlegesen, hanem hangsúlyozottan is. „Újra mondom: amit mondok, nem Isten szerint mondom, hanem mintegy balgatagságban, a cselekvések ezen tárgyában". (2 Kor 11, 16). És még ha „igazságot mondanék" is (uo. 12, 6) és ha „Isten tudja, hogy nem hazudom" (uo. 11, 31), akkor „sem hasznos" dicsekedni (uo. 12, 1). És ezt mondja az, akinek

szavát, tanítását, önmagáról és másokról való ítéleteit isteni csodajelek és kinyilatkoztatások tették hitelessé. Mit kell akkor egy magunkfajta embernek tartanunk a magunk jámborságáról, vallásosságáról és ítéleteiről?

6. A szavak igézete

A kiskorúsággal kapcsolatos szentpáli gondolatok között ez is ott áll: „Nem beszédből áll az Isten országa, hanem erőből" (1 Kor 4, 20). A beszédnek – akár mondjuk, akár halljuk vagy olvassuk – lelketformáló erejéről fölösleges is szót ejtenünk. Ahhoz, hogy a nagy valóságokat meglássuk és bensőnkkel hozzájuk férkőzzünk, a szó, a beszéd segít bennünket, még pedig nem az akárhogyan elmondott vagy leírt szó, hanem a tetszetős formájú írás vagy beszéd. Milyen döntő hatással tud lenni egy-egy jól megírt lelki könyv és mennyi intuíciót tud adni egy-egy elsodró erejű ima. Ha valakinek jól megoldódott a nyelve és jól, szépen tudja lelkes buzdítássá szőni a lelkében felmerülő gondolatokat, azt akkor szinte elsodorja a térítés láza, hirdeti az igét; „állj elő vele, akár alkalmas, akár alkalmatlan, ints, kérj, feddj" – hallják a parancsot és teljesítik is ezt a részét, de a következő intést, hogy tudniillik mindez „minden türelemmel és tudománnyal" (2 Tim 4, 2) történjék, akkor mintha nem is hallották volna.

A hiba ezen a téren ott kezdődik, amikor a szavak fontosabbak lesznek, mint a tartalmak, és elmaradnak a tettek. Szent Ferenc realizmusa így fogalmazta ezt meg: Quanto fa, tanto sai (Amennyit cselekszel, annyit tudsz). Prohászka vezérgondolata is ez volt: Előbb élni a kereszténységet, azután hirdetni. Egyes korok nagy keresztényei mindig ellene voltak a „szó-kereszténységnek".

Az meg egyenesen bámulatos, hogy Szent Pál mennyire tudatában van annak, hogy „nem az emberi bölcsesség meggyőző szavaiból" áll igehirdetése (1 Kor 2, 3) és ha rászánja magát, hogy valamilyen igazság megvilágítására a mindennapi életből vegyen hasonlatot, akkor mindig közbeveti a kissé bocsánatkérésnek, de mindenképpen leértékelésnek szánt „emberi módon"-t; és hogy erre csak azért van szükség, mert még testiek, tehát kiskorúak vagyunk". Emberi módon fejezem ki magamat testetek gyarlósága miatt" (Róm 6, 19.) És valóban, mennyi csalódáson, hányattatáson kell átesnünk, amíg a szavak kábulatából felébredünk és amíg a Szentírásnak egyszerű szavaiban rejlő valóság lesz életünk eleme. El kell jönnie az időnek, amikor imáinkban, másokkal való érintkezéseinkben és keresztény közösségi életünkben levetkezzük a szavak varázsát és leegyszerűsödünk. „Nehogy míg másokat tanítok, magam valamiképp elvetésre méltó legyek" (1Kor 9, 27).

7. Az egyéni vallásosság igézete

Fontos vallási életünknek egyéni színt adni; az elveket, az életformákat és típusokat az egyéni érzés, gondolat és cselekvés meleg életlendületével át-meg-átjárni. Tekintve, hogy – mint Pauler Ákos mondja – „a konkrét ember mindig végleteken jár", azért az egyéni vallásos élet sosem fogja a vallásosság egyetemes szellemiségét mutatni, legfeljebb csak törekvéseiben. Éppen ezért az egyik hívő vallásossága sok olyan vonást fog felmutatni, ami a másiknál kiemelten nincs meg, sőt még a tudat köréig sem jut. Az egyik például kifelé irányuló típus, a másik befelé, egyik közösségi, másik magábazárt stb. Ezek adottságok. A hiba mégint ott kezdődik, amikor szentesítjük az egyéni formákat és kizárólagosságot akarunk adni annak, aminek nem jár kizárólagosság. Ebből származnak éppen a buzgóbbak körében jelentkező „féltékenység és pártoskodás" (1 Kor 3, 3) jelenségei. A megértés hiánya nem okvetlenül cred önzésből (mint a legtöbbször mondják), forrása sokszor, amit a skolasztika így fejezett ki: individuum ineffabile, az egyéniség kifejezhetetlen. És ha már az egyéni cselekvések és állásfoglalások forrása is kimondhatatlan, akkor a belőle származó cselekmények is azok. Kinek milyen vallásossági forma miért tetszik, ezt nagyon nehéz szavakba foglalni. És ezen a ponton találkozunk a nyelvek adományával, mely bár elragadtatásszerű titkos imamódnak látszik, általános jellemzője az, hogy „önmagának szerez épülést" (1 Kor 14, 4). Az ilyen „önmagának szóljon az Istennek" (1 Kor 14, 28) és ha nem tudja magát megértetni és ezáltal elfogadtatni, akkor „hallgasson az Egyházban" (uo.). Még azokban a dolgokban is, amelyek „Isten egyházának szereznek épülést" (uo. 4), megszívlelendő Szent Pál szava: „A prófétalelkek alávetik magukat a prófétáknak. Mert Isten nem a zűrzavarnak Istene, hanem a békességé" (1 Kor 14, 32).

Nem kevés lelki érettség kell ahhoz, hogy a különböző vallásossági típusokból eredő különbözőségeket, melyek komoly szakadásokat tudnak előidézni egy család vagy egy plébánia közösségi keretein belül is, olyan emelkedetten tudjuk megoldani, mint ahogy Szent Pál tette. „Azt szeretném, hogy mindnyájan olyanok legyetek, mint én magam, de kinek-kinek saját ajándéka van Istentől, éspedig az egyiknek így, a másiknak meg amúgy (1 Kor 7, 7).

Épp ezért a helyes álláspont: „Csak ki ki járjon úgy, amint az Ur megadta neki" (uo. 17). Aki ezt nem érti meg, az „az értelem dolgában még gyermek" (1 Kor 14, 20).

Folytathatnók a Szentírás alapján a kiskorúság tüneteinek felsorolását (A Galatákhoz és a Kolosszeiekhez írt levél mélyebb gyökerekre mutat). Kötözködésnek és kákán is csomókeresésnek tünhetik fel nem egy olvasónk előtt ez az értekezés, hiszen abban keressük a hibát, ami jó. Hiszen minden igézetre első szavunk – mint ahogy az valóban is áll – a jóság megállapítása volt. „Ilyen formában tehát az lett halálom, ami jó? Éppen nem. Hanem a bűn, hogy bűnnek mutatkozzék, halálomat okozta olyasmivel, ami jó." (Róm 7, 13). A tragikum az, hogy oly hamar elfelejtjük az eredeti bűn hatásait; pedig ez az értelmi elhomályosodás és az akarat rosszrahajlása életünk végéig megmarad s nem szűnik meg egy megtéréssel vagy az istenes életre való elszántsággal. Így tehát szempontjait belevetíti oda is, ahol a legkevésbé sejtjük. Éppen czért a megtérést halálunkig folytatni kell. És mert nem folytatjuk, azért maradnak rajtunk időn túl is a gyermekség formái.

Az Egyház gyakorlati élete – mondják sokan – kedvezni látszik a kiskorúság tüneteinek. Ez igaz, de korántsem azért, mintha kiskorúságban akarná tartani tagjait vagy tetszenék neki kiskorúságunk, hanem a szellem és a szeretet okából. Ezt nem tudja megérteni sok botránkozó, aki magát nagykorúnak hiszi. Az Egyház kétezer éves pedagógiája azon alapszik, hogy a legegyszerűbb falusi anyóka is egyéniség és a benne élő vallásosság is egyéni jellegű legyen, éppen ezért formákat rákényszeríteni nem akar senkire. A minimumot megköveteli mindenkitől (tartózkodást a bűntől, vasárnapi misét, évi gyónást, áldozást), ezentúl azonban a legtágabb teret engedi mindenkinek a hitszabály keretein belül. De a szellemi szemlélet fölött a szeretet szempontjai még döntőbbek. Éppen az Egyház nem tagadhatja meg Szent Pál utasítását: „Karoljátok fel szeretettel azt, aki gyönge (kiskorú) a hitben" (Róm 14, 1). És a test analógiájára mondja az Egyházról: „Amelyeket a test kevésbé nemes tagjainak tartunk, azokat nagyobb tisztességgel (gondoskodással) vesszük körül (1 Kor 12, 23). Ez a nagyobb gondoskodás a lelkek sérelmének elkerülésében áll. Mert „nem mindenkinek van ismerete... és lelkiismeretük, mivel gyönge, beszennyeződik" (1 Kor 8, 7). A fejlettebb keresztény életszemlélet birtoklói felé szól

tehát az intés: „Vigyázzatok, hogy ez a ti szabadságotok ne legyen valamiképp a gyengék botránkozására" (1 Kor 8, 9).

(Vigilia, 1953. augusztus)

IGAZSÁGOSSÁG, JOG ÉS EVANGÉLIUM

Ha egy témának bibliai vonatkozásait keressük, ki kell nyitnunk a Biblikus Teológiai Szótárt, és ott kitűnő eligazításokat kapunk a felvetett kérdésekre. Épp ezért nagyon meglepődünk, amikor az igazságosságról ilyeneket olvasunk: „A jogi értelemben vett igazságosságra való buzdítás nem foglal el központi helyet Jézus igehirdetésében. Nem találjuk meg az igazságosság kötelezettségeinek szabályzását ... Ennek a hallgatásnak okai világosak... Mindamellett Jézus bizonyára buzdította kortársait, hogy tegyenek eleget a „közönséges" igazságosságnak, de a szövegekben ennek nincs nyoma" (564. o.).

Meglepődésünk még csak növekszik, ha arra gondolunk, hogy az igazságosságot Arisztotelész embernek emberhez való kapcsolatainak rendezésében látja. Szerinte az igazságosság örök és állandó szándék: mindenkinek megadni a magáét (ius suum cuique tribuendi). Különösnek látszik, hogy az evangélium éppen erről az általános rendezői elvről hallgat. Szent Tamás nyomán a skolasztika is tévedne, mikor a négy sarkalatos erény (okosság, igazságosság, erősség és mértékletesség) közül a fő helyet a sorrendben is első, de intellektualista rendszerének is kedvezőbb megítélésű okosság helyett a sorrendben másodikként álló igazságosságnak adja?! Külön fejezetet ír ugyanis az igazságosságról mint „virtus generalis"-ról (II/II. 58. qu. 5. art.), és ugyancsak Arisztotelészt idézve lapidárisan kijelenti: „justitia est omnis virtus." Ez azt jelenti, hogy a teljes emberség foglalata az igazságosság. Ha így nézzük az igazságosságot, akkor kérdőjeleink még nagyobbra nőnek a fenti megállapítások nyomán. Szinte hihetetlennek hangzik ugyanis, hogy éppen a teljes emberség tekintetében hagyott volna tájékozatlanságban bennünket az az Ige, aki a teljes emberséget fölvette a teljes emberség helyreállítására a megváltásban.

De bármennyire csodálkozzunk is, a tények igazolni látszanak az evangéliumok hiányosságait az igazságossággal kapcsolatban. Garrigou-Lagrange a lelkiéletről írt hatalmas művében írja: „A sarkalatos erények közül ... van egy, amit a lelki életet élők

nem vesznek mindig eléggé fontolóra ... elhanyagolják sokszor az igazságosság kötelmeit és mások jogainak szem előtt tartását." (Vie intérieure II. 117). Ez a szerénynek látszó megállapítás azt foglalja magában, hogy az evangélium nyomába szegődők között épp a benső életre törekvők (papság, szerzetesség, lelki irányzatok) közül a legtöbben a legtöbbet éppen az igazságosság terén vétkeztek. Mintha az isteni életre való irányulás azt hozná magával, hogy háttérbe helyezzük vagy el is felejtjük embertársainkkal való kötelességeinket és kapcsolatainkat. Jézus az irgalmas szamaritánus példabeszédében ugyancsak figyelmeztet arra, hogy a pap és a levita (tehát a hivatalból Istennek élő és szolgáló ember) megy el érzéketlenül bajbajutott embertársa mellett. Tehát tényleg kísértve lehetünk arra, hogy Istenre és szolgálatára figyelve embertelenné tudunk válni! ...

Amire Garrigou-Lagrange az egyéni lelki életben utal, az az egyetemes egyház életében is mutatkozott, mégpedig kétféleképpen. A sok és nagy áldozatos Isten-szolgálat mellett az egyesek jogaira és érdekeire nem volt tekintettel, másrészt pedig korlátlanul építette ki a maga hatalmát és a maga jogát. Szinte nincsen egyetlen évszázad sem, amelyben ne hangoznának föl a jogokkal magát körülbástyázó hatalmi egyház ellen a vádak: hogy a jogi formulákban evangélium-ellenesség van, és mindezekkel az egyház olyan útra tért, amiről nincs szó az evangéliumban. Az Origenész nevéhez fűződő beavatottak egyháza és a Tertulliánusz körüli bűnbánati viták csakúgy a lelkiséget hangsúlyozzák a joggal szemben, mint a következő századok donatista küzdelmei. Aranyszájú szent János is fölpanaszolja már, hogy az Ur a bárány gyengeségével küldte egyházát a farkasok közé, de az egyháziak szívesebben öltik magukra a farkaskörmöket és farkasfogakat -- ami a hatalmat jelképezi –, mintsem viselnék a bárány gyöngeségét, a lelkiséget. A középkorban pedig se szeri, se száma a Szentlélek-ihletésű, jog nélküli, vagyon nélküli, hatalom nélküli mozgalmaknak; zászlajukon az evangéliumi egyházat hordozzák, szemben a jogi egyházzal. A jog csak megrontja z egyházat – mondják –, mint ezt Johanna papissa meséjében is megfogalmazták. A középkor szeretett tanmeséket készíteni. A szép germán lány fiúnak öltözve Athénben tanulja meg a római jogot, elszöllik, Rómába kerülve ügyeskedéseivel a pápai trónra jut, és két év után világbotrányba fullad bűnös

élete. Ezt a mesét elképesztő komolysággal vették tudomásul Husz Jánostól kezdve a protestánsokon át sok mai tudósig, noha a komoly történészek a reneszánsztól kezdve kimutatják ennek lehetetlenségét. Tény az, hogy a középkori gondolkodás így bélyegezte meg a jogi egyházzá merevülő katolicizmust. A korunkban folyó vitákra nem is kell utalnunk.

Az embertelenség látszatában

Ha mindezek után elővesszük az evangéliumokat, első látszatra – be kell vallanunk – olyan kijelentésekre akadunk, miszerint nem szabad tekintetbe venni sem magunk, sem mások jogait. És itt nemcsak a híres „Ne állj ellen a gonosznak!" – felszólítást kell fölhoznunk, amiben arra kapunk utasítást, hogy se becsületünket („tartsd oda a másikat is!"), se tulajdonunkat („add oda a köntösödet is"), se szabadságunkat („menj el vele kétannyira") ne védelmezzük (Mt 5, 40–42), sőt örüljünk, ha rágalmaznak és minden rosszat ránk fognak (Mt 5, 11), hanem konkrétebb kijelentéseket is számba vehetünk. Az örökségét megosztani hívta Jézust egy ifjú. Ennek így utasítja vissza kérését: „Ember, ki hatalmazott fel rá, hogy bírótok legyek?" (Lk 12, 13) Mintha nem akarna tényleg meghatározó és döntő módon beleszólni, bíróilag vagy jogilag belenyúlni embernek embertársával való vitájába. És mintha ki akarna zárni emberi rendezéseket bizonyos vonatkozásokban. Pl. úgy szólít fel embereket követésére, hogy a gyermeki kötelességét teljesíteni akaró fiút ezzel riasztja meg: „Hagyd a holtakra, hadd temessék halottaikat!" (Lk 9, 60) A családjától búcsúzni menőre így kiált rá: „Aki az eke szarvára teszi kezét és hátrafelé néz, nem alkalmas az Isten országára" (uo.). És mintha csak az embertelenség lenne követésének igazi alapja: „Ne gondoljátok – mondja –, hogy békét jöttem hozni a földre. Nem békét jöttem hozni, hanem kardot. Azért jöttem, hogy szembeállítsam az embert apjával, a leányt anyjával, a menyet anyósával. Az embernek tulajdon családja lesz az ellensége. Aki apját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám" (Mt 10, 34–38).

De nemcsak legalapvetőbb emberi kapcsolatainkat rendező jogainkat tanít semmibe venni, hanem az embertársainkkal összekötő

viszonosságot, az egyenlő mértéket és a tetteknek megfelelő arányú ellenérték adását és várását lebecsüli. A kölcsönös igazságosságot mintha aláértékelné. „Ha csak azokkal tesztek jót, akik veletek jót tesznek, milyen hálára számíthattok? Hisz így a bűnösök is tesznek jót. Ha csak a visszafizetés reményében adtok kölcsönt, milyen hálát várhattok érte? A bűnösök is kölcsönöznek a bűnösöknek, hogy ugyanazt kapják vissza" (Lk 6, 33).

Ha ilyen alapvető emberi magatartásokban nem mutat törvény iránti érzéket, nem csoda, hogy védelmébe veszi a szombattörvényt megszegő tanítványait, sőt szinte tüntetően tudatos szembefordulással szombatonként végzi gyógyításait. Érthetővé válik haragja a törvénytudók ellen, akik elviselhetetlen terheket raknak az emberek vállaira. És így érthetővé válik az evangélium jogellenessége is, törvényellenessége is; vagy legalábbis úgy tűnik, jogos az egyháztörténelem különböző korszakain át egész a mostani időkig azoknak az irányoknak az igazolása, amelyek szembeállítják az evangéliumot és a jogot, a törvényt, és hogy az evangélium keveset szól a jog és törvény emberi forrásáról, az igazságosságról.

Corruptio optimi

Van azonban egy adégium, ami a fölvetett problémában eligazíthat bennünket: Corruptio optimi pessima. – Csak igen nagy dolgok tudnak nagyon mélyre zuhanni, csak a legjobbak tudnak végzetesen megromlani. Ha a jog – ami nem más, mint az igazságosság erényének konkrét megfogalmazása – olyan végzetes károkat is tudott okozni az egyházban, mint sokan általában állítják, akkor kell benne olyan optimumnak lenni, ami ennyire el tud romlani. És ha van benne optimum, akkor lehetetlen, hogy az Ur Jézus elhanyagolta volna és figyelmen kívül hagyta volna akár szemléletében, akár igehirdetésében. Ezért a továbbiakban próbáljuk megkeresni és megtalálni ezt az optimumot, amit Jézus az emberség fölemelésével és megszentelésével együtt szintén isteni nívóra emelt föl és szentelt meg. És ha beszélünk az egyházban a jogi szemlélet károkozásairól, a bajok orvoslása nem az lesz, hogy jog és hatalom nélküli egyházat akarunk, hanem a jogot és hatalmat oda tegyük, ahová a mi Urunk tette: a helyére.

A törvény alattvalója

„Amikor elérkezett az idők teljessége, az Isten elküldte Fiát, aki ... alávetette magát a törvénynek" (Gal 4, 4) – mondja szent Pál. És ez nemcsak földreszállásának első időszakára vonatkozik, hanem „mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig" (Fil 2, 7). Sőt „a szenvedésből engedelmességet tanult" (Zsid 5, 8).

Mindkét túlzás felé: a túlzott jogászkodás és a jogellenesség felé a mi Urunk ezt kiáltja, mint az írástudók felé: Ab initio autem non fuit sic! És ha hiányoljuk is az evangéliumokban a részletes utalásokat és magyarázatokat a jogokat illetően: egy tekintetet kell vetnünk csak életére, hogy meglássuk: mennyire alattvalója lett a törvénynek és mennyire az engedelmesség volt alapmagatartása mindenben! ...Az engedelmesség ugyanis nem más, mint más jogának elismerése és tiszteletben tartása. Jézus engedelmességét általában csak a Mennyei Atyával és akaratával szemben érzékeljük – és lényegében az –, de alig vesszük észre, hogy ez az engedelmesség mindig földi, emberi tényezőkön keresztül nyilatkozik meg előtte, legyen az akár népének vallási-társadalmi elöljárója, akár az idegen megszálló pogány birodalom képviselője; vagy legyen az akár kis családi közösség, akár csak egyes ember, aki valamilyen jogot hordoz. Születésétől haláláig nem más az élete, mint amit így fogalmazott meg: „Ne gondoljátok, hogy megszüntetni jöttem a törvényt ... hanem teljessé tenni" (Mt 5, 17–18).

A törvények sűrűjében

Születésének körülményeit Augusztus császár – mondhatnánk szeszélyes ötletéből származó – rendelete határozza meg. Ugy veti magát alá az ótörvény névadási szertartásának és a bemutatási kötelezettségnek, mintha ez kegyelmileg szükséges volna számára. Vállalja a szülők iránti engedelmességet, noha megmutatja, hogy 12 éves létére sikerrel tudna önállóan gondolkodni, akarni és cselekedni, mert tisztában van küldetésével (Lk 2, 51). Noha ő a kegyelem teljessége, mégis megkeresztelkedik János keresztségével, és a vonakodó Jánost ezzel bírja rá az alámerítésre: „Illő, hogy mindent megtegyünk, ami elő van írva" (Mt 3, 15).

Megtartja a törvényeket, fölmegy az ünnepre (Jn 7, 10), néhány szombati gyógyítás kivételével megtartja a szombati nyugalmat (még halálában is!) – ellenségei ugyanis a gyógyításokon kívül nem tudnak mást a szemére vetni. – Tudja, hogy az Istent lélekben és igazságban kell és fogják imádni (Jn 4, 23), mégis sürgeti a templom szentségét védő és a profanizálást tiltó törvényeket, ostorral kergeti ki az árusokat (Jn 2, 13), és „nem engedte meg senkinek, hogy valamit is keresztülvigyen a templom területén" (Mk 11, 16). Tudatában van annak, hogy nem köteles templomadót fizetni, mégis megfizeti azzal a hozzátétellel: „hogy meg ne botránkoztassuk őket" (Mt 17, 27). – Hogy áldozatot mutattatott-e be, erről nincs értesülésünk, de amikor a testvéri megbocsátásról szólva az áldozatot megemlíti, nem azt mondja, hogy fölösleges az áldozat, ha haragot hordozunk szívünkben, hanem: „hagyd ott ajándékodat az oltár előtt, s menj, előbb békülj meg embertársaddal, aztán térj vissza és ajánld fel ajándékodat." (Mt 5, 24). Amikor előbb tíz, utóbb egy poklost megtisztít, sürgeti az előírást, a törvényt: „Menj, mutasd meg magad a papnak, és megtisztulásodért mutasd be az áldozatot, ahogy Mózes rendelte" (Lk 5, 14). Betetőzte törvénytiszteletét megváltó halálának folytatásául szánt oltáriszentség-alapításával, amit a törvényszabta húsvéti bárányvacsora keretébe állított bele.

És nemcsak a vallási törvényekkel kapcsolatosan sürgeti a jog és a törvény érvényre juttatását, hanem az idegen megszálló hatalmával is. Gyűlöletesebb nem volt, mint a rómainak adót fizetni, megvetettebbek nem voltak, mint az adószedő vámosok. Mégis ezt hallják Keresztelő Jánostól: „Ne szedjetek be többet, mint amennyi meg van szabva" (Lk 3, 13). Ezt ugyan nem Jézus mondja, de mondhatta volna ő is, mert pontosan fedi Jézusnak éppen az adófizetéssel kapcsolatos kijelentését: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré" (Mk 12, 17). A császár éppen Tibériusz volt, aki egyáltalán nem állott az uralkodói eszmény magaslatán. De helytartója, Pilátus sem, kinek kegyetlenségeiről csak nemrégen, hallott az Úr (Lk 13, 1), mikor földijeinek vérét Pilátus „az áldozat vérével vegyítette." És éppen ettől a Pilátustól, aki oly szánalmasan gyöngének, az elvakult tömeg nyomására jobb meggyőződését megtagadó bürokratának mutatkozott, fogadja el az igaztalan ítéletet azzal: „Nem volna hatalmad fölöttem, ha onnan felülről

nem kaptad volna" (Jn 19, 11). Elfogadja hatalmát maga fölött, épp ezért nem passzíve veszi a nádat, a keresztet, de megfogja, viszi – a pribékek parancsának is engedelmeskedve. Nem mintha nem jajdult volna fel az igazságtalanságok és a jogokkal való visszaélések láttán! ... Már korábban is „megrendül" a lelke, mikor erre gondol (Jn 12, 27). A Getszemáni kertben is azt kéri: „Ha lehetséges, maradjon el az az óra" (Mk 14, 35). De az alárendeltséggel járó lelki és testi szenvedések nem veszik el tisztánlátását, és hallgatóinak meglepetésére mondja: „Az írástudók és a farizeusok Mózes székében ülnek. Tegyetek meg és tartsatok meg ezért mindent, amit mondanak nektek, de tetteikben ne kövessétek őket" (Mt 23, 2–3). Más fogalmazásban ugyanezt olvashatjuk ki állásfoglalásaiból. „Míg ég és föld el nem múlik, egy i betű vagy egy vesszőcske sem vész el a törvényből, hanem minden beteljesedik" (Mt 5, 18).

Jézus megváltó szenvedésének nem kis részét éppen a törvényekkel és jogokkal való találkozásai okozták. És mert a megváltás művét minden keresztténynek valahogy végig kell csinálni – mint szent Pál mondja: részesedni kell Krisztus szenvedéseiben (Fil 3, 10) – azt is tudomásul kell vennie a keresztténynek, hogy egzisztenciálisan hozzátartozik a keresztény egyének életéhez is, az egyház életéhez is a jogi élettel való konfliktus, mint Jézus életéhez is hozzátartozott. Ennek a megoldása azonban nem az, hogy jog nélküli, törvény nélküli, hatalom nélküli egyházat létesítünk, hanem próbáljuk észrevenni azt az optimumot, aminek romlása szenvedést okoz ugyan, de a Mennyei Atya akaratát követve törekedjünk rendbehozni (= megváltani) és eredeti fölségébe visszaállítani.

Az egyes ember joga

Ha a mi Urunk a tekintély és törvény képviselőivel szemben olyan messzemenő engedelmességet mutatott, fel kell tennünk a kérdést: hogyan áll az egyes emberrel szemben? És itt is találunk megcsodálni való dolgokat. Mert egyáltalán nem marad adósa az igazságosság alapelméletének: minden embernek megadni a jogát. Sohasem beszél egyes osztályokhoz vagy kiváltságosakhoz, soha-

sem korlátozza kijelentéseit választottakra vagy kijelöltekre, és halomra dönti azokat a megkülönböztetéseket, amiket népe és kora állított ember és ember közé. „Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük" (Mt 7, 12). – Így fogalmazza meg minden emberi együttélés szabályát. De hogy még erősebben sarkalljon bennünket embertársunk jogainak tiszteletére és szolgálatára, magát állítja az embertárs köntösébe: „Amit...eggyel is tettetek, v e l e m t e t t é t e k" (Mt 25, 40). Jézus fogalmazásában Jézus kér kenyeret-ruhát-otthont és szabadságot embertelen körülmények között élő embertársainkban, Jézus adósodik el felénk, ha embertársunkat emberi életre segítjük.

És ezt az emberszolgálatot a legszélesebb körre tágítja. Erre a szolgálatra – kéri tőlünk – „ne hívd meg barátaidat, sem testvéreidet, sem jómódú szomszédaidat" (Lk 15, 12). De még az emberi kiválóság és erkölcsi tökély szolgálatra serkentő szempontjait is kéri háttérbe tolni, mert – mondja – „aki prófétát fogad be azért, mert próféta, az a próféta jutalmát kapja. Aki befogadja az igazat azért, mert igaz ember, az igaz jutalmát nyeri el" (Mt 10, 41) – vagyis emberszintű jutalmat kap a próféta és igaz (e két ószövetségi emberi nagyság) hálájában és szellemi közösségében. Jézus – mindezeket ki nem zárva – a legkisebbekre irányítja figyelmünket, akiken érthetünk gyermekeket, de sokkal inkább a jog–hatalom–vagyon nélküli embereket, akik – példabeszédei szerint – „a város terein és utcáin lévő szegények, bénák, vakok és sánták", sőt „a sövények mentén és az országutakon" bolyongó kisemmizettjei az életnek (Lk 15, 21–23). Nincs senki, akiben észre ne venné és ne méltatná az emberi méltóságot, akit ne hívna kegyelmére és ne ajánlana szolgáló szeretetünkbe, még ha rokonszenvünket el is vesztette, vagy szembe is fordult velünk (ellenségszeretet). A testi vagy lelki embertelenségek közepette is teljes emberi magatartást ajánlj nekünk: „amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek" (Mt 25, 40).

Az emberi élet szolgálata

Amit Jézus elméletileg embernek emberhez való kapcsolatáról szóló tanításaiban képviselt, azt gyakorlatban is példamutatóan sugározza. Mert az ember jogai közül a legalapvetőbb az élet fenntartása. Még ma is vád éri az Urat, mert ezt mondta: „Ne aggódjatok életetek miatt, hogy mit esztek... Nézzétek az ég madarait!" (Mt 6, 15), és hogy táska és erszény nélkül küldte tanítványait az igehirdetésre (Mt 10, 10). De neki gondja volt, hogy ne szenvedjenek semmiben sem hiányt – amint ezt az utolsó vacsorán meg is vallják (Lk 22, 35). Hogy milyen volt a realitások iránti érzéke, azt látjuk a kenyérszaporítások alkalmával. Mert a nép elfeledkezett az ennivalóról, és csak szavain csüggött, de Jézus fölkelti őket az isteni szavak szellemi élvezetének mámorából az éhezés valóságára, és gondoskodik róluk (Mt 15, 32). Mikor Jairus kislányát föltámasztja és „a nagy csodálkozástól azt sem tudták, hová legyenek" (Mk 5, 42), a kiáradó isteni erő fényétől elkábult embereket Jézus ébreszti föl, a szülőket és tanítványokat egyaránt: „figyelmeztette, hogy adjanak a kislánynak enni". Akárcsak Lázár föltámasztásánál sürgeti a csodálat elragadtatásában égőket: „Oldjátok fel, hogy járni tudjon" (Jn 11, 44). Csodálhatjuk Jézusnak a realitások iránti megnyílottságát! Sohasem tudott úgy belefeledkezni az isteni világba, hogy ne érzékelje az előtte álló ember vagy emberek legelemibb igényeit.

Még inkább kitűnik ez akkor, amikor ezek a legelemibb emberi igények isteninek mondott vagy hitt törvényekkel kerültek szembe. Ezekben az esetekben gondolkodás nélkül a hiányt szenvedő ember oldalán áll. A gyermekek kötelességét elöregedett szüleik eltartására akkor is sürgeti, „ha valaki azt mondja apjának vagy anyjának, hogy Korbán, azaz áldozati ajándék az, amivel segíthetnélek" (Mk 7, 11). Nem könnyű dolog az Istennek tett fogadalmat bizonyos esetekben érvénytelennek tekinteni, és az élet jogát az Isten és a vallás ügye elé tenni... Ugyanezt hangsúlyozza szombattöréseivel is. „Vajon nem oldjátok-e el mindnyájan szombaton is az ökrötöket... a jászoltól, hogy megitassátok? De Ábrahám leányát, akit immár tizennyolc éve megkötözve tart a sátán, nem kellett feloldani kötelékeitől szombati napon?" (Lk 13, 15)

Örök kísértése az embernek „kőbe vésni" az emberi életet el-

rendező törvényeket. Ezzel a kő szilárdságát akarjuk a törvényeknek adni, de nem vesszük észre, hogy a kövek hidegségét és keménységét is átveszik a szabályok. Pedig a jogalkotó ember embersége megőrzésére mondássá sűrítette: Summum jus summa injuria! És a kánonjog sem okozott volna annyi emberi szenvedést, ha a kánonokba foglalt „sine incommodo gravi"-kat vagy legalábbis a „nisi"-ket (ami legtöbbször előforduló szó a Codexben!) merték volna tekintetbe venni.

Jézus szabadságtisztelete

Az élethez való jog mellett az ember szellemiségének gyökerét képezi a szabadsághoz való joga (az Egyesült Nemzetek Szervezetének megfogalmazása után a „helsinki deklaráció" is e két alapvető jog köré csoportosítja a részleteket). Igaz, hogy Jézus nem indított rabszolgafelszabadító mozgalmat, sem hadsereget nem szervezett a római megszállás ellen, de érdemes megfigyelni, hogy viszonylik az emberek szabadságához Az, aki az embereket a sátán szolgaságából visszahódítani jött. Utólérhetetlen finomságú képbe öltözteti embereket kezelő magatartását, mikor a jó pásztorról szóló példabeszédben rajzolja meg az eszmeileg vele szembeállók megközelítését (Lk 15, 1). Amint a próféták megjövendölték (Iz 45, 8), a harmat észrevétlenségével lépett le az égből a földre fogantatásában és születésében, bemutatkozása sem volt hasonló a „lobogó tűzhöz, sötét felhőhöz, forgószélhez, harsonazengéshez vagy mennydörgő szózathoz" (Zsid 12, 18). Az evangélista így rögzítheti hallgatóinak benyomását a próféta (Iz 42, 1) nyomán: „Nem vitatkozik s nem kiabál, szavát sem hallják a tereken. A megroppant nádat nem töri le,a pislákoló mécsest nem oltja el, míg győzelemre nem viszi az igazságot" (Mt 12, 19). A hívását nem teljesítő fiút (Mk 10, 21), az őt elhagyó tanítványokat (Jn 6, 66), sőt övéinek hűtlenségét (Mt 26, 50) és tagadását sohasem indulattal és keserű szemrehányással, de nagyon mélyről jövő emberi fájdalommal nyilvánítja ki. És egyáltalán: Jézus az egyetlen vallásalapító és eszmeterjesztő, aki nem volt hajlandó akár ígérgetéssel, akár fenyegetéssel drámai feszültségre vinni a hozzácsatlakozást vagy vele szembenállást. Kéri ugyan hallgatóit, hogy vallják meg őt az emberek

előtt, de a félelmében éjszaka tanácsot kérő Nikodémust nem alázza meg (Jn 3). Péter és János mennykövet kívánnának a barátságtalan szamaritánusokra, akik éjszakára sem fogadják be, „de rájuk pirított Jézus és más faluba ment" (Lk 9, 55). Előre bocsánatot ígér napi hatvenhétszeri vétkezésre is, különben nem kívánná ugyanezt meg az őt követőktől (Mt 18, 22), s ezzel nyitva hagyja az ember döntési szabadságát még akkor is, amikor már elkötelezte magát neki. Ahogy Júdással bánik, az plasztikus képe szabadságtiszteletének. Kiválasztja apostolává a tanítványok közül – bizonyára Júdás ambicionálta ezt a kiválasztást –, noha „kezdettől fogva tudta, kik nem hisznek, és ki fogja elárulni" (Jn 6, 64). Ha időnként meg-megemlíti elárultatását, ennek soha sincs személyi célzata, a közösség gyanúját sohasem irányítja Júdás felé, úgyhogy az utolsó vacsora bizalmas hangulatában sem tudnak az árulóról semmit sem, sőt magukat fogják gyanúba, mikor „sorra kérdezték: Csak nem én vagyok az, Uram?" (Mt 26, 22) A lábmosásból sem hagyja ki, sőt valószínűleg az oltáriszentség vételéből sem, és oly diszkréten szólította föl tettének elvégzésére, hogy János apostol, aki végül is megtudta Jézustól Júdás nevét, szükségesnek tartja megjegyezni: „De az asztalnál ülők közül senki sem értette, miért mondta neki" (Jn 13, 28). Az árulás pillanatában a jel gyanánt adott üdvözlő csókra így reagál: „Barátom, miért jöttél?" (Mt 26, 50). Mintegy utolsó pillanatig nyitva hagyja a döntés jogát és szabadságát, nehogy a táplált gyanú vagy a közösség ellenszenve befolyásolja állásfoglalásának szabadságában.

Ugyanez a szabadságtisztelet jellemzi a kárhozat meghirdetésében is. Bár évszázadok óta abban a gyanúban van a kereszténység, hogy a kárhozat fenyegetésével rémületben tartja az emberiséget és ezzel a félelemmel akarja megfosztani híveit a szabad választástól, az Ur azonban nem ezt tette, és nem így tette. Kijelenti és sokszor egész váratlanul veti be az elkárhozás lehetőségét, de szinte átveszi (és ez a megdöbbentő benne) a szakadékot jelző útmenti tábla nyugodtságát és szenvtelenségét. Érdemes összehasonlítani Keresztelő szent Jánosnak drámai hangú beszédét (Mt 3, 7kk) vagy Jézusnak is a farizeusok elleni filippikáit. Ezeknek stílusát szerették átvenni a keresztény igehirdetők és vészpróféták az emberi gyöngeség befolyásolására. De az Ur Jézus beszél „széles útról, amely a romlásba visz" (Mt 7, 13). a konkoly elégetéséről

(Mt 13, 42), az olthatatlan tűzről (Mk 9, 45), a kinnrekedés gyötrelméről (Mt 25, 12), a száraz szőlővesszőről, amit „tűzre vetnek és elég" (Jn 15, 6). Szinte mindenhol egy-egy odavetett tényközlő megjegyzés formájában hangzik el, mintegy azt jelezve, hogy az Ur nem érzelmektől befolyásolva, de a tények szemléletében szabadon döntő emberek állásfoglalását várja és akarja.

A törvények Lelke

Elmélődéseink kell, hogy meggyőzzenek arról, hogy az Ur Jézusban alapvető emberi magatartásként volt meg az igazságosság klasszikus meghatározásában foglalt „perpetua et constans voluntas jus suum cuique tribuendi" (Arisztotelész). Kérdezhetjük: hogy lehet, hogy mégis ennyire félreérthették és félreértik az evangéliumokat, mikor jogellenességgel vádolják és ezzel együtt embertelenséggel is, mint írásunk elején láttuk. De ugyanaz a dolog másképpen látszik, ha saját perspektívájából nézzük. Vandálabb dolog nincs, mint egy szép koronájú gyümölcsfa ágait levagdalni. De ha nemes gyümölcsökre akarjuk beoltani, ugyanúgy le kell vagdalni ágait. Esztelen kockázat forgalmas keresztutcán az útközépre állni. De a forgalmat irányító rendőr ugyanezt teszi, és nem tartjuk őrültnek, sőt a közjó hősének, ha mégis a forgalom áldozatául esik. Nagy kísérletezők, új világok fölfedezői Kolumbustól az űrhajósokig kikapcsolják magukat az emberi életből, bizonyos fokig embertelenséget követnek el, mikor kilépnek az emberi élet közeléből és kísérleti telepeken vagy az űrben napokat-hónapokat töltenek el. Magasabb rendű élet nincs az alacsonyabb szintű élet feláldozása nélkül! Jézus a magasabb rendű isteni életet hozta nekünk, ezt oltotta belénk, ennek az új életnek színe előtt kell háttérbe lépnie a mégiscsak erre a földre szabott emberi életnek és törvényeknek.

A kereszténységnek csodálatos kettősségét lehet megtapasztalni az Ur Jézusnak az igazságossághoz való viszonyában: úgy tud ragaszkodni hozzá, hogy egy i betűt vagy egy vesszőcskét is sajnál, és úgy tud lemondani róla a magasabb életért, mintha nem is lenne. Ragaszkodás és megnyíltság! „Ezt meg kell tenni, azt nem szabad elhagyni" (Mt 23, 23) – mondja a mi Urunk, aki úgy tudott

engedelmeskedni, hogy belehalt, és úgy tudott irgalmas lenni, hogy törvényellenesség és embertelenség látszatát olvashatták ki szavaiból és tetteiből.

Mikor érjük el azt a krisztusi nagykorúságot, amikor a törvények „nem tintával, hanem az élő Isten Lelkével, nem is kőtáblára, hanem az élő szív lapjaira" (2 Kor 3, 3) lesznek írva?...

(Szolgálat, 31. szám, 1976)

VALLÁSOSSÁG ÉS EGYSZERŰSÉG

Unos-untalan halljuk a megállapítást, hogy korfordulón állunk. Már látni lehet a kibontakozás útját is, mely az egyszerűség felé vezet. Márpedig aki és ami az egyszerűség felé tart, az Isten felé tart, mert Isten maga az egyszerűség.

Nem árt a vallásosság területén is megfontolni az egyszerűsödés kérdését. A lelki életben való haladás ugyanis minden korban az egyszerűség felé mutatott. A középkori skolasztika légkörében élő szentek csakúgy az egyszerűség felé fejlődtak, mint a barokk világ lélekmesterei. Ha a mi korunk egyéb téren is az egyszerűséget sürgeti, akkor nekünk kétszeresen is sürgetővé válik vallási életünk leegyszerűsítése.

Az egyszerűséget éppen azért nehéz meghatározni, mert egyszerű. Nagy szavak, mély magyarázatok, sokágú következtetések itt céltalanok. Az egyszerűség olyan, hogy az maga magáért szól. De talán mégis sikerül közelebb hozni, ha megjelenési formájára mutatunk rá. Ez pedig a rejlés.

Szent Pál a keresztény életet így fogalmazza meg: „A ti életetek el van rejtve Krisztussal az Istenben." (Kol 3, 3) Mintha csak azt mondaná, hogy amint az életteljességben levő Isten a láthatatlanság és felfoghatatlanság köntösébe öltözik, úgy Krisztussal együtt a keresztény ember egyre kibontakozó kegyelmi életteljessége is a rejtettség fátyolába burkolózik. Hogy ezt valóban így értette Szent Pál, kiviláglik ebből is; fenti mondatát nyomban azután írja le, hogy a zsidózó keresztények magatartásáról beszélt és azt ekként ítélte el: „A bölcsesség látszatát keltik az önkényes istentisztelettel, az alázatoskodással és a test sanyargatásával, de nincs bennük semmi megbecsülni való, sőt csak az érzéki test kielégítésére szolgálnak" (Kol 2, 23). Szinte megdöbbenünk, mikor e sorokat olvassuk. Némi gondolkodás után azonban mindjárt rájövünk, hogy Szent Pálnak nagyon is igaza van. Hiszen éppen ebben a háromban mutatkozik meg keresztény életünknek oly sok hibája, ami miatt szégyenkeznünk kell, és ami mindig nagyon rossz színben tünteti fel vallásunkat.

De még mielőtt a részletekbe bocsátkoznánk, vizsgáljuk meg a rejlés összefüggését az egyszerűséggel.

A rejtőzés

Testben élő szellemek vagyunk, ez ember-voltunkkal jár. Éppen ezért nagy a veszedelem, hogy a testi szemléleten keresztül nézzük a lelket s a lélekhez kapcsolódó kegyelmet. Ennek a testi szemléletnek elsődleges szempontja az, hogy az anyagi erőnek mindig megvan a maga eredménye. Minél nagyobb követ dobok a tóba, annál nagyobb hullámokat látok a víz tükrén; minél nagyobb mozdony rohan el mellettem, annál nagyobb szelet csap; minél közelebb ülünk a tűzhöz, annál jobban kipirul az arcunk és annál inkább átforrósodunk. Így képzeljük el a kegyelmet és rajta keresztül az Isten közeledését is hozzánk. A kegyelmet világfölötti erőnek gondoljuk (ebben igazunk is van), s éppen ezért lelkünkbe áradását és bennünk maradását a lélek és szív nagy megmozdulásában, a gondolatok és érzések hullámzásában, véljük megtalálni.

A lélek útjai azonban egészen mások, és törvényei is mások. Mosolyogva szokták a skolasztikus szőrszálhasogatás példájaként emlegetni azt a vitát, hogy egy gombostűfejen egy vagy ezer angyal fér-e el. Ezen lehet nevetni; arra azonban élesen rávilágít, hogy a szellem világa egészen más, mint az anyagé, a testé. És mert a kegyelem közvetlenül a lélekhez tapad, azért az is részesedik ebben a más-ságban. Ennek a más-ságnak az első ismérve, hogy nesztelen, zajtalan, hullámzástalan.

De okoskodás helyett legjobb, ha az Ur Jézus Krisztusra nézünk. Róla olvassuk Szent Máténál: „Nem verseng és nem kiáltoz, sem az utcákon nem hallja senki az ő szavát. A megroppant nádat nem töri el és a füstölgő mécsbelet nem oltja ki" (Mt 12, 19). És az a csodálatos, hogy „benne lakozik az istenség egész teljessége valósággal" (Kol 2, 9), mégis „mint a harmat" lép be a világba. Érkezése és jelenléte tehát nem hasonlít „lángoló tűzhöz és forgószélhez és sötétséghez és harsonazengéshez és szózatok hangjához" (Zsid 12, 18) – miként az ószövetségben. Éppen ez az új az újszövetségben: Krisztus – és benne természetesen a kegyelem is – „nem tartotta az Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, melyhez erőszakosan ragaszkodjék, hanem kiüresítette önmagát, felvette a szolga alakját, emberekhez hasonló lett és külsejét tekintve úgy jelent meg, mint ember" (Fil 2, 6).

Sarkpontja ez a keresztény vallásnak. És mert a kereszténynek

„ugyanazt az érzést kell ápolnia, amely Krisztus Jézusban is megvolt" (uo.), azért érdemes lesz megnézni, milyen formákat ölthetett Jézus vallásos élete és milyen vallásosságot sürgetett.

A názáreti rejtett élet

Sokszor beszélünk a názáreti életről, de az a gyanúm, hogy gyakorlati elképzeléseink teljesen hamis utakon járnak. A művészi és művészietlen elképzelések táplálják bennünk ezeket. Az apokrif irodalom tele van szent álmodozásokkal a gyermek Jézus csodáiról, gonoszokat feddő intéseiről, elragadtatott imáiról stb. Holott a szentírás nemcsak hogy nem tud ilyenekről, de a feltűnő vallásossági formáknak még a lehetőségét is kizárni látszik.

Jézus első csodája a kánai mennyegzőn volt (Jn 2, 11): „Ezzel kezdte meg csodajeleit" – mondja Szent János. Előbb tehát semmit sem tett. Hogy nem beszélt föltűnőbben az Istenről s következésképpen nem is dorgálta az embereket, az kiderül abból, hogy 12 éves korában a templomban való szereplés után visszatért Názáretbe, de a beszédet nem folytatta. Ha folytatta volna, akkor a gyermek-művészeknél tapasztalt társadalmi nimbusz kísérte volna további életében, mint gyermek-prófétát. A gyermek-prédikátor rendkívülisége már előrevetítette volna későbbi nagyságát.

Röviden összefoglalva: Jézus Názáretben semmi rendkívülit nem mondott és nem tett, amiből csak kissé is sejteni lehetett volna a benne rejlő istenséget vagy prófétai nagyságot. Különben nyilvános fellépése utáni visszatértekor nem álmélkodtak volna a názáretiek és nem kérdezték volna: „Honnét van ennek ez a bölcsessége és csodatévő ereje? Nemde ez az ács fia?" (Mt 13, 55). És nem is botránkoztak volna meg benne (uo. 57), hiszen természetszerűnek vették volna annak későbbi szereplését, akiben gyermekkorától fogva rejtett isteni erők jelenlétét tapasztalták.

Jézus Názáretben annyira elrejtette isteni életét, hogy még rokonai sem sejthették nagyságát. Három évi működés után is ezt kell szent Jánosnak leírnia: „Még atyjafiai sen hittek őbenne" (Jn 7, 5). Sőt, nyilvános fellépése elejéről értesít minket szent Márk: „Mikor övéi ezt meghallották, elmenének, hogy megfogják őt, mert az mondták: „megháborodott" (Mk 3, 21). A gyermekko-

rától fogva rendkívüli adottságokkal felruházott rokonra a hozzátartozók inkább büszkék szoktak lenni. Jézus esetében éppen az ellenkezője történt: restelkedtek fölötte, mint ahogy szégyenkezünk olyan rokonunkon, aki váratlanul olyan szerepben tűnik fel, amelynek „oroszlánkörmeit" legalább a szűkebb rokoni körben nem mutatta meg.

Bármennyire csodálkozunk is az isteni akaratnak ezen az intézkedésén, tudomásul kell vennünk. És most már meg kell próbálnunk Jézus vallásos életének elemzését.

Jézus imaélete

Bámulatos, hogy az Úr Jézus, ki lényegileg egyesülve volt az Atyával, mennyire egyszerű imaéletet élt. Ha rejteni akart, ezt kellett elsősorban elrejtenie. „E fiúból pap lesz, akárki meglássa!" – mondja a költő. Az élet szokványos formáiból kilépő ember feje fölött a választottság és nagyrahivatottság nimbusza kering. Ha e nimbuszt akarta az Úr elkerülni – márpedig akarta – akkor nem tehette, hogy elvonuljon az élettől s a magányt keresve órákat tölsön elmélkedésekben és imádságokban. Azt sem tehette, hogy a túláradó emberi szív szokatlan szavaival és lelkesült érzés lángoló buzgalmával szóljon az Istenről és az isteni dolgokról. Még sok szentnél is mennyi túlfűtöttséget lehet tapasztalni, valahányszor imádkoznak. Hát még a nem szenteknél! Szokatlan szavak, szokatlan gondolatok, szokatlan imamódok jellemzik azokat, akik magukat közelebb vélik az Istenhez. Az ilyenekre szokták mondani: ez imádságos ember! ez szent ember! Jézusnál ezt sem falubelijei, sem rokonai nem állapíthatták meg, – különben később másként kezelték volna és természetesnek vették volna isteni elhivatottságát.

De ő ezt nem is igényelte. Hiszen nem mutathatott más példát, aki ezt mondta: „Te pedig, mikor imádkozol, menj be kamrádba és ajtót betéve imádkozzál Atyádhoz a rejtekben" (Mt 6, 6). Persze ez nem azt jelenti, hogy Jézus nyilvánosan sohasem imádkozott. Alávetette magát azoknak az imamódoknak és imaszokásoknak, amelyek az akkori vallási élet kereteiben éltek. Noha ezek az imaformák mérhetetlenül alacsonyabbak voltak isteni lelkének meg-

felelő imáinál, mégsem tért el tőlük. Erre különben maga is utal egy helyen: mikor Keresztelő János elé járul és odaáll a Jordánban János keze alá. „De János vonakodott, mondván: Neked kell engem megkeresztelned és Te jössz énhozzám? Felelvén pedig Jézus mondá neki: Hagyd el ezt most; mert így illik teljesítenünk minden igazságot" (Mt 3, 14), azaz minden előírást. Tehát nem azzal kezdte, hogy felrúgta a törvényt, hanem „a törvény alattvalója lett" (Gal 4, 4): az akkori szokások kereteibe illeszkedett.

Nemcsak imádkozását tudta elrejteni a szokásos formák alá, de istenélményének hevét és melegét is. Az evangéliumokon áttüzel Jézus istenszeretésének forrósága; de nézzük meg imáit: mily egyszerű szavak alá rejti mindezt. A Miatyánk lapidáris szavai mellett nem sok imádságát jegyezte fel a szentírás. De ezek – a legutolsó főpapi ima kivételével – nem többek az általa dicsért vámos imájánál, melyben a megszólítás csak egyszerűen ennyi: „Isten!" (Lk 18, 13). Sehol semmi elragadtatást jelző szó, sehol semmi ömlengés és áradozás. Mintha csak be akarta volna mutatni, amit ajánlott: „Imádkozván pedig ne szaporítsátok a szót, mint a pogányok" (Mt 6, 7). A Getszemáni kertben végzett imájáról Isten íratta meg, hogy „imádkozék, ugyanazon beszédet mondván" (Mk 14, 39).

Nem is tudunk hová lenni az ámulattól azon, milyen szemérmesen rejtette el Jézus Isten-látásának örömét, Istenben való egységének lelkesültségét és kegyelemmel való telítettségének lelkendezését.

Jézus önmegtagadása

Akikre rávetül az istenség árnyéka, azok közül sokan rendkívüli önmegtagadások és áldozatok útjára lépnek. Szigorú aszkéta alkat és kemény fegyelmezettség von fejük köré karizmatikus elhivatottságot. Keresztelő Szent János mutatja legtisztábban ezt a típust. Meg is volt a varázsa mindenki előtt, és tódult hozzá a nép, nagyok és kicsinyek egyaránt. A zsidó vezetők szívesen elfogadták volna prófétájuknak és könnyebben beilleszthették volna elképzeléseikbe eljövendő istenküldöttként. Szívesen vették ostorozó beszédeit, meghajtott fejjel hallgatták kifogásait. Jézus állapítja meg a

zsidókról: „Ti ideig-óráig akartatok örvendezni az ő fényében." (Jn 5, 35)

A vallásos élet valóban szívesen képzeli el magát a szigorú életmód és hajthatatlan erkölcs-prédikátorság formájában. Azt jól tudjuk, mi volt Jézus véleménye az önmegtagadásról és mi volt ítélete a bűnről és bűnösökről. Hajthatatlan keménység és alkutlan szembenállás jellemzi a bűnnel szemben, és kéri a napi kereszthordozást. De hogy ezt a magatartását hogyan tudta annyira elrejteni, hogy – maga panaszolja fel – falánk és borissza embernek, a vámosok és bűnösök barátjának mondhatták (Mt 11, 19), ez nagy titok számunkra. Valahogy úgy lehetett, ahogy ő kívánja: „Te pedig mikor böjtölsz, kend meg fejedet és orcádat mosd meg, hogy ne lássanak böjtölni az emberek" (Mt 6, 17). A bűnösökkel szemben pedig a tékozló fiú atyjának türelmét és bizalmát mutatta. Mögéjük rejtette el erkölcsi felsőbbségének és fölényének erejét.

Rejlés és egyszerűség

Míg a dolgok a maguk rendes menetében haladnak és a maguk arányos helyén állanak, addig nincs bonyodalom. Mihelyt azonban valamit kiemelünk, nagyobb súlyt és színt adunk neki, keveredés és aránytalanság támad. A vallásosságban ezt az arányosságot az egyház biztosítja. Szent Pál a kolosszeiekhez írt levelében utal az egyház titkára (Kol 2, 19). Az egyház pedig megszabta a vallásosság mindenkire nézve kötelező formáját, mely röviden a napi imákban, heti misében, évi gyónás–áldozásban és a hit–remény–szeretet gyakorlásában áll. Ezzel azt is kimondja: ennyi lényegében elég ahhoz, hogy fenntartsuk magunkban a kegyelmi életet, más szóval az életszentséget. Ami ezen felül van, lehet nagyon ajánlatos, dicséretes, de semmiképpen sem jelent mindenki számára kötelező életformát, főként pedig nem jelent nagyobb fokot a kegyelmi élet terén és nem jár több joggal a vallásos életben azokkal szemben, akik ezt nem teszik. Tehát pl. aki naponta áldozik, dicséretes dolgot tesz, az egyház ezt ajánlja is. De a napi áldozás nem jelenti azt, hogy a napi áldozó jár egyedül az egyetlen helyes úton és hogy az életszentség magasabb régióiban jár. Hasonlóképpen az imádsággal is így állunk. Aki mindennap a maga módján imádkozik, ha

csak röviden is, de lélekből, ez neki elég lehet kegyelmi életéhez. Nem biztos, hogy aki órákat tölt el imádkozásban és különböző ájtatosságok végzésében, az közelebb áll az Úristenhez. Ugyanígy állunk az önmegtagadással is. Aki állapotbeli kötelességeinek megfelel és az azzal járó fegyelmezettséget megvalósítja, az szent lehet.

Az önkényes istentisztelet

Általában azt kell tehát mondanunk, hogy minden keresztény embernek bízni kell abban a minimumban, amit az egyház megkíván tőle az istenszolgálat terén, és nem szabad aggodalmaskodnia sem magában, sem másban, ha többre nem telik. Ám éppen itt jelentkezik sok lélekben a baj, mint ahogy jelentkezett Szent Pál idejében is: féltek attól, hogy nem elég az, amit az apostoli egyszerűségű egyház számukra biztosított. Éppen ezért kerestek különböző gyakorlatokat, amelyekkel pótolni vélték a hiányokat. Ezekben a jámborsági többletekben nem az volt a baj, mintha tévesek, vagy rosszak lettek volna, hanem az, hogy gyakorlóik lényegeseknek tartották őket, holott nem voltak azok. És nemcsak a maguk számára tartották lényegeseknek őket, hanem más, sőt mindenki számára. Üdvösségüket ezektől remélték. És ebben volt a hiba.

Az egyéni imaéletben ez az önkényesség úgy jelentkezik, hogy olyannak képzeljük el az Istennek tetsző imát, amilyennek Isten nem parancsolta. Sokan panaszkodnak, hogy nem tudnak imádkozni. És ha megvizsgáljuk a dolgot, rájövünk, hogy talán a legistenesebb imát végzik. Ezek ugyanis azt gondolják, hogy ima közben nagy és mély értelmű szavakat kell mondani, a figyelemnek az ima alatt végig feszültnek kell lennie és az érzéseknek áhítatos magasságokban kell járniuk. Persze hogy jó lenne, ha ez mind így együtt lenne. Ám Isten is számolt az emberi figyelem törékenységével és az érzések ingadozásával. És minthogy az ima nem más, mint a szív fölemelése Istenhez, azért esetleg több érdemmel, vagyis jobban végezheti imáját az, aki egy Miatyánk alatt minden jóakarata ellenére tízszer is kénytelen elkalandozó figyelmét Istenhez visszaparancsolni, mint az, aki egyvégtében ájtatos érzelmek közt tudja azt elmondani. Az ima közben való lelki odaadásért vívott küzdelemben az ember áldozatos szeretete nyilvánul meg; míg a lelki gyö-

nyörűséggel végzett imában sohasem lehet tudni, hogy nem „az érzéki test kielégülése" (Kol 2, 23), tehát nem a tapasztalható örömök vezetnek-e bennünket.

Másik faja az önkényességnek, hogy olyan imamódokat és imamennyiségeket, amik nekünk tetszenek, rákényszerítünk környezetünkre. Örvendetesen lehet tapasztalni, hogy keresztény családjainkban sok a közös ima. Ám azt is lehet tapasztalni, hogy egy-egy buzgó apa vagy anya túlhosszúra nyújtott imádkozásait akár hitvestársa, akár gyermekei lassan megunják, kényszeredetten tűrik, míg végül ellenszenvessé lesz számunkra az imádkozás és vallás is. Az ilyeneknek nem ártana megfontolni Szent Pál mondását: „Te ugyan szépen adsz hálát (= imádkozol), de a másik nem épül rajta" (Kor 14, 17).

Még inkább jelentkezik az önkényesség híveinknél egyes, akár a dacból, akár aggályosságból végzett vallási gyakorlatok makacságában. Ezek sokszor ellenszenvet váltanak ki a család tagjaiból, sokszor meg szükséges házi dolgok elmaradásához vezetnek. Figyelemre méltó, amit Szent Pál az intenzívebb egyházi szolgálatra jelentkező asszonyokról mond (persze ez érvényes mindenkire): „Azonkívül kerülik a munkát, megtanulnak házról-házra járogatni, éspedig nemcsak munkát kerülve, hanem pletykálkodva, kotnyeleskedve, olyanokat beszélve, amiket nem kellene" (Tim 5, 13). És kimondja az elvet: a kereszténynek úgy kell benne állnia az életben vallásos magatartásával, hogy ne adjon alkalmat az ellenfélnek a szidalmazásra (uo. 14). Ha jámborságainkkal csak dühítjük környezetünket, úgy kell végezni őket, hogy észre se vegyék.

Az önkényességnek tág tere nyílik a közösségi ájtatosságokkal szemben gyakorlott egyéni ájtatosságnál. Manapság elég sok helyen próbálkoznak a közösen imádkozott misékkel. Sokan emiatt zúgolódnak, mert nem tudják szokott imáikat elvégezni. Holott tudniok kellene, hogy a közösségi ima értékesebb bármily egyéni imádságnál is. A magasabb lelkiéleti fok éppen azt követelné meg tőlük, hogy részt vegyenek a közösségi ájtatosságban. „A prófétalelkek alávetik magukat a prófétáknak" (1 Kor 14, 32) — mondja Szent Pál — és mindjárt meg is okolja, hogy miért: „Mert az Isten nem a zűrzavarnak az Istene, hanem a békességé" (uo.). Csodálatos ellentétek, ellenszenvek és versengések tudnak kifejlődni éppen buzgónak vélt híveink különböző csoportjai között.

Nem mehetünk el szó nélkül azok mellett a jelenségek mellett sem, amelyek nem ritkák épp a vallásosabb lelkeknél: hogy szent hitünk egy-egy igazságára élményszerűen ráébrednek. Álomban, való, vagy vélt látomásokban nyernek ezek a részigazságok tápot bennük. Máskor csodás elemek vegyülhetnek bele vallási élményeikbe. Ezek által az élmények által valahogy Istentől hitelesítve érzik magukat bizonyos dolgok képviseletére, azokhoz való makacs ragaszkodásra és azok kérlelhetetlen keresztülvitelére. Ahelyett, hogy lelkiatyjuk okos tanácsaihoz szabnák magukat, a buzgóság örve, illetve látszata alatt mennek a maguk útján.

Ezeket a jelenségeket a Szent Pál által említett „alázatoskodás" címszava alatt foglalhatnánk össze. Valamivel bővebben elemzi ezt az Apostol a Kolosszeiekhez írt levélben (2, 18), ahol az olyan keresztényre gondol, aki „tetszeleg magának az alázatoskodásban, az angyalok tiszteletében, aki látatlan dolgok után jár és hiú módon elbizakodik érzékies lelkületében". A túlvilágnak, a kegyelemnek kézzelfogható megtapasztalása, érzéklése itt a kiindulás, ami egészben vagy részben igaz lehet. Ám a csodának vagy a csodálatos dolognak az éhsége nem okvetlen jelenti a tisztult lélek Isten felé való törekvését. Sőt, mintha az Úr Jézus éppen leépíteni törekednék ezt a csodaváró és csodára beállított lelkületet, „Hacsak csodákat nem láttok, nem hisztek" — mondja szemrehányóan (Jn 4, 48). Másutt pedig ezt mondja (Mt 12, 39): „A gonosz és házasságtörő nemzedék jelt kíván; de nem adatik neki jel, hanem csak Jónás próféta jele (= halála, vagyis a jeltelenség)". Nem mintha Ő csodákat nem tett volna és természetfölöttileg ma sem szólna bele az életünkbe. Nagyon is beleszól. De ezt nem szabad eltúlozni, és főként nem szabad mindenütt ezt látni, mindjárt mindent készpénznek venni és túlértékelni magát a csodát vagy látomást. Szent Pál biztos kézzel mutat rá a helytelen értelmezés két magatartására: az alázatoskodásra és elbizakodottságra. Az ilyenek ugyanis a természetfölöttiség beáradására a megilletődött lélek meghajlásával válaszolnak, de egyúttal valóban hitegetik magukat „a bölcsesség látszatával." Az Istentől való kiválasztottság tudata uralkodik el bennük, és ez a biztos tudat teszi őket minden alázatoskodás ellenére keményekké és kérlelhetetlenekké.

Nem ártana az ilyeneknek megfontolni Jézus jeltelen názáreti életét és ugyancsak jeltelen szenvedését. Továbbá azt, hogy a csodákat provokáló sátánnak ezt felelte: „Ne kísértsd a te Uradat Istenedet" (Lk 4, 12). Még jobban meg kellene döbbenniök Jézus eme szavain: „Sokan mondják majd nekem ama napon: Uram! Uram! nem a Te nevedben tettünk-e sok csodát? És akkor megmondom nekik, hogy sohasem ismertelek titeket; távozzatok tőlem, ti, gonosztevők" (Mt 7, 22). És el kell gondolkoznunk Szent Pál ama kijelentésén is, hogy „beszéljek bár az emberek vagy angyalok nyelvén ... legyen bár prófétáló tehetségem és ismerjem bár az összes titkokat és tudományt, és legyen bár oly teljes hitem, hogy a hegyeket áthelyezzem: ha szeretetem nincs, semmi vagyok" (Kor 1 13, 1–3).

Persze mindennapi életünkben nem túl sokszor történik hivatkozás csodákra és csodás dolgokra. De mégis vannak jelenségek, amelyek ennek a kategóriájába sorozhatók. Ezek önmagukban nem rosszak, csak valami túlzás mutatkozik bennük.

Ne vessétek a szentet az ebeknek

Így szól a parancs, és hányszor megszegik éppen buzgólkodó híveink! Minden egyes léleknek megvan a maga kegyelmi története, illetve történése. E történéseknek megvannak az alkalmas pillanataik, amelyeket nem lehet elővételezni. Érdekes, hogy Jézus istenségét még apostolai sem sejtették, de gonosz lelkek már tudták és hirdették (Mk 1, 24) – és Jézus mégis megtiltja nekik e beszédeket. Akikkel csodát tett, azokra is hallgatást parancsol. Hányszor vétünk Jézus parancsai ellen éppen azáltal, hogy belső életünk titkait illetéktelenek előtt feltárjuk, dicsekvés vagy tere-fere formájában az utcára dobjuk.

Még inkább fel kell hívni a figyelmet a vitatkozásokra. Szent Pál nem győzi ajánlgatni: ne folytass szóharcot, nem jó az semmire, csak a hallgatók romlására. „Az üres fecsegéseket kerüld, mert mindinkább istentelenségre vezetnek" (2 Tim 2, 14–15). Ennek ugyanis „eredménye irigykedés, veszekedés, káromlás, rosszakaratú gyanúsítás" (1 Tim 6, 4). Ezért jön a tanács: „Már pedig az Úr szolgájának nem veszekedni kell, hanem mindenki iránt

nyájasnak, tanításra alkalmasnak, béketűrőnek kell lenni, azokat, kik ellenszegülnek az igazságnak, szelídséggel feddeni, hátha egyszer töredelmet ad nekik az Isten az igazság megismerésére" (2 Tim 2, 24–25). Mindenképpen pedig úgy kell a kereszténynek viselkedni, hogy ha némelyek nem hisznek is az igének, az asszonyok (és persze általában: a keresztények) magaviselete által ige nélkül is megnyeressenek, látván istenfélő, tiszta élteteket" (Pét 3, 2).

Keserű buzgólkodás

Mások lázas térítésben vélik a tökéletességet. Kell is téríteni, de ebbe sohasem keverhető bele kétségbeesett erőlködés. „Honnan tudod, ó, asszony, hogy a férfit megmentheted?" – kérdi Szent Pál (1 Kor 7, 16). Tudomásul kell vennünk azt a sajnálatos tényt, hogy „azon éjjel ketten lesznek egy ágyban: egyik fölvétetik, a másik elhagyatik; két asszony fog együtt őrölni: egyik fölvétetik, másik elhagyatik; ketten lesznek a mezőn: egyik fölvétetik, másik elhagyatik" (Lk 17, 34). Jézus eme kijelentését nem azért mondta, hogy eleve letegyünk legközvetlenebb sorstársunk üdvösségéről, hanem azért, hogy a kegyelmi történés iránt érzett tisztelettel munkáljuk környezetünk üdvösségét. És mert Jézus az Isten országának eljövetelét nem átallotta a tolvaj lopakodásához hasonlítani, azért nekünk is inkább bele kell lopnunk a hitetlen világba a kegyelmet, mint belekényszeríteni. És a tévedt lelkeket, a tévedt bárányt óvatosan megközelítő pásztor tapintatával kell megkörnyékezni.

Istenítéletek

A bűnökön és bűnösökön való kesergés sok keresztény embernek sajátja. És azt gondolja, hogy ez az ő buzgóságának jele. Pedig sajnos legtöbbször beigazolódik Jézus figyelmeztetése, hogy míg mások szemében a szálkát keresgéljük, a magunk szemében nem vesszük észre a gerendát. A kérlelhetetlen ítélkezés sokszor takar tisztulatlanságot, és az erkölcsi prédikációk sokszor fakadnak er-

kölcsi elégtelenségekből és hiányosságokból. Erre mutat a jézusi szó: ne ítéljetek, hogy ne ítéltessetek!

Meg kell emlékeznünk itt különösen az istenítéletekről. Sokszor egész meglepően egybevág valamilyen bűnös bűntette és nyomban való bűnhődése. Ezen szokás diadalmaskodni és csalhatatlan ítéleteket hozni. Pedig ezeknek az ítéleteknek a mélyén ilyesmi van: én nem vagyok ilyen, mert engem nem ért ez vagy az a csapás. Jézus itt is felhívja a figyelmet a tartózkodásra, mikor a Pilátus által kivégzett galileabeliekre és a Siloe torony ledőltekor eltemetett tizennyolc áldozatra utal és megkérdi: „Gondoljátok-e, hogy azok is vétkesebbek voltak minden embernél, ki Jeruzsálemben lakik? Mondom nektek: Nem" (Lk 13, 1–4).

Erkölcsi magasabbrendűségünk és korrektségünk bántó mutogatása, fölényünk és nemességünk győzelmi lobogóinak lengetése, bármennyire igaz legyen is, nem a kereszténység mélyéről való. Úgy ne járjunk, mint a zúgolódó szőlőművesek, kik az egész nap hevét és terhét viselték és mégis csak annyit kaptak, mint az utolsó órában érkezettek, és korrektségük nem szüntette meg álnokságukat (Mt 20, 15).

A látatlan dolgok

Az is megfigyelhető, mennyire nagy keletjük van a magánkinyilatkoztatásoknak, rajongó jövendöléseknek és vészhíreknek. Tudnivaló pedig, hogy az Úr Isten a kinyilatkoztatást lezárta az utolsó apostollal, és amit magánkinyilatkoztatás útján később közöl, az mind csak a már megadott kinyilatkoztatás elevenebbé tételére, Isten parancsainak megtartására vonatkozhat. A keresztény alapmagatartását a hit letéteménye magában foglalja; újat nem hozhat és többletet nem tartalmazhat semmiféle újabb isteni kijelentés. Ezért tartózkodó az egyház minden ilyen megnyilvánulással szemben és ezért végez nagyon szorgos, sokszor éveken át tartó kutatást és vizsgálatot.

Ez a tartózkodás megfigyelhető maguknál a jelenést vagy magánkinyilatkoztatást tapasztaló szenteknél is. Nagy Szent Teréznek bőven volt része a látomástól kezdve az elragadtatásig mindenféle természetfölötti megnyilvánulásban, és éppen ő teszi fel legtöbb-

ször magának is, mások előtt is az aggódó kérdést: vajon mindez az Istentől jön-e, vagy az ördög szemfényvesztése? Tudatában van ugyanis Szent Pál figyelmeztetésének: „Maga a sátán is a világosság angyalának tetteti magát" (1 Kor 11, 14). A farkast rejtegető báránybőrt először a sátán húzza magára. A rendkívüli szentség látszatai alatt sok bűn húzódhatik meg. És ha nem is bűn, de sok tisztulatlanság, miként a díszes síremlékek alatt „a holtak csontjai és minden undokság" (Mt 23, 27) rejtőzik. Ezért nem tulajdonít a kegyelmi életet élő ember túlzott jelentőséget ilyesmiknek, mert a szentírásban már minden bennfoglaltatik. „Ha Mózesre és a prófétákra (= szentírásra) nem hallgatnak – így int Jézus –, akkor ha valaki a holtak közül feltámad, annak sem fognak hinni" (Lk 16, 31).

A látomások, kinyilatkoztatások, vészjövendölések rajongói sokszor esnek a lelki gőg, fennhéjázás, kérlelhetetlen ítélkezés, önhittség és a mások megvetésének kelepcéjébe. A bölcsesség látszata alatt érzékies lelkület ez, mint Szent Pál mondja. Az önelégültség e mámorából nagyon nehéz felébredni. A misztikusok nagyon komoly figyelmeztetéseket adnak az ilyen lelkeknek. Írásaikból azt szűrhetjük le: kevés remény van arra, hogy felébredjenek. Csak aki nagyon hűséges a kegyelem indításaival szemben, az szabadulhat meg ettől, de az is csak nagy belső szenvedések árán.

A test sanyargatása

Az önmegtagadás a vallásos élettel együtt jár, azt nem kerülheti el egyetlen keresztény sem. De csak úgy van értéke, ha kegyelemmel telített. Jézus nyomán Nagy Szent Gergely hívja fel a figyelmet arra, hogy az önmegtagadások egyik legnagyobbját megtévő szűzek közül csak öt ment be a menyegzőre, pedig mind a tízen szűzek voltak. Szent Pál is gondolkozóvá tesz, mikor azt mondja: „És osszam el bár egész vagyonomat a szegények táplálására és adjam bár át testemet, úgy, hogy elégjek: ha szeretetem nincs, semmit sem használ nekem" (1 Kor 13, 3). Megdöbbentő, hogy a puritán szegénység és a testet felőrlő önmegtagadás is lehet értéktelen – a szeretet hiánya miatt.

Persze most nem gondolunk a legszélsőbb esetre, a farizeusi

önmegtagadásra. De tudnunk kell, hogy amíg egy lélek eddig a szélső esetig eljut, addig sok árnyalaton megy keresztül. Ezeknek észrevétele eléggé nehéz; de ezek az árnyalatok megvannak, és néhány tünetüket meg kell vizsgálnunk.

A mutogatott áldozat

Bízni kell abban, hogy a rejtekben végzett önmegtagadás vagy önmegtagadási sorozat előbb vagy utóbb meghozza gyümölcsét. De legtöbben nem bízunk a kiömlő vér égre kiáltó szavában – pedig erre már a szentírás első lapjai rámutatnak – és ezért magunk akarunk hangot adni áldozatainknak, melyeket akár Istenért, akár felebarátunkért hozunk. Ezzel akarjuk mintegy erkölcsileg kényszeríteni akár Istent, akár felebarátunkat a nekünk való meghódolásra vagy a hozzánk való hajlásra.

Jézus csodálatos pedagógiával építi le azokat, akik nagy lelkendezések között mutogatják áldozatos készségüket. A minden parancs megtartásával dicsekvő ifjút „megszerette" (Mk 10, 21). Ez nagy lelkesedéssel „hozzáfutott és térdre esett előtte" (uo. 17). A nagy lelkendezésnek és Jézus tapintatos szeretetének mégis az a vége, hogy „megszomorodván búsan távozék" (22). Annak is nyilván ez lett a sorsa, aki nagy hangon kijelentette: „Mester, követlek téged, bárhová mégy" (Mt 8, 19). Az apostolok nagyhangú ígérgetéseit, hogy készek vele a halálba is menni, árulásuk és elfutásuk jövendölésével hűti le.

A hangoztatott és mutogatott áldozatnak rendszerint az a baja, hogy nem kitartó vagy nem teljes, és ezzel többet ronthat, mint építhet. Ezért kell az áldozatot rejtekben végezni, kent fejjel és vidám arccal.

Az áldozat varázsa

Az emberiségben mindig megvolt az önmegtagadás és lemondás iránti tisztelet. Világot legyőző erőket sejtett meg mindig az aszkétákban, akikre ha nem is irigykedve, de vágyakozva nézett. Ennek az elismerésnek a kivívására csábítja a sátán az önmegtaga-

dót. Ha az enged e kísértésnek, akkor áldozatát kész a nyilvánosság elé vinni és nagy zajjal végezni.

Mikor Szent Pál csodájára Efezusban sokan bűnbánatra indultak „számosan azok közül, kik a rendkívüli dolgokat hajhászták, összehordták a könyveket és megégették mindenek szeme láttára" (Csel 19, 19). Rosszallás érződik ki a szentírás szavaiból. A nagy ünnepélyességgel végzett önmegtagadások rendszerint fanyar utóízt hagynak a szemlélőkben.

Életirigység

Az is kifejlődhet az önmegtagadó lélekben, hogy a maga áldozatát tartja az egyedüli helyes életútnak, és szeretné a másikra is rákényszeríteni ezt az életformát. Aki nem vállalkozik rá, azt rossznak, bűnösnek vagy tökéletlennek tartja.

Érdemes tanulmányozni a keresztény aszkézis nagy alakjait: mennyi megértéssel, irgalommal és tapintattal tudtak nézni a még bűn útján járó emberekre is. Hát még mennyi szelídséget mutattak azokkal szemben, akiknek nem az önmegtagadás útját jelölte meg az Isten kegyelme e földi életben. Példa erre Szent Pál: „Azt szeretném, hogy mindnyájan olyanok legyetek, mint én magam, de kinek-kinek saját ajándéka van az Istentől: éspedig az egyiknek így, a másiknak meg amúgy" (1 Kor 7, 7). És más helyen: „Aki eszik, az Úrra való tekintettel eszik, mert hálát ad az Istennek; és aki nem eszik, az Úrra való tekintetből nem eszik s ő is hálát ad az Istennek ... Mindegyik magáról ad majd számot az Istennek" (Róm 14, 6, 12).

*

Az elsorolt vallásossági formákról azt mondja Szent Pál, hogy „csak az érzéki test kielégítésére szolgálnak". Valóban: a kegyelem titok, s e titokból a legkevesebb az, amit érzékeink felfognak. Nagyobb súlyt és jelentőséget adni a kegyelem titkából éppen annak, ami belőle a legkevesebb: ez az egyszerűség hiánya, ez okoz komplikációkat a vallásos életben.

A keresztény tudja, hogy élete el van rejtve Krisztussal az Is-

tenben. Ezért bízik abban, hogy az egyháztól mindenki számára meghatározott egyszerű formák alatt is lakozhat benne a kegyelem bősége és ereje.

(Vigilia, 1958. január)

KEZDEMÉNYEZÉS ÉS MEGTARTÁS A BIBLIÁBAN

Nagy örömmel látjuk, hogy a Biblia-olvasás világszerte elterjedt. De mintha mellékterméke volna ennek az olvasási láznak a vélemények megoszlása, – ami ugyan nem új a Szentírás történetében. Hiszen a régi mondás is azt mondja, hogy ez a könyv az, amiből mindenki kiolvassa „dogmata sua", saját dogmáit. Hát nem lehet úgy olvasni a Szentírást, hogy ne különböző vélemények szülessenek a lelkekben? Különösen élessé válhatnak az ellentétek a vallásos élet területén, a régi szokások megtartása és az új kezdeményezések terén. Különösen akkor, ha a régi és új ellentétjeinek párhuzamait is bevonjuk vizsgálódásunkba, mint öreg – fiatal, szokásos – spontán, anyagi – szellemi, külső – belső, kötött – szabad, konzervatív – forradalmi. Minden kereteken túlcsapó isteni élet ezeket az ellentéteket gazdag egységbe tudja összehajlítani, míg a csak fekete-fehérben gondolkodni képes embert kicsiség az ellentéteket ellentmondásokká feszíti, és így a sorvasztó egyoldalúság kelepcéjébe kerül.

Lehet-e úgy olvasni a Szentírást, ahogy Jézus az abban foglaltakat elénk élte? Bár mindjárt itt utalnunk kell rá, hogy Jézus szava sem elég arra, hogy visszafordítsa az embert elképzeléseinek útjáról. Mint ahogy az emmauszi tanítványokat sem Jézusnak órákon át tartó írásmagyarázata fordította meg, noha „lángolt a szívünk – mondták –, amikor beszélt az úton és kifejtette az Írásokat" (Lk 24, 32). A Krisztus-azonosság felismeréséhez nem elég a szív lángolása, attól még az ember saját otthonának kuckójába vonulhat, ahonnét valami titokzatos illetés mozdíthatja csak ki az azonnali visszafordulásra. Ezt a közösséghez visszaűző illetést mindenki megkaphatja, ha nyitott szívvel figyel a jelekre.

Próbáljuk hát Jézus kiegyensúlyozott lelkületét észrevenni és elsajátítani. Ez nem lesz könnyű dolog, hiszen őnála igen ellentétes kijelentések szerepelnek. „Senki sem hasít ki új ruhájából foltot a régire... Senki sem tölt új bort régi tömlőkbe" (Lk 5, 36). Máshol pedig azt olvassuk: „Ne gondoljátok, hogy megszüntetni jöttem a törvényt vagy a prófétákat... egy i betű vagy egy vesszőcske sem

vész el törvényből, hanem minden beteljesedik" (Mt 5, 17). Mégha szónoki túlzásnak is tulajdonítjuk e kijelentéseket (amiket a szónok Jézus bőségesen használt), akkor is nehéznek tűnik az ellentét áthidalása. Jézus áthidalta. Kíséreljük meg felismerni kiegyensúlyozó művészetét.

Nem a betűé, hanem a léleké

Azt talán nem kell sokat bizonyítani, hogy Jézus gyökeresen az új oldalára állt. Hiszen első szava ez volt: „Tartsatok bűnbánatot (= változzatok meg)! (Mk 1, 17) Új hírt, jó hírt hozott, az evangéliumot. Új szövetséget kötött (Lk 22, 20). Új időszakot kezdett el, melyet így vezetett be: „Beteljesedett az idő" vagy „Eljött az óra". És amit az idő és az óra elhozott, az az Isten országa (=uralma). Ezt a titkot akarja megvilágítani példáival. Érdekes, hogy a legritkább esetben hasonlítja az Országot élettelen dologhoz (pénz, kincs, drágakő). De még itt is megrója azokat, akik úgy gazdálkodnak a pénzzel, hogy a pénz számára életet jelentő kockázatos kereskedést elmúlasztják (a drachmákról Mt 23, 14 – a minákról Lk 11, 19). Egyébként hasonlatai mind az életet példázzák (mag, búzaszem, szőlő, mustármag, nyáj). Feltűnő lehet, hogy az élet szolgálatához legközelebb álló kovász, az élet világosságát jelentő tűz, és az élet frissességét és tisztaságát eszközlő víz milyen súlyt kapnak igehirdetésében.

Jézus kijelenti: „Én azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen" (Jn 10, 10). És tanításáról is ezt mondja: „Hozzátok intézett szavaim lélek és élet" (Jn 6, 65). Nikodémusnak az újjászületés szükségességéről beszél (Jn 3, 3). Nem győzi hangoztatni az életet, ami Arisztotelész meghatározása szerint mindig belülről való mozgást jelent; ellene van tehát a megállásnak, a mozdulatlanná válásnak, a múltban élésnek. Nyomában Szent Péter is élő kövekről ír, amikor a hívek közösségéről szól (1 Pt 2, 5), Pál pedig új teremtményről (Gal 6, 15).

Vitathatatlanul jogosultsága van az újításnak és megújulásnak az egyházban is, annál is inkább, mert a Szentlélek a mozgató elve a megváltottak életének. A Szentléleknek pedig Jézus azt a feladatot adta, hogy tanítsa az egyházat és juttassa eszébe mindazt, amit

Krisztus mondott nekünk (Jn 14, 26). Talán nem vetettünk eddig nagyobb súlyt a Szentlélek ama munkájára, amit Jézus úgy jellemez, hogy „eszetekbe juttatja". A tanítás szinonim szavának vettük. Pedig az „észbejuttatás" pszichológiája mutatja, hogy sokszor egészen eltérő dolgokról jut eszünkbe valami: ami gyakran logikusan nem vezethető le egy alapigazságból, de valamilyen hátsó csatornán összefüggést vált ki bennünk. Jézusban megcsodálhatjuk az „észbejutásnak" művészi fordulatait: a legtávolibb dolgokról örök igazságok „jutottak eszébe". Pl. a piacon játszó gyerekekről (Lk 7, 32), a Siloe-torony ledőléséről (Lk 13, 3).

Jelenlegi szentatyánk nem győzi mondani, hogy Jézus „az ember titkát" nyilatkoztatta ki, mert „tudta, mi lakik az emberben" (Jn 2, 25). Hogy mit foglal magában „az ember", az a történelem folyamatában bontakozik ki. Ezért a történelem folyamán fellépő embertani jellegek vagy értékek tapasztalata „eszébe juttathatja" a hívőknek a krisztusi kinyilatkoztatásban rejtetten bennelévő embereszményt. Így jöttek létre a történelmi egymásutánban fellépő embertípusok által kiváltott őskeresztény, majd konstantini idők, azután a feudális keresztény, reneszánsz, végül újkori életszemlélet (hogy csak a főbbekre utaljunk). Ezek mindegyike a maga korában a régivel szemben újszerűen hatott. Például az ősegyház üldözöttségének vértanú ideáját a konstantini triumfalizmus váltotta fel, aminek ma is élő emléke a Te Deum himnikus magasztossága (Schnürer). Éppen ezért a különböző korok életszemléletei nemcsak saját korukban, de önmagukban is krisztusi értékeket rejtenek, még akkor is, ha az általános újabb felfogás elfordul tőlük, vagy akár szembe is fordul velük. A történelmi fejlődés csak kimondja azt, amit Krisztus egyszer s mindenkorra kinyilatkoztatott.

Minden újabb fejlődés tehát csak felszínre hozása a keresztény tudattartalomnak. Alkalom a ráeszmélésre, hogy a mindenkori – most pl. a közösségi – embereszmény kereszténnyé tétele is magában hordozza a világot megváltó (vagyis problémáit megoldani akaró) krisztusi erőket. Mindez igazolja a megújítási és megújulási törekvéseket a mindenkori egyházban. De az újabb sohasem fosztja meg kegyelmi törekvéseitől a letűnt formákat.

Hogyan csinálta Jézus?

Mint láttuk, Jézus gyökeresen új életet hozott. Hogyan újított Jézus? – tesszük fel a kérdést. Nem értené meg a problémát az, aki Jézus újszövetséget kötő működését csupán a történelmi egyszeriség szemléletében nézné: hogy ti. egyszer kellett megszüntetnie a régit, és behozni az újat; tovább semmi hatása nincs, és ezért nem vehető hasonlat az Ő eljárásáról későbbi újítási törekvésekre. Ennek a felfogásnak helyesbítése az, amit Szent Pál is mond: „Amit hajdan megírtak, azt tanulságul írták" (Róm 15, 4). Jézus felszólítását erősíti meg ezzel, ki az utolsó vacsorán apostolai lelkére kötötte: „Példát adtam, hogy amit én tettem, ti is tegyétek meg" (Jn 13, 15). Szent Ágoston ennek alapján mondja: Christi enim facta signa sunt – Krisztus tettei jelzések felénk.

Meg kell figyelnünk, hogy a gyökeresen újat hozó Jézus hogyan fog neki újító munkájához és hogyan végzi azt el. Itt ér bennünket a legnagyobb meglepetés. Mert azt gondoljuk, amiként Pasolini filme is elképzeli, hogy egy forradalmi hévtől vezetve mint valami törő-zúzó hatalom lép fel. A csak fehérben-feketében gondolkodni képes emberi elképzelés valóban így festi meg, ahogy az Ószövetség és annak legnagyobb és utolsó képviselője, Keresztelő Szent János mondja: „Viperák fajzata!... A fejsze már a fák gyökerén van... Szórólapátja már a kezében, hogy rendet teremtsen a szérűjén, a búzát csűrébe gyűjtse, a pelyvát meg olthatatlan tűzzel elégesse" (Lk 3, 7–17). Keresztelő Szent Jánossal szemben menynyire másként hangzik a Máté-idézte izajási szó Jézusról: „Ez az én szolgám... szeretett fiam, akiben tetszésemet találom... Nem vitatkozik s nem kiabál, szavát sem hallják a tereken. A megroppant nádat nem töri le, a pislákoló mécsbelet nem oltja el" (Mt 12, 18).

A törvény alattvalója lett

Jézus a régi rendet jelentő törvényt megszüntetni jött, és azzal kezdte, hogy az „esendő és erőtlen elemek"-nek nevezett törvénynek „alávetette magát" (Gal 4, 9.4). Mint kisgyermek vállalta a beavatást és bemutatást, názáreti évei alatt a föltűnés nélküli, zsi-

nagógai áhitat-rendet, fölnőtt korában pedig az utolsó estéig a húsvéti áldozatot, a szokásos imamódokat. Noha többször mondja: Irgalmasságot akarok és nem áldozatot (Mt 9, 12) – ismételten utasítást ad a poklosnak (Mt 8, 4) is, a haragból kibékülőnek is (Mt 5, 23) az előírt áldozat bemutatására. – Noha tudja, hogy „elérkezik az óra, s már itt van, amikor igazi imádói lélekben és igazságban imádják az Atyát" (Jn 4, 23), maga följár a templomba imádkozni, megtisztítja azt a kereskedőktől, (jóllehet az áldozat bemutatását könnyítették meg); sőt a hely szakrális jellegére annyira ügyelt, hogy „nem engedte meg senkinek, hogy valamit is keresztülvigyen a templom területén" (Mk 11, 16). Pedig megint csak utalnunk kell arra, hogy tudatában volt annak, hogy „sem ezen a hegyen (Garizim hegye Szamariában), sem Jeruzsálemben nem fogják imádni az Atyát" (Jn 4, 21).

Ez az alkalmazkodása Jézusnak a számára mit sem jelentő szokások sugallta „előírásokhoz", legvilágosabban és legélesebben keresztelésekor jelentkezik. János prófétai szeme fölfedezi Jézus kegyelmi nagyságát, ezért mondja: „Nekem van szükségem a te keresztségedre, s te jössz hozzám? – Jézus ezt válaszolja: „Hagyd ezt most! Illő, hogy megtegyünk mindent, ami elő van írva" (Mt 3, 15).

Ha mindehhez még hozzávesszük, hogy Jézus tudatosan az ószövetségi „Írásokhoz" szabta magát nemcsak cselekedeteiben, de szóhasználatában is, akkor egészen kiteljesedik előttünk Jézus alázata. Igehirdetésének lezárásakor így összegzi működését: „Nem magamtól beszéltem, hanem aki küldött, az Atya hagyta meg, mit mondjak és mit hirdessek... amit hirdetek, úgy hirdetem, amint az Atya mondja" (Jn 12, 50). Eredeti tehetségének és elgondolásainak nem teremt új stílust és új utakat, hanem az Ószövetség megjelölte módokon hajtja végre igehirdetői és megváltói művét.

A példabeszédek

Hogy az újnak az akarását hogyan lehet eggyé ötvözni a régihez való ilyen arányú ragaszkodással, arra példabeszédei tudnak jól rávilágítani. Alapvető hasonlatának látszik a termés növekedéséről szóló. Csodálatos, és a példabeszéd szokványos értelmezéséhez nem

vágó részletességgel mondja el, hogy a vetés és az aratás kezdő és végpontja között milyen forradalmian új alaki változásokon megy át ugyanaz a búzaszem: „Magot vet a földbe... a mag kicsírázik és szárba szökken... A föld magától terem először szárat, aztán kalászt, majd telt szemet a kalászban. Mikor a termés beérik, rögtön fogja a sarlót, mert itt az aratás" (Mk 4, 26–29). Kár, hogy ennek az evangéliumi példázatnak kifejtését a tanítványok nem kérdezték meg az Úrtól, vagy ha ki is fejtette, nem jegyezték föl. De nyilván nem ok nélkül sorolja föl Jézus, hogy az embertől (az Úrtól) elhintett búzaszemnek (az Isten országának) van gyökér-élete, szár-élete, virágzó kalász-élete, teltkalász élete és érett kalász élete az aratásig, mikor is eredeti alakja visszatér. Más-más alakja van minden állomásnak, szinte fölismerhetetlenségig különbözik a gyökér–szár–pelyva egymástól, szinte fölöslegessé és értéktelenné válik, de lényegesen szükséges mind a fejlődéshez; a búzaszemből ered mind, és szükséges ahhoz, hogy az aratás sikerüljön. A gyökérre–szalmára–pelyvára akkor is szükség van, mikor az életlendület már megállt bennük, és a teljes kalászt már csak tartják, hogy megérhessen.

A magvetőről szóló példabeszéd mutatja, hogy a kis részleteknek milyen hangsúlya van Jézus tanításában.

Egy másik hasonlata a szőlőtőről és a szőlővesszőkről majdnem ilyen részletes. Nemcsak a nemtermőket vágja le a gazda, de a termőket is (Jn 15, 2) „megtisztítja, hogy többet teremjenek". Igaz, ezt nem fejti ki részletesen, de tudjuk, hogy a termők megtisztítása kettős művelet: a rügyes ágak visszametszése, továbbá a futó- s hónalj-hajtások leszedése (kacsozás). Mindez arra hívja föl figyelmünket, hogy nem lehet mindent csak azért meghagyni, mert a szőlővesszőn van és abból burjánzik ki. Nem lehet mindent azért megtartani, mert a Lélekből fakad.

Ezt a két példabeszédet kiegészíti egy harmadik, a kulcsárokról szóló, mely a régi és új ellentétét a tekintély és szabadság vonalára viszi inkább. Azért érdemes ezt megfontolni, mert az újító irányzatok rendszerint a tekintély megromlásáról beszélve indítják el mozgalmukat. Beszél a mi Urunk „a hű és okos kulcsárról, akit ura szolgái fölé rendelt, hogy ha eljön az ideje, kiadja részüket az élelemből". – Ezt megdicséri. „De ha a szolga azt mondja – folytatja tovább Jézus – : Uram csak sokára tér vissza és elkezdi

verni a többi szolgát és szolgálót, eszik-iszik, meg részegeskedik, akkor ennek a szolgának az ura... olyan órában érkezik meg, amikor nem gondolja. Kegyetlenül megbünteti..." (Lk 13, 42–46). Azért kell ezt megfontolnunk, mert sok új irányzat, sőt a legtöbb, azzal a kritikával lépett föl a történelemben, hogy az új áramlattal szembenálló egyház s annak vezetői megromlottak, mert – mint mondják – nem evangéliumi szelleműek: eszmevilágukban eltévedtek („csak sokára tér meg uram"), hatalmaskodásban élik ki magukat („verni kezdi") és az evilágiság lesz úrrá bennük („eszik-iszik"). Érdemes megfigyelnünk, hogy a példabeszéd nem a sáfár elcsapását írja elő a háznépnek, még a reális vétkek esetén sem. Az ítéletet a vétkező vagy tévelygő kulcsárok felett a hazatérő úr magának tartja fenn.

Jézus mesterműve

Ahogyan a példabeszédekben Jézus szembeállítja a régi törvényt és az új életet, úgy valósítja meg a két véglet harmóniáját gyakorlati életében. Ezt kell megfigyelnünk, és próbálni kell követnünk. Olyan forradalmi szenvedéllyel kell akarni az újat, ahogyan Jézus akarta. És ugyanakkor annyira tapintattal kell lenni a kialakult szokásokra, mint ugyancsak az Úr Jézus volt: Ez az igazi jézusi művészet.

Jézus az új élet elkötelezettjének tudja és mondja magát, de elárulja azt is, hogy tudatában van az emberi elesettségnek, mely lassan reagál az újdonság fellépésére. Az új bor és új tömlők példabeszédéhez hozzáfűzi és ezzel mintegy lezárja ebbeli felfogását, mikor így szól: „Aki óbort iszik, nem kíván újat inni, mert hisz' Jobb az ó!" – (Lk 5, 39). Jézus egész életében tekintettel volt erre az emberi gyöngeségre, mely minden újdonságtól irtózik. Elég magunkba nézni, mennyire felháborodunk, ha egy villamosmegállót odébb tesznek vagy az utcánkat felbontják. Der Mensch ist ein Gewohnheits-Tier, a szokások rabja az ember. Ezért Jézus úgy akarta behozni az újat, ahogy a búza növekedésében az egymást váltó formák szinte forradalmi új változásai követik egymást és mégis megmaradnak egyazon búza közösségében.

Mi azzal szoktuk elkövetni a hibát, hogy egy-egy Jézustól eredő

megnyilatkozást kiragadunk – és ez a kiragadott részlet valóban forradalmi fogalmazású. Ezért szokták Jézust több oldalról is forradalmárnak nevezni. Ám tudnunk kell azt is, hogy Jézus forradalmár volt a forradalmárok köntöse és póza nélkül, mint ahogy hős volt a hősiesség gesztusai nélkül. Az biztos, hogy vérfagyasztóan hangzanak „Jaj" szavai az írástudók ellen, de gondoljuk meg azt is, hogy mindez egy lakomán hangzik el, melyről nem ugrálnak fel a farizeusok és tüntetőleg nem hagyják el a vendéglátó farizeus házát. Sőt – bár „felháborodtak" – csak alamuszi kérdéseket vetnek föl neki (Lk 11, 54). És hiába feszül annyira a helyzet, hogy „alattomban figyelték, hogy ellessenek valamit, aminek alapján vádat emelhetnek ellene," mégsem tudnak komoly vádakat fölhozni. Hamis tanúkhoz kell folyamodniok. Végül is önvallomásáért ítélik el. És annak ellenére, hogy kemény vitákat folytatott az írástudókkal a szombatról, a böjtről, a rituális tisztaságról, „mégis még a tanács tagjai közül is sokan hittek őbenne" (Jn 12, 41). Amit bizonyára nem tettek volna, ha magatartásában annyira forradalmi lett volna.

A gazdagokkal szemben gyökeresen a szegények pártjára áll. Ismét vészesen hangzanak jajszavai a gazdagok felé, és hirdeti tanúságtevését a szegények mellett. De ebben is meg kell csodálnunk Jézus utólérhetetlen módszerét. Hiszen tüntetések és tömeg-lelkesedések voltak nem egyszer körülötte (a csodás kenyérszaporítás után, bevonulásakor), Pilátus mégsem találta bűnösnek semmiben sem, noha vérengző volt és az evangéliumból is hallunk hírt „azokról a galileabeliekről, akiknek vérét Pilátus az áldozat vérével vegyíttette" (Lk 13, 1).

Ha Jézus törő-zúzó forradalmi magatartással akarta volna behozni azt az újat, amit végül is elhozott, elképzelhetetlen, hogy ne lett volna valamilyen formában utánzója a későbbi évtizedekben. És ugyancsak elképzelhetetlen az első kereszténycknél az a szívós ragaszkodás a törvényhez, – annyi isteni beavatkozás (Szamaria, Kornéliusz-féle látomás) után is. Még az apostoli zsinat után tíz évvel is ezt mondják Pálnak: „Látod, testvér, hány ezren vannak a zsidók közt, akik megtértek, de azért buzgón tartják a törvényt" (ApCsel 21, 20).

Jézus tapintata a kialakult és idejétmúlt vallásos szokásokkal (= törvény) leginkább Pállal kapcsolatos viselkedésében tündök-

lik. Kegyelmével lesújtja a damaszkuszi úton, de a zsidóságból nem emeli ki rögtön. Pál ugyanis vallomása szerint mindjárt megkapja a parancsot, a pogányok megtérítésére („akikhez küldelek" ApCsel 26, 17), mégis arábiai tartózkodása után Damaszkuszban a zsidóknak hirdeti Jézust. Három jeruzsálemi év után még mindig nem megy a pogányokhoz, hanem a zsidóknak hirdeti Jézust, aki végül is látomásban szólítja fel, hogy hagyja el Jeruzsálemet. De még Jézussal is vitába száll: „Uram – feleltem –, tudják rólam, hogy én voltam, aki... börtönbe vetettem azokat, akik hittek benned... De ő azt mondta: Csak menj, mert én messzire, a pogányok közé küldelek" (ApCsel 22, 18–21). És még mindig nem indul el az Úr nyílt parancsára sem, hanem lemegy Tarzusba, szülőházába, ahol csak 5–6 év múlva „akad rá Barnabás, és elvitte Antiochiába" (ApCsel 11, 26). Így indul el arra az útra mintegy nyolcévi késedelem után, amire Isten „születésemtől fogva kiválasztott" (Gal 1, 15). Milyen nehéz volt megtenni azt a nagy lépést a hagyományos (zsidózó) kereszténységből az egyetemes ember-szolgálatra?!

De azután kérdezhetjük, hogy ez a robbanó erejű Szent Pál, aki leírja: „Meghaltatok a törvénynek" (Róm 7, 4) és a törvény holt cselekedeteiről beszél, honnét veszi, ha nem Krisztustól azt a tapintatot, amivel a különböző lelkiismereteket kezeli?! „Karoljátok fel a hitben gyengét... Némelyik azt hiszi, hogy mindenfélét ehet, az aggályos azonban csak zöldségfélével táplálkozik... Van, aki különbséget tesz a napok között, a másik meg minden napot jónak tart. Aki tekintettel van a napokra, az Úrért teszi, aki meg eszik, az Úrra való tekintettel eszik... Aki viszont nem eszik, az Úrra való tekintettel nem eszik, és ő is hálát ad az Istennek" (Róm 14, 5). Az elméletét is megadja eljárásának: „A törvény alatt rendeltek között a törvény alárendeltje lettem – noha magam nem vagyok a törvénynek alárendelve – csakhogy megnyerjem azokat, akik a törvény alárendeltjei... A gyöngék között gyönge lettem, hogy megnyerjem a gyöngéket. Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit üdvözítsek. Mindezt az evangéliumért teszem, hogy nekem is részem legyen benne" (1 Kor 9, 20). Kiérződik e szavakból, hogy minek nem szabad hiányoznia egyik oldalon sem a régi és új, egymással szemben álló táborában: a szeretetnek. Ha a szeretet hiányzik, semmit sem ér a prófétáló tehet-

ség, minden titkok és tudományok ismerete, a hegyeket mozgató csodatevés hatalma (1 Kor 13).

Szent Pál tehát átvette Jézus felfogását a régiről és újról, a külsőről és a belsőről. „Ezt meg kell tenni, azt nem szabad elhagyni" – mondja Jézus a farizeusoknak (Mt 23, 23), mert „az alkotta a külsőt is, aki a belsőt" (Lk 11, 40).

Van Jézusnak egy titokzatos kijelentése, ami rávilágít problémánkra. Ezzel zárja le példabeszéd-sorozatát: „Minden írástudó, aki jártas a mennyek országának tanításában, hasonló a házigazdához, aki kincseiből újat és régit hoz elő" (Mt 13, 51). Ez nem a gyarló középszerre való fölhívás, sem nem az ötven százalékra való kiegyezés, hanem az az isteni bravúr, mely úgy tud öreg lenni, hogy fiatal, és úgy tud friss lenni, hogy megőrzi a réginek értékeit. Ahogy az elvetett s kikelő búzaszem radikális formaváltásokon keresztül életegységbe tudja olvasztani a közbülső fejlődési fokozatokat, és feladatot kapnak a már nem élő lépcsők is anélkül, hogy megállítanák az újat, valahogy így kellene elképzelnünk az életet az egyházban is. Ám a történelem igazolja, hogy nincs így. Micsoda küzdelmek folytak le és – tanúi vagyunk – folynak le a régi és új irányzatok között. De ezt is tudomásul kell vennünk. Hiszen Pauler Ákos filozófusunk szerint a konkrét ember mindig a végleteken jár. Ugyanakkor azonban törekedni kellene rá, hogy átvegyük Jézus szemléletét. Jézus minden parancsánál áll az, amit a gazdasággal kapcsolatban mondott: „Embernek ez lehetetlen, Istennek azonban minden lehetséges" (Mt 19, 26).

És ha a gyökerére akarunk nézni, hogy miben rejtőzik Jézusnak ez a bravúros magatartása, azt kell mondanunk, hogy a rejtély kulcsa nagy ember-tisztelete. Sajnos, eléggé elkopott az az igazság, amire egész kereszténységünk fölépül, hogy ti. „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda" (Jn 3, 16). Ebben az egy mondatban egyszerre benne van annak értékelése, ami van, – és a felhívás az új, a legmagasabb életre. Ennek a gyökeres alapelvnek aprópénzre váltása jelentkezik Jézus kijelentésében: „Aki fel tudja fogni, fogja fel" (Mt 19, 21) – de a szamaritánusok visszautasító magatartásán háborgó apostolok lecsendesítésében is (Lk 9, 55).

Przywara szedett össze gyönyörű részeket Newmantól a „reve-

rent zeal"-ről (Synthesis 253). Senki sem buzgólkodott annyira a világ megváltoztatásáért, mint az Úr Jézus; viszont senki sem tisztelte annyira az emberek szabadságát, mint Ő; akkor is, ha nem akartak megváltozni vagy csak lassan akartak megváltozni. Bennünk, emberekben – konzervatívokban és haladókban egyaránt – inkább a „zèle amer" él, a keserű buzgalom, mely törve-zúzva, ellenségeskedve és nagy mozgásokkal akar változtatni vagy megmaradni. E keserű buzgalomról ír bölcsen egy helyen Garrigou-Lagrange.

Krisztus megváltói művéhez nemcsak lelkes beszédei és átizzott imái tartoznak hozzá, de magzat-létének és názáreti életének nagy szótlanságai is. És nemcsak a szenvedéstörténet imponáló mozzanatait tette kegyelemárasztókká, de háromnapos sírbafekvésének szinte megfagyott mozdulatlanságát is. A Titokzatos Testben továbbélő Krisztus megváltó erőit sugározhatja e világba egy-egy elhalt törvény, szokás vagy tanítás mozdulatlansága éppúgy, mint a Titokzatos Testben beszélő és színeváltozó Krisztus új távlatokat nyitó, prófétai látomásai.

És persze megváltói erőket sugárzott újításaival is és megtartásaival is. Ma is ez a krisztusi megváltás árad bele a világba az újítókon is, a konzervatívokon is, csak nem a krisztusi kiegyensúlyozottsággal. Rá kellene ébrednie mindkét oldalnak, hogy mi hiányzik belőle. Mert az újítókból a krisztusi tisztelet hiányzik a múlt iránt, a konzervatívok képtelenek elfogadni, hogy az egyház „semper reformanda", az egyháznak mindig meg kell újulnia, mert a megállás a halált jelenti számára.

Azért ha végül föltesszük a kérdést: a Biblia az újítás oldalán van-e vagy a megtartásén, a katolikus kötőszópárral kell felelni: nemcsak újítás, de megtartás is; vagy nemcsak a megtartás, de az újítás is a Biblia álláspontja, mert mindenekelőtt isteni értékek és megváltó erők vannak.

Ebben a krisztusi nézőpontban kellene az ökumenizmust is nézni papnak és hívőnek egyaránt, ami nem más, mint az egyetemességre törekvés. Tehát a nem hívőkkel, a nem keresztényvallásokkal, a nem egyesültekkel való párbeszédben csakúgy, mint az egyházon belül jelentkező különböző (és valljuk be: szakadással fenyegető) irányzatokkal kapcsolatban egyaránt. És ha az ember ezzel a krisztusi kiegyensúlyozott szemlélettel gyakran

nem is találja magát szemben, a katolikus hívő nem tagadhatja meg magát, törekednie kell rá, hogy a krisztusi egyetemességet elsajátítsa. Akár konzervatív legyen valaki, akár haladó, az igazság krisztusi szeretete és az igazság szolgálatának alázata kell, hogy lelkében megteremtse a krisztusi egységet és teljességet.

(Teológia, 1980/4.)

NYÍLT LEVÉL SUENENS BÍBOROSHOZ

– AZ INTERJÚ MARGÓJÁRA –

Bíboros úr!

Azt hiszem, nem kell méltatnom világvisszhangot kiváltó interjújának sem szellemi bőségét, sem pregnáns fogalmazásait. Biztosan látó szeme észre vette a problémákat és ragyogó világosság árad fogalmakat és véleményeket kinyilvánító feleleteiből. Nem kételkedem, hogy aki tudja, milyennek alkotta Krisztus az ő egyházát, az egyetért Bíboros úrral: nem állhat meg az egyház egy tökéletesnek hitt elképzelésnél, a mustármagnak növekednie, a kovásznak új eszmék és új korok tésztáját kell átjárnia. És ahogyan az ember egyre jobban kiszabadítja magát a tér és idő pántjaiból, úgy – sőt még inkább – kell az egyháznak is az anyagi valóság e két alapkategóriája fölé növekednie. Forradalmi megújulás mindig volt az egyházban és mindig lesz is, és az, aki a megújulást nem érti vagy nem akarja, az az élet és a történelem törvényét veszi tudatlanra.

Egy kifogás

Hogy mégis észrevételeket fűzök interjújához, az inkább kérdezés, mint bírálat és abból az egyház-szeretésből és egyházféltésből fakad, ami – Bíboros úr szerint is – betölti az egyházban jelentkező különféle tendenciák képviselőit is, akár haladók legyenek, akár a múlt őrzői.

A mi egyik – nyugaton is híres – filozófusunk szerint: a konkrét ember mindig végleteken jár (Pauler Ákos). Valóban általános emberi gyöngeség az irányzatok végletes képviselete. De – és ez a kérdésem is, bírálatom is Bíboros úr interjújára – nem lehetne ebben is valami másat, valami újat létrehozni? A mai egyházi forradalmároknak is szükségképpen el kell követniök a régiek hibáit? Tényleg lehetetlen végletesség nélkül képviselni az igazságot? És ha már a contestálók és lázadozók nem tudnak megszabadulni az egyoldalúságoktól, sem a keserű elfogultságoktól,

magasabb szinten okvetlen szükséges átvenni ezek fegyvertárát vagy fegyvertárából valamit az áhított „új" kiharcolására?

És hogy általánosságokban ne maradjunk, nézzük meg a részleteket.

Centralizmus—partikularizmus

Jogos az erős központi hatalmat képviselő kúriát jogászi szemlélettel vádolni, de igazságtalannak látszik a perifériáról elinduló s így a helyi egyházak jelentőségét méltató szemléletet egyedül „evangéliumi"-nak nevezni. Amilyen evangéliumi „Isten egyházáról, amely Párizsban, Londonban... Kinshasában van" beszélni, ugyanolyan evangéliumi a főhatalommal rendelkező római egyházról is beszélni. És ahogy a főhatalommal rendelkező egyház a centralisztikus törekvések hibájába esett, úgy a partikuláris egyházszemlélet sem nélkülözi a jogászival egyenértékű, de a természetének megfelelő hibákat és eltévelyedéseket, milyenek pl. a hatalmi versengések, nacionalista törekvések. Ezekre bőséges példát nyújt nemcsak a nyugati egyháztörténelem, hanem „a keleti ekkleziológia optikáját" birtokló orthodoxia története is.

Ha nem mossa le az evangéliumi jelzőt a helyi egyházak jelentőségéről az a sok sovinizmus, mit a történelem produkált, miért mossa le a jogászi szemlélet a főhatalomról s annak konkrét gyakorlásáról a szintén evangéliumi jelzőt? És nem szabad a kurializmus ún. túlhajtásaiban észrevenni azt az emberi végesség folytán túlértelmezett, de végeredményben mégiscsak evangéliumi törekvést, hogy Péter megerősítse a sátán rostáján rázódó testvéreit? (cf. Lk 22, 32)

Péter lefejezése

Azután a kollégialitásnak sokat emlegetett problémája. Természetesen küzdeni kell, amíg – mint írja – „Péter a többi tizenegy kíséretében" (Csel 2, 14) nem szól és nem cselekszik, hiszen a primátus is olyan krisztusi intézmény, mint a kollégialitás. De nem tudom, szabad-e ilyen mondatot leírni: „a pápa soha sem

kívülálló Isten népével szemben: a fő soha sincs lemetszve a testről. „Ami ugyan teljesen igaz, de azt inszinuálja, mintha a bizonyos esetekben egyedül döntő pápa megcsonkítaná a krisztusi szemléletet. Krisztus Urunk ugyanis Pétertől ezt kérdezte: „Jobban szeretsz, mint ezek?" (Jn 21, 15) Ha ezt olvassuk, rádöbbenünk, hogy az első, aki valamilyen formán elkülönítette Pétert a többitől, az Úr volt. És ha mai nyelvre lefordítjuk a kérdés első részét (jobban szeretsz?), az kb. így hangozhat: Jobban átérzed az irántam érzett felelősséget, mint ezek? Többet mersz vállalni és kockáztatni értem, mint ezek? Képes vagy mélyebben, igazabban, teljesebben képviselni ügyemet, mint ezek? A Mester látta előre, hogy lehetnek esetek és helyzetek, amikor Péternek magára kell maradnia, és „a többivel szemben", az „ezek"-kel szemben helyt kell állnia.

Hol és hogyan fogalmazódnak meg azok a „játékszabályok" — mikre Bíboros úr utal —, melyek a primátus és kollégialitás egymásrarendeltségében ezeket a — nyilván nem ritka — eseteket tekintetbe veszi, és nyugodtan fogadja a magára maradó pápa döntését, s „legeltetését" nem botozásnak vagy hatalomtúltengésnek fogja érezni?

Holt terhek az egyházban

De ne időzzünk sokáig a részleteknél, mert beléveszünk; sokkal inkább kellene rendet teremteni elvi síkon az evangéliumibb stílusú forradalmak elindításánál és levezetésénél.

Meg kell újítani az egyházat, de mit csináljunk a régivel? Essünk neki tűzzel-vassal? Irgalmatlanul kell kidobni mindent, amit valaki idejétmúltnak, értelmétvesztettnek érez vagy hirdet? És ennél a kérdésnél hiányolom élvonalban álló teológusaink iránymutatását. Hiszen az egyházban nem most van először megújulás és a kétezer év megmutatta, hogy a később virágzóvá kiteljesült reformok mennyi ideig kényszerültek együtt élni az elhalt, sőt elkorhadt berendezkedésekkel, strukturákkal. Nem lehetne megtakarítani azokat a mérhetetlen emberi szenvedéseket, amiket régi és új világok hívei okoztak egymásnak éppen a régiségnek és újságnak ebben a kénytelen szinbiózisában?

Aki az egyházzal együttél és együttérez, annak a szellemjárás útjain kell haladnia, de nem szabad hallatlanra vennie a visszajáró múlt szavát sem. Egyszóval számolni kell a holt terhekkel, amiket a folyton megújuló egyház állandóan magával hurcol az idők útján.

Holt tehernek nevezzük azokat az eszméket, melyek nem mozdítanak, azokat a törvényeket, melyek anakronisztikusak, olyan szokásokat és szertartásokat, melyek formalisztikusak. Nagyon jól jellemzi Ön, amikor azt mondja: „jogászi, sztatikus, bürokratikus és esszencialista ez a szellemiség, s képviselőinek nagyobb érzéke van a fennálló rend és a múlt iránt, mint a jövő követelményei iránt."

Mit csináljon az egyház ezekkel a holt terhekkel? És mit csináljon akkor, amikor ezekhez a holt terhekhez nemcsak az egyszerű és becsületes papok ezrei, de az egyházi ranglétra magas exemplárisai is ragaszkodnak, kik tudományuk és életszentségük tagadhatatlan magaslatán állnak?! És mit csináljon az egyház, ha ezekhez a „holt" terhekhez nemcsak a breton parasztasszonyok milliói, de „a garonneiparaszt"-ok tömegei is úgy hozzánőttek, hogy nem hajlandók róluk lemondani?

Lehetséges volna, hogy a mi Urunk e történelmi konstanst – mit a holt terhek jelentenek – kihagyta volna számításaiból?" A lélek az, ami éltet, a test nem használ semmit." (Jn 6, 64) – mondotta, de elkerülte volna figyelmét az, amiről szent Pál is panaszkodik: „Nektek azonban, testvérek, nem beszélhettem, mint lelki embereknek, hanem mint testieknek... mert nem bírtátok el. Sőt még most sem bírjátok el, mert testiek vagytok." (1 Kor 3, 1) A test–szellemi ember nem tud *mindig* és *mindjárt* fölfigyelni a szellem friss és új áramlataira, de kiszolgáltatva a történelmi tehetetlenségi nyomatéknak, az emberi pszichében megragadó elképzeléseknek és szokásoknak – legjobb szándékai ellenére is – megmarad egy „test szemléletben, magán hordozva az anyag, a test mozdulatlanságát, egy kialakult formában való megmaradását és a változásokkal szemben mutatott ellenállását.

Lemaradások és a lemaradók

Azt írta Bíboros úr, hogy „amiből kiindulunk, az nem a kánonjogi kódex, hanem az evangélium és az Apostolok cselekedetei. „Nyilván az üdvösség kezdetein kell kutatnunk, hogy szembetaláljuk magunkat ezekkel a problémákkal. És ha nem akarunk megrekedni egy betűrágó historizmusban, akkor az apostoli egyháznak a júdaizmussal és legalizmussal való küzdelmét úgy kell tekintenünk, mint a lélek és szellem úttörőinek és ez úttörésben lemaradóinak viaskodásait, mik nem nélkülözték a személyeskedéseket, a vádaskodásokat, a gyanúsításokat, a turbulens nyugtalanságokat éppúgy, mint a sovány kompromisszumokat, a félig vállalt forradalmat. Elég csak az ApCsel 15. fejezetét és Gal 2. fejezetét elolvasni. Jól jegyezzük meg, itt nem az ószövetségi zsidóságban megmaradt emberek állnak szeben az evangélium újdonságát képviselőkkel, hanem a pünkösdi csodát, a Lélek kiáradásának tűztengerét megélők ugyanabban a szent tűzben megmártott lelkekkel, az apostolság karizmáját birtoklók látomások és elragadtatások hordozóival szemben.

Milyen iránymutató lehet számunkra, hogy az a Pál, aki képes volt „szembeszállni" Péterrel az elvi harcban, ilyeneket ír le: „Karoljátok föl az aggályos lelkiismeretűt, a nélkül, hogy fölfogását elítélnétek. Van, aki azt hiszi, hogy mindent ehetik, az aggályos azonban zöldségfélével táplálkozik. Aki eszik, ne vesse meg azt, aki nem eszik; aki pedig nem eszik, ne ítélje el azt, aki eszik.. Van aki különbséget tesz a napok között, a másik meg minden napot jónak tart. Kövesse mindenki a maga meggyőződését. Aki tekintettel van a napokra, az Úrért teszi. S aki eszik, az Úrra való tekintettel eszik, hiszen hálát ad Istennek. Aki viszont nem eszik, az Úrra való tekintettel nem eszik, és ő is hálát ad Istennek." (Róm 14, 2–7) Nem így kellene kezelni most is a lemaradókat?

És ha nevetségessé tesszük, hogy mit írtak elő régebben halálos bűn terhe alatt (egy könyv elolvasása, pénteki böjt megszegése stb.) nem volna jó észbe venni, hogy a bálványoknak áldozott hús fogyaszthatóságának problémájában – amivel Pál Korinthusban találkozott – épp arról volt szó, hogy az súlyos vagy nem súlyos vétek, hittagadás van benne vagy nincs, bálványimádás vagy nem. Világosan leszögezte: „Ami a bálványáldozatok fogyasztását illeti.

tudjuk, hogy nincs bálvány a világon, és hogy nincs isten, csak, egy... De nincs meg mindenkiben ez a tudás. Némelyek ugyanis mindmáig bálványokhoz szokva, úgy fogyasztják a húst, mint áldozati eledelt, s téves lelkiismeretük beszennyeződik... Ha tehát valaki azt, akinek tudása van, a bálványtemplom asztalánál látja, ugye téves lelkiismeretében fölbátorodik arra, hogy bálványhúst egyék? Így tudásod miatt elvész aggályos testvéred, akiért meghalt Krisztus... Ha tehát az étel megbotránkoztatja testvéremet, inkább sohasem eszem húst, csak testvéremet meg ne botránkoztassam." (1 Kor 8 fej.) Nem különös, hogy amiben nem volt bűn, amit nyugodtan meg lehetett volna tenni, hiszen a haladó tudás megállapította róla, hogy nem bűn, Pál, ez az energikus és harcos Pál nem a fölvilágosult tudást részesíti előnyben? Sőt mintha kissé rá is tapintana a tudás neuralgikus pontjára: „Ami a bálványoknak áldozott húst illeti, bizonyos, hogy mindnyájunknak van tudása. A tudás azonban fölfuvalkodottá tesz, a szeretet viszont épít. Aki sokat ad tudására, még nem ismerte föl, hogyan kell tudnia." (uo.)

A szentírásból kiinduló mozgalomnak mégsem volna szabad ennyire elhanyagolni a szentírást és a szentírás figyelmeztetéseit a lemaradókkal szemben mutatandó magatartás tekintetében.

A holt terhek teológiája

Hogy Pál apostol ennyire tapintatos volt a múlban élőkkel szemben, akár a zsidóságból, akár a pogányságból jöttek legyen, annak nem csupán taktikai szempontjai lehettek, de bibliai, sőt teológiai indítékai is, ha kifejezetten nem is találunk rá utalást. Jézus ugyanis a törvény alól megváltani úgy jött, hogy „a törvény alattvalója lett." (Gal 4, 4) Jelen volt tehát a megváltás és a megváltó kegyelme a semmi megváltást nem tartalmazó „erőtlen és nyomorúságos elemek" (uo.) közepette is. És ha a keresztény élet – ugyancsak a Galata levél szemléletében – nem más, mint Krisztus kialakulása a lelkekben (Gal 4, 19), akkor a történeti Krisztus a számára semmi szellemi és semmi kegyelmi tartalmat nem jelentő vallási szokások és szertartások felvételével és benne élésével mintául szolgál a késői korok kereszténveinek is. A késői századok kereszténveinek

– nekünk is tehát – észre kell tudni vennünk a késői korok „törvényeinek" alávetett titokzatos Krisztust.

És ha a megtestesülés titka a teremtett világ lefoglalását jelenti, minden kozmikus, történelmi, társadalmi és egyéni erőnek és adottságnak a megváltás szolgálatába való állítását, akkor háromnapos halotti állapota – ami az összes hitvallások szerint lényeges mozzanata a megváltásnak – szintén jelez valamit. A lélektelen, a megmerevült, a kihűlt és eltorzult krisztusi test vajon nem jelzi a valamikor meleg életet, szellemet hordó, csodákat tévő, nagy perspektívákat megnyitó, de már kiüresedett és kihűlt formák és struktúrák lefoglalását és beállítását a megváltás szolgálatába? Krisztus prédikálva, csodákat téve, szenvedve váltotta meg a világot, de lelkétől különvált testében is folytatta a megváltás művét. Nem így van a titokzatos Krisztus testében, az egyházban is? Hiszen Krisztus beletestesül minden korszakba, annak szellemiségét véve magára és a történelmi fázis minden értékét és gazdagságát egyházába olvasztva. De ha ez így van, akkor ugyancsak Krisztus hal meg vagy hal el a letűnt koroknak vezéreszméiben és vívmányaiban is. A centralizmus is az esszencializmus is milyen vívmányai voltak a középkornak! S ne hagyjuk ki a jogászi szemléletnek, sem a bürokratikus berendezkedésnek is egykor haladó, újdonságot jelentő és az egyházat építő jellegét sem. Úgy kellene ezekre tekintenünk, mint a Krisztus titokzatos testére, melyből kiszállt a krisztusi lélek, de az istensége még jelen van benne – mint halott testében is jelen volt – és a megváltás művét ma is, ezek által is-folytatja valahogyan.

A kenetek áradata

Ezért kellene megkímélni a kontestációk brutalitásai ellen a múlt formáit és valahogy átvenni a halott Krisztus körül szorgoskodók iránt érzett krisztusi megértés szellemét.

Mert nézzük csak meg: akik Krisztus teteme körül forgolódtak, olyan ügybuzgóságot mutattak, olyan áldozatosságot képviseltek, amilyet az élő Krisztusnak nem adtak meg. De ez az ügybuzgóság minden szeretet és odaadás ellenére is nem hitetlenséget takar? Vagy ha nem is hitetlenséget, de legalább is a hit hiányát vagy az

emlékezés hiányát? Hiszen azok, akik a gyolcsot végszámra vásárolják és a keneteket száz fontszámra viszik, azokban nem él hite vagy emlékezete annak a krisztusmondásnak, hogy harmadnapra föltámadok. Milyen különös, hogy az Úr ezt nem vette zokon tőlük, egyszer sem vetette szemükre. Sőt mikor Mária Betániában a szenvedés előtti héten megkente Jézus lábát kenettel, megdicsérte Máriát és megvédte a tanítványok méltatlankodásával szemben azzal, hogy „hiszen temetésem napjára teszi." (Jn 12, 7) Így elfogadni látszott a halott teste körüli forgolódást, sőt túlbuzgóságot.

A titokzatos krisztusi test halott formáival kapcsolatban tapasztalt ügybuzgóság – még ha a kritikus teológia szerint „az egyházi életnek olyan formái és struktúrái is vannak, amelyek megalvadt hibáknak, a bűnök egyházi aggregátumának tűnnek" (Metz nyílt levele Rahnerhez) – okvetlenül a megsemmisítő ítéletek, a gyalázkodó elmarasztalások és ellenséges propaganda vitrioljába mártandó vagy talán inkább egy, a Krisztustól tanult megértéssel kezelendő?!

A Pieta öle

Bizonyára nem tévesztik meg a régi rendet kétségbeesetten védőkkel szemben tanúsítandó újabb harcmodor ajánlásában kinyilvánuló magatartásom békülékeny szavai. A megújulást nem lehet megállítani sem kompromisszumokkal, sem habozó, féligmeddig akart hozzájárulásokkal. De talán szabad a pietásra és kegyeletre fölhívni a figyelmet, amit nagyon hiányolok a mai forrongásban. Kissé úgy kezelni a halott formákat, mint ahogy Michelangelo Piétája tartja a halott Krisztust a Szt. Péterben.

(1969.)

HOLT TERHEK AZ EGYHÁZBAN

Szent Péter Krisztust „eleven kő"-nek nevezi, kire a hívek és az egyház „eleven kövek módjára lelki templommá" épülnek (1 Pét 2, 4). Az Úr Jézus szőlőtő-szőlővessző hasonlata az életet és a fejlődő gyarapodást sürgeti (Jn 15, 2). „Hozzátok intézett szavaim lélek és élet" – mondja tanításáról (Jn 6, 63), és azt ígérte: „Aki hisz bennem, annak szívéből ... élő víz forrásai fakadnak." (Jn 7, 38) Az új élet, az evangéliumi élet elindulását pedig „lobbanó tűznek" jelzi (Lk 12, 49) Mindenütt élet, lendület, frissesség, fejlődés és fakadás sugárzik az Úr hasonlataiból, és ez az egyház fémjelzése a krisztusi látomásban.

És mégis azt kell tapasztalnunk, hogy nagyon megoszlanak a lelkek és az ítéletek. Már azon is csodálkozhatunk, hogy az angol teológus-tudós, Davis azzal indokolta az egyházból való váratlan kilépését, hogy intézményeiben megromlott: olyan törvényei és intézményei vannak, melyek nem szolgálják az életet. Pedig Davis, mint Heenan bíboros szakteológusa végig részt vett a II. Vatikáni Zsinaton, láthatta és tapasztalhatta a Lélek kiáradását és a megújulás folyamatát, és mégis ezen a nézeten volt, mindjárt a zsinat után szakított az egyházzal. De azon mégjobban kell csodálkoznunk, hogy Suenens bíboros is szükségét érezte többek között a következők leírásának: „A püspök úgy tűnik föl az általa vezetettek szemében, mint egy túlhaladott törvény őrzője, egy túlságosan merev struktúra elkötelezettje, aki képtelen arra, hogy a valóságba öltözzék; túlságosan elmeszesedett, semhogy lépést tarthasson az idő ritmusával..." (S. interjú) Szinte a kontestáló papok és világiak szavait halljuk meg e szavakban! A modern teológia és a mai teológusok nem szűkölködnek szavakban, mikor az egyház lemaradását ecsetelik s megújulását sürgetik.

Mindezek után joggal kiálthatunk fel: Hát ennyire megöregedett a mi egyházunk? Hát ennyi holt terhet cipel magával évezredes útján és ennyire nem tud megszabadulni tőlük? Ez a lelki zavar még csak növekszik bennünk, amikor arról hallunk, hogy a katolikus szellemi és egyházi élet kitűnő képviselői fent és lent kétségbe-

esett harcot vívnak az újítások ellen a római kúriától kezdve a garronne-i paraszton keresztül – mondjuk – az osztrák katolikusokig, akik két, most alapított folyóiratban is „a katolikus hit régóta elhalkult hangjának" nevezi magát, és harcolni akar „a divatos gondolkodási mód irányítóinak kizárólagossági igényei ellen" és védelmezi a hagyomány értékeit és a keresztény ember jogát a hithez és a keresztény hagyományokhoz.

De nem kell sok kontestálót meghallgatnunk, hogy magunk is rájöjjünk, sok holt terhet hordoz az anyaszentegyház. Ha csak azokra a területekre vetjük szemünket, amikről a zsinat kimondotta, hogy meg kell újítani, látjuk, hogy milyen nehezen születtek és születnek meg a végrehajtási utasítások. A liturgia-reform milyen lassú fokozatokban valósul meg. A kánonjog kodifikálása is milyen lassan halad, nem beszélve kisebb jelentőségű dolgokról. Bármenynyire megértjük a dolgok lassú folyását, de az igazság mégis az, hogy – míg az új el nem készül – olyan törvényeket és olyan szertartásokat és szokásokat kell megtartani, amikről maga az egyház állapította meg, hogy idejüket múlták.

A szentség kiszolgáltatási elv

Uj távlata nyílik a „holt" terheknek, ha a cselekedetek belsejét elemezzük. Ugye tetteink akkor vannak telítve élettel, ha bennük rezegnek a célok és indítékok értelmi fényei, az eszményeket látó és szerető embernek frissessége és lendülete. De ha a cselekedetek rutinosakká válnak és a szokásszerűség szürkesége vonja be azokat, akkor a lendítő erő megcsappan bennük, elvész a szándékok és célok élményszerűsége. Mennyi szokásszerűség jellemzi az egyházat: misemondásban, igehirdetésben, hitoktatásban, ájtatosságok (litániák, rózsafüzérek, kilencedek) végzésében?! Ha ezek nem is holtak, de éltetni már nem látszanak.

És most kell ráébrednünk, hogy az egyházban a szentség kiszolgáltatás „ex opere operato" történik: ez azt jelenti, hogy mechanikusan, rutinosan el kell végezni bizonyos cselekedeteket és akkor létrejön a szentség kegyelmének áradása. Nem kell a keresztség újjáteremtő víziójában égnie a keresztelő papnak vagy embernek, hogy a szentség létrejöjjön, sőt nem is kell hinnie benne, csak el kell

végeznie a leöntést, mondani a formát s ezeket azzal a halvány akarattal, hogy az egyház szándéka szerint akar eljárni. A misézö papnak sem kell a Golgota véres víziójában lángolnia, csak a szent szavakat kell kimondani a kenyér és bor fölött; a feloldozó papnak feloldozása is érvényes, ha nem is gondol a bűnösöket felkereső Jézus mérhetetlen irgalmasságára; sőt akkor is érvényes, ha maga bűnben van s nem akarja igénybe venni Jézus bűnbánati kegyelmét (noha bűnt követ el a bűnös szentség-szolgáltatással). A mechanikus cselekedet nem életszerű, közel van az élet hiányához. És egy ilyen gépszerű, mechanikus szokásszerű cselekedethez van kötve a kegyelem szolgáltatás! A szellemet és életet teremtő kegyelem ilyen élettelennek látszó cselekedetekből is megszületik. (Érdekes, hogy a szentségkiszolgáltatásnak ezért a „mechanikus" elvéért már a katakombáik egyházában megkezdődött a belső harc és a szellem csúcsán járó Ágoston zárta le brilliáns fogalmazásával: akár Péter, akár Júdás keresztel, Krisztus az, aki keresztel.)

Élettelen dogmák és törvények

Nem kell sokat keresgélnünk a szentek és az apostoli lelkű reformerek szellemi hagyatékában, hogy meg ne találjuk azt a sokat idézett szentírási helyet: „A betű öl, a lélek pedig éltet." (2 Kor. 3, 6) És valóban, ha a dogmák sokaságára, a különböző egyházi törvények sokféleségére vetjük tekintetünket, alig ismerjük föl mostani keresztény életünknek az ószövetségitől megkülönböztető ismérvét, mit szent Pál markáns fogalmazásában így jellemez: „a kegyelem arra kötelez, hogy (az Újszövetség szolgái legyünk, nem a betűé, hanem a léleké." (uo.) A „dogmátlan kereszténység" kísértése és a jogi egyházra való panaszkodás, mely a szeretet egyházát megölni látszik, eléggé rámutatnak arra a problémára, amivel mi, katolikusok, félve hozakodunk elő, hogy igenis van betű-szolgálat a mi vallási életünkben. És ha van betű-szolgálat, ezzel együttjár a „holt terhek" jelenléte is, méghozzá nem is kis mértékben.

A szeretet kénytelenségei

És hogy befejezzük a sort, utalnunk kell a keresztény élet olyan lendülethiányaira, amit az öregség vagy betegség okoz vagy olyan inaktivitásokra, amikről egyénileg sem papi renden lévők, sem hívek nem tehetnek. Végül is egy hosszasabban megbetegedett püspököt vagy pápát nem lehet mindjárt leváltani, az öregedés pedig minden papnál fenyegetően beálló tünet. Érdemei vagy a közszeretet, vagy akármilyen más döntőnek látszó szempont javasolhatja a leváltások elodázását. Igen, de ez magával hozza az egyházi élet megtorpanását.

És mennyi, de mennyi áldozata van a kicsinyek megbotránkoztatásának elkerülése, az egyöntetűség fenntartása, a föltűnés mellőzése indítékainak, amiket testvéri szeretetből gyakorolnak keresztények, és olyan cselekedeteket vállalnak e motívumokból, amiknek értelmét, célját nem élik át: holt teherként nehezednek vállukra olyan cselekedetek és gyakorlatok, amiket jószántukból sohasem tettek volna meg vagy vállaltak volna el. És mégis úgy érzik, hogy el nem kerülhetik, sőt egy belső parancs ösztönzi őket arra, hogy szeretetből, emberségből vállalják mindezeket az áldozatokat és szolgálatokat.

Mindezek negativitások; gátak és akadályok az élet lendületes kibontakozása előtt. De ezekkel tele van az élet, és nem kis nehézséget jelentenek az eszmélkedő ember számára.

A keresztény élet konstansa

Ha csak így egy tekintettel mérjük is föl a keresztény életet, észre kell vennünk, hogy a „holt terhek" olyan egyetemes jelleggel jelentkeznek minden kor egyházi életének minden rétegében, hogy joggal beszélhetünk ezekről úgy, mint konstansokról, állandóan meglévő és szereplő tényezőkről, amikkel minden korban mindenkinek számolni kell és tekintetbe kell venni jelenlétüket a keresztény élet minden mozzanatában.

De ha ez ilyen állandó jelleggel jelentkezik, föltehető-e, hogy az Úr Krisztus figyelmét elkerülte volna ez a kikerülhetetlennek látszó történelmi konstans? És az a Jézus, aki a megváltott életet a

folyton lobogó és új formákat öltő tűzhöz, a mindig frissen bugyborékoló forráshoz hasonlította, a szellem és az élet elragadtatásától elmulasztotta volna tekintetbe venni, hogy olyan emberekhez jött, akik ki vannak szolgáltatva történelmi, társadalmi és lélektani tehetetlenségi nyomatékoknak: szokások és szükségszerűségek hatalmának, amik elveszik a lélek mozdulásaira figyelő és azonnal frissen válaszoló készség rugalmasságát?!

Természetes, hogy a mi Urunk ezt a hiányt nem követhette el és egyetemes szemléletében a holt terheket sem hagyhatta ki.

Eszmélkedés az emberi életről

De mielőtt a kinyilatkoztatás szemléletét vázolnánk, jó lesz az emberi élet néhány érdekességére fölfigyelnünk. Ez azért is fontos, mert az isteni élet ráhangolódik a természetesre. Így a mindennapi élet szempontokat adhat a magasabb kiadású krisztusi élet megértésére.

Igen figyelemre méltó az a megállapítás, hogy minél primitívebb az élet, annál inkább élővel táplálkozik: élő sejt élő sejttel, élő állat élő növényekkel s élő állatokkal táplálkoznak; az ember primitív fokon nyers növényt és nyers húst eszik. De minél magasabb fokra lép az emberi civilizáció, annál inkább igénybe veszi a főzés és sütés műveleteit. Nem csak a konyhaművészetre kell itt gondolnunk, de a konzerváló iparra, sőt – az űr meghódításának korszakában – a szuperkivonatok egész sorára. Verne még élő állatokat tett űrhajójába, ma már ismeretesek az „űr módjára" elkészített ételek. Ezek a műveletek mind valahogy meghalasztják a termés-életet, élettelenné teszik, mert csak így szolgálhatják a magasabbrendű életet.

Az is figyelemre méltó, hogy mennél magasabbra emelkedik az élet nívója, annál több olyan dolgot kell tenni, ami dolgok és emberek forgalomból való kivonásával járnak. A szedegető és vadászó ember után megjelenik a tároló ember, nemcsak egy évre, de évekre biztosítani akarja kenyerét, ezért kivonja a búzát az élet forgalmából és őrizgeti esztendőkön át. De az őrizgetésnek is kialakul a szocializált formája: kivon sok embert a forgalomból, az élet lendületes munkájából, és alapjában véve nem termelő állapotra kényszerí-

ti őket: őrök, katonák, rendőrök stb. kötelessége az, hogy egy helyben álljanak, ne foglalkozzanak mással, csak a nézéssel, figyeléssel. Lényegében ez az élet iramából és lendületéből való kiiktatást jelent, bármennyire szükséges is. És ha hozzávesszük, hogy mennyi áru „vesztegel" a kirakatokban, a bemutató üzletekben a raktárakban! A reklám és a közönség tájékoztatása miatt minderre szükség van. De ezek nem szerepelnek a kereskedelmi forgalomban, ezek valahogy „meghalnak". És éppen azáltal teljesítik funkciójukat, hogy az élet partján vannak és állnak.

És ha a szellemi életre irányítjuk tekintetünket, ott is azt kell tapasztalnunk, hogy az egyedi élmény s benyomás fölé kell a gondolkodásnak emelkednie, az elvonás, az absztrakció révén lesznek fogalmaink egyetemesekké: így tudunk rendet teremteni gondolatainkban és a tudományban. Művészeink Michelangelótól és Goethetől kezdve arról panaszkodnak, hogy megvalósított és leírt művészi élményük messze elmarad attól, amit a művészet ihletésében láttak és megéltek. De milyen kár lett volna, ha e — szerintük „szegényes" — művészi alkotások nem jöttek volna létre és nem közvetítenék „holt" szavakon keresztül élményüknek legalább a szikráját?!

A történelem tudata, a történelmi látás és történelmi gondolkodás meg különösképpen fejlett és haladó szemléletet jelent. Múzeumaink, levéltáraink, történelmi emlékeink holt mivoltukban is az életet szolgálják.

S az a benyomásunk támad e gyors áttekintésre, hogy minél magasabb, minél fejlettebb, minél differenciáltabb az élet, annál kevésbé nélkülözheti a „holt" dolgokat, és a holt formákat. Mintha a természetes világ felkínálná analógiáit a megváltás isteni megvalósulásának: ahonnét eredt a halál, onnan támadjon az élet (Szent kereszt prefáció). Az is leszűrhető e rövid megfigyelésből, hogy a „holt" dolgok sohasem öncélúak, hanem mindig eszközök, melyeken keresztül árad az új élet vagy amiken keresztül szolgálni, építeni, megvalósítani lehet az új életet.

A holt terhek teológiai megközelítése

A keresztény ember számára Krisztus örök példa marad: „Aki azt állítja, hogy őbenne él, annak úgy kell cselekednie, ahogy ő cselekedett." (1 Jn 2, 6) S ez a Krisztus követés nyilván nemcsak az általában hangoztatott mozzanatokra vonatkozik, hanem mindenre. Arra a módra is, ahogy ő, az „új élet" hozója, a régivel találkozott, amit megváltoztatni jött.

„A törvény alattvalója lett" – mondja szent Pál éppen akkor, amikor a „törvény" megszűnéséről beszél (Gal 4, 4) És annyira magára vette, hogy alávetette magát azoknak a szertartásoknak, amik semmiféle kegyelmi vagy szellemi többletet nem tudtak adni neki (körülmetélés, templomi bemutatás stb.). És ezt annyira természetesen teszi, hogy János keresztségét is fölveszi, noha ez neki semmi kegyelmi tartalmat nem adott. Keresztelő János átlátva a helyzetet, szóvá teszi Jézus előtt: „Nekem van szükségem a te keresztségedre és te jössz énhozzám? Jézus így felelt: Hagyd el ezt most! Úgy illik, hogy teljesítsük mindazt, ami méltányos (= törvény szerint való) (Mt 3, 15) A templomról is tudta és látta az igazságot, miként azt a szamarai asszonynak kifejti: „Hidd el nekem, asszony, eljön az óra, mikor sem ezen a hegyen, sem Jeruzsálemben nem fogják imádni az Atyát... Lélek az Isten: akik imádják, lélekben és igazságban kell imádniuk." (Jn 4, 21–24.) És ezt hangoztathatta többször is, hiszen a hamis tanúk a templom lerombolásáról és egy másiknak építéséről vádolják, „amely nem emberi kéz műve." (Mk 14, 58) De mégsem tudtak templomellenes lázításokat találni szavaira vadászó írástudók és farizeusok sem. Páratlanul egyesíteni tudta Jézus magában az újnak lobogó látomását és a réginek, az értelmét és célját vesztettnek fenntartását, míg az el nem hal teljesen. Sorjában megtöri a szombatot a gyógyítások kedvéért, s mégis ki meri mondani „Aki csak egyet hagy is el a legkisebb parancsok közül és így tanítja az embereket, az igen kicsi lesz a mennyek országában." (Mt 5, 19) Ostorozza az írástudókat, s mégis arra buzdítja a népet: „Tartsátok és tegyétek meg mindazt, amit mondanak." (Mt 23, 3)

Nagyobb távlatot nyer az Úr Jézus ebbeli magatartása, ha üdvtörténeti működésére gondolunk. A világ megváltása és az egész föld üdvözítése élt benne, mint messiási tudat, és mégis leköti

magát a kis Palesztínához „hogy beteljesedjenek az Írások." A világmegváltó próféta lobogása lekötődik a kis nép kis kaliberéhez. Pedig tudatában van annak, hogy más kultúrák, más szellemi beállítottságok jobban reagáltak volna messiási művére: „Ha Tyrusban és Szidonban történtek volna a csodák, amelyek nálatok történtek, már régen szőrzsákban és hamuban tartottak volna bűnbánatot." (Mt 11, 21) Nem nyúl tehát a „történelmi most"-nak emberileg szerencsésebbnek, eredményesebbnek látszó lehetőségei után, de végigjárja „az írásokban" lefektetett történelmi múlt kijelölte utakat, ha azok — látszólag — eredménytelenségbe torkolltak: a kereszt botrányába. Érdemes megjegyeznünk, hogy a Jézus felé törekvő „hellének" a földbe eső gabonaszem hasonlatát kapják feleletül; azok a görögök tehát, kik „bölcsességet keresnek" (Jn 12, 24 és 1 Kor 1, 22) a megváltó halál „ésszerűtlenségét" kénytelenek először meglátni Krisztusban: az életteljességet hirdető Krisztus az élettelenség leple alá rejti magát. Ez a nagy ellentmondásossága a megváltásnak: élettel tölti meg a halott formákat! Van abban valami láttató, hogy az evangéliumokban visszatérő fordulatként szerepel: „hogy beteljesedjenek az Írások." Mintha azt kiáltaná világgá: a kövek merevségévé merevült és a kövek hidegségére hidegült Írásokból vagy azok alól fakad és árad az új élet. És jellemző, hogy a katolikus élet középpontját jelentő oltáriszentséget az idejétmúlt ó-törvény rendelte húsvéti (paszkha) lakoma keretében tartotta. Abba rejtette el a megújulást. Nem bírálta, nem kritizálta, nem mutatott rá hiányosságaira és idejétmúlt voltára, de lefoglalta ezt a kiürült formát, mert tudta, hogy a belé rejtett új élet lefejti róla az elhalt részeket és megteremti a maga új világát.

Mindenkinek mindene

Szent Pál életének küzdelmeit az ószövetségi maradványoknak az eltüntetése jellemzi. Leveleiben tekintélyes részt foglalnak el az ószövetségi előírásoknak az újszövetségi életben is érvényességet követelő „tévtanítók" elleni küzdelem. Az ószövetségi rendet „erőtlen és nyomorúságos elemek"-nek mondja (Gal 4, 9) és kimondja: „Ha körülmetélkedtek (= az ószövetség bevezető szertartása), Krisztus semmit sem használ nektek." (Gal 5, 2) Mindezt

nyilván a damaszkuszi úton kapott kinyilatkoztatáskor, de az arábiai három éves sivatagi magányának kinyilatkoztatásaiban megtudta. És noha nyílt parancsot kap: „Azért jelentem meg előtted – vallja maga a damaszkuszi látomásról – hogy terjesztője és tanúja légy annak, amit láttál és amit még ezután mutatok neked. ... (a pogányok) közé azért küldelek, hogy fölnyisd a szemüket..." (Csel 26, 16) – ne meri vállalni mindjárt ennek az új életnek hirdetését. Damaszkuszban és Jeruzsálemben a zsidók között akar működni. Ismételt isteni parancs küldi el Jeruzsálemből: „Csak menj, mert én messzire, a pogányok közé küldtelek téged." (Csel 22, 21) Ezt a nyílt isteni parancsot sem meri teljesíteni; szülőhazájába, Tarzusba megy, ahol érdemleges munkát nem végezhetett, hisz semmi nyoma nincs a szent történetben. Otthoni magányából szólítja el évek múltán Barnabás apostol arra a munkára, melyre Isten küldte, de amit „néhány ciprusi és cirenei férfi" (Csel 11, 19) kezdeményezésére mert csak teljesíteni. Őélte át legjobban, micsoda energiák mozdulása szükséges a régiről az újra való átállításhoz. És ezért – bár többször elragadta a hév – mikor az átállás elméletét – ha szabad így mondanunk – kifejti, a gyöngéd szeretet módszereit ajánlja.

Az oly nagy problémát jelentő étkezési törvények („tiszta" vagy nem tiszta, ehetem vagy nem ehetem), azután az ünnepek, napok (szombat) megtartása nem kis nyomatékkal lépett fel az ősegyházban. És itt áll Pál direktívája: „Van, aki különbséget tesz a napok közt, a másik meg minden napot jónak tart. Kövesse mindenki a maga meggyőződését. Aki tekintettel van a napokra, az Úrért teszi. S aki eszik, az Úrra való tekintettel eszik, hiszen hálát ad az Istennek. Aki viszont nem eszik, az Úrra való tekintettel nem eszik, és ő is hálát ad az Istennek. Egyikünk sem él, s egyikünk sem hal meg önmagának... Miért ítéled hát el testvéredet? Miért veted meg, felebarátodat?... tudom s meg vagyok győződve az Úr Jézusban, hogy magában véve semmi sem tisztátalan... De ha testvéred elszomorodik ételed miatt, már nem a szeretet szellemében jársz el." (Róm 14, 5–15)

Hogy mennyire következetes a régi felfogáshoz ragaszkodókkal szemben képviselendő tapintat tekintetében, azt nemcsak a zsidóságból megtértekkel kapcsolatban kívánja, de a pogányságból jövőkkel szemben is. Ott is problémát jelentett a bálványáldozatok-

ból eredő hús fogyaszthatósága. „Ami tehát a bálványáldozatok fogyasztását illeti, tudjuk, hogy nincs bálvány a világon, és nincs isten, csak egy... De nincs meg mindenkiben ez a tudás. Némelyek ugyanis mindmáig bálványokhoz szokva úgy fogyasztják a húst, mint áldozati eledelt, s téves lelkiismeretük beszennyeződik. Az étel ugyan nem tesz kedvesebbé Isten előtt. Sem azzal nem veszítünk, ha nem eszünk, sem azzal nem nyerünk, ha eszünk. Azonban ügyeljetek arra, hogy az aggályosokat szabadságotokkal meg ne botránkoztassatok! ... Ha tehát az étel megbotránkoztatja testvéremet, inkább sohasem eszem húst, csak testvéremet meg ne botránkoztassam." (1 Kor 8, 4–13)

Érdemes tovább folytatnunk e gondolatot – mert az apostol normáinak mindig csak történelmi értéket tulajdonítunk és elvi jelentőségét sohasem méltattuk, pedig „mindazt, amit valaha megírtak, okulásunkra írták" (Róm 15, 4) A fenti gondolatot szent Pál így fejti ki: „Minden szabad nekem, de nem minden használ... Minden szabad, de nem minden épületes. ...Mindenből ehettek, ami a piacon kapható, a nélkül hogy lelkiismeretbeli aggályok miatt utána kutatnátok... Ha egy hitetlen meghív, s el akartok menni, egyetek mindenből, amit föltálalnak, a nélkül hogy lelkiismeretbeli aggályok miatt utána kutatnátok. De ha valaki azt mondja: Ez áldozati hús!, ne egyetek belőle, egyrészt a figyelmeztető, másrészt a lelkiismeret miatt. Nem a te lelkiismeretedről beszélek, hanem a másikéról. Miért vessem alá szabadságomat egy másik lelkiismeret ítéletének?... Se zsidót se pogányt, se Isten egyházát meg ne botránkoztassátok." (1 Kor 10, 23–32)

Mind a zsidó–ószövetségi, mind a pogány esetben olyan magatartást sürget szent Pál, ami túlhaladott, értelmetlen, üres, és ami nem állja meg helyét a fejlettebb szemlélet színe előtt. Mégis sürgeti azok megtevését, és indokolja is, miért kell megtenni. „Bizonyos, hogy mindnyájunknak van tudása. A tudás azonban fölfuvalkodottá tesz, a szeretet viszont épít. Aki sokat ad tudására, még nem ismerte föl, hogyan kell tudnia." (1 Kor 3, 1–2) Örök mondatok ezek, és jó lenne ezeket fölírni a bibliai alapokon elinduló reformkövetelések zászlajára. És lehetne követni Pált is, aki „elvégezte a tisztulási szertartást „és áldozatot rendelt a templomban (Csel 21, 26) a jeruzsálemiek rábeszélésére. Bámulatos az a szellemi szabadság, mellyel kezeli ezeket a dolgokat: „A zsidók közt zsidóvá

lettem... A törvényen kívül állók közt, mint aki törvényen kívül áll... A gyöngék közt gyöngévé lettem, hogy megnyerjem a gyöngéket. Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit megmentsek. Mindezt az evangéliumért teszem..." (1 Kor 9, 19–23) Az egyház szeretete és az emberek üdvössége élt benne mindenekelőtt és fölött. Ez a szeretet pedig megértette vele, hogy a kegyelem – s benne az egyház titka is – mindig több, mint megjelenülési formája, akár a fejlődés alacsonyabb fokán álljon, akár a magasabbon, és ezt a lényeget sohasem szabad veszélyeztetni.

A kinyilatkoztatott igazságok újabb felismerése és meglátása, az Isten titkainak mélyebb feltárása és megértése mindig kísértést jelent arra, hogy hadat üzenjen a réginek, az alacsonyabb fokúnak. És ez jelentkezett az apostoli egyházban a nyelvek adománya (= „a Lélektől indítva mond titokzatos dolgokat") és a prófétálás feladata (= „az emberek épülésére, buzdítására és vigasztalására beszél" 1 Kor 14, 2–3) közötti különbségben. Az első korintusi levél 14. fejezete sejteni engedi, hogy milyen túlbuzgóság és a belső feszültségnek kikívánkozása jellemezhette az apostoli egyház összejöveteleit és ott is elsősorban a nyelveken szólókat, akik a szokványostól eltérően, az isteni titok újabb arculatát látóan s feltáróan, és éppen ezért a többi számára alig vagy sehogy sem érthetően dicsérték Istent s adtak hálát. A kegyelem zsenialitásának kicsapódásai voltak ezek a nyelvek, melyeknek boldog birtokosai belső élményeik örömében világgá akarták kiáltani a felfoghatatlan titkokból beléjük áradó élményeket s megtapasztalásokat (hasonlóan egy elragadtatott költő mámoros kitöréseihez). Ezzel szemben a „prófétálás" a mindennapi ember számára érthető, a szavak és fogalmak ismert kapcsolásaiban kifejeződő igazság közlése volt. Szent Pál ismét azok mellett áll, akik nem bírják az iramot és a szárnyalást: „Hálát adok Istenemnek, hogy mindnyájatoknál jobban szólok nyelveken, de az egyházban öt érthető szót akarok kimondani, hogy másokat is oktassak, mintsem tízezer szót nyelveken." (uo. 18–19) Ezért azt rendeli: „Nyelveken csak kettő, legfeljebb három szóljon, mégpedig sorjában, és egy magyarázza meg. Ha nem akadna magyarázó, hallgassanak az összejövetelen. Beszéljenek magukban és az Istennel... A prófétaság lelke engedelmeskedik a prófétáknak. Isten ugyanis nem a zűrzavar Istene, hanem a békességé." (uo. 27–33)

Figyelemre méltó, hogy mindezek éppen az a szent Pál írja, aki vállalta a tanítás új oldalainak feltárását is és nem félt a mindennapi igazságmagyarázatoktól eltérni. „Itt-ott merészebben írtam" — vallja be maga is (Róm 15, 15) és vállalta a félreérthetőséget is, melyet nem győz kimagyarázni (Róm 3, 8; 6, 1; 6, 15; 7, 13; 9, 14, 19) nyilván nem sok sikerrel, mert Péternek pártfogásába kellett vennie Pál leveleit. „Akad azonban némi nehezen érthető is bennük, amit a tanulatlanok és a hitben ingadozók vesztükre ferdítenek el, akárcsak a többi Írást." (2 Pét 3, 15--16) Nos tehát éppen ez a „forradalmi" Pál adja a fenti tanácsokat a forradalmi látásokat nem látókkal és az újszerűségeket nem értőkkel szemben!

A holt terhek misztikája

Ha szent Pál ennyire le tudta fékezni forradalmi hevét a lemaradókkal szemben, nyilvánvalóan valami kegyelmi titok jelenlétét kellett észrevennie ebben a közösségi problémában, mely az *apostoli*, de a *mindenkori* egyház életében is jelentkezett, és jelentkezni is fog. Már eszmélkedésünk elején utaltunk a „hol terhek" konstansára az egyház történetében. Hová kell ezeket helyeznünk, ha nem Krisztus halálába? A Lumen Gentium megállapítja: „Minden tagnak Őhozzá kell idomulnia, amíg Krisztus ki nem alakul bennük (vö. Gal 4, 19). Így föl vagyunk véve életének titkaiba." (n. 7) Krisztus életének titkai tehát megújulnak minden keresztény életében. De ahogyan a történeti Krisztus nem egy eszmei emberi alakot vett fel, hanem vérségileg, éghajlatilag, történelmileg s társadalmilag megjellegzett emberséget, úgy a titokzatos Krisztus nem egy eszmei Krisztus-képet alakít ki híveiben és egyházában, de történelmileg és társadalmilag is megjellegzett formát vesz föl (ez indokolja az aggiornamento-t, az egyház állandó megújulását), a modern korban tehát a modern emberét. Viszont ha a titokzatos Krisztus egyházában minden korban újjá születik és életének titkait kialakítja egyháza arcán minden korban, akkor minden korban meg is hal, de nemcsak meghal, hanem a halál állapotában van bizonyos mozzanatokban, vagyis emberi lelke elhagyja testét és teste lélek nélkül fekszik egy megmerevült

pozitúrában, hidegen és élet lendülete, melege és jele nélkül. De istensége nem hagyja el a lélektelen testet; és a halál állapota is hozzátartozik a megváltás művéhez. Olyan feltűnő részletességgel emlékeznek meg a legősibb hitvallás-formulák Jézus eltemetéséről (1 Kor 15, 3), a szűkszavú apostoli hitvallás is hangsúlyozza. Tehát nemcsak fölséges halála tartozik a megváltás művéhez és a megváltás kegyelmeinek közvetítéséhez, hanem az eltemetett test által is folytatja, befejezi, kiteljesíti az új életteremtésnek isteni művét.

Ide kell tennünk mindazt, amit holt terhernek jelezhetünk az egyházban s az egyház mindenkori életében, legyenek azok intézmények, előírások, normák, vagy személyek. Mindezekben valamikor a krisztusi életerő lelke járt, de eljön az idő, amikor ez az életlendület megtorpan bennük vagy pláne meg is szűnik hatóerő lenni: lélektelen hideg és merev formák, mozdulatlan teher és nehezék lesz az egykor beszédes, irányító és lendítő törvény, rítus, szokás, intézmény és az ember is (pápa, püspök, apostol, tudós, szervező, stb.). Ezekkel szemben olyan viselkedésre hív föl az evangélium, mint a halott Krisztussal szemben viselkedtek hívei.

Különös, hogy megmozdulnak a lelkek Jézus halálának beálltakor. Gyolcskötegek, illatszerek, kenetek vannak náluk olyan mennyiségben, mintha nem hinnék, hogy Jézus harmadnapra föltámad. Mennyire elaludhatott a fájdalomtól a feltámadásba vetett hitük, vagy háttérbe szorulhatott, hogy ennyi áldozatot és oly sürgő-forgó gondoskodást váltott ki bennük. (Érdekes, hogy a Szűz Anya nem szerepel névleg közöttük) Nagy bennük az elmúlt iránti szeretet, és igen kevés a küszöbön álló diadalmas élet feltörésének reménye és várása. Mindent elkövetnek, talán túl a szükségesen is, hogy konzerválják, megőrizzék az enyészettől és a romlástól azokat a krisztusi formákat, amiknek konzerválására nem volt szükség, s amiket nem tudott konzerválni az emberi okosság és áldozatosság, mert hiszen felszívta és átszellemesítette a feltámadás közelgő titka.

Mégis azt kell látnunk, hogy az Úr Jézus nem veszi rossznéven ezt a buzgólkodást, sőt mintha számított volna is rá. Mennyire megdicsérte Máriát még halála előtt a betániai vacsorán, ki „alabástrom edényben valódi drága illatos nárduszolajat hozott...

mit... háromszáz dénárnál többért el lehetett volna adni" (Mk 14, 5), és ezt a fejére öntötte. (Gondoljunk csak arra, hogy az első kenyérszaporításkor az ötezer férfi számára az apostolok „kétszáz dénárért" akarnak kenyeret venni, „hogy el tudják látni őket." (Mk 6, 37) Olyan jelentősségteljesen hangzanak szavai a zúgolódó apostolok felé: „Ez azt tette, ami tőle telt: előre megkente testemet a temetésre." (Mk 14, 8) És mintha csak valami általánosító érvényű dologról lenne szó, hozzáteszi: „Bizony mondom nektek: mindenütt a világon, ahol csak hirdetni fogják az evangéliumot, megemlékeznek majd arról is, amit ő tett." (uo. 9) Mintha csak utalt volna az Úr arra, hogy a legtöbb kereszténytől – legyenek azok papok vagy világiak, tudósok vagy tudatlanok – csak az „telik", hogy őrizze, konzerválja vagy helyesebben őrizni és konzerválni akarja az egyszer kialakult krisztusi formát szeretetének s ragaszkodásának „kenetével." Azt minden reformernek világosan kell tudnia és látnia, hogy elenyésző kisebbségben vannak számbelileg is még azokban az egyházakban, ahol működnek, hát még az összegyházban. És ezzel a ténnyel számolni kell.

A reformerek igaza

Bizonyára meglepőnek látszik „a holt terhek" ez az apotheózisa. De tudni kell azt is, hogy a krisztusi test halál-állapota, ha nem is hanyagolható el, csak egyik mozzanata a megváltás művének. A titokzatos Krisztusnak minden koremberébe bele kell születnie, minden korban fel kell vennie azokat a szellemi vonásokat, amiket a mindenkori történelmi, társadalmi, pszichológiai, egyszóval testi és szellemi tényezők szolgáltatnak. És akiknek megadatott a látás és a tudás karizmája, azoknak hirdetniök kell a krisztusi igazságok újabb bemutatkozását, az örök Krisztusnak az újba, a modernbe való öltözését. Akiktől a régi világ védelme telik csupán, azoknak tudniok kell, hogy haladó vagy halott formákat védelmeznek, ill. képviselnek, bár ezek a halott formák nem kisebb mértékben szolgáltathatják a megváltás folytatását, mint az élet teljesebbé tételére törekvők.

Halálból élet

A modern teológiának meg kellene találnia és el kellene mélyítenie azt a sarkalatos tételét a keresztény hitrendszernek, hogy a halálból s a halállal életet kapunk Krisztusban, és hogy ez érvényes nemcsak történelmi valóságában, hanem titokzatos megújulásában is. És amiként a természetes életben is jelentkeznek a holt dolgok s rajtuk keresztül magasabb rendű élet árad, épül, szerveződik, úgy itt is kimutathatóan és kimunkálhatóan szüksége van az új utak kockázatát vállalóknak a régit megőrzőkre, az új elképzelések hordozóinak a régiben rejtőző erőtartalékokra és az új kísérletezéseknek a régiben megcsontosodott biztonságra.

A Szent Péter templom csarnoka

Hogyan kellene kialakítani e meglévő és mindig meglévő kettősség testvéri, de mégis életszerű egységét? Ez bizony nehéz kérdés. Hogy sem a régit védők hatalmi túlkapása, sem a kontestálók indulatossága ne szennyezze be az egyház arcát, azt csak úgy lehet elérni, ha a szent Pál által ajánlott szeretet és tapintat nem hiányzik belőlünk. Vagy az a kegyelet, mely Michelangelo Pietáján ragyog, mellyel fia élettelen testét tartja ölében. Nem hiába áll e szobor a Szent Péter bazilika elején. Mintha csak azt jeleznék, szeretni kell ezt a testet és ezeket a formákat az egyházban, hiszen mindez Krisztus lelkét hordozta, és valamilyen formában fogja is hordozni, hiszen magasabb életre fog feltámadni.

(1967)

VÁLSÁGOK KÖZÖTT

Sokakat megdöbbentett az a tény, hogy az ország papsága – Ijjas érsek Új Emberben közölt interjúja szerint – a papi életformát válságban lévőnek tudja és érzi. Persze így kiragadva valóban megdöbbentő is. De még inkább megdöbbenünk, ha végiggondoljuk, mi minden válságos mai egyházi életünkben: a hit, a szentírás, a teológia, a tekintély, a fegyelem, a házasság, a nemi erkölcs stb. Mi, papok e válságok színeláttán, ha küzdünk is belső meggyőződéseinkért, lehetetlen, hogy a válság-hangulat lethargiájából valami ne ragadjon ránk is.

Ezért kell szembenéznünk a válság problémájával.

1. Először is mit értünk krízis, válság alatt? Minden anyagi, szellemi dolognak vagy „struktúrának" van egy központja, melyből összetartó erők áradnak ki, és összefogják az energiák egy mennyiségét. Pl. ez a ház vagy templom: erők összefogása, összetartozása. Ha azonban jelentkezik egy új, eddig jelen nem lévő vagy nem ismert erő, akkor az az egység megbomlik. Pl. a talajvíz hatására repedés jelentkezik a falakon, akkor ez az épület krízissé válik: annak az új erő jelenlétének tudomásulvételével kell az épületet megújítani.

A krízis tehát új és nagyobb erő jelentkezése az eddigi formákban.

2. Ha most ezt átfordítjuk egyházunk életére, akkor értjük meg kríziseinket, és döbbenten tapasztaljuk új erők győzelmes bevonulását életünkbe: a religiosumnak háttérbe szorulását az evilágiság színe előtt, a tudomány térfoglalását a hit fölött. Egyházunk elvesztette vezető és irányító szerepét a szellem és társadalmi élet szinte minden állomásán. Mindez fizikailag is, de lelkileg még inkább szenvedést okoz és gyötrelemmel tölt el bennünket. És feltesszük a kérdéseket: Hol hibáztuk el? Mit tettünk és mit hittünk rosszul?

3. A zsinat a mai problémák oldozgatásánál radikálisan mutatott rá a szentírásra, az Isten igéjére, ahonnét orvoslást remélhetünk és várhatunk bajainkra és irányítást a szellem útjainak megtalálására.

Nyissuk fel tehát mi is a szentírást!

S mindjárt rátalálunk Szent Péternek, az első pápának szavaira: „Kedveseim, ne ütközzetek meg azon a tüzes kohón, amelyen próbaképp kell átjutnotok, mintha hallatlan dolog történnék veletek." (1 Pét 4, 12) — Ez kell, hogy bevilágítson nekünk: nem új és nem hallatlan dolog az egyházban, hogy vele szemben hatalmas erők tünnek föl és krízisbe hozzák. Sőt azt kell tudomásul vennünk, hogy ez hozzátartozik az egyház exisztenciális formájához. Sőt nemcsak tudomásul kell vennünk, „hanem örvendjetek — folytatja szent Péter — ha résztvehettek Krisztus szenvedéseiben." Tehát nem kétségbeeső csalódottság, hanem a dolgokat természetesnek tartó, elfogadó, és az ezekben rejlő építőerőket észrevevő lelkület kell, hogy úrrá legyen rajtunk.

Ehhez a lelkülethez szeretném hozzásegíteni Paptestvéreimet. Mégpedig az által, hogy megnézzük: hogyan küldte Jézus tanítványait — és bennük minket, mai apostolokat — az Isten országának megvalósítására.

a) „Az aratni való sok, de a munkás kevés. Kérjétek az aratás urát, küldjön munkásokat aratásába" (Lk 10, 2) — kezdi Jézus apostolkodni induló tanítványai eligazítását. Ezzel a problémák legvelejére tapintott rá, ami végig kíséri — úgy látszik — az idők végezetéig egyházát: ember hiányban szenved. Mindig nagyobbak és mindig számosabbak az egyház feladatai, mint amikre embere, s pláne rátermett, szakképzett embere van. A paphiány, a papság elöregedése, a szemináriumok kiürülése, a hivatások megfogyatkozása — mindez csak a fizikai kicsiségnek ijesztő állomásai. Hát még ha arra gondolunk, hogy a papnak mennyi vonalon kellene felkészültnek lennie: szentírástudományban, a természettudományokban, a pszichológiában, a pedagógiában, szociológiában... és ki tudja még mi mindenben? De legfőképpen életszentségben, áldozatvállalásban és közösségi szolgálatban. De hol vagyunk mi ezektől a rátermettségektől, miket a megoldandó problémák — a Jézus szóhasználatában jelzett „aratnivalók" — kívánnak tőlünk!! — Örökké hangzik Jézus bátorító szava: „Ne félj, te *kisded nyáj!*"

b) „Úgy küldelek benneteket, mint bárányokat a farkasok közé" – folytatja a mi Urunk. Jól figyeljük meg ezt a mondást, és elsősorban ne olyan értelemben értsük, hogy a bárány a jó, a farkas a rossz; ne adjunk neki politikai értelmet – mindezek valahogy benne vannak, de elhomályosítják az igazi értelmét e krisztusi mondásnak. Itt az erőket, a felszereltséget kell nézni. A bárány gyönge, még nyírója előtt is elnémul a próféta szava szerint. A farkas pedig fogakkal, körmökkel, vadsággal, ravaszsággal felszerelt (a ménest is megtámadja, átharapja a nálánál nagyobb paripa nyakán az ütőereket...).

Nem azt mondja az Úr: Úgy küldelek, mint farkasokat a juhok közé. Feltűnik a farkas, megrémül a nyáj, s bávultan nézi s várja sorsát. Sokszor értelmezte egyház is, pap is küldetését úgy, hogy belép valahová s egyszerre lenyűgöz mindenkit és hatalmába kerít mindent. – Kritika és ellenállás nélkül szeretünk dolgozni azzal az indokkal, hogy mi az Isten országát, az Isten kegyelmét hozzuk és hirdetjük.

Azt sem mondja: Úgy küldelek, mint farkasokat a farkasok közé... Fogaid vannak, világ, nekem is! Körmeid, bátorságod, agyafurtságod? Nekem is! Küzdjünk, marakodjunk, harapjunk! – Nem mondja ezt Jézus, és nem úgy küldi őket, hogy a világgal egyenlő fegyverekkel küzdjön a történelem színpadán.

Hanem azt mondja: Úgy küldelek titeket mint bárányokat a farkasok közé. – Nem rémes ez? Nincs itt valami naiv hit, tévedés az ember és az ember teherbírása között? Milyen eséllyel indulhat egy bárány a farkasok közé? Semmivel! És mégis így küldi őket, hogy megérezzék a fegyvertelenség és kiszolgáltatottság csontig ható érzését és félelmét.

Próbáljuk ezt a képletet átfordítani a mai nap nyelvére. Milyen erőkkel áll szemben a bárányként küldött egyház? Nézzük csak a hitetlenség felszereltségét. Vagy a tudományét. Nézzük a mindent elárasztó nemiségét, a sexhullámot. A hatalom erejét és a pénz mindent lenyűgöző hatalmát. Az eszmeterjesztés minden módját, az élő szó, a nyomtatott betű áradatát, a tömegkommunikációs eszközök mindent lehengerlő zúdulását: mi szolgál mindebből az Ige terjesztésére? Micsoda ereje van a házassági válások divatjának, a terhességmegszakítás elfogadásának?

Ugye hogyan sorakoznak küldetésünk köré az élet farkasai,

hatalmasságai: Mit akarunk mi ezeknek a színe előtt? Van valami esélyünk? Reményünk?

De hát nem *így* küldött bennünket a mi Urunk?

c) És ha mindehhez hozzávesszük a további utasítást: „Ne hordjatok erszényt, se tarisznyát, se sarut." (Lk 10, 4) Máténál még hozzáteszi: ne legyen két köntösötök, se bototok. – Hogy ezeket reálisan értelmezzük gondolnunk kell az akkori hosszú utazási viszonyokra: a pénz az idegenben is biztosít mindent, a táska véd az egész közel lévő éhezés ellen, a saru az utak éles kövei és tövisei ellen, a két köntös a hirtelen lecsapó zivatarok ellen (váltani tudunk ruhát), a bot nemcsak támasztó, de védelmet nyújt a kóborló emberek és kóbor ebek ellen; legalábbis elveszi félelmünket. S ha most úgy értelmezem mindezt, hogy az Úr Jézus úgy küldötte tanítványait, hogy védtelenül álljanak a történelmi és társadalmi mozgások minden erejével szemben: ki legyenek szolgáltatva a történelem országútjának minden köve s tövise szúrásának, az életben jelentkező viharok és zivatarok hatásának, az emberi közösségekben kóborló veszedelmek félelmének, és a legprimérebb igényeinket megtámadó bizonytalanságnak?...

Megpróbált az egyház a kétezer esztendő alatt védekezni úgy, ahogy Jézus nem mondta. Mert Jézus sem *assziszi szentferenci* gondtalansággal szórta szét pénzeit. Hiszen abban az időben is több volt a rászoruló, mint amennyi pénzdarab volt Júdás erszényében. És nyilván Júdásnak érdemes volt ragaszkodnia a pénztárnoksághoz, és volt miből lopnia – mint szent János mondja (Jn 12, 6). – És első gondja mindig közösségének ellátása volt. Igaz, hogy közben-közben kalászokat kellett szedegetniök az éhség miatt, de mikor az utolsó vacsorán megkérdezi tőlük: „Mikor erszény, táska és saru nélkül küldtelek titeket, szenvedtetek-e valamiben hiányt? Semmiben – felelték." (Lk 22, 33)

Jézus tehát nem a mezítlábas szegénységre gondolt, mikor így küldte őket a történelem útjára igét hirdetni, hanem arra az exisztenciális védtelenségre és fegyvertelenségre, mellyel kiszolgáltatva akarta egyházát látni minden evilági erőnek. És valóban végig nézhetünk a történelmen, hiába öltözött az egyház sarukba és köntösökbe, hiába gyűjtött erszényeket és ragadott meg botokat – mindezen keresztül átérződött a kiszolgáltatottság, amibe öltöztette Krisztus egyházát.

4. Mindennek teológiai értelmét és magyarázatát szent Pál fogalmazza meg. Hajlamosak vagyunk ugyanis Krisztus szavait csak arra a történelmi pillanatra értelmezni, melyben az egyház elindult apostoli útjára. Krisztus szavait nemcsak a történelmi múltra kell értenünk, de arra az üdvökonómiai „má"-ra (Zsid 3, 13), mely Krisztustól a világ végéig terjedő időnek a jellemzéke. Ezért aktuálisak nagyon szent Pál szavai. „Ugyanaz a lelkület legyen bennetek, amely Krisztus Jézusban volt. Ő isteni mivoltában nem tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amihez föltétlenül ragaszkodjék, hanem... kiüresítette önmagát szolgai alakot véve föl." (Fil 2, 5) Levetette tehát az istenség győzelmes erőit és adottságait, és az emberi fölszereltségekből is „a szolga alakját vette föl." A szolga – gondoljunk arra a világra! – volt a legkiszolgáltatottabb társadalmi rétege az emberiségnek.

És mindezt az Isten valami passzióval, ha szabad így mondanunk valami humoros, tréfakész játékossággal teszi. Ezt kiérezhetjük szent Pál szavaiból – próbáljunk jól elmélyedni a most mondandók értelmébe; „Mivel ugyanis bölcsességében a világ nem ismerte föl Istent isteni bölcsességében, *úgy tetszett* Istennek, hogy oktalannak látszó igehirdetéssel üdvözítse a hívőket." (1 Kor 1, 21) Mintha különös kedvtelésével „azt választaná ki, ami a világ szemében gyönge, hogy megszégyenítse az erőseket." (uo. 27)

5. Ha tehát Jézus így indította el egyházát és így akar végig haladni a történelmen, miért aggodalmaskodunk? Miért rendül meg a hitünk bizalmunk? Nagyobb erők jelenléte, nagyobb erőknek való kiszolgáltatottság az, ami elveszi tőlünk a győzelemnek nemcsak az esélyét, de a reményét is. Hogy győzzük le az egyházban jelentkező tanbeli káoszt? Hogy vetünk gátat a széthúzásoknak és fegyelmezetlenségeknek? Hogy tudunk híveink gondozása, ifjúságunk tanítása és a gyerekek oktatása terén tapasztalható érdektelenséggel, sőt ellenerővel megbirkózni? Mit csinálhatunk az eluralkodó evilágisággal? Emberi önhittséggel? Tudományokba vetett naiv hitével?

Ezek a bárány félelmei a farkasok színe előtt. De baj az, hogy mi a krisztusi formát mutatjuk? Baj, hogy olyan struktúrák kezdenek kialakulni, amik evangéliumibb képletet mutatnak, jobban, mint az eddig?

„Ezért föl a lankadt kézzel! A megroggyant térdet nyújtsátok ki és járjatok egyenesen!" – hallgassuk a Zsidókhoz írt levél figyelmeztetését. Jézus példabeszédei nemcsak ábrázolások, de jövendölések is. Ne higgyük, hogy csak útfélre esők vannak, s olyanok, kikben elszárad a hintett ige vagy a sátán madarai kilopják azt. Mindig vannak és lesznek, kik harmincszoros, hatvanszoros és százszoros termést hoznak. Higgyünk abban, hogy ha a farkasüvöltések között csak „fülbe súgva" tudunk – bárány módjára valamit – mondani, „hirdetni fogják a háztetőről" (Lk 12, 3) – Vállaljuk tehát az üdvösségnek olyan formájú szolgálatát, amilyet Jézus kíván tőlünk. És ha a bárány félelme le is nyűgöz bennünket „tudnunk kell, kinek hittünk" (2 Tim 1, 12): az Úr Jézusnak, aki „szája leheletével söpri el" (2 Tessz 2, 8) a gonoszt. Ez a lehelet mi vagyunk.

(1971)

VULNERE SANUS I.

Történelmi családoknak címerük van és jelmondatuk. Mindkettőbe belesűrűsödik annak a családnak múltja, fölfogása, hite, törekvése, célja, reménye, mindene. – Az egyház püspökei a pápai kiválasztás titokzatos ténye által beiktatódnak az apostolok családjába, mint a Zsinat is kimondja „a püspökök az apostolok utódai." Ezért volt és van szokásban az egyház eme „történelmi családjában" címert és jelmondatot választani, melyben összesűrűsödjék a múlt és a jelen; benne rezegjen lepároltan az egyház és az azt hordozó lélek története; töményen összefoglaltan jelen legyen minden hit és minden eszmény, minden cél és minden remény, minden kérdés és minden orvosság.

Számomra ez a két szó jelent mindent: *Vulnere sanus.* Nehéz röviden és a latin klasszikus veretében odaillően lefordítani, és azt hiszem ezzel adós is maradok. Szó szerint ezt jelenti: Sebtől egészséges, vagy: A seb tett egészségessé, vagy: A seb gyógyított meg. De lehet ezt – sőt kell – a jelenre alkalmazni, és nemcsak a múltban lejátszódó folyamatra értelmezni. Tehát ilyenformán: Sebemben van egészségem (titka, eszköze, orvossága), vagy: Sebem a gyógyulásom.

Bibliai alapok

Minthogy az apostolok családja az Isten Igéjén alapszik, a jelmondatnak is a Szentírásból kell eredeznie, hiszen az alapította meg Isten családját, az hordozza az Isten történelmét, és abban van elrejtve megváltásunk. A seb és az egészség ellenmondásosságát szent Péter kijelentése fogalmazta meg, midőn az első kereszténynek ezt írja: „Ti az ő sajgó sebei által gyógyultatok meg." (1 Pét 2, 24) Az egész megváltást ebbe a pár szóba tömörítette össze az, aki maga is végigélte a megváltásnak a világban és tulajdon lelkében lejátszódó folyamatát.

De az Úr Jézus – mint nagy léleknevelő – mintha tényeket

akart volna szolgáltatni e sebek gyógyító erejére, föltámadása után sebeit mutogatja a kiábrándultságban szendergő és a kétségekben hányódó tanítványoknak: „Nézzétek kezemet és lábamat! Én vagyok. Tapintsatok meg és lássátok!" (Lk 24, 39) Tamás apostolnak hitetlensége meg egész világosan Jézus sebei által gyógyul meg: „Tedd ide (sebeimbe) ujjadat és nézd a kezemet! Nyújtsd ki kezedet és tedd az oldalamba! És ne légy hitetlen, hanem hívő!" (Jn 20, 27) Ha a megváltatlanságot a hit hiánya jellemzi – mint ahogy a hit az alapja és gyökere a megváltás alaperedményének: a megigazulásnak a Tridenti szent Zsinat szerint, akkor Jézus tettekben mutatta meg azt, amit szent Péter, az első pápa mond: Jézus sebei által gyógyul meg a hitetlenség, és sebe tünteti el a megváltatlanságot.

De kérdés most az, hogy Krisztus sebeinek ez a megváltó és gyógyító ereje kitágítható-e és átvihető-e a világban fellelhető sebekre? Mert hiszen mi is a seb?

A seb folytonossági hiány az emberi testen: egymásba nőtt részek szétszakadása, elválasztása; az épség megszűnése, az egymásra utalt sejtek – a hiány közbeiktatásával – elkülönülése. Ez, bármennyire fájdalmas legyen, mégis alkalmazzuk magunk is gyógyításra. Mekkora sebeket tud ütni az orvostudomány az emberi testen a gyógyulás érdekében!... És hányan vannak, akik valóban seb által lesznek egészségesekké! – De túl a szigorú értelemben vett sebeken, mennyi, de mennyi seb kíséri éltünket: születni sem tudunk anyánk sebe nélkül! És a halál milyen jótékonyan segíti elő az emberiség fejlődését az által, hogy az élet forgalmából és aktivitásából kifáradó embereket kiemeli az élet útjából. Az állandó születés és az állandó halálozás állandóvá, sőt az élet párhuzamos társává teszi a sebeket. És ha a sebet olyasminek értelmezzük, ami az életet fogyasztja, csökkenti, emészti és lassan-lassan elnyeli, akkor végképp állandónak kell mondanunk a sebek jelenlétét a világban. No, és mit szóljunk az egész világon átreszkető nagy folyamaton, amit fejlődésnek hívunk, midőn a pillanatok ezredrészéig élő vagy működő atomrészecskék egy elem állagát; percekig élő sejtek tartják fenn egy növény vagy állati szervezet egyensúlyát; fel egészen a mindig szétrobbanó és mindig új csillagokat szülő világegyetemig, mindenütt és mindenhol születés és halál, épülés és rombolás, képletesen seb és egészség.

Ha ennyire általános, mondhatnánk kozmikus a seb jelenléte a világban, akkor természetesnek találjuk, hogy Krisztus nem hagyhatta érintetlenül ezt a világban állandósult jelleget sem.

Ami Krisztus sebeit megkülönbözteti

Ám mégis csak nagy a különbség a világon, a természeten végighúzódó sebeken és az Úr Krisztus testén lévő sebek között. A világot átjáró sebek vannak, léteznek, tudomásul kell venni őket, mint életcsökkentőket, élet-kisebbítőket és élet-elvevőket, tehát mint nagy negativitásokat, mint az életnek nagy ellenmondásait, mik bármennyire hasznosak is, de mégiscsak – hogy úgy mondjuk – melléktermékei a nagy világfolyamatnak, velejárói a fejlődés történésének és nagyobb s újabb élet előretörésének. De Krisztus sebei nem ilyenek. Azok gyógyítanak. És ebben mutatkozik meg a krisztusi mesterműː az életkisebbítőből életet gyarapító lesz, az életet elvevőből életadó lesz, a negativitás szolgálja a bővülést, az ellenmondás a kiteljesülést!

De hogy ne a szavakkal játsszunk, nézzük meg a kinyilatkoztatást, az Isten szavát!

A kinyilatkoztatás szava

Az Úr Jézus Krisztus megváltó haláláról sokszor beszél, és mintegy lefoglalja a körülöttünk lévő világ legalapvetőbb sebeit: a születés és elhalás sebeit, de ki kell érezni (belőle) hasonlataiból, hogy itt nem egyszerűen a fájdalom tudomásulvételéről s elfogadásáról van szó, hanem termékennyé tételéről, rontó és romboló természetének gyökeres megfordításáról, életet elvevő bensejének életadóvá változtatásáról.

Szent Jánosnál olvassuk: „Az asszony is, amikor szül, szomorkodik, mert eljött az órája; de amikor megszülte gyermekét, már nem emlékezik gyötrelmeire, mert örül, hogy ember született a világra" (Jn 16, 21). És még inkább: „Ha a búzaszem nem esik a földbe és el nem hal, egyedül marad; de ha elhal, sok termést hoz" (Jn 12, 24). Az Úr Jézus a születéssel és a halállal jelentkező

negativitásokat átvíve megváltói életére, mintegy biztat e titok elhívésére: „Bízzatok, én legyőztem a világot." (Jn 16, 33)

Szent Pál meg egyenesen szembeállítja Jézus életét és halálát. „Ha ugyanis ...Fia *halála által* kiengesztelődött velünk az Isten, *mennyivel inkább* szabadulunk meg most annak *élete által*" (Róm 5, 10).

A lélek sebei

A szentírás szemléletében minden fizikai szenvedés és halál – e kettőt magába zárja szimbolikusan a seb – ha Krisztus magára veszi, hatásában éppen ellenkező lesz: rombolás helyett építés, pusztítás helyett alkotás. De vajon érvényesíthető ez a lelkileg értelmezett seben is? Hogyne! Hiszen az evangélium tele van megfordított előjelű lelkiállapotokkal. „Aki elveszti életét éretten és az evangéliumért, megmenti azt" (Lk 8, 35); „Aki gyűlöli életét e világon, megmenti azt az örök életre" (Jn 12, 26); „S mindaz, aki elhagyja értem otthonát, ...száz annyit kap" (Mt 19, 29). Márk még hozzáteszi „már most ezen a világon" (Mk 10, 30). „Aki nem gyűjt velem, szétszór." (Lk 11, 23) Vagyis Krisztussal a szétszórás is gyűjtés, nélküle való gyűjtögetés szétszórás. Vele az utolsó első, nélküle az első is utolsó (Mt 19, 30 A nyolc boldogságban mindenütt olyan lelki állapotok építik az életet, amik – csupán eszünk szerint és természetük szerint – nem építhetik: a szegénység egy egész országot hoz, a szelídség tesz az egész föld uraivá, a sírás vigasztalást eredményez, a megbocsátó irgalmazás irgalmaságot, a tiszta szív Istengyermekséget, az üldözöttség s rágalmazottság Istenhasonlóságot. (Mt 5, 3–10).

Az Isten játéka

Szent Pálnál található isteni kijelentések meg mintha meglebbentenék az Istent elborító sűrű fátylat, és elővillanatana néhány töredék mondatot, amik az Isten játékos kedvére mutatnak rá. „Saját ravaszságukkal fogja meg a bölcseket" – idézi Pál Ezaiás prófétát (1 Kor 3, 20) – és eszükön túljárva képes éppen azt a követ

szegletkővé tenni, „amit az építőmesterek elvetettek" (Lk 20, 17). Mert „az Isten azt választotta ki, ami a világ szerint oktalan, hogy megszégyenítse a bölcseket, s azt választotta ki, ami a világ szemében gyönge, hogy megszégyenítse az erőseket... a semminek látszókat, hogy azokat, akik valaminek látszanak, megsemmisítse." (1 Kor 1, 27)

A sebek Jézus testén ottragyogtak a feltámadás estéjén, de látjuk, hogy már előbbi tanításaiban és utóbbi kinyilatkoztatásaiban is középponti szerepe van a sebeknek és mindazoknak a testi-lelki állapotoknak, amik sebek számításába jöhetnek mint hiányok, fájdalmak, halálok.

A bűnök is?

Roppant nagy és kényes kérdés, hogy a világban hatalmaskodó bűn is seb számba jöhet-e? És vajon olyan seb tud-e lenni, mely gyógyít és egészséget eredményez? Mert ha valami hiány, akkor ez az igazi hiány; ha valami életet emésztő, akkor a bűn az; s ha valami halált hozó, akkor a vétek az!

Nagy elmék, keresztény irányzatok és vallási rendszerek mentek már tönkre ennek a gondolatnak boncolgatásában. Mégis egyházunk elfogulatlan bátorsággal énekel nagyszombat éjszakáján" szerencsés vétek"-ről és „certe necessarium Adae peccatum"-ról (Ádámnak szükségszerű vétkéről, mely Krisztusban ilyen Megváltóra talált (Exsultet).

Méltán kell megcsodálnunk egyházunk eme elfogulatlanságát, hiszen szent Pál apostol is birkózik e kérdéssel, de mindig tisztáznia kell magát a félreérthetőségtől. És még e tisztázások ellenére is félreértették, sőt félremagyarázták szent Péter tanúsága szerint (2 Pét 3, 16).

Pál szemléletében megvan a teológiai rendeltetése a bűnnek is. Szent Pál látásában a bűn által akarja kinyilvánítani hatalmát és dicsőségének gazdagságát (Róm 9, 22–24). Ez vonul végig szinte az egész Római Levélen, és tele van magyarázkodó részekkel, midőn az egyes esetekre kerül a sor. „De mit szóljunk ahhoz, hogy gonoszságunkból lesz nyilvánvalóvá Isten igazsága?... Hogyha Isten igazsága hazugságom révén csak nőttön nő az ő

dicsőségére, miért marasztal el engem bűnösnek? S miért ne tennénk rosszat, hogy jó származzék belőle, amint némelyek rágalmaznak minket és azt állítják, hogy mi ilyesmit mondunk" (Róm 3, 5–8). – Még élesebben írja le az ötödik fejezetben: „Amikor elhatalmasodott a bűn, túláradt a kegyelem; hogy amint halálthozóan uralkodott a bűn, úgy uralkodjék... a kegyelem is a mi Urunk Jézus Krisztus által" (Róm 5, 21). De mindjárt hozzáteszi: „Mit mondjunk tehát? Megmaradjunk a bűnben, hogy túláradjon a kegyelem? Szó sincs róla." (uo. 6, 1) – A zsidók hitetlenségéről szólva nyíltan mondja: „Vétkükből üdvösség fakadt a pogányoknak... Ha pedig vétkük gazdagítja a világot és megfogyatkozásuk hasznos a pogányoknak, mennyivel inkább lesz azzá teljes számuk... Ha ugyanis elvetésük megbékélés a világnak, mi más lesz fölvételük, ha nem élet a halálból?" (Róm 11, 12–15)

Csodálatos ez a tanítás, keresztény füleknek is érthetetlen. Fel is kiált közben – idézve a prófétát, Izaiást – „Uram, ki hisz a tőlünk hallottaknak?" (Róm 10, 16) És az egész fejtegetést nyilván a harmadik égig ragadtatott látomásra emlékezve ezzel a drámai, szinte ódaszerű kijelentéssl zárja: „Mekkora mélysége Isten gazdagságának, bölcsességének és tudatának! Mily megfoghatatlanok szándékai, mily kifürkészhetetlenek útjai!" (Róm 11, 33)

Az Isten játékának teljessége

Hogy lehet a bűnt így felruházni az Isten titkaival anélkül, hogy kívánatossá ne tegyük? – szent Pál is ezzel a kérdéssel viaskodik. Mert lehetetlen a bűn utálatosságát és rémületes voltát Krisztus szenvedéséből és halálából meg nem érezni. De ennek ellenére van benne és fölötte egy fénylő isteni titok: Isten megdicsőül a bűn által is. Miképp lehet ezt a mi gyarló eszünk számára elképzelhetővé tenni? Csakis a seb-szemlélettel. A Krisztus testén a bűn ütötte a sebet, mégis Krisztus dicsőségére váltak. Krisztus nem kívánta a sebeket, rettegett és megborzadt tőlük, de mikor már megkapta, el nem tüntethette, le nem tagadhatta – és ekkor lépett be a játékos isteni erő: a halálos sebből életet fakasztott. A bennünk előforduló bűnt sem kell szeretni, keresni, akarni;

de rémületes valóságra ébredünk, mikor beleesünk. Ekkor léphet elő a mindenséggel játszó Isten. Amit a sátán Isten vereségének szánt, Isten győzelmet tud belőle magának fakasztani. Miként Krisztus „keresztre szegezve lefegyverezte a fejedelemségeket és hatalmasságokat (az ördögöt), nyilvánosan pellengérre állította őket és Krisztus által diadalmaskodott rajtuk (Kol 2, 15). Vagy ahogyan a szent keresztről szóló prefacióban énekeljük: Dicsérjük az Istent, ki az emberi nem üdvösségét a keresztfán szerezte meg, „hogy ahonnét eredt a halál, onnét támadjon az élet; és aki a fán győzött, a fán győzessék le Krisztus által."

Egy veszélyes egyoldalúság

Az biztos, hogy sebekből gyógyulást, halálból életet, bűnből életszentséget teremteni isteni művészet és az Isten mesterfogásait mutatja nekünk. De nem szabad ezt egyetlen és központi gondolattá tenni. A rendszerező és mindent központosító ember hibája ez a végtelen lehetőségű és végtelen szabadságú Isten világával szemben. Mert Isten a negativitásokból is tud építeni, nem következik, hogy csak azt tudja és csak azt akarja. Isten ugyanis a teremtéssel és a megtestesüléssel az egész természet épségét, jóságát, tökéletességét, feszítését, fejlődését, szépségét lefoglalta az isteni világ számára. És szent Pál, amikor az Istennek szenvedésből, halálból, bűnből csodálatos erőket és eredményeket előteremtő művészetéről szól, nem feledkezik meg arról sem, hogy mit tud Isten létrehozni a pozitív adottságokkal, a sebtelenséggel. Már fönnebb idéztük Pált, aki utal arra, hogy ha Jézus halála által megengesztelődött az Isten, „mennyivel inkább" árasztja isteni életét „annak élete által." (Róm 5, 10) Ez a „mennyivel inkább" még néhányszor előfordul (Róm 11, 12, 15, 24), ahol a vétek, elvetés, letörés negativitásaival szemben kiemeli a hit, a megtérés és beoltatás nagy tényeit, mint amik bővebben, gazdagabban árasztják be Isten erőit e világba.

És a kereszténynek nem mindig és nem mindenben kell hordozni a sebeket. Hiszen ugyanaz a szent Pál, aki azt mondta „Testünkben Jézus kínszenvedését horodozuk szüntelen, hogy Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön" (2 Kor 4, 10), mondja:

„Tudok szűkölködni és bővelkedni. Minden körülmény közt, mindenhez hozzászoktam: jóllakáshoz és éhezéshez, bővelkedéshez és nélkülözéshez." (Fil 4, 12). És szeretett korintusi híveihez írja, hogy a keresztény egyházban van a sorsokban némi megosztottság: „Mi oktalanok vagyunk Krisztusért, ti okosak Krisztusban; mi gyöngék vagyunk, ti erősek, ti megbecsültek, mi megvetettek. Nem azért írom ezt, hogy megszégyenítselek titeket" (1 Kor 4, 10–14). Egyiknek hordoznia kell a sebeket állandóan, másiknak kevésbé. Feltámadása után Jézus erre figyelmezteti Pétert, kinek megmondja jövendő kereszthalálát, de aki a közelükben álló János sorsát is megkérdi: „Uram! Hát övele mi lesz? Jézus így felelt: Ha azt akarom, hogy így maradjon, amíg el nem jövök, mit törődöl vele? Te kövess engem!" (Jn 21, 22)

Aki tehát sebtelen, örüljön; ha nincs szenvedése, ha nincs bűne, adjon hálát az Istennek, de érezze többre kötelezettnek magát, mint az, akinek hordoznia kell ezt vagy azt a sebet. „Mennyivel inkább" küldi, biztatja, sürgeti őket az Isten a „mennyivel többre".

Kétféle kísértés

Ám ahogy a keresztek alatt görnyedő kísértve van arra, hogy a szenvedő Jézussal mondja: „Én meg nem vagyok ember, hanem féreg. Emberek csúfja, utálat a népnek." (21. zsolt.), úgy azok, akik az Isten szőllejében „a nap hevét és terhét viselik" (Mt 20, 12), vagy akik „sohasem szegték meg parancsait" (Lk 15, 29), elvesztik az Isten távlatait, és beleszáradnak egy kishorizontú emberi elképzelésbe, amikbe leszorítják az Isten csodálatosan sugárzó kegyelmét. Mindkét kísértés nehéz és el kell kerülni.

Szent Tamás és mai fiai

Ha nem is mindenkinek és nem is mindenkor kell Krisztus szenvedésében teljes mértékben részt venni, azért a mai világ mégis csak szent Tamás apostol lelki alkatát mutatja. Mert a mai világ legnagyobb baja nem a kereszténység hiánya, hanem a világ elkereszténytelenedése. Olyanok között kell élnünk, akik már hallottak valamit

vagy tudnak valamit Jézusról, de abból kiábrándultak, és újabb üzenetekre sem tudnak hittel válaszolni.

Mint szent Tamás. Aki pár nappal azelőtt még ezt mondta: „Menjünk mi is – Jeruzsálembe – és haljunk meg vele együtt!" (Jn 11, 16), a veszedelem óráján elfut a többivel együtt, a többivel együtt kiábrándult – mint az emmausziak megfogalmazzák: Mi pedig azt reméltük... – és el is távozott Jeruzsálemből. Talán – mint az emmausziak – ő is hallott az üres sírról, angyalok jelenéséről, mégis elment vidékre. Később pedig apostoltársai örvendező hitének sem tudott hitelt adni. – Így a mai ember – mint Tamás – elvesztette Jézus iránti szeretetét, és nem tud feleszmélni keresztény társai hitén és a mai egyházban elömlő húsvéti hiten. Tamás szerette volna elhinni, hogy Jézus él és feltámadt, de mesének és képtelenségnek hatott. Maga akart megbizonyosodni. A modern ember is szeretné elhinni, hogy valóság a kereszténység, csak szeretne megbizonyosodni.

És így kapja meg bizonyítékul Jézus sebeit. És így gyógyul meg.

A sebek tanítása ma

A ma püspöke arra van küldve, hogy ma tegyen tanúságot küldőjének kegyelméről. Azért a ma emberének nem mutathat mást, mint amit a Küldő mutatott a ma emberéhez hasonló Tamásnak: sebeit!

Ez a mutatás pedig a következőkben fogalmazódik meg:

1. Ma sem lehet más elhatározása a küldöttnek, – mint Pálnak a sok okoskodással teli korintusiak között – „hogy nem akarok másról tudni köztetek, csak Jézus Krisztusról, a megfeszítettről." (1 Kor 2, 2)

2. Amint Jézus testén ott maradtak a halálos sebek és mégis élt (Jel 5, 6), úgy aki Jézusban hordozza élete halálos sebeit, az képes élni, amire Jézus nélkül képtelen volna.

3. Ezért ha hite van az embernek, nincsen olyan nagy sebe az embernek, amiből ne volna kiút vagy gyógyulás; nincs oly reménytelen helyzet (akár fizikai, akár erkölcsi), amit Jézusban ne lehetne elviselni.

4. És mert Krisztusban a sebeim gyógyítanak, azzal a hittel kell nézni bajaimat, betegségeimet, szomorúságaimat, bűneimet, hogy

ezek gyógyulást hoznak valamilyen titokzatos formában rám. Mert nemcsak Krisztus keresztjéről és sebeiről kell elmondani, de el lehet és kell a mi sebeinkről és keresztünkről is mondani: ahonnét támad a halál, onnan ered az élet; és aki fán győzött, a fán szenved vereséget!

5. Bármilyen sebet kapjunk, abban van gyógyulásunk! — Ebben van — miként a többiben is — a kereszténység győzhetetlen optimizmusa. „Tudjuk, hogy az Istent szeretőknek minden javukra szolgál" — mondja szent Pál (Róm 8, 28). És hogy a hasonlatnál maradjunk: Akinek seb van a kezén, lehet hogy nem fog tudni versenyt dolgozni másokkal, de az biztos, hogy nem fog törni-zúzni, és a fájós kéz tapintatával nyúl mindenhez. A sebes lábbal nem leszünk a síkfutás nyertesei, de az is biztos, hogy nem fogunk törtetni, dragonyosmódra járkálni, hanem a fájós láb óvatosságával fogunk előrehaladni. És folytassuk a sebbel teli szív cselekedeteit? Milyen emberivé érlelnek bennünket a sebek, ha komolyan átérezzük azokat.

6. És nem abban van a mai emberek bűne, hogy nem úgy nyúlnak embertestvéreikhez, mint akik sebeket hordoznak? Hogy hiányzanak tudatunkból a sebek! Pedig ezek hoznának megváltást és gyógyulást az emberi tekintetnélküliség, érzéketlenség, önzés világába.

7. Utoljára, de nem utolsó sorban: ha életünk sebeit Krisztussal kötjük össze, azok Krisztus sebeivé válnak olyan értelemben is, hogy azokért irgalmaz meg az Isten. Miként az Úr Jézus így kiáltott Atyja felé: „Gyalázóid szidalma engem ér." (Róm 15, 3). Vagy: „Minket mindenkor teérted irtanak" (Róm 8, 36) Istenért, Isten ügyéért viseli a terhet az, aki az élet sebeit Jézussal köti össze. „Krisztusnak lettünk sorstársai" — kiáltja Pál (Zsid. 3, 14).

És hogy erre a misztikai egységre az egyszerű ember is rá tud jönni a kegyelem indítására: elmondom, hogy egy öreg 80 éven túl levő öreg paraszt, ki évtizedeken át hordozta a vakságot, a pap kezében felmutatott oltáriszentség előtt letérdelve így köszöntötte: „Én édes Krisztusom, én szenvedő kollégám!" Testünkben Jézus kínszenvedését hordozzuk szüntelen, hogy Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön." (2 Kor 5, 10).

*

A mai világ tele van nagy fizikai szenvedésekkel, testi nyomorúságokkal, betegségekkel, de a lélek sebeivel is: félelmekkel, csalódásokkal, kiábrándulásokkal — azután a bűnök mindenféle fajtájával. Hirdetni kell: Krisztusban lesznek ezek gyógyító sebekké. És hogy a gyógyulás csak Krisztus és krisztusivá tett sebek által következhetik be.

Ezért kellett püspöki jelmondattá tenni: Vulnere sanus.

(1968)

VULNERE SANUS II.

EGY PÜSPÖKI JELMONDAT MARGÓJÁRA

Orvosold a sebhelyet — énekeljük a Szentlélek hívó pünkösdi himnuszban. Ez azért meglepő, mert a Lélek kiáradásánál — az első pünkösdi eseményeket alapul véve — elsősorban a hitnek majdnem látásban való fellángolását, a gyöngeségnek a hősiességig fokozott erővé válását és a tétovázásnak biztos célra törekvéssé alakulását tapasztaljuk. De a Szentlélek már korábban belépett az üdvrendbe. Jézus feltámadásakor. Szent Pál írja: „Ha pedig bennetek van annak Lelke, aki föltámasztotta Jézust halottaiból, ő aki Krisztus Jézust halottaiból föltámasztotta, életre kelti a ti halandó testeteket is a bennetek lakó Lelke által." (Róm 8, 11) Jézus feltámasztásában a halál sebét orvosolta a Szentlélek. Így a Jézus testén megmaradó sebek a Szentlélek gyógyító erőit árasztják bele a világba. Ezt jövendölte meg már Izaiás próféta is (Iz 53,[!]9), mire utalva Szent Péter kijelenti: „Az ő sajgó sebei által gyógyultatok meg." (1 Pét 2, 24)

Innen ered püspöki jelmondatom is: *Vulnere sanus*, sebtől gyógyult. A régi címerekben szereplő jelmondatok történelmet is, hitvallást is jelentenek. Történelem, amennyiben jelképezi mindazt, amit egy életen át a seb fogalma alá tartozhat, kezdve a korai árvaságtól a fiatalon szerzett betegségen át az utóbbi években megesett súlyos műtétekig. De persze nem zárva ki hibázások és tévedések, sikertelenségek és eredménytelenségek megaláztatásait sem. — És hitvallás: amennyiben az élettapasztalat erejével képviselhetem, hogy Krisztus sebei valóban gyógyítanak. És nincs az a seb — a legtágabb értelmében véve is —, amiből kiút ne nyílnék a gyógyulás, a megoldás felé.

Krisztus sebei

Hogy Krisztus sebei valóban gyógyítanak, azt a húsvéti elbeszélésből tudjuk. Hiszen a tanítványoknak, kik nem hitték testi valóságát, hanem szellemnek nézték, „megmutatta a kezét és lá-

bát." (Lk 24, 40) Szent Tamás hitetlensége is a sebek érintésétől gyógyult meg. Nyilván erre utal Jézus jövendölése: „Én pedig ha fölmagasztalnak a földről, mindent magamhoz vonzok." (Jn 12, 32.) Ezért nem akar Szent Pál a bölcsességre és csodára váró korintusiak között „másról tudni, csak Jézus Krisztusról, a megfeszítettről." (1 Kor 2, 2) És mert hivatkozni arra, hogy a keresztről szóló tanításából „lélek és erő" (uo. 4. v.) áradt. Ezért mondja olyan nagy meggyőződéssel: „Engem azonban Isten őrizzen attól, hogy mással dicsekedjem, mint Urunk Jézus Krisztus keresztjével." (Gal 6, 14)

A kereszt erejében, rajta a szenvedő Krisztus sebeinek hatalmában hinnünk kell. A középkori misztika egyes irányzatai elkerülték a szenvedő Messiás alakját, még a megtestesült Igéről is keveset elmélkedtek. A szellem tiszta tengerébe akartak belemerülni, és valahogy méltatlannak érezték a testet az istenséghez. Így érlelődött ki a misztikus élet doktorainak: Avilai Szent Teréznek és Keresztes Szent Jánosnak útmutatása nyomán, hogy az igazi benső élet nem nélkülözheti a szenvedő Megváltót. És nincs igazi misztika Jézus szenvedései nélkül. A szellem és lélek eltévelyedéseitől a kereszt menti meg az embert. Jézus sebei gyógyítják a világot és benne a lelkeket.

Igazi optimizmus

Krisztus sebeiben azonban a Titokzatos Testnek a sebeit is lehet szemlélni. Vagyis a mienket is, az egyházét is. Krisztusban minden seb gyógyuló; és egészséget hozóvá válik. Éppen ezért nem lehet olyan nagy bűn, nem lehet olyan eltévelyedés, nem lehet olyan elveszettségtudat, amelyből ne lenne kiút. Krisztusban nem lehet olyan mélypont, sem reménytelen helyzet, amitől végső kétségbeesésbe kelljen zuhanni. Hiszen Jézus a testi-lelki szenvedések mélypontjáról ért vissza a Szentlélek által az életbe. És a Szentlélek az, aki az emberi teljesítőképesség határán járó bajokkal terhelt embert is visszahívhatja az életbe. És ebben hinnünk kell, ha Jézusban hiszünk.

Egész emberség

Van azután egy harmadik, különösen szép értelme a *Vulnere sanus*-nak, a Sebtől gyógyult-nak. Mégpedig az, hogy az ember nem mondható egésznek, egészségesnek, ha nincs sebe. És az teszi egészségessé, ha sebet kap.

Hogy miről van itt szó, az kiviláglik abból, ha az egészséges emberek velük született fölényére, „kegyetlenségére", vagy „gőgjére" mutatunk rá. Egészen másként viselkedik az ember egy betegágy mellett, ha már maga is beteg volt. Aki sohasem volt beteg, az könnyen elmegy egy betegágy mellett néhány könyörületes szó odavetésével, egy mutatott, de igaziból át nem érzett részvét nyilvánításával. Soha meg nem igazítaná a párnát a feje alatt, s hogy egy pohár vizet hozzon, eszébe sem jut. Hogy csak a legegyszerűbb dolgokat említsük.

Jézus megőrizte a sebeket kezén-lábán. Mintha csak mutatni akarta volna, hogy a felebaráti szeretet útját igaziból csak azok tudják járni, akiknek sebes a kezük és sebes a lábuk. Milyen óvatosan és meggondoltan lépünk egyet, ha fáj a lábunk! És milyen finoman és tapintatosan nyúlunk valamihez, ha sebes a kezünk! Ha sebes lábakkal közelítenénk meg embertársainkat és nem törnénk rájuk az egészségesek lendületével és kíméletlenségével, milyen más lenne kapcsolatunk az emberekkel?! És ha a fájós kéz óvatosságával és gyöngédségével nyúlnánk embertársaink életébe vagy viselt dolgaihoz, milyen másként festene az élet?!

Az egészséges emberekben van egy alig észrevehető nyerseség, valamilyen fölény és magabiztosság, ami elveszi a Jézus által annyira ajánlott szerénységet és alázatot. (Mt 11, 29) A lélek művésze, a Szentlélek éppen ezt a tapintatot, ezt a mások felé megnyílott érzéket tudja a kapott sebekkel vagyelszenvedett bajokkal kimunkálni bennünk. Ahogy magán az Úr Jézuson is ezekkel dolgozta ki az emberségnek azt a csodálatos érzékét. Így olvassuk a szentírásban: „Főpapunk — az Úr Jézus Krisztus — ugyanis nem olyan, hogy ne tudna együttérezni gyöngeségeinkkel, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, de bűnt nem követett el." (Zsid 4, 15) Majd hozzáteszi még: „Elnéző tud lenni a tudatlanok és tévelygők iránt, mert maga is a gyöngeség rabja." (uo. 5, 2) Végül összefoglalóan kijelenti: „Annak ellenére, hogy

az Isten Fia volt, a szenvedésből tanulta meg az engedelmességet." (uo. 8 v.) Maga Isten tanít meg bennünket az ő kinyilatkoztató szavával, hogy Jézus szenvedései, amiket szimbolikusan sebeknek nevezünk, gyógyító sebek. Egész emberré, egészséges emberré tevő sebek.

A címer

Ez a minden válságon felülkerekedő nagy hit és bizalom sugárzik a húsvéti gyertyáról, melyen ott ragyognak a Jézus sebeit jelképező tömjén-szemek. Ez a nagy hit és bizalom árad az evangéliumból, ha kinyitjuk a bibliát és olvassuk. Ezért van a püspöki címerben az égő húsvéti gyertya és a nyitott evangéliumos könyv. Képekkel mondja el azt, mit szavakban kifejezni akar.

*

Sok sebtől vérzik a világ. Sok sebet hordanak az emberek. Ebben a seb-özönben arra a Jézusra kell nézni, akit „teste szerint megöltek ugyan, de a Lélek életre keltette." (1 Pét 3, 18) Ezért kell várnunk és hívnunk a Szentlelket, hogy orvosolja a sebeket. „Hogy ahonnét a halál származott — mint a szent Keresztről szóló prefációban énekeljük — onnét támadjon az élet." Így lesznek sebeink gyógyító sebekké. Magunk pedig teljes emberekké.

(Új Ember, 1982. máj. 30.)

ESÉLYEK ÉS KERESZTÉNYSÉG

A versenyek és a versengések századában élünk. Közhelyként hangzik ez a megállapítás. Pedig – ha igaza van Huizingának, és igaza van – a verseny szelleme az ember játékos természetéből fakad, mely még a kultúrtevékenységet is megelőzi. Ha ilyen mélyről fakad a játékosság, akkor a versengés nem lehet egyes korok ismertető jele. Minden korok minden emberi formáját jellemzi. Ma csak azért föltűnőbb, mert minden világarányossá nőtt. És mert minden versengésben a siker és a nyerés vágya fűti a résztvevőket, mindig mérlegelni szokták a siker és nyerés reményeit. Amire ezeket a reményeket és várakozásokat építik, általános szóval esélyeknek szoktuk nevezni, a versenyben szereplőket pedig esélyeseknek vagy esélyteleneknek hívjuk.

Mindenki tudja, mi kell ahhoz, hogy egy sportoló vagy csapat esélyes legyen a bajnokságra. Azt is sejtjük, hogy mikor válik valószínűvé egy vállalkozás vagy befektetés sikere. Éppen úgy beszélünk eszmék és eszmei irányzatok esélyeiről, mint egy diáknak fölvételi vizsg előtti reményeiről vagy az életben való érvényesüléséről. Mégis azt kell mondanunk, hogy mint egyetemes fogalom bölcseletileg nincs meghatározva. Az esély „annak lehetősége, valószínűsége, hogy valaki vagy valami másokkal szemben elnyer, megszerez valamit" – olvassuk a Magyar Értelmező Kéziszótárban. Ahol ezek a lehetőségek számlálható menyiségekben vannak adva, ott számtanilag is lehet valószínűsíteni a sikert.

Ahol nem számokban kifejezhető mennyiségek szerepelnek az esélyek között, ott már nehezebb pontosan megjelölni a várható eredményt.

Mindenhol jelentkezik annak keresése és kutatása, hogy embereknek vagy dolgoknak – akár eszmeiek legyenek, akár kézzelfoghatók – voltak-e, vannak-e vagy lesznek-e esélyei, vagyis sikerre való kilátásai akár belső adottságok, akár külső körülmények jelenléte folytán; vagy távolléte, hiánya következtében nem számíthat sikerre és reménye sem valószínűsíthető az eredményességnek.

Az ESÉLYEK TEOLÓGIÁJA. Minthogy a kereszténység alapítójában Jézus Krisztusban valóságos és teljes emberséget foglalt le és zárt magába, az esélyeknek ezt a fönnábrázolt jelenlétét sem nélkülözheti. Nem is hiányzik belőle valóban, sőt annyira izgatóan érdekes kérdéseket vet föl, hogy nem győzünk egyik csodálatból a másikba esni. Ugyanis az esélyeknek és esélytelenségeknek olyan ellentmondásos játékát tapasztaljuk Isten műveiben, amit nem lehet a szellem gyönyörűsége nélkül — hacsak nagy vonásaiban is — végiggondolni.

A megtestesülés titkával Isten az embert és az egész emberi világot lefoglalta és szolgálatába állította, ezért fontosnak látszik az isteni működéseknek emberek által végzett munkájában, az emberek adottsága, erőnléte, helyzeti vagy történelmi légkörének kedvezése a siker érdekében. Ám azt tapasztaljuk, hogy az üdvrend nagy eseményeiben és történelmi fordulóiban az üdvösség tervét készítő Isten mintha fölborítaná az emberi reményeket és számításokat. Ábrahámnak és Sárának akkor váltotta be sok népre vonatkozó ígéretét, amikor „majdnem száz esztendős volt", és „életerejét vesztett teste és Sára elapadt méhe" vajmi kevés reménynyújtott Izsák születésére (Róm 4, 19). Azután az egyiptomi fogságban sínylődő népéhez azt a Mózest küldi szabadítóul, aki egyébként „szert tett az egyiptomiak minden tudományára, s szavaiban és tetteiben egyaránt hatalmas volt" (ApCsel 7, 22) — és így alkalmasnak látszott volna a nép kivezetésére — de esélyei teljesen elromlottak, mert népe megtagadta, mondván: „Ki tett meg elöljárónkká és bíránkká?" (uo. 35). A fáraó udvarából is menekülni kényszerült, mert a fáraó „halálra kerestette őt?' (Kiv 2, 15).

Istennel való vitájában pedig megvallja: „De, Uram, én nem vagyok a szó embere. Azelőtt sem voltam és most sem vagyok, amióta szolgáddal beszélsz. A szám akadozó, a nyelvem lassú." (uo. 4, 10). Isten biztatására, sőt a csodatevő hatalom megadása után sem érzi magát alkalmasnak — mondhatnánk esélyesnek — a feladat betöltésére, és nyíltan szembeszállva Istennel, mondja: „Bocsáss meg, Uram, de küldj, akit akarsz" (uo. 4, 13). — Dávidnak sem volt sok „esélye" a királyságra Izáj fiai közül, hiszen legkisebb volt. Isten meg is mondta a királyt kereső Sámuel prófétának: „Ne a külsejét nézd és magas termetét... Isten ugyanis nem azt nézi, amit az ember." (1 Sám 16, 7). És Góliáttal szemben sem volt

csélye, miként ezt Saul világosan megfogalmazza: „Nem mérkőzhetsz meg ezzel a filiszteussal, hiszen te még gyerek vagy, az meg harcra termett ifjúságától fogva." (uo. 17, 33).

És lehetne még sok példát fölhozni annak megmutatására, hogy Isten joggal hivatkozik az egész Ószövetségen s főleg imáin átvonuló igazságra: „Én vagyok az Úr, az egész emberiség Istene: van-e valami, ami lehetetlen volna nekem?" (Jeremiás 32, 27). Mintha csak játékot űzne a kilátástalan helyzetekkel, mert „meg akarja mutatni hatalmát" (Róm 9, 22).

AZ IDŐK TELJESSÉGE. Ám a prófétai irodalom rámutat az idők teljességére, ahogy szent Pál jellemzi a Megváltó jöttét (Gal 4, 4). És ez Krisztus korában a népet (Lk 3, 15), és az írástudókat (Jn 1, 19) feszült várakozásra sarkallta. Ebből azután az csapódott le a keresztén tudatban, hogy az idők teljessége azt jelentette, hogy Jézus számára a legalkalmasabb, tehát legesélyesebb idő föllépésének ideje. A Római Martirológium karácsonyi bevezetője azt foglalja össze, amit Eusebius óta szinte valamennyi egyháztörténetíró képvisel, hogy ti. a római birodalom egysége és békéje, továbbá több helyen tapasztalható várakozás a megváltódás után szinte egyetlen lehetséges korrá avatja Krisztus idejét a kereszténység elindulására. Holott ez félreértés, aminek káros következményei most tapasztalhatók a tudomány és az azt népszerűsítő irodalom berkeiben. Mintha a kereszténység csupán a kor szülötte volna, és csupán az Augusztus császár korában tényleg meglevő történelmi és társadalmi erők létesítménye lenne.

Az idők teljessége alatt nem a „pax Romana"-t kell értenünk, hanem az Atya akaratától meghatározott időt, az eszkatologikus idő beálltát (ApCsel 2, 23, stb.). Szent Pál kijelentését: „Most van a kellő idő, most van az üdvösség napja" (2 Kor 6, 2) az Isten irgalmának kitárulására kell érteni.

JÉZUS ESÉLYEI. Az biztos, hogy az emberi személyhez közvetlenül eső adottságokat magára vette. A tiszta vért, a meghitt családi származást, az egészséges testet, a királyivá érő alkatot, a csodálatos elmeélt és tömegeket napokig bűvöletében tartani tudó beszédkészséget. Bár voltak már az első századokban olyan elképzelések, hogy Jézusnak Izaiás 53, 4 szerint „a betegségeinket"

kellett viselnie, és ezért hiányozni kellett a testi-lelki adottságoknak. Mindez szenvedésében be is teljesült, de az evangéliumok alapján ezt nem mondhatjuk semmiképpen sem. Tény, hogy nem volt dadogó, mint Mózes, sem szégyenletes betegségek hordozója, mint Szent Pál (Gal 4, 14). Csodálatosan tudta a szentírást, „amikor nem is tanulta" (Jn 7, 15), és a rabbinikus okoskodásban nemegyszer sarokba szorította régi iskolák öreg mestereit, úgy, hogy kérdéseire sokszor kapta feleletüket: „Nem tudjuk" (Mt 22, 41). És a keresztkérdésekre adott feleletei után „többé nem mertek tőle kérdezni semmit." (Lk 20, 40) Az elfogatására kiküldött őrséget is lefegyverezte szavaival. „Még soha nem beszélt úgy ember, ahogy ez beszél" — mondták a főpapoknak (Jn 7, 46). Egyszóval az ismeretlenségből a főváros szívében, a templomban rendelkező Jézus úgy tudott fellépni, hogy még az ott illetékes főpapok sem mernek vele szembeszállni, csak — szinte félénken — megkérdezni: „Mondd meg nekünk, milyen hatalom birtokában teszed ezeket?" (Lk 20, 2).

Mármost ha ezekkel az adottságokkal a mi Urunk nem kétezer évvel ezelőtt lépett volna föl, hanem — mondjuk — a mi időnkben, micsoda esélyeket nyújtott volna neki a feladata teljesítésére a rádió, a televízió, amikor milliók tudnak együtt lenni a Telstárok közvetítésével, mint pl. II. János Pál pápa szolgálatának megkezdésekor is. Mennyivel több lehetőséget nyújtott volna a modern világ a Római Birodalom rendezettsége mellett?... A több tízezer vagy százezer évre ezt a kétezret még rá lehetett volna várni...

Ám nem tette, mert „Krisztus az erre alkalmas — Jeruzsálemi Biblia: fixé, meghatározott — időben meghalt értünk." (Róm 5, 6). Tehát nem azért, mert emberileg a legalkalmasabb, hanem mert az Atya ezt jelölte meg az üdvözítés végrehajtására.

AZ ESÉLYEK KIHAGYÁSAI. De ha ezt a mai időkre való utalást a fantázia világába utaljuk is, nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy Jézus tudatában volt más, emberileg jobb lehetőségeknek. Hiszen nemegyszer utal arra, hogy más kultúrák és más-civilizációk alkalmasabb helyzetet nyújtottak volna neki működésére. „A ninivei emberek feltámadnak az ítéletkor ezzel a nemzedékkel és elítélik, mert ők bűnbánatot tartottak, és itt nagyobb van, mint Jónás. Dél királynője feltámad majd az ítéletkor ezzel a

nemzedékkel, és elítéli, ő eljött a föld végső határáról, hogy hallja Salamon bölcsességét, s itt nagyobb van, mint Salamon." (Mt 12, 41 – 42) Máshol ezt említi: „Ha Tirusban és Szidonban történtek volna a bennetek (Kafarnaumban) végbement csodák, már rég zsákban és hamuban tartottak volna bűnbánatot." (Lk 10, 13). Meglepő számunkra ez a kijelentés, hogy a kelet nagy kultúráiban több megnyílottságot sejtet velünk az Úr, kik a megváltást csak a biblia népében tudjuk elképzelni.

De még a választott nép történetének folyamán is tud más időpontokra utalni, amik nagyobb esélyt jelentettek volna felléptének sikere tekintetében. „Bizony mondom nektek, – jelenti ki odavetőlegesen – hogy sok próféta és király akarta látni, amit ti láttok és nem láthatta, hallani, amit ti hallotok, és nem hallhatta." (Lk 10,24)

És ha már a saját idejében kellett végbevinnie küldetését, miért nem folytatta 12 éves korában megkezdett tanítói működését? Hiszen a gyermekművészeknek és a gyermektudósoknak mindig megvolt a kinyíló fiatalság külön bája. És Jézust gyermekkorában elfogadták beszélgető partnerüknek a templom írástudói, „csodálkoztak okosságán és feletetein." (Lk 2, 47). A gyermekprófétát Augusztus Rómája is ünnepelve fogadta volna, hiszen a szibillai jóslat isteni gyermek érkezéséről beszélt, és az Ars pacis oltárt építette Augusztus, hová lelépjen az égből. Imádva kell fogadnunk Jézus elhatározását, midőn e kedvező lehetőségről lemondva „visszatért Názáretbe és engedelmeskedett nekik." (uo. 51)

LEMONDOTT A TÖRTÉNELMI ESÉLYEKRŐL. Dinasztiák és helyek – főleg a múltban – igen nagy segítséget jelentettek emberek és irányzatok számára. A Messiással kapcsolatban meg különösképpen így volt. „Az írás szerint Dávid családjából s Betlehem városából kell a Messiásnak jönnie" – mondogatja a nép (Jn 7, 42). Noha Jézus mindkét kívánalommal rendelkezett, úgy el tudta rejteni ezt, hogy nem volt köztudomású róla. Minduntalan ez hangzik körülötte: jöhet valami jó Názáretből?" (Ln 1, 46). „Hát Galileából jön a Messiás?... Nézz utána s megbizonyosodsz, hogy Galileából nem támad próféta." (Jn 7, 40.52). Dávidi származást is elhallgatja. „Róla tudjuk, honnan származik" (Jn 7, 27). „Nem az ács fia ez? Anyja nem Mária? Testvérei nem Kakab, József

Simon és Júdás? És nővérei, ugye azok is itt élnek köztünk? Honnan vette hát mindezt?" (Mt 13, 53–54). Pedig a köztársasági érzelmű rómaiak is eltűrték a császári dinasztiából származó Tibérius, Caligula és Néró őrültségeit is, annyira kiváltságosnak és kivételesnek hitték őket. Mennyivel inkább így volt a zsidóknál!

És ha legalább összefogta és megszervezte volna rokonságát, mint Mohamed, aki családja nélkül sohasem érhette volna el sikereit. Ehelyett rokonsága akarta föltartóztatni megkezdett tevékenységében (Mk 3, 20), és János még az utolsó hetekben is kénytelen megállapítani: „Testvérei sem hittek ugyanis benne" (Jn 7, 5). A család, a törzs, a vidék összetartó és lendítő erejét, és a vérség mindennél erősebb kötelékét kiiktatta segítő erőinek sorából, noha az készen állott szolgáltára.

A TITOKZATOS BESZÉD. A szónak egymagában is csodálatos ereje van. Ha nem gondolunk most korunk eszméinek nagy harcosára, Jézus kortársai közül is akadt nem egy, akit a szó kezelése avatott korának koronázatlan királyává. Vergílius itáliai kisnemes volt, és csupán azzal lett a császári Róma szellemi vezére, mert költészetével tudott hangot adni a korát vezérlő eszméknek. Aki úgy tudta kezelni a szót, mint Jézus, Júdea provincializmusából a római fórumig felküzdhette volna magát egyedül szavának fényével és hevével, ha a világos fogalmazás és az átütő erejű beszéd helyett nem vállalja a titokzatos beszéd formáját. Tanítványai ismételten megkérdezik: „Miért beszélsz nekik példabeszédekben?" (Mt 13, 10). Mindez nemcsak a Jézus által tulajdonképpen mondott példabeszédekre vonatkozik. Hisz maga Jézus az utolsó vacsorán így jellemzi hároméves prédikációs időszakát: „Ezeket képekben mondtam el nektek. De elérkezik az óra, amikor... nyíltan hirdetem nektek az Atyát." (Jn 16, 25). A megtestesült Ige birtokában volt annak a kifejező erőnek és stilisztikai bravúrnak, amivel az általa hozott isteni titkokat napnál világosabban tudta volna beleégetni az emberek lelkébe. Ehelyett meg kellett elégedni képszerű tükrözésekkel, utalásokkal, bennfoglalt értelmű kijelentésekkel, amik közel hozzák ugyan az isteni valóságot, de nem olyan közel, hogy félreérthetetlenül belevéződött volna a tanítványok lelkébe. Hányszor panaszkodunk mi is a Szentírásra, hogy miért nem olvassuk ki világosan és érthetően mindezt, amik a dogmafejlődés és

keresztény élet alakulása során nőttek ki a krisztusi hagyományból (hét szentség, rendi papság, hierarchia, stb.).

Ennek a rejtett beszédmódnak nehézségét az Úr is érezte, néhányszor felsóhajtott: „Mihez hasonlítsuk az Isten országát? Milyen hasonlattal szemléltessük?" (Mk 4, 30). Nemegyszer kellett megállapítaniok az evangélistáknak: „De nem értették meg ezt a beszédet, el volt rejtve előlük, hogy ne érték meg." (Lk 9, 45). És szinte türelmetlenül csattan fel a sorozatosan egymás után pörgő kérdésekben: „Mit tanakodtok azon, hogy nincs kenyeretek? Még most sem értitek? Nem fogjátok fel? Még mindig érzéketlen a szívetek? Van szemetek és nem láttok? Van fületek és nem hallotok? Nem emlékeztek rá...?" (Mk 8, 17) – Ahogy teste rejtette istenségét, úgy kellett szavainak is rejteniök az isteni igazságokat. „Amit hirdetek, *úgy* hirdetem, *ahogy* az Atya mondta." (Jn 12, 49).

ÉS A CSODÁK? Az biztos, hogy az Úr Jézus rendelkezett a csodatevés hatalmával, amivel nem rendelkeztek mások, és ez abszolút fölényt biztosíthatott volna mindenki mással szemben. A tömegmegnyerésnek a szavakon túl hihetetlenül varázslatos eszköze a csoda, mert az embert legmélyén érinti a numinózum, a rejtett erők birodalma. Ősvallások papjai, varázslói mind a titkok tudományával biztosították uralmukat és hatalmukat a tömegek fölött. A rejtőző istenség jeleként kellett csodákat tennie az Úrnak. De sokszor kifejezte csodaellenességét. Amikor pedig csodákat tett, különlegesen finom érzékkel tompította a túláradó lelkesedést. Legföltűnőbben ez a csodálatos kenyérszaporítás után következő kafarnaumi beszéden látszik: a három napig étlen-szomjan követő tömeg királlyá akarja kiáltani, és másnap még tanítványai közül is sokan el akarják hagyni (Jn 6).

„Jóllehet ennyi csodát tett a szemük láttára, mégsem hittek benne" – állapítja meg Szent János (12, 37). Élete két legnagyobb tényében pedig egész különös helye van a csodáknak. Az első: a szenvedése és halála teljesen nélkülözi a csodákat. „Másokat megmentett – ezt elismerik –, de magát nem tudja megmenteni. Ha Izrael királya, szálljon le most a keresztről és hiszünk neki." – És ami legjobban élére állítja a dolgot: „Az Istenben bízott. Mentse meg, ha akarja. Hisz azt mondta: Isten fia vagyok." (Mt 27, 42). – A legkisebb csoda perdöntő tudott volna lenni Jézus

ügye mellett. Ám ő már a megkísértés alkalmával visszautasította az isteni választottság ragyogtatását, amikor is az ördög arra biztatta: Vesd le magad a templom magasából (Mt 4, 6). Így várták ugyanis a korabeli zsidók a messiást. Ezt a nagy jeltelenséget nevezi az Úr „Jónás próféta jelének" (Mt 16, 4), vagy „a templom lebontásának" (Jn 2, 19).

A másik nagy tettében, a feltámadásban vitte végbe legnagyobb csodáját, és ennek a csodának emberi lehetőségeit kihagyta. Ahelyett, hogy bement volna Pilátushoz, a papi fejedelmekhez, és megmutatta volna magát élve, engedte, hogy híveinek jámbor hiedelmévé váljon a feltámadás dicsőséges ténye. A stílbiztosan rendelkező Isten azáltal, hogy „megmutatta látható alakban, igaz, nem az egész népnek, hanem csak... kijelölt tanúknak, vagyis nekünk" – mint Szent Péter mondja (ApCsel 10, 41) –, csak azt tette, amivel át van szőve az egész evangélium történeteiben is, mint láttuk, de tanításaiban is, mint most még röviden látni fogjuk, ti. az emberi, esélyeket szándékosan kihagyta.

AZ OKTALANNAK LÁTSZÓ IGEHIRDETÉS. A liturgia szerint a szentáldozás pillanatában ezt kell imádkoznunk: Urunk Jézus, ki az Atya akaratából, a Szentlélek közreműködésével *halálod által* keltetted életre a világot. Életből életet fakaszt az emberek szerelme. Az élettelen kőre, fémre, szóra, hangra az élet csodálatos vonásait alkotja az emberi szellem a művészetben. A semmiből Isten tud teremteni. A Semmi nullpontján túl van még a halál, és ez alatt a nullpont alatt levő halottal – a halálban minden esély elvész! – a legmagasabb rendű életet létrehozni: ez a kereszténységnek Jézus adta középponti gondolata! Mikor szent Pál szavaival Isten elénk tárja a megváltás titkát, elsorolja mint üresíti ki magát előnyt jelentő adottságaiból: Istennek való egyenlőségét leteszi, az emberi forma teljessége helyett a szolga alakot veszi fel, és ezt is a kereszthalálig alázta le (Fil 2, 6). Így Krisztus keresztje a maga teljességében az emberi esélytelenség szimbóluma lesz. Ebben a keresztben a világ „oktalanságot" és „erőtlenséget" lát (1 Kor 1) a világ építői – Jézus szavai szerint – „elvetni való, haszontalan követ" (Mt 21, 42). Jézus azonban azt akarja, hogy észrevegyük a lehetetlenségben is a lehetségest, az erőtlenségben is az erőt. Sokszor mondta: „Én meg, ha fölemelnek a földről (ti. a keresztre),

mindenkit magamhoz vonzok." (Jn 12, 32) Szent Pál szavával pedig diadaljelvénynek kell tekintenünk a keresztet, melyen „lefegyverezte a fejedelemségeket és a hatalmasságokat, nyilvánosan pellengérre állította őket, és Krisztusban diadalmaskodott rajtuk" (Kol 2, 15).

A lehetetlenségben is lehetségesnek ez az alapvető szelleme járja át egész tanítását. „Legyetek hát tökéletesek, mint mennyei Atyátok tökéletes" – tűzi ki célul azoknak, akik még emberek sem tudtak lenni (Mt 5, 48). Az irgalmazás, a vagyonfölöttiség, a nemi tisztaság, a házasság fölbontatlansága és a megbocsátás tekintetében olyan eszményeket mer követői elé állítani, amik előtt azok hüledezve állnak meg, és maga is elismeri: „Embernek ez lehetetlen, Istennek azonban minden lehetséges." (Mt 19, 26). Tehát más szóval maga Jézus állapítja meg az emberi esélyek és remények hiányát az isteni követelmények színe előtt.

De ugyanez esélytelenségnek a beépítése tűnik ki apostolainak kiválasztásában és küldésében is. Joggal elcsodálkozhatunnk, hogy olyan kész hitű embereket, mint a kafarnaumi százados (Mt 8, 10) és a királyi tisztviselő (Jn 4, 43) vagy akár Nikodémus és a lelkendező Zakeus (Lk 19, 1), kiknek a hitén maga is örvendezett, nem hívott meg apostolai közé. Ezek emberileg nagyobb eséllyel indulhattak volna az apostolságban átvenni és terjeszteni Jézus programját, mint a valóban választottak, kiket sokszor kellett rendreutasítania, és akik még az utolsó vacsora titkokkal teli világát is teleszórják egymás közötti versengéseikkel és talmi ígérgetéseikkel.

És ezeket is úgy küldi, mint „bárányokat a farkasok közé" (Mt 10, 16) emberi felszerelések (erszény, táska, bot, saru és köpeny) nélkül (Mt uo. 9). Ami emberi előnyökről a kísértésben lemondott (kenyér, hatalom), arról egyháza számára is lemondott mint döntő tényezőkről, és a történelem igazolja, hogy a hatalommal vagy vagyonnal folyó térítések csupán látszatos eredményekkel jártak és járnak. Az egyházban az idők végéig szembe kell nézni a vagyon és a hatalom kísértésével, amihez még hozzájárulhat a szellem csillogásának a kísértése is a jövőben.

Mindezekről az emberi adottságokról Jézus megállapítja: „Ami az emberek szemében nagy érték, az az Isten előtt megvetést érdemel." (Lk 16, 15). Szent Pállal pedig így fogalmaztatja meg az Is-

ten: „ám amit akkor előnynek tartottam, azt Krisztusért hátránynak tekintem. Sőt Uramnak, Krisztus Jézusnak fönséges ismeretéhez mérten mindent hátránynak tartok. Érte mindent elvetettem, sőt szemétnek tekintettem, csak hogy Krisztust elnyerhessem." (Fil 3, 7). Mindezzel csak azt hangsúlyozza, amit már Ábrahámnak szól az Isten: „Van, ami az Úrnak lehetetlen?" (Ter 16, 14). És amit Szent Pál erőteljes fogalmazásában így hallunk: „Isten ‚balgasága' bölcsebb az embereknél, és Istennek a ‚gyöngesége' erősebb az embereknél" (1 Kor 1, 25).

NE FÉLJETEK! A versenyszellem uralmának idején joggal megtorpanthat bennünket az esélytelenségnek ez a középponti gondolata. De rá kell terelni a figyelmet éppen azért, mert hajlamosak vagyunk szent kereszténységünket az érvényesülési küzdelmek optikájában látni. Pedig rá kell ébrednünk, hogy egy krimi vagy regény érdekességével nem versenyezhetnek bibliai vagy lelki olvasmányaink, sem a színes filmekkel és tv-közvetítésekkel templomi rendezvényeink. Hogy csak a legkonkrétabb benyomásainkat említsük. De hány meg hány keresztényt megfoszt sugárzó reményeitől a nagy egyház megújulásának lassúsága vagy ejt kétségbe a réginek elvesztése, vagy a katolikus vélemények megoszlása egy-egy döntő kérdésben. A hivatások és a templombajárások világméretű megfogyatkozása is félelemmel tölt el sokakat, hogy más területeket ne is érintsünk. Jézus legtöbbet ismételt fölhívása apostolaihoz, és minden korok hívéhez is: Ne féljetek! Eszmélődéseink arról győznek meg, hogy az esélytelenség, időszerűtlenség, nagy feladatok megoldására való alkalmatlanság, nem időnként fellépő tünet az egyház egészében és legkisebb sejtjében, hanem mintegy állapotszerű (egzisztenciális) adottság, amiben érvényesülnie kell a Krisztustól hozott hitnek és bizalomnak.

A hagyományos történetszemlélet a konstantiti időket és III. Ince pápa középkorát tartotta az egyház fénypontjának. Hogy valójában hogy volt, elég az elsőnél utalnunk Szent Jeromos megállapítására: Az egész világ felsóhajtott és ariánusnak ismerte meg magát. A Fioretti pedig megőrizte III. Ince pápa álmát, ahol omdozni látja a lateráni bazilikát, amit Szent Férenc válla tart fönn.

Nem szabad tehát csodálkoznunk, ha időszerűtlenségekkel, sikertelenségekkel találkozunk, akár magunkban, akár másokban.

Teljesíteni kell a kereszténynek ma is a krisztusi küldetést, mert nem tesz mást, mint érvényesíti a megváltás titkát, ami nem más, mint az Atya titka: „az erő a gyöngeségben nyilvánul meg a maga teljességében." (2 Kor 12, 9). A jászol és a kereszt Urának semmi kilátása nem volt akkor és ott, hogy milliók szívét meghódítsa.

(Vigilia, 1979. május)

BIBLIAI GONDOLATOK AZ ÖKUMENIZMUROL

„Mire való ez a pazarlás?" – kérdezték az elégedetlenkedő tanítványok, amikor látták a betániai vacsora alkalmával a Jézus lábára öntött „drága kenetet". Ami nem lehetett kevés, hiszen Júdás háromszáz dénárra becsülte (Jn 12, 5); kevéssel előbb az ötezer embernek alig elég kenyeret kétszáz dénárra értékelték (Jn 6, 7). Valóban pazarlásnak hathatott ennyi drága kenet kiöntése. Abban az értelemben pedig még inkább fölöslegesnek hathatott, amire Jézus is alkalmazza: „temetésemre tette" (Mt 26, 11). Ugyanis akik annyira buzgólkodtak Jézus temetése körül, azokban nyilván háttérbe húzódott a harmadnapi föltámadás jövendölésének hite. Mégsem veszi zokon az Úr ezeket a halála körüli, hiábavalónak tűnő fáradozásokat és áldozatokat, sőt annyira dicséri, hogy „mindenütt a világon, ahol csak hirdetni fogják az evangéliumot, megemlékeznek majd arról is, amit (ez az asszony) tett" – mondja (Mt 26, 13) tanítványai nem kis megrökönyödésére. És a mi megrökönyödésünkre is. Megítélésünk szerint ugyanis kenet csak a sírban maradó testnek szükséges, a feltámadónak nem; így a mi szemünkben a holttestre irnyult áldozatosság – kivált ha az a feltámadás hitét eltakarni látszik – fölösleges luxusnak tűnik.

Körülbelül így áll a mi okoskodásunk az Úréval szemben az ökumenizmus kérdésében is. Mi hajlandók vagyunk felkiáltani a minden felekezetben elinduló egységre törekvés láttán: Mire való az energiák pazarlása olyan dologra, ami hiábavalónak látszik? Nem kellene ezeket az energiákat hasznosabb célokra fordítani? Például az egyházak belső megújulásának szolgálatába állítani? De nekünk is hallanunk kell Jézus szemrehányását: „Miért bántjátok? Hiszen jót tett velem."

TITOKZATOS HALÁL. Az ökumenizmusban ugyanis az egyházában mindig meghaló Jézus testét gondozzuk szeretetünk kenetével. Pascal szerint nem négy passió van, hanem öt. Az ötödiket az egyháztörténelem írja. De ehhez a láttató fogalmazáshoz nem kellett Pascal brilliáns értelme, hiszen Szent Pál ismételten

hangsúlyozza: „Testünkben Jézus kínszenvedését hordozzuk szüntelen" (2 Kor 4, 9). És a Jelenések Könyvének látója Isten trónja előtt „a Bárányt mintegy megölve" látja(Jel 5, 6).

Főpapi imájában Jézus élete értelmét és főművét plasztikusan így foglalja össze: „Én átadtam nekik a dicsőséget, amit nekem adtál, hogy egyek legyenek, amint mi egyek vagyunk: én őbennük, te énbennem, hogy így tökéletesen egyek legyenek ők is" (Jn 17, 22). A Jézusban hívők között az egység halála egyúttal Jézus halála is. A hitszakadások pedig nem mások, mint az egység halálos sebei. És ahogy Jézus feltámadt testén is megőrizte a halálos sebeket, úgy titokzatos testén, az anyaszentegyházban éppen ezek a különféle vélekedések és magyarázkodások teszik állandókká Jézus szenvedéseit. Amin persze lehet botránkozni, mint ahogy botránkoznak mindig és ma is sokan; lehet értelmi kategóriánkba bele nem férőnek – vagyis oktalanságnak, esztelenségnek – minősíteni. Csak egyet nem lehet: tagadni, hogy van ez a szakadás. És lesznek is szakadások, mint ahogy voltak is egyházunknak minden korában.

De ha ilyen állandó jelleggel van és lesz is az egyházban, akkor – kérdezhetjük – miért kell fáradozni az egységen? Belemenekülhetünk-e abba a szenvtelennek látszó intellektualizmusba, amit Fra Angelico ihletett ecsetje a kereszt közelében álló Aquinói Szent Tamás arcára festett: mintha azt mondaná: Így k e l l e t t szenvednie Krisztusnak? Jézus dicsérete a kenetét pazarló asszonyra mást mond és mást kíván. Halálos sebeit nemcsak elviselni kell tudni, de gondozni, ápolni, még ha reménytelennek és hiábavalónak látszik is.

MEGVÁLTÓ SEBEK. Annál is inkább, mert Jézus sebeinek érintésétől Tamás hitetlensége is meggyógyult, Péter apostol is gyógyító sebeknek nevezi Jézus sebeit (1 Pét 2, 29).

Nagy titka megváltásunknak, hogy – mint ma szokás mondani – anti-élettel hoz létre magasabb fekvésű életet, és – mint szentkereszt prefációjában mondjuk – onnét támadjon az élet, ahonnét a halál származott. Mikor tudunk a hitszakadásokra úgy tekinteni, mint Szent Pál a megfeszített Krisztusra, „aki a zsidóknak ugyan

botrány, a pogányoknak meg oktalanság, de a meghívottaknak... Isten ereje és Isten bölcsessége" (1 Kor 1, 24)? És mikor fedezzük fel a történelem Urának azt a merészségét és bátorságát, hogy vállalni merte a sebek megalázó és hiteltelenítő szégyenét a világ színe előtt, épp akkor, amikor a világ meghódítását akarta elérni a megváltásban? Épp ezt a merészséget kell észrevennünk a szakadásos egyházban is: merte vállalni a történelem színe előtt a kereszténységet hitelétől megfosztó és világbotrány számba menő felekezeti megosztást – mint sebeket titokzatos szent testén –, és ezeken keresztül árasztani tudta gyógyító kegyelmeit. Valahogy úgy, ahogy Szent Pál nézett minden hitszakadás alapformájára, a zsidóság elkülönülésére; nem átallva ilyeneket leírni: „Vétkükből inkább üdvösség fakadt a pogányoknak... elvetésük megbékélése a világnak... vétkük gazdagítja a világot... megfogyatkozásuk is hasznos a pogányoknak..." (Róm 11, 11–12). A szakadások „haszna". Sokkal mélyebb ez a titok, hogysem oly könnyű volna a végére járni. Szent Pál szinte a fejéhez kap a titok mélységének peremén és fölkiált: „Mekkora mélysége Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának! Mily megfoghatatlanok szándékai, mily kifürkészhetetlenek útjai!" (Róm 11, 33). Nem is akarjuk most a kereszt titkának kegyelmi áradásait, a kimondhatatlanokat szavakba foglalni. De a szakadásoknak néhány emberileg és történelmileg is megfogalmazható eredményét elsorolhatjuk.

A MEGMÁSÍTATLAN SZENTÍRÁS. Örökségen osztozkodó és egymással vitában álló testvérek mindent megtehetnek, csűrhetik-csavarhatják a végrendelet szövegét, csak egyet nem tehetnek meg: változtatni a szövegen vagy beleszúrni benne nem lévő részeket. A féltékenyen figyelő másik testvér könnyen megállapíthatja a betoldást vagy változtatást. A békességes még csak eltűrné vagy elnézné az ilyen kegyes csalást, de a szeretetlenkedő nem.

A kétezer év történetében fellépő szellemi áramlatok mindig a Szentírásra hivatkoztak, annak a tekintélyére építettek. És ugyancsak mélyen emberi törekvés az, amire Szent Péter apostoltársa, Pál leveleivel kapcsolatban utal: „Akad némi nehezen érthető is bennük, amit a tanulatlanok és a hitben ingadozók vesztükre fordítanak el, akárcsak a többi Írást" (2 Pét 3, 16). Mindezek mellett

még ott vannak a másolások és fordítások hiba-lehetőségei, amik azt eredményezték, hogy a mintegy 150.000 szavú újszövetségi szentírásban mintegy 450.000 eltérő olvasás *(lectio varians)* szerepel a kódexek tanúsága szerint. Még nincs döntő értelmű változás a szent szövegekben, alig néhány jelent csak komoly nehézséget, azok is inkább peremproblémákra vonatkoznak. A különböző próbálkozások elsüllyedtek az apokrif irodalom tengerében. Emberileg is micsoda nagy vívmány, hogy a keresztény felekezetek egyszövegű bibliát használhatnak és használhattak a történelem folyamán!

A BETŰ ÉS AZ ÉLET. Csodálatos az Isten Igéjének testbeöltözése, még csodálatosabb ennek az Igének emberi szóba való öltözése. Amennyit kinyilatkoztat az Istenből, annyit el is takarhat. És az ember mindig kísértve is van, hogy meg-megálljon a szavaknál, sőt a betűknél, és ezzel minden veszélynek kitegye magát, ami a lélek, a szellem megállását, illetőleg megállítását idézi elő.

Hiszen elég csak a fordítások történetét megtekintenünk. Az apostolokban volt olyan szellemi rugalmasság, hogy az arámiról hamarosan átváltottak a „beszélt" görögre *(koiné)*. Észak-Afrikában már a II. században elkészült az Itala nevű latin fordítás. De azután mintha megállt volna az idő. Amikor Szent Jeromos egymás után élő latinra fordítja a szent könyveket, Szent Ágostontól nagyon erős kritikát kap, hogy miért változtatja meg a régi fordítást; noha ő maga fiatal rétor korában eldobta a Szent Mónika által neki adott bibliát, nehogy elrontsa ékes rétori stílusát. És a Jeromos-féle Vulgata szöveg milyen hamar szilárd szöveggé lesz majd 1600 évig. De a többi fordítások is — akár római, akár keleti, akár protestáns közösségekben készüljenek — nagy vívmányként jelentkeznek, de rövidesen megállapodnak. A görögből ó-görög, a latinból ó-latin, a szlávból ó-szláv, a németből, angolból, magyarból ó-német, ó-angol, ó-magyar fordítás lesz, amihez nem nyúlnak hozzá évszázadokon keresztül. Mintha csak kőbe vésve szeretné látni az ember az Isten szavát!... Azt azonban elfelejtjük, hogy a kőbe vésett szavak hamar átveszik a kövek tulajdonságait, bármennyire „a szellem és az élet" szavai legyenek is: a hidegséget a merevséget, az élettelenséget, az egyszeriséget és a lezártságot. És most már nemcsak szövegkritikai, de tágabb értelemben is.

Ezeket az evangéliumtól idegen szellemi lerakódásokat fellazítani, a megkövesült formákat és fogalmazásokat feltörni, és az így támadt réseken át új életre segíteni a földön élő Isten országát -- ez is rendeltetésük a hitbeli szakadásoknak.

A KIZÁRÓLAGOSSÁG ORVOSLÁSA. Érdekes megfigyelése volt Sigrid Undsetnek, a nagy konvertita norvég írónőnek. „Evangélikus megtérések" tipikus esetekben a magabiztosság állapotában végződnek – írja –, a „katolikusok" a bűnbánatéban *(Begegnungen und Trennungen)*. A szektások egyéni megbizonyosodásait kissé irigykedve tapasztaljuk. A katolikusok sem voltak sohasem megkímélve az egyedüli és kizárólagosan birtokolt igazság fölényes tudatától, ha nem is annyira alanyi, de objektív értelemben.

Az Újszövetség ugyan elősegíteni látszik a minden mást kizáró bizonyosságot. Hiszen az ekeszarvától visszatekintőket, a „halottaiért" aggódókat (Lk 9, 59–61) megrója, szembeállítja a legintimebben egymáshoz tartozókat (Lk 14, 26). A „szeretett tanítvány", a szeretet evangéliumának szerzője a másként vélekedőkkel kapcsolatban azt parancsolja, hogy „ne fogadjátok be házatokba, még csak ne is üdvözöljétek. Aki üdvözli őt, részese gonosz cselekedteinek" (2 Jn 10). Szent Pál sem rest kijelenteni: „Ha valaki nem engedelmeskednék a levélben írt tanításnak, azt jegyezzétek meg, s kerüljétek társaságát, hadd eszméljen magára" (2 Tessz 3, 14). És ha hozzávesszük, hogy a hiába intett felebaráttal úgy kell viselkedni „mintha pogány volna vagy vámos" (Mt 18, 17), akkor emberileg nem csodálkozhatunk azon, hogy a két évezred történetében sorozatosan történnek kiközösítések, a csatlhatatlannak vélt igazság birtoklásának diadalmi mámorában egymástól való elhatárolások, elkülönülések, amelyek minden oldalon – ahol hatalomhoz jutott valamelyik vallási irányzat, legyen az katolikus vagy bármilyen felekezet – eretnek üldözésekhez, inkvizíciókhoz, vallásháborúkhoz, kereszteshadjáratokhoz vezettek. És amelyik keresztény felekezet uralomra nem jutott, abban is kialakultak olyan magatartások, amikben Jézus már megérzékeli az emberölés szenvedélyét, mint ahogy ezt a haragtartókról, a felebarátját „butának" és „istentelennek" állítókról meg is mondja (Mt 6, 22). De Jézus – aki nagy meggyőződéseket követelt kö-

vetőitől -- azt sehol sem mondotta, hogy gyűlölni, sőt megölni tartozunk másképpen gondolkodó felebarátainkat. Sőt, az istenhit eltorzulásának bélyegzi, hogy „mindaz, aki megöl titeket, azt hiszi, hogy szolgálatot tesz az Istennek" (Jn 16, 2).

Honnét rakódott a kereszténységre – akár katolikus, akár más felekezetű Krisztus-követőkre – ez az antikrisztusi bélyeg? A szakadások fájdalmas valósága tudja csak felébreszteni minden keresztény felekezetben, hogy az Úr szavainak értelmezésében valahol hiba csúszhatott be, és a krisztusi magatartástól elszakított szavak keménysége, kőkeménysége és hidegsége nem lehet Jézus akarata és kívánsága.

A POGÁNY ÉS A VÁMOS. Jézus fennebb idézett mondása lehetett kiindulópontja a kiközösítéseknek, és az ezekkel kapcsolatos igazságtalanságoknak és gyűlölködéseknek, sőt kegyetlenségeknek és gyilkolásoknak. De minden oldalon elfeledték, hogy ezt az a Jézus mondja, akit a zsidók joggal neveztek „a vámosok és bűnösök barátjának". És aki nem szégyellte kijelenteni: „A vámosok és utcanők megelőznek titeket az Isten országában. Eljött ugyanis János, de nem hittek neki... a vámosok és utcanők hittek neki" (Mt 21, 12). És a pogányokkal hogyan bánt? Nemcsak a kafarnaumi százados szolgáját gyógyítja meg, nemcsak a „helléneket" fogadja emberségesen (Jn 12, 20), hanem Pilátussal is a humánum nyelvén tárgyal, nem megszállottan, nem elvakultan;„mikor szidalmazták, a szidalmat nem viszonozta, mikor szenvedett, nem fenyegetőzött" – emeli ki már Szent Péter is, mint követendő példát (1 Pét 2, 23).

Így ha meg akarjuk fogalmazni, hogy mit értett Jézus a „vedd úgy, mintha pogány volna vagy vámos" (Mt 18, 17) szavakon, ebben Szent Pál igazíthat el. „Minek ítélkezzem azok fölött, akik kívül vannak?... A kinnlevők fölött majd Isten ítélkezik" (1 Kor 5, 12–13). A többszörös intésre sem reagáló testvért tehát Istenre kell bízni, nem kell fölöslegesen és erőszakoskodva a kegyelem szervezett organizmusában (vagyis az egyházban) üdvösségéről gondoskodni, ha ő nem akarja. Ez a valóban szellemi magatartás legpregnánsabban Szent Pálnak abban mutatkozik meg, amit tanácsként a keresztény hitre tért egyik házasfél esetében ad. „Ha a hitetlen fél elválik, hadd váljék el... hiszen békességre

hívott titeket az Isten. Honnan tudod, te, asszony, hogy megmentheted a férjed? Vagy honnan tudod, te, férfi, hogy megmentheted feleségedet?" (1 Kor 7, 16). Bizonyára voltak sokan, akik pogányságban maradó házastársuk iránti szeretettől vagy a Jézustól meghirdetett felbonthatatlan házasság kötelezettségétől vezettetve kétségbeesett küzdelmeket vívtak őket elhagyni készülő hitvestársukért. Micsoda tisztelete ez az emberi szabadságnak, és micsoda meghajlás az emberek üdvösségét szuverénül kézben tartó Isten akarata előtt!

A MONOLITIKUS ELKÉPZELÉSEK ORVOSSÁGA. Az igaz, hogy Isten a kinyilatkoztatásban elindított egy földi téreken emberileg is megszervezett és rendezett üdvösség-folyamatot: az Ószövetségben a választott néphez, az Újszövetségben az egyházhoz való tartozást. De nem hagyott kétséget aziránt, hogy a kezét ezzel nem kívánta megkötni az üdvösség adásában. Jónás próféta könyvének éppen az a döntő igazsága, hogy a választott népen kívül máshoz is küld az Isten üdvösséget hirdető prófétákat, akik olyan eredményeket érnek el, hogy „a ninivei emberek e nemzedékkel együtt jelennek meg az ítéleten, és elítélik azt... A Dél királynője (is)... elítéli azt, mert eljött a föld végső határáról, hogy meghallgassa a bölcs Salamont. De Salamonnál nagyobb van itt" (Mt 12, 41–42). Tirusban és Szidonban lakó pogányokban, sőt még a hírhedt Szodoma lakóiban is van annyi érték, hogy „tűrhetőbb lesz a sorsa az ítélet napján" (Mt 11, 21–22). Nem beszélve Jóbról, ki pogány földön élt vagy az ugyancsak pogány Száreptai özvegyről, kihez Illés próféta küldetett, és az ugyancsak pogány Náámánról, akit Elizeus próféta gyógyított meg. Ezekre nyíltan utal az Úr Jézus (Lk 4, 25 skk). Majd kimondja a választott néphez való tartozás egyetlen elvének megszüntét: „Sokan jönnek majd napkeletről és napnyugatról és letelepednek Ábrahám, Izsák és Jákob mellé a mennyek országában" (Mt 8, 17).

De ugyanígy utal arra is, hogy a köréje csoportosuló társasághoz – a kezdődő egyházhoz – való tartozás sem olyan kizárólagos elv, mely egyedüli útja az általa hozott üdvösségnek. „Aki nincs ellenünk, velünk van" (Mk 9, 39) – mondja ki az elvet Jézus éppen azzal kapcsolatban, amit János apostol tudat: „Láttunk valakit, aki a te nevedben ördögöt űzött, de nem követ minket.

Megtiltottuk neki, mert nem csatlakozott hozzánk" (uo. 38). Megfeddi őket a tilalomért, mint ahogy megfedette őket a barátságtalan szamaritánusokra istennyilát lehívó magatartásukért, mert a szállást kérő Jézust „nem fogadták be" (ugyanis zarándokúton volt Jeruzsálem felé). Nyilván felekezeti elfogultsággal találkozik a szamaritánusoknál is, övéinél is. „Nem tudjátok, milyen lelkületűek vagytok. Az Emberfia nem azért jött, hogy lelkeket pusztítson, hanem hogy megmentsen" (Lk 9, 53 skk).

JÉZUS NÉVTELEN BARÁTAI. Igen figyelemre méltó, hogy az irgalmazó szeretet csodáit Jézus elsősorban nem azokkal gyakorolta, akik hozzátartoztak csoportjához talán Péter anyósa az egyetlen, akit meggyógyított (Mt 8, 15) és az a „néhány asszony – a kíséretében – kiket gonosz lelkektől és betegségekből gyógyított meg" (Lk 8, 2)]. És nem is olyanokon, akik a Jézusba vetett hittől vezetve mentek hozzá, hanem olyanokon, akik talán nem is hallottak róla. A 38 év óta beteg „nem tudta, ki volt", aki meggyógyította (Jn 5, 13), miként a vakon szülött sem tud egyebet meggyógyítójáról, mint hogy „az az ember, akit Jézusnak hívnak" (Jn 9, 11). Jézus későbbi találkozásakor megkérdi tőle: „Hiszel az Emberfiában?" „Ki az, Uram – kérdezi –, hinni akarok benne" (uo. 36).

De e futó kapcsolatok mellett találunk olyan barátokat, akik jelentős áldozatokat hoznak Jézusért, de a tanítványok név szerint nem ismerik őket. A jeruzsálemi bevonulás szamarának gazdája csak „valaki" (Lk 19, 31), akinek áldozatos tettére számít az Úr. És az utolsó vacsora házigazdája nem neve, de „egy vizeskorsót vivő ember" mutatja meg az apostoloknak. Kik lehettek ezek a névtelen emberek, akiknek szeretetét ismerte az Úr, és akiknek áldozatosságára biztosan számított, de az állandóan vele lévő apostolok nem ismerték őket?

Éppen ez az utolsó mozzanat gondolkodtat el még jobban. Tudjuk, hogy Jézus csodálatos művészi alakítókészséggel tudta egy-egy jelentős alapításának vagy rendelkezésének mellékkörülményeit úgy összeválogatni (vagy helyesebben összevárni), hogy azok plasztikus kifejezései legyenek kegyelmei titkának és gazdagságának. Az oltáriszentség alapítása látszott legfőbb gondjának szenvedése előtt (Lk 22, 13), a ráemlékezés és a vele való egység

jelének rendelte. Milyen csodálatosan egyesítette ebben az ökumenikus szellemet! Szervezetbe tömörített közösségével ugyanis az anonim barát házában és költségein új rend szerinti papságot bevezetve és rendelve indítja el örök imáját az egységért.

A MELKIZEDEK-PROBLÉMA. A kinyilatkoztatás történetében évezredenként bukkan fel Melkizedek neve: Ábrahámnál (1 Móz 1, 18), Dávid zsoltárában (109, 4) és a Zsidókhoz írt levélben. Főpapként jelenik meg, aki az éppen valósulás útjára lépett üdvrenden kívülről, egészen váratlanul, szinte indokolás nélkül – mint a szöveg mondja: „apa, anya és nemzetségrend nélkül, napjainak kezdete és életének vége nélkül" – lép föl (Zsid 7, 3), képviselve az üdvösségtörténet első ideitől kezdve azt, hogy az Isten, ha el is indít kinyilatkoztatása és üdvössége számára egy történelmi folyamatot, keze ezzel nem kötődik meg. És hogy Dávid zsoltárában Melkizedek rendje szerinti főpap támad Jézusban, és nem az üdvtörténetileg elindított papság továbbfejlesztéseként tökéletesíti papságát az utolsó vacsorán, hanem ezt az új papságot adja tovább. Ezzel felhívott minden őt követőt arra, hogy iránta való szeretetében ne zárja le magát, hanem őrizze meg a nyitott lelkűséget minden irányban. Ha az oltáriszentségben a régi pászkaáldozatot teljesíti be, és ezzel jelenvalóvá teszi a keresztáldozat mellett a kegyelem-szolgáltatás történelmi, társadalmi és pszichológiai kialakulásának és fejlődésének formáit és az azokhoz való kötődést, illetőleg ragaszkodást, a Melkizedek rendje szerinti papságban, mely az új áldozat bemutatásához szükséges, a papi hatalom mellett jelenvalóvá teszi a mások felé, vagy a más történelmi–társadalmi és pszichológiai alakulatok felé való nyitottságot is az elzárkózás, az elkülönülés, a kiközösítés helyett.

Az ökumenizmus nem akar mindent jóváhagyni. Az ökumenizmus nem akarja a saját maga irányát sem megtagadni, sem fellazítani. De Jézus magatatása szerint megtanít úgy hinni és ragaszkodni az általunk követett úthoz, igazsághoz és élethez, hogy nem veszítjük el érzékünket az üdvösség nagy lelki történéseinek más útjai iránt, mivel Ő a szellem szabadságának és egyéniségének tiszteletében akar mindenkit életközösségbe fogadni. Úgy, ahogy azt Szent Pál fogalmazta meg, és amit minden kereszténynek – legyen az katolikusok vagy bármilyen más bibliás keresztény –

lelke közepébe kellene írni: „Futok a kitűzött cél felé, annak a hivatásnak jutalmáért, amelyre Isten fölülről hívott meg Krisztus Jézus által... Amiben még másképp gondolkodtok, azt Isten majd föltárja nektek. De amit már elértünk, abban tartsunk ki" (Fil 3, 16).

(Vigília, 1972. június)

A NŐI KÉRDÉS EVANGÉLIUMI SZEMLÉLETE

Jézus azt mondta: „A mennyek országa hasonlít a kovászhoz, amelyet fogott az asszony, belekeverte három mérő lisztbe, s az egész megkelt tőle" (Mt 13, 33). Ezt a példabeszédet hajlandók vagyunk elsősorban számszerűleg és földrajzilag értelmezni, vagyis hogy a judeai kisded nyáj elterjed az egész világon. Nevezhetnénk ezt fölszíni (horizontális) szemléletnek, és így igaz az értelmezés. De adhatunk egy mélységi (vertikális) szemléletet is, amikor problémák és problémakörök liszttömegébe keveredik el az evangélium kovásza és azokat próbálja átjárni. A kovásszal való átjárás a világ végéig tart és mert egy fejlődő folyamatról van szó, mindig vannak és lesznek területek, ahová nem ért el vagy nem egészen ért el az evangélium kovásza. De útban van ahhoz, hogy elérjen.

Jézus szava nem földrengésszerűen lépett be a világba és nem törésszerűen hozott új világot, hanem belerejtette a megoldások magvát a készen talált életbe és rábízta az időre, mígnem – mint kovász – elvégzi mindent átjáró munkáját. Az emberek egyenlőségét senki nem képviselte az evangéliumnál radikálisabban, és mégis mennyi ideig megmaradt a rabszolgaság. Az osztálykülönbségek csak most vannak fölszámolás alatt. A gazdagság és a hatalom birtokosai még mindig privilegizált helyzetben érzik magukat embertársaik fölött egyházon belül és kívül egyaránt, noha erőteljes lépések történtek a szegénység eltüntetésére és a hatalomnak a szolgálat szellemében való gyakorlására.

Ebben az optikában lehet és kell néznünk a nőkérdést is. Az evangéliumban tisztán áll előttünk a nők Isten-akarta szemlélete, de ez a szemlélet nem törésszerűen, forradalmian lépett be a világba, hanem kovász módján, vagyis az adott társadalmi szemléletek közé elkeveredve. Így ahogy szemrehányás érte az egyházat, hogy miért nem szüntette meg a vagyoni különbségeket, a rabszolgaságot stb., ugyanúgy szemére vetik, hogy miért tűrte el a nők másodrendű szerepét, és miért adott intézkedéseivel és berendezkedéseivel tápot a férfi felsőbbrendűségének a nők rovására.

Nem árt tehát utánanézni, hogy a Bibliában hozzánk szóló Isten miként nézi és miként akarja, hogy nézzük a „női kérdést".

ÓSZÖVETSÉGI NYOMOKON. Az evangélium az Ószövetség világában fogant, ez pedig – miként a környező kultúrák jórésze is –, férfijogú szemléleten volt. E férfi elsőbbségű szemlélet nagyon megérződik az Újszövetségen. Már mindjárt az a tény, hogy Jézus leszármazását József családfáján keresztül vezeti le mindkét evangélista, noha mindkettő világosan állítja, hogy Józsefnek semmi köze nem volt Jézus földre születésében (Mt 1, 20; Lk 1, 31). A csodás kenyérszaporításoknál „az asszonyokat és gyermekeket nem számítva" (Mt 14, 21; 16, 30) jelzik a megjelent tömeg létszámát, amint Mózes is (Szám 1, 2), Dávid is (2 Sám 24, 9) a népszámláláskor. Legélesebben Szent Pál beszél az asszonyok hallgatási kötelezettségéről: „Nincs megengedve, hogy beszéljenek, nekik engedelmeskedniük kell, ahogy a törvény is mondja" (1 Kor 14, 34). Sőt az Ószövetség prófétai igehirdetésben kialakult bűnbeesés-történetet alapul véve így rendelkezik: „Nem engedem, hogy az asszony tanítson, sem azt, hogy a férfin uralkodjék, hanem maradjon csöndben. A teremtésben is Ádám volt az első, Éva utána következett; Ádámot nem vezették félre, de az asszony hagyta, hogy félrevezessék, s bűnbe esett" (1 Tim 2, 11). Szent Pált e kijelentései miatt Beverley Nichols nőgyűlölőnek mondja. És ha Jézust nem is illetjük e váddal, azon sokan fönnakadtak, hogy csak férfiakat választott apostolainak (pedig még az Ószövetség is ismert prófétaasszonyokat!). Nem is beszélve hideg szavairól anyjához a kánai mennyegzőn (Jn 2, 4), vagy az anyját dicsérő asszony letorkolásáról (Lk 11, 28), vagy amikor tanítványait nevezte anyjának Mária helyett (Mt 12, 49). – Mindez – sajnos – mély benyomást tett a későbbi keresztény korok nőértékelésére, noha jelen volt a világos krisztusi tanítás.

KEZDETBEN NEM ÍGY VOLT. A kis kovász a házasság liszt-hegyeivel lassan bánt el, noha Jézus bekiáltotta a fülekbe: „Kezdetben nem így volt!" (Mt 19, 8) Ezt akkor jelenti ki, amikor Mózes törvényére hivatkoznak a zsidók, mely a házasság fölbontását a férfi jogkörébe utalta. Eredeti formájában idézi a Teremtés könyvének kijelentését: „A Teremtő kezdetben férfinak és nő-

nek teremtette az embert, ...és egy test lesz a kettő... Amit Isten egybe kötött, azt ember ne válassza szét" (uo. 4.). E legalapvetőbb kapcsolatban Jézus a *nők egyenjogúságát mondta ki* a férfival. És ezt annyira képviselte, hogy a házaséletben bekövetkezett tragédiákban (házasságtörés) rendre utasította azt a farizeusi fölfogást, mely – noha a törvény mindkét felet sújtotta – csak a vétkező nőt tette felelőssé és fogta perbe. „Az vesse rá az első követ, aki bűntelen közületek" (Jn 8, 7). Nem volt hajlandó elmarasztalni csak a vétkező nőt. Hogy ebben milyen magas volt a szemlélete az kiderül abból, hogy most, kétezer év után, és az évszázadok óta laicizálódó kultúra idején is a nőt marasztalja el a közfelfogás, mintha a férfit nem terhelné ugyanaz a felelősség.

Hogy mennyire egyenjogúsítja a Biblia a nőt a férfival, azt a legkényesebb területen, a nemi kapcsolatok terén éppen az a Szent Pál fejezi ki legvilágosabban, akit nőellenességgel vádolnak. Azt írja: „A férfi teljesítse házastársi kötelességét feleségével szemben, hasonlóképpen az asszony is férjével szemben. Az asszony testével nem maga rendelkezik, hanem a férje, éppígy a férfi testével sem ő rendelkezik, hanem a felesége" (1 Kor 7, 4). Pedig a szexualitás terén érvényesül, mióta a világ világ, a Teremtés könyvének átokszerű megállapítása: „Férjed uralkodni fog rajtad" (3, 16). Nem használja ki a bűnbeesés e mozzanatát a férfi nagyobb jogállására – mint más mozzanatokat kisebb vonatkozásban fölhasznál – és szembeszáll az atavisztikusan még ma is továbbélő felfogással, mely a házastársi nemi kapcsolatokban a kezdeményező jogot csupán a férfinak adja, a nő kezdeményezését pedig álszentül elítéli.

ASSZONYTÓL SZÜLETETT. Ezt a rövid tőmondatot Szent Pál írja le a Galatáknak írt levelében (4, 4), mely a maga egyszerűségében is úgy hat, mint az augusztusi éjben felizzó meteorkő. Jelentőséget kell ennek tulajdonítanunk, mert annak tollából kerül ki, aki az asszony bizonyos fokú háttérbeállításának igazolásául ezt hozza fel: „Nem a férfi lett ugyanis az asszonyból, hanem az asszony a férfiból. S nem a férfit teremtette Isten az asszonyért, hanem az asszonyt a férfiért" (1 Kor 11, 8).

A Messiás asszonytól való születésének hangsúlyozása Szent Pálnál egyértelműen azt jelenti, hogy milyen helyen áll az asszony

az üdvrendben. Volt ugyanis olyan fölfogás a zsidóságban a Messiásról, hogy „ha eljön, senki sem fogja tudni, honnan való" (Jn 7, 27). Azt gondolták, kész emberként fog leszállni a templom ormáról. Ezzel kísérti Jézust a sátán második kísértése alkalmával (Mt 4, 6). Bár a mindent megtervező és megtehető Isten kész emberként is küldhette volna Fiát a földre, nem tette. Sőt annak sem lett volna semmi hitelvi nehézsége, hogy férfi és nő kapcsolatából szülessék. Ezt sem tette. De azt megtette, hogy asszonytól születve lépjen a földre a férfi kikapcsolásával. Bizonyára így derült ki az isteni szándék, hogy a teremtés koronájaként szereplő férfi túlsúlya megszűnjön, a megváltás koronájaként szereplő asszony e döntő szereplése által egyensúlyt teremtsen az üdvösség rendjében. Erre az egyensúlyra kifejezetten is utal Szent Pál éppen ott, ahol — másodrendű dolgokban — a nő alárendeltségét hangsúlyozza: „Igaz ugyan, hogy az Úrban sem férfi nincs asszony nélkül, sem asszony nincs férfi nélkül, mert bár az asszony férfiból lett, a férfit az asszony szüli, így végül is minden Istentől van" (1 Kor 7, 11). Érdekes megfigyelnünk, hogyan viaskodik Szent Pálban — ha szabad így kifejeznünk magunkat — a férfijogú, szemlélet érzelmi túlsúlya az isteni igazság világos fogalmazásaival!

Az asszonytól való születés minden bizonnyal nagyobb hangsúlyt nyer a férfi nélküli, szűzi foganás által. Ezzel Isten nem csupán Mária üdvrendi szerepére akar utalni s nem csupán az asszony szerepének egyensúlyát akarja megteremteni, hanem jelezni is akar valamit. Isten tettei ugyanis nemcsak csodák, de jelzések is. Az Úr nyilván azt akarta, hogy az embernek legelső, és így legalapvetőbb kapcsolata Istennel az Újszövetségben az asszonnyal kezdődjék, és mindazzal, amit az asszonyiság jelent. A teremtéstörténet utolérhetetlen szépséggel és finomsággal fejezi ki az ember teljes képét alkotó férfiúságot és nőiséget, amikor Ádámot „uralkodásra", és „az asszonyt a férfiért" teremtette. Jelzi ezzel, hogy az emberségnek jobbadán a férfiben meglévő vonásai: a külvilágra irányultság, a célok és eszmék szolgálása, a személyfölöttiség és távlatosság, amit a modern pszichológia extrovertáltságnak nevez (vagy mi-közösségnek), — szemben a jobbadán nőkben meglévő személyre-irányultsággal, bensőséggel, érzelmességgel, ami az introvertáltságban, ill. én-te közösségben fejtőzik ki.

Azzal, hogy Isten az Újszövetséget a férfi kikapcsolásával asz-

szonnyal indítja el, nyilván azt akarta hangsúlyozni, hogy amit a nő, mint leány, jegyes és anya tud legjobban az emberiségből megélni, az legyen a legelső és legalapvetőbb kapcsolat minden ember számára az Isten felé: a személyesség. Isten nem valami, hanem Valaki. Az Ószövetség tárgyiasult vallásosságával szemben a bensőség kell, hogy első lépés legyen az Isten felé. A személyre irányultságot pedig elsősorban a nőiség képviseli. Ezt látszik megerősíteni Jézus, amikor azt mondja (nemekre való tekintet nélkül!): „Aki teljesíti mennyei Atyám akaratát, az nekem mind testvérem, nővérem, és anyám" (Mt 12, 50).

A SZAMARIAI ASSZONY. Érdekes megfigyelnünk a Jézus közelébe kerülő nőket: személyes szolgálatukat elfogadja (Lk 8, 3), ha nincs is közelebbi történés följegyezve róluk. A Biblia szavai bensőséges, személyes kapcsolatot árulnak el. Mit kell gondolnunk a szamariai asszonnyal kapcsolatban, akinek legintimebb dolgait veszi beszélgetés tárgyául, és akinek legelőször tárja fel benső valóját: messiási küldetését. Ilyen világosan csakis neki mondotta meg: „Én vagyok az, aki veled beszélek" (Jn 4, 26). És a vallásosság szellemibbé válásának nagy titkát is neki jelentette ki: „Elérkezik az óra, s már itt is van, amikor igazi imádói lélekben és igazságban imádják az Atyát" (Jn 4, 26). És ha a formatörténészek szerint ez egy ősegyházi katekézis keretelbeszélése lenne is, akkor is tudnunk kell, hogy a kinyilatkoztató Isten, ki sugalmazásával azt akarja, hogy ez a történet így kerüljön az evangéliumba, nyilván úgy akarta Jézust beállítani, mint aki elfogadja beszélgető partnernek az asszonyt –, tanítványai csodálkozására (uo. 27). De nem csak elfogadja, hanem titkait is közli vele. És ha abba a látószögbe állítjuk ezt az eseményt, amit később mond főpapi beszédében, akkor egész teljességében föltárul előttünk Jézus eljárásának értelme. Azt mondja ugyanis: „Aki szeret engem, azt Atyám is szeretni fogja. S én is szeretni fogom, és kinyilatkoztatom magam neki" (Jn 14, 21).

Nem lehet megilletődés nélkül végiggondolni ezt az evangéliumi jelenetet. Nyomát sem látjuk itt a kisebbrendűség éreztetésének, sőt mintha Jézus apostolainál is többre méltatná közléseiben ezt az ismeretlen asszonyt.

MÁRIA ÉS MÁRTA. Még jobban megfigyelhetjük a közvetlenség mértékét Lázár nővéreivel kapcsolatban. Annyira közvetlen közelébe engedte őket, hogy a szeretett tanítvány állapíthatja meg róla: „Szerette Jézus Mártát és nővérét Máriát" (Jn 11, 5). És ez a szeretet oly benső és bizalmas volt, hogy Márta felbátorítva érezhette magát, hogy szemrehányást tegyen Jézusnak: „Uram – méltatlankodott – nem törődöl vele, hogy húgom elnézi, hogy egyedül szolgáljalak ki?" (Lk 10, 40) Vagy mikor Lázár meghalt: „Uram – szólította meg Márta Jézust – ha itt lettél volna, nem halt volna meg testvérem" (Jn 11, 21). Mária hasonlóképp szól később Jézushoz (32. v.). – És Jézus nemcsak a bizalmasabb hangot tűri el, de elfogadja, sőt megvédi a szeretet túlzásainak látszó dolgokat is, mint a kenettel való megkenést (Mk 14, 6).

Az ismeretlen szamariai asszony és a barátság körén belül lévők is egyként bensőséges szeretetének intim világába kerülnek: Jézus anélkül érezteti nagyságát, hogy éreztetné kicsiségüket.

A PÉLDABESZÉDEK. Hogy mennyire egyenrangúan ítélte meg a női világot Jézus, arra fényt vetnek példabeszédei is. Igaz, az Isten országának ábrázolására jobbára férfi munkákból veszi hasonlatait. De ugyanilyen elfogulatlanul nyúl a női munkákhoz, hogy megvilágosítsa üzenetét. A ruhafoltozás (Mt 9, 16), a kovász keverése csak úgy szerepel, mint a drachmáját elvesztő asszony konyhasöprése (Lk 15, 8). Legszebb és szinte legrendítőbb hasonlata pedig az asszonyi sors gyönyörűséges fájdalma, a gyermekszülés (Jn 16, 21): „Az asszony is szomorú, aki szül, mert elérkezett az órája. Amikor azonban megszületik a gyermeke, azon való örömében, hogy ember született a világra, nem gondol többé gyötrelmeire."

ÉS A GOROMBASÁGOK... Mindezeket az eszmélődéseket épüléssel olvassuk. De mégis megmarad bennünk a kérdőjel: miért bánt olyan ridegen Anyjával, és miért tartotta nagyobb távolságban magától az üdv közvetlen szolgálatában a nőket?

Ami az elsőt illeti, azt abból a szemszögből kell néznünk, hogy Jézus nagyon szerette Anyját. Ez nem csupán föltételezés és jámbor belelátás, hanem Jézus döntő órájában mutatott viselkedésé-

ből sugárzó valóság. Az a tény, hogy a kereszt rettenetes emberi, fájdalmai között, de meg a rásúlyosodó bűntenger áradásában, sőt az Istentől való elhagyattatás tragikus gyötrelmében is módot talált arra, hogy gondoskodjék anyjáról: „A tanítványhoz fordult: Nézd, az anyád!" Ennek a mondásnak van misztikus értelmezése, de elsősorban a fizikai gondoskodást foglalta magában. Így értelmezte János is, mert írja: „Attól az órától fogva házába fogadta a tanítvány" (Jn 19, 27). Jézusnak ez a gondoskodása, ami végül is feltámadása után is megtörténhetett volna, azt jelenti, hogy szenvedéseinél nagyobb volt a szeretete anyja iránt. És ha ez meggyőz bennünket, akkor egész más optikát kapnak azok a hideg megszólítások, hogy anyját csak egyszerűen Asszony-nak szólítja; hogy nem lehet állandóan vele, hisz időnként jelentik neki: „Anyád és rokonaid kint állnak és beszélni szeretnének veled. De ő megkérdezte: Ki az anyám, s kik a rokonaim?" (Mt 12, 47) Ez a fizikai és lelki távoltartása Máriának üdvtörténeti jellegű. „Megfenyíti az Úr, akit szeret" — idézi a Zsidókhoz írt levél szerzője (Zsid 12, 5) az Ószövetséget, jelezve azt, hogy Isten nem kényezteti el azokat, akik hozzá közel állnak. Hogy ez így van, arról a misztikusok sötét éjszakában megélt gyötrelmei tanúskodhatnak. És hogy Jézus sem dédelgette azokat, akikben a lelki nagyságot látta, arra bizonyság a kánaáni asszony története. Érdemes apróra venni Jézus bánásmódját azzal az asszonnyal, akiről tudja már, hogy milyen nagy lélek. Hiszen maga állapítja meg: „Asszony, nagy a hited" (Mt 16, 28). Ezt a nagy hitű aszszonyt előbb „szóra sem méltatja". A tanítványok már megsokallják az asszony könyörgését és ők járnak érte közbe, de ezt is „visszautasította — azzal a kemény mondással, hogy —: Nem helyes elvenni a gyermekek kenyerét s odadobni a kiskutyáknak."

Nem kis vigasztalására szolgálhat a kései korok kereszténveinek, hogy akit legjobban szeretett, anyját sem részesítette kivételes bánásmódban. És aki úgy érzi, hogy „kinn áll és beszélni szeretne" Jézussal, vagyis kegyelmeinek látható és kézzel fogható megtapasztalását nem érzi, nincs az elvetettek között, sőt közelebb áll hozzá.

A NŐK MÁSOK. Az igaz, hogy Jézus apostolait nem választotta nők közül, és nyoma sincs annak, hogy az Újszövetség intézményes kegyelemszolgáltatásában a nők szolgálatára igényt

tartott volna. Szűz Máriát megtehette volna prófétaasszonynak, mint Hulda volt, akinek a nevéhez a Jozias király alatti nagy vallási megújulás fűződik (2 Kir 22, 14). Vagy szánhatott volna neki olyan kimagasló szerepet, mint Mirjamnak, Mózes nővérének (Szám 26, 59), ha Deborának, a nőbírának szerepét nem is követeljük számára (Bir 5, 7). A názáretiek éppen azzal fejezik ki hitetlenségüket Jézussal szemben, hogy Márián, Jézus anyján semmi rendkívülit nem tapasztaltak: „Nem Mária az anyja?... Honnét vette hát mindezeket?" (Mt 13, 55)

De nem adott Máriának és más asszonynak sem az egyházban vezető szerepet, nem azért mert kisebbrendűeknek tartotta a nőket vagy nem értékelte őket, hanem mert más szerepet szánt nekik. A feminizmus által követelt egyenjogúságot nem azért kell követelni, mert a nők a férfiakkal egyenlők, hanem mert *mások* — mondotta a nagy feminista filozófus, Dienes Valéria. Isten így is gondolta el az embert, hogy „saját képmására alkotta, férfinak és nőnek teremtette" (Ter 1, 27). Azt mondhatnánk, Isten képe sztereo-változatban, kettős tükrözésben lesz teljessé. És ahogy a tériesített látásmódhoz mind a két lencse kell, és nem lehet rangkülönbséget tenni az egyik és másik között, de lényeges az, hogy a térnek ne ugyanarról a pontjáról történjen a felvétel és a látás, így az Isten képe is úgy ragyog be az emberiségbe, ha a férfi és nő a maga természetének megfelelő munkát végez. Nem mintha nem tudná elvégezni a másikét, hiszen vannak férfias nők és nőies férfiak; törekedni is kell rá, hogy a másik nem tulajdonságait bizonyos mértékben mindegyik nem elsajátítsa, mert így közelíti meg mindenki egyénenként is az Isten képét, aki magában foglalja a két nemre elosztott tulajdonságokat. — Az apostoli szolgálatot Jézus a férfiaknak szánta, a léleképítés személyes kiépítését a nőknek.

ÉS SZENT PÁL? Ilyenformán lehet megítélni Szent Pál magatartását is. Már föntebb láttuk, hogy a leglényegesebb dolgokban Szent Pál nem teszi alacsonyabbra a nők helyzetét (a szexualitásban). A párválasztásban sem ad több jogot a férfinak, mint a nőnek: „A feleség ne hagyja el a férjét... A férfi se bocsássa el a feleségét" (1 Kor 7, 10). Akkor sem tesz különbséget, amikor a hitetlen féllel való viszonyt tárgyalja az ún. páli kiváltságban:

„Ha a nemhívő fél elválik, hadd váljék el. Ilyen esetben a testvér vagy nővér nincs lekötve" (1 Kor 7, 13). És még szinte bátorítja azokat, akik talán vallásos buzgóságtól vezettetve a hitetlen mellett végsőkig kitartani gondolták: „Honnan tudod, te asszony, hogy a férfit üdvösségre vezetheted? Vagy honnan tudod, te férfi, hogy feleségedet megmentheted" (uo. 16). Nem győzünk csodálkozni azon, hogy az a Szent Pál, aki bekötteti az asszony fejét „annak jeléül, hogy hatalom alatt áll" (1 Kor 11, 10), a lényeges dolgokban teljes egyenjogúság álláspontján van.

Ez a fölfogás jellemzi viselkedését is. Ő, az állítólagos nőgyűlölő, ugyanabban a Korintusiakhoz írt levelében indulatosan és a tőle szokott hevességgel síkraszáll a női szolgálat igénybevételére. Szinte élesen pattognak egymásutáni kérdései: „Vajon nem vagyok szabad ember? Nem vagyok apostol? Nem vagytok-e az én művem?... Nincs jogunk az evéshez és iváshoz? Nincs jogunk ahhoz, hogy asszony nővért magunkkal vigyünk, mint a többi apostol?" (1 Kor 9, 1–5). És a Rómaiaknak írt leveléből látjuk, hogy az üdvözlések között legalább annyi férfinak szóló üzenet és köszöntés van, mint a nőknek „Priszkát, Máriát, Juniát,... Köszöntsétek Trifénát és Trifózát, akik az Úrért fáradnak. Köszöntsétek a szeretett Perziszt, aki sokat fáradozott az Úrért. Köszöntsétek az Úr választottját, Rufuszt és anyját, aki nekem is anyám... Köszöntsétek... Júliát, Neureuszt és nővérét, meg Olimpiát..." (Róm 16). Nem kerülheti el figyelmünket az a finomság, ahogy ezeket fölemlíti, az a nagyrabecsülés, amivel munkájukat és szereplésüket méltatja. Még az is nagyon sokat árul el Pál finomságából, ahogy a Filippieknek írt levelében Evódiát és Szintihét békére inti. Egyáltalán nem parancsolólag förmed rájuk, amin nem csodálkozhatnánk, de az összekuszálódott pszichikai helyzet megkövetelte tapintattal kéri munkatársa segítségét „azoknak, akik velem együtt fáradtak az evangélium hirdetésében" (Fil 4, 3).

Hogy ez a Pál által igénybevett női munka meddig terjedhet, azt pontosan nehéz meghatározni, mert ugyanabban a Korintusiaknak írt levelében írja: „Az asszonyok hallgassanak összejöveteleiteken" (1 Kor 14, 34). Viszont korábban ezt írja: „Minden asszony, aki födetlen fővel *imádkozik vagy prófétál*, szégyent hoz fejére" (uo. 11, 5). És mert „aki prófétál, a közösséget építi" (uo.

14, 4), és „az emberek épülésére, buzdítására és vigasztalására beszél" (uo.), a fenti tilalom – úgy látszik – csak a szolgálati szereplést foglalja magában, és nem zárja ki az igehirdetésnek és imádkozásnak közvetlenebb formáit (családi hitoktatás, kisebb közösségek, karitász keretében).

*

Látjuk tehát, hogy a nők helyzetének evangéliumi fölfogása teljes megoldású, mint más kérdésekben is. A Biblia a teljes humánumot tartalmazza. Amint azonban más kérdésekben láthatjuk, a kovász még nem járta át az emberi gondolkodás minden rétegét, és sok még a férfijogú kultúrákból visszamaradt értelmezés. De amint más téren a fölgyorsult fejlődés az egyéniség, a személyesség, a bensőségesség felé mutat, nem csoda, ha ez a fejlődés magával hozza a nőiség kibontakozását a férfivilág elsőbbségét biztosító szemléletből. A megoldás kulcsa csak abban van ezen a téren is, mint minden más vonatkozásban: „Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert mindannyian eggyé lettetek Krisztus Jézusban" (Gal 3, 28).

(Teológia, 1979/3.)

NŐGYŰLÖLŐ VOLT-E SZENT PÁL APOSTOL?

Vallásilag és szellemileg is előkelő társaságban szó esett a manapság divatos problémáról, a nők napi szolgálatáról. Természetesen megoszlottak a vélemények. A vita során az egyik, egyébként tudós tagja a társaságnak ezzel torkolta le a másikat, ki szintén tudósa a szakmájának: A nők csak főzzenek és mossanak, de

*

az egyházban hallgassanak, mint Szent Pál mondja. (1 Tim 2, 12)

Ami a nők papságát illeti, az vitán felül áll. És ha feszegeti is néhány tudós, és ott is áll néhány keresztény egyház gyakorlata, a katolikus egyház aligha engedi vitára a kérdést, mert annyira hatása alatt van Jézus példájának és annak, hogy Szűz Anyját nem tette meg apostollá vagy vezér tisztségviselővé egyházában.

De kérdés, hogy ezzel el van-e intézve a nők helyzete az egyházban?! Tényleg hallgatásra vannak-e ítélve, és csupán a hit befogadására alkalmasak-e?

Az biztos, hogy a férfi jogú palesztínai és görög–római kultúra tekintete a kinyilatkoztatásban hangsúlyosan akadt meg Szent Pál kijelentésén, és ahhoz tartotta magát a legtöbb dologban, ami az egyházi szolgálatot illeti. De kérdés, hogy ez marad-e a véleményünk, ha Szent Pálnak össz-szemléletét tekintjük át.

Pál női munkatársai

Ugyanis Szent Pálnak a Korintusiakhoz írt első levele és az 1 Timóteus levél tartalmaz csak a nő másodrendűségével kapcsolatban kijelentéseket. De a Rómaiakhoz írt levelében például az utolsó fejezetben küldött üdvözletek figyelemre méltók. Itt Főbét a kenkhréi egyház szolgálatában levőnek mondja (diakonon). Azzal a szóval jelzi tehát, amivel a pasztorális levelek a hierarchiai rend alsó fokozatát fogják nevezni.

Azután Priszkát a férjével, Aquilával együtt úgy nevezi, hogy „munkatársaim Krisztus Jézusban". Esetleg itt gondolhatunk arra, hogy Pállal együtt sátorkészítők voltak és Korintusban tényleg náluk dolgozott (ApCsel 18, 3). Együtt hajóztak át Efezusba, ahonnét Pál tovább ment. Ők ott maradtak, és nyilván azt csinálták másokkal is, mint Apollóval. Őt ugyanis „magukhoz hívták és behatóbban elmagyarázták neki az Isten tanítását." (ApCsel 18, 26)

Azután ugyancsak a Rómaiakhoz írt levél köszöntései között az egyik szól „Máriának, ki sokat fáradt értetek". Köszönt továbbá három nőt: Trifenát, Trifózát, „akik az Úrért fáradnak" és Perziszt, „aki sokat fáradt az Úrért". (Róm 16, 12) Az „Úrért fáradni" kifejezés aligha alkalmazható csupán a keresztény szellemben végzett házimunkára. Különben minden fölemlített nőnél alkalmazhatta volna e kifejezést. De legvilágosabban a Filippiekhez írt levélben mondja Evódiáról és Szintichéről, hogy ezek az asszonyok „velem együtt fáradtak az evangélium hirdetésében". (Fil 4, 3) Itt tehát az előbbiekben szereplő „az Úrért" helyett „az evangélium hirdetésében" áll, amit egyáltalán nem lehet a főzésmosással azonosítani.

Mindenesetre igehirdetésben való valamilyen részvételt takar ez a kifejezés. És ezt annál inkább állíthatjuk, mert az ominózus korintusiakhoz írt első levelében, ahol az asszonyok beszédét tiltja az egyházban, elképzel olyan esetet, hogy az asszonyok prófétálnak. Azt írja ugyanis: „Minden asszony, aki födetlen fővel imádkozik vagy prófétál, szégyent hoz fejére." (1 Kor 11, 5)

A prófétálás éppen abban különbözik a nyelveken szólástól, hogy „aki nyelveken szól, csak önmagának épülésére szolgál, aki azonban prófétál, az Isten egyházának épülésére." (1 Kor 14, 4) A prófétálás tehát a közösséghez szól, és ezt Pál is megengedhetőnek tartja a nők számára.

Mi lehet hát a magyarázata annak, hogy ugyanebben a korintusiaknak írt levélben több helyen is az asszonyok alárendeltségéről és az egyházban való hallgatásáról szól? Persze csak találgatásokra vagyunk utalva. Kell valami helyi adottságnak is lenni, ami indokolta szigorát.

A korintusi helyzet

Talán nem járunk messze az igazságtól, ha arra gondolunk, hogy Korintusban két kikötő volt, Kelet és Nyugat kereskedelme ott találkozott. Ennek következtében oldottabbak voltak az ősi hagyományokkal szemben. A fényűzés és szabadabb szellemiség több jogot adhatott a nőknek, fölszabadultabbak lehettek. Másrészt Korintusban nagyon hamar kifejlődött a pártokra szakadás. (1 Kor 1, 11) A nők is többet engedtek meg maguknak (pl. a fátyolt levetették ugyanaz a levél tanúsága szerint – gondoljunk most modernizálódó iszlám vidékekre vagy völgyekbe zárt falvaink szokásaira). Hogy ezek a nyílt felfogású nők, ha belekeverednek az egyházi pártoskodásba, akkor annak igen nagy kárát láthatta előre az apostol, és ezért ad szigorú tilalmakat, illetőleg korlátozó intézkedéseket. A vezérszereplést vitatta el tőlük az egyházban és nem az egyházi életben való részvételt.

Alárendeltség vagy egyenjogúság

Hogy mennyire így értelmezhető ez, kiderül az asszony alárendeltségéről vallott felfogásából. Ugyanis éppen az első korintusi levélben adja magyarázatát ennek. Azt írja ugyanis: „Nem a férfit teremtette az asszonyért, hanem az asszonyt a férfiért. Ezért viselje az asszony annak a jelét, hogy hatalom alatt áll." (1 Kor 11, 9) De hozzáteszi – mintegy magát korrigálva – „Igaz ugyan, hogy az Úrban sem a férfi nincs asszony nélkül, sem az asszony férfi nélkül, mert amint az asszony férfiból lett, úgy a férfi is asszonytól születik." (uo.) De már korábban is a házasság leglényegesebb dolgaiban semmivel sem ad több jogot a férfinak, mint az asszonynak. A házassági kötelességekkel kapcsolatban írja: „Az asszony nem rendelkezik tulajdon testével, hanem a férje. Ugyanígy a férfi sem rendelkezik tulajdon testével, hanem a felesége." (1 Kor 7, 4) Elválni sem szabad a férfinak, miként az asszonynak sem (uo. 10). Még az ún. Páli Kiváltság esetében való elválásnál sem részesíti több előnyben a férfiakat. (uo. 14) Egy levél keretében ilyen következetlenséget csak akkor képzelhetünk el, ha két különböző súlyú igazságot tételezünk fel. Egyik az egyen-

jogúság, mely általános érvényű; a másik az alárendeltség, mely helyi jellegű, részleges igényeket tart szem előtt.

Ezt átvihetjük az egyházi szolgálat kérdésére is. Pál nem akarta a nőket kizárni az egyházi szolgálatokból, csak a vezető szereptől akarja őket távoltartani. Ezt akarja ilyen ellentmondásosan kifejezni.

És Efezusban?

Bár az igaz, hogy a Timóteushoz írt első levél rendelkezése egyetemes érvényűnek látszik, hisz éppen a hierarchikus rendekre szóló intézkedések előtt mondja: „Az asszony csöndben hallgassa a tanítást, teljes engedelmességgel. Azt nem engedem meg, hogy az asszony tanítson, sem azt, hogy a férfin uralkodjék, hanem maradjon csöndben. Hiszen Ádám első a teremtésben, Éva csak a második. Ádám nem hagyta magát félrevezetni, mint az asszony, aki bűnbe esett." (1 Tim 2, 12) De éppen ez a megokolás mutatja, hogy mennyire konkrét élmények behatása alatt rendelkezett. A kinyilatkoztatás szerint a férfi és a nő együttesen alkotják Isten képmását, s ezért nincs első és második hely (Mk 10, 6 ld. Ter 1, 27). És erre Pál nincs tekintettel. Másrészt az eredeti bűnt teljesen Éva számlájára írja, pedig az elsősorban Ádám vétke a Rómaiaknak írt levél tanúsága szerint. (Róm 5, 14) — Az impulzív Páltól nem lehet zokon venni ezeket a látszólagos ellentmondásokat, hiszen ez többször előfordul más kérdésekben. Mint például ugyanebben a levélben azt kívánja, „hogy a fiatalabb özvegyek menjenek csak férjhez... s az ellenfélnek ne adjanak megszólásra alkalmat." (1 Tim 5, 14) Pedig a korintusi levélben még azt mondja: „Az asszony, ha férje meghal, fölszabadul. Férjhez mehet, akihez akar... Boldogabb lesz azonban, ha úgy marad, ahogy van. Ez az én tanácsom, s hiszem, hogy az Isten Lelke vezet." (1 Kor 7, 39) — Azután a zsidó beavatási szertartásról azt írja a Galatákhoz: „Én, Pál mondom nektek, ha körülmetélkedtek, Krisztus semmit sem használ nektek." (Gal 5, 2) Mégis Timóteust körülmetélteti (ApCsel 16, 3). Továbbá az ószövetségi előírásokat „erőtlen és nyomorúságos elemeknek" nevezi (Gal 4, 9), mégis Korintusból távozóban Kenkhrében „lenyíratta a haját, mert fo-

gadalmat tett" (ApCsel 18, 18), Jeruzsálemben pedig a templomban áldozatot mutatott be (ApCsel 21, 26).

Mindez tehát azt mutatja, hogy Szent Pál több dologban is ellentmondásosan képviseli az igazságot. Efezusban ugyanis, lévén az is kikötő város, úgy látszik kedvezőtlen tapasztalatai voltak a nőkről (1 Tim 5, 11–13), aminek a másik Timóteus levélben is hangot ad (2 Tim 3, 6). És mert az istentisztelettel kapcsolatos rendelkezések között van a nőket sújtó tilalom, lehet, hogy az istentisztelet irányításában és vezetésében semmiképp sem akarta őket az élvonalba engedni.

*

Egyértelműen nem lehet tehát Szent Pált nőgyűlölőnek mondani, azt sem, hogy szolgálatukat az apostoli munkában nem vette igénybe. Az is biztos, hogy vezető szerepet nem szánt nekik az egyházi életben. Tehát az lehetett a felfogása és gyakorlata, ami a missziókban már korábban is megvolt, és most útban vagyunk ennek egyetemessé válása felé. Ahogy maga Szent Pál kifejezte: a nők „velünk együtt fáradnak az evangélium hirdetésében." (Fil 4, 5)

(Új Ember, 1982. márc. 14.)

AZ EGYHÁZ SZENTSÉGEI

ÉLETÜNK KENYERE

Nemrég múlt ötven esztendeje, hogy Szent X. Piusz pápa megnyitatta a gyakori, sőt naponkénti szentáldozás útját. Azóta századunk valóban az Eucharisztia százada lett.

A történelem Ura akarta, hogy szándékának hű tolmácsolója, az Egyház, éppen akkor tegye általánossá és mindenki számára hozzáférhetővé a mennyei kenyeret, amikor a földi kenyér kérdése oly elementáris erővel lép be a társadalmi élet erőterébe és minden embernek mindennapi problémájává válik.

De amint a mindennapi kenyér kérdése elvi vagy gyakorlati materializmusba sodorta az emberiséget, úgy az eucharisztikus életben is sokszor jelentkezik az anyagi szemlélet, noha Jézus hangsúlyozottan mondja az Oltáriszentéről szóló beszéde végén: „Az igék, melyeket én szólottam, szellem és élet" (Jn 6, 64).

Az Oltáriszentség tiszteletének csodálatos kegyelmei mellett jelentkező hibák vagy fonákságok éppen erre az anyagias szemléletre vezethetők vissza. Ezért nem lesz felesleges kissé szétnéznünk a szentáldozás elvi és gyakorlati vonalán.

Az anyagiasság kísértése

Mindenesetre nem kell csodálkoznunk az anyagias szemlélet jelentkezésén, hiszen testből és lélekből álló emberek vagyunk. A léleknek amúgy is nagy küzdelmet kell vívnia a testi szemlélettel szemben, mert a lélekről nincs sajátos fogalmunk és csak úgy tudjuk kifejezni, hogy testetlen való, vagyis tagadással. Hát még az isteni világot milyen nehéz kifejezni és megérteni! Mennyire belejátszik a test a kegyelem elképzelésébe és felfogásába!

Az Úr Jézus találkozott legelőször ezzel a testies beállítottsággal, éspedig akkor, amikor először beszélt az Oltáriszentségről. És ebben az egész történetben a legjellemzőbb éppen az, hogy a testies szemlélet nem ellenfeleiben jelentkezik — azok akkor nem is voltak ott — hanem híveiben. Az Oltáriszentség megígérésekor

olyan tömeggel állott szemben, mely őt kereste (Jn 6, 24). Sőt annyira kereste, hogy három napon át ételről-italról megfeledkezve csüngött szavain a pusztában. És mintha még ez sem lett volna elég, utána tódult Kafarnaumba és ott — testies szemléletre egyáltalán nem mutató — efféle kérésekkel ostromolta: „Mit tegyünk, hogy istenes cselekedeteket műveljünk?" (Jn 6, 28). Majd később pedig ezt kérik: „Uram! mindenkor add nekünk ezt (a világnak életet adó) kenyeret" (6, 34). Noha ilyen vágyak és kérések mozgatják őket, Jézus mégis azzal a meglepően kemény kritikával fogadja őket: „Bizony, bizony mondom nektek, kerestek engem, nem azért, mert jeleket láttatok, hanem mivel ettetek a kenyérből és jóllaktatok' (6, 26). Szinte magunk is megijedünk e kijelentésen, mely pőrére vetkőzteti a vallásos lelkesedés mezébe öltöztetett vágyakat s kijelentéseket. De Jézusnak mégiscsak igaza volt. Mert ezek a lelkendezők zúgolódnak és vitatkoznak vele (Jn 6, 41, 53). Sőt ezek mondják ki a szakítást jelző szót: „Kemény beszéd ez, ki hallgathatja azt?"

Mindebben éppen az a különös és figyelemre méltó, hogy a Krisztus-vágy mélyén húzódott meg ez az anyagias és testies szellemiség. Ezt nyilván figyelmeztetőül rendezte így az Úr és íratta is le, mert hiszen „ami megíratott, a mi okulásunkra íratott meg" (Róm 15, 4). Éppen ezért ismételten felül kell vizsgálnunk Krisztus-vágyainkat és Krisztushoz való viszonyunkat, nehogy a lelkes látszatok alatt testies szempontok és elgondolások húzódjanak meg.

Az ellentmondások szentsége

A testi elképzelések annál inkább lehetségesek, mert az Oltáriszentségben a természetfölötti isteni világ szinte ontja titkait. Mikor Szent Tamás az Oltáriszentségről beszél, legszívesebben a zsoltáros kitételéhez fűzi szavait: „Csodáinak csodás emlékét hagyta ránk az Úr" (110. sz. 4). És hogy „egyik mélység a másikat nyitja meg" (41. sz. 8), Valóban, ha az Oltáriszentségre vonatkozó egyik igazságot már kezdjük sejteni, mindjárt jelentkezik a másik, amelyet nem tudunk összeegyeztetni az előbbivel. Úgy vagyunk, mint amikor a pesti éjszakában a Dunahidak hídfői fényárban úsznak, de az összekötő íveket a sötéttől nem látjuk.

Régi rend itt újnak enged
Szárnya lankad észnek-szemnek.
Élő hitből végy erőt.

– zengi Szent Tamás Lauda Sion himnusza. El lehetne számlálni ezeket az ellentéteket, sőt ellentmondásokat, melyeknek legfőbbjei, hogy a nagy Isten kicsiny kenyérbe rejtőzik, az élet a mozdulatlanságba, a szellem az anyagba. De mert most elsősorban az anyagias szemléletről beszélünk, azért az anyag alapkategóriáira legyünk tekintettel, t. i. a mennyiségre és a számra.

A számok logikája itt teljesen felborulni látszik. Már a szentség eredésében is jelentkezik.

Vér bár a bor, test az étel,
Egy a Krisztus semmi kétely.
Két szín őt nem osztja meg.

Átváltozáskor külön jelen van a kenyérben és külön a borban, és mégsem kettő a Krisztus, hanem egy. Még csodálkozóbbakká leszünk, ha az együttmisézésre gondolunk, amikor t. i. egy ostya és egy kehely fölött több pap misézik, pl. a papszentelésnél az új papok együttmiséznek a szentelő püspökkel. Egy az ostya és bor, de annyi a mise, ahányan azt bemutatják, és mégis egy a Krisztus. Viszont ha egy pap ezer ostyát konszekrál, vagy egy ostyát akár ezer darabra morzsál, mindegyikben külön-külön az egész Krisztus van jelen. Szent Tamás himnusza ezt plasztikusan így foglalja össze.

Aki veszi, meg nem osztja,
Meg nem töri, nem szakasztja
Mindenek épen veszik.
Veszi egy és ezrek veszik
S mind egyenlőn kapja részit
Mégis nem fogyatkozik.

Lehet, hogy valakiben támadnak olyan gondolatok, hogy ez csupán középkori skolasztikus számmesterkedés a logika rovására. Ezek azonban nem veszik tudomásul, hogy Istennek a természetfölötti világban egész más számtana van.

Egy kis természetfölötti aritmetika

Ízelítőül vessünk egy pillantást az evangéliumok mennyiség tanára. Vannak területek, ahol a mi számtanunk érvényesül. „Amily mértékkel ti mértek, olyan mértékkel fognak visszamérni nektek" (Mt 7). Azután a talentumokkal űzérkedni kell, tehát növelni kell mennyiségeket, mert ha nem, akkor elveszik, még a kapott talentumot is annak adják, aki legtöbbet nyert (Mt 25, 29). Viszont vannak területek, ahol ez az egész megfordul. A szegény özvegy két fillérkéje sokkal többet számít, mint a gazdagok nagy adományai (Lk 21, 1). Azok a szőlőművesek, akik „az egész nap terhét és hevét viselték," csak annyit kapnak, mint amennyit az utolsó órában dolgozók (Mt 20, 11). A sok jótettel ékeskedő farizeus nem kap olyan dicséretet, mint a szívéből felsóhajtó vámos (Lk 18, 9). A reménytelenül eladósodott ember nagyobb becsben állhat Isten előtt, mint akinek keveset kellett elengedni (Lk 7, 43). Nagyobb öröm van az égben az egy elveszett, de megtalált drachmán, mint a kilencen, mely nem veszett el, és a megtalált századik juhon, mint a kilencvenkilencen (Lk 15). A tékozló fiú érdekében dús bátyja nem kap olyan lakomát, mint a mindent elprédáló gyermek.

Mindez arról győz meg bennünket, hogy Isten világában egészen más a kevésnek és a soknak a fogalma. Ott ugyanis a kevés sem kevés és a sok sem sok.

A kevés sem kevés és a sok sem sok

Ez az alapelv nagyon hasznos lesz számunkra a szentáldozás körüli dolgok elrendezésére. És hogy éppen az Oltáriszentségnél különösképpen alkalmazza Isten ezt az elvet, azt láthatjuk e szentség ószövetségi előképeiből.

Illés próféta az Isten által odatett kenyérből vett és a kenyér erejéből negyven nap és negyven éjjel bírt menni, mígcsak az Isten hegyéig nem ért el (3 Kor 19, 8). Máskor pedig Isten a hollók által reggel és este küldött neki eledelt (uo. 17, 6). Ugyanannak az Istennek a kenyere tehát egyszer negyven napig, máskor csak fél napig adott erőt.

Hasonló „következetlenséget" látunk a másik előképnél, a man-

nánál. A pusztában reggelenként lehulló manna másnapra már elromlott. De mert szombaton nem volt szabad hétköznapi munkát végezni s így mannát sem lehetett szedni, a pénteken szedett manna másnapra nem romlott el. Sőt a szent sátorban, ill. a frigyszekrényben lévő manna évszázadokig elállt. Ugyanaz a manna tehát indokolt esetben nem tűnt el másnapra. – És még egy különösség, amire Szent Pál is felhívja figyelmünket; hogy a mannából „aki sokat gyűjtött, nem bővelkedett; aki keveset, nem szűkölködött" (2 Kor 8, 15).

Az előképekben Isten a szimbólumok nyelvén plasztikussá tette előttünk a „kevés sem kevés és a sok sem sok" elvét. Éppen ezért most már fordítsuk tekintetünket a valóságra és vessük fel a kézenfekvő kérdéseket.

I. KELL-E ÁLDOZNI?

Az Úr Jézus nem hagy kétséget az Oltáriszentség szükségessége tekintetében. „Ha nem eszitek az ember fiának testét és nem isszátok az ő vérét, nem lesz élet tibennetek" (Jn 6, 54). Nagyon komolyan hangzanak az Üdvözítő szavai. Nem is csoda, ha egyes korokban ezt úgy értelmezték, hogy az Oltáriszentség nélkül nem lehet üdvözülni. Ezért a csecsemők áldoztatását is bevezették, ill. sürgették. Viszont ott volt a sok megdönthetetlen tény, hogy többen voltak, akik nem juthattak áldozáshoz és mégis üdvözültek. Pl. a lator. Éppen ezért az Egyház, mint a kinyilatkoztatás hivatalos magyarázója, leszűrte az elvet: igen, szükséges a szentáldozás az üdvösségre, de akinek nincs módjában ezt valóságosan venni, vágyban is veheti (miként van vágykeresztség is), és a vágyáldozás is részesévé teszi a valóságos Oltáriszentség kegyelmeinek. (A vágyáldozásról, másként lelkiáldozásról alább szólunk.)

Itt jelenkezik tehát először a kevés sem kevés és a sok sem sok elve. Mert az a minimum, hogy t. i. vágyódunk e nagy szentség után, szintén részesévé tesz mérhetetlen kegyelmeinek. A kisgyermekek áldoztatását is ezen az alapon tiltotta el az egyház. Helyettük ugyanis az anyaszentegyház fejezi ki e szentség utáni vágyat, míg maguk ezt nem tudják megtenni, s így az egyház közösségében válnak a szentség kegyelmeinek részeseivé. A felnőttek Jézus után

való vágyában viszont bennerejlik e szentség utáni vágy is, és így ha nincs módjuk valóságosan venni, lelkiáldozás formájában részesednek benne.

II. HÁNYSZOR VAGYUNK KÖTELESEK ÁLDOZNI?

Ha lehetséges és módja van az embernek szentáldozáshoz járulni, felmerül a kérdés, hányszor vagyunk kötelesek áldozni. Az egyház történelme folyamán sok mindent megért, és ezen a téren is tapasztalható az emberi gondolkodás végletessége. Némelyek ugyanis azt állították, hogy a kereszténynek kötelessége minden nap áldozni, hogy lelki élete fennmaradjon. Mások pedig azt mondották, hogy ember sohasem lehet méltó az Úr testének valóságos vételére. Úgy kell tennie, ahogy a kafarnaumi százados tett, aki méltatlanságára hivatkozva elhárította Jézus látogatását, és dicséretet is kapott tőle. Hol van tehát az igazság?

Mind a két álláspont túlzás.

Tény az, hogy az Úr Jézus legnagyobb szeretét rejtette ebbe a szentségbe. *És amikor megalapítja,* így kezdi az utolsó vacsorát: „Vágyva vágytam elkölteni veletek ezt a húsvéti vacsorát, mielőtt szenvedek" (Lk 22, 15). Egészen szokatlan szertartással vezeti be, a lábmosással. És noha előre látja tanítványainak rettenetes gyengeségét és gyarlóságát, mégis azt mondja: Vegyétek és egyétek!

De ha nyílt parancsot nem is adott volna, már a szimbólumok nyelvén azt kiáltja felénk: vegyétek és egyétek. Mert a kenyeret enni és bort inni kell. Nem nézegetni, nem is őrizgetni, de nem is csupán imádni, hanem enni és inni, úgy mint a rendes ételt és italt.

Jézus szándéka tehát nyilvánvaló: a gyakori, sőt napi szentáldozás. Éppen ezért az egyház szembeszállott azokkal, akik a méltatlanságra való hivatkozással lebeszélni iparkodtak a keresztényeket e nagy szentség vételéről.

De mi is jellemzőbb az egyház igazán magas fokú szellemi magatartására, mint hogy Jézus irgalmas tekintetével nézi az élet sodrában küszködő embert. Éppen ezért Jézus fennebbi szavait mindenkire kötelezően úgy értelmezi, hogy Jézus parancsa alapján az életben legalább egyszer kötelesek vagyunk áldozni, viszont az egyház parancsa alapján, minden évben egyszer, húsvét táján;

ámbár még itt is lehetnek ésszerű okok, melyeknek fennforgása esetén a lelki atya megítélése szerint ez is elhagyható (859. kánon).

Az egyház e szellemi rugalmassága annál figyelemreméltóbb, mivel a 863. kánonban előírja, hogy a híveket fel kell hívni és buzdítani kell, hogy gyakran, sőt naponta áldozzanak. Álláspontja tehát világosan a gyakori áldozás mellett van. Mégsem erőlteti lelkiismereti kényszerekkel és fenyegető parancsokkal híveit a krisztusi szándék megvalósítására, hanem azt mindenkinek az egyéni lelkületében jelentkező kegyelmi indításokra és életének a gyakori áldozást lehetővé tévő körülményeire bízza.

A szentáldozás kegyelmei

Teheti ezt annál is inkább, mert a szentáldozás kegyelmi bősége csodálatos. Garrigou-Lagrange fogalmazta meg legszemléletesebben ezt a kegyelmi bőséget: egy szentáldozásban annyi kegyelem van, hogy a világ legnagyobb bűnöséből a legnagyobb szentet képes alakítani, és egyetlen szentáldozás kegyelme egy egész élet minden küzdelmére és erényének kivívására elégséges.

Így most már világos lesz előttünk, hogy adott körülmények között miért nem kevés a kevés szentáldozás. Hiszen ahogy Illés egy kenyérrel megtette az egész utat az Isten hegyéig, úgy egy szentáldozással is meglehet tenni ez életből az Istenig terjedő utat. És való igaz, hogy a puszták remetéi között akadt nem egy, aki egyszer vagy nagyon ritkán áldozott. A középkor szentjei ritkán áldozhattak. Árpádházi Szent Margitról tudjuk, hogy csak évente négyszer áldozhatott. Mégis nagy szentek lettek.

Ám azt is figyelembe kell vennünk, hogy nekik nem volt módjukban többször áldozni. És mert nem volt módjukban, azért ez elég is volt nekik, mert e szentségből a kevés sem kevés.

De az is igaz, hogy a szentáldozásból a sok sem sok. Mert hiszen a manna is elég lehetett volna hetekig vagy évszázadokig, de Isten azt akarta, hogy mindennap szedjék. Kezdetben az egyház gyakorlata az volt, hogy a szentmisében a hívek áldoztak. A hívek számának szaporodásával idők folyamán két véglet alakult ki. Az egyik véglet az volt, hogy még a halálos bűn állapotában lévők is

áldoztak, a másik pedig az, hogy a méltatlanság érzete annyira fokozódott, hogy nem mertek áldozni. Éppen ezért fel kell tennünk a kérdést:

III. KIK ÁLDOZHATNAK GYAKRAN VAGY NAPONKÉNT?

Akik a súlyos bűnökben lévőket is megáldoztatták, arra gondoltak, hogy a földön járó Úr Krisztus érintésétől a bűnösök megtértek. Így talán a szentségi Jézus érintésétől is bűnbánatra fordulnak. Ám ezek elfeledkeztek Szent Pál intéséről: „Vizsgálja meg tehát magát az ember, és úgy egyék ebből a kenyérből..., mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának, mivel nem különbözteti meg az Úr testét" (1 Kor 11, 28).

Ezt a nagyon komoly szentpáli figyelmeztetést sokan a középkorban és különösen a 16–19. századokban úgy értelmezték, hogy csak az áldozhat, aki teljesen mentes a földi gyarlóságoktól és a szentek által is nehezen elért tökéletes istenszeretetben van. Mások nem voltak ennyire szigorúak és csupán a szándékos bocsánatos bűnöktől való mentességet írták elő. És ezen a címen tiltották el a kereskedőket és házasokat is a gyakori áldozástól, mert e két állapotot nem tudták a pénzhez és a testi örömökhöz való rendetlen ragaszkodás nélkül elképzelni.

Mindezekkel szemben a hivatalos egyház több-kevesebb élességgel felvette a harcot és világosan leszögezte: a kegyelmi életnek a minimuma elégséges ahhoz, hogy gyakran áldozzunk, noha kívánatos volna, hogy minél bűntelenebbek és gyarlóságtól mentesek legyünk. Azt pedig tudjuk, hogy a kegyelmi élet minimuma a halálos bűntől való mentesség. Tehát bármilyen bosszantó gyarlóságokkal legyen is teli valaki, nem tiltható el a szent asztaltól, míg ezek a bűnök vagy gyarlóságok nem ütik meg a halálos bűn mértékét. Éppen arra rendelte Jézus ezt a szentséget, hogy a kegyelmi élet teljesen kibontakozhassék a lélekben, és az megszabaduljon a napi gyöngeségektől és bűnöktől.

Itt is érvényesül tehát az elv: a természetfölötti életből a kevés sem kevés. Aki a lényeges dolgokban megőrzi a keresztény élet parancsait (= nem követ el halálos bűnt), bármennyi gyarlósága van,

áldozhat. Az is igaz viszont, hogy a sok sem sok, mert a legnagyobb szent sem mondhatja magáról, hogy ő teljesen méltó az Úr testének vételére, így a méltatlanság érzetének mindenkiben uralkodni kell.

IV. KI ÁLDOZZÉK GYAKRAN VAGY NAPONKÉNT?

Azzal, hogy nincs súlyos bűnünk, még nem teljesítettünk minden követelményt. Szent X. Pius pápa a súlyos bűntől való mentesség mellé követelmény gyanánt még a helyes lelki magatartást, a „*pia rectaque mens*"-et állítja fel.

Mi ez a helyes jámbor szándék? A pápa így jellemzi: annak van helyes és jámbor szándéka, aki nem megszokásból, nem hiúságból, nem is emberi okokból vagy tekintetekből járul a szentséghez, hanem azért, hogy Isten tetszését és akaratát keresse, szeretetben Vele kapcsolódjék és gyöngeségei s hibái ellen orvosságot nyerjen.

A szokásosság

A szokásszerűség vagy mechanizálódás mindig nagy kísértése a jámborságnak; ellene minden eszközzel védekezni kell. Gyarlóságunk miatt bizonyos fokú gépiesedést nem kerülhetünk el. Emiatt még nem kell elhagynunk a napi áldozást, ha a gépies lelkiállapot mélyén ott van legalább a vágy, hogy e gépiességtől megszabaduljunk.

De kérdés, hogy ez a szokásosságtól való szabadulási vágy megvan-e bennünk. Ezt legjobban akkor ellenőrizhetjük, hogy ha megszokott környezetünkből kilépünk (pl. nyaralás) és nem jutunk áldozáshoz. Hagyjuk-e ilyenkor napjainkat anélkül futni, hogy e nagy szentségre gondolnánk és legalább vágyban vele egyesülnénk? Ha eszünkbe se jut a máskor naponként vett szentség, akkor bizony a szokásszerűség legmélyén vagyunk, és a legsürgősebben gondoskodnunk kell magatartásunk megváltoztatásáról, még ha nem is volnánk súlyos bűnökben.

Másoknál a szokásszerűség olyan formát ölt, hogy rosszul érzik magukat, ha nem áldoztak; éppen úgy, mintha nem mosakodtak volna meg. Ez még nem okvetlenül bűn, de a lélek elernyedésére vezet.

A hiúság

A hiúság sem kis kísértése a buzgóbb lelki életnek. Mit szól hozzá a pap, ha ott vagyok a misén és nem áldozom? Vagy mit gondolnak a körülöttem lévők? Az ilyesfajta kérdések nem egyszer gyötrik, és néha szentségtörő áldozásba viszik az egyébként gyakran áldozót.

Ide tartoznak azok is, akik számontartják, hogy életük minden napján vagy egy-egy évben megszakítás nélkül áldoznak. Önmaguk előtt éreznék magukat lealacsonyítva, ha ezzel a tudattal nem rendelkezhetnének.

Emberi okok

Vannak, akik belehajszolják magukat olyan kényszerképzetekbe, hogy a napi áldozás nélkül okvetlen bűnbe esnek, és ezért ha törik, ha szakad, minden úton-módon (legtöbbször rendkívüli időkben és körülmények között) kényszerítik maguknak a napi áldozást, sokszor követelődző és egyáltalán nem jámbor módokon. Ezek nem gondolnak arra, hogy a napi áldozás nem egyetlen és kizárólagos eszköze a tökéletességnek és jóban való megmaradásnak. És hogy az eddigi áldozások kegyelmeit nem szabad annyira lekicsinyíteni, mintha azok – indokolt esetekben – nem tudnának átsugározni erőket és kegyelmeket erre a napra is.

Emberi tekintetek

Ezek talán a legsúlyosabb természetű szempontok az eddig felsoroltak közül. Ha valaki azért áldozik, hogy ez által elérjen valami jót (munkát, állást, jó bizonyítványt), mely a szentség kiszolgáltató paptól függ. Egyik templomfestő maga vallotta be, hogy a napi áldozással vívta ki magának a hiszékeny papoknál a munkára való megbízatást.

Emberi tekintetekből áldozik az is, akiről rossz hírek keringenek (alappal, vagy alap nélkül, de legtöbbször alappal), és éppen ezért tüntetőleg a legnépesebb misén megáldozik, sőt gyakori áldozóvá lesz.

Az egyház nem a gyarlóságoktól való mentességet kívánja, hanem a gyarlóságoktól való szabadulni akarás komoly vágyát. Ez a vágy ugyanis önmagunkkal viaskodókká tesz bennünket. És ha sok éven keresztül sem sikerül hibáinkat kiirtani, de meg tudjuk őrizni lelkünkben a komoly és őszinte elszántságot bűneinkkel és gyarlóságainkkal szemben, az Oltáriszentség gyógyító ereje éppen itt fog segítségünkre sietni. Ugyanis a szentség kegyelme az önmagunkkal való vívódásból hozza létre azt a nagy tettet, mely által kilépünk önzésünkből, hiúságunkból, sértődékenységünkből, önhittségünkből, kíméletlenségünkből kérlelhetetlenségünkből, engesztelhetetlenségünkből, rendetlen ragaszkodásainkból – amikben nem egy napiáldozó bővelkedik. Önmagunk bírálata és kritikája Jézus kegyelme nyomán fölkelti bennünk az életszentség éhségét és szomjúságát, Jézus megígérte, hogy ez kielégítést is nyer (Mt 5, 6). Szent Jánosnál is ezt olvassuk: „Ha megvalljuk bűneinket: ő hű és igazságos, hogy megbocsássa bűneinket és megtisztítson minket minden gonoszságtól" (I Jn 1, 9).

Íme itt is jelentkezik a kevés sem kevés elve: nem bűnöktől való mentességnek, de a bűnöktől való mentesség komoly vágyának kell meglennie bennünk, mint egyéni teljesítménynek. Ez megéri az Úrnak s az egyháznak is, hogy fenntartsa a gyakori szentáldozás gyakorlatát, ha érte annyi lenézést és megvetést kell is elviselnie a gyakori áldozók le nem küzdött gyarlóságai miatt.

V. A LELKI ÁLDOZÁSRÓL

Mindezek a megfontolások előtérbe állítják a lelkiáldozás fontosságát, amit – valljuk be – a szentségi áldozás kissé háttérbe szorított.

Szent Tamás ugyanis, amikor az Oltáriszentség használatáról értekezik, akkor egyképpen tárgyalja az Úr testének szentségi és lelki vételét. És azt mondja, hogy a vágyban való vétele létrehozza bennünk azokat a kegyelmeket, amelyeket a szentség, valóságos vétele magában rejt. Manapság sokak előtt egészen újszerűnek látszik az egyház régi tanítása arról, hogy a szentségek vágya (legalábbis az

egyéni megszentelődés szentségeié) a valóságos vétel nélkül is létrehozza a szentségi kegyelmeket, ha a szentségek vételét valami ok gátolja. Van vágykeresztség, mely üdvözít. A tökéletes bánat — tudjuk — gyónás nélkül is megtisztítja a lelket. És így a többi szentség (bérmálás, betegek szentsége, és természetesen az oltáriszentség is. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a szentség vágya akkor komoly és igazi, ha a szentség felvételét is magába foglalja, mihelyst arra mód és lehetőség kínálkozik. Tehát a pogánynak meg kell keresztelkednie, mihelyt lehet. A súlyos bűnben leledzőnek meg kell gyónnia, mihelyt alkalmas papot talál. A betegágyon szenvedőnek fel kell vennie a szentkenet szentségét, ha pap jut hozzá.

Így vagyunk a szentáldozással is: naponként részesülhetünk a szentáldozás kegyelmeiben annak szentségi vétele nélkül is, de mihelyt módunk van rá, valóságosan is meg kell áldoznunk.

Akik nem áldozhatnak

Kellett az Úrnak erről a kegyelemről gondoskodnia, ha azt akarta, hogy teste táplálékán növekedjenek hívei. Ugyanis vannak sokan, akik talán a legnagyobb krisztusi tetteket gyakorolják, és valóságosan mégsem áldozhatnak. Ilyenek azok, akik teljesen pogány környezetbe szakadva kénytelenek élni, ahol nincs pap, templom. Vagy akik hosszas betegségben sínylődnek. Akik mindennapi munkájukban annyira le vannak kötve, hogy alkalmas időben nem juthatnak a szent asztalhoz. Akiknek csak otthoni kötelezettségeik elhanyagolásával lehetne mindennap e szentséghez járulniok. Az utóbbiakra kifejezetten is olvassuk a szentírásban: „Aki pedig övéinek, főként pedig házanépének gondját nem viseli, megtagadja a hitet s rosszabb a hitetlennél" (1 Tim 5, 8). Nem lehet tehát elfogadni azok napi áldozását, akik otthoni kötelmeik rovására végezhetik csak el.

Azoknak tehát, akik az Jézustól jelzett élet keresztjét viselik, megfosztva kell lenniük az élet kenyerétől? Távol legyen. Éppen ezért van a lelkiáldozás, hogy a vágy és szeretet szárnyain kapják meg azokat a kegyelmeket, melyeket mások — akiknek lehetőségük van rá — csak a szentségi vétel útján nyerhetnek.

Akik ne áldozzanak

De e súlyosabb természetű okok mellett vannak egyéb okok is, melyek azt javallják valakinek, hogy – rövidebb vagy hosszabb időre – tartózkodjék a szentségi áldozástól, és helyette inkább a lelkiáldozásban vegye Jézus kegyelmeit.

Ilyenek azok, akik valamilyen lelki bajban (pl. aggályosság) szenvednek. A jóakaratú, de magukkal egyáltalán nem bíró visszaeső bűnösök, akik visszaeséseik miatt feloldozást nem nyernek (a visszaeső bűnösöket ugyanis a gyóntató bizonyos idő eltelte után nem oldozhatja fel). A vágyban vett áldozás adja ugyanis Jézus kegyelmét (szentségtörés nélkül), és ez előbb-utóbb meg fog erősíteni a bűntől való teljes tartózkodásra.

Ugyancsak tartózkodniok lehet azoknak is, akik súlyos anyagi vagy erkölcsi károsodást kénytelenek elszenvedni gyakori áldozásukért (pl. családi békétlenséget, elkerülhetetlen gúnyolódást, állandó molesztálást stb.). Ezeken a lelkiáldozás fog segíteni.

Vannak enyhébb természetű okok is. Ilyenek pl. azok, akik a fennebb jelzett szokásosság, hiúság, emberi okok s tekintetek hibájában szenvednek. Ezek jól teszik, – és ez az egyetlen orvosság – ha egy időre, vagy egyszer-másszor tartózkodnak az áldozástól. Szalézi Szent Ferenc megparancsolta egy főnöknőnek, hogy időnként maradjon a helyén és ne áldozzék, nehogy alattvalói elveszítsék szellemi szabadságukat a szentáldozás gyakorlatában.

Szent Tamás indokoltnak tartja a napiáldozás elhalasztását egy megzavart éjszaka után is, amikor a kellő összeszedettséget nem tudnánk biztosítani. Ezt nem kötelezőleg mondja, hanem ajánlólag.

A lelkiáldozás fontossága

Azért kellene a lelkiáldozás gyakorlatának ismételten nagyobb teret juttatni, mert ebből nő ki az a „*pia rectaque mens*", tehát az helyes és jámbor szándék, ami az Oltáriszentség szentségi vételét gyümölcsözővé teszi. A Tridenti szentzsinat is, de meg e zsinat után a 863. kánon is ebből a lelkiáldozásból kiindulólag óhajtja ránevelni a híveket a gyakori szentáldozásra. Azt mondja ugyanis, hogy fel kell hívni a híveket a gyakori, sőt napi szentáldozásra

„hogy a misén résztvevő hívek ne csak lelki vággyal, hanem szentségileg is áldozzanak, ha egyébként alkalmas lelki állapotban vannak".

A lelki áldozással lehetne ugyanis áttörni sokakban a még mindig észlelhető tartózkodást e nagy szentséggel szemben. A helyesen kezelt szentségi vágy ugyanis okvetlenül Jézus testének szentségi vételében fog végződni. De ha nem is végződnék — hiszen évszázados történelmi és társadalmi lelki gátak letöréséről van szó, ami nem történik meg máról-holnapra — akkor sem fosztódnának meg a keresztények az Oltáriszentség kegyelmeitől.

Gyakorlatilag ezt úgy lehetne elindítani, hogy a miséző pap áldozásába kapcsolnánk be a híveket, esetleg a mise áldozási imáinak mondatásával (kellő magyarázat után) vagy egy-egy erre alkalmas ima (pl. a *Krisztus lelke*) közös végeztetésével.

VI. ELŐKÉSZÜLET ÉS HÁLAADÁS

Szent X. Pius pápa rendelete szerint a gyakori áldozók kötelesek helyzetükhöz mérten előkészülni és hálaadást végezni.

Századok folyamán ezen a ponton is különbözők voltak a követelmények. A középkor szentjei hónapokig készültek a számukra lehetséges ritka áldozási alkalmakra. Szent Alajos a hét három napját előkészületre, a másik hármat hálaadásra fordította. És való igaz, hogy itt nem lehet mértéket tartani. Egy anglikán lelkész azt mondta: ha el tudnám hinni, hogy Jézus valóban jelen van az oltáron, sohasem távoznám el lábai mellől. Amikor Néri Szent Fülöp a szentmisében megáldozott, a sekrestyés egy széket vitt az oltárhoz a szentnek, eloltotta a gyertyákat és elment, mert nem győzte kivárni azokat a hosszú órákat, melyeket a szent a szentség imádásában töltött. Prohászka püspök életének utolsó szakában órákat töltött a szentség imádásában. Itt tehát nem lehet túlzásba menni, akkora szentségről van szó és olyan fölséges titokról. Látjuk tehát, hngy a sok sem sok a szentáldozás körüli magatartásunkban.

De a kevés sem kevés. Az Eucharisztia pápája megengedte egy nagyon elfoglalt háziasszonynak, hogy templombamenet készüljön, és hazajövet adjon hálát. Bizonyára meg volt győződve róla,

hogy ennek az asszonynak a figyelme nem szóródik szét az utca zajától. De ez kivétel; rendes körülmények között mindenképpen arra kell törekedni, hogy kellő előkészület és hálaadás legyen bennünk. Éppen ezért gyermekeinket a szentséggel kapcsolatban imakönyvhasználatra kell szoktatnunk, hogy az ott található imákba foglalt alapérzéseket és erényeket fölindíthassák. A fölnőtteknek sem árt az imakönyv segítségül hívása.

Az előkészület alaperényei a hit, alázat, bánat és vágy e nagy szentség után.

A hálaadásban pedig az imádásnak, hálának és kérésnek kell helyet kapnia. A legvilágosabban a búcsúima tartalmazza mindazt, amit elsősorban kérni illik: a hit, remény és szeretet élő érzelmeit, a bűnök igaz bánatát és azok komoly kijavítását célzó erős akaratot, és végül Jézusnak azt a hősi lelkületét, mely őt a kereszten betöltötte, midőn átlyukasztották kezét és lábát, és oly kínok rázták testét, hogy minden csontját meg tudta számlálni.

A legminimálisabb készület és hálaadás sem kevés. Nem kell tehát aggódnunk, ha szívünk érzelmei nem csapnak föl, nagy és mély megrendülések nem rázzák meg lelkünket. Ezek jó, ha vannak, de nem baj, ha nincsenek. Hisz a szentek lángoló érzelemei sem meríthetik ki a lélek méltó magatartásának követelményét. Sohasem mondhatjuk, hogy eléggé hálát tudunk adni az Úrnak jóságáért, mert itt is áll az elv: a sok sem sok!

*

Végeredményben tehát arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a szeretet szentségét a szeretet szelíd pedagógiájával kell mindenki kenyerévé tenni. Mindent meg kell tenni, hogy Jézus szándéka megvalósuljon. De tudatában kell lenni annak is, hogy egyrészt az egyes lelkekben is kegyelmi történési folyamatoknak kell lezajlaniok, amíg kiérlelődik bennük a mindennapi szentáldozás gyakorlata; másrészt pedig rengeteg fizikai, erkölcsi és pszichikai gátja lehet a szentség vételének. De ezen sem kell sopánkodni, hiszen a lelki vágy által minden jószándékú ember részese lehet az áldott szentség kegyelmeinek. Így tehát igaz itt is, amit Szent Pál más vonatkozásban mond: „Aki eszik, ne vesse meg azt, aki nem eszik; és aki nem eszik, ne kárhoztassa azt, aki eszik. Aki eszik, az Úrra

való tekintettel eszik; mert hálát ad az Istennek; és aki nem eszik, az az Úrra való tekintetből nem eszik, s ő is hálát ad az Istennek" (Róm, 14, 3, 6).

(Vigília, 1958. augusztus)

MEMORIA PASSIONIS...

Különös, hogy az Oltáriszentséget az Úr Krisztus „élő kenyérnek", „élet kenyeré"-nek, életet adó kenyérnek mondja, az egyház pedig „memoria passionis"-nak, a szenvedés emlékének. Az biztos, hogy az Úr az ő emlékezetére rendelte ezt a szentséget. És hogy mit értett az ő emlékezetén, azt Szent Pállal magyaráztatja meg, ki azt mondja: „Valahányszor ezt a kenyeret eszitek,... az ő halálát hirdetitek" (1 Kor 11, 26).

Felmerül bennünk a kérdés: mit keres a szenvedés, sőt a halál gondolata az élet forrása körül? Nem végzetes félreértésről van-e itt szó? — Ez a kérdés annál is inkább izgathat, mert a valóságos Krisztus már nem hal meg, és az Egyház tanítása szerint az Oltáriszentségben az élő Krisztus van jelen, úgy amint az Atya jobbján ül. Nem kifordítása-e tehát ez a vallásnak, amikor a szentmisében a misztikus halál formájában jelenik meg? És nem a szenvedés beteges felmagasztalása-e a feltámadt Krisztus diadalmas életáradását a Golgotha véres hangulatába állítani?

Mindjárt meg kell mondanunk, hogy itt nincs félreértésről vagy tévedésről szó. Hiszen maga Krisztus megőrizte sebét feltámadt testén. Így nem tudunk Krisztus dicsőségére nézni anélkül, hogy ne kellene azonnal látnunk szenvedésének nyomait. — De a sebeket nemcsak emlékeztetőül szánta, hanem ismertető jelül is. Az Őt léleknek látó tanítványoknak mondja: „Nézzétek meg kezeimet és lábaimat, hogy énmagam vagyok" (Lk 24, 39). Ismerősünket vagy barátunkat a kezéről vagy lábáról a legnehezebb felismerni, hacsak azok a kezek és lábak nem jeles kezek és lábak. Jézus kezei és lábai sebes kezek és sebes lábak voltak. Szent Tamás hitetlensége ezeknek a sebeknek érintgetésétől gyógyult meg. Tehát gyógyító sebeknek szánta azokat.

Érdemes meggondolni, amire már Pascal felhívta a figyelmünket, hogy a feltámadt Jézus Mária Magdolnának — és benne nekünk is — megtiltotta, hogy hozzá nyúljunk: „Ne illess engem!" (Jn 20, 17) Szent Tamásnak viszont ezt mondja: „Tedd ide ujjadat, és nézd kezeimet; és nyújtsd ki kezedet és tedd az én olda-

lamba!" (Jn 20, 27) Nem akarta, hogy feltámadt testéből mást érintsünk, csak sebeit.

A feltámadt Krisztusnak ezt a mentalitását őrizte meg az egyház az Otltáriszentségben, ahol is emlékezetünk finom szerveivel a keresztáldozat véres valóságát tapintgatjuk, és ezáltal eleven kapcsolatba kerülünk a krisztusi szenvedés és a krisztusi meghalás lélektanilag is fönséges és sodró erejű világával. Ha a pesszimista Schoppenhauer azt mondotta: Ha Plutarchost elvasom, szárnyaim nőnek – mennyire kimos belőlünk minden pesszimizmust a keresztén Meghalónak ez a naponkénti megjelenülése életünkben!

Krisztusnak a szentmisében fellobbanó golgotai lelkülete nemcsak megrögzöttségeinket van hivatva feloldani, mint a lator esetében (Lk 23, 40), és nemcsak közönyünket törli el, mint a pogány százados esetében (Mt 27, 54), de beleállít a kegyelem feszültségébe is. A kegyelemben élő ember ugyanis Szent Pál szerint „megismeri őt és feltámadásának erejét" (Fil 3, 10). Mert a hit „az ő hatalmának kiváló nagysága rajtunk, melyet megmutatott Krisztusban, mikor feltámasztotta halottaiból" (Ef 1, 19–20). Hogy ez gyakorlatilag mit jelent, arra utal a következőkben. Miután elmondja szenvedéseit, ezt írja: „Sőt magunkban a halál válasza (tudata, kilátása) volt, hogy ne magunkban bízzunk, hanem Istenben, aki feltámasztja a halottakat" (2 Kor 1, 9). A hitben és a kegyelemben való élet tehát magában rejti azt az izgalmas, nem várt és csodálatos pillanatot, amikor Krisztus elgyötört testébe az új élet áramai hatoltak feltámadásakor. E drámai pillanatnak két összetevője van: egyrészt a halál ernyedtsége, dermedtsége, életre való kilátástalansága, másrészt pedig az isteni élet frissessége és ereje. „Mindig hordozzuk testünkön Jézus halálát, hogy Jézus élete is nyilvánvaló legyen testünkön" (2 Kor 4, 10).

Az egyes ember, de az egész kereszténység is elmondhatja Szent Pállal: „Naponként meghalok" (1 Kor 15, 31). Mindig találunk annyi tehetetlenséget, megoldhatatlanságot, kimerültséget, megalázottságot, gyötrelmet és élettelenséget, amik a halál jelei rajtunk. De mindig van elrejtve életünkben annyi hit, bizalom, odaadás, remény, szeretet és jóratörekvés, ami a feltámadás isteni erejének kisugárzása halandó mivoltunkon.

A kultúrbölcselők észrevették, hogy a szép és boldog életért lelkesülő antik görögség tökéletes formájú szobrain egy-egy fáradt

mosolyban vagy révülő tekintetben jelentkezik az elmúláson érzett mélabú. Valóban nem tudtak mit csinálni a halállal és az azt megelőző szenvedéssel. Ezt a homályos pontot vonták körül az élet szépségeinek és örömeinek tobzódó légkörével. Az Üdvözítő éppen fordítva tett: az élet ragyogó pontját vonja be a szenvedés és halál légkörével. És ahogy az élet-habzsolásában eltűnik a csomópont: a halál, ugyanúgy a keresztények életében az avatatlanok előtt eltűnni látszik a csomópont: a győzhetetlen élet. Sőt Jézus szándékossága nyilvánul meg abban, hogy a nagy nyilvánosság előtt szenvedjen, viszont feltámadt életét nem mutatta meg „az egész népnek, hanem az Isten által előre kijelölt tanúknak" (Csel 10, 41). Ezért marad „a kereszt igéje azoknak, akik elvesznek, oktalanság, de azoknak, akik üdvözülnek, vagyis nekünk, az Isten ereje" (1 Kor 1, 18).

Akik fuldoklókat mentettek már ki, mondják, hogy gyenge nők és gyermekek hihetetlen erőt tudnak kifejteni és ösztönös kapaszkodásukkal képesek lefogni erős férfiak kezét is. A halálveszedelem emberfölötti erőre képesít. Az Úr Jézus — úgy látszik — ezért hozza közel hozzánk az Oltáriszentségben szent szenvedését és halálát, hogy a magunk szenvedésében és küzdelmében az övét felismerve minden erőnket mozgósítani tudjuk az Isten szeretésére és üdvösségünk munkálására.

(Vigília, 1955. június)

FELIX CULPA

(A bűn teológiájához)

A Jelenések könyve szerint ez áll a bűnt jelképező asszony homlokán: Titok. (Jel 17, 5). Szent Pál is beszél a „sötétség titkai"-ról (1 Kor 4, 5). amikbe Jézus fog bevilágítani második eljövetelekor. Keresztény hitünk titkai közül a bűn titka a legnagyobbak közül való, épp ezért a legkevésbé érthető és a legkevésbé magyarázható. Ezért adós még ma is teológiánk a bűn teológiájával. De amellett, hogy titok, még veszedelmes is vele foglalkozni. Alighogy kilépünk a bűn szokványos magyarázatainak sablonjából, rögtön a félreértés és a félreérthetőség hálójába kerülünk. Akárcsak Pál apostol, aki a rómaiakhoz írt leveléről, – melyben megpróbálja felvázolni a bűn teljesebb isteni szemléletét, – maga megállapítja, hogy „itt-ott merészebben írtam" (Róm 15, 15). Ezekről a „merészebb" fogalmazásokról írja Péter apostol, hogy – bár „a neki juttatott bölcsességgel" szól ezekről – mégis „akad némi nehezen érthető is bennük, amit a tanulatlanok és a hitben ingadozók vesztükre ferdítenek el, akárcsak a többi Írást". (2 Pét 3, 16). Érdemes egyszerre elolvasni a rómaiakhoz írt levelet, hogy lássuk, mennyiszer kell Pálnak ilyesfajta záradékokkal abbahagynia fejtegetéseit: „Miért ne tennénk rosszat, hogy jó származzék belőle? Amint némelyek rágalmaznak minket és azt állítják, hogy mi ilyesmit mondunk" (Róm 3, 8).

Bármennyire kényes is a téma, meg kell kísérelnünk – hacsak vázlatosan is – összefoglalni a bűn teljes szemléletét. Erre azért van szükség, mert a három évszázados Jézus Szíve-tiszteletnek és a különböző Mária-felhívásokon alapuló engesztelő mozgalmaknak melléktermékeként egy sopánkodó, elerőtlenedett és azt is mondhatnánk, hogy szenvelgő bűnszemlélet vert gyökeret a keresztény gyakorlatban. Ennek orvoslására jó lesz beletekinteni a Szentírásba, minden megújulás forrásába, hogy onnan meríthessük a Jézushoz méltó bűn-szemlélet szempontjait és indítékait.

A sötétség is tele van fénnyel

E sötét titok szemléleténél olyasfajta élményre kell számítanunk, mint amilyent a teljes napfogyatkozáskor tapasztalunk. A hold a nap elé kerül és eltakarja korongját, de a hold sötét korongjának peremén átfolynak az eltakart nap sugarai. Vagy alkalmazhatnánk a zsoltárt is:

„Az éj setétje nem setét neked,
és mint a nappal, világos az éjjel,
fény vagy setét: előtted egy." (Zsolt 138)

A bűn sötét titok, de Isten szemével nézve (teológiailag) az isteni értelem és jóság sugarai veszik körül, amiként Dante az állandósult bűn, vagyis a pokol kapuja fölött olvassa:

Isten hatalma emelt égi kénnyel,
az ős Szeretet és a fő Okosság. (Pokol 3, 5–6)

Szent János szerint az isteni Ige a sötétben világoskodik. Ezt az isteni fényt kell összegyűjtenünk a bűn érthetetlenségének és értelmetlenségének éjszakájából. És hogy ezt éppen elsősorban szent Pál vezetésével kell megtennünk, az azért van, mert ő „ragadtatott el a harmadik égig... a paradicsomba és kimondhatatlan szavakat hallott, amelyeket ember el nem mondhat" (2 Kor 12, 2–4). Ennek a szóval ki nem fejezhető látomásnak a szellemi gyönyörűsége érződik meg az apostol szavain, melyekkel lezárja a bűn isteni rendeltetését érintő fejtegetéseit: „Mekkora a mélysége az Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának! Mily megfoghatatlanok szándékai, mily kifürkészhetetlenek útjai! Vajon ki látta az Úr gondolatait?" (Róm 11, 33). Ha nem is érthetjük meg Isten titkait, és ha nem is látjuk át az egymásnak ellentmondani látszó dolgok kapcsolatait, észre kell vennünk vagy jobban mondva, meg kell tanulnunk észrevenni az Isten kegyelmének fényeit a legsötétebb valóságok fölött is.

Radikális bűnutálat

Senki olyan éles világossággal nem látta a bűn igazi arcát, mint Jézus. Látta eredetét, látta terjedésének irányait, módjait és eszközeit, és látta a végét. A bűn kiinduló pontja a lázadás, szembefordulás az Istennel, aminek vezére a sátán; a vége pedig a kárhozat. A bűn olyan rossz, hogy semmit sem „használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelke kárt szenved" (Mt 16, 26). A kárhozat pedig, „mely az ördögnek és angyalainak készült" (Mt 25, 41), olyan rémes hely, hogy „jobb csonkán vagy bénán... vagy félszemmel bemenned az életre, mint két kézzel vagy két lábbal... vagy két szemmel a gyehenna tüzére kerülni" (Mt 18, 8). És méltán, mert a bűn „a sötétség fiaivá" (Tessz 5, 5) tesz, „akik jobban szeretik a sötétséget, mint a világosságot" (Jn 3, 19). A bűn vakká (Jn 12, 39), szolgává (Jn 8, 34), pelyvává (Mt 3, 12), selejtes halló (Mt 13, 24), burjánzó konkollyá (Mt 13, 24), terméketlen fává, sőt tövissé és bojtorjánná (Mt 7, 16), szőlőággá, mely elszárad (Jn 15, 6), teszi az embert. „a szövétnek villámfényét" (Lk 11, 36) füstölgő mécsbéllé (Mt 12, 20) változtatja, a pálmaként sudárló igazat pedig „megroppant nádszállá" (uo.) És túl a hasonlatokon lajstromba veszi a bűnöket Jézus is, Pál is, amik „beszennyezik az embert" (Mt 15, 20), és akik „ilyeneket tesznek, nem lesznek Isten országának örökösei" (Gal 5, 21).

Minderre válasz az Isten haragja (Róm 1, 18), vagy mérhetetlen irgalma, mellyel Fiát bárányként adja a világ bűneiért (Jn 1, 29), „váltságul sokakért" (Mt 20, 28). Leggyakrabban igehirdetésünkben ezek a szempontok érvényesülnek. Gyakorlatilag ezeket kell sokszor szemünk elé állítani. De mindjárt megjegyezhetjük, hogy mind a három mozzanat: az Isten haragja is, irgalma is, azzal, hogy Fiát váltságul adta a bűnökért, valahogy a gyöngeség látszatát hozza felszínre Istenben, istenélményünkben pedig a tehetetlenség érzetét kelti. Így lesz érthetővé, hogy „a boldog és egyedüli Uralkodó, a királyok Királya és az uralkodók Ura" (1 Tim 6, 15) „istenkévé" kicsinyül le sok vallásos ember tudatában, aki csak sopánkodni és fenyegetőzni tud vagy „üzenetei" által csak sajnáltatni tudja magát az imponálóan fellépő bűnnel, illetőleg annak személyes képviselőjével, a Sátánnal szemben.

Minthogy a kinyilatkoztatás bűn-élménye összetett, a fentieken túli összetevőit is megfontolás tárgyává kell tenni, úgy azonban, hogy ne vonjunk el semmit a közismertebbek éléből.

Isten szuverén ura a bűnnek

Ha bűnszemléletünkben mindig csak a lázadásról beszélünk, könnyen kialakulhat az a nézet, hogy Istent váratlanul és meglepetésként érte és éri a bűn. Szent Pál éppen ezt akarja kijavítani bennünk, és éppen ezért nem riad vissza attól, hogy tompítás nélkül is különösebb magyarázkodás mellőzésével idézze az Ószövetségi Szentírás erre vonatkozó helyeit. Izajásból: „Az Isten értelmetlen lelket adott nekik, látásra nem nyíló szemet, hallásra nem táruló fület mind a mai napig" (Róm 11, 8). Azután „Az Írás ugyanis azt mondja a Fáraónak: azért támasztottalak téged, hogy megmutassam rajtad hatalmamat, és hogy híre terjedjen nevemnek világszerte. Így hát azon könyörül, akin akar, s azt teszi megátalkodottá, akit akar" (Róm 9, 17). És nemcsak a bűnt jelképező fáraóval kapcsolatban használt ilyen éles kitételt Pál, de mindenkire kiterjedőleg ismételten mondja: „Isten hagyta, hogy mindnyájan hitetlenségbe merüljenek (a görög szerint: Isten hitetlenségbe zárt mindenkit), hogy mindenkin könyörüljön" Róm 11, 32). A Galata levélben így mondja: „Az Írás mindent bűn alá foglalt, hogy az ígéretben Jézus Krisztus hite által részesüljenek a hívők" (Gal 3, 22).

Ezt a merész fogalmazást Pál abban a tudatban is meri vállalni, hogy szemére vetik a nagyon is emberszabású gondolkodásból eredő ellenvetést: „Mit szóljunk mindehhez? Nem igazságtalanság ez Isten részéről?... Miért von felelősségre akkor mégis? Hiszen ki állhat ellen akaratának?" (Róm 9, 14. 19). Persze ebben az ellenvetésben nemcsak a szabadság, de az üdvösségét féltő ember aggodalma is benne remeg. Mindezt számbavéve Pál mégis rárivall a kérdező emberre: „Ember, ki vagy te, hogy perbe szállj az Istennel?" (uo.). Kénytelen szerénységre utasítani az embert kérdezésében. Mégsem tartózkodik a merész fogalmazástól, nehogy bárkiben is az a gondolat merüljön föl, hogy a bűn (és persze a sátán is) féktelenül és korlátlanul uralkodó hatalom a világon, és nehogy bárkiben is az a hiedelem alakuljon ki, hogy a bűn nincs Isten ellen-

őrzése alatt. Mintha csak számolna az emberi kifejezésmód tökéletlenségével és félreérthetőségével! És inkább választja azokat a fogalmazásokat, amiket leírt, nehogy valakiben az a felfogás alakuljon ki, hogy a bűn szabadon működő hatalom, vagyis abszolút erő, Isten ellenpólusa, antitézise.

A bűnnek ezt az Isten által való ellenőrzöttségét nem kisebb határozottsággal jelezte az Úr Jézus is, ha talán nem is adott kifejezéseinek ilyen élt. „A világ fejedelme már megítéltetett" – mondja tanítványainak az utolsó vacsorán (Jn 16, 11) Ezt a felfogosát fogja az eljövendő Szentlélek elmélyíteni Egyházában. És hogy semmi kétségünk ne támadjon szavain, elárulja: „Láttam a sátánt, mint villám bukott le az égből" (Lk 10, 18). Jézus ezt nemcsak mint elméleti igazságot képviseli, hanem akkor is hirdeti, amikor a bűnösök kezébe adatik. Az őt elfogó fegyveres seregnek ezt mondja: „Ez a ti órátok: a sötétség hatalmáé" (Lk 22, 53). Pilátus előtt sem hallgatja el – megostorozottan és összetörten – „Semmi hatalmad sem volna rajtam, ha onnan felülről nem kaptad volna" (Jn 19, 11). Vagy csak egyszerűen: „De hogyan teljesednék be az Írás, amely szerint így kell történnie?" (Mt 26, 54).

Mihelyt fel tudjuk magunkban dolgozni azt az alapelvet, hogy az Isten úgy ura a bűnnek, hogy nem oka olyan értelemben, ahogy mi előidézői tudunk lenni; és mihelyt úgy tudjuk értelmezni a most használatos „megengedni és eltűrni" formulákat, hogy ebből sem szentségéhez, irgalmához és szeretetéhez nem tapadhat semmi kétség, sem nem lehet ezeknek olyan passzív értelmet tulajdonítani, mintha Istent váratlanul érné a bűn jelentkezése és terjedése, – akkor sejthetünk rá arra a titokra, „amely századok és nemzedékek óta rejtve volt, s amelyet most kinyilatkoztat szentjeinek" (Kol 1, 26). Csakis ekkor tárul fel előttünk az a káprázatos látvány, melyre Jézus is „fölujjongott a Szentlélekben" (Lk 10, 21), és amelyről már Izajás próféta is ilyen értelemben írt: „Királyok fogják be majd szájukat miatta, mert olyat látnak, amiről nem is beszéltek nekik, és olyat szemlélnek, amiről nem is hallottak. Ki hitte volna azt, amit hallottunk, s az Úr karja (ereje) ki előtt nyilvánul meg?" (Iz 52, 15–53, 1). A messiási idők egyik legizgatóbb jelensége: „Ellenségeid közepett országolj" (Zsolt 109).

A bűn: Isten hatalmának tündöklése

Szent Pál egyik meglepő kijelentése, hogy „Isten nagy türelemmel elviselte a harag edényeit (bűnösöket), hogy... kinyilvánítsa hatalmát" (Róm 9, 23). Azért engedi a lázadásokat, hogy azok legyőzésében mutatkozzék meg a titokzatos erő, – ez az Isten logikája. De persze megint nem úgy elképzelve, ahogy nagy íróink is „emberszabásúan" leírják, mintha egy óriás fitogtatná erejét egy kis törpén, hanem úgy, hogy engedi kifutni minden erejét és minden tervét a másként gondolkodó szellemnek.

„Elhagytam akkor szíve makacsságán,
Engedtem, járjon önnön okosságán." (Zsolt 80)

A Római levélben szokszor szerepel, hogy Isten „szívük hajlamára" „kiszolgáltatta őket szenvedélyeiknek" és Isten is „eszükre hagyta őket" (Róm 1, 24, 26, 29). Sőt, nemcsak ráhagyta, hanem minden előnyt megadott nekik. Jézus a bűnnel (sátánnal) való küzdelmét úgy fogja fel, hogy a bűn „erős fegyveres", aki „bízik fegyverzetében" (Lk 11, 22). Hiszen bízhat is, mert mindent megkapott a világon, hogy mint a harc kezdeményezője, mindent először a maga céljaira használjon fel. Ilyen értelemben nevezi Jézus is a sátánt „a világ fejedelmének" (Jn 12, 32), aki joggal mondhatja Jézusnak a kísértés alkalmával: „Minden hatalmat és dicsőséget... én kaptam meg és annak adom, akinek akarom" (Lk 4, 6). És ilyen értelemben mondhatta Jézus: „A világ fiai a maguk nemében okosabbak a világosság fiainál" (Lk 16, 8).

Érdemes végig gondulnunk ezeket az előnyöket, elsőbbségeket, amiket Isten a bűnnek (sátánnak) adott.

a) A Biblia tanítása szerint minden Isten teremtménye: az anyag, az élet, az emberi világ, és benne minden törekvés és alkotás. Ezek mind segítői a szellem kibontakozásának. Ezekhez előnyt a sátán kapott, úgy hogy szent János megállapíthatja: „Minden, ami a világon van: a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet kevélysége" (1 Jn 2, 16). A világ felfedezése, anyagi és szellemi erőinek lefoglalása alapjában véve isteni mű, adva van a teremtéssel. De mindenütt lehet tapasztalni, hogy az Isten fiai valahogy ezekről

lemaradnak. A bűn kapta a kezdeményezést a világ java (szemek kívánsága), a nemiség (test kívánsága) és a történelem irányítása vagy másként a hatalom gyakorlása (élet kevélysége) területén azzal a fejszólítással: mutasd meg, mit tudsz saját elképzelésed, saját felfogásod szerint csinálni.

b) Ugyancsak előnyt kapott mindezek hiánya tekintetében is: az éhség, az elnyomatás, a betegség, a testi-lelki szenvedések és a halál fölött is. A zsidókhoz írt levél szerint „aki a halálon uralkodik... az ördög" és az emberiség azokból áll, „akik a halál félelméből egész életükön át rabszolga sorban sínylődnek" (Zsid 2, 15).

c) Még arra is felhatalmazást kapott, hogy „a világosság angyalának" köntösébe öltözzék (2 Kor 11, 13). Az igazság és jóság látszata báránybőr a farkason (Mt 7, 15). De nemcsak a látszatos igazság és jóság lesz a bűn fegyvere, hanem a megkezdett, de tovább nem fejlesztett igazság és jóság; akikben „van buzgóság Istenért, de hiányzik a helyes megértés" (Róm 10, 2). A bűn befolyásoltjai „az önkényes vallásgyakorlatokkal, az alázatoskodással és önsanyargatással a bölcsesség látszatát keltik, de nincs semmi értékük, csak a testi kielégítésre szolgálnak" (Kol 2, 23). Sőt Jézus intőn figyelmeztet: „Sokan mondják majd nekem azon a napon: Uram! Uram! Nem a te nevedben jövendöltünk? Nem a te nevedben űztünk ördögöt? Nem a te nevedben tettünk annyi csodát? És akkor kijelentem nekik: Sohasem ismertelek titeket" (Mt 7, 22).

d) Mindezeket e világ mindkét alapkategóriájában előnye szerint használhatja a bűn, illetőleg a sátán. Az i d ő elsőbbségét biztosítja azáltal, hogy mindenhez előbb juthat hozzá, mindent előbb használhat fel. Érdekes az ószövetségi Szentírás megjegyzése a Káin nemzetség-táblában: „Ada szülé Jábelt: az lőn a sátorlakók és a pásztorok atyja. Öccsét Jubolnak hívták: ez lőn a lantosok és furulyások atyja. Szella is szüle, — Tubalkaint, ki kovács s mindenféle réz- és vasmunkák művese lett" (1 Móz 4, 20—22). Örök problémája a vallásos embereknek a haladás prométeuszi jellege. Ezt az idő-előnyt állapítja meg Jézus is, amikor azt mondja: „Ez a ti órátok!" (Lk 22, 53). — De a másik kategóriában is megvan az előnye: a t é r b e n. „A bűn egy ember által lépett a világba, és a

bűn miatt a halál, és így a halál minden emberre átterjedt, mert mindnyájan bűnbeestek..." (Róm 5, 12). Szinte látjuk felfakadni a bűnt, mint valami fekete folyót, amint folyammá dagadva belép minden országba és kultúrába, és áradatával eljut minden palotához és kunyhóhoz, és végigvágtat az idők mérhetetlen távlatain, megtámad és aláás minden életet, és nincs senki, aki ellenálljon neki... És ezt a tér- és időfölényt megőrzi végig a történelmen, míg csak az utolsó ítéleten le nem zárul az a kozmikus vita. Jézus ezért kérdezi: „De amikor eljön az Emberfia, gondoljátok, talál hitet a földön?" (Lk 18, 8). Beszél arról, hogy a világvégén „a gonoszság elhatalmasodásával sok szívben kihűl a szeretet" (Mt 24, 12).

Az ószövetségi jámbor és a nyomában imádkozó Egyház minden időben és minden helyen szemére veti Istenének: „Uram, még meddig nézed ezt?" (Zsolt 43) Miért alszol, miért feledkezel el, miért hallgatsz, miért nem segítesz? – ezek jönnek elő állandóan a zsoltároknak panaszaiból, amiket Jézus foglalt össze a kereszten ezekben a rémes szavakban: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?" (Mt 27, 47).

Ha egyszer megértettük Isten elképzelését, hogy nem csírájában akarta elfojtani a szellemnek lázadását, hanem engedi kifutni minden elképzelésüket és hagyja érvényesülni minden téren, megadva nekik minden lehetőséget, akkor megérthetjük hallgatását és türelmét. De mindjárt bele kell kapcsolnunk teológiai szemléletünket, amit szent Pál tömören így fogalmaz meg: „amikor elhatalmasodott a bűn, túláradt a kegyelem" (Róm 5, 21). Egyszerű, talán már elnyűtt szavak ezek, de ha egy kissé megállva végiggondoljuk, rájövünk, hogy a bűn sötét víziója mögött egy másik, fényes látomás tárul fel. És ezt meg is magyarázza szent Pál. „A kegyelemmel nem úgy áll, mint a bűnbeeséssel. Ha ugyanis egynek bűnbeesése miatt oly sokan meghaltak, Isten kegyelme... még bővebben kiárad sokakra" (Róm 5, 15).

A bűn: paraméter

Ez sarokpontja a szentpáli bűnszemléletnek és ez ad fényt számunkra is, ha nem csak történetileg értelmezzük, hogy ti. kétezer évvel ezelőtt, a római birodalom és az akkori megváltásra váró

népek bűntengerére gondolunk, hanem az egész világ bűneire: minden idők minden bűnére. Ugyanezt az igazságot fejezi ki, csak sokkal egyszerűbben, a „váltság" (Mt 20, 28) és az „Isten Báránya, aki elveszi a világ bűneit". Ezek a kifejezések annyit jelentenek, hogy nemcsak egyenértékűek a bűnnel, hanem azt meghaladják, túlcsorduló erőt képviselnek. Ahogyan Pál mondja: „még bővebben". Tehát a bűn és kegyelem nem egymás mellett futó két versenytárs, hanem a bűn mutatója, indexe, paramétere a kegyelemnek. Ha hatalmas a bűn, még hatalmasabb a kegyelem. Ha térhódító a bűn, még térhódítóbb a kegyelem, ha fortélyos a bűn, még fortélyosabb, ügyesebb, találékonyabb a kegyelem. Persze ezt a hit szeme látja csak meg.

A sátán valóban kitombolta magát Jézus keresztrefeszítésével. „Kényük-kedvük szerint bántak vele" (Mt 17, 12), – mondja maga Jézus Keresztelő János sorában látva előre a maga sorsát. A Bűn felhasználta minden fegyverét, kihasznált minden emberi esélyt és történelmi erőt, mégis az mondja Pál: „Lefegyverezte a fejedelemségeket és hatalmasságokat, nyilvánosan pellengérre állította őket és Krisztus által diadalmaskodott rajtuk" (Kol 2, 15). De Jézus is nem egyszer utal arra, hogy a sátán győzelmében titokzatos isteni erők felfakadását látja. „Én pedig ha felmagasztalnak a földről, mindeneket magamhoz vonzok" (Jn 12, 32).

Persze ez a „titokzatos és elrejtett bölcsessége Istennek" (1 Kor 2, 7), mert – szent Péter szerint – az „ördög mint ordító oroszlán, jár körül" (1 Pét 5, 8), Jézus pedig „szájának leheletével söpri el" a gonoszt (2 Tessz 2, 8), azért „az érzéki ember nem fogja föl, ami Isten lelkéből ered" (1 Kor 2, 14). Aki „viszont Krisztus gondolatainak birtokában van" (uo. 16), az leméri a tombolva működő bűnön az azon túlcsapó isteni kegyelem hatalmát. Nagy füstök mélyén hatalmasabb tüzek égnek! Annak megmutatására, hogy az Isten leheletének „gyöngesége erősebb az embernél" (1 Kor 1, 25), engedni kell a sátán ordítozását elhatalmasodni.

A bűn: Isten terveinek végrehajtója

Saját ravaszságukkal fogja meg a bölcseket — idézi szent Pál Jób könyvéből (1 Kor 3, 20). Az a csodálatos ügyessége az Istennek, hogy a bűn lázadásaival saját dicsőségét valósítja meg és a lázadókat céljainak szolgáivá teszi, hogy erőfeszítéseikkel Isten szándékait munkálják. Amit a bűn lerombolni akar, azt építi; amit semmivé akar tenni, azt örökre megszilárdítja.

Istennek — ha szabad így mondani — ez a taktikája különben végivonul a kinyilatkoztatáson. Geddon emberei csak fújják a kürtöt és tartják a fáklyát: az ellenség egymást öldösi saját kardjával (Bir 7), Dávid Góliátot, Góliát kardjával vágja le (1 Kir 17). A Zsoltáros imái:

„A verem, melyet ástanak,
A háló, melyet titkon kivetettek
Megfogta lábukat. —
Ismeretes az Úr, ki ítéletet tartott:
Önkeze művén a bűnös fennakadt. (Zsolt 9)
Elrejtett tőre fogja meg magát
S önnön vermébe rohanjon bele. (Zsolt 34)

A szent Keresztről szóló prefáció pregnánsan így fogalmaz: Isten úgy akarta, „hogy ahonnan a halál származott, onnan támadjon az élet; és a bűn fáján győztes sátánt a kereszt fáján győzze le Urunk Jézus Krisztus." Élettel és élőkkel építeni és fejleszteni az életet nehéz feladat, de az élet hiányaival (szenvedés) és a halállal építeni az életet — ez az isteni mű!

Jézus esetében ez történelmileg is kimutatható. Hiszen keresztre szögezték lábát, hogy senkihez el ne mehessen; kezét, hogy senkihez hozzá ne nyúlhasson. De éppen ezáltal jutott el mindenkihez, és éppen odaszegezett keze ér el minden beteg lélekhez. Jézus ezt így foglalta szóba Nikodémusnak: a keresztre kell „fölmagasztalni az emberfiát, hogy mindaz, aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örökké éljen." (Jn 3, 15).

De nemcsak Jézus életében valósul ez meg, a lelkek történetében is megtalálható. Egyik-másik példabeszédében utal erre. A reménytelenül eladósodott ember azért fogja „jobban szeretni" nagylelkű hitelezőjét, mert neki „többet engedtek el" (Lk 7, 42). Ki meri

mondani, hogy „jobban örülnek a mennyben egy megtérő bűnösnek, mint kilencvenkilenc igaznak, akiknek nincs szükségük megtérésre" (Lk 15, 7). A vámosnak egy, lelke mélyéről felszálló sóhaja nagyobb értékű, mint a farizeus böjtölése és áldozata (Lk 18, 14). A bűn felhajtó erővé tud lenni, és Isten üdvözítő terveit szolgálhatja.

Az őskeresztény hithirdetés nem riadt vissza e gondolatnak éles fogalmazásától sem. Jézus kereszthalálára utalva Péter első prédikációjában már így szól: „Az Isten íly módon vitte végbe azt, amit az összes próféták által már meghirdetett." (ApCsel 3, 18). A hívek imáiban a 2. zsoltárra utalva mondják: „Valóban fölkeltek szent szolgád ellen... hogy végrehajtsák, aminek megtörténtét hathatós akaratod elhatározta" (ApCsel 4, 27). Sőt, még aktívabb részt adva Istennek a kereszthalálban, Péter így beszél: „Ezt a férfit (ti. Jézust) Isten elhatározott rendelése és előretudása kiszolgáltatta nektek, s ti... keresztre feszítettétek és meggyilkoltátok" (uo. 2, 23).

Ehhez az ősegyházi hithirdetéshez kapcsolódik szent Pál egészen szokatlan kitételeinek sorozata. „De mit szóljunk hozzá, hogy gonoszságukból lesz nyilvánvalóvá Isten igazsága?... Hazugságom révén Isten igazsága csak nőttön nő..." (Róm 5—7). Azután később, a zsidók hitetlenségére utalva így szól: „Vétkükből üdvösség fakadt a pogányoknak... Vétkük gazdagítja a világot... Elvetésük megbékélése a világnak..." (Róm 11, 11. 15). Bűnből üdvösség, lelki halálból örök élet, az Isten elleni lázadásból Isten szolgálata, istengyilkosságból az Isten irgalma! Micsoda fordulatok! Micsoda lélegzetelállító szembefordulások!

A félreértések pergőtüzében

Persze, ez az Isten szemével való nézése a bűnnek, mely nemcsak a bűn utálatosságát elemzi folyton, hanem az isteni végzéstől kiszabott szolgálatára is utal, könnyen félreérthetővé válik. Pál néhányat elősorol. „Miért ne tennék rosszat, hogy jó származzék belőle?" (Róm 3, 8). „Megmaradjunk a bűnben, hogy túláradjon a kegyelem?... Vétkezzünk tehát, mert... a kegyelemben élünk?" (Róm 6, 1 15). De Jézus is vállalta a félreértés veszedelmével együtt a tékozló fiú bátyjának megvetését (Lk 15, 29), a derék munkát

végző dolgozók zúgolódását (Mt 20, 12), és persze a vádat: „Lám a falánk és borissza ember, a vámosok és bűnösök barátja!" (Lk 7, 34).

De a félreértések tovább is terjednek. Azzal, hogy az Isten a bűnnel való kozmikus küzdelmében előnyt adott a sátánnak az evilág dolgainak használatára (javak, test, hatalom), mennyien gondolták és gondolják, hogy mindez bűn s bűnös dolog! Abból, hogy mindezek hiányát (szenvedés, szegénység, hatalomnélküliség) magára vette, hányan mondták és mondják, hogy a kereszténység a passzivitások vallása. És mennyien esnek tévedésbe a sátánnak adott idő- és térfölény miatt, s kétkedve kérdezik: „Hol van hát Istened?" (Zsolt 41)

Aki azonban eleven kapcsolatban van az Igével, azt az Ige megőrzi tévedéseitől is és egyoldalúságaitól is.

Jézus lelkével

A bűn nagy titok. Próbálkozhatunk magyarázatokkal és megoldásokkal, de a titok leple mindig megmarad: miért van? Mi a rendeltetése? Itt csak Jézusra lehet hagyatkoznunk. Ő mondta: „Senki sem ismeri az Atyát, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú ki akarja jelenteni" (Lk 10, 22). És ő biztosan tudta, hogy a bűnökkel kapcsolatos titkok legmélyén ennek az Atyának a szeretete ég, — iránta is, a világ iránt is. Ezért a szeretet nyugalmával és magától érthetőségével vállalta feladatát. „Jön a világ fejedelme: rajtam ugyan nincs hatalma, csak hogy megtudja a világ, hogy szeretem az Atyát, és úgy cselekszem, ahogy meghagyta nekem" — mondja az utolsó vacsorán. Igaz, hogy „halandó életében hangos kiáltással és könnyhullatással könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól", vagyis Atyjához (Zsid 5, 7). Emberi volt a bűnnel kapcsolatban, „olyan volt, mint egy ember" (Fil 2, 7). „Mikor szidalmazták, nem szidalmazott, mikor szenvedett, nem fenyegetőzött" — mondja róla szent Péter. (1 Pt 2, 23). Egész életében ott függött fölötte a bűn utálata és az azt eltörlő elszántsága, de sohasem vesztette el lelke egyensúlyát és biztonságérzetét. Sohasem borult el a kilátástalannak látszó küzdelemtől, amit emberi erőktől megfosztva — pontosabban; emberi erők nélkül,

tehát eszköztelenül vállalt. Sőt arra biztatta a benne hívőket, hogy ők is vállalják eszköztelenül a küzdelmet. A nyolc boldogság az eszköztelenség kodifikálása! Nem ijedt meg a farkascsordaként üvöltő bűn színe előtt, Isten Bárányaként indult el, övéit is így indította el. Nem izgága handabandázással, nem a fanatikusok lázálmaival és felajzoltságával, hanem félelmetes nyugalmával és szelíden sugárzó derűjével. Ezt kell megtanulni Jézustól. Ez az igazi teológiája a bűnnek.

(Teológia, 1973/4.)

JÉZUS ÉS A SZENTKENET SZENTSÉGE

Nem találunk az evangéliumokban olyan mondatot, amivel Jézus a szentkenet szentségét elrendelte volna. De olyan kapcsolatban állott a betegségeket hordozó emberiséggel, ha ő nem, akkor Jézus egyetemes üdvözítő szándékát öröklő egyház helyes úton járt, amikor mint ős-szentség folytatta Jézus betegekre áradó kegyelmeinek közvetítését az olajjal való megkenés által, amiről szent Jakab értesít minket kánoni levelében, tehát Isten szavával (Jak 5, 14). Ha ugyanis a keresztség szentségi kegyelmébe belerejtette istengyermekségét, az oltáriszentségbe Isten- és emberszeretését, a bűnbánat szentségébe a bűnnel szemben való radikális magatartását s a bűnök bocsánatát, az egyházi rend szentségébe embereket kezelő s vezető pásztorságát, akkor lehetetlen, hogy a betegekkel és szenvedőkkel szemben, akikhez az emberiség nagy része tartozik, ne gondoskodott volna azoknak a kegyelmeknek folyósításáról, amiket maga három éven át az igehirdetés mellett állandóan gyakorolt.

Megpróbáljuk e fejtegetésekben krisztusi optikába állítani a kapcsolatos kérdéseket, hogy meglássuk, mennyire illik bele a szent iratokban kifejezett isteni logikába katolikus egyházunk gyakorlata.

Az ördög fegyvere

Szent János levele lapidáris rövidséggel fejezi ki a krisztusi programot: „Azért jelent meg az Isten Fia, hogy az ördög műveit lerontsa" (1 Jn 3, 8). Az ördög pedig az ősbűn folytán szerzője lett a halálnak, és mindannak, ami a halállal rokon: betegség, testi-lelki szenvedés. Hiszen a Rómaiakhoz írt levél röviden, de annál határozottabban kijelenti: „Egy ember által lépett a világba bűn, és a bűn miatt a halál" (Róm 5, 12). Így a bűn szerzője egyben a halálnak is és minden szenvedésnek is szerzője, amint Isten mondja is a Zsidókhoz írt levélben: „Így akarta (ti. Jézus) halála

által legyőzni azt, aki a halálon uralkodott, tudniillik az ördögöt, és így akarta fölszabadítani azokat, akik a halál félelméből egész éltükön át rabszolgasorban sinylődtek." (Zsid 2, 15) És hogy nemcsak a halálfélelme által lesz az ember a sátán foglya, hanem a betegség és mindenféle nyomorúság által, azt Jézus mondja meg a görbe asszony esetében. „Képmutatók,... nem oldja el mindegyitek ökrét vagy szamarát a jászoltól szombaton is, hogy itatni vigye? Ábrahám lányát viszont, akit immár tizennyolc éve megkötve tart a sátán, nem kellett föloldani szombaton?" (Lk 13, 15) Ezzel ugyan nem mondja ki, hogy minden betegség személyes bűnhöz kötődik, de hogy a sátánnak köze van hozzá. A vakonszülött gyógyításánál mondja világosan, midőn az apostolok kérdezték: „Mester, ki vétkezett, ez vagy szülei, hogy vakonszületett? Sem ez nem vétkezett, felelte Jézus, sem a szülei, hanem inkább Isten művének kell megnyilvánulnia rajta" (Jn 9, 2). Hogy az Isten művét említi ellentétül, ezzel csak megerősíti, hogy a bűn nélküliek szenvedése, milyen a vakság is, az ördög műve.

Az erős ember fegyvere

Az újszövetségben nincsen sok utalás arra a harcmodorra, amire a messiási zsoltárok utalnak. „Miérthogy a nemzetek háborognak? / Hívságokon a népek miérthogy agyarognak? / Fölkelnek a föld királyai / Az Úr ellen s az ő Fölkentje ellen / A fejedelmek összetanakodnak: / Repesszük el rabláncukat, / Hajítsuk el igájukat" (Zsolt 2, 1). Az Úr Jézus más vonatkozásban idézi a 110. zsoltár elejét: „Mondá az Úr az én Uramnak: Jobbom felől foglalj helyet, Míg lábad alá zsámolyul alázom Valamennyi ellenségedet." (110 zs. 1 – Mt 22, 44) De azért éppen betegséggel kapcsolatban (ördögtől megszállott néma) mondja el az erős emberről szóló példabeszédét: „Amíg az erős ember fegyveresen őrzi házát, biztonságban van a vagyona. De ha egy erősebb megtámadja és legyőzi, elveszi fegyverzetét, amelyben bízott és a zsákmányt elosztja." (Lk 11, 21) Tehát az Úr világosan megmondja, hogy erős küzdelem van, méghozzá nagy, kozmikus küzdelem a sátánnal, és a sátán fegyverét elragadja és a zsákmányt kiosztja.

Az ószövetségi imádkozót arra ihlette az Isten, hogy vegye

észre az Isten harcának formáját. Ismételten jönnek a zsoltárokban ilyen fordulatok: „De kardjuk önszívükbe hat, Eltöretnek a kézijjak." (36 zs.) Azután: „Vermet nyitott és mélyre ásta le, / S az önásta verembe hullt bele. / Önnön fejére vétke visszahullt." (7 zs.) Majd: „A verembe, amelyet ástanak, / A háló, melyet titkon kivetettek, / Megfogta lábukat. / Ismeretes az Úr, ki ítéletet tartott / Önkeze művein a bűnös fönnakadt." (9 zs.) Gedeon serege csak hasonákat fúj és agyagkorsókat törtdel, az ellenség viszont egymást kaszabolja (Bir 7, 21), Dávid Góliát fejét Góliát kardjával vágja le (1 Sám 17, 21).

De az újszövetségben is olvashatjuk Isten taktikáját. Szent Pál idézi Jób könyvéből: „Saját ravaszságukkal fogja meg a bölcseket" (1 Kor 3, 19). Ám ennek az elméletét két fejezettel korábban adja. „Mivel ugyanis bölcsességében a világ nem ismerte föl Istent isteni bölcsességében, úgy tetszett az Istennek, hogy oktalannak látszó igehirdetéssel üdvözítse a hívőket... Mi a megfeszített Krisztust hirdetjük, aki a zsidóknak ugyan botrány, a pogányoknak oktalanság. De a meghívottaknak Krisztus Isten ereje, és Isten bölcsessége. Hiszen Isten oktalansága bölcsebb az embereknél, Isten gyöngesége erősebb az embereknél" (1 Kor 1, 21). Mai nyelvre lefordítva ez azt jelenti, hogy eszköztelenségében az Isten semmiféle fegyvert nem ragad, hanem a sátán fegyverével küzdi le a sátánt, és játékosságában úgy teszi, hogy saját elgondolásaiba és terveibe bukjék bele a sátán.

Ezt szent Pál is tanítja, ha nem csupán a személyekre, de a dolgokra is értjük kijelentéseit: „Az Isten azt választotta ki, ami a világ szerint oktalan, hogy megszégyenítse a bölcseket, s azt választotta ki, ami a világ szemében gyönge, hogy megszégyenítse az erőseket, s ami a világ előtt közönséges és megvetett, azt választotta ki az Isten, a semminek látszókat, hogy azokat, akik valaminek látszanak, megsemmisítse. Így senki sem dicsekedhetik Isten előtt." (1 Kor 1, 26–29) Jézus tudatosan vállalta az Isten játékosságát, amikor felszereletlenül, puszta emberségére hagyatkozva állt ki a sátánnal szemben a küzdelemre, vagyis úgy, és olyan módon, amit a teremtett elme gyöngeségnek és oktalanságnak ítél. Midőn elfogják Urunkat, a karddal csapkodó Pétert ezzel inti le: „Tedd vissza hüvelyébe kardodat... Vagy azt gondolod, hogy Atyám nem bocsátana rendelkezésemre rögtön tizenkét

ezred angyalnál is többet, ha kérném? De akkor hogyan teljesednék be az Írás, amely szerint ennek így kell történnie?" (Mt 26, 52–54) Ezért már a megtestesülésre is így lépett a világba, hisz' „Istennel való egyenlőségét nem tartotta olyan dolognak, amihez föltétlenül ragaszkodjék, hanem szolgai alakot fölvéve kiüresítette önmagát és hasonló lett az emberekhez... és engedelmes lett mindhalálig, éspedig a kereszthalálig" (Fil 2, 6–8).

Jézus fegyvere

Amit Jézus csinált, ti. hogy fegyvertelenül állt ki a sátánnal való küzdelemre, a sátán műveinek megrontására, „az a zsidóknak botrány, a pogányoknak meg oktalanság" (1 Kor 1, 23). De hogy valóban az Isten ereje és bölcsessége, az kiderül a Kolosszeiekhez írt levél kijelentéséből: „Lefegyverezte a fejedelemségeket és hatalmasságokat, nyilvánosan pellengérre állította őket és Krisztus által diadalmaskodott rajtuk" (Kol 2, 15). Ami csapdát és tőrt állított az Úrnak a sátán – és szinte minden emberi rafinériával kitalálható buktatót eléje vetett – és kipróbálta rajta a legkínosabb halált, Jézus feltámadva odakiáltotta a győztesnek látszó sátánnak: „Halál, hol a te győzelmed? Halál, hol a te fullánkod?" (1 Kor 15, 55) De nemcsak hogy legyőzte a szenvedést és halált, egyszóval a keresztet, hanem kegyelmeinek és megváltásának forrásává tette. Vagyis visszafordította az ördög kezéből kiragadott fegyvert, „amiben – mint Jézus mondja példabeszédében – bízott" (Lk 11, 12). És visszafordította az ördöggel szemben. A kereszt volt a legnagyobb merénylete az ördögnek Jézus ellen. De már maga Jézus elmondhatta: „Ítélet van most a világon, most vetik ki a világ fejedelmét. Én pedig ha fölmagasztalnak a földről, mindent magamhoz vonzok. E szavakkal akarta jelezni, milyen halállal hal meg" (Jn 12, 31).

Így bontakozik ki előttünk az Istennek a megváltási terve, amit az egyház liturgiája Istent magasztaló énekében (prefáció) így foglal össze: „Te úgy akartad, hogy az ember üdvösségét a keresztfa hozza meg, hogy ahonnan a halál származott, onnan támadjon az élet: a bűn fáján győztes sátánt a kereszt fáján győzze le Urunk Jézus Krisztus" (Szent kereszt prefáció). Tanúi vagyunk

tehát az Isten Sátánt legyőző művészetének, aki nem isteni hatalmának túlsúlyával, nem is isteni haragjának jogos fölháborodásával és indulatával, de a végtelenül finom szellemnek a bukott világban is a szabadságot és önállóságot tisztelő magatartásával győzi le, hagyja hogy saját logikája szerint járjon el és jusson csődbe.

A szent kenet krisztusi valósága

Krisztusnak a gonosz lélekkel és tőle eredő szenvedéssel és halállal való viszonyulása van bele rejtve a szent kenet szentségi kegyelmébe. Ahogy Krisztus nézte a szenvedést és a halált, azt a látásmódot és magatartást indítja föl bennünk. Először is el kell mélyülni bennünk annak a tudatnak, hogy a szenvedés és a halál nem Isten teremtése. A kereszténységen kívül sokan vannak, akik a kereszténységet a szenvedés kultuszával és fölmagasztalásával vádolják, mintha az önmagában hordaná jóságát. Holott az az ördög találmánya, ami a bűn következtében áradt el az Isten által jónak és boldognak teremtett világon. E téves hiedelem miatt sok keresztényben is megfogyatkozik a bizalom és a szeretet Isten iránt, akiről — sajnos a szólás-mondások is állítják — hogy a szenvedésekkel „meglátogat". És mivel a sátán műve, azért — ahogy Jézus gyógyítással törekedett megszabadítani az embereket a szenvedésektől —, nekünk is jogunk és kötelességünk egészségünket ápolnunk, és ahogy tudjuk, visszaszereznünk. Viszont amitől nem tudunk megszabadulni, azt úgy kell elviselnünk, ahogy Krisztus Urunk elviselte, és fel kell fedeznünk a szenvedésekben és a halálban azokat az értékeket és megváltói erőket, amiket Jézus belerejtett azokba. Hiszen a szenvedés is, a halál is a sátán fegyvere volt; a sátán csapdája és tőre, amivel a mi Urunkat akarta elpusztítani és megsemmisíteni. Ám Urunk, azáltal hogy magára engedte a sátán erőit és engedte azokat teljes hatásukban érvényesülni szenvedésében és halálában, épp ezzel vesztett a sátán, hiszen feltámadásában megmutatta, hogy semmire sem jutott mesterkedéseivel, sőt épp az Atya akaratából nagyobb dicsőségre jutott, „Úrrá és Messiássá tette" (ApCsel 2, 36).

Így válik a Sátán fegyveréből Krisztus kezében fegyver, mellyel

az üdvösséget lehet kivívni. Így lesz az ördög csapdájából a kárhozat helyett az örök élet forrása. Ehhez a gyökeres fordulathoz segít bennünket a szent kenet szentsége. Szent Jakab, amikor beszél e szentségről, ezt írja: „Beteg valaki köztetek? Hívassa az egyház papjait. Imádkozzanak fölötte és kenjék meg az Úr nevében. A hitből fakadó imádság üdvére lesz a betegnek és az Úr megkönnyebbíti őt, ha pedig bűnben van, bocsánatot nyer" (Jak 5, 14). Éppen ezt a hármas hatást jelzi szent Jakab, amit Jézus képviselt a szenvedésekkel és a halállal szemben: *üdvére lesz* (gör. = sózei, megmenti), *megkönnyebbíti* (= segít neki elviselni / és *bűneit megbocsátja* (= evilághoz való kötődését feloldja). Nem kell tehát mást tennünk, mint kibontanunk részleteiben Jézus magatartását a szenvedéssel és halállal szemben, és átvinni a szent kenet szentségének szentségi kegyelmeire és akkor megtudjuk, hogy e szentségben Krisztus szenvedésére és halálára kapunk felkenést. Beoltatunk az ő lelkületébe, ahogy ő gondolkodott, és viselkedett mindezekben: az ördög-használta fegyverrel üzzük el mi is a gonoszt.

Jézus és a szenvedés

Jézus egész működése alatt beteggyógyításnak szentelte idejének legnagyobb részét. Néhány csodája részletesen is le van írva. Ezek tanulmányozása világos képet ad nekünk Jézus felfogásáról. De érdemes meg-megállni a csoportos csodatételek elsorolásánál. Mindenütt megnyilatkozhatott Jézus sajnálata a szenvedőkön és törekvése megszabadítani őket. A szerencsétlen leprások kiáltozására csakúgy odahallgat (Lk 17, 13), mint a vakoknak a zajgó tömegen át érkező kérésére (Lk 18, 12). Az inaszakadtat (Mt 9, 6) ugyanúgy meggyógyítja, mint a 38 év óta beteget (Jn 5, 8). Jairus kislányának betegágyához éppúgy odasiet (Mt 9, 19), mint a kafarnaumi százados szolgájához (Mt 8, 8). Jeruzsálem pusztulását előre látva idézi azokat a rettenetes emberi szenvedéseket, amik kísérni fogják, és „sírva fakadt" (Lk 19, 41) csakúgy, mint Lázár negyednapos halálának színe előtt (Jn 11, 36). Jézus tehát nem megy el sztoikus érzéketlenséggel az emberi szenvedések mellett, hanem mélyen együttérez a szenvedőkkel. És ahol találkozik a

szenvedővel, megszünteti csodái révén a szenvedők szenvedéseit még a szombat törvényének megsértése árán is, kihíva ezzel az írástudók és farizeusok ellenérzését, ami végül is Jézus szenvedéséhez és halálához vezetett.

Ami Jézusnak saját szenvedésével és halálával kapcsolatos felfogását illeti, érdemes megfigyelni annak isteni, de egyben nagyon mélyen emberi jellegét is észrevenni a mi vigasztalásunkra. A Zsidókhoz írt levél szerzője szerint Jézus azzal lép be a világba, hogy az áldozatok helyett „itt jövök, Istenem, hogy akaratodat megtegyem, amint a könyvtekercsben írva van" (Zsid 10, 7). Később majd ezekből az Írásokból fogja bizonyítani kételkedő tanítványainak is: „Meg volt tehát írva, hogy a Messiásnak szenvednie kell és harmadnapon föl kell támadnia" (Lk 24, 46). És ezt az álláspontot oly magátólértődöttséggel és önérzettel képviseli, hogy az iránta érzett tiszteletből és jóindulatból az őt lebeszélni igyekvő Pétert sátánnak nevezi. Máskor pedig annyira átérzi szenvedésének és halálának az isteni üdvözítési tervben elfoglalt helyét, és élvezni látszik a benne megnyilvánuló isteni észjárás ragyogását, hogy „imádság közben arcának színe elváltozott, ruhája pedig fehéren ragyogott. Egyszerre csak két férfi beszélgetett vele: Mózes és Illés. Megdicsőülten jelentek meg és haláláról beszélgettek, amelynek Jeruzsálemben kellett bekövetkeznie" (Lk 8, 29). Azonban halálához közelebb érve már a szenvedés gondolatának említésére is mélyen megrendül a lelke – saját bevallása szerint – és önmagával monologizálva kérdi: „Mit is mondjak? Hogy szabadíts meg attól az órától, Atyám? De hiszen éppen azért az óráért jöttem" (Jn 12, 27). Később a Getszemáni kertben pedig egyenesen kérni fogja: „Atyám, ha lehetséges, vedd el tőlem ezt a kelyhet, de ne az én akaratom teljesedjék, hanem a tiéd" (Lk 22, 42). Megrendítő lelki folyamatnak vagyunk tanúi, melyről ugyancsak a Zsidókhoz írt levélben Isten nem átallja elmondani: „Krisztus halandó életében hangos kiáltással és könnyhullatással imádkozott és könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól. Istenfélelme miatt meghallgatásra talált." (Zsid 5, 7). Joggal tesszük föl a kérdést: Miért kérte, hogy Isten mentse meg a szenvedésektől, ha úgysem lehetett ezen változtatni? Nem járunk talán messze az igazságtól, ha azt mondjuk: Isten Krisztusban akarta megmutatni, hogy a tiszta emberséggel akarja harcába belevonni az embert.

Nem fakírokkal, akik arcizomrándulás nélkül tudják az önkínzás magas fokait is végigélni.

A szent kenet szentségének első és legfontosabb ajándéka ez a hármas krisztusi magatartás a szenvedések minden fajtájának gyógyítása vagy elkerülése, ha lehet; a másik: a szenvedésre úgy nézni, mint Isten harcának megvívására a sátánnal szemben kiragadva kezéből hatalmas fegyverét s visszafordítva rá, érvényesíteni Isten akaratát; és a harmadik: megérezni Krisztus jelenlétét, méghozzá emberi jelenlétét szenvedéseinkben; vagyis hogy nem egy szenvedés-szerepet játszott el isteni szenvedésképtelenséggel, hanem vére folyt, idegei görcsöltek, teste lázban égett, lelke kiaszott. Mint a zsoltárossal mondhatta: „De én nem ember, én féreg vagyok" – mint a zsoltárban panaszkodik. (22. zs.)

Megkönnyebbülés

A szenvedő Krisztusnak jelenléte szenvedéseinkben, amit a szent kenet szentsége eszközöl bennünk, átvezet e szentség második hatására, amit szent Jakab levelében az Isten kinyilatkoztat. Ott ugyan azt olvassuk, hogy talpraállítja (gör.: egeirei), ám a szentírás görög nyelvét beszélő szent Jeromos ezt a szót „megkönnyebbülés"-sel fordítja. Ezzel nyilván azt akarja jelezni, hogy ha nem is szűnik meg a szenvedés forrása, a betegség, de e szentség elveszi a betegségnek azt a gyöngítő és enerváló hatását, amit a betegség elesettsége vált ki. Amint a szenvedésnek másik fajtájával szemben biztatásul mond: „Föl a lankadt kézzel! A megrogygyant térdet nyújtsátok ki és járjatok egyenesen, hogy a megbénult tag ki ne ficamodjék, hanem inkább meggyógyuljon" (Zsid 12, 12).

A szenvedő Jézusnak társulása szenvedéseinkhez bátorítólag hathat belső világunkra azzal, hogy elhallgattatja bennünk a kérdező embert. A szenvedés miért-je legalább annyi kínt és gyötrelmet okoz, mint maga a szenvedés. És Jézus – a megtestesült isteni Bölcsesség – nem tette fel ezt a miért-et Istennek. És nem adott bölcseleti fejtegetéseket a szenvedés problémájáról. De elszenvedte, mint aki jól tudja, hogy nem céltalan és nem hiábavaló a szenvedés az ember életében. És egyszer fény derül az isteni

logika vonalvezetésére, hogy mindennek így kellett és kell történnie.

A jézusi szenvedésben való részvétel kegyelme egy hitelesítéssel is jár. Az utolsó vacsorán is ismétli az Úr, amit korábban többször is mondott: „Bizony, bizony mondom nektek: Nem nagyobb a szolga uránál, sem a küldött küldőjénél. Boldogok vagytok, ha megértitek ezt és így tesztek" (Jn 13, 16). Ezért a keresztény tudja, hogy szenvedésében Jézus társul hozzá, sőt szenvedései Jézuséivá válnak. Mint szent Pál is mondja: „Testünkben Jézus kínszenvedését hordozzuk szüntelen, hogy Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön" (2 Kor 4, 10) Ezért figyelmeztet nem egyszer az Isten szava: „Mivel tehát Krisztus testi életében szenvedett, ti is ugyanannak az érzületnek fegyverzetét öltsétek magatokra" (1 Pét 4, 1). És utal arra a győzelemre, mellyel „legyőzte a halált... s uralma alá vetette az angyalokat, a hatalmasságokat és erősségeket" (uo. 3, 22).

Ezzel a szenvedő keresztény, ha Krisztussal egyesül, e szentségben, Krisztus megváltó szenvedéseiben részesül és eltölti az az öröm, ami szent Pált is eltöltötte: „Örömmel szenvedek értetek és testemben kiegészítem azt, ami még hiányzik Krisztus szenvedéséből Testének, az Egyháznak javára" (Kol 1, 24). Ezért tud egy-egy betegágy kegyelmi gócpont lenni, ahonnét nemcsak jajok és panaszok, de biztatások és kegyelmek, türelem és békesség árad szét a szűkebb környezetre és a világba.

Bűnbocsánat

A szent kenet szentségét egyházunk mindig az élők szentségének tartotta, vagyis halálos bűn nélküli állapotban kellett fölvenni. De mindig megvolt az a hite, hogy e szentségnek bűnbocsátó ereje is van. Ahogy e szentség szentségi kegyelme a betegséggel kapcsolatos jézusi magatartást közvetíti. Jézus ugyanis minden gyógyításánál bűnöket is bocsátott. „Bízzál fiam! Bocsánatot nyertek bűneid" (Mt 9, 2) De egy időben ezt a bűnbocsánatot úgy értelmezték, hogy a felvevő minden bűnmaradványát kiirtja, evilághoz kötődő minden vonzalmát elszakítja, felszenteli a meghalásra és az örök életre. Éppen ezért a szent kenet fölvevőinek vissza kellett vonulniok a

világtól, nem élhettek házas életet sem pl. A karoling korszakban volt ez főleg és a trienti zsinat próbálta a helyes álláspontot megfogalmazni, de a keresztény gyakorlatban – sajnos – megmaradt utolsó kenetnek, utolsó szentségnek, sőt sok esetben csak halottak vagy a már öntudatukat is elvesztettek szentségének, mely ellen szinte hiába küzd a lelkipásztori buzgóság.

Ez a helytelen gyakorlat azért magában rejt egy ráérzést arra, hogy a bűnbocsánattal együtt e szentség gyengíti, sőt elszakítja evilághoz fűződő érzéseinket, és megtanít e világ dolgai fölé emelkedni. Vagyis beolt bennünket Jézus világfölöttiségébe. Abba a lelki állapotba és magatartásba, amivel konkrétan a halált megnyugvással fogadó ember rendelkezik, de aminek – Jézus szándéka szerint – minden megtérő embernek rendelkeznie kellene. Jézus első szavai között van az: „Mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelke kárt szenved? Mit is adhatna az ember cserébe lelkéért?" (Mt 16, 26) A kegyelem hívására ébredő ember tudja, amit szent János mond: „Minden, ami a világon van, a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet kevélysége, nem az Atyától származik" (1 Jn 2, 16) Éppen ezért a hármas kísértést végigélő Krisztussal ellene mond már a keresztségben a világ szeretetének. Vagyis Jézus világfölényét kapja meg, ami főként szenvedésében és halálában csúcsosodik ki, de voltaképpen minden alapvető krisztusi erényhez elengedhetetlenül szükséges.

A szegénység, az alázat, a szelídség, az irgalom, a megbocsátás és a többi Jézustól megkívánt keresztény cselekedet, elképzelhetetlen az evilági mérték fölé emelkedés nélkül. No és a szeretet, s benne az ellenségszeretet? Hogyan volnánk képesek arculverőnknek a másik arcunkat odatartani, köntösünkkel együtt a kabátunkat is odaadni, és az ezer lépésre kényszerítővel kétezerig elmenni, ha ragaszkodunk bármi evilági dolgunkhoz?! (Mt 5, 38–48) De mert élni kell e világban, meg kell fogadnunk szent Pál tanácsát: „Az idő rövid. Ezért akinek felesége van, éljen úgy, mintha nem volna; aki sír, mintha nem sírna; aki örvend, mintha nem örvendene; aki vásárol, mintha meg sem tartaná; s aki érintkezik a világgal, mintha nem érintkezne vele, mert elmúlik a jelen világ" (1 Kor 7, 30).

Jézusban összetett érzések voltak a világgal szemben. A megtestesülés és a megváltás titkai Jézus szeretetéről beszélnek a világ

iránt, le is foglalta, be is állította a világot isteni tervei szolgálatába. De ugyanakkor fölé is tudott emelkedni. Ugyanígy kell a keresztény embernek a két szentpáli axiómát magáévá tenni. Az egyik: „Minden a tiétek: akár Pál, akár Apolló, akár Kéfás, akár a világ, akár az élet, akár a halál, akár a jelenvalók, akár az eljövendők: minden a tiétek. Ti Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig az Istené" (1 Kor 3, 21). – A másik alapelv: „Biztos vagyok abban, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem jövendők, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat minket Isten szeretetétől, mely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van" (Róm 8, 38)

Kozmikus méretű küzdelem

Az Úr Jézus Krisztus egyszer-egyszer elárulja, hogy milyen világot-átfogó harc van közötte és a sátán között. „Láttam a sátánt: mint villám bukott le az égből" (Lk 10, 18) Majd később, szenvedése előtt: „Ítélet van most a világon, a világ fejedelmét most vetik ki. Én pedig, ha fölmagasztalnak a földről, mindent magamhoz vonzok" (Jn 12, 31) Világméretű az emberi szenvedés, a betegség, de főleg egyetemes a halál eluralkodása a földön. Ahogy szemben állt Jézus puszta emberségébe öltözötten ezzel az állig felfegyverzett sátánnal szemben, a képlet mindig ugyanaz, ahogy ő küldte apostolait: „Úgy küldelek, mint juhokat a farkasok közé" (Mt 10, 16). A betegségek áradatának színe előtt úgy áll az egyház, mint a gyönge bárány a farkascsorda színe előtt. Annyire aránytalannak látszik a szenvedés nagyságával szemben a szent kenet olaja és kegyelme. De ugyanezt az aránytalanságot hangsúlyozza az Úr, mikor az erszény, táska és pénz biztosítéka nélkül küldi őket apostoli feladatokra; mikor a saru védelme nélkül indítja őket az élet sziklás és tövises országútjára; és a tartalék köntös oltalma nélkül engedi őket bele a történelem viharaiba (Mt 10, 10). Merte ezt a nagy felszereletlenséget és fegyvertelenséget vállalni, mert tudta, hogy saját csapdájába esik bele a sátán. És tudta, hogy az lesz fegyvere, amiben a sátán „bízott" t. i. a szenvedés és a halál.

A kereszténység tudja, hogy a szenvedés és a halál a sátán találmánya, de azt is tudja, hogy ezeket Krisztus kicsavarta a sátán

kezéből, az Krisztus fegyverévé váltak az üdvösség megszerzésében és kivívásában. Így valóban beteljesült, amit Isten szent Pál szája által mondott: mivel egyenes úton nem ismerték föl Isten bölcsességét a világ nagyjai, „úgy tetszett az Istennek, hogy oktalannak látszó igehirdetéssel üdvözítse a hívőket" (1 Kor 1, 20) Így a szenvedés és a halál, ami a világ szemében értelmetlen dolognak látszik („oktalanság"), „ami a világ szemében gyönge... s ami a világ szemében megvetett... semminek látszó", Jézus kezében csodálatos bölcsességgé és erővé változik. „Hiszen Isten ‚oktalansága' bölcsebb az embereknél, és Isten ‚gyöngesége' erősebb az embereknél" (1 Kor 1, 22). Ezért hódította meg a kereszt az emberi gondolkodás jó részét. Elvette a legnagyobb terhet, ami az ember vállát nyomta, ti. a. szenvedés és halál céltalanságát és értelmetlenségét, és beleállította a világkormányzó Isten terveinek megvalósításának munkájába.

Jézusnak ezt a magatartását közli velünk és önti belénk a szent kenet szentsége.

(Teológia, 1985. 3. sz.)

BIBLIKUS ELMÉLKEDÉS A RENDI PAPSÁGRÓL

A papságról való hagyományos katolikus felfogás meglehetősen mozgásba jött az utolsó évtizedben. Az egyház legmagsabb tényezői: a pápa, a zsinat, a püspöki szinódus szükségesnek érezték ünnepélyesen megfogalmazni a katolikus tanítást. Ezeket a megnyilatkozásokat olvasva lehetetlen meg nem éreznünk a papság olyan eszményítését, mely előtt a gyarló ember csak hüledezve áll meg. Suhard bíboros „angelizmusnak" nevezte ezt a túl ideális szemléletet, ami – be kell vallani – még nevében is bibliai alapokra nyúlik vissza. Hiszen a Jelenések Könyvében az egyházakhoz írt levelek „angyalain" a hagyományos értelmezés szerint a papi rend csúcsán álló püspököt kell érteni. A kinyilatkoztatás lezárása után író apostoli atyák – például Szent Ignác – ilyesformán indítják el a papság keresztény szemléletét: „Mindnyájan úgy tiszteljék a diakónusokat, mint a Jézus Krisztust, miként a püspököt és mint az Atya képviselőjét" (*Tral* 3). Ilyen indítások után nem csodálkozunk, hogy Aranyszájú Szent János – aki különben szentírásmagyarázataiban nagy realista volt – örökszép munkáján (A papságról) és Aquinói Szent Tamás összegezésén kereszül (melynek lényege az, hogy a papi jelleg természetes formája az életszentség) egyenes út vezet nemcsak a papságról szóló ünnepélyes megnyilatkozásokig, de a papszentelések és újmisék vagy miseévfordulók majdnem elviselhetetlen magasztosságú pap-ábrázolásaiig.

Suhard óvott bennünket az angelizmustól a papság szemléletében. És joggal. Mert hiszen ennek a mitizált papi eszménynek vissza ben. És joggal. Mert hiszen ennek a mitizált papi eszménynek visszaütői is vannak.

A VILÁG SZÁMONKÉRÉSE. Mert oly magasra tűzzük a papság eszményét ezt a magasságot kéri tőlünk számon a világ. És mert nem tudtuk és nem tudjuk az általunk kiformált eszményt nemcsak teljességében, de lényegében sem kielégítő módon megvalósítani: azért a gúny, a csúfolódás, a kipellengérezés folyama századról századra a papság valóságos vagy vélt eszményszegéseiről.

Szent Pál – szinte minden időkre érvényesen és szinte minden árnyalatában összeszedve – sorolja fel a papgyalázás formáit: „Látványossága lettünk a világnak... oktalanok... gyöngék... megvetettek... átkoznak... üldöznek... gyaláznak... Szinte salakja lettünk a világnak, mindenkinek söpredéke mostanáig" (1 Kor 4, 10 skk). És ez folyik nemcsak az egyházon kívül, de az egyházon belül is. Tertulliánus kemény montanista tolla, Szent Jeromos maró gúnyja, a világvég várásától rémült Salvianus ostorozó vészkiáltása csakúgy lerántja a leplet a papságról, mint a legendák és krónikák naiv buzgósága, mellyel szentjeik magasztalása érdekében a korabeli papság lelki mélypontját nem győzték elég sötéten megjelölni. De még egy Assisi Szent Ferenc vagy Sziénai Szent Katalin sem tudta magát ettől mentesíteni. Mit lehet várni akkor a jámbor hívek tereferéitől?

Ez a papgyalázás is a mitizált pap-szemléletből ered: az emberiség sóvárog az angyal-szabású, angyal-szellemiségű és angyal-jóságú emberek után. Ezeket a papokban reméli megkapni. És mert nem kapja meg, csalódottságának epéje érzik a papságot eláztató vizekben. Nyilván ez a világméretű negatív pap-megítélés készteti a kereszténység vezető szellemeit, hogy új módon vessék fel a kérdést.

Mi most a biblia felől próbáljuk megközelíteni a papság titkát. Van-e szó papságról az Újszövetségben, és milyen papságra gondolhatott Jézus!?

ÉN NEM CSINÁLTAM VOLNA! Nemrég bejárta a hír a világot, hogy néhány olasz magnóval ment gyónni, hogy világgá kürtölhesse a különböző gyóntatók különböző álláspontjait kényes kérdésekben. A vallásos világ megriadt, a nem vallásos világ pedig érthető felháborodással utasította vissza illetéktelen emberek betolakodását az egyéni ember legintimebb világába. De vajon nem ilyen betolakodás-e a papság intézménye az embernek Istennel való kapcsolatába? Hogyan veheti magának ember azt a bátorságot, hogy beleszóljon embertársának legbensőbb, sorsdöntő, üdvösségét-kárhozatát jelentő ügyeibe?

Papi balfogásokat tárgyaló papi társaságban eredetiségéről híres plébános fogalmazta meg: „Én nem csináltam volna a papságot. De hát ki vagyok én, hogy bíráljam az Istent?"

Valóban érthetetlen titok, hogy az Isten miért oktat maga és a

feléje törekvő ember közé még egy másik embert; mégpedig nem valamilyen felsőbbrendűt, hanem egy hozzá hasonló de, „tudatlan és tévelygő" (*Zsid* 5, 2) embert, aki sem bűnrehajlástól, sem a bűntől nincs megkímélve.

JÉZUS RENDELTE-E A PAPSÁGOT? Úgy tűnik, hogy a régi vallásokkal ellentétben – s ebbe az ószövetségi is beleértődik – Jézus szellemi vallást akart. „Sem ezen a hegyen, sem Jeruzsálemben nem fogják imádni az Atyát... az imádói lélekben és igazságban imádják az Atyát. Az Atya ilyen imádókat kíván" – mondja a szamariai asszonynak (Jn 4, 21–23). „Mindnyájan Isten tanítványai lesznek. Mindaz, aki hallgat az Atyára és tanul tőle, hozzám jön" (Jn 6, 45). Ezért nem látszik szükségesnek az emberi közvetítés: „Ti ne hivassátok magatokat rabbinak, mert egy a ti mesteretek, ti pedig mindnyájan testvérek vagytok. Atyának se szólítsatok senkit a földön, mert egy a ti Atyátok, a mennyei. Tanítónak se hivassátok magatokat, mert egy a ti tanítótok, a Krisztus" (Mt 23, 8–10).

Sem a szinoptikusok, sem János evangéliuma nem mulasztja el sokszorosan kiemelni, hogy at Atya „lát a rejtekben is" (Mt 6, 4), „tudja, mire van szükségtek, mielőtt kérnétek" (Mt 6, 8), és „nélkülem semmit sem tehettek" (Jn 15, 5), tehát – szerintük – a legközvetlenebb, legintimebb kapcsolat van Isten és a lélek között; mégis mindkettő hansúlyozza a közvetítés elvét. János a bűnbocsátását: „Amint engem küldött az Atya, én is úgy küldelek titeket... Akiknek megbocsátjátok bűneit, bocsánatot nyer, akiknek pedig megtartjátok, az bűnben marad" (Jn 20, 23). a szinoptikusok az általános döntés jogát: „Amit megköttök a földön, megkötött lesz a mennyben is, és amit föloldotok a földön, a mennyben is föloldott lesz" (Mt 18, 18). A szikla, amin épül az egyház (Mt 16, 18) és a pásztor, aki legelteti a juhokat (Jn 21, 17) egyformán embernek, Péternek a közbeiktatásáról tanúskodik.

Amit tehát mi emberi ésszel nem mertünk volna megtenni, azt Jézus megtette: noha tudatában van annak, hogy Isten szuverén ura a lelkeknek és közvetlenül beléphet minden lélek legbensőbb szentélyébe, mégis embereken keresztül akar az emberekhez nyúlni, embereken keresztül akarja az emberek sorsát intézni: üdvösségét vagy kárhozatát (Mt 16, 16).

EGYETEMES PAPSÁG? Könnyen fölmerülhet az kérdés, hogy mindezeket a szavakat Jézus általában a hívő emberekhez intézte-e, tehát mindenkihez, aki keresztény. Eszerint megbízatásai és meghatalmazásai is kivétel nélkül minden megkeresztelt embernek szólnának. Jézus ugyanis válogatás nélkül azonosította magát mindenkivel: a gyermekkel (Lk 9, 48), az éhes-szomjas-rongyos-betegfogoly emberrel (Mt 25, 31 skk) csakúgy azonosságot vállal, mint tanítványaival, akikben az Újszövetség papjait sejtik. Mindegyiknek azt mondja: „Engem fogad be" (Mt 9, 37). Logikusnak látszik az a gondolat: ha Krisztus minden egyes hívével azonosítja magát, akkor nyilván közvetítő hatalmát is mindenkinek odaadja. Észre kell azonban vennünk azt is, hogy Jézus – bár minden hívének, aki szereti őt, közvetlen kinyilatkoztatást és nála-lakást ígért (Jn 14, 21–23) – a maga körül csoportosulók közösségét olyannak jelzi, amiben valamiféle egyenlőtlenség van. Olyan különbség, ami megvan az arató és az aratni való között (Jn 4, 36); vagy ami fennáll a hal és a halász között. Jézus emberhalászokká tette híveinek egy részét: lényegesen más az, aki hálóval fog, és más az, akit hálóval fognak (Lk 5, 11). És még szemléletesebb talán az a különbség, mely – Jézus hasonlata szerint – aközött van, aki enni ad és azok között, akik esznek (Mt 24, 45). Isten „házanépén" sáfár intézkedik. És nehogy kétségünk támadjon abban a tekintetben, hogy ez talán minden kereszténynek a világban elfoglalt viszonyára vonatkoznék, Lukács megjegyzi, hogy a sáfár-hasonlatot Jézus éppenséggel Péternek erre a helyzetét tisztázó kérdésére mondta el: „Uram, nekünk mondod ezt a példabeszédet vagy mindenkinek?" (Lk 12, 41)

Mihelyt észrevesszük ezt az egyenlőtlenséget, rögtön előtűnik Jézus rendelkezése, mely a lélek és Isten közé embereket állít, kiknek szerepe olyan döntő lesz, mint a halász ügyessége vagy ügyetlensége a halászat sikerében, vagy mint az arató szakértelme vagy szakszerűtlensége az aratás műveletében.

TUDTA, MI VAN AZ EMBERBEN. Ha Jézus fantaszta és optimizmustól megszállott idalista lett volna, nem csodálkoznánk azon, hogy embereit ennyire fontos helyre állítja és ilyen döntő szerepet jelöl ki nekik a lelkek irányításában. De – és ezt Szent János nem győzi elégszer hangsúlyozni – „tudta ő, mi lakik az em-

berben" (Jn 2, 25); „kezdettől fogva tudta, kik azok, akik nem hisznek, és ki fogja őt elárulni" (Jn 6, 64).

Érdekes, hogy apostolait nem a valamilyen formában kiváló, hanem az átlagemberek közül választotta. Egyik apostolon sem végzett csodát, s nem azok közül választotta ki őket, akik idegeikben is megérezték a kiáradó isteni erőket. Gondoljunk a vakonszülött elragadtatott örömére és hősiességére (Jn 9). A kafarnaumi százados meghívása milyen nyeresége lett volna nemcsak hite miatt, „amilyet nem találtam Izraelben" (Lk 7, 10), hanem taktikailag is! Hiszen a zsidók vénei ajánlották be Jézusnak: „Megérdemli – mondták –, hogy megtedd neki, mert szereti népünket" (Lk 7, 5). Bár a vámosok közül is hívott apostolt, nem a lelkendező Zakeust hívta meg – pedig biztosan elment volna! –, hanem a kissé érdektelennek ható Mátét, aki csak „ül a vámnál" (Mt 9, 9) és semmi érdeklődést nem látszik elárulni Jézus iránt. Nincs közöttük egy prófétikus alkat sem, olyan Keresztelő Szent János fajtájából való vagy valamilyen híres imádkozó. Simon apostolnak a mellékneve „buzgó" (Mt 10, 4), de semmi szó vagy tett vagy hivatal nem fűződik nevéhez.

És mintha csak páratlan művészettel érzékeltetni akarná tevékenységének tudatosságát, az Úr mindig akkor bíz apostolaira nagy feladatokat, amikor valami emberi gyarlóságon kell rajtakapnia őket. Nem tudom semmiképpen sem másként értelmezni az apostoloknak a Lukács 5-ben leírt végleges meghívását, mint hogy a Jánosnál leírt kezdeti lelkesedésükből (Jn 1, 42) kiábrándulva érte őket Jézus hívó szava. Hiszen az „odasereglő nép" emelkedett hangulatától függetlenítve magukat, képesek „mosogatni hálóikat" (2–3 v). Így jobban érthető Péter megnyilatkozása: „Uram, menj tőlem, mert bűnös ember vagyok" (9 v).

Az egyházalapítás nagy tervét éppen akkor tárja eléjük, amikor – a két kenyérszaporítás csodája után! – kenyérgondok miatt kell megrónia őket (Mt 16, 8). Mintha csak jelezni akarta volna, hogy a kétezer év örökös – és sokszor durva – kenyérgondja és anyagiassága már az egyház megfogalmazásakor is jelen volt, mint lehúzó erő. És ennek tudatában merte meghívását nekik adni.

Péter egyházfősége csodás krisztusi ígéret! De pár sorral lejjebb már kénytelen a „sziklának" azt mondani: „Takarodj előlem, sá-

tán! Terhemre vagy, mert emberi módon, s nem Isten tervei szerint gondolkodol" (Mt 16, 23). Az isteni gondolatot emberi mértékre lekicsinyítő, az evangéliumok isteni stílusát és lendületét ha jóakaratból és segítő szándékkal is – hiszen Péter ilyen indítókból figyelmeztette Jézust! –, de emberszabásúvá tévő gondolkodások egyáltalán nem ismeretlenek az egyházban. Mikor az oldás-kötés emberfölötti hatalmát a tanítványok közösségének is elmondja (Mt 18, 18), röviddel azelőtt versengésükért kell megszégyeníteni őket (Mt 18, 3), röviddel azután pedig a házasság felbonthatatlanságát, az önkéntes szüzességet és a szegénységet hitetlenkedve fogadó magatartásukon mutatja meg emberi törpeségüket.

Ne beszéljünk azután arról, hogy az első misét és az első áldozást, annak kimondhatatlan bensőségű és emelkedettségű légkörét – János értesít az utolsó vacsoráról nagy melegséggel – mennyire felveri ismét a vetélkedés (Lk 22, 24), a szerénytelen fogadkozás, az érvénytelen ígérgetések filisztersége. Pétert „jóakarata" viszi tagadásba – hisz nem kellett volna utána mennie, hogy „lássa a végét" (Mt 26, 58). És milyen emberi félelem tartja távol őket a világ és az üdvtörténet legnagyobb eseményétől: nem lesznek szemtanúi a megváltás történelmi bevégzésének, a kereszthalálnak! És mennyi kételkedés, késedelmezés a feltámadás nagy valóságának elhívésében. És *ezekre* leheli rá a bűnbocsátás Szentlelkét mindjárt az első húsvét este. Nem hagy időt nekik a bűnbánatra s nem követel nagy vallomásokat, mellveregetéseket és ígérgetéseket. Szinte azon lucskosan kapják ezt a hatalmat, miután a nagy napokat emberi kicsinységükben végigélték!

Mindezzel valamit ábrázolni akart Jézus.

A SZAKRAMENTALITÁS. Ábrázolni akarta a szentségelvet, miszerint kegyelemközvetítések nagyon minimális szellemi és hasonlóképp minimális fizikai ténykedések által történnek, mechanikusan. Mint a régi teológia kifejezte: ex opere operato.

Az evangéliumokban ugyan nincs ez a kifejezés benne (a középkori skolasztika fogalmazta meg így), de a tényt magát lehetetlen ki nem érezni Krisztus Urunk eljárásából. Az Egyházalapító két probléma előtt állott: az egyéni megszentelődés meghirdetésének és a kegyelem továbbvitelének kettős feladata előtt. Az egyéni megszentelődést – mint láttuk és látni fogjuk – a legerőteljeseb-

ben sürgette. A kegyelem továbbadását viszont a legkisebb emberi (szellemi és testi) tevékenységhez kötötte. „Kincsünket cserépedényben hordozzuk, hogy az erő túláradó nagyságát ne magunknak, hanem Istennek tulajdonítsuk" (2 Kor 4, 7).

A „LEGKISEBBSÉG" SZEREPE. Hozzá kell ahhoz szoknunk, hogy az evangéliumok világában az emberi értékelések valahogy megfordulnak. „Ami az emberek előtt kiváló, Isten előtt utálatos" (Lk 16, 15). Jézus nem csinál titkot abból, hogy akkor, amikor a megváltásban fölemelte rangban és méltóságban az embert saját hasonlatosságára („én őbennük" – Jn 17, 23), az ő hasonlatosságát hordozók közösségében elkerülhetetlenül szükséges egyenlőtlenségből eredő hatalomhordozókat az emberi szemlélet szerinti „legkisebb" kategóriák jelenségei alá helyezte. „Az uralkodók zsarnokoskodnak népükön, s akik hatalmat gyakorolnak rajtuk, jótevőiknek hívatják magukat. Köztetek ne így legyen, hanem a legnagyobb legyen olyan, mint a legkisebb, és az elöljáró olyan, mint a szolga" (Lk 22, 25). És ha már általában sem fél kimondani az utolsó nagy prófétával, Keresztelő Jánossal kapcsolatban: „Bizony mondom nektek: asszonyok szülöttei között nem támadt nagyobb Keresztelő Jánosnál. De aki legkisebb a mennyek országában, nagyobb mint ő" (Mt 11, 11) – akkor érthetővé válik, miért „ujjongott fel Jézus a Szentlélekben" (Lk 10, 21): „Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsek és okosok elől, és a kisdedeknek jelentetted ki. Igen, Atyám, így tetszett neked" (Mt 11, 25).

Az a Krisztusra kiáradó intellektuális gyönyör, mellyel ezt kimondja, jelzi, hogy itt valamilyen központi gondolatára terelődik figyelme. E központi gondolatot teológiai nyelvre Szent Pál fogja lefordítani a Korintusiakhoz írt első (1 Kor 1, 26) és a Filippiekhez írt levélben (Fil 2, 8). Népszerű megfogalmazása: „Az erő a gyöngeségben lesz teljessé" (2 Kor 12, 9). A megváltás az eszköztelenség bravúrja! Ezt az eszköztelenséget Jézus végigviszi kegyelemszolgáltatásnál minden mozzanatán.

A PRÓFÉTA ÉS IGAZ JUTALMA. Amikor Jézus befejezi az apostolküldés instrukcióit, a zárómondatokban sommázza felfogását, és igen fontos – érzésünk szerint figyelemre nem eléggé

méltatott – mondatot mond. „Aki titeket befogad, engem fogad be, aki pedig engem befogad, azt fogadja be, aki küldött engem" (Mt 10, 40). Ezek a „ti" a tanítványok: másként „kisdedek" (Lk 10, 21), hiszen itt is a tanítványokról van szó; de nyíltan mondja is, hogy „ha meg nem változtok és olyanok nem lesztek, mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába" (Mt 18, 3). Ez a „ti" jelenti az „utolsót" is (Mt 20, 18), a szolgát is; evilági kategóriák szerint tehát nem a különösen figyelemre méltó embert. E jellegtelenség formája alá rejti Jézus kegyelmi valóját. Amit még hozzátesz, azzal szinte kiemeli, teli fénybe állítja az apostolairól, küldötteiről vagy ha úgy tetszik, papjairól vallott felfogását. Ezt mondja: „Aki prófétát fogad be azért, mert próféta, a próféta jutalmát kapja. Aki igaz embert fogad be azért, mert igaz ember, az igaznak jutalmában részesül. Aki pedig csak egy pohár friss vizet ad is inni egynek a legkisebbek közül, mert az én tanítványom – bizony mondom, nem marad el jutalma" (uo. 41–42).

Hogy ezt jól értsük, fontoljuk meg: az ember igényli a „nagy embert". Korfordulókon főként, de voltaképpen mindig vezetőre, prófétára vár. A látók és a beszélők, akik a meggyőződés tüzében égnek, és az átéltség heve izzóvá teszi szavaikat, magukkal sodorják a köznapi gondokba fulladt embert. A nagyság igézete lefegyverzi a mindennapok emberét. Ezért tanácsolja Luther is a szónokoknak: Büszkén állj fel! Nyisd ki a szád! És nemcsak az értelem fényében és az eszmék látásában tündöklő prófétáknak, de az „igaz" embereknek, a szenteknek, a maguk útján járóknak, a remetéknek, a bibliás embereknek és a minden szolgálatra mindig készségeseknek is megvan az emberi varázsuk: önkéntelenül is vonzódnak hozzájuk a körülöttük élők.

A megfontolások tükrében kell ízlelgetnünk Jézus fentebb idézett szavait. Értelmük ez: ha a próféta alkatú embert és a korrektség köntösében járót mint rendkívüli embert ismered el, „fogadod be", akkor „a próféta", „az igaz ember jutalmát" nyered; ha azonban azt az embert, aki nélkülözi a prófétai ihletettséget és nem tündöklik „az igaz"-ság fényében, sőt az értelmi felkészültség és a morális eredmények tekintetében a „legkisebbek" vonalán áll, tehát a legminimálisabbat produkálja, mégis elfogadod s beveszed, „mert Jézus tanítványa", a teljes Jézust („engem") fogadod be.

EGZISZTENCIÁLIS ESZKÖZTELENSÉG. A fentieket hajlandók vagyunk csak szónoki biztatásnak és buzdításnak tekinteni. Pedig ha végiggondoljuk Jézus szavait és tetteit, mindjárt előtárul a minden részletében végiggondolt és a vezérlő eszméhez formált céltudatos krisztusi akarat.

Ne beszéljünk most arról, hogyan is tudta azt megcsinálni, hogy harminc názáreti éven át nem mutatott semmi prófétai alkatot, sem feltűnő életszentséget. Emiatt még „a rokonai sem hittek benne" – állapítja meg később keserűn Szent János (Jn 7, 5). A mindennapi életbe, melynek istenivé tételére apostolait (papjait) küldte, a jászol eszköztelenségével állott bele.

Erről a felszereletlenségről szereti idézni a követ „mit az építők megvetettek" (Mt 21, 42). Ezt ugyan csak a múltra szoktuk értelmezni. Pedig – Jézus szerint – a történelem végig állandó folyamat: mind a kő megvetése az építők részéről, mind szegletkővé válása. Ebben a megítélésben osztoznak Jézussal tanítványai is. Jézus világosan utal erre: „Ha a családatyát Belzebubnak csúfolják, mennyivel inkább a házanépét?" (Mt 10, 25)

A felszereletlenségre utal továbbá az is, hogy Jézus apostolait „emberhalászoknak" nevezi. Igaz, mondhatjuk, halászatból hívta őket, így világosnak tűnhet az utalás elhagyott foglalkozásukra. Ám Máténál nem mondta, hogy az „emberiség vámszedőjévé" teszlek, noha még a hamis sáfár példaképül állításától sem riadt vissza. Nagyon is meggondoltan *nem* nevezte őket – elhagyott foglalkozásuk után – az emberiség ácsainak, kik bárdokkal és szekercékkel, hatalmas ütésekkel nagy épületeken dolgoznak. Még kevésbé nevezte őket az emberiség kovácsainak, kik hatalmas tüzekkel forrósítják a vasakat, és súlyos pörölycsapásokkal alakítják-formálják őket terveik szerint. De még csak a hazájában eléggé elterjedt takácsokhoz sem hasonlítja őket, kik sokféle szálból és fonálból álló bonyolult szerkezeteken és műveletekkel ügyeskedik ki a szőttesek alakját és mintáját.

Az emberhalászatot jelölte meg, mint ami jellemző az apostoli foglalkozásra, melyben a hálót ott kell kifeszíteni, ahol a halak húznak, sokszor kell eredménytelenül tölteni az éjszakákat és mindig reménnyel kell kitartani. Nagy érzékkel, diszkréten kell fellépni, nehogy elriadjanak a halak. A háló kivetésén kívül a halász, talán éppen azzal lesz jó halásszá, ha elrejti és háttérbe vonja ma-

gát. Az ácsok, kovácsok és takácsok ügyeskedései és robajló zajai idegeneknek látszanak – Krisztus megítélése szerint – az apostoli munkától. Másutt azt mondja: „Úgy küldelek titeket, mint juhokat a farkasok közé" (Mt 10, 16). Mi reménye lehet egy báránynak a farkasok színe előtt? (Az ellentét itt nem a bárány jóságában és a farkas gonoszságában rejlik, hanem a farkas erejében és a bárány erőtlenségében!)

Ugyanezt az eszköztelenséget parancsolja meg igehirdetésre induló tanítványainak is. „Ne szerezzetek se arany, se ezüst, se rézpénzt övetekbe. Ne vigyetek magatokkal tarisznyát, se két ruhát, se botot" (Mt 10, 9) – mondja.

Ez mind az egzisztenciális eszköztelenséget jelenti. És ha az egyház megpróbálja ezeket az eszközöket felvenni (és a kétezer év alatt hányszor megpróbálta!): aranyakon és palástokon keresztül is érezni kell a létbizonytalanságot és kiszolgáltatottságot. „Isten gyöngesége erősebb az embereknél" – mondja, majd Szent Pál (1 Kor 1, 25). Jézus eszén nem lehet túljárni: akiket gyöngeségben küldött, azok eredményesen csak a gyöngeségben dolgozhatnak!

ELÉRHETETLEN FELADATOK. A felszereletlenség még jobban kitűnik, ha a Krisztus által kiszabott feladatokra nézünk. Szinte minden vonalon emberi keretet, elképzelést és megvalósítást meghaladó követelményei és ígéretei vannak. Mindjárt tanításának leglényege, a szeretet parancsa így szól: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Lehet egy idegent úgy szeretni, mint magunkat? Hát még ennek a parancsnak az az új kiadása, amit az utolsó vacsorán hirdet ki: „Amint én szerettelek titeket" (Jn 13, 34)? Egyáltalán hinni és küzdeni azért, hogy „olyan tökéletesek" és „olyan irgalmasok" legyünk, „mint a ti mennyei Atyátok" (Mt 5, 48; Lk 6, 26): nem látszik lehetetlennek az ember számára? Pedig ezt hirdetni, közvetíteni küldi megbízottait a világba ezzel a biztatással: „Bízzatok, én meggyőztem a világot" (Jn 16, 33) – amikor tudja, hogy „a gonoszság elhatalmasodásával sok szívben kihűl a szeretet" (Mt 24, 12).

Szabad-e hát az evangélium hirdetőjének, az isteni üzenetek és kegyelmek közvetítőjének nagynak képzelnie magát, mikor napról napra szégyenkezve kell bevallania törpeségét az általa hirdetett igazságok és eszmények színe előtt? Hogy mustármagnyi hitünk

sincs?! Hogy rendre úgy imádkozunk, hogy nincs meghallgattatásunk?! Ezeket a nagy evangéliumi eszméket hiánytalanul, megmásítatlanul minden korra átszármaztatni csak úgy lehetett, hogy Jézus az emberi kicsiségekből és alkalmatlanságokból gyúrta azokat az emberi tartókat, amiknek feladata továbbadni a küldött üzenetet.

A PAPI BŰNÖK VÉDELMÉBEN? A pap Isten titokzatos erejét közvetíti, de meg kell hallania Jézus figyelmeztetését: „Ne annak örüljetek, hogy a gonosz lelkek engedelmeskednek nektek, hanem annak, hogy nevetek föl van jegyezve a mennyben" (Lk 10, 20). És hogy semmi kétségünk ne legyen, határozottan kijelenti: „Sokan mondják majd nekem azon a napon: Uram! nem a te nevedben jövendöltünk? Nem a te nevedben űztünk ördögöt? Nem a te nevedben tettünk annyi csodát? Én akkor kijelentem nekik: Sohasem ismertelek titeket. Takarodjatok tőlem, ti gonosztevők!" (Mt 7, 22) Ugyanakkor azt is tudnunk kell: a szolga vétke, amiért majd megbűnhődik, nem jelenti egyben hatalma elvételét. Ha a szolga ezzel a gondolattal: Késlekedik még uram verni kezdi a többi szolgát és szolgálót, eszik-iszik és részegeskedik; megjön az ura azon a napon, amikor nem is sejti; kegyetlenül megbünteti és a hűtlenek sorsára juttatja (Lk 12, 42–48). Az eszmei elferdülés („késik még uram"), a hatalommal való visszaélés és az érzéki világba merülés miatt azonban a megbízatást, a hatalmat nem veszik el a bűnös kulcsártól. Júdást sem vette ki Jézus a küldetések és megbízatások alól, noha „kezdettől fogva tudta, ki fogja őt elárulni" (Jn 6, 64). De a Krisztus közelében való forgolódás, a vele legintimebb közvetlenség maga még nem jogosít fel a bizakodásra: „Hiszen előtted ettünk és ittunk! A mi utcánkon tanítottál! De ő megismétli: Nem tudom honnét vagytok! Távozzatok tőlem mind, ti gonosztevők!" (Lk 13, 26)

Amit mondtunk, nem a papi bűnök védelme tehát, hanem csak annak igazolása, hogy a személy fölötti hatalom és megbízatás ép és sértetlen az egyén rátermettsége nélkül is. És nem von le semmit a kegyelem teljességéből, ha a szentséget kiszolgáltató lelkülete akár bűnös, akár méltatlan. Ahogy Szent Ágoston leszögezte: akár Péter keresztel, akár Júdás: Krisztus keresztel.

A PRÓFÉTASÁG KÍSÉRTÉSE. Krisztus kegyelméből a közvetítő nem vehet el semmit sem, de hozzá sem tehet. Azért kell Krisztusnak „a legkisebbeket" igénybe venni a kegyelem közvetítésnél; a prófétaságnak és az életszentségnek ugyanis mindig megvan az a kísértése, hogy a maga módján értelmezze az isteni titkokat. A nagy szentek és próféták a koruk levegőjében mozgó szellemiséget kapcsolják bele az egyetemes keresztény szemléletbe. De amennyire élesen irányítják tekintetüket a kor diktálta területekre, éppen úgy a látóhatár szélére szoríthatnak más igazságokat, amiket későbbi korok majd számon fognak kérni. A profétikus szemléletről nem mondhat le az egyház, hiszen minden kor nyelvére le kell fordítania az evangéliumot; de sosem szabad elfeledni, hogy Jézus mégis „a legkisebbekbe" helyezte a kinyilatkoztatás és a kegyelem továbbadásának hatályosságát és teljességét.

AZ „ÚR" ÉS AZ „ELSŐ". Ez a „legkisebbség" azonban nem azt jelenti, mintha ugyanakkor nem lenne „elsőség" és „uraság" is. Jézus, éppen mikor szolgaként mutatja be magát, egyenesen megmondja: „Ti Mesternek és Úrnak hívtok engem. Jól teszitek: az vagyok" (Jn 13, 13). Akkor hangsúlyozza ezt, amikor a küldöttek befogadásáról beszél: „Aki befogadja azt, akit én küldök, engem fogad be." A küldött hordozza tehát a krisztusi „uraságot" is. De ez az uraság „szolga" formában gyakorlandó. Mint ahogy az apostolok így is értelmezték az első pünkösd után. Úgy érezték, minden szolgálatot nekik kell végezni, mint akik a krisztusi „uraság" hordozói voltak. Szó szerint értelmezték a szolgálatot, azt hitték nekik kell az agapékon is felszolgálni, akik a hatalom gyakorlói és letéteményesei voltak. Csak az élet kényszere vezette őket más útra (Csel 6, 2): Nem volna rendjén, mondták, hogy az asztalnál szolgáljunk, s közben elhanyagoljuk az Isten igéjét. De ha ezt a szolgaformájúságot az élet le is olvasztotta róluk, az szellemi értelemben megmaradt.

Az evangélium és megváltás kincsét Jézus cserépedénybe, a papi szolgálat cserépedényébe rejtette. Krisztust hordozni, Krisztus küldetését vinni: a megbízatás fényében az angelizmus és profétizmus tekintélye vette körül a papot, püspököt, pápát. Az ugyan nem tévedés, hiszen Krisztus hatalmát, kegyelmét, szavát hordozzák, de sajnos csak féligazság: az igazság másik fele az, hogy

ezt a krisztusi kegyelmet a „legkisebbek", a „gyermekek", a „szolgák" fenomenológiájába kellett volna öltöztetni és a gyermek nyitottságával és csodálatával, a szolgák alázatával és odaadásával, a legkisebbek gyengeség-tudatával és szelídségével hajtani végre a Krisztustól kapott kegyelmi küldetéseket. Akkor nyilván elhagynánk az embereket pörölycsalásokkal és szekercékkel formálni akaró kovácsok és ácsok lelkületét. Lemondanánk az emberi helyzetek és érzületek összegubancolódó szálait ügyesen kezelő takácsok brillírozásáról és nem menekülnénk a tömött erszények, védelmet nyújtó trónok biztonságába. Megmaradnánk halászoknak és sohasem tévesztenénk össze az isteni Bárány gyengeségét a farkas-bátorsággal. A halász alázata és észrevétlensége (jézusi szóval: szelídsége) lenne kiindulópontja magatartásunknak.

És ezt nemcsak mint jámbor aszketikus elvet kellene hangoztatni, hanem létalkotó (egzisztenciális) magatartásnak kellene tekinteni. Annál is inkább, mert nekünk is szólnak a fenyegető igék: „Ha meg nem változtok, és olyanok nem lesztek, mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába". A papság üdvössége forog kockán, ha hatalmát nem úgy gyakorolja, mintha nem volna hatalma. Ez a lelkület menti meg az önhittségtől, a beképzeltségtől, a felsőbbrendűség és kiváltságosság távolságokat teremtő hitétől, a kizárólagosság talmi biztonságától; és ez segíti rá a kétségtelenül meglévő kegyelemközvetítő hatalomnak a szolgálat és pluralitás formájában való – a zsinat által is követelt – gyakorlására.

(Vigília, 1973. december)

A PAPSÁG MISZTÉRIUMA

Az emberi elme számára örökké érthetetlen titok marad, hogy az az Isten, aki minden emberrel közvetlenül tudna érintkezni, miért állít közvetítőként más embert. „Mert – így fogalmazza meg Szent Pál a papság mibenlétét – minden (Fő-)pap, emberek közül választatván, emberekért rendeltetik az Isten előtt való ügyeikre" (Zsid 5, 1). És mert a papság titok, azért az emberiség mindig értetlenül fog viselkedni e titok színe előtt.

Mikor Jézus Isten Fiának modotta magát, felhördültek a farizeusok: „Mivé teszed magad?" (Jn 8, 53). Ennek a farizeusi fölhördülésnek hangjai nem ültek el a jeruzsálemi utcákon és nem vesztek belé a heródesi templom árkádos oszlopcsarnokaiba, hanem azóta is hangzanak a történelem országútjain és felverik a világ legelrejtettebb zugának csendjét: Mivé teszed magad, te katolikus Egyház? Mivé teszed magad, te katolikus pap? Az Egyház pedig Szent Pállal kiáltja vissza: „Úgy tekintsen minket az ember, mint Krisztus szolgáit és Isten titkainak sáfárait" (1 Kor 4, 1). Az isteni titok fényes árnyéka hull a papság fejére.

Hogy mennyire nem jámbor elképzelés a papságnak ez az isteni titokba öltözése, az abból is kiderül, hogy az emberiség nem tud napirendre térni a papság fölött; elveszti higgadtságát a papság megítélésében és a titokzatos dolgoknál egyébként is szokásos túlzásokba esik s végletekre ragadtatja magát. Vagy túlságosan, szinte babonásan tiszteli, emberfölötti embernek tartja, vagy pedig a papgyalázás minden korszakot és minden társadalmi réteget átjáró áradatába sodródik.

Krisztus mása

Valóban megrendítő és szinte hihetetlenül hangzik Jézus szava apostolaihoz s bennük az idők végezetéig működő papsághoz: „Aki titeket hallgat, engem hallgat, és aki titeket megvet, engem vet meg" (Lk 10, 16). Vagy egész egyszerűen: „Aki titeket befogad,

engem fogad be" (Mt 10, 40). És hogy ez a kijelentés nemcsak olyan eszmei azonosság-vállalás az Úr részéről, mint amilyet kiolvasunk a felebaráti szeretettel kapcsolatban tett eme mondásából: „Amit egynek e legkisebb atyámfiai közül cselekedtetek, nekem cselekedtétek" (Mt 24, 40), hanem súlyosabb és döntőbb, azt látjuk a bűnbocsátó hatalom megadásából: „Akiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsáttatnak nekik; és akiknek megtartjátok, meg vannak tartva" (Jn 20,23). Ugyanígy mutatja e krisztusi azonosságot a kenyér és bor átváltoztatására adott parancsa s az oldó s kötő hatalom. Ezek olyan félelmetes valóságok, hogy a papban titokzatos módon jelenlévő krisztusi erő hite nélkül teljesen képtelenségnek látszik. A keresztény közösség azonban ezt a hitet ingadozás nélkül megadja Jézus szava nyomán a papságnak és ezáltal olyan tekintélyt kap a papság a katolikus hívek szemében, mely páratlanul áll a történelemben.

Titoktalanítási kísérletek

Az emberiség egy része, az egyháztörténelem tanúsága szerint úgy tesz e papi rejtéllyel, mint a gyermek most kapott és ismeretlen játékával: keresi a nyitját s ha nem találja, földhöz csapja és így mutatja ki hatalmát a megoldatlan talány fölött.

A papság titka vezetőszerepet biztosított számára, és sokan azt gondolták, hogy e magasabbrendűség valami olyan dologban rejlik, ami végeredményben nem is isteni eredetű, hanem csupán emberi misztifikáció szüleménye. Az biztos, hogy sok dolog, ami felsőbbséget tud jelenteni egyik embernek a másik fölött, szinte kizárólag a papság kezében volt. Írástudás, a tudomány, a kormányzati hatalom, a társadalom vezetése és szervezése, a vagyon felülállást biztosít birtokosainak. Sokan ezekben vélték a papság titkát megtalálni. Az emberiség azonban egymásután sajátította ki és foglalta le a maga számára ezeket: az írástudás közkinccsé vált, a tudomány függetlenítette magát az Egyháztól, a hatalom és vagyon kicsúszott az egyháziak kezéből; és ezek ellenére mégis megmaradt a titok varázsa a papság feje fölött. Kiderült, hogy mindezek a papság titkának csak a köntöse voltak, miknek eltüntén nem tűnt el maga a titok.

Újabban a külső dolgok után a belső lelki javakban válik rejleni a papság karizmatikus mivoltának titkát. Ezek közül is elsők között állanak a testi és lelki nyomor enyhítése. Az emberi segítés és a bűnbánat fegyelme látszott a papság titkát hordani. A társadalom azonban létrehozta az emberek egyenlőségének és szolidaritásának elvéből táplálkozó segítési és biztosítási intézményeket; a lélek nyomorát pedig a gyónást utánzó freudizmussal, mélypszichológiával vagy más módszerekkel próbálja megoldani. Csodálatos eredményeket tud elérni minden vonalon, és mégis úgy áll az ember a pap elé, mint Szent Pál elé troászi látomásában a macedon férfiú: „Jöjj át és segíts rajtunk!" (Csel 16, 9). Hiszen manapság is hányan vannak a nevesek és névtelenek között, akik ha máskor nem, életük végén kiáltanak a pap után. Nem! A papság titka nem szűnt meg. Amit a papság titkának hittek vagy hisznek, az csak takarója a titoknak, csak köntöse, amit az Egyház odaad annak, aki azt tőle követeli a krisztusi szó értelmében: „Annak, aki pörölni akar veled és köntösödet elvenni, engedd át a palástot is" (Mt 5, 40). Odaengedheti az Egyház, hiszen a papság titka nem ezekben és nem ilyesfajta dolgokban van; ezek emberiek; hanem a krisztusi kiválasztásban, és ez továbbra is megmarad.

A papság megítélése

A papság megítélésében nemcsak a semmibevevés és leértékelés vonalán túloz az ember, hanem a másik végletbe is könnyen átcsúszik. Az isteni titkokkal való szoros kapcsolata folytán a pap belekerül az emberiség próféta-várásának igézetébe. A mindennapi ember ugyanis lelke mélyén vágyik a nagy ember, a százszázalékos ember, a próféta típusú ember után, aki éles tekintettel belelát a történelem urának terveibe, aki világos látással és mélyen érző lélekkel megéli a jelen és jövő problémáit, és aki lángoló szavakkal biztos útmutatást tud adni a kivezető utak felé, elsősorban az egyéni életben, de természetesen a közösségi életben is.

A kereszténységen belül is jelentkezik a „nagy ember"-nek ez a várása, mint ahogy jelenkezett már az őskereszténységben is. A sem nem tehetségtelen, sem buzgóság híján lévő korinthusiakat Szent Pál kénytelen figyelmeztetni erre. Így ír nekik: „Mert szíve-

sen elviselitek, ha valaki szolgaságra vet, ha valaki felemészt, ha valaki megfog, ha valaki felfuvalkodik, ha valaki arcul ver" (2 Kor 11, 20). Ugyanis a keresztény ember is kísértve van arra, hogy engedje magát leigáztatni a nagy egyéniség bűvöletétől és kiszolgáltassa magát neki; elviseli tőle a magabiztos öntudatot, a szigorú bírálatot és elvárja tőle, hogy lélekbemarkoló pszichológiával megfogja, sőt megragadja kicsiségét és egy mindent elnyelő s felemésztő szolgálatra sodorja magával a kiváltott lelkesedés tüzében. Egyszóval megbabonázva szeret tódulni az isteni látomások pusztájából jövő „pusztában kiáltó szó" hallására.

S mert a papban az isteni titkok hordozóját várja, azért szeretné papját ilyen karizmás embernek látni, aki erőteljes egyéniségével magával ragadja a tévedésekkel, botladozásokkal s gyengeségekkel teli lelkét. Ezért a buzgóbb keresztények keresnek is maguknak egy-egy atyát, akire esküsznek, akit különleges rajongással vesznek körül, akit kiszolgálnak, ítéletében csalhatatlannak és szinte egyedül üdvözítőnek hisznek, szemben más papokkal és lelkipásztorokkal. A személyi kultusz persze versengésekre vezet, ami ellen már Szent Pál felemelte a szavát, pedig neki is voltak rajongói. „Arról beszélek pedig, hogy közületek kiki azt mondja: Én Pálé vagyok, én pedig Apollóé, én Kéfásé, én pedig Krisztusé. Részekre van-e osztva Krisztus? Vajon Pált feszítették-e meg értetek? Vagy Pál nevében vagytok-e megkeresztelve?" (1 Kor 1, 12–13).

Akik pedig nem találnak olyan papra, akiben a „nagyság" ismérveit felfedezhetnék, azok csalódottan valamiféle paptalan kereszténységben élnek.

Nem prófétákat választott

Sem a lelkesedők, se a csalódottak nem mérlegelik eléggé az Úr Jézus eljárását. Földi életében ugyanis körül volt véve karizmás emberekkel, elsősorban Keresztelő Szent Jánossal, kiről maga mondotta, hogy az asszonyok szülöttei között egy sem született nagyobb, és hogy prófétánál is nagyobb. Az Isten országára teljesen kész ember volt: a puszták magányában látomások és megtapasztalások érlelték lelkét prófétaivá, szava elsodró és lenyűgöző volt mint az oroszlán kiáltása vagy a mennydörgés szava. A sivatagi szél-

ben vörösre cserzett bőre, sáskától és erdei méztől soványra aszott alakja, aszkétikus keménységet jelentő teveszőr ruhája még jobban hitelesítették isteni kiválasztottságát és hivatását. Mi lett volna, ha Péter helyett őt teszi meg Jézus az egyház első fejévé? Biztos látásával rögtön fölismerte Krisztus isteni nagyságát. A személyéből kiáradó varázzsal lába elé vezethette volna a zsidókat, mert „világító szövétnek vala", kinek fényében még Krisztus-ellenes zsidók is akartak „örvendezni" (Jn 5, 35). Tehát nagy személyi varázsa volt. És mégsem kell Jézusnak János, nem választja még apostolának sem, s hagyja, hogy senyvedjen Heródes börtönében, és egy könnyelmű leánynak tett könnyelmű ígéret következtében a feje lehulljon. Keresztelő János mellett sok mást is mellőzve választja Pétert, Jakabot, Jánost és többit, akikkel háromévi bajlódással is alig viszi valamire. Akik nehéz felfogásúak, gyerekesen kicsinyesek, elsőbbségekért versengenek és más gyöngeségekben bővelkednek.

Egyszer éppen Keresztelő Jánosról beszélt az Úr és így kiáltott fel: „Mit mentetek ki a pusztába látni? széltől lengetett nádat-e? Vagy mit mentetek ki látni? Puha ruhába öltözött embert-e? Íme, akik puha ruhákat viselnek, a királyok házaiban vannak" (Mt 11, 7–8). Megfoghatatlan, hogy aki ilyen világosan látta a mindennapi ember gyarlóságát szemben a próféta keménységével, műve megvalósítására miért választja a mindenre meghajló nádat, a meleg emberi érzések lágy ruháiba öltözötteket s a földet kormányzó szenvedélyek palotáiban tanyázókat. Többen megvádolták már az Úr Jézust azzal, hogy a kicsinyekre, a tudatlanokra és az élet szerencsétlenjeire volt hatással, és csak azért választotta ezeket az akkor még kiskaliberű apostolokat, mert nem volt más. De Jézus világosan megmondja: „Aki befogad egy prófétát mint prófétát, az a próféta jutalmát nyeri; és aki befogad egy igazat mint igazat, az igazak jutalmát nyeri. És aki csak egy pohár hideg vizet ad is inni egynek e legkisebbek közül mint tanítványnak, bizony mondom nektek, nem veszti el jutalmát" (Mt 10, 41–42).

Sem a prófétai alkat, sem az erkölcsi nagyság nem teszi az embert pappá, hanem mindezeken túl, sőt ezek nélkül is: a krisztusi kiválasztás, megbízatás és küldetés szuverén hatalma. Hogy ezt kellőképpen dokumentálja, megfigyelhető az Úr Jézus eljárásában az, hogy amikor épp a papi hatalommal kapcsolatban döntő kijelentéseket tesz és megbízatásokat ad vagy előtte, vagy közvetlen utána mindig olyasmi történik, ami felszínre hozza a tanítványok nagyon is emberi és gyarló mivoltát. Mikor Pétert hitéért az Egyház sziklájának nevezi, röviddel azelőtt alaposan meg kellett a Mesternek rónia az apostolokat: „Még nem tudjátok és nem értitek-e a dolgot? még mindig el van-e vakulva szívetek? Szemeitek lévén, nem láttok? és fületek lévén, nem hallotok?" (Mt 8, 18). Nyomban pedig az egyházfőség megígérése után Péter olyat tesz, amiért igen keményen kell rászólnia: „Távozz tőlem, kísértő! megbotránkoztatsz engem, mert nem az Isten dolgával gondolsz, hanem az emberekével" (Mt 16–23). – Az utolsó vacsorán a legdrágább kincset: az oltáriszentséget akkor adja a kezükbe, amikor „versengés is támada köztük arról, ki tekintendő közülük nagyobbnak" (Lk 22, 25). Hatalmát és küldetését akkor adja nekik (Jn 17, 18), amikor méltatlanságuk annyira elönti őket, hogy Jézusnak az árulásra tett célzását nem Judásra értik, hanem magukra, mert „kezdték egyenként kérdezni: Csak nem én vagyok, Uram?" (Mt 26, 22). Sőt feltámadása után a bűnbocsátó hatalmat akkor adja meg nekik, amikor szemükre hányá hitetlenségüket és szívük keménységét, hogy azoknak, kik őt feltámadása után látták, nem hittek" (Mk 16, 14).

Valóban sohasem volt az Egyház olyan zilált állapotban, mint épp a kezdet kezdetén, és talán az egyháziak sem mutatkoztak még sohasem annyira kicsiny és gyarló embereknek, mint éppen akkor, mikor küldetésüket kapták. Erre utal Isten Szent Pál szája által is, amikor a Galatákhoz írt levélben olvashatjuk: „Milyenek voltak valamikor (az apostolok), nem tartozik reám; Isten nem nézi az ember személyét" (Gal 2, 6).

A nagy miért

Csodálkozva állunk meg e gondolatsor végére érve: miért is cselekedett így az Úr Jézus. Hiszen ez éppen fordítottja a mi módszerünknek. Bár az egész világ és minden emberi szív meghódításának igényével lépett fel, mégis a kereszt tragédiájába fullasztja bele azt a kevés reményt is, amit hároméves működésének tanításával és csodatevéseivel elért. Milyen szomorú, kevés reményre jogosító csapat volt a tanítványok csapata, kikhez az utolsó vacsorán szólt az Ur: „De ti vagytok, akik kitartottatok velem megpróbáltatásaimban" (Lk 22, 28).

Elképesztő Krisztus bátorsága: hogy merte olyan körülmények között olyan emberekre bízni az örökkévalóság kincseit. A felmerülő miértekre Szent Pál adja meg a magyarázatot: „Ez a kincsünk pedig cserépedényben van, hogy az erő nagysága Istené legyen, és nem önmagunktól" (2 Kor 4, 7). Szent Pál teológiájának éppen az a két sarokpontja, hogy Isten az egész üdvösséggel meg akarja ismertetni hatalmát és irgalmát. És ha ezt vesszük alapul, azt kell mondanunk: így kellett tennie az Istennek, ha ezt a célját el akarta érni; cserépedénybe kellett rejtenie üdvösségének drága kincsét.

Az isteni hatalom bravúrja

Amint Gedeon maroknyi csapatát fegyver nélkül, csupán a kezükbe adott üres korsóba állított fáklyával s harsonával vezette diadalra a töméntelen sok mádiánitával szemben (Bir 7, 16); amint Dávidot bottal és parittyával tette győztessé Góliáth fölött: úgy a lelkek harcában is így akar győzni az Ur. Egyenlő erőkkel és egyenlő fegyverekkel küzdeni, lehet hősi dolog, de nem bravúros. A bravúr mindig reménytelen helyzetekben születik meg, a látszólag gyengébbnek és alulmaradottnak váratlan és sokszor érthetetlen s utánozhatatlan mestervágásával. Isten ezért szinte reménytelen helyzetbe viszi fegyvertelen s felszereletlen embereit és így akarja megvívni kegyelmének harcát a bűn ellen.

Szent Péter szája által „ordító oroszlán"-nak nevezi az ördögöt (1 Pét 5, 8). És ezt nem valami mennyei hangözönnel akarja túl-

harsogni és némaságba fojtani, hanem „szájának leheletével" (2 Tessz 2, 8). Ha Isten lehelettel akarja legyőzni az oroszlán ordítását, akkor embereit leheletnyire kellett lekicsinyítenie, hogy megvalósíthassa terveit.

Aki „az élet gondjai, gazdagsága és gyönyörűségei közt (Lk 8, 14) élőket harmatszerűen, tolvaj módjára (Jel 16, 5), „nem versengve és nem kiáltozva" (Mt 12, 19), hanem az elveszett juhot kereső pásztor óvatos lépteivel akarja megközelíteni (Lk 15, 4) – az elveszett állatok gazdájuktól is megijednek! – az apostolait sem küldheti nagyobb zajjal és feltűnéssel. És ha Krisztus elég hatályosnak érzi, hogy az éjszakában diszkréten megállva halkan kopogtató barátként jelentkezzék (Jel 3, 20), és szinte suttogva mondja megváltó üzenetét a szívekbe, megbízott küldöttei sem léphetnek fel más módom, mert Jézus megjövendölte: „Amiket sötétben mondtatok, fényes nappal fognak hallatszani, és amit fülbe súgtatok a kamrákban, a háztetőkről fogják hirdetni" (Lk 12, 2–3).

Éppen ezért céltudatosan „emberek halászaivá" teszi apostolait. Nem nevezi őket ácsoknak, sem kovácsoknak, sem takácsoknak. Nem akarta, hogy mint a történelem ácsai súlyos bárdokkal essenek neki a bűn faragatlanságainak; sem hogy mint kovácsok nehéz pörölycsapásokkal kalapálják és hajlítsák és formálják az új embert. De úgy látszik azt sem akarta, hogy mint takácsok ügyeskedjenek az érzések, akaratok és cselekvések szálaival és így irányítsák a történelem szövőszékének munkáját. Hanem halászoknak nevezi őket, kik az éj csendjében oda lopakodnak, ahová a lelkek húznak, észrevétlenül kivetik a szeretet hálóját és úgy fogják meg a lelkeket, hogy sem a halak, sem a halász szinte nem is tudnak róla. Ezért nevezi őket még kovásznak is, szelíden sugárzó lámpának (Lk 8, 16), mellyel szemben egy szemhunyással is lehet védekezni. Hegyen épült városnak (Mt 5, 14), mely ugyan látszik, de elég egy elhatározás, hogy elkerüljük.

Valóban gyengeségbe öltözteti Krisztus apostolait, de olyanba, mely titokzatos módon „erősebb az embereknél" (1 Kor 1, 25).

Az irgalom határtalansága

Isten elképzelésében olyan pap jelent meg, „ki részvéttel tud lenni a tudatlanok és tévelygők iránt, mert ő maga is körül van véve gyöngeséggel" (Zsid 5, 2). Már ezért Krisztus „sem tartotta az Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, melyhez erőszakosan ragaszkodjék, hanem kiüresítette önmagát, felvette a szolga alakját, emberekhez hasonló ember lett" (Fil 2, 6). Épp azért benne „nem olyan főpapunk van, aki nem tudna részvéttel lenni gyöngeségeink iránt, hanem olyan, aki mindenben hasonlóképp kísértést szenvedett, a bűnt kivéve" (Zsid 4, 15). Papjait nem kímélte meg a bűntől sem. De még így is áll az elv, amiért ezt megengedi: hogy ti. „abban, amiben ő maga szenvedett és megkísértetett, meg tudja segíteni azokat is, akik kísértést szenvednek" (Zsid 2, 18).

Körülbelül úgy fest a dolog, hogy a bűnbocsánatra várókra bízta a bűnbocsánatot, az irgalmasságot várókra az irgalom osztogatását. És így is kellett tennie annak, aki „a megroppant nádat nem töri el és a füstölgő mécsbelet nem oltja ki, míg csak győzelemre nem viszi ítéletét" (Mt 12, 20). És aki nem azért jött, „hogy ítélje a világot" (Jn 3, 17), hanem hogy üdvözítse, annak el kellett hallgattatnia szolgájában is az ítélkezés kísértését, mert hiszen az maga is hajladozó nád. Aki a gonosz szolga szívtelenségéről riasztó példabeszédet mondott, aki a bűntelenek gőgjét elítélte (Lk 18, 9), aki szinte mértéknélküli megbocsátást követel azzal, hogy napi hetvenhétszeres bocsánatadásra szolít fel (Lk 17, 4), elítéli a tékozló fiú testvérének vonakodását (Lk 15, 28), az egész „nap terhét és hevét" viselők irigységét a későnjöttek iránt (Mt 20, 13) és egyáltalán „a vámosok és bűnösök barátjá"-nak engedi magát nevezni (Mt 11, 19), az nyilván ilyen bocsánatadást, illetve bocsánatszolgáltatást vár papjaitól is, mert hiszen Isten ilyen bocsánatra kész.

És ha vannak papi bűnök és botlások, azt csak azért engedi meg az Isten, hogy a pap átérezhesse és elmondhassa Szent Pállal: „Éppen azért leltem én irgalmasságot, hogy Krisztus Jézus énrajtam mutassa meg egész hosszútűrését, okulásul azoknak, kik hinni fognak benne az örök életre" (1 Tim 1, 16).

Óvás

Persze ez nem jelentheti azt, hogy a papi ember keresse a bűnt, megmaradjon benne és a bűnbocsánat örve alatt nyugodtan éljen alantas életet. Előtte kell, hogy álljon a több formában is mondott krisztusi intés: „Akkor azután mondogatjátok: Előtted ettünk és ittunk, és a mi utcáinkon tanítottál. Nem a te nevedben jövendöltünk-e? és nem a te nevedben űztünk-e ördögöket? és nem a te nevedben tettünk-e sok csodát? És akkor megmondom nekik, hogy sohasem ismertelek titeket; távozzatok tőlem ti gonosztevők" (Lk 13, 26–Mt 7, 22).

Kiszolgáltatottan

Végeredményben Krisztus elképzelése a papságról teljesen kifejeződik az apostoloknak adott küldés szavaiban: „Ne legyen se aranyatok, se ezüstötök, se pénzetek az övetekben, se táskátok az útra, se két köntöstök, se sarutok, se botótok" (Mt 10, 9). Az arany és a pénz biztosíték minden szükség ellen; a táska az éhezés ellen, a két köntös a záporesők s a zord idő ellen, a saru az út éles kövei és tövisei ellen, a bot a kószáló ebek és útszéli rablók ellen. Mikor Jézus apostolait és papjait a világba küldte, nem akarta megkímélni őket az élet útjainak egyetlen tövisétől és lábat felvérző kövétől sem, amiktől annyian szenvednek. Nem akarta megóvni őket a történelem egyetlen viharától és záporesőjétől sem, hanem azt akarta, hogy bőrig ázzanak és csontig érezzék az embereket verdeső zivatarokat. Nem azt akarta, hogy küldöttei biztonságban érezzék magukat, hanem azt, hogy lelkük gyökeréig érezzék át milliók félelmét és rettegését az embereket rémítő kegyetlenségektől és vak erőktől. Azt akarta, hogy átérezzék a létbizonytalanság szomorú fájdalmát és a támasznélküliség magábaroskadását. Ezért küldte és küldi őket vértezetlenül és fegyvertelenül. Nem mindig és mindenkor kell a papnak mindezen átmennie, de mindig és mindenkor éreznie kell a lelkek szenvedését és nyomorát.

(Vigília, 1957. július)

i

SZENT IDŐK ÉS HELYEK

RÉGI KARÁCSONY, ÚJ KARÁCSONY, ÖRÖK KARÁCSONY

A csillag mind betlehemi.
Illyés: Emberi éj.

Valami új Greccio kellene, ahol újra felgyulladnak a betlehemi fények! Vagy kellene egy új Szent Ferenc, akinek karjaiban úgy éledne meg a Kisjézus szobra, ahogy azon az umbriai éjszakán a Poverellóéban megéledt, és évszázadokon keresztül megtöltötte az embereket fénnyel és melegséggel a szent éjszakán! És azóta hány karácsony varázsolta újból emberré a mindig vadulásra hajlamos emberiséget!

Általános a panasz, hogy elprofanizálódik a karácsony: a posta milliószám viszi a lapokat és csomagokat, áruházaink és üzleteink óriási forgalmat bonyolítanak le a karácsonyi vásárokon, az otthonokat pedig felveri a gond, az izgatottság és a fáradság, mik éppen azt veszik el a karácsonyból, ami abban a leglényegesebb: a meghittséget, a nyugalmat és a csendes örömöt. Valahogy elprofanizálódik az ünnep olyan értelemben, hogy a „szép szeretet" helyébe a mechanizált szeretet lép, és csupán technikává válik, mint annyi más.

A profán világ betörését a karácsony misztikumába sok kiváló katolikus szellem azzal próbálja ellensúlyozni, hogy „mítosz és legenda nélküli" karácsonyról beszél. Hogy csak az egyik legkomolyabbat és legkiválóbbat idézzük, R. Schnackenburgot: „A karácsonyi romantika – egy-két szigetet nem számítva – eltűnt napjainkból. A titokzatos betlehemi istálló a mennyei fényben nyájukat legeltető pásztorok nem illenek többé szellemi tájképünkbe. A fényszórók kévéjében felszakadozik a szent éj varázsa. Legendák, amelyek elbeszélik, hogyan változott meg minden csodálatos módon azon az éjszakán, bennünket nem hatnak meg." (Mérleg, 1971. IV.) Mítosztalanítást ajánlanak. Éppen azoknak a fényeknek a kioltását, amikre talán legszomjasabban vár az emberiség, és amiket lelke orvoslásául talán sikerrel alkalmazhatna még a modern világ.

Az Istentől elidegenedő és a mítosztalanságba menekülő ember önmagától is elidegenedik, az embertársaitól való elidegenedésről nem is beszélve; és a szentet a profánnal felcserélő emberiség saját világának rabjává lesz.

(A mítosz orvosság). „Mindazt, amit valaha megírtak, okulásunkra írták, hogy az Írásokból türelmet és vigasztalást merítsünk reményünk megőrzésére" – írja Szent Pál (Róm 15, 4). Valóban a türelmetlenség, a vigasztalanság és a reménytelenség az Istenétől, embertársaitól és magától elidegenedő ember felszíni tünete, és erre ígér orvoslást az Írásokból Pál.

Különös, hogy Jézus születése sem Márkot, sem János evangélistát nem érdekli – egy szó sincs evangéliumukban erről – Mátét is csupán egy mondat erejéig (ha a nemzetségtáblát és a napkeleti bölcsek látogatását nem számítjuk). A karácsony „legendája" éppen csak azt a Lukács evangélistát foglalkoztatja, akinek bevallott írói célja van, mégpedig a történelmi oknyomozás, és éppen azért végez kutatómunkát azok között, akik „szemtanúi és hirdetői voltak az igének" (Lk 1, 2), hogy „a tanítás megbízhatóságáról" győzzön meg mindenkit. Ha ilyen bevallott céllal és ilyen tudatosan mitikus elemeket fűz bele elbeszélésébe, a sugalmazó Istennek is célja volt ez. Isten pedig – mint fentebb hallottuk Páltól – „okulásunkra" vétette fel ezeket úgy, ahogy Lukács evangélista az ősegyház igehirdetésében készen találta. Isten nyilván azért ragaszkodott Fiának élettörténetében a mitikus kezdetekhez, hogy ezzel üsse rá az evangéliumra a humánum hitelességi és azonosító pecsétjét, és örök időkre megóvja híveit attól az elembertelenedéstől, mely a mítoszt ki akarja iktatni életéből; és ily módon megírt evangéliumában adjon orvosságot mindenkinek, aki bármilyen elembertelenedettségből igaz emberségre akar újjászületni. A mitikus gondolkodás vesztét siratják és jogaiba való visszaállítását kiváló szellemek igénylik a teljes emberség nevében. Hogy csak néhányat említsünk: a filozófiában K. Jaspers, a lélektanban Jung, vagy a magyar Kerényi Károly.

(Mítosz és valóság). Sokan azt hiszik, hogy a mítosz kitalált mese, mint pl. egy regény vagy novella. Szó sincs róla. Inkább a valóság teljes tartalmának feltárása, mégpedig a nem látott, a meg nem

mutatkozó, de jelenlévő benső valóságé, amit nem regisztrál az ember szemeivel, de valahogy megérez és jelenlévőnek tud. A görög szó – *müein* – ezt jelenti. Az antik világ főleg az istenekkel való kapcsolódást értette, de igaziból az emberiségnek azt az alapvető magatartását jelenti, hogy szereti a dolgokat a maguk teljességében szemlélni. Ezért van minden népnek mitológiája, ezért övezzük nemcsak történelem előtti, de a legközelebbi történelmi múlt nagyjait a mítoszok fényes ködével, hogy csak a Kossuth, Petőfi és Rákóczi legendákra utaljunk. De ezért van számunkra különös vonzása a szülői háznak. Nagyjaink születési helyét ma is táblákkal jelöljük. Valahogy jelenlevőknek tudjuk a későbbi nagy lelkeket a falak között. Ebben persze igazunk is van, meg nincs is igazunk. Mert Petőfi a bölcsőjében még nem volt lánglelkű költő – ez igaz; de az is igaz, hogy az ebben a bölcsőben sírdogáló gyerek lett Petőfivé és nem más. A mítosz a tisztelt és a szeretett nagyság jelenlétének tudata vagy érzése, vagy sejtése, és a vele való kapcsolódás, eggyé levés. Az emberi élettel Krisztus az emberségnek ezt a formáját is felvette, lefoglalta és igényelte, s ha ez gyöngeség, akkor is fölvette, mert „így elnéző tud lenni a tudatlanok és tévelygők iránt, mert maga is gyöngeség rabja" (Zsid 5, 2) – és „ezért nem szégyenli, hogy testvéreinek hívja őket" (Zsid 2, 11) – a mitikus elemekkel is vállalta a közösséget.

(A mítosztalanság mítosza). De az is emberi tény, hogy mítosztalanítás is van. És az a csodálatos, hogy a karácsony üzenete nemcsak úgy orvossága bajainknak, hogy elveszi a mítosztalanság csonkaságát emberségünkből, hanem mítoszba foglalja a mítosztalanságot.

Ez csak a szavakkal való játéknak látszik, de hamar rájövünk, hogy ez valóság. Mert ha elolvassuk Szent Lukács evangéliumát, mitikus tünetek, tehát angyaljelenések vannak Zakariásnál, az angyali üdvözletnél, a pásztoroknál, de nincsenek angyali lények és fények a barlangnál. Az angyalok a pásztoroknak nem égi tüneményeket jelölnek meg a Messiás ismertető jeléül, hanem pólyát és jászlat (Lk 2, 12). Az evangélista sem mond többet, csak annyit: „Odasiettek és megtalálták Máriát, Józsefet és a jászolban fekvő kisdedet." Egy sírdogáló gyermek nem mitikus jelenség, és az istálló maga a mítosztalanság. Ezt az újat kell észrevennünk a

keresztény üzenetben: Jézus földreszállását angyalok jelentése előzte meg és követte, de a barlangban egyetlen angyal sem volt!

(Akárcsak a Golgotán). Különös, hogy az a Jézus, aki annyit tanított, annyi lebilincselő beszédet mondott, annyi csodát tett, semmit sem mond, semmi csodát nem tesz, amikor szenvedését elkezdi és elvégzi. A megváltás drámai, mondhatnánk világtörténeti, de mindenesetre üdvtörténeti óráiban magyarázatot nem tart, nem dramatizál, hanem hallgatva szenved. Ha fel-feljajdul, nem igen mond többet, mint amit egy ínséget szenvedő ember fájdalmában indulatszóként mondhat. A kereszt jeltelensége és szótlansága ijesztően egyezik a jászol jeltelenségével és szótlanságával. Mítosztalanságával.

Érdekességként megjegyezhetjük, hogy ugyanaz a Szent Ferenc, aki különleges tisztelője volt a Szent Keresztnek, és aki Jézus sebhelyeit hordozta, volt elindítója és népszerűsítője a jászol tiszteletének is. Mintha csak egynek érezte volna mindkettőt. Mintha csak ugyanannak az isteni mondanivalónak a dolog természete szerint különböző, de lényegében egyforma kifejezése, világ elé tárása — szokványos szóval — kinyilatkoztatása lenne.

Ezt csak azért kell mondanunk, mert nincs *külön* karácsonyi üzenete a kereszténységnek. *Ugyanannak* a titoknak megközelítése minden evangéliumi híradás. Karácsonyt nem lehet elválasztani a húsvéttól.

(A profán világ megszentelése). Akármennyire ragyogtassuk is a betlehemi angyalfényeket az istálló fölött, az mégiscsak istálló, aminél profánabb dolog nem igen van a világon. (Ha valahol valami rendetlenséget tapasztalunk, mindjárt istállót emlegetünk.) És ezt a profán helyet veszik körül, erre mutatnak rá a mítoszok angyalai, az Isten küldöttei. Annak, hogy az angyalok az istállóra mutathassanak, előzményei voltak; egy világméretű bürokrácia szeszélyes intézkedése („írassék össze az egész föld"), népvándorlásszerű átköltözés és fellépő lakásmizéria („Nem kaptak helyet a szálláson"). — Elgondolkoztató, hogy az az Isten, aki Mózest saruinak levetésére utasítja, „mert az a föld, hol állasz, szent"; és az az Isten, aki az istenlátások és istenmegjelenések helyeit kövekkel jelöltette meg s olajjal öntette le; és az az Isten, aki gondos előírá-

sokat adott a szent helyekre angyalai által, — ez az Isten a legmindennapibb társadalmi és politikai mozgásokkal sodorja a legközönségesebb helyre, ahol földre lépjen.

Betlehem után már nem lehet semmilyen helyet Istenhez méltatlannak, nem szentnek nevezni, és nem lehet semmi profánt gyökerében istentelennek mondani. Az Istengyermek istengyermek marad a jászolban, a barmok között, az otthontalanságban, a lelketlenség közepett, kis filiszteri önösségeknek vagy világra kiható bürokratikus önkénynek kiszolgáltatottan is. Semmi sem profán olyan értelemben, hogy ne tudna Istenhez vinni, és nincs a világnak olyan elvetett szöglete, ahonnét ne lehetne közvetlenül Istenre látni. Ilyen értelemben használjuk Illyés Gyula szép sorát mottóul: *Minden csillag betlehemi.*

Ezt teológiailag Szent Pál fogalmazza meg. „Ki ragadhat el minket Krisztus szeretetétől?... Biztos vagyok abban, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem jövendők, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat minket Isten szeretetétől, mely Krisztusban, a mi Urunkban van" (Róm 8, 38). — De nemcsak hogy el nem sodorhat, hanem hozzá visz, és a profán világnak ezt a Krisztushoz vivő erejét megintcsak Pál fogalmazza meg: „Minden a tiétek: akár a világ, akár az élet, akár a halál, akár a jelenvalók, akár az eljövendők: Minden a tiétek. Ti Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig az Istené" (1 Kor 3, 22).

Ha tehát a profán világ meg van szentelve a maga teljességében, akkor nézhetek a karácsonyi „elprofanizálódásra" úgy, hogy az hordozhatja a Megváltót: meg lehet tehát szentelni a sok izgalmat, a tülekedést, a sorbanállásokat és lemaradásokat, a „kimaradásokat" és holtrafáradásokat — hisz mindebből Betlehemben is volt elég. Angyalok nem járták át lengő szárnyakkal és csengő énekkel, Betlehem mégis Betlehemmé lett. A mi karácsonyunk is karácsonnyá lehet, ha lelkéhez találunk...

(Az elidegenedés orvossága). Csodálatos művészettel rejti magában a mitizált mítosztalanságú karácsony az Istenétől elidegenedett ember isteni stílusú megközelítését. És ez eligazíthat bennünket az egymástól elidegenedett emberek közötti űr felszámolásának módjában. Hidegségek, véleménykülönbségek, érdekellentétek, ellensé-

geskedések messzi távolokba taszíthatják az embereket egymástól. De nem távolabbra, mint amilyen távolba került az ember Istenétől. És ezt a távolságot felszámolni jött Jézus, mint Isten küldötte. És megvalósítja Isten ember-megközelítésének módját.

Isten nem az erő pozíciójából kezd tárgyalást az emberrel, noha minden joga megvolna ehhez. Hanem úgy, ahogy később mondani fogja apostolainak: Úgy küldelek titeket, mint juhokat a farkasok közé (Mt 10, 16). Az apostoloknak nincs nagyobb kilátásuk és esélyük a farkasok meggyőzésére, mint a világ meggyőzésére egy síró gyermeknek. Mert valóban ezzel a világtávlatos igénnyel jön: nemcsak „keresni, ami elveszett" (Luk 19, 10), és nemcsak összegyűjteni Isten szétszórt fiait (Ján 11, 52), hanem globálisan, sőt kozmikusan értelmezve küldetését: „hogy mint főben foglaljon össze mindent, ami mennyben és földön van" (Ef 1, 10). – Erre a feladatra Isten felszerelte volna Fiát. Hiszen a messiási zsoltár mondja:

Kérd tőlem és neked adom a nemzeteket örökségedül
A föld határait osztályrészedül.
Vasvesszővel törd hajlomásra őket
Cserépedény módjára zúzd el őket.

(2. zsolt.)

És ennek tudatában van Jézus: „hogy Atyám rendelkezésemre bocsátana rögtön tizenkét ezred angyalnál is többet, ha kérném" (Mt 26, 53). De nem kérte, mert Jézus „Istennel való egyenlőségét nem tartotta olyan dolognak, amihez föltétlenül ragaszkodjék, hanem szolgai alakot fölvéve kiüresítette önmagát" (Fil 2, 6). És volt miből kiüresíteni. A zsidókhoz írt levél szerzője nem győz csodálkozni és bennünket is Isten gesztióinak csodálatára bírni, mikor azt mondja: „Ti nem járultatok kézzel fogható hegyhez, lobogó tűzhöz, homályhoz, sötétséghez vagy förgeteghez, sem harsonazengéshez vagy mennydörgő szózathoz, melynek hallatára könyörögni kezdtek, hogy ne szóljon házzájuk tovább a szó" (Zsid 12, 18). Az Abszolútum nyelve – éppen létrendi túlsúlyánál fogva – valóban titokkal teli homály vagy érthetetlen sötétség, máskor meg mindent elvakító tűzhöz hasonló.

Az elidegenült emberhez Isten nem a saját nyelvén szól, hanem úgy, ahogy a régi magyar ének szemléletesen kifejezi:

Sírdogál és nyöszörög,
Ki az égen mennydörög
S a villámot szórja.

(SZVU. 28)

Valamelyik szentatya az t mondja: *Deus exstasim passus est creando.* Még több joggal állapíthatjuk meg, hogy Isten eksztázisba esett a *megtestesüléskor.* És ha Mózessel levétette saruját a csipkebokor előtt az iránta való tiszteletből, hogyan kell értékelnünk azt, hogy Ő egész valóját leveti az ember előtt? Isten kilépett magából (ezt jelenti ugyanis az eksztázis), de még kész és kiteljesült emberségéből is (a zsidóság ugyanis úgy képzelte, hogy kész emberként fog a templom ormáról leereszkedni – Lk 4, 10) – és csecsemőként jött el. Az első lépéseket Isten az elidegenedett ember felé nem isteni fölségével, de nem is emberi nagyságával, nem szellemi fölényével, mégcsak programjának nagyszerűségével sem közelíti meg, hanem leszállva az emberség legprimérebb és ezért legészrevehetetlenebb pontjára. Mindig áll az, amit Keresztelő János mond: „Köztetek áll az, akit nem ismertek" (Jn 1, 26).

Mi lenne, ha tőlünk bármikben elidegenedett embertársunkat előbb közelítenénk meg komolyan értelmezett szeretettel, mintsem érveink, igazságaink, feladataink, érdemeink, erőink és hatalmunk fölényével? Igaz, hogy csak síró gyermekhez vagy gyenge bárányhoz hasonló ez a „fellépés". De Isten hogy kezdte?

(A jászol Istene). A modern ember elidegenedett Istenétől. Megfogyatkozott az Isten iránti érzék – panaszolja Suhard bíboros. Nem tudom, nem kellene-e imét elővennünk Pascalnak víziószerűen lelkébe égő mondását: nem a filozófusok, nem a tudósok Istene, de Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak Istene a mi Istenünk. Mi is törjük a fejünket és csodálatos szellemi távlatokat tudunk megnyitni a modern filozófiákban és teológiákban Isten felé. Akárcsak Pascal a maga idején, méghozzá olyan színvonalon, hogy becsületére válnék bármelyik filozófusunknak vagy tudósunknak: Pascal ma is modern ember.

A jászol Istene valóban nem a bölcselők és nem a tudósok Istene. Ha ezt meg is állapítjuk Pascallal, nem szabad ennek olyan ízt adni, hogy fölösleges a bölcseleti vagy a tudományos kutatás. Hiszen

Pascal sem hagyta abba a gondolkodás fáradságos útjait, mégis a bibliai Istenhez fut üdvösségért. A jászol Istene nekünk is olyan Istenképet nyilatkoztat ki, amely más, mint a tudomány Istenképe: *emberközeli Isten.*

(A töprengő Isten). Az Isten abszolút uralmát senki sem tudta jobban, mint Jézus. Híveibe is ezt a föltétlen nagyságot akarta beleoltani. Pált például olyan látomással oktatja ki az Isten nagyságáról, hogy az a fölségtől elsodortan így kiált fel: „Mekkora mélysége Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának! Mily megfoghatatlanok szándékai, mily kifürkészhetetlenek útjai" (Róm 11, 33). Mégis, példabeszédei útján – ha mellékesen is – Jézus rámutat Isten bensejének más oldalaira is. Mikor a szőlőmunkásokról szóló példabeszédét mondja, melyben a szőlő ura – Isten – több ízben több szolgát küld a művesekhez, a szolgákat a művesek bántalmazzák, megverik, üres kézzel bocsátják el, sőt megölik, „akkor a szőlő ura – folytatja Jézus – így tanakodott magában: Mit tegyek?" (Lk 20, 13). Máté és Márk szerint csak „azt gondolta", Lukács fogalmazza így, hogy „*tanakodott* magában." Az tanakodik magában és az töpreng, aki valamit nagyon akar, szinte minden áron akar, és a sok eredménytelen kísérlet után valami egészen új, váratlan, szinte kétségbeesett kísérletet tesz. Ennek az isteni töprengésnek az eredménye – a példabeszéd szerint – Betlehem. „Elküldöm kedves fiamat, őt csak becsületben tartják." Lehetetlen a betlehemi jászol fölött meg nem érezni az Istennek ezt a töprengésre kész lelkét és atyai szorongását. Ami nem költészet, hiszen – s ez már nem példabeszédből való – „miután többféleképpen és különböző módon szólt hajdan Isten a próféták útján az atyákhoz, e végső korszakban Fia által szólt hozzánk" (Zsid 1, 1). A sok sikertelen próbálkozás nem teszi sem keménnyé, sem zárkózottá az Istent, hanem a többre, a legnagyobbra, a képtelenre sarkallja őt. Ezt az atyai szorongást kell kiéreznünk a tékozló fiú atyjának a szívéből is, aki „messziről meglátja rongyaiban közeledő fiát, megesik rajta szíve, elébe fut, nyakába borul és csókolja" (Lk 15, 20). Betlehemben a tékozlásából fölkelő emberiséget pillantja meg Fiában az Isten. Rongyosan ölelte a tékozló fiút magához az atya: a barlang rongyaiban is meg kell éreznünk az Isten atyai ölelését.

(A játékos Isten). Sokan rossz tréfának gondolták, mikor Dávid pásztorfiúként parittyával és bottal ment az állig felfegyverzett Góliát elé. Góliát is sértődötten kiált: „Hát kutya vagyok én, hogy bottal jössz reám?" (1 Kir 17, 49). Megszoktuk, hogy az Isten dolgait valamilyen komoly és fenséges légkörben szemléljük, ezért nem vesszük észre és nem méltatjuk a szellemnek azt az alapvető és szinte legértékesebb tevékenységét: a játékot Isten cselekvésmódjában. Minden játék az erőfölöslegből, az energiák túláradásából és szabad szárnyalásából fakad. Istenben bőven van erők túláradása és a szellem szabadsága. Fel kell tehát fedeznünk a játékelemeket Isten tetteiben is. És nem is kell sokat keresnünk.

Hiszen már maga az a tény, hogy a világ fejedelmének legyőzésére és a bűnbe süllyedt világ meghódítására síró gyerekként indul el isteni fények és isteni lények (angyalok) nélkül, ez már maga abszurd egyenlőtlenségnek, képtelenségnek, s ezért – ha szabad ezt a szót alkalmazni – rossz tréfának látszik. És az is. Bevallottan is tréfa. Isten ugyanis megvallja nekünk Szent Pálnál: „Mivel ugyanis bölcsességében a világ nem ismerte föl Istent isteni bölcsességében (vagyis a logika és értelem normális útjain), úgy tetszett Istennek, hogy oktalannak látszó igehirdetéssel (jászol kereszt) üdvözítse a hívőket" (1 Kor 1, 21). – Van tehát valami izgatóan és káprázatosan bátor Istennek ebben a vállalkozásában, akárcsak Dávidéban volt; vagy Imre királyunkban volt, mikor egy vesszővel kezében ment egyedül ellene lázadó öccse, Endre felfegyverzett táborába: vagy amit Esze Tamásban csodálunk, ki mezítlábas kurucaival porolta el a vasba öltözött osztrák seregeket. És ez nem csak egy rögtönzött fordulat Isten terveiben. Hiszen a 2. zsoltárban már ez áll:

Miért, hogy a nemzetek háborognak?
Hiúságokon a népek miért agyarognak?
Mosolyog a mennyben lakozó,
Neveti őket a Mindenható.

Ennek az eredménye – mint ugyanabban a zsoltárban olvasható:

Isteni végzést hirdetek
Az Úr mondta ezt nekem:
Az én fiam vagy, én ma szültelek.

Vagy a 117. zsoltárban – amit szinte legtöbbször idéz az újszövetség:

A kő, mit az építők megvetettek, szegletkővé lett.
Az Úr művelte ezeket, csodálatos szemünk előtt amit cselekedett.

Ez a kifejezése Istennek, hogy „úgy tetszett", valamit elárul abból a játékos gyönyörűségből, amit ez jelent neki. Amit Jézus is kifejezetten megerősít, hiszen Őrá is rááradt valami ennek a kozmikus játéknak a gyönyörűségéből. Ezt olvassuk ugyanis Lukácsnál: „Abban az órában fölujjongott Jézus a Szentlélekben és így szólt:

Áldalak téged Atyám, mennynek és földnek ura,
Mert elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől
És a kisdedeknek jelentetted ki.
Igen Atyám, így tetszett ez neked.

(Lk 20, 21)

Jézus eléggé megszenvedte övéinek oktalanságát is, kicsiségét (gyöngeségét) is, de felül tudott emelkedni, mert hiszen tudta, hogy „Isten oktalansága bölcsebb az embereknél, Isten gyöngesége pedig erősebb az embereknél" (1 Kor 1, 25). – Nem tudom, nem ugyanez a mindenen túláradó diadal sugárzott-e fel a színeváltozásban is, mikor – megint csak Lukács jegyzi föl ezt – Mózessel és Illéssel „haláláról" beszélgetett (Lk 9, 31). Hiszen halállal életet teremteni éppen olyan lehetetlen és emberi logikát megfordító, mint bárányként farkasok közé menni. És az a Jézus tudja ezt a mindenen túláradó játékosságot kinyilvánítani, aki megszenvedte a mítosztalan bölcsőt és mítosztalan keresztet!

(Az Isten humora). És ez vezet el bennünket – a sokak által Isten világából hiányozni vélt – isteni humorhoz. A humor a szellem fölemelkedése minden végesség, korlátoltság és kilátástalanság fölé: az erők viszonyainak eltolódásában sem tud alulmaradni, s játékos könnyedséggel tudja bensőjét és rendezettségét megtartani. Isten Fiát is ilyen lehetetlen helyzetek elé állítja (emberileg). Annak ugyanis, akinek ezeket mondja a 109. zsoltárban: „Mélységeimből tégedet a hajnalcsillag előtt szültelek", annak azt is mondja: „Ellenségeid közepett országolj." (uo.) Országolni, uralkodni alattvalók

felett is nehéz, hát még ellenségek között! De a Messiásnak ez egzisztenciális formája, hiszen már Izaiás prófétánál olvassuk, hogy „úgy nőtt fel előtte (Isten előtt), mint a fiatal hajtás és mint a gyökér a szomjas földből" (Iz 53, 2). A fiatal hajtásnak nincs több esélye a szomjas földben megélni és virágozni, mint a Gyermeknek, „kinek fejedelemség kerül a vállára" (Iz 9, 6).

Mindennek gyökere pedig ez: „Isten azt választotta ki, ami a világ szerint oktalan, hogy megszégyenítse a bölcseket, s azt választotta ki, ami a világ szemében gyönge, hogy megszégyenítse az erőseket, s ami a világ szemében közönséges és megvetett... a semminek látszókat, hogy azokat, akik valaminek látszanak, megsemmisítse" (1 Kor 1, 27). Ennek elsősorban kozmikus gyökerei vannak: a bölcs, *az* okos, *az* erős elsősorban a szellemi hatalmasságokra vonatkozik, az angyalokra, „hiszen nem az angyaloknak fogta pártját" – tárja fel a Zsidókhoz írt levél –, hanem az embernek, a testben járó szellemnek a megtestesülésben, ami ellen a tudás és az erő nevében tiltakoztak a lázadók. De természetesen ez a kozmikus vonás átárad az emberi világra is, és a manapság sokszor emlegetett eszköztelenség bravúrjával kell az üdvösség viadalát megvívni Krisztusnak is, övéinek is. „Látványossága lettünk a világnak, s az angyaloknak és embereknek is" (1 Kor 4, 10). Isten merte ezt a küzdelmet vállalni fiában és övéiben és a felszereletlenül útjára indított üdvösség-harcban „Isten sem restelli, hogy Istenüknek hívják őt" (Zsid 11, 16).

*

Filippo Lippi karácsonyi képén a gyermekét imádó Madonna fölött az ég felhőiben Isten atyai ekszтázissal nézi Fiát, ki sugarak nélküli gyermek. Nekünk is meg kell tanulni a karácsonyi fények mögül észrevenni, tisztelni, imádni a karácsonyi fénytelenséget is: a Gyermeket, aki jászolba takartan és pólyába fektetve hozta meg az üdvösséget.

(Vigília, 1972. december)

NAGYBÖJT PÉNTEKI BESZÉDEK:

I. Krisztus szenvedése és az Egyház szenvedése

Szent Ágoston püspök az elmúlóban lévő fényes római korszak és a keletkező középkor határán állva mondja: Stat crux, dum volvitur orbis: áll a kereszt, míg tovafejlődik a világ. Ezt az igazságot egy művész úgy ábrázolta, hogy a kereszt árnyéka ráhullik a földre. Valóban minden történésre és minden eseményre ráhullik a kereszt árnyéka. Korok jönnek, korok mennek, eszmék uralkodnak és eszmék eltűnnek, de minden korszakon rajta nyugszik és múlhatatlanul kiformálódik rajta a kereszt jele, és mindaz, amit a kereszt jelent és jelez: a szenvedésben elrejtett megváltás.

Isten egyháza is belépett a történelembe kétezer évvel ezelőtt. Nem vonhatja ki ő sem magát az élet e kemény törvénye alól. Sőt az Egyház legkevésbé, mert ő a Krisztus titokzatos Teste, benne tovább él a földön a Megváltó, és rajta keresztül árasztja be megváltó kegyelmeit és erőit e világba. Az egyház élete sem lehet tehát más, mint élet a kereszt árnyékában, az ő élete is kereszt formáját mutatja, Krisztus keresztjének és szenvedéseinek formáját.

1. Az egyház szenvedései. Az Úr Jézus Krisztus nem ringatta álmokba híveit és tanítványait. Megmondotta: „Én veletek vagyok mindennap, a világ végezetéig" (Mt 28, 20). De ezzel nem ígérte meg azt, hogy ment lesz egyháza a szenvedésektől. Sőt világosan megmondja: „Nem nagyobb a tanítvány mesterénél, sem a szolga uránál" (Mt 10, 24). Jobb sorsuk nem lehet a tanítványoknak, kedvezőbb helyzete nem lehet a szolgának, vagyis nekünk, mint az Úr Krisztusnak volt. Éppen ezért tanításaiban és beszédeiben az emberi szenvedésnek minden fajtáját elősorolja, amikben az ő híveinek részesedniök kell. Az utolsó vacsorán tanítványaihoz ezt mondja: „Bizony, bizony mondom nektek, hogy ti majd sírtok és jajgattok, a világ pedig örvendeni fog, ti majd szomorkodtok, de a ti szomorúságtok örömre fordul" (Jn 16, 20). És ahány for-

rása csak lehet az emberi könnynek és jajnak, azt mind megjelöli az Úr, mint híveinek sorsát és jövőjét. Mikor a felebaráti szeretet szent törvényét kihirdeti, ezt mondja: „Szeressétek ellenségeiteket, jót tegyetek azokkal, kik titeket gyűlölnek. Áldjátok átkozóitokat és imádkozzatok gyalázóitokért. Aki arcul üt, tartsd oda neki a másikat is, és aki elveszi a palástodat, a köntösödet se tagadd meg tőle... és ha valaki elveszi, ami a tiéd, vissza ne kérjed" (Lk 6, 27–30). — Vagy egyházának vezetőihez és irányítóihoz, az apostolokhoz és tanítványokhoz talán másként beszél? (Felolvasni: Mt 10, 16–23), Árulás, törvényszék, vallatás, üldözés, gyűlölet jelzik Jézus tanítványainak útját Jézus beszédében. És ha a szenvedések nagyobb örvényei és zúgói nem is lépnek fel állandóan, de biztos az, hogy a keresztény élet meg nem kerülheti ezeket. Ezért mondja szt. Péter apostol is a híveikhez írt levelében: „Szerelmesim, ne ütközzetek meg az égető szorongatáson, mintha valami új dolog történnék veletek" (1 Pt 4, 12). Nem új, nem váratlan, nem meglepő dolog az egyház életében a szenvedés, s annak semmilyen fajtája sem, hanem szinte szerves része, mert hiszen.

2. az egyház szenvedése az Úr szenvedéseiben való részvétel és annak folytatása. Mint ahogy szt. Péter apostol a fentebbieket folytatva mondja: „Örüljetek, ha Krisztus szenvedéseiben részt vehettek" (uo.).

Igen, mert a keresztény léleknek az a nagy méltósága, hogy benne Jézus élete folytatódik. Maga az Úr mondja, hogy: „Én vagyok a szőlőtő és ti a szőlővesszők. És szt. Pál is azzal az öntudattal járja be a világot, hogy apostoli küldetését annak a titoknak érvényre jutásáért kapta, „mely századok és nemzedékek óta el volt rejtve, most azonban kinyilatkoztattatott szentjeinek, kikkel az Isten meg akarta ismertetni, ... és ez nem más, mint ez: Krisztus bennetek van" (Kol 1, 26–27). Ez a bennünk rejlő krisztusi élet jegyez el mindnyájunkat és az Egyházat az Úr szenvedéseivel. Hiszen már a keresztség szentsége sem más, mint a Krisztus „halálába való keresztelkedés" (Róm 6, 3). Sőt vele együtt való eltemetés a halálba (uo. 4. v.). A keresztény élet eredete és forrása a keresztség, s fölötte ott párázik Jézus halálának véres hangulata. Az Oltáriszentség pedig, mely lelkünk eledele és tápláléka, mellyel

töltekeznie kell mindennap a keresztény életnek, Jézus szenvedésének eleven emlékezete (lit.) és halálának hirdetése (1 Kor 11, 26). Ezért mondja a jelen kor egyik legnagyobb hittudósa (Garrigou-Lagrange), hogy az Oltáriszentség és a halál gondolata édestestvérek. Éppen ezért szent Pál lelkesen mondja: „Minden kárvallást elszenvedtem és mindent szemétnek tekintek, csakhogy Krisztus legyen a nyereségem és én őbenne legyek..., hogy megismerjem őt és feltámadásának erejét, a részvételt a szenvedésben és felvegyem halála alakját..." (Fil 3, 8, 10). — Jézus nem késik híveit felvilágosítani, hogy a vázolt szenvedéseket őérette, őmiatta fogják hívei elszenvedni, azért mert a jézusi élet fejlődik ki bennük. „Ha a világból valók volnátok, a világ szeretné azt, ami övé; de mivelhogy nem vagytok e világból valók, hanem én választottalak ki e világból, azért gyűlöl benneteket a világ... Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak... De mindezeket az én nevemért fogják cselekedni nektek" (Jn 15, 19–21). Éppen ezért az első keresztény üldözés elszánt vezetőjének, a még zsidó Saulnak mondja: „Saul, Saul, miért üldözöl engem?" (ApCsel 9, 1) és még nyomatékosabban és kifejezettebben: „Én vagyok Jézus, akit te üldözöl" (uo. 5.). Maga Jézus azonosítja tehát egyházának szenvedéseit a magáéval.

3. Ha ez így van, akkor a keresztény hívőnek kétféle magatartást kell tanúsítani a küzdelmekben, bajokban és szenvedésekben.

a) Nem csodálkozni, nem botránkozni, nem hitében meginogni vagy kételkedni kell az anyaszentegyház s benne a keresztény lelkek szenvedésein, hanem mint az Úr Krisztus mondja: „Boldogok vagytok, midőn szidalmaznak és üldöznek titeket, és hazudozván minden rosszat mondanak rátok énértem. Örüljetek és vígadjatok." (Mt 5, 11–12) Örülni pedig nem azért kell a szenvedésnek, mert az kín és gyötrelem, hanem mert az — mint Krisztus szenvedései is — *megváltó szenvedés*, isteni életet hozó, azt elmélyítő, embert Istenhez sodró szenvedés. Ezért mondja szt. Pál is: „Most örömest szenvedek értetek és kiegészítem testemben azt, ami híja van Krisztus szenvedéseinek az ő teste, az egyház javára" (Kol 1, 24). Amint Krisztus szenvedéseinek minden részletére szüksége volt e világnak, hogy elérkezzék a megváltáshoz, úgy az egyház-

nak mindazt végig kell szenvednie, amit az Úr elszenvedett, hogy a jelen időben is eltaláljon a bűnös emberiség az Istenhez. Az biztos, hogy sötét pont a szenvedés kérdése és még sötétebb az, hogy hogyan jön ebből magasabbrendű, isteni élet. De valahogy úgy kellene a keresztény léleknek állnia a szenvedés érthetetlen sötétsége előtt, olyan örvendező lélekkel, mint a kotló alól való tojások lámpázásánál a gazdasszony akkor örül, ha a tojásban felfedezi a sötét pontot – mert tudja, hogy ebből egyszer élet lesz. Az árnyék az élet jele. Vagy úgy nézni a gyötrelmekre, mint amilyen kitörő örömmel néznek vadonok eltévedt bolyongói, ha messziről magasba emelkedő füstöt látnak meg. A füst mihaszna semmiség, életet ölő vagy kínzó valami, de mégis jele a tűznek, jele az életnek. Vagy fogadni úgy, mint anyák fogadják a szülési görcsöket és fájásokat. Az Úr is utal erre. „Az asszony, midőn szül, szomorúságban vagyon, mert eljött az ő órája, mikor pedig megszülte a gyermeket, már nem emlékezik a szorongatásra örömében, hogy ember született a világra" (Jn 16, 21)

b) És mert megváltó szenvedés az Egyház osztályrésze, azért a mi Megváltó *Jézusunk érzésével és szándékával* kell azokat elviselni. „Ugyanazt az érzést ápoljátok magatokban, amely Krisztus Jézusban is megvolt, ki... kiüresítette önmagát, felvette a szolga alakját, ...megalázta magát, engedelmes lett a halálig éspedig a halálig a keresztfán" (Fil 2, 5–8). És szent Péter: „Erre vagytok hivatva, mint ahogy Krisztus is szenvedett értünk, példát hagyván nektek, hogy az ő nyomdokait kövessétek... ki midőn szidalmaztatott, nem szidalmazott, midőn szenvedett, nem fenyegetődzött, hanem átadta magát az őt igazságtalanul elítélőnek" (1 Pt 2, 21–23). Jézus tudta, miért szenved, tudta, hogy sebei gyógyító sebek (uo. 24), szenvedései megváltó szenvedések és halála életet adó halál. Így kell az Egyház szenvedéseire is néznünk.

Pascal szerint Jézus a világ végéig agóniában van – nem az égben, de itt a földön, Egyházában. Kísérjük hát végig Jézus szenvedésének állomásait, hogy tudjuk meg, mi vár ránk, s hogy hogyan kell azt elviselnünk!

II. Az egyedülvalóság szenvedése

Az emberi tragikum legmélyét jelzi az Isten a teremtés hajnalán, mikor azt mondja: „Nem jó az embernek egyedül lenni" (Ter 2, 18). Az Isten látta a még el nem bukott, a kegyelemben felemelt ember szívéből a magányosságnak ezt a paradicsomi boldogságon is átütő érzését. Ha a halhatatlanság ajándéka mellett, a szenvedés és betegség hiánya közben, a tudásnak ama mélysége mellett, amik az első embert Isten adományából jellemezték, az egyedülvalóság ilyen érezhető – szinte egyetlen – kérdés volt, mennyivel inkább szülője és forrása, mondhatnánk gyökere és alapja az emberi szenvedéseknek a társtalanság, az egyedülvalóság és elhagyatottság a bűnbe bukott világban. Az Úr Krisztus, aki megváltani jött bennünket, az emberi tragikumnak azt a legmélyét is magára vette, és azt akarta, hogy Anyaszentegyháza se legyen ment a kínoknak e sötét éjétől.

1. A megtestesült Ige a földön járó Bölcsesség szavait hordozta ajakán: „Gyönyörűségem az emberek fiaival lenni" (Péld 8, 31). És belesúgja Nikodémus fülébe és minden nikodémusság éjszakájába: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adá" (Jn 3, 16). Mégis állanak ugyanazon Szent János fölséges bevezetésének szavai: „Tulajdonába jöve, de övéi őt be nem fogadák" (Jn 1, 11). És olyan fájdalmasan fakadt ki a szenvedő Messiás ajkáról is: „Egymagam tapostam a sajtót és a nemzetek közül egyik sem volt velem" (Iz 63, 3).

a) Az Úr csodái szenzációként hatva nagy *néptömeget* seregítettek köréje, beszédei pedig valami földöntúli békességet hintve, bűvkörében tartották az emberek ezreit. Addig megy a tömeg lelkesedése, hogy az utolsó napok lázálmas ujjongásaiban messiáskirályként kíséri diadalmenettel Jeruzsálembe. Mennyire nem azhiszi a tömeg Jézusban, mint aki! És mennyire nem azért lelkesedik, amiért kellene lelkesednie! Ő maga mondja a csodás kenyért szaporítás mámorában feléje sereglő tömegnek: „Bizony, bizony mondom nektek, kerestek engem, nem azért, mert jeleket láttatok, hanem mivel ettetek a kenyerekből és jóllaktatok" (Jn 6, 26). Egyedül marad messiási hivatástudatával az Úr. Néhány nap

múlva, hogy eltűnik mellőle a tömegek mindent elsöpörni látszó ereje!? És milyen félénken zugaiba vonul a félelmetesnek látszó vihar egy hangoskodó és erőszakoskodó kisebb csoport fellépésére, melyet a hatalom támogatni látszik! Igen, a tömegek cserben hagyták az Urat: Magára maradt szenvedésében.

b) De a tömeg talán tanulatlan volt és nem tudott ítélni. Talán a *vezető emberek* a tudomány és hatalom éleslátásával és gyakorlottságával felismerik a messiási küldetését. Valóban fel is ismerik, hisz Nikodémus eljöve éjjel világosan megmondja: „Rabbi, tudjuk, hogy Istentől jöttél tanítóul, mert senki sem cselekedheti e jeleket, hacsak nincs vele az Isten" (Jn 3, 2). És Jézus halála előtt a főpapok és farizeusok főtanácsa is kimondja: „Mit csináljunk, mert ez az ember sok csodajelt művel. Ha tovább is így hagyjuk őt, mindnyájan hinni fognak benne" (Jn 11, 47–48). Pilátus, az akkori római birodalom képviselője legalább ennyit megállapít a vádaskodó zsidókkal szemben, „hogy én semmi vétket sem találok őbenne" (Jn 19, 4). És jóindulatában „azon volt, hogy elbocsássa őt" (uo. 12). A vezetők megismerték tehát Jézust, de elismerni elvakultságukban nem akarták vagy gyávaságukban nem merték. Nikodémus, Arimateai József csak Jézus halála után vallanak színt. Pilátus pedig minden hatalma ellenére a tömeg nyomására, készakarva és bevallottan igazságtalan ítéletet hoz. A vezető rétegből nem akadt Jézusnak bátor híve. Magára hagyták őt.

c) De talán bizalmasai, *az apostolok*, kik hűséges társai voltak prédikáló útjainak, gyermeki módon csodálkozó szemlélői szokatlan tetteinek és titkot sejtő ámulattal figyelői átszellemült imaéletének, ezek talán feloldották Jézus egyedülvalóságának érzetét. Nem oldották fel, mert annak ellenére, hogy Jézus belső életének tanúi lehettek és néha isteni sugallatra megvallói voltak istenségének (Mt 16, 16; Jn 6, 69–70; 16, 30), mégis olyan nyárspolgári *értetlenséggel* állnak szemben Jézus tanításával és olyan nevetségesen kisszerűen értik és értelmezik az Úr szavait, hogy szinte visszatérő refrénje az evangéliumokban Jézusnak panasza: „Még ti is mindig értelem nélkül vagytok?" (Mt 15, 16) és az evangélistáknak ismétlődő megállapítása: „Azonban ők mit sem értének ezekből és az ige el volt rejtve előttük és nem értették a mondottakat"

(Lk 18, 34, ld. még Mk 8, 17–21). De ha emberi kicsiségüket nem tudták levetni a Jézusban megmutatkozó isteni világ színe előtt, legalább a szeretet ébersége és együttérzése megmaradhatott volna Jézus órájában. Jézusnak az utolsó vacsorai nagy titok adásában átistenült arca a bánkódástól és szomorúságtól árnyékossá lett, „kezde remegni és gyötrődni. És mondja nekik: Szomorú az én lelkem mindhalálig, maradjatok itten és virrasszatok" (Mk 14, 33–34). És mégsem veszik észre Jézus társat kereső lelkének kívánságát, és válaszuk a legbántóbb, amit egy megtárult szerető szív kaphat: *az aluszékonyság*. Jézus valóban egyedül virraszt messiási küldetésével amaz éjszakán és hogy egyedülvalósága még nagyobb legyen, apostolai elfutnak mellőle. Aki pedig szeretetből utána lopakodik, az is *megtagad* vele minden közösséget: „Kezde átkozódni és esküdözni, hogy nem ismerem azt az embert, akit mondotok" (Mk 15, 71).

d) Ha az emberek közül senki sincs vele, hát talán *az Isten* vele marad. A Mennyei Atya fényes angyalsereggel hívta a pásztorokat Jézus jászolához, megnyitotta az eget a Jordánban keresztelkedő Fia fölött és mennydörgésszerűen rámutatott: „Ez az én szerelmes Fiam, kiben nekem kedvem telik" (Mt 3, 17), a Tábor hegyen a nap fényességébe és a hó fehérségébe öltöztette Őt, a farizeusokkal való utolsó vitái alkalmával nagy sereg előtt mennydörgésszerű szózattal kiáltja Fia felé: „Meg is dicsőítettem és újra meg fogom dicsőíteni nevedet" (Jn 12, 28) – és most hallgat. Röviddel azelőtt Lázár feltámasztásakor még így szólt: „Atyám, hálát adok neked, hogy meghallgattál engem. Én ugyan tudtam, hogy mindenkor meghallgatsz" (Jn 11, 41–42) – most pedig ismételten „ugyanazon beszédeket mondván" (Mk 14, 39) hosszasan kéri: „Abba, Atyám, minden lehetséges Neked, vedd el tőlem e poharat" – és nem jön felelet és nincs meghallgatás. És nem tesz csodát Fia szenvedésének borzalmas óráiban sem, úgy hogy Jézus lelkéből panaszosan hangzik a zsoltár imája: „Istenem! én Istenem! Miért hagytál el engem?" (Mk 15, 34) Az egyedülvalóságnak és elhagyatottságnak a legmélyebb pontja ez, mikor úgy érzi az ember, hogy az Isten is elhagyta őt.

2. Ha Jézusnak egyik legkeserűbb pohara volt az egyedülvalóság, és ezzel váltotta meg a magányosság gyötrelmében vergődő emberiséget, akkor Jézus titokzatos testén is átvonul időnként a magárahagyatottság gyötrelme.

a) Mennyiszer meg kellett tapasztalnia már az Egyháznak a tömegek elpártolását az első eretnekségektől kezdve a protestantizmus és a keleti szakadás birodalmakat elszakító mozgalmain keresztül a modern korbeli tömegaposztáziákig. Az Anyaszentegyháznak hány pápája, püspöke és papja tapasztalta meg a tömegek lelkes ünneplése után a tömegek gyilkos elfordulását, vagy gyáva visszahúzódását, (pl. IX. Piust 1848-ban az egyesült Itália királyává akarják tenni, röviddel ezután menekülnie kell, és halálakor hamvait a Tiberisbe akarják szórni. Becket Tamás prímás stb.).

b) Kiváltságos helyzetben lévő vezető egyéniségek hányszor alkudtak meg helyzetekkel az Anyaszentegyház kárára és odázták el akár a nyílt színvallást, akár a segítséget, akár az igazságos ítéletet hangoskodó kisebbségek követelőző akaratára. (Pápák küzdelmei színesek szabadságáért, kapitalizmus és nyilvános erkölcstelenség ellen és a nemzetek megbékélése érdekében.)

c) És mennyi értetlenség tudja fölverni a hivatott apostolok lelkét is az Evangélium legfőbb tanításaival szemben és mennyi aluszékonyság az egyházak pásztoraiban, nagy kérdések és feladatok színe előtt. (Korfordulók nehézségei és mennyi hűtlenség és elpártolás az Anyaszentegyházban és Anyaszentegyháztól még a papság soraiból is. Mennyi félénkség és gyávaság jelentkezik sokszor, ahol erőteljes színvallás kívántatnék.)

d) És hányszor kell az Egyháznak az Istentől való elhagyatottság borzasztó érzéseinek zúgóin átjutnia?! Amikor forró imák, esengő kérlelések és engesztelő könyörgések próbálták Istent rábírni az elrendelt keserű pohár eltávolítására – és a keserű poharat Isten megitatta gyermekeivel. Amikor „Csalárdságban járó gúnyolódók jönnek, kik saját kívánságuk szerint élnek mondván: Hol van az ígéret, vagy az ő eljövetele? mert amióta elhunytak az atyák, minden úgy marad, mint volt" (2 Pt 3, 4–5) – és a gúnyo-

lódók száját nem tudjuk káprázta tó tényekkel elnémítani. (Vö. Jel 6, 9–11)

Az egyedülvalóságnak fájdalmait az Anyaszentegyháznak és híveknek Jézus érzésével kell elviselni, tudván, hogy ezek megváltó fájdalmak.

III. Az igazságtalan ítélet szenvedése

Azt mondja az Úr Jeremiás prófétánál: „Két gonoszságot művelt az én népem: elhagytak, engem, az élő vizek forrását, s vízvermeket ástak maguknak, megrepedt vízvermeket" (Jer 2, 13). Az emberiség történelmén szemmel láthatóan végigvonul az a sátáni elem, mely az értékek megfordításában áll. A legszentebb jelszavak alatt és a legmagasabb eszmények nevében ítélik el és ölik meg a legszentebb és legeszményibb valóságokat. Az istentisztelet örve alatt embergyilkosságok, kegyetlenségek és kicsapongások történtek, az igazságszolgáltatás ürügye alatt a legnagyobb igazságtalanságok, a közjó munkálásának örve alatt a legdurvább önzés és zsarolás folyt a Krisztus előtti világban, de az értékek végzetes fölcserélése szomorúan tragikus tulajdona marad az emberiségnek. Az Úr Krisztus ezen a ponton is vállalta a megváltószenvedést, és mind a maga, mind Egyháza életébe beleállította e végzetes tévedésből és rosszakaratból származó igazságtalan ítéletek gyötrelmét.

1. Jézus midőn a földre lépett, azzal a feladattal állott bele tanító és megváltó munkájába, hogy az Isten neve és törvénye megszenteltessék, hogy eljöjjön az Isten országa és hogy legyen meg az Isten akarata, az az isteni akarat, mely a teremtésben az életnek és építésnek szándékát nyilvánította ki és a megváltásban minden ember üdvözülését és nem elveszését vagy pusztulását munkálta.

a) Mégis a zsidóság első és legfontosabb vádja a mi Urunk ellen az *istenkáromlás* és az Isten törvényeinek lábbal tiprása volt. Hogy a szombatot nem tartja meg és hogy nem böjtöl sem ő, sem tanítványai és hogy bűnösökkel, a megvetett pogányokkal barátkozik. Legfőbb vád azonban az, hogy a főtanács előtt is eskü alatt Isten Fiának mondja magát. „Akkor a főpap megszaggatván ruháit, mondván: káromkodott, mi szükség van még tanúkra, íme most hallottátok a káromkodást" (Mt 26, 65).

b) *A másik vád* pedig *a lázításnak a vádja.* „Elkezdék pedig Őt vádolni mondván: azt tapasztaltuk, hogy ez félrevezeti nemzetünket és megtiltja, hogy adót fizessünk a császárnak és Messiás-király-

nak mondja magát" (Lk 23, 2). Pedig mikor a csodálatos kenyér szaporítás után „észrevevén Jézus, hogy készülnek jönni és megragadni Őt, hogy királlyá tegyék, ismét a hegyre menekült, maga egyedül" (Jn 6, 15). Mikor nyíltan megkérdezték, hogy szabad-e adót fizetni a császárnak, világosan megmondotta, hogy „Adjátok meg, ami a császáré a császárnak és ami Istené, az Istennek" (Mt 22, 21). És vajon félrevezette-e a népet az, aki a zsidó nép akkori törvényes vezetőiről, kikkel pedig hosszú és keserű vitában állott, ezeket mondotta „a sereghez és tanítványaihoz: Mózes székébe az írástudók és farizeusok ültek, mindazt tehát, amit mondanak nektek, tartsátok meg és tegyétek, de tetteik szerint ne cselekedjetek, mert mondják és nem teszik" (Mt 23, 2—3). — Korrektebbül nem járhatott el az Úr Krisztus épp az akkori zsidóság legégetőbb kérdéseivel és mozgalmaival szemben. A nemzeti álommá torzult messiási eszmével gyökeresen szemben állott és egész jelentkezése és fellépése e világi hatalom tagadása volt (szegény születés, ismeretlenség, rejtettség). És éppen ebben éri Őt az elítélésre szánt vád.

c) A harmadik vád *a rombolás vádja*. „Utoljára előálla két hamis tanú és szóla. Ez azt mondotta: Le tudom rontani az Isten templomát és három nap alatt felépíteni azt" (Mt 26, 61). Maguk a zsidók sem veszik komolyan ezt a vádat, hisz a tanúk vallomása sem egyező, az ítéletben nem is hivatkoznak rá. De — bár tudják az alaptalanságát e rágalomnak — mégis még keresztje alatt is tele szájjal kiáltják felé: „Hát te, ki lerontod az Isten templomát és harmadnapra felépíted azt, szabadítsd meg magadat!" (Mt 27, 40) — Pedig Jézus csak ennyit mondott működése elején: „Bontsátok el e templomot és harmadnapra fölállítom azt" (Jn 2, 19). Különben is élete az élet építésének jegyében állott: „A megroppant nádszálat nem töri el, és a füstölgő mécsbelet nem oltja ki" (Mt 12, 20), és azért jött, „hogy életük legyen és bőségesebb életük legyen" (Jn 10, 10). Mégis e világ építőmesterei megvetették Jézust és a jézusi tanítás követ, mint építésre, új világok alapozására alkalmatlan követ (l. Mt 21, 42)

Jézus jött az istenimádás, az emberi béke és szeretet és végül az életépítés feladatával — és az emberek istengyalázó káromlónak, hatalmi tébolyban szenvedő kalandornak és az élet ellenségének

nyilvánítják. Micsoda végzetes tévedés és félreértés. És micsoda sátáni megfordítása a dolgoknak, hogy Jézust éppen az Isten tisztelete, a béke megóvása és az élet szolgálata nevében ölik meg.

2. Ha Jézusnak ez a borzalmas félremagyarázás és gonosz rágalmazás volt osztályrésze és sorsa, ugyan kell-e a kereszténységnek csodálkoznia azon, hogy ő is osztozik Jézus sorsában és ugyanazokat a hazug ítéleteket kell elviselnie az emberiség részéről a történelem folyamán a világ végezetéig?!

a) Vagy nem olyan idős-e az istenkáromlás vádja az egyházzal szemben, mint maga az Anyaszentegyház? A zsidóság álláspontja Jézus óta mit sem változott. De maga a pogány világ is az első keresztényeket „az idegen vallás", a birodalmi istenségek meggyalázása és megtagadása, sőt az istenített császárok meggyalázása és felségsértése címén ítélték halálra. S azóta is a missziók véres lapjai tanúskodnak, hogy a varázslók és pogány papok által felbőszített népek hogyan semmisítik meg az először kedvezően fogadott hittérítőket (Kína, Japán, afrikai és kanadai vértanúk). De még a keresztények között is micsoda vádak emelkednek az egyház ellen: a protestantizmus bálványimádási és emberimádási (szentek) vádjától kezdve egészen a protestantizmus tövén fakadt mostani rajongó szekták telhetetlen és dühös rágalomhadjáratáig, melyekben az egyházat mint a Titkos jelenések könyvének Nagy Paráznáját, az Antikrisztust emlegetik, és sok korlátoltan jószándékú ember lelkét elragadják s megnyerik vádjaiknak.

b) És az államhatalmak és nemzeti közösségek részéről kezdet óta éri a kereszténységet a vád, hogy hatalomra és papi uralomra törekszik. És állandóan az alatt a gyanú alatt áll, hogy a világi hatóságoknak tartozó engedelmességről lebeszéli és anyagi szolgáltatások megtagadására buzdítja és lázítja az embereket. Elég csak itten a legújabb időkből az angol katolikusok borzalmas helyzetére utalni. Vagy korábban az invesztitura harcokra vagy legalább olyan mérvű törekvésekre, melyek államegyházisághoz és cezáropapizmushoz vezettek. És hogy mindig a fennálló kormányok ellenségeivel áll szövetségben, azokkal paktál. A kapitalizmus korszakában a forradalmárokkal vették egy kalap alá, később a nácikkal és

a fasisztákkal. Az uralmak változnak: de a rágalom, a gyanú, a vád mindig ugyanaz – mint Jézusnál –: „Félrevezeti nemzetünket".

c) És mennyiféle változatban ontja a világ az élet rombolásának vádját és rágalmát az egyház felé? A római birodalomban az odium generis humani, az emberi élet gyűlölete címén fogták perbe, mely aláássa a polgári és katonai erkölcsöket; Vatta és a pogánykodó magyarok ezen a címen emeltek kezet szent István ellen; s azóta is mint a magyarság megrontóját hány meg hány író és költő ítélte el a kereszténységet. És a múlt századi életimádat rágalmai micsoda elemi erővel szóródnak az anyagi és evilági kultúra híveinek ajakáról az egyházra csak azért, mert meri hirdetni azt, hogy túlvilág is van és arra is számítani kell törekvéseinkben és cselekedeteinkben Nem is beszélve a különböző élvhajhászó rendszerek és felfogások, a divatok és irodalmi művek, aláváló hazugságairól, melyek ferdítésekkel és becsmérlésekkel szórják szét az „élet-ellenesség" ítéletét. Ha hozzávesszük a tudomány és kutatások nagyképű, elhamarkodott és bizonyíthatatlan megállapításait, melyek sok formában, de egyakarattal állítják, hogy az egyház minden haladás ellensége és kerékkötője, akkor teljessé lesz a jézusi sors az Anyaszentegyházon, mely nem lehet különb a mesterénél.

Az igaz keresztény lélek nem botránkozik ezeken, hisz beteljesedve látja Jézus szavát: „Boldogok vagytok, midőn... hazudván, minden rosszat mondanak rátok énérettem" (Mt 5, 11). Ha Jézus lelkével tűrjük és Jézus hallgatásával szenvedjük el ezt is, akkor Jézus megváltó erőit sugározzuk át ennek a sokat szenvedett kornak életébe is – éppen elviselése által.

IV. Krisztus vigasztalás

Nagyböjt negyedik vasárnapján az Anyaszentegyház feloldja a bánat nehéz hangulatait és az örömnek a hangját üti meg szent szertartásaiban. Az evangéliumi szenvedések sötét fordulóinak vizsgálata közben nézzünk Jézus vigasztalására is. Szent hitünk tanítása szerint az Úr Krisztus a második isteni személy egységében bírta az emberi természetet és az emberi természetet elöntő szenvedések nem olthatták ki benne az Isten-látás gyönyörűségét.

Valóban nagy titok ez, melynek küszöbe előtt tétován áll meg az emberi elme: Krisztus a fájdalmak férfia, de egyben az isteni élet gazdagságának boldog birtokosa. Próbáljunk kutató elménkkel szétnézni e titokzatos székesegyház fényeiben és árnyaiban, és próbáljuk Jézus véres óráiban a világos pontokat megtalálni, hogy Egyháza szenvedésébe is megtalálhassuk az örvendezés indítóokait.

1. Szenvedés és öröm, boldogság és szomorúság olyan ellentétes érzések, hogy az ember el se hiszi egyszerre való jelenlétüket. Hajlunk arra a felfogásra, hogy az Úr Krisztusban az Isten-látás gyönyörűsége enyhítette és tompította a fájdalmak élét. Voltak eretnekségek, melyek azt állították, hogy Jézushoz nem volt méltó a szenvedés és éppen azért csak látszat szerint szenvedett. Aki azonban figyelmesen, érző lélekkel és megilletődött szívvel olvassa az evangéliumi szenvedéstörténet lapjait, úgy ahogy azokat a tanulatlan evangélisták darabos és mégis regemő keze leírta, az látja, hogy itt valóságos szomorúságról, könnyezésről és vérhullatásról van szó. És e valóságos szenvedések bozótjában meg-megjelenik egy-egy fény, mely Jézusnak az Istenség örvendezésében fürdő lelkéből való.

a) Szenvedése előtt mindig olyankor tesz említést a ráváró keresztről, amikor valami nagy örömben volt ő és tanítványai. Mikor az által hozott élet lendületét lelkes szavakkal bekiáltja a világba: „Tüzet jöttem bocsátani a földre és mit akarok mást, minthogy már fölgyulladjon" (Lk 12, 49) nyomban hozzáteszi: „Keresztséggel kell megkereszteltetnem és mily nehezen várom, míg be nem teljesedik" (u. o. 50). — Mikor annyi megnemértés és félreértés után végre kibuggyan az apostolokból Péter száján keresztül a vallomás: „Te vagy Krisztus, az élő Isten fia" (Mt 16, 16), akkor az

isteni kinyilatkoztatáson és az emberi fölismerésen érzett örömében jelzi tanítványainak: „Hogy neki Jeruzsálembe kell menni, és sokat szenvedni a vénektől és írástudóktól és papi fejedelmektől, és megöletni és harmadnapon föltámadni" (Mt 16, 21). – És az arca még meleg volt a színeváltozás napfényes ragyogásától és a tanítványok szemei még kápráztak a látomány nagyszerűségétől és mindnyájuk lelkébe zsongtak a mennyei Atya szerető szavai, s Jézus nyomban szólni kezd szenvedéséről (Mk 9, 11), amiről a színeváltozás idején Mózessel és Illéssel is beszélt (Lk 9, 30). – És még sorolhatnánk Jézusnak azon óráit, melyekben túláradt öröme, de mindjárt előhozza szenvedéseit is. Mint az az ember, akit váratlanul nagy öröm ér és ezért barátainak előhozza pincéjének elrejtett drága borait és mutogatja eldugott kincseit!

b) És mikor utolsó útján megy fel Jeruzsálembe, az aggodalomtól és félelemtől bénultan lépegető tanítványok előtt sietve megy, mint aki sürgető vágyak hordozója (Mk 10, 32), miként ezt kifejezi az utolsó vacsora alkalmával: „Vágyva vágytam elkölteni veletek ezt a vacsorát, mielőtt szenvedek" (Lk 22, 15). És szenvedései alatt ha nem is adott kifejezést örömének, mégis az a nyugalom és béketűrés, mellyel az idegtépő szenvedések állomásain átmegy, az annak a boldogságnak a kifejezése, melyet Ő kért tanítványaitól az üldözések idejére (Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért), és amellyel bizonygatta szenvedése előtti estén szomorúságba borult tanítványainak: „Jobb nektek, hogy én elmenjek" (Jn 16, 7). Vagy szenvedése után feltámadásának diadalmámorában, ahogy meggyőzni próbálja az emmauszi tanítványokat: „Nemde ezeket kellett elszenvednie a Krisztusnak és úgy menni be az Ő dicsőségébe" (Lk 24, 46). Midőn lelkét Atyja kezébe ajánlja, e kiáltásában lehetetlen meg nem érezni főpapi beszédének ama kijelentését: „Ne riadjon meg szívetek és ne féljen..., ha szeretnétek engem, csak örülnétek annak, hogy az Atyához megyek" (Jn 15, 28). És ha akkor amikor Júdás utolsó vacsorától eltávozásával a szenvedésének küszöbére lépett, azt mondotta szinte diadalittasan: „Most dicsőíttetett meg az emberfia és megdicsőült benne az Isten" (Jn 13, 31), vajon mit érezhetett Jézus akkor, amikor halálba hanyatló utolsó pillanatában a feladat elvégzésének önérezetével mondja: „Beteljesedett".

Valóban nehéz elgondolni Jézus lelkének világát a szenvedések és örömök ellentétes tengereinek morajlásában. Dehát bennünk is vannak néha észvesztő fájdalmakkal párhuzamosan lelket átfogó örömök. Egy vasúti szerencsétlenség után összetört tagokkal és égési sebek kínjában gyötrődő ember boldog mosollyal mondta: „Csakhogy élve maradtam!" Pedig mindene fáj, csupa seb, erőtlen és gyenge és mégis örül. Vagy jön velem szembe az utcán egy ember, ki örömében szinte ugrál, noha felesége hónapok óta válságosan beteg. Már messziről kiáltja csillogó szemekkel: „Az operáció sikerült, túl van a veszélyen!" pedig életének fele nagy sebbel, még nagyobb fájásokkal nyomorulttá soványodva sínylődik, s ezt érzi és tudja az a férj, mert ami annak fáj, neki is fáj, s mégis elönti az öröm. Öröm és fájdalom egyszerre. Így Jézusnál is. A szenvedés sötétje az öröm fényével együtt volt. „Jön e világ fejedelme: de énbennem semmije sincsen, hanem hogy megtudja a világ, hogy szeretem az Atyát és amint meghagyta nekem az Atya, úgy cselekszem" (Jn 14, 30–31).

2. Amint Isten az ő egyszülött Szent Fiát szenvedéseinek közepette részesítette az ő vigasztalásában és boldogságában, úgy a szenvedések hullámain hányódó anyaszentegyházát elárasztja az ő vigasztalásával.

a) Szinte csodával határos az, hogy a szenvedések annyi fajtájával sujtott egyházban nem vész el a hit – minden istenlátás gyökere –, sőt mennél nagyobbak az egyház megpróbáltatásai, mintha annál magasabbra csapna a hívő lelkek Istenbe kapaszkodása. Gondoljunk a háborús veszedelmek, bombázások, fogolytáborok, börtönök Istenkeresésére, és hogy mennyi vigaszt adott és ad a szenvedőknek, a haldoklóknak egy-egy imakönyv, érem, egy jó szó, mik Istenhez vezetik és megnyugtatják őket. Mint ahogy szt. Pál is érezte ezt: „Nem csüggedünk el, bár a mi külső emberünk romlásnak indul, mindazonáltal a belső ember napról-napra megújul. Ez a mi jelenlegi pillanatnyi és könnyű szenvedésünk, ugyanis a mennyei dicsőségnek fölötte nagy mértékét szerzi meg nekünk, ha nem a látható dolgokra figyelünk, hanem a láthatatlanokra" (2 Kor 4, 16–18; vö. Róm 8, 18. – mártírok vigasztalódása.)

b) De nemcsak a türelem és Isten akaratán való vigasztalódás érződik az egyházon, hanem abból is sok, amit szt. Pál mond: „Örömest szenvedek értetek... az egyház javára" (Kol 1, 24). Nézzétek csak mily nagy sorokban vonulnak a lelkek az áldozatok tüzébe csak azért, hogy minél több ember lelkéhez elérjen Krisztus kegyelme; apostolok és misszionáriusok hősi vállalkozásai, a szigorú szerzetek rejtett áldozatai, az engesztelés és bűnbánat névtelen hősei, a mások számára kegyelmet esdők és ezért kemény fogadalmakat tévő gyermekek, szülők; csúfolást, megvettetést, verést, börtönt örömmel vállaló papok és világiak ezrei, a felebaráti szeretet vértanúi, kik mind mondják magukban szt. Pál szavát: „Fiacskáim, kiket fájdalommal szülök újra, míg Krisztus kialakul bennetek!" (Gal 4, 19) Kik áldozatul hozzák magukat és örülnek, hogy ez áldozatban elégnek Krisztusért! Ez Krisztusnak golgotai vigasztalódásából egy darab!

c) És amint az Úr Krisztusnak vigasztalódása volt, hogy szenvedéseivel a Mennyei Atya akaratához hasonult és ezáltal megdicsőíti az Atyát, úgy az egyháznak és benne a hívő lelkeknek öröme az, hogy szenvedéseikkel Krisztus formáját veszik fel, „hordozzuk Jézus halálát, hogy Jézus élete is nyilvánvaló legyen rajtunk"(2 Kor 4, 10). Mert tudják: „Hiszen meghaltatok és éltetek el van rejtve Krisztussal az Istenben. Amikor Krisztus, a ti életetek megjelenik, akkor majd ti is megjelentek vele együtt a dicsőségben" (Kol 3, 3–4).

Így az Anyaszentegyház a nagy jézusi szenvedések mellett a jézusi örömök megtapasztalója is. Azért a keresztény szenvedés nem keserű szenvedés, „mint akiknek nincs reményük" (1 Tesz 4, 12), hanem beata passio (liturgia), boldog szenvedés, mert Krisztus dicsősége van belé rejtve!

V. Az erőtlenség szenvedése

A Jézus Neve litániában imádkozzuk: Ellankadásod által ments meg minket Jézus! Az imádkozó keresztény lélek tehát Jézus gyengesége által is reméli a megváltást. És Isten, aki a szenvedésnek minden fajtáját megszentelte és az istenfiúságnak szent erőit rejtette el az emberi gyötrelmek minden változatába, az erőtlenséget is a megváltás szolgálatába állította.

Az emberi élet kezdettől fogva nem más, mint az erősek erőszakoskodása és a gyengék gyötrelme. És az biztos, hogy az emberiség nagy része védtelenül volt mindig kiszolgáltatva egyesek vagy kevesek önkényének, hatalmaskodásának, gazdagságának, – továbbá fortélyosságának, ügyeskedésének és kalandorkodásának. A szegénység mérhetetlen szenvedései, a pénzsóvárok és spekulánsok éhező és ruhátlan áldozatai, a hatalmaskodók igáját hangtalanul tűrni kényszerülők millióinak elfojtott sóhajai csapnak az égre a becsapottak, a megtévesztettek és elárultak, a megcsaltak és félrevezetettek keserű jajaival együtt.

Erősek és gyengék harcában az erő Királya félreérthetetlenül a gyengék oldalára állott, ahelyett, hogy a hatalom, a pénz és fortélyos ügyesség védősáncai mögé bújt volna, mindezeket elvetve, kiszolgáltatta magát az emberek akaratának s azok „azt cselekedték vele, amit csak akartak" (Mt 17, 12).

1. Az Úr Krisztus mint Istennek a Fia, világot elsöprő erők birtokosa volt. Ezt megmutatta, mikor egy szavára lecsendesítette a háborgó tengert (Mt 8, 23). Ugyancsak megmutatta szavainak erejét, amikor az elfogatás parancsával küldött marcona templomőrök és poroszlók kénytelenek Jézus nélkül visszamenni az őket küldő főpapokhoz és farizeusokhoz. Mikor kérdik: „Miért nem hoztátok őt, felelének a poroszlók: Soha ember így nem beszélt, mint ez az ember" (Jn 7, 46). S amikor Jézusra kardokkal és dorongokkal mennek éjszaka és a kérdezőknek feleli, hogy „Én vagyok", meghátrálának és a földre esének" (Jn 18, 6) – írja az evangélista – jelezvén, hogy az Úrból kiáradó csodálatos erő pehelyként tudná elsöpörni fegyveres és dorongos elleneit. Tudatában van az Úr annak, hogyha ez az Isten terveiben lenne, akkor őt védtelenül is megvédené. Hisz' Pétert, ki kardot ránt Jézus vé-

delmében, azzal utasítja rendre: „Azt hiszed, hogy nem kérhetem Atyámat és rögtön adna többet tizenkét ezred angyalnál?" (Mt 26, 53) De mikor megváltásra jött, akkor „nem tartotta az Istennel való egyenlőségét oly dolognak, melyhez erőszakosan ragaszkodjék, hanem kiüresítette magát, felvette a szolga alakját, emberekhez hasonló lett és külsejét tekintve úgy jelent meg, mint ember". (Fil 2, 7) Ő tudatosan beállítja evangéliumába a kiszolgáltatottság és látszólagos gyöngeség érzését, midőn azt mondja. Ne álljatok ellen a gonosznak, hanem aki megüti jobb orcádat, fordítsd oda neki a másikat is. És ha valaki téged kényszerít ezer lépésnyire, menj vele kétannyira" (Mt 5, 39–41). És éppen ezért mondja Szent Pál is bátorítólag: „Nem olyan főpapunk van, aki ne tudna részvéttel lenni gyöngeségeink iránt, hanem olyan, aki mindenben hasonlóképpen kísértést szenvedett, a bűnt kivéve" (Zsid 4, 15).

Jézus az emberi gyöngeség köntösébe öltözik, amikor védtelennek és kiszolgáltatottnak mutatja magát az emberi ármánykodás és ravaszság színe előtt, másrészt amikor kiteszi magát a kegyetlenség mindenféle fajtájának.

a) Emberi elme csak ámulni tud Jézusnak ama magatartásán, hogy bár látja a zsidók vezetőinek gyilkos terveit és kiolvassa a hosszú éjszakákon át kieszelt szándékait, mégis úgy jár közöttük, mintha semmiről sem tudna. Nem kerüli őket, sőt keresi a találkozási alkalmakat. Ekkor vívja legélesebb és legmélyebb vitáit velük (Jn 7–12), pedig egy-egy lépésével halomra dönthette volna összes előre kieszelt terveiket.

Még megdöbbentőbb az a mód, ahogy Júdás árulását kezeli. Bár tudta, hogy Júdás a „kárhozat fia", mégis elfogadta érdeklődését és jelentkezését az apostolok közé, sőt pénztárossá is megtette, pedig tudta, hogy a pénz gyenge pontja és lelkének megrontója lesz. Megható az a tapintat, hogy általános célzásokon túl legbizalmasabb apostolainak sem fedi föl az áruló nevét, sőt az utolsó vacsorán is, mikor megnevezni látszott az árulót és egyenesen hozzá szól: „Amit cselekszel, siess vele" (Jn 13, 27) – ezt is úgy tette, hogy az evangélista leírhatta: „Ezt pedig senki sem értette meg az asztaltársak közül, miért mondotta neki, némelyek ugyanis azt gondolták, mivel Júdásnál volt az erszény, hogy azt mondotta neki Jézus: végy, amire szükségünk van az ünnepre; vagy hogy a sze-

gényeknek adjon valamit" (uo. 28–29). – Vagy ha a Getszemáni kert helyett az Olajfák-hegyének más pontjára ment volna imádkozni, akkor már Júdás és a főpapok tervei dugába dőltek volna. És nem ment máshová. Sőt – és ez a legmegindítóbb – a hozzáfutó Júdásnak azt mondja: „Barátom, mivégre jöttél?" (Mt 26, 50) És midőn Júdástól az áruló csókot elfogadta, s így az árulás beteljesült, mindössze csak ennyi Jézus szemrehányása, – ha egyáltalán annak lehet nevezni –: „Júdás, csókkal árulod el az Emberfiát?" (Lk 22, 48)

Valóban a cselszövőket hagyta szőni cseleiket és az árulókat engedte ügyeskedő játékukban kitartani, nem védekezett, nem ügyeskedett. A kijátszott, elárult, megcsalt ember keserűségét élte végig érettünk.

b) Ugyanilyen védtelenül engedi magára az Úr Krisztus az állati erőszak és kegyetlenség hullámait. Mint a szélvihar meghempergeti a porban a kiragadott finom pihét, úgy ragadja a telhetetlen vérszomjúság kínzó áradata a brutalitások különböző állomásaira. Hogy kardokkal és dorongokkal törtek rá a békés és jótévő emberre (Lk 22, 52), azt még fájdalmasan felpanaszolja. Hogy a főtanács előtt a szolga arculüti, arra rendreutasítással válaszol (Jn 18, 23). Ezekből láthatjuk is, milyen mélyen sértették a mi Urunkat az embereknek eme megalázó durvaságai és gorombaságai. Mit szóljunk ahhoz a kegyetlen játékhoz, amit a szolga lelkek vittek véghez vele a zsidó tanácsházban (Mk 14, 65) és a katonák – ezek a durvalelkű zsoldosok – Pilátus törvényházának csarnokában (Mk 15, 16). Vagy az ostorozás indokolatlan szenvedése, melyben az ártatlanokkal szemben vandál módon kegyetlenkedő bűnös emberi természet telhetetlen s vérszomjas megnyilatkozását kell látnunk. És mindezt hallgatagon tűri és szenvedi, egy ujját sem mozdítván az állatiasság eme szomorú megnyilatkozása ellen.

Ha hozzávesszük, hogy ereje annyira elfogyott, hogy nem bírta saját keresztjét sem vinni, hanem Cirenei Simont kellett erre kényszeríteni (Mk 15, 21), és hogy a keresztény hagyomány szerint háromszor is leroskadt az aránylag rövid úton, és végül az Őt gyötrő szomjúságot sem tudta elhallgatni (Jn 19, 28), beteljesedett mindezekkel, amit a zsoltáros mondott: „Én azonban féreg vagyok és nem ember, embereknek csúfja, népnek utálata" (Zsolt 21, 7).

2. Valóban felvette Jézus a gyöngék gyöngeségét, a kiszolgáltatottak kiszolgáltatottságát és a védtelenek védtelenségét. De ebbe a gyöngeségbe, ebbe a megváltó védtelenségbe öltöztette az ő Egyházát is – mint szt. Pál mondja: „Ami a világ szerint gyönge, választotta ki az Isten, hogy megszégyenítse az erőseket... és azokat, amik a világ szemében semmik, hogy azokat, amik valamik, megsemmisítse, hogy egy test se dicsekedhessék az ő színe előtt (1 Kor 1, 27–29), mert „az Isten erőtlensége erősebb az embereknél." (uo. 25) Hiszen apostolait úgy küldi, mint védtelen és fegyvertelen, ijedt juhokat a farkasok közé (Mt 10, 16), melyek nagy bátorsággal, vérengző vadsággal, nagy karmokkal és fogakkal vannak felfegyverezve. És mikor apostoli útra küldi őket, azt mondja: „Ne legyen aranyotok, se ezüstötök, se pénzetek az övetekben, se táskátok az útra, se két köntösötök, se sarutok, se bototok" (Mt 10, 9). Amit nem szó szerint kell értelmezni, hiszen az Úr Krisztus kisded csapatának is volt pénze, mit Júdás kezelt. De igenis érti azt, hogy ne legyenek felfegyverkezve azokkal a védelmekkel, amik a világ nyomorúságaitól megvédhetik őket. A pénz a nyomortól, a bot a rablóktól és kószáló ebektől, a két köntös az időjárás viszontagságaitól, a táska az éhségtől és a saru az utak töviseitől és szikláitól nyújt védelmet. E világ semmiféle mostohaságától nem kíméli meg Krisztus az ő egyházát és tanítványait és a védtelenek gyengeségében hagyta meg őket. Az igaz, hogy próbálkozott az Anyaszentegyház bizonyos korokban akár a jog botjában, akár a vagyon váraiban, akár a kiváltságok saruiban, ill. köntösében járni, de kiderült, hogy mindez nem nyújt védelmet neki. És kiderült, hogy nem ezeknek köszönheti fennmaradását, hanem a gyengeség fegyverének, annak a gyengeségnek, melybe Krisztus öltöztette.

a) A raffinált emberi gonoszság az ármánykodásoknak és cselvetéseknek ezernyi tőrét vetette már az egyház ellen, amikről az egyház mindig idejében értesült, mégsem sújtott le rendelkezésére álló hatalmával, mert mindig remélte a szándékok önkéntes megváltozását. Gondoljunk az investitura harc sok-sok fordulójára (Canossa), a reformáció lassú kezelésére, Lutherrel szemben mutatott türelmes és tapintatos magatartásra, vagy a modern nemzetközi egyezmények, vagy államokon belüli megegyezések, konkor-

dátumok, modus vivendik előre tudott megbontásaira, melyekből az anyaszentegyház mindig megalázottan, kijátszottan került ki (német, olasz konkordátumok). Nem szólva Júdás-lelkekről, akik e világi hatalomért vagy gazdagságért papi ruhában, egyházhűséget színlelve, elárulják az evangélium szent tanításait: az igazság, béke és szeretet egyetemes hirdetését.

b) És vajon az egyház meg volt-e védve a feltörő brutalitások ellen, Szt. Pál életében is már kezdődött (2 Kor 11, 26–30. Felolvasni.) Azóta végig a történelmen a vértanúságnak leírt és le nem írt lapjain mennyi válfaja a megaláztatásnak és durvaságnak ömlik végig, melyek mind egy-egy részlete a Jézus szenvedésének. (Kiragadni egy-egy példát a történelem egyházi nagyjaiból pl. VII. Gergely számkivetésben hal meg, VI. Pius is, VIII. Bonifác Anagniban Szép Fülöp pribékjeitől megveretik, úgy hogy pár nap múlva meghal, Becket Tamást vandál módra meggyilkolják és velejét szétszórják stb. stb.) Rajmundus Normatus ajkait lakattal lezárják stb.

Mindezek értelmét szt. Pál apostol adja meg: „Tövis adatott testembe, a sátán angyala, hogy arcomba üssön. Emiatt háromszor kértem az Urat, hogy távozzék az el tőlem, de azt mondá nekem: Elég neked az én kegyelmem; mert az erő az erőtlenségben lesz teljessé. Örömest dicsekszem tehát erőtlenségeimben, a gyalázatban, a szükségen, az üldözésben, a Krisztusért való szorongatásban, mert midőn erőtlen vagyok, akkor vagyok hatalmas" (2 Kor 11, 7–11).

VI. A meggyalázottság szenvedése

A Faustban is és az Ember Tragédiájában is úgy szerepel az ördög, mint minden szent és fölséges dolognak kigúnyolója. Az élet minden változatában megjelenik mindent nevetségessé tevő arcfintora és egész belső világunk megremeg, mikor gúnyos kacagása felcsattan. Ha jól megnézzük a történelmet, láthatjuk, hogy azon végigfut ez a sátáni grimasz és kacagás, mely minden fölséges eszmét vagy valóságot sárba ránt, minden eszményit és tisztát bemocskol, minden szent ideált és annak képviselőjét meghurcol és megcsúfol.

A nevetségessé tett szent eszmények és meghurcolt, megcsúfolt legjobbjai a történelemnek kérnek és kapnak megváltást a mi Urunk Jézus Krisztus szenvedésében, mellyel magára vette a megcsúfoltatás és meggyaláztatás kínjait is.

1. Ha csak természetes ésszel nézzük is a szent evangéliumok könyvét, elcsodálkoztató az, hogy az Úr Krisztus, ki nem több, mint 30 éves, milyen magától értetődő tekintélyt és becsülést vívott ki nemcsak az egyszerű nép előtt, de a nép tudós vénei és írástudói előtt is. Nikodémus mindjárt „Mester"-nek szólítja; nem merik megakadályozni a templomi tisztogatását (Jn 2, 13 skk). Valahányszor kérdezik, mindig valami ünnepélyesség érződik az írástudók szavaiban. Többször hivatalos követséget is küldenek hozzá. Sokszor kell álmélkodniok bölcsességén (adópénz: Mt 22, 15; János keresztsége: Mt 21, 23; Messiás Dávid fia: Mt 22). Úgyhogy „senki sem tudott egy szót sem felelni, sem nem merte őt attól a naptól fogva senki sem kérdeni" (Mt 22, 46). — Valami félelmet keltő delejesség árad belőle, mert nem mernek egyenesen támadni ellene: hosszú tárgyalásokat folytatnak, vitáznak, melynek végén állásfoglalás nélkül „elmenének, kiki az ő házába" (Jn 7, 53). — És sokszor vetették fel a kérdést: „Mit csináljunk?" (Jn 12, 47) A megbabonázottságukkal küzdő dühüknek volt kitörése az a nevetséges eljárás, hogy először nem Jézust bántalmazzák, hanem pl. a zsinagóga főnök a népnek tiltja meg, hogy szombaton ne hozzák betegeiket Jézushoz (Lk 13, 14). Később pedig „elhatározták, hogy ha valaki őt Krisztusnak vallja, kizárassék a zsinagógából" (Jn 9, 22). — Mindez mutatja, hogy a tiszteletnek

egy elfogódott, félő fajtája élt bennük is, kik ellenségei voltak. Hát még a nép előtt milyen tisztelete és becsülete volt...!

a) Ezt az eszményi embert – nézzétek – hogy meghurcolja az emberi gonoszság! A tömegből is ha „némelyek azt mondták, hogy jó ember, mások azt mondták: Nem, hanem ámítja a népet!" (Jn 7, 12) Még atyjafiai közül is akadtak, kik „nem hittek őbenne" (Jn 6, 5). Máskor pedig azzal vádolták, hogy az ördöggel cimborál és az ördög erejében űzi ki az ördögöket (Lk 11, 15). Sőt még józan eszét is kétségbevonják és „sokan azt mondák: Ördöge vagyon és megháborodott" (Jn 10, 20) Ezek mellett csak enyhének látszik az, hogy mikor Jairus lánya felett siránkozóknak az élet igéit és akaratát kiáltja el, és ezért „kinevették", mint valami eszelőst, „tudva azt, hogy meghalt" (Lk 8, 53).

b) És amikor a kezükbe kerül, mintha csak az aljasság csatornáinak minden szennye felfakadna, mit mívelnek „az emberek elsejével"?! Mennél jobban fogva tartotta őket azelőtt a babonázott tisztelet, most annál arcátlanabbul és kegyetlenebbül alázzák meg. A főtanács ítélete után „kezdték őt némelyek leköpdösni, szemét bekötve öklözni, és mondogatni neki: Találd ki! A szolgák is arcul verék őt" (Lk 14, 65). Pilátus házában pedig mint valami eszelőst és beképzelt pojácát, „bíborszínű köpenyeget adának rája, és koszorút fonván tövisből, fejére tevék azt és a nádat jobbkezébe; és térdet hajtván előtte, kicsúfolák őt, mondván: Üdvözlégy, zsidók királya! És ráköpdösvén, vevék a nádat és fejét verék vele" (Mt 27, 28–30).

c) És ami a legborzasztóbb, még ezek után, minden erkölcsi hitelétől is meg akarják fosztani. Pilátus előtt csak „csaló"-nak mondják (Mt 27, 63). Mikor a kereszten függ ég és föld között, akkor a saját szavait és tetteit fordítják ellene. Mint a Szentírás mondja: „A járókelők pedig káromlák őt, hajtogatván fejüket és mondván: Ha! Te, ki lerontod az Isten templomát és harmadnapra felépíted azt; szabadítsd meg magadat! Ha Isten fia vagy, szállj le a keresztről! Hasonlóképpen a papi fejedelmek is az írástudókkal és vénekkel egyetemben csúfolódva mondák: másokat megmentett, magát nem tudja megmenteni; ha Izrael királya, száll-

jon most le a keresztről és hiszünk neki. Az Istenben bízott, mentse meg most, ha akarja, őt; mert azt mondta, hogy Isten fia vagyok" (Mt 27, 39–43). – Rettenetes ezeket a káromlásokat végiggondolni, amikor Jézust a saját szavaival állítják ellentétbe, mintegy kézzelfogható bizonyítékát adván annak, hogy önmagát is és a népet is becsapta. Szent Pál is kiemeli, hogy Jézus „az előtte levő öröm helyett keresztet szenvedett, nem törődvén a gyalázattal" (Zsid 12, 2), „aki a bűnösök részéről maga ily nagy ellentmondást szenvedett el" (uo.)

2. Valahányszor az Üdvözítő előre megjövendöli szenvedését, a gyalázatot és csúfolást, mindig külön kiemeli (Mk 9, 11; Lk 18, 32), mint megváltó fájdalmának külön állomását. Több száz évvel Jézus szenvedése előtt a próféta és a zsoltáros a meggyalázottságnak útját jelöli ki a Messiásnak. „Nem volt szépsége, sem ékessége, hogy megnézzük rajta. Megvetett volt, a legutolsó az emberek között, arca mintegy elrejtett és megvetett volt, azért nem is becsültük őt. És mi őt szinte bélpoklosnak tekintettük, az Istentől megvertnek és megalázottnak" (Iz 53, 2–4). És a 21-ik zsoltárba olyan fájdalmasan hangzik már évszázadokkal szenvedése előtt a panasz: „De én nem ember, én féreg vagyok, az emberek gyaláznak és nevetnek, a nép közül kivetnek. Gúnyoló szóval illet, aki lát, fejet csóvál, elvonja ajakát. Az Úrban bízott, hát segítse meg! Szerette, hát most szabadítsa meg!" (Zsolt 21, 7)

Az örök Bölcsesség az emberek szemében eszevesztett, ördöngős lett, az örök Szépséget arcul verték és leköpdösték, az Örök Igazságot pedig káromolva meghazudtolták.

3. Osztozik azonban Jézus sorsában az Anyaszentegyház is. Szent Pál buzdítja a híveket: „Menjünk ki őhozzá, hordozván az ő gyalázatát" (Zsid 13, 13). Ugyancsak Szent Pál mondja: „Azt tartom, hogy Isten minket apostolokat utolsóknak állított oda" (1 Kor 4, 9), és a maga életén látja beigazolva a gyalázat áldozatát: „Gyaláznak minket és mi imádkozunk, szinte salakja lettünk e világnak, mindenek söpredékévé mind ez ideig" (uo. 13).

a) Az Egyháznak kezdet óta birkóznia kell azzal az elég széleskörű felfogással, hogy tanítása nem fér össze a józan ésszel, vagyis

hogy esztelen és hogy ezeket az esztelenségeket csak a népek elámítására és a maga sötét, ördögi hatalmának kiterjesztésére és fenntartására hirdeti. Már Szent Pálnak szemébe vágta a pogány Fesztusz: „Esztelen vagy Pál, a sok tudomány esztelenségbe visz téged" (ApCsel 26, 24). Athénben is kigúnyolják. Szent Péter apostoltársait részegeknek tartják az első prédikáció után (ApCsel 2, 15), s azóta hány, meg hány alkalommal kapta meg az Anyaszentegyház vagy egészében, vagy egy-egy tanításáért az esztelenség, bigottság jelezőjét és hányan emeltek szót a kereszténység ellen a józan ész nevében (Pl. házasság, tisztaság, szerzetesi eszmény).

b) És mennyiszer árasztotta el az Anyaszentegyházat a szellemi és valóságos arculverések, a bemocskolások, pellengérre állítások, kigúnyolások és kicsúfolások áradata. VII. Piust Napoleon arcul verte. A Kassai vértanúkat szennygödörbe vetették, félig élve. A kínai mártírokat szégyenpóznákra állították. Hány templomot, szentképet, szent helyet, Istennek szentelt személyt gyaláztak meg a történelem folyamán. Mindezek Krisztus gyalázatát viselik.

c) És a csalás és csábítás vádja Szent Páltól (2 Kor 6, 8) kezdve hangzik, hogy megfosszák az Egyházat isteni hitelétől és hogy elvegyék azt a tagadhatatlanul kivívott becsületet, melyet évszázadok, sőt most már évezredek óta megszerzett magának. Szinte szó szerint ugyanazokkal a szavakkal próbálják hiteltelenné tenni, mint az Urat, midőn akár tagjainak gyarlóságai, sőt bűnei, akár külső erőknek nyomásai elhomályosítani látszanak a benne rejlő isteni arculatot. Az unos-untig hangoztatott rágalmak a középkori Egyház és egyháziaknak bűneiről, vagy a modern ún. erkölcsperek állítólagos tényei, továbbá a sokat hangoztatott nyugati kereszténység válsága, végül az Egyháznak, mint a népek anyjának épp a nemzetek közötti békesség és igazság megszilárdításában mutatkozó fáradozások eredménytelenségének hangoztatása, az isteni hitelesség bélyegét akarja letörölni Krisztus jegyesének homlokáról. S ha hozzá vesszük, hogy úgy állítják be az Egyházat, hogy gyilkos és kizsákmányoló rendszerek védője, támogatója, palástolója, sőt létrehozója volt, akkor teljessé válik a prófétának Jézusról mondott szava: „És a gonoszak közé számláltatott" (Mk 15, 28).

Nem kell megütköznünk a megalázottság szenvedésein, jóllehet ezek minden hívőnek arcába szöktetik a vért. A gyalázat szenvedése is megváltó szenvedés! Aki Jézus lelkével tűri és elviseli, az Jézus tisztító és felemelő erőit is árasztja be a világba. Amint megdicsőült Jézus a gyalázat elszenvedése által, úgy megdicsőül az Anyaszentegyház is!

VII. A halál szenvedése

Egy misszionárius leírja borzalmas szenvedéseit akkor, amikor az őt elfogó banditák egy sötét verembe vetették és egy ott heverő holttetemhez kötötték. Borzalmas még elgondolni is! De nézzük meg az Úr szenvedését, akiről az Evangélium mondja: „Élet volt benne és az élet volt az emberek világossága" (Jn 1, 4) – és mégis épp így magához láncolta a halált. Szent Pál mondja: „Gondoljatok hát arra, aki a bűnösök részéről maga ellen ily nagy ellenmondást szenvedett el" (Zsid 12, 3). Főpásztori körútja alkalmával egyik híres osztrák püspök az iskolás gyermekeket a hittanból kérdezgette. A végén feláll egy kisgyermek és így szól: „Püspök úr, tessék megmondani, mikor volt az, midőn az út elfáradott, a forrás megszomjazott és az élet halva volt?" – Az élet élettelenségbe omlott! Ez Krisztus nagy ellenmondása, amit azonban a bűnös emberiség kötött hozzá.

1. Krisztus halálának szenvedésében az első rossz, hogy az ő halála is, mint minden halál, egy nagy levetkőzés, egy nagy kiraboltatás volt. Szt. Pál is sóhajtozva gondol a halálnak erre a pusztító voltára: „Fohászkodunk a teher miatt, mivel nem azt akarjuk, hogy levetkőztessünk, hanem hogy felöltöztessünk. Azért is sóhajtunk ebben, mert égi hajlékunkat arra felölteni óhajtjuk, hogy azt felöltvén, mezíteleneknek ne találtassunk." (2 Kor 5, 4, 2, 3) Jézus halálában is az első borzalom az, hogy megfosztotta remekül kialakított és diadalmasan meghordozott szent emberi életétől. Az élet királya meghalt. A halálban bezárultak azok a kapuk, amelyeken át emberi formában áradt be az Isten ölén fakadt élet. Szemeinek elbűvölő és lelkeket fordító világossága kihunyt. Szavainak csodálatos csengése elnémult. Minden panaszt és rejtekben szóló jajt is meghalló fülei bezárultak. Sebzett szívű embereket gyógyító keze halálba lankadt, a nyomorúság viskóiba elvivő lábai az élettelenség bilincseibe záratott. Amit szt. Pál karácsonykor oly bensőséggel hirdet: „Megjelent a mi Üdvözítőnk kegyessége és embersége" (Tit 3, 4), az most itt elvétetik. De nemcsak hogy elvétetik, hanem – mint ugyancsak szt. Pál mondja – romlandóságba, nemtelenségbe és gyöngeségbe öltöztetik (1 Kor 15, 42, 43). Amit a lélek eddig lefoglalt magának e világból, az anyagból és

romlatlanul megtartott (hisz' élő test el nem romolhat), az most felszabadul és az egyetemes anyagforgalom törvényei alá áll, amitől eddig a lélek megvédte.

a) De ami tetézi Jézus halálának fájdalmát, az az, hogy ezt az elmúlást erőszakosan hozták reá. Nem életének belső törvényszerűsége vitte erre a romlásra, de az emberek bűnössége és rosszakarata. Nem azért szenvedett, mert bármi rosszat tett, hanem, mert azt mondotta, *ami* volt: Isten fia vagyok! És az Isten üzeneteit közvetítette. Azért, mert az Isten végtelen jóságában az emberi szem, az emberi szó, az emberi simogatás és emberi szív közelségéből eljött. És az embereknek nem kellett *ez* a közelből szóló Isten: átszúrta a szívet, melyet az isteni élet érzéseit dobogta; lezárta a szemet, melyen az isteni fények sugároztak; elnémította az ajkakat, melyek emberi formában jelentették meg az isteni világot.

b) De a borzalom mellett örömmel ment Jézus a halálba: „Feláldoztatott, mivel ő maga akarta" (Iz 53, 7). Mert ez a bűn végső kifejlődése (Jak 1, 15), a legtávolabbi pont, ahová a bűn elmehetett (Róm 7, 11), és a legvégső ellenség (1 Kor 15, 26). És az Úr Krisztus a mennyei Atya akaratát teljesítve értünk, bűnösökért ezekre a legmélyebb pontokra is leszállott, hogy elvegye a bűnt és kihozzon bennünket a bűn rabságából. Mint a győztes seregek átkutatják a legutolsó zugokat is és nem tűrik meg a legeldugottabb helyeken sem, hanem kifüstölik, úgy az Úr Krisztus is a sátán legelrejtettebb zugaiba is belement, és ott birkózott meg vele, érettünk. És ez mutatja az ő nagy szeretetét is irántunk. „Krisztus akkor, amikor még erőtlenek voltunk, meghalt a gonoszokért... Pedig az igaz emberért is aligha hal meg valaki... Az Isten azonban azzal bizonyítja hozzánk való szeretetét, hogy az időt tekintve, amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt érettünk." (Róm 5, 6–8) Szeretetből jött utánunk, hogy a halál s azon keresztül az ördög rabságából kimentsen bennünket. „Mivel tehát a gyermekek részesei a testnek és vérnek, ő maga részese lett azoknak, hogy a halál által megrontsa azt, akinek a halál fölött uralma volt, tudniillik az ördögöt, és megszabadítsa azokat, akik a halál félelme miatt egész életükön át rabszolgaságba tartattak." (Zsid 2, 14–15). Ezért kellett Jézusnak szenvednie. Ha Szent Pál

apostoli buzgóságában szívesen vállalta a kárhozatot testvéreiért (Róm 9, 3), akkor megérthetjük Krisztusnak azt az áldozatos szeretetét, amellyel érettünk a halál minden borzalmát elvállalta, csakhogy mi életet nyerjünk.

2. Az Úr Krisztus halála üdvöt hozó, megváltó halál volt, éppen azért az Úr Krisztusnak halála titokzatosan addig folytatódik az Egyházban, amíg az üdvösséget meg nem találja az emberiség. A keresztség Krisztus halálába való eltemetkezés (Róm 6, 4), az Oltáriszentség az Úr halálának hirdetése (1 Kor 11, 26), és a keresztény élet az ő halálának alakját mutatja (Fil 3, 10). Így tehát az Egyház életében megmutatkozik Jézus halálának formája.

a) Maga a hitünk is egy formája a meghalásnak. Hit nincs, amikor látás van, nincs, amikor tapintás van. A hit valóságaiból nem lát meg semmit a természetes szem, nem érez meg sokat a természetes szív. A hit homálya és a halál homálya rokonságban vannak egymással. A hit nagy valóságai akkor tűnnek igazán föl lelkünk látóhatárán, ha ez a világ sötétbe borul körülöttünk. Miként az ég mélységéből akkor tűnnek fel szemünkbe a mindig tündöklő csillagok, ha környező világunk az éj sötétjébe borul. „Szem nem látta, fül nem hallotta, ember szívébe föl nem hatolt, amiket Isten készített azoknak, akik Őt szeretik" (1 Kor 2, 9). A hit egyik formája Krisztus halálának és azért nem tudnak sokan hinni, mert félnek Krisztusban meghalni.

b) Az erkölcsös keresztény élet sem más, mint az Úr halálának egy formája. Szent Pál mondja: keresztre feszíttettem „én a világnak" (Gal 6, 14), és a korinthusiakhoz írja: „Naponkint meghalok" (1 Kor 15, 31). A szeretet igénytelensége és magát kiszolgáltatása ugyan nem rokon-e a halálba vált ember igénytelenségével és kiszolgáltatottságával? A kereszténynek is le kell mondani a világ javairól és örömeiről, a hírről és dicsőségről — a bűnök forrásairól — miként a halott elhagyja mindezeket.

c) De ezeken felül részt kap az Anyaszentegyház az Úr Krisztus halálából a bűnösök részéről is. IV. Ince pápa idején beszéltek az Anyaszentegyház öt sebéről. A múlt században a szentéletű Ros-

mini könyvet írt az Egyház öt sebéről. Mindig volt, mindig van és mindig lesz az Anyaszentegyháznak öt sebe, miként Krisztusnak, melyeken függve Jézus megváltó erőiben is részesül. A hitben és kegyelemben élő lelkek Krisztus szemével néznek a világba, Krisztus fülével hallanak, Krisztus igéivel, az Ő ajkán szólanak, Krisztus kezével nyúlnak lelkekhez és sebekhez, Krisztus lábával mennek e világ szerencsétlenjeihez, egyszóval, Krisztus szívével éreznek, akarnak és szeretnek. A bűnös világ pedig azon mesterkedik, hogy a krisztusi szem világossága kioltassék, a krisztusi ajkak szavai elnémuljanak, a krisztusi kéz irgalma bilincsbe veressék és a krisztusi láb sietős szeretete a tétlenség kalodájába zárassék, egyszóval, hogy a krisztusi Szív érzései, akarásai és szeretései megölessenek. Jézus mondja: „Ha az Isten volna atyátok, bizonyára szeretnétek engemet... ti az ördög-atyától vagytok és atyátok kívánságát akarjátok cselekedni, az gyilkos volt kezdettől fogva" (Jn 8, 42–43). „Ha a világból valók volnátok, a világ szeretné azt, ami az övé, de mivel nem vagytok e világból valók, azért gyűlöl benneteket a világ" (Jn 15, 19).

Krisztus a bűnösök megváltásáért szenvedett és halt meg, az Egyháznak is a bűnöktől való megváltásért és a bűnösökért kell elviselni a halálnak ezeket a nagy – látszólagos – ellentmondásait, hogy „ha egybenőttünk vele halálának hasonlatosságában, úgy majd a feltámadásában is" (Róm 6, 5) egybenőjjünk vele! Amikor a sátán kereszthez szegezte ezeket az isteni kezeket, hogy egy emberhez se tudjon hozzányúlni, akkor fogta meg Jézus a megváltás erőivel az emberiséget; amikor odaszegezték lábait, hogy egy tévedt juhot se kereshessen fel, akkor tudott az Úr mindenkihez eljutni, amint ezt ő maga is mondotta: „Én pedig, ha felemeltetem a földről, mindeneket magamhoz vonzok. Ezt pedig mondá, jelezvén, milyen halállal fog meghalni" (Jn 12, 32). Ennek beteljesülését is megérte mindig az Anyaszentegyház.

VIII. A feltámadás diadala

Egy amerikai milliomos elrendelte, hogy temetése után a kriptájába rádiómikrofont szereljenek fel, melyen át életjelt adhasson, ha netalán tetszhalottként temetnék el. De a mikrofon csak hallgatott, nem jött semmi üzenet. A mi Urunk Jézus Krisztusunk sírjába is beállíthatjuk a lélek mikrofonját és azon ma, húsvét napján kapjuk a diadalmas és győzelmes üzenetet: Élek! Annyi kín és gyötrelem, annyi gyalázat és megaláztatás, annyi vérzés és seb után: élek! Élek úgy, hogy most már többé meg sem halhatok! — Krisztusnak ez a győzelmi himnusza tölti be a mi lelkünket és az élet uralma a halál felett gyújtá ki az öröm tüzeit szemünkben és szívünkben. Mert Krisztus győzelme a halálon nemcsak ama dicső húsvét reggelnek a kiváltsága, de ez a győzelem folytatódik az Egyház életében a világ végezetéig.

1. Az egyházi himnusz azt énekli: „Az élet és kínhalál csodás párharcában síkraszáll" (Victimae paschali). Aminek mi a szent emlékezések napjaiban áhítatos szemlélődéssel tanúi voltunk, az a végsőkig menő harc halál és élet, jóság és gonoszság, kegyelem és bűn, Krisztus és a sátán között. Hogy van az, hogy az emberiség, mely olyan lázas izgalommal és elfojtott lélekzettel tudja végignézni a futballmeccsek küzdelmeit és a birkózások vagy akár állatoknak a viadalait, nem érez fogékonyságot az élet és halál e csodálatos küzdelme iránt?! Sokkal lélekzetvisszafojtóbb és sokkal izgalmasabb ez a küzdelem!

a) Mikor a gyermek Dávid eldobva a felajánlott nehéz fegyvereket, csupán egy parittyakővel ment küzdelemre, dermedten figyelt mindenki, hisz roppant erejű és nehéz páncélokkal védett, hatalmas karddal és kopjával hadakozó filiszteus ellen lépett ki. Krisztus is, amikor harcra lépett a halállal, eldobta minden fegyverét, már azokat, amiket fegyvernek hívnak e világban és amikkel felfegyverkezett ellene a halál. Nézzétek a halál fegyverzetét, mellyel Jézus ellen lép ki. Felveszi a hatalom fegyverzetét, felveszi a tömeg és néphangulat fegyverzetét, felveszi a testi kínzások fegyverzetét, de azután szolgálatába állítja a halál Jézus elleni harcában a lelki kínok fegyverzetét: a gúny és szitok fegyverét, az egyedülhagyás

fegyverét (Vae soli), sőt a lelki elhagyatottság fegyverét is. És Krisztus mindezeket a fegyvereket eldobja: eldobta a hatalom és tömeg fegyverét, még tanítványait is elküldi szinte maga mellől („Engedjétek ezeket elmenni" Jn 18, 9), eldobta a jó hír és tekintély fegyverét, eldobta a csodák és látványok fegyverét, hogy teljesen tért engedjen a halál minden erejének. Valahogy úgy van a dolog, mint mikor makrancos kis öcskösödet megdühösítetted és az minden fegyverét ellened fordítja: fapuskájával toporzékolva tör ellened és te, a nagy, állod és nevetve tűröd, hogy telhetetlen mérgű kisgyerek kipróbálja rajtad minden mérgét és dühét. Isten is Jézusra engedvén a halált, „lefegyverezte a fejedelemségeket és hatalmasságokat, nyilvánosan megszégyenítette őket és diadalmaskodott rajtuk őbenne" (Kol 2, 15).

b) De diadalmaskodott az önhitt emberen, megmutatván, hogy milyen nyomorult is az ember és mindjárt bemutatván az Isten végtelen erejét. Mert egyszer adatott az emberiség kezébe a diadalmas isteni élet minden gazdagságával, bőségével és erejével, és az emberiség kezében megtépett, szánandó, megvetett nyomorúság lett. Viszont Krisztusban Isten kezébe került a szenvedés, nyomorúság és halál, és az Isten életet, diadalt készített belőle. Az ember az isteni életet is csak rontani tudja, az Isten a romlást is meg tudja építeni. Az ember a végtelen gazdagságot is csak tékozolni tudja, az Isten a végtelen ínséget is gazdaggá tudja tenni. Az Istennek ez a végtelen ereje mutatkozik meg a feltámadásban. Szt. Pál is ezt kéri imáiban hívei számára: „Világosítsa meg lelki szemeteket, hogy tudjátok, ...mi az ő hatalmának kiváló nagysága rajtunk, kik hiszünk. Hatalmas, hathatós ereje ez, melyet megmutatott Krisztusban, mikor feltámasztotta halottaiból és jobbjára helyezte a mennyekben minden fejedelemség és hatalmasság, erő és uralom s minden név fölé, melyet említenek nemcsak ezen a világon, hanem a jövendőben is" (Ef 1, 18–21). – Igen, az ember nyomorúsága mutatkozott meg akkor, amikor a Jézusban kinyíló isteni életet megtörte, megcsúfolta és meggyalázva eltemette; de az isteni mindenhatóság az ember által megsemmisítettnek hitt Életet is a feltámadás diadalfényével ruházta fel.

Ezért Jézus első szava a nagypénteki véres tragédia után: „Ne féljetek!" Mint mikor Visnu barlangjába – hová élő ember nem

merte betenni a lábát, attól való félelmében, hogy a rávicsorgó bálvány fogai szétmorzsolják a betévedt halandót —, belépett a bátor misszionárius, az újonnan megtértek némi rémülete és dermedt félelme kísérte; de mikor épen jött ki és örömmel kiáltotta: Ne féljetek! — a diadalmas öröm láza lepte meg a népet. Ennek vagyunk mi tanúi ma: Jézus is kiáltja felénk a halál barlangjából visszajövet: Ne féljetek. emberek! Ne féljetek az egyedülvalóságtól, ne féljetek az igazságtalan ítéletektől, ne féljetek a megalázottságoktól, a gyengeségektől, ne féljetek a haláltól magától sem. „Ne féljetek azoktól, akik a testet megölik!" (Mt 10, 28). A halál és összes fajtája s mindezen keresztül maga a bűn is semmisnek bizonyult az Isten színe előtt. Amit a halállal a sátán s az ő csatlósai akartak, mindannak épp az ellenkezője lett: Élet, dicsőség, diadal!

2. Jézus feltámadásának szent ereje töretlen frissességgel ragyog az ő Anyaszenegyházán is. Ha rejtett is sokszor ez a sugárzás, de megvan. „Eltemettettünk vele együtt a halálba a keresztség által, hogy amint az Atya dicsősége feltámasztotta Krisztust a halottaiból, úgy mi is éljünk új életet" (Róm 6, 4). Az igaz keresztény élet a meghalás és feltámadás formáit mutatja egyszerre. Meghalást e világnak, a bűnnek, életet Istenben és Istennek.

a) A feltámadt Krisztus erői mutatkoznak meg a keresztény hit egyre erősbödő terjedésében és mélyülésében. Annyi támadás, annyi könyv, annyi újság, annyi tudományoskodás, annyi szó, gyűléseken és rádiókon át nem tudja még csak csökkenteni sem a hit terjedését, az embereknek hitükhöz való ragaszkodását. A fennmaradás és növekvés titka az Anyaszentegyházban egy rejtett misztériumra mutat, mellyel túlnő minden látható és látszólagos múláson.

b) A krisztusi jóság fogyhatatlan és szüntelen áramlása a világba, szintén erre a megdicsőült Krisztusra mutat. Az irgalmasság, a türelem, a névtelen jótettek, a vértanúságnak sok fajtája (szülők, állásban lévők), a felebaráti szeretetnek számtalan hősi megnyilatkozása (pl. háborúkban, bombázásokkor, menekülések, fogságok), az imádságos és áldozatos lelkületnek égrecsapódása (templomaink látogatottsága és újjáépülése). Ennek a nagy se-

rénységnek és életlendületnek forrása csak az a kegyelem, mely a feltámadt Krisztus oldalából árad ki, „mint akik a halálból életre-keltetek, adjátok magatokat, szintúgy tagjaitokat az Istennek az igazság fegyvereiként." (Róm 6, 13). Minden jóság, minden szentség egy-egy sugár a feltámadt Krisztus dicsőségéből, minden helytállás, minden erény, minden nemesség a feltámadt Krisztus testéből áradó erő, szellemiség és emelkedettség. (1 Kor 15, 44 skk.).

c) Egyháza, mint közösség is nyer Jézus dicsőségéből. Most például a szentévben a keresztények áramlása és vágyakozása Rómába, a pápának mérhetetlen nagy és szinte általános tisztelete és tekintélye, mely őt az erkölcsi eszményiség magasába emeli; a hitetlenek, pogányok, másvallású keresztények megnyilatkozó tisztelete. Sőt erre lehet visszavezetni a nyílt istenellenes áramlatok és egyházellenes törekvések megtorpanását, lassúbb ütemét és azt, hogy a vallásosságnak — elveik ellenére is — tért hagyni és szabadságot engedni kényszerülnek.

A feltámadt Jézust halottnak hitték és hiszik a zsidók „mind a mai napig" (Mt 28, 15), sőt a szemtanúság látszatával dicsekedő katonáknak „egybegyűlvén a vénekkel, tanácsot tartának, sok pénzt adának, meghagyván: Mondjátok, hogy tanítványai eljövének éjjel és ellopták őt, míg aludtunk." (Mt 28, 12). Ezeknek hazugságai is rögtön elhangzottak, de azért Jézus feltámadását ezek az emberi hitetlenségek és aljasságok nem tudták megakadályozni, és a húsvéti hit diadala két évezred óta tart, ha e hit mellett elszánt hitetlenek és fizetett hazugok azóta is megvannak még. Jézus szenvedése folytatódik a világ végéig, ellenségei is származnak egymástól évről-évre, de tanítványai, hívei egyre sokasodnak, — Jézus diadalfényei is újabb arányokat öltenek. Mint ahogy szent Pál is mondja: „Mindig hordozzuk Jézus halálát testünkön, hogy Jézus élete is nyilvánvaló legyen a mi halandó testünkön" (2 Kor 4, 10).

(1950)

ÖRÖK EMMAUSZUNK

„Tudjuk, hogy míg vándorként élünk e testben, távol járunk az Úrtól. A hitben élünk ugyanis, nem a szemlélésben" (2 Kor 5, 6). A mi nagy apostolunk, Pál mondja ezt, ki nagyon tudja az utat a hitetlenségtől a hitig, és ismeri a hívő lélek haladásának nehézségeit. Menni az Úr felé és mégis távoljárni Tőle – így fordíthatnánk fenti mondását. Ez jellemzője a hit életének. Minden megoldatlanságaink ebben gyökereznek, minden gyötrelmeink ebből forrásoznak és a megoldást is ebben kell keresnünk.

De hogy ne az elméleti megállapítások talán frappáns, de nem valószerűnek ható szavait halljuk, a húsvéti Krisztus, a reális Krisztus (tehát, aki most *van*, s nem az emlékezésben él), egy csodálatos gesztusát elemezzük: az emmauszi utat, amin Kleofás és társa helyett nyugodtan mehettünk volna mi is, mai magunkat vihettük volna, és mi sem járhattunk volna különben, mint ők.

1. *Jeruzsálemből – Emmauszba.* Istenem, mit is hagytak ott Kleofásék, amikor elindultak Jeruzsálemből? Jeruzsálem „a nagy király városa" (Mt 5, 35) az Úr Jézus szerint is. Az ősök által hagyományozott istentiszteletek városa, a kialakult vallásos elképzelések városa, a nagy messiási várakozások városa volt Jeruzsálem. Ezt tetézte a Jézusban hívőknél a Jézus köré fonódó csodálat, lelkesedés és odaadás, miket kiváltottak csodái, fényeskedő tanításai, a farizeusokon való szónoki győzelmei, a városba való bevonulása után mondott nagy beszédei, mikben ostorozta a vezető rétegek hibáit és az utolsó nap rémségeit, melynek Ura és Istene Ő lesz, az Emberfia. Így Jeruzsálem a Jézus köré dicsfényt vonó érzések és tettek városa lett. És mindezen túl Jeruzsálem az utolsó vacsora városa, a Kálvária városa, tehát a kereszténység legszentebb titkainak városa lett, mikről ha Kleofásék nem sokat tudtak, de a hely közelségében odakötődtek; a világtörténeti napon és órában ott voltak abban a városban, a szent titkok kiáradásának közelében.

És ezt a Jeruzsálemet elhagyják s mennek Emmauszba: az ő kis világukba, mindennapi életükbe, egyéni elzártságukba, ahová nem

hatnak gondok és gondolatok, ahol nem hívnak ábrándok és remények, ahol az ember mintegy vegetál, létezik, él: éli a mindennapnak életét, azt sem tudja, hogy miért él. A kereszt kiábrándította nemcsak Jézusba vetett reményeikből, de mindabból, ami eddig nagy és szent volt előttük. És nem a Templom, sem az Úr sorsa, sem a Golgothának véres tűzzel forrásozó titkos szellemi kohója nem volt képes ezeket a Jeruzsálemből Emmauszba zuhanó lelkeket megállítani és feltartóztatni!

Mintha mi lennénk, mai emberek! Mi is benne élünk gyermekkorunktól fogva az Isten városában, hagyományos istentiszteletek, Istennel való kapcsolatok világában, miket bekoronáz az Úr Jézus köré tapadó lelkesedés és meghitt szeretet édes vonzalma. És egyszer csak elkezdünk zuhanni, vallásos nívónk süllyedni kezd, szívünk melege kihuny és kiábrándultan megyünk Emmauszunkba: mindennapi életünk kis körére húzódunk vissza, gondjainkba-munkáinkba feledkezve vegetálunk azt sem tudva miért.

2. „*Őt magát nem látták*" — Valami kiábrándultság üli meg lelkünket. Magunk is szeretnénk megszabadulni ettől, de nem tudunk. Úgy érezzük, hogy a gyermekkortól megszokott imáink, Istenhez való járulásaink kiüresedtek, a szentségek elvesztették titokzatos hatásukat, az áradó kegyelem, mi másokat elsodor, rajtunk hatástalan — mint az emmausziak kiábrándult lelkét nem tudta visszatartani sem a Templom, sem a Golgota!

Keresünk hát frissebb élményeket; embereket, akiken keresztül talán megoldások jönnek felénk, akik kiragadnak lelkesültségükkel, világoskodó hitükkel és példamutató életszentségükkel. Akik újra átélik nekünk a szent kereszténységet és tanúbizonyságul szolgálnak kétkedő bensőnknek a minket megváltó nagy valóságról. — Ám ezek a keresések is hasztalanoknak látszanak. Akiket a hit vezérel mellettünk és köröttünk, azok ijesztően fantasztáknak tűnnek fel előttünk...

Mint az emmausziak előtt Jézusnak hátramaradt, hadvesztes kicsiny közössége. „Néhány közénk tartozó asszony megzavart minket. Hajhalban a sírnál voltak, de nem találták testét. Azzal a hírrel tértek vissza, hogy angyalok jelentek meg nekik, akik azt állították, hogy él" (Lk 24, 22). — Mi élhetett ezeknek a Kleofásoknak a lelkében, ha az üres sír, az angyalok jelenése sem képes

őket a megbizonyosodás helyéhez vinni? Mostani eszemmel én futottam volna és szaladtam volna a sírhoz: tényleg üres-e, angyalok vannak-e? — Mily nevetségesen naivnak tarthatták ezek az asszonyok húsvét reggeli élményeit, ha ez nem a sírhoz, hanem a sírtól el, messzire taszították őket?...

De nemcsak hiszékeny asszonyi szavak zavarják meg őket, hanem apostoli férfiak tapasztalata is. „Társaink közül néhányan a sírhoz mentek és úgy találtak mindent, ahogy az asszonyok mondták. „Álmodozó, jelenéseket könnyen látó, vágyait könnyen valóságnak képzelő női bizonyságok mellett ott vannak a férfiak lemért, realitásokon csüngő, kézzelfoghatóságokon iránytvevő gondolkodásának tanúságtevése is. Ez sem olyan erős nekik, hogy legalább gondolkozni kezdenének: várjuk ki a végét, mi is lesz ebből.

Igaz: mindkét tanúságtevésnek van egy — szemükben — nagy hiánya és hibája: üres a sír, de Őt magát nem látták; mint ahogy akkor valóban még nem látták. — Egészen maian állapítják meg ezek: egyéni látás nélkül, egyéni tapasztalás nélkül csupán az üres sírból a feltámadásra következtetni gyerekesség, naivság, hiszékenység. Nem elég erős ez arra, hogy meggyőződést tudjon adni olyanoknak, akik nem voltak ott. — Igaz, egy üres sír még nem bizonyíték egy feltámadás mellett. De abban a szituációban, amikor az ellenségek őrökkel őriztetik, akiknek meg érdekük lett volna elvinni, azok meg kétségbeesetten keresik; és mindezek mögött ott áll az Úrnak hároméves prédikálása, ki többször és részletesen beszélt feltámadásáról — ebben a helyzetben egy Krisztussal szimpatizálónak elfutni nem szabad. Itt nem a bizonyítékok kevés volta a baj, hanem az, amit Jézus így jellemez az emmausziakban: „Ti, oktalanok, milyen nehezen hisztek!" (Lk 24, 25) Anyánk látogatását meggyőződéssel vallhatjuk, ha őt nem is látjuk de szobánkban valami titkos jel, másoknak nem feltűnő, szinte egészen semmitmondó, de csak általunk ismert rendezkedés holmijaink között elárulja őt. Barátunk léptei, kopogása bizonyosságot szül bennünk, ha őt nem is látjuk még.

Való sok kereszténynek a panasza, hogy nem látja az Urat. De csak a látás az egyetlen megbizonyosodás az emberek között? Hány üres sír mellett kellett már megállni egy-egy kor emberének?! Üres sír mellett, amit nem ellenségei, de hívei készítettek

neki és amibe hívei temették el vagy akarták „örök nyugalomra" helyezni. A keresztet ellenségei ácsolták, de sírját szeretetből és sajnálatból, tiszteletből és istenfélelemből készítették: Nikodémus és Arimateai József, az apostolok és a szent asszonyok keresték, találták és ékesítették Jézus sírját. — És a történelmen keresztül mennyi utódja van ezeknek az első szenteknek, aki Jézus iránti buzgóságból és szeretetből, jámborságból és részvétből sírt készítenek (méghozzá újat, „amibe még senki sem feküdt!"), és konzerváló keneteket nagy költséggel és fáradozással keresnek, kutatnak éjszakába nyúló és hajnalokon már serénykedő buzgósággal. Amik nagy és szent áldozatok voltak, és hőstettek is (Arimateai József „bátran ment be Pilátushoz és elkérte Jézus testét" Mk 15, 43) abban a történelmi órában és a pillanat alatt kialakult szükségességben, de értelmetlenekké, sőt nevetségesekké váltak, mihelyt kiderült Jézus feltámadása. A középkori kereszténység, az inkvizíció, a feudalizmus, a Galilei kérdés stb, stb. ezek mind a történelmi perc szülte szükségességekben épült sírjai az Úrnak: az Úrért való buzgóság, iránta való részvét hozta azokat létre. És az évszázadról-évszázadra húzódó szokásokban nem veszed észre Magdolna keneteinek illatát? (Jézust a romlástól óvni akaró buzgóság balfogását? Persze ezek ma értelmetlenek, tudatlanságok, tévedések, krisztustalanságok, de nem több és nem kevesebb, mint Nikodémusé volt és Magdolnáé és a többieké.

Nekem ezek az üres sírok Lézus látása nélkül is beszélnek az Úrról és bizonyossá teszik feltámadását, ha sebeit nem is láthatom. Ezek — ha negatív bizonyítékok is — de bizonyosá tesznek az Úr felöl, hogy él.

3. „*Te vagy az egyetlen idegen?*" — Krisztus-szerető, Krisztus-sirató ajkakról hangzik el ez a szó Krisztus felé: „te, idegen". — Milyen csodálatos mozzanatai és törvényei vannak a léleknek, hogy az, akit szeretünk, akin talán még rajta csüng gondolatunk és érzésünk, valójában már idegen a számunkra. Akivel együtt ettünk-ittunk, akinek szeme mozdulását ezerszer láttuk, szava csengését, hangja lejtését ezer közül is megismertük, annyira idegenné válik, hogy nemcsak nem ismerjük fel, pedig látjuk és halljuk, de még ezt ki is mondjuk.

Krisztusnak ez a nagy elidegenülése, idegenné válása folyik a

lelkekben. Mi lehet az a hályog, amitől nem ismerjük fel az Urat, ill. amitől az ismerős arc idegenné válik? – Elképzeléseink összeomlása, elgondolásaink csődbejutása, emberi logikánk értetlensége von homályos szemüveget lelkünkre. „Mi azt reméltük..." – mondják az emmausziak, és Jézus kénytelen" az Írásokra" utalni, amikben a próféták előrejelzéseit és a maga jövendöléseit is beleérti. Különös, hogy Istentől mindig megvonjuk a szabad cselekvés jogát, amit magunk számára olyan kényesen követelünk. Szerintünk Neki csak a mi gondolkodásunk útjain szabad haladnia Tetszése, játékos kedve, tőlünk különböző szokása, számunkra idegen gesztusa *nem lehet.* Neki *csak úgy* szabad tenni, ahogy az ember előírja. Az orvos vághat sebet, hogy gyógyítson – és megbocsátom neki; hadvezér veszthet csatát, hogy a h á b o r ú t megnyerje – és brilliáns taktikáról beszélünk; győztes csapat, kiváló sportoló adhat előnyt egy gyengébb együttessel való küzdelmében, sőt el is várom tőle. Csak az Isten bravúrjait nem tudom méltányolni. Igaz, ezek évszázadok távlatában mutatkoznak meg, de megmutatkoznak. – Mátyás királyt joggal nevezte észvesztett fantasztának s komornyikja, midőn levetette királyi díszét és parasztruhát öltött. És míg meg nem jött országos körútjáról, addig joggal hihette ezt. De ha türelemmel kivárta, mit is akart ezzel tenni, rájött később bölcsességére. –

Van-e nekünk türelmünk kivárni Isten taktikájának, logikájáak és „természetének" ezeket „az oktalanságait", mik „bölcsebbek az embereknél, Isten gyöngesége pedig erősebb az embereknél." (1 Kor 1, 25). Ha van, akkor eltűnik ez a hályog a szemünkről... Ó legyen bennünk ez a tisztelet Isten nagysága iránt, Isten zsenialitása iránt, Isten játékossága iránt. Ha egy kicsiny van ezekből, egyszerre csak látni kezdünk nagy horizontokat és sötétből kiemelkedő körvonalakat, mint amikor a csillagos égen vatott magyarázó szavára kezdenek kibontakozni előttem a sok fénylő pont összevisszaságából a csillagképek, a ködfoltok... A távollévő Isten kezd jelenlévővé válni. Idegenné vált formák elkezdenek beszélni nekünk Isten terveiről, szándékairól, és az idegenség érzete kezd feloldódni és szívünk elkezd „lángolni" (Lk 24, 32).

4. *„Jézus közeledett és csatlakozott hozzájuk."* – Mindig azt képzeljük, hogy a megdicsőült Krisztusnak más a szokása, mint a

földre érkezőnek. Mert hogy a földrejövő kiüresítette magát istenségének fölségéből, hogy a szolga alakját vette föl, és megalázta magát – ezeket az isteni irgalom megváltó tényeinek fogjuk föl, valami szükségszerűségnek, amit üdvösségünknek valamiféle kényszere diktált rá az Úrra. – De ezen az emmauszi úton azzal lep meg, hogy bánatokkal, lelki zavarokkal terhelt lelkekhez nem közelít dicsőségének fényével, hanem egy egyszerű vándor emberségével: ami banálisabb annál, hogy egy vándor vándorral találkozik egy úton. Már ez is milyen tapintat a mi Urunktól ! – Hát még az, hogy nem szembejön velük, mint aki ellentétes irányt, megfordulást diktál rájuk, és ezzel is kifejezést ad a bennük lezajló lelki folyamatoknak. És különösen az imádandó, hogy nem mint hatalmas egyéniségű és akaratú hadvezérek szokták frontról visszaforduló katonáikat skorpiókkal és korbácsokkal visszazavarni, Őbelőle hiányzanak ezek a jogosan használható kényszerítő erők, ostorok, szitkok és átkozó hangözönök. Vándorként megy, megy velük a kis kaliber világába. Van ideje és van türelme e kusza lelkekhez alkalmazkodni.

Úgy szól hozzájuk, mint egy közülük. És nem új dolgokat, új szempontokat magyaráz, hanem – amiket azok nyilván már sokszor hallottak – „az Írásokat" (Lk 24, 27).

Nem volna szabad vallásosságú formáit elvetnünk. Gyakorlataink, imáink, szentségvételeink, embertestvérekkel kapcsolatos áldozataink sokszor lélektelenné és szellemtelenné válnak. Nem látszanak segíteni rajtunk, és nem fordítanak vissza lefelé való zuhanásunkban, de biztosítják, hogy eljussunk – előbb vagy utóbb – megfordulásunkat előidéző szent kegyelmekhez és látásokhoz.

5. *De ő eltűnt előlük.*" (Lk 24, 31) – Az nem igaz, hogy életünkben nem voltunk sohasem tanúi az Úr közelségének. Ha nem is így – mint Emmauszban – látomás formájában, de bizonyosságunk olyan fokában és kiérésében, egy-egy életfordulónknál tapasztalt isteni segítésben, egy mozdulatban, amit csak Isten tehetett velünk és Jézus, kinek jósága és utólérhetetlen kegyessége beleveszi magát lelkünkbe. – Igaz, az Úr nem marad nálunk sokáig, mint az emmausziaknál sem maradt. Türelme volt ismeretlenül hosszan szólni hozzájuk, velük menni Jeruzsálem után

Emmauszba, de mintha elfogyott volna türelme akkor is velük lenni, amikor már megnyíltak szemeik.

Hitben élünk és nem szemlélésben! – hirdeti szent Pál mostani állapotunk törvényét. Isten szabta ezt ránk. Megrendülések, csalódások, kiüresedések tanítanak meg erre. Izaiás „rejtett Istenről" beszél. A titokba, a megfoghatatlanságba, az érthetetlenségbe rejtőző Isten a mi Istenünk és áldva, imádva hiszünk neki és benne.

6. „*Még azon órában útrakeltek és visszatértek Jeruzsálembe.*" – Milyen különösek az ember útjai? Krisztussal szomorúan jönni és Krisztus nélkül látható és érezhető közelsége nélkül örvendezve menni! Ó, ha meg tudnánk érteni, hogy az Úr sokszor velünk szomorkodva jár, oda jön, ahová vezetjük, kész felvenni azt az alakot, amit lelkünk hangulatán vetítünk ki. Kész elviselni „az idegen," az ismeretlen formáját, és ez idegen formákban is jelen lenni.

De értsük meg, hogy lehet Krisztus nélkül örvendezve vissza is térni, oda honnét elindultunk: Jeruzsálembe! Vissza Jeruzsálembe, mely nekik nemcsak a Látomások, nemcsak a Kinyilatkoztatások, nemcsak az isteni Utak városa volt, de a nagy Vereségek, a nagy elgyengülések, a nagy katasztrófák és bűnök városa is volt! Jézus azt akarja, hogy ott gyógyuljunk meg, ahol elestünk! Isteni bravúrral akarta megfordítani a veszett világ kerekét: Azt akarta, hogy „ahonnét forrásozott a halál, ott támadjon az élet; és aki (a sátán) a fán győzött, fán szenvedjen vereséget!" – énekeljük a szent kereszt prefációjában.

Nekem is vannak Jeruzsálemeim: bajaim, botlásaim, bűneim helyei, helyzetei, mik megoldatlanul, sőt megoldhatatlanul súlyosodnak rám. És menekülni érzek indítást ebből a Jeruzsálemből. Jézus nem parancsolta ezeknek, hogy fussanak vissza, de ezek érezték, hogy vissza kell menniök és Jézussal, Jézusban és Jézus által kell megoldaniok a rájuk súlyosodó problémákat.

Ha türelmesek vagyunk, ha hűségesek vagyunk, rá fogunk előbb-utóbb találni megoldatlanságaink megoldására, fekete halálokat ontó forrásaink mélyén az élet vizeire, megszégyenülésünk fáink győzelmeink csatatereire.

Ne késlekedjünk azon órában útra kelni! A Krisztus megtalálás

és meglátás reménye örvendezővé teheti és tegye vándorlásunkat. Jézus megmondta: „Jobb nektek, hogy én elmegyek! Ha szeretnétek, csak örülnétek annak, hogy az Atyához megyek! – Mikor lesz az az idő, amikor megértjük ezeket a krisztusi szavakat. Az én fejembe sem fér, hogyan lehet ennek örülni, de az Úr mondta, hogy így jó. Akkor így jó. Én ezt elhiszem neki, és nem bánom, ha Jézus alakja, Jézus hangja, Jézus szava nélkül kell mennem az emmauszi úton, megyek, megyek, mert ő így akarta. És tudom, hogy Benne megoldások, látások és örömök várnak reám. Amen.

JÉZUS KÉT ÉJSZAKÁJA

Amilyen energikusan képviselte Jézus, „hogy mindenkor kell imádkozni és abba bele nem fáradni" (Lk 18, 1), épp oly szemérmesen rejtette el a kíváncsi tekintetek elől imádságos életét. Néha megtette azt, hogy „korán hajnalban fölkelvén eltávozék, és egy puszta helyre távozék, és ott imádkozék" (Mk 1, 35). Szinte látjuk, amint zajtalanul kioson a még szendergő tanítványok közül és csak keresés után „találják meg őt". Máskor „kiméne a hegyre imádkozni és az egész éjszakát az Isten imádásában töltő vala" (Lk 6, 12), noha ő is érezte az álmosság súlyát; hisz' a hajót táncoltató viharban képes aludni „a hajó hátsó részében egy vánkoson" (Mk 4, 38). Ha tanítványai vele vannak, akkor is „eltávozik tőlük mintegy kőhajításnyira" (Lk 22, 41). Érthető, ha a tanítványokat foglalkoztatta Jézus imaéletének titka. A Miatyánk lapidáris kérdései is erre a tanítvány érdeklődésre adott felelet gyanánt kerülnek napvilágra. És ha a Himalája égbefúródó csúcsai izgatóan hívják ki az emberiség kutató ösztöneit, nem csoda, ha Jézus istenségbe érő emberi lelkének élményei kérdéseket vetnek fel előttünk. Mik lehettek Jézus imáinak tárgyai? mi körül forroghattak Isten-járta lelkének látomásai?

A Miatyánk szavai és a főpapi ima mélyértelmű kijelentései (Jn 17) némi eligazítást adnak és sejteni engedik ennek az istenfiúi léleknek a rengéseit. De a sejtelem nekünk nem elég, bizonyosságot akarunk. Bármennyire kutassunk is, nem tudunk biztos feleletet kapni Jézus éjszakai imáinak tárgyáról, kettő kivételével. Ez a két éjszaka a Tábor-hegyi színeváltozás és a Getszemáni-kert éjszakája. A különös csak az, hogy bármennyire különbözők legyenek e két ima külső megnyilatkozásai, a tárgya mindkettőnek egy. És ha nem csodálkozunk, hogy a közelgő halál Jézus arcát vérverítékbe fürösztötte az Olajfák hegyén, azon joggal elámulunk, hogy a Tábor hegyének éjében ugyanaz a halál földöntúli fénybe és ragyogásba öltöztette Jézus egész valóját (Lk 9, 29). Hisz' Mózes és Illés „dicsőségben megjelenvén szólának az ő haláláról, melyet beteljesíteni készült Jeruzsálemben."

Itt ismét érezzük a mi törpeségünket. Nem fér a fejünkbe, miképp élhet egy lélekben egyszerre a szenvedésnek rettenete és boldogsága, és hogyan áradhat az érzések tengere az átistenülés sugárzó magaslataira és a gyötrődés

mélységeibe. Mert ez a két éjszaka azt jelenti, hogy az Úr Krisztus nem tudott a legboldogabb elragadtatásában sem elszakadni a szenvedés gondolatától; és nem borulhatott fölé a gyötrelmek éjjele úgy, hogy lelke legmélyét az isteni boldogság be ne ragyogja. Krisztus imádságos lelke hajlította össze ezt a — számunkra — összebékíthetetlen ellentétet. És, hogy mennyire állandó volt Jézus lelkében a Táborhegy dicsősége és a Getszemáni borzalmassága, az kitetszik abból is, hogy színeváltozása után nem lett fönségesebb s emelkedettebb, és a vérrel verítékezés után nem lett levertebb; a véres és fényes víziók után a legkisebb törés és változás nélkül tünik fel a Galileát járó, emberekhez szóló és velük foglalkozó Krisztus komoly, szelíd arca (lásd különösen a Júdással való találkozást).

Persze alig vesszük észre, hogy e két éjszaka két tévedésünket orvosolja. Az egyik az a hiedelmünk, hogy talán Jézus nem is érezte a szenvedés fájdalmát úgy, mint mi. Ennek ellenkezőjéről alaposan meggyőz a Getszemáni kerti éjszaka. — A másik pedig az, hogy nem látjuk értelmét Jézus szenvedéseinek, és nagyobb súlyt vetünk Jézus szavaira, mint szenvedéseire, „botránynak és oktalanságnak" (1 Kor 1, 23) tartván ezt. A színében elváltozott Krisztus lelkének gyönyörűsége és mindenen átsugárzó ragyogása megmutatja, hogy itt nem botránkozni kell, „hanem az Istennek titokzatos, elrejtett bölcsességén és erején" (1 Kor 2, 6) örvendeni.

Ezzel párhuzamosan a magunk életében is van két tévedésünk. Az egyik: azt gondoljuk, hogy az Isten azokat, akiket szeretetben kiválasztott, megkíméli a szenvedések és tragédiák gyötrelmeitől. A másik: hogy értelmetlennek látszó szenvedéseinknek semmi haszna nincs és nincs elrejtve bennük semmi érték. E két tévedésünket akarja gyógyítani az Egyház augusztusban, midőn a liturgia évezredes, de lassúságában is stílbiztos alakítással megünnepelteti Urunk színeváltozását egyfelől, másfelől pedig elénksorakoztatja Szent Péter apostol jeruzsálemi és római bilincseit, Szent Lőrinc tüzes rostélyát, Keresztelő Szent János fejvételét, Szent Bertalan megnyúzott testének véres tömegét, Szent Lajos kétszer is fiaskót valló szentföldi hadjáratát, Kalazanci Szent József intrikákkal és megnemértéssel megkeserített öregségét, Limai Szent Róza évtizedes, Istentől elhagyatottságát és végül Szent Rajmundnak a mórok által tüzes vassal átfúrt és lelakatolt ajkát. Feljegyezve ugyan nincs, de ezek is elmondhatták a harmadik égben járó Szent Pállal: „Módfelett megterheltettünk, erőnkön felül, úgy, hogy még életünket is meguntuk" (2 Kor 1, 8). De ugyanakkor élt bennük a tudat: „Ez az én várakozásom és reménységem, hogy semmiben nem szégyenülök meg; ellenkezőleg teljes a bizodal-

mam, hogy megdicsőíttetik Krisztus az én testemben, akár élet, akár halál által." (Fil 1, 20)

Így folytatódik az Egyházban az idők végeztéig Jézus két éjszakája.

(Vigília, 1953. augusztus)

AZ ŐSZ TEOLÓGIÁJA

A vallásos léleknek nem nehéz felfedezni a tavaszi pompában álló természet színes takarója mögött rejlő isteni világot. De mit csináljunk ősszel? Amikor a színek elfakulnak, amikor a fények megtörnek, amikor goromba szelek mindent lekopasztanak, amikor hideg esők reménytelenül sárba temetnek mindent, amikor ködök fogják el a felénk integető messziségeket és amikor fázós unalmak között magunkra maradunk?

De ez még nem olyan kemény dió számunkra, mint a lélek ősze. Mert a léleknek is vannak őszei, nemcsak az életnek. A lelki őszök alatt nem azt a benső leállást értjük, amit a bűn tud eredményezni. Sem azt az érzelmi elfakulást, ami az alkonyodó életnek sajátja. Ezekre van némi magyarázat. De mit csináljunk azzal a lelki ősszel, ami életünk erőteljes korszakaiban lep meg bennünket? Amikor azt vesszük észre, hogy lendületünk ernyedt, vallásos életünknek eddig világító szempontjai kihunynak, pezsdülő érzéseinket a hangulattalanságok ködei nyelik el; amikor nem látjuk értelmét imáinknak vagy szentségekhez való járulásunknak; amikor kedvenc szentjeink hívogató mosolya vagy vigasztaló nyugtatása az idegenség és a mindent lehűtő távolság érzésévé változik; amikor unalom, fáradtság és levertség nyomasztó légköre borul ránk; amikor kétségek viharai kezdik ki bennünk azt, amiről azt gondoltuk, hogy kikezdhetetlen; és amikor a reménytelenség és lemondás ólmos esői verik sárba még megmaradt jámborságunkat és Isten felé való törekvésünket. Hová tegyük ezt a lelki őszt és mire magyarázzuk?

Ha Dante a pokol gyötrelmei fölött is látta ragyogni a Hatalom, Bölcsesség és Szeretet isteni pecsétjét (Pokol, 3, 5–6), akkor itt is fel kell ezt fedeznünk. Az őszöket az Isten teremtette, beléjük rejtette értelmét is, erejét is, szeretetét is. És nem is kell sokat törnünk a fejünket, hogy megtaláljuk az őszbe rejtett isteni gondolatot. A természet ősze igazít el. Ott pedig nem történik más, mint a lényegtelen dolgok lefosztása és a lényegesek kiemelése és kiérlelése. A ködök lazítják meg a levelek s gyümölcsök ragasztékait,

szelek szaggatják és hintik szét azt, aminek le kell szakadnia és szét kell szóródnia, esők rothasztják, aminek el kell rothadnia és sarak süllyesztik el, aminek el kell süllyednie. Így nyílik lehetőség arra, hogy újabb, bővebb és gazdagabb élet sarjadjon.

A lelki őszöknek is ez a rendeltetésük.

Szép dolog elandalogva Istenhez szárnyalni, (mikor a kórusról egy Avemaria hegedűszólója tölti be a lélegzetfojtott közönséget); (örvendetes, hogy az esthomályban egyre többen keresik meg az Urat és szívük túlcsordul a megtapasztalt fölség örömétől); nagy dolog az Egyház történelmének fényes lapjai fölött boldogan katolikusnak tudni magad; megnyugtató egy-egy jó pap vezetése alatt megbizonyosodni a ma is élő Krisztus-közvetítésről; a benső lelkesedésekről, lángolásokról, sikerekről és örömökről ne is szóljunk. De ezek az Isten bennünk való jelentkezésének csak virágai. Az Isten és kegyelme több a virágnál, és ez a több is jelentkezni akar életünkben. És ahogy a gyümölcs letolja a virágszirmokat, ahogy a megsokasodni akaró fa elveszíti lombozatát, szinte halálra válik – hisz' az őszben álló fa alig különbözik a száraztól – úgy maradsz te is sokszor magadra egy látszatos halálban.

De nem vagy egyedül. Ott van Szent Pál, aki csodálatos látomásai után is „gyöngeségben és félelemben és nagy rettegésben" volt Korinthusban (1 Kor 2, 3); akit a nyugtalanság és vigasztalanság annyira gyötört, hogy „bár nyitva volt előtte az ajtó az Úrban" (2 Kor 2, 13), otthagyja a kedvező térítési lehetőségeket és megy Titus után (2 Kor 7, 6); aki életuntsággal küzködik (2 Kor 1, 8):, akit szégyenkezések égetnek (2 Kor 11, 29) mások botrányai miatt; akit pironkodások töltenek el egy olyan – előttünk ismeretlen – külső adottsága miatt, amitől „arcul vertnek" érzi magát és ami – jól tudja – másokban megvetést és utálatot képes kiváltani iránta (Gal 4, 14). És ezek nem futó érzések, de sokszor sokáig tartó hangulatok, melyek a hősiességében és apostoli buzgalmában „az átkozottként Krisztustól távol"-levést is elvállaló Pált (Róm 9, 3) arra késztetik, hogy „háromszor" is kérje „az Urat, hogy távozzék az tőle" (2 Kor 12, 8). Persze az Úr nem hallgatja meg választott edényének ezt a kérését, minthogy nem hallgatta meg hosszú időkön át október szentjeinek, kik egyben a világegyház legnagyobb szentjei is, kéréseit sem. Assisi Szent Ferenc megtérése után négy évig küzd bizonytalansággal hivatása

tekintetében; többször sokáig tartó csalódottsággal testvéreiben. Ismételten bajlódik évekig tartó szomorúsággal úgy, hogy a vidámság szentje, ki megkövetelte mindenkitől, hogy vidám arccal járjon, két évig nem megy testvérei közé a rajta uralkodó és legyőzhetetlennek látszó szomorúság miatt. A rózsát hullató Lisieux-i Szent Teréz is vallomást tesz életének egész folyamán ránehezedő vigasztalanságokról, életének utolsó két esztendejéről nem is beszélve. És ott van Nagy Szent Teréz a maga húsz éves lelkiszárazságával, és később is ismétlődő benső megpróbáltatásaival. Ezek nem törtek le a lelki őszök alatt, bár bőven volt részük benne, mint ahogy a fák sem törnek le. Mert tudták az Úr álláspontját, amivel indokolta a lelki őszöket megelégelő Pál előtt látható segítségének visszatartását: „Elég neked az én kegyelmem; mert az erő az erőtlenségben lesz teljessé" (2 Kor 12, 9). Akivel az Isten meg akarja ismertetni e földön kegyelmének mindent fölülmúló gazdagságát, azt vezeti be a lelki őszökbe.

Így már nem csodálkozunk, hogy a Május Királynője, a virágzás Királynője egyben a hervadás hónapjának is Királynője, ki vigyáz arra, hogy a kopasz ágak tövén a bővebb élet rügyei is ott szenderegjenek.

(Vigília, 1953. október)

HALÁL, AMELY ÉLET...

Sehol sem kapott a halál olyan centrális helyet, mint a kereszténységben. Hisz' az Oltáriszentségben az Istenember halálának drámai érzésvilága feszül állandóan. Meg aztán: nem tudunk egy Üdvözlégyet sem elimádkozni anélkül, hogy „halálunk órájá-"t ne emlegetnénk. Álomra sem hajthatjuk úgy fejünket, hogy a békés nyugalommal áradó estharangszó végén meg ne kellene hallanunk a lélekharang riadtszívű verését. Mintha csak elköltözöttjeink panaszos jajszava és elhalkuló sikolya hullana lelkünkbe onnét túlról! És a Halottak estéjével kezdődő november hava mintha csak lélekjárásokkal lenne tele. A nyirkos estében a gyertyák melegében azok hajolnak közel hozzánk, akik lenn pihennek! Az enyészet hangulata itt, az enyészet hamuja a nagyböjt elején, a halál mementója mindenütt. „Elmúlik ennek a világnak alakja" (1 Kor 7, 31) — kiáltja szent Pál. Halál, elmúlás, enyészet ez is, de olyan halál, amely é l e t.

Az egyház litnrgiájának zseniális művészete bámulatos alakítókészséggel vetíti elénk a halálba való élet szent hitét. A Halottak zsolozsmájának kezdetén minden bevezetés és előkészítés nélkül ezzel a hívóverssel hívja össze Isten imádására a gyász tompa hangulatában szendergőket: „Regem, cui omnia vivunt! Venite adoremus! — Akinek mindenek élnek, a Királyt imádni jöjjetek!" Mintha csak a feltámadás angyalának kürtszava hasítana bele a szívekbe. És amikor a temetőben járunk, akkor a „terra viventium"-ról, az élők földjéről énekel. Nem is csoda, hisz' a halottak miséjéből csendült ki az Úr szava: „Aki bennem hisz' még ha meghalt is, élni fog," (Jn 11, 25)

A síró szem azt mondja: halál! A hantolást halló fül azt mondja: halál! A szeretteitől megfosztott szív azt mondja: halál! A hit pedig azt kiáltja: élet! Diadalmas Élet! „Szem nem látta, fül nem hallotta, ember szívébe föl nem hatolt, amiket Isten készített azoknak, akik őt szeretik" (1 Kor 2, 9) Nem tudunk hát hozzáférni sehogysem a sirontúli élethez, mert a halottak élete „el van rejtve Krisztussal az Istenben" (Kol 3, 3) Az Isten láthatatlanságának és felfoghatatlanságának köntöse borul rájuk, mint ahogy Krisztus dicsőségére is. De ebben az isteni rejtekben élik az ő elváltozott életüket. „A te híveidnek élete, Uram, el nem vétetik, csak megváltozik" (Halottak prefációja). De ez a megváltozott

élet nemcsak abból áll, hogy a lélek kilép a testből; hanem azt is jelenti, hogy „mindnyájan fedetlen arccal szemlélvén az Úr dicsőségét, ugyanazon képmássá fogunk átváltozni dicsőségről dicsőségre, az Úr lelke által." (2 Kor 3, 18)

Halottaink élete tehát egy nagy átváltozás, az átváltozának minden gyönyörűségével és gyötrelmeivel együtt. Ami őket elváltoztatja, az a mindig újabb oldalról megnyilatkozó isteni világ, a mindig friss élményekkel s meglepő fordulatokkal reájuk áramló isteni szeretet. Ez az ő átváltozásuk gyönyörűsége. Viszont a titkainak feltárásában fáradhatatlan s szeretetének találékonyságában utánozhatatlan Istenség színe előtt semminek tűnik fel szűk és korlátolt valójuk és ettől válik gyötrelmessé boldogságuk és ez gyújt emésztő tüzet bennünk.

Ez a gyönyörűség aztán az igazi Apokalipszis, vagyis kinyilatkoztatás! Megkapják „a kinyilatkoztatás Lelket, hogy Őt (a dicsőség Atyját) megismerjék" (Ef 1, 18) és megismerjék „Krisztus titkát" (Ef 3, 4), „Krisztus felfoghatatlan gazdagságát" (Ef 4, 8). „mely századok és nemzedékek óta el volt rejtve" (Kol 1, 26), „melyet senki sem ismert ezen világ fejedelmei közül" (1 Kol 2, 8), amely titok „nem más, mint az, hogy Krisztus bennetek van."

És a gyermekké fogadás Lelke (Róm 8, 15), aki a szolgából fiút (Gal 4, 17) alkotott s megadta tudnunk, hogy „most Isten fiai vagyunk" (1 Jn 3, 2), bár „még nem tűnt ki, hogy mi leszünk" (uo.), mert itt, e földön csak „szavakba nem foglalható sóhajtásokkal" (Róm 8, 26) imádkozott bennünk, odaát elhunytjainkból felszabadult kiáltással mondatja: „Abba! Atyánk!" (Gal 4, 6) És hallják mindazon dolgokat, amikről az Úr az utolsó vacsorán mondotta tanítványainak: „Még sok mondanivalóm volna nektek, de most nem vagytok hozzá elég erősek." (Jn 16, 12) Amilyen fokban „erősebbek" lesznek, olyan fokban hallják az Úrtól a „sok mondanivalót." És ki győzné elsorolni a fölségesnél-fölségesebb igazságokat, amiket az Úr már itt a földön megadott híveinek, de amiket azok a maguk teljes valójában felfogni képtelenek voltak, amiknek azonban részeseivé akarja tenni őket: „Akarom, hogy ahol én vagyok, ők is velem legyenek, hogy lássák az én dicsőségemet." (Jn 17, 24)

Mindig megrendülten fogom le egy-egy öreg embernek vagy asszonynak a szemét, kiből az imént még alig lehetett értelmes választ kicsiholni, akinek ismeretei az öregségtől és betegségtől alig világosabbak, mint egy pókhálós zug; bánata alig több mint egy kiserkenő könnycsepp, szeretete pedig csak egy nagyon régi emléknek átsuhanására emlékeztet. És most, hogy a halál-

ban kiszabadult e földi keretek közül, lelket reszkettetőbb intuíciót kap Istenről, mint a legnagyobb hittudós tudománya vagy misztikus elragadtatása, és megindulnak benne a szeretet tűz folyamai.

De éppen e bőven ömlő isteni élet beáradása töri szét a lélek szűkre szabott földies kereteit és ez okozza azokat a mondhatatlan gyötrelmeket. Filozófusaink és költőink fájdalmas katarzisai halvány betekintést engednek abba, amit Szent Pál nyíltan is „sóhajtozás" (2 Kor 5, 2) közepett mond: „Fohászkodunk a teher miatt, mivel nem azt akarjuk hogy levetkőztessünk, hanem hogy felöltöztessünk; hogy azt, ami halandó, elnyelje az élet." (no. 4. v.) Sajnáljuk elveszteni e földi életünket, s benne elképzeléseinket, eredményeinket. Ez a „levetkőztetés" a terhes, ezt nem akarjuk és nem kívánjuk.

Mennyire nem akarjuk és nem kívánjuk a bővebb igazság betörését eddigi szűk kereteinkbe! Több mint négyszáz éve tudjuk, hogy a nap nem kel fel és nem nyugszik le. De mert nagyon terhes volna az addigi szóhasználattól eltérni, meg sajnálnánk a napkeltéhez és naplementéhez fűződő poétikus érzéseinket, verseinket, dalainkat, kifejezéseinket átkölteni, azért lemondunk az igazság megvalósításáról. Pedig annak is bizonyára meg lehetne találni a kifejezését is, poézisét is. És ha ilyen — hogy úgy mondjuk — bőrünkre nem menő igazság keresztülvitele ennyire kedvünk ellen van és erőnkön felül áll, akkor mit kell érezniök elhunyt jainknak az isteni élet színe előtt. Minő fordulatnak kell beállni gondolkozásukban, míg rájönnek arra, hogy „ami magas dolog az emberek előtt, utálatos az Isten szemében?" (Lk 16, 15) Miken kell nekik átmenni, amíg egy Szent Pál természetességével mondják: „Ami nyereségem volt, azt veszteségnek ítétem Krisztusért. Sőt mindent veszteségnek tartok Jézus Krisztusnak, az én Urammak mindent felülmúló ismerete miatt, akiért mindent szemétnek tekintek, csakhogy Krisztus legyen a nyereségem." (Fil 3, 7, 8.) Nem világgyűlöletből és értéktagadásból; hiszen éppen Szent Pál hangsúlyozza, hogy a teremtmények felismerhetően hordozzák „Isten örök erejét és istenségét" (Róm 1, 20); és éppen ő az aki „dicsőségesnek" nevezi (2 Kor 3, 7) a kinyilatkoztatás alacsonyabb formáját, az Ószövetséget. Mégis energikusan képviseli, hogy „nem dicsőséges... ennek (Krisztusnak) túláradó dicsősége miatt. Mert ha oly dicsőséges, ami mulandó, sokkal dicsőségesebb, ami maradandó." (2 Kor 3, 10, 11). A gyötrelemnek minő tüzeibe kell elmerülniök az olyan „dicsőségek"-nek is, mikkel a nyárspolgári önérzet szokta magát körülvenni még a vallási életben is? A kegyelem színe előtt hová tűnt el egy Szent Pálnak az önérzete? Ha valaki, akkor ő tett

és szenvedett Krisztusért. És mégis magát „idétlennek" (1 Kor 15, 8), „cserépedénynek" (2 Kor 4, 7) nevezi. És ezt boldogan tette — mint mondja: „Örömest dicsekszem erőtlenségeimmel, hogy Krisztus ereje lakozzék bennem" (2 Kor 12, 9) De hogy ez az öröme egyben mily gyötrelmet is jelentett neki, mutatja az, hogy az Isten akarata előtt annyira meghajló Pál, háromszor szánja rá magát arra. hogy testébe adott és az őt arculverő „tövis" (2 Kor 12, 7, 8.) távoztatásáért az Úrhoz imádkozzék. Máskor meg így panaszkodik: „Módfelett megterheltettünk, erőnkön felül, úgy hogy még életünket is meguntuk." (2 Kor 1, 8)

Igaz, hogy mindezek a földi szenvedésekre vonatkoznak elsősorban, de jelzik, hogy minő tisztuláson kell a lelkeknek átesniök. Keresztes Szent János két helyen is mondja, hogy a tisztítóhely és e föld szenvedései lényegükben ugyanazok; azokkal a szenvedésekkel kell ott tisztulni, amiket Isten kegyelmében tökéletesbülő lelkeknek itt lenn kell elszenvedniök. Aminthogy valóban el is szenvedték. Aquinói Szent Tamás eddig utánozhatatlanul alkotta meg a kinyilatkoztatás teológiai rendszerét, és mégis a halál előtt egy elragadtatás után így nyilatkozik titkárjának élete nagy művéről: Amiket mi írtunk, csak pelyva! Lisieux-i Szent Teréznek nyilván bűntelen és erényekben gazdag élete sajátmaga előtt annyira semmisnek tűnt fel, hogy utolsó két esztendejében a kétségbeesés érzésével kellett rettenetes küzdelmeket vívnia. De a legtöbbnél ott vannak a testi szenvedések, amiket — mint Lelliszi Szent Kamil megfogalmazta — „Isten irgalmasságai"-nak neveznek. Hogy csak néhányra utaljunk: Szent Kamil negyven évig hordozza lábának nyílt sebét. A misztika Doktora: Keresztes Szent János öt gennyes sebet hordoz; a lourdes-i gyógyító forrást megnyitó Szent Bernadett szörnyű farkastályogot.

Amikor Assziszi Szent Ferenc a leggyönyörűségesebb elragadtatásában megtapasztalja Isten túláradó szeretetét, akkor kapja tagjaira a fajdalmas sebhelyeket; amikor pedig elhagyatottságában egy angyal jön és hegedűjével vigasztalja, a mennyei melódia az Istenség gyönyörűségét, de egyben észveszejtő fájdalmat éreztet meg vele.

Amit a szentek itt megéltek. azt tapasztalják meg halottjaink odaát. Nemcsak testük hal meg, hanem minden földiesség, gyarlóság és bűnösség. Folytatják tehát a meghalást fájdalomban, de egyre bővebben árad belé jük az új élet: csodás titkainak feltárulásával és mennyei gyönyörének özönével. Halál az, amely Élet!

(Vigília, 1952. november)

RÓMAI SZILÁNKOK

Negyvenkét év után kocsival érkeztem Rómába. Már besötétedett, pedig harmadnapi utunkon tapasztaltuk, milyen rossz este érkezni meg idegen városokba. Mégis így sikerült. Hiába, Ravennából csak délben indulhattunk. És olyan csodásak az Appeninek hágói és szorosai, hogy elidőzik az ember. Fáj csak úgy átrohanni a tömérdek természeti szépség és a kimondhatatlan bájos fekvésű kis város mellett. Vonatból azelőtt nem éreztem az olasz táj szépségének ezt a fájó vonzását.

*

Rómában esti csúcsforgalom. Méghozzá autóbusz-vezetők sztrájkolnak. Kétszer annyi az autó az utcákon. Kocsi-kocsi mellett. A fő közlekedési utakon a Tiberis partján egyirányú a forgalom. Mintha a Tiberis áradt volna ki: autó-autó hátán. Nem túlzok: 10–10 centire van egyik a másiktól. Rengeteg az idegen is. Mindkét vasárnap lesz szenttéavatás.

Reménytelenség fog el. Hogy fogunk ebből a tömegből szállásunkra jutni?... A jelzések és lámpák mintha nem is volnának. Ha egy ölnyi rést hagyunk, rögtön belép egy szemfüles olasz, ki a másik oldalon szeretne letérni.

De mégis eljutunk szállásunkra anélkül, hogy koccanás is esett volna kocsinkon. A kétórás „küzdelemben" sehol nem történt ilyen. És semmi kiabálás vagy idegeskedés. Sőt, mintha valami humort éreznék a levegőben. A nagy áradatban azért valami dominál. És a sok idegen átvesz valamit. Az emberek egyezményes jeleit: amit akartok, hogy veletek tegyenek, ti is tegyétek velük (Mt 7, 12). Így elboldogultunk.

Milyen jó lenne a világ bonyolult kérdéseinek áradatában ezekre az egyezményes jelekre figyelnünk. Talán azokban is elboldogulnánk...

*

Régen jártam Rómában. Negyvenkét év mégis csak másfél emberöltő. Azt hittem e nagy idő idegenséget lop a lelkembe. És az

időbeli távolság valamilyen meglepetéseket tartogat számomra. De csalódtam. Mintha csak tegnap hagytam volna itt – a háború kitörése miatt – hirtelenül Rómát. Olyan otthon éreztem magam, mikor a sötétben felsejlett előttem a Sant Andrea della Valle kupolája vagy a kis Diana templom a Santa Cosmedin előtt. Cosmedin legkedvesebb templomaim közé tartozott.

De ez az otthonosság fogadott a San Pietróban is, meg a többi bazilikában is.

Vajon ez az otthonosság-érzés Rómának, illetve az egyháznak az ajándéka? Aki Rómába megy, valahogy hazamegy. Otthon érezzük-e magunkat egyházunkban?

*

A pápában csalódtam. Előnyére. A rádión keresztül hallott erős hangja és a fényképei erőteljes szláv alkatot sugalmaztak bennem. Ehelyett látok egy majdnem törékeny, szinte a föld felett járó alakot. Sokan azt mondták: fáradt. Rám a szellemmel átjárt ember benyomását tette. A merénylet óta ilyen vagy korábban is ilyen volt? Ezt nem tudom. Most mindenképpen lélekkel és szellemmel átjárt ember.

Valamelyik útjáról szóló riportjában az egyik világlap olyasmit írt, hogy a Szentatya alig eszik valamit. Italból is csak keveset, és azt is vizet.

A pápai ebéden az asztalnak a pápával szemben levő oldalán ülök. Figyelem, lopva persze, mert bámészkodni azért mégsem illik a pápai asztalnál. Evett és ivott. Nem sokat, de nem is keveset. Annyit, amennyit olyan formájú embernek kell ennie, mint ő.

*

Rómában és a Vatikánban járva talán az ragadott meg legjobban, hogy itt a kereszténység monumentálisan jelentkezik. Márvány és márvány mindenütt. Óriási súlyok mindenfelé, amiket a zseniális emberi ész faragott és mozgatott az evangéliumi hit szolgálatában. Michelangelo, Bramante, Bernini meg a többiek, koruk zsenijei és vezérlő szellemei, a márványoknál is súlyosabban sodornak a hit élménye felé. Nem is beszélve az évezredek kiáltó tanúságtevéséről.

A lelkek lángolása érezhető minden sarokból, mely elsodor és hitre kényszerít. Úgy elgondolom, micsoda lendítő erőkbe öltözik itt az evangélium. Lehet ennek ellenállni? — kérdem magamtól.

De azt is kérdem, hol van itt az a fölszereletlenség, amivel Jézus apostolait a világba küldte. Azt mondta: „Övetekbe ne szerezzetek se arany-, se ezüst-, se rézpénzt. Ne vigyetek magatokkal az útra se tarisznyát, se két ruhát, se sarut, se botot." (Mt 10, 10) És itt most elsősorban nem a fizikai segítségre kell gondolnunk, hanem a vagyon nyújtotta biztonságra, a ruha nyújtotta védelemre a szellemjárások viharai között, és a hatalmat jelképező bot biztosította tekintélyre és rendre. Hisz itt minden gazdagság, hatalom és szellem az evangéliumot szolgálja. Hol van hát az a Jézus-akarta védtelenség és fegyvertelenség?

*

Ezután került sor a pápával való személyes találkozásra. Nem érezteti, hogy világméretű hatalom birtokosa. Szellemi fölényét sem mutogatja. Pedig fölényes szellem. Úgy kérdez, úgy aggódik elünk a világ óriási elkereszténytelenedésén, a hitetlenség mindent elsölörni látszó áradatán, mint mi. Nincsenek előregyártotti receptjei és mindent megoldani akaró elgondolásai.

Ekkor láttam meg benne Azt, aki elődjét és társait így indította el a világ meghódítására: „Úgy küldelek benneteket, mint bárányokat a farkasok közé." (Mt 10, 16) A sok felhalmozódott márvány és szellemóriások minden ellenkezést elsöpörni látszó győzelmi tudatának mélyén jelen van a Bárány gyöngesége a vele szemben álló feladatok farkasnyi nagyságai előtt. Megéreztem a Bárány remegését, mely áttüzel minden márványon, minden súlyon és szellemi nagy valóságon át.

És mégis biztat, bátorít, vigasztal és erősít a pápa. Mint Jézus tette apostolaival. Vagy ahogy Szent Pál által mondja az isteni szó: „Isten gyöngesége erősebb az embernél." (1 Kor 1, 25).

Ebből a hitből fakadtak ezek a monumentális valóságok. De a hit ereje nem ezeken nyugszik. A Jelentések könyvének bárányа „mintegy megölve" van jelen a világ történéseinek középpontjában Ezt a gyengeségében erős Bárányt éreztem meg Rómában.

(Új Ember, 1983. jan. 2.)

MILÁNÓI SZILÁNKOK

Milánó fogalommá vált város. Sokaknak a Scálát (operaházat) jelenti. Oekünk a Dómot. Fiatal koromban háromszor is voltam Olaszországban. Bejártam az egészet. Még Szicília déli csücskében is voltam Siracusáig. De Milánóba egyszer se tudtam eljutni. Pedig nagyon vágytam rá. Hogy miért, azt nem tudnám megmondani. Szent Ágoston megtérésének a helye vonzott? Szent Ambrus városa? A Dóm vagy az Utolsóvacsora? Talán mindegyik, hiszen mindegyik a lélek és a szellem örvénye.

*

Hát igen, a dóm. Lenyűgöző. Mintha egy óriási tűz lobogó lábjai kövültek volna márvánnyá a rengeteg toronnyal s hegyükön a szentekkel. Fölmegyünk a liften, és járkálok a márvány tornyocskák között. Én tovább nem mehetek; nem bírnám.

Gondolkodom. Micsoda magasságban vagyok én is itt az emberek fölött és még milyen magasra szökkennek ezek a kőrózsás tornyok. Messzelátóval nézegetem. Micsoda munka! Micsoda finomság! Sehol egy elnagyolt szobor vagy díszlet.

A legenda mondja, hogy amikor készítették, világszenzáció volt persze, és sokan fölmentek nézni az alakuló csodaművet. Valaki látta a munkásokat nagy ügybuzgósággal végezni a faragás munkáját, nem átallotta megkérdezni: miért faragja olyan nagy buzgalommal azokat a köveket? Hiszen lentről úgy sem látszik. Igaz, — hangzott a felelet — lentről nem látszik, de látja az Isten.

Ez fogja meg valahogy az embert. Érzi, hogy imádkozva csinálták: nagy hittel, bizalommal és odaadó szeretettel. Ez a dóm kőbe vésett imádság!

Nyomban ezután rádöbbenek valamire. A dóm kövei vakító fehérek. Látszik, hogy a műemlékesek dolgoztak rajta, hogy a századok korma lekerüljön a falakról, és az Időfölötti szépség köntösében jelenjék meg újra. De — és ez a megdöbbenésem oka — mennyivel másabb a köveket tisztogatók lelkülete, a köveket fara-

gókénál. A kövek, a szobrok a beláthatatlan magasságban is legapróbb részletekig ki vannak dolgozva. A tisztogatók a görbületekben és hajlatokban otthagyták a százados kormot. Nem volt gépjük? Vagy türelmük? Lentről nem látszanak ezek a feketeségek. Emberszemeknek dolgoztak. Az utcán járó népnek.

Napnál világosabban nyilallik belém: csak akkor tudunk emberileg is igazán tökéletes és hibátlan műveket létrehozni, ha mindenestől Istennek csináljuk. Az Istennek odaadottság az emberi szemnek is a legtökéletesebbet, legművészibbet adja. Isten nem idegenít el a világtól. Talán mi értelmezzük rosszul az isteni világot, ha sokaknak ez volt a benyomásuk rólunk.

*

Amikor az Utolsóvacsora képéhez megyünk, a templom bejáratánál fotókiállítás fogad. A milánói bombázás alkalmával bombatalálat érte ezt a templomot is. Elrémülök. A fotó mutatja, hogy a tető teljesen beszakadt, a két oldalfala is, csak az Utolsóvacsora fala és a szembenlévő falon a Golgota kép maradt meg. Micsoda szimbólum! Sőt a szimbólumok erdeje!

Az ember tragédiákon megy keresztül, amik olyan pusztításokat végeznek a lelkekben, mint a háború. De ha a kereszt és az Oltáriszentség megmarad, mindent rendbe lehet hozni.

A kereszt van az Oltáriszentségben, és a keresztben az Oltáriszentség. Egymásnak tükörképei. A kereszt önkiürítése folytatódik az Oltáriszentségben. A hallgató Isten a keresztnél és a hallgató Krisztus a kenyér színében.

Az európai kultúra nagy válságában a kereszt teológiájára centrált protestantizmus és az Oltáriszentségre irányított katolicizmus marad meg. És e kettőnek igaz és őszinte ötvözetéből születik újjá a kereszténység.

Hogy egy kis ökumenikus sodrása is legyen gondolataimnak...

*

Most megyek Leonardo remekéhez. Mint mindig, most is fel van állványozva és próbálják megmenteni. Azt hiszem, hiába. A kép menthetetlen. Érzésem szerint ez az idők végezetéig fog

romlani, de végleg elromlani nem fog. Nem tudom, így akarta-e a Mester, aki úgy bűvészkedett az anyaggal, hogy még mai szemünk is káprázik.

A kép így teljes. Így, folyton romló, illetőleg a romlás folyamatában lévő állapotában. Leonardo – bizonyára – ráérzett az utolsóvacsorai Krisztus magát megsemmisítő, egész valóját felbomlasztó és szétmállasztó szeretetére és megfoghatatlan alázatára. Lehet-e valami áldozatosabb, mint egy lángelmének fellazuló és porladó freskója? Így lesz egy a művész a művel.

Leonardo aligha akarta így. De a művész tudatosan akar? Nem ráérez a dolgokra és zsenialitásával teremti meg ösztönösen műveit?

Az biztos, hogy ott a kép előtt lehetetlen meg nem érezni a magát teljesen odaadó, a szolgálatban magát felemésztő krisztusi szeretetet, midőn azt mondja ámuldozó tanítványainak: „Ez az én testem! Ez az én vérem!"

*

Milánó nagy város. Világváros. Olaszországnak inkább fővárosa, mint Róma. Óriási a forgalom. Idegennek el kell vesznie benne.

Besötétedett, mire Turinból Milánóba érkeztünk. Teljesen idegenek vagyunk. Van egy címem: Casa del clero (papi otthon), valahol a főpályaudvar mellett egy kis utcában. De hogy jutunk oda, van-e hely? Szeretnék tájékozódni és esetleg telefonálni, hogy egész váratlanul ne érkezzünk. Már este hét óra van, besötétedett. Alig látok. Gondoltam egyet: a legközelebbi templomnál megállunk, ha nyitva van, a papot megkérdezem a kezemben levő cím felől és esetleg telefonálok. Rövidesen egy nagy templomot látunk, éppen zárják be a nagykaput. Odamegyek, kérdezem a papot. Semmit sem tud. De mondja, hogy ő testvér, és majd hívja a priort. Rövidesen jön is. Előadom, hogy magyar zarándokok vagyunk és a Casa del clero-ba szeretnénk eljutni. Mondja meg, hol van és hogy lehet oda eljutni.

– Casa del clero...hm...hm.

– Nézzük meg a telefonkönyvben – mondom én.

Keresgél. Nem találja. Kis idő után kérdezi:

– De hát miért keresi maga a Casa del clero-t?

– Ott szeretnénk megszállni – mondom én.

Szélesre derül az arca, kitárja a kezét, és a világ legtermészetesebb hangján olaszos derűvel és tettetés nélküli örömmel mondja:

– De hát miért nem akarnak itt megszállni?

Alpok-nagyságú kövek gördültek le a szívemről. Erre nem számítottam. Befogadtak, elhelyeztek, maguk közé hívtak útitársaimmal együtt.

Szerviták voltak.

*

Milánóban – úgy látszik – nemcsak kővé fagyott tüzek vannak és omladozó örök képek, de élő, meleg szeretetek is.

(Új Ember, 1983. ápr. 3.)

TURINI SZILÁNKOK

Rég vágyódtam Turinba, hogy lássam a csodát, és érzékeljem azt, ami voltaképpen érzékelhetetlen, mert hiszen érzékfölötti, természetfölötti. Vagyis abból a homályból jön, amelybe Isten vonul vissza, titkaitól övezetten. De úgy látszik, itt Turinban kilép Isten ebből a titoksátorból. Élővé, emberivé, tapinthatóvá válik a modern XX. század korkétségekre tapadó szeme számára is. Van Isten! Én láttam – mondja a megtérő újságíró Frossard. Aki Turinban járt, elmondhatja, van Isten, én láttam.

A turini lepel valóban csoda. De én nem erre a csodára vágytam.

*

Hanem mire? A Cottolengóra. A betegek városára, amely az isteni Gondviselésre van bízva, és amit ma is az isteni Gondviselés tart fenn.

Alapítója Cottolengo József falusi pap 150 évvel ezelőtt falujának néhány elhagyott szegény betegét egy házba gyűjtötte, és rábízta a Gondviselésre. Számon kérte Istentől Jézus biztatását: „Ne nyugtalankodjatok tehát, és ne kérdezzétek: Mit együnk? vagy, Mit igyunk? vagy: Mibe öltözzünk?... Hiszen tudja mennyei Atyátok, hogy minderre szükségtek van. Ti keressétek elsősorban Isten országát, s annak igazságát, és ezeket mind megkapjátok. Ne aggódjatok a holnap miatt, a holnapi nap majd gondoskodik magáról" (Mt 6, 31–34).

Ezt a jézusi mondást szó szerint vette: abból táplálta és ruházta betegeit és öregjeit, amit jó lelkek hoztak. Az egyik napról maradó pénzt kidobta az ablakon, nehogy biztosítékot kapjon a másnapra, mert Jézus azt is mondta: „Elég a mának a maga baja" (uo.). Ezért elnevezte a házat az Isteni Gondviselés Kis Házának. Ez 150 év alatt városrésszé duzzadt Turinban. A néhány beteg és öreg most már ezrekre rúg. Öregek számára elfekvő otthon, szellemi, testi fogyatékosnak született gyermekek számára befogadó közösség, elmebeteg osztály, árvaház, iskola, kórház és még

ki tudja elsorolni, mi minden van azok számára, akiket a sokarcú emberi nyomorúság hatalmába kerített. Legalább harminc nagy, három-négy emeletes épület, modernizált kiadásban. A legmaibb felszerelésekkel és gépekkel. A konyhán legalább harminc darab egyhektós üst és tűzhely a legmodernebb villanygépekkel. A pékségben naponta száz mázsa kenyeret és töméntelen péksüteményt sütnek. És mindenütt tisztaság, tisztaság. Mintha patikában járnánk. És csend. És mosoly. A zaj is csak suttogás.

Minthogy sokáig nem mehettem Olaszországba, évekkel ezelőtt megkértem valakit, menjen el a Cottolengóba és gyűjtse össze tapasztalatait. Egy hétig volt ott, és 63 oldalas levélben számolt be az akkori, kb. 10 évvel ezelőtti Cottolengóról. Én először negyven évvel ezelőtt hallottam a turini csodáról. Híre járt akkor Rómában, hogy Mussolini – tekintve a Cottolengo szociális munkáját – táviratilag nem tudom már hány millió lírát utalt ki „La Casa della Provvidenza"-nak (szó szerint: a Gondviselés Házának). A vezetőség visszaküldte a pénzt, mondván, hogy rossz a címzés. Mert ők nem Casa della Provvidenza, hanem az isteni Gondviselés kicsiny háza. Másrészt azért nem fogadhatják el, mert ők olyan jövedelmet, mely hosszabb időre biztosítva van alapszabály szerint nem fogadhatnak el.

Tehát most is, ma is, csak adományokból él a betegek városa. Hogy mennyien vannak, nem árulja el, aki végigvezet, csak mosolyog. Talán nem is tudja. A 100 mázsa kenyérből és 30 hektó levesből próbálom kitalálni, hogy itt bizony ezrek étkezhetnek. Fentebbi adatszolgáltatóm írta, hogy egy hét ott tartózkodás után kérdezte, mivel tartozik az ellátásért. A perselyhez utasították, tegye bele adományát. Ugyancsak ő mondta: egy fiatal, olasz anya nyomorék gyermekét hozta felvételre. Mikor felvették, megkérdezte, mit kell fizetnie havonként az ellátásért. Ugyancsak a perselyhez (olaszul: borsa) utasították.

Hogy lehet győzni ezt a sok éhes szájat, a modern felszerelések költségeit? Elképedek, amikor látom az öregek motorizált székeit: a fogyatékosok fényes, nikkelezett fémből készült kis kocsijait, az épületek karbantartottságát. Hogy lehet ezt győzni adományokból?

*

No, de aztán mi van a kiszolgálással? Hol vesznek orvosokat, ápolónőket, takarító személyzetet? Ezt már nem akarom elhinni, hogy a borsa-ból fizetik. Nem is fizetik, mert úgy jönnek. Szolgálatra jelentkeznek. Véletlenül fogorvosi rendelő mellett haladunk el. Egész másról beszélgetünk. Hirtelen belevágok a nővér szavaiba, s megkérdezem: mit fizetnek a fogorvosnak? A világ legtermészetesebb arcával néz rám és feleli: hát semmit.

És az ápolók, a takarítók... Sok az apáca, mert Cottolengó-rend is van. Rengeteg a világi, köztük a sok fiatal lány. Annyi, hogy szinte minden betegre jut egy. Mintha szépségkirálynő-választásra jöttek volna, egyik szebb, mint a másik. Ezek sem fogadott alkalmazottak, jönnek csak úgy, szeretetet gyakorolni, szolgálatot teljesíteni, nyomorékokat segíteni, az élet szemetét – minden értelemben – eltakarítani...

És mindez ma is, 1983-ban, a modern világban, egy urbanizált nagyvárosban, a divat fényei, az élet luxusa, az atomenergia és a kábítószerek, a szatelliták és a terroristák világában...

*

A betegváros közepén van a hatalmas templom. Az Oltáriszentség állandóan ki van téve, egész nap. Külön örökimádó része is van a Cottolengó-rendnek. Ezek végzik az állandó szentségimádást. A templom is mindig látogatott. Ebéd után vagyunk, a nővérek (a szolgálatot teljesítők) sietnek imádásra. A városiak is betérnek. Itt van a Cottolengo szíve.

*

Az Oltáriszentségből minden templomban áradnak energiák, melyek Cottolengó-féle művekben szeretnének megvalósulni. Valósulnak is, mert mindenütt vannak jótét lelkek, akik segítenek bajbajutott embertársaikon. Néha-néha fellebben a fátyol egy-egy eset kapcsán, hogy a keresztény szeretet most is, ma is munkálkodik, ha nem is hangosan és nem is nagy szenzációval.

Úgy, mint ahogy a Cottolengóval történik. Ezrek és ezrek járják Olaszországot, megnéznek minden nevezetességet, de a Cottolengóról, annak hősies hitéről, megrendítő bizalmáról és áldozatos,

névtelenségbe süllyedő szeretetéről nem tudnak. Talán Turinban sem tudják, sem a szomszédok, sem a társaságok, hogy ki mikor, milyen szolgálatot teljesített a Piccola Casa della Divina Provvidenza-ban.

A Cottolengo titokzatos, érthetetlen és elképzelhetetlen, de van. Mint az Isten...

(Új Ember, 1983. jún. 5.)

LELKÜNK ÉLETE

A SZERETET SZENVEDÉSEI

Semmire nem szomjazunk annyira, mint a szeretetre, és mégis semmit nem hiányolunk annyira, mint a szeretetet. A középkori mondás is így jellemzi a szeretetet: – *Quid est charitas? In mundo raritas.* Mi a szeretet? A világon ritkán leled.

El kell gondolkodnunk ezen az általános tényen. És ha elgondolkodunk, hamar rájövünk, hogy valahol elhibázzuk a dolgot: vagy elképzeléseink tévesek a szeretetről, vagy a szeretet gyakorlatában van sikertelenségeink magva. Lindworsky, a neves jezsuita pszichológus említi egy szerzetes esetét, aki mellett kibírhatatlan volt beosztottjainak élete örökös szekatúrái miatt, és nyugtalanító, másokat gyötrő egyénisége miatt szinte pokollá változtatta környezetének életét. Elöljárói tudták ezt, éppen ezért később már csak azokat osztották be mellé munkatársul, akik önként vállalkoztak a nehéz ember elviselésére. Mikor elérkezett a szerzetes halála órája, az ágya köré sereglők előtt őszinte vallomást tett életének hibáiról és szavaiból érződött, mennyire megrendítő valóságában fogja fel az Örök Bíró közeledtét. Mégis azzal a meglepő kijelentéssel zárta le vallomásait: Úgy érzem, hogy a testvéri szeretet ellen soha nem vétettem, noha életemben csak szeretetlenséget tapasztaltam.

E kirívó eset kapcsán nem kell-e mindannyiunknak arra gondolnunk, hogy hátha bennünk is ilyesfajta tévedések vannak? Hiszen mindenki tele van panasszal a sok szeretetlenség miatt, noha mindenki magában hordja – mint kiki véli – a szeretet szándékát és hiedelmét. Legfeltűnőbben mutatkoznak a szeretet tévedései a házasságban, ahol mindkét fél szeretni akarja a másikat és mégsem sikerül szeretnie, mert a legjobb akaratok, a legtisztább szándékok és legönzetlenebb törekvések is csúfos kudarcba tudnak fulladni a másik félreértésén. Tele van az élet panaszkodókkal, sértődöttekkel, kijátszottakkal, sőt szeretetükben megcsúfoltakkal és megalázottakkal – legalábbis így érzik saját maguk. Tragikus, hogy a legtöbb esetben mindkét félben megvan a szeretet vagy legalább is annak igénye, csak nem tudják megvá-

gatni az elmérgesedett helyzetekben a megfelelő szavakat, megfelelő magatartásokat, és nem tudnak nyugodt, gyanakodás nélküli nézőpontot kialakítani, ami elsimíthatná a felborzolt kedélyeket.

A kívülálló harmadik szerepét gyakran kénytelen betölteni a gyóntató vagy a lelkipásztor. Ennek sokszor fájó szívvel kell látnia, hogy a mindkét fél részéről meglévő igaz és őszinte szeretet milyen szerencsétlen feszültségbe kerülhet, aminek feloldása gyakorlatilag szinte lehetetlen.

Valahol tehát hibának kell lennie: vagy a szeretet elméletében, vagy a szeretet technikájában.

Pogány és keresztény szeretet

Sokan azt hiszik, hogy a keresztény szeretet: Szeresd felebarátodat, mint tennen magadat. Holott bár benne van a szentírásban és Jézus is legfőbb parancsként hirdeti, ez alapjában véve mégis csak pogány szeretet. A pogány jelző itt nem azt jelenti hogy bűnös, hanem hogy tisztán csak természetes. Ahhoz ugyanis nem kell megkeresztelkedve lenni, hogy ezt a parancsot megtartsuk, hiszen ez a természet szava. Jézus is úgy állítja elénk, mint amin „függ az egész törvény és a próféták" (Mt 22, 40), tehát az egész ószövetség; az ószövetségi törvény pedig nem más, mint a természetes erkölcs megfogalmazása. „A pogányok – írja Szent Pál – megteszik a természettől vezetve, amik a törvényben vannak" (Róm 2, 14). Ezért nem feltűnő, hogy a nagy keleti vallásokban, továbbá Epiktetos és Marcus Aurelius tanításaiban is szerepel az Úr Jézus hirdette szeretet-parancs: „Amit nem akartok, hogy cselekedjenek nektek az emberek, ti se cselekedjétek másoknak." Ezért nem lepődik meg a keresztény ember a kereszténységtől idegen területeken és szellemi irányzatokban jelentkező humanitárius mozgalmakon.

Hogy az Úr Jézus és nyomában a kereszténység mégis oly nagy súlyt vetett a parancs ilyen fogalmazására, az csak azért van, mert Jézus a bűn által megrontott természetet helyreállítani jött (Ef 7, 10) és keresni, ami elveszett (Lk 19, 10). A kereszténység is először jó és becsületes emberekké akar tenni bennünket, hogy erre

építhesse az igazi krisztusi ember mentalitását. A kegyelem föltételezi a természetet.

De tudnunk kell, hogy a keresztény szeretet ennél több. Ezért nevezi Jézus „új parancsolatnak" (Ján 13, 34). Az új parancs szerinti szeretet mértéke Krisztus: „Ahogy én szerettelek titeket, ti is úgy szeressétek egymást." A kereszténynek tehát „úgy kell járnia, ahogy Ő járt" (1 Jn 2, 6). Ezért kér minket Jézus: „Ha tehát én, az úr és mester, megmostam a ti lábaitokat, nektek is mosnotok kell egymás lábait" (Jn 13, 14). Sőt: „Nekünk is életünket kell adnunk testvéreinkért" (1 Jn 3, 16).

A jézusi szeretet mértéke tehát már nem az, hogy úgy szeressem embertársaimat, mint magamat, hanem magamnál jobban. Így lép ki a szeretet a természetes körből és emlkedik a természet fölé, lesz a pogány szeretetből keresztény szeretet. Ezért appellál az újszövetségi kinyilatkoztatás erre a maga fölé emelkedő szeretetre, mely „nem keresi, a magáét... mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel" (1 Kor 13, 5, 7).

Keresztény bárgyúság?

A krisztusi szeretet lényegesen összekapcsolódni látszik a szenvedéssel, még pedig a tűrő, az alulmaradó, a legyőzött és a kihasználható élettel. E benyomás miatt riadnak vissza tőle sokan és inkább megmaradnak a – szerintük – becsületesen megtartott és vallott pogány szeretet nívóján, mintsem felülemelkedve ezen a krisztusi szeretet keresztútjára lépjenek. És valóban képtelenségnek is látszik, hogy a keresztény arra legyen kötelezve, hogy mindig csak tűrjön, mindig csak kihasználják, és mindig alulmaradjon.

Pedig egészen másként áll a dolog. Éppen az a Jézus, ki a fennebb kifejtett szeretet-törvényt kijelentette, adott példát arra, hogy az embernek nem szabad csak úgy bárgyú módon belenyugodni a szenvedésekbe. Bár az általa sokszor emlegetett „Írások" kérlelhetetlen s változtathatatlan végzetet jelöltek meg számára, mégis így imádkozik a Getszemáni kertben: „*Ha lehetséges*, múljék el tőlem e pohár" (Mt 26, 39). Az elkerülhetetlenből is keres kiutat.

Hasonlóképpen Szent Pál is. Bár „örömest szenved bilincseiben" (Fil 1, 7) és kedve telik „a gyalázatban, a szükségben és üldöztetés-

ben, a Krisztusért való szorongatásban" (2 Kor 12, 9–11), mégis megrendítően ünnepélyes formában kéri a rómaiakat: „A mi Urunk Jézus Krisztusra és a Szentlélek szeretetére, segítsetek engem imáitokban, mellyel az Istent értem kéritek, hogy megmenekedjen a hitetlenektől, kik Judeában vannak" (Róm 15, 30–31). És Jeruzsálembe érve látjuk, mire képes, csakhogy megkerülje sorsát: a zsidók dühét. A semmisnek tartott zsidó törvények szerint megszentelődik, elvégzi a tisztulás szertartásait és önmegtagadásait, csakhogy „mindenki tudja, hogy nem igaz, amit róla hallottak" (Csel 21, 24). Noha dicsekedve emlegeti a hajótöréseket és éhezéseket, melyeket Krisztusért szenvedett, mégis mikor fogolyként hajón viszik Rómába, „mivel az idő igen eljárt és a hajózás már nem volt biztonságos, Pál figyelmeztette őket, mondván: Férfiak, látom, hogy a hajózás gyötrődéssel jár, nem csak a rakománynak és a hajónak, hanem életünknek is nagy károsodásával kezd járni" (Csel 27, 10). És később, utalva erre a figyelmeztetésére, azt mondja: „Férfiak, rám kellett volna hallgatni és nem indulni el Kréta alól s nem szerezni meg ezt a vesződséget és kárt" (uo. 21). Megkísérli tehát elkerülni a szenvedéseket.

Ezt ajánlja másoknak is. Az igazán sanyarú sorsban lévő rabszolgáknak ezt mondja: „Mint rabszolga hívattál meg? Ne gondolj vele; *de ha szabad is lehetsz, inkább használd fel azt*" (1 Kor 7, 21). Az adakozás mértékét is megjelöli: „Nem úgy, hogy másoknak könnyebbségük legyen, nektek pedig nyomorúságtok, hanem egyenlőség szerint" (2 Kor 8, 13). Ez persze a szellemi „adakozás"-ra is alkalmazható.

Nem áll tehát, hogy a kereszténynek a szeretet terén fejbólintójánosként kell a vágóhídra menni. Igenis megpróbálhat minden lehetséges eszközt, hogy elkerülje a szenvedést, károsodást, megaláztatást.

De a konfliktusokat nem lehet eltüntetni az életből.

Egy kevés elmélet

Embertársainkkal való ütközéseinket azonban hivatástudattal kell felfognunk, mert a természetfölötti szeretet egészen tisztán csak ezekben a bajokban tud megmutatkozni. Arra az analógiára

megy ez is, amit az Úr Krisztus mond: „A földbeesett gabonaszem, ha csak el nem hal, egymaga marad; ha pedig elhal, sok termést hoz" (Jn 12, 24). Az acélos búzaszem formái felbomlani, sőt eltűnni látszanak a bővebb termés érdekében. Így a természetes szeretet formáinak is el kell tűnniük a bővebb, az isteni szeretet érdekében.

A természetes szeretet formái: szimpátia vagy rokonszenves viselkedés; azután az érdek, haszon vagy csak egyszerűen a viszonzás ténye vagy reménye; végül az eredmény, siker vagy legalábbis a hála elérésének gondolata. Ha valakiben ezek bármelyikét sejtjük, azt mondjuk: ezt érdemes szeretni. Ha pedig ezek közül hiányzik nála valamelyik, kimondjuk: ezt nem érdemes szeretni. Az utóbbi esetben ugyanis pazarlásnak érezzük szeretetünket és fáradozásainkat. És igazolva is érezzük magunkat, mert a szeretet parancsában a magunk szeretését kell mértékül vennünk – gondoljuk mi – és nem vagyunk kötelesek a magunk érdekeit feláldozni.

A természetfölötti szeretet e formák fölött áll. Akkor is megvan, ha ezek a formák nincsenek, vagy eltűntek. Olyan ez a szeretet, mint az Istené. Jézus éppen a szeretettel kapcsolatban hagyja meg nekünk: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes" (Mt 5, 48). Ezért is nevezzük a szeretetet istenies erénynek vagy istenies szeretetnek, szemben az emberi szeretettel. Ha jellemezni akarnánk, legjobban úgy minősíthetnénk, hogy az isteni szeretet *teremtői*. A teremtésnek viszont a teológiában két határozott jellege van: az egyik, hogy semmiből, tehát semmire nem támaszkodva történik; a másik, hogy nem belső szükségességből ered, vagyis az Isten nem lesz gazdagabb, boldogabb, okosabb a teremtés által, így annak sikere vagy sikertelensége nem sugárzik át az ő belső életére. Így az isteni szeretet sem támaszkodik a másik fél által szolgáltatott anyagra (szimpátia, érdek, haszon, hála stb.), akkor is megvan tehát, ha mindezekből semmi sincs; másrészt nem is érinti bensőnk egyensúlyát szeretetünk sikeres vagy sikertelen volta, de mindezek ellenére van, még pedig megbonthatatlanul és kisebbedés nélkül van.

A szeretet teremtői mivoltának e két jellegére utal Jézus, amikor azt mondja: „Ha csak atyátokfiait köszöntitek, mi különöset műveltek? Nem azt cselekszik-e a pogányok is?" (Mt 5, 47). Vagy: „Ha azokat szeretitek, kik titeket szeretnek, micsoda jutalmat érdemeltek? Hisz a bűnösök is szeretik azokat, akik őket szeretik. És

ha azokkal tesztek jót, kik veletek jót tesznek, micsoda jutalmat érdemeltek? mikor a bűnösök is megteszik azt. És ha azoknak adtok kölcsön, kiktől reménylitek, hogy visszakapjátok, micsoda jutalmat érdemeltek? Hiszen a bűnösök is kölcsönöznek a bűnösöknek, hogy ugyanannyit kapjanak vissza" (Lk 6, 32–34). Ahhoz tehát nem kell kegyelmi élet, hogy a szeretet természetes formáit gyakoroljuk, ez nem jelent semmi „különöset", Ezért is int Jézus: „Jót tegyetek és kölcsönözzetek (figyelmet, odaadást, türelmet, áldozatot), semmit vissza nem várván" (Lk 6, 35).

Ahogy a gabonaszem fejlődésének útja előbb a földszerűség (a rothadásban), majd a fűszerűség (a sarjadásban) és csak a végén mutatkozik meg teljes formájában, így a kegyelemből való isteni szeretet is előbb földi ízű (az emberi szeretés formáiban) és később nő isteni stílusúvá. Amíg a bennünk csírázó isteni szeretet a szimpátia, érdek és viszonzás formái között él, nem tudhatjuk biztosan, vajon tényleg istenies-e szeretetünk. Ha szimpatiák antipátiákká, az érdek érdektelenséggé, a viszonzás viszonzatlansággá, az eredmény eredménytelenséggé változik, de a szeretet mégis megmarad, akkor lesz nyilvánvalóvá bennünk a szeretet isteni jellege.

Ezért nem meglepő Szent Péter felhívása: hogy a kereszténynek nemcsak, hogy nem szabad megütköznie az égető szorongatásokon, hanem örülnie is kell nekik. Szent Pál is ezzel indokolja bajain érzett örömét: „Azért telik kedvem a gyalázatban, a szükségben, az üldöztetésben, a Krisztusért való szorongatásban; mert midőn erőtlen vagyok, akkor vagyok hatalmas" (2 Kor 12, 10).

Persze ez az öröm nem azt jelenti, hogy nem vesszük tudomásul és nem érezzük áldozataink nehézségeit. Ez önámítás volna. Hisz a szenvedés örömének e nagy apostola is fájón említi a korintusiak előtt: „Bárminél jobban szeretlek én titeket, annál kevésbé szerettek engem" (2 Kor 12, 15). És oly mély emberi fájdalom csendül ki a nagy Apostol utolsó leveléből, mikor szinte sorozatban említi övéinek hűtlenségét és hálátlanságát: „Démás ugyanis a világ szeretete miatt elhagyott ... A rézműves Alexander sok rosszat tett velem ... Első védekezésem alkalmával senki sem volt mellettem, mindenki cserben hagyott" (2 Tim 9–16).

Mélyebbről jön ez az öröm és együtt tud lenni a lélek felszínén érzett fájdalmakkal.

Még egy kis elmélet

Annak a szeretetnek, mely túnő a természetes szeretet korlátain, van még egy tulajdonsága. A teológia ugyanis azt tanítja az istenies erényekről – hit, remény, szeretet –, hogy természetfölötti jellegűek. Ez azt jelenti, hogy amit embertársainkban szeretünk és ahogyan szeretjük őket, meghaladja a természetes erőt. Minthogy Krisztusból árad minden természetfölöttiség, azért felebarátainkban Krisztust szeretjük a bennünk lévő krisztusi szeretettel. Ez magyarán azt jelenti, hogy felebarátainkban nem csak azt kell szeretnünk, amit bennük szemünk szeretnivalónak lát vagy eszünk szeretni érdemesnek tart, hanem a titokzatosan jelentkező Krisztust. És az a lelkierő, amellyel testvéreinket szeretjük, nem fakadhat a szív természetes szeretetéből. Erre csak Krisztus szeretete képes, melyet a kegyelemben mindnyájan megkapunk.

Éppen ezért a továbbiakban tanulmányoznunk kell azt a két kérdést, hogy miképpen fedezhetjük fel Krisztust embertestvéreinkben és milyen indításokat ad nekünk a kegyelem által bennünk lakozó Krisztus szeretete.

Krisztus az emberekben

Szenvedő embertársaiban Krisztust látja a keresztény lélek. A szimpatikus felebarátokban felfedezni Krisztust, ez nem jelent nagyobb feladatot. Az igazi nehézség ott kezdődik, amikor kellemetlen, terhünkre lévő, velünk szemben ellenséges érzületű, nekünk kárt okozó, sőt minket igazságtalanul gyűlölő embertársunkban kell Krisztust felfedeznünk.

Nem könnyű probléma ez. Tele van rejtelmekkel és érthetetlenségekkel. És semmiesetre sem szabad úgy értelmezni, mintha Krisztus bántalmazna minket ellenségeinkben. De mint ahogy a mennyei Atya előtt elvállalta a világ minden bűnét, pedig ő semmi bűnt nem követett el, ugyanígy elvállalja ellenségeink minket gyötrő tetteinek számláját: úgy fizet, mintha az elviselt méltánytalanságokért Ő tartozna nekünk és úgy jutalmaz, mintha Vele tettünk volna irgalmasságot.

Az ellenünk vétkező embertestvérben Jézus titokzatos módon

valóban „a bűn testéhez hasonló testben" (Róm 8, 3) jelenik meg. Nem azért, mert bántani akar, hanem hogy könnyebb legyen a mi dolgunk. Isten ugyanis a jelen üdvrendben a megváltással nem akarta megszüntetni a bűn minden következményét. Jézus pedig úgy segít rajtunk, hogy felveszi ezt a neki nagyon is idegen álarcot, „nehogy a keserűségnek valamely gyökere fölnövekedvén – bennünk – akadályul szolgáljon" (Zsid 12, 15). Végtelenül elkeserítő lenne ugyanis Krisztus e közelsége nélkül tűrni a bántalmakat és mérhetetlenül nehezebb lenne a durvaságot durvasággal nem viszonozni, ha nem tudnánk, hogy Jézus áll a háttérben. És sokkal fájóbbak lennének a gyűlölőink ütötte sebek, ha nem tudnánk, hogy Jézus keze gyógyító sebekké változtatja azokat.

Csak ezzel a szemlélettel tudunk – ha kell határozottan és erőteljesen – fellépni ellenségeinkkel szemben úgy, hogy mi magunk ne vétsünk az igazság és a szeretet ellen. Sőt Ő biztat, hogy vegyük magunknak az erkölcsi bátorságot, hogy fellépjünk ellene: „Ha pedig vétkezik ellened atyádfia, menj és intsd meg" (Mt 18, 15). Ha pedig ismételten sem sikerült őt „megnyerni", akkor viszont éppen Jézus az, aki biztat arra, hogy merjünk visszavonulni tőle, mint pogánytól és vámostól, akiket „az Isten fog megítélni" (1 Kor 5. 13). A bűnösben hozzánk közelálló Jézus kívánja meg tőlünk azt, hogy ez a visszavonulás ne a megvetés és harag visszavonulása legyen (Lk 18, 9), hanem a hallgatag jóságé (1 Pét 3, 1–4) és türelmes irgalomé. Mi ugyanis éppen fordítva szoktuk tenni: előbb magunkban bosszankodunk embertársunk hibáin és amikor felgyülemlik ellenérzésünk, véget nem érően veszekszünk, feddünk vagy panaszkodunk. Jézus épp fordítva kívánja, hogy cselekedjünk: próbáljunk előbb nyugodtan fellépni és utána bírjunk elhallgatni szemrehányásainkkal és örökös vádjainkkal.

Csak Krisztus titokzatos jelenlétének tudata képes megteremteni fellépésünkben vagy visszavonulásunkban az evangéliumkívánta légkört.

Krisztus szeretetével szeretni

A kegyelem Krisztus szeretetét adja belénk. Ezért tanulmányoznunk kell, milyen volt az Úr szeretete az emberek iránt. És mert ez nagy terület, azért csak néhány olyan pontot vegyünk fontolóra, amely bennünket is gyötrelemmel tölt el.

1. *Viszonzatlanság.* — Talán az a legáltalánosabb panaszunk, hogy nem viszonozzák szeretetünket. Általában hitvestársak, szülők, több esetben gyermekek szoktak ettől szenvedni. De barátságok, szomszédi jóviszonyok is nemegyszer megszűnnek emiatt. És ez teszi olykor hideggé az egy munkán dolgozók közötti kapcsolatokat. — Valóban kínzó is mások figyelmetlensége a mi figyelmességünkkel, szívességhiánya a mi segítő készségünkkel szemben. Az illetőknek fogalmuk sincs, mibe kerül nekünk a velük való jótettünk és nem tudják felmérni, mit jelent időben, idegben, esetleg anyagiakban is a mi értük hozott áldozatunk.Talán feledékenységük vagy érzéketlenségük az oka ennek; de így is fáj. Hát még ha hálátlanság az oka!

Az Úr Jézus szívét egész földi életén át ez a viszonzatlan szeretet tölti be. Bensejét jellemezve így szól: „Tüzet jöttem bocsátani a földre; és mit akarok mást, minthogy már felgyulladjon" (Lk 19, 49). E kijelentés megfogalmazása is mutatja, milyen szomjúság űzte az Urat az emberszívek után. De még inkább elárulja magát, amikor így szól: „Vágyva-vágytam..." (Lk 22, 15). És: „Mily nehezen várom, míg be nem teljesedik" (Lk 12, 50). Ha ilyen égően tudott vágyakozni és ilyen nehezére tudott esni neki valami, akkor elképzelhetjük, mit jelenthetett neki a harminc évi rejtett életben és azután is az emberek érzéketlensége. Hogy milyen mélyen érintette az együttérzés hiánya, azt látjuk a Getszemáni kertben, mikor az alvó tanítványokhoz lépve így szól Péterhez: „Így hát egy óráig sem birtatok virrasztani velem?" (Mt 26, 40). Pedig tudván tudja, hogy szemeik az iránta érzett „szomorúság miatt" voltak elnehezedve (Lk 22, 45).

Aki igazán szeret, annak számolnia kell azzal, hogy embertársai nem annyira rosszakaratból, hanem legtöbbször tehetetlenségből, sőt sokszor helytelenül értelmezett tapintatból és rokonszenvből érzéketlenek maradnak szeretete iránt, és így az annyira óhajtott

szeretet-válasz a mi szeretet-üzeneteinkre elmarad. De még ekkor sem szabad felhagyni a szeretettel az Úr szava szerint: „Mikor ebédet vagy vacsorát szerzel, ne hívjad barátaidat és testvéreidet, se rokonaidat és gazdag szomszédaidat, nehogy ők is viszont meghívjanak és visszaadják neked; hanem mikor lakomát adsz, hívd meg a koldúsokat, bénákat, sántákat és vakokat. És boldog leszel, mivel nem tudják viszonozni neked" (Lk 14, 12–14). Nem nehéz a koldusok, bénák, vakok és sánták között felfedezni a mi életünk sántáit, mozdulatlan bénáinkat és érzéketlen vakjainkat, kik képtelenek reagálni szeretetünknek lakomával felérő tetteire.

2. *Meg nem értés, félreértés.* — Óhatatlan, hogy az élet folyamán ne találkozzunk ezzel is. Bámulatos, hogy jószándékú és jóakaró emberek között is mennyire gyakoriak a félreértések. Egy-egy szó, egy-egy feledékenység, és azt látjuk, hogy ez is, az is visszahúzódik tőlünk, hideggé válik. Ebből a légkörből születnek meg a sértődöttségek, melyek nem ritkán az engesztelhetetlenségig fajulnak. Való vagy vélt sérelmek tornyosulnak a fejünk fölé és magunk is megbénulunk, tehetetlenekké válunk.

Az Úr Jézust is végigkísérte a szeretet e szenvedése. Úgy kezeli, hogy kitér a vita elől, szeretetén azonban semmit nem változtat. Az első csodás kenyérszaporítás után az Oltáriszentség megígéréséről mondott beszédét fatálisan félreértik, úgy hogy „attól fogva sokan visszavonulának az ő tanítványai közül és már nem járnak vele" (Jn 6, 67). Pedig e beszéd szeretetének legnagyobb kisugárzása volt. Mégis rövidesen megismétli ezt a csodát. — A szamaritánusok közül sokan hisznek az Úrnak, mégis mikor szállást kér náluk, „nem fogadták be őt, mert Jeruzsálem felé tartott" (Lk 9, 33). Bizonyára valami nagy hálátlanságnak is kellett itt lennie, mert Jakab és János tűzzel akarják megemésztetni őket. De Jézus megrója tanítványait, maga pedig „más faluba méne." — A gerazaiak szűkkeblűsége sem hozza ki sodrából, akik „kérék, hogy távozzék el határaikból" (Mt 8, 43), pedig a közveszélyes ördöngőstől megszabadította őket. Kitér, eltávozik, de szeretetének tanújaként otthagyja a meggyógyított ördöngőst evangéliumának küldetésével: „Menj haza a tieidhez, és hirdesd nekik, mily nagyot művelt veled az Úr" (Mt 5, 19).

Könnyű visszavonulni a meg nem értőktől vagy sértődöttektől,

látszólag helyesen értelmezett tapintatból. De visszavonulni úgy, hogy a szeretettel mégse hagyjunk föl és ne égessünk fel minden hidat, sőt az a törekvés éljen bennünk: ne csak nyitva hagyjuk a kapukat, hanem az utakat is építsük a megbékélés felé a sérelmek és engesztelhetetlenségek feloldására: ez a keresztény szeretet.

3. *Önösség — önzés.* — Nem is gyötrelmet jelent a szeretet világában az önösség, vagyis hogy szeretteink nem hajlandók letérni a maguk útjáról, fölhagyni nekünk ellenszenves cselekedeteikkel vagy helytelennek tartott elgondolásaikkal. Többször megpróbáljuk eltéríteni őket, de az ritkán, legalábbis nem mindjárt sikerül. Az emberek ugyanis szokásaik rabjai és még ha rá is ébrednek, hogy okosabb lenne másként tenni, a megszokottság tehetetlenségi nyomatéka nem engedi a gyors változtatást. Ebből nem kis feszültség adódik, különösen azoknál, akik szoros kapcsolatban vannak egymással. Elsősorban a házastársaknál probléma ez, hiszen ezeknek egyetlen közös pontjuk van, a szeretet; minden más: szokásaik, hagyományaik, vérmérsékletük, neveltetésük, öröklöttségeik egészen különbözők. A szerelem idején különös oldott-lelkűség jelentkezik, fellazítja a szokások kérgét és enged a szokások és kialakult vélemények szorító pántjain: azért lehet olyan nagy „egyetértést", tapasztalni jegyeseknél. A természet ösztönszerűen dolgozik itt. De a szerelmi láz után ez az ösztönszerű oldottság vagy alkalmazkodni tudás elmúlik és ismét uralomra jutnak annak a környezetnek erői, amelyben éltünk vagy amelyet kialakítottunk. Ezért kezdődnek el a házastársak között a konfliktusok és a konfliktusok nyomán a csalódások. Pedig ez természetes folyamat. Itt kellene sorompóba lépnie a szeretetnek, hogy amit a szerelem ösztönszerűen tesz, azt a szeretet tudatosan vállalja.

Hogy lehet a természetek és szokások e szilárd gyűrűjét áttörni? Meg kell kísérelnünk a nyugodthangú meggyőzést. De ha ez eredménytelen marad, az fog segíteni, amit az Úr Krisztus is tett: „Én úgy vagyok közöttetek, mint aki szolgál" (Lk 22, 27). A krisztusi szeretet ugyanis nem uralkodó, hanem szolgáló. A szolgálat nemcsak parancsok átvételét jelenti, hanem szokások, ízlések, elgondolások, neveltségek, egy szóval az adottságok légköréhez való alkalmazkodást.

Az Úr is ezt a módját választotta a meggyőzésnek. Bár „a törvény szolgaságából" megváltani jött, azzal kezdte, hogy „a törvény alattvalója lett" (Gal 4, 4). Alkalmazkodott tehát „szegényes, erőtlen elemekhez", melyekről jól tudta, hogy „nem tehetik tökéletessé lelkiismeretben" az embert (Zsid 9, 9). Egy, az övénél mérhetetlenebbül alacsonyabb szellemi világba áll bele szellemének gazdagságával, és végzi azokat a tisztulási szertartásokat, amikre neki egyáltalán nem volt szüksége. De még Keresztelő János keresztségét is felveszi, noha János maga világosan látja ennek szükségtelen voltát Jézusnál: „Neked kell engem megkeresztelned és te jössz énhozzám? Felelvén pedig Jézus mondá neki: Hagyd ezt most; mert így illik teljesítenünk minden igazságot." (Mt 3, 15).

A megtestesülés sem más, mint kiüresítése önmagának, csakhogy „emberekhez hasonló ember" lehessen (Fil 2, 7). Tehát egész magatartása az emberi fogalmakhoz, emberi elképzelésekhez, emberi szokásokhoz való alkalmazkodás „a bűnt kivéve" (Zsid 4, 15).

Hogy mennyire megszenvedte az Úr a kisszerűségeknek ezt a nehezen oldódó mivoltát, azt elárulja egy-egy elejtett panasza, amit tanítványaihoz intéz: „Még sem tudjátok és nem értitek-e a dolgot? még mindig el van-e vakulva szívetek? Szemeitek lévén nem láttok? és füleitek lévén nem hallotok? ... Hogy van tehát, hogy mégsem értetek?" (Mk 8, 17–21). Ennek ellenére az utolsó percig győzi türelemmel korrigálni elgondolásaikat. Nikodémussal is eltölt egy egész éjszakát, bár előre tudja, hogy nem sikerül kilendítenie félénkségéből; és e gyerekesen gondolkodó ember előtt jelenti ki a legnyíltabban messiási küldetését és az újjászületés teljes szellemi nagyságát (Jn 3).

Ha egyáltalán felnyitható a közelünkben élő embertestvérek szeme az általunk birtokolni vélt igazságra, ennek útja csak az Úr Krisztus által ajánlott tapintatos alkalmazkodás nem bűn-jellegű adottságaikhoz. Ez egyben a legbölcsebb eljárás is, hiszen így-is, úgy-is együtt kell leélnünk életünket (házasság esetében), vagy életünk egy szakaszát (lakótárs, munkatárs stb. viszonylatban). Nem takarítunk meg semmit áldozatainkból, ha indulatoskodunk, vagy vitázunk; viszont türelmes odaadással esetleg felnyithatjuk szemét magatartása helytelenségének meglátására.

4. *Erőszakosság, kihasználás, követelődzés.* – Körül vagyunk véve erőszakos emberekkel, kik észrevétlen szeretettől átjárt lelkünket, szolgálatra hajlásunkat és áldozatokat vállaló készségünket, mindenféle formában ránk telepszenek, kezdve attól, hogy türelmesen végighallgatjuk őket, hogy kölcsönkérik holmijainkat, igénybeveszik időnket, munkánkat, pénzünket, mindenünket. Megtehetjük, hogy próbálunk kitérni előlük és megpróbáljuk megkímélni magunkat ezektől a „károsodásoktól". De ez nem minden esetben sikerül, sőt az esetek nagyobb százalékában nem sikerül.

Ha mégis meghozzuk az áldozatot – mert rendszerint meghozzuk –, milyen lelkülettel tesszük? Lehet duzzogva, vonakodva, belső visszatartottsággal – és sajnos így is szoktuk –, de az ilyenen nem csillog a szeretet kegyelmi kedvessége. Ezért van az, hogy házastársak vagy lakótársak egymásért hozott áldozatai nem keltik a másikban az annyira várt választ. „Nem kedvetlenségből vagy kényszerűségből" kell meghozni az áldozatokat – figyelmeztet már Szent Pál is –, hanem „hogy az úgy legyen készen, mint áldás, nem mint fösvénység" (2 Kor 9, 7, 5).

Az Úr Jézus is körül volt véve erőszakos, őt kihasználó és rajta követelődző emberekkel. Többször megpróbált kitérni ezek elől. A názáretiek lelkében élő kérdést: „Amiket hallottunk, hogy Kafarnaumban történtek, cselekedd itt is hazádban" (Lk 4, 23) –, nem teljesíti. A fentebb említett gerazai ördöngős kérését: „hogy vele lehessen," nem hallgatja meg. A csodáktól felajzott „seregek keresik vala őt és megtalálván tartóztaták, hogy ne menjen el tőlük" (Lk 4, 42) – és mégis eltávozik onnét. A Zebedeus-fiak anyja is hozzájárul „imádván őt és kérvén tőle valamit" (Mt 20, 20) –, de a kérést nem teljesíti. Van, amikor nem utasítja el az embereket, de vonakodni látszik, mint a kánaáni asszony (Mt 15, 23) vagy a két vak esetében (Mt 9, 27).

Legtöbbször azonban parttalanul ömlik szolgáló szeretete. Ha fárasztó napok utáni rövid pihenését megszakítva „korán hajnalban fölkelvén eltávozék, és egy puszta helyre méne, és ott imádkozék", a magányában rárontó tanítványokat és seregeket nem utasítja el, hanem velük megy (Mk 1, 35). Ez nyilván többször is így lehetett, mert Szent Márk érdemesnek tartja följegyezni, hogy mikor egy terhes nap után „hazamenének, ismét összegyülekezék a sereg, úgy hogy még kenyeret sem ehettek. Mikor övéi

ezt meghallották, elmenének, hogy megfogják őt, mert azt mondták: megháborodott" (Mk 3, 20–21). Valóban észveszejtő lehetett ez a nyugalmat nem ismerő s magát elégető odaadás. – Eközben talál időt arra is, hogy nem éppen nemes szándékoktól vezetett meghívásoknak is eleget tegyen. Simon farizeushoz elmegy enni, pedig az a legelemibb udvariassági szabályokat sem tartja meg vele szemben, és különben is kétkedve s gyanakodva nézi a Mestert (Lk 7, 44–46). Máskor meg azt, „aki meghívta vala" kénytelen kioktatni szándékainak tisztulatlanságáról, de azért mégis meglátogatja (Lk 14, 12).

Leginkább csodatevéseinél látjuk ezt a kihasználással szemben mutatott engedékenységet. Minduntalan csodáért ostromolják, úgy hogy szinte feljajdul: „Hacsak jeleket és csodákat nem láttok, nem hisztek" (Jn 4, 48). Máskor meg fájdalmasan kell felsóhajtania: „Ó hitetlen és romlott nemzedék, meddig leszek veletek és tűrlek titeket?" (Lk 9, 41). Pedig tudja, hogy legtöbbször az érdek vezeti őket: „Bizony, bizony mondom nektek, kerestek engem, nem azért mert jeleket láttatok, hanem mivel ettetek a kenyérből és jóllaktatok" (Jn 6, 26). Bár tudta, hogy Szent Jánosnak majd meg kell állapítania: „Jóllehet ennyi jelt tett vala szemünk láttára, mégsem hívének őbenne" (Jn 12, 37), nem hagyja abba csodatevéseit, s alkalmas vagy alkalmatlan időben jövő kérelmekkel szemben mindig készségesen segít.

Beigazolódik rajta, amit tőlünk kért: „Aki köntösödet akarja elvenni, engedd át a palástot is; és ha valaki téged kényszerít ezer lépésnyire, menj el vele kétannyira" (Mt 5, 40–41). Ezzel új szellemet akar nekünk adni, hogy a környezetünkből jövő kívánalmakkal, követelményekkel, sőt erőszakoskodással szemben ne érezzük magunkat rabszolgáknak, kik a kényszer bilincsein járnak, hanem szabadoknak, akik a kénytelenségekbe is bele tudják vinni a krisztusi szeretet lendületét.

Az ilyen kierőszakolt áldozathozatalnál az tesz vonakodóvá bennünket, hogy kilátástalannak és hiábavalónak érezzük. Valóban nehéz is elképzelni, hogy aki a szeretet nevében zsarolásunkra vállalkozik, az bármikor is feleszméljen durva önösségéből. Egy biztos: a zsugorodott lélekkel hozott áldozat végleg reménytelenné teszi felébredésüket. Csak a jóságnak van Isten-adta hivatása megtörni a körülöttünk lévő önzést: „Ez az Isten akarata, hogy

jót cselekedvén elnémítsátok az oktalan emberek tudatlanságát" (1 Pét 2, 15).

5. *Ellenséges érzület, gyülölet, üldözés és rágalom.* — Bármily hatalmas legyen is valaki, bármily ügyesen tudjon bánni ezrekkel, nem kerülheti el, hogy egyesekkel ellenségeskedésbe ne kerüljön. Olykor valami hibánk vagy bűnünk váltja ki ezt, de sokszor hibánk nélkül is belekerülhetünk ebbe a tragikus feszültségbe. Megpróbálhatjuk a magunk igazát vagy mentségét előtárni, de ennek ritkán van eredménye. Ha megtesszük, igazunk s fölényünk tudata, rendszerint belőlük is kiváltja a bosszúállás szenvedélyét vagy legalábbis azt az élességet, mely a szakadékot még jobban elmélyíti.

Jézus a szelídség fegyverét ajánlja és azt mondja, a szelídek „lesznek birtokosai a földnek" (Mt 5, 4). Vagyis a szelídség fegyverét tartja olyannak, amivel meg lehet hódítani a földet és földön élő emberszíveket. És ez igaz is, mert mindennap tapasztalhatjuk, hogy nem a bosszúállóknak, sérelmeiket hangoztatóknak s megtorlóknak van a legtöbb hívük, hanem a halkszavú, jóságos embereknek. Ezek, ha kényszerítik őket ezer lépésre, elmennek kétezerre; jót tesznek azokkal, akik gyűlölik őket; és imádkoznak üldözőikért és rágalmazóikért. (Mt 5, 39—44). Nem gyengeségből és bátortalanságból, hanem az erő titokzatos bőségéből. Megtartják Szent Pál kérését: „Ne hagyd magad legyőzni a rossztól, te győzd le a rosszat jóval" (Róm 12, 21).

Ezzel a magatartással hasonlítunk leginkább az Istenre, „ki napját fölkelti jókra és gonoszokra, s esőt ad igazaknak és hamisaknak" (Mt 5, 47). Ezáltal kapcsolódunk bele abba az apokaliptikus arányú játékba, mely az ördög és Isten között folyik kezdet óta. Az ördög halmozza a gonoszságot, hogy kimondassa az Istennel: „Megbántam, hogy embert teremtettem" (Móz I. 6, 7), vagy: „Meguntam már a könyörülést" (Jer 15, 6). Isten pedig irgalommal válaszol. A gonoszságot hagyja kifáradni a gonoszságban, de Ő nem tud elfáradni jóságában és irgalmában.

Júdással való kapcsolata itt kapja meg isteni hátterét. Jézus tudta, hogy Júdás árulója lesz, mégis tanítványai közé veszi. Mikor az áruló megkezdi cselszövényeit, nem leplezi le nyilvánosan és az erkölcsi presszió fegyvereit sem alkalmazza. Még az

utolsó vacsorán sem tárja fel nyíltan a tanítványok előtt árulását. Korábban is tesz célzásokat, hogy egyik tanítványa elárulja, de nem irányítja a tanítványok gyanúját Júdás felé. Részelteti a lábmosásban; és nem törekszik túljárni Júdás eszén, pedig csak egy hirtelen elhatározással máshová kellett volna mennie imádkozni azon az éjszakán. És hagyja megcsókolni magát, hogy ezzel jelet adhasson a poroszlóknak. – Ahogy ezeket az egymásután következő lépéseket megfontoljuk, egymást váltja bennük a gonoszság és az azon túlnövő jóság.

Ezek a szeretet válságai és szenvedései. Biztos, hogy ezeken keresztül vezet az út a szeretet örömeihez, mint az elhalás a búzaszem megsokszorozódásához.

(Vigília, 1955. február)

A MIATYÁNK VÁLSÁGA

Nem a Miatyánk került válságba, hanem az azt végző lelkület. Valami lényegbevágó bajnak kell lenni, ha csak néhány eléggé ijesztő tényre utalunk is. Általában azt lehet mondani, hogy a Miatyánk elimádkozása a megszokott, nagyon ismert és tudott szövegek gondolattalan, benső gazdagságra nem utaló és lelki magatartást ki nem váltó elmormogásában áll. Különösen bántóan nyilatkozik meg ez akkor, amikor változó imák refrénjeként kerül sor a Miatyánk elvégzésére (keresztút, ima-órák stb.) Lelkipásztorok a szokatlanabb vagy esetleg nagy műgonddal készített eredeti imáikat kellő és méltó hangsúlyozással végzik és a záró imaként vett Miatyánkot – szinte bántó hangeséssel – egy szokványos recitáló, a szavak megformálására is alig ügyelő módon mondják; a hívek pedig szinte felmentve érzik magukat a figyelem feszültsége alól és felszabadítva érzik magukat bensejük elpihentetésére. Több helyről lehetett hallani – különösen a liturgikus mozgalom egy-egy próbálkozására érkezett visszhangként –, hogy jámbor és ájtatos közönség kifogásolta a Miatyánknak a szentmisében elfoglalt helyén való hangos és közös elvégzését, „mert zavarja a szentáldozásra való előkészületet". Eféléket lehetne még sorolni, de semmi sem bizonyítja jobban a Miatyánk félreismert voltát, mint az, hogy igen jeles és szentéletű szónoklattan-tanárok és lelkipásztori konferenciák előadói azt kényszerültek ajánlani az igehirdetőknek, hogy „a szokványos Miatyánk" helyett valami eredetibb imával zárják a szentbeszédet.

Nem szabad igazságtalannak lennünk a bajok kiélezett felhozásában sem és lehet magyarázó szempontokat találni a visszásságokra is. És legfőképpen utalnunk kell arra, hogy katolikus hívőseregünknek a Miatyánk egyetlen imádsága. És nem is annyira a népnél, mint inkább a magát haladottabb lelkivilágúnak tartó közönségünknél kell a Miatyánk körüli felfogáson javítani, és utalni arra, hogy – amint az Oltáriszentség a királyok és koldusok eledele – úgy a Miatyánk is egyformán kell, hogy kielégítse a szellemóriásoknak és egyszerű szíveknek igényét; és hogy – miként

ugyancsak az Oltáriszentség — azokat tölti be a szellem gyönyörűségével, akik ráéheznek, a szellemi jóllakottság csömöröseit pedig a gondolattalanság unalmával bocsátja el.

Általános törvénye a szent kereszténységnek, hogy „ahonnét eredt a halál, ugyanonnan támad az élet" (Szent Kereszt prefáció). Ahol valami baj mutatkozik, ugyanott van elrejtve annak orvossága is.

A fejlődő és bontakozó szellemiség legnagyobb gyötrelme a sokféleség. Ezt legyőzni indul harcba az emberi gondolkodás és megpróbálja rendszerezni a dolgokat alapelvek, törvények és jellegzetes formák szerint, és a bennünk dolgozó redukálás vágya minél kevesebb igazságra, képletre, szabályra és alakzatra egyszerűsíti le az élet egy-egy területét. A haladottabb lelki életnek is ez a problémája: elvész a sokféleség gyötrelmében, kínlódva érzi kegyelmek és erények, igazságok és cselekvési formák, bűnök és gyarlóságok áttekinthetetlen halmazát. Éppen ezért keresi azt, ami rendet és világos látást nyújtana neki. De ahogy a gyermek a lefejtett pamutgombolyaggal van vagy ahogy a tudományok fejlődésében is tapaszalhatjuk: minél inkább törekszik rendre, annál nagyobb lesz a zűrzavar, a zűrzavartól megnő a kapkodás, új szempontok és lehetőségek keresése, úgy a lelki-élet vonalán is jelentkezik ez a lázas újdonsághajhászás, „a tudományok kulcsának" (Lk 11, 5) keresése. E keresés alaptörekvése is ez: rövid foglalatban szeretne összesítve látni és kézbe kapni mindent.

A katolikus ember még a kegyelem erejénél fogva is jobban van űzve erre a nagy egységesítésre, hiszen a Teremtő az egész teremtést „újraösszefoglalta" (Ef 1, 10) Krisztusban és „úgy tetszett az Atyának, hogy Őbenne lakozzék minden teljesség" (Kol 1, 19). Igen, mert Istennek ez a tulajdonsága, hogy a mindenséget egyszerű formában birtokolja; és mindenki annál jobban veszi fel az Isten eme tulajdonságát, minél inkább közel jut Hozzá. Ezért van az Egyház liturgiájában is a teljességre való törekvés. Az *egész* üdvrendet egy év alatt lepergeti előttünk, zsolozsmájában az *egész* Szentírást — ha csak bekezdő szavak szerint is — elolvastatja egy év alatt. Ez a teljességre való törekvés mutatkozik meg abban is, hogy akár karácsonyt ünneplünk, akár húsvétot, akár megdicsőült szent évfordulóját, akár gyarlóságoktól körülvett szerettünk halálának napját, az áldozat mindig ugyanaz (az áldozathoz

nem tartozó tanító részei a szentmisének változnak csupán), az áldozat pedig az Üdvözítő „boldog szenvedésének, halottaiból való feltámadásának és dicsőséges mennybemenetelének" (kánon) emlékezetében folyik, vagyis az Üdvözítő minden megváltói működését egybefoglalva adja. Nem tűr tehát részletekben való elveszést és az életmegnyilvánulások minden zugából az egész valóság perspektíváját nyitja fel. És azt akarja, hogy a lelkek szinte minden mozdulásukban a teljes isteni élettel jussanak érintkezésbe, ahogy az óceán partjából nyíló kicsiny öblök vagy fjordok állandóan kapják a mélységek és tengerek üzenetét, mert csak így maradhatnak mentek az elsekélyesedéstől és elposványosodástól.

Amit az Egyház liturgiájában megtesz, ezt kívánja az egyes hívektől is. Ezért már az apostolok korában összefoglalta a hitigazságokat rövid formulába (apostoli hitvallás), ahol is érintve vannak az Istentől jövő megváltás tényei. Tehát 12 mondatban a teljes természetfölötti valósággal jut a keresztény lélek érintkezésbe — ha csak egy villanásnyira is. Az egyéni vagy más szóval gyakorlati keresztény életnek tanításai, parancsai, normái nem kaptak ilyen fogalmazást, mert a Miatyánkot tekintették annak. Ezért is a keresztség előtt a hitújoncoknak a Hiszekegyet kellett megtanulniok és a Miatyánkot. (Nagyböjt ötödik szerdáján adták át nekik — traditio symboli et orationis Dominicae.) Ez ma is így van a keresztségi szertartásban. Hogy a Miatyánkot mennyire az egyéni keresztény életet érintő tanítások és magatartások egységes foglalatának tekintették, az kiderül abból is, hogy a legrégebbi miseformulák tanúsága szerint a szentáldozásra való előkészületül, amikor is a Legszentebb előtt a léleknek illik minden gondolatával és erkölcsi erőinek teljességével megjelenni, egyedül a Miatyánkot imádkozták el.

És ez természetes is. Az Úr Krisztus ezt az imát kifejezetten a pogány és zsidó imádkozási módok visszautasításaképpen adta (Mt 6, 1–9) és éppen ezért belerejtette a véges ember Istennel való minden lehetséges kapcsolatának érzéseit és magatartásait; a kárhozat irtózatát és éppen úgy a boldogító látás gyönyörét, a küzdelmek verejtékét a remények messzibe nyúló vágyakozásával együtt. A Miatyánkban mozgósítva van a kegyelmi világ minden felszerelése, továbbá az ember szellemi-erkölcsi erőinek összes készültségei. Mindezek arra vannak hivatva, hogy kiformálják ben-

nünk Krisztus lelkének azokat az érzéseit és magatartásának azokat a finommívű alakzatait, melyeket Jézus megélt éppen akkor, amikor a hét kérést elmondotta és amiknek objektivált fogalmazásait a Miatyánkban adta.

De hogyan is lehetne kibontani a betűk és szavak szikláiba zárt krisztusi lelket? Hogy lehetne kitapintani a fogalmazások merev kérgei alatt húzódó jézusi érzésvilágot? Hogy kellene megtalálni vagy legalább is megsejteni az egymást gyorsan váltó mondatokban Krisztus imájának feszültségeit, amik az Istennel és a bűnnel szemben pattanásig húzottan álltak, de lágyan zsongó meleg életté egyszerűsödtek? Aki kegyelemképpen sem kapja meg ezt a megtapasztalást az Istentől, annak azt a fáradságos utat kell járnia, amit minden egyetemes fogalmat vagy igazságot elérni szándékozónak kell követnie: részletenként kell összegyűjtenie. Testben járó szellemünk ugyanis nem képes sem a lényegeket, sem az egyetemességben elfekvő teljességeket közvetlenül megismerni, csak részeire bontva. Mint ahogy a vasat, meszet, szenet szervezetünk nem tisztán, de növényekben, állati termékekben szétbontva tudja csak asszimilálni. Vagy ahogyan a virágnak a lényege mezítelenül sosem jelenik meg, csak a színek és formák végtelen változataiban. Így Krisztus titokzatos „teljességét" mintegy részeire bontva tudjuk magunkévá tenni. Ezért a tridenti szent zsinat is a lelket krisztusszerűvé, második Krisztussá formáló megszentelő kegyelemről azt tanítja, hogy az „gratia virtutum et donorum", tehát az erények és ajándékok kegyelme. Jelzi ebben a szent zsinat azt, hogy a krisztusi hasonlóságot eszközlő megszentelő kegyelem a lélek mélyéről elhatárolható formákban tör elő gyakorlati megvalósulásakor. Isten felé a hit, remény és szeretet erényeiben, az emberek felé pedig az okosság, igazságosság, lelki erősség és mértékletesség sarkalatos erényeiben nyilvánul meg. Viszont az isteni és sarkalatos erényeket (és bennük minden más lehetséges erényt) akadozó, nehézkes, túlságosan emberszabású formáiból a Szentlélek hét ajándéka emeli fel az istenszerű cselekvésmód könnyedségére. Ezért szeretik a Szentlélek ajándékait genialitásoknak nevezni, mert a lelkiéletet, ill. az erények gyakorlását úgy különbözteti meg, mint ahogy a becsületes fáradsággal gyakorló zongorista játéka különbözik a zongora-zseni játékától. Másrészt az Úr Jézus mindjárt fellépése elején megjelölt bizonyos alapmagatartásokat,

melyeket át kell venniök azoknak, akik nyomába szegődnek. Ezeket az alapmagatartásokat Nyolc boldogságnak szoktuk nevezni és általában úgy tekinthetjük, mint a kegyelem kivirágzásait szívünkben, mint a krisztusi mentalitás kibontakozását a lelken.

Így – hogy csak rövid foglalatban szemléljük a lelkiéletet – Erények, Ajándékok, Kérések és Boldogságok területét különböztethetjük meg egymástól, az egy krisztusi kegyelem ennyi szilánkra omlik az emberi vizsgálódás prizmáján. De a sokféleségben már Szent Ágoston óta észrevették a lélek mesterei az egységet és éppen a Miatyánk volt az, melyre felépítették az összefüggéseknek csodálatos rendszerét, melyben minden egyes kérés egy-egy erényből és ajándékból nő ki, és egy-egy boldogságban virágzik ki.

De a sok elméleti megfontolás helyett mindjárt nézzük előbb röviden az összefüggéseket, majd pedig gyakorlatilag próbáljuk egybeimádkozni mindezeket.

I. Mire is gondolhatott az Úr, mikor ezt a kérést elmondotta: Szenteltessék meg a Te neved!? Megtárult előtte a boldogító Isten-látásban az Isten titkainak mélysége, melynek gyönyörűségétől nem tudtak betelni a Titkos Jelenések könyvének szemekkelteli élőlényei sem és a vízió gyönyörétől magával bírni-nem-tudó örökös nyugtalanságban csak ezt a szót kiáltják önfeledten: Szent, szent, szent! (Jel 4, 8) Jézusnak ez a víziós gyönyöre ezeknél is mélyebb és viharzóbb volt, melynek mint óceáni bőszült hullámzásoknak elcsendesült parti hullámverése a galileai hegy oldalában szelíden elhangzó krisztusi szó. Amit Krisztus látott és ami Őt a „szenteltessék" kimondására az élmény erejével kényszerítette, azt kapjuk mi meg hitben, mely mint tudjuk, az Isten-látás gyökere. A hit erényében válunk részeseivé Jézus Isten-látó lelkének. Amit Ő lát, azt hisszük mi. És hogy a hit sötétje ne legyen számunkra oly nehéz, azért adja nekünk „az Isten mélységeit" kutató Szentlélek ajándékát, az értelmet (1 Kor 2, 10) és ezzel természetszerűvé teszi számunkra a hit dolgait és spontánná Isten szentségét elismerő imáinkat.

II. A második kérés altalaja a remény erénye, fejlesztője a tudomány ajándéka. Ez a sírók boldogságára vezet.

Az Isten országa igazság, béke és öröm a Szentlélekben (Róm 14, 15). Ezt az országot birtokolta Krisztus és ennek az országnak diadalmas birtoklásában járta be ezt a világot, hogy új életre hangolja. Az Istent-birtokló Krisztus erejének első megnyilvánulása bennünk a remény szent erénye, mely Istennek a lehetetlent is lehetségessé tevő mindenhatóságára s a legmakacsabb ellenkezésre is irgalommal válaszoló jóságára épít. Hogy igazán és könnyen reménykedhessünk Istenben, ahhoz meg kell értenünk, hogy rajta kívül nem találunk más maradandó értéket. Erre a tudomány ajándéka segít rá: önkénytelenné teszi bennünk földi életünk minden dolgának múlékony voltát és így rásegít a sírók boldogságára. Sírni az szokott, aki elveszít valamit. Fájni fáj, ha elveszítünk mindent ebben a világban, de ez már boldog fájás, ha tudjuk, hogy csak azt vesztettük el, ami úgyis elmúlt volna. És ezáltal kigyógyít mindenféle pesszimizmusból, a létünk korlátoltságán a tehetetlenségén sarkalló létszomorúságból (exisztencializmus) is és a belőle eredő restségünket legyőzve vezérel egy magasabbrendű lét felé.

III. A harmadik kérést a szeretet erénye és a bölcsesség ajándéka mondatja el velünk, mely egyszersmind gyógyítja az önzésből származó rosszakaratot és gőgöt és a békességesek boldogságára vezet. A Getszemáni kertben mutatkozik be legmegrázóbban Krisztus Isten-szeretete, amikor is „az előtte lévő öröm helyett a keresztet" (Zsid 12, 2) választotta. Ezt a magát megsemmisítő Isten-szeretetet kapjuk mi meg a belénk-öntött szeretet erényében. És hogy ez ne legyen olyan ingatag, kötelességszerű, azért a bölcsesség Szentlelke megízlelteti velünk az isteni akarat jóságát és természetessé teszi bennünk, hogy míg egy szívverésünk van, amíg egy gondolat pislákol bennünk, addig Istent szeressük, akaratát alku és ingadozás nélkül megtegyük, éppen úgy, mint a mennyeiek megteszik. Így leszünk az Isten fiai és kiterjeszti fölénk a békességesek boldogságát.

IV. A mai napi kenyér s benne az egy napra való természetes és természetfölötti élet szükségleteinek kérését az okosság erénye s a tanácstudás Szentlelke sugalmazza nekünk, és megteremti az irgalmasok boldogságát.

A tegnap eredményeivel való elégedetlenség és a holnaptól való félelem hozza létre a fösvénységet. De épp így a tegnapok öröksége és a tervezgetései, számítgatásai, reményei keménnyé teszik a szívet a jelen élet feladataival és problémáival szemben, zsugorodotc lesz mindezektől probléma-látásunk, természetes arányérzékünk megromlik és a való élet ezer tennivalójában nem rendelkezünk egységesítő és átfogó szempontokkal. Aki Krisztus gondolata szerint és a Szentlélek tanácsa szerint éli a jelen életet, az rájön, hogy a mindennapi szellemi és anyagi kenyéren (szükségletén) kívül mindig van annyija, hogy másokon is segítsen, illetve másokért is dolgozzék. Így fölös (anyagi és szellemi) erőit másokra is fordíthatja egy pazarló irgalmasság boldogságában.

V. Az ötödik kérés az igazságosság sarkalatos erényéből és a kegyelet Szentlelkéből fogalmazódik, a szelídek boldogságában végződik.

Aki csak egy kissé is megfontolja, hogy mivel tartozunk az Istennek, az rájön, hogy a reménytelenül eladósodott szolga kérésével omolhatunk csak Isten lábai elé, kérni bocsánatát. Mert ezt diktálja az igazságosság. De még ha mindent megtennénk is, akkor sem lehetnénk mások, mint haszontalan szolgák (Lk 17, 10) Isten előtt, mert Ő annyira nagy és annyira szent. Mindent megtenni, de emiatt magát igaznak nem érezni vagy magát bármire is följogosítva tudni, hanem továbbra is kis pontnak vallani, ez a krisztusi igazságosság diktátuma. És mert ennyire Isten irgalmára vagyunk utalva, nem lehetünk követelődzők igényeinkben. Ahogy Isten szabadságunk, sorsunk iránti tapintatból bocsát meg és nézi el mulasztásainkat, úgy minket az Isten Szentlelkének kegyelet (tapintat)-ajándéka vezet egy boldogan, tudatosan és erőnk birtokában vállalt szelídség boldogságára.

VI. A bátorság sarkalatos erénye és az erősség Szentlelke sugallja a hatodik kérést, és az éhezők-szomjazók boldogságát virágoztatja ki bennünk.

A bűnnel szemben felszereletlennek érzi magát az ember, ha csak önmagára tekint. De e gyöngeségbe belerejti Isten a kegyelem titkos erejét és az erősség Lelkét és így igaz az, hogy „nem enged az Isten erőnkön felül kísértést" (1 Kor 10, 13) és hogy „Isten

erőtlensége erősebb az embereknél". (1 Kor 1, 25) A gyengeséget mindig kell éreznie az embernek, de tudnia kell azt is, hogy „az erő az erőtlenségben lesz teljessé" (2 Kor 12, 9). Aki éhes és szomjas, annak ereje fogytán van. Ezért mondja az Úr Krisztussal egy alázatos és boldog kiáltással az igazságra éhező és szomjazó: Ne vígy minket a kísértésbe! Ez az ima nem menekülés a küzdelemtől, de bátor hitvallás a gyöngeséggel is győzni tudó Isten ereje mellett.

VII. Az érzéki világon keresztül jön hozzánk minden rossz az eredeti bűntől kezdve és az a gonosz szellem leghatásosabb fegyvere lelkünk kárhozatba sújtására. A mértékletesség erényével és az istenfélelem ajándékával ugyanazt tesszük, amit a hetedik kérésben mondunk s a szegénység boldogságában vállalunk.

Megriadni az érzéki világ által felkínált virágos kehely mérgétől, ezt teszi az istenfélelem, szívesen vállalni — ha kell — az éppen csak szükséges dolgok mértékletes használatát!

A Miatyánk eme kegyelmeinek bősége természetesen nem teljes. De mindezt az elmélődést meg kellett tennünk, hogy ráébredjünk az Úr imádságának hallatlan gazdagságára. És ha hozzávesszük azt, hogy Isten „bennünk munkálkodó erőnél fogva mindent megtehet bőven azon túl is, mint mi kérünk vagy megértünk" (Ef 3, 20), akkor sejtelmünk támad a Miatyánk ígéretes bőségére, szellemi gazdagságára és az egész keresztény lelkiéletet összefoglaló teljességére.

A fenti elmélődéseket imába foglalva az alábbiakban kíséreljük meg a Miatyánk kifejtését:

Mi Atyánk...

Uram, Istenem! Ez imában Téged akarlak megközelíteni egész valóммal. Add, hogy szent Fiad érzéseivel és gondolataival járulhassak Hozzád...

1. *Mi.* — Úgy kívánod, hogy nyelvünkön első szavunk Hozzád ez legyen: Mi. Nem én vagy enyém, hanem miénk. Azt akarod ezzel, hogy kilépjek magamból és csatlakozzam mindazokhoz,

akiknek Ura, Istene és Atyja vagy. Elhagyom hát magamat, ezt a régóta hurcolt, agyonra unt, gondolataiban megáporodott, érzéseiben megfülledt, cselekedeteiben megdermedt magamat; elhagyom bűneimet, félelmeimet, szomorúságaimat, kedvetlenségeimet, kiábrándulásaimat; de elhagyom kisszerű elképzeléseimet, gyermekes reményeimet és vágyaimat, kisszívű és rendetlen szereteteimet, melyekkel teremtménytestvéreimhez, de Hozzád is sokszor kapcsolódom. Elhagyom hát az *én világomat* és belépek *a mi világunkba*. Egynek érezzük magunkat a nagy mindenséggel, mikor Eléd járulunk: a hegyek szilárdságával állunk Benned, a tengerek mélységéig hullunk Eléd, a csillagok szolíd örömével küldjük üzeneteinket messzi távolodba; a nap éltető fényével árasztjuk szeretetünket; a szelek szolgáló készségével futunk parancsaid nyomán; a források nyughatatlanságával keresünk Téged; a viharok elkeseredett bosszújával tépjük magunkról a rosszat; az esők áldó jóságával segítünk mindenkinek; a tavaszok törhetetlen optimizmusával és fáradhatatlan újrakezdésével fogunk ki a mindent letarló bűn-teleken; a nyarak szívós munkájával érleljük a jó kezdéseket; az őszök lényeget kiemelő, a fölöslegeset elhervasztó tisztulásával akarunk egyszerűsödni; a tűzhányók szüntelen fortyogásával akarjuk bűnös valónkat kiforrni; a madarak könnyedségével akarunk szárnyallni; a harmat észrevétlenségével akarunk fellépni; az erdők néma áhítatában akarunk elcsendesülni; a villámok gyors ütéseivel akarunk serényen munkálkodni; a paripák nyihogó mehetnékjével akarunk Neked készségesen engedelmeskedni; ebek nyitott szemével és fülével akarunk Rád figyelni; gyökerek és ásványok rejlésével akarunk e világtól elrejtőzni; a csecsemő vonzalmával vonzódunk Hozzád; a gyermek gondtalanságában hagyatkozunk Reád; a fiatal szivek szerelmével égünk lázban Érted; anyák törhetetlen várakozásában sóvárgunk Téged; apák szótlan szeretetében dolgozunk Neked; tudósok és felfedezők szomjúságával akarunk titkaidnak nekivágni; az építők és tervezők szenvedélyével akarunk Benned formát nyerni; a harcolók és küzdők tetterejével akarunk verejtékezni; az éjszakában sóhajtozó betegekkel akarunk gyógyulásunkra várakozni; a szabadságukat vesztettek megadásával akarunk rabjaid lenni; az otthontalanok türelmével akarunk e földön vándoraid lenni; a haldoklók lemondásával akarunk mindentől elszakadni; az angyalok alázatá-

val tiporjuk le ágaskodó gőgünket, de mindenekfölött Jézusod lelkének látó ismeretében akarunk elérni Téged és Szent Fiad szeretetében óhajtunk egybeolvadni Veled; magunkra vévén minden bűnt, minden nyomort, minden panaszt, minden sóhajt, minden imát és minden imádást, ami az emberiség eddigi történelmében e föld terein és zugaiban formát nyert, elsősorban az Övét, akit Te adtál nekünk, Krisztusét. Mert minden a miénk. És Te akartad, hogy ebben a nagy közösségben álljunk eléd és nevezzünk Téged.

2. *Atyánknak.* — Nem végzetnek, noha elhatározásaid megmásíthatatlanok; nem Véletlennek, noha útjaid kiszámíthatatlanok; nem Titoknak, noha felfoghatatlan vagy; nem Bírónak, noha ítélkező vagy; nem Uralkodónak, noha távlatokban gondolkozol; nem Fönségnek, noha mérhetetlenül elzárkózol; nem Erőnek, noha mozgatsz mindeneket; nem Életnek, noha mindenek Tőled élnek; nem Eszmének, noha mindennek értelme vagy; és nem Gyengédségnek, noha szellőnél lágyabb vagy; de Atyának, ki mindezeken kívül remegő, aggódó, féltő, segítő, vezető, teremtő és szerető szíveddel számontartod gyermekeidnek minden érverését, minden sóhajtását, sőt minden leeső szempilláját; ki az atyai szív szorongásával tekintgetsz életutunk messzi távolába és várod, mikor tűnünk fel tékozlásunk rongyaiban; és ki az anya-szív édesboldogságával őszülésünkig hordozol bennünket isteni szereteted méhének rejtett titkában — és ezzel a megmelegült és megmozduló bensővel szabod ki kegyetlennek látszó végzéseidet, szigorúnak látszó törvényeidet, érthetetlennek tűnő magatartásodat és felfoghatatlannak tetsző gyengeségedet és hallgatásodat. Atyánk vagy, mindnyájunk Atyja, jóknak és gonoszoknak; hűségeseknek és hűtleneknek; bátraknak és gyöngéknek; nagy lelkeknek és nyárspolgároknak; megrögzötteknek és esendőknek; győzelmeseknek és csatát vesztetteknek; szerencséseknek és szerencsétleneknek; testi erőben járóknak és betegségben sinylődőknek; nagyot akaróknak és lagymatagoknak; tévedőknek és rosszakaratúaknak; élőknek és haldoklóknak. Mienk vagy, Atyánk vagy! Akárhová sodorjon is bennünket az élet: Te ugyanaz az Atyánk maradsz, fel-nem-bőszülő hűséged és várakozó szereteted virraszt felettünk. És kitárt karod pihenő nyughely lesz mindig nekünk, de nem itt a földön, mert

3. *a mennyekben vagy.* — Oda hívsz, oda vársz mindnyájunkat, ott vannak a valóságok, a leplezetlen látások és maradéktalan szeretések. Itt minden csak árnyék; árnyéka a szebb, a teljesebb valóságnak. Ahogy a rózsának a földre vetülő árnyéka a levelek finom rajzolatából, a színek változó pompájából, a szirmok angyalkézszőtte selymességéből semmit sem mutat, úgy ez a világ sem Belőled. Öröme, varázsa, igézete, szépsége, ereje csak árnyék. De ugyanígy árnyék ez élet fájdalma és gyötrelme is az örök élet valóságából. Oda vágyom, oda húznak reményeim, ott van bizalmam, életem, mindenem. Ezért éneklem a mennyország énekét:

4. *Szenteltessék meg a Te neved!* — Szentséges lényed titokzatos örvényei fölé hajolva a látvány lelket betöltő bódulatától és gyönyörétől az angyalok és szentek sem tudnak *mást mondani*, csak azt, amit a Te Krisztusod mondott imádságos éjszakáin: Szent, szent, szent! Óh add meg, hogy amit Ő látott a boldog színelátásában, azt ragadjuk meg eleven hitben — hiszen hitünk lesz látássá odaát — és ezt a szent hitet mélyítsd el bennünk az isteni életbe behatoló Értelem Szentlelkével. Munkálkodjék ez a Te két ajándékod bennünk, hogy megtisztuljon szívünk minden földi és emberszabású ismerettől, elképzeléstől, és minden gyalogjáró következtetéstől, hogy a Te gondolataid lehessenek a mi gondolataink. És add, hogy amíg keserű csalódásokkal, képzeletünk kártyavárainak összeomlásával, megbízhatónak vélt logikánk zsákutcábajutásával tisztogatod értelmünket és így keserű vívódások és szorongó keresések útjára terelsz bennünket, ne érezzük magunkat boldogtalanoknak, hanem örömmel vállaljuk el mindezeket — tudván azt, hogy „boldogok a tisztaszívűek, mert ők meg fogják látni az Istent".

5. *Jöjjön el a Te országod!* Amit birtokolt szent Fiad, azt várjuk. Amit egyedül csak Ő adhat meg, azt sóvárogjuk. A szent reménységben ezt a gyökeres Beléd való kapcsolódást add meg nekünk. Az egyedül Rád való építést és nem érdemeinkre, sem jóságunkra, sem cselekedeteinkre. Hanem a Te mindenhatóságodra, mellyel minden bűnnel elrontott életből is tudsz — és a Te irgalmasságodra, melylyel minden Tőled elfordult lélekből is akarsz országodban fénylő csillagot készíteni. A Tudomány Szentlelkének ajándékával döb-

bents rá magunk és a világ mulandó voltára, és ha lassan-lassan elvesztünk mindenkit és mindent, add, hogy boldog szívvel sirassuk veszteségeinket. Hiszen „boldogok akik sírnak, mert ők majd vigasztalást találnak".

6. *Legyen meg a Te akaratod!* – Ahogy Jézusod mondotta a Getszemáni kertben, úgy akarunk mi is beleverejtékezni a kérésbe. Neki élet helyett halált, szeretet helyett gyűlöletet, elismerés helyett megcsúfoltatást jelentett ez az ima. Legyen meg a Te akaratod teljesen; tehát az is legyen meg, amit Te bennünk el akarsz érni: üdvözülésünk, isteni életünk, Benned való elmerülésünk és szentháromságos valódba válásunk. Mert ez is a Te akaratod, hogy Veled egyek legyünk, ahogy Te a Szentháromságban a Fiúval és Szentlélekkel egy vagy egy mindent átfogó ismerésben és egy mindent birtokló szeretésben. Urunk, mélyítsd bennünk ezt az isteni akaratot szolgáló tiszta és mindenekfölött való szeretetet. A Bölcsesség Szentlelkének ajándékával tüntess el minden vonakodást, kényszeredettséget és hidegséget szeretetünkből, de tedd könnyűvé, ízletessé, gyönyörűségessé és természetessé azt, hogy szívünk végső vonaglásával is, homályba bomló értelmünk utolsó lobbanásával is, elfogyó erőnk maradék kapaszkodásával is Téged szeressünk. Így elnyugodván minden nyugtalanság, Benned békét találjunk, hisz' „Boldogok a békességesek, mert ők Isten fiainak fognak hívatni".

7. *Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma!* – Kenyerünket, ruhánkat, egészségünket, erőnket, eszünk és akaratunk használatát add meg a mai napra; és kegyelmeidet, világosságaidat, hívásaidat és segítségedet is add meg a ma feladataira. Vedd le vállainkról az elmúlt napok holt terhét, de vedd el a holnapnak is aggodalmas gondját. Lássuk meg: mennyi fölösleget adsz nekünk kenyérben, ruhában, lélekben, kegyelemben, ami napi szükségeinket meghaladja s amit egy szent pazarlással embertársainknak kellene adnunk, tudván azt, hogy „boldogok az irgalmasok, mert majd őnekik is irgalmaznak".

8. *És bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek!* – Felsikolt a lelkünk Nálad lévő adóssága-

inknak a magsemmisülésig görnyesztő súlya alatt: mindenünkkel Neked tartozunk. És ha mindent megtettünk, akkor is csak haszontalan szolgák vagyunk. De Te nem vetsz minket az adósok börtönébe, hanem megelégszel azzal a semmivel, amit irgalmadból le tudunk törleszteni, a többit elengeded. Add, hogy atyai szívednek ezt a magatartását mi is átvegyük Tőled és embertestvéreinktől először is ne követeljünk többet, mint amivel tartoznak. Építsd le az igényességet, a követelődzést bennünk. De amivel tartoznak, – add, hogy azt is elengedjük: ne bántson figyelmetlenségük, köteles tiszteletük hiánya, zavaró s kellemetlen magatartásuk; de ennek ellenére – engedd, hogy mi megadjuk s teljesítsük mindazt, amivel mi tartozunk. Hisz' Te is megadod nekünk gondviselésedet, ha nem is tudjuk adósságainkat Neked megfizetni. Az igazságosság erényével készítsd el lelkünket erre a belátásra és a Jámborság Szentlelkével oltsd belénk isteni jóságodat, hogy a Te megbocsátásodban elcsendesült lelkek legyünk. Mert „boldogok a szelídek".

9. *És ne vígy minket a kísértésbe!* – Gyengeségünk, erőtlenségünk mondatja ezt velünk. Mert tele vannak óráink és napjaink a kísértések tömegeivel. Nem azért, mert nem hallgatod meg kéréseinket, hanem mert Te magad állsz mögénk küzdeni. A Te erődet adod az erősség erényében, hogy megszégyenítsd az erőseket. Szentlelked Bátorságát oltod belénk ajándék gyanánt, hogy úgy küzdjünk bűneink ellen, mint akit halálveszedelem környékez és aki éppen azért feszíti meg minden erejét, mert érzi gyengeségét. Add, hogy küzdjünk kedvvel, gyengeségünk felett érzett félelmünkben is boldogan, mert Te üzented szent Fiad által, hogy „boldogok, akik éhezik és szomjuhozzák az igazságot, mert ők kielégítést nyernek".

10. – *De szabadíts meg a gonosztól!* – Ments meg az örök kárhozattól és mindattól, ami oda vezet bennünket; a bűntől, a bűnben való megmaradástól és a bűnben való megátalkodottságtól. Kiveti ránk a sátán hálóját és elsodor bennünket a test kívánságaiban égő vággyal, a szemek kívánságában a vagyon igézetével és az élet kevélységében a hatalom és gőg szenvedélyével. Sőt sokszor jóságunk és erényeink mögé húzódva a világosság angyalának köntösében visz romlásba bennünket: a beképzeltség, önhittség, lenézés és ítélkezés süllyesztőiben. Óh, Uram! Adj mértéktartást mindenben

és Szentlelked által öntsd belénk az Úr félelmének szent ajándékát, hogy ne igényeljük magunknak csak éppen a legkevesebbet, mit éppen hasznunkra és épülésünkre rendeltél: a testből is, a vagyonból is, a hatalomból is, de a vallásosság külső megnyilatkozásaiból is. És add meg, hogy örüljünk annak, ha a Neked szolgálók külső jeleiben és elismertetéseiben is szegények lehetünk. Hisz „boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa".

11. *Amen.* — Úgy legyen, Uram, ahogy szent Fiad kérte. És mindaz, amit ezzel az imával kérni akart és kér most is számomra és számunkra: legyen a miénk. Amit Ő gondolt, szándékolt, igényelt, ez mind legyen úgy. Te ezt megteheted, hisz' Isten vagy, „ki a bennünk munkálkodó erőnél fogva mindent megtehet bőven azon túl is, mit mi kérünk vagy megértünk" (Ef 3, 20). Ne a mi pislákoló értelmünkre nézz, és ne a mi szűkös eszünk és ismeretünk mértéke szerint hallgass meg, hanem kérjük és igényeljük a Te teljes jóságodat, irgalmadat, szent Fiadban, Krisztusban adott bőséges kegyelmedet. Amen.

(Vigília, 1960. október)

JÉZUS MIATYÁNKJAI

A karácsony – liturgiánk szerint – „a nagy, mélységes csend"-nek az ünnepe (Kar. nyolcada, Kezdő ének). Ugyancsak a hallgató Isten csendje borul a Golgotára is. A tanító és csodatevő Jézus elhallgat, a halál hallgatagságáig csendesül el Földi életét csenddel kezdi, és csenddel végzi. Az embert emberré a csend teszi, hisz az ember is csenddel kezdi, és csenddel végzi. Az emberi megfigyelés zaja nélkül indul el élete a foganáskor, és megfigyelhetetlenül hal meg. A két nagy csend között igazi énje is a csendben alakul ki. Ezért keresi olyan szomjasan a magányt. Ezért van olyan nagy keletje a yógának, hinduizmusnak, mert e lélekformáló csend hiányzik életünkből. A zajártalom ugyanúgy, mint a levegőszennyeződés, behatol életünkbe, és hovatovább nem tudunk ellene védekezni.

Ezért van baj az imádsággal is. Az ima klasszikus formája a magány. Noli foras ire, intus latet veritas – ne menj ki, az igazság ott benn rejtőzik – így fogalmazza meg szent Ágoston az imának másfélezer évre érvényes szabályát. Ezt követve az imádkozó emberek erdőmélyekre, hallgatag tengerpartokra, elcsendesülő kolostorokba, templomok vagy otthonok belsejébe vonulnak vissza. Ám még a csend szentélyeiben sem sikerült a belső csendet mindig megteremteni. Hiszen tudjuk, hogy szent Alajosnak is jó sok idejébe és energiájába került, míg egy Miatyánkot szórakozottság nélkül tudott elmondani. Goethe már kétszáz évvel ezelőtt panaszkodik a nagyvárosok embertelen lármájára. És mert csend nélkül nem tudjuk elképzelni az imát, ezért világjelenség az imádkozás válsága.

Az első Miatyánk

Jézus imádkozni tanítása még nem látszik megoldásnak, hisz' „hajnaltájban, amikor még sötét volt, kiment egy elhagyott helyre imádkozni" – írja Márk (1, 35). Lukács följegyzi: „Az egész éjszakát az Isten imádásában töltötte" (6, 12) a hegyen. Egy ilyen magány után tanította apostolait a Miatyánkra. Meg is érződik rajta

a magány kenete és szellemi sűrítettsége. Isten dicsőségéből indul ki, országának eljövetelét és akaratának teljesülését alapul véve az első három kérésben; a négy továbbiban a legelemibb emberi problémákat érinti, mindenekelőtt a mindennapi kenyeret, majd az emberi együttélés elengedhetetlen követelményét: az irgalmazó megbocsátást, erőink korlátozottságán érzett alázatunkat, és az életet értelmetlenné tevő gonosztól való megmenekülést. Ez a tiszta logika olyan imává teszi a Miatyánkot, amint minden ember — szent és bűnös, tudós és tudatlan — úgy mondhat el, mint a magáét és mindenkiét. Ezt csak Urunk fogalmazhatta meg így. És ha hozzávesszük, hogy ezt az akkori szokás szerint egy recitáló énekelte, akkor megérezzük, hogy ez valóban „az imádság" volt. És csak fájón nézünk a Krisztus nyújtotta ima-eszmény felé: hol veszünk mi ekkora emelkedettséget és bensőséget? Zajtól fölvert, gondoktól szántott életünk és tudatunk mikor tud, és egyáltalán tud-e ezekre a krisztusi magaslatokra fölérni?

A golgotai Miatyánk

De talán eligazítanak bennünket Jézus csöndjei Betlehemben és a Golgotán. Könnyebb lesz az utóbbival kezdeni. Ez segíthet megszólaltatni a barlang csendjét, mert a kereszten a kinyilatkoztató Isten ugyan hallgatott, de a szenvedő ember beszélt. Ott is a Miatyánkra ismerünk rá feljajduló szavaiban. E másikat nem énekelve, sem a Galileai hegyek és mezők tavaszi pompájától övezve, sem a csöndben végzett istenimádás tüzével arcán s melegével hangjában, hanem a keresztáldozatban fellobbanó szeretet, mint tűzhányó dobja ki magából; „Hangosan kiáltozva, könnyek között imádkozott" — írja róla a Zsidókhoz írt levél szerzője (5, 7). Nem logikai sorrendet követve, hanem úgy, ahogy egy szenvedő ember száján buknak ki a szavak véresen, rémesen, tüzesen...

A Golgotát általában a világtörténelmi pillanathoz mérten víziósan: elsötétült éggel, megrendült földdel, feldúlt arcú és mozdulatú emberekkel ábrázolják. Prokop Péter (Rómában élő hazánkfia, papfestő) Kálváriáin brutálisan józanul ragyogó napfényű várost tesz a kereszt köré, mely sugározza a profán élet eseménytelenségét s a mindennapi élet kisszerű gondjainak tömegét és áradatát is.

És ebbe a hangulatba szúrja bele a keresztet, mintegy mondván: a profánságtól elborított világban áll a meggyötört Krisztus, Ő hoz megoldást. Máté „arra menőkről", Lukács „bámészkodókról" beszélve utal erre.

Jézus hét szava a kereszten, ha kissé értelmük mélyére nézünk, ugyanazokat a problémákat érinti, mint amik a Miatyánkban vannak szép sorba téve. A kereszten úgy jönnek, ahogy a pillanat kívánta, és mindegyikről nem is tudjuk, melyik volt előbb, melyik utóbb. Ezért a Miatyánk sorai szerint vesszük fontolóra ezeket.

Szenteltessék meg a Te neved!

Az Isten dicsőségéért imádkozzunk először, a kereszten szenvedőnek utolsó szava — János (19, 30) szerint: — ez: „Beteljesedett". Mátéból azt lehet következtetni, hogy hangosan kiáltva mondta, hisz ezt írta: „Most Jézus mégegyszer hangosan felkiáltott és kilehelte lelkét" (Mt 27, 50). A jelenlévő János szerint csak „mondta". Akár kiáltva, akár a halálba omolva, sóhajtva mondta, de ebbe az egy szürke szóba belefoglalta egész életének lényegét. Nemrég főpapi imában summázta küldetését: „Én megdicsőítettelek a földön: a feladatot, amelynek az elvégzését rám bíztad, elvégeztem." Különös, hogy Jézus az Atya megdicsőítését megváltó szenvedésének, de főképp az azt okozó emberi bűnnek a látomásakor hangsúlyozza. Amikor a földbeeső gabonaszem említésére „megrendül" a lelke, e lelkét megülő lesújtottságon azzal emelkedik felül, hogy imádkozza: „Dicsőítsd meg nevedet, Atyám!" (Jn 12, 28). Mikor az utolsó vacsorán Júdás eltávozik és „a kárhozat fiát" szelíden és diszkréten útjára bocsátja, Jézus beszélni kezd: „Most dicsőül meg az Emberfia, s az Isten is megdicsőül benne." (Jn 13, 31) — Hogy miről is van itt szó, valójában azt csak a fordított példán szemlélhetjük: Mózesén, aki igazán választottja volt az Istennek. Mikor a nép hitetlenkedett Meribánál, és e hitetlen nép számára vizet ígér az Isten, Mózes kételkedő formában üt kétszer a sziklára. A víz kifakad a sziklából, de Isten ezt mondja Mózesnek: „Mivel nem hittetek nekem, s nem dicsőítettetek meg Izrael fiainak szemeláttára, nem vezethetitek el ezt a népet az ígéret földjére" (Szám 20, 12). Amit Mózes nem tett meg, megtette Jézus: utolsó pillana-

tában is, az őt elborító bűnök és halálba vivő szenvedések csupán megdicsőítette, szentnek vallotta Istenét –, ingadozás nélkül.

Egyetlen, egyszerű szóval fejezi ki gyötrelmei között a legnagyobbat, a legtöbbet, a legszentebbet. – Vajon egy-egy halálba hulló ember gyötrelmei között elsuttogott „Jaj, Istenem!" nem jelenti-e azt, hogy a talán messze letért ember nemcsak a segítségért folyamodik, de e folyamodással elismeri, hogy Isten fölötte van szenvedéseinek is bűneinek is! Persze ezt kívülről nem tudjuk eldönteni, de e sablonos fohászkodás hőfokát, átéltségét az Isten le tudja mérni.

Jöjjön el a Te országod

A második kérés Isten országának eljöveteléért van, ami nem más, mint „igazságosság, béke és öröm a Szentlélekben" (Róm 14, 17), s ami után vágyakozókat éheseknek és szomjasoknak nevezi maga Jézus is (Mt 5, 6). De már Izajás a megváltásra, vagyis Isten országára várakozókat „szomjazók"-ként hívja az élet vizeihez (Iz 55,1). Maga Jézus sem nevezi másként a rá várakozókat (Jn 7, 38). És a Jelenések könyvének fölséges záradékában ismételten halljuk a fölszólítást: „Aki szomjazik, jöjjön! Aki kívánja az élet vizét, ingyen igyék" (Jel 22, 17). – Ami a szomjúságban emberi képet kap, azt fogalmazza meg Szent Pál: „Maga a természet sóvárogva várja Isten fiainak megnyilvánulását... Tudjuk ugyanis, hogy az egész természet együtt sóhajtozik és vajúdik mindmáig. De nemcsak az, hanem mi magunk is, akik bensőnkben hordozzuk a lélek csíráit, sóhajtozunk és vérjük a fogadott ifjúságot..." (Róm 8, 19). – Jézus a kereszten ezt mondta: „Szomjazom." De – mondja Máté – amikor megízlelte, nem akarta meginni a fölkínált italt (Mt 27, 31). Nyilván ő volt akkor legtávolabb az Isten uralmának megnyilvánulásától. Most mutatkozott meg, mit jelent az, hogy „Az Istennel való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amelyhez föltétlenül ragaszkodnia kell, hanem szolgai alakot vett föl, kiüresítette magát" (Fil 2, 6). Átérezte minden igazságra, igazságosságra, örömre és békére szomjas ember gyötrelmét és sóvárgását. És csak ennyit mondott: Szomjazom! Egy biológiai hiányérzetbe sűríti bele az Isten országára várók sóvárgásait.

Sokszor milyen rejtett utakon fakad ki az evilágtól üzött ember szívéből az Isten után való vágyakozás! A fölismerhetetlenségig el tud torzulni a kínban elgyötört ember lelke mélyéről feltörő kiáltás vagy sóhaj, amikor az igazságtalanságból, az élet örömtelenségeiből és békétlenségeiből az Isten országának kegyelmeit hiányolva jajdul föl. A szenvedő ember éppen azáltal, hogy fájdalmában tiltakozik, véres vallomást tesz amellett, hogy van s kell lennie egy világnak, ahol „nem lesz többé halál, sem gyász, sem jajgatás, sem vesződség" (Jel 21, 4). Jézus „szomjazom"-jában benne égett a „Jöjjön el a Te országod!"

Legyen meg a Te akaratod

Isten teremtő akaratába belenyugodni nem jelent különöset. Akarni az életet, az élet kifejlését, fényét és boldogságát, hozzájárulni a világ fejlődéséhez, annak boldogulásához, – ez mind a Teremtő Isten szándékában van. De amikor Isten kezd egyenesen írni görbe betűkkel, amikor meg akarja mutatni, hogy „Istennek a balgasága bölcsebb az embereknél, és Istennek gyöngesége erősebb az embereknél" (1 Kor 1, 25), akkor áll próba elé a lélek. Amikor Isten meg akarja mutatni, hogy nemcsak élettől származhat élet, hanem a halálból is lehet életet fakasztani, és nemcsak e világ építő erőivel lehet az életet gazdagítani, hanem az ellenerőket is be lehet kapcsolni a magasabb élet szolgálatába, akkor hívja ki az embernek az isteni akarathoz fonódó állásfoglalását.

A kereszten Jézust elárasztották az élet negatív erői. Ott tombolt körülötte és rajta minden emberi és ördögi gonoszság. Jézus – mikor a zsoltár szerint ezt mondja: „A víz már torkomig ér, és belesüllyedtem a mély iszapba, lábam nem talál talajt" (Zsolt 69, 3) – „hangosan kiáltott: Atyám! kezedbe ajánlom lelkemet" (Lk 23, 46). A gyermek a tanító, a beteg az orvos, a kegyelmet kérő sértő a sértett kezére bízza önmagát. Így Jézus a világot átfogó erők birtokosára és a történelmet irányító hatalom, vagyis Isten atyai kezére bízta magát. Szebb, jobb és közvetlenebb ima nem hangozhatott el az első Miatyánk kiegyensúlyozott és fogalmazásában is tökéletes kijelentésénél. De az teszi drámaivá, hogy ezt Jézus „hangosan kiáltva" mondta. A kiáltás távolságot tételez föl vagy ellen-

érzéseket, vagy pedig zajgó ellenhangokat. Lukács a kiáltás erejét még fokozottan kiemeli azzal a tautológiának ható hozzátétellel: „fóné megalé" (= nagy hangon). Min kellett átkiáltania? A saját fölfokozott „megrendülésein" (Jn 12, 27), és a Getszemáni kertben is jelentkező „remegésein és gyötrődésein" (Mk 14, 33). Azon, amit mi isteni fölsége iránt nem merünk másként megnevezni, csak ahogy Ő nevezte meg: „*Ne az én akaratom* legyen" (Lk 22, 42). Szinte félve kérdezzük: Mi lehetett ekkor Krisztusunk akarata?... De Jézus merte így fogalmazni, a sugalmazó Isten pedig merte szentíróval így leíratni, hogy az élet gondjaival és bajaival elborított embernek vigasztalására és útmutatására legyen.

Mindennapi kenyerünk

A kereszténységet sokszor érte és éri az a vád, hogy egyoldalúan a lélek dolgaival foglalkozik, elspiritualizálja az életet. Jézus mondását: „Ne aggódjatok életetek miatt!" – félreértették a kereszténységen belül és kívül egyaránt. Nem javította ki e félreértést az sem, hogy a hét leglényegesebb kérdés sorában első helyre tette Istennel kapcsolatos kéréseink után a Miatyánkba. De talán fölnyitja szemünket az, hogy a kereszt véres víziójában sem hagyta ki az élet fönntartásának gondját. Tartalékolt időt és erőt arra, hogy anyjáról gondoskodjék. Természetesen lehet ennek lelki értelmet is adni úgy, hogy az egész emberiséget Anyja gyermekévé tette. De az a mondása: „Nézd, az anyád!" (Jn 19, 27) –, János fülében úgy hangzott, hogy Máriát „házába fogadta a tanítvány."

Ettől kezdve a Jézust követőknek szeretteikről való gondoskodását imává tette az Úr. És mert a mindennapi kenyér keresése és a mindennapi emberi igények biztosítása családokban és közösségekben a munka zaja és mozgalmassága nélkül nem történhet meg, ez maga lesz és lehet imája az élet folyamában az élet zajától elborított és megtámadott embernek. Hiszen a kereszten nem szavakban imádkozott a kenyérért, de intézkedett...

Bocsásd meg vétkeinket

Az emberi életet nem lehet leélni irgalmazás nélkül. Elviselhetetlen lesz életünk, ha nem irgalmazással élünk az emberek között. Való vagy vélt jogainknak kikövetelése és százszázalékos behajtása bírhatatlanná teszi az életet, végnélküli viták, veszekedések és háborúk zajává változtatja a békés együttélésre rendelt életteret. A Miatyánkban Jézus ezt teszi a mindennapi kenyér gondja után az emberi élet tengelyévé: irgalmas légy, hogy neked is irgalmazzanak.

A kereszten az Úr Krisztus a lényeget ragadja meg, a kiinduló pontot: nemcsak megbocsát az ellene vétkezőknek, de ő esedezik: „Atyám, bocsáss meg nekik, hisz nem tudják, mit tesznek" (Lk 23, 34). Igaz, hogy a keresztrefeszítés végeztével mondja ezt, de nyilván vonatkozik ez nemcsak a „bámészkodó nép"-re, hanem a halálos ítéletet kierőszakoló és a kereszt alatt „gúnyolódó" főtanács tagjaira is. Legalább is ezt kell gondolnunk, hisz' szent Péter a kiáradó Szentlélektől sugalmazva beszédében Jézus igazságtalan halálára utalva így szól: „Tudom, testvérek, hogy csak tudatlanságból tettétek, amit tettetek; ahogy vezetőitek is" (ApCsel 3, 17). Bár nem kétséges, hogy tudatos volt bennük a bűn. Hisz' csak nemrég válaszolt a farizeusok kérdésére: „Csak nem vagyunk mi is vakok? — Ha vakok volnátok — felelte Jézus — nem volna bűnötök. De azt állítjátok: Látunk. Ezért bűnötök megmarad" (Jn 9, 14). Mégis, valamit meg akar mutatni nekünk e véres kéréssel az Úr. Rá akar mutatni a minket körülvevő és bennünket kínzó bűn és a bűnös üdvtörténeti szerepére. Mint ezt szent Péter föntebbi beszédének folytatásában mondja is: „Ám az Isten így váltotta be, amit minden prófétája által hirdetett, tudniillik, hogy Krisztus szenvedni fog" (ApCsel 3, 18). Szent Pál ezt röviden így mondja: „Vétkükből üdvösség fakadt... vétkük gazdagítja a világot..." (Róm 11, 11). Ezzel azt fejezi ki, hogy a vétket nemcsak külsőleg kell szemlélnünk, hanem rá kell találnunk a mélyén jelentkező isteni titoknak, mely a vétek által is üdvöt képes és akar teremteni bennünk.

Csak így lesz érthetővé Jézus parancsa az ellenségszeretetről. És főleg az: „Boldogok vagytok, ha miattam gyaláznak és üldöznek benneteket és minden rosszat rátok fognak" (Mt 5, 11).

A hatodik kérésben bevalljuk alázattal erőink határoltságát és kérjük az Istent, ne tegye ki lelkünket a kísértésnek. Az alázatot szinte alapvető paranccsá tette az Úr. A kicsik alázatoskodni tudnak. Csak a nagyok képesek az igazi alázatra. Egy igazán nagy tudós mindig alázatos, hisz a „docta ignorantia"-t vallja. Nagy szent Teréz komolyan elhitte, hogy mennyire nem szent.

Mindig tudatában kell lennünk, hogy az ember csak embernyire képes. Az viszont igaz, hogy az Isten megbecsülte az embert azzal, hogy emberfölötti eszményeket állított eléje. Azoknak, akik még az emberségre sem képesek, azt mondja: Olyan tökéletesek, olyan irgalmasok legyetek, mint az Isten! (Mt 5, 48; Lk 6, 36) És tudatosan olyan eszményeket állít föl, amikről maga mondja: „Embernek ez lehetetlen, Istennek azonban minden lehetséges" (Mt 20, 26). Bárányként és minden fölszerelés nélkül küldi embereit a világ meghódítására (Mt 10, 9; 16). Körülbelül így küldi a keresztényeket is tanúbizonyságtételre. És meghív bennünket tervének megvalósítására, hogy bemutassa: az erő az erőtlenségben lesz teljessé (2 Kor 12, 9).

Ez természetesen azt jelenti, hogy „testünkben folyton-folyvást viseljük Jézus szenvedését" (2 Kor 4, 10), és azt, hogy „vállaljuk gyalázatát" (Zsid 13, 13). Ennek a megpróbáltatásnak a csúcsa az, amit már a próféta is borzalommal sorol el: „Bár a mi betegségeinket viselte... mégis Istentől megvertnek néztük, olyannak, akire lesújtott az Isten, és akit megalázott" (Iz 53,4). Természetes, hogy ebben a helyzetben Jézus „hangosan felkiáltott: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el?" (Mt 27, 46) Minden idők minden imádkozójának kiáltása ez. Jézus is a zsoltárt idézi. De ehhez hasonlót idézhetett volna: „Kelj föl" (Zsolt 3). „Meddig késlekedel?" (Zsolt 6) „Ébredj fel, én Istenem!" (Zsolt 7) „Uram, miért vagy oly messze?" (Zsolt 9) „Meddig feledkezel meg rólam, Uram, meddig rejted el arcodat előlem?" (Zsolt 13) — Ha csak belelapozunk a Zsoltárkönyvbe, szinte mindenünnen előbukkan a lélek keserű fölkiáltása, mely az istenközelséget hiányolja.

A kísértések és próbatételek közül a legnagyobb az Istent szolgáló számára a hallgató, a titkok távolába rejtőző Isten. Ezt a fájdalmát nemcsak a hatodik kérés tiszteletteljes és emelkedett lég-

körében és stílusában lehet elmondani, de a megpróbált embernek fájdalmas, szinte szemrehányásként ható formájában is. Miként a zsoltáros tette, – és miként Jézus a kereszten.

De szabadítst meg a gonosztól

Jézus azt akarta, hogy minden nap ráriadjunk a kárhozat valóságára. „A gonosz" végkifejletében ez, és helyrehozhatatlansága a legborzasztóbb. Annyira, hogy Jézus az átszenvedett Getszemáni kerti vérverítékezés után, az elítéltetés és kereszthordozás fájdalmai és fáradalmai között is mintegy megelevenedik, a féltő szeretet elevenségére ébred, mikor Jeruzsálem leányait az igaz bűnbánatra oktatja: „Ne engem sirassatok... Mert ha zöldellő fával így tesznek, mi lesz a sorsa a kiszáradt fának?" (Lk 32, 31) Szinte átég szenvedéseinek vérfüggönyén a kárhozat tüzének látomása, és elfeledkezik a saját gyötrelmeiről.

Sohasem szabad ezt a hetedik kérést úgy imádkoznunk, mint a bal lator mondta: „Szabadítsd meg magadat és minket is" a kínoktól (Lk 23, 39). Ez is kérés volt az Úrhoz, de mégsem volt ima. A másik nem kérte a szabadulást a kínoktól, sőt vállalta nemcsak a további kínokat, hanem azt is, amit hitének próbájaként foghatunk föl. Azt ti., hogy ez az Istenfiú – Jézus – az istentávol sötétségében és jeltelenségében hal meg, és ő, a lator nem inog meg hitében s bizalmában. Ezért hallja Jézustól a fölmentő szót: „Bizony mondom neked, még ma velem leszel a paradicsomban" (Lk 23, 43). Az örök kárhozattól való irtózás, mit Jézus önt belénk, elviselhetővé teszi számunkra a jelen élet ütközéseit és szenvedéseit.

A betlehemi Miatyánk

A véres Miatyánk arra mutat rá, hogy a mi Urunk nemcsak magányban megtüzesült és látomásoktól megfényesült imákat tudott mondani, de engedte, hogy a szenvedés idején uralomra jussanak benne az emberi fájdalmak lelket szaggató érzései, és *ezeket* tette imává, imáinak kiinduló pontjává. Mi lenne, ha mi nemcsak az idegtépő szenvedésekben, de a mindennapi élet hajszoltságában,

figyelemtörő gondjaink és összeszedettségünket darabokra tépő benyomásaink között fel-felkiáltanánk a „hét szó" mintájára, és ezekkel fejeznénk ki e világ lármájában Istenhez való kapcsolódásunkat, a Vele való egyesülésünket?

De talán nekünk még valóban szól a betlehemi csendjének imája. Mi poézist csináltunk a betlehemi barlangból és a karácsonyból. A pásztoroknak megjelenő angyalsereget az istálló köré is átvittük, pedig az evangéliumok egyike sem írja ezt. Az angyalok éneke és fénye sugárzott a pásztorok szeméből a gőgicsélő és siránkozó Kisdedre, de valójában csak „Máriát, Józsefet és a jászolban fekvő gyermeket találták meg" (Lk 2, 16). És ezt éppen az a Lukács evangélista emeli ki, akinél a gyermekségtörténetben is, az evangéliumban is többször szerepelnek angyalok.

Az angyalok fénye valahogy eltakarja előlünk az istálló istállóvoltát, annak szegénységét, megalázó jellegét. Valahogy elfeledkezünk azokról a nagy társadalmi mozgásokról, amit az összeírás jelentett. Hogy esik áldozatul a bizonyára gondosan előkészített názáreti ház berendezettsége a császári szeszélynek, és hogy kerülnek a népek vándorútjára és a száműzetés szomorú világába azok, akik tudták a hitből, hogy ki az, aki leérkezik a földre. És nemcsak Betlehemben zárkóznak el Jézus elől úgy, mintha nem is volna Isten, hanem később Názáretben is. Rokonai és földijei megnyílottság nélkül és érzéketlenül mennek el mellette csodái és elragadó prédikációs idejében is (Mk 3, 21 és Jn 7, 5) —, mennyivel inkább a názáreti csend idején?!

És mindezek között az emberi mozgalmasságok között hogyan reagál az emberré lett Isten? A Betlehemben még beszélni nem tudó gyermeket a Zsidóknak írt levél szerzője által szólaltatja meg a kinyilatkoztatás Istene. Ezt írja: „Amikor a világba lép (Jézus), így nyilatkozik: Nézd, megyek Istenem, hogy teljesítsem akaratodat" (Zsid 10, 5). Ezt mondja 12 éves korában is: „Nem tudtátok, hogy nekem Atyám dolgaiban kell fáradoznom?" (Lk 2, 49) Ez a két megnyilatkozás ugyanazt az isteni akaratot tiszteli, és teszi lelke egyetlen imájává.

Valahogy úgy vagyunk ezzel, mint a napfénnyel, melyet az üvegprizma hét színre bont. A Miatyánkokban hét kérésre bontott isteni ima lényegében egy: az isteni akarat föltétlen tisztelete mindenben. Ez foglalja össze és olvasztja eggyé a hét kérést. És

ekkor rájövünk, hogy miért is van feljövőben Jézus szent Gyermekségének a csillaga. Mert emberi nyelven, ki nem mondottan is az isteni akaratnak föltétlen imádója volt.

Ha a modern gondolkodás érdeklődést mutat a yóga, a hinduizmus, a zen és testvéreik felé, melynek mindegyike azzal kezdi a megalapozást, hogy átadja magát teljesen és vakon, minden fönntartás és bírálat nélkül a nagy s fölöttünk érvényesülő törvényeknek (tao, bramanizmus) egészen a gyakorlatot vezető önkényes akaratának való engedelmességig (zen), akkor egyre jobban látjuk, hogy milyen „modernek" voltak a kereszténység nagy imádkozói és szentjei, akik minden életszentség és minden lelkiség alapjául az Isten akarata előtt való föltétlen meghajlást jelölték meg, de nem kényszerből és fegyelmezettségből, hanem szeretetből.

Assziszi szent Ferenc imája végül is ebben csúcsosodott ki minden bőjtölés, elvonultság és aszkézis után: „Ki vagy, Te, édes Istenem? És ki vagyok én szegény bűnös?" (Kapossy: Fioretti, 166. o.) – Tauler koldusa ezt mondja: Jobb nekem Istennel a pokol kínjait szenvednem, mint Isten nélkül a gyönyörökben lennem. – Avilai Nagy szent Teréz szinte ugyanígy beszél: „Legjobb, ha az ember Isten karjaiba veti magát. Ha az égbe akarja vinni: csak rajta! Ha a pokolba: azt sem bánja, mert hiszen Övele, az ő kincsével megy oda... Tegyen vele Ő szent Felsége, mint sajátjával." (Önéletrajz, XVII. f.) Ugyanezt hirdeti Liziői szent Teréz az *ő kis útjában*, mely az élet minden mozdulásában megkeresi szerető bizalmával az Isten atyai kezét: az elragadtatástól kezdve a lelki sötétségeken át a nagymosáskor fröcskölve mosó nővértársa bosszantó viselkedésének eltűréséig. Mindez azonban akkor lesz világossá előttünk, ha rájövünk arra, hogy Isten nemcsak a csöndnek Istene, de a zajé is; nemcsak a rend Istene, de a rendetlenségé is. Nemcsak a sima utak vezetnek Hozzá, de a göröngyös és kanyargós utak is az Ő útjai.

Jézus két nagy csendje, *a Betlehem és a Golgota csendje* tele van mindazzal, amit mi zajártalomnak nevezhetünk. Jézus megmutatta, hogy e világ dolgainak áradó sodrában, az idegtépő nyugtalanságok és nyugtalanítások között is lehet istengyermeki öntudattal végigmenni. Ezt az egyszerű odaadást kell megtanulnunk Tőle.

(Teológia, 1977. 4. sz.)

A VILÁGIAK LELKI ÉLETE

Nemrégiben azzal a kéréssel állott elő valaki, hogy meg kellene írni a világban élő keresztények aszkétikáját.

Az a mohó érdeklődés, mellyel az efféle kérdéseket kísérik, indokolttá teszi, hogy egy kissé belenézzünk ebbe a nem könnyű, de hálás és nagyon is időszerű problémába. A különös az, hogy a kérdés időszerűségét nemcsak az iránta megnyilvánuló érdeklődés biztosítja, hanem — úgy látszik — a mostanában már csak jelekkel beszélő Isten is. X. Pius pápa szenttéavatásában ugyanis — akit joggal nevezhetünk a laikális életszentség pápájának —, de méginkább az Immaculata egyre elmélyülő kultuszában voltaképpen a világban élők között akarja a mélyebb lelki életet elterjeszteni.

Ha tehát a világban maradóktól kívánunk magasabb lelki életet, akkor a világi élet különleges helyzetét kell tekintetbe venni a lelki könyvekben, nem pedig a világtól elvonuló szerzetes életét. És éppen ez a hibája a legtöbb lelkiéleti könyvnek, hogy rendszerint szerzetesek írták és írják — amint ezt a szentség hírében elhunyt Jaegen felpanaszolja a világiak számára írt útmutatójában.* De amit Jaegen elkerülni akart, éppen abban a — ha szabad mondani — hibába esik bele maga is, mert művének utolsó mondataiban azt szögezi le: „A tökéletesség utáni törekvésünkben nagyon fontos az, hogy házasságban él-e valaki vagy nem." Aranyszájú szent Jánosnak is, akit a laikus életszentség apostolának neveznek, nem egyszer vágtak vissza hallgatói: De hát mi nem vagyunk szerzetesek! És ha arra gondolunk, hogy világi szentjeink rendszerint egy szerzet magányában vagy szerzetes-szerű elvonultságban fejezték be életüket, akkor az a benyomásunk támad, hogy az életszentség valóban nem a világban forgolódók kenyere, hanem a világtól menekülőké.

* H. Jaegen: Der Kampf um d. höchste Gut.

Lehetséges-e életszentség a világban?

Ez a kérdés merül fel először. A válasz elvileg mindig igenlő volt, gyakorlatilag azonban tagadónak látszik. És ezen nem is lehet csodálkoznunk, hiszen a szentírás is megerősíteni látszik ezt. „Ha tökéletes akarsz lenni – mondja Jézus – menj, add el, amid van ... és jer, kövess engem" (Mt 19, 21). És Szent Pál: „Akinek felesége (ill. férje) van, arra gondol, ami a világé, hogyan tessék feleségének (férjének), és meg van osztva" (1 Kor 7, 33). Az evangélium szemléletében a „világi gondok" mint tövisek fojtják el a kegyelmi magvat (Mt 13, 22). Ezért szól a krisztusi intés: „Vigyázzatok tehát magatokra, hogy el ne nehezedjenek szíveitek az élet gondjai között" (Luk 21, 34).

E mondások nyomán érthetővé válik, miért menekültek szentjeink a tökéletesebb élet vágyától vezettetve e világból s benne a házasságtól, vagyontól és egyáltalán a világi gondoktól; és miért képzeli el a tökéletes keresztény élet irodalma a világtól való elvonulásban a mélyebb lelki élet lehetőségeit. Az Egyház is definiálta, tehát hívés végett kötelezőleg előírta, hogy a szüzesség állapota tökéletesebb a házaséletnél. Így tehát könnyen úgy látszhat, hogy a világi életkeretek között nem lehet lelki életet élni.

Ez mind rendjén volna, ha nem csúsznék bele okoskodásunkba egy eléggé nagy hiba. Az tudniillik, hogy a „tökéletesebb"-nek a viszonypárja nem a tökéletlen, hanem a tökéletes. Így tehát, ha a világtól elvonuló életet tökéletesebbnek mondjuk, ezzel nem kell, de nem is szabad azt állítani, hogy a keresztények világban való élete nem lehet tökéletes. És ha belemélyedünk az evangélium szellemébe, akkor világossá válik a látszatos értelmezések ferdesége. Mert az evangélium szerint, ha némelyeket „tökéletesebb" életre el is szólít az Isten, a nagy többségtől azt kívánja, hogy a világban, a világi gondok között éljen tökéletes életet.

Már Keresztelő Szent János, a pusztai magány és az önmegtagadás embere, ezt a krisztusi irányzatot képviseli. És az evangelisták, mintha csak előre érezték volna a lelkekben égő kérdéseket, hogy előre alapos feleletet adjanak kétségeinkre, két, nagyon is evilági foglalkozással kapcsolatban szükségesnek tartották megörökíteni a nagy Aszkéta álláspontját. Két olyan foglal-

kozással kapcsolatban, amelyben megmaradva mindig lehetetlennek látszik benső életet élni, de különösen lehetetlennek látszott abban a korban. A zsidóság előtt ugyanis a két legmegvetettebb foglalkozás volt a vámszedés és a zsoldos katonaság. Nemcsak azért, mert követői az elnyomó hatalom készséges szolgái voltak, hanem mert a közhit szerint ezeket a foglalkozásokat nem lehetett istentelenség nélkül gyakorolni. Ezek is kimennek a pusztába. „Eljövének pedig a vámosok is, hogy megkeresztelkedjenek, és mondák neki: Mester! mit cselekedjünk? Ő pedig mondá nekik: Semmit azon felül ne követeljetek, ami el van rendelve nektek. Megkérdezték őt a harcosok is: Hát mi mit cselekedjünk? És mondá nekik: Senkit ne bántalmazzatok, se ne zsaroljatok, és elégedjetek meg a zsoldotokkal" (Lk 3, 12—14). A megtérésnek e nagy prófétája nem kívánja tehát tőlük, hogy hagyják ott a foglalkozásukat, hanem hogy ott-maradva éljenek Istennek tetsző életet.

Az Úr Jézus sem ment az esszénusokhoz üdvösségével, pedig ezek az élettől elvonulva valóban jámbor és istenes életet éltek a maguk szerzetes-szerű közösségeiben, de — a farizeusok nem kis botránkozására — „a vámosokkal és bűnösökkel" „evett és ivott" (Mt 8, 10; 11, 18). Zakeus, a vámos, csak vagyona felétől mond le, és mégis azt hallja az Úrtól: „Ma üdvössége lett e háznak" (Lk 19, 9). A Jézust *kísérő* asszonyok sem mondtak le evilági dolgaikról, hanem „szolgálának neki vagyonukból" (Lk 8, 3). Bár „a rókáknak oduik vannak és az ég madarainak fészkeik: az Ember-fiának nincsen, ahová fejét lehajtsa" (Mt 8, 20) — mégis annyira gondoskodik övéiről, hogy az utolsó vacsorán megkérdezheti: „Mikor erszény, táska és saru nélkül küldtelek titeket, szenvedtetek-e valamiben hiányt? Azok pedig felelék: Semmiben" (Lk 22, 35). Jóllehet sokkal több szegény volt Jeruzsálemben, mint amennyi pénz volt a Júdásnál lévő erszényben, nem szóratta szét szentferenci gondtalansággal. Józan mérték szerint történhetett az Úr Jézus szegény-gondozása is, mert Júdás utolsóvacsorai hirtelen eltávozásáról „némelyek azt gondolták, mivel nála volt az erszény, hogy azt mondotta neki Jézus, ... hogy a szegényeknek adjon *valamit*" (Jn 13, 29).

És ezt a mértéket tartja szem előtt az Apostol is, mikor adakozásra szólítja híveit: „Nem úgy (kell végezni az adakozást), hogy

másoknak könnyebbségük legyen, nektek pedig nyomorúságtok, hanem egyenlőség szerint" (2 Kor 8, 13). Az Isten kegyelmét is kéri híveire, „hogy mindenben, mindig teljes elégségben" legyenek. (2 Kor 9, 8). És ezért az elégségért nem kis fáradságú munkát is szabad elvállalni, sőt kell is. „Magatok tudjátok, miként kell minket követni, éspedig abban, hogy... nem ettük ingyen senki kenyerét, hanem megdolgoztunk érte, fáradsággal, éjjel-nappal munkálkodva. Nem mintha nem lett volna rá jogunk, hanem hogy magunkat követendő példakép gyanánt állítsuk oda nektek" (2 Tessz 7–9). Ezért hagyja meg híveinek: „Mindenki maradjon meg ugyanabban a hivatásban, amelyben meghívatott. Mint rabszolga hívattál meg? Ne gondolj vele: de ha szabad is lehetsz, inkább használd fel azt." (1 Kor 7, 20–21).

A kinyilatkoztatás szemléletében nincsen tehát olyan evilági állás vagy foglalkozás, amelyben ne lehetne a megváltottak kegyelmi életét élni, legyen az akár a pénzzel foglalkozó vámosé, vagy a testi munka idegőrlő menetében benneálló rabszolgáé.

Ez volt a felfogásuk a pusztában remetéskedő szerzeteseknek is. Szent Pafnuciusról szól a legenda, hogy hosszú pusztai önmegtagadó élete után szerette volna tudni, milyen tökéletességi fokot ért már el Isten előtt. Egy angyal ad neki választ. Első ízben egy szegény muzsikásra mutat, aki bár korábban rabló volt, de rabló-társai kezéből egy Istennek szentelt szűzet kimentett s később egy eladósosott szegény családot kiváltott az adósok börtönéből. Később egy családapához irányítja az angyal, aki feleségével önmegtartóztató életet élt, de közismert jóságáról és vendégszeretetéről. Végül egy kereskedőre mutat, aki hajóján éppen alamizsnát hozott a puszta remetéinek. – Más változatában ez a vándor-legenda az idősebb Makáriusról mondja, hogy Isten a pusztai szigorúságban elért életszentségét két házasasszonyhoz hasonlónak mondja, akik saját bevallásuk szerint házaséletet élnek férjeikkel, de egy födél alatt lakván, nem veszekednek. Ezekhez fűzik azután a felszólítást: „Senkit az életben megvetnünk nem szabad, még egy rablót vagy komédiást sem... Minden életmódban vannak Istennek tetsző lelkek, ezért bizonyos, hogy Istennek nem a hivatás vagy a ruhánk fajtája tetszik, hanem az őszinteség és a szív szeretete."

A világi lelkiélet jellege

Ha lehet a világban lelki élet, akkor az azt irányító útmutatásnak is számításba kell venni a világi élet különös jellegét és meg kell oldani éppen azokat a problémákat, amelyekkel a világban élő keresztény ember naponta találkozik. A klasszikus aszkétikus szabályok éppen ezekben a pontokban hiányosak. Nem mintha nem érintenék ezeket, de valahogy mellékesen, odavetett s általános módon.

Ott az általános jelszó: fuss a világtól, fuss az emberektől, fuss e világ dolgaitól. Itt pedig épp az ellenkezője áll: benne kell maradni a világban, találkozni kell az emberekkel s foglalkozni kell a világ dolgaival.

Ott az élet keretét az állandóság, egyöntetűség, zártság és belső összeszedettség képezi, és a csend és nyugalom légköre borul fölé. Itt pedig az élet szétszórtságot, sokféleséget, örökös mozgást, kiszámíthatatlanságot mutat, melyekre mindig nyitott lélekkel és friss alkalmazkodnitudással kell reagálnunk.

Ott megvannak az önmegtagadások kiérett formái, a belső élet kialakult külső keretei, a lelki dolgok nyugodt és rendes menete. Itt pedig számolnunk kell a külső körülmények erőszakos uralmával, mely vallásosságunk külső megnyilatkozásait lehetetlenné, sokszor mások számára bosszantókká, sokak előtt nevetségesekké teszi.

Ott, ha valami zavaró körülmény lehetetlenné teszi a belső életet, mindjárt szól a szabály: változtatni kell rajta. Itt pedig nagy, sokszor reménytelen kiszolgáltatottságban él a lélek, mellyel időhöz, helyhez, helyzetekhez, személyekhez, feladatokhoz a változtatás lehetősége nélkül kötődik.

Ott mindig akad valami, ami a lelket ünnepi érzésekbe öltözteti, ami az istenességet sugározza és egyáltalán friss benyomásokkal tölt el. Itt viszont állandóan kísért a profán dolgok lelket lehúzó uralma, a kis-szerűség mindent elszürkítő pora és az eseménytelenség unalmakat szülő hétköznapiassága.

Szépen fejezi ki a kétfajta életmód különbözőségét Syncletika szentéletű apátnő: „Ez az élet tengeri úthoz hasonlít. Mi, szerzetesek nyugodt tengeren járunk, a világiak pedig viharoson. Mi derült ég alatt megyünk, ők a bizonytalanságban, éjjel. De sokszor megtörténik, hogy a sötét éjben vitorlázó világiak éberségük-

kel és segélykiáltásaikkal épségben vezetik hajóikat a kikötőbe, míg mi, a mi zavartalan utunkon nagyon is biztonságban érezzük magunkat és ezáltal a lanyhaságba, végül pedig a kárhozatba jutunk, mert elereszt jük az alázat kormányát."

A két életforma erősen különböző jellegét a tökéletes és tökéletlen ellentétévé hegyesítette az emberi gondolkozás. Nem volna túlságosan nehéz megmutatni ennek a folyamatnak szellemtörténeti hátterét. Ha csak röviden akarunk rámutatni, utalnunk kell a korai középkor Szent Ágoston-sugallta szellemiségére, mely a szellemit élesen elválasztotta a testi világtól. A platonikus gondolgozás e meghonosodása végül is kitermelte azt a felfogást, mely a protestantizmusnak alapelvévé lett: evilág dolgai képtelenek hordozni az isteni kegyelmet, mert lényegükben és gyökerükben a bűn uralma alá kerültek. Ezért nem szentség a házasság, ezért nem lehet ember az isteni élet közvetítője (papság), ezért nem lehet emberi közösség az isteni hatalom hordozója (egyházi hatalom), ezért kell kiirtani minden külsőséget az istenies életből (emberi érdem, liturgia stb.). A katolikus gondolkozás e behatások alatt ha nem is jutott tévedésbe, de az őt környező szellemi világ mégiscsak éreztette hatását.

Isten jár a fazekak között

Helyre kell állítani a világi életnek azt a méltóságát, amit Isten adott neki: ez a kiinduló pontja a világiak életszentségének. „Az Isten minden teremtménye jó, és semmi sem elvetendő... mert szentté lesz az Isten igéje s az imádság által" (1 Tim 4, 4—5) — írja Szent Pál, — „és semmiféle teremtmény sem láthatatlan az ő színe előtt, sőt minden födetlen és nyílt az ő szeme előtt" (Zsid 4, 13). Ez utóbbi kitétel azt is jelenti, hogy az élet minden helyzetéből Istenre lehet látni és nincs az életnek olyan fordulója, ahonnét nyílt ajtók és gáttalan utak ne vezetnének Istenhez.

És ide kapcsolódik az Immaculata tanítása is. Mária kegyelemmel való teljessége és különleges kiválasztottsága ugyanis kizárólag azért történt, hogy a földre lépő Istennek anyja legyen. Lévén pedig az anyaság gyökerében testi dolog, az volt elsődleges feladata, hogy hordozza, szülje az Isten fiát, főzzön-mosson

rája. És nehogy abba a kísértésbe essünk, hogy a Szűz Anya számára nagyobb földi életkeretet föltételezzünk, Jézus nem engedi meg neki, hogy földi vándorlásaiban kísérje. Apostoli útjain nincs Vele. Időnkint fölkeresi, ha „beszélni akar Vele" (Mt 12, 46). Jelezni akarta ezzel azt, hogy a legmagasabb fokú lelki életnek külső kerete lehet olyan, amilyen egy háztartás egy Isten-hátamegetti kis faluban, a maga mindennapi gondjaival, kisszerű embereivel és még vallásilag is a legszűkebb és legszokványosabb formáival. Hiszen még próféta-asszony-szerű jelenséggé sem nőtt (ami nem volt egészen szokatlan a zsidóságnál), úgy hogy a Szűz Anyának ezzel a vallási élet hátterében maradó mivoltával érvelnek a zsidók Jézusnak emberi kereteket meghaladó beállítása ellen: „Nemde anyja Máriának neveztetik?... Honnét vette hát mindezeket?" (Mt 13, 55–57). Pedig ha nagy imádkozó vagy önmegtagadó hírében állott volna, vagy bármi szokatlan körülmény az Isten-közösség nimbuszával vette volna körül, akkor természetszerűleg levonták volna a következtetést Jézussal szemben vagy legalább is könnyebben hittek volna neki.

Nagy titka ez az isteni rendelésnek. De meg kell előtte hajolnunk és hálát kell érte adnunk, mert a tények valóságával mutat rá a bennünket most legjobban érdeklő krisztusi tanításokra. Ennek a programját Szent Pálnál így olvassuk: „Akár esztek, akár isztok, akár *bármi mást tesztek*, mindent Isten dicsőségére cselekedjetek" (1 Kor 10, 31). Vagy még kifejezőbben: „Dicsőítsétek meg és hordozzátok Istent *testetekben*" (1 Kor 6, 20). Rá kell tehát ébrednünk arra, hogy a testi vagy testi jellegű munka (amilyen a mindennapi kenyérért vállalt szellemi munka is), nemcsak hogy lehetetlenné nem teszi az Isten-szolgálatot, hanem a maga belső természete szerint építi. Ezért mondja Szent Pál az asszonyokról: „Gyermekek szülése által fog üdvözülni, ha megmarad a hitben" (1 Tim 2, 15). Ezért dicséri az Úr Jézus „a hű és okos sáfárt, kit az Úr háznépe fölé rendel, hogy búzát adjon nekik mérték szerint a maga idejében" (Lk 12, 42). Ezért állapítja meg az Apostol: „Aki pedig övéinek, főképpen házanépének gondját nem viseli, megtagadta a hitet s rosszabb a hitetlennél" (1 Tim 5, 8). Ezért nem szabad még Isten-szolgálat címén sem elhagyni valóban fennálló és másra át nem hárítható kötelességeinket (Mt 15, 4–6; 1 Tim 5, 13–15).

A testi jellegű munkának e lelket-építő tulajdonságát az Egyház felfogásában különösen ott látjuk kiemelve, ahol a közösség nagyobb része hivatásszerűen lelki dolgokkal foglalkozik. Olyan szerzetekben, ahol a tagok kötelesek elvégezni a zsolozsmát, a szabály az, hogy az istentisztelethez megkívánt testi természetű munkák elvégzői is, noha talán egy betűt sem tudnak elvégezni a zsoltárokból, mégis eleget tesznek zsolozsma-kötelezettségüknek, *éppen munkájuk által.* (Pl. aki fujtat, harangoz.) Főpapi misében a *Tertia* alatt öltözik a püspök. Akik öltöztetik, azok is elvégzik a kánoni hórát, noha képtelenek figyelemmel kísérni a közösség mondotta imákat. A szerzetesi közösségekben is a nagy alapítók megadják a megfelelő szempontokat a fizikai munkákkal foglalkozóknak. Cassianus feljegyzi a keleti puszták kolostorairól, hogy ott a kolostori dolgokat nemcsak úgy tekintették, amint önmagukban vannak, „hanem hitték, hogy Istennek szentelt dolog... s úgy hitték, hogy nincsen olyan közönséges és alantas dolog, amiért ne remélhetnének nagy jutalmat. Hitték, hogy ha valamely tárgyat egyik helyről a másikra tesznek, ha megtöltenek egy edényt vízzel, ha valakinek inni adnak, ha felvesznek egy szalmaszálat az oratórium padlójáról vagy cellájukban, ezért Isten megjutalmazza őket." A felebaráti szeretet hőseiként emlegetik azokat a testvéreket, akik a tüzelő-szegény sivatagokban óriási távolságokat jártak be a Holt-tenger felé és összeszedtek szalmát és mindenféle hulladékot, amit a szél hord össze, csakhogy meleg ételhez juttassák a hideg ételeket is elfogadó testvéreket. Ezért íratta ki Nagy Szent Terézia is a konyha fölé: *A fazekak között is jelen van az Isten.*

Jézus példabeszédei pedig meggyőznek arról, hogy nincs e földnek semmiféle foglalkozása, melynek ne volna nyitott ajtaja a kegyelem felé, legyen bár oly banális dolog, mint egy lámpagyújtás (Mt 5, 15), takarítás (Mt 12, 44) vagy elgurult pénzdarab keresgélése (Lk 15, 8), a nagyobbakról nem is beszélve.

És ezek a munkák nemcsak akkor építik a lelket, ha kifejezetten vallásos vagy egyházi célra végeztetnek, hanem akkor is, ha megkapjuk érte a magunk ellenszolgáltatását. Ez kiderül Szent Pál ama szavaiból, melyeket az államhatalommal kapcsolatban mond: „Ezért fizessétek az adókat is, mert az Istenért végzik a szolgálatot, *amikor ezért szolgálnak*" (Róm 13, 6). Minthogy az állami élet nemcsak ke-

rete összes földi dolgainknak, de típusa is, azért ami arra áll, áll a jelképezettekre is. Így a kereskedő, iparos vagy családfő Istenért végzi dolgát, ha anyagi vagy erkölcsi ellenszolgáltatásért végzi is azt.

Gyakorlati irányelvek

A legnagyobb kérdést mégiscsak a gyakorlati megvalósítás veti fel, és ez a teherpróbája minden okoskodásnak.

Minthogy nincs két útja az üdvösségnek, azért a lelki elmélyülés klasszikus alap-formái mindenütt egyformán kötelezők, a világtól való elvonultságban csakúgy, mint a világban. A mélyebb lelki élet hagyományos, formális két követelménye: az összeszedettség és az önmegtagadás szelleme. Ez a két követelmény építette ki a szerzetességet. És az is biztos, hogy a két követelmény megtartása nélkül a világban sem lehet emelkedettebb kegyelmi életet élni. Csak az a kérdés, hogyan lehet ezeket a világban is megvalósítani.

Hogy a világban egészen más formáknak lehet és kell érvényesülniök, azt mutatja X. Pius pápa esete. Egy római házvezetőnőt gyóntatói eltiltottak a napi szentáldozástól, mert nem tudott magának megfelelő időt szakítani az előkészületre és hálaadásra. Tudjuk, hogy azelőtt többszöri gyónást kívántak meg előkészületül és a hetenként egyszer áldozók számára, Szent Alajos idejében például háromnapi jámbor készülődést és háromnapi ájtatos hálaadást írt elő e nagy Szentséggel szemben kialakult tisztelet. A XIX. század fordulójára már lényegesen csökkent ez a követelmény. Még ma is természetszerű a lelkipásztorok ama törekvése, hogy áldozó híveiket legalább öt-tíz perces előkészületre és hálaadásra neveljék. A föntebb említett római asszonynak úgy látszik még ennyire sem volt ideje a legjobb akarat mellett sem, ezért gyóntatói a szentáldozástól való tartózkodást ajánlották neki. De ő nem nyugodott bele és előadta panaszát X. Piusnak. A pápa végül is megengedte neki, hogy a templomba-menet készüljön és visszamenet adjon hálát.

Ahogy a szentáldozás vonalán lehetséges a formáknak ez az átváltódása, úgy az összeszedettség és az önmegtagadás körül is ha életkörülményeink lemérése után más nem lehetséges.

Összeszedettség

A léleknek Istennel való közvetlen kapcsolatát nevezzük összeszedettségnek. Ennek elmélyítésére szolgálnak szóbeli imáink, elmélkedéseink és lelkiolvasásaink. Minél többet végez ezekből az ember és minél több időt fordít ezekre, annál jobb. Akinek módja van rá, annak meg is kell tennie. De akinek nincs rá módja, annak sem kell kétségbeesnie, mert mindezekből a legminimálisabb is teremthet kapcsolatot az Istennel. Mert épp ezekre a legnehezebb időt találni a világban, és még ha találnánk is, igen nehéz megfelelő légkört teremteni zavartalan elvégzésükre. De amint a legvékonyabb biztosíték-dróton is átárad a vastag huzalok villamosenergiája, úgy kell e legminimálisabb lélek-vezetékekkel Isten teljes valóságába belekapcsolódni. Ezt pedig úgy érjük el, ha az Istenről és bennünk munkálkodó kegyelméről a számunkra szükséges szempontokat szemléletesen összegyűjtjük magunknak és rövid imaformulába fogalmazzuk. A szentek is így tettek. Ezért születtek meg a különböző szentekről elnevezett imák: Szent Ágoston imája, Szent Ignác vagy Xavéri Szent Ferenc imája. Persze a legszerencsésebb az lesz, ha az Úr Jézus imájához, a Miatyánkhoz, vagy az Egyház imáinak valamelyikéhez, akár a Hiszekegyhez vagy Üdvözlégyhez tudjuk kötni ezt a foglalatot. Lehet akár a Nyolc boldogságnak, akár a Magnificatnak a formuláit is venni. Mindezek közül bármelyikben benne van ugyanis mindaz, amit nekünk Isten világából tudnunk illik vagy hasznos. Ha ezek bármelyikét is bonckés alá vesszük és a szavak szokványos értelmezései mögé tekintve azoknak belső tartalmára irányítjuk figyelmünket, hamarosan izgató valóságában és teljes erejében tűnik elő az egész Isten-rendelte kegyelmi világ.

Ha erre a mi imaformulánkra rátaláltunk, akkor ez olyasformán hat ránk, mint valami gyógyír, mely mindig rendbehoz vagy lábraállít, ha a világ dolgai között veszni érezzük magunkat.

Amíg ezt meg nem találjuk — de azután is —, nagyon jó eszköz a nyugodt Istenre-figyelés percének gyakorlata. Mondhatnánk ezt lelki rádiumozásnak is. Szétszórtságunkban és meghajszoltságunkban ugyanis érezzük, hogy Isten elé kellene állnunk, de egyetlen értelmes gondolatot sem tudunk összeszedni. Ilyenkor nagyon jó ezt az Isten elé állást el nem hagyni; de Istenre bízni, hogy mit és

hogyan akar bennünk tisztítani vagy építeni. Miként a rádiumozó sem érzi a sugarakat, s nem tudja, mit roncsolnak szét és miként segítenek, csak annyit tud, hogy ő beteg és hogy a rádium gyógyít, úgy mi is érezzük bensőnk ziláltságát, gondolataink erőtlenségét s részeink fáradtságát, de egyben azt is tudjuk, hogy Isten „a bennünk munkálkodó erőnél (= kegyelem) fogva mindent megtehet bőven azon túl is, amit mi kérünk vagy megértünk" (Ef 3, 20).

Szükséges végül az összeszedettség megőrzéséhez a lelkiolvasásnak e világ legnagyobb elfoglaltsága közben is gyakorolható módja: egy lelki könyvből, még jobb, ha a Szentírásból – legalább egy keveset olvasunk, ha csak egy mondatnyit is. Hosszabb olvasmányainkból sem szokott több megmaradni egy gondolatnál, és ha hűségesek maradunk gyakorlatunkhoz, sohasem tudhatjuk, nem akadunk-e egész életünket döntően befolyásoló mondatra.

Ezek bizony nagyon vékony szálak Isten és a lélek között, de feladatukat mégis teljesítik: eleven kapcsolatban tartanak Istennel. És ha a magasfeszültségű szellemi életet élő Pascal nem restellte bevarrni kabátja belsejébe pergamenre írt imáját s így sikerült bensejének válságos hullámzásaiban egy tapintással nyugvó pontot találni, nekünk sem szabad külső dolgoktól hányatott életünk e csomópontjait elhanyagolni.

Önmegtagadásunk szelleme

Eléggé közhellyé lett már, hogy a szenteket böjtöléseikben, szőr öv-viselésükben, önostorozásikban és szinte mértéktelen virrasztásaikban nem utánozhatjuk, hanem életünk körülményeiben kell önmegtagadási alkalmakat keresnünk, illetőleg az élet által felkínált szenvedéseket kell elfogadnunk.

Az élet által felkínált szenvedéseken legtöbbször még mindig a nagy gyászok, betegségek, sorscsapások áldozatait szoktuk érteni. A türelem szenvedéseit még mindig az egészen kiállhatatlan emberek s igazán kiáltó igazságtalanságok elviselésére korlátozzuk. Az áldozatos jótékonyságot is még mindig csak az úgynevezett szegénygondozásra szűkítjük. Mikor nyílik fel a szemünk a mindennapok szürkeségeibe rejtett csodás valóságok megértésére? Mikor fogjuk fel a kiskörű élet isteni lehetőségeit? Amikor Szent

Pál az egymás iránt való gyengédségről, az egymást megelőző tiszteletről, a kölcsönös részvétről és vendészeretetről szól, ezt kiáltja bele a törpén gondolkozók fülébe: „Az Úr az, akinek szolgáltok!" (Róm 12, 11). Jól érezte Szent Péter is, hogy hívei a mindennapi feladatok, gondok, kötelességek és környezetek rabjai, azért ehhez próbál lelket adni, amikor azt mondja: „Engedelmesek legyetek tehát minden emberi teremtménynek az Istenért" (1 Pét 2, 13). Kivételezés és korlátozás nélkül mondja az Úr Jézus: „Amit egynek... cselekedtetek, nekem cselekedtétek" (Mt 25, 40). A gyermekekben, az élettársban, a munkatársakban, a lakótársakban is az Úr Krisztus jelentkezését kell látnunk: Krisztus kér tőlünk általuk és Krisztus kap tőlünk bennük.

Az embertársainkért végzett tettekben annyi önmegtagadás rejlik, mint a remeték pusztai életében — láttuk már fennebb Szent Pafnucius esetében. És talán nem is volna nehéz beleélnünk magunkat egy, a körülöttünk élő emberek álruhájában közöttünk járó Krisztus szolgálatába, ha nem volnának olyan általános jellegű körülmények, melyek fogyasztják eme Krisztus-szolgálatunk misztikájának sugárzó szemléletét, s mint valami köd elnyelik a bennünk felgyulladó buzdulatok fényét.

E ködök elsejét maguk az emberek árasztják, akikben Krisztust kellene sejtenünk. Nehezen tudjuk ugyanis összeegyeztetni a bennük levő Jézust az ugyancsak bennük jelentkező kisszerűséggel kötött fejű értetlenséggel, szellemtelen merevséggel és mozdíthatatlansággal, mely érzéketlenül és figyelmetlenül tud elhaladni szeretetszolgálatunk mellett. Nem említve sajnos eléggé gyakran előforduló tekintetnélküli igényességüket, az áldozatainkra már előre építő spekulációkat. Az meg egyenesen megfejthetetlen titoknak tűnik, hogy a bűnbe süllyedt vagy éppen irántunk rosszakaratot tápláló felebarátaink mögé is elhúzódik az emberek álarcát felvevő Krisztus.

A másik köd-forrás magunkban jelentkezik. A munkák egymásután ismétlődő jellege és gépszerűen haladó menete ugyanis elszürkíti bensőnket és az unalomig, sőt az életundorig tudja fárasztani lelkesülésünket.

Nem kevéssé szegik szárnyunkat a kényszerűségek és kiszolgáltatottságok, kezdve egy alkalmatlan látogatótól a társadalmi kötelezettségek szövevényein át a nagyobbakig, melyek csak súlyosod-

nak azzal, hogy megoldatlanul maradnak, sőt legtöbbször megoldhatatlanul lebegnek fölöttünk és így a kilátástalanság és reménytelenség érzetével borítják be amúgy is fájón elviselt tehetetlenségünket.

Sok mást elhagyva nem szabad mellőznünk a lelki eseménytelenséget sem. Vannak ugyanis idők és helyzetek, amikor nem kapunk indítást sem lelkipásztortól, sem könyvtől; az ünnepek is nyomtalanul futnak el fölöttünk. Nem tapasztaljuk Isten kegyelmének kezenyomát életünkben és így az elhagyatottság és kínzó magányosság érzete vesz rajtunk erőt.

E tanulmány szűk keretei nem engedik meg, hogy részletesen foglalkozzunk mindegyik köd-forrással, bár a szentírásolvasó hamar észreveheti, hogy ezek sem kerülték el a minket nevelő Isten figyelmét. Annyit azonban mégis meg kell mondanunk, hogy az Úr Jézus minden eféle helyzettel találkozott, azokat a legmélyebben átélte, és mégsem szűnt meg Isten Fia lenni. Épp így nem szabad azt gondolnunk nekünk sem, hogy ilyen ködöktől megülten okvetlen meg kell szűnnie bennünk az istenfiúi életnek. Ez csak a súlyos bűnnel szűnik meg. Épp azért, ha ezek a ködök nem súlyos mulasztásainkból származnak — és igen sok esetben nem bűnökből származnak — tudatában kell lennünk, hogy mindezeket elfogadva és átélve is élhetünk isteni életet. Persze ehhez az önmegtagadás szelleme kell, mely megalázódva és Isten rendeléseit elfogadva tudja az életsorsoknak ezeket a súlyos fordulóit megtenni.

Fogalmunk sincs, mennyi lelket vezetett és vezet magához ezeken az utakon az Isten. A nagy szentek, köztük — mint fennebb láttuk — a puszta atyái tudták, a hívek között forgolódó lelkipásztorok pedig sejthetik, mint igazolódik be Jézus szava: „Boldogok, akik éhezik és szomjúhozzák az igazságot (életszentséget), mert ők kielégítést nyernek" (Mt 5, 6).

Sehol másutt nem érvényesül annyira az Isten-alkotta kegyelmirend törvénye, mint a világiak lelki életében. Ez a törvény pedig azt mondja: Ahonnét a halál származott, onnét támad az élet (Szent Kereszt prefáció). Ez azt jelenti, hogy azok a körülmények, melyeket lelkiéletünk kisebbítőinek, fogyasztóinak és megsemmisítőinek látunk, magukba rejtik felemelkedésünk és Krisztusban való gyarapodásunk szent forrásait is. És ha a világi életet csak profán dolgok halmazának, sőt lelket ölő ködforrásoknak tartanánk is, addig

kell keresnünk és kutatnunk, míg rá nem találunk a mélyükben zuhogó kegyelmi áradatra.

A lelkiéleti irodalom valóban adós még ezeknek a szempontoknak bővebb kifejtésével. Addig is, míg ezt az adósságát beváltja, leghasznosabb egy Nagy Szent Terézia vagy Szalézi Szent Ferenc leveleit forgatni, melyekben a világban hányódó híveiknek adnak útmutatásokat.

(Vigília, 1954. október)

A FELNŐTT EMBER IMÁJA

Szent Pálnál olvassuk: „Gyermekkoromban úgy beszéltem, mint a gyerek, úgy gondolkoztam, mint a gyerek, úgy ítéltem, mint a gyerek. De amikor elértem a férfikort, elhagytam a gyerek szokásait" (1 Kor 13, 11). Mikor a felnőttek imájáról kezdünk beszélni, lehetetlen szembe nem nézni azzal a kérdéssel, hogy mit csináljunk gyerekkorunk imáival. Mert hiszen aki vallásos szülőktől származik, azt megtanítják gyerekesen fogalmazott imaszövegekre. Ezeket a legtöbben a gyerekszokásokkal együtt elhagyjuk, mint felnőtthöz nem illőket. Másokat pedig nem tanulunk, mert a hittanulás idejét lejártnak véljük. Úgyhogy felnőtt korunkra csak a Miatyánk és talán az Üdvözlégy marad meg, annak is gyerekkorból hozott gyorsan egymásután elsoroló (latinul: recitáló) formája, tehát szöveghűségre törekedve, ütemesen sorjázva a szavakat, lehetőleg lendülettel.

Úgy tetszik, hogy a gyerekkorral ezt az imamódot is el kell hagyni. Sokan talán érzik is a gyerekesen végzett imák fonákságát felnőtt korukban, és ezért hagyják el az imát teljesen. Ám érdemes ráfigyelni a kereszténység nagy imádkozóira, akik azt mondják: Istennel szemben mindnyájan gyermekek vagyunk. Ő oly nagy, és mi olyan kicsinyek vagyunk! A gyermekkorból kinövő értelmi fejlettségünk is csak annyival jut közelebb hozzá, mint ha valaki egy létra fölső fokán állva lenézi az alsó fokon lévőt, és azzal henceg, hogy ő közelebb van a naphoz. Mintha az a néhány fok számítana a kilométerek millióihoz! Éppen ezért nem árt figyelembe vennünk az imádság nagy mestereinek: Nagy szent Teréziának, a múlt században Newmann bíborosnak vagy a mi Prohászkánk szokását, hogy gyerekkoruk imáival tudták legjobban az istengyermekség evangéliumi magatartását kifejezni. Éppen ezért szívesen imádkozták reggeli-esti gyerekimáikat. És ezt ajánlották másoknak is.

A másik, amit a felnőttek imájának tárgyalásakor röviden érinteni kell: a szóbeli ima. Éppen azért, mert a gyerek imája szóbeli formulákban áll, és azok hibátlan elmondása vívja ki számára azt a

dicsőséget, hogy „szépen tud imádkozni", sokan magát a szóbeli imádságot is gyerekesnek tartják. Talán kiveszik a liturgikus imákat, bár sokaknál ez sem kivétel. Hiszen ezért kell küszködniök a lelkipásztoroknak a templomok hallgató mezőinek megszólaltatásával. Itt megint az emberiség nagy imádkozóira kell rámutatnunk, akik, mint pl. Loyolai szent Ignác, ajánlják, hogy időnként hangosan imádkozzunk, hogy testünk is részt vegyen az Isten tiszteletében liturgián kívül is.

Ebből a felfogásból fakad a szenteknek az a szokása, hogy imaformulákat készítettek, amikbe belesűrítették szellemi szárnyalásuk legjavát, és imádkozásra ajánlották másoknak is, akik azok tartalmának csak kis hányadát értették meg. De ezzel is követték Jézus példáját, aki a Miatyánkra akkor tanította meg híveit, amikor még sejtelmük sem volt az egyes kérésekben benne rejlő lelki tartalmak magasztosságáról. Jézus érdemesnek tartotta a szóbeli imára fogni híveit, hiszen „jól tudta, mi van az emberben" (Jn 2, 24). A sokféle gonddal szétszakított figyelmű ember nem tud a szellemi imádság magas szintjén megmaradni, de a szóval megemlített titok valahogy jelenlévővé válik, s az elröppenő szó, mint a vékony biztosítéksodrony az áramforrással, kapcsolatba hozza a lelket a kegyelmi tartalmakkal, és azok ki tudják fejteni hatásukat. Olyanformán, ahogy a Bibliában olvassuk: „Az Isten szava... eleven, átható, és minden kétélű kardnál élesebb, behatol a lélek és a szellem, az íz és velő gyökeréig, megétéli az ember gondolatait és érzéseit" (Zsid 4, 12).

Ezért nem elvetendő a rózsafüzér imádsága sem, sőt — mint Szentatyánk teszi — ajánlandó, mert legfőbb titkainkat idézzük, és hamar túlszaladni akaró gondolatainkat tíz üdvözlégyig megkötjük a szavak kényszerével, hogy a titok közelében maradjanak. (Persze ha a rózsafüzért mint imamennyiséget fogjuk fel, és azt halmozzuk, az az ima szellemével ellenkezik.)

Vessük hát fel végül a kérdést, hogy van-e fölnőtt imádság egyáltalán, és milyen legyen az. Ha a fölnőtt kor mentalitásán a tudatosulást és felelősségvállalást értjük, akkor nem kerülhetjük el azt a magatartást, amit az európai gondolkodás bölcsőjét jelentő görög filozófia sürgetett: ananké szténáj. A gondolkodás ott kezdődik, amikor megállni kényszerülünk a dolgok előtt. Az ima nyelvére lefordítva ez körülbelül azt jelenti, amit Nagy szent Teréz a belső imának mond és sürget. Akkor kezdődik el a fölnőtt ima, amikor

a külsőségekhez és formalizmushoz kötött ember észreveszi a világon végigvonuló kegyelmi adottságokat és belekapcsolódik. Jelenlétüket megsejti, erősugárzásukat fölfogja, és lelkének hajtóerőivé teszi.

Hogy ne maradjunk a nehéz fogalmazásnál, próbáljuk ezt gyakorlatian szavakba önteni: Ha alapelvként elfogadom Jézus evangéliumi mondását, hogy Isten a hajunk szálát is számon tartja (Mt 10, 30), és ezt abban a helyzetben, amiben éppen vagyok, jelenvalóvá, vagyis élővé teszem, örömmel veszem tudomásul, ebből a tudomásulvételből erőt merítek, és valami szelíd nyugalom száll meg életem gondjait illetően, idegességem elszáll és humorba oldódik, — körülbelül ez lehet a fölnőtt ember imaállapota.

Ez a tudatosítás. Bár a tudatosítás maga nem a legjobb szó erre, mert ez csak egyoldalú lelki tevékenységnek, az értelemnek a műve; viszont az imában az egész embernek jelenlévővé, kapcsolódóvá kell válnia. A tudatosítás föllobbantja az isteni jelenlét valóságát, és megteremti azt a hidat, amin keresztül Isten világa a lélekbe árad, és az ember világa Istenbe merül.

Persze ez nem tarthat sokáig, mert hiszen alig van helye és ideje ennek az imának. Mert itt és most nem az ünnepi embert kell tekintenünk, hanem a mindennap emberét, aki — mint a túlkulturált világokban mindenütt — estére áttolt életet él, és emiatt reggel későn ébred, sietve öltözik, reggelizik, rohan a munkahelyére, tájékozódó tere-ferék után indul a munka irama, és beleértve az ebédszünet feloldottságát is, pszichikailag szinte képtelen néhány nyugodt percet is biztosítani ájtatossága számára. Gépsorok közé beékelve vagy akták és ügyfelek tömegében elveszve nem lehet — mint szokták mondani — imába elmerülni. Az osztott figyelmet a munka megsínyli. Csak kivételes tehetségű emberek tudják megtenni a többfélére figyelés akrobatikáját. A figyelmetlenség a munkában, még ha ima miatt történnék is, lelkiismeretlenség számba megy, és az ilyen ember keze alól selejtes dolgok kerülnek ki.

Viszont áll az Úr Jézus mondása: Mindig kell imádkozni, és soha bele nem fáradni. Hogy lehet a munka iramát és az ima állandóságát összekötni? Hogy ilyesmit lehet csinálni, azt negatív példán szemléltethetjük. A munka közbeni káromkodások nem zavarják a munka menetét, pedig azok negatív előjelű imádságok.

A káromkodó ember hitvalló ember – akármilyen furcsán hangzik is –, mert mindenben Isten kezét látja, mindenért Istent teszi felelőssé. Őt okolja, ha a kezére üt, vagy elhibázza a műveletet. Ilyenkor szokott ugyanis a káromkodás önkéntelenül is kitörni az emberből. – A hívő és istenszerető embernek valami ilyen alapélményre kell szert tennie, amiből az élet való helyzeteiben villámszerűen kiugrik az áldás, az öröm, a megnyugvás és türelem.

Másrészt meg kell tanulnunk magukkal a dolgokkal imádkozni. Az előttünk járó korok lelkiségére a szerzetesi életforma nyomta rá a bélyegét, kezdve attól, hogy az imát csak „a világ zajától elvonulva" tudjuk elképzelni. Meg kell tanulnunk a zajban és az élet rohanásában is jelenlévő Istenre rátalálni. Amint ezt mindig is hirdették a lelki élet mesterei, csak a gyakorlati alkalmazásra nem került sor. Már a szerzetesség ősforrásánál, az egyiptomi remeték között feltűnik szent Pafnucius alakja, akiről így szól a legenda: szerette volna tudni, hogy sokévi remeteségében és böjtölő önmegtagadásaival milyen fokára jutott az életszentségnek. Az angyal először egy muzsikáshoz hasonlítja, majd egy házaspárhoz, végül egy kereskedőhöz, akiket ez a jeles remete-szent fölkeres, és megtudja tőlük, hogy semmi rendkívüli imaéletük nincs, de törekszenek tisztességes keresztény életre. Jellemző, hogy a többször visszatérő vándorlegendában a remete áll szemben a világi foglalkozást űző emberekkel, tehát a magány, az önmegtagadás és az ima embere a világ zajában élőkkel.

Hasonlót mond Assziszi szent Ferenc a tökéletes boldogságról szóló szép fejtegetésében Leó testvérnek. „Ha megesnék is, hogy a kisebb testvérek az egész földön nagyszerű példáit adnák az életszentségnek... ha vakokat, bénákat gyógyítanának... sőt négynapos halottakat támasztanának... ha minden nyelvben, az összes tudományokban és írásokban jártasok lennének... ha az angyalok nyelvén beszélnének... írd, hogy még ebben sincs a tökéletes boldogság." Leó testvér kérdésére aztán kifejti, hogy ha az előttük lévő kolostor kapusa elzavarná és testi-lelki bántalmakkal illetné őket, „és ezt mind békével és vidáman tűrjük el az áldott Jézus szenvedéseire gondolva, ó, írd, frate Leone és jegyezd föl, ebben van a tökéletes boldogság." (Fioretti, 8. fej.) Ez nyilván szent Pál szeretethimnuszára való utalás szent Ferenc részéről, ahol az

angyalok nyelve vagy egyáltalán a nyelveken való beszéd az imádság legfelső fokát jelenti. És Pál mindezt semminek mondja: ..ha szeretet nincs bennem" (1 Kor 13. 1).

Vagyis szent Ferenc szent Pál nyomán a tényekkel való imádkozást teszi a legmagasabbra. Szólás-mondás volt: Quanto fá, tanto sá! (annyit tudunk. amennyit megteszünk.) Mindketten törekszenek kiemelni bennünket a szavak bűvöletéből. ami nélkül az imát el sem tudjuk képzelni. Azt hisszük. hogy csak az ima, ha szépen megfogalmazott szavak egymásutánját elsoroljuk. Kissé hitetlenkedve olvasunk a Boldogasszony bolondjáról, aki a bohóckodásból megtérve nehéznek találta a szerzetesek súlyos veretű imáit, s azért éjnek idején leszökött a Szűz Anya szobra elé, és úgy mutatta be előtte bűvészmutatványait, mintha a nagyközönség előtt állana. Az is ritkaság számba megy, amit gyerekkoromban egy öreg zenészcigányról hallottam, hogy az éjféli szünetben, míg a többiek vacsorázni mentek, ő az elsötétült teremben hegedűjére borulva imádkozott. Vagy amit egy katonáról hallottam, hogy éjszakai őrjáratban „levágott" néhány díszlépést az Istennek, mintha csak az ezredes vagy a tábornok jött volna.

A tényekkel való imát sürgeti a magára ébredt egyház is a zsinaton, mikor meghallotta az eddig gettóba szorult evilágiság hangját, és a profánság megszentelését és Istennel való átjáratását tűzi az egyház törekvései elé. De hiszen ezzel csak azt veszi célba, amit a kereszténység kezdettől fogva hallott, de több–kevesebb szerencsével valósított meg. Szent Pál a mindennapi élet misztikáját különösen a szolgákkal kapcsolatos intelmeiben adja: „Engedelmeskedjetek... félő tisztelettel és egyszerű szívvel, akárcsak Krisztusnak... Odaadással szolgáljatok, mert az Úrnak teszitek, nem embereknek..." (Ef 6, 6) Ugyanezt kéri a parancsoló uraktól is: „Gazdák! Viselkedjetek velük (a szolgákkal) ugyanúgy" (uo.). Még olyan profán foglalkozásról is, mint az adószedés, azt mondja: „Ezért fizettek adót is, hiszen Isten szolgái, akik azt behajtják" (Róm 13, 6). – Ugyancsak szent Pálnál találjuk a házasélet misztikáját, és benne nem csupán a lélek egységének misztikáját, hanem a nemiségét is (1 Kor 6, 16): „Az asszony engedelmeskedjék férjének, akárcsak az Úrnak ... Férfiak! Szeressétek feleségteket, amint Krisztus is szerette egyházát" (Ef 5, 22–25). – De az egész emberi érintkezést beemeli a Krisztus-szolgálat bűvkörébe,

mikor általában kijelenti: „Engedelmeskedjetek egymásnak Krisztus iránti tiszteletből" (Ef 5, 21). A kereszténynek minden embertársában Krisztust kell megéreznie és szolgálnia. Mint ahogy azt Jézus nem egyszer kijelentette: Amit egynek tesztek, nekem teszitek.

Ez annyira tudatában volt a kereszténység nagy imádkozóinak, hogy az imádság intézményeiben, a kolostorokban, amelyeknek minden tagja hivatalos imára volt kötelezve (brevárium), azoknak nem kellett külön elmondani az imát, akik valamilyen mellékszolgálat miatt (pl. harangozás, orgonálásnál fújtatás) szó szerint nem mondhatták el azokat. Nagy szent Terézia nagyon megbecsülte a konyhásokat, akik nem tudtak az imák jó részén ott lenni, egyenrangúaknak tartotta az imádkozókkal, és a konyhára is kiíratta: Inter ollas quoque adest Deus (a fazekak között is jelen van az Isten).

A tényekkel való imádkozás tehát nem ismeretlen az egyházban. De most valahogy nagyobb hangsúlyt kap, midőn a fölnőttek imáit sürgetjük. Ehhez azonban az kellene, hogy keresztény életünk néhány alapigazsága elevenen éljen bennünk. Olyasvalami ez, mint az akkumulátor, ami ha föltöltődik, adott közelítésre vagy bekapcsolásra szikrát vet vagy világosságot ad.

És itt kapcsolhatjuk be a Miatyánk szerepét életünkbe. A Miatyánkot a legtöbb ember megtanulta gyerekkorában szó szerint. A tudatosuláskor valahogy meg kellene növelni a Miatyánk tiszteletét azzal, hogy belső tartalmára, az elmondó Jézusnak világot átfogó akaratára, de az élet minden rezdülését is belefoglaló lelkületére kellene irányítani figyelmünket. A hét kérés átfogja egész életünknek minden fázisát, úgy hogy abba belefér a mi életünk mindenestül.

A Miatyánkban ugyanis felfedezhetjük az ember legalapvetőbb viszonyulásait az isteni és emberi dolgokhoz. Istenhez a hit, remény és a szeretet köt, s ezek az első három kérésnek tárgyai. A másik négy emberi dolgainkat rendezi, mégpedig úgy, hogy először mindennapi életünk testi-szellemi igényeire gondol (negyedik kérés), majd embertársainkkal való kapcsolatainkat rendezi a megbocsátás és irgalom kérésében. Végül az emberi sorsnak két mozzanata áll a középpontban: a megkísértettség, ill. próbára tevés és a beállott testi s lelki rossz. Akármilyen helyzetbe kerülünk,

e hét állapot valamelyike jelen van, következőleg felfakadhat ajkunkról a Miatyánknak egy-egy kérése.

Hogy ezt így lehet és így kell tennünk, azt maga Jézus mutatta be. Mert hiszen a hét kérést szép sorjában és logikai rendben szinte beledalolta abban a galileai naplementés hegyoldalban hallgató emberek lelkébe. De eljött az idő, amikor nem volt ilyen csendes a légkör, amikor eljött az ő órája a szenvedésben. Érdekes, hogy néhol Jézus szenvedésére ezt a szót használják: laboravit, dolgozott. Szenvedését munkájának, és munkáját szenvedésnek jelzik. Szenvedésében Jézus folyamatos imája elhallgat. Mikor közelít a szenvedéséhez, és maga is belerendül a rá váró szenvedés gondolatába, csak ennyit mond: „Dicsőítsd meg nevedl" Mintha csak ezt mondta volna: „Szenteltessék meg a te nevedl" A Getszemániban egy halk sóhaja van: Múljék el ez a pohár, „de legyen akaratod szerint" (Mt 26, 42). És mint az evangélista megjegyzi: „harmadszor is ugyanazokkal a szavakkal imádkozott" (uo.). Mintha csak a Miatyánk harmadik kérését ismételgette volnal Még feltűnőbb a kereszten való imádkozása. Hét szót „kiáltozott" bele abba a rettenetes embertelen és kegyetlen hangulatú világba, ahol vigyori gonoszság, brutális erőszak és bambán bámész tömeg egymást váltva kavarog a felfeszített Üdvözítő körül. Ez a hét szó nem logikusan követi egymást, és mintha csak a Megváltó gyötrelemtől izzó lelkének tűzhányójából szakadnának ki véresen és tüzesen. Ha jobban megnézzük őket, ráismerünk a Miatyánk szavaira vagy ha a szavakra nem is, a szavak jelentette problémákra.

Mindenesetre azt leszűrhetjük tanulságul, hogy ő szenvedésében, laborjában (= munkájában) magával a cselekvésével imádkozott, és szavakba csak a legkevesebbet foglalta bele, azokat sem szép sorjában mondotta el, hanem szinte sóhajszerűen vagy felkiáltásszerűen, ahogy éppen érzett vagy ahogy a helyzet kívánta. Próbáljuk ezt alkalmazni a mai felnőtt életére, hogy hogyan is festhetne ez a valóságban.

a) Az élet forgatagában járó embernek, a gépek vagy a forgalom fülsiketítő zajában ügyekkel, gondokkal megterhelt emberek és életek áradatában, aligha lesz módja még a Miatyánkot is tisztességesen elmondani. De Jézussal elmondhatjuk, aki életét azzal kezdte, hogy az Isten uralmát (országát) meghirdette, és

mindent elkövetett, hogy „Isten legyen minden mindenben" (1 Kor 15, 29), hogy: Szenteltessék meg a te neved! Vagy a zajtól, űzöttségtől és problémáktól kimerülten annyit elsuttoghatunk – mint Jézus –: Beteljesedett! Hisz Jézus is feladatát, mi is munkánkban és törődéseinkben feladatunkat teljesítjük. Ahogy az az egy szó a kereszten a leghódolóbb imája volt Jézusnak, úgy mi is részesedhetünk ebben.

b) Az Isten országa igazság, jóság, béke és öröm a Szentlélekben, mint az apostol mondja (Róm 14, 17). És Jézus boldogoknak mondja, akik „éhezik és szomjúhozzák az igazságot". A konkrét életben éppen ezek hiányával találkozunk unos-untalan. Nem ezt a szomjúságot érezve kell-e nekünk is mondanunk: Jöjjön el a te országod? És ha véresen belénk mar az élet igazságtalansága, szeretetlensége vagy szomorúsága, nem kell-e Jézussal felkiáltanunk: Szomjúhozom!? Hiszen a kereszten sem a testi szomjazást kiáltotta, a felkínált italt ugyanis nem fogadta el (Mt 27, 34).

c) Tudatában kell lennie az Istenhez tartozónak, hogy – mint Jézus mondja – „egyetlen hajszáladat sem tudod fehérré vagy feketévé tenni" (Mt 5, 36), és „ugyan melyiktek hosszabbítja meg életét csak egy arasznyival is azzal, hogy aggodalmaskodik?" (Lk 12, 25) Ha ennek eleven tudatában él, lehetetlen, hogy ne jöjjön ajkára: Legyen meg a te akaratod! Vagy amit a kereszten sokkal szemléletesebben és melegebben fejezett ki az égető kínok közepette: Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet.

d) Meglepő az a higgadtság és nyugodtság, amivel Jézus leszól a keresztről Jánoshoz: Íme a te anyád. Az egymásról való gondoskodást szentelte meg a szavaival, amivel mindennapi kenyerünket kérjük Istentől, s a kenyérben a magunk és mieink egészségét, lelki épségét, a napra szükséges energiákat, és mindeneknek foglalatát: a nyugalmat és békét. Ha Jézus a kereszten a világ bűneinek súlya alatt, a kínok idegtépő egzaltáltságát félretéve, az üdvösség felnyíló fényei között ilyen határozott nyugalommal és stílbiztonsággal tudta gyermeki gondoskodását kifejezni anyjáról és a tanítványról, azt utánozhatjuk mi is a mindennapi kenyérért való küzdelemben, mint akik isteni példára és útmutatásra cselekszenek.

e) Az ötödik kérésben Jézus voltaképpen arra szólít fel, hogy olyan irgalmasok legyünk, mint a mennyei Atya. Ezt a hegyi beszédben többször is mondotta, hogy magunk fölé emelkedve lépjünk ki a kicsinyes emberi kapcsolatok kuszáltságából, és az irgalmasságból való megbocsátást gyakoroljuk mindenkivel szemben, még a nekünk nem szimpatikusokkal, sőt ellenségekkel szemben is. Különben „mi különöset tesztek? Nem így tesznek a pogányok is?" (Mt 5, 41) Jézus nemcsak ajánlotta az irgalmas lelkületet az embertársakkal kapcsolatban, de maga is hasonlóképp tett, sőt imájában az ő megbocsátó lelkét adta nekünk. Itt legyen szabad rámutatni II. János Pál pápa második enciklikájára, a Dives in Misericordia-ra, melyben minden emberi kapcsolat rendezésében ajánlja érvényesíteni az irgalmasság elveit.

f) Az ember nem gép, amely sínéken gondolkodik. Nem is állat, hogy csalhatatlan ösztönökkel mozogjon. De lelkiismeretes szabad lény, aki szinte minden pillanatban döntés előtt áll, és dönthet jól vagy rosszul. A próbatevés, vagyis kísértés mindig ott van valahol. És az ember látva gyöngeségét, irtózik a próbatételtől, mert hiszen tudatában van gyöngeségének. Jézus az élet alázatát ajánlja figyelmünkbe, mikor mondja: Aki magát megalázza, azt fölmagasztalják. Az ember legnagyobb próbatétele az, amikor Isten is magára hagyni látszik és visszavonul fényeivel, biztatásaival és a bátorságot sugalló helyzetekkel. Ekkor érzi magát igazán kicsinynek, elhagyottnak és összetörtnek. A hallgató Isten az ember legnagyobb próbatétele. Jézus nemcsak a szánkba adta a kérést, hogy ne vígy minket a kísértésbe, de merte a kereszten belekiáltani a Golgota sötétségébe a még sötétebb szavakat: „Én Istenem, miért hagytál el engem?" (Mt 26, 46) E pillanat drámaiságát akarja ábrázolni az evangélista azzal, hogy a kiáltást így fejezi ki „hangosan felkiáltott". És a Zsidóknak írt levél szerzője éppen ezt a legemberibb pillanatot örökíti meg: „Földi életében hangosan kiáltozva, könnyek között imádkozott ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól, és hódolatáért meghallgatásra talált" (Zsid 5, 7). – Talán éppen ezt a kérést kell legjobban megtanulunuk a mi Urunktól akár a szelíd formájában, akár véres-tüzes formájában.

g) Sokféle hányódása van az embernek: betegség, szegénység, szomorúság gyötri, de rájövünk, hogy mindezek mögött az er-

kölcsi rossz, a bűn áll, az pedig csírájában hordja a kárhozatot. Jézus fölhívta figyelmünket, hogy a sátán káprázatain keresztül áttüzel az örök kárhozat fénye. Ezt észrevenni, megérezni és irtózattal elfordulni hív föl bennünket, mikor imája végére nyomatékosan oda teszi: De szabadíts meg a gonosztól! És hogy érdemes ezt imádkozni a bűnökbe és bajokba is elmerülten, azt bemutatja a lator példáján, akinek egy sóhajára az örök kárhozattól való megszabadulást, illetőleg a paradicsomba való bejutást ígérte.

Mi hozzászoktunk gyermekkorunkban ahhoz, hogy a Miatyánkot egyvégben mondjuk el. Szóbeli imáink, liturgikus könyörgéseink mintájára nem tudjuk elképzelni, hogy a kérések mindegyike is egy-egy önálló ima, amit alkalom adtán, sőt életünknek, ill. napjainknak nagyobb részében mondani lehet, illetőleg kell, mégpedig úgy, ahogy az adott életkörülmények megkívánják. Ezekkel a fel-felsóhajtásokkal nem szakad meg a munka menete, nem kell külön pozitúrát fölvenni, sem ünnepélyes szavak ünnepi hanghordozását hallatni. Körülbelül úgy, mint ahogy Jézus tette Názáretben.

Názáretben a felnövekvő Jézus nemcsak hogy semmi csodát nem tett az apokrif elképzelésekkel szemben, de még a vallásosságnak feltűnő vagy kiemelő formáit sem gyakorolta. Például ha a zsinagógai istentiszteleten föltűnően szépen tudott vagy szokott volna imádkozni, később — nyilvános működésekor — erre visszaemlékeztek volna. Vagy ha prófétai ihletésű szavakat mondott volna ennek is, annak is, vagy bonyolult esetekhez „okosan" hozzászólt volna és olyasformán viselkedett volna, akire fölfigyelnek az emberek. De nem, mert amikor nyilvános működését elkezdve visszatért Názáretbe, kérdezgetik: „Honnan van ennek a bölcsessége és csodatévő ereje? Nem az ácsnak a fia? Nem Mária az anyja?,... Honnét vette hát mindezeket?" (Mt 13, 54) Kegyelmi fölszereltségének és emberi zsenialitásának különös jeleit nem árulta el. Az embereknek nem tűnt föl, csak a mindennapok munkájába és szűkre szabott életkeretbe alázta magát. Így szentelte meg a szürkének látszó életet. Nyilván ezért megy fel Názáret csillaga a modern keresztény szellemiség egén. És mondhatnánk, hogy gombamódra támadnak testvéri alakulatok és csoportok, amelyek Názáretet vallják éltformájuknak; életcéljuknak pedig a mindennapi profán élet megszentelését.

Rónai György Szegény jó Hanuszákné c. novellájának hőse mosónő, és azzal válik szentté, hogy úgy mossa mások szennyesét, „mint ahogy Szűz Mária mosta az Úr Jézusét és az apostolokét". Nyilván ez lesz a jól fölfogott felnőtt imádságnak is az eredménye, hogy a vízvezetékszereléstől kezdve a mezei munkákig, a szellemi munka idegfeszítő lázától a betegápolásig minden mozdulatunk Istenben legyen az apostol tanítása szerint: „Tehát akár esztek akár isztok vagy bármi mást tesztek, tegyetek mindent Isten dicsőségére (1 Kor 10, 31).

Így lesznek életünk mozzanatai az időnként rávillanó vallásos tudat szikráitól imádsággá, imáink pedig életté, a felnőtt keresztény ember életévé.

(Szolgálat, 53. szám, 1982)

ÖREGEK VALLÁSA

A közelmúlt évtizedekben gyakran töltötte el szégyenérzettel az eszmélkedő keresztény embereket, hogy a vallásosság külső megnyilatkozásai: a templomjárás, gyónás-áldozás, mintha elsősorban az öregek, főleg az idősebb nők kiváltsága lettek volna. Sőt ma is nem egyszer úgy tűnik fel, hogy a családban elsősorban ők képviselik a vallás érdekeit agyonunt intéseikkel és szekatúrának is beillő erőltetéseikkel. Még inkább növekedni látszik szégyenkezésünk, ha arra gondolunk, hogy fiatalabb s életerősebb éveikben ezek közül az öregek közül nem egy maga is — mint mondani szokták — a világ útján járt és csak akkor tért Istenhez, amikor már „a bűn is elhagyta". Ha pedig az öregséget nem az évek számain mérjük, hanem — mint ahogy az is — az életerő megfogyatkozásának és a vég közeledésének tekintjük, akkor ide sorolhatjuk az élet országútjáról valami formában lesodortakat: betegeket, testi fogyatkozásban szenvedőket, lélekben megtörteket. Akikben egy szóval az életlendület megtorpant vagy akik a halál ígézete alá kerültek, azok fordítják életüket Istenhez — sokszor 180 fokos fordulattal — és lesznek a vallásosság képviselői.

Ami bennünk keresztényekben szégyenkezést kelt, az nem egy istenkeresőt kedvezőtlenül befolyásolt, sőt elriasztott szent vallásunktól; azokat pedig, akik kívül állanak a vallási életen, Nietzschétől kezdve felsőbbséges mosolyra és megvető ítéletekre késztette. Élesebben nem is lehetne ezt az egész problémát megfogalmazni, mint ahogy Martin du Gard regényhőse, Jean Baroist teszi végrendeletében. „Amit ma írok szellemi erőm teljében és egyensúlyában — olvassuk a végrendelet elején — annak nyilvánvalóan nagyobb súllyal kell latba esnie, mint amit írhatok vagy gondolhatok életem végén, amikor a kor vagy a betegség testileg és erkölcsi: leg megnyomorított."

De az emberi rugdalózásokon mosolygó Isten (9 Zs 4), ki azt mondja– „Megfogom a bölcseket ravaszságukban" (1 Kor 3, 19), azzal a meglepő eljárással szolgál nekünk, hogy Fia bemutatásakor két öreget állít oda, hogy hirdessék Krisztus Istenségét: az agg Simeont és a nyolcvannégy éves Annát. Mit számíthatott ennek a két öregnek a szava és tanúságtevése Jeruzsálem hatalmas vallási organizmusában, káprázatos szertartásai és nagytekintélyű írástudói s papi fejedelmei előtt? A mi emberi gondolataink

szerint egy tüzes lelkű próféta-ifjú vagy egy Debbóra-mintájú nő tanúságtétele mennyivel nagyobb súllyal esett volna azok lelkébe, „kik várják vala Izrael megváltását." (Lk 2, 38) Ehelyett Isten egy sírbahajló öregember és egy közismerten jámbor öregasszony alig valamit számító tanúságtevését akarta útjelzőként beletűzni az emberi eszmélkedés világába, noha tudta és előre látta, mennyi gyötrelmet fog okozni majd minden kornak színe előtt a fennebb jelzett probléma.

Nem mintha az életerős embert kikapcsolná megváltásának áramából, — hiszen ezt máshonnét már jól tudjuk, hogy mennyire nem akarja kikapcsolni — de — ha szabad magunkat így kifejeznünk — az Isten bravúros kedvében úgy akart rácáfolni a magát nagyratartó emberi okosságra, hogy éppen az a kő, melyet megvetettek az építők, szegletkővé (Mt 21, 42) legyen és hogy azok is, akik az útszélen (Mt 22, 9) és a sövények (Luk 14, 23) tövében meg a városok terein és utcáin található „koldúsok, bénák, vakok és sánták" (uo. 21) sorsánál is lejjebb tengődnek, lakomájára meghívást nyerjenek.

Ha nem volna káromlásize, azt mondhatnánk, hogy a Nietzsche- vagy Barois-féle kihívásokat az Isten nem úgy intézi el, hogy szégyenlősen elbújtatja öregjeit, betegjeit s az azokhoz hasonlókat, hanem nyíltan és bátran övéinek mondja. „Nem szégyenli őket testvéreinek mondani" (Zsid 2, 11) — mondja Szent Pál, és mintha nyomatékozni akarná a gondolatot, később ismétli: „Az Isten nem szégyenli őket, hogy az ő Istenüknek hívassék" (Zsid 11, 16) És hogy rámutasson a gyökérproblémára, a kereszt titkára, egész részletesen kifejti: „Mert nézzétek csak meghívástokat, testvérek: nem sokan vannak a bölcsek test szerint, nem sokan a hatalmasok, nem sokan a nemesek; hanem azt, ami a világ szerint oktalan, választotta ki az Isten, hogy megszégyenítse a bölcseket, és azt, ami a világ szerint gyönge, választotta ki az Isten, hogy megszégyenítse az erőseket, és azt, ami a világ szerint nemtelen és megvetett, választotta ki az Isten, és azokat, amik semmik, hogy azokat, amik valamik, megsemmisítse, hogy egy test se dicsekedhessék az ő színe előtt." (1 Kor 1, 26—29).

Aki olyan mélyen látta az emberi nyomorúságot, mint az Úr Krisztus, az előtt nem lehettek rejtve a „kicsinyek" (Mt 11, 25) gyarlóságai, Kicsinyeknek az evangéliumi szóhasználat nemcsak a gyermekeket nevezi, de azokat a nagyokat is, akik tudásban, erőben s gazdagságban nem többek a kisdedeknél. Nagyon is szenvedte az apostolok értetlenségét, gyöngeségét, pártoskodásait és tévelygéseit. De mindezek ellenére valami misztikumot rejtett bele minden „kicsinységbe" és mindabba, ami ezzel rokon. Valami

fényt vagy világosságot, amit csak ezek láthatnak meg. Mint ahogy a legkorrektebb embertársunk felfogásán megérzünk bizonyos kegyetlenséget vagy legalább is keménységet, ha nem volt beteg sohasem.

Ez a misztikum annyira a kereszténység velejéből való, hogy az Egyház esti imájában éppen az öreg Simeonnak énekét mindennap elmondhatja és figyelmeztet rá, hogy estére mindnyájan egy kicsit öregek legyünk. Jelzi ezzel azt, hogy itt olyasvalamivel állunk szemben, amit mindennap érdemes megfontolni, amire mindennap kell gondolni és aminek légkörét éppen a földi fény kihunyásakor kell magunkban megteremteniünk. Az öregség s mindaz, ami ezzel rokon, természetszerű lendülettel segíthet benniinket e misztikum felfedésére. Hogy ez legtöbbször nem sikerül vagy balul sikerül, az attól van, hogy nem tudunk belenyugodni a változhatatlanba (ami valóban változhatatlan), és egy bizonyos belső égés és mardosás idegessé, sokszor pedig ziláltá teszi az emberek lelkivilágát.

Hogy mi lehet ez - misztikum, ezt csak sejteni tudjuk, kimeríteni nem. Bizonyára elsősorban az a nagy életalázat, amit kiérlel az erőinek fogyását tisztultan szemlélő öreg szív. Halk, elvonuló, másoknak terhére lenni nem kívánó, más életformákat erőszakosan változtatni nem akaró beállítottság. „Csak ki-ki úgy járjon, mint az Úr megadta neki" (1 Kor 7, 17), „az egyiknek így, a másiknak meg amúgy." (uo. 7.). Az életstílusok és életfelfogások különbözőségét ilyen keresztény értelemben kezelni senki sincs jobban indítva, mint a sokat látott és sokat megélt ember.

Azután szolgálat-adásnak és szolgálat elfogadásának helyes aránya sem tündöklik másutt úgy, mint az öreg korban. Aki csak mások szolgálataiból él, az here; aki pedig irtózik attól, hogy embertársától valamit is elfogadjon, az önhitt gőgnek kietlen lelkű rabja. Senki nem irtózik úgy attól, hogy mások terhére legyen, mint az öreg; viszont senki nem tudja annyira, hogy másokra szorul, mint ugyancsak ő. Éppen ezért minden erejét megfeszítve törekszik szolgálni; viszont hálás lélekkel, lélekkel fogadja el a szolgálatot. „Ha meg nem moslak, nem lesz részed énvelem" (Ján 13, 8). — mondja Jézus Péternek, aki tiszteletből irtózik elfogadni Istenétől a lábmosás szolgálatát. Meg kell tanulnunk lélekkel fogadni mások áldozatát, anélkül hogy azt kikövetelnénk vagy arra számítanánk. Ehhez csak a szentek értettek.

Nem véletlen az öregeknek a gyermekség felé való orientációja. Bámulatos, hogy egészen öreg emberek egészen fiatal gyermekekkel milyen komolyan és milyen hosszan el tudnak beszélgetni. Azon sem kell csodálkoznunk, hogy az öregek gondolatvilága mindig saját gyermekkorukban ragad meg és

folyton ilyen fordulatok hallhatók: Mikor én még gyermek voltam... vagy: Édesapámtól, öregapámtól ezt és ezt hallottam... A tiszta humánumnak megnyilatkozása ez, melyet nem homályosít el az életerejükben járóknak egzisztenciális fölényeskedése. Úgy néz a gyermekre, mint eljövendő generációk ősatyjára és ezért átszármaztatja az általános emberi szemlélet sarkpontjait. Persze, ösztönszerűen, élmények és emlékek formájában. És éppen az a megindító ebben, hogy mindez egy hosszú és hányatott életnek sok kusza élménye és vállalkozása után, mint ismeretlen tisztaságú mélységeknek fenékhullámа törjön fel. És ezt adja át eszményképpen a kisgyermeknek, mint magával egyenlőrangú embernek, az emberi történés egy láncszemének. Soha annyira nem ember az ember, mint mikor egy öregember egy gyermekkel „elbeszélget."

És végül utaljunk a tipikusan simeoni gondolatra: az öregember menne már, de maradna is; az életből való távozás és benne való maradás kettőssége kitermeli azt a sajátos keresztény magatartást, amit Szent Pál képvisel: „Most már az van hátra, hogy azok, akik sírnak, mintha nem sírnának és akik örvendeznek, mintha nem örvendeznének és akik vesznek, mintha nem volna birtokuk és akik élnek ezzel a világgal, mintha nem élnének." (1 Kor 7, 29—31.) Nagy dolog derülten tudomásul venni azt, hogy el kell távoznunk az életből, de még nagyobb dolog elhinni, hogy amikor már semmi kedvünk az élethez, vagy semmi értelmét nem látjuk további életünknek, akkor — mint Simeon —, gondoljunk az Isten titokzatos ígéretére, hogy addig „halált nem lát, míg csak meg nem látja az Úr Krisztusát." (Lk 2, 26.) Sokszor nehéz elhinni, de úgy van: addig nem távozunk az életből, amíg a titkos isteni rendelések mértékét be nem töltjük. A mérték mélyén pedig Krisztus áll. (Ef 4, 13.)

Érhetik megaláztatások a kereszténységet az öregek, betegek vallásossága és a halálos ágyukon megtérők gyengesége miatt. De tudnunk kell, hogy ez beletartozik a nagy megváltói rendbe, melynek Isten-akarta felhívása ez: „Menjünk ki tehát Őhozzá, hordozván az Ő gyalázatát." (Zsid 13, 13) Boldog az, aki megérti Gyertyaszentelő tanulságát: agg Simeonoknak és töpörödött Annáknak hivatása: bizonyságot tenni Krisztusról, az evangéliumról, a szent kereszténység fölséges kegyelmi erőiről és eszmei tartalmáról.

(Vigília, 1953. február)

ÖREGEK ÉS A BIBLIA

Az Úr Jézus fiatalon végezte el földi küldetését. Nem ismerte tehát az öregséggel járó testi-lelki elváltozásokat. Így nem is érezzük érvényesnek a Zsidóknak írt levél egyébként számunkra nagyon vigasztaló megállaítását: Krisztus „a mi Főpapunk ugyanis nem olyan, hogy ne tudna együttérezni gyöngeségeinkkel, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett." (Zsid 4, 15). És ha ugyanazon levél tanúsága szerint Jézusnak „minden tekintetben hasonlóvá kellett válnia testvéreihez, hogy irgalmas... legyen" (uo. 2, 17) akkor az öregség lelkivilágára aligha találunk Jézus életével hitelesített eligazításokat, hiszen az elfogyatkozó életerővel járó gyöngeségeket a testben, és az egyáltalán nem kecsegtető távlatok feltárulását a lélekben nem érzékelte.

Ám Isten „mindent szabad elhatározása szerint tesz" (Ef 1, 11). Az üdvösség tervét is ezzel a szabad alkotó kedvvel gondolta ki. És a tervezések korában tudjuk azt, hogy akár egy házat, akár egy ünnepi rendezvényt, akár egy gazdaság tervet minden részletében meg kell alkotni, minden kis részletét az egyetemes gondolat uralma alá kell vetni. Isten üdvösségtervében is minden kis részletnek jelentősége van, és minden apró mozzanat sugározza az Isten gondolatát, és következőleg kinyilatkoztató üzenetét is. Ezért nem mehetünk el mint jelentéktelen részlet mellett, hogy a megváltás művét végrehajtó Isten fia világba érkezésekor két öreget (Simeont és Annát) hív tanúbizonyságra, és a Golgota áldozatának befejezése után ismét csak két öreget állít a sírba tétel elvégzésére Arimateai Józsefet és Nikodémust. Reflektál tehát az Isten az öregek szolgálatára, és a bennük jelképezett öregségnek komoly szerepet szánt az üdvösség munkálásában.

A reménytelenség ellenére. Különös, hogy míg „az ígéret gyermekét", Izsákot Isten akkor adja Ábrahámnak, amikor az öregség miatt élettanilag lehetetlenné vált az élet továbbadása, és az első prófétánál, Sámuelnél is kivárja a nyilvánvaló terméketlenség idejét, Fiát nem öreg szülőktől eredezteti. Bár Jézus fogantatásában

jelen van nemcsak az ősatya említése miatt a biológiai lehetetlenség, hanem a férfi nélküli szűzi foganásban is. E párhuzamra utal különben az angyal a Szűz Anya köszöntésében, midőn Erzsébetre mutatva mondja: „Istennel semmi sem lehetetlen." (Lk 1, 36). Hogy a reménytelenségből lépjen be a világba az Üdvözítő, azt a keresztény hagyomány Szűz Mária szüleinek, Joakimnak és Annának öregkori foganásában őrizte meg: akkor kapták meg Máriát, az Üdvözítő anyját, amikor látszólag hiába éltek és kilátástalanná vált az életük.

Az öregségnek legalapvetőbb problémája a céltalanság és kilátástalanság érzete. Amikor még az élet lendülete és alkotó kedve az idegeinkben zsong, rájönni arra, hogy lassan a mellékvágányra kerülünk, ez a legnehezebb próbatétele az életkor-váltásnak. Mit remélhetek még az élettől? Mit tehetek? Vár-e még valami ebben a világban? Adhatok-e valamit az emberi közösségnek? Egyáltalán miért is élek? Kemény kérdések ezek, és éles kés gyanánt hasogatják fel a léleknek addig fölszínes nyugalmát. Mintha csak az egzisztencialista filozófia a modern szellemiség vívódásaiból kihallott szavait és a szavakban rejtőző életérzéseket forgatná minduntalan, melyek létbe dobottságról és halálra rendeltségről beszélnek.

Azzal, hogy Isten az ő választottait és Fiát is reménytelenül lehetetlen helyzetből indítja el a világba, az öregségben jelentkező céltalanság és lehetetlenség érzetét akarta belsőleg föltárni. Vagyis azt, hogy nincsen olyan reménytelen helyzet, amiből ne származhatna üdvösség és megváltott élet, vagyis diadalmasan feltörő isteni élet. „Ezekből a kövekből is tud az Isten Ábrahámnak fiakat támasztani" – dörgi majd Keresztelő Szent János a sivatag sziklái a mutatva (Mt 3, 9). A sziklák zordságát és a kövek kietlenségét hordozó öregség meleg életté változhat Isten kegyelmi behatása által. Igaz, ehhez meg kell ízlelni a reménytelenségnek, a céltalanságnak és a hiábavalóságnak azt az érzetét, amivel az öregkor jár. Ábrahámról mondja az Írás: „Ő a remény ellenére is reménykedve hitt" (Róm 4, 18).

Csak egy síró gyermek. A halálra váró Simeon és Anna egész életükön át várakoztak az Üdvözítőre, hisz ígéretük volt „a Szentlélektől, hogy addig nem hal meg, amíg meg nem látja az Úr Fölkentjét" (Lk 2, 26). Az Úr Fölkentjéről pedig minden jámbor

zsidó azt képzelte, amit Izaiás próféta írt róla: „Így fogják hívni: Csodálatos, Tanácsadó, Erős, Isten, Örök Atya, Béke fejedelme. Messzire kiterjed majd uralma" (Iz 9, 5). És a képzelt nagyság helyett egy síró kicsiny gyermek jelentkezik. Mit árult el a kicsiny gyermek a hatalmas Megváltóból? De Simeonnak éppen ez volt a küldetése és feladata, hogy a még csírájában levő jövőt lássa és higgyen benne.

Nem ok nélkül van az, hogy nagyon öreg emberek nagyon fiatal gyermekekkel barátkoznak. Főként faluhelyen lehet ezt érzékelni. Akárhány magas korú embertől lehet hallani: Mikor még kisgyerek voltam, hallottam az öregapámtól (vagy egy öreg bácsitól), hogy gyerekkorában ez és ez történt. Szinte két évszázadot hidal át ez a lánc. És ha ezt jelképnek vesszük, akkor megkapjuk az öregségnek Simeon diktálta feladatát: örülni tudunk azoknak a kis örömöknek, amikkel végül is tele van az életünk, és amikkel Isten átszövi mindnyájunk életét. És ezekben a kis életörömökben megsejteni a kibontakozást.

A tékozló fiú apja. Ha Jézus nem is volt öreg, de az öregség pszichológiáját jól ismerte. Példabeszédeiben ugyanis az öregség kiegyensúlyozottságát használta fel Mennyei Atyja közelebb hozására. Hasonlítja a mennyek országát s a Mennyei Atyát a királyhoz, a gazdag emberhez, kik lakomát szereztek és sokakat meghívtak. Igaz, nincs kimondva, hogy ezek öregek voltak, de a patriarkális rendszerű közösségi életben, amiben az evangélium fogantatott, mindig öreg volt a család feje. Így képzeli el őket a keresztény hagyomány, és a művészi ábrázolás is.

A legszebb példabeszéde Urunknak a tékozló fiúról szól. A főszereplő az atya, kiben az irgalmas Istent mintázta meg. Két mozzanat ragadja meg figyelmünket és teszi örökre szimpatikussá az öreg apát: tudja tisztelni fia szándékát és tudja hazavárni a tékozlót. Két olyan vonás, melynek hiánya mérhetetlen keserűségbe tudja meríteni az öregséget, jelenléte pedig megaranyozza s derültté teszi világát.

Az önállóvá növekedett gyermekek igen sokszor eltávoznak a szülői ház melegéből, amit apák és anyák egy élet áldozatával hoztak létre. Milyen sérelmes ez a szerető szülők számára! Egész életük célját, biztató álmát és ábrándját dönti porba sokszor az

élet. És amikor lélekben hagyják el a szülők eszményeit, életfelfogását és világnézetét, akkor megélik vagy legalábbis megsejtik a tékozló fiú atyjának gyötrelmeit. Ezekben a lelki vívódásokban is tisztelni a felnőtt gyermek akaratát, mint ahogy az ember szabadságát tiszteletben tartó Istent jelképező atya „szétosztotta köztük vagyonát" (Lk 15, 13) a fiú kívánsága szerint, isteni fényeket lop a háborgó szülői szív érzéseibe.

És ez sarjasztja ki a hazavárás csodálatos vonását. Hisz a tékozló fiút „apja már messziről észrevette, és megesett rajta a szíve. Eléje sietett." (uo. 20 v.) Nem bennrekedni egy sérelmi érzésben, és nem a jósolt bukás igazság-birtokának fölényét éreztetni, sőt nem is bevárni a fiú közeledtét és önvádját, hanem elébe futni vagyis megelőzni, ez lesz az isteni mű az öregedő ember életében.

És ha mindezt szimbolikus értelemben is vesszük, hisz nem mindenkinek van élő gyermeke, és nem mindenkinek lesz tékozló a fia, de mindenkinek van célja, terve, ábrándja, várakozása és elképzelése az életről, amik a tékozló fiú rongyaivá válnak, és ha azokkal szemben is tudjuk ezt a lelki nyitottságot mutatni, elérjük a prófétai látomások „Ősöreg"-jének (Dán 7, 9) magatartását, amit Jézus eszményül állított fel nekünk: „Legyetek tökéletesek, mint Mennyei Atyátok tökéletes" (Mt 5, 48).

Nikodémus. Mi vezethette Nikodémust és Arimateai Józsefet, bár a zsidóktól egyformán féltek (Jn 19, 38), hogy Jézust eltemessék? Csalódottan tovább mehettek volna, mint a többiek, mégis „bátran bement Pilátushoz" (Mk 15, 43). Pedig már öregek voltak, tanácstagok – s ezeket „vének"-nek nevezi a Szentírás. Mintha Isten az öregségnek ezt a szent feladatot akarta volna megjelölni: átvágva magunkat minden félelmen és minden kiábrándultságon adjuk meg holt reményeinknek és várakozásainknak a végtisztességet. Akit temettek, az betöltötte minden vágyukat és várakozásukat, hiszen az Írás kiemeli Józsefről, hogy „maga is várta Isten országát." (Lk 23, 51).

Az élet nagy távlatokat nyit fel mindenki előtt, amikre nem juthatunk el. Megtanulni szépen, áhítattal, megnyugvással eltemetni kihunyt reményeinket, be nem teljesült vágyainkat és el nem ért céljainkat, ezt akarja megábrázolni az evangélium. Távol akarja űzni lelkünkből az elégedetlenséget, folytonos szemrehányásokat

és keserű kifakadásokat az élettel szemben. S Nikodémus alakja még azt is megmutatja, hogy aki megnyugodva tudja be nem teljesült várakozásait eltemetni öregkorában, az mindezek föltámadását is megérheti és egy diadalmas életbe juthat.

Ahová nem akarod. Jézus föltámadása után Péterrel beszél, rábízza a főhatalmat, de hozzátesz valamit: „Mikor fiatalabb voltál, magad övezted föl magadat és odamentél, ahová akartál. De majd ha megöregszel, más övez fel téged, és odavisz, ahová nem akarod." (Jn 21, 18). A tanítványok értelmezése szerint ezt Jézus azért mondta, hogy jelezze „milyen halállal dicsőíti meg Istent" (uo.). Figyelemre méltó, hogy ilyen általános jelzést ad az Úr. Bizonyára átérezte az öregek sorsát, örök problémáját: a kiszolgáltatottságot. Az önálló, önérzetes, a maga-irányította ember legnagyobb megpróbáltatása ez! Más övez föl téged — ebben benne van a gyermekeire szoruló szülő alaphelyzete, akár azért, mert „átadták magukat" a gyermekeknek, akár életkörülményeik alakultak olyan szerencsétlenül, hogy rájuk kell hagyatkozniok mindenben. Oda kerülnek, ahová sem testük, sem lelkük nem kívánkozott. — Ha egyszer így alakult a helyzet, tudomásul kell vennünk ezt, a kiszolgáltatottságot úgy is el lehet — és el is kell — viselni, hogy ebből az Istennek dicsősége származzék.

Az öreg Pál. A lassan megöregedő Pál apostolnak is megvoltak az öregségi problémái. Sorai közül kicsendült egyik legnagyobb keresztje az öregségnek: az egyedülvalóság. „Első védekezésem alkalmával senki sem állt pártomra, mindenki cserben hagyott." — írja keserűen (2 Tim 4, 16). Valamivel előbb megjegyzi: „Csak Lukács van mellettem" (uo. 11 v). De a fölfakadó panaszokhoz mindjárt hozzáteszi a maga háborságását csendesíteni akaró szót: „Ne számítson nekik bűnül!" (uo).

Az élet forgatagából az életfolyamat partjára sodort embernek roppant nehéz hozzászokni a magányhoz. Ezt a legtöbben belső lázongással veszik tudomásul, és környezetüket állandó szemrehányásokkal ostromolják ennek megszüntetésére. De hasztalan. Az élet üteme mást diktál még a jószándékok esetén is, hát még ha közrejátszik az elhidegülés is a folytonos panaszok miatt! Ezzel számolni kell annak, aki az öregség állapotába jut. Készülnie kell

rá, és valami elfoglaltságot kell keresnie, hogy egyedülvalóságát megoldja. Aki olyan lelkinyugalommal, mint Szent Pál, nem tudja tudomásul venni a magárahagyottság realitását, annak nehéz lesz környezetének hibáztatását elkerülni. És ez olyan lelkiállapotot fejleszt ki benne, hogy övéinek legjobb szándékú kezdeményezései magányosságának könnyebbé tételére eredménytelenekké válnak.

De ad még Szent Pál más eligazítást is. Örök sorokat ír le ugyanis az Újszövetség legrövidebb könyvében, az egyfejezetes Filemonhoz írt levélben. Ebben egy Rómába szökött rabszolgáért könyörög barátjának, Filemonnak, hogy bocsásson meg neki szökéséért, mert közben az kereszténnyé lett. Ezt írja: „Bár Jézus Krisztusban teljes joggal megparancsolhatnám, ami kötelességed, mégis a szeretetre hivatkozva inkább kéréssel fordulok hozzád én, az öreg Pál." (8 v). Parancsolás helyett kérni! Óriási fordulat ez az ember életében, akinek akaratától eddig minden függött, és aki minden jogot megszerzett arra, hogy parancsolhasson azoknak, akikért életét áldozta, és akiket élethez és vagyonhoz segített. Addig talán soknak sikerül eljutni, hogy nem parancsolgat, de hogy – reális szükség esetén – kérjen is, azt megalázónak tartja. Inkább visszavonul egy sebzett önérzet sorompói mögé és onnét teszi feszültté és mérgezetté a légkört környezetében. Meg kell tanulnunk az apostollal együtt lemondani a parancsolgatásokról, és emberi hangot használva szelíden előterjeszteni jogos kívánságainkat és kérelmeinket. Igaz, ehhez alázat kell. De ez a jézusi alázat ígéri azt, hogy „nyugtot találtok szíveteknek" (Mt 11, 29).

A lényeglátó. Nincs ugyan a Bibliában, csak a keresztény hagyományban szerepel Szent János öregsége. Mikor már nagyon idős volt, kézen fogva vezették el a hívek gyülekezetébe. És mindig sürgették őt, hogy mondjon valamit Jézusról. És csak ennyit mondott mindig: „Fiacskáim, szeressétek egymást!" A tanítványok elunták már és megkérdezték, miért mondja mindig ugyanazt. „Mert az Úr parancsa – kapták Szent Jeromos szerint a Jézushoz méltó feleletet – és ha ezt az egyet megtesszük, elég az üdvösségre." Itt mindenesetre az a feltűnő, hogy az Úr keblén nyugodó és az isteni Szív érzéseit halló János, aki a sas szárnyalásával merült bele az Ige eredésének szent titkába, és aki előtt csodálatos távlatokban nyílt fel az eljövendő isteni világ dicsősége

a *Jelenések Könyvé*ben, a Patmosz szigeti látomásokban, ennyire leegyszerűsödik. Annyi mondanivalója volt neki, hogy evangéliuma végén kétszer is utal rá: „Jézus még sok más csodajelet is mutatott tanítványai előtt, amelyeket nem jegyeztek fel ebben a könyvben" (Jn 20, 30). És ez a sok annyi, hogy „ha valaki mind le akarná írni, – azt hiszem – annyi könyvet kellene írnia, hogy nem tudná az egész világ sem befogadni." (Jn 21, 25). És ettől a szemtanútól, a titok látójától a későbbi nemzedékek többet vártak.

De nem. János a lényeget látta, és a lényeget mondta. És ezt tapasztalhatjuk öregeinknél is, hogy unalmassá válik az, amit az öreg lélek lényegesnek lát. Valóban lefoszlanak a dolgokról a fények és az illúziók, és egyre színtelenebbé és jellegüket vesztettekké válhatnak élményeink és igazságaink. De mindezekből szűrődik le egy élet tapasztalata. Eltűrni ezt az elszíntelenedést, de rájönni az egyszerű igazságok és formulák belső gazdagságára és tartalmára és így tanúságot tenni az emberi formák telítettségéről, ez lesz örök hivatása az öregségnek. A leegyszerűsödés és az eszköztelenség nagy eszménye a művészetnek. És ha az öregség teológiáját meg kellene fogalmazni, jobbat nem mondhatnánk, mint azt, hogy éppen ebben a leegyszerűsödésben és lényeglátásban közelíti meg az ember legjobban az Istent, aki maga az egyszerűség.

*

Jézus nem volt öreg, de az öregséggel járó problémákat ismerte és megélte, üdvössége számára lefoglalta és életébe beleállította. Ha summázni kellene, akkor ebben a sokszor idézett mondásában összegezhetnénk Jézus üzenetét az öregeknek: „Vegyétek magatokra igámat és tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű, s megtaláljátok lelketek nyugalmát." (Mt 11, 29). Jézus nélkül nehéz iga az öregség, szelídség és alázat nélkül folytonos önemésztődés és indulatoskodás. A kiegyensúlyozott nyugalom derűjét és békéjét a Biblia üzenetében találjuk meg.

(Vigília, 1979. október)

A KIS ÚT

KÉTSZÍVŰ EMBEREK

„A szenvedés gyötrő kényszere egyensúlyában fenyegetheti meg a lelket. Vannak fájdalmak, melyek porba sújtanak, és kábult lényünk elveszíti a helyes irányok, a termékeny lelki kapcsolatok tudatát; szédülten próbálunk talpraállani és visszaesünk százszor is az első lépés előtt... Vannak belső, rejtett emésztődéseink, melyekben lelki súlypontjaink, értékeléseink eltolódnak, elveszítjük a természetfölötti gravitációknak Isten felé vonzó irányát vagy legalábbis ez az irány nem eléggé diadalmas bennünk; idegen vonzások daraboljákk lelkünk egységét, ingadozó értékelések rázzák belső épületeinket. Ilyenkor megeshetik, hogy a lélekben második központ alakul, mely a lelki életet alapjában összezavarja és fölemészti. Bizonyos módon két centrum, két szív van az emberben. Egyik, mely alkalomadtán hívő, Istenben bízó; és egy másik, mely a rosszon megbotránkozik, s engedi, hogy a szenvedés jóformán gyógyíthatatlanul elkeseritse.

Óvakodjunk az ilyen szétesléstől. Imáink kiüresedésére, tetteink értéktelenedésére vezet, és paraziták módjára emészti lelkünk természetfölötti életét kis földies szándékokkal, kesernyés elégedetlenkedésekkel, világfájdalmas nembánomsággal, s a mennyországot legjobb esetben földi érdekeink lebonyolító intézetének nézzük, lehúzzuk magunkhoz, ahelyett, hogy mi emelkednénk odáig. Ez mindenesetre helytelen s teljesen egészségtelen állapot. Ha beleestünk, ezt az ellentétet a szívből föltétlenül számüzni kell.”

(Prohászka: Élő vizek forrása, 9. I.)

A sokat lelkigyakorlatozó és sokakat gyóntató püspök évtizedes tapasztalatai állnak e sorok mögött. Szenvedésekkel megoldatlanul küszködő keresztények nem kis számával találkozott, akik hosszú időn keresztül senyvednek e belső lelki válságban, mely őket a lelki élet elszíntelenedésére és elerőtlenedésére vezeti. Nem a szenvedés itt a legfőbb baj, hanem az a megoldatlan magatartás a szenvedéssel szemben. A lelket kínzó gyötrelmeket ugyanis vagy el tudjuk távoztatni vagy nem. Ha igen, akkor a lélek belső irtózata a szenvedésektől úgyis hamar megtalálja a kiutat. Ha pedig nem tudunk változtatni, akkor ott kell változtatni, ahol ez lehetséges:

a lelki magatartáson. És *ezen* nem akarunk változtatni. Ahelyett, hogy erőteljes és bátor készséggel elfogadnánk és megragadnánk, megmaradunk őrlődő, hányódó, sodródó, sopánkodó s kesergő embereknek. És ezt a bensejében senyvedő, önmagát emésztő embert nevezi Prohászka kétszívű embernek, aki a keresztényi életfelfogása mellett még egy másikat is hordoz, parazitát, élősdit, rákot.

Ilyesmire céloz Szent Pál is, mikor óvja híveit, „nehogy a keserűségnek valamely gyökere felnövekedvén, akadályul szolgáljon, és így sokan megfertőztessenek" (Zsid 12, 15). Ezt ugyan elsősorban az egymással perben álló keresztényekre érti, de még jobban áll az Istennel perben állókra. Szemléletesebben nem is lehetne kifejezni a Prohászka által parazitát hordó léleknek nevezett embert, mint hogy a keserűségnek gyökerét táplálja, ami fertőz. Csak az Úr Jézusnak sokszor említett, de meg nem értett hasonlata a tövises földről, mely elfojtja a belevetett tiszta búzát.

A kinyilatkoztatás szemléletében is két életet hordozunk tehát ilyenkor, egy kegyelmit és egy parazitát, élősdit, keserű gyökeret vagy tövisbokrot. A baj csak az, hogy nem vesszük észre, hogy az élősdi hovatovább lassan eluralkodik a lelken: imáink, elmélkedéseink, nappali eszmélődéseink szinte mindig egy körben mozognak, s így lassan-lassan elerőtlenedünk.

Hogyan kell ettől megszabadulni?

Először is rá kell ébredni, hogy ez a terméketlen őrlődés a lélek megtámadottságától van. Hogy ez betegség, lappangó lelki rák. Tudomásul kell vennünk, hogy ha ezt rövidesen meg nem szüntetem, kimerülnek erőim, ellankad minden erény bennem. Aquinói Szent Tamás tanácsai között, amiket egy fiatal szerzetes számára adott, ez is szerepel: kétségeiddel jöjj mihamarabb tisztába! A határozatlan belső magatartás hiánya egészségtelen a lélek számára. Erre is érthető az Úr szava a Titkos Jelenésekben: „Bár hideg volnál vagy meleg! De mivel langyos vagy, és sem hideg, sem meleg, kezdelek téged kivenni számból" (Jel 3, 15). Jézus is így int: „Vigyázzatok, hogy el ne nehezedjenek szíveitek tobzódásban, részegeskedésben és az élet gondjai között" (Lk 21, 34). Ami feltűnő Jézus e figyelmeztetésében, az az, hogy „az élet gondjait" épp oly károsnak tartja a lélek életére, mint a tobzódást. Egyformán felőrli egyik is, másik is a lélek erőit. És ahogyan óvja a lelket

az evilági örömökbe való elmerüléstől, ugyanúgy kér: „Ne aggódjatok..." És meg is magyarázza ennek céltalanságát: „Ki adhat pedig közületek gondjai által nagyságához egy könyöknyit?" (Mt 6, 27). És mert a terméketlen spekulálásban a lélek ellensége rejtve közeledik hozzánk – az élvezetek ugyanis a bűn formáját mutatják, a gondokban való emésztődés azonban nem –, azért még hozzá is teszi: „Ne nagyzoljatok!" (Lk 12, 29). A magunk és mások bajain való rágódásaink ugyanis legtöbbször a jónak és az erényességnek látszatát hordják magukon. Ezért meglepő, hogy a minden szenvedéssel és szenvedővel együttérző Jézus ilyen szigorú bírálatot mond és nagyzolásnak minősíti. Így akar felébreszteni ebből a senyvesztő lelki állapotból.

Nem árt tehát megforgatni lelkünket Jézus e gondolataiban. És mert Szalézi Szent Ferenc szerint lelkünk fölött nem diktatórikus uralommal rendelkezünk, azért sokszor kell beszélnünk saját fejünkkel, míg elhiszi és meggyőződik a tépelődések káros voltáról. Aki türelmesen tud önmagával beszélni és ki tudja várni, míg meggyőződéssé érik lelke mélyén mindez, az már félig megnyerte a csatát.

A másik tennivaló az lesz, hogy háborgó önmagunkat többször Jézus elé állítjuk akár a templomban, akár magányunkban. Hiszen a rákot is besugárzásokkal gyógyítják. Az Isten felé való fordulás, az Isten előtt való állás megóv a széteséstől és csodálatos gyógyító erőket áraszt belénk. Tudnunk kell ugyanis, hogy az Isten „a bennünk munkálkodó erőnél fogva mindent megtehet bőven azon túl is, mint mi kérünk vagy megértünk" (Ef 3, 20). Nagy bizalommal kell tehát lennünk a kegyelem sugárzásai iránt, ha mindjárt nem is sikerül célt érnünk, vagy kilátástalannak látjuk is a magunk meggyőzését. Ha Szent Pál joggal mondhatta: „Ha meg valamiben másképp gondolkoztok, az Isten azt is feltárja majd előttetek" – az Isten sugallatára író Szent Pál szavai nyomán hinnünk kell a lelket lassan meggyőző isteni kegyelem szenvedéseket megértető, az azokban elrejtett titkokat feltáró működésében.

És itt mutatkozik meg a keresztény lélekben élő örök fiatalsága: nagyobbnak érzi és tudja magát szenvedésénél. „Ne hagyd magad legyőzni a rossztól, te győzd le a rosszat jóval!" (Róm 12, 21) – serkent Szent Pál. Jézus is ilyen önmagunk megemberelését kívánja. Mikor a világvégi rettenetes szenvedéseket bemutatja,

akkor arra kér: „Egyenesedjetek föl, és emeljétek föl fejezeket, mert közelget a ti váltságtok" (Lk 21, 28). A világvégiek sorsát mindenki a maga életében éri és éli meg. „Akkor bizonyítjuk, hogy Istenben hiszünk, ha mindvégig megőrizzük hozzá való hűségünket, ha szeretetünket nem hűti bajainkon való méltatlankodás, és ha a rosszat soha és sehol győzelmes hatalomnak el nem ismerjük." (Élő vizek forrása.)

Az isteni kegyelemnek ezt a győzelmes erejét bemutatni: ez a keresztény hivatása. „Ha jót cselekedvén, békével tűrtök, ez kedves az Isten előtt, *mert erre vagytok hivatva*" — figyelmeztet Szent Péter (1 2, 20). És éppen ezért „ne ütközzetek meg az égető szorongatáson — folytatja ugyancsak Szent Péter — mintha valami új dolog történnék veletek." (1 4, 12). Fel kell végre ocsúdnunk abból a meglepődésből, amivel minden bajunkat kísérjük, hiszen Jézus szava így nyitja meg a gyötrődő Szent Pál előtt is a szenvedések távlatát: „Az erő az erőtlenségben lesz teljessé." .(2 Kor 12, 9).

Azért a keresztény, Prohászka imájával, ekként fordul az Istenhez: „Ó Jézus legszentebb Szíve, a jóba vetett diadalmas hitnek mintaképe, te hitvallásodat szereteteddel mondtad el. Taníts engem hinni, hogy én is szeressek... taníts meg engem Istenben erősen bízni... Ember vagyok, félni, elesni tudó ember, fogj meg engem a te Isten-karoddal. Tudok reszketni, sírni, elijedni, bocsáss be engem a te szívednek bízó szentélyébe..."

(Vigília, 1959. január)

A KIS ÚT

VÍVÓDÓ LELKEK

Keresztény ember sokszor áll holtponton lelkiéletében, melyről tovalendülni sehogysem tud. Vergődik, emészti magát, és nem találja meg zsákutcájából a kiutat. Ezek a holtpontok gyakran erednek a lélektől bizonyos mértékig független valóságok kérlelhetetlenül változtathatatlan törvényeinek érvényesülésétől, milyenek pl. egy betegségnek törvényszerű lezajlása, gyógyíthatatlan vagy túl lassan gyógyuló megbetegedés esetében. De a fizikai világban érvényesülő természeti törvények megbonthatatlannak látszó folyamatai, a történelmi, társadalmi és gazdasági élet folyamatai is ide tartoznak, miken az egyéni élet másítani elégtelennek bizonyul. – Ilyenkor a vallásos lélek Istenéhez menekül, akit mindenhatónak hisz, és aki – Jézus útmutatása szerint is – várja a lélek bizalmát és imáját, mert kilátásba helyezte segítségét. Ám az imával szemben is érvényesülnek a fent jelzett erők és szinte vak végzetszerűséggel mennek el az egyéni kérések mellett. Ebből ered a lelkiéletet élő ember válsága és holtpontra jutása.

Hogyan lehet ebből kijutni?

Nagyon tanulságos lesz Prohászka önmagával való viaskodásának megfigyelése.

„1922. máj. 31. Tegnapelőtt és tegnap megint nagyon levert voltam, mert nagy a szárazság és nincs eső; imádkozunk, s az Isten nem ad. A meteorológiai intézet pedig hirdeti, hogy ilyen maximum, olyan minimum, s hogy eső nem várható.

Régóta nagy depressziója ez a lelkemnek, de nem a gazdasági érdek miatt, hanem a vallási lelkület miatt. Mi imádkozunk, s a természet megy a maga útján. Ez rendkívül lehűt és elkedvetlenít, valami Isten-távolt teremt.

Sokféleképpen akartam már ezt legyőzni: úgy, hogy buzgón és kitartóan imádkozom; vagy úgy, hogy simpliciter nem törődöm vetéssel s kenyérrel, követve az evangéliumot, hogy ne szorgoskodjunk, mit eszünk s mivel ruházkodunk. Most megint azt gondolom, hogy csodákat rendesen úgysem lehet kérni, s az esőt adó Isten talán csodát tévő Isten, ami ellenkezik az egyház érzései-

vel. Azt a metafizikai magyarázatot pedig, hogy Isten az ő örökkévalóságában imáinkat is látva s azokat számbavéve rendezte be a világ folyását, nem nagyon izlelem és kedvelem. Így, mondom, arra is gondoltam, hogy a szükségesen fizikailag lefolyó dolgokért talán egyáltalán nem kell imádkozni, azokat fogadni kell, illetőleg elviselni. Azonban ezúton az egész fizika valahogy ki van véve a nagy Isten szeretetének s a küzdő s szenvedő ember érzéseinek szférájából.

Mindent összevetve azt látom, hogy a szív imádkozni kényszerül. Tegye azt, imádkozzék és fohászkodjék, kérje az Urat. De a fizikai lefolyást ne akarja érzései s igényei szerint eligazítani. Az egy darab világ, melynek törvényei vannak.

Kizárni azonban a jó Isten intézkedéseit még a fizikában sem kell. A három babiloni ifjú mondása világít nekünk: Isten a tűz ura is, s ő parancsolhatja, hogy égjünk; de lehetséges, hogy megégjünk; tegyen, ahogy neki tetszik, de mi hozzá hívek maradunk. — Mi pedig azt mondjuk: Isten esőt adhat, hogy vetéseink meg ne égjenek; de ha nem ad, legyen úgy, amint akarja. Mi imádkozunk, szeretünk, bízunk; a szívünk virágos s ily gondolkozástól mindig harmatos." (Soliloquia II. 108.)

Az első, ami sokakat meglephet, de egyben vigasztalhat is, hogy Prohászkának voltak ilyen vívódásai. Egyesek úgy képzelik el ugyanis az életszentséget, hogy az felhőtlen égen való szárnyalás az isteni kegyelem sugárözönében. És ha vannak is keresztjei a nagy léleknek, azok inkább külső szenvedések, de azokat belülről mindig a hit ereje könnyíti vagy legalább is világítja meg.

A hit valóban segít ezekben a dolgokban, de nem olyan légiesen, mint sokan gondolják, hanem küzdelmesen, sőt gyötrelmesen. Szent Pál nem győzi eléggé hangoztatni, hogy e földön „hitben járunk és nem szemlélődésben" (2 Kor 5, 7), és hogy „üdvözülésünk ugyanis reménybeli" (Róm 8, 24). Ugyanakkor, amikor ezeket leszögezi, a lélek hangulatára is utal, és ez az utalás cseppet sem szárnyalásról tesz tanúságot. A Római levél kijelentésénél ugyanis ezt olvassuk „Sőt... mi is, kik magunkban hordjuk a Lélek zsengéit: mi magunk is sóhajtozunk bensőnkben." (u.o. 23 v.) A Korintusi levélben pedig ilyesmiről ír a fentiekkel kapcsolatban, hogy: „sóhajtozunk... fohászkodunk a teher miatt." (2 Kor 5, 2—4.) A sóhajtozás és fohászkodás a belsőleg önmagával vitázó és viaskodó lélek állapotait jelzi.

Abba talán még belenyugodnánk, hogy hitünkért küszködni kell, de azt már nehezen viseljük el, hogy lelki életünk későbbi, sőt sokszor végső szakaszában kell sötét gondolatokkal harcolni. Restellkedve és félve tesznek vallomást hitetlenkedő gondolataikról és belső nyugtalanságaikról önmagukat erős hitűeknek tartó lelkek. — Ez a második szempont, amit észre kell vennünk Prohászkánál. E naplórészletet halála előtt öt évvel írta és éppen akkor, amikor két halhatatlan művének, az *Élő vizek forrásai*nak és az *Élet Kenyerének* magasröptű, misztikai mélységű és szinte az elragadtatásig feszülő gondolatvilágát hordozta magában.

Ami feltűnik — ez a harmadik mozzanat — az, hogy ez a vívódásos állapot nemcsak átfutó hangulat. Hiszen kifejezései mást mondanak: „Régóta nagy depressziója ez lelkemnek" — írja, és hogy „sokféleképp akartam már ezt legyőzni". Ha még Prohászka sem tudott máról-holnapra végezni a lelkét megülő küzdelmekkel, nyilván nem vigasztalan és reménytelen a mi lelkünk állapota sem, ha elnyúlik — sokszor hosszú időre — bensőnk lecsendesítése. És azon sem kell meglepődnünk, ha közben-közben lángoló hitélményeink vagy lendülő imáink volnának, — és ezek ellenére vissza-visszatérnek ezek a lelket lenyomó és Isten-távolt jelentő küzdelmei. Nemcsak Prohászka, de a paradicsomba elragadtatott Szent Pál is tesz — a Vulgáta fordítása szerint — ilyen kijelentést: „módfelett megterheltettünk, erőnkön felül, úgy, hogy még életünket is meguntuk. Sőt bennünk magunkban is a halál válasza (kívánása?) volt." (2 Kor 1, 8.) Nem csodálatos tehát az, ha meleg Isten-közelségek mellett vagy után, az Isten-távolság hűvös állapota telepszik lelkünkre, melytől — szinte — életünk értelme s törekvéseink célja homályba borulni látszik. Cwak át kell küzdeni magunkat rajtuk. De hogyan?

És ez a negyedik tanulnivalónk a nagy tanítómestertől. A nagy gondolkodó próbál birkózni a feladattal. Hol naiv ráhagyatkozás, hol teológiai okoskodás, hol a bölcselkedő ész önmagával való párbeszédei próbálják a zsákutcán a nyílást megtalálni, míg végre is felnyílik látása annak észrevevésére, hogy a fizika és egyáltalán a lelken kívüli világ kérlelhetetlen törvényességű folyamatai mögött is észreveszi az Istent.

Észreveszi az Istent — nem úgy, mintha eddig nem tudta volna, hogy ott van, hiszen olvasta elégszer az evangéliumban, hogy az

Isten hajunk szálát is számontartja, és még a haszontalan veréb sem esik le tudta nélkül – de *észreveszi – a hit szemével*, mely több az értelmi tudomásulvételnél, valami életszerű, sorsszerű megállapodása a léleknek. Ez nem más, mint a kegyelem uralomrajutása, kiérlelődése a szívben, mely értést, érzést és akaratot egybefonva alakul ki hosszú és imádságos küzdelmek után. Tehát nem csupán okoskodással lehet ezt elérni, mindenáron megnyugtató magyarázatkeresésssel megszerezni. Prohászka erre rá is mutat fennebbi naplórészlete utáni megjegyzésében: „Ez megint azt mutatja, hogy a lélek vágyai, igényei, pl. arra, hogy le ne hűljön szeretete s hogy meg ne fogyatkozzék hite, nem találnak elégséges magyarázatot a tudományban, sem a teológiában, sem a fizikában;... hanem okos eligazodással és tapintattal mindenáron a felsőbb szférára legyen gondunk, hogy az el ne csenevészesedjék." Okos eligazodást és tapintatot ajánl. Az okos eligazodás a tudományos és teológiai gondolkodást jelenti, vagyis problémáinknak a tudomány elvein való megforgatását. De ez egyedül nem elég. És a ma vívódó lelkek talán itt tévesztik el legtöbbször a dolgot: csak ésszel, csak okoskodással akarják megoldani bensejük válságát. Tapintat is kell hozzá, a *regard d'infini*, a végtelen tisztelete, mely tartja Istent olyan nagynak, hogy joga legyen minket számunkra érthetetlen és sokszor fájón érthetetlen dolgok elé állítani.

És itt lép elénk Prohászkában a bibliás ember. Nem az okoskodásban, de a babiloni ifjak példájában talál megnyugvást. A mai ember vívódásai sem csendesülnek el másként, mert „ami megíratott, okulásunkra íratott meg, hogy reménységünk legyen az Írásokból merített béketűrés és vigasztalás által" – mondja Szent Pál apostol. (Róm 15, 4.)

(Vigília, 1959. február)

A KIS ÚT

KERESZTÉNY TÜRELEM

Egy eset kapcsán a következőket olvassuk Prohászka naplóiban: A lelkekre „rosszul hatnak a tiszteletlenségnek kellemetlen megnyilatkozásai. Hiszen valaki nem hisz például, de azért nem sért. Én is beszélhetnék sokat erről tapasztalataimból.

De nem ezt akarom, hanem azt, hogy mennyire szükséges a fölény az ilyen esetekben. A mi örömünket a mi kincsünk fölött semmi sem boríthatja el; azt a csicsergő, azt a lejtő, azt a palotás örömöt, azt az ujjongását a léleknek, melyet magunkban hordozunk és élvezünk: Tanto e il ben, ch'io aspetto, che ogni pen' mi par diletto... az umbriai pacsirta szava, mikor megvették s az utcán nevették, s a lelke mégis énekelt, trubadúr volt. Az Úr Jézus terít nekünk s asztalához hív s refectio spiritualist készít, lelkileg fölüdít, megelevenít. S ezt szembe kell állítanunk az emberek vigyorgásával s a kellemetlen viselkedéssel." (Naplók, 1922)

Jóratörekvő vallásos lelkek sokat szenvednek családjuk, társaságuk vagy környezetük vallástalanságától vagy pláne vallásellenességétől. Amikor sosem tud imába fogni anélkül, hogy vaskos megjegyzést ne kapna; amikor szinte minden templombamenést gúnyos mosoly vagy az eszét vesztettnek kijáró bírálat kísér; nem beszélve arról a nem ritka esetről, amikor szent személyekről vagy vallási dolgokról ferde beállításban, durván sértő kegyeletlenséggel nyilatkoznak, mely tele van sokszor tudatlansággal sőt rosszakarattal; amikor istenkáromlás hangzik el itt is ott is, akkor megáll a lélek, mint akit fejbevertek, és nem tudja, hogy mit is kell neki csinálnia.

Amit Prohászka egyszerűen csak úgy fejez ki, hogy „rosszul hatnak" az kettős lelkiállapotot jelent. Az egyik a lesújtottság vagy legalábbis a lehangoltság érzése, a másik bizonyos szorongó önvád, mely vagy a kisebbségi érzéséből születik vagy kisebbértékűségi érzést szül.

A lehangoltság érzését indokoltnak tartjuk, mert valóban bánthat bennünket az, hogy az isteni világot oly könnyen és oly felelőtlenül lehet kezelni és hogy olyan semmiből sem áll azt megsérteni.

A lehangoltság érzését még az is alátámasztja, hogy Árpádházi szent Margit életében is olvassuk, hogy egy káromkodásra vagy súlyos bűn hallatára elájult. Ezért úgy véljük, hogy ha már képtelenek vagyunk elájulni, legalább a deprimáltságnak kell helyet adnunk lelkünkben. – Ám rendszerint ennél többre nem futja, megmaradunk a borongó érzések mellett. És még jó, ha megmaradunk az érzések mellett, mert rosszabb lelkiállapot is könnyen beállhat akkor ha véget nem érő panaszkodásokba, a kor vagy család „romlottságán" éldelgő szenvelgésekbe öntjük ki bensőnk borult világnézetét. Így a kegyelmi élet derűs világossága helyett egy avas olajos, füstölögve pislákoló mécsbél benyomását keltjük és árasztjuk – mint az az áporodott szagú légkört – magunk körül.

A másik a szorongó önvád, mellyel magunkat is okoljuk, miért nem akadályozhatjuk meg ezt a bűnt vagy sértést Istennel szemben. Ezért vagy bátortalanoknak érezzük magunkat a fellépésre, de mert hallgatunk, bűnösöknek érezzük magunkat a hallgatásért; vagy pedig vitába kezdünk, mely rendszerint szerencsétlenül végződik vagy legalábbis eredménytelenül, amellett esetleg elveszítjük higgadtságunkat s indulatot, keménységet, ellenséges érzületet keverünk a dologba, nem is beszélve indokolatlan általánosításokról, gyanúsításokról, továbbá az alulmaradástól irtózó gőg fölényeskedéséről és engesztelhetetlenségéről. Ha kritizálni még eszünkbe jut magunkat, ezért is vádolhatjuk önmagunkat.

Lehetetlen, hogy ne érintsék lelkünket a bűnök vagy vallási felfogásunkkal szemben megmutatkozó értetlenségek, félreértések, lekicsinylések. Az is lehetetlen, hogy ne fakadjon meg szívünkben a vágy, hogy helyre igazítani ne próbáljuk azt, ami helytelen vagy bűnös. De csupán ezekben a negativitásokban megmaradni, ez ellenkezik szent vallásunk lényegével, mely nem félti az Istent és az isteni dolgokat semmiféle emberi tudatlanságtól, érzéketlenségtől vagy rosszakarattól. Inkább azt kell tenni, amit Prohászka is tanácsol: „A mi örömünket a mi kincseink fölött semmi sem boríthatja el." Nem szabad engedni, hogy lelkünkben megrekedjenek ezek a lehangoló vagy önmagunkat vádoló érzések, mert Jézus egészen másra tanított.

Jóllehet előre tudta, hogy az emberek nem fognak kellő tisztelettel lenni istensége iránt, sőt ellenségesen fogják őt kezelni, mégsem féltette isteni tekintélyét és hírnevét: „az Istennel való

egyenlőségét nem tartotta olyan dolognak, melyhez erőszakosan (= féltékenyen, aggályosan) ragaszkodjék" – olvassuk szent Pálnál (Fil 2, 6) És istenfiúi méltósága megmaradt a betlehemiek közönye és a golgothaiak istenkáromlásai közepette. Nem esett kétségbe, amikor „kinevették" (Lk 8, 53), akkor sem amikor „azt mondták: megháborodott" (Mk 3, 21) És nem fordult föl lelke nyugalma, amikor „még rokonai sem hittek őbenne" (Jn 7, 5).

És ha Jézusra nem hatottak ezek bénítólag, nekünk sem szabad megbénulnunk a megnemértés, félreértés, rosszakarat vagy bűn láttán, ill. tapasztalásán. A keresztény ugyanis szent Pállal együtt ezt vallja: „Biztos vagyok ugyanis abban, sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmak, sem jelenvalók, sem jövendők, sem erők, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat minket az Isten szeretetétől." (Róm 8, 38–39) A hit kegyelmében van tehát valami kikezdhetetlen, legyűrhetetlen, minden lehangoltsággal dacoló fiatalos kedv és erő, amit a lelkiéletet élő embernek nem szbad tudatlanra venni, sem elhanyagolni. „Az Isten igaz, legyen bár minden ember hazug" (Róm 3, 4) „Ha hűtlenek leszünk – ő hű marad, mert meg nem tagadhatja önmagát". (2 Tim 2, 13) Az Istennek van tehát egy olyan hatalmas önállása és önállítása, amin nem fog ki semmi a világon. A hit Istennek ebbe az önállításába kapcsol bele, a hitben átvesszük Istennek ezt a mindenen túlérő önállítását.

Ezért volt igaza szent Ferencnek, hogy nem tört le, mikor gúnyolták és megvetették s a lelke mégis énekelt. Ezért van igaza Prohászkának, aki fentemlített bajok láttán nem sopánkodást, nem is szenvelgést, sem kétségbeesett vitatkozást vagy erőlködést javasol, hanem a szív egyszerű derűjét és békéjét. „Honnan tudod, óh, asszony, hogy a férfit megmentheted? Vagy honnan tudod, óh, férfi, hogy az asszonyt megmentheted?" – kérdi szent Pál (1 Kor 7, 16) – és ezzel útját akarja vágni a fölösleges erőlködéseknek. A vitákat sem ajánlja, mert azok „eredménye irigykedés, veszekedés, káromlás, rosszakaratú gyanúsítás" (1 Tim 6, 4)

Ám a bensőnkhöz való húségben is kerülni kell a csak azértis lelkületnek tromfoló, „megmutató" fölényeskedését. Ez is azt eredményezheti, mint a vitatkozás: olajat önt a tűzre.

Hasonlóképp szerencsétlen dolog a lehangoltságnek bántó,

unos-untalan való kimutatása. A kedélytelenség, nyirkosság, szúrós lelkület semmit sem mutat a kegyelem „kedvességé"-ből.

Szent Péter beszél „az elrejtett szívbeli ember"-ről, ki „zavartalan nyugalomban és szerény lelkület"-ben próbálja meghódítani környezetét a pogány világban. (1 Pét 3, 4) Az Isten birtoklásán érzett öröm fölénye sosem öltözhet a fölényeskedés köntösébe. A fölényeskedés eszközei mindig szerencsétlenek vagy eredménytelenek. Jézus az egyszerűségnek és a szelídségnek adott világot, földet, lelkeket hódító erőt. „Boldogok a szelídek, mert ők lesznek birtokosai a földnek" – mondja Hegyi Beszédében Jézus.

Egyszer rá kell ébrednünk a szelídség győztes hatalmára s ha ráébredtünk, akkor már tudunk is érte imádkozni. Ha pedig tudunk érte imádkozni, akkor meg is adja ezt az Isten azoknak, akik állhatatosan kérik tőle ezt „a jó lelket." (Lk 11, 13)

(1959)

A KIS ÚT

KERESZTÉNY EGYSZERŰSÉG

„Father Boehm botránkozott, — írja naplóiban Prohászka — hogy hogyan adhat az Isten annyi kegyelmet, áhítatot és buzgalmat az amerikai szektáriusoknak, akik apostolkodnak, áldozatokat hoznak stb.

Hát az Isten kegyelmet ad az egyház testén kívül állóknak is, de hogy ilyen túlzott mértékben is, az más kérdés. Nem akarom lekicsinyelni a szektáriusok buzgalmát; de szó, ami szó, ki tudja azt, hogy az Isten mily természetfölötti kegyelmet és mennyit ad?

Úgy látom, hogy a kegyelem a lélek legbensőségesebb kialakulására adatik, a finom szövetekre, a világ előtt esetleg sehogy sem latba eső lelkületre. Ami az embert tisztává, alázatossá, önzetlenné, áldozatossá teszi Isten előtt, arra adatik a kegyelem. A többiben, ami a külső hatásra vonatkozik, annyi lehet a természet, a természetes (emberi) akarat, a szenvedély, a vállalkozási lendület, az egyéniség súlya, hogy igazán nehéz meghatározni, hogy mi van kegyelemből s mi természetből.

Vegyük az egyháztörténelem nagy alakjait — a nagyot úgy értem, hogy hatalmas —, például Marciont, aki a II. században már „megreformálta" a kereszténységet s felfedezte „az idegen istent", s oly „egyházat" szervezett végig az akkori világban, hogy a katolikus egyháznak szervezeti kiegészítésre agit adott. Ez bizonyára nagystílű organizátor volt. Nos, mit mondhattak róla a II. századbeli Father Boehmök? Nem értették a kegyelmek bőségét, a buzgalmat, a vértanúságot — ilyen is volt!

Azt gondolom, hogy a kegyelem az ember lélek-magvát szövi, az élet leggyöngédebb szálait, melyek összekötnek az Istennel. A „rumli", az „akció", s agitáció, a „népmozgalmak", még a Salvation Army (üdvhadsereg) utcai tüntetései, a prédikátorok sikerei is esetleg kevés természetfölötti vagy mondjuk, túlsok természetes elemet foglalnak magukban.

Ebből következik az objektív elemnek, a tannak, az egyházi kereteknek szükségessége."

Soliloquia 1916. jún. 4.

Sok lélek fennakad azon, amin Prohászkának idegenbe szakadt barátja fennakadt: az egyházon kívül jelentkező buzgóságon, hősiességen, áldozatos tevékenységen, sőt életet áldozni tudó elv-

hűségen (vértanúságon). Arra gondolnak ugyanis, hogy mindez csupán az egyház kebelén belül élő és érvényesülő kegyelemből eredhet. És manapság ez csak annál jobban s gyakrabban jelentkezik, minél inkább megismerjük nemcsak az egyháztól elszakadt keresztények életét, hanem a kereszténységen kívül álló vallási és szellemi mozgalmak belső életét, történetét és hőseit (pl. hinduizmus).

De most nem ezzel kell foglalkoznunk, hanem azzal a kérdéssel, ami ezzel párhuzamosan az egyházon belül is kell, hogy felmerüljön: az emberi természetes adottságoknak és a kegyelemnek a kapcsolata, ill. viszonya. Hallatszik ugyanis itt is, ott is a botránkozás panasza, hogy az egyház és egyháziak, továbbá hívek és hívő közösségek nem tudnak olyan lendületet, fegyelmezettséget, szellemi és erkölcsi nívót felmutatni, mint amilyet elvárhatnánk a Krisztus titokzatos testébe építtektől. Hogy csak egykettőre utaljunk: nem egy nyugati ország püspöki karának megdöbbentő körleveléről hallunk, mely az ifjúság erkölcsi züllesztéséről beszél az irodalom, film, színház s egyéb vonalakon. Vagy a másik panasz: hogy az egyes helyeken működő lelkipásztorok minden jóakaratuk mellett sem tudják azt adni híveiknek beszédekben, ügyvezetésekben, amit joggal elvárnának tőlük. Hiányolják a sodró erejű prédikációkat, az egyház liturgikus lehetőségeinek kiaknázását stb. Tehát mindannak a kiesését, ami valamiképpen „mutatóssá" teszi egy-egy plébánia életét.

Ezzel a panasszal kapcsolatban érdemes megfontolni azt, amit Prohászka mond, hogy ti. a „rumlik" — ezzel foglalhatnánk össze az egyházi mozgalmasság és imponáló sikerek s eredmények minden válfaját — „esetleg kevés természetfölötti vagy mondjuk, túlsok természetes elemet foglalnak magukban". Ez annál inkább igaz, mert a kegyelem általában nem ajtóstól tör rá az emberre. A megtestesült kegyelem, Jézus, mint harmat szállt le a földre. Ahogy belépett a világba, súlyától nem billent meg a világ, fényétől nem vakult meg a sötét, s tüzétől nem perzselődött meg az élet. És Jézus föllépésével kapcsolatban olvassuk Szent Máténál: „Íme az én szolgám! kit. választottam, az én szerelmesem, kiben lelkemnek kedve telik — idézi Isten szavát Izaiás prófétától. — Nem verseng és nem kiáltoz, sem az utcákon nem hallja senki az ő szavát." (Mt 12, 18—19) És Jézus is kijelenti: „Nem jön el az

Isten országa szembetűnő módon; sem nem fogják mondani: Íme itt, vagy amott van; mert hiszen az Isten országa bennetek van." (Luk 17, 20–21) Ezért hívja fel az Úr híveinek figyelmét arra, hogy imáikat kamráikba bezártan, önmegtagadásaikat vidám arccal és olajjal kent fejjel végezzék, jócselekedeteiket pedig úgy, hogy a balkezük se tudja, mit tesz a jobb. (Mt 6)

Emberségünkből folyik az, hogy szeretjük kifelé is megmutatni azt, ami bennünk van. Ha költői benyomásaink vannak, verset írunk vagy képet festünk, vagy legalább is dalolunk, hangulatainknak, élményeinknek megfelelő módon. Ha a kegyelem érinti lelkünket, azt is szeretjük megmutatni, kifejezni magunkban is, és szeretjük másokban is kifejezve látni. Eddig nincs is hiba. A baj csak ott kezdődik, amikor az emberi formákban kifejezett kegyelmeket összetévesztjük magával a kegyelemmel. A kegyelem ugyanis titok, természetet meghaladó valóság, annak tehát egészen megfelelő, azt kimerítő fogalmazást nem tudunk adni. Ezért nem tehetünk egyenlőségi vonalat a kegyelem és a kegyelemnek valamilyen módon való kifejezése közé. Magyarán ez annyit jelent, hogy aki pl. hisz Istenben, az beszél Istenről és szépen beszélhet, de fordítva nem biztos, hogy aki szépen beszél Istenről, az hisz is benne. Azután: aki Istent szolgálja, az tesz önmegtagadást, nem is keveset, nem is kicsiket, de fordítva nem lehet biztosra venni, hogy aki nagy önmegtagadást végez, az Isten szolgálatból végzi. Szent Pálnál éppen ez döbbenti meg az embert, hogy tud olyan eshetőségről, hogy valaki „az angyalok nyelvén szól", „prófétáló tehetsége" van, ismeri az Istenre vonatkozó „összes titkokat és minden tudományt", olyan hite van, hogy a hegyeket áthelyezi, olyan áldozatos, hogy minden vagyonát elosztja a szegényeknek, olyan önmegtagadó, hogy teste felemésztődik, de „ha szeretetem nincsen, semmit sem használ nekem", (1 Kor 13) – vagyis nincs benne semmi kegyelem. Persze ez csak határeset és hihetőleg eléggé ritkán fordul elő, de azt mindenesetre megmutatja, hogy ha ilyen nagy tettekből hiányozni is tud a kegyelem, akkor csökkenten is létezhetik.

Mindez arról győz meg, hogy a kegyelem sokkal több e feltűnő tetteknél. És éppen ezért, mert több, nem kell kétségbeesni akkor, ha a feltűnő tettek hiányoznak. A kegyelem azért jelen lehet. A kegyelem nincs feltűnő tettekhez, élményekhez, emberekhez kötve.

Ezért hívja fel Prohászka az objektív elemre figyelmünket: a tanra és az egyházi szokásokra. Ezek alá lehet ugyanis legjobban elrjteni azt a belső buzgóságot és kegyelmi hevet, amit a szívünkben nyíló természetfölötti világ lehel belénk. Érdekes ezzel kapcsolatban Szent Pál kijelentése: „Hálát adok az én Istenemnek, hogy úgy beszélek nyelveken (elragadtatott, lelkesült élményben), mint valamennyitek; de az egyházban inkább akarok öt szót mondani értelmemmel (amit mindenki megért, közönségesen), mint tízezer szót nyelven". (1 Kor 14, 18–19) Ezért oktatja ki Asziszi Szent Ferenc Leó testvért a tökéletes boldogságról, mely elsősorban nem abban áll, hogy a testvérek „nagyszerű példáit adják az életszentségnek és az istenfélelemnek", sem abban, hogy sok csodát tesznek és ördögöket űznek; még abban sem, hogy jártasak az írásokban s minden tudományban, hanem ha a rájuk rontó kapus testvér szidalmait és ütlegeit „békében, zúgolódás nélkül tűrjük s szerényen és szeretettel azt gondoljuk magunkban, hogy a kapus csakugyan jól ismer bennünket s hogy az Isten akarja, hogy így támadjon ellenünk: óh, írd, Frate Leone, hogy ebben van a tökéletes vigasság". (Fioretti, 8) Vagy amit Prohászka negyven évvel ezelőtt Baján prédikált: Ha az a tenyeres-talpas szolgáló Isten szeretetétől vezetve végzi a munkáját, többet használ az Egyháznak, mint az én prédikációm!

Figyelemreméltó még mindebben az, hogy éppen az mondja mindezeket, aki maga is tudatában volt annak, hogy a szellem és a lélek terén milyen nagyságot képvisel, és mindenütt sürgette a katolikus élet kibontakozását. De mindezek fölött nem vesztette el az egyszerű formákban is jelenlévő kegyelem iránti érzékét és tiszteletét.

(Vigília, 1959. május)

A KIS ÚT

EGYÜTT AKARNI AZ ISTENNEL

„Felicitase desideriorum quies — mondja Szent Ágoston — a boldogság a vágyak nyugalma. Mikor csend van, de életbőség s életöröm, s nem lemondás van! Nem buddhizmus, hanem krisztianizmus! A „quies" az a győzelmes, muzsikáló szép élet. Az a szép, az a harmonikus, szépen megvonalazott s a lelket madonnás s apollós arcokon sugárzó élet!

Honnan vegyük?

Az Isten akaratát s szeretetét s szenvedélyét kell élnünk. Ezt úgy mondják: az Isten akaratán való megadás. De e kifejezésen megérzik az iga szaga, a nyiszáló ökörnyak szaga!

Nem jó az, hogy megadás, hanem ez a jó: Istennel egyet-akarás, — egyet vele, azt az isteni nagyot és jót; egyet vele, azt a hatalmas szép vonalat; egyet vele, azt a monumentális, örökkévalóságba vezető indulatot. Az nagy is, világ- s betegség- s kellemetlenség- s viszontagság-fölényes.

Ah, igen, az az a nem-emberi stílus, az az idegenszerű valami bennünk, ami nem mi — anyag és vér, — hanem más: ami fölöttünk van. S ami mégis mi volnánk; mi, mert az embert az Isten a maga képére alkotta, s így az ősarchoz s az összépséghez kívánkozik és sír utána; de nem bírja a képet magából kiemelni, kiszínezni!

Ah, bennünk rejlő s kifelé vajúdó kezdetleges istenesség... ah! Titok és tragikum! De rajta! Tegyünk, vajúdjunk, szüljünk... szüljük magunkat!"

(Prohászka: Soliloquia 1914. jún. 2.)

A sok keresztény lélekbe belelátó Prohászka arra az általános panaszra tapint rá, mely mindig szenvedőlegesen veszi át az Isten akaratát; abban mindig a saját életének megrövidítését, érdekeinek feláldozását, kiteljesülésének megnyirbálását látja. Mindig a getszemáni jelenetet idézik, mely tele van vívódással, vérverítékkel, segítő utáni tapogatózással.

Igaz, hogy Krisztusnak ilyen órája is volt. De nem csak ez volt az Isten akaratával szemben elfoglalt álláspontja. Mert azt is mondotta: „Az én eledelem az, hogy annak akaratát cselekedjem, ki engem küldött, hogy elvégezzem az ő művét." (Jn 4, 34)

És fényes öntudattal mondja: „Azért szeret engem az Atya, mert én életemet adom." (Jn 10, 17) És ráváró sorsára utalva kiáltja: „Keresztséggel kell megkereszteltetnem, és mily nehezen várom, míg be nem teljesesedik." (Lk 12, 50)

Jézus tehát nem csupán a lemondás és a megadás érzéseivel kezelte központi gondolatát: az Isten akaratának teljesítését, hanem az életgazdagodás diadalmas örömével is. Jellemző, hogy mit mondott Jézus a görögöknek, akik a szépen kialakított élet, ún. apollós életszemlélet hordozói voltak. „Valának pedig némely hellének... ezek Fülöphöz mentek és kérték őt: Uram, látni akarnók Jézust!... Jézus pedig felelé nekik: Eljött az óra, hogy megdicsőíttessék az Emberfia. Bizony, bizony mondom nektek; hacsak a földbeesett gabonaszem el nem hal, maga marad; ha pedig elhal, sok termést hoz." (Jn 12, 20–24)

Lehetetlen észre nem venni Jézus e kijelentésében azt az életvágyat az élet megsokszorozódása, meggazdagodása és megfrissülése után. Így nyer értelmet nála a szenvedés. És tudja, hogy a szenvedéséből ez a bőséges és dicsőséges élet fakad ki.

És azt akarja, hogy ezt mi is megértsük és elhiggyük neki. Mikor a görög vezérek a hosszú időn át hiába ostromolt Trója falai alól behajózták és elvonultatták hadseregüket, a katonák többsége nyilván nem értette ezt a visszavonulást. Nyilván zúgolódtak is, vagy legalább is fejüket rosszalólag csóválgatták. A visszavonulás ugyanis a megverteknek, az alulmaradtaknak a mozdulata, nem minden szégyentudat nélkül. De mert vezéreikkel egybeforrtak, azért vállalták ezt a szégyent is, és ebből született meg a győzelmük. – A nagy építkezések vezetőinek parancsát sem értik meg sokszor az alsóbb vezetők s munkások, és nekik sokszor rombolásnak tűnik az amit utasításként kapnak. De ha szót fogadnak, a nagy mű befejezésekor kiderül, hogy amit rombolásnak hittek, az az építéshez kellett, s anélkül a nagy terv nem valósulhatott volna meg.

Isten a nagy tervezője e világnak, s Jézus e nagy terv végrehajtója és ismerője. Ő az összes iteni taktika lépéseinek tudója. És a beavatottaknak – hívőknek – elárult annyit, hogy „aki szereti életét, elveszti azt; és aki életét gyűlöli (kevésbé szereti) e világon, örök életre őrzi meg azt." (Jn 12, 25) Nem megy a fejünkbe ez a paradoxon sehogysem. De a görög katonáknak sem

ment a fejükbe vezéreik esztelensége, kik a futás szégyenét parancsolták rájuk.

Ezt hangsúlyozza Prohászka, hogy az Isten e látszólagosan értelmetlen parancsát nem tűrni kell csupán, és nem csak elfogadni, hanem mintegy átvéve az Isten tudásának átható élét, magunkévá tenni.

Hogy ebből az isteni akarattal való azonosulásból milyen „madonnás s apollós" lelkivilág bontakozik ki, arra Jézus mutat rá. Egyszer ugyanis jött hozzá valaki és azt mondta neki: anyád és atyádfiai keresnek téged. Mire Jézus így felel: „Ki az én anyám, és kik az én atyámfiai? És kiterjesztvén kezét tanítványai felé, mondá: Íme az én anyám és atyámfiai. Mert aki Atyám akaratát cselekszi, ki mennyekbe vagyon, az az én fivérem, nővérem és anyám." (Mt 12, 49)

A keresztény művészetben a Madonna-kultusz a szépségnek, lelki finomságnak és átszellemült emelkedettségnek teremtett maradandó formát. A kiteljesült emberi szépség, a mély húrozatú emberi érzésvilág, a szárnyaló elragadtatás testesül meg benne a szív melegségével s énekes-dalos lebegésével. A Madonna-kultusz pompázó szépsége és gazdagsága mutatja meg a kereszténység igazi arcát, mely nem az élet s szépség ellensége, de lefoglalója és igénylője az ember életszomjúságának.

Nos, Jézus azt mondja: aki képes arra, hogy elfogadja a Mennyei Atya akaratát, annak a lelke olyan fénylő, zenés, kiteljesült lesz, mint az ő anyjáé.

Ha szép rózsát látunk, nem akkor szerezzük meg magunknak igazán, ha letépjük. Igaz: a miénk lesz, de rövidesen elhervad. Igazán akkor szerezzük meg, ha a tövét elkérjük, elültetjük, kertünkben. Az igaz, hogy a rózsagyökér egyáltalán semmit sem árul el a rózsa-virág szépségéből. Ágas-bogas, színtelen vagy földbarna, formátlan valaminek látszik. De belőle nyílik ki a rózsa erdeje.

Az igaz, hogy az Isten akaratának teljesítése, magunk számára való lefoglalása nem sokat árul el a mélyében rejlő csodálatosan finom és gazdag világból. De ha belegyökereztetjük szívünk földjébe, magunkévá tesszük, lefoglaljuk, megtermi virágát: azt a színpompás emberi életformát és érzelmi gazdagságot, amit Isten Anyjában látunk és tisztelünk. Le kell tehát foglalnunk ez isteni gyökér értelmetlenségeinek ágait-bogait, látszólagos kuszáltságát, színtelenségét, hangulatlanságát.

„Tudom, kinek hittem és biztos vagyok!" – kiált Szent Pállal a keresztény ember. (2 Tim 1, 12) A lélek mélyén élő istenképpel, tehát isteni értelemmel és isteni akarattal azonosulunk, mikor Isten akaratához hajlítjuk életünket. Ennek a mélyen élő istenképiségnek felszínre hozását, világba állítását nevezi Prohászka „önmagunk születésének". Ez a folyamat semmivel sem gyötrelmesebb, mint az anya új életadása, Erre is áll: „Az asszony, midőn szül, szomorúságban van, mert eljött az ő órája; mikor pedig megszülte gyermekét, már nem emlékszik a szorongatásra örömében, hogy ember született a világra." (Jn 16, 21) Az asszony az anyasággal vállalja a szorongatást is, és az életadás vágyától ez a szorongatás kínzó tudata háttérbe szorul.

Ezzel az isteni életvággyal kell a keresztény embernek az Isten akaratához való alkalmazkodás nehéz feladatát, sokszor érthetetlen mozzanatát elvállalnia. Ahogy a sokat hányódó Szent Pál kimondotta: „Ami nyerségem volt, azt veszteségnek ítéltem Krisztusért. Sőt mindent veszteségnek tartok Jézus Krisztusnak, az én Uramnak mindent felülmúló ismerete miatt, akiért minden kárvallást elszenvedtem, csakhogy Krisztus legyen a nyereségem s én ő benne legyek." (Fil 3, 8)

(Vigília, 1959. június)

A KIS ÚT

VAJON ÉN VAGYOK-E?

A mai kornak egyik vezércsillaga az emberi felelősség. Soha annyi szó nem esett arról, hogy az emberiség elhagyta gyermekkorát, felnőtté vált. E nagykorúvá levésnek velejárója a felelősség megnövekedése és elmélyülése. Éppen ezért nagy keresés és kutatás folyik világszerte — nagyban és kicsinyben egyaránt — a mindenkori felelősség megállapítása vagy kiderítése után. Embereket, eszméket, irányzatokat teszünk felelőssé sikerekért, de főként sikertelenségekért; nagy viták folynak közöttük eredmények, de főként az eredménytelenségek miatt: bölcselők és bölcseletek, politikusok és politikák állnak perben egymással, le egészen a kisember életének szintjéig, ahol is többnyire mindennapi kis érdekellentétek, tyúkperek és rossz szomszédságok, károk és mulasztások körül folynak a véget nem érő viták a felelősség megállapítása érdekében.

A megnövekedett felelősségtudat valóban mély emberi érettségnek a kisugárzása; következőleg a felelősség keresés is ennek az érett emberségnek a feltételezése és megállapítása. De vajon nem megy-e túl ezen a mindennapi élet gyakorlata, és a felelősségkutatásban gyakran nem felelősség áthárítást kell-e észlelnünk? Így a felelősök felderítésének nagy törekvésében nem jelentkezik-e olykor a felelősség előli menekülés örök emberi mozzanata? Nem takar a felelősség emlegetése néha éppen felelőtlenséget?

Ebben a légkörben kell egy kissé megfontolás tárgyává tennünk azt, ami az utolsó vacsorán történt, és itt tudjuk lemérni az Úr Krisztusból kiáradó kegyelem tisztító hatalmát. Az Úr ugyanis megmondja: „Bizony mondom nektek, egyiktek elárul engem" (Mt 26, 21). Érthető a megdöbbenés és az elképedt lesújtottság a tanítványok között. Ezt az evangélista egyszerűen csak így fejezi ki: „Erre igen megszomorodtak." És még jobban megértjük lesújtottságukat, ha meggondoljuk, hogy mindez a lábmosás után történt, amikor Jézus lelkének kiáradó melege és gyöngédsége még bennük rezgett. Különösen ha Lukács evangélista leírása alapján az oltáriszentség alapítása és az első mise utánra tesszük az árulás bejelentését.

Persze nem voltak a tanítványok sem hősök, sem nagy lelkek. Őket is megülte a kisemberek minden hibája és gyarlósága. Hiszen még az utolsó vacsora bensőséges hangulatában sem tudtak letenni az elsőség keresésének hiúságáról. „Versengés is támadt köztük, hogy melyikük nagyobb" (Lk 22, 24). És a hiúság mellett ott volt a kíváncsiság és a gyanakodás szelleme is. „Kérdezgetni kezdték egymást, vajon melyikük az, aki ezt megteszi (Lk 22, 23).

Gyanúba fogható emberekben és gyanút keltő helyzetekben nem is volt hiány. Nemcsak János volt „ismerőse a főpapnak" (Jn 18, 15), és mint ismerős járkálhatott nyugodtan ki s be udvarába, anélkül, hogy tudták volna róla, hogy Jézus tanítványa; ugyanígy megőrizhette például Máté is egykori vámos társainak barátságát. János Péternek és a többi apostolnak tudta nélkül is ellátogathatott olykor-olykor a főpap udvarába. Ilyenfajta „eltűnések" nála is, másoknál is gyanút ébreszthettek volna; hiszen Júdás eltűnése sem okozott feltűnést az apostolok között, pedig ő egyenesen azért ment el, hogy „tárgyaljon a főpapokkal és az elöljárókkal" (Lk 22, 4).

Mégis — és ez talán a legelső biztató jel arra, hogy Jézus tanítása mély gyökeret eresztett lelkükben, és hogy minden emberi kisszerűségen úrrá tudott lenni a kegyelem — nem vesznek bele a gyanúsítgatásokba és a bűnös keresésébe, hanem „sorra kérdezték: Csak nem én vagyok, Uram?" (Mt 26, 22). Bizonyára nem nyilvánosan kérdezgették, hanem mindenki módot talált a vacsora alatt, hogy odamenjen Jézushoz és feltegye neki ezt a nagyon diszkrét kérdést. Mi mehetett végbe a tanítványok lelkében addig, amíg ehhez a kérdéshez eljutottak? Mikor mindegyiknek száz és ezer igazolása volt arra, hogy nála szóba sem jöhet Jézus elárulása? Ez a rettenetes hűtlenség és hálátlanság, amit még kimondani is rémületes. Ami ellen — még ha titkon igaz volna is — nyilvánosan tiltakoznék az emberi jellemtelenség és gyöngeség? Hogy tornyosulnak ezeknek az embereknek a szeme elé értetlenségeik, kicsiségeik, gyarlóságaik: Mit tehettem, mit mondhattam ellened, ami ezt a rémséget előidézheti? Vagy ez a megváltottság legmélyebb hullámának felcsapódása lehetett bennük, ami megsejtette velük, hogy értük hal meg Jézus?

Tény az, hogy elhangzott a kérdés és feltevésének bátorsága emeli a tanítványokat kicsinyességükből az erkölcsi naggyá levés

felé. És mi lenne, ha minden hiba, minden elrontott helyzet és minden tátongó szakadék láttán – kicsinyek és nagyok, egyesek és közösségek – feltennék a kérdést: Csak nem én vagyok-e az oka ennek? És ahogy az apostolokban az árulásnak semmi ténybeli tudata nem volt, mégis ijedten gondoltak árulásuk lehetőségére, mert a kis hűtlenségek, a kis pártütések, kis mulasztások sora összeállhat – így kellett vélekedniök – egy Krisztus árulássá, mi lenne, ha bennünk is megébredne a gyanú nem mindig másra, hanem elsősorban is magunkra?! Ha az erkölcsi bátorság e kérdését önmagunk ellen szegeznénk, az már kiindulópontja lehetne a komoly önvizsgálatnak, és a felelősség keresésében sokszor kellene magunknál megállnunk.

A Krisztushoz közelálló keresztény elsősorban a maga felelősségét keresi, mint az apostolok is az utolsó vacsorán.

(Vigília, 1970. augusztus)

A KIS ÚT

HOL VAN A TI HITETEK

Az álmából ébresztett ember mindig indulatosan eszmél, a mély álomból ébresztett még indulatosabban. Ez az indulat érződik Jézus kérdésén, pedig nem is mindjárt ébredése után kérdezte, hogy „hol van a ti hitetek?", hanem a tenger lecsendesítése után. Julius Caesar húszig számolt, ha valami felzaklatta, hogy felajzottságán erőt vegyen. A tenger lecsendesítése nyilván több időbe került, mégis bennerezeg Jézus kérdésében a szemrehányás és valami rendreutasítás-féle.

Annál kevésbé értjük Jézus indulatát, minél inkább beleéljük magunkat a pillanat feszültségeibe. A tanítványok olyan tisztelettel és szolgálatkészséggel vették körül Jézust, hogy nyugalma biztosítására még „egy vánkosról" (Mk 4, 38) is gondoskodtak. Csónakokban nem szoktak párnákat vinni. Talán látták a beszálláskor fáradtságát. Talán Jézus panaszkodott is nekik, és ezért kerítettek párnát. Mindenesetre a párna elárulja a tanítványok törekvését, hogy Jézusnak minél nagyobb nyugalmat biztosítsanak.

Hozzá kell még gondolnunk azt is, hogy halász emberekről van szó, akik nem először ültek csónakban, és nem először mentek keresztül a háborgó tengeren. Nem kis megrendülés kellett hozzá, hogy nemcsak a Jézus iránt érzett tiszteletet s gondoskodást, de halász életük edzettségét is áttörje a vihar izgalma és az elmerülés félelme. Jézus maga is tekintettel volt a feszült helyzetre és tanítványai félelmének jogosságára. Hiszen először a tengert csendesíti le, csak utána tesz szemrehányást nekik a fenti kérdéssel.

Ez mutatja, hogy Jézus nem az álmából erőszakosan fölébresztett ember indulatából beszél, hanem mélyebb rétegekből szakadt fel panasza. A szeretet, a meghittség, a bizalom világából, mely számít rá, el is várja bizalmasaitól, hogy hagyják élni a maga szuverén életét. Hogy nemcsak kis ügyekkel ne zavarják, de olyan helyzetben is aludni hagyják az alvó Istent, mely megrendít minden edzettséget és elsöpör minden tisztelő hódolatot.

Isten az imádkozó és a kérő ember szájába adta az ínségek örvényei fölött riadozók, zsoltárát:

„Ébredj, Uram, miért szunnyadni néked?
ébredj, el ne vesd mindörökre néped!
Orcád előlünk miért rejted el?"

(43. zs.)

Jézus nem győzi biztatni híveit: „Kérjetek... keressetek... zörgessetek...!" (Lk 11, 9) Alkalmatlankodjál úgy az Isten ajtaján, mint éjszaka a váratlan vendég (Lk 11, 8), vagy az igazságtalan bírót is igazságtételre kényszerítő özvegyasszony (Lk 18, 5) – ez Jézus bátorítása felénk. Tudja, hogy a világ erőinek kiszolgáltatott ember végső soron az Istentől várja és reméli felülemelkedését. Az Isten által, aki ura mindennek. „Akiért és aki által a mindenség lett" (Zsid 2, 10). És nemcsak a mindenség, de a mindenségben én magam is, emberi erőimmel, tudásommal, törekvéseimmel, adottságaimmal, de mégis csak kiszolgáltatva történelmi és társadalmi erőknek, fizikai és pszichikai adottságoknak, a magam és mások tudásának és tudatlanságának, papok, orvosok, tudósok és iparosok helytállásának vagy tévedéseinek.

Valóban „az élet tengerének" hullámain haladó bárkában kell éreznünk magunkat, melynek mélyén ott alszik az Isten. Biztatott, hogy a baj esetén költögessük föl, kiáltsunk hozzá, kopogtassunk szívének ajtaján. Jogunk van minderre, hisz' emberek vagyunk. De – és ezt olvassuk ki a fenti jelenetből – vannak, akiktől azt várja az Úr, hogy ne éljenek ezzel az istenadta jogukkal; ne fogadjanak szót az isteni biztatásnak, hagyják aludni életük és lelkük mélyén azt a Krisztust, akit úgy szeretnek és úgy szolgálnak, hogy még párnáról is gondoskodnak a csónakban. És még olyan válságos körülmények között is tiszteljék az álomhoz hasonló visszavonulásban és elrejtőzésben lévő Istent, mely minden emberi elképzelést túlhalad.

A misztikusok szeretik idézni az Énekek énekéből a jegyes szavát: „Fel ne költsétek, fel ne riasszátok kedvesemet, míg csak maga nem akarja" (Én 2, 7) – így szól a szerető lélek az ő Istenéhez. Meghagyni Istent az ő szabadságában, hisz' neki is kijár a szellemiség alkotó eleme: a szabadság. És elfogadni, illetőleg pontosan azt akarni, amit ő akar. Hiszen annyira megkomponálja életünket, hogy – Jézus szava szerint – szempillánk is fontos neki és hajunk szálát is megszámlálja (Lk 12, 6), egy-egy elsutto-

gott szót sem hagy figyelem nélkül (Lk 12, 3). Miután minden erőnket megfeszítettük, mégsem tudunk változtatni életünkben valamin, amin szeretnénk, hogy jó volna változtatni: el kell fogadni, mint olyan tényt, amiről Isten tud és amit időlegesen vagy véglegesen belekombinált életünkbe. Elfogadni úgy, mint az alvó Isten hallgatását – ez Krisztus szándéka. Sokan azt gondolják, hogy erre csak a misztikusok képesek rendkívüli istenszeretetükben. Jézus szemrehányása azt mutatja, elvárta ezt még a misztikai magasok legalsó fokát sem elérő tanítványaitól is. A jelenet végső tanulsága tehát: Hagyd aludni, az alvás szótlanságában és jeltelenségében nyugodni Istenedet, de őrködj álma felett ernyedetlen hűséggel, s Jézusod barátja leszel!

(Vigília, 1970. december)

A KIS ÚT

LELKET A MUNKÁBA

Sok lelkiéletet élő ember azzal a panasszal van tele, hogy a mindennapi élet munkája kizökkenti a szükséges összeszedettségből, és elsodorja a sok tennivaló. És tényleg igaz, hogy a legtöbb ember, miután elvégezte kenyérkereső munkáját, nem szabadul a dologtól, hanem várja az otthoni feladatok egész sora. Ezeknek ezernyi elágazása, továbbá az, hogy maradéktalanul alig lehet elvégezni, mint valami súlyos teher nehezedik a lélekre. Kettőzötten ellenségesen néznek ezekre a fizikai természetű munkákra a szellemiekkel foglalkozók, különösen a férfiak. Legjobb esetben még elvégzik, ha duzzognak és a munka alacsonyságától idegenkednek is. Legtöbbször azonban feleségükre vagy idősebb szüleikre hagyják, és azok igazán görnyednek a túlterheléstől.

Lehet-e lelkiéletről szó egy ilyen túlhajszoltnak látszó légkörben?

Lehet, csak megfelelő módon kell megközelíteni a kérdés megoldását.

Sokszor az is segítséget jelent, ha ésszerűsíteni próbáljuk a tennivalókat. Sok esetben ugyanis abból ered a munkatöbblet, hogy amit egy úttal vagy egy mozdulattal megtehetnénk, azt háromszoros energiával végezzük el, éppen a kedvtelenségből eredő figyelmetlenség és az immel-ámmal való ügyködés miatt. De leginkább segítséget fog jelenteni annak a lelkületnek kialakítása, amitől más lesz a munka légköre.

Figyelemreméltó, amit ezzel kapcsolatban Prohászkánál olvasunk. „Az ideál – írja 1919-ben – csak az ember összes tehetségeinek harmonikus kiképzése lehet; de ezt csak a valósággal való sokoldalú érintkezése által. Nemcsak a tudomány által, nemcsak a sportolás által, hanem a munka által lehet csak. A fizikai munkát mindenkinek gyakorolnia kellene.

A ferde alakulásoktól szenved az erkölcstan. Nem lehet tiszta nemzedék, de nem-jól-nevelt nemzedék. Nem lehet erős, természetes érzésű, ítéletű, melyet csak szóval, csak eszmékkel, szem-

léletekkel nevelnek. Nem lehet szociális, ha a munkát, a gondot, a fáradalmat nem ismeri. Nem tudja értékelni a kézimunkát s az azzal párosuló érzelmi világot, ha maga nem dolgozik. A hogyan neveljünk a munka szeretetére, ha nem a belátás által, hogy az ember ideáljához a munkaszeretet éppen olyan nélkülözhetetlen vonás, mint az értelmi műveltség."

A figyelemreméltó Prohászka feljegyzéseiben az, hogy ezt nem hivatalos előadásban mondotta, hanem naplójába írta: oda, ahová legintimebb benyomásait, felfogását és gondolatait jegyezgette. Lehetetlen észre nem vennünk azt a nagyrabecsülést, amivel a fizikai munkát kezeli. Olyannak fogja fel, amitől több lehet az ember, s amitől egész és „egész"-séges lesz a lélek. „A munkának olyannak kell lennie – írja ugyancsak naplójában 1923-ban –, milyennel a lélek folyton kapcsolatban van, melyet ő lelkesít meg. Lélekilletés, lélekkiáradás, lélekadás legyen a munka. Ahhoz pihenni s lélekzeni s lelket megint koncentrálni is kell bírni. Baj az, ha a munka a lelket agyonnyomja, s ha az ember lelketlen gép lesz. Ez a munka nem az övé – idegen neki."

Jól látja tehát a torlódó munka lelket elnyomó súlyát, de ettől nem alszik ki benne a munka lélekkel való végzésének akarása.

Persze hogy megtorpan lelkünk a lehetetlennek látszó feladat előtt. De a kereszténység nem más, mint a látszólag lehetetlen dolgoknak megkísérlése. Mikor a házasság felbonthatatlanságáról ejtett szót Jézus tanítványai előtt, azok álmélkodva jelentették ki az evilági ember bölcseségét: „Ha így van az ember dolga a feleséggel, nem érdemes megházasodni." (Mt 19, 10) Amikor pedig a gazdagok üdvözülését nehezebbnek mondja, mint a tevének a tű fokán való átmenését, akkor csodálkozva felkiáltanak: „Így hát ki üdvözülhet?" (Mt 19, 25) Az evangéliumi eszmény megvalósítása mindig lehetetlennek látszik a botladozó ember előtt. Így a munkával terhelt ember meglelkesítése is ilyen lehetetlennek látszik. De halljuk meg Jézus vigasztalását: „Ami lehetetlen az embereknél, lehetséges az Istennél." (Lk 18, 27)

Szent Márk evangélista a mester Jézus élete apró részleteinek leírásában. Jézus hajszás életét sehol másutt nem látjuk olyan pontosan leírva, mint nála. Jézust ellepik a nyomorúsággal terhelt emberek. (Mk 6, 56) Megpróbál menekülni az emberek elől a puszta magányába – mint Márk írja –, „Jézus már nem mehetett nyil-

vánosan a városba, hanem kívül a puszta helyeken tartózkodék; és hozzája gyülekezének mindenfelől." (1, 45.) Ha „korán hajnalban fölkel" és „egy puszta helyre megy imádkozni," nem használ semmit, mert „utána sietének Simon és akik vele voltak. Mikor pedig megtalálták őt, mondák neki: Mindenki téged keres!" (1, 35.) Az is érdekes, amit a 3. fejezetben olvasunk: „És haza menének; és ismét összegyülekezék a sereg, úgyhogy még kenyeret sem ehettek." (3, 20.) Mintha egy kicsit hasonlítana életünk zaklatottsága az Úréhoz. Hány családanyának nincs se nyugodt élete, se imája, se pihenése, akár az Úrnak.

Szent Pál, aki saját létesítményeiben nem szeret túlozni, néhány odavetett megjegyzéssel ábrázolja életét. „Nem ettük ingyen senki kenyerét, hanem megdolgoztunk érte, fáradsággal, éjjel-nappal munkálkodva, hogy ne legyünk terhére egyikteknek sem. Nem mintha nem lett volna jogunk rá, hanem hogy magunkat követendő példakép gyanánt állítsuk oda nektek." (2 Tessz 3, 8) Szenvedései között pedig felsorolja a „fáradságot" és a naponkénti zaklatást. (2 Kor 11, 27–28)

Így már megértjük, hogy a római társadalom munkával túlterhelt tagjaihoz, a rabszolgákhoz így szól: „Ne szolgáljatok látszatra, mintha emberek tetszését keresnétek, hanem mint Krisztusnak szolgái, akik szívesen teljesítik az Isten akaratát. Készséges akarattal szolgáljatok, mintha az Úrnak tennétek s nem embereknek." (Ef 6, 5–6)

Nem győzi hangoztatni Szent Pál után a kereszténység, hogy az Úr Jézusnak teszünk mindent, amit embertársainknak teszünk. Az embertársak sora legközvetlenebb hozzánktartozóinknál kezdődik. Így az erőink maradékát is elhasználó otthoni munka szintén istenszolgálat, vagyis imádság lehet.

Prohászka püspök egyik fehérvári hívét az akkor üresen álló papnevelő intézetben helyezte el, mert máshol nem volt lakás. Ugyanott van a szemináriumi templom is, ahol a reggeli órákban több mise is van. A püspök vasútra menet találkozik ezzel az édesanyával: kezében kenyereskosarakkal éppen a pékhez sietett. Meglátva a püspököt panaszkodik, hogy bár a közelben van a templom, sőt ott van az épületben, mégsem tud eljutni szentmisére a reggeli takarítások, házi dolgok stb. miatt és úgy érzi, hogy ezt lelki élete megsínyli.

– Higyje el Mancika – válaszolta a püspök –, ez a maga legszebb imádsága, amikor így viszi a kenyeret a pékhez.

Amikor ilyen felfogást képviselt; Prohászka nem páholyból beszélt, mint aki nem érzi a munka terhét, hanem úgy, mint aki maga is benne áll a munkában. Tudjuk, hogy rendszeresen végzett püspök létére nehéz és megerőltető munkákat sokoldalú szellemi, egyházkormányzati és lelkipásztori elfoglaltsága mellett.

Mikor Szent Jusztinus 110 táján végigjárta Jézus földi életének helyeit, meghatódva nézte, mint mutogatják a názáreti emberek azokat a faigákat és faekéket, amik Jézus kezéből kerültek ki. Nyolcvan-száz évvel Jézus után használták ezeket az ekéket, melyekben Jézus munkája és lelke rejtőzött. És ezt valahogy számontartották a názáretiek.

Bernard Shaw a Szentföldön járva két kövecskét hozott emlékül Angliába annak a bencés apátnőnek, akivel – ismeretlenül is – levelezésben állott. Egyiket személyes ajándékul szánta az apátnőnek, a másikról úgy rendelkezett, hogy az apátnő dobja el a kolostor udvarán, de úgy, hogy senki se tudja, hová dobta, csak annyit tudjon minden kolostori lakó, hogy az egyik kövecske názáreti. Rendelkezését Shaw azzal okolta meg, hogy a nővérek minden udvari kőben a názáreti ereklyét sejtsék.

Shaw kritikája és gunyoros iróniája sokban lényegszemléletre tanította az emberiséget. Ebben is a lényegre tapintott rá. A keresztény életszemlélet minden életterületen Jézust köteles látni és szolgálni. Bármily profánnak és lélektől s lelki élettől távol állónak lássék is a mindennapi élet gondja s munkája, Jézus jelen van valahogy benne, mert megszentelte a munkát. Egyrészt kezelelke hozzáért, másrészt a munkával környezetünk lelkét lehet építeni és szolgálni. A baj csak az, hogy nehezen hisszük el Jézusnak, hogy az ő igája édes és az ő terhe könnyű.

Ha szemünkről levetjük a profánság hályogát, mindjárt észrevesszük Jézus kezenyomát munkáink torlódásában. Ha pedig észrevesszük, akkor Jézus életet-munkát könnyebbé tévő kegyelmét is megtapasztaljuk.

(Vigília, 1959. április)

SZŰZ MÁRIA

A KATOLIKUS DOGMA

Örömmámorban úszott november 1-én az Örök Város, a Pápa szavaiban diadalmas érzés csengett és földöntúli fény villogott, a zarándokok százezrei lelkesen énekeltek és az egész keresztény világ szíve összedobbant, mikor Krisztus Urunk földi Helytartója csalhatatlan tanításként hirdette ki Boldogasszonyunk testi megdicsőülését. 100 évvel ezelőtt hasonló öröm reszketett végig Krisztus titokzatos testén, az Anyaszentegyházon, amikor a szent Szűz Szeplőtelen fogantatását mondotta ki hittétel gyanánt s ünnepét a mai napra, dec. 8-ra tűzte ki, amikor emberi számításaink szerint elsőt dobbant az a szív, mely később az Isten Fiát hordozta. Ennek a szeplőtelenül fogantatott ember-bimbónak kiteljesült dicsősége az, amit 1950 szentévében mint hittételt ünneplünk: a Szent Szűz testi mennybevitele.

Az emberi látás szűk határát és a tudatlanság nehéz felhőit ime felszakítja az istentől adott hit, és a megnyílt mennyei kárpiton át hívő tekintetünk látja a mi Szűz Anyánknak dicsőségét. — A hittudósok már régóta a szó legszorosabb értelmében *katolikus dogmának* nevezte el a Szűz Mária testi mennybevitelét. Valóban katolikus dogma, mert nem elég hozzá a muzulmán istenhite, de nem elég hozzá a prostestánsok keresztény hite sem, hanem izzigvérig katolikus hit kell hozzá, alku, kétely és ingadozás nélküli katolikus hit. Így válik ez a mostani ünnep nemcsak a szent Szűz ünneplésévé, de a mi katolikus voltunk diadalává is.

A katolikus hívek örömének patakzó áradatát három nagy tábor igyekszik megfagyasztani. S ez a három tábor megriasztja a gyenge szíveket. S ezért, hogy zavartalan legyen ünnepünk és bátor katolikus a hitvallásunk nézzünk szembe ennek a három tábornak kérdéseivel. Ez a három tábor: a lagymatag katolikusok tábora, a nem római katolikus keresztények tábora és a pogánykodó világ tábora. Mindegyik tábor arcunkba vág egy kérdést, a kétkedés atyjának: a sátánnak a kérdését, és így ezzel a három kérdéssel akarja lehűteni a mi katolikus hitünk önfeledt örömét s gyermeki lelkünk lázas rajongását. De mi a kétely vigyorával szemben a

katolikus bizonyosság öntudatát állítjuk s így örömünk győzelem s öröm, szeretetünk győzelmes szeretet lesz.

I. A lagymatag katolikusok, kik hitükkel nem sokat törődnek, ezt a kérdést teszik fel: Miért kellett ezt most csalhatatlan tanításként kihirdetni, amikor már eddig is hitte ezt az egyházban a hívek serege. És egyáltalán: miért kell bármit is a keresztény tanításból élesen megfogalmazva így kihirdetni, hogy aki azt nem hiszi, az átok, ill. kiközösítés alá esik.

Feleltünk ez: Az Úr Krisztus átadta tanítását az apostoloknak, akik hűségesen megtanították az embereket Jézus igéire és átadták Jézus evangéliumát egész terjedelmében, úgy ahogy kapták, a későbbi századoknak. De mindig voltak nyugtalan elmék, kik okosabbak akartak lenni a mi Urunk Jézus Krisztusnál, és az élet mindig hozott elő olyan helyzeteket, hogy az Üdvözítő szavait félremagyarázták. A Szentírás szavait a maguk feje szerint értelmezték és a maguk gondolatait vitték bele a szent tanításokba. Mint ahogy Isten már Izaiás prófétánál mondja: „A ti gondolataitok nem az én gondolataim, és a ti utaitok nem az én utaim. Mert amilyen messze van az ég a földtől, oly messze esnek a ti gondolataitok az én gondolataimtól és a ti utaitok az én utaimtól" (Iz 55, 8–9). Ezért már 150 évvel az Úr mennybemenete után szent Ireneusz lyoni püspök már több mint 100 tévtanítást írt össze, melyek mind a szentírásra támaszkodnak és mindnyája magának követeli az igazságot. Ma pedig – tudjátok – több mint 400 olyan felekezet, szekta és vallásos irányzat van, mely a Bibliával a kezében tanít és oktat. És a kereszténység 2000 esztendeje alatt hány meg hány tévtanító, hány meg hány téveszme ejtette rabul az emberek hiszékenységét és tudatlanságát!

De ezen nem kell csodálkoznunk. Az Úr Jézus maga int bennünket, hogy óvakodjunk a hamis krisztusoktól és félelmesen szól szava: „Vigyázzatok, hogy el ne ámítsanak benneteket; mert sokan fognak jönni az én nevemben!" (Lk 22, 8) Szent Péter, az első pápa, így int: „Közöttetek is lesznek hazug tanítók, kik veszedelmes tévtanokat hoznak be." (2 Pt 2, 1) A nemzetek apostola, Szent Pál, pedig drámai szavakkal jövendöli meg: „Lesz ugyanis idő, amikor az emberek nem viselik el az egészséges tanítást, hanem saját kívánságaik szerint seregszámra szereznek maguknak

tanítókat, mert viszket a fülük s elfordítják fülüket az igazságtól, de odaadják magukat a meséknek." (2 Tim 4, 3) Szent János pedig kérve-kér: „Szeretteim, ne higyjetek minden léleknek, ... mert sok hamis próféta ment ki a világba." (1 Jn 4, 1) — Lássátok, maga az Úr Krisztus és az első apostolok is látják az emberi szellem állhatatlanságát és a téveszmék felburjánzását, s ezért kell az egyháznak, nehogy hívei eltántorodjanak, hitünk alapjait rövid hitszabályba (idegen szóval: dogmákba) foglalni s ezért mutat az egyház a tévedések korszakában biztos irányt híveinek a dogmák által. Nem érzitek, hogy akkor, amikor a világ tele torokkal kiáltja: Használd ki a jelen életet, mert a test mulandó, a sír elnyel mindent, a síron túl nincs semmi, nincs lélek, nincs örökkévalóság! — akkor az Egyház Isten parancsára egy fölségesen szép életen, a Szűz Anyáén, mutatja be, hogy igenis van túlvilág, a sír nem tudja az életet végképp elnyelni, és úgy kell élni a testben, hogy örökké élhessünk! — A mi keresztény hitünk diadaláért és rendíthetetlen megvallásáért kell dogmákat kihirdetni.

II. De megszólal a másik tábor: a nem katolikus keresztények tábora, s azt mondja: Hogyan is lehet elhinni Szűz Mária testének mennybevitelét, amikor az nincs is Istennek írott igéjében, a Szentírásban? — Való igaz, hogy forgathatod a Szentírást elölről hátra, de nem találsz egy szót sem benne, mely azt mondaná, hogy Mária testével is az égbe vitetett. Hát akkor talán mégis tévúton jár az Egyház? Nem, mert a szentírás — bár Isten szavát sz emberiséghez nagymértékben tartalmazza, de nem mindet. Hiszen maga a Szentírás tesz erről tanúságot. Az utolsó evangélium Szent János apostolé a négy közül. És halljátok, mivel zárja le Jézus tanításait tartalmazó könyvét: „Még sok egyéb jelet is cselekvék ugyan Jézus az ő tanítványai láttára, melyek nincsenek megírva ebben a könyvben (Jn 20, 30), melyeket ha egyenkint mind megírnának, vélem, maga a világ sem tudná befogadni a könyveket, melyeket írni kellene." (21, 25) Ő maga mondja, hogy nincs minden megírva a könyvben. — Szent Lukács pedig, miután Jézus feltámadásáig megírta könyvét, utána ezt írja: „Kínszenvedése után ezeknek élve mutatta meg magát sok bizonyságban, megjelenvén nekik negyven napon át és beszélvén az Isten országáról (egyházról)" (ApCsel 1, 3). S ahogy ezt leírja, néhány mondattal utóbb már ott tart, hogy

„szemük láttára felemelkedék és felhő vevé fel Őt szemük elől" (uo 9). 40 napig beszél Jézus tanítványainak az egyházról és egy szó sincs ebből leírva, hogy mit is beszélt! Amit a tanítványok hallottak Jézustól, azt továbbadták és mint szent hagyomány jutott el a hívekhez. Isten szava tehát nemcsak a Szentírásban, hanem a szenthagyományban is feltalálható. Ezért szent Pál apostol is, aki az Isten szócsöve volt és az újszövetségi kinyilatkoztatásnak több mint egyharmadát megírta levelek formájában, mégis azt a figyelmeztetést adja a tesszalonikai híveknek: „Tartsátok erősen a hagyományokat, melyeket tanultatok, akár élőszóval, akár levelünk által" (2 Tessz 2, 14).

Ezért mi, katolikusok, nem félünk olyasmit is csalhatatlanul elhinni, ami nincs benn szó szerint a Szentírásban, mert imádattal olvassuk a Szentírást, mint Istennek szavát, de nem zárjuk be a fülünket Istennek le nem írt, de kegyelmesen elmondott szavai előtt, amit a Szenthagyományban kapunk meg.

III. De halljuk csak, hogy mit mond a hitetlen tábor. Talán ennek a kérdése a legfagyosabb, és hite szerint a legmegsemmisítőbb, és a gyenge lelkek ettől ijednek meg a legjobban. Azt kérdik: Honnan tudja a pápa, aki mégis csak ember, most 1950-ben, hogy mi történt 2000 évvel ezelőtt — és méghozzá csalhatatlanul — Szűz Mária halála után?

A maga eszétől nem tudhatja ezt a pápa sem, mert valóban ő is ember. De — és ez a mély titka, de boldog titka az egyháznak — a pápa s vele együtt az apostolutódok nincsenek magukra hagyva, áll Valaki melletük! „Nem hagylak árván benneteket, hozzátok jövök!" (Jn 14, 18) Nem gyarló emberi mivoltuk árvaságában és egyedülvalóságában állanak ők Isten földi országának élén, van Valaki mögöttük. „És én kérni fogom az Atyát, és más Vigasztalót ad nektek, hogy veletek legyen mindörökké, az igazság lelkét, kit a világ meg nem kaphat, mert nem látja és nem ismeri őt. Ti pedig megismeritek őt, mert nálatok marad és bennetek lészen" (Jn 14, 15—16). Igen, Jézus ígérete ez: az igazság Lelke mindörökké egyházával marad, ha a világ nem is ismeri meg őt. Ez a titokzatos Lélek nem áll tétlenül egyháza fölött, mint terméketlen felhő, hanem — mint ugyancsak az Úr Jézus mondja — „A Szentlélek majd megtanít titeket mindenre és eszetekbe juttat mindent, amit mondot-

tam nektek" (Jn 14, 26). Ó, testvéreim, hányszor van az az életben, hogy hallunk egy szót vagy egy mondatot, miknek az értelmére csak később döbbenünk rá! Így van az Egyház is. Hallotta az Isten mérhetetlen bölcsességéből és kegyelméből jövő csodálatos szavakat, de azok boldog értelmére és csodálatos valóságára az emberi elme fogyatékossága miatt nem ébredt rá azonnal. Jézus maga számolt az emberi lélek e szűk voltával, azért mondotta tanítványainak: „Még sok mondani valóm volna nektek, de most nem vagytok hozzá elég erősek. Mikor pedig eljövend ő, az igazságnak Lelke, ő majd eligazít titeket minden igazságban; mert nem fog magától szólani, hanem amiket hall, azokat fogja mondani, és a jövendőket hirdeti nektek" (Jn 16, 12–13).

Jézus feltámadása után egyszer a tanítványok elmentek halászni. A hajnal már szürkült, de még semmit sem fogtak. Ekkor a partról szól hozzájuk egy ember, kit a homálytól és a távolság miatt nem ismertek fel. Egyszer csak megszólal János a csónakban: „Az Úr az!" (Jn 21, 7) Erre a többiek is felismerik Őt. – E világ éjszakájában, homályok és derengések szürkületében, a titkok távolában jelenik meg előttünk az isteni világ. A gyarló emberi ész nem ismeri fel és nem látja át egészen. De van valaki e földi élet hajójában, akinek az Igazság Lelke megélesíti a szemét, átlát a homályon és derengésen és boldog örömmel kiáltja el, amit a Lélek látni engedett neki, és egy rövid szóban vagy mondatban, mondhatjuk bátran: dogmában adja nekünk tudtunkra az előttünk álló isteni életet, s ez a pápa s a vele egyesült püspökök. Higyjünk nekik, amit mint az emberiség legfőbb tanítói hit és erkölcs dolgában csalhatatlanul kijelentenek és mint változhatatlan igazságot elénk adnak. Hisz' nem maguktól szólnak, s nem a tévelygő emberi ész ingatagságait tárják elénk, de az Úr Krisztus által megígért és megadott igazság Lelke szól belőlük hozzánk. E világ bölcsessége és tudománya mást alig adhat a kételynél, a bizonytalanságnál, és tévelygésnél. Higyjünk az Egyházban, mely mint a tűzoszlop a pusztában, a bizonytalanságban biztos irányt, a változandóságban örökké igaz elveket és tanításokat, s a csalódások halmazában csalhatatlan igazságokat ad, hogy Isten rendjébe és nyugalmába vezesse be a népeket.

(1951.)

A SZEPLŐTELEN SZŰZ: KRISZTUS-MUTATÓ

Mikor a Szeplőtelen Szűz lourdes-i megjelenését ünnepeljük, akkor az imádkozó egyház az isteni titkok jövőjét szemlélő Szent Jánossal véli hallani „a nagy szózatot az égben; mely így szólt: Most lőn az üdvösség és az erő és a mi Istenünknek királysága és az ő Krisztusának hatalma" (Jel 12, 10).

Aki megszokta, hogy az Egyházra úgy tekintsen, mint Szent Pál, az nem fog meglepődni ezen. Tudjuk ugyanis, hogy az Isten országának e földi léte, fejlődése és minden korban való ténykedése arra szolgál, „hogy most kinyilváníttassék az Istennek sokszoros bölcsessége a hatalmasságoknak az egyház útján" (Ef 3, 10).

A szeplőtelen fogantatás dogmájának kihirdetésében is az Isten sokszoros bölcsességét kell észrevennünk, amint az az egyház útján megnyilvánul; magában a dogmában pedig csodálatosan tündöklik „az Istennek királysága és az ő Krisztusának hatalma." És ezt olyan arányban képviseli ez a tan, hogy a ma kereszténye elmondhatja Szent Pállal: „Megismertem Krisztus titkát, mely más nemzedékek idejében nem jutott tudomására az emberek fiainak úgy, ahogyan most kijelentetett" (Ef 3, 5).

A száz éve kihirdetett dogma ünneplésének örömteli hangulatát nem kell megzavarnunk ellenzőinek, megvetőinek vagy fölényes mosollyal való elintézőinek magatartásával. Csodálkoznunk ezen nem szabad, hiszen a Szűz Anya sorsa össze van kötve Fia sorsával. És Jézusban „a kő, melyet az építők megvetettek, szegletkővé lőn" (Mt 21, 42), nem lephet meg minket, hogy a Szeplőtelenül fogantatott Szűz is osztozik e megvetésben, a megvetés minden formájában. De természetesen osztozik abban is, hogy szegletköve is lesz nemcsak a fejlett kegyelmi életnek, de egyáltalán az Istenben való életnek.

És itt kell rátapintanunk sok keresztény ember tudatlanságára és érdektelenségére, amit e dogmával szemben elfoglal. Elhanyagolható részletkérdésnek tekinti csupán. Pedig ha Mária tőrjárta lelkének sebe arra volt jó, „hogy nyilvánosságra jöjjenek sok szívből a gondolatok" (Lk 2, 35), mennyivel inkább ezt munkálja ben-

nünk lelkének szeplőtelen fogantatása? Mennyi elaludt, elhallgatott, elrejtett bűn vár szívünkben az őszinte bűnbánat nyilvánosságára? Mennyi erőtlen, csíraszerű istenszeretés vagy emberszeretés marad holtan szívünk mélyébe zártan és nem virágzik ki a tettek s a megvalósítások világosságában?

Kell tehát nekünk a Szeplőtelen Szűz. Az a Szűz, aki éppen akkor lépett a keresztény tudat homlokterébe, amikor joggal fel lehetett tenni az evangéliumi kérdést: „Az Emberfia vajon talál-e hitet a földön?" (Lk 18, 8); és aki akkor nyitotta fel vigaszainak és kegyelmeinek bőven ömlő forrását, amikor „meghűlt sokakban a szeretet" (Mt 24, 12). A 19. század derekának hitetlensége és szembenálló osztályokra bomló társadalom válsága szinte a legmagasabbra hágott, amikor a dogmát kihirdették és a Szeplőtelen Szűz Lourdes-ban megjelent.

Lourdes-ban azóta is történnek csodák és az egyház most az Ő ünneplését várja tőlünk. És mi ünnepeljük is katolikus örömmel, mert az Immaculata feltárja előttünk az Isten nagyságát és Krisztus hatalmát; bemutatja az egyház csodálatos belső életét; végül a kegyelem csodáját vetíti szemünk elé.

ISTEN ÉS KRISZTUS MEGDICSŐÍTÉSE

Főpapi imájában azt mondja az Úr Jézus: „Az pedig az örök élet, hogy megismerjenek téged, egyedül igaz Istent, és akit küldöttél, Jézus Krisztust" (Jn 17, 3). Lévén pedig az örök élet e földi életünk folytatása és befejezése, egyéni életünk, de az egyház életének haladásán is egyre jobban ki kell verődnie az örök élet jellegének.

A szeplőtelen fogantatás dogmáján is elsősorban ezt érezzük. A dogma ugyanis pontosan ezt mondja: Szűz Mária a mindenható Isten páratlan kegyelméből és kiváltságából Krisztus Jézusnak, az emberi nem megváltójának érdemeire való tekintettel fogantatásának első pillanatában az eredeti bűnnek minden szennyétől óva maradt.

Ha „különleges kegyelemről és kiváltságról" beszélünk, akkor nevezetlenül is valami hatalmas, mindent elsodró hatalom felbukkanását kell észlelnünk. Valami sötét végzet sejlik föl előttünk, melybe mindenki be van zárva. Valami ellenállhatatlanul hömpölygő ragály erejét érezzük, mely mindenkit rabul ejt első pillanatában. „Kárhozat szállott minden emberre egynek a bűnbeesése miatt" (Róm 5, 18) – olvassuk Szent Pálnál. Nem kell sok fantázia hozzá, hogy a lapidáris szavak mögött megérezzük a megváltatlanság vizeinek mindenkit elárasztó zuhogását.

A világ hitetlenül csóválja a fejét az eredeti bűn hallatára; az istenhívők közül pedig sokan hihetetlennek tartják, hogy „a sok ember megtétetett bűnösnek egy ember engedetlensége által" (Róm 5, 19). és így „természetünknél fogva a harag fiai voltunk" (Ef 2, 3). De mit sejtenek ezek Isten illethetetlen fölségéből? Mily nagy és felfoghatatlan szentség lehet az, akinek megbántása egy ember részéről reménytelenül eladósodott szolgává teszi az egész emberiséget (Mt 18, 24)? Annyira, hogy – az isteni parancs szerint – el kell adni „őt és feleségét és gyermekeit és minden vagyonát." Az eredeti bűn által minden ember börtönre születik. Az Isten „mindent a bűn alá foglalt" (Gal 3, 22). Mindenki feje fölött ott van a kárhozatra szóló „rendelkezéseket magában foglaló és minket vádoló okmány" (Kol 2, 14). Ha minket olyan valaki bánt meg jogtalanul, aki hozzánk képest kicsiny, annak olyan megtorlást helyezünk kilátásba, hogy „megemlegesse még az unokája is." Isten szentségéhez és fölségéhez olyan kicsinyek vagyunk, hogy Ádám lázadását meg kell emlegetnie minden embernek, egészen a legvégső korok legvégső emberéig.

Az eredeti bűnnek ez a sodrása oly nagy, hogy természete szerint a Szűz Anya is mint Ádám lánya, erre az adósok börtönére volt kötelezve. És ha valami közbe nem jön, neki is hordoznia kellett volna a bűnadósság szomorú örökségét. Ahogy azt Duns Scotus hasonlattal kifejezi: Ádámban az egész emberiség a bűn mocsarába zuhant. A Szűz Anyának is ebbe kellett volna embervolta miatt esnie, de Isten különös kiváltsága még a bűnbeesés előtt, zuhanása közben kiragadta őt.

Ez világosan mutatja, hogy Istent nem lehet büntetlenül meg-

bántanunk. Mint Isten maga mondja: „Íme, olyan dolgot mívelek Izraelben, hogy annak ,aki meghallja, belecsendül mindkét füle" (1 Kir 3, 11). Ha a gyökerestül kitépett fák, ledöntött házak és letarolt vetés jelzi a vihar nagyságát; ha az eget elfeketítő füst mutatja a tűz hatalmasságát, akkor milyen nagy és szent az az Isten, aki „meg akarván mutatni haragját és megismertetni hatalmát" (Róm 9, 22), ilyen büntetéssel sújtotta az ellene lázadó embert.

A Szűzanyát különös kegyképpen és kiváltságból vette ki ebből a pusztító áradatból. „A kivétel erősíti a szabályt elve alapján a Szűz Anya létének első pillanatától megóvott lelke azt is mutatja, hogy akivel az Isten közelebbi kapcsolatba akar lépni, annál hallani sem akar bűnről. Más dolog az, hogy mit tesz az Ő irgalmassága. Persze, hogy a tékozló fiú után tekintgető atyává lesz az Isten, sőt a rongyaiban bandukoló emberiség elé szaladó irgalommá válik (Lk 15, 20). De Istennek ez a lehajló irgalma csak akkor tünik fel előttünk a maga csodálatos nagyságában, ha ráébredünk arra, hogy ki az az Isten, aki így könyörül rajtunk. A sekélyes lelkület mindig kísértve van arra, hogy az Isten megfoghatatlan irgalmában ne vegye észre az „emésztő tűz" (Zsid 12, 29) vonását, akinek kezébe esni „rettenetes" (Zsid 10, 31). Ettől a sekélyes lelkülettől óv Szent Péter is: „És ha atyának hívjátok azt, aki személyválogatás nélkül ítél kinek-kinek cselekedetei szerint, járjatok félelemmel zarándokságtok idején." (1 Pét 1, 17). Mert ő „a boldog és egyetlen Hatalmasság, a királyok Királya, és az urak Ura, ki megközelíthetetlen világosságban lakozik. kit senki ember nem látott és nem láthat" (1 Tim 6, 15–16).

Krisztus megváltói hatalma

A Szűzanyának ez a kiváltsága és kegyelemmel való megszentelése fogantatásának első pillanatában Krisztus Jézusnak, az emberi nem Megváltójának érdemeire való tekintettel történt. — Mikor Sibour párizsi bíboros-érsek a dogma ünnepélyes kihirdetése után a székesegyházából távozott, ezzel a felkiáltással rontott rá egy merénylő: „Le az istennőkkel!" A merénylő népies fogalmazásában csak azt fejezte ki, amit a csak természetes látásokon tájékozódó emberi ész mondhat a dogma rosszulértelmezésében. A protestan-

tizmus is ezzel a jelszóval uasította el magától Szűz Mária tiszteletét. A katolikusok között is akadnak, akik engedik meghűlni magukban a Szűzanya iránti hagyományos katolikus szeretetet, mégpedig azon a címen, hogy ők „szellemibb", „Krisztus-középpontú" vallásosságot akarnak.

De hát ezek nem veszik számításba azt, amit az Úr Krisztus az utolsó vacsorán mondott tanítványainak: „Bizony, bizony mondom nektek, aki énbennem hiszen, amely tetteket én cselekszem, ő is cselekedni fogja azokat: sőt nagyobbakat is fog tenni azoknál" (Jn 14, 12). Joggal álmélkodunk az Úr Jézus e kijelentésén. Mert ha csak annyit ígért volna, amit máshol így fejezett ki. „Ahol én vagyok, ott lesz az én szolgám is" (Jn 12, 26), ezt is meglepődve kellene tudomásul vennünk. De itt többet ígér: nagyobb műveket. A nagyobb művek pedig az emberben mindig nagyobb csodálatot váltanak ki. Körülbelül olyat, mint a likaoniaiakban az erőtlen lábú ember meggyógyítása, kik látván Pál csodáját felkiáltottak „likaoniai" nyelven: „Az istenek olyanok lettek, mint az emberek s leszálltak hozzánk" (Csel 14, 10). De a túlzások nem jelentik a tévedéseket. Mert ha az Úr Jézus ki merte ezt mondani – számításba véve a botránkozni tudó vagy túlozni kész emberi értelmet, hiszen ő „tudta, mi van az emberben" (Jn 2, 25) – akkor az úgy is van.

És ha valaki hitt az Úr Jézusban, akkor az az Ő Szűz Anyja volt. Már Erzsébet is mondja róla: „Boldog vagy, te, ki hittél" (Lk 1, 41). És Ő volt az elseje azoknak a boldogabbaknak, „akik nem láttak, és hittek" (Jn 20, 29). Ha tehát Ő volt a hívők elseje, akkor nyilván Őreá állanak Jézus ígéretei a „nagyobb művek" megtevéséről. És ha lehet beszélni túltengő Mária-tiszteletről, akkor ennek a gyökere Jézusnak ebben az ígéretében rejlik.

És abban a másik ígéretében: „Ha valaki nekem szolgál, meg fogja azt tisztelni az Atya" (Jn 12, 26). Ki szolgált egész valójával, teljesen az Úr Krisztusnak, ha nem a Szűzanya? És éppen ezért, ha felmerül a kérdés: „Mi történjék azzal, akit a király ki akar tüntetni?" (Eszter 6, 6), felelhetjük ugyancsak a szentírással: „Azt, akit a király ki akar tüntetni, királyi ruhába kell öltöztetni, fejére királyi koronát kell tenni, a királyi fejedelmek és hatalmasok közül az első vezesse a lovát és a város terén áthaladva hangosan kiáltsa: Így dicsőül meg az, akit a király ki akar tüntetni!" (uo. 7–9).

Nincs tehát meglepő abban, hogy a Szűzanyát isteni fénybe öltözötten, Krisztus királyi ruhájában tündökölni látja a katolikus szemléletében.

De mindennek a megdicsőíttetésnek az alapja: Krisztus megváltói kegyelme. A katolikus teológia mindig határozottan elutasította azokat a magyarázatokat, amik ezt kizárni látszottak. A középkor nagy teológusai azért helyezkedtek negatív álláspontra, a Szeplőtelen fogantatással szemben, mert nem tudták összeegyeztetni az eredeti bűn általánosságával és Krisztus egyedüli közvetítő kegyelmével.

Nem tudták megtalálni az összeegyeztetésnek a formáját: Krisztus szenvedéseinek előresugárzását. Pedig annak valamilyen formájú kisugárzása volt, hiszen az Úr Jézus mondja Ábrahámról, hogy „örömmel kívánta látni az én napomat; látta és örvendezett" (Jn 8, 56); és Szent Pálnál is ezt olvassuk: „Mindnyájan (a zsidók a pusztában) ugyanazt a szellemi italt itták; ittak pedig az őket követő szellemi sziklából; a szikla pedig Krisztus vala" (1 Kor 10, 4). Ha tehát ilyen formában előre tudott sugározni Krisztus kegyelme annyi évszázadra, akkor nem lehet nehézsége annak, hogy ne töltse el a kegyelem szent örömével és szellemi italával anyját, akivel mégis csak közvetlenebb kapcsolatban állott, mint a pusztában vándorló zsidó néppel vagy ősatyjával, Ábrahámmal.

Mária felmagasztalása tehát nem más, mint Krisztus kegyelmének hajnalhasadása, a kicsinynek felemelése, a szegénynek betöltése jókkal (Magnificat). Radikálisabban nem képviselhetné a katolikus felfogás Krisztusnak egyetlen megváltói szerepét, mint éppen azzal, hogy még anyja is általa és benne nyerte kegyelemmel teljességét. Itt is beigazolódik, hogy amin mint „botláskövön és botránysziklán megütköznek" (1 Pét 2, 8), épp az lesz „főszegletköve a tisztességnek." (A Mária-dogmák nem kisebbítik Krisztus egyetlen kegyelmi közvetítését, sőt inkább kiemelik)

AZ EGYHÁZ TITKÁNAK FELDERÍTÉSE

Sok szó esik az egyházról, annak titokzatos belső erőiről és csodálatos működéséről. Hallunk arról, hogy Krisztus a fej, mi pedig a tagjai. Hallunk arról, hogy a fejtől „van az egész testnek

egybeerősítése és egybekötése minden összekötő íz közreműködésével, minden egyes tagra kimért tevékenységben" (Ef 4, 16). Halljuk azt, hogy „amint egy testben sok testrészünk van, nincs azonban minden testrésznek ugyanaz a rendeltetése, akképen sokan vagyunk Krisztusban" (Róm 12, 4). „De különböző adományaink vannak a nekünk adott kegyelemnek megfelelően" (uo.), és „az Isten azért alkotta úgy a testet, hogy amely tagnak *nem* volt, *annak nagyobb* tisztességet adott, hogy ne legyen meghasonlás a testben, hanem a tagok egymásért kölcsönösen szorgoskodjanak" (1 Kor 12, 24–25).

Mindezekről tudunk, de nem áll előttünk egészen kézzelfoghatóan, hogy ez mit is jelent. A szeplőtelen fogantatás dogmájának fejlődése csodálatos fényt vet Krisztus titokzatos testének, „mely az egyház" (Kol 1, 24), életére. És ahogyan a kánai csodánál a Szűzanya közbenjárására lépett a nyilvánosság elé „és nyilvánosságra hozá dicsőségét" (Jn 2, 11), úgy a Szűzanyának végig az időkön ez a feladata: nyilvánosságra hozni a titokzatos Krisztusnak, tehát egyházának dicsőségét: a benne rejlő isteni erőket és isteni életet.

A dogma fejlődésének rövid összefoglalása ez: Szűz Mária e rendkívüli kiváltsága kezdetben burkoltan szerepel a hitletéteményben: a haláltszülő Évával szemben az életet szülő Szűz Mária áll, aki Krisztussal egészen különleges szentségi kapcsolatban van, és olyan jelzőkkel illetik, amik minden kapcsolatot kizárnak a bűnnel. Már a második században Szent Ireneusz Krisztus tisztaságával hozza kapcsolatba „tiszta anyját". Szent Ágoston szerint minden ember bűnben van, „kivéve azonban Szűz Máriát, akiről az Úr Krisztus méltósága miatt egyáltalán hallani sem akarok, amikor bűnről van szó." Makulátlannak, páratlan szentségnek, sértetlennek mondják.

Maga a szeplőtelenül fogantatás kifejezetten a hetedik században jelentkezik, persze ez is homályosan, és a keleti egyházban. A terméketlen, elöregedett Annának foganása áll az ünneplés homlokterében, de utalnak megszentelésére is. Mikor azután az ünnep, görögökkel eleven kapcsolatban lévő vidékekről, a normannok közvetítésével nyugatra kerül (Anglia, Normandia), az ésszerű eget követelő nyugati gondolkozás – mint az természetes is egy titok magyarázatánál – két pártra szakad. Csodálatos gyorsasággal terjed el az ünnep, annak ellenére, hogy a középkor nagy gondol-

kodói ellene foglalnak állást. – Joggal lepődünk meg, hogy az ellenkezők sorát a nagy Mária-tisztelő Szent Bernát nyitja meg, majd a skolasztikus teológusok, élükön Szent Tamással és Szent Bonaventúrával szintén ellene foglalnak állást. De mindezek ellenére egyre győzelmesebben halad előre a szeplőtelen fogantatás tanának világos magyarázata, különösen Duns Scotus ferences teológus tanítása hárította el a megértés nehézségeit, úgyhogy a kettészakadó bázeli zsinat szakadár része hittételként mondta ki. A trienti szent zsinat az eredeti bűnnel kapcsolatban Szűz Máriát kiveszi az általános határozatokból és fenntartja IV. Sixtus pápa rendelkezéseit, aki nemcsak fenntartotta az egyház eddigi engedélyét a Szeplőtelen fogantatás ünnepére, hanem megtiltotta az ünnep és tanítás támadását. Az újabb szerzetek és a trienti zsinatot követő nagy teológusok majdnem mindnyájan a szeplőtelen fogantatás tana mellett foglalnak állást. Az ellenzők egyre gyérülnek, de különös, hogy olyanok is vannak köztük, akik különben kitűnnek nagy Mária-tiszteletükkel.

Nagyjából ez marad a helyzet a múlt század közepéig, amikor IX. Pius pápa körkérdést intéz a világ püspökeihez a dogma kihirdetése tárgyában. Több mint ötszáz püspök a legnagyobb lelkesedéssel kéri az ünnepélyes kihirdetést míg mintegy ötven – közöttük a párizsi bíborosérsek és több német főlap – részben elméleti, részben gyakorlati szempontokból a kihirdetés ellen foglalt állást. Ilyen körülmények között IX. Pius pápa gaetai számkivetéséből való visszatérésének hálája jeléül a keresztény világ nagy örömére kihirdette Istentől kinyilatkoztatott tanként Szűz Mária szeplőtelenül fogantatását. A liberális világ gúnykacaja kísérte a kihirdetést, de Isten a lourdes-i jelenésekkel és csodákkal megpecsételte a tanítást, és a híveknek egyre erősbödő áhítatát a szeplő nélkül fogantatott Szűz iránt most sem szűnik meg csodákkal támogatni.

1. Ha csak ilyen nagy vonalakban nézzük is a dogma történetét, mindjárt felmerül a kérdés – ami sok elmélődő katolikust foglalkoztat –, ha Szűz Máriának ilyen kiváltságot adott az Isten, miért nem mondta ezt meg nyíltan és miért nem íratta le a szentírásban?

De ezen csak az akad fenn, aki nem veszi számításba azt, hogy például Isten a szűzi születés csodáját egy házasság leple alá rejti, a közismerten kiváltságolt szerepű Betlehemből való származást a

názáreti tartózkodással födi el, úgyhogy Jézust „názáretinek" (Mt 2, 23) és „József fiának" (Lk 4, 22) nevezik. Onnét lép fel tehát, ahonnét prófétát nem vártak (Jn 7, 52). Az Úr Jézusnak az a szokása, hogy az ismeretlenségből szeret előlépni – még feltámadása után is – hisz' Magdolna előbb kertésznek nézi (Jn 20, 15), az emmausziak vándorló idegennek (Lk 24, 18), a tibériási tavon halászó apostolok „sem ismerték meg, hogy Jézus az" (Jn 21, 4). Csodálatos-e tehát, ha az, aki „külsejét tekintve úgy jelent meg, mint ember" (Fil 2, 7), Anyjának is ezt a sorsot szánta?

Ezt a sorsot kellett is neki szánnia. Mert az a gyalogjáró emberi gondolkozás, mely a házasság felbonthatatlanságának eszméjével szemben is hüledezve áll meg (Mt 19, 10) és a gazdagságról mondott evangéliumi szavakon is megsemmisülten „csodálkozott" (Mt 19, 25), hogyan fogadta volna be a szeplőtelen fogantatást? És ha a megváltó halált a jóindulatú apostolok „sem érték és az ige el volt rejtve előlük, és nem értették a mondottakat" (Lk 18, 34), akkor ennek a megváltó halálnak a kivirágzása, éspedig előre való kivirágzása hogy fért volna a fejükbe? Ha az újjászületést a különben készséges Nikodémus nem volt képes felfogni (Jn 3, 10), akkor az újjászületésnek ez az egyetlen és kiváltságos formája milyen hatást váltott volna ki?

Nem csodálkozunk tehát azon, hogy Istennek ez a titka is beletartozik azok közé a dolgok közé, melyekről Jézus az utolsó vacsorán így szól: „Még sok mondanivalóm volna nektek, de most nem vagytok hozzá elég erősek" (Jn 16, 12). Tekintettel volt tehát az Úr Krisztus az emberi gyengeségre, és éppen ezért a vakoskodóknak homályos módon, mintegy sejtetve adta tudtul ezt a nagy titkot.

Ebből kifolyólag nem akadunk fenn azon sem, ha az ősevangélium és az angyali köszöntés szentírási szövegeiben – mikben a hagyományos keresztény érzület a dogmát kijelentve látta – az újabb katolikus szentírásmagyarázati művek sem látják a dogma világos és félreérthetetlen kinyilatkoztatását. Itt csak azok állnak meg, akik nem olvasták Szent Péter szavait a szentírási helyekről: „Mindenekelőtt megértvén azt, hogy az Írásnak egy jövendölése sem származik tulajdon értelmezésből. Mert sohasem emberi akaratból származott a jövendölés, hanem a Szentlélektől sugalmazva szóltak az Isten szent emberei" (2 Pét 1, 20–21). A „saját értelme-

zés" mindig messze elmarad attól az értelmezéstől, amit a Szentlélek rejtett abba bele és amit csak a Szentlélek olvas és olvastat ki belőle. A Szentléleknek ezt a kiolvasott működését Jézus az ő egyházának adta. „Mikor pedig ejövend Ő, az Igazság Lelke, Ő majd eligazít titeket minden igazságban; mert nem fog magától szólani, hanem amiket hall, azokat fogja mondani. Ő majd megdicsőít engem, mert az enyémből veszi és kijelenti nektek" (Jn 16, 13–14). Nem mintha új igazságokat akarna bevetni, mert mindent, amit hallottam Atyámtól tudtul adtam nektek." (Jn 15, 15).

2. Ezzel kapcsolatban felmerül a másik kérdés is: ha homályosan nyilatkoztatta is ki Isten a szeplőtelen fogantatást, miért várt ennyi időt, és miért éppen ezt az időt választotta ki annak teljes fényében való ragyogására? Hiszen amikor jelentkezik a fogantatás ünneplése, először abban látják csodálatosságát, hogy Mária öreg szülőktől született, később abban látják a csodálatosságát, hogy a szülők az érzékiség gyönyöre nélkül indították életbe a Szent Szűzet. És még sokféle téves magyarázat és felfogás szerepelhetne itt, mikkel szemben a komoly tudománynak nem volt mit tenni, mint a tagadás álláspontjára helyezkedni. Tehát miért ezt a tévedésekkel és tagadásokkal szegélyezett utat választotta az Isten e titok diadalrajutásában?

Itt megint csak az egyház titkára utalunk. Az Úr Jézus bámulatos részletességgel mondja el a következő példabeszédet egyházáról: „Úgy van az Isten országa, mintha az ember magot szór a földébe; azután alszik és fölkel, éjjel és nappal, és a mag kikel és növekszik, maga sem tudja, hogyan. Mert magától terem a föld először füvet, azután kalászt, azután teljes gabonát a kalászban" (Mk 4, 26–28). Az Isten elhintett igazságai is gyökeret – szárat – pelyvát növesztenek a történelem folyamán, amik semmire sem jók ugyan, de mégis a magból valók és a mag kiteljesülését segítik elő. Magdolna Jézust kertésznek nézte, de nem tűnt el belőle az istenség, és nem változott valóban egyszerű kertésszé! Az emmausziak szíve csak Jézus jelenlététől „gerjedez vala" (Lk 24, 22), ha vándornak tartják is őt. Így van az egyház is: Ha akármilyen magyarázatot adott is a történelem folyamán a Szent Szűz fogantatásának, abban mégis csak a nagy titok jelentkezett, e titok jelentkezésének örült gerjedező szívvel és azt ünnepelte lángoló lelkesedéssel.

3. A harmadik kérdés: a nagy keresztény szellemek tagadó álláspontja. Szinte érthetetlen a három nagy középkori szent tagadása. De ebből is az egyház dicsősége származik.

Hiszen beigazolódik Jézus szava: „Hálát adok neked, Atyám, mennynek és földnek Ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsektől és okosoktól, és kinyilatkoztattad a kicsinyeknek" (Mt 11, 25). Az alázatos, gyermeki hit diadalmaskodik itt, szemben a tudás fölényével. Bár ha ezekben a szentekben nem érett gőggé a tudomány, de mégis rá akart nyilván mutatni az Isten a tudás hiányosságára, — még a legnagyobb szentekben is. Ezt különben ők is vallották: hisz egyrészt legbölcsebbnek a tudott tudatlanságot tartották, másrészt pedig mindnyájan az Egyházra bízták végül is a kérdés eldöntését.

Még inkább érezzük az egyház megdicsőülését a nagy skolasztikusok tagadásából, ha arra gondolunk, hogy egy időben — és épp a kihirdetés korszakában — a legkézenfekvőbb vád az volt az egyház ellen, hogy a középkorban a skolasztika karjaiba vetette magát és engedte, hogy e nagy szellemek teljesen uralkodjanak rajta, sőt terrorizálják. A Szűzanya — ez a nagy egyházmegdicsőítő — saját magán mutatta be e vád és rágalom valótlanságát. Hiszen éppen itt mutatkozik meg, hogy akármit mondott légyen is Szent Bernát, akármit Szent Tamás, az Egyház nem hallgatott rájuk. És ez szolgáltat fényes tanúbizonyságot arra, hogy nem emberi okosság és sekélyes opportunizmus vezeti az egyházat, hanem egy az észen túli titok, a benne munkálkodó kegyelem titka, mely — ha kell — kész egy az egyház oszlopának mondott Szent Bernáttal is szembeszállani, és tud egy — az egyetemes zsinatok hatásával egy rangba hozott — Szent Tamás szellemi igézete alól is kiszabadulni, ha a hitről van szó.

És azt is mutatja a szellemi nagyok tagadása, hogy nem úgy áll a dolog, amint azt a protestáns támadások állították: hogy a középkori egyház a szentek tiszteletében — elsősorban persze a Szűzanya tiszteletében — válogatás nélkül káprázatos fénybe öltöztette az embert és ezzel elködösítette az Isten tiszta világát és Krisztus egyetlen közvetítő szerepét. Szó sincs róla. Ha valaki középkori ember, Szent Bernát az. Ha valaki a középkor szellemiségének kialakítója, Szent Tamás az. És ők éppen Krisztus közvetítő szerepe miatt — mert a kérdés akkori állása nem volt eléggé tisztázott és nem rendelkeztek megfelelő formulákkal, — helyezkedtek tagadó

álláspontra a dogmával szemben. Így – amint Krisztus szerette az egyházat, és önmagát adta érte avégett, hogy megtisztítsa a víz fürdőjében az élet igéjével, s dicsővé tegye magának az egyházat, hogy sem folt, sem ránc, sem más efféle ne legyen rajta" (Ef 5, 25–27), és képes volt ezért „maga ellen ilyen nagy ellentmondást elszenvedni" (Zsid 12, 3), – akként a Szűz Anya is mosolyogva viselte el éppen az ő tiszteletén fáradozó nagy embereknek ezt az ellentmondását, akárcsak Bernadettnek Őt ördögi szemfényvesztésnek nézők szenteltvíz-hintését. Mert így dicsőült meg ezáltal az egyház.

4. És ha végül az a kérdés is felmerülne bennünk, miért várt Isten e nagy titok kinyilvánításával tizenkilenc évszázadot, akkor elsősorban is utalnunk kell az időpontok után kutató örök-kérdezőknek adott örök-feletre: „Nem a ti dolgotok, hogy tudjátok az időket és a pillanatokat, melyeket az Atya önhatalmával megállapított" (ApCsel 1, 7). De az eltelt hosszú évszázadok teológiai vitái és küzdelmei mindenkit meggyőzhetnek arról, milyen gondosan és körültekintően kezeli az egyház a kinyilatkoztatást. Nem hatódik meg sem a Szűzanya lelkeket betöltő és embert elkápráztató szépségétől, sem az iránta egyre egyetemesebbé váló tisztelettől és lelkesedéstől – hiszen mindkettő mindenkor jellemzője volt a keresztény lelkületnek. De nem is torpan meg a szellemi hatalmasok ellenállásán még ha a legnagyobb fiai is azok. Elég csak a dogmahirdetés előkészítő aktáiba belepillantanunk, hogy ez a tény megállítson elhamarkodott vélekedéseinkben.

Így látjuk a dogma történetében az egyház belső életét. Az egyszerű hit kezdettől fogva bűntelennek tudta a Szűzanyát, így a Fő gondoskodása az Izek segítségével észlelhető. Viszont a különböző tagok legjobb akaratú szorgoskodása még az ellenkezésekkel is a „nagyobb tisztességet" munkálta.

Ezért megmutatója ez a dogma az egyház belső életének.

A KEGYELEM MEGMUTATÁSA

Sokat beszélünk a kegyelemről, amit akár szentségekben, akár más formában kapunk az Istentől. De ez annyira titokzatos és annyira rejtett valóság, hogy alig tudjuk megérteni. És mert nem

tudjuk megérteni, hajlamosak vagyunk nem is foglalkozni vele. Csak azt hiszem, amit látok! – hangzik sok ember ajkán a szó. Amin ugyan nem kell csodálkoznunk, ha nem-hívők mondják; csak az a baj, hogy a keresztények, sőt a mélyebb lelkiéletre vágyók is áldozatául esnek ennek a felfogásnak. Nagy dolgoknak nagy az előszelük és nagy a hullámverésük – mondják. És mert a kegyelem is nagy dolog, azt gondolják, hogy annak is nagy az előszele és nagyok a hullámverései. Így alakulnak ki azoknak a megrendült lelkeknek ezrei, akik nem érezvén magukban szentgyónásuk és szentáldozásuk kegyelmeinek hullámverését, meginognak hitükben és meghűlnek szeretetükben. A vasárnapi szentmisék elhanyagolói is bizonyára arra hivatkoznak, hogy nem tapasztalják meg azokat a nagy kegyelmeket, amiket az egyház a szentmiséknek tulajdonít. Nem beszélünk azokról, akik emiatt hagyják el napi imáikat vagy sűrűbb templomlátogatásaikat, vagy szentírásolvasásukat és egyéb jócselekedeteket.

A Szent Szűz, a nagy Krisztus-megmutató, ebben is segítségünkre van. A kegyelem titka ugyanis „nem más, mint az, hogy Krisztus bennetek van" (Kol 1, 27). „Mert mindnyájan, kik Krisztusra megkeresztelkedtetek, Krisztust öltöttétek magatokra" (Gal 3, 27).

És itt nyer jelentőséget a dogma tanítása, hogy Mária kegyelme nem Krisztustól független kegyelem, hanem Krisztus keresztjéből áradó kegyelem. És ha páratlan és senki másnak osztályrészévé nem jutott kegyelem is, csak a módját tekintve más; lényegében ugyanaz a kegyelem, mely bennünk is munkálkodik. Így rajta nyugodtan tanulmányozhatjuk a kegyelemnek útját és működését.

1. Az első, ami megdöbbent bennünket: *a kegyelem észrevétlensége.* A foganás pillanatát nemcsak hogy a biológia nem ismeri, de maga az anya sem. Nem csodálatos dolog, hogy Máriában itt volt már a földön egy páratlanul kegyelemmel teli élet, és nem tudott róla senki sem? Jelzi ez azt, hogy az Isten nem ajtóstul tör rá az emberre kegyelmével, hanem a foganás észrevétlenségével. Ezt különben az Ószövetség is kifejezte, amikor Isten kegyelmét úgy várta, mint a harmatot (Iz 45, 8) és úgy nézett rá, „mint enyhe szellő susogására" (Kir III. 19, 12). Az Újszövetségben pedig nem átallja tolvajhoz hasonlítani magát (Jel 16, 15), hogy magyarázatul

szolgáljon kijelentésének: „Nem jön el az Isten országa szembetűnő módon" (Lk 17, 20). Éppen ezért „nem verseng és nem kiáltoz, sem az utcákon nem hallja senki az ő szavát" (Mt 12, 19).

Mennyi időnek kellett eltelnie, míg a Szűzanya maga is rádöbbent kapott kegyelmének nagyságára, amíg a Magnificat szent elragadtatásában kimondhatta: „Nagy dolgot cselekedett nekem a Hatalmas, kinek szent az ő neve" (Lk 1, 49)!

Épp ezért a katolikus vallásos érzület sosem azt kereste, hogy mit és mennyit érzett meg a kegyelemből, mert tudta, hogy olyan kegyelmi forrása van Krisztusban, aki a sötétségben is tud világítani (Jn 1, 5), és aki már köztünk áll, noha még nem ismerjük Őt (Jn 1, 26).

Ha valaki ezzel kapcsolatban Szent Pál damaszkuszi kegyelmi csodájára hivatkoznék, annak nem árt arra is gondolni, hogy a kegyelem „ösztökéje" már sokkal korábban működött benne, még mielőtt feltehette volna a kérdést: „Ki vagy, Uram?" (Csel 9, 5).

Ezért a katolikus magatartás a kegyelemmel szemben nem az, hogy szavakba fogalmazza és érzésekbe erőlteti, hanem hagyja azt a mélyben dolgozni. Annál is inkább, mert a kegyelem *az egyszerű emberi formákat szereti.*

2. Nem megrendítő, hogy itt van a Szűz Anyában a világnak egyetlen embere, akit az Isten legkülönösebb és páratlan kegyelme az összes teremtmények elsőszülöttévé avatott, és mégis úgy jár-kel, úgy él, mint egyszerű názáreti asszony. Semmi rendkívüliség, semmi feltűnés, semmi csodálat nem jelzi kilétét, ugyannyira, hogy Jézus „bölcsességét és csodatevő erejét" ezzel próbálják a názáretiek tőle elvitatni: „Nemde anyja Máriának neveztetik?" (Mt 13, 55). Hiszen hírnévre tehetett volna szert, mint Anna próféta-asszony vagy jámborságával és okosságával a názáreti asszonyok élére küzdhette volna magát, ahogy minden közösségben akadnak ilyenek. De nem, ő megmaradt a mindennapi kötelmek mindennapi emberének, és ezek között a szürkének látszó keretek között élte csodálatosan Istenbe-merült és Istennek-adott életét.

Valóban, ez a kegyelem élete. A szenteknél is azt látjuk, hogy az Istentől rájuk bocsátott rendkívüli kegyelmeknek legalább a mérséklését kérik; ami rendkívülit pedig ők tettek, azt utóbb nem

helyeslik. Az Isten szavából is némi helytelenítés érződik ki, amikor az Apostolok Cselekedeteiben ezt olvassuk: „Számosan meg azok közül, akik a rendkívüli dolgokat hajhászták, összehordták a könyveket és megégették mindenek láttára" (Csel 19, 19). Épp ezért áll mindenkire, amit Szent Péter az asszonyokról mond: „Hasonlóképpen az asszonyok is engedelmesek legyenek férjeiknek, hogy ha némelyek nem hisznek is az igének, az asszonyok magaviselete által ige nélkül is megnyeressenek, látván istenfélő, tiszta élteket," mely nem más, mint „az elrejtett szívbeli ember zavartalan nyugalomban és a szerény lelkület, mely becses az Isten szemében" (1 Pét 3, 1–4).

3. A kegyelem életét élő embernek vállalni kell tudni mindezek mellett még *a látszólagos Isten-távolságot is*. Mert a Szűzanya, ki a szeplőtelen fogantatás különleges kegyelmében joggal elvárhatta volna, hogy e földön is ott lehessen, ahol az Úr Jézus, nemcsak hogy nem lehet vele, hanem mintegy számításba sem vétetik. Jézus hallgat anyjának kiválóságáról. Mikor a Zebedeus-fiak Jézus országában a trónja melletti ülőhelyekre vágynak, nem mondja ki, hogy ez már az ő anyjának van fenntartva, „hanem akiknek Atyám készítette" (Mt 20, 23). Pedig nyíltan megmondhatta volna. Egyszer akarta egy asszony nyilvánosan megdicsérni Jézus anyját, mondván: „Boldog a méh, mely téged hordozott" (Lk 11, 27). De tekkor is mintha beléje akarná fojtani a szót és elvi kijelentést tesz: „Sőt inkább boldogok..."

A Szűzanyában is élt a Krisztushoz fordult lelkek örök vágyódása, „hogy vele lehessen" – miként ezt a gerazai ördögtől megszabadított kérte Jézustól (Lk 8, 38). Mert szemtől-szembeállani Krisztussal és tőle benyomásokat venni nagy öröm, mint ezt már Keresztelő Szent János megfogalmazta, hogy „aki mellette áll és hallja őt, örvendve örül szavának" (Jn 3, 29). És mégis a fogantatásának első pillanatától Kegyelemmel Teljesnek nem jutott osztályrészéül az, amit megkaptak „némely asszonyok, kiket meggyógyított vala a gonosz lelkektől, kik szolgálnak vala neki vagyonukból" (Luk 8, 2–3). Ezek „vele valának," míg „anyja és atyjafiai...). kinn állnak, látni akarván Jézust" (Lk 8, 19–20) és „beszélni akarván vele" (Mt 12, 48). „Keresvén őt" (uo.), kapja a rideg elutasításnak hangzó feleletet: „Ki az én anyám?" –

Ezen már sokan megbotránkoztak vagy legalább csodálkoztak, csak a Szűz Anya nem. Mert ő tudta, hogy „ha egybenőttünk vele halálának hasonlatosságában" (Róm 6, 5) – ez pedig a kegyelem csúcsa – akkor egybe kell nőnünk vele abban a fájdalomban is, amit már az Ószövetség imádkozója előre érzett Jézus gyötrelméből: „Én Istenem! – kiáltozom napestig, és nincsen tőled felelet" (Zsolt 21, 3). És megértette az Úr mentalitását, aki azt mondta: „Jobb nektek, hogy én elmenjek" (Jn 16, 7).

Nagy titka ez a kegyelemnek. De ha a Szeplőtelen Fogantatott megélte ezeket, nem lehet panasza a bűnből fogantaknak sem. És nyugodtan kell tudni elviselni ezt a lelki „kinn-állást, keresvén ŐT."

4. Ebből eredőleg nézhetjük *a kegyelmi élet alázatát.* Benne látjuk azt, hogy a kegyelmi magasabbrendűséghez nem tartozik hozzá a földi formák magasabbrendűsége. És mintha csak magyarázatul szolgálna annak az adagiumnak: *Minimum grafiae plus est, quam optimum naturae* (a kegyelem morzsája többet ér, mint a természet teljessége). Mert „azt, ami a világ szerint oktalan, választotta ki az Isten, hogy megszégyenítse a bölcseket, és azt, ami a világ szerint gyönge, választotta ki az Isten, hogy megszégyenítse az erőseket, és azt, ami a világ szerint nemtelen és megvetett, választotta ki az Isten és azokat, amik semmik, hogy azokat, amik valamik, megsemmisítse" (1 Kor 1, 27–28). Ezt persze nem szabad odáig túlozni, hogy szellemileg és testileg valamilyen alacsonyabbrendű formát gondoljunk a Szent Szűz egyéniségére, bár a lélek még a formátlan adottságokat is megnemesítheti. Gondoljunk arra, hogy a mélyebb szellemi élmények, legyenek azok akár az áldozatos szeretetnek, akár a művészi megélés bármely formájának hatására, a legcsúnyább nőt is széppé tudják tenni. De Szent Pál itt „a világ szerinti" dolgokról beszél, ahogyan a világ vélekedik. Aki a kegyelem életét éli, nem igényel sokat e világból és nem fájlalja a földiekben osztályrészéül jutott rövidségeket.

5. A szeplőtlen fogantatás megmutatja azt is, hogy a kegyelem *milyen álláspontot foglal el a bűnnel szemben.* Ez először is radikális szembenállás a bűnnel olyannyira, hogy a makuláját sem tűri a

bűnnek, és azt egy pillanatig sem viselheti el. Ez csak az Úr alkuvás nélküli magatartása, ki azt mondta: „Jön e világ fejedelme, de énbennem semmije sincsen" (Jn 14, 30). És ha az isteni irgalom meg tud bocsátani a „hetvenhétszer" (Mt 18, 22) vétkezőnek is, ez nem jelentheti azt, hogy mi belenyugodjunk a bűnbe, de azt igen, „hogy elfelejtem, ami mögöttem van, és nekifeszülök annak, ami előttem van" (Fil 3, 13).

Másrészt létrehozza a szívünkben azt a bűnbánatos érzést, ami nélkül hamis minden jámborság. Mert ha megcsodáljuk a Szűzanya lelkének tavaszi tündöklését, benne mint tükörben ébredünk rá a magunk torz figurájára, elvételt életünkre. Innét van az, hogy a kegyelemmel annyira eltöltött Szent Pál, annyi elragadtatás és Krisztusért teljesített apostoli mű és szinte emberi korlátokat meghaladó szenvedés után is meggyőződéssel vallja: „Nem vagyok méltó apostolnak nevezetetni" (1 Kor 15, 9), Szent Ferenc Krisztus stigmáival a kezén sem tud egész éjszaka mást mondani: Ki vagyok én, nyomorult bűnös? Ezért szól Szent Ágoston intése is: ha még oly igaz is valaki, bűnbánatos szív nélkül nem távozhat ez életből.

6. És végül *a törekvés szellemét és törhetetlen optimizmusát* váltja ki belőlünk.

Aki látja azt, hogy a kegyelem milyen utolérhetetlen lelki fönséget és erkölcsi tisztaságot munkált ki a szeplőtelenül fogantatott Szent Szűzben, az sohasem érezheti magát elég jónak, eléggé tökéletesnek ahhoz, hogy megálljon, hogy abbahagyja bensejének nemesítését, szándékainak tisztítását és lelkületének istenibbé tevését. „Semmiben sem érzem ugyan magamat bűnösnek, de azért nem vagyok igazolva" (1 Kor 4, 4). Ebből a szellemből fakad a magunk állandó javítgatása: „Én bizony futok... vívok... megsanyargatom testemet és szolgaságba vetem, nehogy magam valamiképp elvetésre méltó legyek" (1 Kor 9, 2S–27).

A törhetetlen optimizmus – ami minden kegyelem sajátja – megrendítő formában mutatkozik meg a szeplőtelen fogantatásban. Hiszen ha a fogantatás[1] pillanatát nézzük, megdöbbenti eszünket, milyen erőviszonybeli eltolódásokat mutat a Bűn és a Kegyelem. Akkor valóban mondhatta a Csöndes lélek, – miután „megmutatta egy szempillantás alatt a földkerekség minden ország-

gait: mind e hatalom és azok dicsősége... nekem adattak át." (Lk 4, 6); a Kegyelem pedig olyan fegyvertelen, gyenge és erőtlen volt, mint amilyen gyenge és erőtlen tud lenni egy megfogant sejt. A bűn sötétjével szemben a Kegyelemnek csak annyi világossága volt, mint az életnek sejtekben villanó szikrája. És a Kegyelem neki mert vágni a sötétnek és birokra mert kelni az Élvezetvágy és a Bírvágy szenvedélyeivel (1 Jn 2, 16). A kegyelem sohasem érezheti magát legyőzöttnek, ha még oly kicsiny is. „Bizony mondom nektek, ha annyi hitetek leend, mint a mustármag, ...semmi sem lesz nektek lehetetlen" (Mt 17, 19). És: „Mindent meg tudok tenni abban, aki nekem erőt ad" (Fil 4, 13). Mert ahol „elhatalmasodott a bűn, még bőségesebb lett a kegyelem." (Róm 5, 20)

*

Így lesz a Szeplőtelenül fogantatott Krisztus-megmutató: Krisztus egyetlen hatalmának és megváltói mivoltának megmutatója az Istenben, Krisztus megmutatója az Egyházban, és Krisztus megmutatója a lelkek kegyelmi életében.

(Vigília, 1953. december)

STELLA MATUTINA

A Titkos Jelenések könyvével Isten lezárta a kinyilatkoztatást és megszűnt szólani az emberekhez. Mint Szent Pálnál olvassuk: „Sok rendben és sokféle módon szólván hajdan Isten az atyákhoz a próféták által, legutóbb Fia által szólott hozzánk" (Zsid 1, 1). De ez nem jelenti azt, hogy végleg megszűnt hozzánk beszélni az Isten. Hiszen Jézus megígérte „a kinyilatkoztatás Lelkét" (Ef 1, 16). Az Úr Krisztus ugyanis azzal a tudattal hagyta el e világot, hogy „még sok mondanivalóm volna nektek, de most nem vagytok hozzá elég erősek" (Jn 16, 12). Hogy mire vonatkozik a sok mondanivaló, az a későbbiekből derül ki. Jézus szerint a kinyilatkoztatás Lelke „nem fog magától szólani, hanem amiket hall, azokat fogja mondani, ... mert az enyémből veszi és kijelenti nektek" (uo.). A sok mondanivaló tehát nem új igazságokra vonatkozik, hanem a kinyilatkoztatás Lelke a krisztusi kijelentések mélyéről hozza fel az igazságokat s az igazságoknak új színt és új nyomatékot ad.

A Szentlélek elsősorban a dogmák nyelvén szól hozzánk. A Jézus által hozott kinyilatkoztatás egy-egy elrejtett igazságát úgy és akkor állítja a hívő lélek elé, amint és amikor mint a Történelem Lelke jónak látja és időszerűnek ítéli.

Amennyire az isteni titkokat boncolgató emberi ész követni tudja az Isten gondolkozásának útjait, a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának 1854-ben való kihirdetéséről is azt kell megállapítani, hogy nagyon időszerű volt. Ezt az időszerűséget annál inkább fel kell tételeznünk, mert négy év múlva a Szűz Anya mint Szeplőtelenül Fogantatott jelent meg Lourdes-ben Bernadettnek. E megjelenéssel és a jelenések nyomában megindult nagy lélekáramlással — úgy látszik — különös nyomatékot akart adni az akkor nemrégen kihirdetett dogma életté válásának.

A dogma szerint a Szűz Anya egyedül részesült a kegyelemmel való teljesség — és ebben az eredeti bűntől való mentesség — hallatlanul magasztos kiváltságában. Ez a kegyelmi kiválasztás bármily fölséges és tündökletes, bármennyire is emberfölöttivé és

isteni fényben ragyogóvá teszi a Szűz Anyát, egy emberi vonást mégis meghagy benne. És ez a meghagyott emberi jelleg tette és teszi időszerűvé a dogmát és a benne rejlő útmutatásokat.

Ez az emberi vonás a Szeplőtelen nagy egyedülvalósága és magánya. Bármily nagy is az őt eltöltő kegyelem teljessége: nincs társa az emberek között. És minthogy nem volt hasonló kegyelmű lélek a földön, azért nem is ismerhette fel senki kegyelmi kiválóságát és lelkének gazdagságát. A kegyelemben kifinomult gondolkozásmódját, cselekvési módjának emelkedett indítékait, szeretetének isteni lendületét sem meg nem sejthették, sem föl nem foghatták, sem nem értékelhették. Egyedül állt kegyelmével és megváltottságával a megváltatlanság éjében. Ezért nevezzük Hajnali Szép Csillagnak. Ez ugyan szelíd fényével és aranyló bájával gyönyörűen sugárzik a hajnal derengő szürkületében és az alkony esteledő homályában, de mégis csak egyedül állónak látszik az ég űrének messzi távlatában.

Az egyedülvalóság és társtalanság érzete emberi dolog. Annyira, hogy az Istenlátás boldog fényében égő Istenembert is enyhe szomorúsággal töltötte el. A Getszemáni kertben hangot is ad ennek a szomorúságának. De előbb is megfigyelhető szinte levert hangulatú panaszkodása afölött, hogy nem értik meg gondolkozását: „Még ti is mindig értelem nélkül vagytok?" (Mt 15, 16) – kérdi keserűen. Majd meg indulatosan, szinte a bosszankodásig fokozott szemrehányással peregnek kérdései: „Mégsem tudjátok és nem értitek-e a dolgot? még mindig el van-e vakulva szívetek? szemeitek lévén nem láttok? és füleitek lévén nem hallotok? Hogy van, hogy mégsem értetek?" (Mk 8, 18–21).

Ha Jézus szenvedett az egyedülvalóságtól és értetlenségtől, a Szűz Anyának sem lehetett könnyű kegyelmével és a kegyelemből fakadó eszményeivel, felfogásával és eljárásaival egyedül maradni és értetlenül állni a világban. És ez az, ami emberi közelségbe hozza őt. Mert rámutat arra a magányosságra, amitől a kegyelem sem ment föl bennünket, és kézzelfoghatóvá teszi azt a társtalanságot, amiben többé-kevésbé mindnyájan leledzünk földi életünkben.

Az embernek ugyanis dicsőséges méltósága és keserves keresztje a magányosság, az egyedülvalóság. Méltósága, mert éppen ez jelenti, hogy önálló egyéniség és személyiség minden ember, s így önálló értéket képvisel. És keresztje, mert erőtlennek érzi magát a magány és a magánnyal járó feladatok elviselésére.

Életünk legdöntőbb cselekedeteit mások nélkül kell elvégeznünk. Teljesen magunkban. Meghalni nem tud helyettünk senki sem. De még csak segíteni sem tud a haldoklónak. Ismeretes, milyen tehetetlenek vagyunk egy haldokló ágyánál.

Ugyanígy van a szenvedésnél is. Rettenetes érzés egyedül hagyni a szenvedőt, pedig kénytelenek vagyunk előbb vagy utóbb magára hagyni. Ha pedig mi vagyunk a szenvedők: rettenetes látni a körülöttünk fáradozók jóindulatát, de e jóindulat hiábavalóságát. Legtöbbször azonban meg kell éreznünk a nemszenvedők egészséges részvétlenségét és érdektelenségét velünk szemben. Általános szavakon túl ritkán mennek az emberek.

Életünk fordulóit eldöntő lépéseinket is magunknak kell megtennünk. Vagy ha mások belevittek vagy belehajszoltak valamibe, a felelősséget is magunknak kell viselnünk és a következményeket is magunk hordozzuk.

Megtérésünket sem végzi el helyettünk senki más. Az üdvösségért magunknak kell a harcot végigharcolnunk. Akár önmagunk hibáit, akár környezetünk ránknehezedő voltát kell feldolgoznunk, végeredményben magunkra maradunk.

Ezek a magányosságok minden korban és minden időben kijutottak minden embernek. A magányos embernek nagy segítséget jelentett a vallásos közszellem, a család és társadalom ösztönző és segítő szerepe, mely evilági és túlvilági vonatkozásaiban az ember mellett állott. A 19. század közepétől kezdve azonban megnövekedett az ember magánya. A középkor társadalma és ennek folyományaként még a barokk társadalom életszemlélete erős pántokkal fogta össze az embereket és ha akarta, ha nem, mintegy kijelölte helyüket és életkeretüket e világban is. Az ember szinte minden vallásos kérdésére talált előírást. A szokások, hagyományok majd mindenben eligazították. A családi közösség pedig majd mindent túlélő kapocsként fűzte össze az embereket. Éppen ezért háttérbe szorult az egyén s az egyéni élet.

A felvilágosodás terjedtével éppen az egyéni élet szabadult fel. Az egyéni szabadság kibontakozása halomra döntötte az eddigi kereteket és káprázatos fejlődést ígérő folyamatot indított el. E folyamat rámutatott az egyén értékeire és nagyságára, de éppen ezzel magányosságát is fokozta.

Ezt az elmagányosodást még jobban megnövelte a kapitalizmus-

sal egyre nagyobb teret nyerő anyagi világ uralkodó szerepe és befolyása az élet irányításában. A keresztény filozófia tanítása szerint az anyag az izolálódás elve. Így a lelkek, az érdekek elkülönülése még nagyobb tápot nyert az élet minden területén; úgyhogy óriási erőfeszítésekkel próbálja az emberi szellem a közösségi életre visszafordítani a széthulló életet.

A vallásos és erkölcsös élet terén maradva nézzük meg e magány-érzet formáit. Nem az-e a legtöbb lelkiéletet élő embernek a benyomása, hogy magára van hagyva problémáival? Mindenki egészen különleges helyzetben tudja magát, amit általános erkölcsi elvekkel és egyházjogi törvényekkel — úgy véli — nem lehet megoldani. És valóban annyira differenciálódott az élet és annyi új helyzetet teremtett, hogy az Egyház mindenre külön-külön szabályt és döntést aligha hozhatna.

Másrészt hiába van az Egyház a misztikus Test szervezetével, igen sokan úgy érzik, hogy ennek áramából valahogy kiestek. Gondolunk itt elsősorban a lakosság megnövekedett számával beálló egyházi szervezés elmaradására. Az egyéni lelkipásztorkodás elsatnyulására. Az üzemesített lélekkezelés alig enged módot arra, hogy az egyéni kezelést kívánó bajokat orvosolni lehessen.

Az egyre világiasodó kultúrában igen sokan elvesztették azt a tudatot, hogy az Egyházban élnek, hogy az Egyház mellettük áll. Sokan úgy vélik, hogy Egyházuk is magukra hagyja őket, mert nem kapják meg azokat a benyomásokat, amelyek segítenék kérdéseinek szerencsés megoldása felé.

A vallásos felfogás, erkölcsi emelkedettség is egyre inkább az egyéni élet területére vonul vissza. És éppen ezért sokan joggal érezhetik, hogy magukra maradnak eszményeikkel és elveikkel, és sem a családban, sem az utcán, sem a munkahelyeken nem éreznek társakat maguk mellett.

Az atomizálódásnak folyománya az is, hogy egész kis közösségekben, ahol a vallás és vallásosság még uralkodik, — amilyenek a házasság, család, barátság, — egymás mellett élnek emberek, kik egyformán vallásos életet élnek, egyforma valláserkölcsi alapon állanak, egyforma vallási gyakorlatok jellemzik őket (pl. gyakori gyónók-áldozók) és mégsem tudnak egymás égető problémáiról, belső vívódásaikról. Vagy ha tudnak, akkor éles ellentétek választják el őket egymástól: késhegyig menő viták, sorozatos értetlenségek és

megoldhatatlannak látszó sérültségek állnak fenn közöttük anélkül, hogy a gyógyulás kísérlete vagy legalább reménye megvolna. Elöregedő szülők szenvednek sokat ettől az elmagányosodástól, azután elhidegült hitvestársak és megnemértett gyermekek.

Lehetne sorolni még a magányosság szenvedőit. Ezek aszerint, hogy hogyan reagálnak erre a társtalanságra és támasztalanságra, lesznek panaszos magányúak vagy hideg magányúak, vagy éppenséggel keserű magányúak.

A történelmet irányító Szentlélek éppen ezen elkülönülési folyamat kezdetén mutatja föl a Hajnali Szép Csillagot, a kereszténység egének nagy magányosát, a Szent Szűzet.

A Szeplőtelen Szűz Bernadettnek jelenik meg, aki éppen annak a kisvárosi polgári rétegnek a tagja, mely legkorábban esett áldozatul a kapitalizmus anyagot imádó haszonlesésének és amelyben legkorábban jelentkezett ez az izolációs, széthulló hatás.

És mintha csak nagy magányához akarta volna hasonlítani, Bernadettet is egyedül hagyja rettenetes fájdalmával, gyógyíthatatlan sebével. Sőt a folytonosan vizsgálatokat végző Egyház is abban a színben tünhetett fel előtte, hogy bizalmatlan és kétkedő vele szemben és a neki jutott égi kegyelem tekintetében. A magányosságnak minden fajtáját meg kellett ízlelnie ennek a kiválasztott léleknek és így mintegy magán bemutatnia, hogy milyen területeken akarja megéreztetni a kegyelem Nagy Magányosa gyógyító kegyelmeit.

Bernadetten mutatta meg a Szent Szűz, hogy mit is kell tenni. Merészen vállalni kell a magányt. Nem szabad tőle úgy megijedni, mintha a kegyelem világától teljesen idegen lenne. Ha a Kegyelemteljes Szűz nem menekülhetett meg tőle, nem fognak megmenekülni tőle a kegyelemmel nem teljes lelkek sem. Éppen ezért nem szerencsés dolog a magányosságot az Istentől való elvettetésnek tekinteni és idegennek a krisztusi élet formájától. Nem idegen, hanem vele jár.

És ha már nem tudunk menekülni a magányosságtól, kár magányosságunkat az unos-untalan való panaszkodás vizenyős talajává tenni vagy a lendületében megállt lelki élet fagyos hidegségébe burkolni. És még inkább káros az elvadult keserűség légkörévé változtatni. Az egyedülvalóságtól menekülésünk úgysem lesz több tehetetlen vergődésnél, hiszen a társtalanságot véglegesen úgysem

kerülheti el az ember. Legdöntőbb életfordulóinknál magunkra maradni embersors. El kell tehát viselni. És ha jó szívvel vállaljuk, Krisztus megváltó egyedülvalóságává érik.

Ettől az elfogadástól a keserű magányosság szelíd magányossággá változik. Hiszen tudjuk értékét, tudjuk nagyságát és tudjuk méltóságát. A saját fájdalmával megbékélt ember enyhült lelkülete, a belülről sugárzó derű bontogatja fényeit benne és tündöklik, mint a hajnalcsillag a deres szürkületben. „Boldogok, akik sírnak (eredetiben: akik gyászolnak, vagyis akik mindenkit elvesztenek), mert ők majd vigasztalást találnak" (Mt 5, 5).

Fönnebb arról a merészségről szólottunk, ami a magányosság vállalásához kell. Valóban merészség van a magány vállalásában, a merészség pedig erőt rejt magában. Hinni kell abban, hogy az egyedülvalóság és társtalanság csak látszólag gyönge, de magában hordja a kegyelem erejét. Annak a kegyelemnek az erejét, melyet Szent Pál Jézus „szájának leheletéhez" hasonlít, de amely olyan erős, hogy azzal pusztítja el a gonoszt (2 Tessz 2, 8). Amely olyan gyenge lehet, mint a bárány (Mt 10, 16), de eltelhet azzal a tudattal, amit ismét Szent Pál önt szavakba: „Midőn erőtlen vagyok, akkor vagyok hatalmas" (2 Kor 12, 10). Mert „azt, ami a világ szerint gyönge, választotta ki az Isten, hogy megszégyenítse az erőseket" (1 Kor 1, 27).

A magányosságnak ez a kegyelmi ereje előbb-utóbb meghozza gyümölcsét, „mert semmi sincs elrejtve, hogy ki ne nyilatkoztassék; sem eltitkolva, hanem hogy nyilvánosságra jusson" (Mk 4, 22). Jézus megjövendölte az elrejtett értékeknek, kegyelmeknek nyilvánosságra való jutását. „Amiket sötétben mondtatok, fényes nappal fognak hallatszani" (Lk 12, 3). Amiket a társtalanság és magáramaradottság éjjelében a kegyelmi tettek szavával mondtunk, a valóság napfényének özönében fognak világoskodni.

Mindez azt is mutatja, hogy a keresztény ember kegyelmi magánya csak látszólagos. Valami csodálatos organizmussal áll összefüggésben minden észrevétlen és látatlan helytállás igazságban és szeretetben és áldozatban. Olyan, mint az erdő mélyén vagy hegyoldalban magányosan csobogó forrás: ez ugyan nagyon egyedülinek látszik, de az értők tudják, hogy a föld mélyében elnyúló nagy vízrendszerekkel áll kapcsolatban.

A magány szelídségét, erejét és termékenységét a Szeplőtelen

Szent Szűz éltc meg és mutatta meg, aki kegyelmi kiválasztottságánál fogva szemben állott az egész emberiséggel. Egyedül égett lelke a kegyelem világosságában, amikor még minden ember a bűn éjében járt. De amint a kis pislákoló ádventi lámpás felveszi a küzdelmet a nagy decemberi sötétséggel, úgy állta egyedül zsenge lelkének tündöklésében a nagy világéjszaka sötétjét és a bűn tengerének kegyelmi kiválasztottságát körülfogó áradatát. Merte vállalni ezt a kegyelmi fölényt egyedül is, mert tudta, hogy végeredményében nincs egyedül. A Magnificat kicsorduló diadaléneke az egyedülvalóságban is hűséges és bizakodó kegyelmi ember világot legyőző biztonságának és tudatának.

(Vigília, 1958. március)

A SZENT RÓZSAFÜZÉR IMÁDKOZÁSA

Rémülve olvassuk a buddhista szerzetesek imamalmairól szóló híradásokat, és még rémültebben a hozzáfűzött magyarázatokat és alkalmazásokat, hogy vallásos élet és érzés ilyen szellemtelen számolgatásokba és gépies darálásokba tud torzulni. És nem kellenek nyílt alkalmazások ahhoz, hogy magunk is valami hasonlóságot ne érezzünk az imamalom és a rózsafüzér között. Hisz darálás az egyik és „darálás" a másik is, szövegek mechanikus ismétlése szinte végetérni nem akaró menetekben.

És ijedelmünk annál nagyobb, mert az újkori vallásos élet gyújtópontjait képező jelenések, minők a lourdes-i és fatimai jelenés, azzal a gyakorlati felhívással végződnek: Imádkozzátok az olvasót! A modern kor hajnalán és delelőjén a vallásos élet ezt az egyáltalán nem modern vagy modernnek nem mondható imamódot sürgeti és ajánlja. Hol van itt a szellem szabadsága? Az egyéni élet és egyéni megtapasztalás frissessége? Hol van itt a változatosság és érdekesség igénye? Hisz mindez a mai embernek szinte lényegét alkotja. És a vallásos élet éppen ellenére jár a modern szellemnek, amikor ezt a gépies, monoton, unalmas, szellemi szárnyalást megkötő, egyéni reflexiókra már szóbeli menete miatt időt nem engedő, hosszúságával a lelket kifárasztó imádságot ajánlja, s azt képzeli, hogy égi jelenésekkel lehet ilyen idejétmúlt imaformulákat a következő századokra átmenteni.

Mit szól mindehhez a hívő lélek és hogyan tud számot adni elsősorban önmagának? De természetesen másoknak is.

Az igazság eltagadása sohasem gyógyítja meg a beteg elmét, és a szent dolgokkal kapcsolatban még inkább tapasztaljuk ezt. A vallás dolgaival kapcsolatban is jó lesz már egyszer felébrednünk azokból a romantikus álmokból és ábrándokból, mely szerint ami vallási intézmény vagy dolog, vagy eszme, az csak nagy, csak szent, csak szép lehet. Így a rózsafüzérrel kapcsolatban sem mondhatjuk azt, hogy nem hosszú imádság, amikor hosszú. Sem azt nem állíthatjuk, hogy nem egyhangú ismétlése azonos imaformuláknak, amikor tényleg az. És miért akarjuk tagadni, hogy

a mennyiség és sokaság uralja ezt az imát, melynek haladó menete nem engedi megállni az elmélődő embert.

Való igaz tehát, hogy panaszaink helytállnak a rózsafüzérrel kapcsolatban. A modern szellem rátapint a rózsafüzér hibáira és bajaira. De vajon nem éppen az a haszna a rózsafüzérnek, ami a hibája? Vajon nem érvényesül a rózsafüzéren is a kereszténységnek az az alapvető szemlélete, „hogy ahonnét eredt a halál, onnét támadjon az élet"?

Meg kell állapítanunk, hogy a rózsafüzér imádsága kell a modern léleknek, és éppen azok a fennebb panaszlott hibák válnak gyógyszereivé a beteggé vált vallásos lelkületnek. Csak nem szabad öncéllá tennünk, hanem úgy kell nézni rá, mint eszközre. Ha valakiben az a szándék uralkodik, hogy *el akarom végezni* a rózsafüzért, mert kötelességem, mert fogadtam, mert nagy lelki javakat remélek általa másoknak, ez szép dolog, de úgy nehezedik rá e kötelességérzet, mint valami súly, mely nyomja. Ettől persze az ember szeret hamar megszabadulni. Ebből ered aztán a hosszúság érzete, az egyhangúság benyomása és a többi panasz.

Ám ha nem mint célt, hanem mint eszközt nézem, mégpedig gyógyulásom, lelkem építésének eszközét, egyszerre fordul egyet velünk a világ. A felpanaszolt hibák transzparensekké válnak és előragyogtatják orvosság-voltukat.

Vegyük csak sorba kifogásainkat a rózsafüzérrel szemben!

1. *Egyhangúság.* Ez a világ elsodor bennünket élményeivel, változó érzelmi örvényeivel, benyomásaival, érdekességeivel. Érezzük, hogy meg kellene állnunk a kereszténység nagy tényei mellett, és magunkba kellene szívnunk lélekfordító kisugárzásait e nagy tényeknek és valóságoknak. De szédít az élet rohama, és mint akit a folyó sodra sodor, partmenti gyökerekbe kapaszkodik, hogy megállíthassa magát, úgy kapaszkodom én is a szavakba, ezekbe a megállító szent gyökerekbe. Szavakkal kötöm meg képzeletem ide-odatáncolásait, hogy kénytelen legyek pár percig legalább megmaradni a szavakon átsugárzó valóságok halvány derengésében, hogy ha előbb nem, de később rámnyíljék egy-egy titok belső gazdagsága. Akarom tehát a rózsafüzér egyhangúságát, mert ezzel láncolódom a nagy valóságok kapuihoz, ahol várakozni és álldogálni mindig nyereségszámba megy.

2. *Ismétlődés.* Ha valami szép, nem átallom ismételten megnézni, ismételten ugyanazokkal a szavakkal kifejezésre juttatni érzéseimet. Magam ellen, ingatag, változékony bensőm ellen teszek tanúságot a rózsafüzérben, hogy csak az isteni világ tényei a legszebbek. A többször ismételt szavakban teszek tanúságot Isten és világ, sőt önmagam előtt is, hogy én ezekben a valóságokban hiszek, s ezeket ragadom meg, s el nem eresztem.

3. *Gépiesség.* A gépeket lehet szidni, de akart és nagy előnyük mindig van: megteszik azt, amit vár tőlük az ember. Szellemtelen és lélektelen a vonat zakatolása a síneken, de *éppen ezzel* visz el kitűzött célom felé. A gépiességet is lehet többféleképpen elbírálni, de egy biztos, hogy imát mondok addig, míg a rózsafüzért végzem. Gondolkodásom már nem ilyen megbízható; idegeim rosszak, képzeletem csapongó, hamar elmosódnak a vallásos érzés meghitt pillanatai. Amit a szellem kiejthet kezéből, azt hozza vissza neki a gépeies egymásután; mintegy újból és újból felkínálja a léleknek, a szavakon keresztül a nagy tartalmakat. Zuhanórepülők, világűrhajósok és nagy veszedelmekben élők az előre megtanult és szinte ideggé vált, gépies mozdulattal boldogulnak csupán: az értelem elhomályosodásának sötétjén kiutat nekik s nekünk is a mechanizmus jelent. Ezt az életet és lelket mentő mechanizmust igénylem és akarom a rózsafüzérben.

4. *A hosszúság.* Tényleg hosszú a szentolvasó imádság, különösen ha mind a tizenöt tizedet egyszerre mondjuk el – mert valójában úgy lesz egy rózsafüzér. Ha az vezérel, hogy mikor ér véget az ima, nehezen várom. De ha azt veszem, hogy Istenemmel akarok tölteni és kell is töltenem egy-egy negyed órát, s neki akarok ennyit ajándékozni és ezt jól szeretném eltölteni, akkor már nem lesz sok. Ugyanis ha imába kezdünk, legyen az a legegyénibb benső ima, azon vesszük észre magunkat, hogy el-elkalandozik gondolatunk és valahogy leállunk benső igényeinkkel. Rájövünk, hogy alig adunk pár meghitt pillanatot vagy percet Istenünknek, noha átérezzük tartozásunkat. Ezért akarom és kell akarnom, hogy egy ideig megtartson az a rózsafüzér: mert időt, időmből akarok áldozni Istenemnek és ezt jól szeretném kitölteni! A szavak egymásutánjának fegyelme s a rózsafüzér egészének menete egybefoglal, együttart az idő egy hányadára, annyira, amennyit Istennek szántam.

5. *Unalmas.* Egyszerű szavak, egyszerű formák, elkoptatott imák sorakoznak lassú egymásutánban. Hozzá kell szoknunk a modern élet nagy vívmányaihoz: a legegyszerűbb formákat mozogni és élni látja és felfedezi, hogy a legegyszerűbb sejtek olyan komplikáltak, hogy egy nagyüzemű gyár eltörpül mellette. Miért szégyellnénk akkor vallási életünkben is az egyszerű formák unalmát megszüntetni és ráébredni azok mozgalmasságára és élettől duzzadó erőire?

Mert pl. azzal, hogy a Hiszekeggyel kezdjük, lemérhetetlenül olyan nagyot teszünk: elsorolva az isteni világ nagy valóságait az egyetemesség légkörébe mártózunk: az egész valóság „egészsége" leng át lelkünkön, ha csak egy elröppenő szó idejéig is (a betegség mindig valaminek a hiánya bennünk, a szellem *területén is*).

Hasonlóképpen a Miatyánkok közbeiktatásával Jézus imádkozó lelkének eget és földet összehajlító hevét idézzük, és minden emberi hiány és kérés istenileg megfogalmazott zsoltárát vesszük ajkunkra s így a Legnagyobb Imádkozó kenetét kapjuk meg.

Az ismétlődő Üdvözlégy-ekről sem ártana megjegyeznünk, hogy az az emberiségre üdvvel köszöntő Isten szavaiból — mit *az angyal ajkára adott* — továbbá a Szentlélekkel elsőnek eltelt ember, tehát aki szemet, áradó érzést és lelkesedést először kapott (Erzsébet), kitörő örvendezéséből, végül a dolgok leglényegét szemlélő ember imás felkiáltásából („Imádkozzál...") áll. Életünknek ugyanis csak két döntő pillanata van: a *most*, a még enyém lévő idő feladataitól, ítéleteitől, felismeréseitől s irányvevéseitől terhes jelen; és a ködös jövőből egyetlen másik pillanat: a *halálom órája*, mitől örök üdvöm s Istenbeszakadásom függ. E két pillanatra kérjük a Szűz kegyét. De hogyan nyíljanak ki a szavak kopár kérge alatt rejtőző isteni távlatok víziói? Úgy, hogy alázatos, egyszerű szívvel mondjuk azokat, és ismételgetjük olyan türelemmel, mint ahogy az ember-élet ismételgeti magát; olyan szívós kitartással, egyik középszer-embert a másik után váltogatva, míg csak egy-egy szentben vagy egy-egy zseniálisan szárnyaló költőben ünneppé, lángragyúlt élménnyé válik a világ.

Ezért az olvasó ima a szegények imája. A lélekben szegényeké, az alázatosaké. Akik átérzik elsősorban is adósságuk tömkelegét Istennel és a mennyei világgal szemben. Akik tudják, hogy mily kegyetlen és kegyeletlen szelleműek vagyunk mi, emberek, hogy

az Istennek s lelkünknek nem vagyunk képesek napjaink óráiból perceket sem adni. És hogy mily visszás dolog az, hogy Isten telehintette e világot és történelmi létet megváltásának ragyogó titkaival, melyek mint valami szent források vagy rejtekben sugárzó gyógyító lámpák árasztják energiáikat, csak mi, emberek, hajlamosak vagyunk arra, hogy elmenjünk ezek mellett a sugárzó valóságok mellett anélkül, hogy egy pillanatra legalább beléjük kapcsolódnánk, felvennénk velük a közösséget. Hogy mint hajszál-finom villanydróton átáradnak az energiák, úgy a szavaknak hajszáldrótjain érjenek bennünket e megváltó valóságok lökései, áramai és világosságai, bennünket, akik el vagyunk sodorva az élet gondjaitól és kifáradtunk a napi lótás-futásban, akik túlidegesek ahhoz, hogy nyugodtan tudjanak — a szavak támasztéka nélkül — meghitt perceket tölteni az isteni tanítások és valóságok szemléletében. Akik tudják, hogy kellenek nekik ezeknek az imáknak a mankói, melyen ha nem is szárnyalva, mégis bicegve, de előrehaladnak célunk felé.

Akik mindezt átérzik, azok lélekben szegények; vagyis úgy érzik és tudják, hogy nekik semmi gondolatuk nincs, semmi áhítatos magatartásuk nincsen, szinte még fogékonyságukat sem érzik arra, hogy észrevegyenek és meglássanak valamit Isten üdvözítő terveiből, nem hogy annak megfelelő magatartást tudnának kialakítani s azzal a méltó választ megadni a hívó Isten kegyelmi indításaira. Nos, ezek ragadják meg az olvasót boldog önfeledtséggel, mert szeretnének — tehetetlenségük ellenére — megfelelő válaszokra az Isten intéseivel szemben.

Ha az Üdvözlégyek közé beszövendő titkok sorára nézünk, azok megint olyan perspektívát nyitnak meg előttünk, hogy megerősítik a fennebbieket.

Először is azt kell megfigyelnünk, hogy az örvendetes olvasóban Jézus názáreti rejtett életén megyünk át öt részre tagolva, a fájdalmasban az Úr szenvedésein, a dicsőségesben feltámadásától kezdődően addig, míg a Szent Szűzben meg nem dicsőült kegyelme. Világtörténetileg jelentős események vannak „titokká" emelve egészen jelentéktelennek látszó mozzanatokkal. A megtestesülés óriás csillagzata mellett ott szerénykedik a Mária látogatásáról szóló tized ibolyácskája, a keresztrefeszítés mellett az ostorozás és töviskoronázás lényeget nem érinteni látszó mozzanata. — Különös, hogy nagy és szürke titok váltakozik, mindegyikre egyforma

időt és imamennyiséget kell fordítani. S ezzel egy nagy tanítást mélyít el bennünk: Istennél nincsenek nagy és kis dolgok! Ott minden életmegnyilvánulás nagy, és az előttünk nagyokkal egyenlő elbánásban részesítendő. Isten egyformán nagy a kicsiny és jelentéktelen dolgokban, mint az előttünk eszmedúsabb és történelmibb arányú eseményekben.

A másik figyelemreméltó dolog: Jézus rejtett élete után mindjárt a szenvedése jön. Kimaradnak az Úr világító szavai, csodálatos borzongást kiváltó tettei s csodái, és figyelemre nem méltatják Üdvözítőnk nagy alapításait. Különös az, hogy csak a tettek, mégpedig az élet-tetteket vesszük imádkozó szemünk elé az olvasóban. Mintha csak ezeken volna a hangsúly, mintha csak ezek jönnének súlyosság szerint számításba. Benyomásainkat, gondolatainkat, érzéseinknek ünneplő áradását magatartássá kell érlelnünk: ez az olvasó másik nagy tanítása, a maga egyszerűségében is.

És a harmadik: hogy az örvendetes olvasóban megkapjuk az Egyháztól az Úr akarta életszabályait a mindennapi, mondhatnánk nyárspolgári életnek. Hiszen az Úr rejtett, kispolgári életét soroljuk fel minden változatban. A fájdalmas olvasóban Jézus nyilvános életének a végét látjuk, mintegy intést kapunk ebben arra, hogy ha magunkból kilépünk, és embertársaink felé kezdeményező, őket jobbító, más szóval — ha kis mértékben is — őket megváltani akaró tetteket viszünk végbe, Jézus megváltói sorsát el nem kerülhetjük. És ha azt a sorsot nem merjük vagy nem akarjuk vállalni, a megváltói szerepre ne induljunk el. A dicsőséges olvasóban szinte megdöbbentő valóságként mered elénk Jézus megdicsőülése evilági viszonylatban: híveiben akar megdicsőülni, s csak a hitben válik láthatóvá Jézus megdicsőült élete. Ez roppant nagy tanítás számunkra, lelkiéletünk számára is, de egyházunk külső élete számára is, hogy ne a szemek és tapintás látóhatárán belül keressük az Isten országát, annak megvalósulását és megdicsőülését, hanem azon túl: a hit világában.

Mindennapi életünk, másokkal való kapcsolataink és az Istennel való lelkiéletünk szabályait sugározza a három rózsafüzér. — Így látjuk, hogy mennyire nekünk való ima ez, és mennyire emberre szabott, s mai emberre szabott ima ez. És nem csodálkozunk a szent Szűzön, hogy akarja és sürgeti az olvasó imádságot. Nem is szabad addig békét hagynunk magunknak, amíg rá nem jövünk a

nyitjára, és mindennapi kenyerünkké nem válik. És hadd szabadjon itt XIII. Leó pápára mutatni. Ez a pápa diplomáciai pályán működött fiatal kora óta, politikai szövevények között. Mint pápa a pápaság tekintélyét szinte soha nem hallott tekintélyre emelte politikájával és szellemi életével. És mégis, mikor egész napos fáradságos kihallgatás végeztével szobájába vonult – étlen-szomjan –, ezt mondotta: Annyi örömöt és annyi felemelőt kaptunk e napon, hogy hálából mondjuk el a tizenöt tizedes olvasót!

Nézzük tehát végig ezt a tizenöt titkot: nézzük meg, mi mellett akar minket a Szűz Anya – Fatimában is és Lourdes-ban is – megállítani, ha csak a tíz Üdvözlégy idejére is.

I. Mindennapi életünk szabályai az örvendetes olvasóban

1. *Kit Te, Szent Szűz, méhedben fogantál.* – Tele van az életünk lehetetlenségekkel: oldhatatlan kötöttségekkel, miket öröklöttség, alkat, társadalmi és történelmi helyzet hoz létre. Holt pontokat teremtenek ezek bennünk, miket elmozdítani semmi reményünk nincs. – Az életadás szempontjából a férjetlen szűz is reménytelen holtponton áll. De a Szentlélek Isten, ki „tud ezekből a kövekből is fiakat támasztani Ábrahámnak," (Lk 3, 8) mindent el tud mozdítani a holtpontról, mint ahogy a Szent Szűzet elmozdította. – Ebbe a megoldhatatlant is megoldani tudó, az elmozdíthatatlan is elmozdító, ezt a sziklát is életté varázsoló Szentlelket hiszem, imádom és ünneplem. És úgy megyek neki mindennapi életemnek: Lélekkel valahogy mindent lehet és kell győzni! És előbb-utóbb meg fogom találni a megoldásokat minden helyzetben és reménytelenül lehetetlenné vált konstellációban.

2. *Kit Te, Szent Szűz, Erzsébetet látogatván méhedben hordoztál.* – Istentől terhesen Mária azonnal Erzsébethez „sietett". Nem szabad Istenünkkel, Istenből támadó eszméinkkel, kegyelmeinkkel bezárkóznunk! Vállalnunk kell a hegyekbe vezető utak fáradságát és veszélyeit, ahol embertásaink laknak. A körülöttünk lévő emberek úgy vannak sokszor, mintha hegyek választanák el őket tőlünk: adottságaik, felfogásuk, a kialakult viszony és kapcsolat szakadékokat von közénk. Vállalni kell a szeretetnek ezt a szolgálatát,

mellyel meg akarjuk őket közelíteni s nem szabad bénultakká válnunk kísérleteink, próbálkozásaink nyomán feltáruló meredélyek s veszedelmek láttán. A Szent Szűz lelke előtt is megjelentek az út veszélyei s félelmei. De nem bénult meg a félelmektől, sem a veszélyektől, hanem sietett: hitte, hogy Isten nagyobb a veszedelmeknél. Istennel mindig vállalhatjuk a szeretet kockázatait, és érdemes is vállalnunk napi életünkben, mert csak így tör át napjaink unalmán és kisszerűségén az isteni stílus!

3. *Kit Te, Szent Szűz, Betlehemben e világra szültél.* — Isten megmutatta: ahhoz, hogy a barlangból, a romokból és otthontalanságból a lélekkiáradás forrását nyissa fel, nem kell evilágból semmi sem. Ilyen nyomasztó szegény nem volt egy otthon sem, mégis az otthontalan emberiség Otthonává lett. — Hányszor küzdünk eszközök hiányával s azzal a gondolattal: ha ez vagy az volna, ha így vagy úgy lenne, milyen könnyen tennénk valamit. — Ne legyünk a hiányzó eszközök (alkalmas emberek, megfelelő vagyon, kedvező helyzet) rabjai. Bethlehem lelke óriásokká tesz bennünket! Ne legyünk törpék segítségére váró óriások! Imádkozzunk azért, hogy mindennapi életünk betlehemi nyomorába a betlehemi örömöt vihessük. A szegénység és egyszerűség szeretete teszi ezt. Szeressük és élvezzük — ha fájva is szokszor —, hogy kifogunk e világon, mely minden segítséget meg akar tagadni tőlünk, hogy lelki békénk és örömünk sátrát felüssük, vagy legalábbis nyugodt fészket biztosítsunk bensőnknek. A cinkefészek viharban is puha, meleg otthon!

4. *Kit Te, Szent Szűz, a templomban bemutattál.* — Lelket tisztító vallásos előírásnak tett eleget Mária, mikor a Gyermekkel a templomba ment. De Neki kellett tisztulnia, ki szeplőtelen volt? Vagy Jézusnak, ki maga a szentség volt? És mégis vállalja a neki üres, számára mit sem jelentő s értéktelen előírást, mert a többi is ezt tette. — Mindennapi cselekedeteink mennyire tele vannak olyan kötelességekkel, tenni valókkal, ú. n. obligókkal, mik nekünk nem sokat adnak, mitől gazdagabbak, emelkedettebbek, jobbak nem leszünk, és semmi hasznot nem húzunk. Kezdve attól, hogy sokszor várnunk s várakoznunk kell valakire, haszontalan szolgálatokat s szolgáltatásokat kell végeznünk, látható hasznokkal

nem járó látogatásokat kell tennünk a látogatókat kell elszenvednünk, egészen addig, amikor makacs élettársak vagy szülők vagy főnökök egészen biztosan célszerűtlen, alkalmatlan s eredménytelen elgondolásait — miket kelletlenkedve s duzzogva szoktunk elszenvedni — most úgy viseljük el a titok szellemében, mint aminek valahol s Valaki előtt mégis csak van értelme, ti. Isten előtt.

5. *Kit Te, Szent Szűz, a templomban megtaláltál.* — Akit megtalálni lehet, azt el is lehet veszíteni. Akit pedig elveszíthetően szeretünk, azt nem kínosan s nem rabmódra őrizgetjük. A Szent Szűznél senki nem volt jobban Jézushoz kötve, mégis elveszíthetően szerette. A mi lelkiéletünk is azért megy lassan tönkre, mert templomi áhítatunkat s a szentségekben tapasztalható jézusi közelséget elveszítjük feladataink végzése közben s mindennapi munkáinknál s emberekkel való találkozásainkban. Számítanunk kell arra, hogy Jézus el-eltűnik a tapasztalás közelségéből s kisiklik szeretetünk öleléséből. Ezen nem szabad meglepődnünk. Keresnünk kell őt, utána kell járnunk, hogy megtaláljuk. Sitit sitiri Deus — Isten szomjazza, hogy szomjazzák. Nem keresnél, ha már meg nem találtál volna — hallja Pascal. Az a jele, hogy megtaláltuk őt, ha keressük. Tehát ha el is tűnik szemünk s érzéseink közeléből az Úr vagy kegyelmének melege, ne fáradjunk el újból és újból keresni. A keresés jutalma az lesz, hogy jön velünk a mi Názáretünkbe, a mi hétköznapunkba, a mi kis világunkba, és növekedik „bölcsességben és kedvességben" bennünk és életünkben.

II. Másokkal való kapcsolataink a fájdalmas olvasóban

1. *Aki érettünk vérrel verítékezett.* — Jézus nagy egyedülvalósága teszi méllyé ezt a getszemáni éjszakát. Nemcsak hívei, de legközelebbi barátai is értetlenül néznek rá, s a szomorúságtól aluszékonyakká lesznek. — Tudomásul kell vennünk szinte mint az élet szabályát, hogy legsúlyosabb dolgainkban, gondjainkban magunkra maradunk. Szánakozva vagy részvéttől áthatva, de mégis csak bénultan, tétlenül néznek ránk. Sok keserűségtől menekülünk meg, ha ezt tudomásul vesszük. Jézus nagy magánya örök példa számunkra. Ne legyünk ezért keserűek, kiábrándultak, emberkerülők,

mert eszméinkkel, elgondolásainkkal, terveinkkel, javaslatainkkal magunkra maradunk. Életünk művét – nagyban és kicsinyben – magunknak kell elvégeznünk.

2. *Aki érettünk megostoroztatott.* – Brutális az élet, mint az ostoroztatás, és éppúgy nem tudunk szabadulni a brutalitásoktól, mintahogy az ostorozó oszlophoz kötött ember nem tud szabadulni az ostorcsapásokról. És a legtöbb brutalitást irgalomból és szeretetből követik el, mint ahogy Pilátus is Jézust megmentendő mérte rá e borzalmas szenvedést. Ne beszéljünk világot megváltani akarók brutalitásaitól, a vallás és az erkölcs nevében elkövetett kegyetlenségekről, de nézzük csak mindennapi életünk szigorú felfogású bíráit, a jót akaró szülőket, tanítókat, elöljárókat, orvosokat stb. kik a „jóért" szenvedtetik hiába rábízottjaikat. Az elgondolásaikhoz mint legcélravezetőbbhöz ragaszkodó főnökök, a szeretet nevében zsaroló hitvesek s barátok. Viselni Jézus lelkével, amit úgyis tehetetlenül kell tűrnünk!...

3. *Akit érettünk tövissel koronáztak.* – Legszentebb eszméinkkel s felfogásainkkal szégyentrónra kerülhetünk. Megkaphatjuk, hogy hitbeli meggyőződésünkért, erkölcsi magatartásunkért, szeretetből vállalt áldozatainkért őrülteknek, nem evilágra valóknak, ámítóknak, világcsalóknak tartanak bennünket. És ki is mutatják, hogy naivak, elképzelések rabjai vagyunk. Ilyenkor szelíden és hűségesen kitartva hallgatni, mint Jézus tette, ebben vannak a megváltó erők elrejtve!

4. *Aki érettünk a keresztet hordozta.* – Csak vinni, vinni a keresztet. Milyen egyhangú lehetett a kereszt nyiszorgó zörgése Jeruzsálem macskaköves utcáin! A keresztút tizennégy stációjából is három a kereszttel való elesést tartalmazza: ismétlődések, egyhangúságok, unalmak... a hétköznapjaink, ismétlődő munkáink, nap-mint-nap bekövetkező fáradalmaink, kimerülésig való leállásaink, ugyanazok a gondok, változatlan nehézségek, végnélküli sorban ismétlődő megaláztatások s megszégyenülések. Jézus vitte, vitte keresztjét. Vigyük mi is!

5. *Akit értünk a keresztre feszítettek.* – Jézus lábát odaszögezték, hogy ne mehessen el a szomorú, beteg s bűnös emberekhez. Kezét odaszegezték, hogy ne nyúlhasson a szerencsétlenekhez. Szívét átdöfték, hogy ne érezhesse át a bukott emberiség gyötrelmét és kínját. – Aki másokon segíteni akar érzéssel, szóval vagy tettel, számítania kell arra, hogy lassan-lassan megbénul. Mintha bilincsbe vagy kalodába kerülne kezünk lábunk. És akiket legjobban szeretünk, azokon nem tudunk segíteni. – Vállalni a szeretetnek ezt a tehetetlenségét vagy bénultságát, és hinni abban, hogy „amikor felmagasztalnak a földről (ti. a keresztre), mindent magamhoz vonzok." (Jn 12, 32)

III. Istennel való kapcsolatunk a dicsőséges szentolvasóban

1. *Aki halottaiból feltámadt.* – Aki hisz, az a feltámadás erőit tapasztalja meg. A feltámadásban mindig adva van a halál rettenetes uralma, minek hatalmát Isten erős keze tart távol vagy függőben. A hívő ember azért van annyira tele sokszor homállyal, ernyedtséggel, mert benne a feltámadás erői és a halál hatalma csapnak összse, találkoznak. Minden pillanatban félelemmel tölt el bennünket a sötétbezuhanás szédülete, de fenntart az élet ereje!

2. *Aki a mennybe felment.* – Alaptörvénye Istennel való kapcsolatunknak, hogy Jézus eltűnt a láthatóság horizontjáról. Törekednünk kell az isteni világot megvalósítani az egyházban is és a magunk életében is: szavakká, érzésekké és magatartásokká érlelni a Jézus hozta evangéliumot. De azt is tudnunk kell, hogy ami megvalósul, ami létrejön vagy -jött, vagy jönni fog, az már nem a Krisztus, legfeljebb része, darabja, árnyéka, nyoma az Úrnak. Krisztus teljessége van az égben, és eljön majd, hogy teljessé tegyen mindenkit és mindent. Ez a reményünk horgonya. Üdvösségünk reménybeli – mondja szent Pál.

3. *Aki nekünk a Szentlelket elküldötte.* – A Szentlélek alkotta az Egyházat, a Szentlélek alkotja a közösségeket. A Szentlelken keresztül nyúl az Isten mindenkihez és mindenhez. Ő a szeretet Istene! Lélekből szülessünk és lélekkel munkálkodjunk.

4. *Aki Téged, Szent Szűz, a mennybe felvett.* – Akit az Isten magáénak fogadott, azt nem hagyja a halál árnyékában. És van hatalma neki onnét kiragadni. Bízzunk Istenünk erejében: ha ránk tette a kezét, nem hagy hibáink bűneink, nyomorúságunk árnyékában, ha késik is kegyelmének nyilvánosságra hozatala.

5. *Aki Téged, Szent Szűz, a mennyben megkoronázott.*– Az égnek vannak titkai és dicsőségei, amikről a föld nem tud. S ha nem is tudja, mégis vannak. És csodálatos az Isten bánásmódja velünk: Szűz Anyját a szentírásban nem mondhatjuk, hogy nagyon megdicsőítette volna. Titok, hogy miért. De mégis megdicsőült Istenben. Ez a várakozásunk és örömünk.

(1962)

SZENTJEINK

SZENT MIHÁLY ARKANGYAL

A vallásos embernek arról az érzéséről kell egyszer beszélnünk, mely hasonlít a földrengés morajján érzett döbbenethez. Úgy látjuk, úgy érezzük sokszor, hogy megindult lábunk alatt a talaj, és vallásos meggyőződésünk minden szilárd pontja ingadozni kezdene. Riadtan látjuk közeledni az időt, amikor kifut alólunk az eddig megmozdíthatatlannak hitt alap és nem marad más, amibe kapaszkodjunk, csak a levegő.

A modern élet Isten-nélküli világa, de meg azután az Isten-ellenesség nyílt elhatalmasodása, anyagelvűség, egzisztencializmus, a vallásoknak egyrészt hasonlóságán, másrészt ellentétein, sőt ellenségességein ébredt un. kiábrándulás, ill. felvilágosultság telíti a vallásos ember lelkét is kisugárzásaival és előtérbe állít olyan kérdéseket, amikről azelőtt álmodni sem mert volna.

Azt is érezzük, hogy itt nemcsak az egyéni vallásos hitről van szó; tehát nemcsak arról, hogy az én hitem megmarad-e vagy sem, hanem arról, hogy az Isten-hit egyáltalán megmaradhat-e vagy sem? Ezért joggal állíthatjuk, hogy az Isten ügye került válságba, ill. az eszmei harcok középpontjába. Mint ahogy szent Pál is a maga és egyháza bajai között – a földi küzdelmek kozmikus távlatait megnyitva – idézte a 43. zsoltár 22 versét:

„*Minket mindenkor teérted irtanak,*
S vágóbirkák módjára tartanak."

(Róm 36, 8)

Így tehát már nemcsak lelkünk ügyéről van szó, de Istenéről is; nemcsak a mi harcunkról, de Isten harcairól is.

Ezért nagyon eligazító lehet számunkra Isten küzdelmeinek fővezérére, Isten harcainak győzelmes harcolójára: Szent Mihály arkangyalra föltekintenünk és lelkünk küzdelmeiben Tőle irányítást kapnunk.

Az arkangyal látomása

A Sixtina mennyezetének teremtés-sorozatában Michelangelo megfestette Ádámot, amint az Isten ujjának érintésére agyagformájából szellemi életre ébred. Csodálatos az Isten ujja, de még csodálatosabb az Istenre néző ember szeme. Mi van abban a tekintetben? Rémület a *semmi* szédületes örvénye, majd pedig az Isten mérhetetlen nagysága láttán; de azután egy boldog felismerés, örvendező diadal és bizalommal teli vonzódás: ilyen nagy az én Istenem! ilyen jó az én Uram! – Ilyesmit érzett szent Pál is, mikor elragadtatott a harmadik égig „és kimondhatatlan szavakat hallott, amelyeket ember el nem mondhat." (2 Kor 12, 4) És ha nem mondhatta el, valamit mégis megéreztet az Isten titkainak feltárulásakor benne lévő hangulatról és érzésekről. A rómaiakhoz írt levelében a megváltás titkának nehéz szakaszait ezzel a felkiáltással zárja le: „Mekkora a mélysége Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának! Mily megfoghatatlanok szándékai, mily kifürkészhetetlenek útjai!" (Róm 11, 33)

Mit érezhetett szent Mihály arkangyal, amikor Isten teremtő keze a semmiből előhívta és Ádámnál is, Pálnál is mértékben ki nem fejezhetően magasabb értelemmel és kegyelemmel ajándékozta meg?! Mit olvasott volna ki Michelangelo zsenialitása az angyalnak Istenre feledkezett szeméből?

És mit láthatott Mihály az előtte feltáruló isteni világból? A mi vakoskodó emberi szemünk a napot vakító fényes korongnak látja. De a műszerekkel kisegített szem fényképeken láthatja a kozmosz rémületesen sötét éjszakájába belelángoló kitörések lángoszlopait, a forrongó tűzörvények szédítő kavargásait és az atomok robbanásakor felszabaduló erők égő katlanait. – Ahol az Isten keze által elragadott szent Pál is csak ámuldozni tudott, ott az arkangyal szeme mélyebbre látott. És ha szent Pál a vakoskodó emberi szemmel Istent olyannak látta, hogy „boldog és egyedüli Uralkodó, királyok Királya és az uralkodók Ura..., aki egyedül halhatatlan, s megközelíthetetlen világosságban lakik, akit senki sem látott s nem is láthat." (1 Tim 6, 15); akkor mit láthatott Istenből az arkangyal lelke?! Látta a boldogság, az öröm, az eszmék és erők, a fönség és jóság özönlő áradását, amint parttalanul, korláto-

zás nélkül, határtalanul és az idő múlása nélkül zuhognak mint fényes óceánok, a Szentháromság személyeinek egymásból ki és egymásba visszaszakadó áramlásában.

Jelzések visszafelé

Hogy ez nem jámbor képzelgés csupán, azt az Isten nyomain visszafelé haladva és isteni arányokra fölemelve a mi emberi életünkből állapíthatjuk meg. Hiszen nekünk, testben járó szellemi lényeknek mi alkotja életünk emelkedett ünnepeit és mik adnak tartalmat a mindennapok nehéz gondjainak és munkájának? A legegyszerűbb ember sem tud meglenni érdekes események nélkül, melyben az *erők* szabad és váratlan fordulatú küzdelmekben játszanak egymással (történetek, mesék, sportesemények, politikai küzdelmek, drámák és színdarabok, mozi, tv, játékok); szomjazza mindenki az események hátmögét, a miérteket, kezdve a maga kis életén a legnagyobbig és kialakít vagy hallgatva keres egy életfilozófiát, mert *eszmék* nélkül nem élet az élet; és éhesek vagyunk *a szeretetre*, mit leggyakorlatibban a szerelemben áhít az ember, de emellett átcsap igényünk a szülői, baráti, munkatársi, embertársi szeretet területeire. — Milyen szeszélyes, váratlan, kiszámíthatatlan fordulatú az ember élete e hármas csillagzatban: az eszmék, erők és szeretetek egymásbavaló játékában? Milyen érdekességeket tálal elénk az élet szinte mindennap? És erről a sokrétű, sokszínű, lélegzetelállítóan érdekes életről mondja szent Pál:

„*Tudásunk csak töredékes*
Töredékes a prófétálásunk is.
Ma még csak tükörben, homályosan látunk."
(1 Kor 13, 9–12)

Michelangelo egy áldott pillanat élményében megélte és megálmodta a Szent Péter templom kupolájának megoldását. E pillanat sűrű szellemi tartalmát 28 napi kemény számtani és mérnöki munkával fordította le a mindennapi ember nyelvére maga Michelangelo; egy pályázaton pedig, melynek föladata a Szent Péter templom kupola-megoldásának mérnöki igazolása volt, 12 éven kereszt-

túl dolgozott két szakember. – Hasonlítsuk össze Michelangelo ihletett pillanatát a 12 évig dolgozó mérnökök egy-egy napjának eszmei előhaladásával. Ezek minden nappal közelebb jutottak a megoldáshoz, minden nap felszikrázott egy-egy sugár a megoldásból. De mennyire eltörpültek ezek a rész szerinti, ezek a töredékes villanások a művész élménye mellett?

Nos, így kell néznünk emberi életünk felvillanó szikráit is. És így kell megkísérelnünk az arkangyal élményét, aki nem embervoltunk osztályos társa, mint Michelangelo, de tiszta szellem: tehát zsenik fölött zseni, művész fölött művész.

És az arkangyalon túl a végtelenség arányára fölfokozva sejthetjük csak – igazán homályban és töredékesen –, hogy ha ilyen érdekességeket tud létrehozni az emberi élet, micsoda elképesztő játéka lehet eszméknek és erőknek az Istenben? És ha az emberszívet eltöltő boldogság és öröm ilyen arányú tud lenni, mi zuhoghat áradozva az istenség óceánjában?

Az angyali ének

Érdemes megfigyelni, milyen kínlódva írhatja csak le a Jelenések könyve is a túlvilág életét számunkra érthető vagy legalábbis elképzeltető nyelven. Isten trónja „előtt és a trón körül négy élőlény, elöl-hátul csupa szem... A négy élőlény mindegyikének hat szárnya volt, köröskörül és belül csupa szem. Éjjel-nappal szüntelenül kiáltották: Szent, szent, szent az Úr, a mindenható Isten, aki volt, és aki van és aki eljövendő." (Jel 4, 6–8) Istenem, mennyi gyönyörű látással tud eltelni csak egy emberi szem is?! Hát akinek a testén mindenütt, még a szárnyain is, kívül és belül csupa szem van, az mennyit lát, mennyit él még, mennyit fog föl a körülötte ömlő istenség áradásaiból?!... Mindig új benyomás, mindig új élmény, mindig friss látomás, és nem fárad a szem és nem ernyed a lélek válasza. Prohászka pappászenteltetésének éjjelén nem tudott aludni a boldogságtól. Örömeink ritka ünnepének estéjén mi sem tudunk, de nem is akarunk álomba merülni. Még egy-egy mélyrehatóan színdarab vagy mozi élménye is szokszor elűzi az álmot szemünkről. Ha a lélek átizzik, szinte elfeledi, hogy teste is van.

És figyeljük csak meg magunkat, mikor nagy élményeink van-

nak: mennyire elszegényednek szavaink, mennyire elál a beszédünk; szinte dadogókká válunk és az élmény természetének megfelelően használjuk unos-untalan indulatszavainkat: Óriási! Remek! Csodálatos! Őrültjó! Jaj de szép! Szenzációs! – És mennél több az élményünk, annál inkább válnak egyhangúakká válaszaink. De mit szólnánk hozzá, ha válaszaink egyhangúságából élményeink egyhangúságára következtetne valaki? Az ember úgy is szegényesen tudja kifejezni élményeit. Michelangelo nem egy szobrát össze akarta törni – törte is –, Goethe állandóan attól a tudattól szenvedett, hogy amit megírt nyomába sem léphet annak, amit megélt.

Ebből sejthetjük meg, micsoda belső megmozdulásokat, a gyönyörűség, a megrendülés, a csodálat, az elragadtatás, a szépségtől és nagyságtól megittasult lélek milyen felforrósodott érzését leheli bele Szent Mihály arkangyal e véget nem érő és véget érni nem tudó szóba: Szent, szent, szent! – És a teremtményeire a záporozó isteni szeretet viharaitól hogy ernyed le a semmiség határaira az eszmélő angyali lélek egy szinte magát megsemmisítő imádatba?! Hogy szárnyall éppen e kiáradó és felemelő isteni szeretet karjain a boldog Isten-bírás és Isten-ölelés ellankadó boldogságának énekeire? És megint nem tud többet mondani, mint azt: Szent, szent, szent!

Soha se higgyünk a naiv emberi elképzelésnek, mely unalmasnak véli a folytonosan hangzó angyali éneket. És mihelyt hitünk látássá válik, mi sem tudunk betelni a mindig frissen fakadó isteni élmények ez imádásba oldódó énekétől: Szent, szent, szent!

Az angyali próbatétel

Elképzelhetetlen, hogy ennyi és ilyen angyali látás nem zárta ki a bukást, a bűnt az angyaloknál sem, ami viszont föltételezi a szabad választást Isten között és aközött, ami nem Isten. Alig lehet úgy elképzelni a dolgot, hogy Lucifer nyíltan lázadt föl Isten ellen, hiszen ezt tudnia kellett, hogy a létrendi különbség elmoshatatlan; a véges a végtelennel nem küzdhet. Ám ha el is riadunk attól, hogy édesapánkat megöljük, attól már nem riadunk meg, hogy tanácsaira egy nem szerencsés házasságtól el ne álljunk. Egyik esetben ugyanis nyilvánvaló a rossz, a bűn; a másikban viszont

még rejtett előttünk az az igazság, amit egy apai szem már lát. — Így lehetett az angyaloknál is. Soha egyenesen és nyíltan a kinyilatkoztatásban nem szerepel, de több nagy teológus nem alap nélkül állítja, hogy a megtestesülés titkának kinyilatkoztatása bontotta meg az angyalok táborát. Szent Pálnál „az Isten titkának" (Kol 2, 2) nevezi a kinyilatkoztatás Jézus Krisztust, a róla szóló tanítást pedig „Isten titokzatos, elrejtett bölcsességé"-nek, melyet úgy hirdet, mint „nem evilág bölcsességét, sem e pusztulásra ítélt fejedelmeiét... Ezt senki sem értette meg a világ fejedelmei közül." (1 Kor 2, 7–8)

Vagy az nem tetszhetett nekik, hogy Krisztusban „teremtett mindent a mennyben és a földön... a fejedelemségeket és hatalmasságokat. Mindent általa és érte teremtett." (Kol 1, 16) Vagy az, hogy Krisztus „minden fejedelemség és hatalmasság feje." (Kol 2, 10) Hogy a végtelen Isten személyi egységre lépjen a legalsóbb rangú szellemi teremtménnyel, az emberrel, és azt a teremtésben elsőnek, sőt munkatársának teszi s ezen a címen a mindenség királyává, ez hűthette le Lucifer Isten-látását. Hiszen még ma is hány nagy szellem és gondolkodó fő botránkozik ezen, hogy Isten emberré lett, hogy kicsiny néphez szállott alá és hogy ez a kicsiny nép éppen a zsidó nép volt. És ha az emberi szellem sok nagyja éppen azt röstelli Krisztusban, ami ő maga: az emberséget, akkor az angyalok milyen próbát állhattak ki, mikor az emberré lett Isten előtt kellett meghajolniok? Óriási titok! Rémületes titok ez, mely kioltja az arkangyalok látomásos lelkének fényeit és a kárhozat reménytelen sötétjét borítja rájuk!

Harc, fegyver, győzelem

Jézus azt mondja: „Láttam a sátánt: mint villám bukott le az égből." (Lk 10, 18) Milyen is lehetett az a harc, amiről a Jelenések könyve is beszél: „Akkor nagy harc támadt a mennyben: Mihály és angyalai megtámadták a sárkányt. A sárkány és angyalai védekeztek, de nem tudtak ellenállni... Letaszították a nagy sárkányt, aki maga az ördög, a sátán." (Jel 12, 7) Milyen is lehetett az a harc, minek eredménye, vége, sisteregve lezuhanó villám formáját mutatja?

Naiv elképzelés kardot ad szent Mihály kezébe. De már Pál mondja saját magáról: „Igaz ugyan, hogy testben élünk, de nem test szerint harcolunk, mert harci fegyvereink nem földiek, hanem isteni erejűek és erődítmények lerontására képesek. Velük cáfoljuk meg az érveléseket és minden önhittséget, amely Isten ismerete ellen lázad, sőt velük szorítunk minden értelmet a Krisztusnak tartozó hódolatra." (2 Kor 10, 3–5) Kiérezzük e kinyilatkoztatás alól az angyalok közötti harc zaját s benne szereplő fegyverek lármáját.

De mik hát ezek a fegyverek? Egyikre utal az arkangyal neve: *Kicsoda olyan, mint az Isten?!* (Michaël fordítása héberből) Ez az erős meggyőződés szava, mely bízik a titok homályába burkolt isteni fölségben, átlát kínosan érintő felszíneken, és érvényesíti az Isten iránt való szeretet hitvallását: „Isten ‚oktalansága' bölcsebb az embereknél, Isten ‚gyöngesége' erősebb az embereknél." (1 Kor 1, 25) És tisztelettel hajlik meg Istennek érthetetlennek tűnő megnyilatkozásai előtt és vallja: „Vajon ki látta át az Úr gondolatait, hogy kioktathatná Őt?" (1 Kor 2, 16)

A másik fegyvere a tisztelet. „Még Mihály főangyal sem mert káromló ítéletet kimondani, amikor az ördöggel Mózes teste miatt vitatkozott és viaskodott, hanem azt mondta: Büntessen téged az Úr!" (Júdás 9) Csodálatos a szellemvilágnak ez a tisztelete! Nyilvánvaló a pártütők lázadása, nyilvánvaló az Istentől való elszakadásuk, nyilvánvaló a bűnük, – és mégsem „mert" ítélkezni társa fölött, de Istenre bízta az ítéletet. És ez volt és ez lett az ő fegyvere.

Szellem szellemi módon harcolhat, lélek a lélek fegyvereivel küzdhet, ember emberi módon próbálja diadalra juttatni meggyőződését. Minden szellemtelenség, minden lélektelenség és minden embertelenség visszaüt és megbosszulja magát. És Mihály arkangyal példája mutatja, hogy az erős meggyőződés, a titkokat elviselő Istenbe vetett bizalom, a bukás tragédiáját hordozó angyaltárs iránti tisztelet szerénysége még luciferi magasságokat is cikcakkban zuhanó villámokká tudja legyőzni.

Mint ahogy Jézus is „megalázta magát és engedelmes lett mindhalálig" (Fil 2, 8) és éppen ezáltal „lefegyverezte a fejedelemségeket és hatalmasságokat, nyilvánosan pellengérre állította őket" (Kol 2, 15), a szellem, lélek és emberség eszközeit állította bele a lelketlenség és embertelenség sötét hatalmával szemben, – ezt tette Szent Mihály is, Isten harcainak harcolója.

Ne panaszkodjunk, hogy megindult istenhitünk alatt a talaj. Angyali látomások között és után is jöhetett a tagadás és lázadás. Ne csodálkozzunk ezen, hogy lázadásra sugalmazó körülményeink vannak. Szent Mihály lelkével kell átlátnunk a kísértéseken és Szent Mihály Istenbe vetett bizalmával és helytállásával tartsunk ki és győzzük Isten segítségével az Isten mellett való kitartást.

(Szentbeszéd. Homokmégy. 1964)

A KERESZT TUDOMÁNYA

Hálásak lehetünk Széll Margitnak, hogy lefordította, a Szent István Társulatnak pedig azért, hogy kiadta a konvertita és vértanú karmelita apáca, Edith Stein Keresztes Szent János tanítását mai nyelven összefoglaló, befejezetlen művét, *A kereszt tudományá*-t.

A misztika egyháztanítójának e műve azokat a homályokat hivatott eloszlatni, amelyek még mindig ott boronganak a mai gondolkodásban a misztikus életről. A „modern" felfogás életidegen magatartásformának véli, amellyel kapcsolatban az értelmi tudásra és ésszerű gondolkodásra épülő szellemiségnek nincs semmi keresnivalója.

Ezért örülhetünk annak, hogy épp *Edith Stein* szentelte alig tízéves karmelita szolgálatát a 400 évvel ezelőtt élt Keresztes Szent János szellemiségének. Értelmi beállítottsága, amellyel az igazságot kutatta, végigvezette a modern gondolkodás szinte minden árnyalatán. Häckelt tanulmányozva bejárta a materializmus útjait. Scheler értékfilozófiájának és Heidegger egzisztencializmusának szellemi légkörében — kikkel személyes ismeretségben volt —, Husserl fenomenologizmusában bölcselkedve jutott el „az igazsághoz", ahogy ő mondta, amikor Nagy Szent Teréz munkáját véletlenül kézbe vette és egy éjszaka „felfalta". Hozzászokott a modern gondolatjárásokhoz, és átbúvárkodhatta a szellem olyan mélységeit, amelyek korábbi századokban nem voltak ismertek. Mint előszavában írja: Keresztes Szent János életének és írásainak „értelmezési kísérleteiben érvényre jut mindaz, amit e mű szerzője fáradozásai során a lelki élet törvényeiből felismerni vélt. Ez a megállapítás különösen a *lélekről*, a *hitről* és a *szemléletről* szóló magyarázatokra vonatkozik... Ami itt az *énről*, a *szabadságról*, a *személyről* szól, azok a gondolatok nem Keresztes János írásaiból származnak... A kifejtés módja azonban távol áll az ő irányvonalától és gondolkodásmódjától. A személyfilozófiai feldolgozás... csak az újkori gondolkodás eredménye." Örülnünk kell, hogy az igazságkeresés útjait bejáró Stein a modern gondolkodás módszerei-

vel ugyanoda jut, ahová Keresztes Szent János. Mint a kötet első *Bevezetésében* olvassuk: „Keresztes Szent János műveinek és működésének ‚steini' értelmezése megerősíti a megújult karmelita tanítást, függetlenül attól, hogy vannak benne hagyományostól eltérő magyarázatok. Ez a tanítás valóban tükrözi a karmelita eszmét a maga tökéletes tisztaságában..." (L. Gelber–P. Romaeus Leuven).

Joggal nevezhetjük e művét prófétai küldetésnek. Szent Pál mondja: „Aki prófétál, emberek építésére, buzdítására és vigasztalására beszél" (1 Kor 14, 3). A korunkban felfakadó imaáradat, amit az egyházon belül és kívül kis és nagy közösségekben tapasztalhatunk, jelzi nekünk, hogy a lelkek mélyén nem apadtak el az imádság forrásai. Sőt új forrásvidékek társulnak föl az eszmélkedők előtt. A mai ember – az ifjúság példájából látjuk – irtózik a szóbeli imától, vagy legalábbis az imaformuláktól, és belső, egyéni átélésen keresztül akarja a végtelent megközelíteni. Így akar rátalálni a béke és az öröm Szentlelkére, „ki maga könyörög helyettünk szavakba nem foglalható sóhajtásokkal" (Róm 8, 26).

És itt a hivatása Edith Stein könyvének. A modern gondolkodást összekapcsolja az imádság ősi folyamatával, és a mai ember szemével olvassa ki azokat a tapasztalatokat, amiket az ószövetségi prófétáktól eredő karmelita lelkület évezredeken át összegyűjtött és Keresztes Szent János által rendszerbe foglalt az imádkozó ember belső fejlődéséről. Jó lenne, ha imádkozó tömegeink megismerkednének ezzel a rendszerrel és figyelembe vennék az imaélet belső törvényeit.

Ezért kell megszívlelnünk Keresztes Szent Jánosnak Edith Stein közvetítette tanítását. Sokan ugyanis azt hiszik, hogy az ember a „megtérés", a „lélek keresztsége" vagy a hasonló lelki elszánások után egyszerre csak elkezdheti benső imaéletét, élvezheti a belső Isten-tapasztalásokat, az átélt szeretet belső hevét, sőt jogot tarthat a látomások, hallomások, kinyilatkoztatások, az eláradó örömök ajándékaira. Holott mindez csak egy folyamat kezdete, ahol megállni nem szabad, tovább kell lépni, mert „aki nem halad előre, az visszaesik" – idézi Garrigou-Lagrange a régi karmelita szabályt. Az imaélet nem állapot, hanem folyamat, méghozzá olyan, mint az élet, amelyben kezdet, fejlődés és kiteljesülés váltja egymást.

A keresztút első – de valóban csak első – állomása, a kezdet; amint Stein Szent Jánostól idézi: „Kezdetben – Isten – a lelkieket inkább külső, nyilvánvaló... módon, elképzelések, képek és érzékelhető dolgok útján tanítja... hol természetes, hol természetfölötti módon. Előbb a saját értelme használatával vezeti, majd lassan felemeli a fönséges isteni szellemhez. Az isteni nevelési tervbe beilleszkednek a képzelőerő látomásai is" (62. o.). Ezért tévednek azok, akik a fiataljaink imádkozásában jelentkező élményeket, örömöket, megtapasztalásokat csupán a képzelet szüleményének tartják. Holott ezek valódi élmények és valódi örömök. Edith Stein meg is magyarázza: „Isten úgy bánik a kezdőkkel, mint gyöngéd anya kis gyermekével: karján hordja, tejjel táplálja. Az ilyen lelkek még bőséges örömben és vigaszban részesülnek az imádság, a szemlélődés és az önmegtagadás gyakorlataiban. Ez az öröm indítja őket arra, hogy rászánják magukat a lelki életre" (48. o.). És valóban tapasztaljuk az üdvös változásokat, de – folytatja Stein – a megtértek „még nem veszik észre, hogy milyen tökéletlenek és mennyi hibát követnek el erénygyakorlataikban. Szent János élő példákon mutatja be, hogy a kezdőknél mind a hét főbűn megtalálható, de lelki síkra emelten. Ilyen például a *lelki kevélység*, amikor az ember kegyelmeit és erényeit saját magának tulajdonítja, másokat pedig lenéz. Inkább ő oktat ki másokat, mintsem hogy elfogadjon tőlük valamit. Vagy a *lelki kapzsiság:* az ilyen nem tud betelni a könyvekkel, keresztekkel, rózsafüzérekkel stb. Csak úgy szabadulunk meg ezektől a hibáktól, ha elszokunk a vigasztalások tejétől és szilárdabb eledellel táplálkozunk" (48. o.). Alig hiszünk a szemünknek, amikor ilyeneket olvasunk: „a látomásokról, kinyilatkoztatásokról, megszólításokról és lelki érzékelésekről...: az (ilyen) érzéki tapasztalások rendszerint veszélyekkel járnak. Az érzékek ugyanis azt »vélik«, hogy ítéletet mondhatnak szellemi dolgokról, noha annyira járatlanok ebben, mint az igavonó ökör a tudományban. Az érzékek terén könnyen közreműködhet a sátán is, mert hatással van a testre. De még ha Istentől is származnak ezek az érzéki jelenségek, annál kevésbé segítik a lelket, minél külsőbbek – (és ez egy nagyon fontos és nagyon érdekes megállapítása!) –, kevésbé ösztönöznek az ima lelkületére és azt a látszatot keltik, mintha nagyobb jelentőségük lenne és jobban vezetnének Isten-

hez, mint a hit. A sátán szívesen felhasználja ezeket, hogy ártson a lelkeknek. Mindezekből az okokból nyilvánvaló, hogy legjobb az ilyen képeket elutasítani" (60. o.).

Azért kell ezeknél az első lépéseknél többet időzni, mert a belső ima útja nem a kevesek kiváltsága, hanem a keresztény élet kegyelemszolgáltatásában benne foglaltatik. Csak mert sokan nem ismerik a kezdetek utáni szakaszok jellegzetességeit, a sötét éjszakákat, mint Keresztes Szent János mondja, a keresztutak szellemiségét, mint Stein nevezi az éjszakákat, azért abbahagyják a belső imát. Holott hozzátartozik a megtért lélek fejlődéséhez, hogy a kezdeti élmények után saját maga is függetlenítse magát tőlük (ez a cselekvő éjszaka), és alázattal tűrje, hogy Isten is megfossza őt ezektől (ez a passzív éjszaka). Itt az látszik gátolni az előrehaladást, ami jónak tűnik (élmények, látomások, természetfölötti jelenségek, pl. nyelvek beszélése, gyógyítás, lélekbe látás stb.). És minderről azt gondolja Edith Stein, Keresztes Szent Jánost értelmezve, hogy inkább kerülni kell őket, mint ambicionálni. Mindketten ezt állítják, mert ugyancsak egy ősi tapasztalatokat őrző karmelita szabály tanácsolja: Kerüld a rosszat, de a jót is, amit Isten nem szánt neked. Ez pedig az Úr Jézusnak az utolsó vacsorán tartott beszédén alapszik, amikor a szőlőműves mennyei Atyáról szólva mondja: „Minden szőlővesszőt, mely nem hoz gyümölcsöt bennem, lemetsz rólam; a *gyümölcshozót* pedig megtisztítja, hogy még többet teremjen" (Jn 15, 2). Tehát nemcsak a gyarlóságok száraz ágait metszi le, hanem az élő ágakról az élő leveleket és az élő rügyeket is visszametszi a több termés, az élet érdekében. Ezt hiszi el nehezen a belső imába kezdő ember, nehezen felfogható számára, hogy az istenes gondolatok, érzések és cselekedetek, amelyek tehát az isteni élet ágait, rügyeit, leveleit tartalmazzák, áldozatai lehetnek az Isten tisztító késének. Minden – Edith Stein értelmezésében – Krisztus kereszthalálában gyökerezik, s ennek kiüresítő voltát meg kell éreznie annak a léleknek, aki „a mindent" akarja birtokolni, vagyis az Isten teljességét.

Mindezt meg kell értenünk, amikor nekifogunk *A kereszt tudományá*-nak olvasásához, illetőleg a belső imához. Ahogy Nagy Szent Teréz is írja Szent Jánossal együtt: sokan vannak, akik elkezdik az imaéletet, de sokan nem ismerik, nem értik ennek az útját, és megrekednek az első szakaszban. Ezért van annyi gnóm-

keresztény a szóbeli imák világában. És félő, hogy a látszólag elmélyülő imamozgalmak sem szabadítanak meg az emberi szellem törpeségeitől. Pedig érdemes vállalni a tisztulás éjszakáit; ezek folyamán már feltárul a tiszta hit élménye, amely nem más, mint „előzetes" az Isten-látás mindent átható öröméből.

A kereszt tudománya nem könnyű olvasmány, de érdemes átrágni magunkat rajta – akár többször is –, hogy megsejtsük, milyen mélységek rejlenek az evangélium alaptörvényében, a nyolc boldogságban; milyen káprázatosan gazdag az istentisztelet világa a barátságtól a jegyességig. És hogy mindez nemcsak tanítás valamiről, hanem az élet.

(Vigília, 1982. augusztus)

AVILAI SZENT TERÉZ

„Az asszonyok hallgassanak az egyházban": többnyire így olvasta és értelmezte az egyház a Korintusiakhoz írt első levélben (14, 34) foglalt páli parancsot. 1970. szeptember 27-e óta viszont a Nagy Szent Terézre emlékező misét így kezdi: „Fölnyitotta száját az egyház közepén (ti. Isten) és eltöltötte a bölcsesség és értelem lelkével" (Egyháztanítók miséje, bevezető). Csakhogy — vélik nem is kevesen —, ha már egy női szentet egyháztanítóvá emelnek, nem tudtak volna olyasvalakit keresni, aki közelebb áll a mai időkhöz? Mert hiszen Terézia 400 évvel ezelőtt élt, gondolkodásában pedig még a saját korát további 300 évvel megelőző időkben járt. Az 1200-as években keletkezett a szentföldi Kármelhegy barlangjaiban, a világtól elvonultan élő remeték eszményét megtestesítő „eredeti szabályzatot" akarta visszaállítani, szemben a virágkorába jutott spanyol kultúrához valamiképpen alkalmazkodó, a világ felé megtáruló karmelita élettel szemben. Mint Ratzinger szellemesen megjegyzi: az „aperturát és aggiornamentót" megvalósító Megtestesülés sarus karmelita kolostorból, ahol húsz évet töltött el valódi jámborságban és — e szellemi központként ható kolostornak is szellemi központjaként — sok lelket mozgató apostolságban, világtól elzárt (klauzurás), a hallgatás és önmegtagadás életformájába „menekül", és odahívja a jóra törekvő lelkeket, ezzel a jelszóval: Isten egymagában elég! Nem engedi meg a húsevést, kietlenül szegény életmódot kíván, meghalna egy jelentéktelen egyházi előírásért (rubrikáért), a főnöktől inkább szigort követel meg mint elnéző anyai jóságot. Írásaiban is különleges lelkek különleges elragadtatásairól, lelki röptökről és lebegésekről szól.

Nem valami tévedés ejtette meg az egyházat? A zsinat szellemiségéből nem a múlt századok világába, a konkrét élet szekularizálódó időszakából nem az élettől elvonatkozó „sacrum" platóni szemléletére akar visszavezetni az elénk állított eszménykép által.

KELL-E A MODERN VILÁGNAK? – Bár a számok a szellemi dolgokban általában nem sokat jelentenek, bizonyos vonatkozásokban mégis jellemzőek lehetnek. 1967-ből származó összegezés szerint Nagy Szent Teréz művei négyszáz év alatt 1212 kiadást értek meg. Éspedig: halálának csonka századában tizennyolc év alatt 17, a következőben 243, a fölvilágosodás korában 125, a XIX. században 269, a jelen, ismét csonka században 529 kiadást, ez utóbbiból az első ötven évben 345, 1950–67-ig 184 kiadás jelent meg. Föltünik az adatokból a fölgyorsuló tendencia, ami nyilván a Szent Teréz iránti erősödő érdeklődést mutatja.

Kiváló szellemek is érdeklődtek iránta, sőt csodálták. Az angol történész, a protestáns Macaulay azt írja róla: „Terézia az egész emberiségé". És idézve kora sikeres költőit, hozzáteszi: „Egész jelentőségük semmivé zsugorodik, ha összehasonlítjuk őket Jézusról nevezett Teréz pazarul tündöklő kasztíliai nyelvezetével... Egyszerűség és rövidség: ez a kettő jellemzi. A legcsodálatosabb a dologban az, hogy fogalmunk sincs róla, hol szerezte ezt a remek stílust." (Idézve: Szent Terézia és a karmeliták. II. 320. o.).

Bergsont mélyen érintik írásai (Keresztes Szent Jánoséival együtt). Azt mondja: „Most értettem meg a vallásosság kérdésének jelentőségét, ami eddig elkerülte figyelmemet... A misztikusok nyitották meg nekem az utat..." Pár évvel ezelőtt nyilatkozott stílusának meleg emberséget és emberközelséget árasztó bensőségéről egyik jeles írónk. És akár külföldön vagy itthon, hívők és ateisták (köztük marxisták is – ld. például legutóbb Radnóti Sándor cikkét a Vigíliában) elismerik írói nagyságát. A Scheler és Husserl bölcseletén nevelkedett Edith Stein egyik barátnőjénél ráakadt Szent Teréz Önéletrajzára, elkérte és egyetlen éjszaka elolvasta. „Ez az igazság!" – mondta, és miután Teréz többi munkáját is áttanulmányozta, annyira lelki gyermekének érezte magát, hogy a keresztségben az ő nevét vette föl, és később karmelita lett. – Amikor XXIII. János pápa ajtót nyitott az ökumenizmusnak, és egyes vallási vezetők nyilatkozataikban tanbeli és jogi fenntartásokkal ugyan, elismerőleg emelték ki a katolicizmusban foglalt értékeket, sokan közülük elsőnek éppen Szent Terézt említették. Ramsey anglikán prímás athéni beszédében 1962-ben szólt a katolikus egyházban élő nagy kereszténységekről, „akiktől tanulhatunk, például Szent Teréztől, Keresztes Szent Jánostól

és másoktól, mint a hit tanúságtevőitől". Athenagoras pátriárka egy zarándokcsoport előtt püspökei társaságában kijelentette: „Teréz írásai leggyakoribb lelki olvasmányaim. Eredetiben olvasom, szótár nélkül." Roger Schutz taizéi perjel eszményének tekinti, akinek példájából láthatni, hogy a szemlélődés a kereszténységben nem luxus, hanem a gyakorlati élet mozgalmasságai között is az élet tengelyében állhat.

Mutassunk rá végül a modern lelkiség egyik nagy alakjára Foucauld atyára, aki így foglalja össze Teréziához való kapcsolatát: „Úgy tűnik, te (Terézia) adod nekem csöndes intéseddel a feleletet mindenre és a kulcsot mindenhez." Csodálta „jéghideg agyát, tüzes szívét, mely azzal a jellemszilárdsággal párosult, ami lehetővé teszi: mindent megpróbálni és mindent keresztülvinni Istenért Istennel" (Naplóiból). De idézhetnénk a nagy keleti vallások képviselőinek nyilatkozatait is. Csak a konfuciánus C. H. Wu-t említjük, aki a buddhizmuson keresztül érkezett el a kereszténységbe. „A belső Karmel" (London, 1954) címen írt könyvet, melyet sok nyelvre lefordítottak.

Mindez meggyőzhet bennünket arról, hogy Szent Teréz iránt a nagy számokban is mutatkozó érdeklődés komoly szellemi igényt takar.

KI EZ A SZENT TERÉZ? – Mi lehet az a vonzó erő, ami a ma emberét Terézhez vezeti? Ha életét egy kicsit tudományoskodóan foglalnánk össze (amit ő sohasem szeretett), azt mondhatnánk: horizontálisan és vertikálisan bejárva egész korát, sikerült megmaradnia a szó legszorosabb értelmében egyszerű embernek, Isten gyermekének és mindenki testvérének. Bejárta a lélek magasságait és mélységeit, és az emberi létnek, a szexualitást kivéve, talán egyetlen mozzanata sincs, amit meg ne kellett volna tapasztalnia. Élete olyan ellentétes színekből álló szőttes, amilyeneket spanyol hazájának népművészete készít. V. Károly és II. Fülöp Spanyolországának fekete bársonyban és tündöklő gyémántban ragyogó kultúrájában él; X. Leó és a reformáció szellemi klímájába születik bele, a tridenti zsinattal elinduló katolikus reformáció mozgalmai közt végzi munkáját, és a spanyol inkvizíció nyomasztó világában írja műveit.

Hétéves korában a vértanúság vágyával a mórokhoz akar szökni.

Fiatal leány korában – édesapja tilalma ellenére – titokban lovagregényeket olvas, szeret öltözködni és piperézkedni, unokatestvérei, fiúk és lányok naphosszat mesélnek neki bizalmas dolgaikról. Majd kijátszva apja éberségét és a megfizetett cselédekkel szövetkezve ismeretségbe kerül egy fiatalemberrel, és szép szerelem kezd kibontakozni szívében, ami – saját szavai szerint – „házasságra vezethetett és így jól végződhetett volna" (Önéletrajz. 28). Anélkül, hogy különösebb csalódás vagy tragédia érte volna, Isten iránti szeretetből hosszú hónapok belső küzdelmei után zárdába szökik szerető, de szerzetesi életét ellenző apja mellől. Nem rendítette meg hivatását évekig tartó súlyos betegsége sem, miközben megtapasztalja a teljes tehetetlenséggel járó kiszolgáltatottság és megalázottság minden formáját. Majd meggyógyulva a zárdába bejáró világiak társaságának középpontja lesz, mert szépsége, eleven szelleme, nyílt és tágas világszemlélete mágnesként vonzotta magához az embereket. Később a belső imát gyakorolja, látomásai lesznek, és húsz év vívódásai után rászánja magát az eredeti szabály követését szolgáló reformra. Ezzel magára zúdítja szerzetestársai, más szerzetbeliek, vallásos világiak és saját rokonsága ellenérzését, neheztelését, félreértéseit és rágalmait. Saját lelki világát és terveit is kora legnagyobb vallásos szellemeivel ellenőriztette: Alkantarai Szent Péterrel, Banez Domonkossal, Borgia Szent Ferenccel és másokkal. Elsőnek ő maga gyanakszik magában, és szinte élete végéig megmarad benne a félelem attól, hogy szemfényvesztés áldozata. Egy „városszerte vallásosságáról híres nő" azt terjesztette róla, hogy a magasabb lelkiség jelszavát hangoztató allumbrados (felvilágosultak) közé tartozik. Ezért az inkvizíció elé került, és bár fölmentették, továbbra is sokszor álneveken írt és rejtve küldte leveleit. Azzal, hogy szigorú belső életet akar élni – s közben a 32 kolostoralapítással járó rengeteg utazást, tárgyalást, pénzügyi és személyi ügyeket, nehézségeket elhárító megbeszéléseket intézi, kihívja az akkori Spanyolország virágzó egyetemeinek bírálatát is. A salamancai egyetem tudós domonkos tanára, Medina, a tekintélyes tomista teológus a katedráról jelentette ki: Teréz „egyike azoknak a nyughatatlan szerzetesnőknek, akik nem tudnak megülni egy helyben; pedig jobban tennék, ha otthon imádkoznának és fonnának". Terézia éppen jelen volt, amikor a bírálat elhangzott; örömmel

fogadta, és megkérte Medinát, ítélje meg lelki állapotát, mert remélte, hogy tőle pártatlan és javára sem elfogult véleményt fog kapni. Medina professzor teljesítette a kérést, és a következő órán így szólt a hallgatóihoz: „Uraim, a múltkor néhány meggondolatlan szót mondtam egy szerzetesnőről, aki sarutlan női zárdákat alapít. Állításomat ezennel visszavonom." Később nyíltan hirdette Teréz életszentségét. (Szent Terézia és a karmeliták I. 417.)

Személyi varázsával a sarus karmelita generálist, a római De Rossit a spanyol sarusok minden vádaskodása ellenére meg tudta nyerni reformjának, és az ő engedélyével alapította zárdáit. (Igaz, hogy később De Rossi teljesen hátat fordított Teréznek és cserben hagyta.) A pápai nunciusok egyike, Hermeto szintén mellé állt, utóda Sega viszont „nyughatatlan, kósza fehérnépnek" nevezte. Híre Madridba is eljutott; kihívta maga ellen az udvari cselszövényeiről híres Eboli hercegnő haragját, amitől csak II. Fülöp személyes közbelépése mentette meg. Saját rokonságát azonban nem tudta meghódítani. Kis unokahúga, Terezita, akit pedig elhalmozott szeretetével, lélekben idegen marad tőle. Egyes rokonai perrel fenyegették, és nagyon megkeserítették élete utolsó idejét. Két héttel halála előtt a valladolidi perjelnő, akiben leginkább bízott, azt mondta kísérőjének: „Menjenek innét s többé be se tegyék ide a lábukat!"

Már ebből a vázlatos ismertetésből is látható, milyen viszontagságok közt telt élete, milyen földi körülmények közt járta lelke a mennyei magasságokat, s írta imáinak, látomásainak és elragadtatásainak csodálatos műveit, melyek ma is az élő szó melegével és közvetlenségével hatnak arra, aki a kezébe veszi őket. De aki meg akar ismerkedni vele, jól teszi, ha nem a főművein kezdi, hanem a levelein (Szeghy Ernő fordításában az I–II. kötet).

SZABADSÁGOT ISTENNEK. – Ha Teréz ma is ható életművének titkát keressük, csakhamar ráeszmélünk, hogy ez a titok nem más, mint amit az apostoli hitvallás első mondata hirdet: Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében. Ezt az egyszerű igazságot pedig az a Terézia mondja, aki megjárta az Istenbe merülés mélységeit vagy magasságait, és átment a lélek útjának minden kanyarulatán és emelkedőjén, tehát

a személyes tapasztalat biztonságával mutat rá a leglényegesebb dolgokra.

Minden lelki magasságokban való járásnak kezdete az, hogy komolyan vegyük Jézus mondását, amibe egész tanítását belesűrítette: „Beteljesedett az idő, és már közel (itt) van az Isten országa (uralma). Tartsatok bűnbánatot, és higgyetek az evangéliumban (jóhírben)" – mint Márknál olvassuk (1, 15). Terézia istenélményét ez a két tétel fejezi ki: minden Isten hatalmában van (mindenható); és Isten jóindulattal van irántunk (atya). Egész lelkiéletet egybefoglaló rendszere a belső imára épül föl: „A belső ima – nézetem szerint – nem egyéb, mint benső barátság Istennel, amennyiben gyakran maradunk vele négyszemközt, tudván azt, hogy szeret bennünket" (Önéletrajz, VIII. 72.)

Ezt az Istennel való benső barátságot nem győzi ajánlani nemcsak szerzeteseinek, de mindenkinek, akármilyen helyzetben vagy foglalkozásban legyenek is. Mint az Úr, ő is mindenkinek hirdeti a „jóhírt",az Isten kegyességét, atyai szeretetét. Levelei tanúskodnak róla a legjobban, hogy nem szűkítette le néhány kiválasztottra az Istennel való barátság ápolását. Viszont mindenkinél sürgette az alkutlan odaadást annak az Istennek, aki nem valahol a messze távolban van, hanem – mindenhatóként – az élet minden mozdulásában, minden konkrét helyzetében van jelen szeretetével.

A legtöbb ember infantilizált Isten-képet hordoz magában. Azt a gyermekkorából őrzött, fenn a mennyekben élő és uralkodó Istent, aki valahonnét kívülről és távolról nézi és szemléli életünket. Teréz – a kopernikuszi fordulat századában – valami hasonló nagy fölfedezést és fordulatot sürget benső világunkban. „Nagyjából mégiscsak tudjuk vagy mi, hogy lelkünk is van; hallani csak hallottunk róla, meg a hitünk is tanítja! Csakhogy persze nem gondoljuk meg, hogy mekkora kincsek rejlenek benne s hogy ki az, aki lelkünk mélyén lakik" (Belső Várkastély, I. lakás 1. fej.). Ezt a rejtőző Istent kell megkeresni és megtalálni. Keresztes Szent János a lélek útját mint valami hegyre való fölmenetelt ábrázolja, és a hasonlatai is az emelkedéssel kapcsolatosak (a Pseudo-Dionizisz nyomán); Szent Teréz hétlakásos Várkastélya pedig befelé van, a lélek mélyén; és nem úgy megy át egyik lakásból a másikba, mint ha szobák során haladna át. „Ha valaki benn van a szobában, annak nem mondjuk, hogy lépjen be. Igen ám, csakhogy az ember

különböző módon lehet benn." Minden lakás az Isten megtapasztalásának egy módja, és ha a hetedikhez elért, nem marad ott állandóan: majd az egyik, majd a másik lakás lakója lesz.

A lényeg az, hogy az első lépést, az Isten felé fordulást tegye meg: hitben adja oda magát a szerető Mindenhatóságnak. Ez a nehéz fordulat: a hit önfeledtségével és alkutlanságával tekinteni az Istenre. A zen gyakorlatok hívei és a keleti nagy vallások elmélyüléseit gyakorlók kötelesek teljesen elhagyni és valami *más*-ságnak, egy nagy objektívumnak átadni magukat, ahhoz kötődni, és mindent a legkeményebb szigorúsággal és következetességgel, hogy a lélek mélyeinek pszichoszomatikus feltételeit biztosítsák. A karmelita lelkiség nagyjai az ősi szabályzathoz való visszatérésben a Kelet nagy elmélyülési hagyományaiból mentettek át valamit, természetesen úgy, hogy náluk a személyes Istenhez kell ilyen szigorúsággal hozzákötődni.

Teréz ezt többször is megtette. Sohasem külső események nyomására, hanem belső vágyódástól sürgetve. „Mikor kiléptem édesatyám házából — (szökve, atyja akarata ellenére) — olyan érzés fogott el, amelynél — azt hiszem — még a haldoklás sem lehet rettenetesebb: mintha csontjaimnak ízületeit szaggatták volna széjjel" (Önéletrajz, IV.). De megtette. Ez az elszántság jellemezte később is. „Igen sokszor, éspedig több éven át, inkább csak az után vágyódtam, hogy bárcsak vége volna már a kiszabott időnek s inkább azt lestem, mikor üt végre az óra, semhogy elmélkedtem volna... Sokszor oly kedvetlenül léptem a kápolnába, hogy össze kellett szednem egész akaraterőmet... S tettem ezt (a félrevonulást) igen gyakran egész kedvetlenül; erőszakolva önmagamat..." (i. m. VIII.) Ezt kéri másoktól is, mindenkitől: hogy mindenáron következetesen és szigorúan az Úr felé forduljanak és mindig szenteljenek neki egy kis időt. És csodálatos emberi tapintattal mondja a bűnei miatt visszariadónak: „Hiszen nem azt mondom, ne bántsa meg az Istent s ne essék bűnbe; — bár ha valaki egyszer ilyen kegyelmekben kezd részesülni, el lehetne várni tőle, hogy óvakodjék minden hibától —, dehát olyan nyomorultak vagyunk! Én csak azt tanácsolom: ne hagyja abba a belső imát" (i. m. XV. fej.).

Ezen a ponton dől el, hogyan alakul a lélek sorsa. Tudja-e Isten szabadságát tisztelni és ebben a szellemben intézkedéseit elfogadni? „Ilyenkor legjobb, ha az ember Isten karjaiba veti magát. Ha az

égbe akarja vinni: csak rajta! Ha a pokolba: azt sem bánja, mert hiszen Övele, az ő kincsével megy oda. Ha meg kell halnia, annál jobb! Ha ezer évig kell élni: úgy is jó! Tegyen vele Ő szent Felsége, mint sajátjával" (i. m. XVII. f.). De nemcsak az élet különböző, fordulataiban kell meglátni az Isten jóságát, hanem a lélek történéseiben is. A hiba rendszerint ott van, hogy a lelki erőfeszítések és az imént említett gyakorlatok eredményeként halálos biztossággal várjuk az Isten megragadását, kegyelmi közelségét és bennünk lakásának kézzelfoghatóvá válását. „Amiről pedig én most szólni akarok — figyelmeztet viszont Szent Teréz — egyik, lényeges pontja ennek a kérdésnek, s nagyon szükséges mindenkinek, aki imádságos életet él. Mármost hogyan gondolhatná az igazán alázatos ember, hogy ő van olyan jó, mint azok, akik följutottak a szemlélődés színvonalára? Hogy az Isten odajuttatja, az világos... de ha nem tenné, arra való az alázatosság, hogy szolgálja ki örömest az Úr szolgálóit... Nagyon fontos észben tartanunk, hogy az Úr nem vezet mindenkit egyazon úton, s esetleg az olyan, aki saját nézete szerint nagyon alacsonyan jár, a legmagasabb úton van az Úr szemében... Én tizennégy esztendeig voltam úgy, hogy még elmélkedni sem tudtam, hacsak nem volt könyv a kezemben... Sohasem tudhatjuk, hogy ezek a szellemi örömök tényleg Istentől valók-e, vagy pedig az ördög hamisítványai... Nem azt akarom mondani, hogy ne igyekezzetek eljutni a szemlélődésre, hanem csak azt, hogy legyetek minden munkára kaphatók, mert nem áll módunkban az előbbit választani. Azt az Úr tetszése szerint adja... Bízzátok a háziúrra. Ő bölcs és hatalmas" (A tökéletesség útja, XVIII.). Szinte egyetlen sora sincs, ahol ne ajánlaná az Isten iránt való alázatot, ami nem más, mint Isten önállóságának és szabad döntéseinek tisztelete. Ő, aki igazán ismerte és élte az isteni megtapasztalásokat, nem győzi hangoztatni, hogy a rendkívüli lelki jelenségek nem teremtenek kiváltságolt szerepet, nem jelentenek Istentől való igazolást, sőt a bűntelenségnek sem csalhatatlan bizonyítékai. Egy hallomásból följegyzi Jézus szavát. „Még a szemlélődő imának gyönyörűségei és élvezetei sem azok (ti. az egyesülés jelei), bármily magas fokúak, és még ha Éntőlem származnak is; ezek gyakran csak eszközök a lélek megnyerésére, nemegyszer olyankor, amikor az nincs is a kegyelem állapotában" (Isteni kegyelmek, XXIX.). Mintha csak az evangélium lapjairól olvasnánk

Jézus megnyilatkozását: „Sokan mondják majd nekem azon a napon: Uram, Uram. Hát nem a te nevedben jövendöltünk? Nem a te nevedben űztünk ördögöt? Nem a te nevedben tettünk annyi csodát? (Lk 13, 26-ból). A szemed láttára ettünk és ittunk, a mi utcánkon tanítottál. De ő megismétli: Nem tudom, honnan valók vagytok" (Mt 7, 22). Éppen ez a jézusi kijelentés teszi indokolttá Terézia alázatát, mindvégig megmaradó bizalmatlanságát önmagában. De ezért van az is, hogy lelkileg sohasem zsugorodott, se nem félénk és tétlen, mert szerető nyitottsággal annak az Istennek színe előtt áll, aki mindenhatóságában is atya, szabadságában is szeret, aki tehát mindig tudja, mit miért mikor tesz akár az egyes lélekben, akár a nagyvilágban; és ezért lehet rá építeni, akár kedvező, akár kedvezőtlen számunkra pillanatnyilag intézkedése.

JÉZUS KRISZTUS ISTENE ÉS ATYJA. – A misztikának van az elgépiesítésen kívül egy másik kísértése is: a világunktól való elidegenedés, vagyis elfutni a teremtett dolgoktól és egyedül az abszolútum felé fordulni. A plátói ihletésű istenség-szemlélet Plotinoszon keresztül Dioniziosz Areopagitán át a keresztény misztikába is beáradt, és Eckhardt köre által még Szent Teréz korában is éreztette hatását. Olyannyira, hogy őt is arra bíztatták, hagyja ki szemlélődéseiből Krisztus szent emberségét és az istenségnek önmagában való megragadására törekedjék. „Azt mondják ugyanis, hogy... még a Krisztus Urunkról mint emberről való elmélkedés is zavarja és akadályozza a tiszta szemlélődést" – írja (Önéletrajz, XXII. f.). és magállapítja: „Mi nem vagyunk angyalok, hanem testünk van. Oktalanság részünkről, ha, amíg e földön élünk és annyira e földhöz ragadt lények vagyunk, angyalok szerepét akarjuk játszani... ügyes-bajos dolgaink, üldöztetések és szenvedések közepett, amidőn az ember nem jut elégséges nyugalomhoz, nemkülönben lelki szárazságok idején, nagyon is jól esik nekünk Krisztus Urunknak barátsága. Benne ugyanis embert látunk, aki fárad és szenved, mint mi" (uo.). És nemcsak példát adó barátot tekinti, hanem pontos teológiai értelmét is adja szemléletének. „Az is világos előttem, hogy ha az Úristennek kedvében akarunk járni, úgy illik és úgy akarja Ő, hogy minden ennek a szentséges emberségnek a közvetítésével történjék, amelyben Ő szent felségének – saját szavai szerint – gyönyörűsége telik... Világosan megér-

tettem hogy ezen a kapun kell belépnünk, ha azt akarjuk, hogy Ő Szent Felsége nagy titkokat közöljün velünk" (uo.).

Teréz Istene tehát nem az istenség önmagában, még csak nem is a Szentháromság, hanem az Úr Jézus Krisztus Istene és Atyja. Ez hármat jelent.

1. *Krisztus középpontúságot.* „Úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta." „Senki sem juthat el az Atyához, csak én általam" (Jn 14, 6). Ez úgy átjárja Terézia életét és tanítását, hogy nem kell tovább elemeznünk.

2. *Mély, emberszerető humanizmust.* Teréz látszólag menekül a világtól, bezárja magát és nővéreit szigorú kolostori rácsok mögé, böjtölésekre, önmegtagadásokra, hallgatagságra bírja az önként jelentkezőket (és 32 kolostor telt ki belőlük!), a mindennapi ember iránt mégis csodálatos melegség árad egyéniségéből és megnyilatkozásaiból. Unokahúga, Terezita, aki különben nem tudta nagynénje szeretetét viszonozni, azt mondta róla: Néném olyan eleven és oldott volt mindenkivel szemben, hogy az emberek nem is sejtették, mily nagy szent. Madridban egy hercegnő meghívta szalonjába, és a fényes társaság valami kinyilatkoztatásfélét várt látomásaiból és elragadtatásaiból, az ő első szava viszont az volt, az akkor fővárossá épülő Madridról: „Mily gyönyörűek Madrid utcái!" Hogy tud örülni minden kicsiségnek, ami az emberek szolgálatára van. Ha leveleit olvassuk, elámulunk rajta, milyen kis részletekre tud érdeklődésével kitérni, és agyonhajszoltságában, az álommal küszködve még segítséget és tanácsot tud adni ügyesbajos dolgokban. Ahogy Jézus evangéliumának középpontjában az emberszeretés áll, úgy ő is ezt tűzi ki szerzete legfőbb feladatának. Egész reformját az egyház, a hívő keresztények, a hithirdetők megsegítésének szolgálatába állítja (Alapítások könyve, I. f.). „Nem a sok gondolkodás, hanem a szeretet segíti át az embert" — mondja sokszor (Belső Várkastély, IV. lakás. 1. I.), és a legmagasztosabb lelki magaslatokról szóló művében a szemlélődő és cselekvő élet vitáját, a szemlélődő élet javára szóló evangéliumi részt Máriáról és Mártáról úgy magyarázza, hogy rehabilitálja Mártát (a szorgos munkát), Mária — mondja — előzőleg már elvégezte a munkáját (i. m. VII. lakás IV. f.). Szinte utolsó mondataiban így int: „Mon-

dottam már, hogy az ördög olykor nagyobb magasztos vágyakat kelt bennünk, csak azért, hogy elhagyva az Úr szolgálatában reánk nézve kivihető és éppen kezünk ügyében levő dolgokat, kivihetetlenek után sóvárogjunk és ebbeli vágyainkat sokra becsüljük. Imáitokat fordítsátok azok javára, akikkel együtt éltek, mert hiszen irántuk vagytok a leginkább lekötelezve. Vagy azt hiszitek talán, hogy az olyan csekélység volna, ha az alázatosság, az önmegtagadás, a szolgálatkészség, a nagy testvéri szeretet és az Úrhoz való ragaszkodás... hatna rájuk?... Végül pedig, nővéreim – s ez legyen utolsó megjegyzésem –, ne építsünk tornyokat alapok nélkül. Az Úr nem annyira a tettek nagyságát nézi, mint azt a szeretetet, amellyel a tetteket végrehajtjuk" (i. m. IV. f.).

3. *A szenvedésben való megváltás folytatását.* Teréz azért nem tud beleveszni az istenség mindentől elvonatkozó szemléletébe, mert Jézus Istene az az Isten, akinak „úgy tetszett, hogy oktalannak látszó igehirdetéssel üdvözítse a hívőket... a megfeszített Krisztust hirdetjük: aki a zsidóknak botrány, a pogányoknak meg oktalanság" (1 Kor 1, 21–23). A keresztben való megváltás „az Atya titka" (Kol 2, 2); de ezt a fájdalmas titkot nem csupán a múltban kell szemlélnünk, hanem a történés minden mozzanatában. „Íme a világ lángokban áll! – írja koráról – Újra halálra akarják ítélni Krisztust! Földre akarják tiporni Őt..." (A tökéletesség útja, I. f.). Az élet adta nehézségekben és megpróbáltatásokban – a nagyokban és kicsinyekben egyaránt Jézus helyzete újul meg, és azért kell, hogy a lélek szabadságot adjon Istennek abban, hogy ne csak sikereket és eredményeket rójon rá, hanem megpróbáltatásokat is; mert ezek végeredményében Krisztus mai szenvedései, ezért Krisztus lelkével kell nézni őket. A bajok nem azért vannak, hogy kisebbítsenek; hanem titkos, megváltó erők rejlenek bennük. Ilyen értelemben mondta Terézia: „Vagy szenvedni vagy meghalni". Ezért nem irtózott sohasem a reformjával, vagy a kolostoralapításaival járó bajoktól, nehézségektől, emberi furfangtól és hűtlenségektől, mert a Megváltót ért fájdalmakat látta bennük, és az Ő lelkével akarta elviselni őket. A mindennapi bajok megszentelésére hívta karmelitáit. Sokan ebben látják hivatását, illetve küldetését; hogy ismét elterjessze azt a lelkületet, mellyel Krisztus ragadta meg a keresztet a világ bűnéiért.

Szent Terézt olvasni kell; a többit elmondja ő. Összes műveit Szeghy Ernő kármelita atya fordította. Ugyanő írta meg a Szent Terézia és a karmeliták című művet két kötetben, idézeteinket onnan vettük.

(Vigília, 1977. február)

SZENT ISTVÁN KIRÁLY

Nicolaus Cusanus, a jeles XV. századi bíboros tudós mondja szellemesen: Deus coniunctio oppositorum – Isten az ellentétek egybefogója: nagy és kicsiny, erős és gyönge, egyszerű és teljes, igazságos és irgalmas. És így tovább. Amikor Jézus a megváltottak életét ebben a programban jelölte meg: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes!" (Mt 5, 48), akkor azt is kimondotta, hogy az életszentség az Isten életéhez való közelségben, az isteni élet megközelítésében áll. Ez azt is jelenti, hogy az Istent megközelítő ember is átveszi az Istennek ellentéteket átfogó életét. És minél jobban megközelíti, annál inkább előtünnek ezek az ellenmondásosságok a szentek életében.

Ez az ellenmondásosság nem is csoda. Mert a megváltottak életét szent Pál ismételten túláradó gazdagságnak mondja (Ef 2, 7), mely „minden ismeretet fölülmúl" (Ef 3, 19), és éppen ezért a korlátok közé – és ebben az ismeretek korlátai közé is – szorított ember Krisztusban tudja meg „mi a szélesség és hosszúság, magasság és mélység" (uo.). Ami pedig túlárad emberi kategóriáinkon, azt könnyen jelezzük ellenmondónak.

Ezért nem kell csodálkoznunk, hogy szentévünk nagy alakja az évezredes szemlélet tükrében ellenmondásosan jelenik meg. A koronázó palástba szőtt kegyes arc mellett föltűnik a Koppányt felnégyelő kérlelhetetlenség, a magyarság tragikus századainak sötétjén átsugárzó „tündöklő csillag"-ot mély éjszakába vonja Vazul megvakíttatása, és az áldó Szent Jobb körül keringő esdeklések énekeit megdermeszti a tyúklopásért levágott kezű emberek állati üvöltése. De nem kell-e mindezekben megsejteni azt a gyalázatot, amit Istennek kellett és kell a történelem folyamán elviselnie értetlen emberektől a szenvedések és nyomorúságok ostoráért, Szent Fiának véres áldozatáért és a kárhozottak reménytelen átkozódásaiért?!

Nézzük meg hát ennek a kolosszális embernek belső világát és próbáljuk kikutatni lelkének gyökereit, amiből ez a történelmi élet kisarjadt és a magyarságnak egy ezredévre erőt és kegyelmet tartalékolt.

1. Első és legalapvetőbb vonása szent István királynak: a H i t. A komolyan értelmezett evangéliumi hit az Istenben, Isten kegyelmébe, Isten országában. Azzal a radikalizmussal állt rá a krisztusi útra, amilyet az evangélium követel. „Mit is adhatna az ember cserébe lelkéért?" – kérdezte tőle is az Úr (Mt 16, 26) – és feleletül István úgy tett, mint gyöngykereső, aki mindenét eladja az egyért (Mt 13, 46). De nemcsak eladja, hanem „nagy örömében fogja magát: eladja mindenét, amije csak van" (Mt 13, 44). Tehát passzióval, szenvedéllyel, boldogan teszi ezt, vagyis olyan víziós lelkesültségben, melyben természetessé válik, hogy „szembeáll" apjával, anyjával, gyermekével, az egész világgal (Mt 10, 34 skk), ha azok útjába állnak, és inkább levágja kezét-lábát, kivájja szemét, nehogy magának vagy felebarátjának botránya legyen (Mt 18, 8 skk). Valahogy olyan Krisztus-látás élt benne, mint szent Pálban, ki bizalmasainak – a filippieknek – megvallja: „Uramnak, Krisztus Jézusnak fölséges ismeretéhez mérten mindent akadálynak tartok. Érte mindent elvetettem, sőt szemétnek tartottam, hogy Krisztust elnyerhessem és hozzá tartozzam." (Fil 3, 8)

A legendák beszélnek Szent István éjszakai imádkozásairól, beszélnek álruhában, kolduskénti megaláztatásairól. Ezek mind arra mutatnak, hogy szinte szó szerint értette és értelmezte az evangéliumot. És elsősorban magában nem a királyt tekintette, hanem a megváltásra szoruló embert, akit sem karizmák, sem feladatok, sem közösségszolgálatok nem mentenek föl az Istennek adandó tartozások alól.

2. Csodálatos Szent István érzéke hitének tisztasága tekintetében. Valóságérzékkel tudomásul vette, hogy „fides ex auditu." Ez pedig azzal jár hogy „hogyan halljanak hírnök nélkül?" (Róm 10, 14) Hírnök és híre között tudott különbséget tenni. Tudta, hogy „ezt a kincset cserépedényben őrizzük" az apostol bevallása szerint (2 Kor 4, 7). A hit hírnökeiről és hordozóiról nem túl sok jót árult el az akkori világ. Szent István anyja révén a keleti kereszténységről, apja révén egy kétlaki kereszténységről, Pilgrim püspök révén egy német politikába fogott kereszténységről kapott benyomást. Nyilván érkeztek hírek abban a világban a X. századi mélypontjáról a pápai udvarnak és uralomnak. Éppen elég lehetett volna mindez a pogányságban való megmaradáshoz vagy

egy sajátlagosan értelmezett kereszténységhez. Mintha István korában a kereszténység elvesztette volna lendítő erőit és egy nagy folyam ezer ágú deltájának elerőtlenedett képét mutatva a szellemi fáradtságra mutató világvég-várásba ölte volna legjobb és még megmaradt energiáit.

Mindezek között és fölött volt érzéke a kereszténység belső erőiből megújuló vallásosságot megragadni a clugny-i mozgalom embereitől tanulni és útmutatásuk szerint egyedül Istenre építeni.

3. A hit belső élményének mindig van olyan kísértése, hogy belső fényeinek rabjául esik, és mint a fényre bűvölt éji lepke szédülten rohan a fény felé. A misztikumnak mindig sodró az ereje, izolálni akarja magát a világtól és mindennapi, közönséges életétől, és csak olyan dolgokat művel, amik őt belső látásának ébrentartására segítik. István is értékelte a monostorok imás csendjét és kegyelemmel teljes magányát. Mégis sorba szólítja ki belőlük egyházának első püspökeit. Szent Gellértet pláne remeteségéből hívja elő. Értékelte a fogadalomban Istennek adott életet, de realitások iránti érzéke – melyben istenszolgálatot látott –, Imre fiát házasságra késztette. Vallásos ember számára nosztalgikus sóvárgás forrása a Szentföld, pláne akkoriban ez volt, szinte lelki epidémiává lett. Szent István is úgy értékelte, hogy a szentföldi zarándokokat örömmel fogadta, élelmet és kíséretet adott nekik, Jeruzsálemben Konstantinápolyban és Rómában zarándokházakat létesített, és költségesen fönntartotta azokat – mégis a Szentföldre – fogadalomként? – igyekvő Szent Gellértet meggyőzte arról, hogy itt kell neki Jézus nyomdokain járni, ezt a földet kell szentfölddé tennie. Milyen modernül intenzívvé fejlett István hite és lelki élete, hogy a magyar házakban názáreti házat lásson, a magyar oltárokon Golgotát és a szívekben Krisztus sírját, melyből a hitben támad fel Krisztus. A középkori vallásosságot Werkheiligkeit-nek jellemzik általában és az objektív vallási élmény uralja a középkori kereszténységet: időben és térben meghatározott formák jellemzik általában azt legjobban. – Micsoda modern, mélyreható vallásos lelkület él Szent Istvánban, hogy a vallásos tudatot irányító tárgyakról figyelmét a tárgyakat átlelkesítő benső élmény felé irányítja és másokat is erre képes irányítani.

4. A hit belső, emberi kötelezettségén felül átérezte királyi mivoltát. Az akkori fölfogás szerint a király Isten képviselője, küldöttje a földön, quasi Deus in terra – mint ugyanebben a században VII. Gergelyről mondja a Dictatus Papae. Neki tehát a közjóra kell gondolnia, minek színe előtt a magánérdek hátra szorul. Ezért gyakoroltak az uralkodók szinte korlátlan hatalmat alattvalóik fölött. A békés munkát demoralizáló tolvajlások ellen ezért hozott olyan drákói szigorúságú törvényeket; a pártütők és lázadók családját is ki kell irtani az akkori fölfogás szerint.

5. Emellett azt is felelősen átérzi, hogy Isten nem hiába teremtett különböző nemzeteket. Minden nemzetnek megadta egyéniségét és nem akarja népcsaládok egybeolvadását. De azt sem akarja, hogy elkülönülten, egy önhitt vagy önérzetes magabízásban csak magára építő sovinizmusba zárkózzék bele a magyarság. Ezért különös megfigyelni Szent Istvánnál az idegen problémánál mutatkozó látszólagos következetlenségét. Német lovagokat befogadott, de többszörösen harcolt a német császár ellen. Idegeneknek megnyitotta kapuit, vendégelte őket, ha a szellem vértezetében jöttek; kardot emelt, ha a hatalom igényével jöttek; belső forrongásokban sem fordult külföldi segítségért. Akár a német, akár a bizánci nagyhatalom igézete alól ki tudta magát vonni, noha ezek a kereszténység köntösében jöttek.

6. A karizmatikus elhivatottság érzése nem mosta el benne a közönséges ember tudatát. És ha a királyi fény és a hatalom csúcsa ki is emelte a mindennapi emberek sorából és magas piedesztálra állította, sajátmaga gondoskodott magának arról, hogy el ne feledje „az ember" – voltot. A legendák irgalmas szamaritánusként ábrázolják, amint a betegek és elesettek sebeit mosogatja, a koldusoknak kezeit csókolgatja (– talán éppen ezek a mozzanatok voltak elindítói a későbbi elgyengült, elomló, szinte síró szent öreg benyomását keltő István király ábrázolásoknak –). De elfeledkeztek arról, hogy az evangéliumi eredésű keresztény vallásosság nem mehetett el megindultság és megnyílottság nélkül Jézus utolsóvacsorai lábmosása mellett, és hogy annak, akinek hivatása emberek fölött állni és embersorsokat irányítani (– és sokszor abban az időben e sorsokat be is fejezni (– halálos ítéletek stb. által –), annak tanúságot kel-

lett tenni embertiszteletről, emberszeretetről, irgalomról. Sőt – és ebben teljesedett ki Szent István kereszténysége – tanúság kellett tennie arról, hogy ő, aki igazságosan sok embert elítélt, bírja, győzi, állja, tűri az igazságtalan ítéletet és bánásmódot is. Az aranyra éhes koldusok – a legenda szerint – bántalmazták, kifosztották, megsebesítették, – és ezt örvendezve Mint dulcem contumelian ab "amicis Christi viselte el. Mint Krisztus – szent Pál szerint –, ő s em tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amihez erőszakosan ragaszkodjék, hanem szolgai alakot fölvéve kiüresítette önmagát" (Fil 2, 5). A királyi méltóság, a hatalom igézete, az elöl állás kiváltsága könnyen elmossa embervoltunk szegénységét és elesettségét, s ezért aki a kereszténység ősforrásaiból veszi indításait, az gondoskodik e kísértést korrigáló tettekről: az emberek alacsony szenvedélyeinek való kiszolgáltatottság keserű perceiről.

7. Nem kerülte el Szent István az emberi sors tragikus betetőzését sem. Szent Imre halála mint apai gyász; az örökös elvesztése mint királyi gyász; az alapítások folytatójának hiánya mint történelmi gyász borult lelkére. Istennel perbeszállhatott volna az, aki Istennél vállalt mindent. E tragikus életérzés sötét hátteréből az alkony színes világában bomlik elragadó képpé Szent István gyermeki lelkülete Isten iránt: koronáját és országát az Istenanyára bízza. Ezzel teszi fel a koronát élete művére; olyan gyermeki a hite, mint élete kezdetén volt, és ezzel beteljesítette a krisztusi szót: „Ha csak úgy nem fogadjátok az Isten országát, mint a gyermek, nem mentek be abba." Szent István élete utolsó pillanatában, kiteljesült életkorában is gyermekként állt Istene elé, gyermekként alázta meg magát Isten előtt, ezért magasztalta fel őt az Úr fiának Krisztusnak uralmára és királyságára.

(1971.)

SZENT ISTVÁN KIRÁLLYAL AZ EZREDFORDULÓ FELÉ

„Amióta Fritz Baade professzor megírta könyvét, a „Versenyfutás a 2000. évig"-et, divatba jött a közelgő ezredforduló optikájában gondolkodni és találgatni: mi is lesz 2000-ben?

Tanulságos párhuzamot kínál egy megelőző ezredforduló, annál is inkább, mert Szent István amellett, hogy műve a magyarság életében korszakalkotó volt — hasonlóan ezredváltásban is élt: lezárult az első évezred és a másodikba nyúlt bele országalapító tevékenysége.

Első pillanatra talán idegennek és kissé erőltetettnek érezzük a párhuzamot. De minél tovább gondolkodunk a két ezredvég problémáin, rájövünk, hogy Szent István konstruktív egyéniségét, egészséges és teljes kereszténységét igényli jelenünk is.

TÖRTÉNETÍRÓINK nem tulajdonítanak nagyobb fontosságot annak a körülménynek, hogy „az első királykoronázás akkor folyt le, és István király akkor fogott egyház- és országszervezéshez, amikor — nem először a történelemben — az egész világon végigszáguldott a világvég várásának izgalma. A kiliaszta rémlátás másfél századdal később még Freisingi Ottót, korának különben egyik legvilágosabban látó... történetbölcselőjét is hatalmába kerítette." (Hermann Egyed) „A kiliaszták a Jelenések Könyve egyik kitételének (20. fej.) értelmezésében az ezredik évre várták Krisztus második eljövetelét s az ő tényleges földi uralmának, az örök béke korszakának megvalósulását. A végítélet közeledtét hirdetve az erkölcsök javítását, az igazi vallásos életre való áttérést sürgették. A földi élet eseményeiben, a természeti jelenségekben a próféták által jósolt előjeleket kezdték kutatni." (Hóman) Figyelemre méltó, hogy a világvégvárók a bűnösök pusztulására számítottak és Krisztus második eljövetelekor a földi javak élvezetét (jólét, béke stb.) csak az igazaknak ígérték. „A kiliazmus erkölcsi szempontból, kétségtelenül jótékony hatású mozgalom volt. Bűnbánatra, erkölcsös és vallásos életre... ösztönzött, de a jövőtől való félelem és reménység közt hányódó híveket elvonta az élet realitásától. Misztikus érzéseket, sőt babonás gondolatokat ébresztve terméketlen pietizmussá

fajult. Hogy ez nemcsak kevesek és kicsinyek felfogása volt, azt jelzi III. Ottó császár viselkedése is, aki lelkét megtisztítandó, Szent Adalbert sírjához zarándokolt és nevelőjét – az arab filozófián tudóssá lett Gerber érseket – II. Szilveszter néven pápává tette, hogy pápa és császár együtt adja át a földet az ítéletre jövő, s földi országát megalapító Krisztusnak.

Ebben a világhangulatban jelenik meg Szent István az első évezred fordulója felé és országot alapít. Függetleníti magát a letargikus hangulatoktól és megszervezi népének földi életét is. A kereszténységben megkülönbözteti az építő lényeget a lelket sorvasztó – bár látszatosan jó – mellékhatásoktól. Nem botránkozik az egyház mélypontját jelentő X. század bűnein (méltatlan pápák, püspökök, papok sorozatán, az egyházi hivatalok pénzért árulásán, az ököljog érvényesülésén). Különbséget tud tenni a kereszténység és a keresztények között; nem hajlandó a kereszténységgel adós keresztények miatt (legyenek azok akár bűnök, akár elfajuló túlburjánzások) magát a kereszténységet elvetni. Átvágja magát a jámbor látszatokon, felismeri a látszatok sorvasztó erejét, de meglátja a krisztusi tanítás megváltó rendjét és hinni tud az egyházban továbbélő kegyelmi erőben.

A MÁSODIK EZREDFORDULÓHOZ közeledő világ felszínén ugyan nem látszanak az első ezredév végén jelentkező világvégi hangulatok. Bár az is jelnek vehető, hogy bizonyos szekták felé elég nagy tömegben sodródnak a mai emberek is.

De vannak a mai korban olyan mozgalmak és áramlatok – vallásón belül és kívül –, amik ha nevükben nem is, de valamiképpen hordozzák a kiliazmust. A gombamódra szaporodó jelenésekbe és látomásokba foglalt fenyegetések – minden jóakarat ellenére is – ijesztően hasonlítanak a kiliazmus végpusztulását kilátásba helyező jövendöléseire. Azután a messzianizmus föléledése után a különböző áramlatokban, akár maradiak, akár haladók legyenek ezek a vallási irányzatok, mindegyikük vonása, hogy a sajátjukat tartják az egyetlen lehetséges katolikus álláspontnak, Krisztushoz méltónak, minden válságot túlélőnek. A tévedhetetlenségnek és kizárólagosságnak ez a tudata, az egyházat-világot megmenteni vélő hite, mellyel a szemben álló felet kiirtandónak ítéli, csalhatatlan jele a kiliaszta lelkiállapotnak.

A mai kiliazmus azonban nemcsak keresztény jelenség, hanem jelen van a profán világban is. Jelennek meg könyvek, melyek a fejlődéselméletben is látnak kiliaszta elemeket, és nem is alap nélkül. Mert az erősek harca eltiporja a gyöngéket és üdvöt teremt a választottaknak (= erősek) és kárhozatot (= pusztulást) az arra nem valóknak. E fejlődéselméleti alapelvnek társadalmi vetülete a terrorizmus, mely mindenféle formában szinte az egész világon elburjánzik.

Ha ehhez még hozzátesszük a félelmeket, amiket az évezred utolsó századának utolsó szakasza produkált, akkor a kiliazmusnak minden összetevője jelen van ma is, kezdve a szennyeződéstől, az éhezéstől, a túlnépesedéstől való félelmeken az atombombáktól való rettegésig.

Az első ezredforduló kiliazmusából azonban hiányzott valami. Az Atya (Ószövetség) és a Fiú (Újszövetség) korszakai után a Szentlélek uralmának tulajdonított szellemibb értelmezésű kereszténység az első századoktól kezdve ott lebeg a jóra törekvő lelkek peremén, de csúcsát csak a XII. századi Joachim a Fiore irányzatában érte el, aki magát a Szentlélek hárfájának mondotta és várta „a Szentlélek országának és a szeretet diadalának kezdetét" (Előd, Dogmatika). Ma is tanúi vagyunk egy kibontakozó Szentlélek kultusznak az egyházon belül. Hogy ez hogyan kapcsolódik a kiliazmus fönnebb jelzett modern formáihoz, az kiderítve még nincs, de azt tudnunk kell, hogy sohasem a Szentlélek tiszteletével volt a baj, hanem az azt kísérő emberi magatartásokkal: az egzaltáltság, a rajongás, a lassú elkülönülés, majd egy gettóba zárkózás, melyben „a választottak", a „megpróbáltak", a „megtértek" lehetnek csak jelen. És ezzel megkezdődik az a leválás a szeretet közösségétől, az egyháztól, aminek pedig szószólói és apostolai szeretnénk lenni. Így félő, hogy ez a lelkes mozgalom is a történelmi elődök sorsára jut. A kiliazmusnak sem a kiindulási pontja volt a rossz. Ezért az egyház sohasem ítélte el mint eretnekséget. Kezdetben nagyon üdvös lelki megújulást és felemelkedést volt képes létrehozni, csak később jutott el a teljes szabadosság süllyesztőibe.

SZENT ISTVÁN király lelkületével kell nekünk a második ezredév felé mennünk. Az ő lelkét is megérinthették az egyetemes kereszténységgel együtt az ezredvégvárás benyomásai és izgalmai, lelke azonban egészséges ösztönével el tudta különíteni magát a

rajongásos formáktól és a lelki forrongások közül rátalált a józan evangéliumi, testet, lelket egyaránt tiszteletben tartó szolíd hitre. És ahelyett, hogy rabjául esett volna egy, a kiválasztottakból toborzódó evilági ország vágyálmának, elfogadta azt az egyházkeretet, mely minden Krisztus-hívőt egyesít és melyben a jó lassan bár, de felküzdi magát a krisztusi magasokra. Azzal az egyetemes emberszeretettel fogott országépítő művéhez az évezred végén, és azzal a bizalommal, amire az evangélium tanította őt.

Szent István nem a rajongás, de a szolíd bizalom embere. Így ragyog csillaga a 2000 felé haladó korunk egén is.

(Új Ember, 1980. aug. 17.)

SZENT ISTVÁN ÉS A KERESZT

Szent István királyunkkal némiképpen bajban van a történetírásunk, amikor el akarja helyezni az akkor uralkodó szellemi világban. Hogy a király-eszménye európai és középkori volt, az biztos. Vitathatatlan az is, hogy kereszténysége egészséges volt, és mentes minden elhajlástól. Sem világvégváró rajongó, sem evilágban gyökerező politikus nem volt. De van a középkori keresztény embernek egy sajátossága, amit nem emlegetnek a Szent Istvánt méltatók. És amit – valljuk be – igen nehéz is beleilleszteni a szigorúan kegyes arcú király életébe. Ez pedig a szenvedő Krisztus utánzása a maga természetes borzalmasságában.

Szenvedésből ugyan kijutott neki is. Hiszen túl a szülői fájdalmakon, uralkodói elképzeléseit döntögette halomra gyermekeinek kiskorukban való elvesztése, majd az egyedül fölnövekvő Szent Imre tragikus halála. Az utódlás kérdésének megoldatlansága, továbbá az összeesküvők merénylete élete ellen. Ez mind mély emberi fájdalom. De a középkori ember Jézus testi szenvedéseit akarta magára venni, mondhatnánk abban a drasztikus formában, ahogy a szenvedő Messiás is az ószövetségben panaszkodik: „De én csak féreg vagyok és nem ember, az emberek gúnytárgya s a népek megvetettje." (22 zs. 7.) Vagy a zsoltáros után a próféta: „Megvetett volt, utolsó az emberek között, a fájdalmak férfia, aki tudta, mi a szenvedés." (Iz 53, 3.) Ilyen szenvedések között nem halljuk emlegetni Szent Istvánt. Elképzelni sem tudjuk, olyan fönséges, patriarchális és kemény arccal és karral áll előttünk.

Pedig az ő százada felmutat királyokat és előkelőségeket, akik a szenvedések e külsőleg is megalázó formáit is magukra vették. Oroszlánszívű Richárd álruhában járta végig a szentföldi zarándoklók útját, vállalva azt a sok testi nyomorúságot és hányattatást, amivel ez járt. IV. Henrik császár pár évtizeddel később mezítláb és hiányos öltözetben napokon keresztül éhezve-fázva a kietlen télben várja a bűnbocsánatot. Tolbach grófja az ellenfelét börtönbe záratta

vasra verten és ott felejtette. Éhen halt. Ezt nem akarta. Elrémült saját gonoszságán, s ezért élete végéig minden nagyböjtöt vasraverten, kenyéren és vizen tartott meg. Így büntette magát. Nem volt tehát hiány példákban abban a tekintetben, hogy a világ hatalmasai is megalázták magukat és fizikai szenvedéssel, de annak is lealázó formáival keresték az üdvösséget. Ennek tömeges voltát igazolják a szentföldi zarándoklatok szinte járványszerű mozgalmai. És hogy miket kellett kiállniok a bizonytalanságban is, a mohamedánok miatt is, az kiderül Szent István messzemenő gondoskodásából, mellyel a zarándokokat országában fogadta és amivel zarándokházakat létesített Konstantinápolyban, Jeruzsálemben és Rómában is.

Amikor a kor lelkiségében ennyire benne van a Megváltó szenvedéseinek tisztelete, akkor ez nem hiányozhatott Szent István életéből sem. Bármennyire idegenszerűen hasson is a fizikai, tehát az embert megalázó szenvedés Szent Istvánról alkotott képünkben, a valóságos Szent Istvánban megvoltak e szenvedésnek a mozzanatai. A krónika ugyanis elmondja, hogy országos ügyeinek végeztével az éj leple alatt koldusruhát öltve kiosont tömött erszényt rejtve zsebébe és a koldusok közé ment. Azok előbb mint betolakodott idegent kezdték bántalmazni, hogy eltávolítsák. Utóbb azonban észrevették zsebében a pénzzel teli erszényt, dulakodás közben szakállát is tépdesve azt elragadták tőle. A király nem fedte fel igazi valóját, hanem ismeretlenségét megőrizve — mint a krónika mondja — örült, hogy Krisztus barátai részéről —, ahogy a koldusokat nevezte — ilyen „dulcem contumeliam" (édes gyalázatot) szenvedett el.

Ennek a kis legendás történetnek a humánuma mély. Eltekintve attól, hogy nem akad fenn a koldus-irigységen, hanem azt a nyomorúság leszármazottjaként kezelve tudomásul veszi, hogy a „paupertas magna meretrix", a szegénység nagy kerítő. Nem lehet tehát emelkedett magatartást követelni a nyomor áldozataitól. Azt is természetesnek veszi, hogy erszénye láttán nekiesnek és erőszakkal akarják elvenni tőle, amit nekik szánt. Pedig ő éppen a magántulajdon védelmére kemény büntetéseket szabott ki a tolvajokra. De végképp elképedünk, amikor tettlegességre kerülve a sor, ütlegelni kezdik, szakállát tépázzák, és ezt ő dulcis contume-

liának, az erőszakoskodókat és verekedőket pedig Krisztus barátainak tekinti.

Ha felfedi valóját, pillanatok alatt rendet teremthetett volna. Kellő kioktatással sem maradt volna adós. Bennünk is megfordul, hogy meg kellett volna reguláznia ezt az élhetetlen koldustársaságot. De nem tette, és ezzel árulta el mély embertiszteletét. Neki államrezonból és a közérdekből szigorúan kellett eljárnia, életeket elvenni, csonkításokat eszközölni, vakítani, de tudta tisztelni az ellene vétkező szabadságát, és irgalommal tudott válaszolni a bántalmazásokra. Amit mint király nem tehetett meg, megtette mint ember. És részt akart venni Krisztus ama szenvedésében, amiről Szent Péter is írt: „Mikor szidalmazták (Jézust), a szidalmat nem viszonozta, mikor szenvedett, nem fenyegetőzött, hanem mindent az igazságos bíróra hagyott." (1 Pét 2, 23).

Azzal, hogy Krisztus barátaiként tekintette a koldusokat, mutatja, hogy milyen komolyan értelmezte a krisztusi szót: „Amit egynek tettetek, nekem tettétek." Mi kísértve vagyunk arra, hogy az ájtatos és jámbor felebarátot emeljük föl – ha egyáltalán fölemelünk valakit – a krisztusi magasságokba. De biztos, hogy a felebaráti szeretet megvalósítása akkor kezdődhet meg bennünk, ha a számunkra unszimpatikus, sőt igazságtalan, sőt ellenséges embertestvérünket is úgy képzeljük, hogy mögötte Krisztus Urunk áll, és a bűnöstől elviselt jogtalanságot a bűnös mögött jelenlevő Krisztus fogja jóságával megtéríteni nekünk. Amíg erre el nem jutunk, mindig csak méricskélni fogunk és elveszünk a ki kezdte? és mit csinált? kérdéseinek útvesztőiben.

És legvégül az „édes gyalázat"-tal mutat rá Szent István a szenvedések legmélyebb értelmére. Az a bánásmód, ahogy Szent Istvánnal a telhetetlen koldusok tettek, csak Krisztusban válik dulcis contuméliává. A gyalázatot eltűrni oktalanság és gyengeség az emberi gondolkodás szintjén. De hát nem ez az Isten „oktalansága" és az Isten „gyengesége", amiről Szent Pál is beszél, mikor a kereszt botrányáról (gyöngeségéről) és oktalanságáról beszél? (1 Kor 1, 25) Mikor a mi Urunk a mindenen felülemelkedő szeretetről beszélt, akkor azt kérte, hogy az ezer lépésre kényszerítőt kísérjük el kétezerre és a kabátunkért erőszakoskodónak a köntösünket is adjuk oda. Nem mondta ki, de burkoltan megmondta nekünk, hogy

ezt a gyengeséget és ezt az oktalanságot az Isten követte el elsőnek az emberrel szemben. És Jézus is ezt tette a szenvedésében, mert „az Istennel való egyenlőségét nem tekintette olyan dolognak, amihez föltétlenül ragaszkodjék." (Fil 2, 6) Isten is, Jézus is az önpusztító szeretetnek ezt a formájú gyakorlatát tartotta megváltónak, vagy minden dolog elrendezőjének, minden megoldatlanság megoldójának.

*

A Szent Király hősként áll előttünk, akinek erős a keze is, kardja is. De érdemes figyelmet szentelni belső világának is, mely a külső emberi munkálkodás eredményességét az áldozatos szenvedéshez kötötte. A nappalok rendelkezéseit és alkotásait az éjszakák áldozatos szenvedései hordozták a középkori ember inspirációja szerint.

De ez a középkori felfogás, és Szent István példája minden időkre érvényes kereszténységet rejt magában.

(Új Ember, 1981. aug. 23.)

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYUNK

Szent László királyunk hívott bennünket ide, a Bazilikába a mai ünnepre. Nemcsak azért, mert eljött az ő nevének napja, hanem azért is, mert Szent László királyunk indította el azt a tiszteletet és azt a megbecsülést, amelyet az egyetemes egyház szentévébe beleépített magyar szentévben ünneplünk. Mert hogy Szent István király, Szent Imre herceg, és Szent Gellért püspök szentekként ragyognak magyar egyházunk egén, azt Szent Lászlónak köszönhetjük. Ő volt ugyanis az, aki eszményeket akart adni a magyarságnak, és nem talált mást, mint Szent Istvánt, Szent Imrét és Szent Gellértet. Azt akarta, hogy ők legyenek a keresztény magyarság példaképei, és ezért szorgalmazta 1083-ban az egyházban szenttéavatásukat. Ez az egyetemes egyházban is úttörő cselekedet volt, mert – mint a római breviárium megjegyzi – „Európa királyai közül elsőnek „Magyarország első királyát Szent Istvánt avatták szentté.

Szent Lászlóról megírják a legendák, hogy fejjel nagyobb volt mindenkinél. Kimagaslott társai közül, de kimagaslott Európa fejedelmei közül is nemcsak testileg, de lelkileg és szellemileg is. Hisz köztudomású, hogy az első keresztes hadjárat vezérévé őt akarták választani, ha a halál el nem ragadja. De kimagaslott a három magyar szent oltárraemelésével nemcsak a maga korában, hanem évszázadokra is. Ez a tette most is, ma is beszél a keresztényekhez, noha 900 évvel ezelőtt élt. A mostani keresztényekhez, a jelen élet katolikusaihoz és magyarjaihoz is van üzenete Szent László királyunknak.

Mit mond szent László kilencszáz évvel ezelőtti tette?

1. Először is azt, hogy eszmények kellenek. Nemcsak eszmék kellenek az embernek, de eszmények is; vagyis olyan emberek, akik merik megkísérelni az eszmék megvalósítását, és van bátorságuk arra: eszméiket valóra váltsák és tettekbe formálják, így beállítsák életükbe. A mai ember ki van ábrándulva az eszményekből. Ma

a szentek lekerülnek a templomok faláról. A modern templomokban alig látni szobrokat, és valahogy alig esik szó a szentekről. Miért? Mert hiteltelenekké vannak téve azzal, hogy nem modernek, nem a mai élet hordozói. Hogy régi világban éltek és egész más légkörben szolgálták az Istent. Ezért tehát – mondják – tanításaik és példáik nem érvényesek a mai időkre; a modern időkben nem lehet évszázadokkal korábbi életstílust követni.

Szent László korában még nem voltak szentjei a magyarságnak, a magyar életnek tehát nem voltak eszményei. De Szent László szükségét érezte, hogy legyenek szentjei a magyarságnak. Legyenek példaképei. Legyenek olyanok, akiknek életéről leolvashatják az itt élő magyarok, hogy hogyan kell megvalósítani az evangéliumot; hogyan kell járni az Úr Krisztus nyomában; hogy hogyan kell az Isten kinyilatkoztatását életbeállítani. Szent László egész embereket akart, egész keresztényeket akart látni. Ezért akart eszményeket adni népének, mert tudta, hogy az egész emberséghez hozzátartozik, hogy példaképei legyenek. Emberségében csonkítja meg magát az, aki lemond eszményképeiről és azok követéséről.

A mai világ csillagai az atomtudósok. Mikor néhány magyar tudós itthon járt, a televízió nyilvánossága előtt bevallották, hogy a számítógép-rendszer nem alakulhatott volna ki a több mint 100 évvel ezelőtt bevezetett kötelező iskoláztatás nélkül, ahol falusi nebulók és tanítók szorozgatva és osztogatva gyakorolták az egyszeregyet és a többi alsófokú számtani műveleteket. Ezek a nagy tudósok összefüggést látnak a múlt embereinek kis energiái és jelen idők nagy szerkezetei között. – Ha ezt átvisszük a szentek világára és a mi vallásos életünkre, rájövünk, hogy maga az elmélet nem elég. Maga az eszme nem elég, a Szentírás sem elég. Ember, embertárs kell, aki e földi adottságokkal próbálkozik és kísérletezik az evangélium eszméinek megvalósításával. Kell a kapcsolat, amely elődeink munkáját érvényesíti bennünk.

Ezért az emberségtől fosztja meg magát, aki szentjeinktől elzárkózik csak azért mert azok megelőző korok gyermekei. Szent László tudta ezt. Ezért nyúlt vissza régebbi időkbe eszményekért.

2. De milyen eszményeket akart Szent László? Olyanokat, akik nem procul a negotiis, vagyis az élettől eltávolodva, valahol egy kolostor mélyén vagy a pusztaságba elvonulva élik Istenbe merült

életüket és valósítják meg az evangéliumot. Ő azt mondotta, olyan eszmény kell, aki itt él ezen a földön és ennek az életnek problémáival küszködik. Éppen ezért egy nagy és merész tettre vállalkozott Szent László király. Az egyetemes egyháznak voltak eddig is szentjei, de azok vértanúk voltak; de vértanú nem lehet mindenki. A római egyháznak voltak szent püspökei és papjai; de püspök és pap sem lehet mindenki. A szentek szerzetesek és remeték voltak; de szerzetes és remete sem lehet mindenki. Olyan eszmény kell — mondotta —, aki nem elfutva a világtól és lemondva a világról de ebben a világban él. És ezért amit nem mert eddig a nyugati kereszténység megcsinálni, azt megcsinálta ő. Ugyanis úttörő volt abban, hogy egy királyt tett meg eszményképül: Szent Istvánt és fiát Szent Imrét. A királynak nem az a dolga elsősorban, hogy a kápolnájában imádkozzék és népét a kereszt útján oktassa és vezesse. A királynak első dolga, hogy kenyeret, biztonságot, műveltséget adjon népének, és ha kell, merjen kardot ragadni országa védelmében. Szent István királyunk ilyen eszmét hordozott lelkében.

Választhatott volna más szellemiséget is a kereszténységből, de nem tette. Az ezredforduló kereszténységében ugyanis jelentkezett az ún. millenarizmus, vagyis az a hiedelem, hogy az ezredfordulón vége lesz a világnak. Félreértették ugyanis a Jelenések könyvének egy mondatát. Pápa és császár ugyan arra készült, hogy ünnepélyesen ők fogják átadni a föld uralmát Krisztus Királynak. De nagy többség — érthetően — sötét és fájdalmas, vagy legalábbis szomorkás álmokat álmodott a világ végéről. És Szent István e letargikus hangulatban új országot alapít. Világvég várás helyett új élet reménye és munkálása volt törekvéseinek sarokpontja.

Szent László ebben a nagy valóságérzettel rendelkező Szent Istvánban látta meg azt az eszményképet, akit keresett. Mert Szent István példája az a magyar volt, aki hittel hozzá tud nyúlni a kapához és ekéhez; aki reménységgel tud vetni és aratni; és aki a szeretetet tudja polgártársaival való együttélésében megvalósítani. Ezért szól hozzánk olyan modernül Szent László, mert a mai elvilágiasult életünkben ilyen Szent István-álmodta eszmények kellenek, akik a mindennapi élet lázas forgatagában tudják szent kereszténységünket sugározni és így e földi élet minden mozzanatát megszentelni.

3. Nem volt könnyű Szent Lászlónak ez a választás. És ebben ismét irányt mutat modern világunknak. A mai embernek kifogásai vannak a szentek ellen, hogy korunk túlhaladt a régi világ keretein. Bíráljuk a régi eszményeket és kifogásoljuk magatartásaikat, hol ez nem tetszik bennük nekünk, hol az. Szent László is találhatott volna kifogást Szent Istvánban nem is egyet. Most csak kettőre mutassunk rá.

a) Az egyik az, ahogy Szent István viselkedett Szent László fölmenő családjával. Nagyapját, a pogány Vazult megvakíttatta lázadásért, apját Bélát testvéreivel együtt az országból száműzte, úgy hogy maga Szent László is idegenben született. Egész rokonságát megfosztotta a trónöröklés jogától és helyettük a gyenge jellemű Pétert támogatta. Ezt mind keserűen érezhette Szent László királyunk, és nehéz lehetett neki ilyen múlttal mégis fölnézni szent Istvánra. De el tudta rendezni magában nagyapja vakítását, apja számkivetését és a maga trónöröklésből való kizárását. Szent László túllátott ezeken a saját bőrén érezhető nehézségeken és meg tudta magyarázni Szent Istvánnak számára ellenséges viselkedését. Észrevette hogy a nagy hit és a kereszténység fennmaradása kényszerítette erre szent Istvánt.

b) A másik modernsége Szent Lászlónak az, hogy meg tudott szabadulni a saját maga elgondolta eszmények igézetéről. A mai ember ugyanis csak a maga által jónak tartott eszmék nyomába akar szegődni. Csak az az igazság, amit ő olvas ki a szentírásból. És mert az egyház felfogása sokban eltér az általa értelmezett szentírástól, azért az egyház megromlott intézményeiben és életében — mondja. Ezért szakadást akar előidézni.

Szent László ebben is példaképünk. Volt neki is király-eszméje. Más mint Szent Istváné. Történettudósaink nagyon szép könyveket írtak szent Lászlóról, és azokban olvashatjuk, hogy vele kezdődik a lovag-király eszmény, ami Európában csak egy fél évszázad múlva honosodik meg. Ő felhagyott a régi, ún. komor arcú király eszményével, ami Szent Istváné is volt. Eszerint a királynak mindig „facies austera"-val kell járni, mintha folytón az Isten és az Abszolútum elragadtatott felhőjében járna és az Isten pontosságával és szigorával kell figyelnie az életet. És jaj annak, aki elmozdul az

isteni szabálytól. A lovag-király eszmény viszont belevegyül az emberi társadalomba, védi a gyengéket, tisztelettel szolgálja a nőket, támogatja a szegényeket. A Szentlélek lovagjai például utakat és hidakat építettek, és a közlekedés biztonságát vállalták életfeladatukul.

És Szent László nem a maga eszményét kényszerítette rá a magyar népre, hanem Szent Istvánnak azt a minden erővel Isten útjaira való ráállását adta például a magyar népnek. Ha bírálata jogosult is lett volna, lényegszemlélete észrevette az Istentől belerejtett kincset. Ezért ezt kiáltja felénk: Emberek! ne fussatok a magatok alkotta eszmények után, hanem nézzetek arra is, hogyan próbálkozott eddig az egyház, amihez tartoztok, a bibliából kiolvasott igazságokkal megbírkózni. Lássatok át az esetleges gyarlóságokon, és a szeretettel maradjatok közösségben a múlttal. Figyeljetek arra, amit Szent Pál mond: „Ismerjek bár minden titkot és tudományt... Legyen bár prófétáló tehetségem, ha szeretet nincs bennem, mit sem érek." (1 Kor 13, 3) Egyházunk hagyományos szentírásmagyarázatától való görcsös eltérés hozta létre a szakadásokat, a képzelgésekkel teli gnósztikusokat, a világtól elrugaszkodott manicheusokat, a szentistvánkori világvégvárókat és a többiek után a mostani szektákat. Ezek a szakadások sokszor igen nagy buzgóságot és első látásra megejtő igazságot mutatnak; de nem katolikus igazságok, nem a Krisztustól hozott teljes igazság. És mert hiányzik a szeretet, szakítanak a krisztusi Test közösségével.

Szent Lászlónak volt ereje és bátorsága a sajátmaga eszméjén túl a Szent István által már kipróbált és követett katolikus ideált népe számára eszménnyé tenni. Ezzel példát adott nekünk, hogy a szentírás olvasásában támadt egyéni gondolatainkkal és indításainkkal ne új kereszténységet csináljunk, hanem lelkünk megújuljon a katolikus hitben és egyházunk szeretetében.

A legenda azt mondja, hogy Szent László, amikor a pogány kunokat üldözte seregével és azok a rablott templomi kincseket eldobálták, hogy az üldöző katonák kapzsiságát fölkeltve megálljanak az üldözésben, arra kérte Istent, hogy az úton heverő kincseket kövekké változtassa. Most arra kérjük Szent Lászlót, hogy ennek fordítottját kérje számunkra. Ugyanis az Árpádok világából a feketére aszott szent Jobb, néhány rommá vált templom és omla-

dozó freskó-részlet maradt. Ezek a kövek és élettelen valóságok változzanak vissza az árpádok lelkének sugárzóivá. Hogy az a lélek, mely Szent Istvánban, Szent Lászlóban és többi szentben élt, ragadjon meg bennünket és vezessen arra a szilárd hitre, amilyen az ő hitük volt; arra a rendíthetetlen reményre, ami bennük feszült; és arra a szeretetre, mely bennük égett és munkálkodott.

(1983)

SZENT IMRE FIATALSÁGA

A Rómában fölszentelt magyar kápolna falain levő Magyar Szentek sorozatában Szent Imre halála is meg van örökítve. Amint a vadkannal vívja halálos küzdelmét. Tekintve, hogy nem a szokásos ikonográfiai. liliommal ábrázolta a művész, kifogásolták a kép profánságát mondván, hogy ez Zrínyi Miklós halála is lehet, aki ugyancsak vadkan áldozata lett, de nem szent. Az igaz, hogy a hagyomány Szent Imrénél a házasságban is megőrzött nemi érintetlenséget és szüzességet akarta elsősorban kiemelni és ennek ábrázolására lányos arcú ifjúként a szüzesség jelképét: a liliomot tartja kezében. Legföljebb férfiassága jeléül kis bajuszt festettek orra alá. Az egész alak nőies benyomást keltett, úgy hogy valahol a hívek a festett Szent Imre képét „bajuszos Máriának" nézték, és fölháborodottan tiltakoztak ellene.

1.

Az újabb festészetben Szent Imre férfias egyéniségére akarnak a művészek rámutatni, és ennek az újabb ikonográfiai törekvésnek egyik szerencsés formáját üdvözöljük a fennebb említett domborműben, mely Szent Imrének küzdelmét a vadkannal életére legjellemzőbbnek akarja beállítani. És tényleg az is, ha a halált az élet befejezésének fogjuk fel. Az élet stílusa határozza meg a halál stílszerűségét. Ebben a nézőpontban látva Szent Imre életét, elénk dobban Szent Imre fiatalsága, mely a vadászatban nyeri el szimbolikáját. A vadászat a fiatalság szenvedélye és idős korban is azért vállalkoznak rá az emberek, hogy megőrizzék fiatalságuknak erőfölöslegét, kalandvágyát, küzdelemre kész merészségét, a kockázat elfogadásának bátorságát.

Annál is inkább kell Szent Imrét így néznünk, mert hiszen fiatalságában Isten fiatalsága mutatkozik be. S ha ez egy kissé idegenszerűnek hangzik, nem árt meggondolnunk, hogy a Biblia szerint Isten „saját képére és hasonlóságára teremtette az embert" (Ter 1). A szentek meg különösképpen Istent sugározzák bele a világba.

És Isten azért vette fiatal korában magához, hogy saját fiatalságát tükröztesse be a világba szemben a mozdulatlanságot és megállást sugárzó Isten-képpel, ami igaz ugyan, de csak fele az igazságnak. Mert amilyen analógiásan mondjuk az Istenről, hogy öreg, és a görög filozófia nyomán, hogy primum movens immobile (mozdítatlan első mozgató), ugyanúgy kell azt is analógiásan mondani, hogy örökké fiatal, és fáradhatatlanul tevékeny élet.

Jó, ha Szent Imre halálának 950-ik évében Szent Imre Istenéről megemlékezünk, aki életéből sugárzik. Isten ugyanis a teremtésben egy nagy kalandra vállalkozott (ha szabad teljesen emberszabásúan beszélni) és az angyalok s emberek, tehát szabadsággal rendelkező lények létrehozásával vállalta azt a nagy kockázatot, hogy esetleg visszafelé sülhet el a dolog. És ez a kockázat annyira tudatos volt nála, hogy a megváltásban megismételte kalandját, és Krisztusban vállalkozott a kísérletre, hogy az embert megmentse, és Isten bízik abban, hogy végül is sikerrel végződik próbálkozása, bármilyen lehetetlennek lássék is ez.

2.

Szent Imre halála megmutatja, hogy merte vállalni a vadászat izgalmát, és mert szembenézni a vadkannal. De ez a merészség már korábban is elindított benne egy kihívást egy másik vadkannal szemben. Neki is, mint az örök emberi életutakon járó Dantének „egy fürge, könnyű párduc tünt előmbe, szép, foltos bőrrel, csábosan, megejtőn." (Babits, Pokol, 1, 31) Az Érzékiség. És Szent Imre is érezte azt, amit Dante minden emberrel együtt érzett, hogy a tarka párduc ijesztésétől „futni fordultam már, visszalépve". De – és itt a teremtés első pillanatára utal Dante – „nekem reményt az ellenségre vínom párduccal s tarka szörnyeteggel adott az óra" (uo. 40) Nem volt naiv és elfogulatlan nebánts-virág, akit nem érintett meg a világ romlottsága. Hiszen a legenda szerint megérezte környezetében, ki milyen mértékben tartotta meg a nemi tisztaságot, és látta, tapasztalta a szabadosságnak szinte ellenállhatatlanul hömpölygő erejét.

És hogy a kihívás a viadalra még izgalmasabb legyen, vállalkozik a házasságra is, hogy akkor is szembeszálljon a nemiséggel, amikor

az jogosult és rendjén való lett volna. Mikor az Úr Jézus kijelenti a házasság fölbonthatatlanságát, a tanítványi kisszerűség kétkedve fogadja, és hüledezve hallja Mesterétől, hogy „csak az fogja fel ezt, akinek megadatott." (Mt 19, 10). És meri meghirdetni e tanítványi fejlógatás között is az eszményt: „Van, aki a mennyek országáért önként mond le a házasságról." (14 v.) Szent Imre meghallotta Jézus felhívásnak számító kijelentését: „Aki fel tudja fogni, fogja fel!" (uo.) És ahogy Jézus merte meghirdetni ezt az eszményt, tanítványai bátortalansága mellett is alkutlanul magasra tenni a mércét, Szent Imre mert elindulni Jézus nyomában az érzékiség fenevadjával való küzdelemre. Hitt az emberileg lehetetlenben. Hitt a győzelemben. És győzött is.

3.

Talán idegenszerűnek hat és nem időszerűnek, Szent Imre példája. Hiszen elborít mindent a szexhullám és szinte ellenállhatatlanul töri le az ártatlanságot, bontja szét a házasságokat, és eltelíti a hírközlő eszközökön át az ember gondolkodását. Nem túlhaladott a kereszténység, amikor olyan nemi ideált sürget, amely egyedül és kizárólag az érvényes házasságba utalja a nemi életet, és hibának, eltévelyedésnek és bűnnek tart minden házasságon kívüli kapcsolatot?! Nem egy régi, idejétmúlt világ erkölcseszménye tükröződik ez eszmény hangoztatásában, mely tabut csinált a szexualitásból, és valahogy az élet gúzsbakötésére tört a kicsinyes parancsok hangoztatásával?!

De tudjuk, hogy Jézus nagyon is reálisan látta az akkori életben jelentkező erkölcsi szabadosságokat, s az utcanőket nemegyszer említi beszédeiben. Azt is tudta, mi folyik Rómában és az impériumban, amikor Tacitus szerint az asszonyok férjeikről számolták az éveket. Szent Pál Korintusiaknak írt levele tanúskodik, hogy „e világ kicsapongói" ott rajzottak tudatának pereme alján (1 Kor 5, 9). Mégis meghirdeti az evangélium nemi tisztaság-eszményét, alkutlanul.

Egyenlőtlennek látszik a harc. És úgy tűnik, nincs kellőképpen fölfegyverkezve ekkora küzdelemre az ember. De hiszen éppen ez teszi izgalmas kalanddá az evangéliumi életet, hogy fegyvertelenül

küld Jézus mindnyájunkat a világ és világunk meghódítására. „Úgy küldelek mint bárányokat a farkasok közé... (Mt 10, 10) Milyen fegyvere van a báránynak egy farkassal szemben? Milyen esélye van a győzelemre? Szinte semmi. És Jézus az Isten Báránya is vállalta ezt az egyenlőtlen küzdelmet azzal a hittel és tudattal, hogy így, és csakis így lehet győzni.

Szent Imre hitt Jézusnak, megküzdött az érzékiség farkasával. És győzött, ha a valóságos vadkannak áldozatává is lett. De a harcot merte vállalni.

Azok a keresztények, akik elhiszik Jézusnak, hogy merni lehet és merni kell a küzdelmet vállalni embernyi erővel is, a győzelem hitével, a győzelem kilátástalansága ellenére is.

(Új Ember, 1981. nov. 6.)

SZENT GELLÉRT MA

Aki közel ül a tűzhöz, átveszi a tűz hevét és pírját. Aki közel kerül Istenhez átveszi örökkévalóságát és időszerűségét egyaránt, hiszen Isten a „most" és az „örök" egyetlen valóságban van meg.

Ha tudjuk, hogy Szent Gellért Istennél van, hiába ezer évvel ezelőtt élt örök időszerűsége fölragyog lelkünk előtt, mihelyt megtaláljuk a varázsigét a sziklákká kövült szavak mélyéhez. Mennyire mai problémák voltak Szent Gellértnek is problémái!... Megoldásait kínálja ez a millenium.

1.

Szent Gellért a legsötétebb középkor legvégső szakaszában született, amikor nemcsak a pápaság volt szinte legmélyebb pontján, de az első keresztény évezred lezárulni készülő korszakában világvégi hangulatok sarjadtak még a jobbak lelkében is. A nagy sötétben Clugny kezdte ontani fényeit, melyek a most 1500 éves Szent Benedek szellemét megújító kolostoraiból áradtak. Mint Montecassino, vagy Pannonhalma monostora uralkodik a hegyek tetejéről a szétnyíló völgyek fölött, úgy borult a bencés szellem a népvándorlás korának mozgalmai: félelmei és vadságai fölé a Szabállyal (Regula), a fényes istentiszteletekkel (Liturgia) és építő munkával (Labor).

A velencei Szent György kolostorban Gellért is e három vonalon kereste nyugalmát és üdvösségét annyira, hogy alig harmincévesen apáttá választják. (Nála fiatalabb apátokról is tudunk, de azok főúri hatalomból és nem egy közösség akaratából lettek azok.). Ám – és itt mutatkozik meg Gellért modernsége először – ő többre vágyott. Nem elégedett meg a regulák Krisztusával, sem a liturgiák Krisztusával, ő az eleven Krisztussal akart találkozni. A Szentföldre vágyott, hogy lássa azokat a hegyeket, amiket az Üdvözítő látott, nézze azokat a csodálatosan szép réteket, amikről Jézus szinte dalszerű példabeszédeket mondott. Meg akarta érezni az utak kövein az Úr lábának melegét. Ahogy modern világunkban

arról álmodoznak, hogy az űr meghódításával talán utol tudjuk érni elmúlt évezredek fényeiben a történelmi eseményeket, így szerette volna a középkor tárgyiasult szemléletében az eleven Krisztust megtalálni a Szentföldön. Miként a magyar legendákbeli Bosnyák Zsófia így biztatta a téli hidegben, s hóban mögötte misére siető és fázó cselédlánykáját. A nyomomba lépj és meleget érzel! — úgy Szent Gellért is hívást érzett Jézustól, hogy nyomában járjon és így megérezze a krisztusi élet melegét.

Korunk kereszténységében sokféle mozgalom van. Lehet bírálni kinövéseit a Krisztus-mozgalmaknak is, de a modern világ mégiscsak Krisztusra vágyik. Nem kereszténységre, de keresztényekre, akik eleven tanúi Krisztusnak. Túl azon, hogy szabályos keresztények, szépen liturgizáló papok és az egyházi szokásokat vigyázva őrző közösségek. Azokban a felírásokban, miket pl. Olaszországban lehetett templomok falán olvasni — ha tisztulatlanul is —, de ez a vágy jelentkezik: Christo si, preti, chiesa: no! (Krisztus kell, papok, egyház, templom: nem!). Persze, hogy a liturgia, a törvény lényeges az egyházban, miként a csontváz a testben, de a csont csak magában riasztó csontvázzá tud lenni. A Krisztus-probléma a tudományban is az érdeklődés középpontjába került, és sorban jelennek meg a Krisztus-életrajzok. És elmondhatjuk, hogy a modern hitvédelem is ezen áll vagy bukik: tudunk-e olyan Krisztusképet a világ elé állítani, ami felelet minden emberi kérdésre és eligazító az emberséggel járó nehézségek (bűnök, szenvedések) között?

Szent Gellért az eleven ember-Krisztust kereste. A szentföldi nyomokon vélte megtalálni. Ezért akart a Szentföldre menni.

2.

De Isten másként rendelkezett — olvassuk a legendában. Hajótörés a dalmát partokra veti. Zárában találkozik Rasina pannóniai apáttal, és ide hívja. Szent Gellért vele megy Pécsre, majd Fehérvárra, Szent István udvarába, de — noha több, mint fél év telik el a hajótörés után — nem enged szándékából. Állandóan próbálták lebeszélni. A pannóniai utat is csak azért választotta, mert erre haladtak szárazföldön a szentföldi zarándokutak, és Szent István szállást,

védelmet biztosított a szentföldi zarándokoknak, ott pedig zarándokházat nyitott. Szent Istvánnak is sok idejébe került meggyőzni vendégét, hogy tegyen le a szentföldi útról és próbálja itt megtalálni a Szentföldet, annak Názáretjét, Betlehemet, Galileáját és Golgotáját a magyar földön keresse. Végül megtört a Szent ellenállása, és itt maradt.

A „szent" föld után a magyar föld deszakralizált földnek hatott. E szentségtől megfosztott földre lépett Krisztus-élményével Szent Gellért. És itt van második nagy modernsége. A világ felnövekedett, levetette a középkorból megmaradó vallási és egyházi kereteket, önállóan, Isten nélkül, sőt Isten ellen keresi az élet rejtélyeinek megoldását. Minden szekularizálódott. Ma is vannak keresztények, akik el akarnak futni az elvilágiasodás folyamata elől, és vissza akarnak vonulni a templomok, kolostorok, erdők csendjébe, ahová nem hat el a világ zaja és lármája. Ám hiába, mert a templomok közelében levő presszók és az erdők mélyén harsogó magnók feltörik a csend szentélyét, és hovatovább nem találjuk még otthon sem azt a kamrát, amit az Úr Jézus is ajánl imádságra. (Mt 6, 6).

Ezt a profnizált világot megszentelni küld minden keresztényt ma is Jézus. Mert Isten nemcsak a csendnek az Ura, de Ura a zajnak is. Nemcsak a békés nyugalom Istene, de a lázas munkáé és bonyolult szervezésé is. Isten nemcsak a rendnek az Istene, de Úr a rendetlenség fölött is, miként a 110. messiási zsoltárban mondja Isten Fiának: Uralkodjál ellenségeid közepette (Zsolt 110, 2). Jézus Isten-ember volt a betlehemi népszámlálás igazán profán emberáradatában csakúgy, mint tömeg lökdösődéseiben is (Mk 5, 31). Prokop Péter papfestőnk Golgotáinak némelyikén nincsenek sötét egek, dühös villámok és mellverő emberek, de józan napfényben fürdő város, közömbös, mindennapi gondjaiban elmerült emberek, mint Cirenei Simon is volt, „aki a mezőről jött" (Lk 23, 26), a tömeg, amely „bámészkodott" (uo. 35). Jézus benne volt igazán a profán környezetben.

Bernard Shaw-t meg akarta téríteni egy bencés apátnő, akivel sohasem találkozott, de aki több levelet írt neki. Turistaként járt a Szentföldön és a názáreti házból két kis követ azzal küldött el az apátnőnek: Egyiket tartsa meg emlékül, a másikat dobja el az udvaron anélkül, hogy bárki is tudná, hová dobja. Hogy a kolostor lakói mindig abban a tudatban éljenek, hogy hátha a názáreti követ

érinti lábuk. Szent Gellért a nem szent földön, Magyarországon, akarta megtalálni a Szentföldet. A modern kereszténységnek is ez a feladata: a mindennapi közönséges profán világban is megtalálni és érvényre juttatni a benne élő Krisztust.

3.

Kelenhegyi szentmiséje után Szent Gellért így szólt társaihoz: Holnap az Úr vacsorájára hívnak minket. Jelzi ez azt a nagy azonosulást Jézus szenvedésével és halálával. – A zsinat óta kezd egyre népszerűbbé válni a Krisztussal azonosult élet tudata, ami azelőtt inkább csak választott lelkekben élt. Amihez még hozzá kell vennünk azt, hogy a zsinat ki akarja a keresztény közösség tudatát venni abból a historizmusból, mely a megváltást a múltban lejátszódott eseménynek nézi, és nem ma is történő folyamatnak. Hogy „a hit által Krisztus lakik a szívekben" (Ef 3, 17), akiknek „ugyanazt a lelkületet kell ápolni magukban, amely Krisztusban megvolt" (Fil 2, 5). Hogy „testünkben folyton-folyvást viseljük Jézus szenvedését" (2 Kor 4, 10).

Ezeket a mély értelmű tanításokat mi átlagkeresztények szeretjük a szentekre hagyni. Túl magasaknak, túl tökéleteseknek tartjuk ezeket ahhoz, hogy mi megvalósíthassuk. Ennek oka nagyrészt az, hogy az istenség fényével körülvont Krisztus-képet, az átlag szentképek vagy akár még a régebbi művészek Krisztus-képét gondoljuk magunkban. Hiszen az igaz, hogy Jézus földönjártában isteni fényekkel tündökölhetett volna, de – és éppen itt van a lényegi pontja a krisztusi megváltásnak –, hogy „Ő, mint Isten, Istennel való hasonlóságát nem tartotta olyan dolognak, amelyhez föltétlenül ragaszkodnia kell, hanem szolgai alakot vett fel, kiüresítette önmagát." (Fil 2, 6). Valami megmaradt még a monofizita eretnekségből szemléletünkben, mely Krisztust csak Istennek tudja, pedig Ő „valóságos ember" is. Hányan mondják ma is, keresztények is, hogy könnyű volt Krisztusnak, mert Ő Isten volt. Nem volt könnyebb az élet számára, mint bárkinek közülünk. Megrendítően közelről írja le a Zsidóknak írt levél szerzője Jézusról, hogy „földi életében hangosan kiáltozva, könnyek között imádkozott, s könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a halál-

tól" (Zsid 5, 7). És már korábban is a szenvedés gondolatára „megrendült a lelkem" – vallja be a nyilvánosság előtt és tépelődővé lesz jóval a Getszemáni előtt is (Jn 12, 27). Ezt a demitizált Krisztust (noha mitikus fényeknél százszor többet érdemel istensége miatt) kell hasonmásként elképzelni bennünk, mint keresztényekben, akkor kezd megnyílni a szemünk arra, hogy a mi konkrét életünknek minden mozzanatában benne van a mi Urunk, és könnyebben tudjuk az Ő érzéseit átvéve az Ő megváltó cselekedetét folytatni, ill. itt és most megvalósítani.

A Vatikáni Zsinat kiemelte a hívek egyetemes papságának tanítását. Minden keresztény részt vesz Krisztus prófétai, királyi szerepében, de mindez papi működésébe torkollik: Krisztus igazságát hirdetni és képviselni (prófétai), továbbá Krisztus uralmát az élet egész területén érvényesíteni (királyi) áldozat nélkül nem lehet (papi). Ahogy Krisztus is áldozatává lett tanításainak és törvényeinek, vagyis szeretetének.

Amit a Zsinat ünnepélyes, nagy fogalmazásban kíván, és amire Szent Pál, s a Szentírás emelkedett szavakkal utal, azt a mi Urunk, és nyomában Szent Gellért is, életével mutatta meg.

Így szól az Ezeréves Vértanú üzenete: Krisztust keresve szenteljük meg e világot Vele azonosult életünkkel.

(Új Ember, 1980. jún. 8.)

SZENT ERZSÉBET MODERNSÉGE

A régi breviáriumban a hajnali zsolozsmaóra második részében (nokturnusában) a napi szentek rövid életrajzát kellett olvasni. Így Szent Erzsébetről ezt volvassuk: „Non minori cura quae Dei, quam viri sui erant, exsequebatur," Ennek a régi mondatnak a fordítása szó szerint így hangzik: „nem kisebb gonddal végezte az – Istennel kapcsolatos dolgokat mint a férjével kapcsolatosakat." Röviden: úgy szerette és szolgálta Istenét, mint a férjét szerette és szolgálta. És mert az összehasonlításokban egyenlőségek is vannak, fogalmazhatjuk úgy is: férjét úgy szerette, mint Istenét. És ez a fogalmazás a sötétnek nevezett középkorban jött létre, melyre világgyűlöletet és életidegenséget fognak rá, amikor – mint olvassuk sok helyen –, úgy fordultak a lélek, a túlvilág, az Isten felé, hogy elfelejtették tőle az evilági életet, amely természetszerűleg a házassággal kezdődik. Szent Erzsébet életírója nem volt ledér ember, hanem világtól elvonult, kolostorban élő szerzetes. Valószínűleg Szent Erzsébet lelkiatyja, a szigorúságáról híres Marburgi Konrád. De ha nem is ő adta ezt a fogalmazást, Erzsébet lelkületének felelőse volt: ezt a szellemet ő plántálta belé vagy legalábbis hagyta kiteljesülni – a mi okulásunkra.

1.

Isten és a világ (s benne természetszerűleg legelőször a szerelem, ill. a házasság) kettőssége végig kíséri az emberiséget. A görög Platón bölcseletének kettőssége Szent Ágoston közvetítésével áradt a középkori kereszténység szellemi világába, és valóban túlsúlyben lenni látszott a szellemi, isteni valóság, szemben az evilégiséggal. De az egyházban csalhatatlanul ömlő kegyelem tiszta típusaiban, a szentekben, amilyen Szent Erzsébet is volt, megőrizte az evangélium alapállását: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda." (Jn 3, 16) Úgy vagyunk ezzel a mondásával a mi Urunknak, hogy sokszor halljuk, de egyszer sem gondolunk bele igazán. Mert nem a szenteket és nem csak a keresztényeket, de még csak nem is az egyistenhívőket –, de az elrugaszkodott és

bűnében megátalkodott világ is benne van ebben a szeretetben. És mert Krisztusban Isten önmagát szereti és Krisztust a világért odaadja, kiderül, hogy Isten önmagánál jobban szerette ezt a bűnökkel telt világot. A megváltás műve ebből az elképzelhetetlenül nagy és fölséges szeretetből forrásozik.

És mert mint fentebb mondottuk a „világ" a házastársnál kezdődik, s a gyermekeken, s rokonokon keresztül kapcsolódik be a nagy emberi közösségbe, nem lehet idegenszerű a különben ma is még túlzottnak hangzó megállapítás: Szent Erzsébet férjét úgy szerette, mint Istenét. Pedig ez valós kifejezése annak, hogy Istent kell látnunk a partnerünkben. Ezt a merész kifejezést először Jézus használta. „Amit egynek tesztek... nekem teszitek" – mondta az Úr (Mt 25, 40). És hogy ezt ne csak a szegényekre vagy a gyermekekre értsük – mint ahogy szoktuk –, arról Szent Pál világosít föl: „Asszonyok engedelmeskedjetek férjeteknek, akár az Úrnak" (Ef 5, 22). Ez nemcsak az asszony részéről van így, mert így folytatja: „férfiak, szeressétek feleségeteket, ahogy Krisztus is szerette az egyházat". (uo.) A felebarátban való Krisztus-látás a házasságon túli viszonylatokban is fennáll. „Szolgák, engedelmeskedjetek földi uraitoknak... akárcsak Krisztusnak" (uo.) És ha megszabadulunk a múlt megbélyegzett társadalmi rendjének szemléletétől, és a szolgák alatt szolgálatot teljesítőket értünk, mindjárt kiderül, hogy milyen középponti szemlélete a kereszténységnek az embertársi szolgálatot Krisztus-szolgálatnak tekinteni.

Abból, hogy a középkori keresztények az evilági dolgokat (bennük elsősorban a nemiség, gazdaság, pénz stb.) nem tartották szentnek, vagyis Istenhez méltónak, eredt az az eltávolodása ezeknek az isteni normáktól, úgyannyira, hogy az Isten haláláról beszéltek. Pedig Isten Istene a profán világnak is. És ahogy Szent Erzsébet fölfedezte férjében az Istent, akinek szolgálni akart, úgy kell a megújulni akaró kereszténységnek evilági szolgálatában megtalálni az ember szolgálatára váró Istent. Istent szolgálni házastársban, emberi és társadalmi feladataink végzésében! – ezt jelenti a hívek egyetemes papsága „Dicsőítsétek meg tehát Istent testetekben" – mondja Pál az egyik legevilágibb problémával, a testiséggel, ill. nemiséggel kapcsolatban. (1 Kor 6, 20)

2.

De az a középkori fogalmazású mondás nemcsak úgy fordítható, hogy férjét úgy szerette, mint Istenét; hanem úgy is, hogy Istenét úgy szerette, mint férjét. És ez a fogalmazás is csodálatos modernségre mutat. Az Istennel való kapcsolataink újjárendezését hordja magában, amire a modern vallásos mozgalmakból kiolvashatólag a modern ember vágyik.

Mert milyen is a vallásos érzés általában? Olyan, hogy Jézus is megemlíti – némi melankóliával ugyan –, de precízen: „A világ fiai a maguk módján okosabbak a világosság fiainál." (Lk 16, 8) Egy anglikán lekész ezt mondta: Ha én el tudnám hinni, hogy Jézus személyesen jelen van az Oltáriszentségben, akkor soha se távoznék el a templomból. – Ha igazán és komolyan magunkra nézünk, akkor be kell vallanunk, hogy nagyon kicsiny az, amit időben, fáradságban, figyelemben, áldozatban Istennek adunk, és hogy sorrendben mennyire megelőzik Istent és ügyét a törekvések, a karrier: a megélhetésről és a kisebb társadalmi konvenciók kényuralmáról ne is beszéljünk. – Ebben a háttérben kell néznünk Szent Erzsébetet, aki azzal a szeretettel szerette Istenét, mint a férjét. És ha úgy fogalmazzuk, hogy olyan szerelmes volt Istenébe, mint férjébe, akkor plasztikusabban fejezzük ki kapcsolatát az Úrral, és benne olyan „világosság gyermeke" jelent meg, aki nem szolgál rá Jézus panaszos figyelmeztetésére, amit fönnebb olvastunk.

És ebben modern. Vallásos mozgalmaink, akármelyik formájában nézzük is azokat, többet akarnak, mint a liturgia tisztelő, de most még mindig egy kicsit távoli és tárgyilagos kapcsolatát az Istennel; többet és mélyebbet akarnak, mint az előttünk járó nemzedékek inkább tárgyias jellegű és kissé mechanisztikusan teljesített vallásgyakorlatai. Ezeknek is megvan a maguk indokoltsága és helye a vallásos életben, de valahogy többre vágyik az ember. Nemcsak ésszel, de szívvel is kötődni szeretne Istenéhez. És ennek az érzésnek a fölfakadását várják és remélik a közösségekben, a Lélekkeresztségben stb. Ha az ember a mellékhajtásokon túl tekint, észreveszi a lényeget, az Istenhez való belső kapcsolódás vágyát.

Szent Erzsébet abban útmutatónk nekünk, hogy elvezet ahhoz az ősforráshoz, miszerint a kereszténységből nem szabad hiányozni ennek a bensőségnek sem. És nem szabad hagyni, hogy a je-

gyességtudat Istennel szemben csak kiváltságos misztikusok tulajdona legyen. Különös, hogy a vallásos tudatban mennyire visszaszorult a jegyesi szemlélet, noha az evangélium lépten-nyomon előhozza. Keresztelő Szent János Jézust vőlegénynek mutatja be (Jn 3, 29), Jézus magát is vőlegénynek mondja (Mt 9, 15), az örök életet pedig menyegzőnek. Mindezzel csak az ószövetségi ígéretek teljesednek. Hisz Izajásnál mondja az Úr: „Maga a Teremtőd lesz hitvesed, a Seregek Ura a neve" (Iz 54, 5). Még a súlyos isteni gondolatok alatt roskadozó Szent Pálnál sem hiányzik a hitvesi-jegyesi motívum. Hiszen a korintusiakat, akik – ugyanezen levelének tanúsága szerint – nem voltak szentek, sőt igen gyarlók, így sürgeti: „Eljegyeztelek benneteket egy férfival, hogy tiszta szűzként vezesselek el Krisztushoz." (2 Kor 11, 2)

Szent Erszébet, a világban élő, ezt átérezte. Hol van a mi Istenszeretetünk ettől? Milyen idegennek, sőt különösnek érezzük régi imakönyvek ósdi fogalmazásait, mint pl. „Szerelmes Istenem." Pedig ez többet őrzött meg a bibliai érzés formájából, mint a mi korrekt, hűvös, tárgyilagos, tisztelettudó magatartásunk, melytől elgépiesednek imáink és elszürkülnek érzéseink. A hitvesi szerelem reményéből és várakozásából, lelkesültségéből és odaadottságából, melegségéből és lendületéből átvinni Istenre, aki mint jegyes vár ránk — ez Szent Erzsébet másik tanítása.

*

Az öreg breviárium hidegnek és clavultnak tűnő betűiből és száraznak látszó fogalmazásából arra kapunk intést, hogy az újjongva teremtő Isten szeretetével kezeljük evilági dolgainkat, kezdve a házastárson – és az evilági szerelem hevét és csodálatát próbáljuk és mérjük átvinni Istennel való kapcsolatainkra.

(Új Ember, 1980. nov. 16.)

AZ ÁLDÁS MŰVÉSZE — SZENT ERZSÉBET

Prokop Péternek, Rómában élő pap-festőnknek a délbácskai Mélykút község külterületén fekvő modern templomban van egy hatalmas, három tagozatú oltárképe. Középen életnagyságban a templom védőszentjének, Szent Erzsébetnek alakja, amint a koldusnak kenyeret nyújt; a két oldalsó szárnyon a felebaráti szeretet testi és lelki cselekedeteinek hét-hét kis képben való ábrázolása. A plakátstílus harsogó színeivel megfestett vászon majdnem elrejti a kép igazi mondanivalóját, elmélyülő szemlélő azonban észreveszi a kép középpontján fogalmazott két kéz eszmei tartalmát. Két kéz, Erzsébeté és a koldusé. Erzsébeté, aki ad, és a koldusé, aki kap. És mintha csak felcserélődnék az adás és az elfogadás mozdulata: Erzsébet úgy ad, mintha kapna, a koldus pedig úgy veszi el az adományt, mintha adna. Erzsébet ugyanis fölfelé fordított tenyérrel nyújta a kenyeret, a koldus pedig lefelé fordított tenyérrel fogja meg a kenyeret.

A felfelé fordított kéz a lefoglalást, a birtokba vevést, a fölényt és a hatalmat jelzi: mikor pedig kapunk vagy kérünk valamit, nyitott tenyerünket nyújtjuk. Az általános szemlélet szerint, aki ad valakinek, az mindig fölényben van a másik fölött úgy, mint ahogy fölénye van „a van"-nak a „nincs" fölött.

1.

Ez az a nagy fordulat, aminek művésze lett Szent Erzsébet. Úgy adott, mint aki kap valamit az adásban, és ettől elvész benne az adakozás fölénye, de betölti lelkét annak a nagy valami elnyerésének alázata.

És ez benne az evangéliumi lelkület. Jézus ugyanis arra kér bennünket, hogy szeretetünk lakomájára „ne hívd meg barátaidat,... se gazdag szomszédaidat... hívd meg inkább a koldusokat, bénákat, sántákat és vakokat. Boldog leszel, mert nem tudják viszonozni neked! De majd visszafizetik az igazak föltámadásakor" (Lk 14,

12). A keresztény szemében minden adáskor a közeledő örök élet ragyog föl, és az efölötti öröm változtatja az adás áldozatát a belső gazdagodás örömévé.

Vagy hogy még személyesebben fogjuk fel a dolgot: Jézus szava szerint maga Jézus jelentkezik az éhesben, a szomjasban a ruhátlanban. Jézus beteg a betegben, Jézus van fogságban a szabadságát vesztettben. Jézus vár tőlünk szivességet, türelmet és jó szolgálatot felebarátainkban (Mt 25, 31). Szent Erzsébet minden szeretetre váró emberben Jézus kopogtatására figyelt és jelenvalónak tudta a Jelenések könyvének mondását: „Nézd, az ajtóban állok és zörgetek. Aki meghallja szavamat és kinyitja az ajtót, ahhoz bemegyek és vele étkezem, ő meg velem" (Jel 3,20).

Így már megértjük, hogy miért tárja kezét Erzsébet valami nagynak befogadására akkor, amikor ad. Jézus kegyelmét, sőt Jézust magát kapja az adakozás szolgálatában. Ezért változik át nála az adás fölénye az elfogadás alázatává.

2.

Roppant nagy kisértés rejlik az adakozásban és a felebarátainkért vállalt áldozatokban. Aki ad akaratlanul is felsőbbrendűnek érzi magát és természetesnek tartja a másik megalázódását. Sőt elvárja a hálát, a köszönetet, a viszontszolgálatot, az engedelmességet, az alárendeltséget. Az is, aki szolgálatokat teljesít, aki türelemmel van a másik iránt vagy áldozatokat hoz érte, ki van téve a fölény éreztetésének. Házastársak közötti elkeseredett vitákban vagy gyermekeikkel viaskodó szülők kijelentéseiben sokszor előjön az áldozatok felhánytorgatása. Nem is barátságok felbomlásakor vagy lakótelepi vitáknál, veszekedéseknél milyen nagy szerepet kap a szívesen vagy kénytelenségből meghozott áldozatok elsorolása.

Szent Pálnál figyelmeztet bennünket az Isten: „Osszam el bár egész vagyonom a szegényeknek, s vessem oda testemet, hogy elégjek, ha szeretet nincs bennem mit sem használ nekem (1 Kor 13, 3). Szinte képtelenségnek látszik kifogást keresni a vagyonelosztás szentferenci gesztusában vagy a magát fölemésztő szolgálat lendületében. De az, aki „tudta, mi lakik az emberben" (Jn 2, 25), megdöbbenésünk ellenére is figyelmeztet, hogy a szeretet cselekedetei

nem egyenlő magával a szeretettel. Sőt a szeretet cselekedetei önzést, hiúságot és gőgöt is álcázhatnak, és sokszor álcáznak is. Ugyancsak Szent Páltól kapjuk az isteni figyelmeztetést: „Maga a sátán is a világosság angyalának tetteti magát" (2 Kor 11, 14). És hogy ez így van, Jézus megkisértéséből tudjuk. Micsoda jótékonyságra biztatta a sátán az Urat, mikor a köveknek kenyerekké való változtatására akarta rábírni. Vagy képes lett volna Jézus híveivé tenni az egész világot, csak ott a hegyen kapja meg Krisztustól a hódoló imádatot (Mt 4, 4).

A szeretethimnusz ki is fejti, hogy mi hiányozhat a szeretet műveiből: „A szeretet nem kérkedik, nem gőgösködik... Mindent eltűr, mindent remél, mindent elvisel. A szeretet soha el nem múlik" (1 Kor 13, 4).

A középkorban, amikor a társadalmi ranglétra amúgy is fölényt biztosított Szent Erzsébetnek, és ehhez hozzájárult még az adakozás fölénye is, tudott a szolgáló szeretet alázatába rejtőzni. És ebben példaképe korunknak!

2.

Korunk ugyanis egyre jobban halad a szocializálódás felé, amikor is a kapcsolatok ember és ember, ország és ország között oly nagy mértékben növekednek, hogy szinte egymás nélkül nem tudunk élni. Micsoda embertömeg kezének munkája kell ahhoz, hogy a vízvezetékből egy pohár vizet megigyunk?! Hány munkás közreműködése kell ahhoz, hogy szobánkban a villanyt felgyújthassuk?! És a gázkályha vagy olajfűtés melegéhez hány embertársunk verejtéke tapad?! Folytathatnánk; életünk minden mozzanatához emberek százai, ha nem ezrei járulnak hozzá. Ma mindenki valami módon az adás és a kapás viszonylatában él. Ezért lenne fontos, hogy megtanuljuk az erzsébeti leckét.

Nyilván ez sugallta II. János Pál pápának a Dives in misericordia enciklikáját, amiben feledhetetlen sorokat ír az Isten irgalmáról. De mindjárt kifejti, hogy az emberi kapcsolatok között uralomra kell jutnia ennek az isteni stílusú irgalomnak. „Az ember annyira közeledik Isten irgalmas szeretéhez, amenyiben saját szívében irgalmassá formálódik a szeretet" (82. pont). És hogy ez az irgalmassá

formálódás miben áll, megmondja: „A kölcsönös emberi kapcsolatokban azonban az irgalmas szeretet nem csak az egyik fél tette, illetve magatartása. Még akkor sem, amikor minden jel arra mutat, hogy az egyik fél csak felajánlja és adja, a másik csak kapja és élvezi az irgalmat (pl. a gyógyító orvos, a tanító pedagógus, a gyermekét tápláló és nevelő szülő esetében), mert aki ajándékoz, a jótettében maga is mindig ajándékokat nyer" (83). És hivatkozva az Úr példájára kijelenti: „Mert egy tettünk csak akkor lesz az irgalmas szeretet tette, ha végrehajtása közben szentül meg vagyunk győződve arról, hogy mi kapjuk attól, akinek tesszük. Ezzel szemben, ha hiányzik tetteinkből ez a kölcsönösség, nem az irgalom tettei lesznek azok, sem a teljes megtérés nem történt meg még bennünk – amelynek útját Krisztus egészen a keresztig elmagyarázta és megmutatta –, sem az irgalom ama nagyszerű forrásából nem merítettünk még, amelyet Ő maga nyitott meg számunkra" (84).

Szent Erzsébet emelte fel az irgalmasságot arra a magaslatra, amelyen a jézusi irgalmasság áll, és amelyre a pápa is hív. „Az emberi megítélés szerint ugyanis az irgalmasság egyoldalú tett, illetve magatartás, amely feltételezi és fenntartja az irgalmasságot gyakorló és az irgalmasságot nyerő, a jót cselekvő és jótettet elfogadó közötti távolságot. Ebből adódik az emberekben az a közvélemény, hogy az emberi kapcsolatokat és társadalmi kötelékeket meg kell szabadítani az irgalomtól, hogy csak az igazságosság erősítse azokat... Az igazi irgalom az igazságosság legmélyebb forrása." Majd utal arra, hogy az igazságosság a külső javakban teremt egyenlőséget, az irgalom pedig az emberség belső tartalmában. „Aki ad, bőkezűbbé válik, amikor érzi, hogy a másiktól kegyelmet kap azáltal, hogy ajándékát elfogadja: és viszont, aki tudja, hogy valamit kap, de annak is tudatában van, hogy a jótétemény elfogadásával jót tesz, a maga részéről megőrzi személyes méltóságát" (86). Prokop Péter koldusának mozdulata ezt az öntudatot fejezi ki, hogy ő is ad valamit Szent Erzsébetnek.

Elfogadni is tudni kell. Az elfogadás művészetére akarta Jézus Pétert megtanítani az utolsó vacsorán, amikor Péter tiltakozva nem engedte, hogy megmossa lábát. „Ha meg nem moslak, nem vagy közösségben velem" (Jn 13, 8). Az elfogadásnak erre a Jézus által szándékolt művészetére nevelte Szent Erzsébet szeretetének koldusait.

Mi lenne, ha az adás – kapás kapcsolatát erre az eszményre tudnánk fölemelni? Ha a gazdag országok nem kényszerítenék rá a szegény országokra a juttatott segítséggel együtt felfogásaikat és akaratukat? Mi lenne, ha a szeretet áldozataival és szolgálataival nem zsarolná egyik ember a másikat? Mikor tanulunk meg úgy adni, hogy magunkat érezzük nyerteseknek?

Szent Erzsébet csillaga 750 év távlatából ezt az eszményt sugározza.

(Új Ember, 1981. nov. 22.)

ÁRPÁDHÁZI SZENT MARGIT

Akármilyen szívet gyújtó képet festett is Kodolányi János Szent Margitról remek könyvében, a Boldog Margitban, akárhány elmés magyarázat állítsa is őt békességszerzőnek királyi apja és annak fia között, mégis úgy áll a közhiedelem színe előtt, mint a középkori aszketizmus legsötétebb formáját gyakorló apáca, ki hamut szór ételébe, sündisznó övet visel derekán, és szinte kéjeleg a szenvedésben és fájdalomban. Időszerűtlenségét csak növelni látszik a Vatikáni Zsinat felhívása, mely nem a világtól való menekülésre, de a világ felé való fordulásra szólít föl. A mai ember számára – úgy tűnik – követhetetlen, s így azok közé a szentek közé kell őt sorolni, akit inkább csodálni kell, mint követni.

Ám tudjuk azt – ahogy a skolasztika is megállapította –, hogy „individuum ineffabile", vagyis hogy az egyedi ember kifejezhetetlen. S ha az emberek egyedisége kimondhatatlan, akkor a szenteké még inkább. Éppen ezért túlságosan nagy egyszerűsítés lenne Szent Margitot arról az oldalról megközelíteni, hogy hogyan viszonylott a világhoz. Próbáljunk mi más úton, nem evilághoz való viszonya felől közelíteni ehhez a csodálatosan finom lelkű királylányhoz. Belső világából induljunk el megértésére.

Az lehetetlen, hogy Szent Margit ne tudott volna Szent nagynénjéről, Árpádházi Szent Erzsébetről. Az is lehetetlen, hogy ne ismerte volna Szent Erzsébet lelkiségét, mely őt olyan vonzóvá tette, hogy halála után négy évvel már szenttéavatták; és ami abból állott, hogy Isten szemével nézett a világra, vagyis a Fiát is feláldozó Isten szeretetét hintette a körülötte élő személyekre és dolgokra. Férjszeretet, gyermekszeretet, életszeretet jellemzi Szent Erzsébetet. Ha Szent Margit mindenről lemondott, és unszolásokra sem volt hajlandó a felajánlott házasságokat elfogadni, akkor valami más vezethette őt, és viselkedésének kulcsa máshol lehet elrejtve, mint abban a nagyon is olcsó megállapításban, hogy a sötét középkor sötét aszketizmusának esett áldozatául.

És mindjárt adjuk meg a feleletet: Szent Margitot Szent Margitá magyarsága és kereszténysége tette.

1.

A múlt századból jegyezték fel, hogy egy magyar gróf angliai lóversenyeken vett részt lovával, mely egyre-másra nyerte a díjakat. Az egyik angol lord mindenáron meg akarta szerezni a lovat, és már fél vagyonát is odaígérte a magyarnak a lóért, mikor az elővette revolverét és lelőtte a lovat mindnyájuk szeme láttára. Való igaz, hogy ez őrült tett volt, de van benne valami imponáló, hogy amiért mások esengenek és odavannak, azt ő semmibe sem veszi, mert vannak utánpótlásai vagy tartalékai. Ha beleolvasunk Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Tamási Áron vagy mások regényeibe, ott előtűnik, hogy nemcsak a magyar grófban, de a népföldközelben élő rétegeiben is előfordul a magyarságnak az a jellemvonása, amit nagy kultúrfilozófusunk Prohászka Lajos a Vándor és bujdosó c. könyvében úgy fogalmaz meg: gens sibi prodiga, önmagát pazarló nemzet vagyunk. Vagy ahogy a szólásmondás is jelzi: vígan megyünk tönkre. Petőfi és Ady hány meg hány versben utalnak erre!... A magyar gáláns nemzetség Akit vagy amit megszeret, azért nem sajnál semmit sem, sőt önmaga érdekét nem nézve, parádésan veti be minden erejét és vagyonát az eszme vagy szerelme szolgálatába. Hogy pl. egy Zrínyi Miklós nem felejtett el 300 aranyat zsebébe tenni kirohanása előtt a török számára, aki majd levágja. A Rákóczi és Kossuth vezette szabadságharcok eléggé bizonyítják a meggondolásokkal szemben érvényesülő minden erőbevetést és kockáratevést. És a két világháború veszteseivé is a meglevőnek hitt, de fönn nem álló barátság miatt lettünk. Arról ne is beszéljünk, hogy mulatságaiban mit tud törni-zúzni a magyar. Nem számít semmi, vagyonát, önmagát képes elpusztítani, ha a kedve úgy hozza.

Ha ebből a szemszögből nézünk Szent Margitra, túlzásaiban észre kell vennünk a parádés magyart, aki szeretete tárgyától, Istenétől nem sajnál semmit sem. Sőt! Magyarnál a szeretet vérre menő. Szent Margit szerette Istenét, és mert tudta, hogy Isten a szenvedésnek és az áldozatnak üdvösséghozó teremtő szerepet szánt, nem kímélte magát és nem mérsékelte szenvedéseit, sőt szomjasan kereste, hogy minél többet valósítson meg szeretett Istene tervéből. Annál is inkább, mert e pazarló magyar lelkületre ráduplázott az evangéliumi kereszténység is. Jézus ugyanis mikor jellemezte a sze-

retetet, akkor ilyeneket mondott: Mindannak aki kér, adj. Margit úgy érezte, hogy Istene mindennap kéri tőle áldozatát. És ő nem fordította el arcát, de magát pazarlóan odaadta Istenének. Jézus azt is mondta: „Aki perbe fog, hogy elvegye a ruhádat, annak add oda a köntösödet is." (Mt 5, 40) Jézustól tanulta Szent Margit ezt a ráfölöző magatartást, akinek egy csepp vére „elég, ha a mérlegbe hull az egész világnak bűn-váltságául" (Aquinói Szent Tamás), mégis a vérnek tengerét ontotta ki értünk. Ugyancsak ezt a túlteljesítő lelkületet olvasta ki az evangéliumból: „Ha valaki egy mérföldnyire kényszerít, menj vele két annyira." (uo.) Ha az ellenséggel szemben ezt kéri tőlünk Jézus, csodálkozunk, hogy Szent Margit túlértelmezte Jézus kérését: Hagyd el a világot! és kétszer annyit haladt a világról való lemondásában?!

„Adjatok kölcsön és semmit vissza ne várjatok!" (Lk 8, 31) Talán Jézusnak ez a mondása találhatta szíven legjobban Szent Margitot. Hiszen ez fejezi ki legjobban a magát, életét, mindenét szétosztó és földi értelemben szétprédáló magatartást.

Olyasmi lehetett Szent Margittal, mint Szent Pállal, aki beletekintett Krisztus tündöklő arcába, ebbe a ragyogó, fényes napba, és megittasultan kiált föl: „Uram, Jézus Krisztusnak fölséges ismeretéhez mérten mindent hátránynak tartok. Érte mindent elvetettem, sőt szemétnek tekintettem, csakhogy Krisztust elnyerhessem." (Fil 3, 8)

Mi a megalkuvások emberei vagyunk, és nem tud bennünk valósággá válni az Isten-szeretés. Akiben, mint Szent Margitban valósággá válik, annak nem nehéz az sem, amitől mi borzadunk, félünk és riadozunk, ti. a szeretet esztelenségeitől.

Az első „esztelenséget — ha szabad így mondanunk, és Szent Pál följogosít minket, hogy mondhatjuk (1 Kor 1, 21) — Isten követte el velünk, emberekkel és a világgal szemben, amikor „még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk... noha az igazért is alig hal meg valaki". (Róm 5, 6)

Ha ebből a szempontból nézzük szentjeinket, mindjárt másként látjuk őket. Szent Margitot magyar természete is segítette arra, hogy megvalósíthassa az evangéliumot a maga teljességében. Aki pazarol, az erőfölöslegét mutatja és azt, hogy mindent hajlandó bevetni és feláldozni szeretéért, Szent Margit túlzásaiban a parádés magyar lelkület üli ünnepét. Mit nyerne az ország, ha minél többen tudnánk követni?! (Új Ember, 1981. jan. 25.)

NAGYJAINK EMLÉKEZETE

OTTOKÁR PÜSPÖK KRISZTUS MÁSA

– EMLÉKBESZÉD A 40. ÉVFORDULÓN –

„Elsősorban tudnivaló, hogy a dicsőséges szent Ferenc életének minden cselekedetében az áldott Jézushoz hasonlított" – így kezdődik a Fioretti, szent Ferenc legendás könyve. Akkor is, azóta is úgy tekint a kereszténység szent Ferencre, mint a krisztusi szeretet és a krisztusi szellem hűlő világában Krisztus másának megjelenésére. Mintha csak azért támasztotta volna őt az Isten, hogy az Úr Jézust már-már elfeledő világnak újból megmutassa az emberré lett Istenfia formáját. Egy, a szent életét tanulmányozó tudós nemcsak szent Ferencet, de a szenteket „Nachempfinder Christi"-nek nevezi, vagyis Krisztus érzésének másolóit látja bennük. De – és itt világlik föl nekünk a mai ünnep isteni üzenete – nemcsak szent Ferenchez, nem is a szentté avatott szentekhez, de minden Krisztusban újjászületett, vagyis megkeresztelt emberhez szólnak szent Pál szavai: „Ugyanaz a lelkület legyen bennetek, amely Krisztus Jézusban volt". (Fil 2, 5) És maga Jézus is erre hív föl mindnyájunkat: „Aki szolgálni akar nekem, kövessen!" (Jn 12, 26) És követőit „arra rendelte, hogy hasonlókká váljanak Fia (formájához) képmásához". (Róm 8, 29) És a keresztény embernek nem lehet több törekvése, nem emelkedhet többre ambíciója a krisztusi mértéken. „Nem különb a tanítvány mesterénél, sem a szolga, uránál. Elégedjék meg a tanítvány, ha olyan lesz, mint mestere és a szolga, ha olyan, mint ura." (Mt 10, 24)

E krisztusi hasonlóság megvalósítása a szentek és keresztények törekvéseinek középpontja;ezt kell fölismernünk a nagy lelkekben, hogy hitelessé váljék kereszténységünk. Fölismerhető-e Krisztus az ő követőiben? – Szent Pált a galaták előbb nagyon megszerették, utóbb, mintha kiábrándultak volna belőle. Ezeknek kiáltja oda: „Ezután senki ne okozzon nekem kellemetlenséget, mert én az Úr Jézus jegyeit viselem testemen". (Gal 6,17) Vannak tehát jegyei az Úr Jézusnak, melyekről föl lehet őt ismerni. De míg a Fioretti szent Ferencnek Krisztushoz való hasonlóságát elsősorban abban látja, hogy neki is 12 apostola volt, mint Krisztusnak; neki volt egy Júdása, mint Jézusnak; neki voltak sebhelyei, mint Jézusnak: addig

nekünk – eltérve a középkornak az érzékelhető valóságra beirányzott szemléletétől – azokat a jegyeket kell kutatnunk, amiket Jézus állapított meg és azokat a jeleket kell számbavennünk, amikkel Jézus jelezte önmagát, hogy tanítványai és követői Őt megismerjék és teljes valóságában fölfogják. És itt megint nem a tapasztalható világban jelentkező csodákra kell elsősorban gondolnunk, – mintha Jézus ezeket nem tartaná sokra, s azt a hitet sem, mely ezekre a csodákra támaszkodik – hanem azokra a belső, szellemi, lélekalkati hasonlóságokra, amikben Jézus megjellemezte saját magát; amikre rámutatott, mikor őt keresni akarták s amiket a hiteles Krisztus-kép jeleiül tüntetett föl, mikor már-már rásejtettek szent Valóságára. Három szimbólumba sűríti bele Jézus istenemberi és megváltói egyéniségének teljességét: az égő csipkebokor, Jónás próféta jele és az élő víz forrása. Ezt a három jelet kell kutatnunk szentjeinél ma is, és ezt a három jelet kutassuk annál, akinek dicső halála évfordulóján sírját körülvesszük. És amikor felmagasló alakja előtűnik 40 év távolából, úgy érezzük, megjelenése Jézus jelenése volt, sorsa Jónás jelének igézetében szövődött és élete az Élő víz forrásában csúcsosodott.

I.

Föltámadása után ezzel a meglepő fogalmazással lepi meg Jézus Mária Magdolnát, ki lábainál térdel: Fölmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz; az én Istenemhez és a ti Istenetekhez." (Jn 20, 17) Kicsoda Jézus Istene? Kicsoda Jézus Atyja? Nem a kőtáblának kővé merevült Istene, nem is az írások betűkbe halt Istene, hanem – maga idézi az égő csipkebokorból szóló történetet – az égő csipkebokor Istene Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak Istene; nem a holtak, hanem az élők Istene. (Lk 21, 37) Ezt a meleg, szerető a végzéseken föltétlenül meghajló, nem okoskodó, irgalmas és bizalomkeltő Istenélményt próbálja belelehelni a kőtáblák Istenének a kő kérlelhetetlenségévé keményedett elképzelésébe s az Írásoknak szívtelen paragrafusokká száradó isteni irányítás kegyetlenségeibe.

Ottokár püspök lelkének alapképlete: a lángoló, de el nem égő csipkebokor Istene.

1. Ennek az ottokári Isten-élménynek első alkotóeleme az, hogy föltétlenül tiszteletet parancsoló! Miként a csipkebokor Istene Mózest sarui levetésére és térdre parancsolja; miként az Úr Jézus sem akart mást mondani, mint amit Atyjától hallott és nem akart semmiben sem eltérni attól, ami „megíratott" mint isteni végzés, úgy Ottokár püspök központi gondolata, vallásosságának gyújtópontja, az a gyökér, melyből kisarjad az egész prohászkai mű: Isten föltétlen tisztelete, meghajlás parancsai és végzései előtt: meghajlás a mindent átható, mindent átjáró s mindenen fölül, túláradó isteni valóság előtt.

2. De — és ez a jézusi istenélmény másik oldala — ez a mindenen elömlő isteni élet nem nyomja el, nem emészti föl a benne élő emberi létet. Miként a csipkebokor, lángolt, de el nem égett: úgy az az isteni valóságtól megsúlyosodott emberség, nem sötétült el, nem emésztődött föl, nem semmisült meg, hanem kiteljesedett, teltebbé, szebbé, formásabbá vált.

Benne az istenség nem jelent meg úgy, hogy „a megroppant nádat" eltörje, sem úgy, hogy „a füstölgő mécsbelet" kioltsa (Mt 20.) De nemcsak mint elnyomó, elsöprő, mindent fölemésztő hatalom nem jelentkezett, hanem az életnek minden darabját, legelhanyagolhatóbb mozzanatait beállította az élet, isteni élet szolgálatába; feltárta a legszürkébb és legmindennapibb dolgok titkos arculatát, mellyel Istenbe vannak ágyazva, Vele eleven kapcsolatban. És vallotta, tanította, képviselte, hogy nincs oly elgurult drachmája az emberi életnek, melyért utána ne nyúlna az Isten; nincs az a gyermekjáték, házi munka, mindennapi szórakozás, amelynek hátamögében ne tudna ott égni az Isten országának látomása s ahonnét ne vezetne kegyelmi szál az Isten ölére, kezdve a piacon ülő s játszadozó gyermektől, a kovászát vető asszonyon át a borkóstolgató emberek vidám beszélgetéséig.

Ottokár püspök a világot, az életet és az emberséget isteni fényben látta tündökölni. Mintha a színeváltozás napfényes ragyogásában tündöklő Istenembert látta volna mindig maga előtt, ezért hirdette: ilyen megdicsőült, isteni ragyogású lehetne az emberi élet. Ki merte mondani: szent az élet, szent a teremtés, szent ez a világ törekvéseiben, fejlődésében, távlataiban. És mert a legtöbb ember és irányzat szemében nem látta a mi Urunk színeváltozásának vissz-

fényét csillogni, azért nem szűnt meg hirdetni – utolsó lelkigyakorlatában is ezt mondotta: nekünk kell csipkebokorrá lennünk, kik az istenség tüzében égünk, de el nem égünk, de egy annál szebb emberségben virágzunk.

II.

A másik ismertető jele Jézusnak: Jónás próféta jele. Ha Ottokár püspökben Jézus jelentkezését látjuk, ezt is fel kell ismernünk rajta és életén. – Mikor a zsidók csodajelet kértek Jézustól messiási küldetésének igazolására, azt mondta: Ez a nemzedék jelet kíván, de nem kap más jelet, mint Jónás prófétáét. (Mt 12, 40) Vagyis háromnapos sírbatételére utal, vagyis szenvedésére és halálára. Másutt is utal erre, mikor mondja: „Amikor majd fölmagasztaljátok (a keresztre) az Emberfiát, akkor meggyőződtök róla, hogy én (ki) vagyok". (Jn 8, 28) Joggal elcsodálkozunk azon, hogy Jézus nem csodáit teszi meg a ráismerés jeleinek, hanem éppen szenvedését és halálát: vagyis azt az időszakot, amikor nem tesz csodát sem ő, sem érte az Isten, hanem tényleg úgy jelent meg, mint ember (Fil 2, 7) és ezzel sokak várakozását és reményét törte össze – mint ezt az emmauszi tanítványok megvallják.

Ottokár püspök életén, tüneményes pályafutásán ellenmondásként hatható Jónás próféta jelét, a jeltelenséget keresni akarni, hisz ahol megjelent, ünnepelték; temetése országos gyász méretét öltötte és kötetekre rúg a róla szóló írások summája. Mégis azt kell mondanom, hogy az ha Jézus a sok csoda és ünneplés ellenére szenvedését és halálát tette jelül az őt keresőknek és ráismerni akaróknak, akkor a tömegek pálmalengetése alatt meg kell éreznünk nála is az isteni Mester példájára s formájára legjobb törekvéseinek tragikus sikertelenségét. A teológiai tudomány színvonalassá tételére folyóiratot tart fenn – és ezt épp akkor kell beszüntetnie, mikor tudományos pályájának zenitjére kerül. A modern filozófiát szerette volna beépíteni a kereszténységbe – és éppen az egyház vet gátat e törekvésének élete legkeserűbb megpróbáltatásával. A rettenetesen dúló háborút szerette volna legalább az igazságosabb vagyonelosztás szolgálatába állítani a földreformtervezettel, és mozgalommal – és lett belőle a közismerten sovány eredmény 1920-ban.

Apostoli lelke még arra is rávitte, hogy a politikát is remélje megkeresztelni, – és pár hónappal később már le kellett írnia, hogy az ún. keresztény kurzusban minden van, csak kereszténység nincs. Nem beszélve azoknak az embereknek és intézményeknek kiábrándító valóságáról, amikben bízott, megértjük, hogy utolsó naplójegyzeteiből a Getszemáni kertben egyedül tusakodó Jézus hangulata árad ki: belső szenvedéseket, világösszeomlást, a lélek és a hit tragikus magányát és az eluralkodó sötétséget emlegeti... Ki ne ismerne rá ezekben Jézus órájára: a sötétség hatalmának idejére?

Mily nehéz a szegletkőnek megélni az építők megvetését! Mily nehéz az életnek átélni Jónás próféta jelét: a szenvedést, és halált. De aki Krisztus hasonmását hordozza, az nem kerülheti el. De nem kerüli el a felmagasztaltatást az építők által megvetett kő sem.

Amit Ottokár püspök sikertelenül kezdett, azt most a zsinat az Egyház törekvéseinek tengelyébe állította. Ha a zsinat dekrétumait olvassuk, az a benyomásunk támad, mintha Ottokár püspök indexre tett munkáiból írták volna ki azokat, és hogy a római katolikus egyházon kívül jelentkező értékekkel föl kell venni a kapcsolatot, akár protestáns keresztények, akár zsidók, akár nem-hivők, és ő volt az első, aki merte modnani, hogy a szocialista forradalmak mélyén is meg lehet találni az elhanyagolt igazságok Szentlelkét és bár mindig élesen megvonta az ideológiai ellentétek határát, s abból nem volt hajlandó engedni, de lefektette a velük való párbeszéd alapjait, és nem rajta múlott a kezdeményezés meghiúsulása.

Az Emberfia az Atyától meghatározott ideig nyugodott Jónás mélységeiben. Kérnünk kell a történelem Urát, hogy világosítsa fel az új világ építőit, hogy az eddig megvetett és lenézett kőben ismerjék fel az új szellemiséget megalapozni tudó elvet és erőt.

„Ha ismernéd az Isten ajándékát – mondja Jézus a szamariai asszonynak – és tudnád, ki mondja neked: Adj innom, inkább te kérnéd őt, és ő élő vizet adna neked". (Jn 4, 10) Hogy itt mire gondolt az Úr, azt – a szimbólumok váltogatásával – megmondja később „Én vagyok az élet kenyere. Aki hozzám jön, nem éhezik többé, és aki bennem hisz, nem szomjazik soha". (Jn 6, 35.) Ismertető jelül tette az eucharisztiát, az Oltáriszentséget. – Szent János evangelista a művésze annak, hogy az utolsó-vacsorát milyen háttérben kell szemlélni. És valóban megrendítően drámai a háttér: Krisztusra ránehezedik az elkövetkező napok minden súlya és fáj-

dalma: barátai és szervezett egyházának széthullása, bizalmasainak gyöngesége és árulása, ellenségeinek győzelemittas fölülkerekedése, a tömegek befolyásolhatósága, az emberi közönségesség alantassága és kegyetlensége. És e közelgő sötét vihar elé, e hömpölygő fekete áradat elé nem övéit szervező manőverekkel, nem is a politikai taktika sakkhúzásaival, nem a vesztét érző hadvezér kétségbeesett rendelkezéseivel megy, hanem kezébe vett kenyérrel és borral: Vegyétek és egyétek! Minden isteni küldetését, minden isteni csodáját, minden beszédét és paraboláját, minden tervét és szándékát, fölségét és alázatát, dicsőségét és szenvedését ebbe az egy pontba sűrítette: Vegyétek és egyétek, ez az én testem!

Ha ismernéd az Isten ajándékát, — kérdezte Ottokár püspöktől is — és ő, mert Jézus nyomdokán haladt — úgy felelt, hogy életének annyi forró sikere és dicsősége után, a szó, a nyelv s a gondolat annyi erőfeszítése és diadala után, az emberiségért és az egyházért elindított nagy próbálkozások és sikertelenségek után élete mindenestül beleömlött az Oltáriszentségbe. Halála napján megjelent műve: az Élő vizek forrása az isteni Szív lelkének kimondhatatlan gazdagságait tárja elénk, töredékben ránkmaradt műve az Élet Kenyere az Oltáriszentség titkát bontja ki égi látomások, viharzó lelkesülések, égrecsapódó tűztengerek és elomló alázatok csendes áramlásaiban. Naplói is tanúskodnak, amit bizalmasai tudtak: naponta órákat töltött szentségi Jézusával. Élete valóban beleszakadt mint bőven áramló folyam a szeretet tengerébe. De nemcsak beleszakadt, hanem nekünk is azt hagyta meg, amit Jézus; arra kért minket, mire Jézus; arra buzdított, amire az Úr: Vegyétek! Csodáljatok, imádjatok, tiszteljetek, szeressetek, és egyétek Jézus testét, mert itt lobban föl Mózes csipkebokra. Innét szólal Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene! Itt egy állandó színváltozásban ég Jézus egész valója. És noha magán hordja Jónás jelének mélységeit és mozdulatlanságát, itt fakadnak az élő vizek forrásai a lelkek s a nemzetek gyógyulására.

40 évvel és egy nappal ezelőtt, majdnem ebben az órában történt. Ottokár püspök igehirdető szárnyalása megtorpant, halálos döbbenet futott végig a templomon s a hallgatóságon. Az élet-halál küzdelmét vívó testnek utolsó apostoli gesztusa volt: hosszan, mozdulatlanul fénylő tekintettel nézett a szentségházra; és utolsó apostoli szava ez volt: Ime az Isten Báránya, ki elveszi a világ

bűneit!... Villanovai szent Tamásról prédikálta fiatal korában, hogy amikor fölment a szószékre böjtben prédikálni, tárt karokkal kezdte el prédikációját: A mi Urunk Jézus Krisztus kínszenvedése! – és e néhány szótól elragadtatásba esett s kitárt karokkal állott három óráig és a templom közönsége vele együtt hallgatott három órán keresztül: a keresztalakra merevült Szent pap Jézus szenvedését sugározta szavak nélkül is. Mi Ottokár püspököt az Oltáriszentségre feszülni látjuk, s rajta keresztül elénk dobbanni érezzük Jézus eucharistiás mélységeit, forrásainak örvényeit.

És mert hasonmásnak adta őt nekünk az Isten, áldjuk érte az Urat és kérjük, dicsőítse meg a világ előtt is hűséges szolgáját. Amen.

(1967. ápr. 2. Szfvár)

PROHÁSZKA LELKISÉGE

Ottokár püspök születésének 100. évfordulójára megemlékezésül Sík Sándor írást kért[1] és amikor átolvasta váratlanul ezt kérdezte tőlem: Láttad-e életében Prohászkát? Tagadó válaszomra azt felelte: Örökké sajnálhatod! Mert ő mint jelenség volt nagy! Kissé föltűnt, hogy aki könyvet írt Prohászkáról[2] és minden oldalról méltatta: mint költőt, mint írót, és hozzáértő kézzel boncolgatta egyéniségét, misztikáját, stílusát és képzeletét, az nem arra volt kíváncsi, hogy hallottam-e szónokolni vagy volt-e valami kapcsolatom vele. És elmondta, hogy alkalma volt utcán, villamoson megfigyelni, hogy teljesen ismeretlen és profán környezetben is milyen derült arccal, nyílt tekintettel, szinte a legismeretlenebb emberrel is szóba ereszkedni kész lelkülettel járt-kelt, úgy hogy az emberek megfordultak utána, és mintha megérintette volna őket valami kiáradó láthatatlan sugár. Hogy nem az aszkéta komor tekintetével, sem a súlyos gondokat és gondolatokat hordozók magába merülésével, nem is a sietők messze-nézésével, sem az érdektelenek üres meredtségével ment az emberek között. Úgy hogy egyáltalán nem érzem túlzásnak Gárdonyi jellemzését, midőn Ottokár püspökben – írja – „köszöntöm a napba öltözött embert, kit Isten homlokon jelölt a kiválasztottság fényes jelével". Majd alább: „Boldog az a templom, amelybe ő belép! A gyertyák maguktól meggyulladnak ott"[3]. Pedig mikor ezt írta, éppen csak hogy kilábalt az ateizmusból, és pap-ellenességben pedig nyakig ült[4]. Gárdonyi is a távolból figyelő és a Prohászkából kiáradó fluidumtól megilletett ember véleményét írja le, hiszen nem merte elküldeni azt a levelet, amiben a fenti sorok találhatók, „nehogy félreértse a püspök"[5].

Az a mély humanizmus és sugárzó emberszeretet, ami őt a szószéken jellemezte, sugárzott egész lényéből. Mikor ő megszólal

[1] Megjelent a Vigilia 1959. jan. számában
[2] Sik S.: Gárdonyi, Ady, Prohászka c. könyve
[3] Gárdonyi: Aranymorzsák. Összes művei. Dante kiadás
[4] 1912. dec. 22-én írta a levelet
[5] Farkas Sándor hírlapíró feljegyzése. A Pr. múzeumban levő kéziratból.

a szószéken – írja fenti levelében Gárdonyi –, elolvad a jég, s a virágok kinyílnak, merev-óriás kérdőjelek egyenként fontyorodnak (sic!) össze a templom ajtajában és változnak üres árnyékká. Mert az ő igéje napfény és melegség és erő. „Ez jellemezte őt a mindennapi életben is, mikor ismert vagy ismeretlen emberek között járt.

Lelkiség és szeretet

Fel kell tennünk a kérdést, hogy olyan szellemóriásoknál, mint Prohászka, nem leszűkítésként hat-e lelkiségének bemutatásakor csak éppen az emberszeretetre rámutatni?! Valóban olyan széles skálájú egyéniségeknél, mint Ottokár püspök volt, leszűkítésként hat, de ezt a leszűkítést bibliai nyomokon végezzük el. Hiszen a mi Urunk Jézus nem győzi az írástudók és farizeusok előtt – kora szellemi nagyságai és aszkétái előtt – hangsúlyozni: „Ha tudnátok, mit jelent: Irgalmasságot akarok, nem pedig áldozatot, nem ítélnétek el az ártatlanokat." (Mt 12, 7) És ezt ismételten hangoztatja (Mt 9, 13; 23, 23). Szent Pál egész konkréten fogalmazza meg: „Szólhatok az emberek vagy az angyalok nyelvén... lehet prófétáló tehetségem, ismerhetem az összes titkokat és mind a tudományokat, hitemmel elmozdíthatom a hegyeket, ha szeretet nincs bennem, mit sem érek." (1 Kor 13, 1–2) Legtömörebben pedig szent János mutatja meg a lelkiség és emberszeretet viszonyát: „Aki nem szereti testvérét, akit lát, Istent, akit nem lát, hogyan szerethetné?" (Jn 4, 20) Ezért a keresztény lelkiségnek legnagyobb mesterei is arra tanítanak, hogy az emberekre irányuló egyetemes szeretettel áll vagy bukik az ember szellemisége. Assziszi szent Ferenc annyira vigyázott erre, hogy a több mint két esztendőn át tartó lelki megpróbáltatásában „akárhányszor kénytelen volt kivonni magát a testvérek társaságából, mert nem tudott olyan vidám arcot mutatni, mint egyébként szokott." (Tökéletesség tükre 99. fejezet) Nagy szent Teréziáról pedig megjegyzi unokahúga, a szintén kármelita Terezita, hogy az emberek között olyan derült és vidám volt, hogy akik nem ismerték, nem képzelték volna el, mily nagy szent, Világtól elvonuló rendjének középponti feladatává tette az emberek iránti jótettek gyakorlását.

Sík Sándor tehát nagyon gyökerében fogta meg a dolgot, amikor nem a prohászkai gondolatokra és írásokra, nem az országot járó apostolra és brilliáns szónokra irányította a figyelmet, hanem a mindennapi világban megjelenő, az utca embere felé is derűt, bizalmat és szeretetet sugárzó egyéniségére.

Az emberszeretés formái

Az evangéliumban kétféle módját találjuk az emberszeretésnek. Vagy úgy szeretjük embertársainkat, hogy bennük az Úr Jézust látjuk; vagy pedig úgy, hogy Krisztus szemével és Krisztus szívével közelítünk az emberek felé. Érdekes, hogy Ottokár püspök inkább az utóbbi formát látszik inkább előtérbe juttatni, mintsem az előbbit.

Természetes, nem hagyhatta ki az emberszeretetnek azt a formáját hogy Krisztus mását lássa az embertestvérben. Jézus annyiszor és annyiféle alkalommal mondja jóságra, irgalomra való buzdításaiban, hogy „nekem tettétek," hogy az evangéliumokon orientálódó lelkiség nem hagyhatja ki ezt a formát. Prohászka írja: „Annyira szereti (Jézus) az irgalmasságot, annyira akarja irgalmasságra nevelni lelkünket, hogy önmagát, az Ő imádandó isteni lényét állítja a szegények és szorultak helyébe és Iránta való szeretetünket akarja rájuk hárítani. Mondhatott volna ennél súlyosabbat, adhatott ennél mélyebben megrázó tanácsot? A nyomorultban, az elesettben engem fogtok szeretni, engem vigasztaltok, engem öleltek át. Nem értitek? Minden emberi seb nekem fáj, minden emberi gyötrelem bennem ég, minden keservesen bűnös elesettség az én keresztem. A könnyek az én könnyeim, a szenvedések az én sebeim, a bűnök az én ostoroztatásaim. Eszméljetek, tárjátok ki karjaitokat, siessetek a nyomor felé, nem ismeritek a hangomat? Én éhezem, én szomjazom, én fekszem elhagyottan, én zokogok a szegénység zugaiban. Én nyújtom felétek könyörgésre kulcsolt kezem, az én könnyem pereg a nyomornak szennyes köntösén, az én idegeim reszketnek a bekötetlen sebek sajgásában. Nem ismertek rám? Az én keresztem van a vállakon, az én gyötrelmem a szívek mélyén, a szenvedők, az elhagyottak szent egységében ők mind Krisztusok, és vagyok mindenik. Én esedezem, én hívlak, én várom az irgalmat, én aki a bűntől visszavásá-

roltalak benneteket. Értitek-e már, hogy az irgalmasság nem ajándékosztás, hanem elodázhatatlan szent kötelesség?" (Élő vizek forrása, XIV. f. végén)

Ez az embertársban Krisztust látó tisztelet áthatotta Őt. Nemcsak mint program állt előtte, de közvetlen környezete is megtapasztalhatta ezt. Közvetlen környezete a papsága volt. Naplóiban – ahol is kendőzetlenül áll szemben önmagával – írja: „Azt is gondolom, hogy én jobban tisztelem a papságot, mint az engem. Ezzel ugyan nagy dicséretet mondtam magamról; de hiszem, hogy igaz, mert minden papnak lábát megcsókolnám." (1914. jún. 25.) Ő, aki – ugyanazon Naplók tanúsága szerint – nem volt vak a papság lelki beállítottságával és problémáival szemben, ezt az Úr Krisztusnak járó tiszteletadást lélekben megadta. Még esztergomi tanár korában történt, hogy egy közismerten bűnös életet folytató környékbeli plébános a húsvéti ünnepekre kisegítőt kért; és visszaüzenték a központból, hogy hozzá nem fog kimenni senki. Ezt meghallotta Prohászka, kiment a kért időre. A papot úgy meghatotta az akkor már országos hírű tanár testvéri érzése, hogy megkérte: először őt gyóntassa meg. Nyilván ez a tisztelet vezette őt püspök korában is arra, hogy a másutt hajótörést szenvedett papokat fölvette egyházmegyéjébe, és lehetőséget akart nyújtani nekik a kátyuba jutott életük megváltoztatására. Vajon követ kell ezért dobnunk rá, mert a zsákutcába jutott papban a keresztjével eleső Krisztust látva így sietett segítségére?

A szeretet jézusi stílusa

Minthogy az Úr Jézus is meghirdette az ószövetségben elhangzó főparancsot a szeretetről, és általában ezt szokták hangoztatni, azt gondolhatjuk, hogy a magunk szeretéséhez mért szeretet a szeretet jézusi stílusa. Bár már az is nagy szó, ha úgy szeretjük felebarátainkat, mint önmagunkat, Jézus új parancsot hirdet: „Amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást." (Jn 13, 34) Ezzel mintegy tanba foglalja, amit röviddel ezelőtt tett: „Példát adtam nektek, amit én tettem, ti is tegyétek meg... Ha én az Úr és Mester megmostam lábatokat, nektek is meg kell mosnotok egymás lábát." (Jn 13, 14–13) És a lábmosásban tükröződik az a magát pazarló

szeretete, mellyel életét adta a halálban és kegyelmeit az oltári szentségben. Szent János így is fogalmazza meg: „A szeretetet arról ismertük meg, hogy életét adta értünk. Nekünk is kötelességünk életünket adni testvéreinkért (1 Jn 3, 16) És ezt minden apostol hangsúlyozza. Szent Péter: „Ti is hasonló érzülettel teljetek el!" (1 Pét 4, 1) De különösen szent Pál: „Ugyanazt a lelkületet ápoljátok magatokban, amely Krisztus Jézusban volt." (Fil 2, 5) Így vezeti be Jézus önmagát kiüresítő és megalázó szeretetét a megváltásban.

Ezt a jézusi szeretetet sürgeti Ottokár püspök is. „A szeretet nem lenni akar, a szeretet adni és elveszni akar. Át akarok változni Krisztussá. Élni akarok, de ne úgy, hogy én éljek, hanem Krisztus éljen bennem. Neki adom szememet és fülemet, hogy lásson és halljon velük. Neki adom kezemet, hogy dolgozzon velük, neki adom elmémet, képzeletemet és emlékezetemet, hogy isteni tetszése szerint éljen velünk. Neki adom a szívemet, hogy szeressen vele, neki adom szabadságomat és az örökkévalóságomat, hogy akarjon és éljen, imádkozzék és örvendezzen helyettem és bennem minden időkön át." (Élő vizek, XVI. 1.)

Nézzük ennek a szeretetnek néhány jegyét.

A szeretet egyetemes

Amint az Úr átölelte az egész emberiséget, de sohasem veszítette el az emberközelséget, Ottokár püspök ezt az egyetemes, de emberközelségű szeretetet sürgeti és gyakorolja. Többeknek ajánlotta kedvenc gyakorlatát, hogy öltözés közben imádságos lélekkel zárja lelkébe azokat, akik a ruha anyagát megtermelték, földolgozták és gondozzák; vagy vasúton utazva megemlékezett azokról, akik a vasércet kibányászták, kiolvasztották, a síneket-mozdonyokat-kocsikat készítették; a mozdonyvezetőket, kalauzokat, utastársakat, a forgalom irányítóit imáiba foglalta. „Imádkozni, a lelkemet kiárasztani, tüzes vágyak esőjével bepermetezni – ezt szeretném a világgal. – írja Naplóiban (1922. márc. 9). S azért, mikor harangoznak, s a harang lüktetése kilöki magából a hullámokat, a hanghullámokat, oly szeretettel gondolok arra, hogy azok végig lejtenek a városon, behatolnak zárt ajtón és ablakon s kiöblögetnek

falat, bútort. Bevetődnek zsidóhoz, pogányhoz, s locsognak, locsolnak: s akkor eszembe jutott, hogy beléjük kavarom a nárduszt, az arómát, a parfümöt – beléjük kavarom és keverem a lelkemet, a hitet, a szeretetet a Krisztus iránti szimpátiát, a kompassziót s azokkal az imádságos hullámokkal, azokkal az illatos vizekkel hintem s öblítem végig a világot." Majd később szinte tanszerűen írja: „Megfog a gondolat, hogy lelkemmel járjam át világomat, – a mindent, ami körülöttem van: helyet, várost, kertet, falut, réteket, ligekeket... Akkor lesznek enyémek s akkor szeretem őket. Tőlem távol állnak, míg csak így vannak, ahogy ökörnek, tehénnek; míg ily szótlanok... szekularizált világ: Isten, lélek, himnusz, szentség, misztérium nélkül; mundus, de nem kozmosz, hanem az az elpártolt, az a mocskos, az a vérbajos, állatias világ, mely kivetkőzött az Isten-fiak noblesse-éből." (1922. okt. 14.)

Így megértjük a prohászkai „jelenség" titkát, miről Sik S. beszélt: az egyetemes krisztusi szeretet volt az, mi benne égett mindenki iránt.

A szeretet mindent remél

A Jézus-meghirdette és a Jézus-példázta szeretet csodálatosan bízó szeretet. Mintha csak ki akarná hívni az emberi kicsiséget, mondja: „Ha csupán azokat szeretitek, akik szeretnek benneteket, mi lesz a jutalmatok? Nem így tesznek a vámosok is?" (Mt 5, 46) Ezzel az ellenséges világgal lélekben a Getszemáni kertben találkozott az Úr, „Mi volt az agóniája? A bűnösöknek az örvénye, a világnak alávalósága, kegyetlensége volt, az ember érzéketlensége, lustasága volt. Mi volt az ő agóniája? Az emberek bűnössége, önzése, ösztönössége, állatiassága, venereás vére; ez volt az ő agóniája!" (1916. böjti konferencia beszéd. 124.)

Ezzel a világgal találkozik minden ember, és ezt a világot kell a krisztusi stílusú szeretettel szeretni, „mely szenvedés közben is tud szeretni, mely tud szeretni ott is, ahol viszonzást nem talál, és még akkor is tovább szeret, ha tövisekkel fonják körül és lándzsával döfik át. Szívnek kell bennünk uralkodnia, mely hisz a jó győzelmében s a szeretet diadalos hatalmában." (Élő vizek IX. fej.)

Hogy ez az emberekben bízó szeretet mennyire uralkodó volt

benne, arra csak két napló részlet álljon itt és egy levél mondata. Naplójában írja 1919. „Szept. 4. Még azt elfelejtettem. Augusztus elején meglátogatott W. gróf s beszéltünk politikáról... Egyszer csak kipattantja: »Miért van önnek oly sok ellensége?« Meglepődéssel vette ezt tudomásul, de jellemző, hogy eszébe sem jutott ellenségeskedést föltételezni másokban. De ezt már valamivel korábban is észrevette, már ti. optimizmusának túlzásait. A körülötte forgolódó emberek valójához" szeretnék érni — írja 1919. júl. 28-án — a szubjektív benyomások ködéből s az aszkéta altatásokból. Ezt úgy értem: abból a beállításból, hogy mindenkiről mindig csak jót gondoljunk, — de hát ne az igazság s a valóság kárára. Tudom, hogy az embert úgy kell nevelni... Annyi sok nem igaz, általam költött, általam interpretált vonást látok rajtuk, s most úgy vágyok, hogy nem bírom el azt a pózt, azt a csinált, mesterséges alakítást, ezt az üres optimizmust. Látom, hogy kulisszafal-világ van a fejemben. Tehát csalódtam s kijózanodok? Dehogy csalódtam... de az igazságérzet kiált bennem s a szemem megnyílt; hát látok s jókedvvel látok. Jól esik így körülnéznem s látnom a szinpadot s észrevenni, hogy az színpad, s hogy ott szereplők vannak, s hogy a színdarabot én csináltam." A számára — érthetően — sok kellemetlenséget hozó 19-es években a pesti lelkigyakorlatok szervezésében segítőjéhez, Stoffer Micihez írt levelében olvassuk: „Micuka, föl a szívekkel, a 48-ból ne engedjünk! A mi 48-unk a régi, az örök szeretet... erre függesztve tekintetünket nemcsak feketeséget akarunk látni, hanem lelki fényességet. Embereken ugyan ebből nem sok van, de az Isten szeretete kiömlik lelkünkre a bennünk lakozó Szentlélekből. Jaj, az erős, hatalmas Lélek majd csak megsegít, hogy baj s kereszt dacára sohase felejtsünk el szeretni és szeretni és nagyon szeretni, és jónak lenni!" (1919. jún. 19)

Nem csoda tehát, ha az Élő vizek forrásá-ban így imádkoztat bennünket: „Taníts meg engem hinni, hogy én is szeressek, bármennyi a rossz... Taníts engem Istenben erősen bízni s benne a jónak végleges győzelmét várni, még akkor is, ha időnkint a rosszat, körülöttem vagy akár magamban is uralkodni látom! Ember vagyok, félni, elesni tudó ember, fogj meg engem a te Isten-karoddal. Tudok reszketni, sírni, elijedni, bocsáss be engem a te Szívednek bízó szentélyébe." (IX. fej. I. végén.)

Harmadik vonása az evengéliumi stílusú szeretetnek az a szinte meggondolás nélküli pazarlása a szeretetnek. „Ha csak a visszafizetés reményében adtok kölcsönt, milyen hálát várhattok érte? ...tegyetek jót, adjatok kölcsön és semmi viszonzást ne várjatok. Így... a Magasságosnak lesztek a fiai, hisz ő is jó a hálátlanokhoz és a gonoszokhoz." (Lk 6, 35) Majd később: „Boldog leszel, mert nem tudják neked viszonozni." (Lk 14, 14) A kölcsönzést mi általában pénzre értjük, de az Úr ezt nyilván mindenre értette: figyelem, odaadás, türelem, segítés előlegezésére. Aki viszonzásra és odaadásának ellenértékére nem számítva ad, „igaz, hogy csalódhatik az emberekben, talán rászedik, visszaélnek vele. De hát e tévedésnek maga a nap is ki van téve, mikor sugarait a tág világtérbe, az ürességekbe küldi!.. Lehet, hogy itt-ott eltékozoltatni látszik, de az nem változtat semmit azon a tényen, hogy a szeretet mint ragyogó nap áll földi létünk felett... Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok s alázatos szívű. Aki ezt mondotta, az megérte, szörnyűségesen megszenvedte szeretetének csúffátételét... Mi pedig félnénk szeretetünk kárvallásaitól? Ott a nagy, a legszentebb kárvalló lábánál?" (Élő vizek X. fej.)

Ha valamit el lehet mondani Prohászkáról, akkor ezt kellene jelszavául megjelölnünk: adni! Persze az adást mi elsősorban pénzre, ruhára és kenyérre értjük. Ebben is nagy volt kezdve attól, hogy esztergomi tanár korában a kispapok ebédlőjében összeszedegette az étkezés után a kenyér- s ételmaradékokat és vitte a Tamás hegy szegényeinek, egészen addig, hogy öreg püspök korában is úgy kelkett eldugdosni ruháit-cipőit, nehogy elosztogassa nála jelentkező szegényeknek. Pénze szinte sohasem volt, és mintha csak nem ismerné a pénz értékét képes volt birtokát (és becsületét is) kockára tenni, hogy megmentse az öngyilkosságtól egy, az ő égisze alatt indult irodalmi vállalkozás föltehetően hibás intézőjét. De az anyagiaknál sokkal inkább szemügyre kell vennünk a szellemiekben mutatkozó maga-pazarlását. Minden levélre válaszolt (Schütz szerint mintegy 30 000 levelet írt, és ez az összegyűjtött mintegy ezer levélből valószínűsíthető is). Összegyűjtött Munkái 25 kötetben írásainak csak egy részét foglalja magában. A fehérvári Múzeumban elfekvő kéziratok tömege láttán (ezek legtöbbje irat töredék, gon-

dolatok, megjegyzések, vázlatok (szinte elrémül az ember, hogy mit írhatott egész életében az a kézl Ha hozzávesszük, hány beszédet mondott (utolsó évének három hónapjában négy lelkigyakorlatot tartott 69 éves korábanl és hány helyen (alig volt a régi Magyarországnak városa, ahol ne szerepelt volna, faluk száma is sok), igazat adunk Schütz Antalnak, hogy Prohászka csodája az a pszichofizikai csoda, mellyel a térnek és időnek kategóriáiból mintegy kinőni látszik. Mert hiszen mindemellett nemcsak országos ügyekben, gyűléseken és tárgyalásokon járt el, illetve jelent meg, de Fehérvárt a legtöbbet ő ült a gyóntatószékben, rengeteg ideje ment el a fogadásokkal és látogatásokkal, mégpedig úgy, hogy „az a Prohászka, aki percnyi pontossággal pattant fel az előkelőségek kárpitozott foteljairól, órákhosszat tudott elüldögélni egy-egy beteg cseléd ágya mellett." (Prohászka pályája, 139 l)

„Tegyünk mindent szívvel, szeretettel, mosolygó arccal" – mondja az Élő vizek forrásaiban (VII. fej.) Sokan jegyezték meg visszaemlékezéseikben, hogy akikkel beszélt, olyan odaadottan figyelt rájuk, mintha csak az az egyetlen ügye lett volna arra a napra. És érdekes, hogy a majd ezer levél átolvasása során egyetlen egyszer sem találtam ezeket a kifejezéseket: Sok a dolgom. Nincs időm. Nem érek rá. – Méltán állapítja meg Schütz Antal, Prohászkának egy emberöltőn át figyelője, tisztelője és benső embere: „nagy, szent emberek kitörtek az idő sorompóiból s valamiképpen egy darab örökkévalóságot állítottak bele az idő sodró árjába. Ezt néhány utalással megmutatom Prohászkán, akinek rendkívülisége többek között abban is elénk lobban, hogy volt ideje mindenre, mindenki számára, mindenkor. ...és volt ideje egészen csinálni azt, amit csinált." (Eszmék és eszmények. 199. l)

A szeretet egyszerű

„Ügyeljetek, – mondja az Úr Jézus – hogy a jót ne az emberek szemeláttára tegyétek, azért, hogy lássanak benneteket." (Mt 6, 1) Szent Pál is figyelmeztet: „Szétoszthatom mindenemet a nélkülözők közt, odaadhatom testemet is égő áldozatul, ha szeretet nincs bennem, mit sem érek" (1 Kor 13, 3) Itt mindenesetre a szeretet látványos gyakorlásától óv bennünket az Isten igéje, az emberek szeme

előtt „hősi" formában meghozott áldozatoktól, miknél sohasem lehetünk biztosak, hogy valóban az embertársunk szeretetéből fakadnak-e vagy önmagunk dicsőségvágyának ily módon való kielégítéséből. Az biztos, hogy pl. Assziszi szent Ferenc is szórta utcán a pénzt, de az ő evangéliumi ihletettsége másként hatott, mint a középkortól kezdve bevezetett gyakorlata a pénzszórásnak a püspöki és kanonoki beiktatásokkor, ami a pénz után kapkodó nép megalázásának tűnik.

Prokop Péter Rómában élő papfestő Árpádházi szent Erzsébet adakozását úgy festette meg, hogy a szent keze az adakozásban úgy mozdul, mintha kapna, és az alamizsnát elvevő koldus keze az adó gesztusát mutatja. Úgy adjunk, mint akik kapnak valamit! Kapják a felebarátban jelentkező Krisztus irgalmát és kegyelmét! — ez Ottokár püspök emberszeretetének krédója Bár nem hiányzanak nála az irgalmas szeretetnek fiorettis formái sem. Hogy vadonatúj téli kabátját a didergő kispapra terítette tanár korában vagy — Kuthy István szertartójának följegyzése szerint — hermelines főpapi bevonulásakor riadva vette észre, hogy a püspök cipőjének talpa „tátogat" és mint fennebb már említettük: nővérének úgy kellett megmentenie ruhatárát a püspök osztogató szenvedélyétől, ez és az ehhez hasonló jótékonyságok napirenden voltak nála. A húszas években nem fűttetett szobájában, kiterjedt levelezését pedig az utolsó évtizedekben személyi postával bonyolította le (Fehérvárt kivitték jó lelkek az egyik táskát és a kanizsai gyors mozdonyvezetője a Déli pályaudvaron leadta „Schwester Ilonának," Szoc. Miss. Társulat kültagjának, aki rendeltetési helyére vitte, miközben leadta a másik üres táskát a mozdonyvezetőnek), csakhogy többet adhasson a szegény egyetemi hallgatóknak. De sokkal nagyobb volt ő a figyelem, odaadás, együttérzés hirtelen adódó pillanataiban. Villámgyorsan fölfogta a váratlanul adódó helyzetet és magáról megfeledkezve a közelében álló emberrel gyakorolta a szeretet önkéntelen tennivalóit. Csak egy-két „kis" esetre mutassunk rá. Tanár korában vendégségbe hívták többedmagával az egyik faluban. A háziasszony — nyilván meghatódva az országos hírű vendég és társai jelenlététől — nagy diadallal hozza be a rántottcsirkés tálat, de elfogultságában nem veszi észre a magas küszöböt s a tállal együtt elvágódik, a húsdarabok szétgurulnak a a földes szoba padlóján. Az általános megdöbbenésben Prohászka

bújik az asztal alá elsőnek és kezdi összeszedegetni a csirkedarabokat, és „Nincs itt semmi baj!" kiáltással jóízűen kezdi eszegetni a vacsorát, megmentvén ezzel a vendéglátókat, zavarától és kínos helyzetétől – Püspök korában titkárával látogatásra ment egy fehérvári családhoz. A titkár becsengetett, és minthogy hosszallotta a titkár a háziak késlekedését, újból csöngetni akart. A püspök diszkréten lefogta a titkár kinyújtott kezét, mintegy türelemre intve és tapintatra a talán nem kész háziakkal szemben. Ugyancsak titkára mondja el, hogy egyik este a püspök részéről igazságtalannak vélt megrovásban részesült. Másnap a reggelinél rákérdez: Nos, Imre úr, hogy aludt az éjszaka? Sehogy – volt a felelet – a tegnap est után hogy aludhattam volna békén? No, akkor kvittek vagyunk – válaszolta Ottokár püspök, jelezve, hogy őt is bántotta a dolog.

(Dr. Potyondy Imre közlései)

A kis eseteken kívül nézzünk két nagyobb esetet, mikből kiderül Ottokár püspök szeretetének egyszerűsége és elfogulatlansága. Az egyik Andor (Anhäupel) György esztergomi kanonokkal kapcsolatos. „Kedves szőkefürtű diákom volt 1883–84-ben Esztergomban. Rómába segítettem" – írja a Naplóiban (1914. dec. 7). A levélgyűjteményben 10 hosszú levél tanúsítja, milyen szellemi szeretettel vette körül ezt az embert növendékkorában. „Hettyey irodaigazgató kiemelte őt az esztergomi tanárkodásból, s az aulába került: fölmászott a polcra. (irodaigazgató lett) ...Szép volt tőle, hogy mikor indexre kerültem, eljött hozzám s szinte bocsánatot kért, hogy cenzúrázta az Intellektualizmus kinövéseit. No, de hiszen nem baj; s a skóla szerint az nekem dukált... R.i.p." Életének ez a megrázó és nagy kihatással levő eseményének főszereplőjét, aki végeredményben a püspök hátamögött bonyolította le ezt a sok emberi gyarlósággal telített dolgot, aki méghozzá mintegy szellemi gyermeke volt, ilyen naivan és egyszerűen: krisztusi szeretettől telten parentálja el! – A másik: Fehérvárra érkeztekor el kellett mozdítania állásából azt, aki elődje alatt az egyházi kormányzatot vezette. Hogy ez milyen lelkülettel nézte az Ottokár által neki adott kanonoki székből a püspök kormányzását, arra jellemző, hogy Prohászka által a káptalani méltóság csúcsára helyezve a püspök halála után átvette a megye kormányzását, a teológiai vizsgára menet így szólt a szentírástudományok tanárához: Remélem, fölhagy ezekkel a Prohászka-féle marhaságokkal! (Sit venia verbo) Amikor az egész ország szinte elalélt a megrendült gyásztól és a veszteségektől, így nyilatkozni a püspök örökében a püspök műveiről, jellemzi egész mentalitását. Ez a szemlélet és az a tény, hogy ez az ember osztálytársa és benső barátja volt az akkor Gasparri bíboros mellett Rómában élő és későbbi bíboros hercegprimássá kinevezett Serédi Jusztiniánnak, igazolni látszik azt a tényt, amit akkor Fehérvárt majd mindenki tudott, hogy a Rómában való följelentések és hiresztelések tőle származtak. Amikor Prohászka előtt egy kínos eset kapcsán név szerint előhozták, Prohászka volt, aki elfogulatlanságában mégcsak gyanút sem fogott és mindenképpen elterelte mások tudását: nem akart tudni a dologról. Lehetetlen húsz évig egymás mellett élni, hogy valakinek visszahúzódó és visszahúzó magatartása, bíráló figyelésben megnyilatkozó ellenséges érzülete föl ne tűnjék. Sem naplóiban, sem bizalmas embereinek tett nyilatkozataiban nem tesz

utalást. Mintha csak beteljesítette volna azt, amit szent Pál mond: „A szeretet türelmes... nem féltékeny... a rosszat nem rója föl... Mindent eltűr, mindent remél, mindent elvisel." (1 Kor. 13, 4–7)

*

Ha Prohászka lelkiségét jellemezni akarjuk, akkor – a bibliai nyomokat követve a szeretetre bukkanunk. És ha ezt csak nagy vonásokban kibontjuk, rájövünk, hogy ez nem leszűkítése lelkiségének, hanem kibontása. Igaz, hogy a mindennapi élet szürke és észrevétlen formáiban mutattuk meg e lelkiséget. De – és ebben Ottokár püspököt követtük – aki egyik utolsó dolgozatában program szerint is kifejtette ezt. Szerénység és hősiesség címet adta neki (Magasságok felé Ö. M. VIII. 253). Ugyanezt a gondolatot páratlan bájjal és művészi látással fejezte ki egy 1911-ben készült írásában: Repkény és szironták címen. (Uo. 33 l.) Ebben a földön kúszó repkény és az aranylóan virágzó szironták beszélgetésében írja le azt a lelkiséget, amit az embernek lényegévé kellene tennie. „Jót tévén, még jobb vagyok – mondja a szironták – s lelkem sugárzásától el nem fogyok, hanem még jobban kigyulladok. Hanem hát – fejezte be a szironták – ezt csak az érti, aki megteszi. Elég hát a szóból; ne beszéljünk, hanem tegyünk. Te is tégy (te, repkény); pillants föl, emelkedjél föl, hasonulj a naphoz, s ha elváltoztál, adj a jóból, adj magadból, s ne nézd, hogy kinek, hanem mindenkinek."

Mindenek összefoglalójául tegyük ide a szeretet himnuszát, amit szerte az országban énekelnek:

Hiszek a Szent Szívben és szeretetében!
Hiszek a lelkeknek szent közösségében!
Hiszek a szeretet végső győzelmében! Amen.

És ezt egy leány javítóintézet nevelőnőjéhez írta egy szürke postai levelezőlapon. (Eredetije a fehérvári Prohászka Múzeumban van.)

(1974)

PROHÁSZKA TRAGÉDIÁI

Igénytelen című értekezéssor jelent meg a Magyar Sion vidéki teológiai folyóirat 1902. évfolyamában: *Két világnézet.* Szerzője *Dr. Pethő*nek jelezte magát, noha mindenki tudta már, hogy Prohászka Ottokár írói álneve. Folyóiratolvasók egyike-másika figyelt csak föl a tudományos dolgozatok között megbújó írás új hangjára. Mikor azonban a következő évben könyvalakban is megjelent, Prohászka nevét viselte a könyv, és ezt a címet: *Diadalmas világnézet.* Kevesen tudják, hogyan jött létre ez a változás. Hogy a szerényen kínálkozó, — mintegy testvéri segítségét és szolgálatát a keresőnek fölajánló — *Két világnézet*ből miként lett *Diadalmas világnézet*, mely már nem szerény és nem kereső, de fölényes, biztos, támadó, sőt lehengerlő már a címében is, sőt — mai kifejezéssel — triumfalista, vagyis győzelemittasságot sugárzik már előre és nem enged megfontolást, sőt előre igényli a lélek föltétlen hódolatát. Vagyis a cím szerint a szerző győztesnek tudja magát, ki a szellemi nagyok biztos pozícióit birtokolja. És minthogy Prohászka egyénisége és szellemisége az utókorban mintegy azonosult „diadalmas világnézetével" ebben mint jelképben látta felmagasztosulni híveinek tábora, és ezért riadoznak tőle a még csak tájékozódók és keresők, és nem látnak benne fantáziát a szellemi világ utainak vándorai, hiszen a beérkezés és jóllakás, a győzelem és a diadal a keresőknek gát és akadály tud lenni, és aki már megtalálta kincsét, nehezen tud védekezni a jóllakottság ellen a szellemi világban is. Azt hiszik, hogy elfeledték a keresés kínját és gyötrelmét.

Noha változatlanul kerültek a könyvbe az értekezések, melyek szellemi útkeresésre hívták és hívják az olvasót, munkaközösségének egyik energikus nőtagja erősködött, hogy meg kell változtatni a címet, éspedig *Diadalmas világnézet*té. Prohászka az ő nagystílű nemtörődömségével ráhagyta (lehet, tán szerencsésnek is találta?). Ez a kicsiny, látszólag jelentéktelen (valójában tényleg jelentéktelen) eset tárja fel előttünk Prohászka tragédiáinak kulcsát. És ahogy az ember benne van írásában vagy a tenyerének vájataiban,

úgy az ember életének karakterisztikuma kiolvasható apró cselekedeteiből, történéseinek kevésbé fontos mozzanataiból.

Pascal azt mondja, hogy az emberben találkozik a nagyság és a kicsiség, az erő és a gyöngeség. Némi áttétellel azt is mondhatnánk, hogy ami nagy az emberben, az kicsi is, és ami benne kicsiny vagy gyönge, az a nagysága és ereje is. A hagyományos kereszténység Prohászkában mindig csak a nagyot, a szellem fönségét és heroikus diadalát emlegette. Legendás Parsifált vagy Bíboros Apollót látnak benne (Ravasz László). De hogy mi volt a gyöngesége, a kicsisége, azt nem keresték sohasem, pedig ebben rejlik tragédiáinak kulcsa. Ebben a gyöngeségben rejlik elfeledettsége is, az őt ért és érő bírálatok sorozata. Ez a gyengeség mutatkozik meg abban, hogy ő, aki távol állott a diadalittasságtól, és mi sem volt jobban ellenére, mint a társadalmi súllyal vagy győzelemtudattal való hódítás, elfogadta, eltűrte a körülötte levő világ kívánságait, igényeit, törekvéseit – szerinte – másodrendű dolgokban. Miként a címváltoztatást is a könyvön.

(Érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy Newman milyen kínos gondossággal kezelte iratait, többször átdolgozta naplóit, önéletrajzát, könyveit: mindent szelleme által lemérve akart az utókornak átadni.)

Prohászka nagysága és gyöngesége: az ő apostolsága.

AZ APOSTOLSÁG ISMÉRVEI. Prohászka méltatásában fáradhatatlan volt kora és a nyomban utána következő korszak. Megtették őt mindennek, méghozzá felső fokban, pedig ő nem akart sem tudós, sem filozófus, sem vezér, sem ideológiák szülőatyja, sem forradalmár, sem a hatalom megszállottja lenni. Egyedül csak apostol akart lenni, akinek felfogása az volt, ami a kategzohén apostolé, Pálé volt: „Nem akarok másról tudni köztetek, csak Jézus Krisztusról" (1 Kor 2, 2). Híres nagyváradi előadásában (1903) így fogalmazza meg: „Jézus tehát nem lett cézár, sem tudós, sem művész, sem munkás. Programja sem a hatalom, sem a tudomány, sem a munka révén nem ígér boldogságot az emberiségnek. Mi lett tehát ez a Jézus? Megmondom: ember, ki az Isten országát hordoza magában" (Ö. M. XX. 262). Ezért Prohászkának is ez volt apostoli krédója: „Úgy tekintsenek minket, mint Krisztus szolgáit és Isten titkainak megbízottjait. A megbízottól pedig nem kívánnak többet, mint

hogy hűséges legyen. Egyáltalán nem törődöm azzal, hogy ti mondtok felőlem ítéletet vagy más emberi bíróság" (1 Kor 4, 1). Prohászka egyet akart: hirdetni Jézust a XX. század emberének, és tanúságot tenni arról, hogy a modern élet teljessége Krisztus.

Apostol akart tehát lenni. Ez az apostolság volt az ő nagysága, de gyöngesége is. És mert ízig-vérig apostol volt, magán kellett hordoznia az apostolság ismérveit: az égben járó elragadtatás mellett ennek a gyöngeségeit is.

Az apostolról nekünk kissé torz fogalmaink vannak. Azt gondoljuk, hogy csupatűz ember, akinek kiáradó perzselő lángja végigpusztít a hajlongó nádason, és kiégetve minden kisszerűséget korából és környezetéből, nagy tettek és áldozatok hősies vállalására lobbantja őket. Ebből a – látszólag imponáló, de mégiscsak téves – apostolszemléletből akarta kigyógyítani Szent Pál a korintusi híveket, amikor olyan szemléletesen megrajzolja az apostolság negatív összetevőit. „Örömest eltűritek – mondja az új tanítások vezető szellemeiről, az ál-apostolokról – az oktalanokat... Eltűritek, ha valaki titeket szolgává tesz, ha kifoszt, ha kihasznál, ha fölétek kerekedik, ha arcul ver. Szégyenkezve vallom be, hogy mi ettől tartózkodtunk" (2 Kor 11, 20). A tömeg-ember igényli a nálánál nagyobb embert vagy egyszerűen csak „nagy" embert. És mert benne hiszi megtestesültnek eszmevilágát, hódol előtte szolgamódra, mint bálványa előtt és hagyja magát elsodortatni mindent fölemésztő áldozatokra. Az evangéliumi apostol mindenképpen lemond az elvakult lelkesedés teremtette „szolgaság"-ról és a fanatizmusokban követelt és hozott áldozatokról (Pálnál: „kifoszt, kihasznál"). – Prohászkától is számon kéri az utókor, hogy miért nem babonázta meg kora emberét úgy, hogy az csak keresztény és igaz keresztény legyen. És miért nem tudta úgy mozgósítani lelkes táborának erőit, hogy megvalósítsa a szeretet uralmát egy önmagát fölemészteni képes áldozatosságban. Vagy ha mindezt nem tehette, miért nem ostorozta kora bűneit és tévedéseit vagy legalábbis elkereszténytelenedését úgy, ahogy egy Savonarola tette (Pál: „arcul ver"), vagy legalábbis miért nem határolta el magát ezektől radikálisabban (Pál: „fölétek kerekedik")? És mert mint igazi apostol Pállal együtt lemondott ezekről az imponálóan nagy gesztusokról, ezért Pállal együtt ő is megkapja: „A levelek – mondják – súlyosak és kemények, de személyes megjelenésében (föl-

lépésében) nincs erő" (2 *Kor* 10, 10). Pállal együtt vállalta a világ ítéletét: „Mi, oktalanok vagyunk Krisztusért... mi, gyöngék vagyunk... mi, megvetettek" (1 *Kor* 4, 10). És Pállal együtt vallotta: „Mindenben úgy viselkedünk, mint Isten szolgája: nagy türelemmel... dicsőségben és megszégyenülésben, gyalázatban és jóhírnévben, mint csalók és mégis igazmondók, mint ismeretlenek és mégis ismertek" (2 *Kor* 6, 4–9). Az apostoli vallomás mindeme szavának megvan Prohászkánál az életrajzi megfelelő történés – mint nagy vonásokban látni fogjuk –, de mindenben „Isten szolgájaként" akart viselkedni és viselkedett is. Ez teszi láthatóvá életén az „apostol" ismérveit.

PROHÁSZKA GYÖNGESÉGE. Aki apostol akar lenni, annak nemcsak küldője eszmevilágában kell otthonosnak lennie; hanem azok világában is, akikhez küldetik. Mint Pál apostol jelzi is: „Mindenkinek szolgájává lettem, hogy minél több embert megnyerjek. A zsidók közt zsidóvá lettem, hogy megnyerjem a zsidókat... A törvényen kívül állók közt, mint aki törvényen kívül áll.... csak hogy megnyerjem a törvényen kívül állókat. A gyöngék közt gyöngévé lettem, hogy megnyerjem a gyöngéket. Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit megmentsek" (1 *Kor* 19–22)

Prohászka, mint a XX. század apostola, hitelessé akarta tenni a kereszténységet a modern világ előtt, ezért szinte beletestesült a modern világ szellemi mozgalmaiba és irányzataiba. De nemcsak a világjelenségekbe, hanem a hazai reformkatolicizmusba, sőt még lejjebb szállva a körülötte élő közösségek és emberek igényeibe. A magyar katolikus tömegek benne találtak rá a lelkük mélyén élő eszmények megtestesítőjére és így kisajátították maguknak mint bálványukat, hurcolták-vitték mint diadalmi trófeát, ünnepelték, mint szellemi csaták győztesét. Nem volt város úgyszólván az egész országban, hol ne tartott volna előadást, lelkigyakorlatot vagy ünnepi beszédet. Nem volt újság, folyóirat, mely ne kért volna tőle tanulmányt vagy megnyilatkozást, vezércikket vagy megemlékezést. Lett légyen ez a lap katolikus vagy liberális, hívő vagy hitetlen, vallásos vagy profán jellegű. Iránymutatást, uralkodói kijelentéseket, prófétai meglátásokat vártak tőle, vagy legalábbis a tennivalók világos és hiteles megfogalmazását, ill. útmutatást az élet diktátumaira. És ő vállalta a szellem szolgálatát mindenütt, ahol szolgá-

latot vélt tenni – sokszor le nem mérten és kritika nélkül is, erre ugyanis nem engedett időt, – a filiszteri okosság hiányzott belőle, – apostoli buzgalma. Nemcsak ő testesült bele környezetébe, de a környezet is magához kötötte, akarva-akaratlanul magáénak tudta, a maga számára kisajátította és kicsiségének, hibáinak védelmező pajzsául maga elé tartotta (liberalizmus, modernizmus, antiszemitizmus...) és maga nem tudott szabadulni tőlük. Ezek vezettek tragédiáihoz.

PROHÁSZKA NIMBUSZA. Hogy mekkora áldozatot vállalt Prohászka akkor, amikor az apostol-gyöngeséget választotta ahelyett, hogy az ún. „nagy ember" nagy geszturait vette volna föl, az kiderült abból, hogy – Sík Sándor szavával – „mint jelenség" volt elbűvölő. Senkit sem ismenrkü kortársai között, akit olyan nagy tömegek és szellemi nagyságok vettek volna körül tomboló lelkesedésükkel és ünneplésükkel. És a bevezetésben jelzett „diadalmas"-ság éppen azért tragikus, mert minden adottsága megvolt ahhoz, hogy ezt a diadalmasságot maga körül kiváltsa, noha ezt egyáltalán nem akarta. Érdemes – egy kissé kitérve – a kortársakat megkérdezni Prohászkáról. De nem a megittasult katolikus tömegeket és személyeket, hanem az azon kívülieket.

Nem szabad csodálkoznunk a katolikus tömegek lelkesültségén, amikor például *Vészi József* vezércikket szentel Prohászkának a Budapesti Naplóban, melynek főszerkesztője volt, és amely a liberális-szabadkőműves gondolkodás lapja volt, és „amely – a nemrég megjelent Magyar Életrajzi Lexikon szerint – többek között Ady műveinek a Nyugat megjelenéséig a legfontosabb fóruma volt" (M. É. Lexikon. II. 993). A vezércikk így kezdődik: „A katolikus nagygyűlés csattanója egy tüzes lelkű, tüzes szavú, szilaj fantáziájú és nagytudományú fiatal pap beszéde volt: Prohászka Ottokáré. Erős legény és mindenképpen érdekes ember ez az elragadó lendületű szónok. Rendkívüli egyéniség minden ízében. Poétalélekkel míveli a tudománynak két ellentétes pólusát: a theológiát és a geológiát... A legrendkívülibb benne tán mégis az ő temperamentuma. Az ő vére hamisítatlan titánvér, amilyen az ókorban Peliont az Osszára hajigálta s vakmerő dacával ostrom alá fogta az Olympost is" (B. N. 287. szám. 1902. okt. 19). Még feltűnőbb az ateizmusból ugyan kifelé tartó, de antiklerikalizmusát még erősen őrző *Gárdonyi*

Géza 1912. decemberében írt levele: „Ahol Ottokár püspököt köszöntik, én is ott állok pálmaággal... Köszöntöm a napbaöltözött embert, kit Isten homlokon jelölt a kiválasztottság fényes jelével... Az ő írása fényben úszó liliommező. És az ő szónoklása csillageső a sötétségben. Boldog a templom, amelybe ő belép! A gyertyák maguktól meggyulladnak... Mert az ő igéje napfény és melegség és erő" (A Prohászka-múzeumból). Még *Ady Endre* támadó írásaiból is kiérezni rendkívüli hatását. Prohászka nagyváradi híres előadását (1903 március) kommentálva írja: „Nem fogunk Vészi Józsefék hibájába esni is nem fogjuk kivételesen nagy embernek deklarálni Prohászka Ottokárt csak azért, mert merészebbnek és intellektusban gazdagabbnak látszik, mint többi fegyverese az ecclesia militansnak" (Fekete lobogó, 66. o.). Így támad Ady az őt fölfedező Vészire. A támadás mellett azért elismeri, hogy „tegnap két szabadkőműves áradozva beszélt nekünk Prohászkáról, kiről Vészi József vezércikket írt" (uo. 67). Majd később: „Határozottan érdekes egyéniség ez a Prohászka. Nagyváradi beszéde is érdekes volt" – állapítja meg, és miután hűségesen leközli lapjában az előadás lényegét, három nagy bekezdésben is szó szerinti idézettel világítja meg Prohászka témáját. Antiklerikális szemléletében ez csak a harcmodor változása a mindenképpen uralkodni akaró papságnak, mégis megjegyzi: „Lám a nagyközönség – soraiban sok zsidó és protestáns – el volt ragadtatva. A modern jezsuitizmus simább, ötletesebb a réginél" (uo. 69). Ady pár évvel későbbi botránkozásának tenorjából olvashatjuk ki, hogy ha nem is engedte magát meghódítani Prohászkától, nem is tudott elmenni mellette hidegen. 1908-ban az országos Lourdes-i zarándoklattal kapcsolatban utalva Prohászka természettudományos gondolkodására írja: „Dicsérték is érte, még a legharcosabb szabadkőművesek is. És most a természettudományi alapon álló Prohászka nyájat vezet Lourdesba" (uo. 68).

Ha az egyházon kívülállók így írnak és így beszélnek Prohászkáról, nem szabad csodálkoznunk a megújulás előszelét érző katolikus tömegek lelkesedésén, kirobbanó ünneplésén és tiszteletén. És mert ő ezt a kiváltott lelkesedést nem személyének tulajdonította, hanem az általa küldetésszerűen képviselt eszmék varázsának, úgy vélhette, hogy neki is eggyé kell lennie az őt befogadó és elismerő tömeggel. Kettős lefoglalás történt tehát: kora lefoglalta, bálványául tisztelte,

maga fölé irányítóul és parancsolóul rendelte Ottokár püspököt, ő viszont egy akart lenni kora emberével, azonosulni és beletestesülni a modern kor szellemi igényeibe és áramlataiba, hogy azokban élve mutassa az utat – apostoli hivatása és küldetése szerint – az ég felé. Rosszul tette? Hibázott? „Mindenkinek szolgája lettem – mondja Szent Pál apostol – hogy minél több embert megnyerjek" (1 *Kor* 8, 19). A szolga odakötődik urához, az apostol odakötődik társadalmához. Ezért kell megértenünk azokat, akik a társadalmi mozgások felől ítélik meg Prohászkát (és más korok más apostolait is). Mert igen nehéz különválasztani a társadalmi erők mozgását és mozgatását. De mert az apostol – így Prohászka is – küldetéssel megy a társadalomhoz, így az apostolnak társadalomhoz való kötődésében indulati elemek játsszák a főszerepet: tudatosan vállalja a beletestesülést, de nem azért, hogy azonosuljon, hanem azért, hogy kiemelje onnét azokat, akikhez küldetett. Hogy ez nem sikerülhet?... Ez a tragédia.

Ezért lássuk Prohászka apostolságait és tragédiáit, de nem annyira külső szerepléseiből, hanem intim, belső világából.

A TUDOMÁNY APOSTOLSÁGA. A XIX. század megittasult a tudományok haladásától és a fölfedezések sorozata káprázatba ejtette az emberiséget. Az értelem szinte mindenre képes ereje megbűvölte az értelmiséget.

Prohászka nem készült tudósnak, noha kitűnő iskolája volt Rómában, ahol – növendék létére – annyira feltűnt tudásával, hogy a szellemes XIII. Leó pápa Simor hercegprímásnál mint „burrasca"-ról (viharról) tesz említést róla. Egyik bíborossá lett tanára pedig, Mazzella, vagy egy korszakfordító szentnek, vagy egy modern eretnek vezérnek posztját jövendöli neki. Századunk tízes éveiben Alexander Bernát egyetemi tanár – akiről a most megjelent Magyar Életrajzi Lexikon azt jegyzi föl, hogy „sokat tett a világirodalom nagy műveinek ismertetése, népszerűsítése, a filozófiai műveltség és a filozófiai műnyelv fejlesztése érdekében" (M. É. L. I. 20.) –, akinek tehát a legnagyobbakon pallérozódott elméje az irodalmi lényegek meglátására, 1911-ben Prohászka akadémiai székfoglalóját bírálva „egy filozófiai rendszer kemény vázáról" beszél, mely „erős analitikus gondolkodás alapján nyugszik" (Magyar Figyelő, 1911. 404. l.), és előadása „gondolkodása tág kö-

róról... adhat fogalmat" (uo.). Az európai gondolkodás légkörében éppen akkor kialakulóban levő „élet" és „tett" filozófiáját ő is megalkothatta volna, hisz naplóiban az első laptól kezdve minden oldalon olvashatunk gondolatszikrákat, mik a filozófia professzorának fennebb idézett megállapításában szereplő analitikus elemző készségével és rendszeralkotó erejével teljes művé válhatott volna, és így megelőzhette volna Blondelt is, Bergsont is. De nem tette, mert ő elsősorban apostol kívánt lenni: Isten hírnöke, nem pedig filozófus vagy filozófiai rendszer megalkotója.

Apostolságból vállalta a tudományok művelését is, hiszen ez volt századának csillaga, és az emberek sok nehézséget éreztek a tudomány vívmányai között a hit szemléletével szemben. „A természettudománnyal foglalkozom – írja 1886. február 2-án – Jézus Szíve dicsőségére." Azért idézzük éppen ezt a legjámborabbnak ható fogalmazását, hogy teljes tudatosságában izzék föl előttünk és ne szokványos fráziskent fogjuk az apostoliság értelmét Prohászkánál. És hogy mennyire nem kedvtelésből tette ezt, hanem vállalt feladatból, már korábban is megtaláljuk panaszkodásainak nyomait. Például 1885. április 5-én írja naplójában: „Néha semmi tudományos olvasmány nem ízlik, nem találok benne zamatot és nedvet. Utóvégre minden termékenységnek talaja az élet, melybe gyökerezzék a tudomány". Valamivel később: „Kitartó akarok lenni munkálkodásomban s legyőzöm a természetes restséget vagy inkább azon ízetlenséget, mellyel a hosszabb munka és fáradtság eltölti az érzelmes lelket" (1886. febr. 2.) Egy évvel később így biztatja magát: „Tanulni nyakra-főre a korunkban elkelő tudományokat!" (1886. júl. 14.) És mindezt vállalja akkor, amikor délutánjait a Tamás-hegyi szegények kunyhóiban tölti, estéit pedig az esztergomi iparoslegények között. És a szorosan vett tanári kötelességeinek ellátása mellett.

Először a papokat szeretné fölkészíteni tudományosan. Az akkor már halódó *Magyar Sion* folyóiratot átveszi Zádori Jánostól és 17 éven keresztül szerkeszti egyik tanártársával. Másokat mindig előbbre enged, nekik adja a mutatósabb megnyilatkozásokat. Ő mintegy 300 könyvet ismertetett vagy bírált a német teológiai irodalomból. (Érdekes, sem a francia, sem az angol katolikus tudományosság nem szerepelt nála jelentősebben, pedig többet ismert belőlük. De ezzel is a jobbadán németül olvasni tudó papságot

akarta szolgálni.) És ha másban igaz lehetett a mondás, hogy Magyarország egy fél évszázaddal marad el a nyugati szellem áramlásaitól, ebben a 17 évben ez nem volt igaz a katolikus teológiát illetően. Az viszont igaz, hogy a szolgálat szellemében végezte a szerkesztést. Az érdekesebb, nagyobb port felverő könyveket, mások kezére bízta, maga pedig vállalta a kisebb igényű, a napi érdekeket szolgáló, de mégis hasznos könyvek ismertetését és ajánlását.

Tragikus, hogy akkor kellett a folyóirat utolsó példányának megjelennie, amikor ő elhagyta Eszergomot. Meg kellett szüntetni, „nem a szellemi rész hiánya", hanem a részvétlenség miatt, „mert a folyóirat szükségeit az előfizetések nem fedezik" (Magyar Sion, 1904. utolsó lap).

A természettudományok területén imponáló szaktudásra tett szert és két kötetes *Föld és ég* c. munkájával — amit Ady nagyváradi közösségének geológusai és fejlődéselméleti tudósai sem vontak kétségbe tudományos értékét illetően —, de egyéb írásaiban is olyan világosan leszögezte a tudomány és teológia illetékességi köreit, hogy még a mai modern gondolkodású keresztény is meglepődve olvassa helyenként, noha a tudomány sok mindenben már túljutott rajta. Ő semmi esetre sem kérdezte volna meg a relativitást kifejtő Einsteintől, mint a canterbury érsek: És mi lesz most az Istenbizonyítással? Ő is Einsteinnel felelte volna: Semmi sem! — Tragikus, hogy az ember származásában csúcsosodó fejlődéselméleti megállapításait az 1912-es kiadásból teljesen ki kellett hagyni. És egész próbálkozása a bírálatoknál egyéb hullámot nem váltott ki. Pusztába kiáltó hanggá lett évtizedes munkássága.

Amikor pedig az *Intellektualizmus túlhajtásai*ban kifejtette életfilozófiáját, nem filozófiai rendszert akart hirdetni, hanem csak az apostolságot akarta szolgálni. Csak azt foglalta össze, amit Naplóiban kezdettől fogva, a *Diadalmas világnézet*ben pedig már 10 évvel azelőtt kifejtett. Ez pedig nem ész- és tudományellenesség, hanem az ész és tudomány illetékességi körének megállapítása és kijelölése. „Prohászka nem akarja kisebbíteni (az észt)" — írja Alexander Bernát is, bár ő is az értelem lefokozását érzi ki az élet túlhangsúlyozásából. Ha egy vakító reflektor mellett kigyújtok egy jupiterlámpát, az előbb még vakító lámpa elhalványul, noha semmit sem vesztett fényéből. Az élet igézetében égő Prohászka az ész és tudomány ilyen természetű elfakulására mutatott rá. Semmivel sem becsülte alább az

értelmi munkát, mint a nagy filozófusok. Érdemes volna megszámolni, hogy a 70 oldalas dolgozatban hányszor szerepel az értelem védelme. „Ez nem annyit jelent, hogy nincs ismeret, s hogy nincs az ismeretben értelmi tartalom és igazság: ez nem lemondás és skepsis, hanem igenis annak a meggyőződésnek a hitvallássa, hogy az élet és a világ fölényesebb, mint minden fogalom és systéma" (Int. túlhajtásai, 4. o.). Az ész és a tudomány nem kapcsolható ki az ember életéből, azokon keresztül kell haladni, de megállni sem szabad, mint ahogy hidakon vagy félúton sem áll meg az ember. Tévedése nem volt, tévedőnek nyilvánították.

A tragédia az, hogy amiben a legnagyobb szolgálatot akarta tenni, azt értették félre, azon akadtak fönn, és az vezetett az indexre-tételhez. — Szent Ágoston két kötetnyit írt össze élete végén Retractatio címén, melyben visszavonja, helyesbíti, korrigálja irodalmi munkásságának tévedéseit. Prohászkának nem kellett egy mondatot sem visszavonnia, mégis élete végéig kellett az indexre-tétel stigmáit viselnie.

A HATALOM MÁRTÍRJAI. Életírásokban, megemlékezésekben ma is úgy szerepel Prohászka, mint aki kora hatalmasainak kedvezettje volt. Gergely Jenőnek a Világosságban megjelenő és nagyobbrészt figyelmet keltően tárgyilagos méltatásában is ezt olvassuk: „a Császka és Samassa érsekkel rokonságban levő, kiemelkedő tehetségű papnövendéket a bőkező mecénás, Simor prímás Rómába küldte tanulni" (Világosság, 1973. 11. 685.) Katolikus forrásból értesült így. De amíg Prohászka leveleit ki nem adjuk, addig megmarad a tévedés. Ő írja egyik levelében, hogy míg másokat ösztöndíjjal küldtek Rómába, neki úgy kellett „összekoldulnia" ezt jótékony kanonokoktól. Az igaz, hogy hazajöttekor nagy elismeréssel volt róla Simor prímás — talán befolyásolta XIII. Leó nyilatkozata —, de tény az, hogy az elöregedő Simor alatt is, az utód Vaszary alatt is már-már vidékre kellett mennie plébánosnak hajthatatlan magatartása miatt. Karrierjére pedig jellemző, hogy amíg mások egy-két éves pap korukban a teológián megkapják szaktárgyukat, ő nyolc évig várt erre, ezalatt gimnáziumis fokon latint, görögöt tanított. A dogmatikát csak 1890-ben kapta meg, és azt is, amit nagyon ambícionált: a lelkiigazgatóságot, amiben azután valóban a legnagyobbra nőtt. — Érdekes az is, hogy sokkal kisebb tehetségű

és sokkal fiatalabb embereket (pl. utódját, Dudeket) a teológiai kar „meghív" a tanárságra, és ezzel fejezi ki elismerését az egyetemi katedra várományosa iránt: a *Diadalmas világnézet*, a *Föld és ég*, továbbá 20 éves tanári és tudományos múlt Prohászkájának tanártól tanárig kellett vándorolnia és szavazatokat koldulnia tanárrá választásához. — A püspöki karba sem a püspökök invitáló szeretete vagy kívánsága, vagy a főkegyúri jogot gyakorló királyi kegy juttatta — mint ahogy ezt szintén sokan gondolják. Az 1905-ben hatalomra jutó ún. darabont-kormány népszerűtlenségén kívánt segíteni a politikai érdek, az akkor már országosan népszerűvé lett Prohászka püspöki kinevezésével. Ferenc József császár csak „Tulpenbischof"-nak nevezte (az osztrákkal szemben a magyar ipart támogató nemzeti mozgalom jelvénye volt a tulipán).

Később, az indexre-tétel után, mikor a lemondatott Vaszary Kolos hercegprímás utódjáról volt szó, a császári kamarilla Prohászkára gondolt. De prímássá is csak azért akarta megtenni, hogy megbosszulja a vétójog eltörlését. A vétójogot az osztrák császár gyakorolta a pápaválasztáskor, ha a neki nem tetsző bíboros került volna pápai trónra. Ezt 1903-ban gyakorolta utoljára; X. Pius első intézkedései közé tartozott ennek a jognak az eltörlése. A Szentszék által indexre tett Prohászka kinevezésével akarta ezt visszaadni, akit különben az ország érseki pallium és bíbor nélkül is első főpapjának tartott. A tárgyalások azonban már a kezdeti szakaszban elakadtak, mert az egyébként lojális Prohászka a lojalitásnak arra a szűkebb kapcsolatára gondolni sem akart, amit elvártak volna tőle. Egy beszéd elmondásáról lett volna szó, amit azzal utasított el: Magyar ember ezt el nem mondhatja! — Egyébként sem kívánt „följebb menni", amint ez kiderült az erdélyi püspökségre, később pedig a kalocsai érsekségre való átmenetelével kapcsolatos magatartásából.

A püspöki méltóságot sem ambicionálta. Ő volt az, aki teológiai tanár korában kétszer is szemére merte hányni a liberális kormánynak, hogy üresen hagyja a püspöki székeket. Aki a püspöki talár vágyálmát hordozza, az nem tesz ilyen merész lépéseket. Ő is érezte ezt — mint később naplóiban megfogalmazza: „Egyre inkább belátom, hogy én egyáltalán nem vagyok püspöknek való". Még inkább így érzett a köréje sereglő fiatal papság és egyetemi ifjúság. Vívódnia kellett míg döntést hozott. Végső indí-

tékait nem ismerjük. Ez időből származó levelei mutatják, hogy maga is látta azt a nehézséget, amit üstökösként száguldani kezdő pályáján a püspöki méltóság jelentett: hogy szellemének szabad szárnyallását a méltóság mégiscsak fékezheti és akaratlanul is kompromisszumokra kényszeríti stb. Nem járunk messze az igazságtól, ha azt gondoljuk, hogy Prohászkát éppen az vezette a püspökség elfogadásában, hogy a hierarchia abszolút uralma alatt élő egyházban többet használhat a magyar kereszténységnek, ha a társadalmilag óriási súllyal rendelkező testület tagjává lesz. Az viszont tény, hogy nem volt a püspöki kar embere püspöksége előtt sem. Ezt Ady szeme is jól megfigyelte. Ezt írja: a nagyváradi beszéden „jelenlévő öreg papok nem nagyon lelkesedtek a beszéden". Vészi is elválasztja a hierarchiától Prohászkát vezércikkében, miért is a katolikus oldalról „konkolyhintők" címen kap ő is, Ady is választ. De azért így volt. Mert maga jegyzi föl naplóiban a Samassánál tett látogatásakor elhangzott közismert párbeszédet. Samassa egyházmegyéjében el is tiltotta híveit Prohászka könyveinek olvasásától. És mikor Prohászka a püspöki kar tagjaként az első gyűlések valamelyikén fölvetette az egyházi nagybirtokok kérdését és valami megoldást sürgetett, Samassa érsek — hírek szerint — egy cédulát köröztetett a gyülekezetben Prohászka beszéde alatt: Mit akar ez a taknyos?! (sit venia verbo).

A későbbiek során valóban nagy súllyal esett latba tekintélye, de ez nem a zseni nagyságának való meghódolásból eredt, pláne nem az ő vezérkedni akarásából, hanem egyszerűen abból a tényből, hogy idősödni kezdett és az újabb püspökök között több volt olyan, aki fiatalabb lévén, felnézett rá.

Püspöki hatalmának gyakorlásában még ma is kipusztíthatatlanok az elmarasztaló legendák: hogy rosszul kormányzott, hogy sohasem volt otthon, hogy papjai megválasztásában nem volt jó emberismerő, hogy rossz gazda volt anyagiakban. Ezek az elmarasztaló legendák igazak is, meg nem is, aszerint hogy milyen szempontból nézzük. Ha a hatalommal való kormányzást a hatalmaskodók és a bürokraták szemüvegén nézzük, valóban nem volt klasszikus kormányzó, sőt rossz kormányzó volt és gazdaságilag is mindig bajokkal küszködött. Ám ha azt nézzük, hogy nála a hatalom csak eszköz volt a lelkek szolgálatában és nem öncél, mit tűzön-vízen keresztül fenn kell tartani és érvényesíteni kell,

akkor megérezzük hibáiban is azt a humanizmust, ami nála mindig az első és legfontosabb volt. De ettől az általános, apostoli szemponttól eltekintve, ha megnézzük mostanában a fehéregyházmegyei plébániák irattáraiból előkerülő korabeli aktákat, mik az iktató számtól kezdve az aláírásig saját kezétől származnak, akkor látjuk, hogy Prohászka nem is a fellegekben járó nagyság volt, mikor olyan okos, részletes és mindenre kiterjedő tanácsokat és utasításokat ad papjainak például adó, biztosítási, építkezési stb. ügyekben, a lelkipásztoriakról nem is szólva. Hogy szinte válogatás nélkül vette fel a papokat, ez igaz; de hogyan lehetett volna segíteni azon a kiáltó paphiányon, mellyel küzdenie kellett? Azután meg határtalan paptisztelete segítséget kínált — a csalódások lehetőségét is vállalva — a máshol valami oknál fogva kisiklott papoknak. Vagyoni nehézségei mögött mindig embermentési akciók húzódtak meg, amint azt egy részletesebb életrajz hivatva lesz föltárni.

Tény, hogy személyesebben, aktívabban kormányzott, mint az egy Majláth püspök kivételével bármely kortárs püspök; nem volt jobban eladósodva, mint a korabeli legtöbb egyházi nagybirtok; és az akkori egyházfők közül senki annyit nem gyóntatott, betegellátást nem végzett, esketett székvárosában a kormányzás mellett. Tragédiája: egyedül rajta maradtak meg ezek a bélyegek.

RÓMA, RÓMA... Egészen érthetetlen Rómához való viszonyának alakulása. Igen nagy római öntudattal jött haza tanulmányainak végeztével. Többször fölteszi a kérdést: „Róma, Róma, mi sokat vársz tőlem; meg fogok-e felelhetni azoknak a várakozásoknak, amelyeket a te neved, a te szellemed, a te nagyságod ébresztett?" (1883. jan. 21.) A neki imponáló XIII. Leó pápa beszédeit és leveleit lefordítja, később is elsőnek reagál a római megnyilatkozásokra. Emlékezetes volt sokáig az 1908-as római zarándoklaton mondott pattogó s latin beszéde. — És mégis: „mintha kék égből villám csapott volna belém, olvasom, hogy indexre kerültem" (1911. jún. 11.). „Félni nem tudtam; eszem ágába sem jött, hogy itt baj lehet, de hát lett."

Első reakciója naplóiban: „No, hát fiat voluntas Dei! Ha ezzel a világon csak egy légynek is segítenek, szívesen elviselem; elviselem, mint megaláztatást... — el, el... s ha ezzel csak azt szer-

zem meg magamnak, hogy az Isten biztosabban megbocsát, s jobban szeret: ó, nem bánom, hogy hegyébe minden irka-firkámat indexre tegyék, s az ujjamat is levágják; szívesen!" És bár ismét csak naplóiban – tehát nem a nagy nyilvánosságnak – írja: „Ez semmit sem von le mély hódolatomból és alázatos tiszteletemből a szentszék iránt" (1911. júl. 25.). Mégis fel-felszakad benne a seb: „Püspök, kit a pápa szentelt – és a pápa bélyegzett meg" (uo.). És noha kezdettől fogva mondhatta: „Én mindenütt csak csitítottam a lelkeket és hivatkoztam más megindexelt exemplárisokra is, és egyáltalán föltettem magamban, hogy éppen úgy dolgozom, konferenciázom, lelkigyakorlatozom ezentúl is (1911 július) – még két és fél évvel utána is ezt kellett írnia: „Annyi tény, hogy az index-história után valahogy idegenül éreztem magam az egyházban, idegenül, mint ki nem tartozom az egyházat képviselő, s inkább formalitások tógáiban feszelgő emberekhez... De meg azért is éreztem magam idegenül, mert nem lehet biztonságosan és bátorságosan dolgoznom, s azt kell hinnem, hogy félreértések hínárjába kerülök" (1913. nov. 22.).

Az, hogy titokban folyt le az eljárás (igaz, hogy ez később is általában így volt) és hogy nem kérdezték meg – pedig a megkérdezés püspök esetében előírás volt! –, sérelmes volt rá nézve; de egészen érthetetlen az az ellenszenv, ami Volpe bíborosban, ki az őt elítélő Officium kongregáció elnöke volt, élt vele szemben. Majláth püspök levelezéséből tudjuk, mennyire legorombította ezt a szelíd lelkű, Rómát rajongásig tisztelő és szerető püspököt azért, mert az indexre-tétel után rögtön Rómába ment, és Prohászka számára X. Pius pápától saját kezűleg dedikált fényképet hozott. És utána többször is – még 1914-ben is – szemére hányta Majláthnak Prohászka érdekében tett lépéseit. Ugyancsak érthetetlennek tűnik Gasparri bíboros államtitkár ellenszenve iránta (Csizmadia Andor: A magyar állam és egyház kapcsolata. 1966, 284. o.) A kalocsai érseki széknek 1923-ban való betöltésekor nyilvánult ez meg. De később is, mikor Shvoy Lajos, székesfehérvári püspök-utódja Prohászkának, Ottokár püspök szentté avatási ügyének megindításában Serédi bíboros közbenjárását kéri, azt válaszolja, hogy meg van indexelve és sok ellene a följelentés.

Ez azért is különös, mert éppen akkor a kánonjog új Codexének megjelenése után kialakult nagy központosítás időszakában az volt

a közfelfogás, hogy kár a püspököt följelenteni Rómában, mert úgyis a püspöknek adnak igazat. És ez az esetek legkényszerítőbb fajtáin kívül valóban így is volt. De miért vették készpénznek éppen az ő esetében a följelentéseket? Ez érthetetlen addig, amíg rá nem jöttünk, hogy Rómában megvoltak az emberi garanciái a följelentéseknek. Ugyanis egy Prohászka által félreállított papi ember barátja volt Serédi Jusztiniánnak fiatal pap kora óta, Serédi pedig 1910-től kezdve jobbkeze volt Gasparri bíborosnak.

Az indexre-tétel után csak egyszer volt Rómában, 1913-ban. 1925-ben egy szentévi zarándoklatot vezetett volna, de lábfájása miatt erről le kellett mondania. Rómahűségét mindig megtartotta, de sebét hordoznia kellett egész életén át.

A MAGYAR TÁRSADALOMBAN. Két temerini zarándok magyar került Rómába 1881-ben. Őket meglátva ezt írja naplójába: „Oly vággyal, mintha lelkem ki akarna kelni szűk határaiból, föláldozni magát e szegény, zaklatott, szorongatott népért: mit tehetek valamit érted, magyar nép?" (1881. máj.15.) Mikor hazajön Rómából, szinte az első napokban kell felírnia naplójegyzetébe: „Nagy érdektelenség uralkodik a jobbakban is minden nemesb törekvés iránt; a parasztok helyzetéről beszélgetve egy fiatal ügyvéddel, azt a felvilágosítást vettem: tudja a fene, mi lesz?" (1882. aug. 12.) Ez a korán jelentkező küldetéstudat végigvezeti őt a társadalmi kérdés megoldására tett mindenfajta kísérletben való részvételen; akár elméleti, akár gyakorlati, akár személyi, akár közösségi próbálkozás lett légyen is az, kivette a részét. Minden próbálkozásában hordozta a sikertelenség és elégtelenség súlyos keresztjét.

Aki egész életén át úgy gyakorolja a szegénységet mint ő, és olyan tevékenyen akar segíteni az eléje tornyosuló ínségen, mint ő, kezdve attól, hogy tanár korában maga hordta a kispapok ebédlőjében talált ételmaradékokat és kollégáinak használt ruháit a tamáshegyi szegényeknek, egészen addig, hogy püspök korában nem fűttetett magának, hogy az éhező egyetemistáknak többet juttathasson, és egy szentferenci nemtörődömséggel vállalta birtokának anyagi csődjét és a börtönbejutás veszedelmét, csakhogy megmentsen az öngyilkosságtól egy családos apát, ki viszaélve jóságával hamisságot követett el egy hitellevéllel; – az ilyen ember folyton szenved elégtelensége tudatától. De fokozódott ez azáltal is, hogy

eszméiből támadt társadalmi segítségre beállított mozgalma nem az eredeti elgondolások sínein járt, több részre szakadt és komoly irányzataiban nem vállalta az irányító eszméit. Nem is számítva az ilyen esetekben elkerülhetetlen emberi intrikák megalázó szenvedéseit! A földtelen parasztság földhöz juttatása érdekében — jobb híján — elindított örökbérlet mozgalma 1916-ban amilyen lelkesedést váltott ki, ugyanúgy kudarcba fulladt.

De megérezte, hogy az irgalom tettei mellett több is kell: beállni az új eszmék új áramába. Papnövendék korában is érezte azt, amit 1916-ban így fogalmazott meg: „Új korszak kezdődik. Erre azonban, úgy látszik, lesznek előkészítő tapasztalataink... Istenem, Istenem, hogy minket csak hátbaütésekkel s külső megpiszkálásokkal lehet előbbre vinni!" (1916. dec. 9.) És mert prófétai lelke megérezte a társadalom mélyében jelentkező új erőket, mindent felhasznált, hogy az agyakban — elsősorban papokéban — tágítsa a horizontot: megpróbálta kiemelni a maga dogmatikus és társadalmi osztálypalánkjai mögé húzódó egyházi és keresztény gondolkodást, s megnyitni az új világ szociális távlatai felé. Nem elégedett meg, hogy a pénzgazdaság tarthatatlanságáról írt vaskos dolgozatot, hanem elsőnek ismertette Magyarországon Marx Tőkéjét, méghozzá nem titatkozó vagy cáfoló célzattal, hanem éppen segítőleg. Utalva az elolvasás nehézségeire írja: „Nem mintha nem volna világos fejtegetése, hanem a tárgy elvont természete kifárasztja az olvasókat, s kevés ember van a világon, aki e művel megbírkózik" (Ö. M. XI. 129). Kisebb könyvnyi tanulmányban magyarázza a marxi fogalmakat. — Azután eljár a Társadalomtudományi Kör vitáira (amit egyházi részről nagyon rossznéven vesznek), sőt a forradalmaknak olyan teológiai szemléletet ad, ami blaszfémiának hatott az akkori fülekben. „A forradalmak gomolygó füstje alatt a Szentlélek tüze ég" — így summázhatnánk fölfogását. Az igaz, hogy *Kultúra és terror* c. könyvében erősen bírálta és elmarasztalta a szociáldemokráciát, de nem azért, mert az a szociális forradalmat hirdette és képviselte, hanem azért, mert bizonyos alapelvekben, továbbá a hatalom átvételének és gyakorlásának eszközeiben nem fedte egymást a két nézet. Ennek ellenére az 1918-as polgári, majd az 1919-es proletárforradalmat elismerte. Mindkét esetben elsőként adott ki utasítást papjainak és híveinek a lojalitásra. Sajnálatos, hogy a proletárforradalom esetében körlevele

nem jutott nyilvánosságra. A cenzúra nem engedélyezte egyetlen szó miatt. Az utolsó mondatban ugyanis arra kérte papjait, hogy tartsák meg a forradalmi kormány rendelkezéseit, míg a lelkiismerettel nem ellenkeznek. A cenzúra a *míg* szót áthúzta és a *mert* szót írta be, ezért nem jelenhetett meg. (Megjegyezhetjük, hogy az 1964-es magyar–vatikáni tárgyalások a prohászkai fogalmazást az eskütételre vonatkozóan helybenhagyták.) És bármennyire is mélyen érintették az eszközeiben természetesen nem válogatós forradalom jelenségei, mégis vallja: „Ha nem is vagyunk forradalmárok, vallhatjuk a forradalom elveit, a francia forradalomét, a 48-asét, az 1919-ét" – írja naplójába 1919. július 20-án, pár nappal a forradalmi kormány lemondása előtt. És bár már korábban is szállongtak a hírek rendszerváltozásról, „kacsáknak" minősítvén ezeket a híreket, ezt írja: „De Isten mentsl ha megint az ‚urak' jönnek, s ha nem lesz új világ! Isten mentsl Törj össze minket, nem kell nekünk a rosszl És segíts, hogy jók legyünk, szegényesen bár, de evangéliumosan" (1919. júl. 10.). És hogy mennyire a forradalmi állapotra volt beállítva, mutatja az, hogy nem hitte tartósnak a szegedi fordulatot. A forradalmi kormány távozása után egy hónappal tési birtokával kapcsolatban feljegyzi: „Instruálásra a mai viszonyok között alig gondolok; minek? Hogy egy félév múlva újra elvegyék? ...Mi lesz itt megint egy év múlva?!" (1919. aug. 27.)

Mindez persze azt is jelenti, hogy Prohászkát váratlanul érte a fordulat. Nem készült föl rá, nem voltak emberei: a szegedi kormányzat és a később szereplő politikusok ismeretlenek voltak előtte. De nem is akart politikai vezér lenni. Mentalitásából fakadt. „A politikától mindig irtóztam, s jó géniuszom megbuktatott 1896-ban. – (Képviselőjelöltnek lépett föl néppátir programmal Vágvecsén) – ... Nem nekem való; de ha politikus nem is vagyok, s nem akarom politikához kötni az egyház sorsát (hol van politika, mely előbb-utóbb sok kifogás alá nem esik s alávaló praktikákba nem elegyedik, a német centrumot és a magyar néppártot sem véve ki?!), de fölértem a filozófiai követelményt és a történelem tanúságait, s ezen az alapon vagyok híve a szabadságnak s a haladásnak s a szocializmusnak, s ebben az irányban akarom befolyásolni a kereszténységet... Elismerem, hogy a Konstantinok nagy szolgálatokat tettek neki..., de ezen a stíluson már túl vagyunk" (1919. júl. 20.).

Nem is volt kedve a hatalomban részt venni. Így eszmélődik 1919 szeptemberében: „Rendkívül nehéz az egyháznak helyét és útirányát megtalálni, s nevezetesen állásfoglalását az emberi szabadságokkal szemben időszerűen és helyesen – mit mondjak? – megreformálni. Az egyház most is azon a szemponton áll, hogy a rossznak szabadságát erőszakkal is korlátozza vagy ha lehetséges, letörje. Ez helyes, ha úgy hisszük, hogy az egyház az igazságot kizárólag bírja. De a mai kor ezt el nem fogadja, s így ferde helyzetbe jut a modern kultúrával. De különben is gondolom, hogy megváltozott az idők szelleme, amennyiben nem tartják megengedhetnek erőszakkal benyúlni az erkölcsi világba. S valahogy ez igaz... erőszakkal nem lehet boldogulni. Az egyháznak most nem használnak a Nagy Konstantinok, sem Nagy Károlyok... Tudom, hogy ezzel is zsákutcába kerülünk; de ez talán kisebb rossz. Megáll az eszem." Ezért nem vállalt az új kormányban kultuszminiszterséget (1919. aug. 8.). Két alkalommal visszautasította a miniszterelnökséget is (1920. jan.–máj.). Az első esetben drámai feszültséggel. „Elhivatott Horthy fővezér... Előadta, mily nehéz a helyzetünk, és? én leszek a miniszterelnök. Hát leesett az állam. Mit? Én miniszterelnök? Nem értek én ahhoz... fogjanak hozzáértő embert, ne hajdút a harangöntéshez. No dehát így meg úgy, volt a felelet. S én ott ötöltem-hatoltam s végre azt mondtam: ha katonai őrjárattal elhozat, engedelmeskedem; másképp nem! soha, soha nem!" (1920. jan. 12.) A parlamenti képviselőséget is csak noszogatásra vállalja el, de a választás előestéjén így rögzíti hangulatát: „1920. jan. 24. A nagy nap előestéjén! Hát bizony én is ezt ‚istennyilával süttetném, fenével etetném, ördöggel bújtatnám', hogy erre rászántam magamat; most azonban a kolompot fölkötöttem, hát megyek!"

Annál is inkább, mert megvolt a véleménye a szereplő emberekről és magáról a parlamenti életformáról. Szinte még be sem lép a parlamentbe – 1920. jan. 29-én ezt írja: „Az Úr Istennek ez a világ mégiscsak egy ‚Narrenschiff' lehet, s hogy főleg a parlamentek igazi cirkuszok, ahol egy-két műlovas és sok a clown! A ‚dummer august'-ok termőföldje az a porond; no és a komoly póz pláne fölségessé teszi az isteni komédiát!" Két hónap után némi tapasztalattal április 1-én ezt jegyzi be: „A nemzetgyűlésre is eljártam. Az a gyűlés a kis koponyák és a nagy akarnokok gyülekezete.

Tele vannak ambíciókkal és elbizakodottsággal – és panamákkal; végre is ez a gyülekezet kompromittálja az embert tehetetlenségével." Majd április 19-én: „Egyre kiállhatatlanabb nekem a nemzetgyűlésben való tartózkodásom, mely egy irreális, kapkodó és felületes társaság benyomását teszi rám. Hány férfi van ott beállítva a semmittevésbe, a folyosók tiprásába, az intrikálásba, a buta hatalmi aspirációk pókhálójába?!" Sommázásnak is vehetjük az egészhez való viszonyát: „Keresztény kurzus kereszténység és keresztények nélkül! – írja még ez év június 30-án – Ez a baj: e hordónak nincs feneke; a pártnak nincs alap, nincs szirt a lába alatt. Azok az emberek nem keresztények. Igaz, hogy elvben, teóriában elfogadják a kereszténységet, de tettekben nem vallják."

Ha mindezt számbavesszük, joggal merül föl a kérdés: ha mindezt így látta, miért vállalkozott egyáltalán politikai szereplésre? miért fémjelezte a kurzust nevével? Mint fennebb láttuk, ő is érezte, hogy diszkreditálja magát, és még képviselő, mikor ezeket írja: „Dehonesztáló papnak a képviselőség. Nem illik a tógához, hát még az evangéliumhoz!" (1922. jan. 31.) Ezzel kimondotta saját ítéletét is, és ezt nekünk sem kell enyhítenünk.

De azért föltehetjük a kérdést: mit lehetett vagy mit kellett volna tennie? Elvonulhatott volna abba a hűvös magányba, melybe egy Apponyi Albert? Ha csak politikus lett volna, biztos visszavonult volna. Elszigetelhette volna magát vallásos és egyházi területére, mint Raffay Sándor evangélikus püspök tette? Meg a katolikus főpásztorok mindegyike? Ha csak püspök lett volna, megbújhatott volna egy fejek fölött álló egyház gettójában. De hát ő apostol volt, kinek lelkében isteni üzenetek harangjai kondultak és akinek ajtaján egy ország néphangulata dörömbölt. De hát kivel kezdjen párbeszédet? A baloldallal? Ezekkel úgy el volt mérgesedve a kapcsolat, hogy egy rosszhírű bárónővel való „ügyét" újságjaikban nagy nyilvánossággal tárgyalták. Talán Giesswein prelátus útján járhatott volna... „A propos Giesswein apó! Ő külön pártot csinál, azaz nem fuzionál (a többi töredék párttal – B. G.). Hisz igaza van; csak ő ne tenné... A keresztényszocializmusnak kell külön párttá lenni; de ha már fúzionáltak, üsse kő, most ne zavarjuk a vizet" (1919. nov. 9.). Vagy elkülönüljön ítéleteivel, bírálataival a maga fensőbbséges igazába és Savonarola módján ostorozza a körülötte csoportosulók bűneit? A *parte per stesso* Danténak

is csak az élettől való távolmaradást és a számkivetés tehetetlenségét hozta. Végül is ezekre a kérdőjelekre ötven év távlatából aligha lehet válaszolni. Főként ha tudjuk, hogy neki magának sem teste, sem lelke nem kívánta a politikai szereplést, nem képviselt egyetlen uralomra törő csoportot sem. „Legyen ez a fordulása a magyar télnek szebb tavaszba – Pálforduláskor írja e sorokat programbeszédének elmondása után –. Meglesz, ha összetartunk s ha a ‚művelt' világ rothadásából kiválunk" (1920. jan. 25.). Abban a történelmi szituációban alternatívája nem volt. Hiba volt. De nem nagyobb, mint Szent Istváné, aki a gyenge Péterre hagyta országát, mert más keresztény alternatívája nem volt. Prohászka nem történelmi nagyság akart lenni, de apostoli feladatokat akart teljesíteni, ezért nem akart sem elszigetelődni, sem visszavonulni. Vállalta ezt a hibát.

ANTISZEMITA VOLT-E? Igen is, meg nem is. Az apostol ellentmondásossága ezen a ponton is megmutatkozik. És itt is vállalta a már korábban is több oldalról jövő, de a történelem ítélőszéke előtt is az ítéletet.

Tudnunk kell, hogy a húszas évek – egyébként Európa-szerte észlelhető – antiszemitizmusa még a nácizmus előtt zajlott le, bizonyos tekintetben tehát más volt, mint ahogy azt most nézzük. A hitleri brutalitás egy táborba kovácsolta össze öldöklésével és a koncentrációs lágerekkel megtámadott zsidóságot. A húszas évek zsidósága osztott volt: az asszimilált zsidóság és cionista zsidóság (pl. erre vonatkozólag Makai Gy. kitűnő könyvét: Izrael Állam és a cionizmus. Bp. Kossuth, 1973.). Prohászka sohasem beszélt az asszimilált, illetve az asszmilációt elfogadó zsidók ellen. Hiszen kitűnő zsidókkal állt benső barátságban, halálakor izraelita részről is elparentálták. Legbensőbb gazdasági embere is zsidó származású volt, aki 1922-ben dőlt ki mellőle hirtelen halálával, s akit így örökít meg: „Én egyik legjobb emberemet vesztettem el s gazdaságilag kiszámíthatatlant" (1922. nov. 13.). És szinte minden megnyilatkozásában kiveszi a „jó zsidókat".

De megkérdezhetjük, hogy akkor, amikor már erőteljes hangok hallatszottak fajvédelmi irányban, miért nem hallgatott el? Az olyan nagyságrendű ember, mint Prohászka, nem hallgathatott ebben a kérdésben. Marx is külön tanulmányban foglalkozik e kérdéssel.

A nácizmussal szembeni ellenállásnak egyik hazai szellemi vezére, Szekfű Gyula 1920-ban megjelent munkájában a tudós higgadtságával és a történetírók ítéletével súlyos fejezeteket szentel a zsidókérdésnek, és ezekben súlyos megállapításokat tesz. A higgadt tudomány által Prohászka igazolva érezhette magát, hogy ne kerülhesse ki ezt a kérdést. Hogy kifejezései sokszor élesek és a mai fülnek bántók, azon csak az csodálkozik, aki nem tudja, hogy Marx tudományos fejtegetéseiben ilyesmit ír: „Mi a zsidóság világi alapja? A gyakorlati szükséglet, a haszonlesés. Mi a zsidó világi kultusza? A kufárkodás. Mi a világi istene? A pénz..." (Idézve Makai könyvét 23. o.) A cionizmus első teoretikusa, Hess reálisan látja a zsidó gazdasági élet – itt Kelet-Európáról van szó – „parazita szerkezetét". (uo. 52. 1.). Hazai viszonylatban mikor Prohászka a cionizmus próbálkozásaira utalt, a zsidó Sándor Pál ezt kiáltotta közbe: Bolondság és lehetetlen utópia! (Ö. M. XXII. 257; az Országgyűlési Naplóból). Ha a zsidók ilyesfajta kifejezéseket használnak még a tudomány szenvedélytelenségében is, nem volna szabad olyan egyértelműen rossznéven vennünk a szónoki túlzásokat attól, aki a cionista hatalmi szervezkedés megindulásától féltette a magyarságot. Az biztos, hogy senkit nem üldözött, sem vagyonától, sem életétől nem akart megfosztani senkit sem azért, mert zsidó.

AZ APOSTOLSÁG SEBEI. Nagy bölcselőnk, Pauler Ákos szerint a konkrét ember mindig a szélsőségeken jár. Az apostolság mindig azt jelenti, hogy az ember kilép a maga zárt formájából és belép a konkrét élet adottságai közé. Az eszmék és szándékok egyetemessége e belépéssel megszűnik és leszűkül helyzetek, irányok, emberek határolt területére. Aki ezt a lépést megteszi – a küldetéssel bíró apostolnak ezt meg kell tennie – e lépéssel együtt vállalnia kell a bírálhatóságot is. Maga üti meg e bírálatnak a hangját. „Az esztergomi lelkigyakorlatozást semmi sem érte utól az én lelki tevékenységemben... Egyik (pap) azt mondta, mikor püspök lettem: Önnek mindig spirituálisnak kellett volna maradnia. *Jobb lett volna*; csak az bántott, hogy féltem, nem tudom majd nívón tartani a lelki életet" (1912. máj. 15.). De egy apostol nem törődhet sem mások, sem a maga bírálatával. „Magam fölött sem mondok ítéletet" mondja Pál apostol – és „nem törődöm azzal hogy ti mondtok

felőlem ítéletet vagy más" (1 Kor 4, 3). Ha időnként fel-felmerül benne: „Tán tovább kellett volna ott (Esztergomban) maradnom? Tán végleg ott maradnom?" (1913. nov. 4.) – nyoma sincs annak a kínos érzékenységnek, mellyel Newman fogadta a bírálatokat; sem annak a szigorú pontosságnak, mellyel ugyancsak Newman önmagát lemérte az utókor számára. Az apostol ugyanis belső – Istentől sugallt – indítékaiból meríti az adott perc vagy óra ránézve parancsként jelentkező tennivalóit. Megint Pált kell idéznünk. „Ha ugyanis magunkon kívül vagyunk, Istenért vagyunk; ha észnél vagyunk, értetek vagyunk. Mert Krisztus szeretete sürget minket (2 Kor 5, 13). Prohászka sem méricskélte, kilépjen-e magából, a maga formájából, vagy észokai alapján alkalmazkodjék-e a kor követelményeihez, mik embereken keresztül nyilvánultak meg előtte. Kiindulása mindig az Isten és az ember szeretete volt. Önmagával való beszélgatéseiből – naplóiból – ellenőrizhetjük ezt, ahol kendőzetlenül nézett mindig magába.

Ám az emberi történelem ítél, mégpedig a maga elvei szerint. Akik a társadalmi mozgások felől mondanak ítéletet Prohászkáról, bizonyára találnak benne a nagy elismerések mellett elmarasztalandókat is. Mi a belső világ, az indulatok világa felől közelítettük meg Ottokár püspököt. Való és vélt gyöngeségei sebekben végződtek. Sebeket csak az kaphat, aki sebezhetőnek hagyja magát; akinek nem a sebezhetetlenség és a védelem a legnagyobb érdeke, hanem minden igyekezete a küzdelem a feladat teljesítéséért. Éppen ezek a sebek, tragikumok hitelesítik Prohászka apostolságát.

És mert apostol volt, sohasem dramatizálta tragikumait. Sem a kicsinyeket, sem a nagyokat. Az indexre-tétel világszenzációvá dagadhatott volna. Úgy ment el efölött is, mint minden más ütődés fölött, mint ahogy ő írta más letűnt nagyságokról: „A legtöbb nagyon szenved, s tudja, hogy sötét éjszakának vértanúságát szenvedi, mikor tanúságot tesz a rend, a gondviselés, a szeretet Istene mellett, de nem lát belőle semmit. A Deus absconditus csendes vértanúi vagyunk..." (1922. júl. 10.) – írja éppen akkor, amikor legnagyobb volt társadalmi nimbusza. És hogy ez sem múló hangulat volt nála, érdekes megfigyelni, hogy 1911-ben írta a *Repkény és szirontákot* (Ö. M. VIII. 33) és röviddel halála előtt a *Szerénység és hősiességet* (uo. 253), mikben éppen azt fejti ki, amit ezeknek az

éveknek nagy megpróbáltatásaiban tett: az igazi nagyság mindig szerény, alázatos és egyszerű lelkületével hordozta sebeit.

Környezete úgy tudta, hogy utolsó éveiben 4–6 órát is töltött az Oltáriszentség előtt imádásban. Ezeknek belső feszültségére és elomló alázatára s benső tüzére mutat felében maradt műve: az *Élet kenyere*. Mintha ő is áthasonult volna Mesterének és küldőjének Oltáriszentséggé, mindennapi kenyérré egyszerűsödő alázatára. Ahogy az Úr Krisztust nem lehet Oltáriszentség nélkül felismerni, Prohászkát sem lehet benső világának egyszerű formák alá rejlő misztikai mélységei nélkül megérteni és méltatni. Ez az ő tragédiája, de nagysága is.

(Vigília, 1974. december)

SCHÜTZ ANTAL, A TANÁR

Otto Willmann-t idézve, szerette mondani Schütz Antal: Ein Mann ein Wort. Ha egy szóba kellene életművét belesűríteni, akkor ez a szó az, ami átfogja egyéniségét, törekvéseit, munkásságát. Maga az a tény, hogy több, mint negyven éven át mint középiskolai hittanár, majd mint egyetemi tanár munkálkodott az évek megszakítatlan sorában, mutatja hivatás-tudatát, de az, hogy diák korában is, a szerzetesi újoncév alatt is tanított, mutatja, hogy alkatilag is tanár beállítottságú volt. Pláne, ha hozzávesszük, hogy tanítói célzattal írta meg betegségében a többek által megbírált Életem c. önéletrajzát, teljesen igazolva látjuk, hogy benne a tanárság és az emberség teljesen összeforrt, és egy olyan szünbiózist alkotott, hogy tanári mivoltában élte ki emberségét, és az emberséget szolgálta tanárságával. A humánum és a hivatás csodálatos plaszticitással olvadt eggyé benne.

Éppen ezért talán nem is jó szó oktatói működésének jellemzésére a tanár, hanem a költői lényeglátás fogalmazásához kell folyamodnunk, és őt Sík Sándorral így neveznünk: a Mester. A tanár ugyanis egy kissé könyv-ízű szó. És Schütztől mi sem állott távolabb, mint tankönyvből tanítani. Noha sok tankönyvet írt, ő mindig könyv és jegyzet nélkül ment az órára. Előadásait is jegyzet nélkül tartotta, a könyvben megjelenteket később írta le. Mintha jelezni akarta volna ezzel is, hogy amit mond, azt az életébe építette bele. Mindenegyes megnyilatkozása, minden egyes órája tanúságtevés volt az igazság mellett, melynek meg akarta nyerni hallgatóit. Ezért volt több, mint tanár. A tanár csak tanokat, elgondolásokat és kísérleteket közvetít, a mester foglalkozásának minden csínját-bínját át akarja adni a tanulni akarónak. A tanár lead, a mester átad. Sokszor szokta emlegetni Schoppenhauert, aki pesszimizmusa ellenére ezt mondta: Ha Plutarchost olvasom, szárnyaim nőnek. Valami ilyen szellemi nemző erőt érzett meg mindenki, aki közelébe jutott, és ez válthatta ki hallgatóiból a prófétának járó tiszteletet.

A hivatástudat elég korán és eléggé pontosan megfogalmazódott

benne. „Világosan láttam, és a magam vívódása megerősített benne, hogy a legnagyobb jó, amit embertársainknak tehetünk, ha tudatos vallás-erkölcsi életre segítjük őket... Világosabban láttam, hogy a tudomány milyen hatalmas eszköz lehet a lelkek vezetésére. Fölsejlett bennem az a meglátás is, hogy a tudomány művelése voltaképpen igazságszolgálat. A vallásos élet is az. Két kézzel kaptam tehát olyan pálya után, hol a tudomány művelése élethivatásom lehet a vallással karöltve. Hogy ezt a tudományt terjeszteni kell, hogy tanítani kell, ... ez lelkesedéssel töltött el" – írja a piaristákhoz való belépésekor (Életem, 136). Amikor az egyetemre fölkerülve találkozik az akkor meginduló katolikus megújulással és hallgatja, sőt gyorsírással két társával együtt leírja Prohászka férfiaknak tartott konferencia-beszédeit, – akkor ez hallatlan újdonságként hatott! – jutalmul a püspöknek éppen megjelent és forradalmi változásként ható Föld és ég című művét kapta. „Mindez – írja – a legmagasabb fokra hevített elszántságban csattant ki: a legnagyobb odaadással mindent megtenni az evangéliumnak magyar téreken való elterjedéséért" (Életem, 145).

Ezt az ifjúkori álmát: tudománnyal az Istenhez, valósította meg életében és életének minden fázisában. Amint Kecskés Pál professzor-társa írja: „Önmagát legjobban karakterizálta ezzel a címmel: Az Ige szolgálatában. Ebben látom kifejezve egész egyéniségét. Több mint 20 évig tanítottunk együtt, amit láttam és kiéreztem belőle, az a nagy felelősségtudat a Verbummal szemben. Egész élete úgy áll előttem, mint egy szolgálat, az Ige szolgálata. Ez magyarázza tudományos buzgóságát is. Úgy érezte, ránk van bízva az Isteni Ige." És minél inkább előrehaladt korban is, tanulmányaiban is, annál jobban átérezte ezt a szolgálatot. Magyar dogmatikájának elkészítését szellemi pünkösdjének mondja. „Csak most áll előttem teljes fönségében, fölkavaró valóságában, minden tehetséget szólító és a legmagasabb teljesítményekre szító erejében a dogmák épülete. Lehet mondani, hogy csak most, de most azután egészen megtaláltam magamat, azaz tudtam a tanításban mindezeket adni. Tűz gyulladt bennem, és világosságánál megláttam, mivel tartozom hallgatóimnak... Egyúttal kitüzesedett erőm, adni mindazt, ami telt tőlem" (Életem, 234). A katolikus tanításnak ez a belső feszítő ereje annyira áthatotta, hogy ez nemcsak tanári működésében, de minden megnyilatkozásában is érvénye-

sült. Többször fájón emlegette, hogy az egyetemen négyévenként sorba kerülő pap-rektorok székfoglaló előadásuk témáját sohasem választották teológiai szaktárgyaik köréből. Még az egyházias-ságáról híres Wolkenberg Alajos sem hozott elő az erkölcstanból – aminek professzora volt – semmiféle kérdést. Pedig menynyit lehetett volna! Schütz Titok és tudomány címen tartotta meg székfoglalóját, és ezzel – mint maga mondja – az Oltáriszentségnek akarta tudománya legjavát adni.

Ha most ebből az optikából nézzük tanári működését, nem csodálkozunk a visszaemlékezőkben élő benyomásokon. Ezek valahogy levett sarukkal gondolnak vissza óráira, melyek mindegyike egy-egy theophania volt, abban az értelemben, hogy az előadáson áttüzelt a dogma isteni világának jelenléte, mint Mózesnek az égő csipkebokornál, és tanúi lehettek az isteni titok áldásáért küzdő értelem Jákob-küzdelmének.

Hogy hogyan fogta föl középiskolai hittanárságát, arra jellemző Mátray János megemlékezése: „Mikor Pesten először tanított nyolcadikban, első óráján a gyerekek derűsen nézegették, sőt komolytalanul sugdolózva bírálgatták az önérzetes fellépésű apró emberkét. Rájuk nézett szúrós szemeivel s nyugodt hangon megszólalt: Ő úgy tudja, nem kisgyerekekkel van dolga, hanem az élet előtt álló fiatalemberekkel, akiknek úgy akarja adni az apologétikát, hogy meglássák és nyugodtan elfogadni tudják, amit az egyház tanít. – Elcsendesedtek, s ettől kezdve tudós professzornak kijáró tisztelettel hallgatták." Ez a komoly fellépés fogta meg szinte valamennyi visszaemlékezőjét. Igaz, hogy ez alkatában lehetett, mert egy osztálytársa így ír: „Szokatlan egyéniség volt, amilyennel nyolc év alatt seholsem találkoztam. Mentes volt a gyerek- és kamaszkor minden gyengeségétől. Szinte idegenszerűen tökéletes volt. Komoly, higgadt, mint egy felnőtt, de azért emberi; nem komor, magábavonult, még kevésbé fölényeskedő. Szinte kívül állt az osztály közösségén, fölötte állt. De nem egy jezsuita vagy karthauzi komolyságával, hanem jókedvűen; barátságosan mosolyogva gyarlóságainkon." (Dr. Némethy-Benisch Artúr). Az osztálytárs szavait visszhangozza a tanítvány is. „Kettőt tudunk róla teljes bizonyossággal: azt, hogy szent és azt, hogy zseni ... Sohasem gorombáskodott, bár egyáltalán nem volt flegmatikus; sodrából soha ki nem jött ... Ha pirongatott, akkor is kényesen

vigyázott, hogy senkinek az önérzetét le ne törje ... Nagyon jó pedagógus volt, de nagyon jó didakta is. Magyarázatai egy percre sem voltak unalmasak. Forró áradással jött belőle a szó. Amellett szorgalmasan „szokratizált", hagyott minket is gondolkodni." Mindezeket írja az a Székely László, aki mint lelkipásztor, tanár és író, le tudta mérni az embereket és meri kritizálni is őt. „Úgy emlékszem, exhortációi meglehetősen a fejünk fölött száguldottak el, de a nagy hév és lobogó meggyőződés akkor is hatott ránk. Magyarázatai pedig lekötöttek." Terescsényi György írónk regényében megörökíti Schütz alakját, kissé idealizáltan, mint Schütz testi-lelki jóbarátja Zimányi megjegyzi. De mégis jellemző, hogy hosszabb elbeszélésében miket sommáz: „Egy év alatt Mátyás (a regény hőse) többet kapott valláserkölcsi nevelésből, mint későbbi tanulóévei alatt együttvéve. — A vallástanárnak legkülönösebb szokása volt, hogy nem kedvezett jobban a jeles tanulónak, és legnagyobb figyelmével, sokszor türelmét próbára tévő érdeklődésével a gyengébb felfogású, sőt rosszabb magaviseletű fiúkat tüntette ki. A szokatlan viselkedést, mely merőben ellentétben volt a többi professzoréval, sokáig nem értették meg a fiúk. Egy napon ... a tanév vége felé ez is kiderült." (Terescsényi: Lélek. 226. l.)

E néhány szemelvényből azt látjuk, hogy Schütz a középiskolai hittanárságot úgy fogta fel, hogy az igazsággal kell nevelni az igazságkeresőket vagy legalábbis az igazságra várókat. Hitt az igazság tisztító és nevelő erejében, és a tanulókban is tisztelte az igazságkeresés fáradságos munkáját, de főleg az egyéniséget és szabadságot. „Nem volt született agitátor; mindig inkább az eszmén keresztül hatott az akaratra. Nem nógatott unos-untalan" (Székely László). Eszménye a férfias vallásosság volt, mely nem az érzelmekben teljesül ki, és nem a személyi szimpátiákon vagy pszichikai ráhatásokon épül, de az értelmes és hívő ember felelős állásfoglalásán. Bár ez a férfias eszmény követése többek szemében kissé rideggé tette elvont eszmék iránt túlzottan is érdeklődő és sok elfoglaltsága miatt mindig időhiányban szenvedő és ezért szűkszavúra mért egyéniségét, de ebben nagy segítsége volt Sík Sándor, előbb tanítványa, majd tanártársa, aki „a szív embere volt és diákkorában sokat forgolódott a Regnum Marianum papjai között, akik ... egy melegebb, atyaibb és a diákok apró gyakor-

lati problémáival is bíbelődő pedagógiát képviseltek" (Előd István). Kezdettől fogva tagja, majd egy évtizeden át jegyzője lett a jobbadán regnumisták irányította Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesületének, melynek szellemi légkörében (és tízes évektől kezdve Fr. W. Foerster igézetében) jobban emberközelbe lépett. Így nem tarthatjuk túlzásnak, ha írói munkásságának 25. évfordulójára megjelent művének ünneplésére a pesti gimnázium tanári kara rendkívüli értekezletre gyűlt össze, melynek elnöke Kisparti János ezt mondja: Schütz „rendi hagyományainkat követve és sok tekintetben új utakat jelölve meg, hirdette szóban és írásban, hogy az iskola a tanítást is állítsa a nevelés szolgálatába. A nevelésnek pedig minden vonatkozásban a végső célja az isteni Ige lehet, amely telve van kegyelemmel és igazsággal. A hit igazságainak megértésére írta nagy didaktikai érzékkel általánosan elismert kitűnő tankönyveit a felső osztályok számára." És Sík Sándorral együtt szerkesztett Imádságos könyvére is utalva folytatja: „Az ebben megnyilatkozó felfogásával és lelkületével lett iskolánk egyik legnagyobb hatású tanára." A Hittanárok és Hitoktatók lapja, a Katolikus Nevelés többek között így búcsúztatja egyetemi tanárrá történt meghívása után: „Az eredetiség jegyével bírnak a középiskolák számára írt tankönyvei. Ezeket az egyre jobban térfoglaló könyveket a jól megválasztott anyag, a világos gondolatfűzés, a szabatos és szép fogalmazás különbözteti meg. Úttörőkké teszi őket az apologetikus földolgozás következetes keresztülvitele, a vallásnak szoros kapcsolatba hozása az élettel, továbbá, hogy kis terjedelmük mellett nagy anyagot ölelnek fel, s végül a második kiadáshoz függelékül kapcsolt olvasmányok. A régen vajúdó vallástani olvasókönyv kérdését ugyanis oly módon oldja meg a kitűnő szerző, hogy minden könyve végén 25—30 oldalnyi terjedelemben a Szentírásból, a szentatyákból, egyházi, sőt világi íróktól megvilágító és bizonyító szövegeket közöl. E részben is a legjobbat adja..."

Egész középiskolai hittanári egyéniségét is, működését is Zubriczky Aladár egyetemi professzor fogalmazta meg legfrappánsabban, midőn pályája kezdetén írt hitvédelmi könyvét bírálva 1907-ben ezt írta: „Nézetét mindig erősen indokolja, és az ellenkező nézettel sem bánik mostohán vagy lenézően." Vagyis tanítási tételeit a tudomány és élet széles folyamába ágyazva mint saját

meggyőződését adta elő, és tisztelettel nézett azokr a tanokraa és életekre, amik az igazságot nem teljesen birtokolják vagy képviselik.

Sokkal inkább érvényes ez a megállapítás Schützre mint egyetemi tanárra. Még teológus korában egyik tanárának odavetett megjegyzése alapján megszerzi Scheeben négykötetes dogmatikáját és azt áttanulmányozva mondja: „Dogmatikus lettem" (Életem, 173). Igaz, közben a filozófia felé is tájékozódott, würzburgi doktorátust is szerzett, de mindez csak azt segítette elő, ami életének alapvető felfogása volt: az evangéliumot a tudomány színe előtt képviselni. Ifjabb rendtársai eligazítására a bölcsészetre is beíratkozott, sőt „egymásután tanulta át az általuk használt szakkönyveket: matematikát, fizikát, földrajzot, történelmet, irodalmat, sőt később az orvostudomány szakirodalmát is tanulmányozta" (Előd). Így nem lep meg bennünket, hogy a dogmatika tanítását ezzel a teljes fegyverzettel és mindenre való nyitottsággal kezdte meg.

Hermann Egyed premontrei, későbbi tanártársa, történész írja róla: „Először 1919 őszén kerültem vele szembe. A teológiát az innsbrucki egyetemen hallgattam, és 19-ben szigorlatozni kellett visszamennem ... Nem sok kilátás volt az osztrák vízum megnyerésére, ... engedélyt kértem tehát a fundamentális és dogmatika órák látogatására. Schütz órái felejthetetlenek voltak ... A katedra szélén állva minden jegyzet nélkül adott elő. Ez szokatlan volt, mert köztudomású, hogy odakinn a professzorok talán túlnyomó többsége szó szerint gyakorolja a „praelectio"-t... Kristálytiszta formában, tudományos precizitással és életközelbe hozta a dogmatikát, meg egyéb tételeket. Akármilyen különösnek hangzik is: hat féléven át heti 10 órás dogmatikai tanulmányok után most jöttem rá, hogy a dogmának köze van az élethez is. És szinte sajnáltam, hogy a vízum-ügy néhány hét múlva megoldódott és Innsbruckba kellett mennem. Irígykedve gondoltam vissza Schütz Antal hallgatóira." Magam is tíz év múlva fölkerülve az egyetemre, valamilyen nimbuszban állt előttem, noha nem láthattam, mert abban az évben szabadságon volt. De szinte istenkáromlásnak éreztem minden bíráló szót vele kapcsolatban, ha megesett. Nem csalódtam semmit, amikor harmadéven tanítani kezdett. Előadásaiban az ragadott meg, hogy a dogmatikai tételek távlatait megmutatta és a titkok áhítatát sugározta imponáló, fér-

fias alázattal. Művész volt az összefüggések kiépítésének és bámulatos súlyt tudott adni a legmellékesebbnek látszó kérdésnek vagy megjegyzésnek is. Egyetlen tévtant sem kezdett magyarázni, amig a benne lévő igazságra vagy igazságszikrára rá nem mutatott.

„Valami mély építő erő áradt belőle – írja Gálos László. Igaza van Sík Sándor versének, hogy mindig egyensúlyban voltak nála a véges és a végtelen. Minden hittételt, pl. eredeti bűnt, széles alapon felvázolt, bevezetett. Megállapította helyét a keresztény eszmerendszerben, viszonyát a többi hittételhez. A hitigazság helyét, szerepét végigmozgatta az emberi gondolkodás egész történelmén. Kitért hitéleti és liturgiai vonatkozásaira. Feltárta például Pelágiusztól Rousseauig az optimista, vagyis az eredeti bűnt tagadó, és a manicheusoktól Lutheren át Tolsztojig a túlzó peszszimista álláspontot. Továbbá mi vonatkozása van a neveléshez és önneveléshez, végül korunk problémáihoz ... Egy hittétel tárgyalása természetesen több óráig eltartott, de erőből, időből egyaránt futotta."

Ugyanezt vallja 20 éven át tanártársa, Kecskés Pál professzor: „Tudományos működését sokoldalúság jellemezte. Csodálatos, mennyire terjedt figyelme ... Jellegzetes volt az is, mennyire igyekezett az elméletet a gyakorlattal egyesíteni; s milyen sikerrel cáfolta meg a dogmatizmusnak azt a vádját, hogy a dogmák a gyakorlati életben elfogulttá és szűklátókörűvé tesznek. Időszerűvé és gyakorlativá tudta tenni a dogmákat. Ez különböztette meg több más, kiváló tehetségű professzortól. Például Horváth Sándortól, akinek elméje elmélyedőbb, spekulatív talentuma erősebb volt, de nem volt gyakorlati, és nem tudta megértetni magát ... Az intenzitást az extenzitással csak ő tudta produkálni. Sokszor csodálkoztam: honnan szerezhette ezt a képességet, ezt a sokféle tudást?" Szinte szó szerint ezt állapította meg a protestáns Foerster: Eine seltene Einheit von katholischer Gebundenheit und geistiger Freiheit. (Sima János közlése).

Fáy Attila, Kornis tanársegédje mondotta: szerinte az a legnagyobb érdeme Schütznek, hogy fel tudja hívni a figyelmet a problémákra. Amikor tehát vitatható kérdésekről szól, minden komoly véleményt megszólaltat, és rámutat, hogy itt bő helye van még a további kutatásnak, sőt az utat is megjelöli, amelyen szerinte a megoldás keresendő." (Simon Sándor). Filozófikus be-

állítottsága segítette abban, hogy a kérdéseket föltegye, illetőleg megtalálja. Mondogatta is, hogy sokszor nehezebb a kérdést föltenni, mint a választ megtalálni. Ezért adózott mindig tisztelettel és megbecsüléssel az emberi gondolkodás kérdésföltevőivel szemben. És ha nem is folyamodott kész megoldási receptekhez, mindig az az optimizmus vezette, hogy Istennek minden kérdésre van valamilyen hozzá méltó megoldása, amit a teológus megtalálhat. Maga elkötelezte bár magát szent Tamásnak, de manicheus ízűnek vallotta azt a fölfogást, hogy szent Tamás óta az emberi szellem csak tévedni tudott és új kérdéseket képtelen volt fölvetni, amikre természetesen új feleleteket kell adni. Emiatt többen eklektikusnak tartják, és ezt autodidaktaságának tudják be. Ezt az autodidaktaságot Schütz maga is elvállalja, de hogy mennyire otthon volt a tomizmusban, mutatja az európai hírű tomistának, Horváth Sándornak nyilatkozata, aki – bár bírálta Schütz tomizmusát – mégis azt mondta: „Hálát adhatunk a jó Istennek, hogy Schütz rátalált szent Tamásra. Mert mi lenne, ha ezzel az ésszel és ezzel az írásművészettel nem a tomizmust hirdetné? ... (Hajós György)

Hihetetlen arányú törekvés volt benne a szintézisre. Már középiskolás hittankönyvei és főiskolai tanári jegyzetei is erre mutatnak, de legfőképpen magyar Dogmatikája. Pázmány Kalauza óta ilyen jelentőségteljes munka nem jelent meg a hittudomány terén (Hajós, Gálos, Takács József). Ezt a szintézisre való törekvést kívánta magának Horváth Sándor, aki meghitt barátjának, Hajós Györgynek ezt mondja: „Ha az én tudásomat összetehetnénk Schütz Tóni probléma-látásával és széles rétegű előadásmódjával, akkor mi, magyarok nagyon előremennénk." És ez így igaz is. Hiszen az „Isten a történelemben" német fordítását elolvasta a nagyműveltségű Carl Muth és „egyenrangúnak mondotta a német Moehlerékkel" (Sima). És Cavallier József, aki közeli kapcsolatban volt Romano Guardinivel, ezt írja róla: „Guardini németül ír és könyveit úgyszólván világszerte ismerik. Mégis Schütz fog meg jobban ... Guardini elvont gondolatmeneteiben ugyanaz a forrás buzog, mint Schütz Antal gondolataiban. Tudom, hogy ez az egyetemes katolikus világnézet. Schütz Antalban azonban még más is van. Megegyezem magammal abban, hogy ezeknek veleje a csodálatosan finom valóság-érzék."

Ebbe a valóság-érzékbe állította bele a dogmákat, és így akarta

megcsinálni a theologia mentis et cordis szintézisét. E nagy szintétikus munkának voltak kisugárzásai dogmatika-órái. Órákon nem adott rá módot, hogy kérdezzünk, de a bőség kiáradása el is fojtotta bennünk a kérdezést. Ezt szemináriumára hagyta. Különórájában egy alkalommal olvasmányainkat kellett teológus szemmel taglalni. Emlékszem rá, én akkor Dosztojevszkij Megmételyezettek c. két kötetes regényét ismertettem, és úgy szólt hozzá, mint aki nemrég olvasta. – Általában arra tanított, hogy a meghökkentő állításokat ne vegyük készpénznek, hanem mérjük le előbb, hogy áll meg az igazság színe előtt, és csak azután állapítsuk meg viszonyát a katolikus igazsággal. Arra is tanítgatott, hogy a katolikum kötőszava a „nemcsak...hanem...is", nem pedig a „vagy-vagy". A teremtést az incarnatioban szemlélte mindig, ezért a teremtett világ semmi igazságát nem tartotta idegennek a teológiától. Szerette idézni: Nil divini et humani a me alienum puto.

Akarta, hogy tanítványai is egyetemes látással nézzék a problémákat. Ezért számolnak be ismerői nagy szintézisterveiről. Sík Sándor, aki talán a legközelebb állott hozzá, mondja: „Volt egy nagy életterve: Istenről akart írni egy nagy, mindenre kiterjedő monográfiát. Ezért tanult annyi filozófiát, matematikát, fizikát, kísérleti lélektant, ezért ment Würzburgba." „Később ez erre a hármas feladatra módosul: „Hármas feladatot tűzött később teológiai működése elé: a teológia teljes áttekintése, bölcseleti megalapozása, és végül a teológia és a tudományok vonatkozásai." (Sima János) A mi időnkben, a harmincas években mindig emlegetett egy theologiai symbolica-t, amit szeretne megírni, amelyben végül is a teremtett világot akarta fölvonultatni az Isten mellett mindabban, amit természet, tudomány, művészet és irodalom felmutathat. Gondolom, olyasmire gondolt, amit később Hans Urs von Baltassar – gondolom 8 kötetben – megírt. Kár, hogy nem tudott egy kört maga körül kialakítani, amely segítette volna őt terveinek megvalósításában. Ebben nem utánozta német professzor-eszményeit, akik részlet-kérdéseket kiadnak hallgatóiknak kutatás és feldolgozás végett. De még csak utódot sem nevelt magának! Igazat kell adnunk Gálos Lászlónak, hogy ebben elsősorban a teológus tehetségekkel s munkákkal nem sokat törődő egyházkormányzat hibás. De az is okozta, hogy „ő olyan magasan állott felettünk, hogy nemigen volt bátorságunk arra még gondolni sem, hogy

nyomaiba lépjünk. Egy alkalommal az idősödő ember rezignációjával mondta nekem: Sajnos összes tanítványaim közül csak ketten dolgoztak, Ibrányi és ön." – Mindent megtett hallgatóiért, de mintha nem tudta volna őket magához emelni. Sőt, mintha a távolságot tartani akarta volna. Egyik rendkívül tehetséges társunk, Ervin Gábor az eredeti bűnről készítette doktori értekezését. A téma-tervet előre be kellett nyújtani. Ő már az eredeti bűnről szóló előadásában jelezte, hogy a Tridentinum körüli teológusok (Vasquet, Suarez) műveit kell átkutatni és éles filozófiai elemzésekre van ehhez szükség. Azzal adta vissza a tervezetet: Meliora charizmatal Ervin Gábor mégis kidolgozta a tételt, de Schütz mintha nem fogadta volna azzal az elismeréssel, ahogy egy általa is kitűnőnek minősített dolgozatot kellett volna fogadni.

Tanári egyénisége kiteljesült az ún. publikumban. „Nagy közlési vágy volt benne, ezért hirdetett előadásokat minden kar hallgatói részére" – írja rendtársa, Szomolányi József. Ahelyett, hogy saját szakterületére korlátozta volna tanári működését, belső apostoli heve arra sarkalta, hogy a tudomány színe előtt igazolja Krisztust, ill. a katolikus dogmákat. „Mindnyájunk emlékezetében maradnak – írja Ervin Gábor – azok a felejthetetlen esti órák, amikor a Páznány-egyetem kupolatermében szorongtunk, többezres zsibongó tömeg, a négy kar diákjai, ősz katonák, hivatalnokok, háziasszonyok ... Egyszerre megjelent a „pater," néma csend lett a teremben, mindenki fölállt, míg ő letette kis kabátját, maga elé rakta óráját, egy mozdulatával hellyel kínált, s feszült, rövid szünet után betöltötte a termet szinte érzékelhetővé vált gondolataival, a Logoszt oly kézzelfogható alakban idézve, hogy egy órára az örök igazság országában éltünk." Ugyanezt állapítja meg kultúrbölcselőnk, Hamvas Béla: „Schütz is egészen benne él a korában. Nincs zuga az irodalomnak, ahová ne nézett volna be. Filozófiai, pszichológiai, történeti, szociológiai tájékozottsága szilárddá és mélyé teszi, amit mond ... Minden szava elevenre talál, tele van szíva a mával, a jelen emberének problémáival, világszemléletével, lelkiségével; és neki szól: a ma emberének." Nyolc sorozatot tartott, ezekből öt: könyvben is megjelent: Krisztus, A házasság, Isten a történelemben, Eucharisztia és Az örökkévalóság. Végig változatlan érdeklődés kísérte ezeket az előadásokat, és újságok tolmácsolták a kívánságot, hogy folytatásuk követ-

kezzék. Gálos László emékezik arra, hogy még 1921-ben első óráján fölvetette, hogy „a katolikus hátigazságok közül melyik lenne az, amelynek korunk számára különös mondanivalója van. Három hitigazságot jelölt meg: a szentek egyességét, mint hitünk legszociálisabb dogmáját; Isten országa és népe gondolatát; és Krisztus titokzatos testének tanát. Az utóbbit rendkívül gonddal dolgozta ki, és hogy mennyire igaza volt, mutatják az azóta megjelent pápai enciklikák (Mystici corporis, 1943)" és a II. vatikáni zsinat Egyházról szóló képei: Isten népe, Krisztus titokzatos teste, stb. Ezt a külön előadást az összes karok hallgatói hallgathatták. (Talán a hittudományi kar hallgatóira gondolt Gálos, mert ekkor még nem újította fel a Prohászka által kezdeményezett publikumelőadásokat. Ezt csak később, 1930-ban kezdte el.) Később már az egyre zavarosodó közéleti helyzet miatt, de meg betegsége következtében is, nem került sor ezekre a nyilvános előadásokra. Újabb témáival még közelebb került volna a való élethez olyan értelemben, ahogy azóta a zsinat-felvetette.

Az is lehet, hogy gátolta őt az oltáriszentségről szóló művének német fordítása körül támadt zavar. Egy breslaui hölgy – nyilván egyházi körök sugallatára – félreértette a valóságos jelenlét egyik hasonlatát. Lépéseket tett Schütznél is, az ottani érsekségen is, aminek az lett a következménye, hogy a könyvkiadó Herder-cég a német fordítást bevonta. „Schütz erősködött, hogy ő meg tudja védeni egyházhű tanítását" – mondja Dr. Hunyady Piroska. Vékey Károly piarista szerint Martin Grabman és Serédi prímás is közvetített ebben az ügyben, de nem lehet írásos nyomaira akadni. Galla Ferenc dékán emlékezete szerint volt ilyesmiről szó, de hivatalos eljárás nem indult. Az Isten a történelemben c. könyv német fordításával kapcsolatban is lehetett ilyesmiről hallani. Mindenesetre valahogy eltűnt a háború zajában a várt visszhang, amit a mű megérdemelt volna. A hatvanas években az elfeledettségből vette elő Karl Rahner, s idéz belőle.

Mindenesetre tudománnyal tanítani és nevelni, ez volt tanári programja, és szenvedélyesen hitt az igazság fölszabadító és tisztító erejében. Különleges pedagógiai eszközöket nem használt. Egyetlen ifjúsági egyesületet sem vezetett, a cserkészet virágkorában is csak oldallagosan és kisegítésképpen cserkészkedett csapatnál, Sík Sándor bevonulásakor egy-két hónapra. A ritkán elő-

forduló fegyelmezetlenséget is tudományával intézte el. Egy konkrét esetben nem pirított rá a rendetlenkedőre, csak ennyit mondott: Van egy titkos tudományom, amivel azt is látom, amit nem akarják, hogy lássam! Karakterológiai tudására utalt. Elég volt ahhoz, hogy halálos csend legyen. Érdekes, hogy élete végső szakaszában az elméleti pedagógiában dolgozott. Mint Pauler Ákos és Kornis Gyula filozófus professzorok a pedagógiánál kötöttek ki, úgy Schütz is. Kornis hatvanadik születésnapjára írt 1944-ben egy terjedelmes cikket *Symphonia Pedagogica* címmel, majd egy kétkötetes pedagógiát rendi használatra. De ezek már nem jelenthettek meg nyomtatásban.

Az egyéniségével nevelt. Az eszmei magasokról egy-egy megjegyzésével leszállt és maradandó mondásokkal tudta emlékezetessé tenni magát. Abszolút tekintélynek tartottuk, de ő mégsem éldelgett a megföllebbezhetetlen tekintély köpönyegében, hanem ilyeneket is mert mondani: Nekem is vannak bűneim — amit Székely László tanúsága szerint egyszerűen nem hittek el diákjai. — Vagy az egyetemen: Minden nagy embernek vannak olyan pillanatai, sőt órái, amikért nem vállal felelősséget a nyilvánosság előtt. Az eszmékkel küszködő fiatal lelkeknek igen nagy felszabadítás volt ez a szorongások alól, amik az elvek megvalósításáért való harcban jelentkezhetnek. De megjegyzései kiterjedtek a testi életre is: Ha fáradtak, feküdjenek a padlóra *terített kabátra* vagy *pokrócra*, 10 perc után egészen felüdülnek. Mindig hordjanak maguknál egy-egy szelet csokoládét vagy kockacukrot, s ha hosszú gyóntatások vagy tanítások közben jelentkezik a fáradtság, vegyék be. Lábról mindig jól öltözzenek! A tavasz ravasz! — jelszóval csukatta be a márciusi melegben nyitott ablaknál veszteglőkkel az ablakot.

Mindezeket össze is foglalta, amikor Teológus önművelés címmel a teológiai kar összes hallgatóinak két-féléves kollégiumot hirdetett. Első félévben csak a testi dolgokat tárgyalta, kitért az egészség-ápolásra, az ülő foglalkozással járó veszedelmekre is. A második félévben az intelligencia-képzést, a memória-ápolást, az ítélkezés feltételeit, a tudományos kutatás és módszer formáit tárta hallgatói elé. Szinte lélegzetvisszafojtva hallgattuk végig, hiszen teljesen gyakorlati dolgokról folyt a szó. Kár, hogy ezek jegyzet formájában sem maradtak meg! Ő maga nem tulajdonított ennek jelentős szerepet önéletrajzában.

Egész nevelői egyénisége néhány mondásból is sugárzik, amelyek hallgatóiban sűrítve őrizték meg a „pateri" bölcseséget. Fentebb már egy-kettőt idéztünk: Hogy a katolikus kötőszó nem a vagy-vagy, de a „nemcsak...hanem...is"; hogy „Istennél mindenre van megoldás." Sorjázni lehetne a schützi bölcsesség aforizmáit tovább: „Annak rendje-módja szerint kell szembenézni a kérdésekkel"; „A világ nem fog hozzám alkalmazkodni, nekem kell a világhoz alkalmazkodnom."; „A keresztény ember sohasem izgul"; „A fej valamiképpen koncentrált ember"; „Minél szellemibb egy ember, annál inkább benne van egyes állásfoglalásában"; „Gyakran nehezebb kérdéseket feltenni, mint feleletet adni". Ha valamire kérték, felelete ez volt: „Szívesen, ha muszáj". A kérdések tárgyalásában szolídnak kell lenni, a felvetett problémáknál kellőképpen kell „tájékozódni", és fel kell tárni az igazságok és értékek „begyökérzéseit". Fölhívta a figyelmünket, hogy az életteljesség a „poláros ellentétek" feszültségeiből ered, és nem egyszer utalt a kereszténység nagy paradoxonjaira.

Gálos László hívja fel figyelmünket erre, amikor Szent Anzelm jubiláris évében, 1933-ban írt tanulmánya végéről idézi: „Sokszor eltűnődöm ezen az ellentéten: Ágoston – Tamás, augusztinizmus – tomizmus. Vajon nem két iker-csillag-e, arra hivatva, hogy békés harmóniában, a szférák zenéjében időtlen időkig keringjenek a láthatatlan középpont, az örök Logosz körül?" A szent Anzelm-féle fogalmazást: Credo ut intelligam – intelligo ut credam-ot nem ellentmondásként kezelte, hanem az ember szellemiségének két pólusaként, amiből bőséges és termékeny élet fakad. Hit és ész, Isten és világ, kegyelem és természet nem egymást kizáró valóságok, de egymásban és egymással szemben feszülő pólusok: minél jobban tanulok, annál inkább hiszek, és minél mélyebben hiszek, annál többet fogok megtudni a valóságról. Ez volt tanárságának credoja.

„1949-ben, már nagyon összetörten veti papírra a következőket, melyek utolsó szavainak is tekinthetők, mert az utána következő esztendőkben már szellemi–testi tehetetlenségben tengődött 1953-ban bekövetkezett haláláig: „Majd síromból is szóljon hozzád szavam: Isten van. A gondolkodó elme előtt ez világos. Lehet, de nem kell bizonyítani. Isten személyes, szent Valóság, Logosz és Szent Szív. Ez mély titok, amelyet örömmel kell és

lehet hinni!" (Széll Margit közlése) E vallomással be is zárul pályájának íve: az Isten tanúságtevő hirdetésére indult el, és az Isten tanújaként zárta földi életét.

(DEUM DOCUIT c. kötet, 1984.)

KODOLÁNYI JÁNOS KOPORSÓJÁNÁL

Augusztus 10-én este fél hatkor meghalt Kodolányi János.

Befejezted, keresztény testvérünk, Kodolányi János, földi életed útját, és elérkeztél — te, nagy hívő és álmodó — mint Juliánusz barátod, hited és álmaid „Magna Ungariája", az örökkévalóság határára. És most már Juliánusszal látod, hogy amit álmodtál, nem álom, és amiben hittél, az valóság.

Mielőtt — mint Mózesed testét — elrabolná tőlünk testedet a föld éhes szája, számot vetünk életed útjáról, amint Te is számot vetettél nem is egyszer az írott betű nyilvánosságával is, és a bűnbánatot s bűnbocsánatot keresők gyónásaival is.

Ki tudná azt megmondani, hogy milyen titkos látomások hívtak el a „Süllyedő világ"-ból, és milyen titokzatos küldetések „Vízválasztói" különöztek el egy nagyon magányos prófétai hivatás szolgálatára? És ki tudná megmondani, mi adott erőt Neked arra, hogy győzzed lélekkel a sivatagok mindent elnyelő és homokkal betemető világát? Jártál Te is — mint Mózesed — a Keserűség tavánál és a Perlekedés helyén. Milyen keserűségekkel telt tavak és tengerek kísértek életed útján?! És a perlekedésnek vizei mennyire átjárták hetven esztendőnek csaknem minden napját? Perelkedése az Istennél az émbérék miatt, és pérélkédésé az émbérekkel az Isten miatt.

Igen, perlekedtél Isteneddel keserű perlekedésekkel születésed, szerelmed, népedhez és embertársaidhoz való küldetésed, és legelsősorban gyermekkorod óta kínzó és egyre súlyosodó, utolsó éveidet pedig teljesen megbénító betegséged miatt. Elmondtad Jeremiás prófétával Istenednek: Olyanná lettél számomra, mint a csalóka patak, melyre számítani nem lehet (Jer. 15, 18). És hányszor kiáltottad ugyancsak Jeremiás próféta keserűségével: Nem törődöm vele, nem beszélek többé az Ő nevében (Jer 20, 9).

És perlekedtél az emberekkel az Isten miatt, aki az út, az igazság és az élet; aki a szeretet, az egység és a teljesség. Hiszen Te is úgy tudtad, hogy „az Isten van valahogy minden dolgok alapján" (Ady). Így tudtad azt is, hogy aki utat keres, valahogy Istent ke-

res, aki az igazságra szomjas, Istenre szomjas; aki az életet igényli, az Istent igényli, tudtad, hogy a szeretet az Isten szikrája, az egység és a teljesség vágya az Isten vágya. Hány utat jártál meg? Hány igazságot kerestél, szerettél meg és vetettél el? És hogy szomjaztad az életet, a szeretetet? És hogy szenvedted az egység és a teljesség hiányát? Mindezeket keresve perlekedtél szeretteiddel, barátaiddal, ellenségeiddel és híveiddel, egyházaiddal és népeddel: az egész világgal.

Mindez – emberfeletti testi szenvedéseiden túl – nagy szenvedővé tett Téged lélekben is!

Pascal lelki gyötrelmeinek éjjelében hallja az isteni szót: Nem keresnél, ha már meg nem találtál volna. És valóban Jézus azt mondja: aki kér, kap, aki keres, talál, és a zörgetőnek kaput nyitnak. A lázadások és a tusakodások mélyén ott rejtőzhet az Isten ösztökéje, mint Saulban, mely ellen fölöslegesen bár, de mégis rugdalózik az ember. A sziklás völgyek tövisbozótjaiban vergődő bárányok még nem tudják, de a sziklák már érzik az őket kereső Jézus lábanyomának melegségét!

Te is így voltál, Kodolányi János, mert Mózesed végül is odaérkezett az Ígéretföldjéhez, Juliánuszod megérkezett élete álmához, Te pedig az Istenhez.

Mikor a szentgyónáshoz és a szentáldozáshoz járultál, nem engedted, hogy elimádkozzam a Hitvallást. Azt mondtad: Hagyd, majd én magam! És megrendítő átéltséggel, egy lélek kiérett öntudatával és a sokat látott ember alázatával mondtad el a Hitvallást. Hisszük, hogy a Te szemeden is ott csillogott halálod pillanatában az a könnycsepp, amit Te a Boldog Margitod szemére álmodtál, melyben benneragyogni láttad a megtáruló isteni világ teljességét. Ez az örök világosság fényeskedjék Neked most, mikor országába vezetett Téged az Úr. Nyugodjál békében! Amen.

Ezzel emlékezünk mi is egykori munkatársunkra, Kodolányi Jánosra.

(Vigília, 1969. november)

DIENES VALÉRIA RAVATALÁNÁL

Dr. Dienes Valériát Istenünk hívó szava 100-ik esztendejében elszólította ebből az életből, és ő 1978. június 8-án engedelmeskedett az Idők Ura parancsának. És mi most búcsúzunk tőle, mint az élet óriásától és Isten gyermekétől; mert ez volt: óriás és gyermek.

Úgy állunk előtte, mint Mózes a csipkebokor előtt, mely „égett, de el nem égett." (Kiv 3, 2.) Az isteni tűz, az értelem fölséges ragyogása, a gondolatok szikrázó vibrálása s mégis emberi melege, a szép beszéd és szabatos fogalmazás gyönyörűsége érződött meg utolsó perceiben is. Az eszmélet fölfénylő boldogsága és az egyszerűség eláradó öröme hódított hívévé mindenkit: négy évvel ezelőtt a televízión keresztül az ismeretleneket és távolállókat is, kik nem tudtak vagy hallottak róla semmit sem. Óriás volt és gyermek — ezzel a paradoxonnal tudunk rejtélyébe belevilágítani.

Emberi mértékkel mérve óriás volt életkorát tekintve is. Mintha a Szibillák leszármazottja lett volna, úgy élt közöttünk, mint nagy idők tanúja. Történelmivé vált nevek hordozóinak társa és szellemi közösségüknek tagja volt. És mint Próféta-asszony nem látva is látott. Látta, amit környezete nem látott: és mások által nem sejtett titkok tudójaként járta be az emberi gondolkodás ösvényeit. Végigjárta az Anyag káprázatos világát. Nem szédült bele a Számok örvényébe. Megbűvölten tudott nézni az emberi Testre, a test arányaira és szépségére, ritmikus mozgására és zenéjére. — És óriássá nőtt a lélek fölfedezésében, az Igazság keresésében, a Szabadság tiszteletében és a szeretet szomjazásában. Míg elérkezett mindezeknek és a mindenségnek a határáig, ahol új távlatok nyíltak meg előtte. És mintha csak Pascal látomását hallanók, írja vallomásszerűen a Végtelen üzenetét:

„Bár hová térdelsz
— Elém térdelsz

Bárhová nézel
— szemembe nézel.
Bármi a gondod, bármi a vágyad
— Engemet gondolsz, Én vagyok nálad.

Dienes Valéria minden gondolkodás csúcsán Istenére talált.

És ahogy a nagy tudósok tudományuk teljében a docta ignorantiára, a nagy művészek az eszköztelenségre egyszerűsödnek, így egyszerűsödött gyermekké Istenben. Az emberi szavak figyelője, Isten szavának figyelőjévé lett: Isten minden szavára fölfigyelt, kíváncsian és áhítattal. Hiszen ezért az egyért szerette volna még hosszú életét tovább nyújtani, hogy a négy evangéliumból készített harmónia fordítását befejezhesse. Gyermeki módon bízott az egyház szentségeiben: ahogyan gyónásaiban a feloldozásokat fogadta, ahogy a betegek szentségét, a szent kenetet kérte és fölvette, de különösen ahogy az oltáriszentséget hitte és igényelte, az a kiszolgáltató papnak is megrendítő élmény volt. Bölcselkedése középpontjában is az oltáriszentség állott. 1974. tavaszán résztvett a Nemzetközi Szemiotikai Kongresszuson. Tihanyból írja levelében: „Tegnap még Tihanyba is levittek, ahol vagy egy órás előadást tartottam a szemiotikai konferencia plenáris ülésén ... és nagyon dübörgő tetszéssel válaszoltak a szemiotikusok... Megmondjam? Az egész gondolatsikert az Eucharisztiával értem el. Nem én voltam, de az »eszmélet-csere« megvolt."

Kedvenc szavajárása volt a teilhardi fogalmazású szó: az isteni erőtér. Ebben az isteni erőtérben szemlélt mindent: a körülötte élő embereket és eseményeket, a fel-felötlő problémákat és tragédiákat. Mindig gyermekin, bízóan és tapintatosan kezelt Istent és embert. Szinte krédójaként mondogatta kis versét:

Hol emberlélek van
— Én ott vagyok
Ahol minden hallgat
— Én szólhatok
Ahol üres minden
— Én láthatok
Ahol sírna minden
— Dalolhatok

Hol megsemmisül minden
— Alkothatok
Mert embermegváltó
Isten vagyok.

Ez Isten gyermekeinek énekel És hogy milyen igazán értelmezte ezt, az kiderül halálbahajló életének utolsó megnyilatkozásából. Egy 25 éve mozgássérült fiatal barátnéjának mondotta, ki halála előtti napokban meglátogatta: „Nem tudom, mi történik most velem. De én Istennek mindenben igent akarok mondani."

Dienes Valéria tudta és versében fogalmazta:

Jön az Isten. Útja titkos út.
Végtelenből végtelenbe fut.

A Szekszárdon 1879. május 25-én fakadt élet patakja hatalmas folyammá szélesedve most beömlött a tengerbe. Az emberi szellem nagy áramlatainak hordozója, az Igazság, a Jóság, a Szabadság és a Szeretet és Szépség keresője, az igazság tengerébe, a jóság óceánjába, a szeretet örvénylő tüzébe, a szépség színözönébe és a harmóniák örök ritmusába lépett át. Dienes Valéria az ember, hosszú út után megérkezett az Istenhez.

(1978.)

DIENES VALÉRIA SÍRKÖVÉNÉL

Dr. Dienes Valéria keresztény testvérünk sírjánál állunk, hogy az emlékére állított sírkövet megszenteljük.

Az anyaszentegyház megszenteli a földet, a sírt, amibe a megszentelt emberi testet temetjük. A sírkövet is megszenteli, hogy az emléken keresztül lelkünkig érjen az elhunytnak üzenete szava és imája.

Eljöttünk tehát, hogy megszenteljük a Valéria nénink sírját jelző emléket. Ez az emlék kő! Ennyi látható belőle, aki az élet, a mozgás, a meleg, a fény volt. A kő kemény, hideg és mozdulatlan. A kő nem árul el semmit sem az alatta nyugvó emberből. És mégis felállítottuk ezt a követ, mert Jézus szól olyan kövekről, melyek beszélnek (Lk 19, 40), ha az emberek hallgatnak. Az ókori Egyiptom történetéből is hallunk szobrokról, amik zenélnek. A Memnon-szobrok kőszobrok, beszívják magukba a forró nap hevét, és az éjszakai hűvösségben támadó rezgés dallammá formálódik, hogy az éjszakának hírt adjon a nap melegéről. Ezért szenteljük meg mi is ezt a követ, hogy zengő és beszélő kő legyen, Valériánk lelkét magába szivó és azt a világ sötétjébe sugárzó kő legyen. Hogy amit ő mindig akart, és amit most már lát s az Isten arcáról áradó ragyogásban égve lelkébe vesz, azt az a kő sugározza, mint egy nem egyiptomi, de farkasréti Memnon-szobor.

Valéria Istenben élt. Az ő bölcseletének középpontja az időreform volt, amelyben a pillanatot elemezve mindig visszanyúlt a pillanat elé és mindig idézte a pillanat utánt, a jövőt. És arra jött rá, hogy az idő-reformban megújuló szemléletnek mindig totálisnak kell lennie: fel kell ölelnie a kezdetet és a véget. Két végtelenség szüli a pillanatot. Így írja bámulatos könnyedséggel kis versében:

„Jön az Isten, útja titkos út,
Végtelenből végtelenbe fut."

Valériánk tudta, hogy az ember Istenből forrásozik. Sorozatos pillanatok műve az ember, de az első pillanat, az első gondolat,

akinek a szívében él a világ: az Isten. Az Isten gondolatai szólnak jelenünkben. És az élet tevékenységeiben az Isten hív és vár bennünket. Valéria a pillanatokat és pillanatok végtelen sorát a fejlődés rendjében szemlélte, amelyben a létezők különböző sudarakon indulnak el és tartanak az Ómega pont felé. Állandóan előre, visszafordíthatatlanul és megismételhetetlenül. Ez volt az ő nagy filozófiai sikere: az evolúció alaptörvényeinek megfogalmazása.

Mi lett most ezzel a lélekkel, aki 1978-ban, századik esztendejében átlépett a földi élet pillanataiból az örökkévalóságba? Valériánk hitte és tudta, hogy az evolúció felgyorsul. Mennél közelebb jut az atomok és az élő sejtek világából a szellemi léthez, annál gyorsabban emelkedik. Nem kellenek évmilliárdok, mint a szubatomális részeknek vagy az élet első sejtjeinek kialakulásához. A szellem előretör és bele akar szakadni a végtelen Ómegába, aki az Isten. „Végtelenből végtelenbe fut." – mondja Valériánk. Ezt a végtelent akarta, szerette; és szolgálta, amikor megtalálta. Hiszen tudjuk, hogy nem volt életének minden szakában Istenhívő. De amikor megtalálta, eljegyezte magát vele és gyermeki alázattal szolgálta hirdette és szerette. Úgy volt közöttünk, mint aki valamilyen nagy tűzbe néz. Magunkon is tapasztalhatjuk, ha nagy tűzbe nézünk, ott felejtjük magunkat, és merően nézünk a folyton más-és más formát öltő lángtengerbe. És elmerülve a lángok örvényében mindig új és új valaminek megvalósulását sejtjük, várjuk és látjuk.

Vagy úgy ült közöttünk Valériánk, mint aki ismeretlen mélységekből fakadó forrásra néz, elmereng a hullámok játékán, és a szikrázó vízcseppek tündöklésében valami új kinyilatkoztatás bűvöletében és igézetében él. Földi életében úgy volt közöttünk, mint egy próféta asszony; mint aki titkot lát, sőt titkok özönét látja. Most mit láthat?

Azt kérjük most az égiektől, hogy amit most lát Isten arcáról és ami beleég a lelkébe az Isten szeretetéből, azt sugározza erre a kőre, hogy aki itt megáll, az illetődjék meg a túlvilág üzenetétől és az örök élet gyönyörűségének szépségétől, amire mindig vágyott, ami után mindig törekedett és amit mindig munkált magában is, híveiben is a mi Valériánk.

Úgy mondják, hogy amikor Michelangelo Mózessé faragta a márványtömböt, kalapácsával Mózes térdére ütött és felkiáltott: Szólalj meg Mózes! Mi most a sírkő megáldással azt kérjük: Szó-

lalj meg Valéria! Szólalj meg a te hiteddel! Szólalj meg Istenbe vetett rendíthetetlen reménységeddel! És szólalj meg szeretetteddel. Szólalj meg örökkévalóságot váró szíveddel. Azt mondd el nekünk, amit most látsz, amit most élsz, aminek most örülsz. Alázatos hittel reméljük, hogy az isteni irgalom megnyitotta számodra az Isten-látás boldogságát – hiszen ezért imádkoztunk – ezt mind üzend meg nekünk e szentelt kövön keresztül lélekbemarkolóan, hogy e kövön raogygó neved és a kereszt szent jele az örökkévalóság felé fordítson minket. Amen.

(1982. május 27.)

ILLYÉS GYULA BÚCSÚZTATÁSA

Kedves Gyula testvérünk!

Elindultál hát Kháron ladikján a nagy útra, amely a végesből a végtelenbe, az időből az örökkévalóságba, evilágból a túlvilágra, az embertől Istenig vezet. Kérted egyházad szolgálatát erre a nagy útra — és mi eljöttünk érted imádkozni az egyház kétezer éves imájával. — Mint te kívántad: — Az ódon latin nyelv patinás komorságával állottunk mögéd, ki Isten előtt állsz ítéletre várván.

Első szavunk a megkövetésé és bocsánatkérésé. Keresztelésed szent pillanatától, mely örökre eljegyzett Téged az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel, messze sodort a keresés útja, és bejártad a kutató szellem szinte minden ösvényét. És ebben a keresésben nem tudtunk úgy tanúságot tenni Istenünkről, hogy áldott valóságát egyértelműen, fenntartás és kételkedés nélkül elfogadd. Nem tudtuk megmutatni neked azt az Istent, aki van; sőt annyira és úgy van, hogy három személyben van; — és túláradóan birtokolja a szellemi valók hármas birodalmát: a szabadságot, az igazságot és a szeretet. És helyette a magunk életére leszűkített, emberszabású Istent mutattunk. És nem tudtunk tanúságot tenni a Krisztusban megjelenő tökéletes és teljes emberségről. Pedig Te is a szellem teljességére és az emberség tiszta valóságára törekedtél prófétai arányokat mutató írói pályádon. Aki emberséget akar, azt akarja, amit az Isten akar. Aki a szabadságért, igazságért és a szeretetért küzd, azért küzd, amiért az Isten küzd. Akaratban egyek voltatok, de valahogy mégis távol. Isten-távolban kerested azt, amiről nekünk kellett volna tanúságot tenni.

Bocsáss meg, hogy hagytunk Kháron ladikján egyedül küzdeni, egész életedben sorsodra hagyva — mint Kháron-köteted címlapja is művészien ábrázolta — az élet tengerének fekete vizein elsötétült ég alatt. Hiszen Te mondtad, hogy egész életünkben hordozzuk a halált. De Kháron ladikjának címlapján a vakítóan fehér vitorla uralkodik, mely fényével belehasít a naptalan égbe az éjsötét vizeken. Hogy a vitorlának ez a fénye honnét jött, arra Te feleltél meg

egy három szóból álló örök sorral: „A csillag mind betlehemi" *(Emberség)*.

Goethe azon panaszkodott, hogy élményei rögtön megfagynak, ha leírja azokat. Milyen belső küzdelmek, milyen prófétai látások formálódtak a szavak cseppkövévé ebben a néhány szóban, amit leírtál? Vagy tekintsük ezt megfagyott lávának, mely igazságkereső és szeretetre vágyó szíved tűzhányójából itt maradt nekünk?! Tudtad, mit írsz le ezekkel a szavakkal a kereső ember számára? A betlehemi csillag kereső embereket vezetett ahhoz, aki elmondhatta magáról: „Én vagyok az út, az igazság és az élet" (Jn 14, 6). Te is a keresők útján jártál, az igazságra szomjaztál és az életet szolgáltad.

Végül is kérted egyházad imáját erre a nagy útra, amin most elindulsz. Voltaire és Martin du Gard Jan Barois-ja ugyan nem vállalt felelősséget a betegségben és öregségben tett kijelentésekért és hiteltelenítette azokat, mint nem egész értékű emberek nyilatkozatait. De Te ne restelld ezt. Legnagyobb tudósaink a tudomány óceánjának a partján nem restellik magukat kicsinynek és tudatlannak vallani a *docta ignorantiá*-ban. A mulandóság partjain az örök élet tengere mellett ne restellje magát kicsinek vallani, aki kísérő után nyúl. Jézus, a legnagyobb ember sem szégyellte bevallani félelmét a haláltól. És kinyújtotta kezét a halállal vergődő társa felé, noha *az* egész életében távol járt az Istentől. „Uram, emlékezz meg rólam, ha országodba jutsz" – sóhajtott a halál küszöbén. Ezt a sóhajt vélem kihallani utolsó kívánságodból. És mi azért imádkozunk bizalommal és reménnyel, hogy Te is halld meg a megváltó jézusi mondást: „Bizony mondom neked, még ma velem leszel a paradicsomban" (Lk 23, 43).

(Vigília, 1983. július)

RÓNAY GYÖRGY KATOLICIZMUSA

Nem volt konvertita, mint nagy eszményképe: Claudel. Az újból hitretaláltak buzgósága sem tette „irgalmatlan lelkipásztor"-rá, mint ugyancsak Claudelt. Polgárian katolikus családból származott, hitét nem vesztette el és válságba sem sodródott. Szellemi szülőföldjének, a francia katolikus szellemiségnek baloldaliságát és forradalmi hevét vagy legalábbis ízét, egész életében képviselte. És anélkül, hogy üstökösként lépett volna föl, hirtelen eltávozása úgy hatott katolikus körökben, mint mikor egy falat kenyér esik ki a szánkból vagy a levegő fogy el körülöttünk. Halálában láttuk meg, ki volt igazán.

Mikor Petőfi feleségének és fiának hamvait a közös kriptába temették, Prohászka lángoló szavakkal emlékezett meg beszédében a koporsók fölött azokról, akik a lánglelkű költő géniuszát föllobbantották. A másnapi újságokban karikatúra jelent meg, amint a nagy püspök hódol a szentek glóriájában tündöklő Szendrey Júlia és fia előtt. A halottakról való kegyeletes megemlékezés könnyen jut abba a látszatba, hogy szentté avatja az elhunytat. Holott nem erről van szó most sem, hanem arról, hogy akit éppen katolikus oldalról annyit bíráltak, annak belső világát a majd harmincéves ismeretség, együttműködés jogán a teljesség igénye nélkül feltárjuk. Okulásul is.

Misére járó, időnként gyónó-áldozó katolikus volt. Ezt kapta családjától, mint *A nábob halálá*ban, önéletrajzi regényében, megírja. Mély nyomot hagyott lelkében a premontrei nevelés Gödöllőn. Oszvald, Hermann Egyed, Vidákovich tanárait úgy emlegette, mint akiktől sokat kapott. Zimándi Piusszal való benső barátsága de főként a harmincas években meginduló Vigíliához való elkötelezettség megőrizte a katolikus keretekben. Nyaralóhelyének, Balatonszárszónak plébánosáról, Horváth Zoltánról, kit több mint 30 éven át a nyaralás vasárnapjain évről évre hallgatott, elismerőleg nyilatkozott, mint aki falusi lelkipásztorként lelkileg karban tartja népét és egyházát.

Igaz, volt benne lázadás a formális katolicizmussal szemben. És

szinte Mauriac-i megszállottsággal elemezte írásaiban a lélektelenné vált vallási magatartásokat és nyárspolgárivá szürkült kereszténységet kővé dermedt szokásaival, szeretni nem tudó érzéketlenségével és sokszor szívtelenségeivel. De hogy ez a kritika nem a hit válságából eredt, azért jó lesz rámutatni azokra a szellemi tengelyekre, amik belső világát mozgatták, és amik őt katolikussá tették.

Az első a nyitottság, ami a katolikum velejéből való. Chesterton mondja szellemesen, más vallások jelei (csillag, féljold, nap stb.) zárt teret képeznek a katolikum jele, a kereszt két vonal metszőpontjából kiindulva minden oldaláról nyitott teret mutat, és a kereszt, formabontás nélkül hosszabbítható a végtelenbe. Ez a nyitottság igaziból nem más, mint a Krisztustól ránkhagyott felebaráti szeretet, de a legtágabban értelmezve. Tehát amelyik nemcsak azokra terjed ki, „kik titeket szeretnek". *És átérzi a szégyenét* annak a krisztusi kérdésnek: „Nem így tesznek a vámosok is? ... Nem így tesznek a pogányok is?" (Mt 5, 47) Sőt továbbmenve megpróbálja megvalósítani azt, amire Krisztus Urunk biztatott: „Ha ezer lépésre kényszerítenek, menj el kétannyira. S ha pörbefogva el akarják venni köpenyedet, add oda a köntösödet is." (uo. 38.) A nyitottság tehát az evangéliumból indul el: „Tegyetek jót és kölcsönözzetek, anélkül, hogy valamit visszavárnátok." (Lk 6, 35) Ez a kölcsönzés nem más mint előlegezése a figyelemnek, a bizalomnak és a kisebb-nagyobb szolgálatnak.

Rónay alapmagatartása volt ez a nyitottság emberekhez és irányzatokhoz egyaránt. Ez érvényesült a Vigília szerkesztésében már Sík Sándor főszerkesztősége alatt is, amikor az ismeretlenségből felbukkanó költőket és írókat észrevett, bírált vagy méltatott, esetleg szerepeltetett. Ez a szellem vezette, mikor a világirodalomról szellemi körképet adott – főleg a személyi kultusz éveiben – ha nem is vallásos tárgyúak vagy vallást érintők voltak. De hogy ez mit jelentett, arra rávilágít Sík Sándor közlése: Ha a Vigília egy-két napot késett, Veres Péter rámtelefonált, mi az? mi van? – mondotta Sándor bácsi. És mikor okát kérdeztem, miért olyan érdekes neki a Vigília, azt felelte Veres Péter: Egyedül abból tudom meg, hol tartunk Európában.

Volt bátorsága e nyitottság értelmében nem katolikusokat, sőt ateistákat is szerepeltetni főszerkesztősége idején. Egyháziak és hívek nemegyszer szemére vetették ezt. Hogy ennek milyen ha-

tása volt, lemérni konverziókkal és tömegeknek egyházba áradásával nem lehet. De hogy milyen missziót töltött be abban a világban, amikor a vallásos gondolkodás csak egysíkú szemléletnek, kritikai kérdéseket önmagának föltenni nem merő irányzatnak volt föltüntetve, azt csak azok tudják, akik azt meg is élték. És hány befutott költőnk gondol hálával arra a Vigíliára, mondhatnánk arra a Rónayra, aki először figyelt föl rá, és írt biztató sorokat róla. Ha nem is lesz vallásos ettől, de tény, hogy nem kap kedvezőtlen benyomást a katolicizmusról. Sőt!

A második katolikus vonás az egyszerűség. Ez a nyitottságból következik és az egész valóságra való tárulásból. Hogy ne csak a föltűnő dolgokat, magatartásokat és embereket vegyük észre, de az élet nagyobb hányadát képező egyszerűségeket. Jézus felhív bennünket: „Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű" (Mt 11, 29). Semmi sem áll távolabb az evangélium szellemétől, mint az önhitt pöffeszkedés, a hatalom mutogatása és éreztetése azok részéről, akik „jóknak vagy igazaknak" tartják magukat.

Hogy Rónay mindenkivel szemben a szelídség és alázat köntösében jelent-e meg, ezt nem tudom. De nemrégiben írta egy fiatal írónk hálás elismeréssel, hogy befutott író korában úgy beszélte meg az alig fölserdült fiatalember problémáit vele, mintha egykorú és egyenrangú társa lett volna. Írásaiban legtöbbször az egyszerű, szürke mindennapiságba öltözött jóság élvezi írói tehetségének rázáporozó aranyát a nevében is semmitmondó Kis Páltól kezdve legutolsó regényének megdöbbentően nagy alakjáig, Kende Pepiig, a gödölyéig, szemben a csak maga körén mozgó Stoll Auréllal. De talán legplasztikusabban kifejeződik ez a *Szegény jó Hanuszáké* című novellájában, amit legnagyobb novellájának mondanak irodalmárok is, és ami érthetetlen okokból kimaradt novellái közül (Vigília, 1950.). A szegény kis mosónő egyszerű jósága, sőt szentsége hogy elhomályosítja a kényes nagyságát és a nagy tervű papot?!

És végül az igazság keresése és képviselete. Hogy milyen gondosan kereste az igazságot, azt megmutatják a *Kutatás közben*, az *Olvasás közben* és a *Fordítás közben* című kötetek dolgozatai. Emberekkel való kapcsolataiban is hagyta magát meggyőzni érvekkel és tényekkel. Prohászkát több szempontból, de hozzá még irodalmi szempontból sem „bírta". 100 éves születési évfordulójára kért a

Vigília cikket. Némi aggodalmam volt, mert túl egyszerűen sikerült. Jó volt — felelte —, többen megtértek tőle. Mikor elképedve néztem rá, azt felelte: Például én is.

Hitt az igazság erejében és tisztító hatásában. Azt vallotta, mint Teilhard: Az igazságot ki kell mondani, mert az akkor már jelen van a világban és munkálkodik. Ezért vállalkozott a dialógusra mindenkivel, és egyháza zsinat utáni útmutatását követve a párbeszéd kockázatát és kalandját képviselte. A szétágazó irányzatokban kereste az összekötő igazságokat, és a párbeszédtárs igazságelemeibe öltöztetve szerette előadni a maga teljesnek tudott igazságát. Nem törődött azzal, megértik-e, nem. Azt vallotta: addig kell hangoztatni az igazságot, míg a végén elhiszik az emberek, ha közben látszatos eredmények nem is születnek.

Jézust követte ebben is, aki így biztatta apostolait: „Semmi sincs elrejtve, ami nyilvánosságra ne jutna, sem eltitkolva, ami ki ne tudódnék. Amit sötétben mondtatok, elmondják majd fényes nappal, és amit szobában fülbe súgtatok, hirdetni fogják a háztetőről" (Lk 12, 3). Hinni az igazság, őt a kimondott igazság erejében annyira jézusi, nem figyelmes hallgatók előtt, sőt a megnyílottság helyett bezárkózottak előtt is hangoztatni kell. „Ha pedig betértek egy városba és ott nem fogadnak be titeket, menjetek ki az utcára és mondjátok: Még a port is lerázzuk rátok, ...de tudjátok meg: Közel van az Isten országa" (Lk 10, 11) — mondja az Úr tanítványainak.

A katolikus ember nem problémamentes ember. Rónaynak is bizonyára voltak problémái egyéni életében is, a közösségben is. Jézus szava szerint mag az ember, búzaszem, amit el kell vetni, gyökeret ereszt, szárat hajt, majd kalászt, míg kiérlelődik az érett, a teljes búzaszem. A gyökerekkel földbe kapaszkodik, a szárral kiemelkedik, a kalászlevelek védik és kifejlésre segítik a búzát. Ettől a tarló nem lesz értékessé, sem a szalma, sem a pelyva. Ezeket nem gyűjtjük csűrökbe, az örökkévalóság csűrjeibe sem. De kár volna akár a gyökerekkel, akár a szalmával-pelyvával a búzaszemet összetéveszteni.

Rónay katolicizmusa nyitottságával, egyszerűség-eszményével és az igazság szolgálatával teljesedik az evangélium búzájává.

(Vigília, 1979. március)

EMLÉKEZÉS RÓNAY GYÖRGYRE

A harmincas évek végén úgy állott előttem Rónay, mint egyik prófétája annak a szellemi mozgásnak, amit a most ötven éves Vigília jelentett magyar katolikus életünkben. Annak idején a bennfentesek ezt úgy nevezték, hogy franciás irány. Mi, vidéken azt mondottuk, hogy valami új, valami szép, valami jó. Valami, ami hozzá mer nyúlni a lélek dolgaihoz, mik nem annyira az akkoriban uralkodó aktivizmusban látják kiteljesedni a lelket, de becsületet szereztek a szemlélődésnek és a lélek belső világának.

De sor került a közelebbi megismerkedésre is. A negyvenes évek elejére egyre terebélyesebbé vált népi irodalmat szerettem volna a kalocsai szeminárium papnövendékeivel megismertetni, és ehhez szakavatott irodalmár segítségét kerestem. Így jutottam el a kalocsai papnevelőből osztálytársam és jóbarátom Zimándi István premontrei tanár segítségével Rónay Györgyhöz, aki premontrei diák és az egyetemen osztálytársa volt. A tájékoztatást brilliáns összefoglalásban megadta. Kölcsönösen megtetszettünk egymásnak, de közelebbi kapcsolat nem alakult ki közöttünk. Az idők sem voltak már alkalmasak, hogy messziről új barátságok szülessenek.

1945 után a politikai élet hullámzásában egyszer-egyszer találkoztunk, engem magamat is a kalocsai főiskoláról falura sodort az élet. Ekkor hallottam valahonnét, hogy Zimándi Pius Istvánt Rónay Gyurka befogadta házába és mintegy tíz évig ott is volt, míg Zimándi lakáskérdése megoldódott. Aki tudja, hogy a szerzetesek fölöszlatásakor ez milyen bátorságra és áldozatra vallott, az tudja értékelni Rónay emberségét az otthonukat vesztettek iránt.

Ekkoriban jelent meg a Vigíliában egy Rónay novella: *A szegény jó Hanuszáné*. Nem vagyok irodalomszakértő, de a sejtésem az volt, hogy ez a novellák novellája. Hogy egy külvárosi részeges flaskó mosónő feleségébe hogy tudott ennyi jóságot beletenni, anélkül, hogy a szentek szelídségéről és alázatáról megfeledkezett volna, az alig képzelhető. Ezen mértem le Rónay mélységeit, mellyel a lelkek világába lehatol legutolsó nagy regényéig a *Párduc és gödölye*-ig.

Ugyanekkor tájban, az ötvenes évek első esztendeiben Zimánci-

val találkoztam, és csendre intve nagy titokzatossággal nyúl a breviáriuma után. Elővesz egy gépelt papírlapot. Eléggé kopott volt, látszott hogy sokat használták. Egy vers volt. Rónay verse. Címe az volt: Thermopyle. Márai Sándor intézett akkoriban a rádión keresztül üzenetet nyugatról a magyar írókhoz, hogy miért nem mentik a magyar értékeket és miért mennek nyugatra. A vers rövid volt. Vágó volt. De benne volt a magyar író hitvallása: Itt élned s halnod kell.

„Mikor föltüntek a perzsa hadak,
Szirakúzába futottak a bátrak...
Szidták a gyávát, ki otthon maradt,
patkányt evett és őrizte a várat...
– Dicsőség nektek, hősök, fényesek
Akikhez semmi szenny nem férhetett,
s fussa el értünk orcátokat a szégyen,
hitványakért, kik megcsúfolt fejünk
lehajtva, némán, hiven itt veszünk
egy szálig ebben a Thermopylében." (1952)

Később azután jobban összemelegedtünk. Annyira egy ritmusra járt a Vigíliával kapcsolatos elképzelésünk, hogy cikkeimnek a témáját ő jelölte ki.

Érdekes volt Prohászkával kapcsolatos magatartása. Sík Sándor főszerkesztő mondja 1958-ban, hogy Prohászka születésének 100-ik évfordulóját nem lehet kihagyni. Nem volt szerencsés akkor sem a lapra, sem az íróra Prohászka nevének említése. Én elkészítettem a dolgozatot *Evangéliumi ember* címen. Prohászka lelkivilágát próbáltam bemutatni. Annyit tettünk még meg, hogy két hónappal később jelentettük meg. A cím alá alcímnek Rónay odaírta: Prohászka. Pedig nem szerette Prohászkát, ezt többször is hangoztatta. Némi aggodalmamat fejeztem ki a cikk megjelenése után, hogy vajon megfelelő volt-e az írás. Rónay bizonykodott, hogy igen. Többen megtértek – mondotta. Mikor még ezután is kétségemet nyilvánítottam, azt felelte: Például én is!

Ez annyira maradandó volt benne, hogy amikor a hetvenes évek elején Gergely Jenő történészünk felvetette a kérdést, hogy jó lenne már a katolikusoknak Prohászkát a modern időkkel szembesíteni,

ő mindjárt kapott rajta és azzal jött hozzám, hogy jó lenne egy Prohászka számot csinálni és abban Prohászkát több oldalról bemutatni. Nekem jutott az életével és társadalmi szereplésével kapcsolatos része életének. Ebben azután fel kellett vetni Prohászkának a zsidókérdéssel kapcsolatos szereplését. Hiszen akkoriban a Prohászka nagyságrendjében levő szellemi és társadalmi nagyságok kötelességüknek érezték, hogy valamilyen formában állást foglaljanak ebben a kérdésben. Akkoriban jelent meg szerencsémre a Kossuth nyomdában egy könyv a cionizmusról, s abban zsidó történelmi szereplők Marxtól kezdve a cionizmus alapítójáig olyan kifejezésekkel ábrázolják a zsidóság életét, amin túlra Prohászka sem ragadtatta magát. (Makai György: Izrael Állam. Kossuth 1973. – 23. 52. o.)

Némi aggodalommal adtam át neki dolgozatomat. Nála szokatlan, szinte lelkes arccal adta vissza mondván: „Honnét tudtad előszedni ezeket a párhuzamos helyeket? Tudod, hogy én nagymértékben filoszemita vagyok, de nem találok benne kivetni valót." Le is hozta az utolsó betűig. Nem is kaptunk támadást filoszemita oldalról, csak éppen egyet, de az sem konkrét tényre vonatkozott, hanem a cikk megjelenésében egy, az antiszemitizmust felélesztení akaró kísérletet látott benne a cikkíró. Ezért azt mondta, ne is válaszoljunk rá.

Rónayról olyan hírek szállingóztak, hogy antiklerikális vagy legalábbis, hogy nem szereti a papokat. Ebben annyi az igazság, hogy sok bírálatot kapott papok részéről, hogy túlságosan kinyitja a Vigília kapuit a külföldi és belföldi irodalom felé, és kevesebb részt hagy a vallásos és egyházi élet kérdéseire. Vérbeli irodalmár lévén, nem akarta a Vigíliát gettó lappá tenni, a szellem nyitottságával nézett minden szellemi irányzatra és arra akarta olvasóit ránevelni, hogy merjék meghallgatni a tőlünk eltérő gondolkodásúakat. Természetesen nem esett jól neki az innen is – onnan is jövő papi felszólalás. De azért bátran mondhatom, hogy igen mély paptisztelet élt benne. Sík Sándorral évtizedekig dolgozott együtt. Néhány évig egész közelről alkalmam volt kapcsolatukat figyelemmel kísérni. Magamban sokszor megcsodáltam Rónay figyelmét, tapintatát és tiszteletét Sík Sándor irányában, aki neki mindig csak „Professzor úr" volt. És noha Sík Sándor a bizalmas második személyben szólt hozzá, Rónay mindig megtartotta a tisztelet harmadik személyét és a három lépés távolságot. Hasonló tisztelő,

szinte gyermeki bizalmat éreztem belőle, mikor tanárairól, a premontreiekről volt szó. Herman Egyed és Vidákovich Aladár éltek még. Hermant sokat biztatta és segítette, hogy történelme itthon jelenjék meg. Ám ez akkor nem sikerült neki. (Később külföldön megjelent.) Nem lehet nagy eseményekkel ábrázolni ezt a tanár–pap tiszteletet. A szellemi nagyságnak a szellemi életben elődei és kútfői előtt való folytonos tiszteletadás volt ez, a tisztelgések feszessége nélkül.

És végül, ami leginkább igazolja paptiszteletét, az nyaralóhelyének, Balatonszárszónak plébánosáról tett vallomása. Rónay Szárszón nyaralt majd egész életén át. Szárszó plébánosa pedig majd negyven éven keresztül Horváth Zoltán volt, aki a szomszédos Szólád községből látta el Szárszó templomát. Amilyen elismeréssel szól Horváth Zoltánról, hogy vasárnapról-vasárnapra milyen fölkészülten állott az Isten oltárához, és a történelmi események örvényei között is milyen okos módon pasztorálta népét és tartotta karban a híveket, az nem volt csak udvarias elismerés, de az egyházi szolgálat azonosságát felismerő és elismerő embernek vallomása.

Mindezek kis dolgoknak tűnnek. Ám az igazi keresztény élet nem az ünnepi alkalmak megnyilatkozásaiban tapasztalható, hanem az élet mindennapi eseményeiben mint a gondolatok és cselekvések tengelye tárul elénk.

(Vigília, 1985. február)

ISBN 963 360 318 8

A KIADÁSÉRT FELEL: DR. ÁKOS GÉZA IGAZGATÓ
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: FONYÓDI OTTÓ

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
1053 BUDAPEST, KOSSUTH LAJOS U. 1.

87/2743 FRANKLIN NYOMDA, BUDAPEST
FELELŐS VEZETŐ MÁTYÁS MIKLÓS IGAZGATÓ

150,– Ft